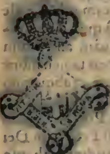

NAZIONALE
VITT. EMANUELE
ROMA
S
27 — C
30

COSMAE DAMIANI HORTOLANI

THEOLOGIÆ AC IVRIS PONTIFICII DOCTORIS, ABBATIS MONASTERII B. MARIAE VILLAE BERTRANDI *instituti Canonicorum Augustinianorum Comentaria in Canticum Canticorum Salomonis in quinq; libros distributa.*

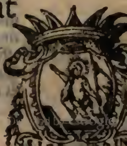

BARCINONE,

Ex typographia Iacobi Cendrat

Anno Domini.

1579.

Cosmæ Damiani Hortolani Commentariorum in Canticum Canticorum Salomonis, liber Primus.

Osculetur me osculo oris sui.

ECCE, in scenam prodit puella Regia summi Regis
filio iam pridem desponsa: quæ miserando quodam 2
casu è paterna regia abducta, inter Barbaros hostes sub
Barbaro tyranno inuita cum detineatur, frequentes
ab Imperatore accipit nuntios illius verbis bono eam iubēte esse
animo. Breui enim affuturum regium sponsum, à quo in libertatem
asserenda sit, & pristinæ dignitati maiore quàm antea cum
gloria, restituta, optatis nuptijs potitura. Longioris tamen moræ
impatiens, nullos iam ad se mitti nuntios: sed ipse vt aliquando
veniat spōsus, hoc misso libello summum Regem supplex orat. 3
Osculetur me osculo oris sui. Sic diuinus noster Poeta Salomon
hoc Epithalamio in huius mundi scenam producit Ecclesiam Dei
patris summi filiam: ad cuius imaginem et similitudinem ab ipso
facta sit, & Christo vnigenito eiusdem filio ab orbis initio verbis
Gen.2.d. illis pacta: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & ad
hęrebit vxori suæ: & erunt duo in carnem vnam. Sed quæ serpen
Ephe.5.g. tis astu a splendente Paradisi regia in tenebrosum huiusmundi regnum
seducta inter rectores harum tenebrarum, & sub horum tru 4
culento principe Sathana, inuita detinetur: & se duram sub lege
peccati seruire seruitutem, cum Paulo in hunc modum queritur,
Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: video au-
Rom.7.d tem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę,
& captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Infæ
lix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Grauiter etiā
dolet ob peccatum primi hominis mortem in omnem illius poste-
ritatem, atque adeo in paruulos, qui nihil peccarint, nisi 5
quòd, in commum illo omnium parente, quum is peccauit, fue-
rint, eiusdem peccati rei sint, irrupisse. Per vnum hominem vt
Rom.5.b. affirmat Paulus, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum
mors: & ita mors in omnes pertransijt, in quo omnes peccauerunt.
Et rursum. Regnauit, inquit mors, ab Adam vsque ad Mosem;

etiam

1 etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ. Dolet præterea, propter peccatum illud, Adamum sibi & suis posteris iustitiam, quæ ipsi congenita fuerat, amisisse, & Dei gratiam, quibus amissis viribus & adiumentis, sic attenuatum inclinatumquè sit liberum hominis arbitrium, vt male quidem perse agere & peccare possit: bene agere vero & quæ Deo grata sunt: ac cælo digna efficere non item. Sic contenebratam esse hominis mentem, quæ antea Dei sensum probe tenebat, vt quæ recta
2 essent, & illi placita acute cerneret, & corporis sui domina hęc eadē corpore nihil renitente præstaret, Iam nunc in potestatem redacta corporis malis cupiditatibus seruire cogatur: ac tetris perturbationibus obnubilata, quod bonū & rectū est videre vix possit. Quin quod bonum esse, procul, & ceu per nebulam viderit, in vniuersum, ac velit, persequi nequeat & ad opus exigere: sed in malum quod odit & auersatur cęca pręcepsq; rapiatur. Ego inquit Paulus
3 personam hominis lapsi agens, nec dum restituti, carnalis sum, venundatus sub peccato: quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonū hoc facio: sed quod odi malum. Et Medæa apud Ouidium sic queritur, video meliora, proboquè: deteriora sequor. Accedit ad doloris cumulum, quod à lege vnde contra hæc mala se maxime adiutum iri sperauit, nihil subleuetur: quin potius inde magis exasperato ac reuiuiscente peccato, morti obnoxiam magis se esse deprehendat, quàm ante acceptam legem. Ego inquit
4 idem Paulus viuebam, sine lege aliquando: Quum autem venisset mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Diligenter igitur obseruans infælicem sortem suam, & extremam miseriam, in sola Dei gratia, quæ hactenus paucis obtigisset, suorum omnium malorum pręsentissimū remedium sitū esse, animaduertit, memor promissum sibi adeo fuisse sanctū illud Habrahami semē, & diuinū nepotē, qui hominis noxā præstaret, iniuriarū om-
5 niū obliuionē induceret, pacē faceret, Deū homini placatū redderet, & hominē deo gratū: cui⁹ deniq; merito oēs gētes essent benedicendæ. Memor insuper illius legationis, quam olim per Oseam. Dei legatum accepit, Sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & in miserationibus; & sponsabo te mihi in fide, & scies quod ego dominus. Item & huius quam ipsi explicauit ille alius legatus disertissimus

Rom.7.c. Rom.7.b Gen.22.d. Oseæ. 2.

Isai.62. Isaias in eandem sententiam, videbunt gentes iustum tuum, & cun 1
cti Reges inclytum tuum: & vocabitur tibi nomen nouum, quod
os domini nominauit: & eris corona gloriæ in manu domini, & dia
dema regni in manu Dei tui. Nō vocaberis vltra derelicta, & terra
tua non vocabitur vltra derelicta: sed vocaberis volūtas mea in ea,
& terra tua inhabitata. Heb. Beula (id est) maritata: quia cōplacuit
domino in te, & terra tua inhabitabitur: hoc est marito iūcta erit:
habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui,
& gaudebit sponsus super spōsam & gaudebit super te Deus tuus 2
id est. Sicut enim adolescens virginem sibi maritat, sic maritabunt
se filij tui tibi: & sicut sponsus gaudet super sponsa sua, ita gaude-
bit super te Deus tuus. Has & plerasq; alias in hanc sentētiam ad
se a Deo missas legationes recolens, & secum reputās spōsa, Item et
decursa tēpora ad calculum ex oraculis patriarchæ Iacobi, & Da-
nielis propheta reuocans, ac suorum temporum statum diligenter
Rom. 2. considerans, nempe Herodem hominem alienigenā in Iudæa re-
gnare, Sacerdotium exteris vendere, omnia tum humana, tum di- 3
uina iura prophanare, iam inde cum præsentiat sponsum aduenta
re non ornata intortis, crispātibusq; calamistro crinibus, nō auro
& margaritis, vesteue preciosa: sed modesto habitu verecūdiæ & so
brietatis, omniumq; pietatis, & virtutū omniū ornamentis cōspicua.
defixis in terrā genibus puras manus leuat, intentisq; in cælum ca
stissimis oculis in eādem sententiā, in quā olim orabat Isaias, Deū
patrē supplex orat, vt desinat iam legatos prophetas ad se mittere,
ipse tandē spōsus veniat, ipse optatissima oscula præbeat. Oscule- 4
tur me (inquit) osculo oris sui. Vt enim propheta ille in gratiā hu-
ius spōsæ se non prius orandi finem facturum, quam quæ sponsæ
optabat, impetrasset, dicere solitus erat. Propter Siō non tacebo, &
propter Ierusalē nō quiescā, donec egrediatur, vt splēdor iust[9] ei[9],
& Saluator eius, vt lāpas accēdatur. Quin & ipsam quoq; spōsam
his verbis hortari. Qui reminiscimini dñi nō taceatis, & ne detis
silentiū ei donec stabiliat, & donec ponat Ierusalē laudē in terra, vt
inquam Propheta ille longe ante aduentum filij Dei in gratiam 5
Ecclesiæ, quæ spiritalis Syon est, & cælestis Ierusalem; nimirum
quæ ē fidei specula gloriam domini contemplatur & pacem Dei
videns, in cælis iam conuersatur, obfirmato animo, Deum pa-
trē orare solitus erat, & ipsam vt pro se oraret, hortari Ecclesiam,
vt aliquando tandem decretum suum ipse exequeretur, quo vt ait
Paulus,

1 Paulus,instituisset in dispensatione plenitudinis temporum per Ephe.1.
Christum filium suum omnia tam cęlestia,quam terrestria instau-
rare,maxime illa promissa prætare,perquę Ecclesiam filio suo con
iungeret,suæq; naturę, vt testatur Petrus, participem faceret, sic 2.Pet.1.
etiam Ecclesia vbi ea tempora decursa esse eodem spiritu docta de
prehendit,Deum patrem pro se orare non cessat,vt,quæ pater ille
opti.Max.multis oraculis,multisq;in hoc missis legatis se exhibi-
turū generi humano filium suum Ecclesiæ suæ sponsum,& conci-
2 liatorem promisit,exhibeat,qui se non a tyrannide Pharaonis,non
ab operibus luti,&lateris,non ab ęgypto,vt olim liberari orabant fi
lij Israel,sed a longe grauiori Diaboli tyrannide,qui habet mortis
imperium,a luteo corpore peccati & mortis afferat,a tenebroso sa
thanæ regno in regnum glorię suæ transferat, & diuinæ pariter,at Hebr.
q; humanę naturæ,quæ in eo mirabilis futura sit,coniunctione spe
ciem velut suauissimi,osculi sanctæq; fidei & mutuæ beniuolentię
coniugalis symbolum sibi præbeat,certissimumm futurum argu-
mentum,quo se iam placatum hominibus esse ostendat, pacemq; Iere.31.
3 cum ipsa fecisse,& quam per Ieremiam pollicitus sit, ἀμνηστείαν.
quæ demum orationis illius vis est, osculetur me osculo oris sui:
hanc vero nos orationem esse electorum, qui aduentum Christi
proxime præcesserunt,retro docuimus in nostro introductorio.At
q; hæc omnia sponsæ tam facile annuisse Deum patrē,statim Chri
sto nato sic concinentes angeli nobis gratulantur,gloria in excel-
sis Deo & in terra pax hominibus bonę voluntatis. Vel vt in Grę
co est εὐδοκία, hanc ergo ἀμνηστείαν, hanc pacem,& Dei erga ho- Luc.2.
4 mines bonam voluntatē sibi dari,sub nuptialis osculi tropo Deum
patrem orat Ecclesia.Hoc ipsum osculū gratia illa est, & pax,quā
a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo omnib9 Ecclesijs Pau
lus imprecatur. Hoc sane osculum illud est, quod iam iam ad pa-
trem transiturus Ecclesię præbet Christus quum apostolos sic affa
tur.Pacem relinquo vobis,pacem meam do vobis. Quod ipsum Ioan.14.
osculum deuicta morte, omnibusquè hostibus superatis victor
5 sponsus rediens eidem altius infigit sponsę, pacem suis apostolis
precatur,& spiritum suum vna cum potestate remittendi peccata Ioan. 20.
eademquè retinendi impartiēs.Quem quidem spiritum in die Pē
tecostes tanquā promissum illum apud Esaiam pacis fluuium co Esa.66.
piosissime in eosdem quum effudisset,tot ille tunc osculis spōsam
suam suauissime deosculatus fuisse videtur,quot gratias & charis

 mata

mata spiritualia ea die suis impertijt. Quin & quot hominibus pec 1
cata remisit, quot præcepta dedit, & cõsilia, quot sapiẽtiæ suæ ape-
ruit mysteria, quot morbos curauit, quot dæmones exclusit, quot
mortuos suscitauit, quot denique beneficia nobis tribuit; tot ipse
spõsus oscula spõsæ suæ dedit suauissima. Et hęc tã multiplicata si-
bi dari oscula, pluratiuo numero illa vtens in Hebręo sic postulat
ישקני מנשיקות פיהו hoc est, osculetur me osculis oris sui. Quo-
modo etiam legit & interpretatur Aponius in doctissimis, quos in
hũc librũ ædidit Cõmẽtarijs. Possumus & hũc tropũ sic patri accõ 2
modare, vt per filium suũ visus sit velut osculis & cõtactu oris sui
genus humanum & Ecclesiam suam velut spõsam osculari, quum
ille, qui se ex ore altissimi prodijsse gloriatur, humanæ naturæ iun
Eccle. 24. ctus est, & quæ memorauimus in Ecclesiam suam contulit bene-
ficia, & omnium summam spiritum suum, per quem quasi osculo
sponsi in os suum inspiratum, sic illi adhæsit Ecclesia, vt vnus cum
eo spiritus facta sit, qui sic ipsi adhæsisset, vt vna cum ea fieret ca-
ro. Qui enim adhæret Deo, (inquit Paulus) vnus spiritus est. Et 3
1. Cori. 6. idem quum citat verba illa ex Genesi, propter hoc relinquet ho-
Genes. 2. mo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in car
nem vnam, exclamat, Sacramentum hoc magnum est. Ego au-
tem dico in Christo & Ecclesia. Atquè inde probat, nos membra
Ephe. 5. esse corporis Christi, de carne eius, & de ossibus eius. Et alibi vtrũ
què complexus mysterium, quia inquit pueri communicauerunt
carni & sanguini, & ipse communicauit eisdem. & Christus de pri
ma coniugij institutione loquens, suum sermonem sic concludit. 4
Heb. 2. Itaquè iam non sunt duo, sed vna caro. Hæc vero verba August.
in Psalm. 30. accõmodans mysterio Christi & Ecclesiæ, Christus
inquit caput & corpus suum, ipse dixit quum de coniugio loque
retur, erunt duo in carne vna, igitur iam non duo, sed vna caro fit.
Ergo tanquã ex duobus vna quædã persona ex capite & corpore,
ex spõso & sponsa. Nã vnitatem personæ huiusmodi miram & ex
cellentem commendat Isaias Propheta. Nam loquens etiam in eo
Christus tanquam in Propheta, ait. Sicut sponso alligauit mihi 5
mitram: & sicut sponsam ornauit me ornamento. Se dixit spon-
sum, se dixit sponsam. Quare se sponsum? Quare se sponsam,
nisi quia erant duo in carne vna? Hæc itaquè admiranda oscula
illa sunt, hæc illa ineffabilis corporis & animi ad sponsum suum
adhæsio

1 adhæsio & quam Ecc lesia vehementer expetit,totaquè animi con
tentione patrem sponsi orat,vnitio,quum ait,osculetur me osculo
oris sui.Id vero abruptum est dramatis principiū de more aman-
tium; præquè amoris vi , ac perturbatione nec ordinem , nec mo-
dum,nec orationis perspicuitatem in amoris significatione seruan
tium.Habet etiam repetitio illa osculari osculo , amoris Epitasim,
& Emphasim Hebraicā,qualis est illa,morte morieris,pro eo quod
nos dicimus, omnino morieris,vt etiam hoc loco pro eo id dictum
2 accipimus,omnino me osculetur . Quin & numerus multitudinis
vehementiam amoris habet,sic enim indicat,se non contentam fo
re vno osculo:sad adeo familiarem & assiduum sibi optare spon-
sum,vt assiduis ipsius osculis frui possit,& delitijs.Eodē etiam spe
ctat pleonasmos ille.Osculis oris sui.Possunt & hæc verba tropo
logicos vnicuiq; animæ perfectæ accommodari:& omnium maxi-
mè beatissimæ illi virgini Mariæ,cui vni tanquam absolutissimæ,
& gratissimæ Deus pater filium suum oris sui osculum charissimū
dedit:atq; omniū gratiarum oblectamenta cōtulit.Cōueniunt de-
3 niq; hæc eadē verba anagogicos Ecclesiæ in castris huius mūdi mi
litanti,& ad trophæum delitiasq; eius Ecclesiæ,quę iā summa cum
gloria in cælo triumphat,anhelanti.Hęc enim primitias spirit' cū Rom. 8.
acceperit,intra se gemit intęrim dū adoptionē filiorum Dei expe-
ctat.Nimirum,redēptionem corporis sui:& eam libertatem , quū
legibus soluta corporeis,toto spiritus impetu in Deum ferri possit
& in vnū spiritum cum eodē omnino cōmisceri . Sed abstrusiores
sacrarū literarū sensus,& altius philosophandi sciētiam sapientiori
4 bus cōcedētes,nos humiles historicum sensum dūtaxat,& allego-
ricum persequi,cōtinuandęq; sacræ historiæ rationem his cōmen
tarijs tradere cōtenti sumus.Postremo illud etiam annotare visum
est,hāc ipsam orationem Idiotismum posse habere Hebraicum,vt
in tertia persona ad secundā dirigi posse videatur:qui hebraismus
in sacris literis frequētissim' est,qualis ille est hoc libello semel &
iterum repetitus,lęua eius sub capite meo,& dextera illius ample
5 xabit me.Pro eo quod est,lęua tua sub capite meo sit , & dextera
tua amplexetur me,o sponse mi.Quo etiam modo hoc dictum esse
sponsæ videri potest.O sponse mi, osculare me osculo oris tui . à Hesiodus
qua phrasi ne ipsi quidem abhorrent Græci. Nam Hesiodus sta-
tim initio libelli,quem ipse inscripsit ἔργα καὶ ἡμέρας ad musas lo-
quens σφέτερον πατέρα,id est,suum patrē dixit,pro vestrum patrē.

Quo etiã idiotiſmo nos hiſpani honoris,aut blanditiarum gratia 1
ſæpe vtimur:& ſcripturã quotieſcunq; vtitur, ſemper vti certum
eſt. Quod vtrumq; orationem ſponſæ maxime decet. Illud quoq;
admonere lectorem operæ preciũ viſum eſt, Eccleſiã,quæ hoc loco
ſub typo ſponſæ inducitur orans Deũ patrẽ, vt filium ſpõſum ſuũ
Apoc. 12. ad ſe mittat,aut ipſummet ſpõſum,ad ſe vt accedat,in Apocalypſi
induci ſub typo mulieris grauidę,nẽpe quę Dei filiũ iam per fidẽ
& ſpẽ cum mẽte cõceperit,hũc ipſum vehemẽter aueat corpore cõ
cipere & hominẽ factum in lucem ædere.Id vero promiſſum ante 2
multa ſęcula cum hactenus dilatũ ſit,ipſam quaſi parturientẽ cru-
Proue. 17. ciet. Vt enim alibi idẽ,qui hunc libellũ cõſcripſit Salomõ,ait, ſpes
quæ differtur cruciat animum. Quos vero det clamores hæc mu-
lier ſic parturiens paulo ſuperius ex prophetis retulimus,eorũ por
ro ſũmã hic cõplecti videtur clamor,Oſculetur me oſculo oris ſui.
Cum.n.res eadẽ myſtice & ſpiritualiter tractatur,pro varijs myſte
Auguſti. rijs & myſticis ſenſib⁹ ,quos idẽ locus(vt docet Auguſtinus)in ſa
cris literis ſæpe cõtinet,ijſdẽ perſonis varias & admodum diuerſas 3
perſonas accomodare nihil vetat.Itaq; de hac oratione Eccleſiæ vt
perſonã ſpõſę ſuſtinet,quæ nobis hactenus dicta ſunt, eadem eidẽ
Eccleſiæ ſub perſona mulieris grauidæ,& Dei filiũ parturiẽtis fa-
cile fuerit accomodare.Nam nihil incõmodi eſt, ſi Eccleſia ſponſa
dicatur Chriſti quatenus per fidem & aquæ lauacrum verbo vitæ
Ephe. 5. accedẽte(vt docet Paulus)eã ſibi ille deſpõdit, & eadẽ mater Chri
ſti vocetur, qua ex virgine Maria,quæ pręcipua pars Eccleſiæ ſit,
natus ipſe eiuſdẽ filius eſt. Quẽadmodum propterea quod ex Ma 4
ria natus eſt,filius Dauid in Euãgelijs, & apud Paulum ex ſemine
Dauid,ſecundum carnẽ natus dicitur.In quẽ ſenſum expoſita ver
ba hæc oſculetur me oſculo oris ſui cõueniẽter etiam per tertiam
ad ſecũdam perſonã referũtur. Nẽpe,ad Dei filium, quẽ Eccleſia
precetur,vt condonatis ſibi iniurijs & ſecum facta pace, iam tan-
dem in ſe illabatur:& de virgine inclyta homo factus in lucem pro
deat:quod ipſa ſtupendum liberationis ſuæ ſignũ indubitata fide,
& Eſaię oraculo nixa iamdiu expectat. Atquè ita minus abrupta 5
videbitur Enallage perſonæ,& oratio magis continẽns,quum hæc
in ſecunda perſona ſtatim ſubiungit ſponſa.

Quia meliora ſunt hubera tua vino. ¶ Vaſtus eſt hic hiatus propter admi
randã breuitatẽ quã amant ſacrę literę& vel maxime in hoc libello

amatorio

1 amatorio, ꝑpter causas iā nobis in Isagogico libello expositas. Relinquitur enim lectori cogitandū, exauditā fuisse orationē spōsæ, sponsum tādem venisse eam complexum osculatumq; fuisse, seq; eidem complectendum, osculandum & fruēdum exhibuisse: sponsam vero de verbo illo vitæ, quod (vt testatur Ioannes, fuit ab initio, quod ipsa audiuerit, quod oculis suis viderit ac perspexerit, quod manibus suis contrectauerit, facta ad sponsum apostrophe hæc referre. Quia meliora sunt hubera tua vino. His vero ver- 1. Ioan. 1.
2 bis immensam quam ex præsentia & consuetudine sponsi sui ipsa capiat voluptatem, significari intelligimus. Quam magna inquit Dauid multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te, perfecisti eis, qui sperant in te in conspectu filiorum hominum, & alibi, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos Psalm. 35. Hanc igitur incredibilem sponsi suauitatem solis pijs hominibus & qui Deum religiose colunt, notā, sub Symbolo huberum, quæ impijs huma- Psal. 30.
3 næ voluptatis vino ebrijs videre, nedum contrectare, aut sugere nō permittitur, spōsa exprimit his verbis, כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן quæ nonnulli ex sententia hebrçorum sic vertunt, Quoniam meliores sunt amores tui vino. Nomen enim דוד hebrçis homonymū est ad amorem, & huber. Spectantes itaquè Hebrçi & nostri qui Hebrçorum sequuntur sententiam; personam sponsi, cui hubera mulieribus, tantum alendi fætus gratia, natura tributa (vt docet
4 Augustinus) præter decorum sit tribuere, amores malunt hoc loco vertere, quàm hubera. Quod etiam prçsenti argumento longe magis videtur congruere. Ex latinis sunt, qui vt nostram tueantur æditionem, & sermonis vitent improprietatem, hæc verba volunt esse sponsi ad sponsam. Sed hos Lyranns iure arguit ex vi sermonis Hebraici, vbi pronomen affixum masculini generis sit, aut saltem pro masculino receptum Hebrçis, qui nō דֹּדַיִךְ: Sed דֹּדֶיךָ legunt. Iam ergo pro vulgata æditione dicat aliquis, in ea esse ca-
5 tacresim, qualem illam esse vult Fabius, Leo pariet, at pater est. Et ne longe exempla petamus, qualis etiam illa est apud Paulum, Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Manifesta est enim hoc loco abusio, vbi Paulus dolori quem patitur, in reuocandis ad Christum Galatis non habenti Fabius. li. 8. ca. 6. Galat. 4.

suum nomen, parturiendi vocabulum tribuit. Sic & hoc loco Salo 1
mon alimoniæ spirituali, nempe doctrinæ Euangelicæ, & spiritus
sancti donis, quib⁹ sponsus suam alit Ecclesiam, cum proprio care
at, nomẽ tribuit lactis, quod per methonymiã appellat hubera. Sũt
& qui metalepsim. i. transumptionem hic esse putant, a visceribus
ad hubera, per quæ volunt viscera misericordiæ Dei nostri, quorũ
meminit Zacharias in Euangelio, significari. Vt etiam hoc modo
Lucæ. 1. geminus hic subsit tropus abusio & transumptio. Ego vero hoc lo
co etiã citra catacresim sub allegoria, Methonymia & methalepsi 2
abditissimum quendam sensum latere existimo. Cuius inueniendi
Aristo. Hi gratia, quum eos, qui de naturis animalium scripserunt, euoluerẽ,
sto ani. li. apud Aristotelem sic scriptum inueni. In maribus inquit lac fieri
1. ca. 12. li. potest & alio loco. Maribus inquid, magna ex parte nec bestijs
3. ca. 20. nec hominibus gignitur lac. Fieri tamen potest, vt aliquibus inte-
rim gignatur. nam & in lemno insula, capro ex mammis, quas ge-
minas iuxta genitalia gerit, tantum lactis emulgebatur, vt colo-
stra inde conficerent. Quod idem etiam proli masculæ illius euenis 3
se accepimus. Sed hæc ostentis annumeranda potius sunt. Nam &
lemnio illi pecoris domino consulenti Deus amplius incrementũ
peculij futurum respondit. Viris post pubem exiguum nonnullis
exprimitur. Veruntamen per suctum frequentiorem, vel multum
aliquibus prodijsse, traditum est. Quod si licet hæc, quæ de natura
hirci ab Ethinco philosopho prodita legimus, ad Christum trans-
ferre, sub hirci typo, non raro adumbratum in sacris litteris, admo
dum sit verisimile, Salomonem animalium naturas apprime callẽ 4
tem, quod rarum est in animalibus, & ostenti loco, signum tamen
amplioris futuri gregis, quum de spirituali generatione & gregis
Christiani ꝓpagatione loqueretur, hoc ipsũ Christo spiritualis gre
gis viro, consulto tribuere voluisse: vt futuram sub illo innumeram
sobolem significaret, quam deinde Esaias apertius in hæc verba de
signaret; Lętare sterilis quæ non paris, decanta laudẽ, & hinni, quæ
non parturiebas, quoniam multi filij desertę, magis quam eius, quę
habebat virum. dicit dominus. Dilata locum tentorij tui, & pelles 5
tabernaculorũ tuorum extende: ne parcas, lõge fac funiculos tuos
& clauos tuos cõsolida: ad dexteram enim & ad lęuam penetrabis,
Isay. 54. & semẽ tuum gẽtes hęreditabit, & ciuitates desertas inhabitabũt.
Huius porro olim sterilis & desertę sponsus vir ille perfectus est,
ex cuius huberibus recens geniti infantes copiosissimum illud lac
possint

3 posſint fugere, quod vt appetant, omni poſita malitia, omni dolo, inuidia, ſimulationibus omnibus depoſitis, & detractionibus, hortatur Petrus, vt ipſius vſu optime aliti ad iuſta posſint peruenire incrementa & in perfectos viros euadere. Appetunt autem rationabile & doli expers lac, qui (vt ipſe ſponſus iubet) robuſta nixi fide ſemper erāt & indefeſſo orationum ſuctu ipſius fatigant hubera: nec fruſtra nitentes cæleſti affatim fruūtur nectare & ambroſia. Præterea ſicut Apoſtoli in Chriſti locū ſuffecti modo viri, modo fęminę, modo patris, modo matris & nutricis, pro varijs officijs, quæ Eccleſiæ pręſtant perſonam induūt. (Paulus enim Corinthiorum patrem, Galatharum matrem, & Theſſalonicēſium nutricem profitetur. Et ipſemet Deus modo patrem piorum hominum, modo matrem agit) ſic & Dei ſapientia hoc loco eiuſdem Eccleſiæ viri, & matris perſonam videri poteſt ſuſtinere, & pro matris officio quod paruulis adhuc pręſtat, hubera ipſi attributa eſſe commode poſſumus intelligere. Nec quemquam debet offendere, quod eodem verſu tam diuerſas perſonas Chriſto tribuamus. Nam alio etiam loco & matri, & vxori eorum, qui ſui cupidi ſunt, nihilo maiore verborum ambitu comparatur. Iuſtitia enim Dei in Eccleſiaſtico de ſe ſic loquitur. Qui continens eſt iuſtitiæ apprehēdet illā: & obuiabit ęi quaſi mater honorificata, & quaſi mulier à virginitate ſua ſuſcipiet illū. Chriſtus porro (vt docet Paulus) factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redēptio. Quæ eadem ipſa ſapiētia eodem libro de ſe ait, Ego meter pulchræ dilectionis, & timoris & agnitiōis, & ſanctę ſpei. Hoc igitur nomine recte quis dicat, Eccleſiā quū admiratur eximium amorem & maternum officium, quod ſponſus infantibus adhuc, & tenellis filijs ſuis præſtat, admirandamq; ſuauitatem ſpiritus, & rudimentorum fidei, quibus ille vt nutrix paruulos & infirmos nutrit, ſponſi ſui hubera commendare: & per Methonymiam & metaphoram, ſpiritum & primordia fidei, quibus per Baptiſmum recens nati aluntur, omnibus humanis voluptatibus & doctrinis quantumcumq; exquiſitis, & plauſibilibus ſub lactis, & vini ſimilitudine longe anteferre. Sic enim hoc loco per vinum omnia, quę hominibus optime ſapiūt, & maximam afferre ſolent voluptatem, ſignificari exiſtimamus, vt loco ſuperius citato mellis, & faui comparatione eadē deſignari certum eſt. Quibus omnibus ſpiritum ſuum, & hæreditatem dulciorem eſſe, hæc eadem affirmat Dei ſapientia. Vinum (inquit ſapiēs) in iucun-

1.Petri. 2.
Lucæ.11
1.Cori. 4.
Galat. 4.
1.Theſ. 2.
Eccleſ. 15.
1.Corin.1.

Eccle. 31. in iucunditatem creatum est. Et idem inquit. Vinum & musica læ
Eccle.40. tificant cor: vtroq; tamē magis dilectio sapientiæ, quod ipsū hoc lo
co ingenue profitetur sponsi. Preter hæc etiam annotandum vi-
detur, hoc loco particulam כִּי, pro certe positam in hunc modum,
Psal. 43. certe meliora sunt hubera tua vino vt in Psalmo, quoniam prop-
Psal.72. ter te mortificamur tota die: & psal. 72. Quoniam inflāmatum est
cor meum, & renes mei commutati sunt: & sępe alibi in sacris lite
ris vim ornandi tantū habet, aut asserendi vt quidē, profecto, cer
te, apud latinos. Hæc porro verba factis profiteri visi sunt illi om- 2
nes, de quibus Christum hæc dixisse legimus. A diebus Ioannis vs
Math. 11. q; nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hi
enim omnes incredibili lacteæ Euangelicæ doctrinæ illecti, & ines
cati dulcedine, omnem rerum fluxarum voluptatem Christianum
robur, haud secus quam vinum corporis neruos lędentem labefa-
ctantemq; fastidire cęperunt. Hi quum gustassent, quam suaue,
quamq; suæ naturæ familiare esset lac Euangelicum, traditiones
pharisaicas, omnemq; humanam sapientiam, tanquam suo ingenio 3
inimicam, & quæ instar vini paruulorum mentem capit, cælestem
calorem difflat, & puellos omnino enecat, respuentes, in sponsi hu
bera confertim irruperunt: seq; in ea magno studio inhiantes con
iecerunt. Tunc si quidem, perinde atq; matres vbera ostentantes
puellos suos illectant, & lactis illecebra ad se pelliciunt, ita & Chri
stus vbi lacteum os suum paruulis illis ostendit, & suauissimis pa-
rabolis ac mysterijs Euangelicis enuntiandis, varijsq; curandis mor
bis aperuit, labijs suis velut pectoris sui huberibus illectare, & sua 4
uissima doctrina sua atq; officijs non vulgaribus, vt lactis illece-
Oseæ. 2. bra visus fuit populum ad se pellicere: & id demum quod per O-
seam prophetam olim promiserat, sponsæ præstare. Propter hoc in
quit, Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinē, & loquar
ad cor eius (hoc est) blandis verbis & pollicitationibus, donisq; am
plissimis pelliciam eam, & ducam eam procul ab inimicis, vt olim
abduxi ab AEgypto: & alloquar eam verbis placidissimis, & ipsi
gratissimis pollicitationibus, nempe Euangelicis; quibus velut ille 5
cebris, eam ad me traham. Est itaq; tota hac loquutio metaphorica
ab amantibus sumpta, qui multis verborum blandicijs, & munerū
illectamentis suas captant amicas, vt matres huberibus & lacte,
puellos suos. Hæc igitur sunt hubera, quæ in sponso suo commen-
dat spō

1 dat sponsa:& omni vino(hoc est)omni voluptati, quæ vel ex humana sapientia,vel ex quacumq; alia re corporea capi possit, præfert. Hæc eadem sunt labia,in quibus Dauid gratiam(id est) diuinam eloquentiam instar lactis,diffusam esse canit.nec mirum,si ea tantopere laudat sponsa,quæ vel ipsius sponsi hostes admirâtes sic commendât.Nunquam sic loquutus est homo,sicut hic homo.Ex his etiam huberibus manat sacrosancta eucharistia solo sermone sponsi consecrata.Quod alimẽtum ideo dicitur præstare vinũ (hoc
2 est)omne corporeum alimentum,quia hoc solum est,quo,qui rite vescuntur,euadunt immortales:id quod manna Iudæorum præstare non potuit:& multo minus fabulosum nectar,& ambrosia ęthnicorum.Qui manducat meam carnem, inquit Christus,& bibit meum Sanguinem,habet vitam æternam:& ego resuscitabo eum in nouissimo die.Caro enim mea vera est cibus,& sanguis meus vere est potus:qui manducat meam carnem,& bibit meum sanguinẽ in me manet,& ego in eo.Sicut misit me viuens pater,& ego viuo Ioan.6.
3 propter patrem:& qui mãducat me,& ipse viuet propter me. Hic est panis,qui de cælo descendit,non sicut manducauerunt patres vestri manna,& mortui sunt.Qui manducat hunc panem,viuet in æternum.Intelligit autem appellatione vini , omne corporeum alimentum per synecdochem:propterea quod vinum cum liquidũ sit,& fluidum alimentum ,maiorem seruat analogiam ad ipsum lac,vnde & lac semen dicitur,a quo fit translatio ad omne spiritua le alimentum.Quod sub varijs symbolis omnis in terra sancta fu-
4 turæ hubertatis Christum suæ Ecclesię copiosissime præstaturum Iherem.31
prophetæ,præsertim Iheremias,& Oseas prædixerũt:vt merito hubera Christo sponso suo tribuat Ecclesia.Quemadmodum ęthnici olim (vt refert Aug.)suum iouem ruminum appellarunt:quod ruma(id est) mãma aleret animalia.Potestatem nimirum,& facultatem illam significantes,qua Deus seu mamma prisco vocabulo dicta ruma,alit animalia corporaliter:vt etiam Isaias cum hanc eandem Ecclesiam preciosissimis quibusq; bonis,& opibus gentium, Ose.2. Au.de ciui ta de. lib. 4. cap. 11. Isay.60.
5 & regum dotandam,& alendam corporaliter significare voluit:lac gentium(inquit) suges:& mamilla regum lactaberis.Atq;(vt quę maxime coniuncta esse iam cœpimus ostendere, continenti interpretatione prosequamur)Hęc etiam Ecclesię sub persona mulieris quæ filium masculum,& qui recturus sit omnes gẽtes in virga ferrea,peperit,quomodo conueniant ,ijs,quæ in personas tantum spõ

si &,spon

si & sponsæ quadrant,omissis,facile fuerit ostẽdere.Nempe, quod 1
ijsdem verbis sibi gratulatur Ecclesia tam scitum puerum & potẽ
tem,ac diuitem filium,a quo omnia vera bona expectet,peperisse:
atq; eius consuetudine frui posse in solitudine,quo ab ipso ducen
da sit,ibiq; lactanda,vt prædixit Oseas,quod etiam in extasim rap
tus vidit Io.apo. Vt quemadmodum longo tempore speratum, &
dilatum tantum bonum ipsius cruciauit animum,ita collatum tan
dem vice vitalis illius arboris,quæ incolumem vitam sine fine ser-
Prouc. 13. uare potuisse creditur,sit futurum.Quæ altera pars est sententiæ 2
ex Salomone superius adductæ. Integra enim sic habet.Spes quæ
differtur cruciat animum:lignum vitæ desiderium veniens.Sic igi
tur quam breuissime pronuntiat sponsa delitias,& voluptates diui
nas,quibus ex consuetudine suauissimi sponsi sui Christi fruitur,
humanas longe præstare , seque fælicius inebriare . Siquidem
quanto animus corpore,& animi obiectum corporis obiecto per-
fectius est , tanto diuinæ animi deliciæ humanas delicias antecel-
lunt:Quas enim præbet Cristus Ecclesiæ suæ,deliciæ nostrum ani 3
mum ad diuinitatis sensum extra corpus raptum in Deum transf-
formant.Contra corporales deliciæ quem occuparunt animum,in
corpus penitus immersum absorbẽt, & in pecuinam naturam,quæ
tota corporea est,cogunt degenerare.Et breuiter (vt inquit Gre-
Grego. gorius) in his appetitus placet,experientia displicet.In illis appe-
Ci.pe.Sẽ. titus placet:experientia magis placet .Architas tarentinus dicere
solebat:Nihil tam detestabile,tamq; pestiferum,quam voluptatẽ.
Siquidem ea quum maior esset, atq; longior, omne animi lumen 4
extingueret.Quin & inter spirituales,solæ deliciæ, quas Christus
suis præstat,meræ,& omnis doloris expertes deliciæ sunt: Et earũ
sensus,quo maior est,tanto magis nostrum delectat,& perficit ani
mum. Nam delitiæ quas ab humanis scientijs assequimur , huma-
nam mentem diuinitatis capacem explere nequeunt , & quo ma-
gis augescunt,eo magis cruciant.Qui enim addit scientiam(vt te-
Eccle.1. statur sapiens,& ipsa nos docet experientia)addit laborem . & in
multa sapientia multa est indignatio.Adeo non tantum corporis, 5
sed eam quoq; animi voluptatem sequitur dolor comes.Atq; his,
si quæ proxime nobis dicta sunt,adiungas,germanam mea senten
tia habebis huius loci interpretationem.

Fragantia vnguentis optimis.

Hunc

1 ¶Hunc locum alij sic vertendum putant, ob odorem vnguentorũ tuorum optimorum. Sed noster interpres germanum sensum probe reddidit. Affirmat igitur sponsa ad voluptatem, quæ ex huberibus sponsi percipitur sugendo lacte dulcissimo, eã quoq; accedere, quam paruuli ex fragantia vnguentorũ optimorũ capiunt, quibus sunt delibuta: vt nullo modo hircum oleãt, aut viciosum quicquã, vt in libidinosis, vnde lactentes offendi possint, & à lacte depelli: aut eodem vicio infici. vt mystice significari intelligamus puritatẽ
2 doctrinæ Christianæ, & excellentiam, quippe quæ fidem mereatur, tum ex se, tum ex miraculis, quod nihil habeat fermenti pharisaici, nullaq; sit philosophica impostura viciata. Vnde olim factum est, vt auditores in summã raperentur admirationem: quemadmodum testatur Matheus. Factum est, inquit ille, quum consumasset Iesus verba hæc, admirabãtur turbæ super doctrina eius: erat enim docens, sicut potestatem habens: & non sicut scribæ & pharisei. Et lucas inquit, omnes mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant Math. 4. Lucæ. 4.
3 de ore eius. Sunt porro hæc sponsi vnguenta optima septem spiritus sancti dona, per quæ spiritum domini in eo quietum fore prædixit Isaias. Egredietur inquit, virga de radice Iese, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit illum spiritus timoris domini. Hic sane est ille spiritus, hæc illa virtus: quibus à Deo vnctum fuisse Iesum. testatur Petrus in Actis. Vnde etiam Christus dictus est verbo Esai. 11. Act. 10.
4 græco, & Messias verbo Hebraico. Quod latinis vnctum sonat. quo etiam spectans psalmographus ait, propterea vnxit te Deus, Deus tuus præ consortibus tuis. Atq; hæc quidem vnguenta ipsamet Dei sapientia de se loquens apud Ecclesiasticum sic amplificat, sicut cinnamomũ & balsamũ aromatizans odorem dedi: quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris, & quasi storax, & Galban⁹, onyx, & vt thuris vapor in tabernaculo, & quasi Balsamum non mixtum odor meus. Hoc itaque ænigmate existimamus Salomo- Psal. 44. Eccle. 24.
5 nem illa mysteria nobis adumbrasse, Nempe iã initas Christo cũ Ecclesia nuptias (hoc est) factã incarnationem, & cõiunctionẽ eiusdem per fidem, & charitatem cum Maria virgine, & reliquis quos tunc perfectos Ecclesiam Euangelicam fuisse ostẽdimus: & eiusdẽ Ecclesiæ ortũ, atq; infantiã, annosq; puellares in imperfectis. Quæ fuit Apostolorum, & aliorum discipulorum vocatio, quum scilicet

Christus

Christus post coniectum Ioannē in vincula, cœpit (vt narrat Matheus) in Galilea prædicare & dicere. Pænitentiam agite: appropinquabit Regnum cælorum, Et Marcus inquit, Postquam tradit⁹ est Ioannes, venit Iesus in galileam prædicans euangelium regni Dei: & dicens, quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei. Pænitemini: & credite Euangelio. tunc enim scribunt Euangelistæ vocatos fuisse à Christo Petrum & Andreā fratres, Iacobum & Ioānem, & ipsos etiā fratres: Philippum & Nathanaelē. 1

Mat. 4. Mar. 1.

Oleum effussum nomen tuum; Ideo adolescentulæ dilexerunt te. 2

¶Sunt qui verba hæc cum præcedentibus sic coniungunt, ob odorem vnguentorum tuorum optimorum oleum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Vt sit sensus. O sponse mi, fama tua. quæ per orbem se effundit, mirandum in modum probatur hominibus, haud secus, quam vnguentum preciosissimum, vbi ex pixide effusum fuerit, Id enim mira fragantia sua suauissime afficit, & mirifice delectat circumstantes ob varia vnguenta odorifera, ex quibus ipsum confectum fuerit, verum id paulo coactius videtur dicere, nomen sponsi esse instar vnguēti, quod effusum propter vnguenta sponsi suauissime oleat. Præstat igitur initium clausulæ huius inde sumere, vnde noster sumpsit interpres. Nec quenquam mouere debet, quod in Hebræo, vt etiam in nostra æditione versus initium illud sit, לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ id est, ob odorem vnguētorum tuorum. sæpe enim in veteri testamēto sequentis vers⁹ initium finis est superioris sententiæ: id quod in psalmis frequenter occurrit. Cæterum olei nomine hoc loco vnguentum intelligimus. solent enim sacri scriptores hac voce שֶׁמֶן non tantum oleum, sed etiam vnguenta odorata significare: & ea præsertim, quæ suo odore, & vsui plurimum recreant hominem, atq; Hilarem reddunt, & festiuum: quale erat vnguentum nardinum spicatum, cuius in Euangelio fit mentio, & reliqua vnguenta, quibus in veteri testamento ex præscripto Dei sacerdotes, & Reges inaugurabātur. hæc enim semper Hebræis olei nomine שֶׁמֶן scriptura appellare consueuit, vt exodi vicesimo nono, & primi Regum decimo, & decimo sexto capite. Ideoq; ad communia, & cætus festos adituri veteres eiusmodi vnguentis se perfundere solitis erant. Ad quem morem

Marc. 14.

Christus

1 Christus alludens in Euangelio inquit, tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum: & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunare. Hoc est, ne tristis more ieiunantium, sed hilaris more conuiuantium, videaris. Huc etiam allusit Dauid, quum de hoc ipso sponso sub Salomonis typo sic cecinit. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ participibus tuis. Vt significaret hunc sponsum non tetricum, neque morosum futurum: sed propter summam iustitiam,

Math. 6.

Psal. 44.

2 qua sibi optime conscius esset, intus quidem perpetua lætitia & gaudio fruiturum: foris vero comem, affabilem, & festiuum, ac iocundum omnibus se præstaturum. Id quod apertius per Esaiam prædixit Spiritus Sanctus in hunc modum. Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me: ad annuntiandum pauperibus misit me, vt mederer contritis corde: vt prædicarem contritis indulgentiam, & clausis apertionem: vt prædicarem annum placabilem domino: & diem vltionis Deo nostro: vt consolarer omnes

Esai. 61.

3 lugentes: vt ponerem fortitudinem lugentibus Syon: & darem eis coronam pro cinere: oleum gaudij pro luctu: pallium laudis pro spiritu mœroris. Quod oraculum cum, quo tempore ipse prædicare cœpit, impletum fuisse Christus testetur in Euangelio, eodem quoque testimonio hoc etiam ad illa tempora spectare confirmat: & quod quæ hoc loco de se ante multa tempora prædixisset Salomon, iam tamen ipse præstitisset, fidem facit. Quod enim admonet ciues suos Nazaræos Esaiæ scripturam illam suo tempo-

Lucæ. 4.

4 re impletam esse, inde proculdubio confirmat, doctrinam, quam ipse prædicare cœpisset, adeo veram esse, placidam, & iucundam, vt non obscure præseferret maximam Spiritus Sancti copiam, qua ipse perflueret, vnde ea manabat, instar vnguenti iucundissimi, ad quod Euangelium maximam haberet proportionem, & Analogiam. Vt enim eiusmodi vnguenta minime adulterata optime olent, & eos, qui olfactu sunt minime viciato, exhilarant: sic Euagelium bene affectis optime olet: qui ipso imbuti fuerint,

2. Cor. 2.
Ephe. 5.

5 mites reddit, & mansuetos, atque ineffabili afficit gaudio. Quæ enim superne est sapientia (vt inquit Iacobus) primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia. Et Paulus regnum Dei esse affirmat

Iacobi. 3.

Rom. 14.

Ioan 3. iustitiam, gaudium, & pacem in Spiritu sancto. Quæ omnia per 1
Spiritum Sanctum pijs hominibus obueniunt, vt vni Christo, cui
citra mensuram pater spiritum suum dedit, maxime obuenisse
verba illa significant, spiritus Domini super me, eo quod vnxit
me: ad annuntiandum pauperibus misit me, vt prædicarem annum placabilem Domino, vt consolarer omnes lugentes, vt darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium
gaudij pro spiritu mœroris. Seruat præterea Euangelium Christi Analogiam ad eiusmodi vnguenta, quod perinde, atque vnguenta illa vulneribus corporis, & contusionibus medentur: sic 2
Euangelium peccatis, & omnibus animi vicijs præsentissima est
medicina, qua Christus ægris sui temporis medebatur. Ipse enim
Samaritanus ille fuit, qui applicato eiusmodi oleo vulnera desperati hominis curauit: vt se curaturum verbis illis prædixerat, vt
mederer contritis corde, vt prædicarem contritis indulgentiam,
& clausis apertionem. Quo etiam argumento, oraculum illud ad
se pertinere Christus confirmat, secundo & tertio loco à fortitudine, quam ipse collaturus esset obedientibus Euangelio. Vt enim 3
oleum, & quæ ex oleo conficiuntur vnguenta odorata collapsas
corporis vires reficiunt, & confirmant, sic etiam Euangelium
per fidem adeo nos reficit, & roborat: vt eius vsu facile resistere
possimus carni, mundo, & Diabolo, tribus potentissimis hostibus, deque illis magna cum gloria triumphare. Eo enim spectare
videntur verba illa oraculi, vt ponerem fortitudinem lugentibus Syon: & darem eis coronam pro cinere. Nam tametsi in Hebræo nulla fortitudinis fiat mentio, verisimile tamen est interpretem in suis ita legisse exemplaribus: & vt non legerit, satis 4
id significari intelligimus sub coronæ appellatione, quod insigne
est victoriæ olim athletis dari solitum. Quos etiam reficiendis, &
1. Cor. 15. confirmandis viribus oleo vsos fuisse certum est. Iam vero pro
Ephe. 6. victoria, quam Deus nobis dedit per hunc sponsum, gratias agit
strenuus ille pugil Paulus, qui idem admonet non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores harum tenebrarum: 5
contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Hoc ipsum igitur sub
involucris

1 inuolucris symbolorum nuptialium de Christo significare volens Salomon, inducit sponsam sponsum commendantem à præclara ipsius forma & virtute eximia (vnde fama illa dimanet) in hūc modum; Oleum effusum nomen tuum. melius est inquit hic ipse Salomon, bonū nomē, quā diuitię multæ. vt per nomē sponsi Euangelium intelligamus, & Christi potentiam ac virtutem. Euangelium enim (vt docet Paulus) virtus Dei est in salutem omni credenti: Et nomen in sacris literis pro re ipsa, aut ipsius rei poten- Proue 22. Roma. 1.
2 tia & virtute positum sæpe occurrit. Vt Psalmo quinquagesimo tertio & decimo nono. Versu primo, quinto, & octauo: Et Matthei vltimo, Baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti: Et apud Paulum ad obediendum fidei pro nomine eius, pro; de nomine eius. Hoc enim significare videtur fides de nomine IesuChristi, quomodò fides, quæ de ipsomet IesuChristo habetur: Hoc Baptizare gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, quomodo fidentes Patri & Filio & Spiritui Sācto, Sāctæ & indiuiduę Trinitati, cuius nomen super ipsos inuocatur, vt eius Psa. 53. 19. Matt. 28. Roma. 1.
3 esse dicantur tanquam sponsæ spirituales, cui in Baptismo despondentur: sicut idiotismo Hebraico nomen viri dicitur inuocari super vxorem suam. vt Esai. 4. Inuocetur nomen tuum super nos. hoc est, dicamur vxores tuæ. Sic & Psalmo quinquagesimo tertio posterior pars primi versus priorem exponit, & indicat, nomen Dei pro eiusdem virtute positum esse. Et Psalmo decimo nono quum precatur populus, vt nomen Dei Iacob Regem prote- Esai. 4.
4 gat, non aliud quàm, vt Dei potentia, quæ nomine Dei Iocob significatur, Regem protegat, precatur. In quam etiam sententiam reliquos illius Psalmi locos interpretandos esse, ipsa res indicat. Legimus præterea in Apocalypsi dictum Episcopo Laodicensi. Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulant mecum in albis, quia digni sunt. Vbi nomina homines quorum essent nomina significare, ipsum relatiuum aperte ostendit, quod tum in Græcis, tum in latinis exem- Apoca. 3.
5 plaribus masculini generis cum sit, construitur tamen cum antecedente neutro, & in actis vbi legimus erat autem turba hominum simul ferè centū viginti, verisimile est à nostro interprete

iuxta Græcum scriptum fuisse turba nominum, quod nomina- 1
tim homines censeri soleant, quoties exquiritur numerus. Vt ma-
nifeste constet nomina pro hominibus, qui numerati fuerint po-
sita esse. Et denique Isaiæ 30. nomen domini de lõge veniet, quod
dominus ipse de longe veniet. Eum vero genti Hebrææ olim sa-
pientissimæ receptum nominis pro ipsa re vsum, placitum illud
Plato in cratylo. Platonicum videtur cõfirmare, nomina si modo recte posita sint,
non ex libero hominum instituto, sed natura, ea quorum sunt
nomina, significare. Nec rectum, verumque nomen esse, quod 2
non rei cuius est nomen, naturam & essentiam exprimat. Quin vt
verum sit nomen, rei simile esse debere, & eius rei quam signifi-
cat, imaginem atque imitationem, qua quisquis aliquid imita-
tur, per vocem imitatur, & nominat. Is itaque in ipsa voce, natu-
ralem quandam similitudinem eius essentiæ, quam mente conti-
net, videtur imprimere: & tunc demum proprium rei nomen fa-
cere. Quo etiam spectantes quidam dixere, nomina esse implici-
tas rerum deffinitiones: & definitiones explicita rerum nomina. 3
Quamobrem non cuiusuis esse putat Plato recta & vera dare re-
bus nomina: sed legislatoris dumtaxat & eius, qui tam rei, quam
nominis ideam animo concipere probe norit. Et vt, qui radium
texendæ telę congruum facit faber, ideam radij respicit, ita qui
proprium rei nominandæ nomen facturus sit, ad ideam nominis,
respiciat oportet, vt nomen tanquam naturæ rei nominandæ con
gruum efficiat instrumentum. Atque hanc Philosophi senten-
tiam sapientissimus Hebræorum legislator Moses probare visus 4
Gene. 2. est, quum hæc scriberet. Formatis inquit, dominus Deus de limo
cunctis animantibus terrę & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea
ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit
Adam animæ uiuentis, ipsum est nomen eius. Hoc enim oracu-
lum quasi præiudicium quoddam fuisse videtur sententiæ Plato-
nicę, quo decreuerit Deus, non cuiuis eorum, qui futuri essent, sed
ipsi Adamo tanquam sapientissimo & rerũ peritissimo id muneris
esse deferendũ. Vnde fortassis visum est veteribus, vera rerum no 5
mina vim quandam rerum in se impressam seruare: & ea maxime,
quæ diuinitus essent imposita, qualia volunt Hebræi esse omnia
Dei nomina, & illud in primis ineffabile יהוה cuius exactã pronũ

tiationem

1 tiationem nemini præterquam ei, qui ab ipsius nominis auctore doctus sit, notam esse illi contendunt, a quo etiam Moses ea omnia & eorum virtutes didicerit: eaq; sci etia prædit us opera gesserit ad miranda. Quo etiam stupenda Iesu Nazareni facta referunt, vnde diuinum hominem fuisse coguntur fateri (cabbalam eam scientiã ipsi vocant) ex qua nonnulla sacris literis sint cõmissa. Et ex catho- Origene.
licis Origenes contra celsum scribit, in quibusdam sacris nominibus mirandam latere virtutẽ: Ideoq; hæc ipsa non esse ex Hebræa
2 lingua in aliam transferenda: sed in suis caracteribus conseruanda. Ideo fortassis, quod quemadmodum voces imagines sunt conceptuum animi, sic & vocum, ipsæ scripturæ obidq; Deus, qui auctor fuerit nominum scriptorum: vt & vocum; solus ipse nouerit imagines nominum scriptis Hebraicis exprimere. Quod ego crediderim Origenẽ maxime propter ineffabile nomẽ יְהֹוָה dixisse, quo Deus quam significantissime fieri potuit, suam substantiam nobis expressit, quamobrem Hebræis nomen hoc שֵׁםהַמְּפֹרָשׁ i. nomen
3 expositũ dicitur, vt etiam de hoc potissimum nomine Regius psal- Psal. 82.
tes sic cecinisse videatur וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ quod latine ad verbum signat. Vt sciant gentes quod tu Domine solus es nomẽ tuum, id est id, quod diceris, qui etiam locus id quod paulo superius diximus, confirmat. Sacram nimirum scripturam sæpe quum nomen Domini, vel nomen Dei habet, non tam vocem, aut scripturam יהוה, aut quamuis aliam, qua Deus nobis appellari vo
4 luit, quam ipsummet Deum & dominum significare. Solum autẽ Deum suum esse nomen præsertim illud ineffabile, quantum ego assequi valeo, scire nos voluit Regi⁹ vates, ex admiranda ipsius potentia, quæ omnem hominem, angelorumq; potentiam in infinitum superat: nec similem vllum, vt idem psaltes initio eius psalmi præfatur, habere possit. quippe cuius solius esse, quod eo nomine significatur, cum eiusdem essentia, idẽ sit omnino. ineffabile enim nomen יהוה à verbo היה quod est esse, deduci docent Habræi
5 grammatici. Reliqua enim omnia, quæcunq; præter Deum sunt, vel etiã supremi ordinis spiritus in cõpositionẽ, saltẽ actus & potẽtiæ cadũt: obidq; reliquorũ omniũ esse, ab essentia diuersũ esse cõ stat: & nomẽ cuiusq; eorũ cõcreti ex materia & forma, aut ex actu & potẽtia nomẽ esse, nec ꝺ cuiusquã essẽtia dici posse, quõodo deũ

 vere di

vere dicimus esse Deitatem : & idem summum ens suam essen- 1
Bernard. tiam. At verò hic spōsus, qui (quemadmodum inquit Bernardus) tanquam filius Abrahæ circumcisus est, & tanquam Dei filius vocatus est Iesus, & ipse quoq; suum nomen est, quod os domini nominauit, & per Angelum Gabrielem, vt testatur Lucas, Mariæ vir- Lucæ. 1.
gini, antequam ipsum in vtero conciperet diserte prænuntiauit. non vt Sibylla, quæ hoc ipsum nomen obscure sic prædixit.

Δὴ τότε μεγάλοιο θεοῦ παῖς ἀνθρώποισιν
Ἥξει σαρκοφόρος θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ 2
Τέσσαρα φωνήεντα φέρων : τὸ δ' ἄφωνον ἐν αὐτῷ.

Quod uaticinium de Greco uertit Ioannes Rauclinus in hunc modum:

I. Reucli. *Ipsa Dei soboles magni uentura parentis*
Mortali similis in carne uidebitur ægra:
Quatuor ergo feret uocales : consonat una.

Et hoc testimonio probat nomē Iesu pentagrāmon esse, Hebraice sic scribendum יהשוה & Latine in hunc modum, Ih̃suh, sic enim 3
quatuor habet vocales Hebreas & vnam consonantē. Nam si qua inquit ille, vel in Græco vel in Latino sermone finalis .s. litera deprehendatur, ea non de substantia nominis huius, sed de eius forte declinatione iudicandum fuerit: quæ & declinando haut permaneat, & vel Græce in. ν. vel Latine in. m. crebro mutetur. Reprehendit idem plerosque Grammaticos, qui vetant hoc nomen per. h. scribere. & per. η. vocalem longam scribi volunt in quam è Græco in Latinum transeat. η. Græcum, & quod abbreuiatum 4
legimus in hūc modū Ih̃s: scripturā esse Græcam, quæ extremas habeat. i. & s. & mediam. η. huius nominis ἰησοῦς, literas. Ipse vero contendit latinam esse scripturam à maioribus nostris vsitatam qui Ih̃ ihu. nomen sic abbreuiare, & tribus primis literis scribere cœperint de more nobilium Romanorum, qui sua prænomina vel vnis vel binis, vel ternis literis olim designarint. Quod si vaticiniū sibyllinum recipimus, citra controuersiam vllam Reuclini sententia probanda est. Nec enim alia ratione quinque literis, quamsi 5
Philip. 1. quatuor vocales sint & vna consonans, nomen illud constare potest. Possis & hoc ipsum ex duabus Pauli Epistolis altera ad Phi- Ephesi. 1.
lippen, scripta; altera ad Ephesios, confirmare. Vbi doctor gentium testatur, datum esse Christo nomen, quod est super omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in

futuro

1 futuro. Et Petrus Apostolus constanter pronuntiat, non esse aliud Acto.4.
nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. allusit
enim Petrus ad nomen Iesus, quod seruatorem significat ac pro
inde Deum, cuius est peccata tollere & à peccatis seruare. Quan-
to vero propius ad nomen יהוה accedit, (maxime autem accedit
vnius tamen literæ ש interiectu) tanto expressius Deum signifi-
cat & Dei filium, quo nomine in sui exaltatione à deo donatus ap-
paruit homo ille per gratiam non adoptionis, sed vnionis: eam
2 vero scriptura illa admirando mysterio representat. Oportet igi-
tur hoc esse nomen, quo solus ipse seruator noster uocatus sit, &
aliter quam eorum nomen scribatur qui nostro Iesu cognomines
fuisse putantur vt reuera aliter scripta diligenter obseruanti scri-
pturas deprehenduntur. Nam primus qui hoc nomine dictus le-
gitur Iesus filius nau יְהוֹשֻׁעַ Iehosua vocatus & scriptus inueni 1. Reg. 6.
tur in eo libro qui eius nomine inscriptus est. Item & ille Bethsa-
mites, cuius in libris Regum fit mentio. Item & ille sacerdos ma-
3 gnus filius Iosedeth, cuius meminerunt Aggæus & Zacharias Prophe
tæ. Hoc vero nomen quamuis Pentagrammum sit Hebręis, tres ta-
men vocales Hebręas habet & duas consonantes. In Græco vero
geminatam. s. duas vocales & vnam diphtongum, Gręcis enim per
petuo scribitur ἰησοῦ. Idq; apud interpretes Latinos modo Iosue,
modo Iesus ad imitationem Gręcorum scriptum reperias. Legitur
& sapiens ille filius Syrach dictus Iesus cuius quia in sacris biblijs
Hebraice scriptis nulla fit mentio, non satis constat, quibus lite-
4 ris illius nomen Hebraice scriptum fuerit. Sed verisimile est Ip-
sum superioribus, & voce, & scripto fuisse cognominem. super
est igitur, ex oraculo sibilyno colligere nostrum Iesum proprio
nomine יהשוה Hebraice, & Latine Ihsuh scribendum esse. In
qua sane scriptura velut in diuina quadam pictura corporeis no-
stris oculis exemplum admirandi illius mysterij intuendum pro-
ponitur. Nempe ineffabilis naturæ diuinæ cum humana arctissi-
5 mę vnitionis. nam perinde atque gratuito Dei dono cognoscimus
vtramque naturam in vnum coire diuinum filij suppositum. Sic
etiam duas ineffabilis nominis יהוה partes יה & וה vnius literę
ש interiectione יהשוה nomē connecti corporeis oculis videmus
& ex tetragrammo Dei nomine propterea ineffabili, quod ex qua

tuor dumtaxat vocalibus constaret hactenus pentagrammum & 1
effabile extitisse. Vt qui antea inuisibilis nobis in cælo versaba-
Baruch. 5. tur Deus, iam in terris visus sit, vt Baruch Propheta prædixerat,
Isai. 7. & cum hominibus conuersatus Hemanuel dictus Esaiæ. Verbum
inquam illud vitæ, quod se, suosque condiscipulos auribus audi-
uisse, oculis vidisse, ac perspexisse, manibusque contrectasse,
1. Ioan. 1. scriptum ac contestatum reliquit Ioannes Apostolus. Huius no-
minis excellentiam, & immensam virtutem præterea, quæ in
Ecclesiasticis historijs, & aliorum orthodoxorum monumentis, 2
accepimus, & ex principibus Apostolorum Petro & Paulo retro
Lucæ. 1. citauimus, commendat etiam Lucas in Euangelio. Vbi ille refert
nomē hoc Christo imponēdum à Deo datum esse Angelo in man
datis, ea simul adiecta nominis causa: Quod ipse saluum facturus
Ioan. 16. esset populum suum à peccatis ipsorum. Commendat & ipsemet
Christus apud Ioannem suum nomen, in quo eam inesse testatur
vim, vt, qui eo nitantur, nihil sit tam difficile, nihil tam arduum,
Ioan. 14. quod non facile orando impetrent, ac consequantur. Si quid pe- 3
tieritis patrem in nomine meo (inquit ipse) dabit vobis. Et rur-
sum. Si quid petieritis me in nomine meo hoc faciam. Commen-
Mar. 16. dat præterea apud Marcum a stupendis operibus, ac miraculis,
quæ sui nominis inuocatione in ipsum credentes sint edituri. Si-
gna inquit, eos qui crediderint, hæc sequentur, in nomine meo
dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &
si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus
imponent, & bene habebunt. Quæ promissa magnifica quàm non 4
fefellerint credentes, ostendit idem Euangelista, quum hæc sub-
iungit, illi autem profecti prædicauerunt vbique domino coope-
rante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Quin & lon-
ge maiora, quam tunc promisisit, ad inuocationem sui nominis
ipsum præstitisse, testantur acta Apostolorum, & omnes histo-
riæ Ecclesiasticæ. Commendat denique hoc ipsum nomen sua am-
plitudo, qua totum Euangelium, & fidei nostræ summam com-
Rom. 1. plectitur. Paulus namque ad Romanos scribens statim initio Epi- 5
stolæ seruum se Iesu Christi, & Apostolum profitetur, per quem
tum ipse, tum cæteri Apostoli gratiam & Apostolatum in hoc
acceperint, vt ipsorum opera fidei, quæ de Iesu nomine habenda
sit, obediatur. Eam autem fidem tradit Euangelium, cui vt cre-
datur, primus Christus hortari cœpit in hunc modum, Pænite-
nini

1 mini & credite Euangelio. Quamobrem & hoc ipsum nomen per Mar. 1.
admiranda dicta, & facta Christi vbi primū euulgari cœpit, dein
de vero per Apostolos, Iudeam in primis, tum etiam vniuersum or-
bem perinde atq; vnguentum preciosissimum ex pixide effusum,
affecit mirifice, & in sui admirationem, ac desiderium rapuit: &
quod olim tetragrammum tantum atq; ineffabile fuerat, iam penta-
grammum, & effabile factum fuisse deprehensum est. Sub Christo
namque Iesu longe manifestius nomen suum יהוה Deus Eccle-
2 siæ, & vniuerso mundo, quàm olim Synagogę sub Mose indicauit,
vt se indicaturum fore, hisce verbis promiserat, ego sum inquit,
qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob, in Deo omnipotente, & no Exod. 6.
men meum יהוה (pro quo noster interpres morem Habræorum
sequutus, qui pro nomine illo semper legunt אדני & ipse ver-
tit Adonai,) non indicaui eis. His enim verbis significat dominus
Mosi se tanquam omnipotentem, & cui nihil sit impossibile, quū
3 apparuit patribus illis promisse, terram Chanaām ipsorum poste-
ris dare, multaq; in gratiam eorum omnipotentię suæ signa ædere:
nō tamen adhuc promissa præstitisse, quæ iam tunc præstare de-
creuisset, hoc enim est dominum apparuisse illis in Deo omnipo-
tente; & nomen suum יהשוה nō indicasse, quod illum significaret,
qui solus est, & a quo cuncta, quæ sunt, suum esse habent, quæque
futura sunt, ad esse producuntur. Longe enim maiora signa, & mi-
racula per Christum suū ædidit, maioraq; promissa præstitit Deus
4 pater, quum suam Ecclesiā dæmonis & peccati tyrannide liberare,
atq; in Regnum filij sui transferre aggressus est, quod quū Syna-
gogam à seruitute Aegiptiaca, & operib⁹ luti asserere, & in terram
Chanaā filijs Israel possidēdā perducere instituit, hoc vero maxi-
me fuit Deum nobis nomen suum יהשוה indicasse, nempe filium
suum Iesum, qui & ipse nomine ipsius יהשוה vocandus esset;
& tanto exactius magna illa promissa exhibiturus, quanto corpus
5 excellit vmbram, & res suam imaginem. Christum vero Dei filium Hiere. 23.
יהוה vocandū fore prædixit Hiere. hoc oraculo. Ecce dies veniūt,
& suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & intelliget,
& faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iu

 da &

da & Israel habitabit confidenter,& hoc nomen eius,quo vocabūt 1
eum יהוה צדקנו Dominus iustus noster,& idem 33. In diebus
illis & in tempore illo germinare faciam David germen iustitiæ
& faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter,& hoc est nomen quod vocabunt eum יהוה צדקנו Dominus iustus noster. Ac ne recentiores Hebræi hæc calumniari possent,(nam veteres hoc ipsum cognoscunt,vt docet Porchetus in victoria contra Hebræos. 1. capite. 2
2. partis eius operis) Chaldæus paraphrastes,cuius apud eos sacrosancta est auctoritas, vtrumq; locū sic interpretat⁹ est,ecce dies veniunt dicit Dominus & statuam Messiam iustum &c. & istud est nomen eius quod ipsi dicent ei &c.porro cum Christus Dominus noster ישוע dicitur יהוה quoq; dici sub iam explicato mysterio manifestum est,& eum esse per quem ingentibus nobis exhibitis beneficijs promissis,nomen suum יהוה Deus nobis indicauerit. Horū igitur beneficiorum nō immemor Ecclesia(vt olim Synagoga,quæ liberationem sui Idolo acceptam tulit) sed in memoria semper habens,oleum inquid effusum nomen tuum. Ac si dicat, 3
O sponse mi suauissime perinde atq; vnguentum optimum,quamdiu in pyxide conditum seruatur,nec suum odorem diffundit,nec virtutem exerit:At vero si effusum indefuerit,& humanis vsibus applicatum,statim suo odore longe lateq; diffuso circūstantes mirifice delectat,&quibus adhibitum fuerit,magnas affert vtilitates, 4
sic & spiritus tui dona,doctrina tua,nomen,& fama(quibus cælestibus vnguentis totus fragras) quamdiu te mundo manifestare distulisti,homines in sui admirationem,& desiderium non commouerunt:At vero nunc statim atq; te nobis ostendisti lætum de Regno cælorum nuntium attulisti,homines ad pœnitentiam ad hortari nostris tam corporis quam animi mederi morbis, nos a potestate Dæmonis eripere,& in regnum tuum trāsferre, & quæcumq; olim maioribus nostris promiseras, præstare cœpisti, iam te tanquam 5
numen suscipimus,nouam istam doctrinam,admiranda dicta, & facta tua tanquam diuina olfacientes, admiramur, & expetimus quicumq; sensum tuum probe tenemus, & hæc quidem de se dixerit sponsa,quæ adhuc persistens in metaphora vnguentaria, & amatoria,subiungit. Ideo adolescentulæ dilexerunt te. aut iuxta Hebræum

1 Hebræum diligunt te. Olim enim vt refert Plinius, ad prodigiosũ Esa. 28.
vsq; luxum fuit veteribus, & maxime fœminis vnguentorum vsus,
& Esaias filios Ephraim in vertice vallis pinguissimæ esse dixit,
per vallem pinguissimam intelligens magnam vnguẽtorum vim,
quæ per capita illorum seu amnis per vallem decurreret. Perinde
est igitur, ac si dicat, eam ob rem istius tui olei fragrantia, & admi-
randa virtute captæ puellæ sodales meæ te meum vna mecum spõ
sum amant, teq; sectantur. Eo spectantes, vt quum in tuam amici-
2 tiam receptę fuerint, illo vnguento frui possint, quo se affatim vn
gant, & vnctę festiuę euadant, atq; optime habitę. Hæc vero allego
ria ad apostolos mihi spectare videtur, reliquosq; discipulos, qui
tum ex vtroq; sexu præuenienti se Dei gratiæ obsequentes suaui-
tateq;, & efficacia Euãgelij capti in Christum crediderũt; hi enim,
vt ipsorum fidei infirma primordia, candorq; animi adumbrẽtur,
hoc dramate sub puellarũ schemate, & choro in scenam prodeũt, Math. 11.
quos Christus paruulos manifeste vocat in Euangelio, quum pa-
trem sic alloquitur. Confiteor tibi Domine pater Rex cæli & ter
3 ræ, quod abscondisti hęc a sapientibus, & prudentibus: & reuela-
sti ea paruulis. Belle vero sub hac parabola amatoria gratuita Dei
vocatio, & præueniens gratia mystice significatur. Vt enim aman-
tes, quo possint in sui amorem puellas prouocare, & allicere mag-
nificis promissis, & verbis ad persuadẽdum appositis instructi prę
ciosisq; vnguentis delibuti accedunt, quibus veluti stimulis, illas
alioqui nihil de amore cogitantes excitent, & ad sui amoris retia Actum 10
compellant: sic & Christus vnctus (vt docet Petrus) spiritu sancto, Lucæ. 24.
4 & virtute, opereq; & sermone potens (vt est apud Lucam) amplis
sima regni cælestis munera pollicens, reliquias Israeliticas nihil de
illius amore cogitantes verbis suis, & factis admirandis, quę meros
Dei amores spirarent, cępit excitare: & in sui amoris casses cogere.
Ex quibus capti primum Petrus & Andreas, quum toti intẽti es-
sent piscaturæ, ad vocem illam venite post me: & faciam vos fieri Math. 4.
piscatores hominũ, cõtinuo relictis retibus, secuquti sunt Christũ,
5 item & duo filij Zebedęi Iacobus & Ioannes relictis retibus, quæ
tunc reficiebant, & patre cui dabant operã; Christo adhęserũt, Nec
secus Matheus ille thelonea rius relictis pecunijs, quib[9] incubabat Math. 19.
& theloneo, ad Christum vt se sequeretur iubentem prosilijt. Sic
& reliqui apostoli amore Christi præuenti ad ipsum festinarunt,
sic & plerique alij tametsi tardius accesserint, nec tam vehementer
amauerint

amauerint:præuenti tamen,& ipsi Christi fauore beneuolo ad ip- 1
I.Ioan.4. sum peruenerunt:Quam Dei aduersus homines philanthropiam
agnoscens Ioannes docebat.In hoc est charitas non quasi nos dile
xerimus Deum,Sed quoniam ipse prior dilexit nos.Et rursum a-
pertius ad huc si verbum Græcum ἀγαπῶμεν vertas diligimus:nos
inquit diligimus Deum,quoniam Deus prior dilexit nos,charitas
enim in nobis ex præcedente Dei erga nos charitate existat,opor-
tet.Hoc ergo ante iacta mundi fundamenta, quũ præsciuiss et Deus
vocanti sibi per filium suum parituros ,iam indeusq; elegit, & di 2
lexit:atq; vt conformes imaginis filij sui fierent,prædestinauit,præ
destinatos in hoc ipsum tandẽ vocauit,vocatos iustificauit,quum
eos filius suo spiritu afflauit,sua virtute excitauit,eorum interio-
res sensus sic affecit,& in se conuertit,vt omnibus posthabitis ; se
vnum deligerent,se solum requirerent,a quo qui ipsum maxime
Psal. 44. omnium diligerent apostoli,& vniuersi orbis Principes crearen-
Rom. Act.10. tur,& ex eterno Dei decreto,quod Paulus euulgauit, magni eua-
derent:verum quia, vt inquit idem Paulus per multas tribulatio- 3
Math.10. nes oportet nos ingredi in regnum Dei:& is dumtaxat,qui in hu-
ius amore sponsi in finem vsq; perseuerauerit (vt ipsemet admo-
net) seruaudus est,perseuerare vero in tantis malis nemo potest,ni
si quem ille velut manu apprehensum post se traxerit(caro namq;
Math.16. infirma est) hæc intelligens spõsa cooperantis gratiæ, & perseue-
rantiæ dona sponsum orat in hunc modum.

Trahe me post te:curremus in odorem vnguento rum tuorum. 4

¶Hic iam è sinu & amplexibus sponsæ surgit sponsus: & in regiã
suam contendens, vt se sequantur,spõsam vna cum sodalium sua-
rum choro hortatur.At illa tum propter suam, tum propter sui
chori imbecillitatem,se longe imparem sequi sponsum sentiens,ip
sum orat vt porrecta manu,se suasq; socias secũ trahat:quo omnes
ipsius viribus suffultæ possint post ipsum currere,& quocumq;ie
rit affectari.Sic,& Ecclesia audiens Christum se sic admonentem 5
Lucæ.9. & cohortantem:Qui vult venire post me abneget semetipsum ; &
Math.20. tollat crucem suam,& sequatur me,& multos esse vocatos: paucos
Ioan.6. vero electos,& neminem præter eum,quem pater cælestis traxerit
ad Christum posse peruenire:indeq; factum animaduertens ac do
lens multas adolescentulas(hoc est) multos de discipulis, offensos

1 cælesti illa doctrina quam Ioannes cap. 6. sui Euangelij scriptis mandauit, defecisse: admonita præterea impossibile esse, quin eueniant scandala, in quæ viam Christi ingressi offendant, & quo minus Christum altissima institutionum & mysteriorum Euangelicorum iugà transmittentem sequi possint, remorentur: conscia insuper humilitatis suæ, quam agnoscere sic nos hortatur Christus, Quum feceretis omnia, quę præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus: nec nescia non esse vo Lucæ 17. Lucæ. 17. Rom. 9.
2 lentis duntaxat velle ad Christum accedere, neq; currentis post ipsum currere; sed miserentis maxime sponsi sui gratuito dono id contingere, offendicula, & difficultates insuperabiles, quas in medio itinere hinc mundus, inde dæmon, inde etiã caro opponunt, superare: & ad ipsum currẽdo peruenire, atq; vbi semel peruenerint, eundem sequentes, quo ipse in gigantis morem stadium quam celerrime percurrens properat, ad propositum cursoribus brauium apprehendendum pertingere: Audiens deniq; spiritum sanctum 1. Cor. 8. Philip. 3.
3 iam diu in hunc modum inclamantem? Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundũ diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt, & viderunt opera mea quadraginta annis? Hæc inquam audiens, & secum reputans Ecclesia perfectorum, seque in libertatem Euangelicam & regnum cæleste ab hoc mundo per desertum paupertatis euocari animaduertens, vt olim Synagogam ab Aegypto per desertum Arabiæ in terram Chana an, pro Psal. 94.
4 se proq; Neophytis suis, & infirmis paruulis, quorum curam agit, sponsi auxilium (quod idem patris auxilium est, eadẽ tractio, quippe qui, vnus idemq; cum sponso Deus sit) gratiam nimirum cooperantem, & perseuerantiæ donum implorat, & pro iis qui credituri sunt gratiam præuenientem, quæ sunt brachia illa, in quibus Deus apud Oseam dicit se quasi nutricium portasse olim, quem ex Aegypto vocasset filiũ suum Israelem: implorat etiam sponsi 1. pet. 1.
5 erga se charitatem, quę demum sunt vincula, quibus idem ille populus a Deo tractus fuisse dicitur. Hęc inquam implorat spõsa, vt per bona opera certum sui, suorumq; paruulorum vocationem faciat, & electionem: Atq; illud epinicion cum toto suo choro possit aliquãdo decantare: Bonum certamẽ certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui: de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex. Huc itaq; spectat quod nunc 2. Timot. 4.

dicit

dicit sponsa, Trahe me, post te curremus. In quam etiam sententiá 1
Lucæ. 17. Apostoli futurorum scandalorum admoniti, dixisse videntur, Domine adauge nobis fidem: & quum iam in medijs ipsis, quæ principes sacerdotum, & seniores opponebant, scandalis versarentur, omnes hanc vocem vnanimes ad Deum leuarunt, nunc Domine respice in minas eorum: & da seruis tuis cum fiducia loqui verbum tuum. Fides namq; diuina illa virtus est, & Dei manus, qua non inuitos, sed volentes, imbecillos tamen, & ignorantiæ tenebris ante circumseptos, ac carnis compedibus præpeditos, Deus ad se trahere, & vltro sequentes citato cursu solet perducere. Cum enim summum bonum id sit, quod omnia appetunt, appetunt autem magis, qui magis cognoscunt, cognoscunt autem Deum omnium bonorum finem, quibus ille per fidem se cognoscendum præbet: & tanto magis cognoscunt, quanto plenioris fidei lumine sint perfusi, si plane reliquis neglectis, Deum omnium bonorum finem maxime expetunt, & toto corde requirũt, qui aucta, & cõsumata fide a Christo fidei auctore, & consumatore donati fuerint, sola siquidem operosa per charitatem fidem ab obruente nos carnis onere, tenaciterq; inhærente nobis peccato, fortiter eximit, ignorantiæ nostræ tenebras discutit, cor repurgat, mentisq; nostræ aciem sic exacuit, vt non quod ante pedes est, sed quę lõgissime posita sunt sancta sanctorum videamus: & quæ ibi recondita latent, vt capessamus. Est enim fides (vt definit Paulus) substantia sperandarum rerum argumentum, & demonstratio non apparentiũ. Cui vero extremum bonum sic (quod Christus ipsa veritas & vita est) notum fuerit, & perspectum, is demum extrema voluptate inescatus, & illectus ab illo volens, cupiensq; rapitur, & trahitur. Trahit inquit ille, sua quenq; voluptas. Is cum Dauide canit assidue, quid enim mihi est in cælo? & a te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in ęternum. Ista reuelatio inquit Augustinus ipsa est attractio. Ramum viridem ostendis oui, & trahis eam. Nuces puero demonstrantur, & trahitur. Si ergo ista, quæ inter delicias, & terrenas voluptatęs reuelantur amantibus, trahunt, (quoniam verum est, trahit sua quenque voluptas) non trahit reuelatus Christus a patre? Quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem? Hac extrema voluptate captus trahebatur, secumquè suos Hebræos trahere nitebatur Paulus quos in hunc modum hortabatur, deponentes omne pon

Marginalia (left): Acto. 4. — Hebr. 12. — Heb. 11. — Virgilius. — Psal. 72. — Heb. 12.
Marginal numbers (right): 2 (beside "ante circumseptos"); 3 (beside "& cõsumata"); 4 (beside "vero extremum"); 5 (beside "& trahitur. Si ergo").

1 ne pondus, & circumstans nos peccatum per patientiã curramus
ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, &
confirmatorem Iesum: qui proposito sibi gaudio, sustinuit cru-
cem, ignominia contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Et Heb. 4.
rursum, festinemus inquid, ingredi in illam requiem? Vt ne in id-
ipsum quis incidat in credulitatis exemplum. Hac etiã voluptate
capta sponsa, vt per ignominiam, reliquaque offendicula post
sponsum suum in offenso pede possit expedita currere, & eidem
2 tandem assidere, sic orat, Trahe me, post te curremus. Se vero tra-
hi orat sponsa: non quod sola trahi cupiat, aut quod paruulas so-
dales suas nisi simul trahantur a sponso, post ipsum currere posse
putet. Scit enim illud a sponso toti choro dictum esse, sine me nihil
potestis facere: Nec ignorat, nos nihil posse cogitare, ne dum cur- Ioan. 15.
rere, ex nobis tanquam ex nobis: quin omnem sufficientiam no- 2. Cor. 3.
stram ex Deo esse. Sed sui tantum meminit, quod agnoscat, se tan-
quam ducem chori, maiore fidei, & spiritus Christi afflatu indige
re, vt suum ipsa cursum peragere, & suas asseclas impeditas adhuc
3 imbecilles ac tardas possit ad cursum Euangelicum expedire, con
firmare, & agiles reddere. Quę summa functionis Ecclesiasticę Hie
rarchiæ esse videtur. Eius enim partes esse docet Dionysi9, vt bene
ficio diuini luminis, a summo sole per cælestem Hierarchiam in se
transfusi inferiores primum purget omni ignorantiæ vicio, & de-
inde Illustret: demum perficiat. Quos perpetuos progressus in po
pulo Christiano possit obseruare, inde, vsque ab apostolis. Hos
4 enim Christus per se ipsum, reliquum vero populum, per hos ip-
sos quemque pro suo modo, fidei & doctrinæ, suæ lumine tunc
purgauit, illustrauit atque perfecit: Nunc vero cælestis Hierar-
chiæ ministerio cum hæc eadem ille, suæ præstet Ecclesiæ, sic eam
post se trahere videtur, vt vnus ille de supremo Seraphinorum or-
dine missus Isaiam purgasse dicitur, propterea quod prophetam
per vnum de infimo angelorum ordine missum (vt idem Dionysi9 Exo. 23.
docet) ille purgauerit. Et terrent quidem certe sponsam memorabi
5 les insignium Hebræi populi ducũ Mosis, & Aaronis casus, qui
improbis populi moribus, & crebris seditionibus, atq; importunis
victi tumultib9, alter ad detestandũ Idolũ cõflandũ magno turbæ
illi exitio futurũ cõpulsus fuit: alter ad diffidentiã adactus, parum
honoris coram multitudine Deo detulit. Est enim hæc vox per-
fecta

Num. 20. fectorum, qui (vt Paulus docet) tanquam firmiores imbecillitates 1
infirmorum debent sustinere: ac ne quis velut longo cursu fatiscēs
Rom. 15. a gratia Dei deficiat, satagere. Quamobrem admoniti fieri nō pos-
se, quin veniant scandala, vbi multi sine spe impingant, & ruant
paruuli, ne ipsorum culpa illi pereant, curantes sedulo, Christum
sic orant, Domine adauge nobis fidem. Si enim robustæ, & per cha
ritatem consummatę fidei adminiculis niti possint, tunc demum
sperant se nulla offendicula infirmis obiecturos; & quæ illi obie-
cturi sunt, fortiter ferendis, & condonandis iniurijs, facile sublatu 2
ros: atque ea ratione, quam Christus præscripserit, illud consequu-
turos, vt fratres suos lucri faciant: vnaq; cum illis indefatigati per
currant stadium. Quomodo insignem illum coragum percurrisse,
& suum chorum secum vt curreret, ad hortatum fuisse legimus,
cum hæc diceret, adiuuantes hortamur vos, ne in vacuum gratiam
Dei recipiatis: Nemini dantes vllam offensionem, vt non vitupere
1. Cor. 6. tur ministerium: sed in omnibus exhibeamus nos metipsos, sicut
Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessita- 3
tib⁹, in angustijs, in plagis, incarcerib⁹, in seditionib⁹, in laborib⁹,
in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in sciētia, in lōganimitate, in sua-
uitate, in spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis,
in virtute Dei, Per arma iustitiæ a dextris, & a sinistris; per gloriā
& ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, vt seductores,
& veraces, sicut qui ignoti, & cogniti, quasi morientes, & ecce vi-
uimus: vt castigati, & non mortificati, quasi tristes, semper autem
gaudentes, sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam ni 4
hil habētes, & omnia possidentes. Deus bone, quæ seplasia tot spi
rat vnguenta? Quæ Arabia tot fundit odores, quot, & quam sua-
ues hic noster olet coryphæus? Quod si hic tam diues est vnguen
torum, & odorum, quam quæso diuitem illum existimemus cora-
gum, & primarium coryphæum, a quo sic affectus Paulus omnē
seplasiam, omnemq; quantumcunq; fœlicem, vincit Arabiam. So-
lum certe dignum ad cuius vnguentorum odorem totus anhelet
currere, tum matronarum, tum puellarum chorus. Nec tamen dis- 5
simulandum est postrema hæc verba, in odorem vnguentorum
tuorum, in Hebræo non haberi: sed ex æditione septuaginta in-
terpretum huc adiecta fuisse videri. Apud quos mirum quam
dissimilis, atque ab Hebraica, nostraque vulgata æditione dis-
sentiens inueniatur hic locus. Sic eius habet, σὲ ἀγαπῶμεν· ὀπίσω σου
ἕως

1 εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμοῦμεν. Hoc eſt, traxerunt me: poſt te in odo
rem vnguentorum tuorum curremus. Vt illud traxerunt, referatur ad adoleſcentulas &, continens oratio ſic habeat, Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te, traxerunt me. Deinde ſequatur, Poſt te in odorem vnguentorum tuorū curremus. Origenes legiſſe videtur Καὶ εἵλκυσάν σε ὀπίσω αὐτῶν. εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμοῦμεν. Sic enim in Cōmentarijs illius in hunc locum (quos vertiſſe Hieronymus creditur) nunc legimus. Propterea adoleſcentulæ dilexerunt te;
2 ac traxerunt te poſt ſe. In odorem vnguentorum tuorum curremus. Quomodo etiam ipſum legiſſe & diſtinxiſſe ex eiuſdem interpretatione manifeſtum eſt. Plurimum enim laborat, vt oſtendat, quomodo adoleſcentulæ ſponſum poſt ſe traxerint. Nos vero, Hebraica veritate, & noſtra vulgata æditione contenti, exiſtimamus, Apoſtolos, & Apoſtolorum ſucceſſores Epiſcopos per iuſta fidei incrementa vt trahantur, ſibi orare, & ſuis etiam per figurā, quę latinis intellectio dicitur. Quum ſcilicet, a parte digniore totū intelligimus, vt omnes fidei viribus confirmati poſt Chriſtum cur
3 rant, & perpetuo proficiant. Donec (vt Paulus optat) occurrant, Ephe.4.
hoc eſt, perueniāt omnes in vnitatem fidei, & agnitionis fidei Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Ne mirum ad perfectam ipſius notitiam, & dilectionem. Vt iam non ſint paruuli fluctuantes, nec circunferantur omni vento doctrinę, in nequitia hominum; in aſtutia ad circumuentionem erroris. Viua namque & robuſta, ac conſumata fides, cum iuſto vitam pręſ
4 beat, omnia etiam vitæ ſpiritualis munia, quæ per curſum ſignificantur, vt ſtrenue perfecteq; obeamus, præſtat. Iuſtus enim (vt Rom.1.
idem Paulus ex Habacuch propheta docet) ex fide viuit. Et fides Abacuc.2.
eſt (vt idem ſtatuit) quæ per charitatē operatur, ac vires ſuas veluti per calorem ſuum natiuum exerit. Et ſpiritu ex fide ſpem iuſti- Galat.5.
tiæ cum Paulo totus Eccleſiæ expetat chorus. Vt cumque tamen ſit, videtur hactenus Spōſa ſpōſum a natura boni, tanquā ab amoris ſui obiecto ſub vnguenti ſimilitudine amatorio dialogo maxi-
5 me accommodata, commendaſſe. Quemadmodum Dionyſius. 4.
ca. de diuinis nominibus bonum ipſum commendat a ſimilitudi- Dionyſ.
ne lucis naturalis theologicis meditationibus maxime familiari, in hunc modum. Bonitas inquit ad ſe conuertit omnia: primaque ipſa bonitas diſperſa omnia congregat, tanquā vnitatis principium, & vnifica deitas atque hanc omnia tanquam principium,

1 nis eos qui illuminantur, congregat, vnit, perficit. Conuertit quoquè ad ipsum, quod vere est, ex opinionum diuersitate: Variasq; visiones, siue (vt rectius loquamur) imaginationes, in vnam veram puram, vniformem cognitionem cogit: ac vno tandem, & vnifico lumine complet. Hæc ille. Quæ omnia facile fuerit amoribus Christi & Ecclesiæ accommodare, seruata semper proportione Nasi cũ oculis, & nominis, ac famæ Christi odorisq;, cum luce. Hæc porro pars dramatis ad illud allegoricos alludere videtur, quod in ora-

2 culo ex Oſça nobis iam citato hic ipse sponsus prædixit his paucis verbis, & adducam eam in solitudinem. Prædicit enim sponsus eo loco, se quum venerit liberaturus Ecclesiam a seruitute dæmonum, & omnium viciorum, insuper a traditionibus, grauissimisque oneribus, quæ scribæ, & Pharisei imponerent, hanc liberationem ipsi gratissimam per se ipsum nuntiaturum. Vt olim per Mosen nuntiauit, Synagogam a seruitute & oneribus, quæ Aegyptij imponebant, liberare decreuisse: & quemadmodum eductam ex Osee 2.

3 Aegypto Synagogam duxit in desertum, sic etiam abducturum Ecclesiam in solitudinem. Intelligimus autem Christum libertatem nuntiasse Ecclesiæ (in quam vt ipsam assereret, ipse venisset) quum (vt narrat Matthæus) postquam traditus esset Ioãnes, cœpit prædicare, & dicere, pænitẽtiam agite: appropinquauit enim Regnum cælorum. Et cum de scribis, & Phariseis, eorumque traditionibus loquens dixit, Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Tunc etiam in solitudinem Eccle- Math. 4. Math 15.

4 siam duxisse videtur, quum ad paupertatis studium vocauit: eos demum, qui pauperes essent spiritu, beatos prædicans, & Regni cælestis Dominos. Quum etiam deserere domum, patrem & matrẽ, fratres & sorores, vxorẽ & liberos, agros & prædia, & omnibus deniq; se abdicare possessionib⁹ hortatus est eũ, qui velit ad vitam æternã peruenire. Tũc enim tãtum nõ visus est suæ Ecclesiæ illud Dauidicũ dicere, audi filia, & vide, & inclina aurẽ tuã, & obliuiscere populũ tuũ, & domũ patris tui: & cõcupiscet Rex speciem tuã, Math. 5. Math. 19 psal. 44.

5 quoniã ipse est dominus Deus tuus, & adorabis eum. Itẽ & quum ad prædicandum Euangelium sic suos abs se amandauit Apostolos, euntes prædicate dicentes, Appropinquauit Regnum cælorum. Nolite possidere aurum, neque argentum, neq; pecuniãm in Zonis vestris: Non peram in via, neq; duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: Ecce, ego mitto vos sicut oues in medio Math. 10

luporum. Duræ certe partes Ecclesiæ, & longe magis horrenda he- 1
remus ipsa paupertas omni deserto Arabiæ: Perniciosiores feræ Principes & Sacerdotes Iudæorum, vene nata illa viperarum progenies, serpētibus, quibus olim isti multi de Synagoga perierūt; sæuiores Reges & præsides gentium omnibus lupis, & quamuis magnis Arabiæ leonibus. Quia vero per deserta loca, & ab hominum cōgressibus semota, in hanc heremum magno itur compendio, ideo Christum primum per Ioannē, deinde etiā per seipsum
Ecclesiám suam in desertum abduxisse narrant Euangelistæ. In 2
Matht. 3. diebus illis inquit Mattheus, venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudeæ, & dicens, Pænitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Tunc exibat ad eum omnis Iudea, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Quo etiam venisse Christum, & baptizatum ibidem fuisse, ac statim atq; baptizatus fuit, in desertum se cessisse, idem Mattheus testatur. Quem deinde cum discipulis suis sępe
in montes, & deserta loca se subducere, eo turbas trahere, ibi le- 3
ges dare, docere, & res præclaras gerere solitum esse, apud hunc, reliquosq; euangelistas frequenter legimus. Per hanc igitur vastam solitudinem, & in superabiles difficultates ad æternam requiem, & beatorum sedes vocantem Christum, quum audit ecclesia nullos obdurato animo (vt olim Synagoga) detrectat labores, nullas nectit moras: vetera tamē memoria repetēs dū meminit, Quoties Synagogam cœpti pænituit itineris, Quoties in Aegyptum regre
di instituit, Quoties duces suos vlcisci voluit: nec contenta de illis 4
obloqui, ne ab ipso quidem Deo impiam linguam abstinuit. A Deo inquam, a quo vindice suo acerrimo nuperrime viderat, omni plagarum genere cæsam, & funditus consumptam fuisse Aegyptum in suam gratiam, sectum Mare, quod ipsi cessisset, ingentem vero hostium equitatum absorbuisset. Qui idē suauissimarum aquarum maximam vim modo ex salsis fontibus, modo ex aridissimis rupibus suppeditaret, & de Cælis admirandum
illud Māna velut Nectar Angelorum, & Arabiōsia deplueret: & 5
pleraque alia præstaret officia summi Amoris sui argumenta: vnde Synagoga, si mens illi læua non fuisset, intelligere potuit, se Deo suo in germanæ filiæ diligi loco. Quod quia vecors illa non intellexit, tam insignem vecordiam in pristina impietate perseueranti, Deus exprobrat apud Oseam in hunc modum; Dilexi

inquit

1 inquit eum & ex Aegypto vocaui filium meum) Vocauerunt eos Osee.11.a
(scilicet prophetę) fecerunt sic, abierunt a facie eorum. Baalim
immolabant,& simulachris sacrificabant: Et ego, quasi nutricius
Ephraim portabam eos in brachiis meis: Et nescierunt quod cu-
rarem eos, in funiculis adam trahebam eos, nēpe in vinculis cha-
ritatis. Hæc sane,& pleraq; huiusmodi alia cū meminit Ecclesia,cō
scia infirmitatis suæ & Synagogæ periculis cautior reddita, quam
(vt docet Paulus) videt,proptereaquod fide caruerit,in requiē,ad
2 quam vocata fuerat,non introisse,timet, ne in idem vicium lapsa, Heb. 3.d.
inde etiam ipsa repellatur. Rursum quum quibus Paulus vtitur,
argumentis persuasa repetat, exclusa Synagoga,decretam sibi esse
requiem & sabbatismum, resumpta fiducia (vt idem Paulus con- Heb.4.c.
sulit) Thronum gratiæ pontificis,& sponsi sui adit,quem scit vno Heb.4.d.
dempto peccato, Iisdem omnino secum tentatum malis, suæ infir-
mitatis,& malorum sensu afficiendum esse: atq; ita persuasa mise-
3 ricordiam & gratiam in auxilium opportunum supplex orat. Id
quod si exoret,tunc demum se vna cum puellis suis ad sabbati-
smum sibi paratum citato cursu festinaturam confidit: & (quemad Philip.3.c
modum ille inquit) quæ a tergo sunt obliuiscens, & ad ea quæ a
fronte sunt,enitens iuxta prefixum signum ad brauium supernę
vocationis Dei insequuturam per Iesum Christum. Atq; ea ratio-
ne sperat; nec turbæ suæ difficiles, & intractabiles fore mores,
quorum culpa (vt olim turba Israelitica) in deserto ipsa fatiscat,
4 & absumatur: Nec suos adeo infirmos conatus, vt suo merito
(quemadmodum Moses & Aaron ab aditu optatissimæ terræ
prohibiti fuerunt) ipsa quoq; a quietis & optatis sedibus arceatur.
Iam vero hæc oratio & spes quā nō fefellerint spōsam, nec pudefe-
cerint, ipsa testatur, cum hæc præ gaudio gestiens loquitur.

Introduxit me Rex in cellaria sua exultabimus &
letabimur in te memores huberum tuorum super
5 **vinum. Recti diligunt te.**

Origenes septuaginta interpretum sequitur æditionem, quę sic ha
bet, εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμιεῖόν αὐτοῦ. Ἀγαλλιασώμεθα καὶ
φρανθῶμεν ἐν σοί. ἀγαπήσομεν μαστοὺς σου ὑπὲρ οἶνον. εὐθύτης ἠγάπησέ σε

Quod interpres Origenis sic vertit, Introduxit me Rex in cubi- 1
culum suum: Exultemus & iucũdemur in te: diligemus vbera tua
super vinum: Aequitas dilexit te. Cum indicasset inquit Orige-
nes, sponso suo sponsa, quod adolescentulæ odore eius captæ cur-
rerent post ipsum, cum quibus etiã ipsa cursura esset, vt ei formã
præberet in omnibus: nunc quasi laboris sui consequuta iam pal-
ma, pro eo quod vna cucurrerit cum currentibus, introductam se
dicit a sponso Rege in cubiculum eius, vt ibi videret opes Re-
gias. In hoc vtique merito iucundatur & exultat, quæ secreta iam 2
Regis, & arcana prospexerit. Deinde locum hunc interpretans de
Ecclesia, vel anima perfecta, quæ ad Arcanos, & reconditos ver-
1.Cor.2 bi Dei sensus admissa fuerit, & quæ possit illud Paulinum, dice-
re, Nos sensum Christi habemus. Currunt inquit, adolescentulæ
post ipsum, & in odorem eius: Vnaquæque tamen pro viribus:
Alia quidem velocius, alia Paulo tardius: Alia etiam inferius cæ-
teris & vltimo, alia primo loco. Veruntamen currunt omnes: sed
vna est perfecta, quæ cucurrit sic, vt perueniret, & sola acciperet 3
Palmam. Sola enim est quæ dicit, introduxit me Rex in cubiculũ
suum: cum prius non de se sola, sed de pluribus dixisset, Post te in
odorem vnguentorum tuorum curremus. Introducitur ergo in
cubiculum Regis, & efficitur Regina: & ipsa est, de qua dicitur,
Regina astitit a dextris tuis in vestitu deaurato circundata varie-
Psalm.44 tatibus. De ijs autẽ adolescentulis, quæ post ipsam cucurrerant, &
procul ab ea in ipsis currendi spatijs remanserant, dicitur, Ad-
ducentur Regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi, 4
Adducentur in lætitia, & exultatione, adducentur in templum
Regis. Deinde ad historicum, quem ipse vocat sensum rediens sic
ait, quod autem ait exultemus & iucundemur in te, videtur ex
persona adolescentularum dici: vel optantium, & petentiũ a spon
so, vt quemadmodum sponsa consequuta est, quæ perfecta sunt, &
exultat, ita ipsæ etiã suũ implere cursum, & peruenire vsque ad
Regis cubiculum mereantur. Vel etiã ad spõsam potest dictum vi-
deri ab adolescentulis congratulantibus ei, & pollicentibus, peten 5
tibusque, vt participes fiant exultationis eius & lætitiæ. Spõsa qui
dem postquam oscula meruit ab ipso sponsi ore suscipere, & hu-
beribus eius perfrui, ait ad eum, bona sunt hubera tua super vinũ.
Adolescentulæ vero, quæ nondum ad id beatitudinis venerant, ne
que summam perfectionis acceperat, neq; vsu & operibus fructus
perfecte

1 perfectę charitatis expleuerant, vt quaſi expertæ pronunciarent
de huberibus, quod bona ſint, videntes tamen ſponſam delectari,
& reſici ex huberibus ſponſi, ex fontibus ſcilicet ſapiētiæ, & ſcien
tiæ, quæ de huberibus eius fluunt, & pocula cæleſtis doctrinæ ſu
mentes, tanquam imitatrices perfectionis eius, & deſiderantes eiſ-
dem veſtigijs incedere promittūt, & dicunt, diligemus hubera tua
ſuper vinum: Aequitas dilexit te. Etiam inquit hoc mihi videntur
adoleſcētulæ proloqui, velut ſatisfaciētes pro eo, quod dilecturas
2 ſe promiſerant ſuper vinū hubera ſpōſi, & nondum in pręſenti di
ligāt, neq; integrā vim charitatis oſtēdant. Eſt ergo vox iſta velut
incuſantium ſemetipſas, quæ nōdum abiecta omni iniquitate per-
uenerint ad Aequitatem: vt poſsint diligere ſuper vinum hubera
ſponſi: ſcientes inconueniens eſſe, vt aliquid adhuc reſideat iniqui
tatis in eo, qui ad perfectionem ſpiritualis & miſtycæ doctrinæ per
uenerit. Quia ergo ſumma perfectionis in charitate conſiſtit, Cha-
ritas autem nihil iniquitatis admittit, vbi autem nihil iniquitatis
3 eſt, ibi ſine dubio eſt æquitas: Merito ergo æquitas eſſe dicitur,
quæ diligat ſponſum. Sic Origenes totum hunc locum diſtribuit,
vt verba illa, introduxit me Rex in cubiculum ſuum, ſponſæ ver-
ba velit eſſe ſibi gaudētis, reliqua vero adoleſcentularum ad ſpon
ſum: aut illa etiam exultabimus & lætabimur in te, adoleſcentula
rum ad ſponſam, per parenthesin interiecta. Gloſa ordinaria hūc
eundem locum duobus etiā modis diſtribuit. Altero quidem mo-
do totum locum tribuit ſponſæ, quæ egreſſa è cubiculo ſponſi,
4 ſodalibus ſuis foris præſtolantibus ſolida ſua nuntiet gaudia, &
voluptatem, quam ex conſuetudine ſponſi acceperit, cum inquit
introduxit me Rex in cubiculum ſuum. Reliquis vero verbis ſuo
& adoleſcētularum nomine ad ſponſum cōuerſa ipſi gratias agat:
Altero vero modo, prima verba tribuit ſpōſæ in eundem ſenſum:
Reliqua vero adoleſcentulis, quæ hæc omnia dicant ſpōſo in com-
mendationem ſponſæ, ſuā etiam ſpem, quā interim recreantur, pro
fitētes; vt apud Origenem. Bernardus prima etiā verba ſpōſæ eſſe
5 putat. Reliqua vero omnia adoleſcentularum ad ipſam ſponſam,
velut cōmunē omniū matrem. Vt intelligamus ſponſam egreſſam
è ſponſi cubiculo, vt ſua cum adoleſcentulis tanquam cum filia-
bus communicet gaudia, eas alloqui in hanc ſententiam. Gaudete &
exultate o filiæ, introduxit me Rex in cellaria ſua: putate, & vos
introductas. Sola introducta videor, ſed ſoli non proderit; veſtrum

 omnium

omniũ est meus omnis profect⁹, vobis proficio, vobis partiar quic 1
quid plus forte vobis meruero. Cui illæ sic respondeant, Exultabimus & lætabimur in te. Nam nobis nec dum meremur: Aequanimiter sustinemus, dum venias, scientes & plenis ad nos reuersuram hubefibus. Interim tamen adhuc carnalium desideriorum recordatione pulsamur. Nec sit tibi curę reprehensio blasphemarũ, & inuidarum non nullarum, quæ inter nos fictæ versantur: cum constet, quod recti diligunt te. Sed nimius sum & molestus in recensendis aliorum interpretationibus. Video. Ego vero, lectorem 2
admonitũ velim, me hunc laborem in hoc sumpsisse, ne suppressis, & quasi reiectis grauissimorum auctorum sententijs, meã pręferre cæteris, & obtrudere voluisse videar, Quin si cui nostra non probabitur interpretatio, receptissimos habeat, quos sequatur, interpretes. Nobis ergo hæc cum superioribus sic cohærere videtur. Spõsa vbi videt se manu consertã a spõso trahi in Regiã, quod ipsa vehementer optauerat, & supplex orauerat, ingenti afficitur gaudio: & in maximam erigitur spem, fore, vt ipsa vna cum toto sodalium 3
suarum choro eò perueniat: & in penetrale vsque admissæ omnes sponsi consuetudine, summa cum voluptate perfruãtur: & in comparabilium beneficiorum, quæ ab illo accepturæ sunt, perpetua se oblectent memoria. Id vero omnino fore sic illa sibi persuadet, & pro certo habet de more eorum, qui vbi certa rei illius potiundæ, quam maxime optant, affulserit spes, præ gaudio gestiẽtes exiliũt: & se rem illam iam possidere, sibi gratulantur. Vt sæpe Duces, vbi commodam pugnandi nacti fuerint occasionem, magna concepta 4
potiundæ victoriæ fiducia, quo sibi, & militibus ad fortiter pugnãdum addant animos, statim in ingressu pugnæ exclamare solent, vicimus milites; quod exclamasse ferunt lucullum contra Mithridatis & Tigranis copias pugnaturum. Qua etiam Enallage temporis id est (immutatione futuri in præteritum) vsus Imperator Hebræorum Moses Triumphum ante victoriam habitam de Chananæis, & reliquis illis sex populis insigni quodam Hymno vna cum omnibus filijs Israel decantauit. Exod. 15. Sic & Ioannes. 1. 5
can. 2. scribo inquit vobis iuuenes quoniam fortes estis, & verbũ Dei manet in vobis, & vicistis malignum, pro, vincetis procul dubio. Nec enim adhuc vicerunt, qui in continua pugna erant Ipsa quoq; sponsa ad sodales conuersa, quas in eandem secum erigere cupit spem, & ad currendũ alacres reddere, eas sic alloquitur.
Introduxit

1 Introduxit me Rex in cellaria aut penetralia sua. Vtrumq; enim
significatum huic loco satis conuenit. Q. d. O sociæ bono esse ani-
mo, Agite, ad currendum post sponsum vos accingite: consertis
manibus nobiscum, & cum sponsó cohæreamus, qui me jam ma-
nu comprehensam trahit fortiter. Tum ad sponsum conuersa, se
suasq; socias nunquam ingratas, aut ingētium beneficiorum, quæ
ab eo expectant, fore immemores pollicetur: quin ea summo cū
gaudio semper in memoria habituras. Sic enim est in Hebræo,
2 נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן hoc est memorabimus hubera tua præ vino. Ni
mirum quæ præstant vinum, aut dicemus præstare vinum.
Proinde hanc se gratitudinem, & pietatem ipsi debere con-
firmat hoc epiphonemate, Recti diligunt te. Hoc est, hæc vero pie
tatis, & amoris officia tibi debemus, quæ tibi deberi nemo negaue
rit, qui iustus, ac probus esse, & haberi velit. Aut etiam, vt Græci
legunt, æquitas dilexit, pro diligit te, id est, tibi familiarissime iun
cta est. Vt sit sensus, hæc vero pietatis, & amoris officia tuo iure
3 tibi debemus. Quippequi maxime iustus sis, & bonus: ob idquè
solus per te amari dignissimus. Nam מֵישָׁרִים & rectos, & rectitu-
dines, & æquitatē significat. Sed vt pluraliter interpretemur, co-
gere videtur verbum plurale אֲהֵבוּךָ Dilexerunt te. Nisi vero in
plurali eximiam æquitatem significari dicamus. Vt quia exacta &
inflexibilis æquitas Symbolo virgæ, & sceptri ferrei designata,
maxime decet hunc Regē, cui subditi omnia debēt, talis hic subsit
4 Aethiologia. In te inquam exultabimus & lætabimur: Ingentia
tua beneficia memorabimꝰ, propterea quod, tu ipse Rex sis poten
tissimus, optimus, & Iudex incorruptissimus. Qui pro tua summa
potentia ab omni hostium iniuria nos liberaueris, pro regia bene-
ficētia omnibꝰ bonis cumulaueris, & tua præsertim iustitia nos illu
straueris. Hæc itaq; præ exuberanti spe, & gaudio exultanti spon-
sæ in hanc fere sententiam dicta esse existimamus. Sic etiam Eccle
sia cum primum sensit, se a Christo fide velut manu fortiter præ-
5 hensam, trahi, & duci ad Regnum cælorum, exultans, & præ gau-
dio gestiens, pleneque persuasa, breui se introducendam ad Euā-
gelica penetralia, & æternam requiem, quam terra olim patribus
promissa designabat, quasi iam illuc esset introducta, eadē Enal-
lage, tropo nimirum prophetico, quo Mosen & Ioannem vsos
fuisse proxime ostendimus, quo etiā Hebræarū puellarum chorea

præluſtrice ſorore Moſis Maria, inſigni hymno pro ſui liberatiõe 1
ex Aegypto, Dei gratias agere, ipſumq; omnium bonorum ſuorũ auctorem agnoſcere cœpit, & celebrare, inter alia multa, quæ iam acceperat beneficia, illud quod ſola fide, & ſpe tenebat, futurum ad
Exod.15.b huc quaſi præteritum iam eſſet, ſic memorans, Dux fuiſti in miſericordia tua populo tuo, quem redemiſti: & portaſti eum in fortitudine tua ad habitaculum ſanctum tuum. Eodem in quam tropo Eccleſia fide Chriſti tracta in paupertatis ſolitudinem, & per pænitentiam ab Aegyptijs, nimirum, a ſeruitute Dæmonum, & vitio- 2
Mar.6.d. rum aſſerta, cum tanto ſtudio ipſum ſequeretur, vt nec Apoſtolis tempus ad edendum ſuppeteret, nec turbis cura eſſet commeatus in deſerta loca, ad quæ ille ſæpe ſe recipiebat, inferendi in certiſsimam erecta ſpem potiundi regni cælorum, ad quod Rex ipſe ducebat, hæc canere viſa eſt, introduxit me Rex in penetralia ſua. Sed vna ante omnes longe firmiore fide, & certiore ſpe nixa illius choreæ præſultrix Maria virgo Chriſti ſoror, ſponſa & mater, in hanc ſententiã viſa eſt canere, quũ nobiliſsimo hymno immenſa Dei 3
Lucæ.1. tum in ſe, tum in totam Eccleſiam collocata beneficia celebrauit: ſeq;, & totam electorum choream per fidem, & ſpem in Regis penetralia introductam prædicarit. Ea eſt enim fidei, & quæ, cũ viua fide coniuncta eſt, ſpei vis & efficacia, vt cæleſtia, & arcana, quæ quam longiſsime abſunt, bona, atque a noſtro conſpectu remota ſunt, præſentia videri faciat, & oculis noſtris expoſita. Eſt enim fi-
Heb.11.a. des (vt finit Paulus) ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum vel demonſtratio non apparentium. Et ſpes (vt ab eodem doctore 4
Heb.6.d. didicimus) ad interiora vſque velaminis peruadit. Aperuit nimirũ Deus Eccleſiæ ſtatim in primo ipſo Regni Euangelici aditu oſtiũ
Oſeæ.2.c ad hanc ſpem: vt aput Oſeam promiſerat, in hæc verba, dabo vallẽ Achor ad aperiendam ſpem, aut (vt alij ex Hebræo vertunt) ad oſtium ſpei. In ſimilibus magnam certe diſsimilitudinem volens oſtendere: & longe diuerſa auſpicia, in primo namq; ingreſſu ad terram diu multumq; expectatam, Iſraelitas deteſtanda Achan per-
Ioſue.7.a. fidia perturbauit, & de quietis ſedibus obtinendis multos adegit 5
in deſperationem. Vnde etiam loco illi, vbi id contigiſſet, vallis Achor, id eſt, perturbationis nomem fuit. At vero Eccleſiæ, vbi primum e captiuitate, & tyrannide hoſtium ſuorum liberari cœpit, iã tum tam late patuerunt ſpei fores, vt ſtatim ſibi viſa ſit, in cæleſtis
Actu 5.a. regni penetralia introducta. Nec hanc ſpem Ananiæ, aut ſapphiræ ſi-

tæ similis perfidia frangere potuit, aut labefactare. Sed indies glis-
cente spe augescenteq; in horas fidei impetu primi illi bellatores
in cæleste Regnum irruperunt: eiusq; tandem compotes euaserũt.
A diebus Ioãnis vsq; nunc inquit Christus, Regnum cælorũ vim Mat.11.b
patitur: & violenti rapiunt illud. Introducta porro fuit per suos
gradus, & progressus in penetralia Christi Ecclesia: primum quidẽ
in Euangelium quod penetralia Regis merito dixeris, propterea
quòd ibi ille visitur Rex, in quo (vt inquit Paulus) omnes the- Colo.2.a.
sauri sapientiæ: & scientiæ sunt reconditi. Et Deus, qui dixit de te
nebris lumen splendescere: ipse illuxit in cordibus nostris ad illu- 2.Cor.4 b
minationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. In hæc igi
tur penetralia prima introducta fuit Christi mater Maria, deinde
Zacharias, & Elizabetha: & quum ad huc in huius vtero clausus
teneretur Ioannes babtista: Tum Symeon & Anna Phanuelis fi-
lia, tum pastores, tum Magi, hinc Apostoli, Demum publicani,
& peccatores, qui omnes Christũ receperũt, & quẽ scribæ & Pha-
risæi criminabantur, ipsi tanquã Dei sapientiã iustum esse testati
sunt, atq; ita vt Christus ait, iustificata est sapientia a filijs suis, qui
ijdem sunt recti, quod hoc loco sponsum diligere, sponsa testatur:
vt merito de his dictum hoc loco intelligamus, recti diligunt te
per contentionem ad illos, de quibus Dauid hæc cecinit, generatio
quæ non direxit cor suum, nec est creditus cum Deo spiritus eius,
& in cellaria quidem Regis interiora introducti sunt Apostoli: cũ
Christus, quæ per parabolas, & ænigmata de Regno cælorum corã
turbis disseruisset, illis rogantibus domi priuatim enarraret, ac di Mat.13.b.
ceret, vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem
in parabolis. Item cum Petro, Iacobo, & Ioanni speciem quandam Mat.17.a
& specimen gloriæ suæ, & futuræ beatitudinis in monte Thabor
præbuit, quum etiã Petro se Dei filium esse reuelauit, quum in cœ Mat.16.c
naculo extrema illa, & vere regia cæna Apostolos suos excepit, sa
cerdotes creauit, quos fidos comites in deserto, & periculorum par Lucæ.22.
ticipes habuisset. Tunc namque illis dixit, Hoc facite in meam
commemorationem, quum admiranda corporis & sanguinis sui
mysteria institueret. Rursum vos inquit, estis qui per mansistis me
cum in tentationibus meis: Et ego dispono vobis, sicut disposuit
mihi pater meus regnum: vt edatis, & bibatis super mensam meã
in Regno meo: & sedeatis super thronos duodecim iudicates duo
decim tribus Israel. Vbi etiam permulta de Regno Dei aperuit
mysteria

Ioan.15.b. mysteria. Quamobrem iam, inquit, non dicam vos seruos, quia ser- 1
uus nescit, quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos, quia
quæcunq; audiui a patre meo, nota feci vobis. Item & quum post
Actũ. 1. a passionem suam discipulis suis viuum se, & impassibilem reddi-
Luc.24.c. dit, sensum, vt intelligerent scripturas, aperuit, spiritum suum in-
Ioã.20.b. sufflauit, claues regni cælorum exhibuit, & spectantibus plusquã
1. Cor. 15. quingentis fratribus simul in cælum summa cum gloria subue-
ctus fuit. Sed in die Pentecostes fortissime tracta, & in penitissi-
Actum.2. ma regiæ, & regni Euãgelici penetralia inducta fuit Ecclesia, quũ 2
spiritum sanctum in se copiosissime infusum accepit: quo velut
igni excocti, & sordibus veteris hominis repurgati homines illi a
Heb.4.c. suis operibus quieuerunt: & in sabbatismum vnde repulsa fuisset
Synagoga (ut docet Paulus) introierunt. Quæ eadem sunt Regia
cellaria, & omni cælesti annona refertissima Regis Christi prom-
ptuaria. Hic omnis illa frumenti, musti, olei, lactis, & mellis, reli-
quarumq; rerũ, quas crassi Iudæi sub suo Christo, immo vero An
tichristo, crasse, & ex palati sui voto expectant, mystica, & spiritua 3
lis affluxit copia. Hic vel in medijs bellis, atque hostium incursi-
bus abundat pax altissima, & animi tranquillitas incredibilis.
Quę omnia prophetæ sub corporalium rerum symbolis in Chri-
sti Regno futura prædixerunt. Ibi namq; spiritus sanctus (vt Chri
Ioan.14.d stus promiserat) Apostolos docuit omnia, & quæcunque ille cum
inter eos versaretur, dixisset, suggessit mysteria, iusticiam, gaudiũ,
pacem, & omnem spiritualium charismatum suppeditabit copiã.
Apoc.12.b Hic deniq; locus ille est, quem Ioannes dixit paratum mulieri a 4
Deo in solitudine, vbi Pascat eam diebus mille ducentis & sexa-
ginta, quum eo aufugerit, postquam filius eius, qui recturus erat
gentes in virga ferrea, raptus fuerit ad Deum, & ad Thronum eius.
Quod certe de Ecclesia dictum esse, ipsa res loquitur. Ea namque
Mar.16.d postquam (vt inquit Marcus) Dominus Iesus assumptus est in cæ
lum, & sedit a dextris Dei, tum maxime omnibus possessionibus
se abdicauit, omnes humanas curas, negotia, & commercia declina
uit. ad Euangelium, & veterum prophetarum scripta se recepit. In 5
quibus suis cellarijs, & ditissimis promptuarijs eam Deus pauit, &
ad perferendas hostium suorum iniurias, & persequutiones dieb9
mille ducentis & sexaginta refecit, ac recreauit: quin & toto perse
quutionum tempore recreat & vegetam reddit. Nam per dierum
illorum numerum, qui tres annos faciunt cum dimidiato, quanto
tempore

tẽpore Christus prædicãdo Euangelio hunc cõmeatũ suę Ecclesię cõparauit, omnia tẽpora, quibus affligenda est Ecclesia, non nulli significari putãt. Aut vero hoc dierũ numero primi illi anni signi ficantur, quibus statim ab ascensione Christi in cælum, a Iudeis grauiter oppressa fuit Ecclesia, quos tres & semis fuisse, ex Eusebij Chronicis expositũ est colligere. Nã primo anno principes, & sacerdotes Petrũ & Ioannẽ in vincula cõiecerunt: & omni ratione Euangelij prædicationẽ prohibere annitentes cæciderunt: Sthephanus lapidibus obrutus est, & magna Ecclesiæ, quæ tum erat Ierosolymis, excitata fuit persequutio. Saulus Ecclesiæ vbiq; pugnauit, & quãtis maximis potuit, Viribus, deuastauit. Sequẽti vero annorũ spatio ipse Paulus fidẽ Christi sub finẽ primi Anni professus crebras insidias, & grauissima a suis passus est incommoda, Iacob⁹ frater Ioãnis iubẽte Herode capite truncatus, & Petrus in carcerẽ coniectus est. Ipse quoq; interficiendus, in magno omniũ miraculo ab Angelo fuisset liberatus. Quod plane videtur fuisse prælium illud magnum in cælo, hoc est, in cælesti illa Ecclesia ge-
3 stum. Eoq; prælio superati sunt hostes Ecclesiæ, draco serpens antiquus Diabolus dictus & satanas, & eiusdem commilitiones tum Angeli tenebrosi, tum Iudęi, qui & ipsi tanquam eiusdem milites & subeo mortis stipendia faciẽtes, draconis Angeli dicti sunt, Michaelem reliquosq; Ecclesiæ tutelares Angelos, & sanctos viros propter incorruptos mores & inculpatam vitam pro Angelis habitos, ingentibus animis ausi inuadere. Quibus quantumcunq; renitentibus, & repugnantibus Euangelium Christi per totam Iu-
4 dæam, & samariam prædicatum fuit: atq; ita constabilito, & confirmato Christi Regno, nullus in Ecclesia cælestium hominum Diabolo, aut angelis eius relictus tum fuit locus. Ac tum demum omnis illa perfectorum Ecclesia (vt rex Dauid prędixerat) astitit regina a dextris Christi Regis, in vestitu deaurato: circundata varietate, expectans dum procedente tempore adducerentur post eam regi virgines, ex Iudęis quidem tum fide, tum genere, ex gentib⁹
5 vero arctissima fidei necessitudine, & virtutum omnium conmunctione ipsius proximæ: quæ omnes summa cum lętitia & exultatione in templum Regis: nempe in Ecclesiam Christi, essent perducendæ. Quo etiam spectans sponsa, non se a sponso, sed a rege in penetralia dixit introductam. Tũc oleo lætitiæ spiritualis perfusa Chorea (vt promiserat) non dę se, sed de Christo lætari & exultare non

Apo.12.b

Psal.44.

Apoc.12.c non sua merita, sed Christi beneficia, & hubera quam suauissima 1
memorare. Tunc Ioanni vox illa in cælo, nimirum in Ecclesia exau
dita fuit, nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri: & po
testas Christi eius: quia proiectus est accusator fratruum nostrorũ,
qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri, die ac nocte. Et
ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum te-
testimonij sui: & non dilexerunt animas suas vsque ad mortẽ. Prop
terea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Consẽtit cum hac nostra
interpretatione glosa antiquorum Rabinorũ in sirhasirim. Vnde 2
Porchetus secunda parte ca. 4. sui libri, quem inscripsit victoriam
contra Hebræos, hæc refert in hunc locũ, Rabi abin exposuit id,
quod dictum est Psal. 117, Hic est dies, quem fecit domin⁹, exulte-
m⁹ & lętemur in eo. Dixit Rabi abin, nõ erãt scietes, in quo esset lę-
tãdum, utrũ in die, an in Deo sancto & benedicto, donec venit Se-
lomo: & exposuit dicẽs, exultabim⁹, & lætabimur in te. In te, in deo
sancto & benedicto, in te, in saluatione tua. Simile est aũt hoc Ma-
tronæ cuidam, cuius Rex maritus eius fuit, & filij, & generi ad ciui 3
tatem maris, venerũt, & dixerunt ei, venerũt filij tui, quæ ait, læten
tur nurus meæ. Rursus dixerũt ei, venerũt generi tui: quę ait, quid
Isay. 60. ad me? lętentur filiæ meæ. Quando vero dixerunt ei, venit vir tuus
Psal. 86. Rex. Ait, ecce certe hæc est mihi sufficiẽs & perfecta lætitia. Sic fu
Isay. 60. Psal 96. turũ fuit, vt esset prophetæ veniẽtes, & dicẽtes ad Ierusalẽ filij tui
Zacha. 9. de lõgẽ venient, & ipsa dixit eis, quid ad me? Exultẽt filiæ Iudæ &
Zacha. 2. filiæ tuæ super latus nutriẽtur & fouebũtur: Dixit quid ad me? læ-
tetur mõs Sion. cum vero dixerũt ecce Rex tu⁹ venit tibi iustus & 4
saluator, & scriptum fuit canta, & lętare filia Siõ, quia ecce ego ve-
niẽs, & habitabo in medio tui: ait dñs: & congregabũtur gẽtes mul
tæ ad dominũ in die illo, & erũt mihi ad populũ, & habitabo in me
dio tui: & scies, vel cognosces, quia Dñs sabaoth misit me ad te. In
Esay. 61. illa hora fuit illa dicẽs. Gaudẽs gaudebo in domino, & exultabit a
nima mea in Deo meo. Et hoc est, exultabim⁹, & lætabimur in te.
Hæc glosa illa. Hæc vero fuit Christum diligentium rectitudo,
Non suas virtutes admirari, aut in se ipsis gaudere: sed omnem ad 5
mirationem, & lætitiam in Christi cognitione, & beneficiorum ab
illo acceptorum commemoratione, collocare. Non sua, sed Chri-
sti iustitia extolli, res a se præclare gestas, atque omnem victo-
Esay. 26. riam Christo acceptam ferre. Quemadmodum etiam sub pacis no
mine hæc omnia precante, apud Esaiam omnia sua bona opera
Christo ferunt accepta, quũ sic orant, dabis nobis pacem Domine:

1 omnia enim opera nostra operatus est nobis. vt nemo non agnoscat facile hunc illũ fuisse populũ, cuius insignẽ gratitudinẽ, & pietatẽ Dauid hisce carminib⁹ nobilitauit, beatus populus, qui scit iubilationem: Domine in lumine vult⁹ tui ambulabũt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es: & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum, Nemo non deprehendat, hanc illam esse sponsam, de qua per prophetam suum Oseam hæc dixerit sponsus eius, Et Ca Psal 88.
2 net ibi iuxta dies iuuentutis suæ: & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Hæc item fuit Christũ diligentium rectitudo, Christi doctrinam, & instituta libere profiteri omni humanæ sapientię & voluptati longe præstare, vt Petrum & Paulum professos fuisse legimus. Quorum ille, non indoctas inquit, fabulas sequuti notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præscientiam: sed speculatores facti illius magnitudinis. Hic vero, non misit me inquit, Christus baptizare, sed Euangelisare: non in sapiẽ Osea.2. 2.Pet.1.d. 1.Cor.1.c.
3 tia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Verbum enim crucis, pereuntib⁹ quidem stultitia est, iis autem, qui salui fiunt, id est, nobis Dei virtus est. Et alibi, quæ mihi fuerũt lucra hæc, arbitratus sum propter Christum detrimẽta: veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminẽtem scientiam Iesu Christi Dñi mei, propter quẽ, omnia detrimentũ feci, & arbitror, vt stercora. Et quũ perseuerarent omnes (vt sacra refert historia) per domos quotidie frangẽtes panẽ, & sumẽtes cibũ cũ exultatione, & simplicitate cor Philip.3.b Actũ.2.g.
4 dis, tũ maxime omnẽ humanarũ rerum voluptatem vincere profitebant, & memorabãt spõsi hubera, qui hoc ipsũ facere pręcepisset in sui cõmemorationẽ. Quamobrẽ merito quis hęc de illis rectis dicta existimet, vt per suppressã antithesim impios, & qui peruerso, ac deprauato sũt iudicio, sponsũ odisse intelligam⁹. Hi vero sint illi, de quib⁹ hęc cecinit Regi⁹ psaltes, generatio praua, quę nõ direxit cor suũ: nec creditus est cũ Deo spiritus eius, & rursum cor autẽ eorum nõ erat rectũ cum eo, nec fideles habiti sunt in testamẽto ei⁹, Psal.77.b.
5 Huius generationis posteri fastidientes Christi cellaria dixerunt, durus est sermo hic: & quis potest eum audire? de quibus etiam eodem Euangelij sui loco hæc scribit Ioannes, ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cũ illo ambulabant. Atque hoc prauos filios suos designare visi sunt praui illi patres, qui in deserto spreto Mose, & Deo vero, de Idolo dixerũt, hi sunt dij tui Israel, Ioan.6.g. Exo.32.a.

rael,qui eduxerunt te de terra Aegypti:coram quo etiam ederūt, 1
& biberunt,& luſerunt.Contra vera,Horum ingratitudinē & im
pietatem vlti leuitæ Moſi adhærentes, reliquos diſcipulos deſig-
naſſe videntur, qui Petro conſentientes per os illius reſponde-
Ioan.6.g runt rogāti magiſtro,nū & ipſi abire vellent? Domine quo ibim⁹?
verba vitæ æternæ habes.Et nos credim⁹,& cognouim⁹ quod tu es
Chriſtus filius Dei: Hactenus de Euāgelicis penetralib⁹,& cellarijs
diximus:de alis extremo dicturi drāmate.Interim iniurias,& bel-
la,quæ ſponſę parantur dicamus. 2

Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula cedar, ſicut pelles Solomonis. Nolite me conſiderare: quod fuſca ſim, quia decolorauit me Sol.

¶Interpretes hunc locum varie accommodant.Lyranus hæc ver-
ba tribuit Eccleſiæ, cum ſub ſtatu ſeruitutis Aegyptiacæ ageret. 3
vultq; hæc dicta a perfectioribus illius populi ad imperfectiores.
Auctor gloſæ ordinariæ hæc eadem tribuit Eccleſiæ ſub primitiuo
ſtatu noui teſtamēti, vt verba hæc quaſi per præoccupationem ad
eos dicātur,qui propenſo cū ſint animo ad fidem Chriſti ſuſcipiē
dam, & ſocietatem cum Eccleſia ineundam:offenſi tamen perſe-
quutionibus,& incommodis,quibus ipſam obnoxiam eſſe vident
ſuſpenſi hærent.Quos illa præueniens ſic alloquitur:O filiæ Hie-
ruſalem,& quorum nomina ſcripta ſunt in cælis, ne offendat vos, 4
aut a me abalienet hæc mea exterior facies fuſca,& denigrata, hoc
eſt perſequutio,& infamia,quam ab hoſtibus meis patior,& vos
mecum pati oportet: ſed alliciat potius,& in data fide contineat
interioris faciei meæ,& animi inſignis pulchritudo. Et quæ ibi-
dem ſequuntur in hanc ſententiam. Sunt etiam,qui hanc nigre-
dinem ad peccata venialia,quæ ab anima non tollunt gratiæ pul-
chritudinem,referunt.Sunt &,qui Eccleſiam ſe nigram fateri pu
tant propter malos,quos in hoc ſæculo bonis mixtos habet, pul- 5
chram vero affirmare propter bonos.Nec deſunt,qui propter iu-
ſtos,quos in grauiſsima peccata labi contingit, Eccleſiam dicant
Roma.4. ſuam agnoſcere nigredinem,quia tamen(quemadmodum Paulus
teſtatur)vbi abundauit peccatum,ibidem abundare ſolet gratia,
ob eoſdem quoq; formoſam ſe eſſe gloriari.Origenes nigredinem
ſponſa

Sponsæ refert ad ignobilitatem, quod nimirum fateatur Ecclesia gentium, & agnoscat quos ei obijcit obscuros natales Synagoga magno fastu maiorum suorum iactans stemmata: & (vt Paulus frequenter obijcit) suam in carne gloriam collocans: se tamen non propterea contemnendam esse, Iure contendat, quod formosa sit propter fidem, & varia charismatum genera, quæ a spōso suo acceperit. Qui Moses spiritualis scilicet lex, obscuram Ecclesiam, & Aethiopissam, quamuis id grauiter ferentibus Aarone, & Maria, hoc est Synagoga, quæ sacerdotibus constat, & laicis, vxorem duxerit. Nobis primum quantum ad sensum grammaticum attinet in theatro Hierosolymitano, vbi imperat Solomō, spectanda proponi videtur sponsa cultu regio insignis spōso assidens, quæ amplissimoq; suo honore, & ingenti gloria cum videat æmulas suas mulieres Hierosolymitanas vehementer vri: ac cum inuidia rumpantur, sibi quod nigra sit, probro vertere, maximeque indignum iudicare, quod tā multis despectis mulieribus Hierosolymitanis candidis, & delicatis, nigra & rustica mulier ad summum honoris, & Regiæ maiestatis culmen a Solomone Rege Hierosolymitano sit euecta: hanc inuidiam, & calumniam sic nitatur declinare, admonens æmulas suas, nigrorem suum, quo illæ tantopere offendūtur, & situm, non esse natiuum: sed a solis ardoribus, & alijs cæli iniurijs, in quibus longo tempore sub dio agens versata sit, inductum: qui tam diuerso vitæ genere sit deponendus. Alioqui se reliquo corpore candidam esse, & formosam, ac Solomonis amplexibus dignam, instar tentoriorum & papilionum ditissimorum, in quibus Reges nomadum agunt: atque adeo eorum, in quibus agit Solomon omnium Regum opulentissimus: quæ foris quidem ob solis æstum, reliquasque cæli iniurias, quibus exposita sunt, nigricent, & horrida appareant: intus vero auro & gemmis, omniq; ornatu regio splendeant, vt ibi reges cōmode habitent, & se oblectent. Sic etiam de Ecclesia tum ex Iudæis obscuro loco natis, tum ex gentibus collecta, quod ad Dei cognitionem, & Regni Euangelici honores vocanda esset, & a Christo vero Solomone in consortem eius Regni cooptanda, egregius ille Hebræorum vates & Rex Dauid hæc cecinit mystice sub typo Solomonis ad Christum filium suum facta apostrophe. Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Ac ne quis putet huius Reginæ ornatum situm esse in rebus externis, sed internis, per vestitū

Num. 12.

Psal. 44.

deauratum excellentissimas virtutes & doces designans, quibus 1
sponsæ animus sit conuestitus & exornatus, subiungit, omnis glo
ria filię Regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicta varietatib'.
Id quod Ecclesiæ, Christi merito præstitum fuisse a Deo patre, do
Ephe.2.a. cet Paulus ad Ephesios in hunc modum. Deus inquit, qui diues
est in misericordia, propter nimiam Charitatem suam, qua dilexit
nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo,
cuius gratia saluati estis: & conresuscitauit, & cõsedere fecit in cæ
lestibus in Christo Iesu. Assedit autem Ierosolymis tunc primum 2
Ecclesia tanquam Regina Christo Regi nostro, quum Petrus in
Actuũ.2. die Pentecostes publice interpretari cœpit scripturas, & Euange-
lium prædicare: item & quum in templo, vbi Christus docuerat,
Actuũ.3. Petrus & Ioannes populum docuerũt. Id vero cum viderent prin
cipes, sacerdotes, Magistratus templi, & Saducæi, qui sibi scien-
tiam scripturarum, & Cathedram Mosis, hoc est, docendi auctori-
tatem vendicabant, ægre tulerunt: Et (quemadmodũ narrat Lucas
in actis) dolentes, quod docerent populum, & annunciarent in 3
Iesu resurrectionem ex mortuis, iniecerunt in eos manus, & posue
Actuũ.4. runt in custodiam: Et videntes Petri constantiam & Ioannis, com-
perto quod homines essent sine literis, & Idiotæ admirabantur:
Et sequenti capite audita ratione, quam pro se & Ioanne Petrus
Actuũ.5. reddidisset (vt idem Lucas auctor est) qui in concilium conuene-
rant dissecabantur, & cogitabant interficere illos nimirum sentien
Mat. 21.d tes jam in proximo esse vt (quemadmodum Christus prædixerat)
auferretur ab ipsis regnum, & genti, quæ bona fide hoc ipsum ad- 4
ministratura esset, traderetur. Grauius præterea illos tulisse, quum
vidissent in hoc etiam regnũ vocatas, & admissas fuisse gẽtes, quas
ipsi non pluris, quam canes æstimarent, constat ex eadem histo-
ria: vbi narratur, quod Iudæi patienter audierint Paulum suam
apud illos agentem causam, donec ille hæc sibi per visionem in spi
ritu a Christo dicta recenseret, vade, quoniam ego longe in natio
Actu.22.e. nes mittam te. His enim auditis, leuauerunt inquit, vocem suam
dicentes, Tolle de terra huiusmodi: non enim fas est eum viuere. 5
Paulũ proculdubio interfecturi, nisi tribunus prohibuisset. Qui-
bus inuidiæ, & æmulationis furijs agitandos fore, Moses (vt docet
Rom.10.d Paulus) sic prædixerat. Ego inquit, ad æmulationem vos addu-
Deut.32.c. cam in non gentem, in gentem insipientem in iram vos mittam.
Cum ergo viderẽt primarij illi Iudæi, qui per filias Ierusalem hoc
loco designantur, contempto ordine sacerdotum, & legis perito-

rum, qui primas Regni cælorum partes Ierosolymis ad ea vsque tépora tenuissent, eo honoris, & dignitatis prouectos esse Galiçlos homines idiotas, & obscuros, Itē & gentes idololatriç vicio denigratas, indignum rati: Ecclesiam magno supercilio contemnebāt, & grauissimis maledictis proscindebant, quæ vt se obiectis criminibus purgaret, hanc non minus modestam, quam breuem, instituit apologiam. Nigra sum &c. Qua defensione fatetur se nigram quidem esse, nec statim obiectum nigredinis vicium diluit: sed satis habet primum docere, id vicium non tollere, quin pulchra sit, aut iuxta Hebræum, etiam venusta, gratiosa, & amabilis. Nam hęc omnia Hebræis significat נאוה nomen deductum a verbo אוה quod est desidare & appetere. Id vero confirmat exemplo tentoriorum cedar, & tentoriorū Solomonis, quibus nihil offi. cit extrema superficies quātumcūq; horrida & adusta. Nec enim inde ęstimantur: sed ex auro, & argento, quæ intra se cōtinēt, & ex gemmis, lapillis, admirādoq; opificio, & ornatu, quibus interior eorum ambitus splendet, & cōmodā regibus prestat habitationem. Fuit porro cedar secūdus filius Ismael, aquo nomades Arabiæ populi genus ducūt, & sub tētorijs de gētes in solitudine Saracenorū incertis vagātur sedib⁹, quo cōmodius pascēdis gregib⁹, quib⁹ maxime intenti sunt, vacare possint: & latrocinia exercere. Ex rapto enim apud eos viuitur. Quod vitæ institutū ipsos sequuturos prędixit Angelus Gen. cap. 6. De pellib⁹ Solomonis nihil certi habemus; quāuis nōnulli ad mysticos sensus cōfugiētes ex historia Exo. tabernaculū, ꝙ Moses in deserto extruxit dno, cuius Solomon typū gesserit, per Solomonis pelles significari putēt quod totū pellibus cōtectū fuerit. Sunt qui יריעות vertunt, sicut cortinæ: & in fingunt cortinas Solomonis candidas, & omni ornatu Regio conspicuas: quib⁹ in palatij sui penetralib⁹ ad Regiū splēdorē ille vteretur & geminā cōparationē sic illi distribuūt, vt nigredo spōsæ tabernacula cedar, pulchritudo aūt ad cortinas Solomonis referatur. Sed minus diuinare videbitur, qui sic per pelles Solomonis tentorium intelligat, quo ipse vteretur, quoties in agro sub dio ageret animi gratia (nec enim ipsum militię versatum legimus) quēadmodū Abacuch tentoria media hitarū pelles terrę Modiā appellat, quōde vsus Hebræo vocabulo יריעות quo & hoc loco vsus est. eq; ita vtraq; cōparatiōis pars ad vtraq; tabernacula referatur,

Rom. 1.

1. Cor. 6. b.

Rom. 9.

Gen. 16. b.

1. Cor. 6.

Abac. 3.

maiorq; per auxesim pulchritudinis ſpōſę ſit amplificatio; addita 1
mēſione tētoriorū Solomonis: quæ multo ditiſsima & ornatiſsima
fuiſſe par eſt credere, vt tāti Regis maieſtati reſpōdeāt, qui omniū
Regū potētiſsimus fuiſſe memoratur. Horū igitur inſtar tētoriorū
cōtēdit Eccleſia, ſibi nihil obeſſe Galilææ, aut humiliū nataliū ſuorū obſcuritatē, aut humanæ literaturæ imperitiā, aut ante actę vitæ ignominiā? neq; ſe inde velut ab exteriore facie æſtimandā, ſed
ex fide, & charitate, reliquiſq; virtutib⁹, & animi puritate, quibus
tanquam incomparabilibus diuitijs, & ornamentis interior ipſius 2
facies ſic ad miraculum ſplendeat, vt vel ipſum corpus dignum
Deo templum reddat, legitimos Iudęos Abrahæ ſemen, Dei filios
Rom. 5. & Ieruſalem cæleſtis ciues, faciat. Non enim (vt inquit Paulus,)
qui in manifeſto Iudæus eſt; nec quę in manifeſto eſt carnis circūciſio: ſed qui in occulto Iudæus eſt, & circūciſio cordis in ſpiritu,
non litera, cuius laus nō ex hominibus: ſed ex Deo eſt. Et rurſum
1. Cor. 6. d nescitis quoniam membra veſtra tēplum ſunt ſpiritus ſancti, qui
in vobis eſt? & alibi, non qui ſemen ſunt Abrahæ omnes filij, nec
Rom. 9. qui filij carnis, hi ſunt filij Dei: Sed qui filij ſunt promiſsionis, æſti 3
Heb. 12. f. mantur in ſemine. Item alibi, Acceſsiſtis inquit, ad Syon montem,
& ciuitatem Dei uiuētis Hieruſalem cæleſtem, & multorū milliū
Angelorum frequentiā, & Eccleſiam primitiuorum, qui cōſcripti
ſunt in cælis. Hac igitur ratione formoſam, gratioſam, & amabilē,
& Chriſti regis Thalamo dignam redditam ſe eſſe cōfirmat Eccleſia: eodemq; negotio tanquam vana repellit obiecta ſibi ab æmulis, patriæ, generiſq;, ſuperioris vitæ, & imperitiæ vicia. Quæ enim
ciuis Hieruſalem conſcripta eſt, ſemen Abrahæ & Dei filia, quis 4
ei obijciat patriæ ignobilitatem, aut natalium obſcuritatē? Cuius
animus fide depuratus eſt, alijſq; virtutibus exornatus, quid huic
1. Cor. 2. noceat ſuperioris vitæ infamia? Qui ſpiritum Dei intra ſe habet,
cuius ductu abyſſos diuinæ ſapientiæ luſtrare poſsit, & ſcrutari,
quis hunc Imperitum audeat dicere? Nemo certe, niſi temerarius,
& qui cum ratione velit inſanire. Hæc vbi diluit nigredinis crimina, Illud crimen ſi tamen crimen, & non laus potius, dici me- 5
reatur, non curat diluere: Immo libenter agnoſcit, & inde gloriatur. Quod nimirum nigra ſit, & aduſta facie a ſolis radijs, ſub quibus in deſerto aſsidue verſatur. Quod nemo iure poſſet vicio vertere; quin potius qui æquus Iudex fuerit, debeat laudi dare: quod
is color virilis animi ſignum ſit, & in perferēdis laborib⁹ obſtinati.

1 Atq; ita tacite taxat ocium & mollitiem æmulatū scribarum icilicet, & Pharisæorum: ac fucatam sanctimoniam, quippe qui alligant hominib' onera grauia, quæ ipsi magistri delicati vel digito nolint attingere, qui cum gloriam ex se inuicem capiāt, non possint credere, similes sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparēt speciosa intus tamen plena sunt ossibus mortuorū, & omni spurcitia. Per solē porro intellige Iesum Christū crucifixū, & graues, quæ inde Ecclesiæ excitatę fuerūt per vniuersū orbē a Iudæis, & gētib' per- Matt.23.d Mat.23.c.
2 sequutiones: quib' veluti radijs a sole in meridie versāte ad perpēdiculū directis, aduritur, & denigrat. Dū scilicet, Christū prędicat Crucifixū, & cælo summa cū gloria vna cū patre exæquo, oīa moderātē, Hęc enim de illo cōstanter cū testaretur Stephanus, lapidibus obrut' periit: & (quemadmodū in actis legimus) grauem persequutionē Ecclesiæ Ierosolymitanæ excitauit, hæc eadē quum tota Ecclesia per orbē effusa prædicaret, cum Iudæorū, tum gentiliū maledictis, & securibus fuit impetita: Et (vt Christus prædixerat) Coloss. Actum. 7. Mat.10.c.
3 omnibus hominibus propter ipsius nomē odio habita. Sub hoc igitur sole dum versatur in deserto Ecclesia, eiusq; aduritur radijs: Nimirum dum in summa rerum omniū penuria inter Iudæos & Gentiles impios, & feras sanguinarias, Iesum Christum crucifixum Iudæis scandalum, & gentibus stultitiam, prædicat, quasi nigra sit, vt impia & execranda ab omnibus cōtemnitur, & exagitatur. Nigrū enim veterib' cū ad animum transfertur, in vicium maxime sonat vt quū de equis nigris apud Zachariam, & Ioannem in Apocalip- 1.Cor.1.
4 si fit sermo. Et apud Ethnicū poetā, hic niger est: hunc tu Romane caueto, vsq; in hanc horā inquit Paulus, et esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cędimur, & instabiles sum', & laboram', operātes manib' nostris: maledicimur, & benedicim': persequutionē patimur, & sustinemus: Blasphemamur, & obsecram': tanquam purgamēta huius mūdi facti sum': oīum peripsema vsq; adhuc. Et alibi sēper inquit, nos qui viuim', in mortem tradimur propter Iesum: vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Dicimur 1.Cor.4.c Colo. 3. 2.Cor.4.c
5 inquit Tertulianus in apologetico, sceleratissimi, de sacramento infanticidij, & pabulo Iudæ, & post conuiuium incesto, quod euer sores luminum, canes, lenones scilicet, tenebratū, & libidinū impiarum in verecūdiam procurēt, capite, 7, & ca. 37, queritur Christianos hostes humani generis appellari solitos. Hoc vero crimē crucis Christi, & quod aduersarij execrantur Christianę vitę institutum Mat. 10. Apoc.

 tantum

tantum abest vt purgare laboret Ecclesia, vt in eo maxime glo- 1
Ad Gala. 6. rietur. Mihi inquit Paulus, absit gloriari nisi in crucem domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et tribulationes suas, quæ sicut radius ex hoc sole ad ipsum recti mittebantur, Ephesiorũ gloriam esse affirmabat. (Ephe 3.) Quamobrẽ satis habet Ecclesia æmulas suas admonere, ne se æstimẽt ab exteriore corpusculi sui infirmitate & calamitoso habitu, qui ipsis cum ad id, quod ad est, quodq; præsens est tantum sensu ferantur, infelicissimus Iudicatur: sed illud magis reputent, maxima, quæ 2
falso creduntur mala, cum breui finienda sint, æternis & inestimabilibus bonis mutanda, maximo sibi esse in lucro: & incredibile
2. Cor. 4. præstare compedium ad beatam vitam capessendã. Propter quod inquit Paulus, non deficimus: sed licet is, qui foris est noster homo corrũpatur, tamen is, qui intus est renouatur de die in diẽ. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, super modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in
nobis, non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non 3
videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non
1. Cor. 15. videntur, æterna. Et alibi, iam dixerat, si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Iam vero hæc, quæ ipsi probro & vicio vertitur nigredo, quã fæliciter eluenda sit, & in admirandum mutanda candorem, idem Paulus eo loco ostendit de resurrectione copiosissime differens, & in Epistola ad Colossenses missa, vtrũque statum breuissime com
plectens, in hunc modum, mortui inquit estis cum Christo: & vita 4
Colo. 3. vestra abscondita est cum Christo in Deo: Quum autem Christus apparuerit vita vestra, & vos apparebitis cum illo in gloria. Hæc itaq; videtur esse vis huius Apologiæ, nolite me considerare, aut (vt nõ nulli ex Hebræo vertũt) dispicere, quod fusca sim: quia decolorauit me sol. Significatur aũt hoc loco sub solis Symbolo crux Christi, & quæ inde excitatæ sunt Ecclesiæ persequutiones, eodẽ
Psal. 120. tropo, quo in Psalmis persequutiones, & mala, quæ ab aduersarijs
suis Dauid patiebatur, per diem inquit, sol nõ vret te. Item & quo 5
tropo hæc eadem prædicuntur cessatura Ecclesiæ incõmoda apud
Apoca. 7. Ioannẽ in Apocalypsi, Non esurient, neq; sitient amplius: neq; cadet super illos sol, neq; vllus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Et absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum. Huius porro

ommur-

1 ommurmurationis, & maledicentiæ typum Aaron, & soror eius maria gessisse videtur, quos in publica concione fratrẽ suum Mosen arguisse legimus, quod Sephoram mulierem Aethiopissam duxisset vxorẽ. Vt vetus, hæreditarium odium in maioribus adumbratũ, ad posteros trãsmissum possis agnoscere. Lyranus totũ hũc locũ refert ad persequutiones, quas populus Israeliticus in seruitute Aegyptiaca pertulit. Sed ille toto fere hoc libro figurã captat, & vmbrã: nos rem ipsam, & corpus Christi, quod est Ecclesia, per-
2 petuo demõstramus. Nõnulli per solem intelligi volunt concupiscentiam, quæ etiã iustos offuscat. Origenes philosophatur in verbo παρέβλεψε despexit. Quo significetur sol ille iustitiæ longe alterius esse naturæ, & efficaciæ a sole, qui planetarũ medius fertur in cælo, hic enim quos aspicit, denigrat, quos despicit, reddit candidos: ille vero quos aspexerit facit albescere, quos despexit, nigrescere, & squalere. At vox Hebræa שְׁזָפַתְנִי non despexit, sed aspexit me, constat significare. Glo. nobiscum sentit. Solis inquit,
3 est vrere, & illuminare. Sic verus sol exterius suos persequutionibus exurit: dando vires resistendi illuminat. Iam vero hanc nigredinis suæ causam ipsa sponsa sic exponit.

Filij matris meæ pugnauerunt cõtra me, posuerũt me custodẽ in vineis: vineã meam non custodiui.

¶Anticipat spõsa narrare probra, & persequutiones, quas a fratribus suis pati cœpit, ex quo in regis penetralia, & honores regios
4 illis repulsis, admissa fuit. Intelligimus porro spõsam, quas Paulo superius filias Ierusalem appellauit, nunc filios matris suæ vocare. Quum vero has pugnas narrat, alludit ad bella, quę Israelitis quũ adhuc in deserto versarentur, & postquã in terras Chananæorum a Iosue inducti sunt, Amalechitæ, reliquiq; populi intulerũt. Quæ etiã soror Mosis; Maria more prophetico cecinit in hũc modum, Ascenderunt populi, & irati sunt: dolores obtinuerunt habitatores Philisthijm. Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos
5 Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Chanaã. Sic & hoc loco Ecclesia multo ante canere inducitur persequutiones, quas ipsi hostes & inimici crucis Christi post acceptum spiritum sanctum excitarunt. Sed ex multis & grauissimis persequutionibus, quas ipsa pertulit ab hostibus suis, & propter quas nigredinem contraxit, & squalorem exterius, eas dumtaxat exprimit,

Num. 12.

Exod. 15.

quas a fratribus & cõtribulib⁹ suis Iudæis passa est: Grauius enim 1
ferimus mala, quæ inferunt nobis propinqui & familiares, quam
Mat.10.d. quæ alieni & extranei: quod Christus sic exaggerauit: & inimici
hominis domestici eius. Iudæos aũt fratres appellat, filios matris
suæ Ecclesia primitiua, quę ex Apostolis, & discipulis Christi con
stat, quod eiusdẽ sint generis, & eãdẽ matrẽ habeat Synagogã: ideo
quę illos diligat tãquam fratres. Qui affectus quã vehemens in ea
Rom.9.a fuerit, ipsa per suũ Paulũ prodidit, quũ hæc diceret: optabam ego
anathema esse a Christo pro fratrib⁹ meis, qui sunt cognati mei se 2
cũdũ carnẽ, qui sunt Israelitæ: quorũ est adoptio filiorũ, & gloria,
& testamẽtũ, & legislatio, & obsequiũ, & promissa: quorũ patres,
ex quib⁹ Christus secũdũ carnẽ. Quos etiã ad eandẽ radicẽ, & massã
pertinere idẽ testatur his verbis, si radix sãcta, & rami: si delibatio
Rom.11.c. sancta, & massa. Sed tñ eosdẽ inimicos esse indicat propter Euan-
geliũ, tametsi propter patres, charissimos. Quod vero idẽ Paulus in
Epistola ad Galatas his fratrib⁹ pro diuersis admodũ, & disparib⁹
morib⁹, diuersas & dispares matres tribuit; ac pugnaces, seruos di- 3
cit, & ex agar serua prognatos, mites aũt, & pacis studiosos, liberos
& ex libera sarra genitos, & quos sic illi nũc ꝑsequũtur, sicut olim
Ismael ipsũ Isaac persequebatur; hoc ille facit suæ causæ seruiens:
vt etiã hoc loco Solomõ ad decorũ personæ spectãs, eosdẽ quãtum
Gala.4.d. cũq; disparis ingenij fratres tãquã eiusdẽ matris inducit filios. Ma
gis enĩ decet ꝑsonã mulieris, cũ exaggerare instituit iniurias, quas
a fratrib⁹ suis se pati queritur, eos eiusdẽ matris, quã eiusdẽ patris
appellare filios. Habet & hæc periphrasis Emphasim, & sũmę mo- 4
destię, ac charitatis ĩgẽs argumẽtũ, qđ acerrimos hostes suos, non
hostes, sed matris suę filios vocet. Hi vero fratres ꝗ ĩtestino, & im-
placabili odio cõtra sororẽ suã Ecclesiã pugnauerĩt, apostolorũ acta
testãtur. Vt primũ verberib⁹ affecerit Petrũ & Ioãnẽ euãgelij præ
dicatiõe interdictos, & Stephanũ lapidib⁹ obrutũ, ĩterfecerint, dis-
cipulos xp̃i Ierosolymis expulerit, Herodẽ ad necẽ Iacobi impule
rit, & Sauli abusi opera Ecclesiã deuastare ac funditus delere cõtẽ
derint. Quorũ bellorũ summã breuiter cõplectitur Paul⁹ ad Thes- 5
1.The.2.c. salonicẽses scribẽs in hũc modũ. Vos inquit imitatores facti estis,
fratres, ecclesiarũ dei, quę sũt in Iudæa in xp̃o Iesu: quia eadẽ passi
estis & vos a cõtribulib⁹ vr̃is, sicut & ipsi a Iudęis: qui & Dñm oc-
ciderũt Iesũ, & ꝓphetas, & nos persequuti sunt: & deo nõ placent,
& hominib⁹ aduersantur: ꝓhibẽtes nos gẽtib⁹ loqui, vt salui fiant.

Mala

1 Mala vero quę Hebręi ab ijsdē passi sunt, ad eos scribēs sic ille memorat. Rememoramini inquit, pristinos dies, in quibus illuminati magnū certamē sustinuistis passionū: & in altero quidē opprobrijs & tribulatiōib⁹ spectaculū facti, in altero aūt socij taliter cōuersantiū effecti. Nā & victis cōpassi estis, & rapinā bonorū vestrorū cū gaudio suscepistis cognoscētes vos melibrē habere, & manētē substantiā. Has porro persequutiones grauiores lōge illi reddiderunt falsi fratres, qui Circūcisionē, & legē Mosaicā Christianis obtrudere cōtenderūt. Quāobrē seditionē nō paruā Paulo, & Barnabæ a Iudæis Christianis Antiochiæ excitatā fuisse, in actis legimus: quib⁹ se ne ad horam quidē cessisse, sed pro libertate Euangelica strenue pugnando fortiter obstitisse, Galatis narrat Paul⁹, qui tamē si illis assensisset, omni se, suosq; fratres potuit calumnia, & persequutione liberare. Ego inquit, si Circuncisionem prædico, quid adhuc persequutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis? Nam falsi illi fratres prædicando Circuncisionem, & summā gratiam inibant a Iudæis, & apud gentiles (vt ex lege hac de re lata ab imperatoribus Romanis docet Hieronymus) tuti agebant. Quorum consilium sic aperit Paulus, quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi: tantum vt Crucis Christi persequutionem non patiantur. Horum ergo contentionem maxime significare videtur hoc loco sponsa, cum inquit, posuerunt me custodem in vineis &c. Hoc est, illi subintroducti falsi fratres mei conati sunt me in seruitutem redigere: & ad varios ritus paternasque traditiones custodiendas, quasi vineas, cogere: quibus ego fortiter restiti, intelligens me, si illi assensissem, vineam meam (libertatem nimirum) quæ Euangelica vinea mihi a patre familias commissa fuisset, nōn posse custodire. Si enim ex lege, (vt illi volebant) iustitiam quæsiuissem, eo facto Christum spōsum meū gratis pro me mortuum fuisse profiteri visa fuissem. Vt illud, vineam meam non custodiui, dictum sumamus pro, vineam meam non custodijssem. Et de more loquendi Hebræorum, qui præterito plusquam perfecto caret, præteritum perfectū pro plusquam perfecto sit positū. Videmur tamē nobis cōmodiorē adhuc, & magis germanū huius loci sensum assequi posse, si per vineas innumeras gētiū Ecclesias, & per vineā, vnā Iudæorū gentē intelligamus. Vt significet Ecclesia Christiana, quæ primū extitit Ierosolymis, primas persequutiōes, quas a Iudæis pertulit, & illā maxime, quæ

Heb. 10 f.
Actu. 15. a
Galat. 2. a
Gala. 5. b.
Gala. 6.

2
3
4

Acto.8.a. ſub necem cõtigit Stephani,quam magnam perſequutionẽ fuiſſe 1
Lucas memorat,quum omnes diſcipuli per regiones Iudææ & ſamariæ
Acto.13.d diſperſi ſunt,præter appoſtolos,qui Ieroſolymis remanſerunt.
Item & illam quam Antiochenſes Iudæi Paulo & Barnabæ excitarunt.Quamobrem hæc illis dicere coacti ſunt. Vobis oportuit primũ loqui verbum Dei:ſed quia repellitis illud,& indignos vos iudicatis vitæ æternæ,ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus.Poſui te in Lucem gentium,vt ſis ſalus
mea,vſq; ad extremum terræ.Item & illas,quas extremis tempori 2
b⁹ſub Antichriſto a Iudæis etiã,in euangelijs, Apocalypſi,& Epiſtolis Apoſtolicis prædicitur perpeſſura.His itaq; & alijs plerilq; perſequutionibus Iudæi,cum Apoſtolos,reliquosq; diſcipulos ab ſe repulerint,& ad gentes inſtar vinearum excolẽdas, cuſtodiendaſq; cõpulerint, viſi ſunt,tametſi diuerſo id facerẽt animo, vinearum cuſtodes ipſos per accidẽs (vt philoſophi loquũtur) cõſtituiſſe.At vero qui conſulto,& immutabili decreto vinearum cuſto-
Oſeæ. 2.e diæ Apoſtolos præfecerit, Deum eſſe nouim⁹.Hæc per Oſçam pro 3
phetam ſponſæ ſuæ promittẽtẽ,dabo ei vinitores eius ex eodem lo
Iſay.49.b co, nempe ex eadem gente,quales antea dedi Sinagogæ Moſen,& Aaronem.Et pater id officium demandat Apoſtolis apud Iſaiam in hæc verba ,Poſui te in lucem gentium ,ut ſis in ſalutem vſquè ad extremum terræ:quamuis enim hoc primo dictum ſit Chriſto,
Acto.13. ſecũdario tamẽ Apoſtolis quoq; dictũ fuiſſe,docet Paul⁹,qui hoc prolato oraculo,ſibi & Barnabæ præceptũ eſſe,vt relictis Iudçis,ad gentes tranſeant,fidem facit. Extãt & alia multa teſtimonia in no 4
Ioã.20.d. uo teſtamento,quæ Chriſtũ hanc eandem prouinciã Apoſtolis de
Mat.28.d creuiſſe,confirmãt.Sic enim eos ille apud Ioannẽ alloquitur, ſicut miſit me pater,& ego mitto vos,& apud Mattheũ, euntes inquit docete omnes gẽtes,baptizantes eos in nomine patris,& filij & ſpiritus ſancti.Poſuit etiã ſpiritus ſanctus eoſdẽ Eccleſiarũ vinitores
Acto.2. in die Pẽtecoſtes,quũ in eos illapſus,ſe ſuiq; cognitione repleuit, & Ieroſolymis doctores produxit in concionẽ: quum etiam priuatim de Paulo & Barnaba ſic ſtatuit Antiochiæ, Segregate mihi 5
Acto.13.a. Saulum & Barnabam ad opus, ad quod aſſumpſi eos. Et Paulus
Acto.20.f. maiores natu Epheſinæ Eccleſiæ dicit a ſpiritu Sãcto poſitos eſſe epiſcopos ad regendã Eccleſiã Dei. Tres itaq; perſonas vni⁹ diuinitatis ſignificare videtur ſponſa,quũ inquit,poſuerunt me cuſtodẽ in vineis. Vt verbũ poſuerunt ad tres illas perſonas vnius Dei refe

ratur.

1 tatur:quod tamen suppositum (vt in alijs plerisq; locis sacræ scripturæ obseruatum est) per circumloquutionem relatiui, & eiusdẽ verbi repetitionem, sub audiendum sit, qui posuerunt. Quale est illud apud Matthæum, numquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? nempe, qui colligunt. Iam vero hanc eandem sponsam quam deo auctore, vineatum, id est, gentium curam suscepisse cõstat ex sacris oraculis, eiusdem quoq; iussu domum Israel deseruisse vineam illam Domini Sabaoth, ex sacris illis Esaiæ elegis facile est confirmare. Cantabo inquit ille dilecto meo cãticum patruelis mei vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepiuit eam, & lapides elegit ex illa, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea: & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Ierusalem, & viri Iuda iudicate inter me, & vineam meam. Quid est, quod debui vltra facere vineæ meę, & non feci? An quod expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruscas? Et nũc ostẽdã vobis, quid ego faciam vineæ meæ. Auferam spem eius, & erit in direptionem: Diruam maceriam eius: & erit in conculcationem: & ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur: & ascendent super eã vepres, & spinæ: & nubibus mãdabo, ne pluant super eã imbrẽ. Vinea autem domini exercituũ, domus Israel est. Hac enim parabola mystice predicitur Deus sublaturus a Synagoga angelorũ custodiã, quibus antea instar sepis a dæmonũ injurijs illesa seruabatur. [S]ublaturus etiam doctores, certe Apostolos, qui vinitorũ officium [a]mputãdis vicijs falce verbi Dei, & sanctis institutis, quasi ligone, [f]odiendis hominum animis, eã excolendam suscepissent. Iussurus [e]i super prędicitur Deus Apostolis, qui velut nubes in animos ho[m]inum depluere solent, vt Paulus docet, bonum Dei verbũ, donũ [c]œleste, & virtutes futuri sæculi ne. huiusmodi pluuia vineam illã [i]mpluant. Hæc eadem itaq; significare volẽs sponsa inquit vineã [m]eam nõ custodiui. Eandem porro vineam suam dicit: propterea [q]uod Apostolis ante alias colendã, & custodiẽdam cõmissa fuerit. [Pr]imum enim Iudæis tantũ, vt prędicarent Euangelium, cum his [ma]ndatis Apostolos suos misit Christus, In viam gentiũ ne abieri[tis]: & in ciuitates Samaritanorũ ne intraueritis: sed potius ite ad o[ue]s, quæ perierunt domus Israel. Quas vero pugnas fratrũ suorũ [que]ritur Ecclesia, has ipsas vuas degeneres, & labruscas apud Esa. [...]a appellat Dominus, & has reddit causas, propter quas tã acriter vi

Math. 7. Isay. 15. Heb. 6. a. Mat. 10. a

usalem cęlestem, quę in cęlis iam libera agit, & inde filios gi-
quotidie liberos, quales fuerũt Apostoli, & reliqui discipuli:
as, sacra vtriusq; testamenti volumina, quæ Apostoli post ex
natos, & deuictos varios sensus, & impia gentium studia, Ec-
æ ex gentibus conuersę tradiderunt custodienda. Per vineam
m quam ipsa non custodierit, impiam eruditionem intelligit,
a vnusquisq; ante fidem exercebatur. Annotat autem idem
genes, dictum, sponsæ filios matris eius pugnasse non contra
m, sed in ipsa: hoc est in sensibus & corde eius, vt destruerent
nem infidelitatem, omne vicium, omnesquè doctrinas, quæ
a inter gentes posita, falsis sophistarum assertionibus inoleue-
. Legerat nimirum ille in Græco ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί hoc est
gnauerunt in me. et in Hebræo est נִחֲרוּבִי quod non
li vertunt, exarserunt, vel irati sunt in me. sed hoc noster in
pres recte expressit, quum vertit, pugnauerunt in me. Nam &
positio Hebręa בִּי pro cõtra, in sacris literis posita frequẽter
urrit: & verbum נָחַר pro irasci. sic porro iratos fuisse in Eccle-
n Iudæos, vt magnis eam affecerint cladibus, abunde nobis o-
nsum est: Et plenius adhuc ex ijs, quæ a maioribus nostris me-
riæ tradita sunt, quiuis possit cognoscere. Sunt qui hæc referãt
hæreticos, & schismaticos eius Ecclesiæ filios, quæ bonos in se
ntineat, ac malos, a quibus bonorum cõgregatio queritur se op-
gnari: & propter bella, quę illi inferũt, caussatur, se vineas a Deo
Apostolis suæ fidei commissas, nempe multas ex particularibus
clesijs, non satis, aut non quantum vellet, custodijsse. vt per
neas omnes particulares Ecclesias, per vineam easquę a fide de-
cerint, intelligamus.

ndica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas,
bi cubes in meridie: ne vagari incipiam post gre-
es sodalium tuorum.

Præsentiens sponsa impendentes sibi a fratribus suis ob suscep-
tam vinearum custodiam pugnas, & calamitates, & quod supra
modum anxiam ipsam reddit, in maximis malis quum versabitur
bfuturum sponsum, personam induit puellæ, quæ pro grege a
ponso sibi commisso solicita ipsum precatur, vt amœna, & opaca
oca, vbi ipse pastor prouidentissimus gregem suum, cum maxi-
mus

mus feruet diei æstus, salubriter pascit, & tutum a solis ardoribus accubare facere promisit, ostēdat: Nesi dum eo absente ignota 1
sibi loca, & ipsum sponsum quæritat, ac ne quid detrimenti commissus sibi grex capiat sub meridiem, prouidet: circa mapalia aliorum pastorum, quos sponsi sodales falso credat, oberrare cogatur, & velut palliolata meretricula, aut operto capite quasi vidua, nō loca gregi salubria, nec sponsum, sed mæchum potius quærere videatur. Est enim in Hebræo אֵיכָה תִרְעֶה אֵכָה תַרְבִּיץ בַּצָּהֳרִים
hoc est, vbi pasces, vbi acubare facies in meridie, vt sub audiendum sit, gregem tuum. Quod noster interpres in præsenti vertit, vbi pascis, vbi cubas in meridie, & vbi nos legimus, ne vagari incipiam, in Hebræo est שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה Salamma ehieh cheotiah. Hoc est, quare enim ero sicut cooperta, aut palliolata, Nempe vt meretricula. Scorta enim antiquitus velabātur, de quorum more Thamar positis viduitatibus vestis, dicitur theristro operta sedisse in biuio. vt scortum simulās Iudę soceri sui 2
concubitum suffuraretur. aut etiam cooperta quasi vidua, quæ 3
propter absentiam viri capite velato ambulet. Iam vero figuratus per interrogationem sermo emphasim habet. Constans enim integritatis studium tacite præfert: & ad sui commiserationem mouere sponsum magis potest. Nec aliena cuiquam videri debet, & præter Regiarum personarum decorum, a pastoribus sumpta metaphora. Nam & Homerus Græcorum Imperatorem Agamemnonem ποιμένα λαῶν hoc est, pastorem populorum, solitus est ap- 4
pellare illud nimirum subindicare volens, reges maxime decere, pari studio populos curare, quo boni pastores sui gregis curam agere soliti sunt. Quamobrem etiam sacræ literæ Deo optimo Maximo pastoris personam sæpe tribuunt. vt facit Dauid psalmo vicesimo secundo, Et ipse Deus apud Eschielem de se sic loquitur

Ezec. 34. Quemadmodum requirit pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum, sic requiram oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis, & caliginis: et educam eas de populis, & congregabo 5
eas de terris, & inducā eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel in riuis & in cunctis sedibus terrę, in pascuis irriguis pascam eas, et in montibus Israel excelsis erunt Pascuæ eorū. Ibi requiescent in hortis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur

super

uper montes Israel. Ego Pascā oues meas: & eas ego accubare faciam. Sic & hoc loco Salomon sub pastoris persona mystice Christum designat, propter proxime memorata officia, quæ ipse suis ouibus præstaturus sit: & propter illas optimi pastoris partes, quas in se inesse ipse Christus in Euangelio Ioānis ostendit, Nimirū, quod nō astu & dolo in curam gregis inuaserit: sed a patre suo cōmissam susceperit, quod proprias oues suo quāq; vocās nomine, pastum educat, & antecedat, quod deniq; vitā pro ouibus suis exponat. Quamobrē Petrus pastorum principem ipsum merito appellauit, ad illud nimirum, oraculū Ezechielis alludens, quo Deus pater seruū suū Dauid, hoc est Christū filium Dauid secundū carnem, & ob id Deo patre Inferiorem suo gregi pastorem se suscitaturū, & principem constituturum pollicetur. Ita & Ecclesia sub incorruptę puellę persona pastoris officiū obire describitur propter Apostolos, & horum successores Episcopos, quos se ex animi sui sentētia suo gregi pastores daturū idem dominus sic pollicetur, dabo vobis inquit, postores iuxta cor meū, & pascent vos scientia, & doctrina. Quo etiam spectās Paulus eosdē dicit datos esse a Christo Ecclesiæ pastores, & doctores vt certe dati sunt, quum illis a Christo dictum fuit. Euntes docete omnes gentes, Baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Docentes eos seruare omnia, quæcunq; mandaui vobis. Et rursum, sicut misit me pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset insufflauit, & dixit eis, accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Sub horum igitur persona pastorum Ecclesia Spiritu Sancto, quo plena est, admonente, præuidens graues persequutiones, & difficultates insuperabiles, quas in curando grege Christi sit passura tum a Iudæis tum etiam ab ethnicis, idque tam extremis temporibus quam primis, tantis malis superandis se longe imparē agnoscens obidque sibi, ac suo gregi timens, sponsi opem tanquam pastorum omnium principis, & totius gregis domini tempestiue implorat. Ac memor quod ille nuper cum suæ profectionis, & impendentium malorum admoneret, se etiam tunc ipsi affuturum sit pollicitus, cū hæc diceret, nō vos relinquā orphanos; veniā ad vos. Et rursū nō turbetur cor vestrū; neq; formidet: vado, & venio ad vos. Et multo ante oues meæ vocem meā audiūt, & ego cognosco eas, & sequūtur me, & ego vitā æternā do eis, & nō peribūt in ęternū;

Ioan. 10. 1. Pet. 5. Ezech. 37. Hier. 3. Ephe. 4. Math. 28. Ioan. 20. Ioan. 14. Ioan. 10.

& non

& non rapiet eas quisquam de manu mea. Horum inquam pro- 1
missorum memor Ecclesia Christum orat, vt antequam se in cælũ recipiat, loca illa ostendat, vbi ipse decreuerit, quamuis absens cor pore; suo tamen fauore beneuolo semper præsens gregem suum, quum in omnium rerum penuria, & maximis periculis versabitur pascere: & tutum seruare. Ne tunc (Si non præmonita fuerit) cogatur Christum quæritando, ad pseudo Christos imprudens accedere, quum ipse videbitur omnino abesse: Nec facile erit ipsi⁹ pręsentiam, & tutelam deprehendere, proptereaquè permissurus sit 2
suos impiorum injurijs misere opprimi: & pseudo Christorũ, aut pseudo prophetarum doctrinis, quæq; illorum dogmata maxime confirmare videbuntur, apparentissimis miraculis exagitari. Hos autem vocat sodales sponsi: propterea quod præuideat, eos maximũ sibi exhibituros fore negotium, qui aliquando Christum pro fessi fuerint. Hi enim relicto Christi sodalitio, eius tamen doctrinam, & fidem callide simulantes, suas hęreses, impiamq; Antichristi doctrinam cũ obtruderint, difficilime omnium vitari poterũt. 3
Quo spectans Ioannes dicebat, Antichristi multi facti sunt. Vnde
1. Ioan. 2. scimus, quod nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Captat porro ab eo beneuolentiam blanda illa appellatione in tertia persona, quem diligit anima mea, sciẽs plane (vt an notauit Origenes) non qualicunq; dilectione, sed ex tota anima, & ex totis viribus, & ex toto corde habendam esse sponsi dilectionẽ: qui filius sit charitatis, immo ipsamet charitas. Quin & ad illud mi hi videtur allusisse iam tum, cum hæc Solomoni dictaret, spiritus 4
sanctus, quod Christus a Petro, quem sibi proxime sufficere, & sũ mum vniuersi gregis sui pastorem suo loco decreuisset cõstituere, maiorẽ, quam ab omnibus alijs, exegit amorem. Sic enim illum pri mo rogauit coram alijs, Simon Iona amas me plus his, & secundo,
Ioan. 21. d itẽ & tertio Simon Ionas, amas me? quo modeste affirmãte, quod ipsum amaret, tum inquit pasce agnos meos, pasce oues meas. Sic etiam hoc loco, cum spõsa spõsum appellat, quẽ diligit anima mea idiotismo Hebraico, pro eo, quod est o sponse animo meo charis- 5
sime, in Petri persona videtur, hæc dicere, o sponse mihi charissime, tu quidem in cælum profecturus, gregem tuum mihi credis, & dum maximum a me amorem tui exigis: pro agnis & ouibus tuis, quoties opus fuerit, capitis periculum vltro adire adhortaris. Ego vero te maximę tuo munere amo, & colo, & in tuam, & gregis tui

gratiam

gratiam tuo exemplo mori non recuso: sed maiora mihi, & gregi imminere mala video: quâque ego nisi tuo nitar patrocinio, superare possim: & in tantis malis boni pastoris defungi officio. Propter hunc igitur amorē meū, quo te, tuūq; gregē prosequor, te oro, Iam nunc ea loca irrigua, virētia, & opaca vt mihi indices, vbi tu quem admodum olim te facturum promisisti, gregē tuum pasces; & tutū in maximis periculis facies accubare: vt illis tēpestiue cognitis locis, quando te absente, in maximis versabimur malis, & ferarum incursionibus, ego, & grex tuus illuc recta confugiamus: & in tuam tutelam nos recipientes, hæc omnia incommoda superemus. Id vero vt mihi annuas, vel ob id obnixe obsecro, quod sciam absente mo ita multos fore, qui te absente, bonos pastores simulent, & tuam personam mentiantur: mirisq; dolis, & artibus mihi nitantur imponere. In hos ego incurrere pertimesco, verita, ne dum te inquirens erro, non te Christum meum mihi vnice dilectum, sed Antichristum potius videar inquirere: & tandem falsa tui specie delusa, ad aliquem illorum impostorum longe cōtra animi mei sententiā declinem, meq; ac tuum pessundem gregem. Allegorice vero illa requirit loca Ecclesia, quę nos paulo ante ex Ezechiele īdicauimus. Montes nimirum Israelis excelsos, & irriguos: vbi sunt pascua pinguia, & virentia, hoc est altissimæ diuinarum rerum contemplationes, in quibus qui versantur, in montibus Israelis, nempe viri, qui Deum vident, versari dicuntur. In talibus namq; montibus proueniunt affatim herbida, mysteriorum cælestis scientiæ, & doctrinæ pascua, quibus cognoscendis piorum animi vegetantur, & potentissime nutriuntur; atque augescunt. Ibi plurima gratiarum Spiritus Sancti erumpit aqua in vitam æternam saliens: & eos, qui biberint, eo vsque salire faciens. Ibi semitæ sunt iustitiæ, in quibus qui ambulāt (vt de Nathanaele Christus dixit) veri Israelitæ sunt, & omnis doli ad imitationem Israelis expertes. Ibi ex familiari Dei in montibus illis agentis consuetudine, sic mens exacuitur, & animi nostri confirmantur vires, vt cum Deo contendere, benedictionem nempe, ipsius patrocinium, possimus extorquere: cuius fauore, & tutela freti, omni posito timore, exemplo Israelis, omnes hostes nostros nos superaturos omnino cōfidamus. Fre- & illo oraculo, quod de Christo, & Ecclesia ędidit Isaias: super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. Non esurient, neq; sitient, & non percutiet eos æstus, & sol: quia miserator eorū

Ioan 4.b. Ioan.1 g. Gen. 32. Esa. 49.

E reget

reget eos: & ad fontes aquarum potabit eos. Quam etiam se rerũ 1
omnium abundantiam, & in maximis periculis fiduciam, animiq; tranquillitatẽ in his mōtibus assequutum David celebri illo hym
Psalm. 22. no gloriebatur. Dominus inquit, regit me, vel pascit me, aut pastor meus est, nihil mihi deerit, in loco pascuæ, id est in locis herbidis, & vitando æstui meridiano maxime cōmodis, ibi me collocauit, aut accubare fecit. Super, aut, iuxta aquā refectionis educauit me, animam meam conuertit: hoc est vsu illorum pascuorum, & vitalium aquarum reuocat, & restituit mihi animam, quam antea præ 2
fame, siti, æstu, & lassitudine pene amiseram, & quæ sequuntur in hanc sententiam. Hæc itaq; sunt loca, in quibus princeps ille pastorum Christus suum pascit, & tutum accubare facit gregem per meridiem: Hæc sibi ab illo indicari orat Ecclesia. Quæ eadem antea tum cellaria Regis, tum sponsi hubera appellauit. Vt in quæ per fidem & spem iam admissa sibi videtur, eadem re ipsæ tādem obtineat, & possideat. Ibique tuta ab hostium iniurijs vna cum suo grege agat. Vnde etiam intelligimus hunc illum esse locum 3
a Deo paratum mulieri, nimirum Ecclesiæ, vbi in medijs persequutionibus, & malorum æstu illam, quum in solitudinem aufugerit, pascat, vt tam multiplici, & eleganti allegoria, tam breui sermonis tractu Solomoni rem vnā exornari potuisse mirum sit. Porro per meridiem, quum maxime feruet sol, æstus persequutionum, & iras hostium Christiani nominis, intelligimus. Sumpta metaphora a re pastoria. Vt enim grex si per meridiem sub ardente agat sole, in periculo salutis, & vitæ versatur, nisi pastoris cura 4
in obaca loca inducatur: sic & Christiani cum persequutionibus excandescentium hostium premuntur, periculum est ne succumbant: & a fide deficientes velut a meridiano exterminio absumantur. Quo etiam tropo David virum, qui omnem suam curam, &
Psal. 90. spem in Deum collocauerit, liberum & securum agere dicit a Dæmonio meridiano. Hoc est ab omnibus incommodis, & malis quæ meridiani aeris intemperies, & potentes hostes aperte inferunt. Per sodales autem sponsi, pseudochristos intelligit, & pseudopro 5
phetas: qui se Christos mentiuntur: & cum ministri sint Satanæ vt docet Paulus, in ministros iustitiæ se transfigurant. Horum do-
2. Cor. 11. c los, & persequutiones sic Christus prędixit: eosque cauere præmonuit. Videte inquit ne quis vos seducat. Multi enim venient in
Mat. 24. nomine meo dicentes, ego sum Christus: & multos seducent. Audituri

ituri enim estis prælia,& opiniones prçliorum. Videte ne turbe-
nini : oportet enim hæc fieri:sed nondum statim finis. Consurget
nim gens in gentem,& regnum in regnum, & erunt pestilentiæ
: fames,& terrę motus per loca Hæc autem omnia initia sunt do
orum. Tunc tradent vos in tribulationem,& occidēt vos : & eritis
dio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandali-
abuntur multi : & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem.
t multi pseudoprophetę surgent, & seducent multos. Et paulo
nferius. Tunc inquit,si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus,
ut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudo
rophetæ,& dabunt signa magna, & prodigia : ita vt in errorem
nducantur(si fieri potest)etiam electi. Ecce prędixi vobis. Si ergo
ixerint vobis, ecce in deserto est,nolite exire : ecce in penetrali-
us, nolite credere. Denique per greges horum falsorū pastorum
os designat, qui mendacem eorum doctrinam recipiunt, & im-
ia dogmata : & quia maxima est multitudo, & diuersitas (lata Matt.7.b.
nim porta est, & spaciosa via, quæ ducit ad perditionem, &
ulti sunt, qui intrant per eam) plurali numero greges appellat.
Contra igitur horū impostorum perniciosos dolos, & venenata
ogmata ea præsertim Alexiteria orat Christum Ecclesia, quæ
aulus precatur Ecclesiæ Philippensium in hæc verba. Oro, Philip.1.
: charitas vestra magis, ac magis abundet in omni scientia, &
omni sensu : vt probetis potiora, vt sitis synceri, & fine offen-
in diem Christi : repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum, Colos.1.
gloriam, & laudem Dei. Item & quæ Ecclesiæ Colossensium.
Non cessamus,inquit, pro vobis orantes, & postulantes, vt im-
leamini agnitione volūtatis eius in omni sapientia, & intellectu
piritualı : vt ambuletis digne Deo, per omnia placentes, in om-
i opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei in om-
i virtute confortati secundum potentiam charitatis eius in om-
i pastientia, & longanimitate. Et hæc quidem omnia a sponso
mpetrare nititur sponsa, tum quod toti gregi consultum velit:
um vel maxime, ijs qui veluti hædi lasciuientes, & quietis
mpatientes (vt illi in populo Israelitico, qui Aaronem coege-
unt vitulum conflare, & quos Dominus populum duræ cer-
icis appellat) multum ipsi exhibent negócij : nec cū reliquo gre
e in fide,et vera religione,ac sana doctrina facile possint cōtineri.

2. Tim. 4. De quibus hęc scribit Paulus ad Timotheum, erit tempus, quum 1
sanam doctrinā non sustinebunt: sed ad sua desideria coaceruabūt
sibi magistros, prurientes auribus, & a veritate quidem auditum
auertent, ad fabulas autem conuertentur. Nam hæc sponsæ preca-
tio extrema illa potissimū tempora præcanere videtur. Quamuis
enim statim atq;, in cælum assumptus fuit Christus, Ecclesia pro-
pter absentiam illius corpoream visa fuit quasi vidua, derelicta, &
sublato sponso (quemadmodum ipse prædixerat) ieiunare (quod
fuit cooperto capite ipsum quærere) & sępe alias, sed maxime sub 2
finem sæculi, quando (vt inferius hoc ipso dramate ipsa queritur)
offensus ille spōsæ domū præterijt, ac diu quęsitus, & vocatus per
cussæ, vulneratęq;, ac spoliatæ nō inuenitur, nec respōdet. Hæc ve
ro magna cū fiducia orat spōsa, quod sciat casto suo timori, ac pie-
tati iam olim fuisse promissa; inquit; n. Ecclesi. c. 34. Oculi domini
super timētes eū, protector potētiæ, firmamētum virtutis, (hoc est
protector potens, & firmamētum validū,) Tegimē ardoris, & vm-
braculum meridiani, deprecatio offensionis: i. tuitio ab offensione 3
auxiliū casus, pro a casu, exaltans animā, & illuminans oculos. Dns
sanitatē, & vitā, & benedictionem. i. prosperitatem sub. affert. Item
Esaias de populo Christiano vaticinans sic dnm alloquitur: factus
es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a
turbine, vmbraculū ab æstu c. 25. Par porro cura, & solicitudo te-
Exo. 34. nuisse videtur Mosen, quum dnm ob peccatum populi iratū, nec
viam illi præire volentem sic oraret, si inueni gratiam in conspe-
ctu tuo domine, obsecro, vt gradiaris nobiscum (populus enim du 4
rę ceruicis est) vt auferas iniquitates nostras, nosque possideas. Sic
enim optat Moses, congregationem illam possideri a domino, vt
sponsa possidetur a viro suo præsente, ipsique fauente. Alioqui,
quum męsta, & cooperta spōsum absentem quæritat, procis illius
pudiciciæ insidiantibus mœchū videtur quęrere. Id vero metuens
Moses, ne si tum iratus dominus Synagogæ per populos idolola-
tras transeunti, & sedes promissas, vbi verum Deum coleret, quæ
renti, se præsentem & fauentem non præbuisset, ipsa tanquam re- 5
ge, & Deo suo carens alienos reges, & deos veluti mulier viro de-
stituta procos, qui se illi pro viro obijcerēt, quasi eiusdem sodales,
quærere videretur, orabat dnm, vt ipse eam possideret: Idq; mani
festis signis hoc ipsum testātib' ostēderet. In quo, enim inquit, sci-
re poterimus ego, & populus tuus inuenisse nos gratiā in cōspectu
tuo.

uo, nisi ambulaueris nobiscum : vt glorificemur ab omnibus po-
pulis?Origines per meridiem,plenitudinem scientiæ,& cognitio-
nis Dei significari putat:per sodales sponsi,modo Angelos gentiũ
pastores a Deo constitutos,quorum greges ipsę gentes sint : Mo-
do vero primarios philosophos, & horum sodalium greges , ipsas
scholas. Cui quantum ad Meridiei interpretationem , multi sub-
scribunt interpretes magni nominis,qui & ibi cubare sponsum,&
suum gregem accubare facere ostendunt. Nec tamen ijs displicet
eiusdem vocis,quam magis probamus,interpretatio.

Si te ignoras o pulcherrima inter mulieres , egre-
dere , & abi post vestigia gregum tuorum : & pa-
sce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.

Vt nostra huius loci interpretatio maiorem mereatur fidem , ad Hebræã veritatẽ vulgata diligenter primum excutienda est ædi-tio. Hebræa exemplaria sic habent אִם-לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים Quod ad verbum sonat,si ignoras tibi o pulcherrima inter fœmi-ninas צְאִי-לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת-גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים id est exi tibi per vestigia gregis illius : & pasce hædos tuos iuxta tabernacula illorum pastorum הָ enim nota haredia Hebræis di-cta,id est nota scientiæ,(quæ eundem illis præbet vsum,quem græ-cis articulus) addita dictionibus illis , quorum altera gregem, alte-ra pastores significat,facit,vt notum quendã,&insignẽ gregẽ no-stros quoque , & insignes pastores debeamus intelligere : Vt apud Ioannem in verbis illis ὁ προφήτης εἶ σύ articulus additus est ad designandum insignem illum, & nobilissimum prophetam , quẽ Iudæi ex oraculo Mosis iam diu expectabant. Vt Erasmus vertit. Es tu ille propheta?præterea bis additũ pronomen לָךְ tibi, abun-dat ex idiotismo linguæ Hebrææ. Itaque latinus interpres quum alterum ommisit datiuum, altero expressoper accusatiuum, mul-tum negocij exhibuit clarissimis expositoribus latinis , vt Græci Origini, cæterisque Græcis quum alterum reddiderunt per accu-satiuum σὲ αὐτὴν alterum per nominatiuum σὺ Auxerunt etiam difficultatem interpretes tam Græci, quam latinus , geniti-uum singularem הצאן in genitiuum pluralem Græce ποιμνίων & Latine , gregum mutando. Accedit ad difficultatis cumulum

 genitiuus

genitiuus ille tuorum, non certe a latino interprete, sed a librarijs 1
aut alijs adiectus latinæ æditioni, qui dum lucem dictioni putant addere, maiores offundunt tenebras. Nam adiectiuum esse inde constat, quod nec in Græco habetur, nec in multis vetustissimis latinis exemplaribus. Vt in Maguntinensi, Dionysiaco, & Germanico non haberi annotatū est in Biblijs excussis Parisijs anno Christi. M. D XL. His igitur sic annotatis, & expensis, ad cœptam interpretationem reuertamur. Sponsus cum sponsam ob præuisa
ingentia mala solicitam suæ integritatis videt satagere, & magna 2
sui gregis cura coqui; quod ipsa efflagitat, facile concedit: & qua ratione quum in maximis difficultatibus inops cōsilij hærere sibi videbitur, ad se vna cum suo grege confugere, ac tuta peruenire possit, indicat. Nempe, vt tunc maxime singularis cuiusdā gregis ipsi notissimi obseruet vestigia. Ea namque si obseruet, & sequatur diligenter, ad tabernacula insignium pastorum, ipsi etiam notissimorum futurum est, vt certo perueniat: sequè vna cum illis suum gregem per meridiem in locis Amænis pascentem inueniat.
Vbi ipsa quoquè tuto possit suos hædos, quos alioqui lasciuen- 3
tes, & meridiani æstus impatientes non potest cum reliquo grege continere, pascat. Et hæc sit iuxta exteriorem dramatis speciem prior huius loci explanatio. Cuius hic videtur esse sensus allegoricus. Christus cum videt Apostolos, & Episcopos, qui se vnice diligunt, ob mala, & pericula grauissima, quorum ipse admonuit, solicitos suis viribus diffidere: & maxime timere, ne aut ipsi, aut populi infirmior pars in tantis malis ab ipso, eiusquè fide, & vera
religione deficiat ad impostores, & pseudochristos & pseudo- 4
prophetas, obidquè ipsius opem implorare pijs illorum votis annuit. Vt olim Mosi. Prope est enim Dominus (vt canit Dauid) omnibus inuocantibus eum in veritate: voluntatem timentium ipse facit, & deprecationem eorum exaudit, & saluos facit eos. Et ipse pro se sic spondet, si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Et, qui diligit me, diligetur a patre meo: Et ego diligam eū, & manifestabo ei me ipsum. Ille igitur Ecclesiæ suæ solicitudinem, &
graues curas miseratus, sic respondet. 5

Psal. 144. Ioan. 14.

Si ignoras o pulcherrima inter mulieres &c. quasi dicat.

¶Si quando

Si quando inter maximas persequutiones, & rerũ omnium diffi cultates perplexa, & inops consilij hærebis o formosissima mea Ecclesia, obserua maiorum tuorum fidem, & patientiam: quæquè illi his veluti pedibus ingredientes reliquerunt impressa vestigia, heroica sua facta, raræ fortitudinis, ac constantiæ tibi, tuoquè gregij imitanda exempla. talibus tu quoquè ingredere pedibus, illorum tere vestigia, eam rectam tuquè & grex tuus perpetuam tenete viam. Ea vos tandem ad mea aliorumquè insignium pastorum perducet mapalia in virentibus, & opacis Israelitarum montium locis fixa. Ibi nullum, qui te deceptam vitiet, offendas pseudo Christum, nullum pseudoprophetam, sed me ipsum, qui te incorruptam & illibatam perpetuo seruaturus sum verum Christum: & meos qui tuum gregem ex animi mei sententia, doctrina, & scientia pascant, fidos pastores. Quamobrem tibi iubeo vt tibi pascas hædos: Tuos inquam filios tibi recens natos: quin & ætate prouectos sermonibus, & Iudicio pueros, lasciuientes, auribus prurientes, rerum nouarum cupidos: & voluptatum, quorum virus redolent, magisque mei amatores: Ibique tutos a solis incommodis cum reliquo meo grege facias accubare, prędicando verbũ meum, instando opportune, obseruando, increpando in omni patientia & doctrina. Atquè in hanc etiam sententiam admonuisse videtur dominus Synagogam per Ieremiam his verbis, state super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris. Et hæc quidem sit breuis huius loci iuxta Hebræum interpretatio. Nihil prorsus dissentiens a vulgata nostra ęditione, si per greges intelligamus electos, quos nomine gregis in Hebræo significari diximus, cum enim vna sit ab initio mundi Ecclesia multos habens ante Euangelium populos, qui sub insignibus pietate & vitæ exemplo ducibus, rectam viuendi viam & rationem perpetuo tenuerint, illos ipsos propter vnam quidem omnium fidem, eiusdem Ecclesiæ Euangelicæ gregem, propter populorum vero diuersitatem & multitudinẽ, eiusdem greges, quorum ipsa vestigia sequi iubentur, & eorum pastores, eiusdem pastores, iuxta quorum tabernacula suos hædos ipsam pascere oporteat, mea quidem sententia, recte dixeris. Quum autem sponsus sponsam fœminarum appellat formosissimam, Synagogæ, scholis philosopho rum, Hæreticorum conuentibus, & omnibus quę Christum ducẽ,

2.Tim. 4.

Hiere. 6.

nt,tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt: circumierunt melotis & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, ibus dignus non erat mundus. in solitudinibus errantes, in ntibus & speluncis, & in cauernis terræ. et hi omnes testinio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro bis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consumarētur eoquè & nos tantam habentes impositam nubem testium, denentes omne pondus, & circunstans nos peccatum, per pantiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in ctorem fidei & consumatorem Iesum. Et alibi, cupimus inquit Heb.6.c. umquenquè vestrum eandem ostentare solicitudinem, ad exetionem spei vsquè in finem: vt non segnes afficiamini, sed imita res eorum, qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Et cobus inquit exemplum accipite fratres exitus afflictionis & Iacob.5.c. tientiæ prophetas, qui loquuti sunt in nomine Domini. Ecce atos quod dicamus eos qui sustinuerunt. Quo etiam spectans hristus alijs verbis hanc eandem expressit sententiam: & ad Math.5.a. ius gregis hortatus est imitationem in hunc modum. Beati tis cum maledixerint vobis homines, & persequuti vos fuent, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes prop r me. gaudete & exultate quoniam merces vestra copiosa t in cælis. Sic enim persequuti sunt prophetas qui fuerunt Heb.11.b. nte vos. Huius gregis tres Paulus videtur pastores numera. Abraham, Isaac & Iacob, quum ait. Fide qui vocatur Abraam, obediuit exire in locum, quem accepturus erat, in hærenitatem: & exijt nesciens, quo iret. Fide demoratus est in tera repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitano cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. t Deus cum se profitetur Deum Abraham, Deum Isaac, & Deū acob, hoc ipsos fide, & patientia reliquis omnibus velut pastores d cælestem patriam, viam præijsse, testari videtur. Sed longe ane omnes stat princeps ille pastorum Christus, in quem tanquam uctorem, & consumatorem fidei aspicere nos hortatur Paulus: er quem solum omnibus in cælum patet aditus. Quin & inter gre is vestigia pastorum illorum, & Christi imprimis vestigia, quæ tiam grex ille obseruauit, & triuit, Ecclesiæ obseruanda sunt diigenter, & firmiter terenda. Nam illos tantum Abrahæ filios affir

Rom.4.b mat Paulus,qui fidei Abrahæ sectantur vestigia.Et Christus eos 1
dumtaxat,qui opera Abrahæ faciũt,Abrahæ agnoscit filios. Qui
Mat.11.d. & ipse nobis se imitandum sic proponit,discite a me quod mitis
1.Pet.2.d. sum,& humilis corde & inuenietis requiem animabus vestris. Et
Petrus, Christus inquit passus est pronobis,vobis relinquens e-
xemplum,vt sequamini vestigia eius,qui peccatum nõ fecit, nec
inuentus est dolus in ore eius.Qui quum malediceretur,non ma-
ledicebat:quum pateretur, non comminabatur: tradebat autem
iudicāti se iniuste:qui peccata nostra ipse per tulit in corpore suo 2
super lignum vt peccatis mortui,iustitię viuam⁹:cuius liuore sana
ti estis.Eratis enim sicut oues errantes:sed conuersi estis nunc ad
pastorem,et Episcopum animarum vestrarum.Iam loca herbida,
& opaca,in quibus illi pastores sua tabernacula fixisse,suumq;gre
gem pauisse visi sunt,assidua cælestium bonorum, quæ expecta-
bant meditatio fuit:in qua illi per fidem,& spem quieuerunt,ve-
lut in mapalibus,& suam familiam,ac posteros per meridiem se-
curos rerum omnium fecerunt conquiescere.Quod Paulus innue 3
Heb.11.c. re videtur,quum ait iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non ac-
ceptis repromissionibus: sed a longe eas aspicientes,& salutantes:
& confitentes,quod peregrini,& hospites sunt super terram.Qui
enim hæc dicunt,significant se patriam inquirere. Per horum igi-
tur illustrium virorum exempla ingredi iubet Christus Apostolos
& Episcopos:atq; his imitandis gregem suum ipsis commissum
crebris admonitionibus,& exhortationib⁹, vt ingrediatur anniti:
& tandem ad ea pascua perducere,ibiq;hædos suos pascere,vbi in 4
signes illi pastores sua mapalia collocarunt. Nec enim alia com-
modior est docendi, & quæ recta sunt populo persuadendi ratio,
quàm ad clarorum virorum adhortari imitationem:modo qui hor
tatur prior ipse viros illos pręclare factis exprimat,quos magnifi-
ca oratione commendat:& quæ memorat exempla,imitetur. Quã
docendi rationem cum teneret Paul⁹ .dicebat,imitatores mei esto
1.Cor.11.a te,sicut & ego Christi:Iuxta patriarcharum, & Christi taberna-
cula cum per meridiem versaretur ipse cum suo grege magnum 5
illum & tranquillum animum præferębat,& his verbis exprime-
2.Co.4.b bat.In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur:
Aporiamur,id est perplexi hærentus,sed non destituimur: perse-
quutionem patimur,sed non derelinquimur:deijcimur,sed nõ pe
rimus:semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro cir
cumfe

fferentes,vt vita Iesu manifestetur in corporib⁹ nostris. Quod
osteriora Ecclesiæ spectemus tempora, superioribus pastoribus
demus Appostolos,& insignes, qui primis illis temporibus fue
t Episcopos:& cum memorato grege ingentem martyrum &
ctorum noui testamenti numerum coniungemus: ad quorum
m, atque in perferendis injurijs constantiam imitandam
ristus suam,cum extrema sub Antichristo patietur mala, hor-
ır Ecclesiam: & quos tum habebit lasciuientes neophytos,aut
ribus pueros mundi virus,& in constantiam instar hædorum
lolentes homines,hos vt nitatur virentib⁹ sacrarum literarum,
acramentorum pascuis nutrire aqua diu næ sapientiæ potare,
abluere,sub vmbra,& refrigerio sancti spiritus ab æstu malorũ
i vt accubent,efficere:vbi Christus,reliquiq; insignes pastores
fixa tenent tabernacula. Quam vero tuta per gregis illius ve-
gia inter medios luporum,aliarumq; ferarum greges ingredia-
r,tutumq; suum gregem ducat Ecclesia,magnus ille Christiani
egis pastor,& veteranus dux simon petrus ex iis quæ longa ex
rientia didicit,testatur. Is enim post quam ad fortiter ferendas
iurias exemplo Christi suum adhortatus est gregem,totum il- 1.Pet.3.
m locum sic concludit,Et quis est inquit,qui vobis noceat: si bo
æmulatores fueritis? quasi dicat,certe nemo. Ac, ne qui Chri-
um imitando asśiduis se vident premi malis, & extrema pati
mna, paradoxum quoddam,& contra ea,quæ in se experiun-
r,sententiam sibi videantur audire,quæ illi posśint obijcere, sic
se præocupat,sed & si quid patimini propter iustitiam, beati.
onstanter scilicet affirmans,ea dumtaxat,quæ animum lædunt
ala censenda esse, & damna:reliqua vero omnia modo ob stu-
ium iustitiæ & Christi imitationem contingant,aditum nobis,&
ompendiariam viam sternere ad vitam beatam: Tantum abest,
t promalis, aut dispendijs sint habenda. Plurimam porro
ore ignorantiam sub quinto, & sexto Ecclesiæ statu vaticina-
ır Ioannes in apocalypsi:cum refert,ad sonitum quintæ tubæ a- Apoc.9.
ertum fuisse puteum Abysśi:indeque ascendisse fumum ceu e
ornace magna,qui Aerem,& solem obscurauerit. Quo ænigmate
gentem cleri auaritiam, & ambitionem designari,contemptum
que scripturarum inducturam,& ex earum contemptu, earũdem,
& veræ religionis ignorantiam:quo sic obscurato Aere, Deus hu-
manæ mentis sol vix videri posśit,ex rebus præteritis,& præsenti-
bus nos

bus nos inferius Deo fauente ostendemus. Et Taulerus vir doctrina, & religione clarus iam ante centum quinquaginta annos admonuit, diuam quandam Hildegardem prophetico spiritu afflatam, ducentum annos antea illam Ioannis visionem cum explanaret, prædixisse ingentia mala, quæ in catholicam fidem, Sacramēta Ecclesiæ, & omnes Ecclesiasticas institutiones, illis tēporibus sunt excitanda. Vnde inquit idem Taulerus, & ipse vt puto, diuino spiritu actus, in tantam homines fluctuationem, & errorem præcipites ibunt, vt cui nam tanquam catholicæ veritatis assertori credere tuto possint, atque confidere, prorsus sint ignoraturi. Ea vero mala nostris temporibus Iam inualuisse, & indies inualescere; nemo nisi cui sol ipse Deus omnino videri desierit, non videt. Iamdiu enim apud hæreticos omninū quæstionum illud est caput, & summa, Quæ nam, & penes quos sit Ecclesia catholica. Iamdiu Sacramenta omnia præter vnum Baptisma, reijciūtur: & ne hoc quidem, vnum manet apud Anabaptistas, Apostolicas patrum traditiones, & sacros canones, pro traditionibus Pharisaicis habent, & execrantur. Et tanta est iam in germania, Anglia, & gallia sectarū diuersitas, & pugnātia, vt misera turba in tanta diuersitate, & controuersijs misere hæreat: nec quos sequi debeat auctores, possit dicernere. O tempora, o mores. Quam vereor, ne non iam vltra quintum statum nostra progressa sint tempora: quæ sexto saltem proxima esse, nihil prorsus dubito: & vt ex quatuor anni temporibus instantis extrema venientis constitutionem participant, Ita extrema instātis tempestatis nostræ, venientis calamitates iam ante trecentos annos participare. Nempe, ex quo sub Othomano Turcicū extitit imperium. Sic hoc tempore male credulos homines, & veritatis parum amantes ad noua, falsaquè dogmata propensos video, vt iam mihi videatur Deus (quemadmodū prædixit Paulus) operationem, & efficaciam illis immisisse, erroris, & seductionis, atq; imposturæ: vt credant mendacio propterea quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierēt. Tale illorum popularium, & suorum hæresiarcharum ingenium, ac mores obseruo, vt videre omnino mihi videar, sæuos illos, & horrendos Angelos quos ad sonitū sextæ tubæ vidit Ioannes illis velut admissis equissis insidētes per orbem iam dudum grassari cępisse, & Ecclesiam deuastare: Leues sunt, & ad quæcunq; eos dogmata dæmones illi impulerint, quam celerrime feruntur, Sacramenta, ceremonias, & ritus omnes

(Marginal notes: 1, 2, 3, 4, 5; 2. Thes. 2; Apoc. 9.)

ab

1 ab Apostolis velut per manus maiorum nobis traditos suis conculcant pedibus instar equorum. Capita habent leonina, de quorum ore exhalant ignis, fumus, & sulfur: omnisq; eorum vis in ore est. Sectarum enim auctores, quos ipsi pro capite habent, superbi sunt instar leonum. (& quemadmodum dixit Iudas) dominationem spernunt, & maiestatem blasfemant. Hierarchiam tollunt: & omnem Ecclesiasticam dignitatem. Quem nos summum Pontificem, tanquam alterum Petrum Christi vicarium colimus, Anti- Iudæ.1.
2 tichristum (Horresco referens) vocitare non verentur, Ipsi Antichristi: & vt Paulus eos suis depinxit coloribus gloriosi, superbi, elati, et voluptatum amatores magis, quam Dei: Hieronymũ, Augustinum, reliquosq; magni nominis doctores nostros, tanquam homines, qui decipi potuerint, cõtemnũt: quasi ipsi Dij sint, & qui errare non possint. Ignem spirant ex ore, Eloquẽtes enim sunt, & sermone vtuntur ad persuadendum, & decipiendum composito. 2.Thim.3
3 Quippe qui (vt monet Paulus) per blandiloquentiam, & assentationem seducunt corda innocentium: & ad stultum quendam Dei zelum accendentes, & impiam pietatẽ, dissesiones, & dissidia præter doctrinam, quam nos didicimus, faciunt. Ac ne fuc⁹ eorum, & impostura deprehendatur, offundunt fumum, & tenebras oculis auditorum, somniantes, vt ait Iudas, & carnem maculantes: quod demum sulphur, & putidam doctrinam suam ex ore leonino [illegible]euomunt, suisq; auditoribus fumosa sua eloquentia sic perturbatis, & Rom. 16.
4 dementatis callide obtrudunt, vt leoninum fœtorem stupidi illi non sentiant, nec animaduertãt quam graue oleat Deo, & Dei sensum tenentibus, sacerdotes Christi, Monachos, & virgines deo consecratas interse iungi connubio, & primam fidem (quod ipsi contra Pauli doctrinam docent) initam facere. Sacerdotes omnes volunt vxores habere, neminem virginitati studere, sed omnes carni operam dare. Ac ne sine cerere, & baccho Venus frigeat, præscripta ab Ecclesia ieiunia, Delectum ciborum, peregrinationes, carnis
5 macerationem, & omnem deniq; corporalem exercitationem, quã maiores nostri pęnitentiam dixere, & peccantibus tanquam salutiferam consuluerunt, blandi isti, & delicati doctores damnant. Vt illorum discipulos facile possis cognoscere. Quos Paulus obseruandos esse monebat, & fugiendos, propterea quod non Christo seruirent: sed suo ventri. Et tamen hæc adeo spurca, & instar sulphuris putida ac tartarea dogmata quum prædicant, quasi Pauli discipuli

cipuli sint,fidem merẽtur. Omnis siquidem eorum vis in ore est 1
(vt inquit Ioannes)& vt de Demostene dicebat Aeschynes, fistu
lis similes sunt,quibus si collum demas,prorsus reddantur inuti-
les .Adeo nihil habent præter sermonis energiam,qua ad fœdissi
mas voluptates sub specie honestatis:& ad bella sub specie pacis
cõsequendæ pecuniũ suorũ auditorũ corp⁹ agunt hæc capita leo
nina,& vipereas caudas post se trahunt. Vafros nimirũ,& astutos
reges, ac principes suos pronos in terrã:& terrena,quib⁹ se in mo
rem serpentũ pascãt,spectãtes. Quorũ potentia,& armis nixa sua 2
potẽter eiaculẽtur venenata dogmata,quæ pri⁹ verbis experti ne-
queũt persuadere.Ex his igitur signis,& prodigijs extrema insta
re Antichristi tẽpora meo quidẽ iudicio, promptũ est deprehẽde
re sub istis adeo blandiloquis doctoribus: quicũ fidẽ, charitatem,
pacem,& Christum semper inculcent auditoribus,sub fide tamẽ
perfidiã,sub charitate odiũ,sub pace bellũ,& sub Christo ingerũt
Antichristum.Sacerdotes enim Christi,Monachos,& virgines da
tã Christo fidẽ frangere cõpellunt.Reges & principes ad arma so
licitãt,Episcopos suis pellunt sedibus.Sacerdotes & monachos im 3
placabili odio insectantur,& passim trucidant,templa compilant
altaria suffodiunt,sacro sanctam Eucaristiam pedibus conculcant
(proh sũme pater) iuge deniq; missæ sacrificiũ tollunt,abominan
dã desolationem,quã in vniuersum orbem inducturus est Anti-
christus, in suis tẽplis incohantes.Et quidẽ certe,vt nullum aliud
subesset , hoc nimis certum est , & euidens argumentum,nõ pro
cul illũ abesse,cui isti prodomi id est præcursores adeo manifeste
præcurrunt,Antichristum.præferoces sane equi,& portentosi in- 4
gẽtibus animis, similes sui sessores prodigiosos angelos,seuissimos
per Germaniam,Angliã,& Galliam iam pridem circumuehẽtes
non antea substituri quam tertiam hominum partem(vt Ioannes
prædixit) interfecerint . Nam nec nostram intentatam omise-
runt Hispaniam.Sed vigilat Philippus Rex noster nulli secũdus,
immo qui Reges omnes præit pietate.Vigilãt patres religione,&
consilio præstantes:quibus in hæreticorum impietatem,vt diligen
ter inquirant,instat ille acriter: & hisce incendijs,ne neglecta ,vi- 5
res sumant(vt alibi) principijs obsistit fortissime: vt mihi persua
sum sit,singulari Dei munere. & adeo pij, ac magnanimi princi-
pis fide,& prouidentia synceram Christi fidem,& religionem in
Hispania perpetuo permansuram : & in ea illum fore nidulum,

vbi

1 vbi Christus(quemadmodum olim prędixit Tauler ꝰ) suos sit pul
los protracturus,& conseruaturus. Nos internm consilium,quod il
le ex diua Hildegarde nobis scriptū reliquit diligenter obseruemꝰ
vt videlicet sene scenti ac prope modum effœtæ matri Ecclesiæ sā
ctæ animo resignato,ac propensissima voluntate patienter, atque
humiliter condecendentes omnibus ordinationibus, atq; doctri-
nis illius,quæ nobis hucusq; palam in suggestu a concionatoribꝰ
proponuntur,spontanea,ac obedienti subiectione obtemperemꝰ:
2 nec vlli alteri persuasioni fidem adhibeamus:etiam si angelus de
cælo præter id,quod euangelizatum est,annuntiet, ac persuadere
nitatur.Sicut & a domino nostro Iesu Christo diligenter prę moni
ti sumus,cum diceret.Super cathedram Mosis sederunt scribæ,& Math.23.
Pharisæi.Omnia ergo,quæ dixerint vobis seruate, & facite: secū
dum opera vero eorum nolite facere. Item & B.Paulus,sed licet Gal.1.
nos inquit,aut angelus de cælo Euangelizet vobis, præterquam
quod Euangelizauimꝰ vobis, anathema sit.Et Origenes tractatu
3 29.in math.Quoties inquit,canonicas proferūt Scripturas, in qui
bꝰ omnis Christianus consentit,& credit,videtur dicere,ecce,in do
mibꝰ est verbū veritatis.sed nos illis credere nō debemꝰ,nec exire
a prima & Ecclesiastica traditiōe:nec aliter credere,nisi quemadmo
dū per successionem Ecclesiæ Dei tradiderūt nobis.Et tractatu 30
vbicunq; fuerit,inquit, quod secundum dispensationē passionis
eiꝰ,cadauer eius,quod cecidit,vt erigat eos,qui ceciderūt,illuc cō
gregabūtur nō qualescūq;sed aquilæ discipuli:nō vultures,aut cor
4 ui,sed magnifici,& regales,qui in passionē Dn̄i crediderūt. Cōsi-
liū sane nostris maxime tēporibꝰ obseruādū, quū hæretici canoni
cis omnino nitūtur scripturis:sed quas ipsisuo sēsu cōtra primā,&
Ecclesiasticam,ac per successionem Ecclesiæ nobis traditā explana
tionē,& traditionem interpretantes,in suis interpretationibꝰ Chri
stū esse cōtendunt:suaq; oratione ad seducendum etiā(si fieri pos
set)electos composita,dicūt,ecce,in domibus est Christꝰ.Nos igi-
tur hæc cōsilia,quæ ne trāsuersum quidē vnguē a spōsi cōsilio dis
5 crepāt,sed ænigma obscure admodū a Salomone propositum aper
tissime exponunt, & explicant singulari memoriæ cōmendemus
ac nobiscum perpetuo reputemus, sacra Concilia,quibus majo-
res nostri antiquas hæreses profligarunt,versemus assidue & prę-
sertim Concilij Tridentini,decreta & canones,quo velut Enchi-
ridio nostri tēporis hæreticos cū suis hæresibꝰ cōfodiamus,his ceu
alexaterijs contra venenata illorum dogmata nos præmuniamus.

1 quaginta. Atque in hunc modum cuncti regis Hethæorum, & Syriæ equos venundabant. Et in Paralypomenis legimus Solomonem quadraginta equorum millia habuisse, qui educebantur ei de Aegypto, & de cunctis regionibus. Hinc iam ad sensus mysticos trãseamus. Alludit hoc loco Solomon ad mysteriũ illud, quod pater eius Dauid de Christo in persona ipsius adrumbrauerat his Psal. 44.
2 versibus. Accingere gladio tuo super fæmur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua: intende prospere, procede, & regna; propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiã: & iuxta Hebræum inequita super verbum veritatis, & mansuetudinis, & iustitiæ: & docebit te mirabilia dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorũ Regis. Sicut enim eo loco Dauid ad Christum in persona Solomonis facta Apostrophe, illum gloria, & maiestate insignem prædicat Euangelio, & Euan-
3 gelij prædicatoribus velut equo vectum, vniuersum orbem peruasurum, atque expugnaturum: Euangelium appellans verbum veritatis propter veram, quam docet Dei cognitionem, item verbum mansuetudinis, quod quantumcumque efferatos homines possit cicurare, vtque mitescant efficere, item verbum iustitiæ. Quod vt paulus docet, per Euangelium iusticia Dei sit manifesta: ita etiam hoc loco Solomon equis suis quum confert Ecclesiã, Rom. 1. Apostolos designat, & Euãgelij prædicatores: quibus quasi equis
4 insidens Christus per vniuersum orbẽ inuectus sit: quorumq; prædicatione omnibus gentibus magna cum maiestate virtutis, & diuinitatis suæ innotuerit: easque veritatis, & charitatis sagittis confixas per eosdẽ sibi subegerit. Qua etiã allegoria ad idem mysterium designandum vtitur Zacharias quum ait, visitauit dominus exercituum domum Iuda; & posuit eos quasi equum gloriæ Zach. 10. suæ in bello. Nimirum per domum Iuda Ecclesiam significans, quę domus est Christi Leonis illius victoris de Tribu Iuda. Quod Apoc. 6. a.
5 idem mysterium apertius proponit Ioannes in hunc modum. Et vidi, & ecce equus albus: & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona: & exiuit vincens, vt vinceret. In quem locum Beda, Ecclesiæ, inquit, quæ super niuem dealbata est, dominus pręsidet: & spiritualis doctrinæ contra impios arma ferens, victor in suis coronam percipit. Et Propheta Habacuc sub typo liberationis populi Iudaici de captiuitate Babylonica liberationem populi Christiani, & victoriam, quam Christus de

Diabolo, morte & peccato, reliquisque hostibus relaturus erat, sic 1
Habac. 3. describit, qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Suscitans suscitabis arcum tuum: Iuramenta tribubus, quæ locutus es. Iuxta namque abditiorem sensum prædicit propheta, Christum insessurum suis Apostolis, & Martyribus velut equis, & illorum prædicatione, ac constanti testimonio vtentem, quasi ex quadrigis emisis sagittis, hostes suos expugnaturum, suumque populum seruaturum: atque ita demum, quæ Abrahæ promisisset, & iure iurando confirmasset, fidelibus populis, ac tri- 2
Luce. 1. bubus præstaturum. In quam sententiam Zacarias Ioannis pater insignem hymnum edidit, & illos præsertim versus ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Hos vero equos, & quadrigas, arcusque, & sagittas, Angelis illis, & eorum viribus asimilare videtur Haba- 3
cuch: quorum opera vsus Deus olim Pharaonem, & exercitum eius perdidit: & populum suum ab eorum tyrannide liberauit.
Ps. 67. d. Quarum etiam quadrigarum meminit Dauid illo versu. Currus Dei decem millia, multiplex millia lætantium: Dominus in eis in Syna, in sancto: & hanc Domini potentiam cum experirentur Aegyptij, videntes se vna cum curribus subuerti in medio mari
Exo. 14. f. rubro, dixerunt, fugiamus Israelem: Dominus enim pugnat pro eo. Apostolos igitur, reliquosque Euangelij prædicatores in nu- 4
meros, quos Habacuc sub metaphora equorum, & curruum asimilat Angelis euersoribus curruum Pharaonis, Solomon hoc loco asimilat equis, & curribus suis: quos ipse ex Pharaone ingenti pecunia comparauerit. Vt enim magnus fuit numerus illorum equorum, sic magnus fuit numerus prædicatorum Euangelij: & sicut equi Solomonis ex Aegyto adducti fuerunt, & magno empti, sic & Apostoli, & Martyres Euangelij prædicatores strenui ex peccatorum angustijs, & præsenti sæculo nequam, quæ 5
2. Pet. 3. e. spiritualis Aegyptus est, adducti sunt, & magno precio non auri, aut argenti, sed precioso sanguine agni Immaculati a Diabolo, qui dissipans est & mysticus Pharao, empti: atque ad debel-
Math. 12. d. landos hostes Christi, qui ipse plusquam Solomon est, comparati. Hoc vero consilium suum, & honorificum de sua Ecclesia statutum

1 tutum decretum, iam tunc Apoſtolis aperuiſſe videtur Chriſtus: cum hæc diceret, ego dabo vobis os, & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, nec contradicere omnes aduerſarij veſtri. Et alibi, Hæc locutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo præſſuram habebitis: ſed confidite, ego vici mundum. Volens nimirum his magnificis promiſsis illorum animos, quos abſentiæ ſuæ, & futurorum malorum cogitatione abiectos videbat, in eam ſpem erigere, vt ſe domini ſui exemplo totius orbis victores
Lucæ 21. c
Ioann. 16.

2 fore, ſperarent: modo in ipſius amicitia, & data fide perſiſterent. Quod ipſum rei euentus comprobauit: fœlices enim progreſſus Euangelicæ pugnæ ſic ſibi, ſuiſque commilitonibus gratulatur Paulus, Deo inquit, gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum. Et rurſum, Deo gratia, qui ſemper nos triumphat in Chriſto Ieſu: id eſt per nos triumphat in Chriſto Ieſu: & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco. Cæterum, quod in Hebræo pro eo, quod noſter interpres vertit, equitatui meo
1. Cor. 15.
2. Cor. 2.

3 legimus לְסֻסָתִי equæ meæ, nihil mutatum eſt de ſenſu: quamuis non adeo ſeruatum ſit perſonæ de corum. Magis enim conuenit perſonæ ſponſæ, quæ hoc loco hoſtium ſuorum victrix inducitur, ad equam aſsimilatio, quam ad equum. Et veriſsimile eſt Solomonem in tanta equorum multitudine equas etiam habuiſſe, ad vſum bellicum comparatas. Quemadmodum & ſcythas ſcribit Plinius, equis fœminis vti malle per bella, quoniam vrinam non impedito curſu reddant. Nec quod rem vnam nomine mul-
Pli. libr. 8. Cap. 42.

4 titudinis, nempe, equitatus expreſſerit, ſenſum vlla ex parte læſit. Multi namque fuerunt Apoſtoli, & prædicatores Euangelij, velut Chriſti equi: propter illorum tamen mirum conſenſum, & vnum, quod omnes prædicant Euangelium, vnus equus, aut vna equa Chriſti cenſeri poſſunt. Poſſumus etiam id per Synecdochem dictum ſumere, Nempe equæ meæ, pro equabus meis. Quale eſt illud, Amelech habitat in meridie, Hethęus, & Iebuſæus, & Amorrhęus in montanis. Pro Amelechitæ, Hethæi,
Num. 13. d.

5 Iebuſęi, & Amorrhæi. Quod ſi בְּרִכְבֵי quod noſter interpres vertit, in curribus, vertere liceat, in currus, pro contra currus, vt in ſuis commentarijs vertit, & interpretatur Agathius Gnidacerius, facilior longe fuerit huius loci explanatio. Nempe

Christum prædicere Ecclesiæ, se ipsam conferre illi equitatui 1
Angelorum, quibus ipse velut equis olim inequitans Pharaonis currus subuertit, & in mare Rubrum demersit: & quemadmodum per Angelos tunc debellauit Pharaonem cum omnibus suis copijs, eque illius tyrannide populum Israëliticum liberauit: sic nunc suis Apostolis, reliquisque Euangelij prædicatoribus vti decreuerit ad debellandum Satanam huius mundi principem, & omnes Angelos eius, quorum imago fuerunt Pharao, & eius exercitus, & spiritualem Israelem ab Aegypto mun- 2
di in libertatem Euangelicam sibi asserendum. Qui superiore loco legunt, si te ignoras &c. post eam sponsæ obiurgationem id in confirmationem, & solamen eiusdem a sponso additum putant. Vt iam post hac desinat fluctuare; nec sui ignoratione in rebus aduersis turbetur. Quum inde quanti apud sponsum sit, possit intelligere, quod ipsam suo equitatui assimilet. Nempe quod quemadmodum ille suum equitatum equitui Pharaonis longe
præferat: Sic & sponsam suam omnibus alijs fœminis præstare 3
iudicet, ac magis amet: Atque illud etiam ex eo præ iudicio sperare possit, Quod quemadmodum ipse tempore Pharaonis populum suum hostium timore perterritum incolumem seruauit deleto Pharaone cum toto excercitu, sic & ipsam nunc a Dæmone, omnibusque hostibus illæsam, sit seruaturus. Vt per equitatum Salomonis populum Israeliticum mystice designari intelligamus, cui egredienti ex Aegypto, & mare traijcienti ceu equi-
tatui suo Deus præsederit: & illud in curribus Pharaonis, pro, 4
tempore curruum Pharaonis, positum sit.

Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: & collum tuum, sicut monilia.

¶ Pergit sponsus in laudibus sponsæ, cuius pulchritudinem nūc
commendat ab externis ornamentis, & mundo muliebri, quales 5
sunt in aures, & torques aurei. Quam enim paulo superius fœminarum pulcherrimam appellauit, quasi a natiua pulchritudine ipsam videtur commendasse: Quod autem dicit, tale fere est: O amica mea, tu quidem citra vlla alia externa ornamenta pulcherrima fœminarum es: verum ad natiuam istam pulchri-

1 pulchritudinem accedit gratia plurima, & venustas: quam tibi cõ
ciliant in aures genis tuis appensæ: & torques tuo collo circumpo-
siti. hunc sensum historicum plane reddũt verba Hebræa בתורים
in ornamentis, & בחרוזים in torquibus, vel in monilibus. Quæ
noster interpres vertit, sicut turturis, & sicut monilia. Cuius diuer
sitatis causæ duæ esse videtur, altera, quod תור & turturem signi
ficet, & ornamentum: altera quod ב & כ elementa sint affinia
2 & admodum similia: & horum alterũ vsum habet apud Hebræos
nostræ præpositionis in, alterum aduerbij sicut, noster interpres, &
quos hoc loco ipse videtur sequi, septuaginta interpretes, vbi nũc
nos in Hebræis exemplaribus legim⁹ ב legerunt כ & ideo ma
gis placuit illis vertere, sicut turturis, & sicut monilia. Et tamẽ mi
rum est, quare omnes in altero numerum mutauerint, cum in He
bræo vtrunq; pluralis numeri sit: & quemadmodum verterunt, si-
cut monilia, quare alterum etiam non vertere, sicut turturum. Sed
3 lectio, quam nunc habent Hebræa exemplaria magis probatur Ly
rano & mollior est sane, ac longe magis familiaris, & personę spõsæ
belle conuenit: mysticaq; Ecclesiæ ornamenta breuiter complecti
tur, quorum typus præcessit in ornamentis Synagogæ a Deo tri-
butis. Sic enim Synagogam apud Ezechielem alloquitur Deus. Ezec.16.b
Ornaui te ornamento, & dedi tibi armillas in manibus tuis, & tor
quem circa collum tuum, & dedi in aurem super os tuum, & cir-
culos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es
4 auro, & argento, Vnde nos talem putamus hoc loco subesse allego
riam, & tacitam Ecclesiæ cum Synagoga contentionem: vt a Chri
sto commendetur Ecclesia ab integritate, & pudore virginali, quo
rum manifesta indicia in virginum honestarum genis extare solẽt:
Nempe a sana atq; ab omni errore pura fidei intelligentia, & mo-
rũ sanctitate. Vnde corinthij ne exciderẽt, timebat Paul⁹: quũ hęc
scriberet. Despõdi vos vni viro virginẽ castã exhibere Christo. Sed 2.Co.11.a
timeo ne sicut serpẽs seduxit Euã astutia sua: ita corrũpãtur sens⁹
5 vestri, & excidãt a simplicitate: quę est in Christo Iesu. Hanc autẽ
simplicitatem intelligentiæ, & sensuum animi, plurimum adornat
charitas: cum qua coniuncta hæc sapientia, aurum illud ignitum
est apud Ioannem veræ Ecclesiæ diuitiæ, & incomparabilia orna- Apoc.3.c
menta a fronte ad nares vsq; pendentia, instar in aurium: quibus

faciem olim ornare consueuisse mulieres, auctor est Hieronymus. 1
Adornant etiam hãc simplicitatem eiusdem generis in aures Ecclesiæ auribus insertæ. Vt enim ardens sponsæ in sponsum amor, vni sponso aurem præbet, astus procorum, & dolos statim præsentit, & auersatur, ita etiam charitas piam perforauit Ecclesię aurem, soli Christo prębet facilem: & eiusdem nasum cui imminet, sic repurgat, vt falsa pseudochristorum, aut pseudoprophetarum dogmata statim ipsa subolfaciat, & tanquam putida, ac pestifera respuat: seq; virginem castam Christo seruet, & in corruptam exhibeat. Hæc namq; illa est pax Dei, quæ vt docet Paulus, corda no- 2
Phil.4.b. stra, & intelligentias nostras seruare nata est. Ad cuius studiũ Regius ille vates his versibus hortatur Ecclesiam, audi filia, & vide, &
Psal.44. inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet Rex speciem tuam quoniam ipse est Dñs Deus tuus: & adorabunt eum: iam vero per collum sponsæ, indefessum studium disciplinæ, & præceptorum sponsi, & in eo iugo perferendo in fractum animum intelligimus: indeq; Ecclesiæ pul- 3
Prouc.1.d chritudinem sub his symbolis cõmendari. Audi fili mi, inquit Solomon, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: vt
Ioan.15. addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Et Christus cũ breui transiturus esset ad patrem, ad sui charitatem, & præceptorum, quæ ipse dedisset, studium, & obseruationem multis verbis aposto
Mat.11.d los est adhortatus: quibus id iugum fortiter ferre, summiq; ornamenti loco gestare consuluit, ad quietem & tranquillitatem animi comparandam: cum qua nulli torques, nulla monalia, nullus 4
deniq; alius ornatus cõferri posſit. Ab his igitur splẽdidiſsimis ornamẽtis suam laudat Christus Ecclesiam: & bono eam animo esse iubet. Quippe quæ sana doctrina, & intelligentia recta, ac synceris animi sensibus perfecta, nullis sodalium suorũ fraudibus, aut imposturis a fide, & vera religione sit abducenda: & ipsius iugo ornata etiã in maximis rerum perturbationibus in fracto animo in sua sit statione, & dignitate permansura: longe aliter, quam acciderit ipsius æmulæ Synagogæ: quæ suis ornamentis, & ingentiũ, quæ 5
a sponso acceperat, munerum copia in omnem lasciuiam & libidi-
Ezech.16. nem abusa, ab eodem sic arguitur. Egressum est nomen tuũ in gentes propter speciem tuam: quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit dominus Deus. & habẽs fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo: & exposuisti fornicatio

nem

1 nem tuam omni transeunti, vt eius fieres. Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa, hinc inde consuta: & fornicata es super eis, sicut non est factũ, neq; futurum est. Et tulisti vasa decoris tui de auro meo, atq; de argento meo, quæ dedi tibi: & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis. Et alibi in gentẽ impudentiam sic eidẽ exprobrat dñs, frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Vulgatę æditiõis cõmunis est interpretatio, cũ Hiere. 3. b
qua nec superior nr̃a pugnat explanatio. Vt quia turtur vno ma-
2 re cõtenta creditur, nulli vnquã alij sociari, castitatis, & fidei, quam Ecclesia spõso suo Christo inuiolatam seruat, cõueniens symbolũ sit: ideoq; Ecclesiæ genas, genis turturis cõueniẽter admodum comparari. In collo vero doctores designari, per quos Ecclesia sua profert verba: & præmansos spirituales cibos in sua membra ingerit. Quiquidem doctores similes sint monilibus, tum propter morum splendorẽ, tum propter præclara verba, & exẽpla, quibus illi Ecclesiæ pectus velut torques claudunt: ac ne adulter quisquã eo manũ
3 inserat, prohibent. Cum hac interpretatione cõsentit Psellus hæc scribens in hunc locum, quamuis te assimilaui velocissimo equo, non tamen necesse habes ferre frena in maxillis: maxillæ enim tuę pulcherrimæ sunt innatam quasi frenum hebentes temperantiam, instar turturis amantis solitudinem. Iam ex his Pselli verbis intelligere possis, Ecclesiã comparari equę Pharaonis, quatenus Christo sessori suo vsum præbet strenuæ bellatricis equæ; sed tamen quæ nihil habeat equinæ intẽperantiæ: quin quæ castissima sit, & pu-
4 dicissima intemeratã Christo fidem seruans instar turturis, quæ secundum nescit comparem. Hæc vero turturea pudicitia maxime apparet in genis mulieri: vt dicantur genę spõsæ, pulchrę sicut turturis, non ideo quod turtur pulchras habeat genas, sed quod in eis appareat pudicitia et castitas similis pudicitię et castitatis turturęę

Murenulas aureas faciẽus tibi uermiculatas argẽto.

¶ Arrisit quidem sponso mundus, & ornatus sponsæ: verum quia
5 elegans illa, & honesta facies aliquid adhuc ornatus desiderare videtur: murenulas se ei fabricaturũ sponsus pollicetur ex aurea materia argenteo emblamete elaboratas: & velut vermiculis argẽteis per opus ipsum serpẽtibus variegatas: vt ad pulchritudinis explẽdos numeros nihil amplius desiderari possit. Iam quod noster interpres hic vertit Murenulas, in Hebræo est תּוֹרִים eadem dictio,

 quam

quam proxime interpretatus est turturis. Sunt inquit Lyranus 1
Murenulæ ornamenta opere plectili facta de filis aureis, & argen
teis, intextis lapidibus: quibus ornabantur capita mulierum, &
oræ vestium circa manus, & collum. Hoc itaq; ille putat Hebræis
significari תּוֹרִים Qui ex vatablo scholia biblijs addiderunt, Mu-
renulas quidē significari dicunt: ornamenta mulierum, gallis dicta
Atours. Latinis quid Murenulæ significet, ostendit Hieronymus
hæc scribens ad Marcellam, aurum colli sui quod Murenulam vul
gus vocat, (quod .s. metallo in virgulas lentescēte quædam ordinis 2
flexuosi catena cōtexitur) absq; parentibus vendidit. Indicat enim
ille catenam esse, quæ suis flexibus Murenam flexuosum animal
imitetur. Septuaginta Interpretes verterūt ὁμοιώματα χρυσίου. Simi
litudineis auri vel aureas: & pro eo quod nostra æditio habet, ver-
miculatas argēto, illi verterunt μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου. Hoc est
cum notis argenteis. Quod in Hebrǫo est עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף cum cla
uis argenteis. Quicquid sit, conuenit inter omnes ornamenta signi 3
ficari muliebria. Et fortasfis nulla certa species ornamenti voca
bulo illo תּוֹרִים, sed generali appellatione omnia ornamenta fa-
ciei & capitis significantur. Quemadmodum existimasse videntur
Græci, qui verterūt ὁμοιώματα, similitudines, vel assimilationes, &
versio illa, quæ prælegēte vatablo excepta est ab auditoribus, hoc
& superiore loco nullum ornamēti genus definit: sed generale tan
tum ornamenti nomē habet. Græca exemplaria aliter distingunt
hūc locum quam latina. Sic enim habent, ὁμοιώματα χρυσίου ποιήσο- 4
μέν σοι μετὰ στιγμάτων ἀργυρίου ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ quem
locum sic vertit interpres. Origenis: similitudines auri faciemus
tibi cū distinctionibus argenti, quoadusq; Rex sit in recubitu suo.
Heb. 9. b. Et hanc lectionē sequutus Origines multa de similitudinibus au-
Heb. 10. a reis, & notis argenteis doctissime disserit, quibus tabernaculum
cum toto suo ornatu; exemplaria veterum & legem, quæ non ima-
ginem rerum cęlestium sed futurorum bonorum vmbrā tātum ha
bebat, mystice designari putat. Atq; hęc mysteria ab Angelis & pro 5
phetis inde vsq; ab Adā tradita cum sint, ab ijsdem sponsi soda-
libus facta existimat Ecclesiæ ornamenta notis argēteis distincta,
propterea quod pauca illi mysteria eloquij expositione distinxe-
rint, & illustrauerint. Vult enim ille hęc verba esse Angelorum &
prophetarum, ad Ecclesiam, quæ in patribus præcessit Christi tem
pora

1 pora, quousq; nõ verum aurum, sed verisimilitudinẽ illa habuerit: quo tamen abundauerit, vbi Christus in cruce recubuit, & ad dexteram patris in cælis consedit. Tũc enim verum aurum, & corpus rerum superiorum mysteriorum vmbris, & similitudinibus adumbratarũ a Christo Ecclesiæ manifestata sunt, & exhibita. Sed Origenis interpretatio quamuis docta, nimis longe petita videtur: & dramatis progressum ad præterita sine causa reuocare, præstiterit igitur iuxta latinam, & vulgatam æditionem, & distinctionem
2 ad mysticos sensus sic progredi, Christus quum vidit Ecclesiam, quæ ipse in eam contulit, sapientiæ & charitatis donis bene, Sanc teq; vti, hæc eadem augere & nouis alijs muneribus nempe, eloquentiæ diuinæ virtutibus cumulare pollicetur. Auro namq; charitatem mystice significari docet Gregorius in decimum quartum Caput libri Iob: & Origines in hunc locum, mẽtem sensumq; rerum diuinarum: argentum vero diuinæ eloquentię Symbolũ. Hũc Mat.25.b
3 porro suũ esse morem Christus ipse docuit in Euãgelio: proposita parabola hominis, qui peregre proficiscens bona sua distribuit seruis suis: & reuersus creditę pecunię vsuras, a singulis quũ exigeret, talentũ ab ignauo seruo oblatum, eiq; qui re bene gesta quinque talentorum fœnus reddidisset, dari iussit. Quia inquit, habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Sic ergo Ecclesiæ, quæ acceptis sapientiæ, & charitatis donis in gloriã Christi vtitur, aureæ ab ipso Chri Luc.2.c.
4 sto adduntur Murenulæ argento vermiculatæ. Ego, inquit, dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterũt resistere, nec contradicere omnes aduersarij vestri, & rursum, quum venerit, inquit, Paracletus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia: & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. At vero a Synagoga aurum, & argentum, quibus ipsa abutitur ad fabricanda Idola, impios ritus perdiscendos, auferenda prædicũtur, Et Ecclesiæ tribuenda. Nã inter alia supplicia, hæc apud Ezechielem adul Ioan.14.d Ezec.16.d
5 teræ Illi sponsus comminatur. Dabo te, inquit, in manus eorum, Chaldeorũ, & aliorũ amatorũ, & destruẽt lupanar tuũ: & demolientur prostibulũ tuũ, & denudabunt te vestimentis tuis, & auferent vasa decoris tui, & derelinquent te nudam, plenamq; ignominię. Et in Euãgelio ideo, Inquit, Christus, dico vobis, auferetur a vobis regnũ Dei, & dabitur gẽti facienti fructus eius, Quin & eadẽ ornamẽta Ecclesię a Christo explicatius promitti apud Isaiã recte Mat.21.d

 dixeris,

bus nos inferius Deo fauente ostendemus. Et Taulerus vir doctri 1
na, & religione clarus iam ante centum quinquaginta annos admonuit, diuam quandam Hildegardem prophetico spiritu afflatam, ducentum annos antea illam Ioannis visionem cum explana ret, prædixisse ingentia mala, quæ in catholicam fidem, Sacramēta Ecclesiæ, & omnes Ecclesiasticas institutiones, illis tēporibus sunt excitanda. Vnde inquit idem Taulerus, & ipse vt puto, diuino spiritu actus, in tantam homines fluctuationem, & errorem præcipites ibunt, vt cui nam tanquam catholicæ veritatis assertori cre- 2
dere tuto possint, atque confidere, prorsus sint ignoraturi. Ea vero mala nostris temporibus Iam inualuisse, & indies inualescere; nemo nisi cui sol ipse Deus omnino videri desierit, non videt. Iamdiu enim apud hæreticos omninū quæstionum illud est caput, & summa, Quæ nam, & penes quos sit Ecclesia catholica. Iamdiu Sacramenta omnia præter vnum Baptisma, reijciūtur: & ne hoc quidem, vnum manet apud Anabaptistas, Apostolicas patrum tradi tiones, & sacros canones, pro traditionibus Pharisaicis habent, & 3
execrantur. Et tanta est iam in germania, Anglia, & gallia sectarū diuersitas, & pugnātia, vt misera turba in tanta diuersitate, & con trouersijs misere hæreat: nec quos sequi debeat auctores, posit di cernere. O tempora, o mores. Quam vereor, ne non iam vltra quin tum statum nostra progressa sint tempora: quæ sexto saltem proxima esse, nihil prorsus dubito: & vt ex quatuor anni temporibus instantis extrema venientis constitutionem participant, Ita extre ma instātis tempestatis nostræ, venientis calamitates iam ante tre 4
centos annos participare. Nempe, ex quo sub Othomano Turcicū extitit imperium. Sic hoc tempore male credulos homines, & veritatis parum amantes ad noua, falsaque dogmata propensos vi-
2. Thes. 2 deo, vt iam mihi videatur Deus (quemadmodū prædixit Paulus) operationem, & efficaciam illis immisisse, erroris, & seductionis, atq; imposturæ: vt credant mendacio propterea quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierēt. Tale illorum popularium, & suorum hæresiarcharum ingenium, ac mores obseruo, vt videre 5
omnino mihi videar, sæuos illos, & horrendos Angelos quos ad
Apoc. 9 sonitū sextæ tubæ vidit Ioannes illis velut admissis equisis insidē tes per orbem iam dudum grassari cœpisse, & Ecclesiam deuastare: Leues sunt, & ad quæcunq; eos dogmata dæmones illi impulerint, quam celerrime feruntur, Sacramenta, ceremonias, & ritus omnes

ab

1 ab Apostolis velut per manus maiorum nobis traditos suis conculcant pedibus instar equorum. Capita habent leonina, de quorum ore exhalant ignis, fumus, & sulfur: omnisq; eorum vis in ore est. Sectarum enim auctores, quos ipsi pro capite habent, superbi sunt instar leonum. (& quemadmodum dixit Iudas) dominationem spernunt, & maiestatem blasfemant. Hierarchiam tollunt: & omnem Ecclesiasticam dignitatem. Quem nos summum Pontificem, tanquam alterum Petrum Christi vicarium colimus, Antichristum (Horresco referens) vocitare non verentur, Ipsi Antichristi: & vt Paulus eos suis depinxit coloribus gloriosi, superbi, elati, et voluptatum amatores magis, quam Dei: Hieronymū, Augustinum, reliquosq; magni nominis doctores nostros, tanquam homines, qui decipi potuerint, cōtemnūt: quasi ipsi Dij sint, & qui errare non possint. Ignem spirant ex ore, Eloquētes enim sunt, & sermone vtuntur ad persuadendum, & decipiendum composito. Quippe qui (vt monet Paulus) per blandiloquentiam, & assentationem seducunt corda innocentium: & ad stultum quendam Dei zelum accendentes, & impiam pietatē, dissesiones, & dissidia praeter doctrinam, quam nos didicimus, faciunt. Ac ne fuc⁹ eorum, & impostura deprehendatur, offundunt fumum, & tenebras oculis auditorum, somniantes, vt ait Iudas, & carnem maculantes: quod demum sulphur, & putidam doctrinam suam ex ore leonino eructant, suisq; auditoribus fumosa sua eloquentia sic perturbatis, & dementatis callide obtrudunt, vt leoninum foetorem stupidi illi non sentiant, nec animaduertāt quam graue oleat Deo, & Dei sensum tenentibus, sacerdotes Christi, Monachos, & virgines deo consecratas interse iungi connubio, & primam fidem (quod ipsi contra Pauli doctrinam docent) initam facere. Sacerdotes omnes volunt vxores habere, neminem virginitati studere, sed omnes carni operam dare. Ac ne sine cerere, & baccho Venus frigeat, praescripta ab Ecclesia ieiūnia, Delectum ciborum, peregrinationes, carnis macerationem, & omnem deniq; corporalem exercitationem, quā maiores nostri penitentiam dixere, & peccantibus tanquam salutiferam consuluerunt, blandi isti, & delicati doctores damnant. Vt illorum discipulos facile possis cognoscere. Quos Paulus obseruandos esse monebat, & fugiendos, propterea quod non Christo seruirent: sed suo ventri. Et tamen haec adeo spurca, & instar sulphuris putida ac tartarea dogmata quum praedicant, quasi Pauli discipuli

Iudae.1.

2 2.Thim.3

3 Rom. 16.

4

5

cipuli ſint,fidem merētur. Omnis ſiquidem eorum vis in ore eſt 1
(vt inquit Ioannes)& vt de Demoſtene dicebat Aeſchynes, fiſtu
lis ſimiles ſunt,quibus ſi collum demas,prorſus reddantur inuti-
les.Adeo nihil habent præter ſermonis energiam,qua ad fœdiſsi
mas voluptates ſub ſpecie honeſtatis:& ad bella ſub ſpecie pacis
cōſequendæ pecuinū ſuorū auditorū corp⁹ agunt hæc capita leo
nina,& vipereas caudas poſt ſe trahunt.Vafros nimirū,& aſtutos
reges, ac principes ſuos pronos in terrā:& terrena,quib⁹ ſe in mo
rem ſerpentū paſcāt,ſpectātes.Quorū potentia,& armis nixa ſua 2
potēter eiaculētur venenata dogmata,quæ pri⁹ verbis experti ne-
queūt perſuadere.Ex his igitur ſignis,& prodigijs extrema inſta
re Antichriſti tēpora meo quidē iudicio, promptū eſt deprehēde
re ſub iſtis adeo blandiloquis doctoribus: quicū fidē, charitatem,
pacem,& Chriſtum ſemper inculcent auditoribus,ſub fide tamē
perfidiā,ſub charitate odiū,ſub pace bellū,& ſub Chriſto ingerūt
Antichriſtum.Sacerdotes enim Chriſti,Monachos,& virgines da
tā Chriſto fidē frangere cōpellunt,Reges & principes ad arma ſo
licitāt,Epiſcopos ſuis pellunt ſedibus.Sacerdotes & monachos im 3
placabili odio inſectantur,& paſsim trucidant,templa compilant
altaria ſuffodiunt,ſacro ſanctam Eucariſtiam pedibus conculcant
(proh ſūme pater) iuge deniq; miſſæ ſacrificiū tollunt,abominan
dā deſolationem,quā in vniuerſum orbem inducturus eſt Anti-
chriſtus, in ſuis tēplis incohantes.Et quidē certe,vt nullum aliud
ſubeſſet, hoc nimis certum eſt, & euidens argumentum,nō pro
cul illū abeſſe,cui iſti prodomi id eſt præcurſores adeo manifeſte
præcurrunt,Antichriſtum.præferoces ſane equi,& portentoſi in- 4
gētibus animis, ſimiles ſui ſeſſores prodigioſos angelos,ſeuiſsimos
per Germaniam,Angliā,& Galliam iam pridem circumuehentes
non antea ſubſtituri quam tertiam hominum partem(vt Ioannes
prædixit) interfecerint. Nam nec noſtram intentatam omiſe-
runt Hiſpaniam.Sed vigilat Philippus Rex noſter nulli ſecūdus,
immo qui Reges omnes præit pietate.Vigilāt patres religione,&
conſilio præſtantes:quibus in hęreticorum impietatem,vt diligen
ter inquirant,inſtat ille acriter: & hiſce incendijs,ne neglecta vi- 5
res ſumant(vt alibi) principijs obſiſtit fortiſsime: vt mihi perſua
ſum ſit,ſingulari Dei munere. & adeo pij, ac magnanimi princi-
pis fide,& prouidentia ſynceram Chriſti fidem,& religionem in
Hiſpania perpetuo permanſuram: & in ea illum fore nidulum,
vbi

1 vbi Christus (quemadmodum olim prędixit Tauler [*]) suos sit pul los protracturus, & conseruaturus. Nos interim consilium, quod il le ex diua Hildegarde nobis scriptũ reliquit diligenter obseruem⁹ vt videlicet sene scenti ac prope modum effætæ matri Ecclesiæ sã ctæ animo resignato, ac propensissima voluntate patienter, atque humiliter condecendentes omnibus ordinationibus, atq; doctri nis illius, quæ nobis hucusq; palam in suggestu a concionatorib⁹ proponuntur, spontanea, ac obedienti subiectione obtemperem⁹:
2 nec vlli alteri persuasioni fidem adhibeamus: etiam si angelus de cælo præter id, quod euangelizatum est, annuntiet, ac persuadere nitatur. Sicut & a domino nostro Iesu Christo diligenter pręmoni ti sumus, cum diceret. Super cathedram Mosis sederunt scribæ, & Math.23. Pharisæi. Omnia ergo, quæ dixerint vobis seruate, & facite: secũ dum opera vero eorum nolite facere. Item & B. Paulus, sed licet Gal.1. nos inquit, aut angelus de cælo Euangelizet vobis, præterquam quod Euangelizauim⁹ vobis, anathema sit. Et Origenes tractatu 29. in math. Quoties inquit, canonicas proferũt Scripturas, in qui
3 b⁹ omnis Christianus consentit, & credit, videtur dicere, ecce, in do mib⁹ est verbũ veritatis. sed nos illis credere nõ debem⁹, nec exire a prima & Ecclesiastica traditiõe: nec aliter credere, nisi quemadmo dũ per successionem Ecclesiæ Dei tradiderũt nobis. Et tractatu 30 vbicunq; fuerit, inquit, quod secundum dispensationẽ passionis ei⁹, cadauer eius, quod cecidit, vt erigat eos, qui ceciderũt, illuc cõ gregabũtur nõ qualescũq; sed aquilæ discipuli: nõ vultures, aut cor
4 ui, sed magnifici, & regales, qui in passionẽ Dñi crediderũt. Cõsi liũ sane nostris maxime tẽporib⁹ obseruãdũ, quũ hæretici canoni cis omnino nitũtur scripturis: sed quas ipsi suo sẽsu cõtra primã, & Ecclesiasticam, ac per successionem Ecclesiæ nobis traditã explana tionẽ, & traditionem interpretantes, in suis interpretationib⁹ Chri stũ esse cõtendunt: suaq; oratione ad seducendum etiã (si fieri pos set) electos composita, dicũt, ecce, in domibus est Christ⁹. Nos igi tur hæc cõsilia, quæ ne trãsuersum quidẽ vnguẽ a spõsi cõsilio dis
5 crepãt, sed ænigma obscure admodũ a Salomone propositum aper tissime exponunt, & explicant singulari memoriæ cõmendemus ac nobiscum perpetuo reputemus, sacra Concilia, quibus majo- res nostri antiquas hæreses profligarunt, versemus assidue & prę- sertim Concilij Tridentini, decreta & canones, quo velut Enchi- ridio nostri tẽporis hæreticos cũ suis hæresib⁹ cõfodiamus, his ceu alexaterijs contra venenata illorum dogmata nos præmuniamus.

1 quaginta. Atque in hunc modum cuncti regis Hethæorum, & Syriæ equos venundabant. Et in Paralypomenis legimus Solomonem quadraginta equorum millia habuisse, qui educebantur ei de Aegypto, & de cunctis regionibus. Hinc iam ad sensus mysticos trāseamus. Alludit hoc loco Solomon ad mysteriū illud, quod pater eius Dauid de Christo in persona ipsius adrumbrauerat his Psal. 44.
2 versibus. Accingere gladio tuo super fæmur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua: intende prospere, procede, & regna; propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiā: & iuxta Hebræum inequita super verbum veritatis, & mansuetudinis, & iustitiæ: & docebit te mirabilia dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorū Regis. Sicut enim eo loco Dauid ad Christum in persona Solomonis facta Apostrophe, illum gloria, & maiestate insignem prædicat Euangelio, & Euan-
3 gelij prædicatoribus velut equo vectum, vniuersum orbem persuasurum, atque expugnaturum: Euangelium appellans verbum veritatis propter veram, quam docet Dei cognitionem, item verbum mansuetudinis, quod quantumcumque efferatos homines possit cicurare, vtque mitescant efficere, item verbum iustitiæ. Quod vt paulus docet, per Euangelium iusticia Dei fit manifesta: ita etiam hoc loco Solomon equis suis quum confert Ecclesiā, Rom. 1.
Apostolos designat, & Euāgelij prædicatores: quibus quasi equis
4 insidens Christus per vniuersum orbē inuectus sit: quorumq; prædicatione omnibus gentibus magna cum maiestate virtutis, & diuinitatis suæ innotuerit: easque veritatis, & charitatis sagittis confixas per eosdē sibi subegerit. Qua etiā allegoria ad idem mysterium designandum vtitur Zacharias quum ait, visitauit dominus exercituum domum Iuda: & posuit eos quasi equum gloriæ Zach. 10.
suæ in bello. Nimirum per domum Iuda Ecclesiam significans, quę domus est Christi Leonis illius victoris de Tribu Iuda. Quod Apoc. 6. a.
5 idem mysterium apertius proponit Ioannes in hunc modum. Et vidi, & ecce equus albus: & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona: & exiuit vincens, vt vinceret. In quem locum Beda, Ecclesiæ inquit, quæ super niuem dealbata est, dominus prę sidet: & spiritualis doctrinæ contra impios arma ferens, victor in suis coronam percipit. Et Propheta Habacuc sub typo liberationis populi Iudaici de captiuitate Babylonica iberationem populi Christiani, & victoriam, quam Christus de

1 tutum decretum, iam tunc Apostolis aperuisse videtur Christus:
cum hæc diceret, ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non po-
terunt resistere, nec contradicere omnes aduersarij vestri. Et ali- Lucæ 21.c
bi, Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo
pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. Volens Ioann. 16.
nimirum his magnificis promissis illorum animos, quos absen-
tiæ suæ, & futurorum malorum cogitatione abiectos videbat, in
eam spem erigere, vt se domini sui exemplo totius orbis victores
2 fore, sperarent: modo in ipsius amicitia, & data fide persisterent.
Quod ipsum rei euentus comprobauit: fœlices enim progressus
Euangelicæ pugnæ sic sibi, suisque commilitonibus gratulatur
Paulus, Deo inquit, gratias, qui dedit nobis victoriam per Ie-
sum Christum. Et rursum, Deo gratia, qui semper nos triumphat 1. Cor. 15.
in Christo Iesu: id est per nos triumphat in Christo Iesu: & odo-
rem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Cæterum, quod 2. Cor. 2.
in Hebræo pro eo, quod noster interpres vertit, equitatui meo
3 legimus לְסֻסָתִי equæ meæ, nihil mutatum est de sensu: quam
uis non adeo seruatum sit personæ de corum. Magis enim conue-
nit personæ sponsæ, quæ hoc loco hostium suorum victrix indu-
citur, ad equam assimilatio, quam ad equum. Et verisimile est
Solomonem in tanta equorum multitudine equas etiam habuisse,
ad vsum bellicum comparatas. Quemadmodum & scythas scribit
Plinius, equis fœminis vti malle per bella, quoniam vrinam Plin. libr. 8. Cap. 42.
non impedito cursu reddant. Nec quod rem vnam nomine mul-
4 titudinis, nempe, equitatus expresserit, sensum vlla ex parte
læsit. Multi namque fuerunt Apostoli, & prædicatores Euange-
lij, velut Christi equi: propter illorum tamen mirum consensum,
& vnum, quod omnes prædicant Euangelium, vnus equus, aut
vna equa Christi Censeri possunt. Possumus etiam id per Synec-
dochem dictum sumere, Nempe equæ meæ, pro equabus meis.
Quale est illud, Amelech habitat in meridie, Hethęus, & Iebu- Num. 13.d
sæus, & Amorrhęus in montanis. Pro Amelechitæ, Hethæi,
5 Iebusęi, & Amorrhæi. Quod si בְּרִכְבֵי quod noster inter-
pres vertit, in curribus, vertere liceat, in currus, pro contra
currus, vt in suis commentarijs vertit, & interpretatur Agathius
Gnidacerius, facilior longe fuerit huius loci explanatio. Nempe

Christum prædicere Ecclesiæ, se ipsam conferre illi equitatui 1
Angelorum, quibus ipse velut equis olim inequitans Pharaonis currus subuertit, & in mare Rubrum demersit: & quemadmodum per Angelos tunc debellauit Pharaonem cum omnibus suis copijs, eque illius tyrannide populum Israeliticum liberauit: sic nunc suis Apostolis, reliquisque Euangelij prædicatoribus vti decreuerit ad debellandum Satanam huius mundi principem, & omnes Angelos eius, quorum imago fuerunt Pharao, & eius exercitus, & spiritualem Israelem ab Aegypto mun- 2
di in libertatem Euangelicam sibi asserendum. Qui superiore loco legunt, si te ignoras &c. post eam sponsæ obiurgationem id in confirmationem, & solamen eiusdem a sponso additum putant. Vt iam post hac desinat fluctuare; nec sui ignoratione in rebus aduersis turbetur. Quum inde quanti apud sponsum sit, possit intelligere, quod ipsam suo equitatui assimilet. Nempe quod quemadmodum ille suum equitatum equitui Pharaonis longe præferat: Sic & sponsam suam omnibus alijs fœminis præstare 3
iudicet, ac magis amet: Atque illud etiam ex eo præ iudicio sperare possit, Quod quemadmodum ipse tempore Pharaonis populum suum hostium timore perterritum in columem seruauit deleto Pharaone cum toto excercitu, sic & ipsam nunc a Dæmone, omnibusque hostibus illæsam, sit seruaturus. Vt per equitatum Salomonis populum Israeliticum mystice designari intelligamus, cui egredienti ex Aegypto, & mare traijcienti ceu equitatui suo Deus præsederit: & illud in curribus Pharaonis, pro, 4
tempore curruum Pharaonis, positum sit.

Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: & collum tuum, sicut monilia.

¶Pergit sponsus in laudibus sponsæ, cuius pulchritudinem nūc commendat ab externis ornamentis, & mundo muliebri, quales 5
sunt inaures, & torques aurei. Quam enim paulo superius fœminarum pulcherrimam appellauit, quasi a natiua pulchritudine ipsam videtur commendasse: Quod autem dicit, tale fere est: O amica mea, tu quidem citra vlla alia externa ornamenta pulcherrima fœminarum es: verum ad natiuam istam pulchri-

1 pulchritudinem accedit gratia plurima, & venustas:quam tibi cō
ciliant in aures genis tuis appensæ:& torques tuo collo circumpo-
siti.hunc sensum historicum plane reddūt verba Hebræa בַּתֹּרִים
in ornamentis,& בַּחֲרוּזִים in torquibus,vel in monilibus. Quæ
noster interpres vertit,sicut turturis,& sicut monilia.Cuius diuer
sitatis causæ duæ esse videtur,altera,quod תּוֹר & turturem signi
ficet,& ornamentum:altera quod ב & כ elementa sint affinia
2 & admodum similia :& horum alterū vsum habet apud Hebræos
nostræ præpositionis in,alterum aduerbij sicut,noster interpres,&
quos hoc loco ipse videtur sequi ,septuaginta interpretes,vbi nūc
nos in Hebræis exemplaribus legim⁹ ב legerunt כ & ideo ma
gis placuit illis vertere,sicut turturis,& sicut monilia. Et tamē mi
rum est,quare omnes in altero numerum mutauerint,cum in He
bræo vtrunq; pluralis numeri sit:& quemadmodum verterunt,si-
cut monilia ,quare alterum etiam non vertere,sicut turturum.Sed
3 lectio,quam nunc habent Hebræa exemplaria magis probatur Ly
rano & mollior est sane,ac longe magis familiaris,& personę spōsæ
belle conuenit:mysticaq; Ecclesiæ ornamenta breuiter complecti
tur,quorum typus præcessit in ornamentis Synagogæ a Deo tri-
butis.Sic enim Synagogam apud Ezechielem alloquitur Deus. Ezec.16.b
Ornaui te ornamento,& dedi tibi armillas in manibus tuis, & tor
quem circa collum tuum,& dedi in aurem super os tuum, & cir-
culos auribus tuis,& coronam decoris in capite tuo . Et ornata es
4 auro,& argento,Vnde nos talem putamus hoc loco subesse allego
riam,& tacitam Ecclesiæ cum Synagoga contentionem : vt a Chri
sto commendetur Ecclesia ab integritate ,& pudore virginali,quo
rum manifesta indicia in virginum honestarum genis extare solēt:
Nempe a sana atq; ab omni errore pura fidei intelligentia,& mo-
rū sanctitate. Vnde corinthij ne exciderēt,timebat Paul⁹:quū hęc
scriberet.Despōdi vos vni viro virginē castā exhibere Christo.Sed 2.Co.11.a
timeo ne sicut serpēs seduxit Euā astutia sua:ita corrūpātur sens⁹
5 vestri,& excidāt a simplicitate:quę est in Christo Iesu.Hanc autē
simplicitatem intelligentiæ,& sēsuum animi , plurimum adornat
charitas:cum qua coniuncta hæc sapientia aurum illud ignitum
est apud Ioannem veræ Ecclesiæ diuitiæ,& incomparabilia orna- Apoc.3.c
menta a fronte ad nares vsq; pendentia ,instar in aurium:quibus

 faciem

faciem olim ornare consueuisse mulieres, auctor est Hieronymus. 1
Adornant etiam hâc simplicitatem eiusdem generis in aures Ecclesiæ auribus insertæ. Vt enim ardens sponsæ in sponsum amor, vni sponso aurem præbet, astus procorum, & dolos statim præsentit, & auersatur, ita etiam charitas piam perforauit Ecclesię aurem, soli Christo prębet facilem: & eiusdem nasum cui imminet, sic repurgat, vt falsa pseudochristorum, aut pseudoprophetarum dogmata statim ipsa subolfaciat, & tanquam putida, ac pestifera respuat: seq; virginem castam Christo seruet, & in corruptam exhibeat. Hæc namq; illa est pax Dei, quæ vt docet Paulus, corda no- 2
Phil.4.b. stra, & intelligentias nostras seruare nata est. Ad cuius studiū Regius ille vates his versibus hortatur Ecclesiam, audi filia, & vide, &
Psal.44. inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet Rex speciem tuam quoniam ipse est Dn̄s Deus tuus: & adorabunt eum: iam vero per collum sponsæ, indefessum studium disciplinæ, & præceptorum sponsi, & in eo iugo perferendo in fractum animum intelligimus: indeq; Ecclesiæ pul- 3
Proue.1.d chritudinem sub his symbolis cōmendari. Audi fili mi, inquit Solomon, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: vt
Ioan.15. addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Et Christus cū breui transiturus esset ad patrem, ad sui charitatem, & præceptorum, quæ ipse dedisset, studium, & obseruationem multis verbis aposto
Mat.11.d los est adhortatus: quibus id iugum fortiter ferre, summiq; ornamenti loco gestare consuluit, ad quietem & tranquillitatem animi comparandam: cum qua nulli torques, nulla monalia, nullus 4
deniq; alius ornatus cōferri posṡit. Ab his igitur splēdidissimis ornamētis suam laudat Christus Ecclesiam: & bono eam animo esse iubet. Quippe quæ sana doctrina, & intelligentia recta, ac synceris animi sensibus perfecta, nullis sodalium suorū fraudibus, aut imposturis a fide, & vera religione sit abducenda: & ipsius iugo ornata etiā in maximis rerum perturbationibus in fracto animo in sua sit statione, & dignitate permansura: longe aliter, quam acciderit ipsius æmulæ Synagogæ: quæ suis ornamentis, & ingentiū, quæ 5
a sponso acceperat, munerum copia in omnem lasciuiam & libidi-
Ezech.16. nem abusa, ab eodem sic arguitur. Egressum est nomen tuū in gentes propter speciem tuam: quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit dominus Deus. & habēs fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo: & exposuisti fornicatio

nem

1 nem tuam omni transeunti, vt eius fieres. Et sumens de vestimen-
tis tuis, fecisti tibi excelsa, hinc inde consuta: & fornicata es super
eis, sicut non est factũ, neq; futurum est. Et tulisti vasa decoris tui
de auro meo, atq; de argento meo, quæ dedi tibi: & fecisti tibi ima
gines masculinas, & fornicata es in eis. Et alibi in gentẽ impuden-
tiam sic eidẽ exprobrat dñs, frons mulieris meretricis facta est tibi,
noluisti erubescere. Vulgatę æditiõis cõmunis est interpretatio, cũ Hiere. 3.b
qua nec superior nr̃a pugnat explanatio. Vt quia turtur vno ma-
2 re cõtenta creditur, nulli vnquã alij sociari, castitatis, & fidei, quam
Ecclesia spõso suo Christo inuiolatam seruat, cõueniens symbolũ
sit: ideoq; Ecclesiæ genas, genis turturis cõueniẽter admodum com
parari. In collo vero doctores designari, per quos Ecclesia sua pro
fert verba: & præmansos spirituales cibos in sua membra ingerit.
Quiquidem doctores similes sint monilibus, tum propter morum
splendorẽ, tum propter præclara verba, & exẽpla, quibus illi Eccle
siæ pectus velut torques claudunt: ac ne adulter quisquã eo manũ
3 inserat, prohibent. Cum hac interpretatione cõsentit Psellus hæc
scribens in hunc locum, quamuis te assimilaui velocissimo equo,
non tamen necesse habes ferre frena in maxillis: maxillæ enim tuę
pulcherrimæ sunt innatam quasi frenum hebentes temperantiam,
instar turturis amantis solitudinem. Iam ex his Pselli verbis intelli
gere possis, Ecclesiã comparari equę Pharaonis, quatenus Christo
sessori suo vsum præbet strenuæ bellatricis equæ; sed tamen quæ
nihil habeat equinæ intẽperantiæ: quin quæ castissima sit, & pu-
4 dicissima intemeratã Christo fidem seruans instar turturis, quæ se
cundum nescit comparem. Hæc vero turturea pudicitia maxime
apparet in genis mulieri: vt dicantur genę spõsæ, pulchrę sicut tur
turis, non ideo quod turtur pulchras habeat genas, sed quod in eis
appareat pudicitia et castitas similis pudicitię et castitatis turturеę

Murenulas aureas faciẽus tibi uermiculatas argẽto.

¶ Arrisit quidem sponso mundus, & ornatus sponsæ: verum quia
5 elegans illa, & honesta facies aliquid adhuc ornatus desiderare vi-
detur: murenulas se ei fabricaturũ sponsus pollicetur ex aurea ma
teria argenteo emblamete elaboratas: & velut vermiculis argẽteis
per opus ipsum serpẽtibus variegatas: vt ad pulchritudinis explẽ-
dos numeros nihil amplius desiderari possit. Iam quod noster in-
terpres hic vertit Murenulas, in Hebræo est תורים eadem dictio,

quam proxime interpretatus est turturis. Sunt inquit Lyranus 1
Murenulæ ornamenta opere plectili facta de filis aureis, & argen
teis, intextis lapidibus: quibus ornabantur capita mulierum, &
oræ vestium circa manus, & collum. Hoc itaq; ille putat Hebræis
significari תּוֹרִים Qui ex vatablo scholia biblijs addiderunt, Mu-
renulas quidē significari dicunt: ornamenta mulierum, gallis dicta
Atours. Latinis quid Murenulæ significēt, ostendit Hieronymus
hæc scribens ad Marcellam, aurum colli sui quod Murenulam vul
gus vocat, (quod. s. metallo in virgulas lentescēte quædam ordinis 2
flexuosi catena cōtexitur) absq; parentibus vendidit. Indicat enim
ille catenam esse, quæ suis flexibus Murenam flexuosum animal
imitetur. Septuaginta Interpretes verterūt ὁμοιώματα χρυσίου. Simi
litudineis auri vel aureas: & pro eo quod nostra æditio habet, ver-
miculatas argēto, illi verterunt μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου. Hoc est
cum notis argenteis. Quod in Hebręo est עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף cum cla
uis argenteis. Quicquid sit, conuenit inter omnes ornamenta signi 3
ficari muliebria. Et fortasis nulla certa species ornamenti voca
bulo illo תּוֹרִים, sed generali appellatione omnia ornamenta fa-
ciei & capitis significantur. Quemadmodum existimasse videntur
Græci, qui verterūt ὁμοιώματα, similitudines, vel assimulationes, &
versio illa, quæ prælegēte vatablo excepta est ab auditoribus, hoc
& superiore loco nullum ornamēti genus definit: sed generale tan
tum ornamenti nomē habet. Græca exemplaria aliter distingunt
hūc locum quam latina. Sic enim habent, ὁμοιώματα χρυσίου ποιήσο- 4
μέν σοι μετὰ στιγμάτων ἀργυρίου ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ quem
locum sic vertit interpres. Origenis: similitudines auri faciemus
tibi cū distinctionibus argenti, quoadusq; Rex sit in recubitu suo.
Heb. 9.b. Et hanc lectionē sequutus Origines multa de similitudinibus au-
Heb. 10.a reis, & notis argenteis doctissime disserit, quibus tabernaculum
cum toto suo ornatu; exemplaria veterum & legem, quæ non ima-
ginem rerum cęlestium sed futurorum bonorum vmbrā tātum ha
bebat, mystice designari putat. Atq; hęc mysteria ab Angelis & pro 5
phetis inde vsq; ab Adā tradita cum sint, ab ijsdem sponsi soda-
libus facta existimat Ecclesiæ ornamenta notis argēteis distincta,
propterea quod pauca illi mysteria eloquij expositione distinxe-
rint, & illustrauerint. Vult enim ille hęc verba esse Angelorum &
prophetarum, ad Ecclesiam, quæ in patribus præcessit Christi tem

pora

1 pora, quousq; nō verum aurum, sed verisimilitudinē illa habuerit: quo tamen abundauerit, vbi Christus in cruce recubuit, & ad dexteram patris in cælis consedit. Tūc enim verum aurum, & corpus rerum superiorum mysteriorum vmbris, & similitudinibus adumbratarū a Christo Ecclesiæ manifestata sunt, & exhibita. Sed Origenis interpretatio quamuis docta, nimis longe petita videtur: & dramatis progressum ad præterita sine causa reuocare. præstiterit igitur iuxta latinam, & vulgatam æditionem, & distinctionem
2 ad mysticos sensus sic progredi; Christus quum vidit Ecclesiam, quæ ipse in eam contulit, sapientiæ & charitatis donis bene, Sancteq; vti, hæc eadem augere & nouis alijs muneribus nempe, eloquentiæ diuinæ virtutibus cumulare pollicetur. Auro namq; charitatem mystice significari docet Gregorius in decimum quartum Caput libri Iob: & Origines in hunc locum, mētem sensumq; rerum diuinarum: argentum vero diuinæ eloquentię Symbolū. Hūc Mat.25.b
3 porro suū esse morem Christus ipse docuit in Euāgelio: proposita parabola hominis, qui peregre proficiscens bona sua distribuit seruis suis: & reuersus creditę pecunię vsuras, a singulis quū exigeret, talentū ab ignauo seruo oblatum, eiq; qui re bene gesta quinque talentorum fœnus reddidisset, dari iussit. Quia inquit, habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Sic ergo Ecclesiæ, quæ acceptis sapientiæ, & charitatis donis in gloriā Christi vtitur, aureæ ab ipso Chri Luc.2.c.
4 sto adduntur Murenulæ argento vermiculatæ. Ego, inquit, dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterūt resistere, nec contradicere omnes aduersarij vestri, & rursum, quum venerit, inquit, Paracletus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia: & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. At vero a Synagoga aurum, & argentum, quibus ipsa abutitur ad fabricanda Idola, impios ritus perdiscendos, auferenda prædicūtur; Et Ecclesiæ tribuenda. Nā inter alia supplicia, hæc apud Ezechielem adul Ioan.14.d Ezec.16.f
5 teræ Illi sponsus comminatur. Dabo te, inquit, in manus eorum, Chaldeorū. s. & aliorū amatorū, & destruēt lupanar tuū: & demolientur prostibulū tuū; & denudabunt te vestimentis tuis, & auferent vasa decoris tui; & derelinquent te nudam, plenamq; ignominię. Et in Euāgelio ideo, Inquit, Christus, dico vobis, auferetur a vobis regnū Dei, & dabitur gēti facięti fructus eius, Quin & eadē ornamēta Ecclesię a Christo explicatius promitti apud Isaiā recte Mat.21.d

 dixeris,

dicēs Nimirum Aedificatores ipsius. Viros sapientia & eloquētia 1
diuina, atq; humana insignes: quibus ipsa ornanda sit: haud secus
quam sponsa Regia ornatur in aurib⁹ aureis, murenulis, torquib⁹,
reliquisq; ornamentis ex auro, & argēto affabre, factis locus apud
Esaiam sic habet. Venerūt structores tui: & destruentes te, & dissipantes te, a te exibunt. Leua in circuitu oculos tuos, & vide
omnes isti congregati sunt, venerūt tibi. Viuo ego dicit Dominus
quia omnibus hijs velut ornamento vestieris, & circundabis
tibi eos, quasi sponsa. Illi enim viri eloquētes, quales fuisse constat 2
Origenem. Athanasium; Basilium, Chrysostomum, Gregoriū Naziāzenum, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Gregorium
Papam, & plerosq; alios tam Græcos quam Latinos sapientiā suā
& eloquentiam ab ethincis philosophis acceptam, tanquam ab in
iustis possessoribus (vt inquit Augustinus) sic in Ecclesiæ ornatū
verterunt, immo eos ipsos velut ditissima èmedia gentilitate ab
repta spolia vertit Christus, vt Hebræi vasa aurea & argentea ab
Aegyptijs mutuo accepta amplissimaq; spolia ab ijsdem in littore 3
abiecta in suarum vxorū verterunt ornamēta. Nec vnquā Ecclesia
vllis suis ornamentis ad cultum Dęmonum abusura est, vt Synagoga: que ex suis in aurib⁹ vitulum aureum: et alia Idola ex alijs suis
ornamentis fecisse legitur. Atq; hoc magnificum promissum plurimum potest confirmare Ecclesiam, ne timeat malis quantumnis
magnis frangi, aut a pseudochristis, ac pseudoprophetis seduci.
Gen. 1. Quod autem in plurali dictum est, faciemus, tale est, quale illud, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: confir- 4
matur præterea ex eo Isaiæ loco nostra coniectura nempe תורים
hoc loco pro generali ornamenti nomine positum esse.

Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

¶ Exterior dramatis species subindicat sponsum excepisse conuiuio sponsam, a qua vestes ipse acceperit odoratas, & in medio con
uiuio nardino vnguento vnctus sit, eiusq; fragrantia mirifice dele- 5
ctatus. Quod officium suum quia intellexit sponsa gratū illi fuisse, ad suas conuersa æmulas hæc dixerit, dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Quasi aliam superiorib⁹ ad
dens rationem, quamobrem minus illæ mirari debeant, quod in tā
tam sit ipsa a sponso euecta dignitatem, quæ omni officio, ac po-
tius

1 tius pietate illi satis faciat, quod quia ipsę facere recusarũt, ab eodẽ
sint despectæ. Iam vero quod noster interpres vertit, dũ esset Rex
in accubitu suo, non nulli vertunt, dum fuit Rex in circuitu suo:
Alij donec fuit, est enim in Hebræo עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ & omnes
interpretationes recte quadrant. Erat autem circuitus, in quo sole
bant veteres discumbere, et olim Hebræi in circuitu sedebant cir
ca epulas in sinistrum brachium leuiter, & seruato grauitatis deco
ro incumbentes. Nam vt inquit Rabbi Dauid Chim hi in libro de
2 Radicibus verborum, sedentes veteres Hebræi, & non iacentes, vt
antiqui Græci & Romani capiebant cibũ: & sedentes, in circuitu
delicato quodam, ac magnorum virorum more innixi supra men
sam in sinistrum latus, atq; hoc modo accubuisse Christum in do
mo Simonis leprosi ex Euangelio Lucæ colligimus. Ibi enim dici Luc. ca. 7.
tur mulier illa peccatrix stans retro secus pedes Domini pedes ei⁹
lachrimis rigasse, capillis tersisse, eosdem de osculata fuisse, & vn-
guento vnxisse, Id quod ipsa stans facere non potuit, nisi in loco ę
3 dito ad epulas accumbente Christo & sedente, porro per circuitũ
Regis, & accubitum humanitatem Christi intelligimus, inqua di
uinitas quasi incircuitu sedisse, & Ecclesiæ in cõuiuio illo nuptiali Math. 22. Bar. 3.
cuius mẽtio fit in Euangelio, videtur accubuisse, quum (vt inquit
Baruch propheta) in terris visus est: & cum hominibus conuersat⁹
est: Quum homines doctrinis Euangelicis instituit multis, magnis
què beneficijs affecit, & se adeo familiarem præbuit: vt assiduus
fuerit idiotarum conuiua, & cõtubernalis, nec a publicanorum, &
4 peccatorum mensa abhorruerit. Ac tunc quidem, qui Regis illius
doctrinam, & beneficia auido gratoq. animo accipientes, ipsũ pro
phetam illum, & Christum, ac Dei filiũ, quem prophetæ promi-
sissent, crediderunt, ingenueq; professi sunt, viuida, & cum chari-
tate coniũcta fide eum, ceu vnguento nardino pistico precioso vn
gere visi sunt: & eius vnguenti odore magnopere delectare. Et in- Luc. 7.
ter hos Maria illa peccatrix, quæ tum mystico primum, & pro-
prio deinde vtens vnguento, id officium bis præstitisse memo- Ioan. 12.
5 ratur. Huius vero vnguenti odor suauissimus quam mirifice Matth. 8.
Christum delectauerit, ipse abunde significauit; quum de Centu
rione loquẽs diceret, nõ inueni tantam fidem in Israel: & quũ mu
lieris Chananeæ fidem admirans, exclamaret, o mulier magna est Mat. 15. c.
fides tua, quum Petrum coram omnibus beatum prædicauit, qui Matt. 10. e

se

Plinius li. ſe Chriſtum filium Dei credere publice profeſſus eſſet: Quum 1
13. ca. 1. mariæ officia ſic probauit, vt inde nomen eius immortali memo-
riæ conſecraret: Quum deniq; multis alijs certiſsimis argumentis
fidei fragrantia ſe maxime capi, teſtatiſsimum nobis fecit. Nardũ
quidem appello inquit Theodoret⁹, tãquã vnctum nardo piſtica,
& precioſa, cuius odor vniuerſam domum, quæ totius continentis
figuram tenebat, impleuit. Cultus enim, quẽ pij exhibuerunt Do
mino, vniuerſum orbem ſuaui fidei odore repleuit. Hanc vero fidẽ
nardo & quod ex ea potiſsimum conficitur, vnguento conuenien 2
ter ſignificari ipſa fruticis natura teſtatur, quam ſic deſcribit Pli-
nius: frutex inquit eſt graui & craſſa radice: ſed breui, ac nigra fra
giliq; quamuis pingui ſitum redolente vt cyperi: aſpero ſapore, fo
lio paruo, denſoq; cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Ideo gemina do
te Nardi ſpicas & folia celebrant. Idem libro. 13. cap. 2. ſpicam præ
ſtare docet folijs. Nam in conficiendo vnguento regali, ſpicam
numerat inter multa alia: nec eius folio aliquem concedit locum.
Vnde in Euangelio in commendatione vnguenti, quo Maria Chri 3
ſtum vnxiſſe dicitur, id ſpicatum fuiſſe Euangeliſta annotauit. Iã
ſicut folia, & ſpicæ nardi, & totus frutex, ex deſcripta ſurgunt ra
dice, ſic etiam fides Chriſtianorũ ex humiliatione ſui ſurgit, & obe
dientia, quaſi ex radicibus craſsis, breuibus, nigris, & fragilibus,
atq; amaris, oportet enim qui, crediturus ſit Euangelio, ſe deijcere,
& cõtrahere, humaniq; ingenij aciem obtundere, & abiecto huma
næ ſapientiæ ſplendore, obſcurare quodammodo, & apud homi-
nes denigrare: remiſſoq; eiuſdem ſapientiæ rigore frangere ſe ipſũ 4
atq; ita ſtultum reddere, vt ſapiens apud Deum haberi poſsit. Ac
tunc demum ex eo intellectu ſic humiliato, & in obſequium Chri
1.Cor. 3.d ſti: vt vult Paulus, captiuato, ſurgit fides non patulis & ad oſtenta
2.Co. 10.b tionem ſpectantibus folijs, ſed paruis, nec vna dumtaxat ſpica,
ſed multis ex vno cacumine enaſcentibus: vt licet multa ſint, quæ
credimus, vnitas tamen fidei in omnibus indiuiſa ſeruetur. Et que
madmodum nardus quo fortius manibus compreſſa teritur vim
ſuam, & efficaciam potentius exerit & calore per attritum excita- 5
to (vim enim habet ex calfactoriam, & deſiccantem) longius pro-
fert odorem ſuum: Sic & fides tanden maxime deprehenditur, &
ſuam, per quam agit, charitatem exerit, atq; eius caloris energia o
dorem ſuum longe lateq; diffundit: quum perſequutionibus for
tius teritur, & exercetur, quo etiam ſpectans Paulus gratias agit
Deo

1 Deo,quod victis & superatis aduersarijs fidei,Deus per ipsos sem 2. Cor. 2.
per triuphet:& notitiæ suæ odorem vbiq; manifestet.Quod idem
mysterium Dauid in Epithalamio iam nobis sæpe citato sic ceci- Psal. 44.
nit:myrrha,& gutta,& casia à vestimẽtis tuis adomibus eburneis;
ex quibus delectaberunt te filiæ Regum In honore tuo.Illud ni-
mirũ prædicens,quod quemadmodũ regum filiæ, quæ inter hono
ratas Salomonis vxores habebantur, illius vestimenta vnguentis
ex herbis odoratis compositis afficienda curarunt, quibus ex præ
2 gandibus arcis eburneis de promptis, illum induerent, & eorum
fragrantia incelebertimo conuiuij & nuptiarum die exhilatarent:
Sic etiam Apostolorum, & aliorum insignes fide, & pietate ani-
mæ Dei summi Regis,& patris perfidem filiæ,quo tempore Chri-
stus nuptias cum Ecclesia iniret, & nuptiale coniuuium ageret,ip
sius vestimenta humanitatem scilicet virtutibus suauissime olen-
tib9 odoraturæ sed fide in primis curaturæ essẽt sedulo:quas vestes
sic odoratas illi primum in mentes suas lima pænitentiæ per poli-
tas,& fidei puritate instar arcarum eburnearum albicantes recon-
3 derent:& iisdem oris confessione inde de prõptis Christum tan-
quam Regem induerent,summaq; lętitia afficerent.sicut enim ex
vestibus,cultuq; Regio Regem deprehendimus sic ea confessio-
ne,& prædicatione Euangelica Apostoli, & Martyres Christum
mundo olfaciendum,& cognoscendum proposuerunt.Nec quem
quam moueat,quod in eo psalmo nulla sit nardi mentio·neq; hoc
loco myrrhæ,aut guttę:aut casiæ:nam & ex his nardum:& ex hac il
4 las possumus intelligere.Siquidem omnia odoramẽtorum genera
nempe virtutes omnes in sua sponsa in esse prædicat sponsus in-
fra ca. 4.Hæc igitur est nardus illa Ecclesiæ,quam ipsa dicit: dum
Rex ipsi accubuit dedisse odorem suum,aut odorem eius, nempe
Regis.Nam illud Hebræum רֵיחוֹ & proprium odorem nardi,&
odorem Regis,a quo potius ipsa odorem contraxerit, quam Rex
ab illa,significare potest: & fidei ratio vtrumq; admittit sensum. Ephe.2.
Nam quum ea virtus Donum Dei sit,ipsius odor,odor fidei, hoc
5 est vnde fides,& qui eam habet,fidelis deprehẽditur: & eius fides
dicitur,quemadmodum Christus sæpe in Euangelio inquit: fides
tua te saluum fecit.Dicitur etiam odor fidei,odor Dei:quaten9 ex
ea Deus cognoscitur,eiusq; vis,& potentia deprehenditur, quod
Paulus ostendit,quum inquit,Deo autem gratias,qui semper nos
triumi

triumphat,& odorem notitię suę manifestat per nos in omni loco, 1
quia Christi bonus odor sumus Deo. Alluditur autem hoc loco ad
tropum illum, quo Deus olim dicebatur sedere super Cherubim,
nempe super propitiatorium duobus Cherubim aureis suffultum
in sanctis sanctorum, vbi etiam videbatur quasi in circumitu (vt
hic dicitur) sedere:& cum pijs hostias pacificas offerentibus, quarũ
pars Deo, Pars ijs, qui offerrẽt cedebat, conuiuari. Sic enim de Deo
Psal. 79. canit Dauid, qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephra
Deut. 12. im, Beniamin,& Manasse,& Moses ad locum inquit, quẽ eligerit 2
Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomẽ
suũ ibi,& habiter in eo, venietis,& offeretis in illo holocausta, &
victimas vestras, decimas. & primitias manuum vestraruum, &
vota atq; donaria: primogenita boum,& ouium. Et comedetis ibi
Exo. 30. in conspectu Domini Dei vestri. Alluditur etiam ad Thymiama,
quod Dominus sibi soli cõfici,& in odorem suauissimum iusserat
adoleri. Verum cum impia Synagoga statim in deserto Idolis asse
Eze. 16. 23 derit,& tractu temporis Thymiamate in Idolorum cultum abusa 3
sit (vt ei exprobrat Dominus per Ezechielẽ, & alios prophetas)
repudiata est:& in eius locum suffecta fidelis Ecclesia. fidei suæ re
liquarumq; virtutũ Thymiama,& encomiastica sacrificia, in vni⁹
Oseæ. 4. sponsi sui Christi cultum legittimum perpetuo exhibitura. Hæc
Esay. 1. enim audit Synagoga ab Esaia sponsi mandata, non offeratis vltra
sacrificium frustra. incensum abominatio est mihi. Hęc vero Eccle
sia. Cõuertam manum meam ad te:& excoquam ad purum scoriã
tuã,& auferam omne stanuũ tuum,& restituã iudices tuos, vt fue 4
runt prius & Consiliarios tuos sicut antiquit⁹. Post hæc vocaberis
ciuitas iusti. vrbs fidelis. Sion in iudicio redimetur,& reducent eã
in iustitia,& conteret scelestos & peccatores simul,& qui relique
runt Dominum consumentur. Habet itaq;& hic locus (vt ille Pau
lo superior, nigra sum) manifestam Ecclesiæ Apologiam:& tacitã
Synagogæ accusationem. Huius porro controuersiæ & causę quæ
Luc. 7. inter Synagogam & Ecclesiam obscure admodum agitur hoc Dra
mate illustre extat Schema apud Lucam: vbi huius sacræ fabulæ 5
res ipsa geritur. Ibi enim, Simon pharisæus ambitiosæ & ignauæ
Synagogæ, Maria humilis & officiosæ Ecclesiæ personam sustinet.
Mariam Simon criminatur, quod mulier sit peccatrix ac proinde
indigna, quæ prophetam contingat: Christus sentiens se eam ob
rem, prophetæ opinionem apud pharisæum amisisse, sic Mariæ
causam

1 causam agit, vt omni eam liberet crimine, & ob eximiam ipsius
charitatem, & fidem sua familiaritate ostendat esse dignam in Si-
monem crimen detorquens, & ipsum omnino reum peragens: qui
Christi facilitatem & Mariæ officium raræ pietatis ingens argu-
mentum, maligne damnauerit. Ea porro scribarum & pharisæorũ
perfidia instar Assę fætidę Christum iam tunc sic offendit, quũ ip- Matth. 2.
sum recens natum Herodi prodiderunt; & procedente tempore,
quum e Nazarenorum Synagoga eiectum derupe præcipitem da
2 re voluerunt, quum fabrum fabri filium publicanorum & pecca-
torum amicum, ac compotorem, seductorem, Dęmoniacum & Bel Luc. 4.
zabub Dæmoniorum principis confederatum clamitarent. Sic in- Matth. 6. Lucæ. 7.
quam, Illorum perfidia Christum offendit, instar Asse fœtidę, vt Matth. 7.
ipsum eundem instar Nardi oblectarit fides Centurionis, mulieris Ioan. 27.
Chananææ, Mariæ Magdalenæ Simonis Petri, reliquæq; Ecclesiæ, Matt. 3.
qui Christum tanquam magistrum suum sapientissimum attente Ioan. 8.
audiebant, filium Dauid, & Dei filium, Regem Israel, & Messiam
3 expectatissimum confitebantur. quem etiam credebant solo ver-
bo ægrotos quantumcunq; desperatos curare posse, mortuos ad vi
tam reuocare, atq; Energumenos, a dæmonijs liberare. Sunt qui
hæc referant ad patres, qui Christi tempora præcesserunt: quorũ
pietate, & precibus tractus Dei filius de sinu Patris, vbi quiesce
bat, hominem assumpserit, omnium malorum fluctibus agitandũ,
& obruendum. Sunt etiam qui hæc spectare putent ad hæc tem-
pora, ex quo Christus cælum conscendit, & patri dexter consedit,
4 quum sanctorum pietas magnæ suauitatis gratiam Ecclesiæ sum-
ministrat: & quo magis expetunt, quem non vident, tãto maiora
fidei & charitatis suæ nobis præbent argumenta.

**Fasciculus myrrhæ Dilectus meus mihi, inter hu-
bera mea commorabitur.**

5 ¶ Pergit sponsa causas exponere, propter quas spõso suo chara sit
& suis æmulis in amore præferatur, cuius rei hanc nunc reddit cau
sã, quod & ipsa charissimũ ipsũ habeat, & eius cõsuetudine vnice de
lectetur. Id vero significat collatione dilecti sui ad fasciculũ, & ra-
musculum ex extremis myrrhæ surculis cõcinnatũ: quẽ ipsa inter
vbera

vbera gestare instituerit. Vt quemadmodum nouit sponsum suæ 1
nardi odore delectari, ita & ipsa vicissim myrrhæ sponsi sui fragrantia assidue recreetur. Iam vero cum ramos myrrhæ odoratos esse nemo dicat, dura videtur esse comparatio sponsi ad myrrhæ fasciculum. Melior fortassis fuerit, si vna cum extremis eius arboris surculis constrictam in fasciculo myrrhę guttam intelligamus: quales se fecisse fasciculos ipse spōsus affirmat infra. c. v. quum ait Messui myrrham cum aromate. Cui etiam interpretationi consentit
Græca æditio ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς. Et origines, qui hunc locum 2
sic interpretatur. fraternus meus mihi myrrham redolet: & hanc non diffusam, neq; vt libet dispersam, sed colligatam & constrictā: quo scilicet odor ipsius suauitatis densior reddatur, & vehemētior. Alij volunt per. צְרוֹר Seror vocem Hebræam quam Græci reddunt ἀπόδεσμον Latini fasciculum, proprie significari rem panniculo inuolutam. Vt intelligamus hoc loco spōsum myrrhę, quam sponsa panniculo inuolutam, & constrictam inter hubera gestare
cōstituerit, comparari. Quod sane & naturę rei, & decoro personæ 3
magis videtur cōuenire. Nam ex myrrha arbore non cōmode colligi posse videntur fasciculi, quos pro ramusculis, quales ex alijs herbis odoratis concinnari videmus, gestēt mulieres in pectore. At liquor ex ea arbore sponte fluens, ideo latinis per excellentiā Gutta, Græcis stacte a stazim fluere, dictus, panniculo inuolutus, & colligatus, Inter vbera conditus a mulieribus commode, & magno vsu gestari potest. Vt ibi excalfactus liquor ille suauem reddat
odorem: & alios, quos proxime dicturi sumus præstet vsus. Quod 4
vero inferius Capite quinto sponsus ait: Messui myrrham meam. Iuxta Hebræum vertendum illi volunt: Collegi myrrham meam. Et in horum sententia fuit Thomas, inquit enim, hoc loco passio Christi & sepulchrum designatur. Nam depositum Corpus Domini de Cruce a Nicodemo & Ioseph myrrha & aloe cōditum est, & inuolutum linteis cum aromatibus ac sepulturę datum, dicit ergo Ecclesia sponso suo, dilectus meus fasciculus myrrhæ mihi fa-
ctus est: quia propter me mortuus est, & sepultus. In cordis mei me- 5
moria æternaliter habebitur: & nunquam tantorum beneficiorū eius obliuiscar: sed siue in prosperis, siue in aduersis sim, recordabor eius, qui me dilexit, & pro me mortuus est. Et nemo inquit idē Tho. locum cordis inter vbera esse dubitat, addita porro nota

indica

1 indicat non quamuis myrrham,sed probatissimam. Probatissima
porro Plinio est,quę sponte fluit,nec vllo modo sit adulterata.Sic Plinius,li. 12.c. 15.
enim ille de arboribus,vnde hoc genus aromatis colligitur,scribit,
inciduntur inquit bis ipsæ,Vt & thuris arbores, iisdemque tem-
poribus:sed a radice vsq; ad ramos,quæ valent.Sudant autem spō
te antequam incidantur,Stacten dictā,cui nulla præfertur,calfacit
(vt tradit Dioscorides)cohibet,soporē gignit, glutinat,siccat,astrī Dioscorid. li.1.c.67.
git, & aduersus alarum tedia illini solet. Stactes vero quæ optima
2 est recentis myrrhæ aquę tusæ, & organo expressæ substantiæ (vt
idem auctor est) minima portio,compos est virium plurimarum.
Merito igitur Ecclesia Christum confert myrrhæ non cuiuis, sed Li.1.c.61.
pręstantissimæ,quam alibi scriptura electam siue liberam,nempe,
sponte fluentem vocat. Vt enim apud Danielem Christus lapidi
confertur sine manibus (hoc est citra humanam operam) exciso.
Propterea quod ex virgine citra virilem congressum natus sit: sic Exod. 30.
etiā hoc loco ei myrrhæ cōparatur,quæ citra arboris suę incisionē, Danic. 2. Esai. 53.
3 defluxerit. Spōte enim passus est,& cor eius velut cera liquescens Psal. 21.
colliquatum est in medio ventris eius,vt prophetæ cecinerunt. Et
quemadmodum ex ea myrrha aqua tusa, & organo expressa pro-
dit stacte optima illius substātia plurimis prædita viribꝰ,sic Chri-
stus aquis tribulationū, quas ipse ad animā suam vsq; penetrasse
queritur, tusus & Crucis prelo expressus suam protulit, & exe-
ruit diuinitatem, optimam suam substantiam:cuius immēsas vires Psal. 68.
cum pateretur,horrendis ęditis portētis,& prodigijs quum patere
4 tur,ipse protulit:& velut in magnum myrrhæ montem excrescēs
per vniuersum orbem hominibus longe diuerso euentu sentiēdas
applicuit.Tūc namq; electos omnes sua fragrantia cœpit ad se tra
here,reprobos autem a se longius repellere,& abalienare. Per in-
de enim atq;myrrha probatissima,& minime adulterata,duas qua
litates insigniter obtinet,amaritudinem, & suauē olentiam, duos
etiam sensus insigniter afficit,Gustatū & olfactum. quorum alter
maxime corporeus cū sit,& crassus,myrrhæ amaritudine magno-
5 pere offenditur,alter vero quia minus cum materia mixtus est, &
ad spiritus naturam accedit,myrrhæ odore, quæ minus materialis
qualitas est, mirifice delectatur. Sic carnales & crassi homines,
quique nullam habebant in se spiritus portionē, nihil in Christo
præter paupertatem,& crucem, animaduertere potuerunt: vnde
vehemēter exasperati,tanquā a myrrhæ amaritudine,abhorruere.

Contra vero, qui carnis luto non ita immersi essent, vt vim omnem spiritualis naturæ in se extinxissent, hi suauissimo Christi odore capti Myrrham illam electam panniculo fidei inuolutã & constrictam intra mentis suæ recessus quasi inter hubera collocarunt, & charitate calefecerunt. Vnde factum est vt (quemadmodum Paulus dicebat) qui hunc panniculum inter hubera sua gestarent, Christi bonus odor essent Deo, in ijs, qui perirent, & in ijs qui salui fierent: Alijs quidem odor mortis in mortem, Alijs autem odor vitę in vitam. Atq; hunc panniculum intra animi sui sinum continet Ecclesia, vt si quid ibi sit viciosi humoris, aut putridi, eius Myrrhæ viribus calfacientibus, & siccantibus absumatur: siqua sint peccatorum vulnera, glutinentur, & inducta cicatrice, curentur. Immo vero sic tollantur, ne cicatrix quidẽ, aut vllum vulneris supersit vestigium, aut vllum post hac suboriri possit vicium, sic quæ Christus pro nobis tulit mala, & Crucem malorum vltimam lineam, assidua, totaque animi contentione meditatur, & amplectitur, vt ea meditatione charitati, qua Christum prosequitur, perpetua subministret alimenta, omnem rerum fluxarum cogitationem abs se excludat, omnes viciosos affectus in se conficiat ac contra vigilias, quas humanæ vitæ solicitudo solet excitare, altissimum somnum conciliet, vna cum Christo cruci affigatur, & eo Mirrhæ fasciculo sua ne frangantur, ne ve diffluant, confirmet hubera. Secundum interpretationem Symmachi inquiunt Gregorius Nissenus, Maximus, & Neilus dilectus meus, quia ipsi creditum est, spiritualia dona conseruat Ecclesiæ; & confirmat fideles, ne a veritate diuertant. Deinde vbi in ipsa versans hanc immobilitatem ei donauit, inquit, in medio huberum meorum commorabitur. Horum vero medium est cor, ex quo reliquo corpori vitalis datur spiritus. Quod etiam cor principem repræsentat mentem, in qua versatur dominus, quando ipsius sponsa per perfectionem adhærens vnus fit spiritus inhabitata per habitum virtutis, propter efficaciam omnino sancti spiritus, per quam quæ in Christo condita est vita, in omnes animæ virtutes, velut in ipsius membra penetrans, immobilitatem illis ingenerat. His succinit Theodoretus. Hæc vero quum de se dicit Ecclesia, in gentem nunquam violandæ Christo datæ fidei præfert fiduciam: & Aemulam suam mordet acriterq; eadem illi tacite exprobrans crimina, quorum a sponso apud Ezechielem aperte

2\. Cori 2.

Ezech. 25.

1 aperte accusatur in hanc sententiam, fili hominis, Duæ mulieres
matris vnius fuerunt, & fornicatæ sunt in Aegypto, in adolescen-
tia sua fornicatæ sunt, ibi subacta sunt hubera earum, & fractæ
sunt mammæ pubertatis earum. Et apud Oseam, iudicate inquit Oseæ. 2.
matrem vestram, iudicate, quoniam ipsa non vxor mea: & ego
non vir eius. Auferat fornicationes suas a facie sua: & adulteria
sua de medio huberum suorum.

2 Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.

¶ Altera comparatione exprimit sponsa, quantam ex sponso suo
capiat vtilitatem, & voluptatem. Nam confert eum prægrandi,
& prædulci botro in vineis Engaddi (vbi solent mirandæ magni-
tudinis, & suauitatis vuæ prouenire) nato, quo ipsa piaculo
fuerit expiata. Iam quod nostra æditio habet, Botrus Cypri, in
3 Hebræo est אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר. Quod non nulli Latine vertunt, Botrus
caphuræ. Glossa ordinaria, Arbores inquit, balsami, quæ in En-
gaddi crescunt, quia in modum vinearū excolūtur, vineas appel
lat. Quod commentum ex Hieronymo sumptum videtur. Is enim
de locis Hebraicis sic scriptum reliquit. Engaddi in tribu Iuda,
vbi absconditus est Dauid in solitudine, quæ est in Aulone, locus
est in regione illa campestri, de qua supra diximus. Vocatur vsq;
4 hodie vicus prægrandis Iudæorum, Engaddi, iuxta mare mor-
tuum: vnde, & opobalsamum venit: quas vineas Engaddi Salo-
mon vocat. Lyranus sequutus etiam Hieronymum, sic scribit in
hunc locum. Engaddi locus vbi crescit balsamum prope mare
mortuum: Vt apparet in descriptione terræ sanctæ. Et ibidem cre
scit Arbor aromatica nomine Cyprus, quæ facit grana simul iun-
cta, sicut in vuis vineę. Et inde locus vineę dicitur. Sed de hac re
nihil certi habens, addit, vt dicunt aliqui. Et idē inquit ideo, nō est
5 hic Cyprus nomen insulæ, quæ est in mari mediterraneo, quia
ibi non sunt dictæ vineæ. Hæc ille, sunt, qui contendunt Cy-
prum insulam significari, in qua constat ex Plinio generosas, &
ad miraculum magnas esse vites feraces vuarum miræ magnitu-
dinis, & pulchritudinis: vnde fiant vina omnibus transmarinis

prælata. Quibus cum proxime accedant vites, & vuæ Engaddinæ, ideo ſponſus hoc loco vni vuæ ex vineis Engaddi confertur: 1
quæ ſimilima ſit vni ex vuis inſulæ Cypri. In qua ſententia videtur fuiſſe Bernardus, & longe ante Bernardum ſeptuaginta Interpretes; qui ſic verterunt βότρυς τῆς κύπρου ſed hæc non eſt certa coniectura: nam articulus & inſulam, & arborem deſignare poteſt. Gloſa quæ lineas dirimit, floritionem ſignificari affirmat, ex ſententia (ni fallor) Origenis, qui in hunc locum ſic ſcribit. habet aliquid ambiguum, quod ait, Botrus Cypri. quia & vua 2
florens Cyperus appellatur: & ſpecies quædam extrinſecus virgulti eſt, quæ Cyperus dicitur, ferens & ipſa floridum quendam fructum, in modum florentis vuæ prolatum. Quæ tamen quia ipſi non probantur, ideo ſubiungit, ſed videtur magis ad fructum vitis reſpicere ſermo, quandoquidem vinearum Engaddi facta eſt mentio. Theodoretus βότρυς κύπρου inquit, botrus qui iam cępit floreſcere, interpretatur enim κύπρου per κυπρίζων florés & κυπρίζειν, per ἀρξάμενος κυπρίζειν. incipiens floreſcere, Nam per id tem- 3
pus vinea bene olet, auditque etiam, in vineis Engaddi, Hoc eſt bene olens. Subiungit idem alias interpretationes; ſed hanc omnibus pręfert. In tanta vero interpretum varietatę difficile ſit, quid pro certo habere debeamus, pronuntiare. Nam nec qui de naturali hiſtoria ſcribunt, tale quicquam de Cypro narrant, quale ex Hebræis refert Lyranus; nec de balſamo árbore, quod ſcribit Glo. Ord. Nec כֹּפֶר in ſcripturis Cyprum inſulam alibi ſignificare inuenitur, vnde confirmetur Bernardi ſententiá: Nec flori- 4
tionem, vt coniectat Origenes. Addemus igitur & nos noſtram hāc coniecturam. כֹּפֶר (quod Cyprum vertunt interpretes) verbale nomen Hebræis eſt ductum a verbo. כָּפַר quod placere, & expiare ſignificat. Vnde etiam & ipſum nomen piaculum ſignificat, & precium, quod in redemptionem alicuius datur: Græcis dictum ἀντίλυτρον. Vt in Exodo de eo, cuius bos cornupeta cum fuerit, ab heri, & nudius tertius, aliquem negligentia Do- 5
mini ſui interfecerit, dicatur, Si precium fuerit ei impoſitum, dabit proximo ſuo, quidquid fuerit poſtulatus. Et alibi, quando tuleris ſummam filiorum Iſrael, iuxta numerum dabunt ſinguli

1 singuli precium pro animabus suis Domino:& non erit plaga in eis, quum recensiti fuerint. In quibus locis constat pro precio redẽptionis, siue pro redẽptione, in Hebræo positum esse כֹּפֶר Et in libro Iob inueni, inquit Dominus, in quo propicier ei, siue exprẽ eum cum ergo ex locis illis, & aliis constet, כֹּפֶר redemptionem & expiationem hoc est, id quod pro redemptione, & expiatione datur, significare, non leuis inde nobis videtur sumi posse conie- ctura, hoc quoq; loco idem significare, vt verti posit, Botrus ex- Iob. 33. d.
2 piatorius: aut Botrus redemptionis, vel redemptorius. Et intelligamus Ecclesiã nõ sine magno mysterio spõsũ suũ Christũ botro in vineis Engaddi nato cõferre, hoc est maximo & optimi, copiosiq; succi pleno: quales egregiæ illius loci vites solent ædere, vt alludat Ecclesia ad botrum illum, quem vna cum palmite legimus in libro numerorum ex terra Chanaã exploratores ad Mosen attulisse. Ob cuius insignem magnitudinem dicta fuit vallis illa, vbi inuentus fuit. נַחַל אֶשְׁכֹּל vallis botri. Quam quidem vallem in campestri Num. 13.
3 regione Engaddi, aut ipsammet regionem fuisse, est admodum verisimile: cum certum sit eam fuisse in tribu Iuda, cuius terra inferocissimam fore maximarum & vberrimarum vitium, moriens Iacob filio suo Iudæ predixerat in hunc modum. Ligans ad vineam pullum suum: & ad vitem o fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino &c. Quem locum Lyranus sic interpretatur, post- Gen. 49.
4 quam inquit, Iacob prædixerat, dignitatem Regiam futuram in tribu Iuda, cœpit prædicere conditionem terræ, quam in sortem debebat accipere, quæ fuit valde fertilis in vino, & lacte. Et hoc est quod dicitur, ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam, per hoc desigñas, quod in vno stipite vitis, posset de vuis onerari vna asina, vel pullus, vnde in Hebræo habetur, et ad palmitem filium asini sui. Et idem significat quod subditur, lauabit in vino stolam suam. Ac si dicatur, tanta abundantia vini erit illi, quod
5 possent inde lauare pannos. Et est loquutio hyperbolica. Hæc Lyranus. Quando igitur coniectura, quam de loco fecimus, feliciter nobis confirmata videtur, iam admirãdum mysterium, quod in botro, ex ea valle delato, catholici latere docent, proferamus. Vt inde etiam quã fecimus, etiam de botro, expiatorio, coniecturã, fidem capiat. Id porro mysterium ex Isidoro sic aperit Glosa

ordinaria. Botrum in ligno de terra promissionis duo aduehunt. 1
Quia Christus pendens in ligno Crucis, promissus gẽtibus de terra genitricis Mariç secũdũ carnẽ natus est. Duo baiuli, qui sub onere botri incedebant, vterq; populus est. Cuius prior Iudaicus cæcus, & auersus, ignarus pendentis gratiæ, & pressus onere suspẽsi,
Psal. 68 f. cui subijcitur iudicati: Vnde obscurentur occuli eorũ, ne videant & dorsum eorũ semper in curua. Qui posterior veniebat, populum gentium significabat, qui credens & Christum ante oculos habẽs semper, quem portat videt: & quasi seruus dominum, & discipulus 2
Lucæ. 9. c Magistrum sequitur. Secundum illud. Siquis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat Crucẽ suam, & sequatur me. Hic est botrus, qui effusus in salutem nostram, vinum sanguinis sui per Crucis contritionem perfudit, & expressum Pasionis suæ calicẽ propinauit Ecclesiæ. De quo botro dicitur, fraternus meus, vt botrus Cypri. Iam ergo ex Isidoro cognouimus botrum illum, cuius in numerorum libro fit mentio, Christũm in Cruce pendentẽ designasse: Et idem mysteriũ hoc loco designari. Isodoro accedit Ber- 3
nardus: quibus etiam assentiri videtur Gregorius. Iam nos horum auctorum Sectantes vestigia primũ per vineas (vt retro ostẽdim.) particulares Ecclesias mystice significari exstimamus: & Engaddi fontẽ fœlicitatis, iuxta Hebraicã Etymologiã, aut vero si ex Hebraica altera dictione, altera Syriaca vna sit cõposita dictio, fontẽ incisionis interpretamur: & putamus, Ecclesiã, quas botrus ille ex terra Chanãã aductus designaret, vires, & efficiã in solo Christo inesse ostendere. Christũ enim quẽ ipsa vnice diligit, botrũ sibi re 4
demptionis esse dicit, & expiatorium; quippe qui vt botrus ille in
Mat. 20. d transuerso palmite pendens, populo ostensus fuit, sic ipse in Cruce
Psal. 73. c. pendens animam suam in redemptionem pro multis, quemadmodum promiserat, dare, & salutem nostram in medio terræ, hoc est publice, & spectante vniuerso populo Ierosolymitano operari visus sit, tunc maxime pręgrandi botro assimilatus, propterea quod,
Psa. 103 b velut in torculari copiosum vinũ cor hominis exhilarans ex eiusmodi vuis exprimitur: sic & in Cruce totus Christi sanguis, sua vir 5
Ephe. 1. b tute copiossimus, & in quo (vt docet Paulus) habemus redẽptionem, sit expressus. Vt eo pro nobis omnib⁹, per soluto pretio, æternum læteniur: & eo piaculo, a piaculis nostris expiati de immensa Christi erga nos benignitate & munificentiã gloriemur. Seruatur & in hoc similitudo, quod ille in vineis Engaddi inuentus sit botrus,

1 trus,& Christus in Ecclesia,extra quam salus nulla est,quęrendus
sit & inueniendus, vbi fons fœlicitatis manat, & fons incisionis:
nempe sanguis & aqua, cum quibus ex inciso Christi latere erupit babtismus. Quo lauacro accedente verbo vitæ lota est Ecclesia:
& pulchritudinis,ac fœlicitatis sponsi sui Christi particeps & consors effecta. Sentiens igitur Ecclesia (vt Paulus etiam sentiebat) 1.Cor.1.d
Christum sibi factum esse sapientiam,iustitiam,sanctificationem,
& redemptionem hunc ipsum dilectum suum pro botro vinearū
2 Engaddinarum sibi esse gloriatur(vt quemadmodum apud Hieremiam scriptum est) & Paulus consulit, in domino glorietur, & Hier.9.g. 1.Cor.1.d.
nullos timens hostes, nullis territa periculis, terram illā patribus
promissam(nempe cælum) summa vi animosa capere nitatur:vnde suum expiatorium botrum ad se videt descendisse. Vbi summa fide nixa confidit beatorum sodalitijs, & in exhausto fœlicitatis fonte aliquando frui. Longe sane diuerso ingenio, quam Sy- Nu.13.24
3 nagoga: Quæ audiens olim terram patribus promissam optimam
quidem esse, sed tamen munitissimam:& eius habitatores mōstro
sæ magnitudinis, perterrita,statim despondit animum: & terram
optimam obtinere posse desperans, Deo sponsori diffisa, ducem
aliū relicto Mose,sibi constituere,in Aegyptum redire,abdicataque libertate, & hæreditate sua, Aegyptijs iterum se addicere, satius esse existimauit,Quorum hominum impietatem,& seruile ingenium retinētes ipsorum posteri, Barrabbā botrum amarissimū
4 in vinea sodomorum & in suburbanis Gomorrhę procreatū,Christo botro suauissimo,in Engaddinis vineis nato,prætulerunt: abiectaq; vera libertate,quam Christus promittebat,legitimoq; regno
suo,ad quod Rex ille vocabat, se non alium Regem præter Cæsarem habere, coram Pilato Iudææ pręside stentoreis vocibus conclamarunt. Horum itaque potissimum impietatem taxans Ecclesia Matt. 27.
ait,botrus expiatorius;dilectus meus mihi in vineis Engaddi,cum
hæc ædere cogitarē,& in hoc singula reuiserē ac diligentius expen
5 derem, commodum venit in manus Porcheti monachi Cartusiani
opus, quod ille victoriam contra Hebręos inscripsit. Legi ibi multa cognitu dignissima, quæ ipse velut arma experitissimis Hebræorū armamētarijs magna vi, ac labore erepta ad illorū perfidiā
cōfodiendā conuincendāq;,Christianis abūde suminiltrat. Hæc
vero ad verbum inde huc trāsferre visum est. Hinc resultat inquit,
ratione diuinitatis Christi sufficientem esse potentiā, quam docet

nos Medras. 1. Glosa super Cãti. Canti. vbi dicitur. 1. ca. e. Botrus Cypri &c. veritas autem Hebraica habet sic. Escol. 1. botrus. vel Iscol. 1. vir omnia Hagofer. 1. parcens, vel satisfaciens dodili. 1. dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. 1. fontis vel oculi hœdi. Dixit Rabi Barakia dixit Ecclesia Israel corã Deo sancto & benedicto, Dñe sęculi, In hora, qua tu es tribulãs me, dilectus meus es tu, tu eris factus dilectus me⁹, & prouidẽs. O, quẽ ipsũ hominẽ qui erit in me cib⁹ poterit dicere mẽsurę iudicij, sufficit, & tu eris assumẽs eũ, vel tollens, vel impignorans, vel tradens eum pro me. Et hoc est, 2 quod scriptũ est cati. 1. f. Iscol hagofer, & quid est Iscol? Is. 1. vir, sicut agolobo. 1. in quo omnia, & quid est hagofer? i. parcens vel satisfaciens super peccatis, vel pro peccatis Israel. Hæc Rabinus ille. Eadem fere dixit Rabi leui ex Rabi. Hanina, vt idem Porchetus eodẽ loco in hunc modũ; ô, quẽ istum virum magnũ, qui erit in eis nempe inter filios Abraham, qui valebit dicere mẽsurę iudicij sufficit, & ego ero suscipiens vel tollens eum pro eis, sicut dictum est Canticorum. 1. Iscol Hagofer. 1. vir omnia satisfaciens dilectus meus mihi. Cõstat itaq; ex sentẽtia veterũ Rabinorũ & nři Porcheti viri 3 Theologi nõ vulgaris, & Hebraicæ literaturę callẽtissimi, Hagofer recte nobis expositũ esse, expiatoriũ vel redemptorium, quantum vero ad reliqua attinet, tibi Christiane lector considerandũ relinquimus; quãta sit fidei nostrę vis, quæ etiã à Iudæis de Christi humanitate, & diuinitate, deq; eiusdem satisfactoria, pro peccatis nostris passione, tam magnificũ & apertũ extorquet testimonium. Ecclesiam porro Israel, & filios Israel atq; Abrahã, apud veteres Hebræos, eos demũ habitos fuisse, qui patrum illorũ mores, & fidem, 4 imitarẽtur: quod etiã Paulus docuit ends ad Romanos scribẽs. Optimè probat idem Porchetus. 13. ca. 2. par. eiusdem operis, cõmunis interpretatio est, Christum Ecclesiæ esse pro botro Insulæ Cypri, quippe qui expresso ex se per passionem vino, Ecclesiam vniuersam suscitatus lætificarit, & Spiritus sanctus, donis auxerit per omnes particulares Ecclesias distributus, quorum figuram balsamũ, in vineis Engaddi defluens gerit. Nimirum in fonte hœdi. In Baptismo scilicet, in quo dum corpus mergitur, anima abluitur: & 5 per illius fidẽ, qui pro peccatoribus mortẽ pertulit, anima humana a peccatis omnibus mundari se credit. Nam olim hœdus pro peccatis immolabatur: & cum pascha immolandum erat, hœdũ perinde atque agnum immolare lex permittebat. Vbi enim de agno immo

lando totum ritũ, pie ſcripſit lex, illud etiã adiunxit iuxta quem ritum ſumetis & hœdum. Engaddi etiam inter alia, fontem, ſiue oculum Hœdi ſignificat. Exod. 23.

Ecce tu pulchra es amica mea, Ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.

¶ Hactenus ſpõſa apud ſpõſum tanquã, apud Iudicẽ, ſuam contra æmulos egit cauſã: & quæ iã inde ab initio dramatis immẽſi amo-
2 ris ſui aduerſus ſpõſũ, perpetuã ſignificationẽ dedit ſuma cũ teſtificatiõe ingẽtiũ illius inſe meritorũ (quãobrẽ etiã illi ſoli (quo piaculo expiata ſit) ſua ſeruet hubera, lõge aliter, quã fecerint ęmulę) ſic obiecta diluit, & in aduerſarias retorſit crimina, vt ſe pulchram & gratioſam eſſe manifeſte oſtẽderit; tacite vero turpes illas, & inuiſas cõuicerit ſpõſas, vicisſim tũ ex ampliſsimis iã collatis, & amplioribus adhuc in ea cõferẽdis muneribꝰ, tũ ex magnificis, quibꝰ eãdẽ ornauit laudibꝰ, eã ſe vnice diligere fecit teſtatiſsimũ. Iã nũc eãdẽ ab eximia cõmẽdans pulchritudine, & innocẽtia hãc ſeçũdũ
3 ipſam dicit ſentẽtiã. Ecce, tu pulchra es amica mea &c. ineſt autẽ in paucis verbis plurima Emphaſis & vehemẽs pulchritunis amplificatio. Nã particula ecce, rẽ nouã aliquã aut magnã ſignificat. Vt hic rarã quãdã & admirabilẽ pulchritudinẽ, & geminata pulchritudinis cõmemoratio nõ caret Emphaſi. Repetitũ etiã pnomẽ, tũ, geminã habet Emphaſim cũ Epitaſi Hebræis familiari. Ineſt & in eo pronomine tacita Antitheſis, vnde quiuis intelligere poſsit, ſponſam, ſpõſo iudice, pulcherrimã eſſe, & purã inſtar columbæ;
4 Aemulas vero turpiſsimas, & impuras ĩſtar viperarũ. Illud deniq; pro corõnide amplificationis additũ eſt, quod oculos habeat ſponſa colũbinos, colũbæ enim oculos habẽt pulcherrimos, & maxima muliebris pulchritudinis pars, in oculis bene a natura cõformatis ſita eſt. Significatur & hoc Symbolo eximia ſpõſę pulchritudo, cũ ſumma honeſtate, & innocentia eſſe coniuncta, quod ipſum inſignem commendationem, & ſolidam pulchritudinis laudem habet.
5 Hæc porro virtus in oculis elucet maxime. Vt enim in oculis (quẽadmodum ait Plinius) animus inhabitat, ita & per oculos ipſe ſe prodit. Neq; vlla ex parte inquit ille, maiora indicia animi cunctis animalibus, ſed maxime homini. Id eſt, moderationis, clemẽtiæ, miſericordię, odij, amoris, triſtitię, lętitię, cõtuitu quoq; multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſummiſsi, blandi. Plinius. li. 11. cap. 37.

profecto in oculis anim⁹ in habitat. Ardent, incẽduntur, humectãt 1
conniuent. Hos quum osculamur, animũ videmur attingere. Animo videmus, animo cernimus. Oculi ceu vasa quędam visibilem ei⁹
2.Pet.2. partem accipiunt, atq; transmitunt: & Petrus Apostolus ab hac philosophia non abhorrens, de perdito quodam hominum genere sic loquitur, oculos habent plenos adulterio, vel iuxta Græcum. Adultera & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles. Christus etiam animi inuidiam, quæ apparet in oculo, sic reprehendit in Euangelio, An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 2
Mat.20. Vbi nequam positum est pro malo & inuido. Ad hanc igitur tam variam oculorum vim spectans sponsus hoc loco, vt insignem spõsæ pudicitiã & innocentiam, in quibus absoluta cõsistit animi pulchritudo, significaret, ipsius oculos columbarum oculos esse dixit.
Mat.10. In his enim animalibus singularis innocentia commendatur. Quã obrem Christus in Euangelio simplicitatem a suis exigit columbinam.
Plini. lib. 10.ca.34. Inest in columbis etiam pudiciciæ, & coniugalis fidei insigne exemplum. Columbis inquit Plinius pudicitia est prima & 3
neutri nota adulteria: coniugij fidem non violant, cõmunemq; seruant domum.
Arist.Hist. li.19.ca.7 Et Aristoteles columbi inquit, cum pluribus adolescere, aut coire nõ patiuntur, neq; coniugium iam inde a primo ortu initum deserunt nisi cælebs, aut vidua. Cõtra naturam autem esse columbarum, quod deinde idem auctor subiungit, interdum etiam non nullas ex maritatis cum alijs coire, ostendit Plinius dicẽs, imperiosos mares subinde etiam iniquos ferunt, quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Iam hæc omnia ad my- 4
sticos sensus transferamus. Ecclesia cum post multa alia amoris sui & fidei in Christum, documenta illud proxime dederit, quod se solum Christum pro fasciculo Myrrhæ semper habere, eundemq; Crucifixum in mentis suæ sinũ gestare instituerit, cuius meditatione assidua, & imitatione ab omni vicio repurgetur, & ne noua contrahat vicia, pręseruetur, quũ pręterea sub typo botri expiatorij libertatẽ, expiationẽ, & a peccatis omnibus emũdationẽ eidem se debere ingenue sit professa, Christus vicissim a mortuis iam suscita- 5
tus per passionem, & mortem suam deuicta morte, & a peccati sordibus emaculata sponsa sua, suum demirans opus, vt Ecclesiæ suæ fidem faciat, sua ipsa pietate, & acceptorum beneficiorum æstimatione nihil falli, hæc subiungit. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarũ. Quo insigni encomio Christus

1 ſtus eam Eccleſiæ ſuæ pulchritudinem commendat, quæ in expia
tione peccatorum per Baptiſmum, conſiſtit, quam nimirum Pau-
lus his verbis celebrauit, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſe ipſum Ephe.5.
tradidit pro ea, vt illam Sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ
in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam non ha-
bentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſan
cta & immaculata. Commēdat prætærea pulchritudinem, quam ex
Dei et Chriſti cognitione per fidē eſt adepta, cuius viribus gloriam
2 Domini (vt teſtatur Paulus), intuens, in cādem imaginem transfor 2. Cor. 3.
matur a claritate in claritatem: & incōparabilibus iuſtitiæ dotibus
ornata, diuinæ naturæ particeps, & conſors (vt docet Petrus): red 2. Petri. 1.
dita eſt gratia vobis & pax inquit ille, adimpleatur in cognitione
Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri. quomodo omnia nobis diuinę
virtutis ſuæ, quæ ad vitam, & pietatem pertinent, donata ſunt per
cognitionem eius, qui vocauit nos propria gloria, & virtute: per-
quæ maxima, & precioſa nobis promiſſa donauit, vt per hæc effi-
3 ciamini diuinæ conſortes naturæ. Ecce tu pulchra es inquit Euſe-
bi⁹, quia mihi πλησίον facta es. Bis vero dixit pulcra es, vt ſignifica
ret pulchram eſſe interius & exterius, Actione, & meditatione.
Commendat deniq; eius pulchritudinem, quam a charitate, & ſim
plicitate columbina ipſius dono obtinuit. idcirco inquit Cypria-
nus de ſimplicitate prælatorum, in columba venit ſpritus ſanctus,
ſimplex animal, & lætum, non felle amarum, non morſibus ſæuū
non vnguium laceratione violentum: hoſpitia humana diligere,
4 vnius domus conſortium noſſe, quum generant ſimul filios ædere,
quum commeant volatibus inuicem cohærere, communi con
uerſatione vitam ſuam degere, oris oſculo concordiam pacis agno
ſcere, legem circa omnia vnanimitatis implere. Hæc eſt in Eccleſia
noſcenda ſimplicitas, hæc charitas obtinenda: vt columbas dile-
ctio fraternitatis imitetur, vt manſuetudo, & lenitas agnis & oui
bus æquetur. Hactenus Cyprianus. Atq; hæc demū eſt vniuerſa
& incredibilis pulchritudo, quam in ſua Eccleſia admiratur, & co
5 lumbinis oculis ſerio commendat Chriſtus de more veterum ſacer
dotū, qui olim (vt Hebræi dicunt) immolaturi columbā eius ocu-
los dumtaxat ſpectare ſoliti erant. Quos ſi integros nullaq; ex par
te viciatos deprehenderent, totam columbam integram, nul
laq; ex parte viciatam iudicarent, & quæ Domino immolaretur,
dignam ſcilicet, non tam ad columbam, quam ad humani animi
puritatem

puritatem, quam columbini illi oculi adumbrarent spectantes. Ad
Mat. 6. quem etiam morem allusisse videtur Dominus in Euangelio: quũ
hæc diceret, si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lu
cidum erit. Tantum momenti habet mentis & intentionis, qui oculus animæ, est integritas, & pulchritudo, ad consumatam totius hominis puchritudinem. Hos vero colũbinos Ecclesię oculos nobis optat Petrus, cũ superioribus hæc addit, fugientes eius, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem. Hi plane sunt Ecclesiæ
2 Cor. 2. Christi oculi columbini, a mundo & mundi Rectoribus Dæmonijs, auersam mentem, & animum omnem In Christum conuertere, hæc insignis pudicitia, hæc in molata fides, & innocentia, ac simplicitas colũbina, sic vni Christo adhærere, & agglutinari, vt nullis Dæmonum, aut mundi illecebris inde auelli posit, & constuprari. Hos certe oculos suos in Christum sic iugiter intentos habet Ecclæsia, vt hæc illi canere nunquã desistat, & inculcare, quid enim mihi est in celo? & a te quid volui super terram? Defecit caro,
Psal. 72. mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternũ. 3
Quia ecce, qui elongant se a te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abste. Ob hanc igitur pietatem suam, fidem & innocẽtiã charitatem ac simplicitatem, sic pulchra audit Ecclesia, & amica columbinis oculis conspicua, vt ea sola pulchra sponso iudicetur, & Synagoga propter assiduas fornicationes suas hæc audiat, si laue-
Ierem. 2. ris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata es in
Ezech. 16. iniquitate tua coram me, & Rursum ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ: & abominalem fecisti pulchritudinem 4
tuam. Et in Euangelio hæc ipsa, quæ externis cerimonijs, & superstitiosis traditionibus fucatam ostentat pulchritudinẽ, & falso cre-
Mat. 23. ditam iustitiam ex operibus legis partam. Interim oblita iudicij, misericordiæ, & fidei, interiorem animæ faciem auaritia, & omni spurcitia deformatam, intus hypocrita celans sic a Christo castigatur, ve vobis scribæ, & pharisęi hypocritę, qui decimatis Mentam & Anethum, & Cyminũ, & reliquistis, quæ sunt grauiora legis, iudicium, & misericordiam, & fidem: similis estis sepulchris dealba- 5
tis, quę foris parent hominibus speciosa; intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Sic et vos a foris paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate. alij putant semel & iterum a pulchritudine commendari Ecclesiam, propter geminam charitatem, Dei scilicet & proximi, quam ipsa
Christo

1 Christo pulchra censeatur:& ab oculis columbinis,propterea quod mentem habeat spiritus sancti gratia illustratam, qua cęlestia intueri possit,& contemplari:& spirituales scripturæ sensus spiritualiter intelligere. Possunt etiam inquit Gregorius,per oculos columbarum Ecclesiarum prædicatores intelligi , qui simplicitatem, quā prędicāt,seruāt:& visibilia cōtemnentes ad æterna cū magnis gemitibus anhelāt. Porro autē hoc adeo magnificū sponsę elogiū sic de Ecclesia dictum accipimus, vt illud apud Paulum,Christus
2 dilexit Ecclesiam,& tradidit semetipsum pro ea , vt sanctificaret eam , mundans eam lauacro aquæ , in verbo vitæ , vt exhiberet ipsę sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam,neq; rugā, aut aliquid eiusmodi &c. Hoc vero de ea dici in persona iustorum, communis est orthodoxorum sententia. Verum vtrum ad iustos omnes pertineat modo macula,& ruga,& omni deniq; vicio peccati mortalis careant. An vero sint aliqui in præsenti Ecclesia omni prorsus,tum graui tum leui culpa puri,propter quos solos,dicat
3 Paulus Ecclesiam esse sine macula , & ruga , aut aliquo huiusmodi,controuersum esse,videtur. Augustin⁹ lib. 1. ret. cap. 7. & 23 Ecclesiam sine macula & ruga in hac vita esse non posse,putat. Et in libro de natura & gratia neminem in hac vita omni peccato carere posse,disputat contra Pelagianos,qui hoc homini,suis viribus contingere posse contendebant. Non tamen vult contendere(vt ipsę profitetur eodem libro. 60. Cap.)Quin perfecta plenaq; iustitia,cui nihil prorsus addendum sit,vel heri fuisse in aliquo,dum in
4 hoc corpore viueret,& hodie esse,& cras futuram,dum tamen longe plures sint,qui cum sibi vsq; ad vltimū huius vitæ diem necessarium esse non dubitent, vt veraciter dicāt,dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris , spem suam in Christo,eiusq; promissionibus veram, certam,& firmam esse concedant, nullo tamen modo nisi adiuuante gratia saluatoris,& dono spiritus eius. Ambrosius(vt retro in nostro introductorio ostendimus) affirmat hominem christianum sine peccato viuere posse:
5 ideoq; præsentem Ecclesiam sine macula & ruga, Paulo dictam,esse cōtendit. Huic astipulātium,Origenis,& Chrysostomi sententias ascripsimus. Sed verba Origenis,quæ eo loco,breuitatis gratia prętermisimus , huc inserere commodum fuerit. Sic igitur ille scriptum reliquit homilia 2. in Lucam qui volunt inquit,peccatis suis aliquam obtendere excusationem,existimant nullum esse absque

pecca to:

peccato:& vtuntur testimonio Iob, nemo mundus a sorde, nec si 1
vnius quidem diei fuerit vita eius super terram. Numerabiles aūt menses eius. Cuius sonum tantummodo proferunt, interpretationem penitus ignorantes. Aduersus quos breuiter respondebimus, quoniā absq; peccato esse in scripturis dupliciter intelligitur. Vt sit alterum, nunquam omnino peccasse: alterum peccare desijsse. Si igitur aiunt, eum absq; peccato dici, qui nunquam peccauerit, & nos assentimus, nullum esse absq; peccato: quia omnes homines aliquando peccauimus, licet postea virtutē sequuti sumus. Si verò 2
sic intelligunt, hominem non esse absq; peccato, vt negant quempiam post vicia, ita se ad virtutes referre, vt nunquam omnino peccet, falsa eorum sententia est. Potest enim fieri, vt qui ante peccauerit, & peccare desierit, sine peccato esse dicatur. Sic & Dominus noster Iesus Christus exhibuit sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam. Non quia Ecclesiasticus vir nunquam habuerit maculam, sed quia nequaquam vltra maculetur, non habentē rugam, non quod ruga veteris hominis in eo aliquando non fuerit, 3
sed quod eam habere desierit, in hunc modum & illud intelligendum est, vt sit sancta & immaculata: non quod a principio imi māculata fuerit: hoc enim suspicari quidem de homine non potest, quòd anima ei⁹ maculata non fuerit, sed quod reputetur pura atq; syncera, quæ maculari vltra desierit. Hæc idcirco diximus, vt doceremus posse hominem, obid quod peccare desijt, vocari absq; peccato, & immaculatū. Hactenus Orige. Chrysostomus etiā locum illum Pauli, de præsenti Ecclesia interpretatur. Item & Hieronym⁹ 4
qui etiam In Isaiam cap. 54. In locum illum, ecce accola veniet, præsentē Ecclesiā sine macula & ruga, esse affirmat: & pleriq; alij in hāc eandem sententiam interpretantur Theodoretus, Gregorius Nissenus, Maximus, & Neilus locum illū. 4. capi. Tota pulchra es &c. communis recentiorum consensus est præsentem Ecclesiam in ipsis iustis sine macula & ruga, & vicio peccati mortalis esse: nō tamē sine vicio peccati venialis: neq; id tollere, quin gratiosa sponso subsit, & tāquā pulcherrima cōmendet: & Paulo tāquā gloriosa, facta 5
sine macula & ruga, aut aliquo huiusmodi prædicet. Quā sentētiā sequut⁹ Thomas aquinas sanctā dicit esse Ecclesiā, per intentionē & immaculatā per omnimodā puritatē. Hæc semel & iterū dixisse satis sit: ne quoties in sequentibus de puritate Ecclesiæ dicendum erit, eadem repetere necesse habeamus.

Ecce

1 Ecce, tu Pulcher es dilecte mi,& decorus:lectulus noster floridus,ligna domorum nostrarũ cedrina, 2.Cor.10.
laquearia nostra cypressina.

¶ Gaudet quidem sponsa ab insigni pulchritudine, & innocẽtia a sponso cõmendari. Verũ quia se ab eodem intelligit lõge superari, velut pudore suffusa magnificas laudes suas in sponsum refert tã Ioan 1
2 quam pulcherrimum,& innocentissimum. Q. D. Immo vero,o spõse mi charissime,tu pulcher es,& decorus, atq; egregius. Nam & hoc significare aiunt Hebræi. dictionem illam נָעִים. laudat deinde cubile suum,quod floribus sit aspersum, & domum,quæ cedro sit,& cypresso contignata.his illum illectamentis in domum suã annitẽs inducere,&ad cubile pertrahere:vt aliquãdo tãdem amplexibus,& amorib9 castissimis sponsi sui plene frui possit, & liberos
3 ipsi quam simillimos procreare,quibus etiam artibus,& blanditijs vaga illa mulier vecordem adolescentem ad suos amplexus & amores impudicos inducitur euocare. Sic enim blanditur iuueni, lectulum meum straui tapetibus pictis ex Aegypto, aspersi cubile Prou.7.
meum myrrha,& Aloe, & cynnamomo. Sed hæc quia sponsa est, & columbinis oculis pudibunda,reliqua subticet,& per reticentiã vult intelligi, quæ procax & impudens illa adultera exprimere non erubescit. Subiungit enim, veni,inebriemur huberib9:& frua
4 mur cupitis amplexibus. Præterea,cum sciat sponsa omnia se debere cum sponso habere comunia,(Nec enim mulier sui Corporis 1.Cor.7.
potestatem habet, sed vir) non lectulum suum vt illa,nec suas domos iactat:sed lectulus inquit, noster floridus est:& ligna domorum nostrarum cedrina,& laquearia nostra cypressina. Lectulum vero appellat,more amantium, qui diminutiuis ad blandiendũ appositis gaudent vocabulis: quãquam Hebræis, עֶרֶשׂ primige
5 nia vox est. Et quod noster interpres vertit floridus, alij vertendum putant, vmbrosus, aut virens, vt significetur thorus coniugalis, fœcundus, & proletarius: sumpta metaphora ab arboribus,quæ quam diu virent,feraces sunt, & fructuosæ: Haud secus Ecclesia laudari gaudet a Christo nunquam satis laudato sponso,& Deo suo,a quo laudari (vt inquit Bernardus) est laudabilem.

bilem fieri. Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est 1
s.Cor.10. (vt Paulus statuit) sed quem Deus Commendat. Verũ enim vero quia non est nescia omnem suam pulchritudinem, innocentiam, & quid, quid boni habet merè gratuita esse dona Christi, & pulchritudinis illius, ac bonitatis, quæ ab eodem velut ab inexhausto omnis pulchritudinis, & bonitatis fonte manant, deriuationem, ac participationem (nam de plenitudine eius nos omnes accepimus,
Ioan.1. inquit Ioannes) ideo illum solum pulchrum esse affirmat, & decorũ: aut vero egregium, & extra omniũ pulchrorum aleam positũ, 2
quippe, qui ipse solus perse pulcher sit, & ipsa pulchritudo, cuius participatione pulchra sint, quæcunq; censenda sunt pulchra. Pulchrum enim & pulchritudo in causa illa, quæ in vno omnia colligit (quemadmodum docet Dionysius) distinguenda non sunt, hęc enim in rebus quidem post Deum omnibus etiam intelligibilibus in participationes, participãtiaq; diuidimus, pulchrũq; nominam⁹, quod est particeps pulchritudinis: pulchritudinem vero, participationem quandam causæ primæ pulchra omnia facientis, 3
ipsum vero, superessentiale pulchrum, pulchritudo quidem dicitur, propter illam, quam rebus omnibus pro suo cuiusq; modo, pulchritudinem tradit. Atq; vt omnium concinnitatis, nitorisq; causa, luminis uidelicet instar, cunctis coruscans fontam radij sui deriuationes, omnia passim pulchra reddentes, & tãquam ad se omnia vocans (vnde & a vocando pulchritudo Græcè κάλλος cognominatur) ac deniq; tota in totis in vnum colligens appellatur: & pulchrum, tanquam vniuersam comprehendens pulchritudinem, at- 4
que super pulchrum, semperq; & secundum eadem, & eodem modo pulchrum. In ipsa etiam simplici, & excelsa pulchrorum omnium natura (vt idem Dionysius philosophatur) omnis pulchritudo, & omne pulchrum vniformiter, secundum causam præexistit. Ex hoc ipso pulchro omnib⁹ quę sunt inest, vt pro modo suo sint pulchra: atq; propter ipsum pulchrum omnium congruentiæ, amicitiæq; communiones, vnionesq; proueniunt, idq; omniũ est principium, vt causa efficiens, & mouens, & continens vniuersa, pul- 5
chritudinis videlicet, sui ipsius amore. Est & finis omnium, cunctisq; amabile tanquam finis: omnia enim pulchri gratia fiunt. Exẽplaris quoq; causa est: omnia enim per pulchrum definiuntur. Quã obrem idem est pulchrum ipsum, atq; bonum, quoniam omnia pulchrũ pariter atq; bonum secundum omnem causam appetunt

nec

1 nec quidquam est in rerum ordine,quod non sit pulchri,boniquè
particeps. Hæc Dionysius. Ipse igitur sponsus cum sit splendor,
& refulgentia paternæ gloriæ,quos irradiauerit mentis oculos om
nibus discussis ignorantiæ& viciorum tenebris sua luce illustrat, Heb. 1.
& ad intellectuales imagines excipiendas, reddendasque instar ni
tidorum speculorum reddit idoneos. Iam cum idem ipse paternæ Colos.1.
substantiæ,quod primum pulchrum est,expressa sit figura,& Dei
patris imago inuisibilis,sic in mentem, quam sua luce perfuderit,
2 & ad se intuendum roborauerit, sui similitudine imprimit: eâquè
sibi assimilat; vt etiam solis radius corporearum rerum imagines,
& similitudines in corporeũ oculũ vna secũ infert, & rebus, vnde
imagines illę defluxerint,reddit similem. Quo etiam spectans Pau 2. Cor. 3.
lus dicebat; nos autem omnes reuelata facie gloriam domini spe-
culantes (hoc est Christum, qui gloria & splendor Dei patris est,
velut specula excipientes,& reddentes)in candẽ imaginem trans-
formamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu.atq;
3 hac sanè ratione mens illa quæ imaginẽ filij habet, filio similis est,
& patri cuius imago filius est, & Spiritui sancto, qui ab vtroquè
procedens eiusdem prorsus est cum vtroquè substantiæ, & huius
etiam auctor assimilationis trinoquè & vni Deo similis reddita,
pulchra est; & pristino illi candori ac pulchritudini, quam ha-
buit, cum primum ad imaginem & similitudinem Dei condita Gene.1.d.
fuisse dicitur restituta, Christi & Dei pulchritudinem refert, sic
Deus quos præsciuit, hos & prædestinauit, conformes fieri ima- Rom.8.e.
4 ginis filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tanti igi
tur beneficij memor Ecclesia, pulchram se agnoscit. Sed quia ex
assimilatione eius, qui primogenitus est in multis fratribus,id est
consequuta,nec de mutuata pulchritudine quasi de sua, gloriari,
aut accepti beneficij vnquam immemor videatur,id ipsum totum,
quidquid pulchri,aut boni habet, Christo fert acceptum: & gra-
tias agens in eundem tanquam auctorem omnium refert bonorũ:
Qui & tanquam Deus, ipsummet pulchrum est; & tanquam ho-
5 mo præsertim resuscitatus a mortuis corpore impassibili, & glo-
rioso, Decorus & speciosus forma præ filijs hominũ,qui peccatum
nõ fecit,& in cuius ore nõ inuctus dolus. 1. Petri. 2. D. sed quæ in Psal.44.
eo omnis plenitudo diuinitatis inhabitat corporaliter. Colo.2.b.
Iam vero quia pulchrum hoc non potest,non miros amores sui in

eo, cui perſpectum fuerit, excitare Eccleſiam in ſui amorem ſic 1
rapit, & accedit, vt nihil, illa magis optet, quam ſpiritualiter cum
ipſo congredi, & ſpirituales ipſi filios, non ex ſanguinibus, neque
ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo genitos,
parere atq; educare. Huius igitur deſiderij vt compos fiat Eccleſia
cõmunem ſibi cum Chriſto lectum floridum memorat, & cõmu-
nes vtriq; domus cedro, ac cypreſſo contignatas, huiuſmodi blan-
dicijs ſponſum allicere, & ad caſtiſsimos ſuos amplexus annitens
pertrahere. Eſt autem communis hic Chriſti, & Eccleſię lectus flo 2
ridus vna omnium fidelium mens ſpiritualis omnibus omniũ gra
tiarum ſpiritus ſancti floribus odorata: numero quidẽ multiplex,
ſed tamen quæ propter ſpiritus, ac fidei & charitatis vnitatem,
vna merito cenſeatur: domus vero, eorundẽ fidelium animæ, & cor
pora, ſancta, & viua Dei tẽpla ſpiritus viribus, & virutib' tum hu
manis quaſi tignis cedrinis, tum diuinis quaſi laquearibus cypreſ-
1.Thes.5. ſinis, quæ peccati putredinem, aut carnem neſciunt, contigna-
ta: quæquẽ ſuo odore gratam Chriſto præbent habitationem. Has
enim partes in homine fideli numerat, & integras, atque incul- 3
patas in die Aduentus Domini noſtri Ieſu Chriſti cõſeruari orat
Paulus. Quarum typum quendam geſsiſſe videntur partes tem-
1.Cor.3.d. pli, quod Ieroſolymis Solomon magno totius orbis miraculo con
2.Cor.6.d ſtruxiſſe memoratur. Quo etiam alludens Paulus templum
inquit, Dei ſanctum eſt: quod eſtis vos, & alibi, Neſcitis, quod
membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti. Iam ſicut templi
illius partes duas, quarum altera templum, & ſanctum, altera
oraculum, & ſancta ſanctorum vocatur, vndiq; aſſeribus abiegnis 4
obductas, & trabibus cedrinis legimus fuiſſe contignatas, ſic do-
morum ſuarum, quas templum & oraculum deſignaſſe videntur,
tigna, minores trabes hoc eſt, inferioris ordinis virtutes, cedri-
na: & laquearia, maiores trabes, quibus tigna, & totum tectum
nititur, nempe inſigniores Theologicas virtutes, cypreſsina: aut
Plinius.li. (vt alij vertendum putant) abiegna eſſe affirmat Eccleſia. Hæc
6.cap.42. enim in pondus niti, & ad tectum firmiſsima ſcribit Plinius: ſed
idem etiã ibidem cupreſſum contra cariem, & tineam firmiſsimam 5
eſſe ait. Et eodem libro. Cap. 40. ligna infœcunda tradit firmio-
ra fertilibus: niſi in quo genere mares ferunt, vt cupreſſus. Et,
inter ligna, quæ cariem, vetuſtatemquẽ non ſentiunt, cedrum
numerat, & cupreſſum. Quæ omnia quam belle conueniant Ec-
cleſiæ

5 clesiæ virtutibus, nemo nescit Christianus. Virtutes namque Ecclesiæ non solum peccati cariem, aut tineam, non admittunt: sed etiam totum ædificium ne vetustate labatur, ne ve ob peccati corruptelam vicium faciat, seruant. Præterea animæ virtutes, qua parte illa sensum, & vitam tribuit corpori, vnde etiam simpliciter anima dicatur, eiusdem animæ virtutibus, qua parte citra corpus agit, & spiritu afflata diuino, spiritus appellatur, velut tigna cedrina laquearibus cypressinis nituntur & fulciuntur.
2 Quin & hæ omnes virtutes, diuinarum rerum meditationes, & assiduas de rebus spiritualibus commentationes, quasi tectum firmissime sustinent: Cuius munimine subiectum ædificium ne defluxu imbrium (nempe tentationum) velut detectus paries excedatur, & corruat, conseruatur. Denique hæc ipsa mens spiritualis in hoc templo Vicem habere videtur altaris, in quo ante Rom.1.a. adytum Sacerdotes thymiama adolebant. Nam & Paulus se in 1.Pet.2.a spiritu suo Deum colere profitetur: & Petrus Christianos, propterea quod spirituales hostias in hoc tẽplo spirituali offerũt accę
3 ptabiles Deo per Iesum Christum, genus electum, & sanctum, ac regale sacerdotium esse testatur. Quo maxime cultu quia pij homines in dies magis spirituales fiunt, & Deo coniunguntur Ioan.4.c. (Nam spiritus est Deus: & pater tales amat adoratores, qui adorant eum in spiritu, & veritate) ideo & spiritualis mens instar lecti floridi habere videtur. Vbi Christus & Ecclesia spiritualiter commiscentur: & spirituales filios procreant. Porro hæc omnia quum
4 communia sibi & Christo memorat Ecclesia, beneuolẽtiam illius captat geminato in verbo vno argumento. Altero nimirum ex inviolata fide coniugali, quæ maxime post Christum Ecclesiæ deuincire: Altero a gratitudine & pietate, quum hæc illius esse munera profitetur. Nam & hæc pietas Christum Ecclesiæ potenter iungit, & iunctum arctissime retinet. Inest & in eo verbo vis illa, vt commone fiat Christus, hæc sua esse opera, quæ ipse in communem suum, & Ecclesiæ vsum fabricauerit. Quod argu-
5 mentum non parum momenti habet ad illum impellendum, vt cõmunem ibi cum sua Ecclesia vitã agat. Nã artifices sua amant opera: & eorũ vsu maxime delectantur. Qui autem omnia creauit (inquit Paulus) Deus est. Et Moses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus in testimonium eorũ, quę dicenda erãt:

 Christus

Christus vero tanquam filius in domo sua, quę domus sumus nos. 1
Ezech. 16. Heb. 3. Hunc nos mysticum sensum ex acerrima illa, Synagogæ reprehensione apud Ezechielem, colligimus. Sicut enim crebras Synagogæ eo loco exprobari legimus fornicationes, nempe varios cultus & ritus, quibus se illa cum multarum gentium idolis velut commiscuerit: & lupanaria ac prostibula, templa nimirum quæ illis extruxit, & aras, in quibus ipsa prostiterit: sic ex cōtrario, sanctæ Ecclesiæ animam, & corpus, Christi & Dei templum. Mētem vero spiritualem lectum floridū, vbi per spirituales hostias & piū 2
cultum Christus & Ecclesia in vnum nascentur spiritum hoc loco mystice designari, pie & spiritualiter philosophamur. Sed hęc nos, Vt omnia nostra, ipsiusmet Ecclesię catholicæ iudicio & censuræ vltro subijcimus. Sunt qui Ecclesiā per lectum floridum fęcunditatem suam Methonymicos significare, & Christo acceptam ferre dicunt. Quippe quæ se ante sterilem fuisse cum meminerit, nunc deserta pristina impietate, & Christo cōiuncta, fæcunditate, & sancta ac numerosa prole dotata erūpat prę gaudio, & clamet, lectul' 3
noster floridus, tigna domorū nostrarum cedrina: laquearia nostra cypressina quod Isaias dixit? Quia multi filij desertæ magis, quam eius quæ habet virū. Vt per tigna cedrina, perfectiores Ecclesiæ filios, per laquearia cypressina, perfectissimós intelligamus, qui infirmorū filiorū imbecillitatē sustineant, & fulciant. Quos etiā ad reliquas & ignobiliores huius tecti partes referunt. Glo. per lectū floridum, tempus pacis significari putat. Quod eo tēpore Ecclesia virtutib⁹ floreat: & spirituali prole multiplicetur. Per domos, par 4
ticulares Ecclesias: quorū tigna sint prædicatores, verbo & exemplo ipsas fulcientes, his adhærent & nitūtur infirmiores suis virtutibus tātum domū ornantes velut laquearia: quæ ad decorē inquit domus solēt fieri. Theodoretus, lectum inquit, vt existimo, diuinā vocat scripturam, in qua tum sponsus tum etiam sponsa quiescentes inter se comunicāt spirituali communione. Et ille quidem dat verbi semina, hæc vero accipiens concipit, vterum fert, parturit, & clamat cum propheta, propter timorem tuum domine in 5
vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus: spiritum salutis tuæ concepimus in terrā. Vmbrosum porro vocat lectum, tanquā adiuta a spiritu gratiæ, & liberata ab ardore peccati. Quod enim est Iochi nubes, hoc nobis est auxilium spiritus.

CAPVT

1 # CAPVT. II.

Ego flos campi, & lilium conuallium.

EXterior dramatis œconomia lectori intelligendum permittit, Sponsum victum honestis blanditijs, & illectamentis sponsæ, cum ipsa de more coniugum fuisse congressum: sponsam vero ve-
2 hementer gaudentem, quod se grauidam ab eo factam sentiat, ob hanc fœcunditatem suam se floribus, qui in agro proueniunt, & lilijs in conuallibus, & locis irriguis florentibus, quum de se sic loquitur, comparare. Ego flos campi, & lilium conuallium. Quod de Ecclesia mystice dictum sic intelligimus. Vt postquam Christus resurrexisset, suamq; Ecclesiam in fide & charitate sui cõfirmasset, sensumq; vt intelligerent Scripturas, aperuisset, illius tunc pulchritudine, & delitijs captus, & allectus spiritualiter cum ipsa sit
3 congressus, cum pacem precatus discipulis, in eos insuflauit, & dixit accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. et rursum ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti. Ea enim potestate, & gratia accepta, Ecclesia fœcunda & grauida facta est, tanquam spirituali semine accepto, quo plurimos succedente tempore filios Christo esset paritura, vi enim & efficacia doctrinæ Euangelicæ, & gratiæ remissionis peccatorum
4 Ecclesia suos concipit, & Christo parit filios. ob hanc vero diuinã fœcunditatem gestiens, & Christo sponso suo gratias agens Ecclesia, se florem campi & lilium conuallium asseuerat. Aut etiam vt alij vertunt rosam Saaron, alij rosam saturitatis. Vt quemadmodum Deus dicitur Sadai, copia omnium bonorum, sic & Ecclesia se rosam saturitatis dicat, quod in ipsa Dei munere resideat omnis gratiæ, & pulchritudinis copia. Porro Saaron planitiem & agrum frumenti viniquè feracem Hebræis significat, & quod
5 noster interpres hoc loco vertit florem חבצלת Isaiæ tricesimo vertit lilium his enim duobus locis tantum hæc dictio in sacris biblijs inuenitur. Iam cum eo loco inter interpretes conueniat Ecclesiam Euangelicam ante Christi aduentum sub nomine solitudinis, & terræ desertæ, ac sterilis conferri ad se ipsam

Ioan. 21.

Mat. 28.

 post

post Christi aduentum sub nomine חֲבַצֶּלֶת hoc etiā loco eandem 1
par est agnoscere parabolam; vt se sponsa sub Christo cum flore
vel rosa in Saaron proueniente, & cum lilio in conuallibus & locis
irriguis existente conferat, propterea quod agnoscit oraculū illud
Esaiæ in se completum, lætabitur deserta, & inuia, & exultabit so-
Esai.35. litudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit
lætabunda & laudans. Gloria libani data est ei, Decor Carmeli &
Saaron. Ipsi videbunt gloriam domini, & decorem Dei nostri. Et
paulum post, scissæ sunt inquit in deserto aquæ, & torrētes in so- 2
litudine: & quę erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aqua
rum. Laudat igitur Ecclesia fęlicem sortem suam, & comparatione
sui ad florem, aut rosam Saaron, cāpi nimirum feracissimi, & liliū
conuallium, amplissima beneficia, quæ a sponso suo Christo acce-
pit, commemorat, tacite mordendo æmulam suam Synagogam,
quæ repudiata, sterilis reddita sit, & redacta in solitudinem. Huc
Oseæ.14. etiam spectat illud Oseæ oraculū, Ero inquit dominus, ros Israeli,
germinabit sicut lilium, & erumpet radix eius, vt libani ibunt ra- 3
mi eius: & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius vt libani. Con-
uertentur sedētes in vmbra eius, viuent tritico, aut (vt alij vertūt)
viuent sicut triticum; & germinabunt quasi vinea. Vel, & flore-
bunt vt vitis, Memoriale eius, vt vinum libani, qui locus præter-
quam quod eundem reddit sensum, quem superior ex Esaia ci-
tatus, postremis tamen tribus incisis eundem exprimit modum,
quo Christus Ecclesiam sua germina, & fructus proferre statuit in
Ioan.15.a. Euangelio quum ait, Nisi granum frumenti cadens in terram mor 4
tuum fuerit ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multū
fructum affert. Et rursum. Ego sum vitis vera, & pater meus agri-
cola est, omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eū:
& omnis qui fert fructū purgabit eū, vt fructus plus afferat, Vt ex
hoc etiam loco constet sapienti, & prudenti viro, cui hæc diligen-
tissimè pensanda esse admonet propheta, quæ de numerosa sobo
le promittit Deus Israeli, spiritualiter esse intelligenda. Et eodem
argumento quæ de admiranda rerum omnium copia, & pace tem
poribus Messiæ promissa legimus, longe aliter, quam intelligunt 5
carnales & crassi Iudæi, esse exponenda. Interim tamen ex Esaiæ
vaticinio proxime adducto, argumētū sumi posse videtur, hui⁹ lo
ci constructionem intransitiuam pro transitiua positam esse: vt
quemadmodum eo loco dicitur, quod Ecclesia florebit sicut liliū,
&

1 & fideles moribus cādidos, & virtutibus odoratos velut lilia, proferet, sic etiam hoc loco dictum sumamus, Ego rosa Saaron, pro eo quod est, ego profero fideles moribus, & virtutibus similes rosis, quæ florent in Saaron; & lilijs florentibus in locis amœnis irriguis: idque singulari sponsi mei munere, & munificentia. Perinde enim atq; si quis in solitudinem aliquam arentē, & siticulosam plene infundat flumina, eamq; immissis aquis abundantibus reddat feracissimā, quæ antea defecta aquis, sterilis fuerat, & inu-
2 tilis: sic etiam spōsus meus maximis in me effusis fluminibus gratiarum & donorum spiritus sui plenis alueis fluentibus me, quæ antea impia & sterilis fuerā, omniq; diuinæ gratiæ humore destituta, nūc reddidit huberrimā; & eo vsq; omni florū, fructuūq; prouentu diuitē, vt cum libano, Carmelo & Saaron locis vberrimis, certare possim omni florū varietate picturata, omniumq; fructuū 2.Cor.2.
vbertate gratissima. Nempe illorū florum ferax, qui se Christi bo- Psalm.1.
num, & gratum esse Deo odorem iure gloriantur; & eorū fructuū Apoc. 22.
quos arbores ad fluenta spiritus sancti plātatæ suo reddunt tem-
3 pore perpetuis folijs ornatę, & quarum nullus vnquam, aut flos, aut fructus perit. Hoc ipsum etiam ex citato Osæę testimonio cōfirmari potest. Quòd si hæc paulo coactior videbit interpretatio, hæc Ecclesiæ dicta interpretabimur in persona sanctorum pietate insignium, & omnium virtutum odore fragantium, quos Ecclesia persimilis reddita agro Saaron profert, rosis in eo agro, & lilijs in conuallibus libani & Carmeli florentibus quam simillimos. Aut
4 vero dicemus, Ecclesiam vt se totam floridam, aut roseam prędicet ac liliatam, florē se, aut rosam, & lilium appellare. Quam primam speciem amplificationis in nomine vno positam numerant Rhetores vt apud comicum scelus, pro scelerato positū est, & in hac ipsa sacra poesi infra capite quinto Guttur sponsi dulcedines, siue suauitates, & ipsum sponsum totum desideria in Hebræo dicit sponsa, quod latinus Interpres, vertit Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis. Et hoc ipso capite secundo. Paulo inferius vbi
5 in nostra vulgata ęditione legimus, neque euigilare faciatis dilectā, iuxta Hebræum est, neque euigilare faciatis amorem. Quæquidem interpretatio mollior sane, & sequenti loco accommodatior videri potest. Gregorius quoque Nissenus, Maximus, & Neilus hunc locum de Ecclesia interpretātur in hæc verba, nempe ego ex Israelitis, & ex gentibus Ecclesia, Quantum quidem ad Israe-

litas, vt qui legis, & prophetarum opera ab infidelitate, & malitia ante repurgati, ac inde instar agri cōplanati fuerint, & æquabiles redditi: nec magnopere a pulchro discesserint virtuti obuiā iui, imbrem super cælestem mente excipiens; quantum, vero ad gentiles, vt qui propter pristinā infidelitatem naturali æquabilitate priuati essent, & hyeme perturbationum excauati; velut lilium ex depresso loco in altū ex oriens, & ad iustam magnitudinem ex ipsis radicibus in speciem, calami succrescens, ne cauitatib9 occulatur, quin vt ipsius pulchritudo sublimis appareat, per fidem in Christum, radices egi, ac propterea quod a perturbationibus repurgata sim e confusione idest perturbatione animi extiti, atque in sublimi cognitionis & cōtemplationis per virtutis pulchritudinem pulchra euasi. His accedit psellus, cuius verba videre potes lector in interpretatione ipsius, in verba illa paulo post sequentia, sicut malus inter ligna syluarum. Item & Eusebius & Philon. Et Eusebius quidem quod generatim per florem dictum est, speciatim per lilium expositum esse annotauit, cuius natiua conspecta claritudo splendorem lætitiæ ænigmatice indicat; campus vero dicatur natura nostra κοίλης per expositionem etiam comparatione ad testudinem cæli; Philon autem citat locum illum Isaiæ, quem iam nos citauimus. Ἀγαλλιάσθω ἐρήμος καὶ ἀνθεῖ ὡς κρίνον. Video tamen communem esse interpretationem, hæc sponsum de se dicere. quibus etiam verbis putat Glo. Ecclesiam pacis & quietis cupidā ad labores, & certamina pro Euangelij prædicatione subeunda a Christo euocari. Propterea quod cum ipso se esse dicat, qui instar florum in patenti agro florentium totum mundum suo odore afficere instituerit: & qui quasi lilia in conuallibus florentia humilibus, & ad patiendum paratis hominibus, diuinitatis suæ mysteria decreuerit reuelare. In hac etiam sententia fuit Theodoretus: sic enim in hunc locum scribens sponsum loquentem inducit, humanam pulchritudinem meam contemplata es; Deum enim nemo vidit vnquam. Ego enim factus sum flos agri, hoc est, terrenū corpus sumpsi, & in terra germinaui cum sim ante secula sublimis, immo vero immensus, lilium nō montiū, neque collium, neque agrorum simpliciter, sed vallium. Nō solū enim viuis Euangelizauit salutem, sed etiam mortuis resurrectionem, cum descendisset in inferiores partes terræ, vt impleret omnia. Propterea florem agri se ipsum appellat, lilium vero vallium, hoc est, mortuorū.

Nam

1 Nã & illis reſurrectionẽ, reditũ in vitã Euãgelizãuit,& lucri fecit.

Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.

¶Confirmat ſponſus elogium, quod de ſe ſponſa pronunciauit:
additaquè altera comparatione a contrarijs ſumpta,laudes ſponſæ
amplificat.Iuxta illud Axioma,oppoſita iuxta ſe poſita magis elu
ceſcunt, myſtice verò per ſpinas reproborum Eccleſias intelligi-
mus infrugiferas inſtar ſpinarum, & ijs qui ad eas contrectandas
accedunt,noxias,quęq; igni & incendio inextinguibili velut ziza
2 nia in faſciculos conſtrictę tandem abſumendæ ſeruantur: vt Chri
ſtus admonet in Euangelio,cuiuſmodi ſunt Phariſęorum concilia Matth.13.
bula,hæreticorum conuenticula, ſecta mahumetana, pſeudochri
ſtorum & Antichriſtorum congregationes, & deniq; impiæ om-
nes factiones, quæ candidam & ſuis virtutibus ſuaue olentẽ Chri
ſti Eccleſiam ceu lilium formoſiſsimum circunſtantes in hoc mun
do maledictis,iniurijs,& perſequutionibus pungunt, & lacerant:
ſummiſq; eam viribus obruere nituntur,ac ſuffocare. Verum cum Matth.13.
3 hæ plantæ ſint, quas Deus pater ſponſi non plantauit, ſed huius
Euangelici agricolæ implacabilis hoſtis Diabolus ſeminauit:per
Angelos eiuſdem agricolæ & patris familias meſſores eradicandæ
tandem, illo iubente, ſunt conburendi. Nouit enim Deus(vt do-
cet Petrus) pios de tentatione eripere:impios vero in diem iudi- 1.Petri.2.
cij cruciãdos reſeruare. Et vt canit Dauid quũ exorti fuerint pec- Pſalm.93.
catores ſicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur inqui-
tatem,vt intereant in ſæculum ſæculi,(tu autem altiſsimus in æter
4 num Domine) quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce
inimici tui peribunt: & diſpergentur omnes, qui operantur ini-
quitatem. At vero iuſta Eccleſia ſicut palma florebit, ſicut ce- Pſalm.91.
drus,quę in libano eſt,multiplicabitur & in altum ſuccreſcet. Plan
tati denique in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri flore-
bunt.Irrigati ſcilicet perpetuo aquis illis, quæ de ſanctuario ema-
nantes,quidquid attigerint, viuificant. Ad huc multiplicabun- Ezech.47
tur in ſenecta uberi: & bene patientes erunt, hoc eſt, be-
5 ne habiti, vegeti, & ſucculenti germinabunt: vt annuncient,
quoniam rectus eſt Dominus, & non eſt iniquitas in eo. Filiæ
autem dicuntur,inquit Theodoretus propterea quod vocatę qui-
dem ſint,ſed ipſę ſe ipſas electione ſui priuarunt. Multi enim ſunt
vocati, pauci vero electi. ſponſam vero Propheta Iſaias hoc
nomine appellat dicens, lætare deſerta &c. Flore vt lilium.

Asimilat autem sponsam lilio bene olenti,& exterius splendido, 1
&, qui in medio aureum florem habeat. Talis porro est anima
quæ iustitię splendorem habet,& spirituale donum sapientiæ, &
cogitationis in intimis prōptuarijs circumferens. Sunt qui & hoc
dictum interpretantur de Ecclesia gētium, quę inter impios quasi
inter spinas candida,& suaue olens velut lilium sit exorta. Cui in-
Philip.2.b terpretationi accedere videtur Paulus, quum ad Philipenses in
hunc modum scribit, omnia autem facite sine murmurationibus
& hæsitationibus. vt sitis sine querela,& simplices filij Dei, sine re 2
prehensione in medio nationis prauæ,& peruersæ, inter quos luce
tis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes.

Sicut malus inter ligna syluarū, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra eius, quem desideraūeram, sedi:& fructus eius dulcis gutturi meo.

¶ Par pari refert sponsa: sed vt decet gratum,& pium animum ma 3
iori cum fænore ad sponsum laudes reciprocat, Nec enim satis es-
se putat, sponsum conferre cum lilio, qui flos est pulcherrimus,&
suauissimus: nisi etiam conferat cum malo, quæ inter Syluestres ar
bores sola poma fert dulcissima,& vmbram præstat gratissimam.
Sic & Ecclesia cuius integritas,& innocentia, ex lilij inter spinas
florentis collatione commendata fuit, Christum tanquam aucto
rem,& patronum innocentiæ & integritatis suę, atq; omnium bo
norum largitorem laudat: dum illum confert cum malo arbore fru 4
gifera, quæ sola inter infrugiferas proueniens poma ędit suo pala
to suauissima:& vmbram reddit amænissimam. Solus enim Chri-
stus in sterili huius mundi Sylua natus ea arbor est, quæ fructus
affert,& poma aurea visu pulcherrima,& gustatu, olfactuq; sua-
Prou.3.b. uissima. Is enim cum ipsa sit Dei sapiētia, lignum vitæ est ijs, qui
apprehenderint eum: & fructus eius preciosior est cūctis opibus:
& omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quales
vero hui9 arboris fruct9 sint, ipsamet de se sic loquēs, ostēdit. Flores 5
mei, fruct9 honoris & honestatis: ego mater pulchræ dilectionis,&
Eccle.24. timoris seu religionis,& cognitionis,& sanctæ spei. additur præte
rea in Græcó, Do autē æternos (intellige fructus) liberis meis di-
ctis ipsius (id est vocatis a Deo) omnibus simul. Iam vero quia his
ce edendis fructibus,& imprimis fide, quæ cognitionis appella-
tione

3 tione hoc loco significari videtur, iustitiam, & vitam æternam vo-
cari sancti, & filij Dei, assequuntur, & firmum contra omnia peri-
cula præsidium, hæc insuper subiungit sapientia, in me omnis gra
tia vitæ & veritatis, in me omnis spes vitæ, & virtutis. hoc est præ-
sidij. Quæ omnia Christus se Ecclesiæ suæ præstaturum, sic spon-
det apud Osæam. Ego afflixi, & iterum respexi eum Ephraim in Ozæ.14.d
telligit, & sub illius populi typo Ecclesiam eorum, qui spirituales
Ephraimitæ (id est, frugiferi & crescentes) erũt. Ego ero ceu abies
2 frondosa: ex me fructus tuus inuentus est. Pollicetur enim Chri
stus eo oraculo, se quos antea propter ipsorũ scelera auersatus fue
rit, & longa afflixerit captiuitate Dæmonum potestati derelictos
olim respecturum: & per pœnitentiam priorum scelerum ad se vo
catos, in perpetuam tutelam suã recepturum. Abies enim arbor al
tissima cum sit, & semper virens, densam, & perpetuam vmbram
præbet: sub qua, qui sedent a solis ardoribus interdiu, & lunæ incõ
modis per noctem, tuti agunt. Sed ne solum vmbræ vsum a Chri-
sto, velut ab abiete infructuosa expectaret Ecclesia, & tuta quidẽ
3 ab hostium iniurijs, quæ tam ad victum necessaria sunt, solicita ab
alio quærere cogeretur, Ex me inquit, fructus tuus inuentus est.
Quem vtrumq; vsum Christus præstare designatur sub specie ad
mirandæ illius vitalis arboris, quæ Ioanni visa est in medio ciuita-
tis nouæ Hierusalem fructus ferre duodenos, per singulos nimirũ Apo.22.a
menses ferens fructum suum: & cuius folia ad sanitatem gentium
conferunt. Hoc est cuius vmbra gentibus sit salutifera. Hæc igi-
4 tur a sponso suo Christo sibi obuenisse gaudens Ecclesia, solum
Christum similem esse affirmat malo fructus ferenti quam dulcis-
simos; reliquos vero procos, qui se ementito Christi nomine, am-
biunt, arboribus Syluestribus, quæ nullum fructum ferunt, aut si
quem ferunt fructum, humano vsui prorsus inutilem, & vitæ ini-
micum: vuas nimirum fellitas, & botros amarissimos ferunt. Nem
pe impia dogmata, & a vera religione abhorrentia instituta, &
quarum vmbra tantum abest, vt qui ad ipsam confugiunt, tuea- Iudic.9.a
5 tur, vt potius instar Rhamni (quemadmodum de Abimelech nar-
rat scriptura) ceu ignis absumat. Tales certe dicas Pharisæos, Pseu
doprophetas, Hæresiarchas, Philosophos, & quicunq; a Chri-
sto dissentientes rationem bene, beateq; viuendi tradere pollicen
tur. Omnes inquit Christus, quot quot venerunt fures sunt, & la Ioan.10.a
trones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium: per me si quis
introierit

1 ferte exponit locum: cuius ea vis est & summa, vt inde admirandã Christi prouidẽtiam, & quam ipse suę Ecclesiæ gerit curam agnoscam⁹; insuper & inconcussam fiduciam, quã illa vicissim in sponsi sui cura & tutela collo cauit. Vt enim Dauid Dei erga pios patrocinium, & benignitatem allegorice significare solet, modo sub alarum simbolo, vt psalmo. 90. & 33. sumpta ab auib⁹ metaphorã, quę pullos suos sub alis tuetur, modo sub similitudine tabernaculi, vt psalmo. 26. alludens ad tabernaculum, quo se Moses impetum
2 populi fugiens recepit. non nunquam etiam sub Regis schemate, qui penes se collocat, interim etiam in palatij sui recondit penetralibus, quos tutissimos esse velit, & rerum omnium copia affluentes. vt psalmo. 30. & eadem vtẽs allegoria psalmo 82. Hebræos qui se, suaq; omnia tutelæ, ac fidei Domini commisissent, absconditos Dei vocat, vulgata æditio sanctos, & Paulus christianorum vitam absconditam esse cum Christo in Deo testatur scribens ad Colos- Num. 16. f
3 senses: ita & hoc loco Salomon Ecclesiam inducit simili exornatione orationis exprimentẽ, quantæ curæ Christo sit ipsius salus, quã que secura & omni iniuria sub Christi patrocinio tuta sedeat. Nec dissimili vtitur metaphora illi, qua vsa fuit, quum impendentium malorum sollicita in superioribus eundem rogaret sponsum, vt locum vbi ipse gregem suum pasceret, ac per meridiem faceret accubare sibi indicaret. Præsidium itaq; quod tantopere expetiuit, nacta Ecclesia, sicut inquit, malus inter ligna Syluarum, sic dilectus Colos. 3.
4 meus inter filios. sub vmbra illius, quem desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Eãdem omnino præferens fiduciam, quam ille quum hæc caneret, Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo? Domin⁹ protector vitæ meæ: a quo trepidabo? & quæ sequuntur eo psalmo in hanc sententiam. Item, & hæc Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocauit, & reliqua eius psalmi. Subindicat porro in Hebræo iste locus, sub vmbra eius quem desideraueram, sedi, id dictum esse Ecclesiæ Psal. 26. Psal. 22. Acto. 1.
5 illo præsertim quadragenario, quo vt narrat Lucas in Actis, Christus post passionem suam præbuit discipulis seipsum viuum in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis: & loquens de Regno Dei. Tunc enim qui superiore triduo velut oues percusso pastore, palantes & dispersi sub meridie, & æstu persequutionis errauerant, ad Christum, ceu ad vmbrosam arborem confugientes, sub ejus vmbra, & tutela refrigerari & recreari cœperunt, cum

sua assistia

suauissima ipsius præsentia frui,& cum ipso familiariter colloqui, 1
datum fuit:atq; omni hostium metu posito conuiuari:breui sperantibus(quamuis falso persuasi)sub magistri & Regis sui Christi auspicijs rerum summa potiri. Sic enim illum iam cælum in-
Acto.1. scendere parantem rogarunt, Domine, si in tempore hoc restitues Regnum Israelis? quam persuasionem hæc verba Hebraica allegorice videntur indicare בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי hoc est,sub vmbra eius desideraui:& sedebo. Videtur enim sponsa significare ,se iam 2
sedere sub vmbra eius,vt antea sedere expetiuerat:& se post hac ibi perpetuo sessuram sperare,Cæterum:hęc verba respondere possint persuasioni eorum,qui Christum in mundo Regnum Israeliticum restituturum,& temporaliter regnaturum more aliorum Regnũ sperarent: Item & illi,quam Christus discipulos suos habere voluit ex illis verbis conceptam,vos inquit, nunc tristitiam
Ioan.16. habetis:iterum autem videbo vos , & gaudebit cor vestrum , & gaudium vestrum nemo tollet a vobis . Verum , interpres noster notam , Hebraicam adiectam præterito יָשַׁבְתִּי vim coniun- 3
gendi dumtaxat,non autem vertendi præteritum in futurum,hoc loco habere existimauit , vt certe solam habere sæpe alibi in sacrijs litteris deprehenditur et hoc loco יְבִאַנִי præteriti significationem plane retinere videtur tum quod præteritum illud desideraui , iam expletum esse desiderium sponsæ subindicat , tum quod sequens verbum,quo idem sub alia metaphora significatur, in præterito positum sit . Non enim ait , introducet me , sed introduxit me , locus igitur si ad verbum vertas , sic sonat , in vmbra eius desideraui : & sedi. vt per detractionem verbi vnius(quæ 4
figura Synecdoche dicitur) sub intelligamus infinitiuum,sedere. Et hunc sensum,integramq; orationē optime reddidit noster interpres.Quē etiā sensū Ecclesiæ sub Christi resurrectionē optime cōuenire proxime ostēdimus:& plenius adhuc ostēsuri sum⁹, si modo hoc vnum superioribus addamus,consulto dictum esse sponsæ,non quidem,steti,sed sedi,vt ex ea positura,& situ suo significaret firmam,certamq;in omne tēpus tutelam,quā semel a sponso impetrasset,vt etiam sic obliquè carperet œmulam suam,cuius im- 5
Ierem.2.3 pietatem,& scortationes acriter admodum apud Ieremiā castigans Domin⁹ hæc illi inter alia exprobrat in omni colle sublimi inquit & sub omni ligno frōdoso tu prosternabaris meretrix , & grauius ad huc inuehens sequēti capite tertio domum Iuda,iustificauit, in

3 quit, animam suam auersatrix Israel comparatione præuaricatio-
nis Iudæ. Rogas inquit psellus, quare diuinum sermonem dicat ma
lum? Quoniam multas habet gratias. attritum enim pomum, vt cõ
uenit, in quosum cum sanguine mixtum reddit succum: atq; æ-
nigmatice refert manantes fontes salutares de latere seruatoris.
miror sane sapientiam puræ virginis. Sapienter enim ipsum appel
lauit malum. omnis enim humana anima etiam si excellat virtute
& vel ipsos angelos anteuertat, flos tamẽ est dumtaxat, & liliũ val
2 lium non valens cultorem alere: sed se ipsam splendidam exhibet
suæ formę pulchritudine. Neq; enim ille noster agricola nostri in
diget, vt ait psalmographus, bonorum meorum non indiges. At
vero Christus ex quo factus est homo, tres sensus nostros lætificat
dicit idem Psell⁹ & alia, quæ Gregori⁹, Maximus & Neilus in hac
sententiam fusius prosequuntur, quemadmodum malus visu qui
dem decora est, quantum vero attinet ad olfactum suauiter olet,
& gustatu dulcis est, & inde vtilis ad vescendum rationalibus
3 inter arbores Syluestres hoc priuatas; sylua enim nemorosa est, &
fructum fert irrationalibus in cibum, & non rationalibus conue-
niens: sic dilect⁹ meus inter filios hominũ non tantũ quaten⁹ Dei
fili⁹ vnigenitus, & verbũ, sed etiã quatenus sol⁹ inter homines est
impeccabilis. Suaue olẽs autẽ secũdũ donationes charismatũ Sps S.
ijs qui ĩ eũ credũt, perquę hũc gustam⁹, Gustatu vero suauis. Gu
state, & videte, quã suauis sit Dñs. Mellis nãq; dulcedo ijs, qui gu-
stãt nota est, nõ ijs qui nõ gustãt. Vnde etiã alimẽtũ est rationaliũ
4 spirituale vitã illistribuẽs. Reliqui vero filij hominũ, quõiã oẽs pec
cauerũt, & priuãtur gloria Dei, habitu rerũ præsentiũ luxuriãt, &
syluescunt, & per irrationales perturbationes ferũt. Quãobrẽ in-
quit, in vmbra ei⁹ desideraui, & sedi. Vmbra vero oĩo xps est, aut
Christiana cõuersatio, inqua qui sedato est desiderio, æstu pertur-
bationũ nõ incẽditur: sed ab ipsa ꝓtegit. fruct⁹ uero hui⁹, est ille fru
ctus Sps, qui iuxta Apostolum, est gaudium, Pax longanimi-
tas & reliqua: cui⁹ fruct⁹ dulcedinẽ sẽtiũt, qui ipsa experiẽtia ipso
5 nutriunt, gaudio. n. spirituali, trãquillitate animi, & charitate nihil
dulci⁹. Gutt vero quod dulcedinẽ fruct⁹ spiritualis pcipit, rationa
lis vis aĩę est. citra hãc. n. nõ adhibet ratio, quẽadmodũ necsine gut
ture cibi, Syluã, inquit, Euzebi⁹, cõsueuit scriptura appellare mate
rialẽ hominũ vitã, ĩqua pniciosę ferę foueas faciũt, & delitescũt. Di
ct⁹ est aũt Dñs mal⁹ ĩter ligna syluarũ, ꝓpterea q̃ inseruit humanã
naturã ad pulchritudinẽ & fragrãtiã, & alimẽtũ habet enim pomũ

escam & potum,& bonam fragrantiam. Quod est Corpus,& sanguis,& species. 1

Introduxit me Rex in cellam vinariam; ordinauit in me charitatem.

¶Sponsa quum versetur in fundo sponsi, in quo sit vinea non tan
Matt. 21. tum vitibus, sed etiam malis consita,& in eadem extructa domus,
vbi seruetur ex vineę illius vitibus expressum vinum, qualis ille 2
fuit fundus, cuius fit mensio in Euangelio, laudat sponsum & quã humaniter ab illo excipiatur, sodalibus suis narrat. Primum quidem, quod apud sponsum velut sub frondosa arbore in meridiano æstu recreetur: insuper & suauissimis pomis reficiatur, quin etab eodẽ in domum, vbi optimum asseruatur vinum inducta, eius vini potione se oblectet. Quæ ipsa maxima amoris erga se admiratur argumenta,& gratuitæ duntaxat sponsi sui beneuolentiæ fert
accepta. Huius allegoriæ pars altera superiore loco nobis iam ex 3
planata est: altera sic videtur explanãda. Exornat Ecclesia alia metaphora laudes, quibus ipsa prosequitur accepta a Christo postquam resurrexit, beneficia:& quæ maxima ille tum dederit amoris sui aduersus sponsam suam, documenta admiratur. Hæc cum gerantur sub schemate conuiuij rusticani, facta mentione obsonij, nempe pomorum, iam quod fuerit in eo conuiuio potionis genus
ipsa refert, vinum nimirum optimum. hanc enim emphasim. ה 4
nota vice articuli addita apud Hebræos habere videtur, sic enim est in Hebræo הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן hoc est, introduxit me in domum vini illius, nempe optimi; Quod noster Interpres vertit, introduxit me Rex in cellam vinariam. Sed eo loco ex superiori bus addita videtur ab alijs dictio illa Rex: Et per reticentiam ex su perioribus intelligendum nobis relinquitur hoc, aut aliquid huiusmodi,& vinum eius dulce gutturi meo, aut palato meo. Nec
enim alio spectat facta mentio domus vinariæ, quàm vt significet, 5
sponsa; vinum ibi hausisse, quo mirifice affecta fuerit. Porro per domum vini optimi, scripturam sanctam intelligimus,& per vinũ optimum spiritualem sensum,& mysteria, atq; instituta Euangelica in ea recondita. Quod vinum (vt inquit Origenes) per Dei sapientiam semper innouatur, non solũ hominibus, sed & Angelis,
cælestibus

1 cælestibusq; virtutibus. Estquè hoc vinum illud nouum, quod in veres nouos, nempe, in Apostolos, reliquosquè viros Euangelicos, Mat.9. qui posito vetere homine, nouum induissent, mittendũ esse Christus prædixerat: Et postquã resurrexisset, ipse immisit. Quum videlicet aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, quum incipiens a Mose, & omnibus prophetis interpretabatur duobus illis Lucæ.24: discipulis euntibus Emaus, quæ de illo erant, quum multa omnibus loqueretur de regno Dei, quum denique tribuit illis spiri- Acto.1.
2 tum sanctum, quod illud fuit Mnemosynum sui: instar vini libani suauissimum suis olim per Oseam prophetam promissum. In hoc Oseæ.14. enim Spiritum sanctum discipulis suis tribuit Christus, vt (quem- Ioan.14. admodum vicinus passioni promiserat) vice ipsius eos consolaretur, ac confirmaret: & omnia quæcunq; ab ipso audisset, suggereret. Hoc vinum quum vel leuiter degustassent duo illi discipuli Acto.15. dicebant, non ne cor nostrum ardens erat, dum loqueretur nobis in via: & interpretaretur scripturas? Hoc generoso vino repleti Acto.2.
3 Apostoli in die Pentecostes tam libere, & copiese, præter Iudæorum expectationem sacra oracula pronũciare in publica cõcione, atq; exponere homines illi piscatores, & idiotæ cœperunt, vt scribis, & pharisæis ebrij, & multo pleni viderẽtur. Qui sane lõge suauiore, ac præstantiore vino, quam illi existimarent, nempe Spiritu sancto bene poti incaluissent. Quod etiam mysterium indicare voluisse crediderim latinũ interpretẽ, quum locum illum Ecclesiastici, qui in Græco sic habet. μνημόσυνόν μου ὑπὲρ μέλι γλυκύ, hoc est. Eccle.24.
4 Memoria mei super mel dulcis, ipse sic vertit, spiritus meus super mel dulcis. Hoc sane vinum, & munificentiæ Christi memoriam admirans Zacharias propheta dicebat, quid enim bonum eius? Zach.9. Frumentum inquit, electorum: & vinum germinans virgines. Hoc est quãta erit Christi bonitas, & benificentia? Spiritualis certa doctrina, quę auditores iuuenes reddit & robustos, ac spiritu validos: insuper & sceleris puros, ac velut virgines incorruptos, & vitæ integros. Verba inquit Christus (cum de Sacramẽto corporis & san- Ioan.6.
5 guinis sui dissereret) quæ ego loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt. In domum vero vbi vinũ hoc reconditũ seruatur, tunc etiam introduxit Christus Ecclesiã, quũ discipulis suis sensum aperuit, vt intelligerent scripturas: & claues regni cælorum, quæ ipsa domus vini est, tradidit, dicens, accipite Spiritum sanctum: Quorum Lucæ.24. remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis retenta Ioan.21.

I sunt.

sunt. Hoc ipse mysterium sub parabola vineę,quam pater ille familias plantasset, sepeq; muniuisset,in qua etiã torcular effodisset, 1
Matt. 21. & turrim ædificasset,ante adumbrarat: Idque Regnum ab ignauis, & impijs colonis Iudæis,auferendum,ac genti operosæ,quęq; bona fide illud administratura esset,dandum fore, aperte satis,prædixerat. Verũ quia ingentia hæc beneficia nullis suis meritis,sed mera Christi spõsi sui gratia in se collata agnoscit Ecclesia,tantã illius stupens benignitatem & munificentiam , hoc addito Epiphonemate,locum hunc sic exclamans concludit,ordinauit in me charitatem. 2
Hoc est, his vero quum me immeritam immẽsis cumulauit officijs & beneficijs,visus plane mihi est,in me ceu aciem quandã, amoris sui consilia dirigere:meq; profusis charitatis suæ visceribus, velut vinculis fortissimis tractam vltro sibi deuincire. In quẽ etiã sensum illud dictum videtur apud Osæam prophetã. Sanabo con-
Osæ.14. tritiones eorũ:diligam eos spontanee: quia auersus est furor meus ab eis. Cõmunis post Origenem sẽtẽtia est , ordinẽ hîc significari, qui in rebus amãdis seruãdus sit. Legit enim ille in Græco, τάξατε 3
ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Hoc est , ordinate in me charitatem. Vt sint verba sponsæ ad Angelos sponsi sodales. Et Theodoretus,ordinate in me charitatem,hoc est,docete me modum charitatis , ne patrem , aut matrem plus diligam,quam sponsum;aut agrũ,aut vineas,& quæ indigna sponso videantur. Ipse enim dixit,qui amat Patrem , aut matrem , præ me , non est me dignus, & qui amat filios,aut filias plusquam me, non est me dignus. Item & vetus illa lex. Propter hoc relinquet homo, patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ: 4
& erunt duo in carnem vnam. Ordinate igitur in me charitatem & sponso meo adhęream,atq; hunc,patri,matriq; in amore præferam. Glosa ordinaria,tres affert huius loci interpretationes, vt primum diligendus sit Deus,secundo loco Parentes , inde filij , tum domestici,qui si boni sint,filijs sint præferendi,& quantum ad inimicos attinet,satis sit,si diligãtur,modo ne odio habeantur: vel ipse inquit , prior dilexit me,& diligendo,vt eum amare nossẽ,donauit, vel ordinauit, Id est ordinata charitate mea singula membra, 5
idest,electos meos omnes sibi copulauit: eminẽtiora ampliori affectu cõplectitur. Vnde apparẽt, Gręcos interpretes in Hebræo per imperatiuum legisse דַּגְּלוּ ordinate : & latinum interpretem דִּגֵּל ordinauit. Vbi nunc sic legimus דִּגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה Quod recentiores

1 tiores vertunt, cuius vexillum super me, est charitas. Id est, qui le-
uauit super me charitatem pro vexillo. Hoc est, qui me sua trahit
charitate & dilectione. Sumpta Metaphora a ducibus & Impera-
toribus, qui sublato vexillo, suos post se ducunt milites. Aut vero
qui vt errantes, & palantes ad se colligant, & seruent milites, Vexil
lum erigunt, vt eo conspecto signo, quo confugiendum sit, illi in-
telligant. Cum qua interpretatione cōsentit illud quod Græci ver
terūt apud O'ξā Ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολογουμένως. Hoc est, Diligam
2 eos manifeste. Quia etiā ex Chaldæo vertūt, glutinū eius, siue iun
ctura eius ad me, est charitas. Cęterū mirabitur aliquis, quod spon
sa, quæ hactenus spōsi hubera cōmēdauit, & vino præstātiora esse
affirmauit, nulla nūc facta vberū illorū mētiōe, cellā vinariā iactet:
& quasi priorē retractās sentētiā, sui oblita decori, vinū lacti ante-
ponat. Verum qui distinguere norit diuersas in vino allegorias,
variaque Ecclesiæ tempora annotare, hæc sponsæ dicta, quæ in
speciem pugnare videntur, facile conciliabit: & nihil præter deco-
3 rum dictum esse ostendet. Vinum enim quidquid sensum moue-
re potest, & oblectare allegorice significat. Item & humanam sa-
pientiam, vt sæpe iam annotauimus, significat etiam spiritualem
sacræ scripturæ sensum, & grauiora Euangelij mysteria: atque
adeo ipsum spiritum Christi, vt proxime ostendimus. Habuit
præterea Ecclesia suam infantiam ante Christi Passionem, &
Resurrectionem. Habuit deinde adultam ætatem. Christus igitur
hancquum paruula esset, rudimentis Euangelicis ceu lacte ex
4 suis huberibus expresso aluit imprimis. Quod lac quum ipsa de-
gustasset, omni humanæ voluptati, & sapientiæ anteposuit. Ex- Prou.14.
trema namque gaudij luctus occupat. Et voluptatem humanam
sequitur dolor Comes. Deque humana sapientia merito dictum Deute.32.
putes Mosi, Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum
insatiabile. diuinæ vero Sapientiæ commercium nullā habet ama- Sap.8.
ritudinem: nec tædium, vllum ve dolorem conuictus illius. Pro-
pinat autem sapientia sui studiosis vinum, & lac: atque ad hæc
5 abs se gratis comparanda hortatur sedulo. Venite inquit, edi-
te, & commedite, venite, emite absq; argento, & absque vlla com-
mutatione vinum, & lac. Quemadmodum autem Paulus dicebat, Esai.55.
cū quicūq; lacte alēdus sit, expertē esse sermonis iustitię, & Corin Heb.5.
thijs tanquā paruulis in Christo, lac sugendū exhibuit, nō solidā 1.Cor.3.

Math.15. escam ad vescendum, sic & Christus discipulos suos antequam 1
pateretur, pro paruulis cum habuerit, quippe, qui adhuc sine in-
Ioan.7. tellectu essent, nec adhuc esset spiritus datus, quia Iesus nondum
erat glorificatus, ideoq; multa tunc portare non possent, quæ ipse
Ioan.16. vellet dicere, eam obrem toto eo tempore inter eos nutricem illo
agens elementa dumtaxat Euangelicæ doctrinæ, & quædam alia
solidiora elementari modo tradidit, alimentum paruulis familiare. At vero postquam surrexisset a mortuis, suaq; immortalitatis
præsentia & consuetudine eorundem animos confirmasset, atque 2
in cælestium rerum meditationem erexisset, iam tum illis tanquã
ad adultam ætatem tunc primum prouectis, poma, & vinum generosum, abditiora nimirum mysteria, cœpit exhibere: & eosdem potentioribus alimentis assuefacere, quorum iam perfecta ætas perfectorum vitam, ac solidos cibos postularet. Vt tempus, quo ante
passionem suam Christus cum discipulis versatus est, nec dum
illis Spiritum sanctum dedit, nec sensum ad intelligendum scripturas necessarium aperuit, nec potestatem remittendi peccata 3
contulit, infantiam Ecclesiæ Euangelicæ fuisse agnoscamus: & toti illi tempori ac statui Synagogæ respondisse, quo illa sub Mose
nullam terræ patribus promissæ partem obtinuit. Tempus vero
quadraginta dierum, quo Christus post Resurrectionem suam
cum ijsdem egit, & multa de regno Dei disseruit, sensum aperuit,
spiritum suum insufflauit, potestatem remittendi peccata contulit, eiusdem Ecclesiæ annos nubiles ad illud tempus spectasse,
quo cum filijs Israel Deo iam fidentioribus, quam maiores eorum 4
in deserto defuncti Moses terram Amorrhæorum, & Moabitarum trans Iordanem tradidit possidendum: Nempe tribui Ruben, Tribui Gad, & dimidiatæ tribui Manasse, ea conditione,
Num. 32. vt primi ipsi ad prælium accincti Iordane transmisso, pro fratribus suis in prima acie pugnaturi essent in terra Chanaã, ad quam
Iosue. 13. & 22. extentis vexillis militaribus fauoris sui, & amoris Deus reliquum
populum euocabat. Atque hæc omnia allegoricos designari his
verbis, introduxit me Rex, in cellam vinariam &c. Sic enim 5
post Resurrectionem Christi primi Apostoli Regnum Euangelicum optimorum pascuorum feracissimum, primitias nimirum
Spiritus, obtinere visi sunt, vt tribus illæ Regnum Basan & montẽ
Galaad, terram pascendis ouibus & armentis maxime oportunã: & primi transmisso baptismo spiritus sancti in die Pentecostes

pro

1 pro reliqua Ecclesia propugnantes, & ante omnes Petrus tanquā primus post Iesum vniuersæ Ecclesiæ dux, inuitis scribis, & Pharisæis vna die tria hominum millia, altera vero die quinq; millia in Regnum Christi pulsis inde Iudæis introduxerunt: & procedente tempore innumeram filiorum Dei multitudinem.

Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore
2 langueo. Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.

¶Sponsa quum contemptis procis, vnicum sponsum suum omnibus in amore prætulisset, propensum supra modum in se vnam illius animum, & amorem experta, laudauit proxime fortunas suas, quæ sponsum haberet tam beneuolum, atq; munificum: ex cuius amore, & munificentia maiorem in horas concipiens ignem omnino
3 no sibi persuasit fore, vt perpetua eiusdem frueretur cōsuetudine. Verum longe præter spem se grauidam relinqui: & illum longo itineri accinctum videns rapitur in animi deliquium, quod ipsa præsentiens, orat circumstantes, vt se floribus fulciant, & malis constipent, eorumq; antidotorum odore roborent, vt his adhibitis remedijs immensi amoris impetum frangat, & moderetur. Dum vero victa amore experitur, nullum amori modum imponi posse: labascens in sponsum se conijcit: cuius amplexibus excipi, ne con
4 cidat, exposcit miserandum in modum. Locus est totus patheticus: & qui per hypotyposim vehementes in sponsa amoris motus. & impotenter amantis habitum graphice exprimit. fere fit enim, vt recens nupta puella virum, quem exanimi sententia nacta sit, deperéat: & ne ad horā quidē eius conspectu carere sustineat. Quod si longius illum abire: & se grauidam inter barbaros hostes relinqui viderit (vt est amantium ingenium) quanto minus spei est, tanto magis amat: tantamque amoris vim subito patitur, vt linquatur
5 animo. Meliore scilicet animi parte in eum, qui amatur dudum velut trāslata, eā quæ amantis corpus dūtaxat agit, ad se rapiēte, & vna cū eo, qui proficiscit longius auferēte. Iā vero cū tenuiorib9 illis corporis partibus, quas ideo medici Spiritus vocāt, ceu vinculis quibusdā in corporeo carcere tēeat aīus, & qui animales dicūt, odoribus,

vitales vero vino tanquam cognato, & familiari alimento celeriter 1
reficiantur, & recreentur, ac roborentur, vt instanti occurratur periculo, vinum postulat sponsa, quo epoto, & olfacto fulciatur, floresque & mala; quibus etiam olfaciendis roboretur, ac sic refectis viribus reuocetur animus, & intra corpus cohibeatur. Et habetur perpetuo decori ratio. Nam in domo rusticana huiusmodi remedia sunt paratu facilia. Nempe vinum, floresque & poma. Quod vulgata æditio habet fulcite me floribus, in Hebræo est,
סמכוני באשישות hoc est, fulcite me vinaceis. Vt intelligamus, 2
lagenas, Amphoras, Cyphos, & id genus vasa optimo vino plena, ex quibus illa nuper vinum hausit. Vt positum sit continens pro contento. In quam etiam sententiam hanc eandem vocem vertit la-
Osææ. 3. tinus interpres apud Osæam, diligunt vinacia vuarum. hoc est, vasa expresso ex vuis vino plena. Interim tamen dum hæc parantur remedia, iam non valens sponsa consistere, sponsi opem implorat: quem ad sui commiserationem mouere nititur his verbis, Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Vbi geminum 3
aduertere debemus Hebraismum. Alterum, quod in tertia persona ad secundam fit sermo. Alterum, quod futura illa, erit, & amplexabitur, ponuntur pro imperatiuis sit, & amplexetur. Vt latine dictum putemus, o sponse mi, læua tua quæso, sit sub capite meo: & dextera tua me amplexetur. Qua de re initio huius libri fusius diximus. Porro huius loci Allegoria hæc est, discipulos Christi in populari illa fuisse sententia, in qua in hancvsq; diem omnes sunt Iudæi
Messiam suum in hoc mundo regnaturum expectantes, totoque 4
Matt. 20. orbe subacto omnia regna, & imperia Genti Iudaicæ subiecturum. Iacobus & Ioannes ostenderunt, quum subornatam matrem suam ad Christum summiserunt oraturam, vt iuberet ille, alterum ipsorum ad dexteram, alterum ad sinistram regnanti sibi assidere. Nimirum, persuasi, ex magistri prædictione perperam intellecta, illum statim atq; resurrexisset, regnum Israeliticum inuasurum, & summa vi occupaturum. Hoc ipsum & illi ostenderunt, qui quum Christum in procinctu esse, vt cælum conscenderet, viderent, sic rogarunt. Domine, si in tempo 5
Acto. 1. re hoc restitues regnum Israeli? Id vero aperte testatur Lucas, quum præfatur Christum parabolam quandam proposuisse discipulis, propterea quod existimarent, regnum Dei confestim fore manifestandum. Nimi-
Lucæ. 18. rum; vt facta mentione minarum, & longinquæ regionis, eos tempestiue admoneret, expectandum esse longum tempus: & interim gnauiter ipsis

laborandum

1 laborandum esse, antequã regno Dei potiri possent. Quemadmodum, & qua die resurrexit, Magdalenã ne se cõtingeret, prohibuit hac reddita ratione, quod ad Patrẽ suum nõ dum ascendisset. Eo facto mulierem, & mulieris illius exẽplo reliquos admonens discipulos, nõ iã terrenam, vt antea, sed cælestẽ ipsius cõsuetudinẽ illis esse expectandam. Quãobrem cũ his mãdatis Magdalenã remisit, vade inquit, ad fratres meos: & dic eis, ascẽdo ad patrem meũ & patrẽ vestrum, Deum meũ, & Deum vestrum. Quo etiam consilio qua- Ioan. 20.
2 draginta illis diebus, antequã in cælum se reciperet, tãtisper dum suos fratres confirmaret, ab illorũ sæpe cõspectu abscessit: & quoties cõspiciendũ se præbuit, nõ de terreno, sed cælesti regno apud illos disseruit. Sed quũ nõdũ pleniore spirit⁹ igni excocti essent, & illustrati, quãuis vnigenitũ illum Archididascalum e sinu patris demissum de regno Dei disserentẽ audirẽt, non tamẽ aliud: quã terrenum cogitare, aut Christũ nõ secũdũ carnem nosse, & inde æstimare potuerũt. Adeo animalis homo quæ Dei sunt non põt intel- 1. Cor. 2. d
3 ligere. Et quæ pueri discimus tenaciter hærẽt. Faciebat præterea hostiũ metus, vt in hãc sentẽtiã eo propẽsiores illi inclinarẽt, quo se tutiores ab omni iniuria sub Christo rerũ dño fore sperabãt. Iã ergo quũ in monte Bethaniæ vicino cõstitissent, vbi Christũ tanquã profectũrũ in cælũ mandata dare, seq; sua spe falsos inter hostes deseri viderẽt, quãdo dñi sui præsentia maxime op⁹ esse existimarẽt: nẽpe quũ docere, & quæ cõcepissent verbi semina, proferre, credituros baptizare, & velut ante cõceptos Christo in lucẽ ædere
4 filios oporteret: ac quã ille prædixisset instar parturiẽtis mulieris in mũdo pressurã sustinere: tũ ducis sui abitũ grauiter ferre: maioreq; magistri desiderio, quã vnquã antea, cęperũt æstuare. Et quia iã gliscẽtis amoris, & mærons vim ferre nõ possũt, angelos qui pręsentẽ suo dolori medicinã faciãt, opẽ poscũt. Vt quẽdmodũ paulo ante mærorẽ & desiderio dñi confectos recrearũt, dictorũ illius, & factorũ admonẽtes, sic & nunc eadẽ ægritudine laborantibus, & in summo vitæ discriminæ cõstitutis, eorũ, quæ tam multa de Regno Ioan. 16.
5 Dei magistrũ disserẽtẽ audierũt, sed quę ipsi præ animi perturbatione meminisse non possunt, nõ nulla referãt: aut si quid aliud in mãdatis, ab eodẽ acceperint, quod sua scire intersit, admoneãt. Vt his ceu floribus & pomis suauissimis, & vino ex diuinæ sapiẽtiæ penu rursum admotis remedijs, respirẽt, vt antea, & iam abeuntem recipiant animum. Scilicet qui me edunt, inquit sapientia, ad huc Eccl. 34. c

esurient:& qui me bibunt, adhuc sitient. Et sciebant se frequenter 1
a Christo admonitos dictorum ipsius & factorũ, quum res despe-
ratæ viderentur, vt meminissent. Vt enim statuit Dauid. Lex Dei
Psalm. 36. in corde iusti sita illud maxime præstat, ne nutent pedes eius. Hoc
itaq; allegoricos sponsa significare videtur, quum ait, Fulcite me
floribus: stipate me malis: quia amore langueo. aut vt est iuxta he
bræum, quia infirma dilectione ego. Nõ nulli etiam ex Græco in-
terpretantur, quia vulnerata sum dilectione. Quod Origenes dixit
vulneratæ sum dilectionis. Amor inquit Eusebius, Deus est, sagit 2
ta electa, ille filius immissus in cor fidelium. Nostram coniecturam
confirmare videtur ille Lucæ locus, quumque inquit intuerẽtur in
Acto.1.b. cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vesti-
bus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi, quid statis aspicientes in
cælum? hic Iesus qui assumptus est a vobis in cęlũ, sic veniet quem
admodum vidistis eum euntem in cælum. Quid enim aliud fuit,
Galilæos illos viros reprehendi ab Angelis, quod starẽt aspiciẽtes
in cælum, quam stuporem quendam mentis, & langorem præ amo 3
ris impotentia & infirmitate contracti, illis obijci? Præterea quum
ijsdem dictum fuit. Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cælum,
sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. An nõ
hoc fuit admonere, vt desinerẽt iam de terreno Christi regno cogi
tare, illud vero longe auspicatius, & felicius regnum, vt expecta-
rent, & expeterent, quod initurus, quum veniret Christus ipsos in
consortes imperij sibi esset cooptaturus, quemadmodum olim
Mat.19.d promisisset in hunc modum. Vos qui sequuti estis me, in regenera 4
tione, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis
& vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.
Ioã.17.d. Item & quum patrem suum corã illis sic alloqueretur. Pater quos
dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt videant cla
ritatem meam, quam dedisti mihi, qua dilexisti me ante mundi
constitutionem. Id vero quam fuerit eosdem ceu vinaceis, & ma-
lis ac floribus e promptuario sapientiæ de promptis fulcire, ac ro-
borare, indicant verba, quæ proxime sequuntur. Tunc inquit 5
Lucas, reuersi sunt Ierosolymam a monte, qui vocatur Olíueti,
qui est iuxta Ierusalem, sabbati habens iter. Et quum introissent
in cænaculum, ascenderunt vbi manebat Petrus & Ioannes, &
Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomeus &
Mattheus

1 Mattheus, Iacobus Alphæi & Simon zelotes, & Iudas Iacobi. Hi omnes erant perseuerãtes vnanimiter in oratione & obsecratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu. His enim testimonijs restituti & confirmati iam leuius Christi absentiam ferentes, orationi & obsecrationi vacare & exuta falsa persuasione, promissum Spiritum consolatorem expectare, indeque ad regnum cæleste cęperũt toto pectore anhelare. Cõfirmat etiã ille alius Lucæ locus. Luc. 24. b. Eduxit inquit eos foras in Bethaniã, & eleuatis manib⁹ suis benedixit
2 eis. Nã interim dũ hæc illi ab Angelis expectant remedia, magis fidentes Domini sui humanitati & potẽtiæ illius, quẽ misere amãt, se totos committunt fidei, a quo vno salutem, & felicem rerum gerendarum successum sperant. Quam fiduciã verba illa mystice videntur significare. Lęua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Tunc enim Ecclesiæ caput mẽtem nimirum, (quæ hominis pars minore negocio diuinitati paret) læua sua fulcire: & dextera (hoc est maioribus viribus) eiusdem corpus, (quam Pau-
3 lus rebellem carnem vocat) amplecti, & fouere visus est, quando vt narrat Lucas, leuatis manibus suis benedixit eis. Nam nihil magis potuit sponsi spiritualiter amplectentis sponsã habitũ & blanditias exprimere, quam quod medius inter discipulos magister staret: & sublaris in cælum manibus eisdem benediceret, hoc est, bene precaretur simul ac benefaceret, secretiore quadam vi & energia, perturbatos eorum animos serenans ac confirmans. Vt eo sane
4 symbolo significaret se, illud agere, vt nutantes labantesq; discipulos ad cælestia erigeret; & pacem, paternum fauorem, prosperos prædicationis exitus, victoriam, triumphum, & sui Regni consortium imprecando, velut blandiens confirmaret, & securos periculorum vsquè in Aduentum Spiritus, quieti daret, arctius adhuc accessione Spiritus sancti breui complectendos. In quam eandam sententiam ante nos coniectauit etiam Theophylactus. Is enim in hunc Lucæ locum sic scriptum reliquit, Be-
5 nedicit autem discipulos, fortasis infundens eis vim, quæ custodiret eos vsquè in Aduentum spiritus. Quam etiam coniecturam, quæ deinde sub iungit Lucas, verba hæc probare videntur, & ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum. Inde enim intelligimus illos, quos paulo ante Domini abitio, & instantia pericula supra modum solicitabãt, iam in sinum Christi

deposita omni cura,& solicitudine quasi somnum cępisse:& cultui 1
diuino dumtaxat intentos rebus humanis addormijsse, spirituali
ter hæc intelligamus,inquit Theodoretus diuini verbi & piæ ani-
mæ cōmunionem,eum qui hic dicatur,complexum credētes. dex
trum autem,& sinistrum tanquam more nostro sumptum intelli-
gere oportet.Nouit Dominus benefacere & punire, ac castigare:
vtrunq; exercens pro cuiusq; meritis.beneficam gratiam in dex-
tera Dei intelligimus:castigatoriam in sinistra . Audiamus igitur
sponsam dicentem.Lęua eius sub capite meo,superior sum suppli 2
cijs;ijs.non sub iaceo,propterea quod sponso meo appropinquo,&
culturæ illius curam habeo.dextera illius amplectetur me, pro eo
quod est,beneficijs suis me ornabit,& explebit ; tanquam me &
circumplectens,& desiderium meum explens .Hoc autem & Pau
lus dixit.Atq; ita semper cum Domino erimus.Et Eusebius, de sa
pientia inquit scriptum est,longitudo vitæ in dextera eius:& in si
nistra eius diuitiæ & gloria.Igitur dextera eius est,rerum diuinarũ
scientia,ex qua prouenit vita æterna:sinistra vero,rerum humana 3
rum cognitio est,ex qua existunt diuitiæ & gloria .Sic sponsa in-
quit,læua euis super caput meum,superat mens mea res humanas,
& dextera illius amplexabitur me.Hoc est,diuina cognitio coope
riet me. Etenim rursum de eadem sapientia dictum est,honora eã,
vt te amplectatur. Porro huius doloris typus fuisse videtur Lon
gus ille luctus,quo memoratur populus Israeliticus fleuisse Mo-
sen postquã ille conscēso mōte nebo,in vertice Phasga obijsset.Id
vero quam grauiter Synagoga tulerit,summum ducem suum, & 4
Prophetam eximium Dei familiaritate, & stupendis rebus gestis
clarissimum tunc sibi ereptum fuisse,quum ipsa Iordanem trans-
mittere pararet:& in pro cinctu esset, vt Regibus transjordanem
imperantibus bellum inferret,quibus, vt nuper og . & Sehō Re-
gibus, amorrhæorum debellatis , eorum Regna breui occupare
sperabat,triginta dierum luctus abunde testatur.Quo etiam argu
mento facile conijcimus,quam illa assiduis precibus, & vna cum
lacrymis permixtis votis,Dei fauorem,& contra hostes potentissi 5
mos propitium sibi numen adesse orauerit.

Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas,ceruosq; ; rē
camporum,ne suscitetis neq;euigilare faciatis Di-
lectam

1 lectam, quoad vsq; ipsa velit.

¶ Postquam sponsus ex deliquio restitutã sponsam quieti tradidit, veritus ne ipsius æmulæ fœminæ Ierosolymitanæ molliter cubanti obstrepant, atque inuitam importune excitent, adiurat eas per capreas, ceruosq; in agris versantes, ne suscitent, ne ve euigilare cõgant dilectam sibi sponsam, donec ipsa sua sponte euigilet: est autem in Hebræo significantius dictum הָאַהֲבָה hoc est, ipsum
2 amorem: & vt septuaginta verterunt τὴν ἀγάπην dilectionem. Id est meam sponsam meras meas delitias. Præterea, quod nostra vulgata editio habet. per capreas, ceruosq; camporum, in Hebræo legas בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה Quod septuaginta interpretati sũt ἐν ταῖς δυνάμεσι, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύεσι τοῦ ἀγροῦ. Hoc est, per exercitus & potestates agri. Quibus verbis significari videntur exercitus, & potestates cælestes res mundi, quem Christus in Euangelio
3 agri nomine designauit, administrãtes: ideoq; administratorij spiritus Paulo dicti in ministerium missi propter eos, qui hæreditatẽ Mat.13.
capiunt salutis: quiq; vt Christus prodidit, cum perpetuo videãt faciem patris cælestis, indigne admodum, & grauiter ferunt, humiles, & pios homines suæ tutelæ commissos a potentioribus, & impijs offendi, aut iniuriam aliquam pati. Quemadmodum sic olim Heb.18.
offensos fuisse legimus impietate iudæorum Ierosolymitanorum, atq; iniurijs Domino suo Iesu Christo, eiusq; discipulis illatis, vt Math.18.
4 Michael, qui Ierosolyma ab obsidione Assyriaca liberasse creditur 2 para. 32
& apud Danielem pro eadem restituenda contra angelum Persidi Dani. 10.
præfectum pugnasse memoratur, is inquam, cum reliquis Angelis sub quorum tutela gens illa maxima bella gesserat, suo tunc præsidio destitutã vrbem Romanis funditus delendam permiserint: & aliquot annis ante ipsius excidium (vt narrat Iosephus de bello Iudaico libro septimo capite duodecimo) visi sunt currus per inane ferri totis regionibus, & armatæ acies tranantes nubila, ac ci
5 uitati circum fusæ, exaudita insuper vox huiusmodi, migremus hinc, quam vocem fuisse cælestium exercituũ, qui ante pro vrbe illa propugnare soliti essent, vel ex eo certum est, quod Christus ita futurum prædixisset in hæc verba, Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui Math.23.
congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos

suos

suos sub alas,& noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra de- 1
serta. Hos porro exercitus vulgata æditio apellatione caprearum,
& ceruorum mystice significat: quod quemadmodum animalia il-
la celerrima sunt, adeo, vt prærupta montium transiliant, breuissi
moq; tempore longissima percurrant spatia, quin & visu plurimũ
valeant: sic & Angeli tutelares res humanas perspicacissime vidẽt
celerrimeq; accurrunt,& adsunt fidelibus, quorum imprimis pro-
curationem habẽt: proq; illis cum versutis Dæmonibus, vt cerui
cum serpentibus propugnant, cælestis nimirum Hierarchia, quæ 2
Ecclesiasticæ huius nostræ, ad illius exemplar constitutæ vigilem
curam gerit. Erit itaq; iuramentum venatorium, vt fingamus spon
sum venatoris personam agere: & de more venatorum per id gen'
animalia, tanquam per rem sibi charissimam,& fæminis Ierosoly-
mitanis gratissimam, quibus ipso eo munere gratificari solitus sit,
easdem, ne quiescenti sponsæ importune obstrepãt, obtestari. Sub
hoc autem schemate intelligimus Christum memorem illorũ pro-
missorum. Non vos relinquam orphanos: veniam ad vos. Ego vo- 3
Ioan.14 Matt.28. biscum sum vsq; ad consummationem sæculi; item quod iusserit
Acto.1. Ecclesiam suam sedere Ierosolymis; donec indueretur virtute ex
alto insuper et aliorum, quæ plurima in hanc sententiam promise-
rit, curare sedulo, ne dum illa velut animi deliquio liberata ora-
tioni vacat in cænaculo,& turbarum secura conquiescit, a Iudæis
quidquam detrimenti capiat, & incauta opprimatur. Atq; hanc
curam,& tutelam Angelis tutelaribus demandare: qui omnem ho
stilem vim,& iniuriam procul arceant: & Iudęos si pergant Eccle- 4
siam persequi, vlciscantur, vt eo præsidio circumsepta sponsa pro-
missum paracletum,& patronum spiritum sanctum tuta expectet:
cuius tandem viribus roborata, fretaq; patrocinio, e cęnaculo quasi
e conclaui suo in publicum vltro prodeat, arduum prædicationis
munus strenue obitura: & quod reliquum est Regni cælestis occu
patura, vt olim transmisso Iordane populus Israeliticus, quod re-
liquum erat terræ patribus promissæ, vendicarunt, iam vero cum
inducitur sponsus adiurans filias Ierusalem Christus mystice de- 5
signatur intra Iudæorũ animos secretius loquens: & Ierosolymita
nos ciues præcipue obtestans, ne suos vllo modo incessant, interim
dum orationi intenti,& mente in Deum a rebus huius vitæ abstra
cta, quasi suauem somnium capiunt,& ad munus euangelicum se
comparantes promissum captant spiritum sanctum, quo post iu-
stum

1 ſtum ſomnum recepto, recreati, refectiſq; interieris hominis viribus, ad Euangelicæ prædicationis opus ſic læti accedunt, vt ſolent agricolæ reliquiq; id genus operarij ad ſuum opus libenter, & hilariter accedere, vbi quantum ſatis ſit, & naturæ conueniat, dormierint, alioqui, ſi ante excitentur, grauate, & ignauiter ſuũ opus obituri. Id quod ne inobedientia, & peruicatia ſubditorum præpoſitis hebræorum accidat, Paulus admonet in hunc modum. Obedite præpoſitis vſis, & ſubiacete eis, ipſi enim peruigilat tanquã
2 rationem redditturi pro animabus verſtris, vt cum gaudio hoc faciant & non coacti. hoc enim non expedit vobis. Sic & Chriſtus hoc ænigmate admonet Synagogam, ne Eccleſiæ ſuæ, nempe Apoſtolis, reliquis ve diſcipulis interim, dum orantes expectant Spiritum. S. accipere, neq; vllo poſt tempore, moleſti ſint, vllam ve inferant iniuriam: quin vt ſinant eos, cum ipſis libuerit, ab oratione ſurgere, & ſuum opus Euangelicum lætos cum opportunũ viſum fuerit, aggredi: quod eſt, non excitare neq; euigilare facere ſpon-
3 ſam, donec ipſa velit, niſi velint ipſi cæleſtes exercit9 in ſe irritare: & ſuæ impietatis vltores experiri, quales in ſe olim experti fuerũt Reges & populi Chananæi: quos etiam ne contra populum ſuum rebellarent, Dominus olim admonuiſſe videtur, tanto illis timore Iof. 2. iniecto, vt (quẽadmodum dicebat Rahab) elanguerit cor eorum: nec in eis remanſerit ſpiritus: qui nihilominus populo Dei obſiſtere conati ſunt. Quamobrem etiam a cæleſtibus exercitib9 magis, quam ab Hebræis cæſi perierunt. Vt de exercitibus quinq; il- Pſal. 4.
4 lorum Regum ſcriptum eſt. Ioſue. x. Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cælo vſq; ad Azecha: & mortui ſunt multo plures lapidibus grãdinis, quã quos gladio percuſſerãt filij Iſrael. Nec enim (vt canit Dauid) brachium eorum ſaluauit eos: ſed dextera Domini, & illuminatio vultus eius. Domini porro dextera, & fauor beneuolus Angeli ſunt, qui ſumma vi, & celeritate Dei & ſummi Regis fecerunt imperata. Quod etiam Chriſtus affirmat in Matt. 18. Euangelio, cum ait, videte ne contẽnatis vnum de puſillis iſtis, qui
5 in me credunt: dico enim vobis, quod Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui eſt in cælis. Neq; vero ſecretius tãtum Iudæos obteſtatus fuit Chriſtus, vt a ſua Eccleſia manus abſtinerent, ſed aperte etiam per Gamalielem phariſæum, & nobilem le- Acto. 5. gis doctorem, hunc in concilio hæc dixiſſe Lucas memorat, & nũc dico vobis, diſcedite ab hominibus iſtis, & ſinite illos, quoniam ſi

eſt ex-

est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex I
Deo est, non poteritis dissoluere, ne forte & Deo repugnare videamini. Recepta interpretatio hæc dicta refert ad Neophytos, qui ex gentibus credidissent propterea, quod & ipsi filij sunt Ierusalem supernæ, quæ omnium fidelium mater est, quos Christus obtestatur, ne peccent, ne ve suis peccatis primitiuę Ecclesię quietem interturbent: eamq; a cælestium meditatione ante auocent, quā par
sit, & eidem tempestiuum videatur ad rerum humanarum administrationem, quantum præsentis vitæ conditio exigit, se transferre: 2
Idque sub ea obtestatione, modo velint eum capreis, & ceruis aliquando conferri, qui sanctorum & perfectorum typum gerunt: propterea quod animalia munda sunt, in locis æditis versantur, serpentium esu, & aquæ potu oculorum caliginem excutiunt: & si quando vadū aliquod traijciendum sit, aut longius iter conficiendum, tunc vnus aliquis ex toto agmine antecedit, cuius clunibus, qui proximus est caput imponit, & ita deinceps longa serie totum agmen procedit. Iam quum primus defessus fuerit, ad nouis- 3
simum agmen se recipit, & postremo caput imponit, ac per vices succedendo omnes mutuas sibi tradunt operas, vicissimq; suorum capitum onera perferendo, viam peragunt. Sic etiam sanctorum munda conuersatio in cælis est, si illi acri pęnitentia virulēta peccata sua conficiendo, & aqua sapientiæ salutaris perfrigerando, pristinam mentis caliginem ponunt, & ad diuina mysteria inspicienda mentis aciem recipiūnt, sic alter alterius onera portant, & charitatis of- 4
ficijs mutuum fulcientes legem Christi adimplent: atque huius mūdi traiecto vado, in cælum tandem omnes perueniunt.

Aug. L. Psal. 41.

5

1 # COSMAE DAMIANI HORTOLANI COMMENTARIORVM IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Liber Secundus. *Actus Secundus.*

Vox Dilecti mei. Ecce, iste venit saliens in monti-
bus transiliens colles. Similis est dilectus meus ca-
2 preæ hinnuloq; ceruorum.
En, ipse stat post parietem nostrum, respiciẽs per
fenestras, prospiciens per cancellos.

ACTENVS Euangelicæ Ecclesiæ pueritia, &
adolescentia, Salomoni delineata est. Iam nunc grã
dior, & firmior vsq; ad consistentiam ętas sequen
tibus duobus actibus adumbratur. Cohærebunt
3 porro hæc cum superioribus, si intelligamus, filias
Ierusalem, quas sponsus adiurauerat, ne excitarent
sponsam, non acquieuisse adiuranti, quinimmo quiescentẽ illam
nõ tantum excitasse, sed etiam lingua primum, deinde flagris ver
berasse. Istam vero sponsam ad linguæ verbera (hoc est, ad obiectũ
ebrietatis crimen) hæc pro se sobrie admodum, & perquam mode-
ste respondere, bona verba quæso fœminæ Ierosolymitanæ: ego ve
ro ebria non sum, vt vos existimatis; sed maxime sobria, & men-
4 tis compos. cuius rei vel ipsa hora diei tertia, quam nunc agimus
abunde vobis fidem faciat. Nec enim ea sum, quæ adeo male vitã
instituerim, vt præter comunẽ nostræ gẽtis morem summo accum
bam mane: nec dum pręter omnium, qui adsunt, opinionem om-
nium linguis loquor, mea, sed polyglossi sponsi mei, verba loquor,
cuius spiritu, non musto agitata incalesco, nec meas, sed dilecti il
lius mei voces ædo. Hæc dixerit exterior, & personata sponsa. my-
stica vero, & cuius illa personam gerit, Ecclesia Euangelica, quin-
5 quagesimo a resurrectione sponsi sui Christi die cum ad ingentem
fragorẽ adueniẽte in ipsã Spiritu sãcto, de repẽte ęditũ ex oĩ natiõe
q̃ sub cælo est, magna Ierosolymis Iudæorũ cõcurrisset multitudo
ad nouæ rei miraculũ stupẽs, φ audiret sua quisq; lĩgua hoĩes idio
tas Galilęos, & piscatores admirãda diuinitatis facta eloqui, & om
nes, qui religiosi adessent, attoniti dicerẽt, quid hoc vult esse? Alij
vero,

ſunt. Hoc ipſe myſterium ſub parabola vineę, quam pater ille fa- 1
milias plantaſſet, ſepeq; muniuiſſet, in qua etiã torcular effodiſſet,
& turrim ædificaſſet, ante adumbrarat: Idque Regnum ab ignauis,
Matt. 21. & impijs colonis Iudæis, auferendum, ac genti operoſæ, quęq; bo-
na fide illud adminiſtratura eſſet, dandum fore, aperte ſatis, prædi
xerat. Verũ quia ingentia hæc beneficia nullis ſuis meritis, ſed me-
ra Chriſti ſpõſi ſui gratia in ſe collata agnoſcit Eccleſia, tantã illius
ſtupens benignitatem & munificentiam, hoc addito Epiphone-
mate, locum hunc ſic exclamans concludit, ordinauit in me chari- 2
tatem. Hoc eſt, his vero quum me immeritam immẽſis cumulauit
officijs & beneficijs, viſus plane mihi eſt, in me ceu aciem quandã,
amoris ſui conſilia dirigere: meq; profuſis charitatis ſuæ viſceribꝰ,
velut vinculis fortiſsimis tractam vltro ſibi deuincire. In quẽ etiã
ſenſum illud dictum videtur apud Oſæam prophetã. Sanabo con-
Oſeæ.14. tritiones eorũ: diligam eos ſpontanee: quia auerſus eſt furor meus
ab eis. Cõmunis poſt Origenem ſẽtẽtia eſt, ordinẽ hîc ſignificari,
qui in rebus amãdis ſeruãdus ſit. Legit enim ille in Græco, τάξατε
ἐπ᾽ ἐμὲ ἀγάπην. Hoc eſt, ordinate in me charitatem. Vt ſint verba 3
ſponſæ ad Angelos ſponſi ſodales. Et Theodoretus, ordinate in me
charitatem, hoc eſt, docete me modum charitatis, ne patrem, aut
matrem plus diligam, quam ſponſum; aut agrũ, aut vineas, & quæ
indigna ſponſo videantur. Ipſe enim dixit, qui amat Patrem, aut
matrem, præ me, non eſt me dignus, & qui amat filios, aut filias
pluſquam me, non eſt me dignus. Item & vetus illa lex. Propter
hoc relinquet homo, patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: 4
& erunt duo in carnem vnam. Ordinate igitur in me charitatem
& ſponſo meo adhęream, atq; hunc, patri, matriq; in amore præfe-
ram. Gloſa ordinaria, tres affert huius loci interpretationes, vt pri
mum diligendus ſit Deus, ſecundo loco Parentes, inde filij, tum
domeſtici, qui ſi boni ſint, filijs ſint præferendi, & quantum ad ini-
micos attinet, ſatis ſit, ſi diligãtur, modo ne odio habeantur: vel ipſe
inquit, prior dilexit me, & diligendo, vt eum amare noſſẽ, dona-
uit, vel ordinauit, Id eſt ordinata charitate mea ſingula membra, 5
ideſt, electos meos omnes ſibi copulauit: eminẽtiora ampliori affe
ctu cõplectitur. Vnde apparet, Gręcos interpretes in Hebræo per
imperatiuum legiſſe דגלו ordinate; & latinum interpretem דגל
ordinauit. Vbi nunc ſic legimus ודגלו עלי אהבה Quod recen-
tiores

1 tiores vertunt, cuius vexillum super me, est charitas. Id est, qui le-
uauit super me charitatem pro vexillo. Hoc est, qui me sua trahit
charitate & dilectione. Sumpta Metaphora a ducibus & Impera-
toribus, qui sublato vexillo, suos post se ducunt milites. Aut vero
qui vt errantes, & palantes ad se colligant, & seruent milites, Vexil
lum erigunt, vt eo conspecto signo, quo confugiendum sit, illi in-
telligant. Cum qua interpretatione cõsentit illud quod Græci ver
terũt apud Oséã Ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολογουμένως. Hoc est, Diligam
2 eos manifeste. Quia etiá ex Chaldęo vertũt, glutinũ eius, siue iun
ctura eius ad me, est charitas. Cęterũ mirabitur aliquis, quod spon
sa, quæ hactenus spõsi hubera cõmẽdauit, & vino præstãtiora esse
affirmauit, nulla nũc facta vberũ illorũ mẽtiõe, cellã vinariã iactet:
& quasi priorẽ retractãs sentẽtiã, sui oblita decori, vinũ lacti ante-
ponat. Verum qui distinguere norit diuersas in vino allegorias,
variaque Ecclesiæ tempora annotare, hæc sponsæ dicta, quæ in
speciem pugnare videntur, facile conciliabit: & nihil præter deco-
3 rum dictum esse ostendet. Vinum enim quidquid sensum moue-
re potest, & oblectare allegorice significat. Item & humanam sa-
pientiam, vt sæpe iam annotauimus. significat etiam spiritualem
sacræ scripturæ sensum, & grauiora Euangelij mysteria: atque
adeo ipsum spiritum Christi, vt proxime ostendimus. Habuit
præterea Ecclesia suam infantiam ante Christi Passionem, &
Resurrectionem. Habuit deinde adultam ætatem. Christus igitur
hanc quum paruula esset, rudimentis Euangelicis ceu lacte ex
4 suis huberibus expresso aluit imprimis. Quod lac quum ipsa de-
gustasset, omni humanæ voluptati, & sapientiæ anteposuit. Ex- Prou. 14.
trema namque gaudij luctus occupat. Et voluptatem humanam
sequitur dolor Comes. Deque humana sapientia merito dictum Deute. 32.
putes Mosi, Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum
insatiabile. diuinæ vero Sapientiæ commercium nullã habet ama- Sap. 8.
ritudinem: nec tædium, vllum ve dolorem conuictus illius. Pro-
pinat autem sapientia sui studiosis vinum, & lac: atque ad hæc
5 abs se gratis comparanda hortatur sedulo. Venite inquit, edi-
te, & commedite, venite, emite absq; argento, & absque vlla com-
mutatione vinum, & lac. Quemadmodum autem Paulus dicebat, Esai. 55.
cũ quicũq; lacte ãlẽdus sit, expertẽ esse sermonis iustitię, & Corin Heb. 5.
thijs tanquã paruulis in Christo, lac sugendũ exhibuit, nõ solidã 1. Cor. 3.

I 2 escam

Matth.15. escam ad vescendum, sic & Christus discipulos suos antequam 1
paterctur, pro paruulis cum habuerit, quippe, qui adhuc sine intellectu
Ioan.7. essent, nec adhuc esset spiritus datus, quia Iesus nondum
erat glorificatus, ideoq; multa tunc portare non possent, quæ ipse
Ioan.16. vellet dicere, eam obrem toto eo tempore inter eos nutricem ille agens elementa dumtaxat Euangelicæ doctrinæ, & quædam alia solidiora elementari modo tradidit, alimentum paruulis familiare. At vero postquam surrexisset a mortuis, suaq; immortalitatis præsentia & consuetudine eorundem animos confirmasset, atque 2
in cælestium rerum meditationem erexisset, iam tum illis tanquã ad adultam ætatem tunc primum prouectis, poma, & vinum generosum, abditiora nimirum mysteria, cœpit exhibere: & eosdem potentioribus alimentis assuefacere, quorum iam perfecta ætas perfectorum vitam, ac solidos cibos postularet. Vt tempus, quo ante passionem suam Christus cum discipulis versatus est, nec dum illis Spiritum sanctum dedit, nec sensum ad intelligendum scripturas necessarium aperuit, nec potestatem remittendi peccata 3
contulit, infantiam Ecclesiæ Euangelicæ fuisse agnoscamus: & toti illi tempori ac statui Synagogæ respondisse, quo illa sub Mose nullam terræ patribus promissæ partem obtinuit. Tempus vero quadraginta dierum, quo Christus post Resurrectionem suam cum ijsdem egit, & multa de regno Dei disseruit, sensum aperuit, spiritum suum insufflauit, potestatem remittendi peccata contulit, eiusdem Ecclesiæ annos nubiles ad illud tempus spectasse, quo cum filijs Israel Deo iam fidentioribus, quam maiores eorum 4
in deserto defuncti Moses terram Amorrhæorum, & Moabitarum
Num. 32. trans Iordanem tradidit possidendum: Nempe tribui Ruben, Tribui Gad, & dimidiatæ tribui Manasse, ea conditione,
Iosue. 13. & 22. vt primi ipsi ad prælium accincti Iordane transmisso, pro fratribus suis in prima acie pugnaturi essent in terra Chanaã, ad quam extentis vexillis militaribus fauoris sui, & amoris Deus reliquum populum euocabat. Atque hæc omnia allegoricos designari his verbis, introduxit me Rex in cellam vinariam &c. Sic enim 5
post Resurrectionem Christi primi Apostoli Regnum Euangelicum optimorum pascuorum feracissimum, primitias nimirum Spiritus, obtinere visi sunt, vt tribus illæ Regnum Basan & montẽ Galaad, terram pascendis ouibus & armentis maxime oportunã: & primi transmisso baptismo spiritus sancti in die Pentecostes

pro

1 pro reliqua Ecclesia propugnantes,& ante omnes Petrus tanquã primus post Iesum vniuersæ Ecclesiæ dux,inuitis scribis,& Pharisæis vna die tria hominum millia,altera verò die quinq; millia in Regnum Christi pulsis inde Iudæis introduxerunt: & procedente tempore innumeram filiorum Dei multitudinem.

Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore
2 **langueo. Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.**

¶Sponsa quum contemptis procis,vnicum sponsum suum omnibus in amore prætulisset,propensum supra modum in se vnam illius animum,& amorem experta,laudauit proxime fortunas suas, quæ sponsum haberet tam beneuolum,atq; munificum :ex cuius amore,& munificentia maiorem in horas concipiens ignem omni
3 no sibi persuasit fore,vt perpetua eiusdem frueretur cõsuetudine. Verum longe præter spem se grauidam relinqui:& illum longo itineri accinctum videns rapitur in animi deliquium, quod ipsa præsentiens,orat circumstantes,vt se floribus fulciant, & malis constipent, eorumq; antidotorum odore roborent, vt his adhibitis remedijs immensi amoris impetum frangat, & moderetur. Dum vero victa amore experitur,nullum amori modum imponi posse: labascens in sponsum se conijcit:cuius amplexibus excipi, ne con
4 cidat,exposcit miserandum in modum. Locus est totus pathetic⁹: & qui per hypotyposim vehementes in sponsa amoris mot⁹.& impotenter amantis habitum graphice exprimit. fere fit enim,vt recens nupta puella virum,quem exanimi sententia nacta sit, depereat:& ne ad horã quidẽ ejus conspectu carere sustineat. Quod si longius illum abire:& se grauidam inter barbaros hostes relinqui viderit(vt est amantium ingenium)quanto minus spei est, tanto magis amat:tantamque amoris vim subito patitur, vt linquatur
5 animo. Meliore scilicet animi parte in eum,qui amatur dudum velut trãslata,eã quæ amantis corpus dũ taxat agit,ad se rapiẽte,& vna cũ eo,qui proficiscit longi⁹ auferẽte. Iã vero cũ tenuiorib⁹ illis corporis partibus,quas ideo medici Spirit⁹ vocãt,ceu vinculis quibusdã in corporeo carcere tẽeat ai⁹,& qui animales dicũt,odorib⁹,

vitales vero vino tanquam cognato, & familiari alimento celeriter 1
reficiantur, & recreentur, ac roborentur, vt instanti occurratur periculo, vinum postulat sponsa, quo epoto, & olfacto fulciatur, floresque & mala, quibus etiam olfaciendis roboretur, ac sic refectis viribus reuocetur animus, & intra corpus cohibeatur. Et habetur perpetuo decori ratio. Nam in domo rusticana huiusmodi remedia sunt paratu facilia. Nempe vinum, floresque & poma. Quod vulgata æditio habet fulcite me floribus, in Hebræo est,
סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת hoc est, fulcite me vinaceis. Vt intelligamus, 2
lagenas, Amphoras, Cyphos, & id genus vasa optimo vino plena, ex quibus illa nuper vinum hausit. Vt positum sit continens pro contento. In quam etiam sententiam hanc eandem vocem vertit latinus interpres apud Osæam, diligunt vinacia vuarum. hoc est, vasa expresso ex vuis vino plena. Interim tamen dum hæc parantur remedia, iam non valens sponsa consistere, sponsi opem implorat: quem ad sui cōmiserationem mouere nititur his verbis, Læua eius
Osæ. 3.
sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Vbi geminum 3
aduertere debemus Hebraismū. Alterum, quod in tertia persona ad secundā fit sermo. Alterum, quod futura illa, erit, & amplexabitur, ponuntur pro imperatiuis sit, & amplexetur. Vt latine dictum putemus, o sponse mi, læua tua quæso, sit sub capite meo: & dextera tua me amplexetur. Qua de re initio huius libri fusius diximus. Porro huius loci Allegoria hæc est, discipulos Christi in populari illa fuisse sententia, in qua in hancvsq; diē omnes sunt Iudæi
Messiam suum in hoc mundo regnaturum expectantes, totoque 4
Matt. 20. orbe subacto omnia regna, & imperia Genti Iudaicæ subiecturū. Iacobus & Ioannes ostenderunt, quum subornatā in matrem suam ad Christum summiserunt oraturam, vt iuberet ille, alterum ipsorum ad dexteram, alterum ad sinistram regnāti sibi assidere. Nimirum, persuasi, ex magistri prædictione perperā intellecta, illū statim atq; resurrexisset, regnū Israeliticū inuasurū, & summa vi occupaturū. Hoc ipsum & illi ostēderunt, qui quum Christū in procinctu esse, vt cęlū cōscenderet, viderent, sic rogarūt. Dn̄e, si in tempo 5
Acto. 1. re hoc restitues regnū Israeli? Id vero aperte testatur Lucas, quum præfatur Christū parabolā quandā proposuisse discipulis, propterea quod existimarēt, regnū Dei cōfestim fore manifestādū. Nimirum; vt facta mētione minarū, & lōginquæ regionis, eos tempestiue admoneret, expectādū esse longū tēpus: & interim gnauiter ipsis
Lucæ. 18.

laborandum

laborandum esse, antequã regno Dei potiri possent. Quemadmodum, & quia die resurrexit, Magdalenã ne se cõtingeret, prohibuit hac reddita ratione, quod ad Patrẽ suum nõ dum ascendisset. Eo facto mulierem, & mulieris illius exẽplo reliquos admonens discipulos, nõ iã terrenam, vt antea, sed cælestẽ ipsius cõsuetudinẽ illis esse expectandam. Quãobrem cũ his mãdatis Magdalenã remisit, vade inquit, ad fratres meos: & dic eis, ascẽdo ad patrem meũ & patrẽ vestrum, Deum meũ, & Deum vestrum. Quo etiam consilio quadraginta illis diebus, antequã in cælum se reciperet, tãtisper dum suos fratres confirmaret, ab illorũ sæpe cõspectu abscessit: & quoties cõspiciendũ se præbuit, nõ de terreno, sed cælesti regno apud illos disseruit. Sed quũ nõdũ pleniore spirit⁹ igni excocti essent, & illustrati, quãuis vnigenitũ illum Archididascalum e sinu patris de missum de regno Dei disserentẽ audirẽt, non tamẽ aliud: quã terrenum cogitare, aut Christũ nõ secũdũ carnem nosse, & inde æstimare potuerũt. Adeo animalis homo quæ Dei sunt non põt intelligere: Et quæ pueri discimus tenaciter hærẽt. Faciebat præterea hostiũ metus, vt in hãc sentẽtiã eo propẽsiores illi inclinarẽt, quo se tutiores ab omni iniuria sub Christo rerũ dño fore sperabãt. Iã ergo quũ in monte Bethaniæ vicino cõstitissent, vbi Christũ tanquã profecturũ in cælũ mandata dare, seq; sua spe falsos inter hostes deseri viderẽt, quãdo dni sui præsentia maxime op⁹ esse existimarẽt: nẽpe quũ docere, & quæ cõcepissent verbi semina, proferre, credituros baptizare, & velut ante cõceptos Christo in lucẽ ædere filios oporteret: ac quã ille prædixisset instar parturiẽtis mulieris in mũdo pressurã sustinere: tũ ducis sui abitũ grauiter ferre: maioreq; magistri desiderio, quã vnquã antea, cęperũt æstuare. Et quia iã gliscẽtis amoris, & mæroris vim ferre nõ possũt, angelos qui prę sentẽ suo dolori medicinã faciãt, opẽ poscũt. Vt quẽdmodũ paulo ante mærore & desiderio dñi confectos recrearũt, dictorũ illius, & factorũ admonẽtes, sic & nunc eadẽ ægritudine laborantibus, & in summo vitæ discrimine cõstitutis, eorũ, quæ tam multa de Regno Dei magistrũ disserẽtẽ audierũt, sed quę ipsi præ animi perturbatione meminisse non possunt, nõ nulla referãt: aut si quid aliud in mãdatis, ab eodẽ acceperint, quod sua scire intersit, admoneãt. Vt his ceu floribus & pomis suauissimis, & vino ex diuinæ sapiẽtiæ penu rursum admotis remedijs, respirẽt, vt antea, & iam abeuntem recipiant animum. Scilicet qui me edunt, inquit sapientia, ad huc esurient:

Ioan. 20.

1. Cor. 2. d

Ioan. 16.

Eccl. 34. c

esurient:& qui me bibunt, adhuc sitient. Et sciebant se frequenter 1
a Christo admonitos dictorum ipsius & factorũ, quum res despe-
ratæ viderentur, vt meminissent. Vt enim statuit David. Lex Dei
Psalm. 36. in corde iusti sita illud maxime præstat, ne nutent pedes eius. Hoc
itaq; allegoricos sponsa significare videtur, quum ait, Fulcite me
floribus: stipate me malis: quia amore langueo. aut vt est iuxta he
bræum, quia infirma dilectione ego. Nõ nulli etiam ex Græco in-
terpretantur, quia vulnerata sum dilectione. Quod Origenes dixit
vulneratæ sum dilectionis. Amor inquit Eusebius, Deus est, sagit 2
ta electa, ille filius immissus in cor fidelium. Nostram coniecturam
confirmare videtur ille Lucæ locus, quumque inquit intuerẽtur in
Acto.1.b. cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vesti-
bus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi, quid statis aspicientes in
cælum? hic Iesus qui assumptus est a vobis in cęlũ, sic veniet quem
admodum vidistis eum euntem in cælum. Quid enim aliud fuit,
Galilæos illos viros reprehendi ab Angelis, quod starẽt aspiciẽtes
in cælum, quam stuporem quendam mentis, & langorem præ amo 3
ris impotentia & infirmitate contracti, illis obijci? Præterea quum
ijsdem dictum fuit. Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cælum,
sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. An nõ
hoc fuit admonere, vt desinerẽt iam de terreno Christi regno cogi
tare, illud vero longe auspicatius, & felicius regnum, vt expecta-
rent, & expeterent, quod initurus, quum veniret Christus ipsos in
consortes imperij sibi esset cooptaturus, quemadmodum olim
Mat.19.d promisisset in hunc modum. Vos qui sequuti estis me, in regenera 4
tione, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis
& vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel.
Ioã.17.d. Item & quum patrem suum corã illis sic alloqueretur. Pater quos
dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt videant cla
ritatem meam, quam dedisti mihi, qua dilexisti me ante mundi
constitutionem. Id vero quam fuerit eosdem ceu vinaceis, & ma-
lis ac floribus e promptuario sapientiæ de promptis fulcire, ac ro-
borare, indicant verba, quæ proxime sequuntur. Tunc inquit 5
Lucas, reuersi sunt Ierosolymam a monte, qui vocatur Oliueti,
qui est iuxta Ierusalem, sabbati habens iter. Et quum introissent
in cænaculum, ascenderunt vbi manebat Petrus & Ioannes, &
Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomeus &
Mattheus

Mattheus, Iacobus Alphæi & Simon zelotes, & Iudas Iacobi. Hi omnes erant perseuerãtes vnanimiter in oratione & obsecratione, cum mulieribus, & Maria matre Iesu. His enim testimonijs restituti & confirmati iam leuius Christi absentiam ferentes, orationi & obsecrationi vacare & exuta falsa persuasione, promissum Spiritum consolatorem expectare, indeque ad regnum cæleste cœperũt toto pectore anhelare. Cõfirmat etiã ille alius Lucæ locus. Eduxit inquit eos foras in Bethaniã, & eleuatis manib9 suis benedixit eis. Nã interim dũ hæc illi ab Angelis expectant remedia, magis fidentes Domini sui humanitati & potẽtiæ illius, quẽ misere amãt, se totos committunt fidei, a quo vno salutem, & felicem rerum gerendarum successum sperant. Quam fiduciã verba illa mystice videntur significare. Lęua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Tunc enim Ecclesiæ caput mẽtem nimirum, (quæ hominis pars minore negocio diuinitati paret) læua sua fulcire: & dextera (hoc est maioribus viribus) eiusdem corpus, (quam Paulus rebellem carnem vocat) amplecti, & fouere visus est, quando vt narrat Lucas, leuatis manibus suis benedixit eis. Nam nihil magis potuit sponsi spiritualiter amplectentis sponsã habitũ & blanditias exprimere, quam quod medius inter discipulos magister staret: & sublatis in cælum manibus eisdem benediceret, hoc est, bene precaretur simul ac benefaceret, secretiore quadam vi & energia, perturbatos eorum animos serenans ac confirmans. Vt eo sane symbolo significaret se, illud agere, vt nutantes labantesq; discipulos ad cælestia erigeret; & pacem, paternum fauorem, prosperos prædicationis exitus, victoriam, triumphum, & sui Regni consortium imprecando, velut blandiens confirmaret, & securos periculorum vsquè in Aduentum Spiritus, quieti daret, arctius adhuc accessione Spiritus sancti breui complectendos. In quam eandam sententiam ante nos coniectauit etiam Theophylactus. Is enim in hunc Lucæ locum sic scriptum reliquit, Benedicit autem discipulos, fortassis infundens eis vim, quæ custodiret eos vsquè in Aduentum spiritus. Quam etiam coniecturam, quæ deinde sub iungit Lucas, verba hæc probare videntur, & ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum. Inde enim intelligimus illos, quos paulo ante Domini abitio, & instantia pericula supra modum solicitabãt, iam in sinum Christi Luc. 24. b.

deposita omni cura,& solicitudine quasi somnum cępisse:& cultui 1
diuino dumtaxat intentos rebus humanis addormijsse, spirituali
ter hæc intelligamus,inquit Theodoretus diuini verbi & piæ ani-
mæ cōmunionem,cum qui hic dicatur,complexum credētes. dex
trum autem,& sinistrum tanquam more nostro sumptum intelli-
gere oportet. Nouit Dominus benefacere & punire, ac castigare:
vtrunq; exercens pro cuiusq; meritis. beneficam gratiam in dex-
tera Dei intelligimus:castigatoriam in sinistra. Audiamus igitur
sponsam dicentem. Lęua eius sub capite meo,superior sum suppli 2
cijs;ijs.nonsub iaceo,propterea quod sponso meo appropinquo,&
culturæ illius curam habeo. dextera illius amplectetur me, pro eo
quod est,beneficijs suis me ornabit,& explebit; tanquam me &
circumplectens,& desiderium meum explens. Hoc autem & Pau
lus dixit. Atq; ita semper cum Domino erimus. Et Eusebius, de sa
pientia inquit scriptum est,longitudo vitæ in dextera eius:& in si
nistra eius diuitiæ & gloria. Igitur dextera eius est,rerum diuinarū
scientia,ex qua prouenit vita æterna:sinistra vero,rerum humana 3
rum cognitio est,ex qua existunt diuitiæ & gloria. Sic sponsa in-
quit,læua euis super caput meum,superat mens mea res humanas,
& dextera illius amplexabitur me. Hoc est,diuina cognitio coope
riet me. Etenim rursum de eadem sapientia dictum est,honora eā,
vt te amplectatur. Porro huius doloris typus fuisse videtur Lon
gus ille luctus,quo memoratur populus Israeliticus fleuisse Mo-
sen postquā ille conscēso mōte nebo,in vertice Phasga obijsset. Id
vero quam grauiter Synagoga tulerit,summum ducem suum, & 4
Prophetam eximium Dei familiaritate, & stupendis rebus gestis
clarissimum tunc sibi ereptum fuisse,quum ipsa Iordanem trans-
mittere pararet:& in pro cinctu esset, vt Regibus transjordanem
imperantibus bellum inferret,quibus, vt nuper og. & Sehō Re-
gibus, amorrhæorum debellatis, eorum Regna breui occupare
sperabat,triginta dierum luctus abunde testatur. Quo etiam argu
mento facile conijcimus,quam illa assiduis precibus, & vna cum
lacrymis permixtis votis,Dei fauorem,& contra hostes potentissi 5
mos propitium sibi numen adesse orauerit.

Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas,ceruosquè
camporum,ne suscitetis neq;euigilare faciatis Di-
lectam

lectam, quo ad vsq; ipsa velit.

¶ Postquam spõsus ex deliquio restitutã sponsam quieti tradidit, veritus ne ipsius æmulæ fœminæ Ierosolymitanæ molliter cubanti obstrepant, atque inuitam importune excitent, adiurat eas per capreas, ceruosq; in agris versantes, ne suscitent, ne ve euigilare cõgant dilectam sibi sponsam, donec ipsa sua sponte euigilet. est autem in Hebræo significantius dictum הָאַהֲבָה hoc est, ipsum amorem: & vt septuaginta verterunt τὴν ἀγάπην dilectionem. Id est meam sponsam meras meas delitias. Præterea, quod nostra vulgata editio habet per capreas, ceruosq; camporum, in Hebræo legas בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה Quod septuaginta interpretati sũt ἐν ταῖς δυνάμεσι, καὶ ἐν ταῖς ἰσχύεσι τοῦ ἀγροῦ. Hoc est, per exercitus & potestates agri. Quibus verbis significari videntur exercitus, & potestates cælestes res mundi, quem Christus in Euangelio agri nomine designauit, administrãtes: ideoq; administratorij spiritus Paulo dicti in ministerium missi propter eos, qui hæreditatẽ capiunt salutis: quiq; vt Christus prodidit, cum perpetuo videãt faciem patris cælestis, indigne admodum, & grauiter ferunt, humiles, & pios homines suæ tutelæ commissos a potentioribus, & impijs offendi, aut iniuriam aliquam pati. Quemadmodum sic olim offensos fuisse legimus impietate iudæorum Ierosolymitanorum, atq; iniurijs Domino suo Iesu Christo, eiusq; discipulis illatis, vt Michael, qui Ierosolyma ab obsidione Assyriaca liberasse creditur & apud Danielem pro eadem restituenda contra angelum Persidis præfectum pugnasse memoratur, is inquam, cum reliquis Angelis sub quorum tutela gens illa maxima bella gesserat, suo tunc præsidio destitutã vrbem Romanis funditus delendam permiserint: & aliquot annis ante ipsius excidium (vt narrat Iosephus de bello Iudaico libro septimo capite duodecimo) visi sunt currus per inane ferri totis regionibus, & armatæ acies tranantes nubila, ac ciuitati circum fusæ, exaudita insuper vox huiusmodi, migremus hinc, quam vocem fuisse cælestium exercituũ, qui ante pro vrbe illa propugnare soliti essent, vel ex eo certum est, quod Christus ita futurum prædixisset in hæc verba, Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos

Mat. 13.
Heb. 1.
Math. 18.
2 para. 32
Dani. 10.
Math. 23.

suos sub alas,& noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hos porro exercitus vulgata æditio apellatione caprearum, & ceruorum mystice significat: quod quemadmodum animalia illa celerrima sunt, adeo, vt prærupta montium transiliant, breuissimoq; tempore longissima percurrant spatia, quin & visu plurimũ valeant: sic & Angeli tutelares res humanas perspicacissime vidẽt celerrimeq; accurrunt,& adsunt fidelibus, quorum imprimis procurationem habẽt: proq; illis cum versutis Dæmonibus, vt cerui cum serpentibus propugnant, cælestis nimirum Hierarchia, quæ Ecclesiasticæ huius nostræ, ad illius exemplar constitutæ vigilem curam gerit. Erit itaq; iuramentum venatorium, vt fingamus sponsum venatoris personam agere: & demore venatorum per id genꝰ animalia, tanquam per rem sibi charissimam,& fœminis Ierosolymitanis gratissimam, quibus ipso eo munere gratificari solitus sit, easdem, ne quiescenti sponsæ importune obstrepãt, obtestari. Sub hoc autem schemate intelligimus Christum memorem illorũ promissorum. Non vos relinquam orphanos: veniam ad vos. Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi; item quód iusserit Ecclesiam suam sedere Ierosolymis; donec indueretur virtute ex alto insuper et aliorum, quæ plurima in hanc sententiam promiserit, curare sedulo, ne dum illa velut animi deliquio liberata orationi vacat in cænaculo,& turbarum secura conquiescit, a Iudæis quidquam detrimenti capiat, & incauta opprimatur. Atq; hanc curam,& tutelam Angelis tutelaribus demandare: qui omnem hostilem vim,& iniuriam procul arceant: & Iudęos si pergant Ecclesiam persequi, vlciscantur, vt eo præsidio circumsepta sponsa promissum paracletum,& patronum spiritum sanctum tuta expectet: cuius tandem viribus roborata, fretaq; patrocinio, e cęnaculo quasi e conclaui suo in publicum vltro prodeat, arduum prædicationis munus strenue obitura: & quod reliquum est Regni cælestis occupatura, vt olim transmisso Iordane populus Israeliticus, quod reliquum erat terræ patribus promissæ, vendicarunt, iam vero cum inducitur sponsus adiurans filias Ierusalem Christus mystice designatur intra Iudæorũ animos secretius loquens: & Ierosolymitanos ciues præcipue obtestans, ne suos vllo modo incessant, interim dum orationi intenti,& mente in Deum a rebus huius vitæ abstracta, quasi suauem somnium capiunt,& ad munus euangelicum se comparantes promissum captant spiritum sanctum, quo post iustum

Ioan. 14
Matt. 28.
Acto. 1.

um somnum recepto, recreati, refectisq; interioris hominis vibus, ad Euangelicæ prædicationis opus sic læti accedunt, vt solent agricolæ reliquiq; id genus operarij ad suum opus libenter, & ilariter accedere, vbi quantum satis sit, & naturæ conueniat, dormierint, alioqui, si ante excitentur, grauate, & ignauiter suũ opus bituri. Id quod ne inobedientia, & peruicatia subditorum præositis hebræorum accidat, Paulus admonet in hunc modum. Oedite præpositis vr̃is, & subiacete eis, ipsi enim peruigilat tanquã ationem reddituri pro animabus verstris, vt cum gaudio hoc faiant & non coacti. hoc enim non expedit vobis. Sic & Christus oc ænigmate admonet Synagogam, ne Ecclesiæ suæ, nempe Apo olis, reliquis ve discipulis interim, dum orantes expectant Spiriim. S. accipere, neq; vllo post tempore, molesti sint, vllam ve inerant iniuriam: quin vt sinant eos, cum ipsis libuerit, ab oratione urgere, & suum opus Euangelicum lætos cum opportunũ visum uerit, aggredi: quod est, non excitare neq; euigilare facere sponim, donec ipsa velit, nisi velint ipsi cælestes exercit⁹ in se irritare: suæ impietatis vltores experiri, quales in se olim experti fuerũt eges & populi Chananæi: quos etiam ne contra populum suum ebellarent, Dominus olim admonuisse videtur, tanto illis timore iniecto, vt (quẽadmodum dicebat Rahab) elanguerit cor eorum: ec in eis remanserit spiritus: qui nihilominus populo Dei obstere conati sunt. Quamobrem etiam a cælestibus exercitib⁹ n.a is, quam ab Hebræis cæsi perierunt. Vt de exercitibus quinq; ilorum Regum scriptum est. Iosue. x. Dominus misit super eos laides magnos de cælo vsq; ad Azecha: & mortui sunt multo plu es lapidibus grãdinis, quã quos gladio percusserãt filij Israel. Nec nim (vt canit Dauid) brachium eorum saluauit eos: sed dextera Domini, & illuminatio vultus eius. Domini porro dextera, & auor beneuolus Angeli sunt, qui summa vi, & celeritate Dei & ummi Regis fecerunt imperata. Quod etiam Christus affirmat in Euangelio, cum ait, videte ne contẽnatis vnum de pusillis istis, qui n me credunt: dico enim vobis, quod Angeli eorum semper vient faciem patris mei, qui est in cælis. Neq; vero secretius tãtum udæos obtestatus fuit Christus, vt a sua Ecclesia manus abstineent, sed a perte etiam per Gamalielem pharisæum, & nobilem legis doctorem, hunc in concilio hæc dixisse Lucas memorat, & nũc lico vobis, discedite ab hominibus istis, & finite illos, quoniam si est ex-

Iof. 2. Psal. 43. Matt. 18. Acto. 5.

est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex 1
Deo est, non, poteritis dissoluere, ne forte & Deo repugnare videa mini. Recepta interpretatio hæc dicta refert ad Neophytos, qui ex gentibus credidissent propterea, quod & ipsi filij sunt Ierusalem supernæ, quæ omnium fidelium mater est, quos Christus obtestatur, ne peccent, ne ve suis peccatis primitiuę Ecclesię quietem interturbent: eamq; a cælestium meditatione ante auocent, quā par sit, & eidem tempestiuum videatur ad rerum humanarum admini strationem, quantum præsentis vitæ conditio exigit, se transferre: 2
Idque sub ea obtestatione, modo velint eum capreis, & ceruis aliquando conferri, qui sanctorum & perfectorum typum gerunt: propterea quod animalia munda sunt, in locis æditis versantur, serpentium esu, & aquæ potu oculorum caliginem excutiunt: & si
Aug. i. Psal. 41. quando vadū aliquod traijciendum sit, aut longius iter conficiendum, tunc vnus aliquis ex toto agmine antecedit, cuius clunibus, qui proximus est caput imponit, & ita deinceps longa serie totum agmen procedit. Iam quum primus defessus fuerit, ad nouissimum agmen se recipit, & postremo caput imponit, ac per vices 3
succedendo omnes mutuas sibi tradunt operas, vicissimq; suorum capitum onera perferendo, viam peragunt. Sic etiam sanctorum munda conuersatio in cælis est, si illi acri pęnitentia virulēta pecca ta sua conficiendo, & aqua sapientiæ salutaris perfrigeran do, pristinam mentis caliginem ponunt, & ad diuina mysteria inspicienda mentis aciem recipiūt, sic alter alterius onera portant, & charitatis of ficijs mutuum fulcientes legem Chri sti adimplent: atque huius mū di traiecto vado, in cælum tandem omnes per ueniunt. 4

5

1 COSMAE DAMIANI HORTOLANI COMMENTARIORVM IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Liber Secundus. Actus Secundus.

Vox Dilecti mei. Ecce, iste venit saliens in montibus transiliens colles. Similis est dilectus meus ca-
2 preæ hinnuloq; ceruorum.
En, ipse stat post parietem nostrum, respiciẽs per fenestras, prospiciens per cancellos.

HACTENVS Euangelicæ Ecclesiæ pueritia, & adolescentia, Salomoni delineata est. Iam nunc grãdior, & firmior vsq; ad consistentiam ętas sequentibus duobus actibus adumbratur. Cohærebunt
3 porro hæc cum superioribus, si intelligamus, filias Ierusalem, quas sponsus adiurauerat, ne excitarent sponsam, non acquieuisse adiuranti, quinimmo quiescentẽ illam nõ tantum excitasse, sed etiam lingua primum, deinde flagris verberasse. Istam vero sponsam ad linguæ verbera (hoc est, ad obiectũ ebrietatis crimen) hæc pro se sobrie admodum, & perquam modeste respondere, bona verba quæso fæminæ Ierosolymitanæ: ego vero ebria non sum, vt vos existimatis; sed maxime sobria, & men-
4 tis compos. cuius rei vel ipsa hora diei tertia, quam nunc agimus abunde vobis fidem faciat. Nec enim ea sum, quæ adeo male vitã instituerim, vt præter comunẽ nostræ gẽtis morem summo accumbam mane: nec dum pręter omnium, qui adsunt, opinionem omnium linguis loquor, mea, sed polyglossi sponsi mei, verba loquor, cuius spiritu, non musto agitata incalesco, nec meas, sed dilecti illius mei voces ædo. Hæc dixerit exterior, & personata sponsa, mystica vero, & cuius illa personam gerit, Ecclesia Euangelica, quinquagesimo a resurrectione sponsi sui Christi die cum ad ingentem fragorẽ aduenięte in ipsã Spiritu sãcto, de repẽte ęditũ ex oĩ natiõe q̃ sub cælo est, magna Ierosolymis Iudæorũ cõcurrisset multitudo ad nouæ rei miraculũ stupẽs, ꝙ audiret sua quisq; lĩgua hoĩes idiotas Galilęos, & piscatores admirãda diuinitatis facta eloqui, & omnes, qui religiosi adessent, attoniti dicerẽt, quid hoc vult esse? Alij vero,

vero, impii nimirum, ipsos riderent, mustóque madere procaciter 1
obijcerent, velut e somno excitata per Petrum os suum hæc dixit,
viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum
sit, & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos æstimatis,
hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Sed hoc est, quod dictum est
per prophetā Iohel, et erit in nouissimis diebus, effundam de spi-
ritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filię
vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri som-
nia somniabunt: & quidem super seruos meos, & ancillas meas in 2
diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabūt, & dabo pro
digia in cælo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignē
& vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sangui
nem, antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. Et e-
rit, omnis quicunq; inuocauerit nomē Domini saluus erit. Et post
multa alia, quæ in sua illa apologia in actis Apostolorum scripta
ex veteri testamento de Christi morte, Resurrectione, & summa
eiusdem in cælum ad dexteram Dei patris euecti gloria perorauit,
hęc de sponso suo subiunxit, dextera igitur Dei exaltatus, & pro- 3
missione Spiritus sancti accepta a patre, effudit hoc donum, quod
vos videtis, & auditis. Hæc vero cum diceret per Petrum os suum
Ecclesia, quid aliud fuit, quā ipsam dicere, linguarum donū, quod
impia Synagoga ebrietati procaciter ascribebat, & magno super-
cilio fastidiosa deridebat, donum Christi dilecti sui esse: & vocem
illam omnium nationum idiomata resonantē, non tan suam, quam
dilecti sui, vocem esse, & deniq; dicere, vox hæc, o Iudęi, vox dile-
cti mei est: nō enim ego sum quæ loquor, sed spiritus Dilecti Chri 4
sti mei, qui in me magnalia Dei varijs linguis loquitur? vt enim cū
Dæmonia in nomine Christi eijcerent Apostoli, & alia æderent mi
racula, quæ credentes in eum æditurος apud Marcū Christus pro
miserat, non tam illorum, quam Christi dicenda erant admiranda
opera, sic vox illa non tam Ecclesię quam Christi dicenda fuit. Ne
que enim, vt Christus prædixerat, ipsi erant, qui loquebantur, sed
spiritus patris, qui idem Spiritus Christi est, loquens in Ecclesia.
Hoc igitur tam prolixe effusum Dei Patris, & filij donum tam mi 5
ra breuitate perstrinxit Salomon. Vox dilecti mei. Argentum por
ro, quo Petrus frigide pro sua modestia obiectum ebrietatis cri-
men diluere videtur, magnam vim habet ex more gentis suæ, ex
circumstantia diei, & ex nota omnibus Apostolorum frugalitate.

1 Mos enim erat veterib. pręsertim Iudæis, & ijs maxime, qui Ierosolymis in vrbe sancta versarētur, in horā nonā differre prādiū: vnde etiam veteribus (vt inquit Gregorius) prādium cæna vocabatur: & idē conuiuium apud Matthæum prandium, apud Lucam cæna vocabatur. Quamobrem qui contra eum morem facerent, acriter a prophetis reprehendebantur. Præterea cum celeberrimus esset Iudæis dies quinquagesimus, offerendiq; essent panes primitiarum, & alia sacrificia pacifica, quibus legitimū erat gratias agere Deo, Matt. 22. Lucæ. 14.
2 pro acceptis frugibus, & epulari coram dño vniuersum populum, tam pauperes, quam diuites, vt constat ex. 23. cap. Leuitici & 16. Deuteronomij. Porro cum talia fiebāt sacrificia, Ieiunus manebat populus, donec litatum esset, & benedictum eiusmodi hostijs, vt memoriæ proditum est. 1. Reg. ca. 9. eum vero morem tūc violasse, iniquū omnino fuit obijcere, nisi ei, quem constaret deplorate viuere, At vero sciebant omnes, qui aderant, homines illos adeo frugalem, & pauperem sub præceptore suo vitā egisse, vt præ studio Leui. 23. Deute. 16.
3 pietatis cōmeatus obliti, dum Christū sequūtur, omni rerum penuria ad noctem vsq; laborasse in deserto non semel deprehensi sint: & in ipso itinere: vt famem solarētur, excussa ex confricatis spicis grana cōmandere cōpulsi. Sed hoc crimē impij illi obiecerint gastri margi, & Epulones principes Iudæorū, quorum crapulā multo ante in hāc substantiā taxauerat Esaias, væ qui cōsurgitis mane ad ebrietatē sectandā, & potandum vsq; ad vesperā, vt vino ęstuetis, quorū etiā impietatē subindicauit Lucas in Actis, cū postquā reli Esai. 5.
4 giosos oēs Iudæos, qui tū erant Ierosolymis, narrauit dixisse, Quid hoc vult esse? subiunxit. Alij vero irridentes dicebant, musto pleni sunt isti: nec enim alios a religiosis intelligere possis, præter irreligiosos, & impios.

Ecce iste venit saliens in mōtib. trāsiliēs colles. &c.

¶ Videns spōsa fæminas Ierosolymitanas post obiectū atrox ebrietatis crimē, manus etiā sibi admoliri, & graues minas addere, ad patrē spōsi cōuersa, quē dudū experta est propitiū, ipsius opem implorat, cui ille annuens exoptatū spōsum ad eā rursum mittit. Hūc in suū auxiliū mira celeritate contendentem Ipsa videns, seq; magnis clamorib⁹, dum adhuc lōge est, bono animo esse iubentem audiens, circūstantes socias ad ipsum obseruandum excitat: & optimæ spei suæ, atq; lætitię participes facit, eas alloquēs in hūc modū.

Ecce iste venit &c. ac si dicat. Nihil meus me fallit auditus, procul 1
dubio quã audio, vox ſpõſi mei eſt, o ſociæ bono animo eſte, bene
ſperate. Ecce, videte ſpõſum meũ ipſus eſt, qui per altiſsimos mon
tes ſaliens, perq; humiliores colles inſtar capreę cuiuſdã, & hinnuli
raptĩ accurrẽs in nr̃m auxilũ properat. Eſt. n. elegãs hui⁹ loci exor
natio per hyperbolẽ, quã magis exprimũt, qui ex Hebræo ſic ver-
tunt, ecce, ipſe venit ſaliens per mõtes, raptim accurrẽs per colles.
Pronomẽ. n. iſte, iã præſentẽ oſtẽdit; ipſe vero de eo, qui nõdũ adc
eſt, ſed aduẽtat, recti⁹ dicitur. Adde, qđ idẽ pronomẽ Hebrẽũ זה 2
interpres hoc ipſo loco vertit, ipſe. En ipſe ſtat, &c. Et cum dicitur
ſpõſus, per mõtes ſalire, magis nobis videre videmur ipſum per
mõtes ſaliẽdo ad ſpõſam properare, quã ſi dicatur ſalire in mõtib⁹:
& quũ dicitur per colles raptĩ accurrere, manifeſtior eſt trop⁹ hy-
perbolicus, quo incredibilis impetus, & celeritas ad opẽ ferendam
cõtẽdẽtis ſpõſi ſignificatur. Aut vero quoniã propoſitio Hebraica
על in, vel ſuper, frequẽtius ſignificat, iuxta vulgatã æditionẽ dicas
Chriſtũ hoc loco ad ſolẽ cõferri, quũ poſt caliginoſam noctẽ mõ- 3
tiũ cacumina incipit ſuperare. Tũc. n. inæqualiter ſubeũtib⁹, & ae
rem ſurſum motãtib⁹ vaporib⁹, perq; eos refringentibus ſe radijs,
ſol in modũ capreę, vel hinnuli apparet ſubſilire, atq; ad mõtes re-
motiores trãſmiſsis radijs, depreſſos colles trãſilire. Sic igitur Eccle
ſia præſentẽ Chriſti opẽ, & fauorẽ beneuolum cõtra ſacerdotes &
magiſtratus templi, & ſaducæos, ceu mõtes ſuæ auctoritatis, & po-
tentiæ vmbra caliginoſam perſequutionis noctem inferentes, ſibi
gaudet adeſſe: & infirmiorib⁹ ſocijs gratulatur, ac ſi Xp̃m videat in 4
modũ ſolis ſacerdotes, & magiſtratus templi ſuperare: & quos illi
mõtes exhalãt, ac ſpirãt, minarũ vapores, & nebulas diſsipare, ijſq;
ſuperatis ſaducæos ceu humiliores colles trãſilientem ad ſe admi-
rãda celeritate properare, quæ eadem eſt obſeruãda ſimilitudinis
ratio in fine tertij capitis hui⁹ dramatis. Inſuper quod ſpõſa ſpon
ſum ſuum Chriſtũ capreæ, hinnuloq; ceruorũ cõparat, ſecũdũ hu
Pſalm. 8. manitatẽ ipſius interpretãdũ videtur, vt quaten⁹ paulo min⁹ quã
Angeli imminutus fuiſſe dicitur, eatenus etiã ad ſimilitudinẽ An- 5
geli cuiuſdã ex ſuperiorib⁹ ordinib⁹, qui per capreã. Item & cuiuſ-
dam ex inferiorib⁹, qui per hinnulum ceruorum deſignatur, in au
Ioſue. 5. xiliũ Eccleſiæ dicatur accurrere. Vt olim Ioſue introducturo po-
pulum in terrã Chanaã dicitur ſubito aſtitiſſe Angelus in ſpeciẽ
armati militis ſtricto gladio, qui ſe principem cæleſtis exercit⁹ eſſe

1 dixit. Nimirum, qui in ipsius, & totius populi auxiliũ accurrisset. Prȩterea, quod vulgata æditio habet, en ipse stat post parietem nostrũ respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos, alij ex Hebræo sic vertũt, en ipse stat post parietem nr̃m, & prospicit per fenestras, seq; prospiciẽdũ exhibet per cãcellos. Nã participiũ מַצִּיץ Masis Hebrȩis prospicere faciens significat. Est.n. participum coniugationis הִפְעִיל in qua geminam actionem notãt verba quæ in
2 prima פָּעַל actiua sunt. Quod itaq; ad verbũ sonat in Hebræo prospicere faciens per cancellos, cõmode admodũ reddi videntur latine, seq; prospiciendũ exhibet per cancellos. Illud præterea amantium ingenium magis refert, quod inducitur spõsus, qui & prospiciat spõsam, & eidem se prospiciendũ exhibeat. familiare enim est amãtib. cũ sentiũt suis se spõsis expectatissimos aduenire, non statĩ ad eas ingredi, sed in limine dom⁹, aut alibi ꝓpe subsistere: ac lusitantes, quo mai⁹ ipsis sui excitent desideriũ, specimen aliquod
3 sub obscuraq; suæ præsentiæ iudicia præbere, ac veluti per trãsennam, & cancellatas fenestras sȩ illis prospiciendos exhibere. Quos ludos & delitias amatorias illȩ, vt sunt sollicitȩ, & in amore circunspectæ, statim deprehendunt: & deprehensas prodũt circũstantib. cũ quib. suũ gaudiũ, gaudent cõmunicare, atq; hȩc oĩa primis illis temporib. in Ecclesia spiritualiter gesta fuisse, ex Actis Apostolicis ostendere expositũ est. Quum.n. ibi legimus ad aduentum spi-
4 ritus sancti inuidos Iudæos Ierosolymitanos donũ linguarũ, ꝙ in Apostolis reliquarum nationum viri religiosi, & pij stuperent, & admirarẽt, ꝓfuso cachinno irridere: & qui sobrij essent, ac Deo pleni ebrietatis in simulare, an nõ hoc fuit spõsȩ in Dei pace quiescẽti, & suaue somnum capienti obstrepere: atq; attroci iniuria lacessitam excitare? Præterea cum de Petro & Ioanne postquã claudũ illum in noĩe Iesu curassent, indeq; sumpta occasione, resurrectionem Christi in tẽplo publice docerent populum, sacra narret hi- Acto.2.
5 storia super venisse sacerdotes, & magistratus templi, & saducæos dolentes, quod docerent populum, & annunciarent in Iesu Resurrectionem ex mortuis, atque iniecisse in eos manus, & in custodia posuisse in crastinum. Et rursum, surgente principe sacerdotum vna cum reliquis, quæ erat hæresis saducæorum, omnes repletos zelo iniecisse manus in Apostolos, eosque posuisse in custodia publica, deinde vocatis, & cæsis denũciasse, ne oĩo loquerentur Acto.4.

 in

in nomine Iesu. Quid aliud fuit, quam euigilare facere sponsam, 1
atq; inuitam improbis torquere vigilijs? Iam ergo contra importunum hunc fœminarum Ierosolymitanarum strepitum,& impor tunitatẽ sic legim⁹ spōsam spōsi sui patrẽ opẽ poscere. Dñe tu es, qui fecisti cœlum,& terram,mare,& omnia.quæ in eis sunt:qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid dixisti. Quare fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ:& principes conuenerunt in vnum aduersus dominū, & aduersus
Christum eius. Cōuenerunt enim in ciuitate ista aduersus sanctū 2
puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes,& Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel,facere,quæ man⁹ tua,& cōcilium tuum decreuerunt fieri. Et nūc dñe,respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum: in eo quod manum tuam extendas ad sanitates,& signa,& prodigia fieri per nomen sancti filij tui Iesu. Quod etiam subiungit historia, Et quum orassent,motus est locus, in quo erant congrati:& repleti sunt om
nes spiritu sancto,& loquebātur verbū Dei cū fiducia, Hoc certe 3
fuit Christū per Herodẽ, & Pilatum,quasi per montes instar capreę & hinnuli salientem:& per sacerdotes,& saducæos,& Magistratus templi, quasi per colles raptim accurrentem in auxilium suum,ab Ecclesia obseruari:At vero per montes Reges, per colles principes inferiores,& potestates in scripturis significari, constat manifeste ex cātico Habacuch,vbi de Deo interficiente per suum exercitū populos,reges, & inferiores principes Chananęos sic lo-
quitur propheta,áspexit & dissoluit gẽtes,& cōtriti sunt mōtes se 4
culi:inclinati sunt colles mūdi.&c. Hūc igitur Christi fauorẽ præsentissimū;quẽ neq; gẽtiū, neq; Iudæorū principes impedire potuerunt, quum deprehendisset Ecclesia, eamq; inde spem concepisset,atq; fiduciam,factisq; exprimeret,quam hæc verba mystice significant,tūc proculdubio dicere visa est. Ecce ipse venit saliens per montes,transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hin nuloq; ceruorum. Iam vero cum Christus,ex quo cælum inscẽdit
se Apostolis aperte cōspiciendum nunquam præbuerit,sed obscu 5
re tantum per certā quædam suæ præsentiæ argumenta; Nempe quum promissum spiritum suum ipsis exhibuit,cum Cænaculum cōcussit, quum per eos claudū illum ad portā tẽpli speciosam sedẽtẽ curauit,multaque alia præclara opera gessit,post ea certe signa, ceu post mediū inter Ecclesiā, & ipsum interpositū pariẽtẽ stetisse

visus

visus est: perq; ea, ceu per cancellatas fenestras illi se prospiciendũ prębuisse, quam ipse per patentes fenestras prospiceret. Qui enim ex interiore domo per cancellatas fenestras prospicit eos, qui extra cancellos sunt, obscure uidet: qui vero foris per fenestras nullis cancellis, nullis ve impedimentis obiectas introrsum prospicit eos, qui intus sunt, manifeste inspicit. Quomodo suos Apostolos videbat Christus. Quippe cui (vt Paulus ait) sermo Dei cum sit viuus, & efficax, ac penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsquè ad diuisionem animæ, ac Spiritus, compagum quoquè ac medullarum, nulla creatura est inuisibilis: sed omnia nuda sunt, & aperta ipsius oculis. Illi vero domo lutea Corporis ad huc conclusi per sensus, velut per domus suæ cancellos in signis, & argumentis, quæ proxime memorauimus, Christum videbant (vt idem Paulus dicebat) per speculum, & in ænigmate. Et Ioannes. scimus inquit, quod filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum: & simus in vero filio eius. Hic est verus Deus, & vita æterna. Id vero per inde fuit ac dicere, en ipse stat post parietem nostrum prospiciens per fenestras, seque prospiciendum exhibens per cancellos, aut vero (ne a vulgata ædjtione discedamus) respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos, vt enim dum ipse nos amat, amandum se nobis præbet, seque vt amemus, præstat; sic cum nos respicit per fenestras, nempe cum manifesta nobis exhibet sui fauoris argumenta, & cum nos prospicit per cancellos nempe cum obscura nobis exhibet sui fauoris signa, per eosdem quoquè cancellos se nobis præbet prospiciendum. Recepta porro interpretatio est, vt sponsa hisce verbis significet, se sponsũ audisse quum adiuraret filias Ierusalem, nempe imperfectiores de Ecclesiã. Atq; hanc vocẽ consolatoriã, sibi esse gratissimã, vel ob id quod dũ in hac vita illi⁹ faciẽ nõ videt, interim tamẽ specimẽ quoddã, & suauẽ futurę beatitudinis percipiat sensũ. Reliqua vero referant ad incarnationẽ, & aductũ xpi in mundũ, & eiusdẽ reditum in cęlũ super oẽs sanctos tã maiores, qui p mõtes, q̃ minores, qui p col les designentur. Salire autem, & transilire dicatur, propterea quod sublimium corda crebra visitatione illustret: Nec tamen (quia breuis est contemplationis delectatio) ibi resideat, aut diu permaneat. Paries præterea, qui ab eius aspectu nos prohibet, mortalitatis conditio sit: inquo tamen crebra diuinæ inspirationis luce perfusis mentibus nostris, ipse velut per fenestras, & cãcellos se nobis

Heb. 4.

1. Cor. 13.
1. Ioan. 5.

prospiciendum præbeat. Theodoretus assueta, inquit, spōsa sacris 1
sponsi sermonib. agnoscit ipsius vocem; Quemadmodum & Dominus in sacris Euangelijs inquit, oues meæ vocem meam audiunt; extraneos vero non sequūtur, quoniam non nouerunt vocem alienorum. Inserit interim idem auctor hoc loco multa de visoria vi, quæ acerrima sit in caprea; ideoq; assimiletur ei sponsus tanquam præscius, & prauidens futurorum. Item multa de ingenio Ceruorum, quib. familiare est, pugnare cū serpentib. & draconibus, eosq;
vincere, & citra damnū edere instar herbæ; ideoq; assimilari Chri- 2
stum ei animali, qui Dæmones, & serpētem antiquū vicerit; suisq; potestatem dederit calcandi super serpentes, & scorpiones, & omnem virtutem inimici. Hinnulo aūt comparari sponsum, propterea quod, cum adhuc recens natus esset, ad se adorandum traxerit magos, quasi serpentes quosdam, & potestatem Diaboli, Nempe ipsius prophetas destruens. deniq; hæc addit, docet hic sponsa factam esse idolorum destructionem. Montes enim & colles, Lucos
& delubra Dęmonum appellat, quæ olim in montib. & collib. fue- 3
rint; perquæ saliens ille tum per sapientiam verbi, tum per virtutem miraculorum vicit; & loca illa vana omnino reddidit. annotat prǽterea Symmachū neglexisse hæc verba, nec vertisse. Tantum enim hæc vertit. ἰδοὺ οὗτος ἔρχεται βαίνων κατὰ τῶν ὀρέων, διαπηδῶν κατὰ τῶν βουνῶν. Gregorius, Maximus, & Neilus, nostter paries inquiunt, est ipsum creatum, post quod ipse increatus & omniū opifex Deus verbum tanquam principium eorum, quæ motū habēt
idest finem: Sic enim est etiam ipse ante, tanquam etiam omnium 4
finis rerum, quoniam ipsum nondum inuenimus ex fine (Non dū enim secundū omnem motum in ipso quieuimus, quod, quidē est ipse finis) post stare dicitur aspiciens per fenestras. Fenestræ vero naturæ creatæ, participationes sunt ipsius increati, per quas hic in illam aspicit, ipsius curam gerendo, modo nos eas ipsi non occludamus motib. pręter naturalibus ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων hoc est παρακύπτων ἡμᾶς quasi res sacras nos aspiciens per commumonē virtutu.
Si enim habeamus iā dictas fenestras apertas quidē, custoditas ta- 5
men ea virtutum connexione, quæ secundum rationem est, iuxta quam rationem sunt ipsę instar cancellorum, se ipsas complectentes, ne quidquā omnino volatilium acriorū spirituum sub intret, & repositū in nobis diuinæ doctrinæ semen perdat, inspicit in nos per huiusmodi cancellos ipsa virtutū essentia. Nēpe ille, qui factus

est

1 est nobis a Deo Sapientia, Iustitia, & sanctificatio, & Redemptio,
vnigenitus ipsius filius, & verbum.

En dilectus meus loquitur mihi, Surge, propera
amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.
Iam enim hyems transijt, imber abijt, & recessit.
Flores apparuerũt in terra nostra, tẽpus putatiõis
2 aduenit, vox turturis audita est in terra nostra.
Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dede-
rũt odorem suum. Surge, propera amica mea, spe-
ciosa mea, & veni.
Columba mea in foraminib. Petræ, in cauerna ma-
ceriæ, ostẽde mihi faciẽ tuã, sonet vox tua in aurib.
3 meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

¶ Sponsa suas proxime sodales admonuit, quanta celeritate suppe
tias laturũ spõsum ad se properare obseruauerit, eundẽq; vbi ve-
nisset, post parietẽ domus suæ subsistere lusitãtẽ. Iã nunc quid ille
dicat, quibꝰ ve ipsam blãditijs rus euocet, refert. Blãditur nanq; ei
sponsus semel & iterum amicã suam, & formosam suam, demum
& columbam suam, suas scilicet delitias appellando: colũbas enim
4 veteribꝰ in delitijs fuisse, constat ex illis ethnici poetæ versibus.

Stellæ delitium mei Columba
(Verona licet audiente dicam)
Vicit maxime passerem Catulli.

Hæc itaq; elogia meras amoris delitias spirãt, & amplissimas spon
sæ laudes habẽt, quibus ipsa moueri possit, & in sponsi sentẽtiam
pertrahi. Accedit hisce laudib. eiusdẽ spõsę cõmendatio a vocis sua
uitate, & faciei venustate. Ad hæc cõmemorat spõsus varias verni
5 tẽporis delitias, quibus prouocati amantes in agrum animi gratia
libẽter prodire solẽt, & ad amorem excitari. In quib. certe omnib.
(tam & si de more vulgariter amantium dicta sint) dum ad mysti
cos, & spirituales Christi & Ecclesiæ amores transferuntur, appa-
ret illa, quam Paulus admiratur gratia, benignitas, & philanthro-
pia Dei Saluatoris nostri, erudiens nos, vt ab negantes impietatẽ, Tit. 2.
& sæcularia desideria caste, sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc

 sæculo,

sęculo ex spectãtes beatã spẽ,& aduẽtũ gloriæ magni Dei, & salua 1
toris nostri Iesu Christi:qui dedit semetipsum pro nobis,vt nos re
dimiret ab omni iniquitate,& mundaret sibi populum acceptabi
lem,sectatorem bonorum operum. Nã qui scelera nostra inimici-
tiarum causas,in seipso vlcisci,sordes nostras,omnẽq; fęditatẽ suo
sanguine eluere,& suo exhibito spiritu columbina innocentia nos
ornare dignatus est., hisce cõmemorandis beneficijs in hoc tenere
blãditur,& in nostris secretè deliniatur pręcordijs,vt in sua nos pu
ritate, Innocẽtia,atq; amicitia semper cõtineat,ad res pręclarè gerẽ 2
das propensiores reddat,& sui tandẽ Regni participes faciat. Huc
igitur spectans Christus, simul etiam, vt Ecclesia stabilis beneuo-
lentiæ,& patrocinij a sposo accepta fiducia, præstet fidem,cũ sum
ma amoris sui testificatione ipsam ad se, & ad munus Euãgelicũ e
carcere publico euocat. Vbi innocentes Apostoli ceu colũbæ quæ
dam in perforata rupe,& in recessibus cocleatæ turris latere vidẽ-
tur. Solent enim columbæ in huiusmodi locis nidulari, & latitare.
Atq; in hunc carcerem coniecta Ecclesia propterea, quod deserue 3
rit populum suũ,& domum patris sui,audire modo attente,& vi-
dere posset Christum Regẽ suum, sic illum vicissim in sui amorẽ
rapit,& cõcupiscentiã,nihil vt ille magis expetere videatur,quam
venustam Ecclesiæ suę faciẽ intueri,& dulcẽ vocẽ exaudire. Quos
Psal. 44. mutuos amores spõsorũ Regius vates his versibus celebrauit,au-
di filia,& vide,& inclina aurẽ tuã,& obliuiscere populũ tuũ,& do
mum patris tui,& cõcupiscet Rex decorẽ tuũ: quoniã ipse domi-
nus Deus tuus,& adorabunt eũ. Potest enim hoc loco iuxta pro- 4
prietatẽ sermonis Hebræi verisimilis fuisse cõiectura, Ierosolymis
publicũ fuisse carcerẽ,cuius essent inferiores recessus cauernæ ru-
pis alicuius,superiores vero fornicatæ cõcamerationes turris super
rupem illam extructæ,ad quã per cocleam ascẽderetur:atq; in his
locis vinctos cõiectos fuisse Apostolos. Locus in Hebræo sic habet
יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה Hoc est,columba mea,in cauer
nis,illius petræ,in recessu istarum scalarũ, aut istius cocleæ, quod
noster ĩterpres vertit colũba meã,in foraminib⁹ petræ,in cauerna 5
maceriæ. Porro Apostolos paulo post acceptũ spiritũ sanctũ in cu
stodia publica fuisse positos,& inde ad prædicandũ Euãgeliũ vir-
tute diuina eductos, sacra narrat historia in hũc modũ , exurgens
aũt princeps sacerdotũ,& oẽs qui cũ illo erant,quæ est hæresis se-
ducæorum,repleti sunt zelo:& iniecerunt manus in Apostolos,&
posuerunt

posuerunt eos in custodia publica. Angelus aũt domini per noctẽ aperiens ianuas carceris, & educens eos, dixit: Ite, & stantes loquimini in tẽplo plebi omnia verba vitæ huius. Quod ergo Christus per Angelũ simplices & innocẽtes Apostolos suos e custodia publica educit, ipsisq; præcipit, verba vitæ in tẽplo vt nunciẽt populo, id certe facit per se in illorũ animos illapsus blãdiẽdo secretiꝰ, & familiarius, quã dici posit, in eundẽ sensum, quẽ hæc verba faciũt loquẽdo, surge amica mea, formosa mea, & veni: Colũba mea, in cauernis istius petrę, in recessu istius coclęę, aut vero in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostẽde mihi faciẽ tuã, sonet vox tua in aurібꝰ meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Iã vero quæ in loco ex Actis proxime citato, de incremẽto fidei, & efficacia legimus, eadẽ sunt argumẽta, quæ hoc loco ex diuersis Metaphoris sumpta, ad hoc ipsum persuadẽdũ Apostolis allegoricos adducuntur. Per hyemẽ enim iam præteritam, tempora Ascẽsionẽ Christi in cælũ præcedentia intelligimus; nubila illa quidẽ, propter infidelitatem, & rigida, propter inuidiã, & inueterata odia; quæ animos hominum torpidos, atq; in frugiferos reddiderant, priuatos nimirum clara fidei luce, vt viuifico, actuosoq; calore charitatis: quum sol iustitiæ Christꝰ ex obliquo terrã despiciẽs, infidelitatis & ignorãtię nubes e terrenis hominũ cordibus surgẽtes, nõdũ discussisset. Quas deinde sublatus in cælũ & ceu irradians sol, ac omnia viuificans in australem cæli plagam euectus, immisso in discipulorum corda spiritu suo procul abegit, ac dissipauit: & (vt Dauid Canebat) terræ faciẽ renouauit. Tunc populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnam: & sedẽtibus in vmbra mortis, lux orta est eis. Tũc Deus qui iussit de tenebris lucẽ splẽdescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationẽ sciẽtiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu. quippe qui rectos in mundũ dirigens radios discussis dẽsissimis, quibꝰ mũdus ob ductꝰ erat, nebulis, aperta facie nos cępit aspicire, corda nostra fidei luce perfundere, suęq; charitatis calore viuificare: atq; ita demũ exacta hyeme, & inducto in orbẽ vere, ad se trahere, suiq; verbi cælesti semine germinare. Hoc nimirũ fuit, quod ipse dixerat, & ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. vnde factũ est, vt tunc oĩs ager, tunc oĩs arbor parturire, tũc formosissimus annus, annus inquã Deo acceptꝰ, cæperit apparere. Ab eo ergo tẽpore sumpto argumẽto suadet Xps Ecclesię Apostolicæ vt in agrũ & vineas Euãgelicas secũ prodeat.

Psal. 103. Isai. 9. 2. Cor. 4. Ioan. 12.

Addit & aliud huic affine argumētū ꝙ null' iā imber īmineat,qui 1
ipsā ab eo spectaculo possit deterrere. Estaūt imber(vt scribit Apu
leius)agmē aquarū largius ex cōcretis effusum nubibus. Sic & ex
illis,quas memorauimus nubibus,largissimum malorum & affli-
Psal.68. ctionum,velut aquarum agmen passionis hyeme in Christū mag
no impetu est effusum. Quemadmodum ipse queritur. Intrauerūt
Psal.41. aquæ vsq; ad animam meam,ve ni in altitudinem maris,& tem-
pestas de mersit me. Et alibi,abyssus inquit,abyssum inuocat avo
ce cataractarum tuarum,omnia excelsa tua,& fluctus tui transie- 2
Psal.88. runt super me. Et rursū,confirmatus est super me furor tuus,& om
nes fluctus tuos in duxisti super me. imber celerrimus delabitur,
& sub Dio positos opprimit. Ita & præcipitatum Synagogæ iudi
cium ,& populi Iudaici clamores improbi Christum omnium in
iurijsexpositūoppresserunt. Quam gentis illius incredibilem im-
pietatem stupet Isaias,nec vllis verbis exprimi posse putat,quum
ait,de angustia,& de iudicio sublatus est,id est,absq; dilatione,ci-
traq; iudicium raptus est. Generationem eius quis enarrabit? 3
Isa.53. Hanc vero hyemem sic descripsisse videtur Zacharias. Et erit in
die illa , Non erit Lux , sed frigus , & gelu . His vero imbribus
Zach.14. obrui voluit Christus , & mori : vt per mortem suam destrueret
Heb.2. eum, qui habebat mortis imperium,id est Diabolum:& liberaret
eos,qui præ timore mortis per totā vitā obnoxij erāt seruituti. Cui
certe tum maxime obnoxij Apostoli eo deserto ceu oues percusso
pastore,aufugerunt. Sed illi ipsi mortuo Christo,& suscitato, eius
dē spiritū cū accepissent,nullas iā hominū minas,nullave pericula 4
timuerūt ,vt ratū ostenderēt illud Dei iusiurandum,quod iurauit
ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis,vt sine timore de
Lucæ.1. manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi,in sanctitate,
& iustitia coram illo omnibus diebus nostris. Hanc igitur Ecclesię
libertatem,& fiduciam memorans Christus hoc loco, iam transisse
imbrem,id est omnem mortis timorem,affirmat:& ad audax præ-
dicationis Euangelicæ munus hortatur Apostolos,se illis exhibēs
socium , & suo exemplo , qui mundum vicerit iubens confi- 5
Io.16. dere,pedemquè cum mundo fortiter conferre. Post illa ergo du-
rissima tempora ,quum induxisset Christus tempus iucundissi-
Luc.1. mum, & instar veris gratissimum ,quo e terra ipse surrexisset, cæ
lum subijsset,Spiritum suum in animos fidelium inspirasset , om-
nemq; Inde timorem mortis excussisset , tunc admiranda extitit
cæli

1 cæli clementia. Dei nimirum, omniumq; cælitum erga homines
fauor beneuolus, tunc cælesti spiritu calefactis, viuificatisq; & fæ
cundatis hominum cordibus germina, & flores fidei optimos bo
norum operum fructus pollicentes, in terra cœperunt conspici a- Ac. 2. et. 4
uium varij cantus varijs linguis Deum laudantium, exaudiri ho-
minum. s. piorum, qui pleni spiritu sancto se mutuo alloqueban- Ephe. 5.
tur psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psal- Lucæ. 13.
lentes in cordibus suis Domino. Tunc etiam exaudiri gemi-
2 tus illarum turturum, quarum vna die tres millia, altera vero
duo millia ad pænitentiam Petrus pertraxisset. Tunc & ficus illa,
quæ iam tribus annis, hoc est longo tempore, terram sterilis occu-
pabat, nec quidquam præter patula, & ad solam hypocrisim, atq;
ostentationem composita humanarum traditionum, & cerimonia
rum folia obtendebat, visa est grossos proferre: qui cum præcoces
quidam ficus sint, & velut flores in reliquis arboribus frugiferis,
legitimos in ficu arbore præcedunt fruct⁹, & ipsi quoq; bonorum
3 operum suo tempore reddendorum certissima sunt argumenta. Isa. 5.
Tunc & vinea illa Domini sabaoth, domus Israel, quæ ante versa Iere. 2.
erat in amaritudinem, & quæ Domino suo pro vua fel, proq; vino Psal. 68.
acetum exhibebat, simul & ipsa vinea gentium, ex qua illa liuorē
conspecta duxerat, in meliorem mutatæ naturam, fidei flores pro-
tulerunt, suauissimumq; Christo Domino suo odorem reddiderūt.
Ac tunc demum fuit tempus putationi accommodum, vt palmi-
tes, qui desperati essent, nec vllā spem fructus ostenderēt, de Chri-
4 sto, qui vera vitis est, diuinæ vltionis falce resecarentur, & amputa
ti in ignem conijcerentur. Qui vero per fidem bonorum operum
fructus ferrent, a superuacaneis carnis sarmentis prædicationis fal
ce repurgati vberiores in posterum fructus ederent. Nos in
quit Paulus annunciamus Christum, corripientes omnem homi- Ioan. 15.
nem, & docentes omnem hominem in omni sapientia, vt ex- Colos. 1.
hibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. In
hunc certe agrum, in has vineas inuisendas, & vna cum ipso cu-
5 randas apostolicā e carcere Christus euocat Ecclesiam, eamq; vt se
in templo bona fide concionantem ipsi conspiciendam, & audien-
dam præbeat, hortatur illo in postremum locum tanquam ad id
persuadendum firmissimo seruato argumento, quod illius dulci
voce audienda, & pulchra facie contemplanda, ipse summopere
sit delectandus. Sicut enim Egregius opifex absolutum opus suū
magna

i Capite nobis vulpes paruas, quæ demoliuntur vi
neas: nam vinea nostra floruit.

¶ Egressa in agrum sponsa vna cum spõso, & sponsi sodalibus, vbi
omnibus perlustratis, deprehendit vineam sibi cum sponso com-
munem iam florere, graue tamẽ detrimẽtum, capere a vulpeculis
quibusdam, tantam iacturam ægre ferens, orat sponsum & sodales
2 vt in suam & sociarum suarum gratiam vulpes illas, interim dum
paruæ sunt, capiant: ne si ad iustam magnitudinem proueniant, vi
neam funditus vastent. Aiunt enim grandiores vulpes verno tem
pore vineta suffodere atq; effossa circũ terra, vites humore destitu
tas arescere. Cuius allegoriæ hic videt esse sens⁹ mystic⁹. Egressi e
carcere publico Apostoli Christo duce & Angelis in tẽplum, ad Mat. 21. d
prædicanda verba vitæ populo (quæ vinea est, dequa, Scribæ &
pharisæi hæc prędixerant, malos male perdet: & vineam suam loca
bit agricolis, qui reddẽt ei fructus temporibus suis) quum sua præ
3 dicatione omnem darent operam, vt tanquam seduli & fideles agri
colæ, ex ea vinea vberes redderent Christo fruct⁹, viderent tamen
nuper extitisse quosdam Euangelij hostes, ceu vulpeculas dolis cõ
sutas, qui vineam demolirentur, & eius profectum vehementer
impedirent, hi inquam agricolæ Christũ orant, & Angelos ei⁹, vt
illorum hostium impetum, & conatus tempestiue frangant: & ad
meliorem mentem reuocatos ex hostib⁹, amicos reddant. Ne si pro
ficere permittantur, Euangelij profectum prorsus tollant, & Eccle Acto. 6.
4 siam fundit⁹ destruat. Vulpeculas autem illas arbitramur esse E-
uangelij hostes, dequibus apud Lucam sic scriptum legimus.
Surrexerunt quidam de Synagoga, quæ appellabatur liberti-
norum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui e-
rant a Cilicia, & Asia, disputantes cum Stephano: & non pote-
rant resistere sapientiæ, & spiritui, qui loquebatur. Tunc sum
miserunt viros, qui dicerent se audiuisse eum dicentem verba
5 blasphemiæ in Mosen, & Deum. Commouerunt itaque ple-
bem, & seniores, & scribas: & concurrentes rapuerunt eum. Et,
duxerunt in Concilium, & statuerunt falsos testes, qui dice-
rent, homo iste non cessat loqui aduersus locum Sanctum, &
legem. Audiuimus eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus,
hic destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradi-
dit Moses

dit Moses. His certe dolis vulpeculæ illæ Stephanum insignem 1
palmitem suis maledictis & falsis criminibus corrosum lapidibus
obruerunt: & alios per multos eiusmodi palmites corrodere atque
Acto. 8. obruere ex eo tempore perstiterũt. facta est enim (vt ibidem legimus) illa die persequutio magna in Ecclesia, quæ erat Ierosolymis: & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & samariæ præter Apostolos. Iam vero ex illo vulpecularum grege cum esset adolescens Saulus de Synagoga eorum, qui erãt ex Cilicia, nẽpe Tharsi
Acto. 22. quæ vrbs est Ciliciæ (vt ipse de se testatur) natus, penes cuius pedes 2
testes Stephanum lapidaturi deposuerunt vestimenta, qui etiam
Acto. 8. erat consentiens cædi, hic inquam, adolescens & tunc perniciosa vulpecula, vt in actis legimus, vastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros, ac mulieres tradebat in custodiam. Hic ip-
Acto. 9. se spirans minarum, & cædis in discipulos Domini accessit ad principem sacerdotum, & petijt ab eo Epistolas in Damascum ad Synagogas, vt si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres vinctos perduceret in Ierusalem. Cum Saulo vero conspirasse multos 3
ipsius æquales, qui communi studio, & astu persequerentur Ecclesiam. sed Saulus maiore præ cęteris profectu, & odio, vt indicat locus ille Pauli. audistis inquit ille Galatis, conuersationem meam
Galat. 1. aliquando in Iudaismo, quod supra modum persequebar Ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coętaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum, hi igitur omnes appel
latione vulpecularum designari videntur hoc loco: & pro his vt 4
caperẽtur, orasse videtur Ecclesia tum alias sæpe, tum vel maxime per Stephanum, qui cum ab illis lapidaretur, orasse Iesum legitur
Acto. 7. in hanc sententiam exclamans; Domine Iesu ne statuas illis hoc peccatum. Cuius oratione illud a Christo impetrauit Ecclesia, vt Saulus caperetur, & strenuus fieret illius vineæ custos, & propugnator, cuius antea fuerat vastator insanus. Si enim inquit Augu
Acto. 9. stinus Stephanus non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. ad
preces itaq; Stephani quo modo captus fuerit Saulus, sic in actis 5
memoriæ proditum est. Saulus ad huc spirans minarum, & cædis in discipulos Domini accessit ad principem sacerdotum, & petijt ab eo Epistolas in Damascum ad Synagogas: vt si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Ierusalem. Et cum iter faceret, contigit, vt appropinquaret Damasco: & subito

circum

1 pulchra fuerit facies,& suauis oratio, populum perinde moueat, & delectet, ac si Christum, cuius ipse personam agit, & faciem, ac sermonem exprimit concionantem sibi populus, videre videatur, & audire. Illud tum obiter admonendus est lector, nec in Hebræo, nec in complutensi latino exemplari in primo huius loci versu legi, columba mea: & pro eo quod noster interpres vertit, surge & propera, in Hebræo tantum esse קומי לך surge tibi. vt ex idiotismo Hebraico datiuus ille לך tibi, abundet. Sed latinus interpres
2 pro imperatiuo verbi Hebræi ילך sumpsisse videtur, vt etiã sum pserunt septuaginta, in quorum æditione legimus, ἀνάστα, ἐλθέ. Surge: veni, ratio tũ grãmatica reclamat, quę exigit in imperatiuo fæminino, י. finale: vt ibidem secundo loco legimus ולכי לך & veni tibi. Præterea הנצנים quod noster interpres vertit flores, etiam germina significat, nec in Hebræo est, in terra nostra: sed in terra בארץ item, pro eo quod æditio nostra habet, tempus pu-
3 tationis, in Hebræo est עת הזמיר quod etiam significat tempus cantillationis. Nos vtroq; loco vtramq; complexi sumus interpretationem. Nec tamen dissimulare possumus, conuenientius verti hoc loco tempus cantillationis, aut, cantui auium idoneum. Nam non idem est tempus, quo putantur, & quo florent vineæ: sed vere & cantillant aues, & vineæ florent, sub hyemem tamẽ putãtur, vbi etiã nostra æditio habet vineæ florentes, in Hebræo est, הגפנים סמדר hoc est, vites cum vua acerba. Vt subintelligamus præpositionem cum, quippe quæ iam erumpentem e floribus ostentant vuam, vt nuper conuersos in Christũ fideles intelligamus: qui iam erumpentia ex fide sua perfectorum operum initia proferunt: qui que suæ fidei suauissime olentis odore olfactum Christi & Ecclesiæ, incipientis vero vuæ iucundo spectaculo eorundem oculos vehementer possint oblectare. Sic etiam proxime sequenti versu, vbi in vulgata æditione legim⁹, vinea nostra floruit, in hebræo est vineæ nostrę vuam acerbam, subaudi iam proferunt. Sic porro sponsus hoc loco metaphoris, & tropis amatorijs suam Ecclesiam, nempe Apostolos, & Petrum imprimis, ad prædicandum Euangelium, & ad introducendum electos suos in Regnum Euangelicum vocat, vt olim vocauit Iosue ad introducẽdum carnales Israelitas in terram

1 circumfulsit eum lux de cælo, & cadens in terram audiuit vocem dicentē sibi, Saule, Saule, quid me persequeris? qui dixit, Quis tu es Domine? Et ille, ego sum Iesus nazarenus, quem tu persequeris. Durum tibi est contra stimulum calcitrare: & tremens, ac stupens dixit, domine, quid me vis facere? Et dominus ad eum, surge, & ingredere ciuitatē, & dicetur, tibi quid te oportet facere. Viri aūt illi qui comitabantur illum, stabāt stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes, & quæ deinde subiungit Lucas,
2 vt ille baptizatus fuerit: & Iudęos, qui agebāt Damasci, ex scripturis conuicerit, quem ipse prædicaret, esse Christum. Porro & cum Saulo comites eius captos fuisse, aut saltem aliquot ex illis, inde conijcimus, quum autem inquit Lucas implerentur dies multi, consilium fecerunt in vnum Iudæi, vt eum interficerent. Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum, custodiebant autē portas die, ac nocte, vt eum interficerent. Accipiētes autem eū discipuli eius nocte, per murum demiserunt eum, summittentes in sporta. Veri
3 simile namq; est, socios illos Pauli ad tantum insperatæ ipsius conuersionis miraculum perterritos, ac persuasos, vna cum eo, Christi fidem suscepisse: & baptizatos eidem operam dedisse, atq; indiuulsos comites adhæsisse. Quod siquis hanc nostram minus probabilē iudicauerit coniecturam, ἐναλλαγὴν, hoc loco poterit agnoscere numeri pluralis, pro singulari: figuram sacræ scripturæ familiarem. vt per vulpes paruas, quas sibi capiorat spōsa, vnam in Paulo intelligamus vel ob id maxime, quod ille vnus pro multis veniat æsti-
4 mandus: quem vulpis paruę symbolo fuisse designatum, illud fidē facit, quod tamen adolescens fuisse dicatur, & conscius insidiarū, & fraudum, quas accusatores Stephano struxerunt. Id quod silentio præterire indignū putauit Lucas. Ideoq; post expositos dolos, & conficta in Stephanū crimina, subiunxit, Saulus aūt erat cōsentiens neci eius. Adde & quod iam retro attigimus, ipsum fuisse de Synagoga Cilicū, qui dolosis cōsilijs suis Stephanū oppresisse memoratur. Frequens est interpretatio, hæc esse verba Christi præci- Acto. 7.
5 pientis Apostolis, reliquisq; Ecclesiæ præfectis, vt hęreticos, reliquosq; veteratores, & subdolos operarios, qui cū suo vētri dumtaxat seruiant, per benedictiones tamē, & dulces sermones seducunt corda innocentium, sua sana doctrina, primo quoq; tēpore arguāt: & eos, qui resistunt veritati, cū modestia corripiāt: si quādo Deus det illis intellectū ad cognoscendā veritatē, & resipiscāt a Diaboli Rom. 16. 1. Tim. 2.

 laqueis,

laquęis,a quo captiui tenentur ad ipsius volũtatem. Philosophan 1
tur prætcrea nonnulli,quod quas antea dixit vineas, nũc ideo singulari numero vineã appellet, ꝓpter charitatẽ, quæ Ecclesias particulares quãuis multæ sint, ꝓ vna vinea, & Ecclesia haberi faciat. Verũ in Hebræo vtrũq; est pluralis numeri priore namq; loco est כְּרָמִים vineæ,posteriore vero כְּרָמֵינוּ vineæ nostræ.

Dilectus meus mihi, & ego illi,qui pascit ĩter lilia.

¶Spõsa gratissimũ habens spõsi officiũ,qui in ipsius gratiã vulpe 2
culas dum adhuc paruæ essent,ceperit,& vineas,quas ipsa charissimas habet, ab extremo periculo liberauerit, ex eo signo colligit, sibiq; persuadet fore,vt accepta,dataq; ĩter eos fides cõiugalis nullo vnq̃ tẽpore sit soluẽda,sed illũ pro lege cõiugij, & amoris energia,quæ amãtes sui iuris esse nõ finit,sed amatorũ esse iubet,ipsius solius fore virũ,& ipsam illi⁹ solius vxorẽ,qui totus nitidus sit, & formosus,ceu hinnulus,inter lilia pascens,ob idq; nullo cœno,aut cruore fœdatus,vt pleraq; alia animãtia in cęnosis locis sese volu- 3
tãtia,& rapto viuẽtia. Agnoscas aũt hîc idiotismũ Hebraicũ, dilectus me⁹ mihi,& ego illi,pro eo quod latine dicimus,dilectus me⁹ meus est,& ego illi⁹ sum. Quo etiã idiotismo Dauid de lege loquẽs
Psal. 118. dixit hæc facta est mihi,pro, hæc facta est mea. Allegoricos etiã Ecclesia certissimũ perpetui amoris, quo ipsam Christ⁹ prosequitur, & cõiugalis fœderis ab eo signo sumit argumentũ, quod Sauli, & eorũ,qui cum Saulo in suam perniciẽ cõiurauerãt,conatus & vim nõ tantum represserit,sed eos etiã cõciliauerit,Saulum præsertim, 4
quẽ ex hoste acerrimo fidum socium, & strenuum ipsius ꝓpugnatorẽ reddiderit, vnde etiã subitariam & insperatam pacẽ, spatiũq; a persequutionib. Iudæorum respirãdi,nacta sit,& cõsolatiõe spi-
Acto. 9. ritus sancti ad plenũ fruatur. Nã(vt in actis legim⁹) post Pauli cõuersionẽ Ecclesia ꝑ totã Iudæã,& Galiłęã & Samariã habebat pacẽ, & ædificabatur ãbulans in timorẽ dñi;& cõsolatiõe sancti spiritus replebatur. Iã vero cum Christum tamq̃ dilectum sponsum suum sibi Ecclesia vẽdicat,hoc facit,quod agnoscat,se prius ab ipso dile- 5
ctam iam frui eo fauore & ingentib. beneficijs,quæ per prophetas suos dilectus ipse olim promiserit, præsertim per Isaiam inde vsq; a cap. 40. qua propter iam totis viribus intenta voce exclamat, dilectus meus meus est. Quod ipsum Isaias cap. 40. ipsam euangelizare hortatur in hanc sententiam, super mõtem excelsum ascende tu,

de tu, quę euangelizas Syon, aut, ascende tibi o Euãgelizatrix Syō, exalta in fortitudine vocem tuam, quæ euangelizas, vel, o euangelisatrix Ierusalem, exulta, noli timere, dic ciuitatib. Iudæ, (nẽpe reliquis particularib. Ecclesijs) ecce Deus vester, ostendit autem gloriam dñi, quam initio capitis reuelandam dixerat, nempe, Dei filium factum hominem omnibus hominibus cõspicuum, Ecclesiæ per incarnationis mysterium matrimonio nunquam soluendo copulatum, vt ipse per eundem prophetam promiserit cap. 54. in
8 hæc verba, sicut in diebus Noe illud est mihi, cui iuraui, ne inducerem aquas vltra super terram: sic iuraui vt nõ irascar tibi: & non increpem te. Montes enim cõmouebuntur, & colles cõtremiscent, misericordia autem mea nõ recedet a te: & fœdus pacis meæ non mouebitur. Dixit miserator tuus dñs. Paupercula. tempestate con uulsa, absque consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris &c. Hoc est ergo, quod dicit, dilectus meus mihi. Cum vero subiũgit, & ego illi, profitetur, se nomẽ
3 illi dedisse, & fidem, persuasissimamq; esse, illum solum se amaturam fore, & tanquam vnum Deum & spõsum suum perpetuo veneraturum. Hoc vero est quod prædixit idem propheta. cap. 44. hisce verbis. Iste dicet, Dñi ego sum, ille vocabit in nomine Iacob, hoc est vocabit se de nomine Iacob: & hic scribet manu sua dño, id est, scripto profitebitur se dñi esse, & in nomine Israel assimilabitur, hoc est, cognominabitur Christianus, vere Israelita in quo dolus non est. Ingentia igitur hæc beneficia, cum ex mera gratia, & charitate Christi sibi agnoscat obtigisse, de se ipsa sic statuit, vt nullum vnquam alium præter vnum Christum sponsum suum, quẽ vnice diligit, sit dilectura. Quẽ vicissim sperat, & cõfidit nullã vnq̃ aliam Ecclesiam præter ipsam dilecturum. Se insuper nullis vnq aut aduersis reb' fractam, aut secundis in solentem ab eo defsecturam, qui tot' pur' cum sit, & aspectu iucundissim' (peccatũ n. nõ fecit, nec inuẽt' est do' in ore ei', & idẽ speciosus est forma prę filijs hominum) ceu hinnul' quidam pascens ĩter lilia, ĩter puros, & candidos homines habitare gaudet, & diuersari. Vt ipse de se testatur hisce verbis. Habitabo in illis, & in ambulabo inter eos, & ero illorũ De': & ipsi erunt mihi populus: & rursum. Propter ea inquit, exite de medio eorũ, & separamini, & inmundum ne tetigeritis: & ego recipiam vos. Et alibi, ego inquit ad ostium sto, & pulso, siquis aperuerit, intrabo, & cœnabo cum ipso, & ipse mecum.

1. Petri. 2.
Psalm. 44.
Leuit. 26.
2. Cor. 6.
Apoc 3.

mecum. Sed maxime habitare gaudet hic Ecclesiæ dilectus, ac di- 1
uersari inter virgines, & mente, ac corpore incorruptos homines,
quorum primis Ecclesiæ temporib⁹ maximus fuit prouētus Chri
sto gratissimus: vt etiam numerosissimus postremis tēporibus fo-
Apoc. 14. re a Ioanne prædictus est in Apocalypsi; cui visus est Christus in
specie agni supra montem Syon stare centū quadraginta quatuor
milibus stipatus, qui cum virgines sint, nec vlla mulierum consue
tudine inquinati, sequuntur agnum quocunquè ierit. Virginum
porro candor & vitę puritas suo exemplo, & odore bonę famę re- 2
liquos ad vitæ puritatem prouocans, per lilia flores cādidissimos,
& suauissime olentes, designatur. Amat præterea Christus inter
puros &, candidos integræq; famæ homines pura laudum suarum
suscipere, & ceu suauissima de pasci sacrificia: perinde atq; hinnu-
lus pura inter candida, & suaue olētia lilia depasci gaudet pascua.
Psal. 49. Sacrificium inquit, laudis honorificabit me: & illic iter, quo osten-
dam illi salutare Dei. Ac nullis quidē aut aduersis rebus, aut pro-
speris a Christo diuelli posse Ecclesiam, constanter affirmat Pau 3
Rom. 8. lus in hunc modum, certus sum inquit, quod neq; vita, neq; mors,
neq; Angeli, neq; Principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq;
futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundū, neq; creatu-
ra alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu
dn̄o nostro, fretus nimirū tutela hinnuli illius pascentis inter lilia,
qui cum acerrimo valeat visu, longe præuidet mala Ecclesiæ suæ
impendentia cum serpentibus, hoc est cum Dęmonibus, & serpen
tina fraude armatis improbis hominibus, pro sua sponsa paratus 4
semper propugnare. Tunc vero in reb⁹ secundis cōstantię suæ, &
fidei manifesta dedit Ecclesia Christi documenta, quum impetra-
ta ab ipso pace, & malorum quiete, nihilo segnior, aut mollior red-
dita eandem fidem & diligentiam in quiete, quam in persequutio-
Acto. 9. ne præstitit. Ecclesia namquè (vt inquit Lucas) per totā Iudæā, &
Galilęā, & Samariā habebat pacē, & ædificabat ambulās in timore
domini, & consolatione spiritus sancti replebatur. Contra vero
Synagoga pactum, quod sub Mose primum, deinde sub Iosue per
cussit cū Deo, sępissime fregit, turpissimeq; violauit. Alludit enim 5
Iosue. 24 Ecclesia hoc loco ad contestationem illam potissimum, qua Iosue
morti proximus populum Israeliticum in vrbe sichem post com-
memorata Dei beneficia ad illud vsque tempus, populo illi colla-
ta inter Deum & filios Israel icit fœdus, aut iam pridem sub Mo-
se ictum, renouauit in hunc modum, nūc ergo timete, dominum,

1 seruite ei perfecto corde, atq; verissimo: & auferte Deos, quibus
seruierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Aegypto, ac seruite
Domino. Sin autem malum vobis videtur, vt Domino seruiatis,
optio vobis datur. Eligite hodie quod placet, cui potissimũ seruire
debeatis. vtrũ dijs, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia,
an dijs Amorrhęorũ in quorũ terra habitatis. Ego autẽ, & domus
mea seruiem⁹ Domino. Illi vero seruiemus inquiũt Dño: quia
ipse est De⁹ noster. Et rursũ si dimiseritis inquit Iosue Dñm, & ser
2 uietis dijs alienis, conuertet se, & affliget vos, atq; subuertet postquam
vobis præstiterit bona. Cui respõdit populus. Nequaquã vt
loqueris erit: sed Dño seruiemus. & Iosue ad populũ, testes inquit,
vos estis, quod ipsi elegeritis vobis Dñm, vt seruiatis ei. Respõderũt
illi: testes. Nũc ergo ait Iosue, auferte Deos alienos de medio vestri
& inclinate corda vestra ad Dñm Deum Israel. Dixitq; popul⁹ ad
Iosue, Domino Deo nostro seruiemus: & obedientes erimus præceptis
eius. Percussit ergo Iosue fœdus (vt refert scriptura) in die
3 illo, & proposuit populo pręcepta, atquè iudicia in Sichem. Verum
fœdifraga Synagoga huius pacti oblita, pace, & benignitatę
Dei abusa est in omnem libidinem, & impietatem se effundens:
& sponso suo fidem fregit impudentissime cum immundis, & sanguinarijs
Dęmonibus amatoribus suis, qui non inter lilia, vt sponsus,
sed in libidinũ, & toti⁹ in mũditię cęno volutarẽtur, & sãguine
ac cęde humana pascerẽtur, fœdissime cõmixta, & conspurcata. Eo
enĩ insanię, & furoris perfida illa euasit, vt vel turpissimos gentiũ 3.Reg.15.
4 rit⁹, & sacra maxime execrãda receperit: atq; in sũmo honore habuerit.
Nã & Maachã reginã Iudęę sacris priapi Ierosolymis prefuisse Psal.105.
& parẽtes filiorũ suorũ, quos dęmonijs immolarũt, sãguine & cę Ma.16.17.
de cõmaculatos fuisse, atq; adeo Christo viro suo in sanã adulterã
impias manus intulisse, narrant sacra biblia: vt propter crebra a- Heb.8.
dulteria, & impios mores suos merita repudiata fuerit, & eius loco Ierem.31.
Ecclesiã in perpetuam fidem, & vitæ societatem sit recepta. Synagogam
enim vituperans (vt testatur Paulus) dies veniũt dicit Do Baruc.3.
5 minus, & consummabo super domum Israel, & super Domum
Iuda testamẽtũ nouũ (quod etiam alterũ testamentũ sẽpiternũ alibi
dicit) nõ secundũ testamentum quod feci patrib⁹ eorum in die,
qua apphẽdi manum eorum, vt educerẽ eos d terra Aegypti: quia
ipsi nõ pmãserunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit Dñs
Quia hoc est testamẽtum quod disponã domui Israel post dies il

 los, dabo

los, dabo leges meas in mẽtẽ eorũ:& in corde eorũ ſup ſcribã eas, 1
& ero eis in Deum,& ipſi erunt mihi in populum:& non docebit
vnuſquiſq; proximum ſuum dicens,cognoſce dominũ.Quoniam
omnes ſcient me a minore,vſq; ad maiorem eorum,quia propitius
ero iniquitatibus eorum : & peccatorum eorum non memorabor.
Hoc igitur pactum,quod in æternum fixum,ratumq; maneat,iam
ſibi cum Chriſto initũ eſſe,gaudens Eccleſia , dilectus inquit me⁹
mihi:& ego illi,qui paſcitur inter lilia. Hac porro loquẽdi formu-
la Eccleſia ſignificare videtur eximias coniugij, quod Chriſtus cũ 2
ipſa contraxit vires.Iure enim coniugij nec vir ſui corporis pote-
ſtatem habet,ſed vxor: & vxor ſui corporis poteſtatem nõ habet,
1.Cor.7. ſed vir(vt teſtatur Paulus)qui idem ſacramentum inquit hoc ma
Ephe.5. gnum eſt:Ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. Atq; hæc eadem
eſt amoris diuini pręſertim energia.Amor enim amantes extra ſe-
rapit, nec ſui iuris eſſe ſinit:ſed amatorũ,in quos amãtes transfert,
& vnum ſint, efficit. Id quod Dionyſius.4.ca. de diuinis nomini-
bus confirmat in hunc modum,diuinus amor exceſſum efficit,dũ 3
amãtes ſui iuris eſſe nõ ſinit:ſed amatorum iubet exiſtere. Sed hac
dere dabitur alius cõmodior dicendi locus. Sunt qui iuſtam perio
dum eſſe velint ſuperiore oratione longius producta in hunc mo
dum,dilectus meus mihi: & ego illi,qui paſcitur inter lilia,donec
aſpiret dies,& inclinẽtur vmbræ. Quibus additis verbis ſignificet
Eccleſia mutuum ſuum & Chriſti amorem , & fœdera nuptialia,
vſq; in diem æternæ beatitudinis duratura.Ita tamen vt non intel
ligas,tunc interruptum iri amorem illum,aut irritanda fœdera:ſed 4
longe magis confirmanda. Vt ſæpe alibi in ſacris literis dictio illa
donec , præcedentium durationẽ citra intermiſsionem notat. Sed
omnia exemplaria tam latina, quam Hebraica aliter diſtingunt,&
(vt proxime oſtenſuri ſumus)extrema illa verba cum ſequẽtibus
ſic ſunt coniungenda:

Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ , reuer-tere:ſimilis eſto dilecte mi capreæ,hinnuloquè cer-uorum in montibus Bethel. 5

¶Captis vulpeculis,& omnibus rure recte riteq;compoſitis,ſpon
ſi in vrbẽ cum redijſſent,quieti ſe tradiderunt:ſed dormiẽte ſpon-
ſa;nec tale quid ſuſpicante,abijt ſponſus. interim illo abſente , ad
tumultum nocturnum ſubito in vrbe exortum , illa euigilat : &
ſolicita

1 solicita sponsum incubili quæritat. quem vbi abesse deprehēdit, inuocat: ac memor fauoris, & auxilij, quod mira celeritate nuper accurrens ille in simili discrimine tulisset, eundem nunc orat, vt quādiu durat nox turbarum,& periculorum plena, ad se accurrat quam celerrime. Vt antea ceu caprea & hinnulus, qui per montes Bather velocissime saliunt:&eiusdem colles transiliunt. Nec enim in Hebræo hoc loco Bethel,sed Bather legimus, vt etiam annotauit Lyranus. Quod diuisionem, & sectionem significat. Vt intel-
2 ligamus, aliquem in Iudæa eius nominis montem in multos alios sectum montes & colles, qualis est apud nos is,quem vulgus montem serratum vocitat,in varios montes & colles ita diuisum natura,vt humana arte,& de industria sect⁹ videri posit. Verum quia nusquam alibi in sacris literis huius montis fit mentio, verisimile est temeritate librariorum ex puncto Bather, scriptum fuisse Bethel, nomen montis in sacris literis notissimi, & multis mysterijs nobilitati:constat aūt temporibus Thomæ in latinis exemplaribus
3 frequentiorem lectionem fuisse Bethara, quā Bethel,inquit enim montes Bethara montes significāt sanctorū a terrenis per superna desideria eleuatos, nam Bethara interpretatur domus cōsurgens, vel domus vigiliarum. Quidam codices habent,super montes Bethel, vnde manifestū est latinum interpretē scripsisse super mōtes Bether.& deinde vicio librariorū scriptū fuisse Bethara.& deniq; Bethel. Allegorice per diem hoc loco beatorū vitam intelligimus & æternam diem,quam agnus ille Ecclesiæ spōsus omni sole mul-
4 to lucidior discussa ex rebus humanis omni caligine & turbulentia clarissimam dabit, & citra vllam noctis, aut malorum vicissitudinem bonis omnibus cumulatissimam. Huius vero diei initiū Apoc. 21. erit iustorum resurrectio, quā illa periphrasi significari putamus donec, vel dum aspiret dies. Solent enim in aurorā auræ aspirare. Sic etiam aura tubæ Dei subito exorta in auroram illius diei aspirabit. Quoniam,(vt prodidit Paulus)canet tuba, & mortui resur- 1. Cor. 15. gent in corrupti: & nos immutabimur. Et alibi, ipse dominus in 1. Thes. 4.
5 iussu,& voce Archangeli, & in tuba Dei descēdet de cælo:& mortui,qui in Christo sunt,resurgēt primi. Deinde nos, qui viuimus, qui relinquimur,simul rapiemur cum illis in nubibus obuiā Dño in aera:& sic semper cum dño erimus. Iam vero per vmbras Regū & reliquorum potentium hominum,potentiam intelligimus, qui per vim, & nephas humiles,ac pios opprimūt:& persequutionū,

atq; iniuriarũ caligine oppressis, ceu montes altissimi inimas val- 1
les suæ potentiæ vmbram protẽdentes solem ac lucem lætitiæ prohibent. At vero inchoante die illa quum sol iustitiæ Christus potestate, & maiestate magna conspicuus veniet, & mundo cœperit exoriri, tunc huiusmodi vmbræ inclinabuntur, vel vt alij vertunt, imminuentur: & vt exoriente sole sub aurora videmus altissimorum montium vmbras contrahi donec sol meridiem teneat, sic regum, & potentium omnium vis, ac potentia inclinabitur, penitus què tolletur, quando Christus vna cum beatis omnibus summum 2
1.Cor. 15. cælum, & patris sui dextram ingenti cum gloria sublimis conscenderit: quum tradiderit regnum Deo & patri, & euacuauerit omnẽ principatum, & potestatẽ, & virtutem. Tunc qui sua potentia impotentes nunc misere vexant, ab imis radicibus subuersi in inferos deijcientur: & pijs quos nunc imperiosi cõculcant, inuiti subijcientur. Vt enim testatur regius ille vates, dominabuntur eorum
Psal. 48. Eph. 1. & 2. iusti in matutino: & auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. Aut vt iuxta Hebreæum vertit Hieronymus, Et subij- 3
Philipp. 3. cient eos recti in matutino: & figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum. Tũc siquidem Deus pater Christum sibi dextrum collocabit & omnes inimicos sub pedibus illi prostratos subijciet: cui etiam iustos iubebit assidere: At nunc iustis inquit Paulus. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: quum autem apparuerit Christus vita vestra, & vos apparebitis cum illo in gloria. Hæc est igitur dies, quam dum aspiret, in concussa spectat Ecclesia, Hæ illæ vmbræ, quas dum inclinentur, 4
forti illa, & infracto fert animo. Verum quũ videt superioris diei lucem, pacem nimirum, & quietem, sibi ereptam subito, grauemq; inductam esse ab Herode rege persequutionem, & velut a monte altissimo lugubrẽ noctẽ, nec vsquã affulgere Christi lucẽ, & fauorem beneuolũ, eundẽ qui abijsse nũc videtur, reuocat: atq; vt quã celerrime opem laturus reuertatur, implorat. Sic enim sæpe querũtur iusti Deũ abesse, quũ se, iniurijs, & libidini impiorũ permissos, misere affligi vidẽt, perinde ac si procul ille abscesserit, nec eorum 5
vllã gerat curã. Vt etiã sub durissimis Antichristi tẽporibus, querentẽ inducit Ecclesiã Dauid in hæc verba. Vt quid dñe recessisti longe? alias abscõdis faciem; despicis in oportunitatibus, in tribulatione? quomodo etiã recessisse ab Ecclesia, & faciẽ suam abscondisse, videri potuit Christus illo tempore, de quo sic scribit Lucas.
Eodem

1 Eodem aūt tēpore misit Herodes rex manus, vt affligeret quosdā Actor.12.
de Ecclesia, occidit aūt Iacobū fratrē Ioānis gladio. Videns autem
quod placeret Iudęis, apposuit, apprehēdere & Petrū. Erāt aūt dies
azymorū, quē quū apprehēdisset, misit in carcerē: tradens quatuor
quaternionibꝰ militū ad custodiēdū, volēs post Pascha producere
eū populo. Et Petrꝰ quidē seruabatur in carcere: oratio aūt fiebat
sine intermissione ab Ecclesia ad Deū, pro eo. Videns itaq; Eccle
sia Christū sibi nō adesse, vt olim, quū cōtra minas Iudæorū inuo-
2 catus occurrit dicto citius, & Apostolos custodiæ publicæ traditos
liberauit, ita vt tā præsentē fauorē admirās & pręgaudio gestiens
exclamaret, ecce ipse venit saliens in mōtibꝰ & trāsiliens colles. Si-
milis est dilectus meus. Capreę, hinnuloq; ceruorū, quin iā interfe
ctum esse Iacobū fratrē Ioānis virū primariū, & suæ domus colu-
men firmissimū: & (quod ipsam cōsternit miserāq; examinat me-
tu) Petrū Apostolorū principē, & gregis Dñici summū pastorem
in propinquo esse, vt interficiatur, vnaq; cū eo oēs absumātur, assi
3 duis precibꝰ, cū summa sui cōmiseratiōe cōtēdit a Christo, vt in tā
calamitosis tēporibꝰ suæ rursum vt olim, prospiciat Ecclesiæ: & in
signi aliquo edito miraculo, Petrū e potentia Herodis & expecta-
tione populi Iudaici asserat. In hanc enim sentētiam tunc assidue
orasse Deū Ecclesiā, indicant manifeste verba illa, & Petrus quidē
seruabatur in carcere: oratio autem fiebat sine intermisione ab Ec
clesia ad Deum pro eo. Quod idem locus hic ænigmatice videtur
subindicare, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, reuertere
4 dilecte mi, similis esto Capreæ hinnuloquē ceruorum in mōtibus
Bather, & mihi quidē certe diligētius rē cōsideranti mōtes Bather
sic vidētur hoc loco ex futuro euētu a spū sancto pręuisō, per Salo
monē dici montes Iudęæ, vt. 2. Reg. 5. memorię proditū est, dictām
fuisse planiciē illam, quæ ante vallis Raphaim dicebatur Baal per
acim, ex euētu victoriæ, quam de Palestinis retulit Dauid propu-
gnāte pro eo dño, & dissipante, ac diuidēte hostes suos instar aqua
rum sic enim narrat sacra historia, veniens itaq; Dauid in Baal per
5 acim percussit eos ibi Dauid, & dixit, diuisit dñs inimicos meos
corā me, sicut diuidūtur aquę. Propterea vocatū est nomē loci illiꝰ
Baal peracī. Sic etiā hoc loco mōtes Iudęę in quibꝰ sita erat Ierusā
lē, & alię vrbes, vbi hostes Xpi in Iudæa oppugnabant Apostolos,
ac pinde Christū, appellātur mōtes Bather, hoc est diuisionis, qd
voluerit iām tanto ante significare spiritꝰ sanctꝰ, ibi dissipandos, &

diuidendos fore per vniuersum orbem Iudęos hostes Christi illius 1
manu fortis, in captiuitatem redactos per Titum fortem Christi
manum. Id vero facturum sponsum suum, sponsa ęnigmaticos sig
nificat, cum inquit, reuertere, similis esto dilecte mi capreæ, hinnu
loq; ceruorum in montibus, Bather. Hoc est celeriter ades; & fer
opem nobis, qui agimus in montibus iudææ, inquibus tu olim di-
uisurus es, & dissipaturus hostes tuos, qui nunc nosq; teq;, fortiter
oppugnāt. Hoc vero ænigma per collationem ad montem, vbi si-
ta erat planities illa peracim, exp licat adducto exemplo vetustis 2
simo Esaias eandem Iudæorum cladem indicans, & prædicens in
hæc verba, sicut enim in monte diuisionum Heb. peracim, stabit
Dominus: & sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur, vt faciat
opus suum alienum, alienum opus eius, opus suum peregrinum,
opus eius ab eo. 28. ca. Porro verba illa, donec aspiret dies, & incli
nentur vmbrę, magnam præferunt Ecclesię fiduciam, & spē, quib⁹
se ipsa confirmat, Non tantum contra Herodis, & Iudęorum, qui-
bus nunc afficitur, iniurias, sed etiam contra omnes omnium per-
sequutiones, quibus nouit se assidue exercendam, quam diu tene 3
bricosarum potestatū tenebrosa hui⁹ sæculi nox sit duratura, Hāc
tamen fidutiam, & spem quia, in vno Christo repositam habet, illū
orat in omnibus periculis sibi adesse, qui solus potest, inuitis, &
conculcatis Principibus omnib⁹, & inferioribus potestatibus suis
vmbris Christi radios prohibere, & a pijs sua nocte diuidere anni-
tentibus, ceu caprea & hinnulus per montes, & colles diuisionis
Iosue. 7. saliendo, atq; transiliendo, ad se raptim accurrere. Iosue quoq; post
quam in expugnatione vrbis Ierico præsentem sibi adesse Deum 4
intellexisset, certam indespem concepisset, de reliquis Cananæorū
vrbibus pariter capiendis, vbi longe præter eam spem a ciuibus vr
bis hai suum fortiter repulsum, & cæsum vidisset exercitum, tri-
stis admodum vna cum senioribus, & vniuerso populo asperso pu
luere capite, tota ea die proiectus coram arca Domini sic orasse
legitur, heu Domine Deus. Quid voluisti traducere populum istū
Iordanem fluuium: vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perde
res? vtinam vt cępimus, mansissemus trans Iordanem. Mi Domine 5
Deus, quid dicam videns Israelem hostibus suis terga vertentem?
audient Chananæi & omnes habitatores terræ, & pariter conglo-
bati circundabunt nos, atq; delebunt nomen nostrum de terra.
Et quid facies nomini tuo magno? Hoc vero fuit orare Dominum,
vt rur-

1 vt rursum adesset,& opem ferret populo Israelitico ad eam vrbem expugnandam,vt nuper adfuisset in expugnatione vrbis Ierico: & quoties cunq; opus esset,donec dies illa venisset, qua populus ille tota terra patribus suis promissa pacifice potiretur sub actis omnib⁹ Regibus,qui ceu vmbræ lætiferæ eos obruere niterentur. Id quod tandem contigit sub Salomone,cuius regnum typus fuit pacifici,& æterni Regni Christi. Quemadmodum ab eloquentissimo vate Dauid describitur psalmo Septuagesimo primo. vbi in- Psal.71.
ter reliqua eius Regni miracula illud refertur,Et adorabunt eum
2 omnes Reges terræ,omnes gentes seruient ei. Alij putant, Ecclesiam hoc loco Christum orare,vt se e cælis frequenter reuisat,quo ipsa iniūcta sibi munia fæliciter obeat:& tū suā tū eorū quib⁹ prędicatum est Euangelium,mentem plenius illustret,tantisper dum obscuræ cognitionis nox progreditur,et illa spirat dies,quum iam ipsum non per speculum,& per ænigma,sed manifeste, vt eidem nota est,patiter & ipsa cognoscat,& contempletur.

CAPVT. III.

In lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum,& non inueni.
Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram,quem diligit anima mea, quæsiui il-
4 lum,& non inueni.
Inuenerunt me vigiles,qui custodiunt ciuitatem: numquem diligit anima mea,vidistis?
Paulutum quum per transijssem eos,inueni, quem diligit anima mea. Tenui eum,nec dimittam eum,
donec introducam eum in domum matris meæ,&
5 cubiculum genitricis meæ.

¶ Sponsa iam tertio experta præsentem in magnis periculis sponsi sui opem,& fauorem beneuolum,magis ac magis sibi persuadet illum suum perpetuum fore virum:& vocatum in omni periculo semper

femper affuturum. Quare fic perfuafa laudat præfentem fortem 1
fuam. Ac memor interim fapientis effe, tempore profperę fortunę, aduerfæ quam euaferit, meminiffe, ne rebus fecundis infolefcens in priftinas calamitates rurfum in cauta incidat: ne ve fuorum malorum immemor alienis non tangatur. In quantis olim verfata fuerit malis, quanta pertulerit amoris incommoda, reuocat in memoriam, quum quadam nocte hunc eundem, quem fibi accubare credebat, fponfum in lecto quæreret: vbi quæfitum nufquam effe deprehendiffet, fed fe clanculum relicta abijffe, quibus amoris faci- 2
bus agitata è lecto furrexerit, & in tempefta nocte per vrbis vicos, & plateas aberrans bacchanti fimilis dilectum fuum perquifierit, atq; eo non inuento, quam impatiens amoris, & abfentiæ, excubias & cuftodes vrbis in quos incurrerat, rogarit, Num ipfis forte fortuna chariffimus fibi fponfus vifus effet? Quibus nihil certi de eo refpondentibus, prætetitis, Paulo poft diu multumq; quæfitum inuenerit. Quem igitur tunc inuenit, ait fe præhendiffe, & fortiter complexum poft hac fic retinere conftituiffe, vt ipfum non prius 3
fit dimiffura, quam in matris fuæ domum, & intima vfq; penetralia introduxerit. Dolens nimirum matris fuæ vicem, & aduerfam fortunam, quã ex fuperiore fua infælicitate pofsit æftimare. Hanc nos allegoriam fic nobis videmur poffe explanare, fi noctem interpretemur, ignorantiam iuftitiæ Dei, & infidelitatem Iudaicã, quæ
Zach. 14. prima temporis gratiæ initia Zacharias fic adumbrauit, in illa die non erit Lux: fed frigus & gelu. Lectum autem, legem Mofaicam perperam a Iudæis obferuatam, & fuis impijs, ac fuperftitiofis tra- 4
ditionibus violatam, in qua tamen ipfi conquiefcerent, & velut in lecto omnium fecuri dormientes, fpem confequendi iuftitiam, & Dei fauorem promerendi collocarent. Quod feciffe fcribas, & Pharifęos arguit in hunc modum Chriftus in Euangelio, Vę vobis fcribæ, & pharifæi hypocritę, quia decimatis mentam, & anethum, & cynimum: & reliquiftis, quę grauiora funt legis, iudicium, & mifericordiam, & fidem. Et toto eo capite, ac fæpe alibi, & eo præfertim loco. Hypocritæ bene de vobis prophetauit Efaias dicens, popu- 5
lus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eft a me, fine caufa colunt me docentes doctrinas, & mandata hominum, & Paulus fitu inquit, Iudæus cognominaris, & requiefcis in lege, & gloriaris in Deo, & nofti voluntatem eius, & probas vtiliora, inftructus per legem, &c. tandem fubiũgit qui in lege gloriaris, per legis præ

uaricatio

1 uaricationem Deum inhonoras? nomen enim Dei per vos bla-
ſphematur tota die inter gentes. Et alibi. Ignorantes inquit, Dei iu
ſtitiam, & ſuam volentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti.
& rurſum. Iſrael inquit, ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ
non peruenit. Quoniamtanquam ex operibus, & non ex fide. Hęc
deniq; lex ſic viciata a ſcribis, & phariſæis, & inde falſa quæſita iu-
ſtitia fucata, & hypocritica, illud eſt mendacium, quod iam olim ip
ſis exprobrauerat Eſaias, & vehementer eos errare admonuerat,
2 qui putarent ſibi eo mendacio tutis nihil ab extremis malis quę, ip
ſe vetura prædiceret, imminere periculi. Hic eſt lectus, in quo nunc
dicit ſponſa ſe ſponſum ſuũ quæſiuiſſe nocte, nec tamẽ inueniſſe. Nẽ
pe in nocte ignorantiæ iuſtitiæ Dei, quæ eſt ex fide, qua quidem
ignorantia obrutos fuiſſe Iudæos incredulos, docet Paulus. hoc eſt
ſtratum, quod anguſtatum fuiſſe, nec duos capere potuiſſe, nem-
pe ſponſum cum impia Synagoga prædixit Iſaias, hoc operimen-
3 tum fucatæ iuſtitiæ, quod duos illos nõ potuit operire coram Deo.
vos eſtis, inquit Chriſtus, ſcribis & phariſæis, qui iuſtificatis vos
coram hominibus: Deus autem nouit corda veſtra, quia quod ho-
minibus altum eſt, abominabile eſt coram Deo. Hi ipſi phariſæi, &
legis doctores, ſunt vigiles & cuſtodes ciuitatis, quorum hic fit mẽ
tio. Nempe, Ieruſalem, aut vero Synagogæ, quæ olim fuerat ciui-
tas Dei: & pro cuius excubitoribus & cuſtodibus haberi volebãt,
cum nihil minus eſſent. immo vero cęci, cæcorũ duces, vt illis Chri
4 ſtus exprobrauit: & qui tuliſſent clauẽ ſcientiæ, cum tamen ipſi in
Regnum cælorum non intrarent, nec alios volentes intrare permit
terent. Quales etiam vigiles deſcripſerat Eſaias eorundem prædi-
cens vaſtationem ca. 19. in hæc verba, defecit qui præualebat, con
ſumptus eſt illuſor, & conſumpti ſunt omnes, qui vigilabant ſu-
per iniquitatẽ; aut iuxta heb. vigiles cõcupiſcentiæ. Nimirum, qui
ſuis tantum vigilarẽt cupiditatibus. Erant enim Phariſæi auari, vt
teſtatur Euangeliſta. Qui peccare faciebant homines in verbo. ſ. in
5 falſa doctrina: vt eſt illud Corban. cum etiam obſiſtebant prædica
tioni Chriſti, & Apoſtolorum. Et arguentem in porta ſupplanta-
bant. Nempe publice traducentẽ eos. Chriſtũ & Apoſtolos calum
niabantur, & tandem interemerunt: & iuſtum declinauerunt, ſed
fruſtra, & longe contra ſpem ſuam. Inciderunt enim in manus Ro
manorum, quos ſe euaſuros ſperauerant iuſtum interficiendo.
Hos rogat ſponſa de dilecto, hoc eſt, de Chriſto, nec tamẽ quidquã

certi

certi ab eis potest discere tanta est in eis rerum diuinarum igno- 1
rantia; quantam etiam futuram idem propheta. 28. cap. prædi-
xerat his verbis. sacerdos, & propheta nescierũt pręebrietate, Ab
sorpti sunt a vino &c. & 29. ca. Post multa inquit, & dixit Dñs, eo ꝙ
appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me; cor
aũt ei⁹ longe est a me: & timuerũt me mãdato hominũ, & doctrinis
ideo ecce, ego addã, vt admiratione faciã populo huic miraculo grã
di, & stupendo. peribit enim sapiẽtia a sapientib⁹ eius, & intellect⁹
prudentiũ eius abscõdetur. atq; hęc ignorantia in causa fuit, vt vi- 2
giles illi offenderẽt, vt Paulus testatur, in lapidẽ offensionis, de quo
eodẽ loco apud Esaiã dicit Dñs, ecce ego mitto in fundamẽtis Siõ
lapidẽ, lapidẽ probatũ, angularẽ, preciosum, in fundamento funda
tũ. Nihil mirũ igit si vigiles isti rogati nihil de dilecto, qui ipse est
lapis ille angularis probat⁹ & precios⁹, respõdent, deniq; qui rogãt
illi sũt surdi & cæci, mites: & pauperes, qui prædicationẽ Euãgelij
obstinato animo nõ repulerunt. de quib. eodẽ loco apud Esaiã legi
m⁹ & audiẽt in die illa surdi verba libri, & de tenebris, & caligine
oculi cęcorũ videbũt. Et addẽt mites in Dño lętitiã, & pauperes ho 3
mines in Dño exultabũt. Iam ergo hi sunt, qui cũ exultẽt de gratia
Dei, quod relicto mẽdacio, & falsa spe scribarũ, & Pharisęorũ vi-
gilũ cupidorũ, ad lapidem fundamẽtalẽ, & spem solidã Iesum filiũ
Dei peruenerint, sponsum suũ inuenerĩt, ad ipsũ se receperĩt, ipsũ
præhenderĩt per fidem spem & charitatẽ, in quo tanq̃ in solido fun
damẽto dom⁹ Dei cõsistendo flagellũ inũdans, exercitus & acies
Romanorũ, cũ venerit, tuti euadẽt, inducunt hoc loco miseram suã
sortẽ pristinam cõmemorantes eodẽ, quod ephesijs Paul⁹ dat, vten 4
tes cõsilio. ca. 2. Ne si (vt fere fit) humilitatis suę, & miseriarũ obli-
uiscat, spõsa in genti honore, quo pręter meritũ suũ donata est, in
solentior reddita, in miserorũ cõtemptum abutat, & in cauta rursũ
a sua dignitate excidat: sed vtraq; inuicem collata fortuna, ex supe
rioris in fęlicitatis magnitudine p̃sentis fęlicitatis amplitudinem,
& Dei erga se bonitatem ĩcredibilẽ iuste ęstimãs suã satagat retine
re dignitatẽ: ac cognatos suos iudęos in extremã delapsos esse mise
riã dolẽs, inde eos abstrahere, atq; ad eosdẽ honores secũ euehere, 5
omni ope annitat. prędicit enim iam hoc loco Spirit⁹. S. per Salo-
monẽ extremum illud synagogę repudium, & eiusdẽ rursum cum
viro suo Xpo recõciliationem, quemadmodum multo post tẽpore
Osee. 4. per prophetam suum Osęam prędixit hoc ædito oraculo, dies mul
tos ex-

1 tos expectabis me. Nõ fornicaberis, & nõ eris viro: & ego expecta
bo te, quia dies multos sedebũt filij Israel sine Rege & sine princi
pe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphĩ.
Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dñm Deum suũ, &
Dauid Regem suum: & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius
in nouissimo dierum. Quæ enim futura prædicuntur hoc oraculo,
ea Iudæis accidisse videmus, ex quo tempore Christ⁹ aduenit. na
tus est enim ille, quum omnis rerũ Iudaicarum potestas ad Hero-
dem Regem alienigenam delata fuisset. Desijt esse Christi popul⁹
2 Synagoga (quemadmodum prædixerat Daniel) quum Christum
negauit: & falsis confictis criminibus, in crucẽ adegit, nec aliũ se ha
bere regem præter Cæsarẽ, stetorea voce proclamauit. Tunc nam
què tametsi nõ propterea, quod fornicaretur cũ Idolis (vt sæpe an
tea) repudiata est, quia tamẽ mortẽ viri sui machinata fuisset, sine
viro cœpit agere. Item & sine sacrificio, iam inde a morte Xp̃i, qui
sui oblatione confirmato nouo testamento, vetus cum omnibus
3 suis sacrificijs, & ceremonijs abrogauit. In dimidio namq; vltimæ
earum hebdomadarum, quas Angel⁹ numerat Danieli, occisus est
Xp̃s, quo tẽpore idẽ Angel⁹ fore præmonuerat, vt hostia deficeret,
& sacrificium. sed tunc maxime sine Rege & principe agere, Igna-
uaquè sine sacrificio, & altari, sine Ephod, & Theraphim sedere de
prehensa est, quum duce Tito euersa vrbe, & incẽso templo (extra
quẽ locum sacrificare Iudæis nephas est) captiui Romani abducti
sunt in triumphum, Prĩcipes Iudaorum, & reliqua turba in diuer
sas orbis partes misere distracta, ĩ seruitutẽ redacta fuit. in qua iam
4 vicesimum octauũ supra mille simum quĩgẽtesimum annum agit
ob necẽ viri sui Xp̃i repudiata. Nam quantum alienatum fuerit Iu
dæorum gens ab idololatria (ne huic flagitio vt sæpe olĩ, possint as
cribere præsentẽ, & diuturnam captiuitatẽ) ingẽtes clades (quas a Ro
manis pertulisse populum Ierosolymitanũ dum omnibus viribus
obsisteret, ne Cæsarum imagines in templo collocarentur, Iose-
phus, & alij plerīq; auctores grauissimi referunt) satis indicant.
5 Quin & ad hæc vsq; tempora eius quidem sceleris puram, veteris
tamen parricidij ream, vbiquè terrarum gentem illam perseuerare
certum est; vnde sub finem sæculi, quum plenitudo gentium intra
uerit (vt Paulus testatur) mater Synagoga filiæ suæ Ecclesiæ Chri
stianæ opera ad meliorem mentem reuocanda est: & Christo spõso
suo (vt hic ipse Salomonis loc⁹ ostendit) recõcilianda. Postq̃ igitur Rom. 11.
Christus

Christus sua prædicatione,& morte nouum testamentum, & pa- 1
ctum confirmasset,omniaq; sacrificia,& quæcunq; ad testamentũ
& pactum vetus spectarent,consumasset,Iudæi qui in ea lege ob-
seruanda repulso Euangelio, & nouo fœdere,iustitiam suam con-
stituerẽt:iam tamẽ sine Christo esse cęperunt, ac vana spe testamẽ
torum promissionis se alentes,ibi illum frustra quærere,vbi maio
res eorum venturum,quasi præsentem per fidem inuenire, & sub
ea fide iustificari cõsueuerant. Tunc certe intellexerũt,vt superius
ostẽdimus,eo angustatũ fuisse suum illud stratũ, nec in eo lectulo 2
inueniri posse sponsum. Id vero qui bene nati erant, quum per
ignorantiam primũ peccassent, deinde vero ad expiandam culpã
natura duce,& præueniente trahenteq; ipsos Dei gratia Christum
diligendo,primi deprehenderunt. Bene natos porro intelligo vi-
ros alioqui pios,& electos,quales multos per id tempus fuisse Ie-
Act.2. rosolymis, Lucas memoriæ prodidit,quos etiam Isaias loco iam ci
tato mites appellat,& pauperes.Hi namq; quum per ignorantiam
teste Petro id fecissent, quod impij eorum Principes scientes & 3
prudentes fecerant per malitiam ad aduentum Spiritus sancti:at-
toniti;atq; ob stupenda Apostolorum dicta,factaq; conterriti, ex
alto infidelitatis veterno excitari potuerunt:& quod ex operibus
Rom.9. sectando legem,iustitiæ iustitiam,quæ Christus est,amisissent,vt
Romanis scribens Paulus admonuit,deprehendere. Ad has itaq;
Eph.5. sponsi voces excitata illa multitudo quasi inclamantem in aurem
Christum audiret,surge qui dormis:& exurge amortuis & illumi-
nabitte Christus,secum dicere visa est:in lectulo meo per noctem 4
&c. Tunc vero viri illi,qui e lecto legis surrexissẽt,Christũ sedulo
quæsisse videntur, quum ad Petrum,reliquosq; Apostolos se con
tulerunt:& præteritis suis legisperitis, quam Apostoli per sacra
Act.4. oracula ad Christum monstrassent viam,sunt ingresi. Tunc enim
legimus,superuenisse Sacerdotes,& magistratus templi, & sadu-
cæos dolentes,quod illi docerent populum in Iesu resurrectionem
ex mortuis. Hi namq; cum miserint manus in Apostolos,& eos in
vincula coniecerint,vigiles illi fuisse videntur,qui piam illam mul 5
titudinem per vicos & plateas ciuitatis Christum quærentem in-
uenerint,& ab ea inquisitiõe prohibere conati sint. Quem illis mo
rem inueteratum fuisse iam olim Christus prodidit, quum eam ob
Matt.23. rem eos diris deuouit,quod Regnum cælorum ante homines clau
dere instituissent,& de quibus (vt Paulo ante diximus) Esaias prę
dixit,

1 dixit, quod errare facerent homines in verbo. Cuius etiam farinę homines illos impios fuisse, par est credere, qui in die Pętecostes, vt pios homines varia linguarum genera admirantes a via veritatis seducerent, admirandum Dei donum imprudenti risu & sanna excipere, ac quo magis illis fidem abrogarent, sobrios Christi discipulos ebrietatis pari, qua antea procacitate præceptorem, publice insimulare ausi sunt. Ipsi ebrietatis, & voracitatis accusandi, quos iam Christus cõuicisset, tanquam hypocritas prætextu lōgæ Acto. 2.
2 orationis in domos viduarum irrepere solitos, & male credularum mulierculárum substantiam deuorare. Ab his populus tanquam Mar. 12.
a legis doctoribus certum aliquid de Mesia quum audire expectaret, visus fuit sic rogare. Num quem diligit anima mea vidistis? At ipsi nullum roganti populo responsum dedisse feruntur. Erant enim (vt iam antea Christus admonuerat) Duces cæci, & Matth. 15
homines scripturarum ignari: quorum etiam ignorantiã, & ignauiã multo ante Esaias traduxerat in hæc verba. Speculatores Du- Esai. 56.
3 ces cæci omnes: Nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare: videntes vana, dormientes, & amantes somnia, & canes impudentissimi nescierunt saturitatẽ. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. Et iam tum ad illa tempora ventum erat, quæ eundẽ Esai. 29.
vatem annotasse retro ostendimus. His igitur præteritis, fortiterq; spretis mutis & cæcis speculatoribus, & custodibus, ad Apo Amos. 8.
stolos quum se contulissent mites illi, & pauperes, turba illa famẽ, & sitim non panis, & vini, sed audiendi verbi Dei patiens, illis du- 2. Cor. 3.
4 cibus, quos Deus idoneos fecerat ministros noui testamenti, non literæ sed spiritus, quiq; reuelata facie gloriam domini, specularentur, diu multumq; quæsitum Mesiam inuenit, sic & Paulus præteritis, neglectisq; Principibus sacerdotũ cum literis & mandatis, quæ ab illis accepisset. Christum per fidem inuenit, per charitatem prehendit, ac continuo, quum ingressus Synagogas (vt Lucas memorat) Iesum Filium Dei esse prædicaret, tantum non dixit. Pau- Acto. 9.
lulum quum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea:
5 Tenui vel prehendi eum, nec dimittam illum donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Quẽ eũdem animum tota illa prę se tulit Ecclesia, quæ (vt est in Actis) Acto. 5.
quum non cessaret omni die in templo, & circa domos docere, & euangelizare Iesum Christum, effecit, vt verbum Dei cresceret, & numerus discipulorum Ierosolymis valde multiplicaretur, adeo,

vt etiam multa Sacerdotum turba fidei obediret. quum etiam ob 1
grauem persequutionem ob necem Stephani subito exortam, om
nes præter Apostolos pulsi Hierosolymis, & per regiões Iudeę di-
spersi pertransirẽt euangelizãtes verbum Dei. Tunc enim ad prę-
dicationem illorum recipientibus Christum plebeijs Synagogę do
mesticis, in domum matris suæ sponsum suum Christum introdu
xit Ecclesia: recipientibus vero eundem etiam sacerdotibus, qui
Synagogæ erant a consilijs, & maxime familiares, quasi in eiusdem
cubiculum, & intima vsque penetralia. Totus itaque hic locus re- 2
cte quadrat in Ecclesiam, si hæc ipsi tunc dicta putemus, quũ per-
petua oratione sua, & fide firma innixa Petri liberationẽ a Christo
impetrauit. Tunc siquidem ipsa ad tantæ rei miraculum stupens
cæpit secum cogitare, quanta esset perpetuæ orationis vis, & effica
citas: ac quam multa de fide, & oratione præsens ille dixisset, secũ
Marc. 11. reputare. Et illud maxime, collegimus in Marci Euangelio, quæ-
cunq; orãtes petitis, credite quod accipietis, & euenient vobis. Vn
de persuasa virtute fidei, & orationis suæ Petrum iam secundo li- 3
beratum fuisse e carcere, Saulũ acerrimum antea hostem suum iã
strenuum datum sibi esse propugnatorem, Herodem Regem cer-
uicibus suis imminentem, male perijsse, & quæcunq; deniq; hacte-
nus in maximis periculis versanti prospera euenissent, fidei, & ora
tioni esse tributa, illum post hac vsum & vtilitatem ex fide in Chri
stum, & oratione se capturam sperat, vt ibi quasi in lecto suo om-
nium secura cubare posit, & conquiescere, vbi sponsum suum in
similibus periculis, & quæcunq; per huius sæculi noctem posint 4
accidere, præsentem semper & fauentem sit habitura. Longe aliter
quam olim, quum se ex lege, & legis operibus iustitiã, & Dei fauo
rem emereri crederet: ac sic persuasa, in lege Mosaica ceu in lecto
suo, vna cum matre sua Synagoga cubaret. Alij hæc interpretantur
de Ecclesia gentiũ ad Christum iam plene congregata, quæ præte-
ritam ignorantiæ suæ noctem memoria repetens, quũ se inde vsq;
ab occasu Adami errare, & duce ratione veluti per somniũ in hu-
ius vitæ voluptatibus summum bonum frustra quærere animad- 5
uerteret, e voluptate resiliens orbem peragrare instituit: Et ad sa-
pientes tum sacros, qui arctiorem viuẽdi rationem tenerent, tum
profanos, qui liberioris vitæ institutum sequerentur, vt certum
aliquid de via veritatis ab illis audirent, conferre: Nunc tandem,
quod ab Apostolis præuenta sit, per que illos in verã religione
progressa,

1 progressa, Christum inuenerit, vehementer gaudeat: Et inuentum ac prehensum pertinaciter complecti statuat, donec matri suæ Synagogæ id præstet officium, vt illum ipsum ad eam sua prædicatione reconciliatum introducat. Id quod extremis temporibus futurum sit, nempe quum plenitudo gentium intrauerit: tunc enim vt Paulus prodidit, omnis Israel saluus fiet. Rom. 11.

2 Adiuro vos filiæ Hierusalem, per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

Reconciliatus sponsus sponsę matri opera & diligentia filiæ, inq; matris domum, & intima vsque penetralia introductus cupit vna cum spōsa ibidem quiescere, & somnum capere. Fęminarum tamē Hierosolymitanarum inuidiam, & improbitatē metuens, quas reconciliationem hanc iniquo animo ferre animaduertit, ideoq; no-
3 uas turbas, & noua rursum moliri dissidia, easdem ne sponsam excitent, neue antequam ipsa velit euigilare compellant, iisdem verbis, vt paulo ante, adiurat. Quod autem de sponsa dicit, hoc ipsum de se quoq; dictum vult intelligi. Sunt qui hanc adiurationē sponsæ tribuāt, quæ cum introduxerit sponsum in domum matris suę, & vsq; in cubiculum genitricis suæ satagat, ne dormienti illi quisquam obstrepat. Nos vero ne a vulgata lectione discedamus, hæc verba sponso tribuimus, quorum allegoriam ex Actis Apostolo-
4 rum facilę est explicare. Progressus enim historiæ illius ostēdit Ecclesiam, nēpe Petrum, reliquosq; Apostolos & discipulos, qui tunc Iudæis Christum prædicabant, sua prædicatione Christum introduxisse in Synagogæ domum & intima penetralia, cum fidem in ipsum, tum plebeijs, tum etiam sacerdotibus persuaserunt, in quorum animis ipsi percuperent vna cum Christo ceu in domo & cubiculo matris suæ somnum capere. Sic enim in Actis de Petro reliquisq; discipulis memoriæ proditum est. Omni autem die non
5 cessabant in templo, & circa domos docentes & euangelizātes Iesum Christum. Et paulo inferius. Verbum crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Hierusalem valde. Multa etiam turba Sacerdotum obediebāt fidei: Tunc sane Christus, vt antea, & internis admonitionibus & externa prædicatione Euangelij, & stupendis signis, quæ per Apostolos dabat, satis īdicauit, se vel

le ſimul cum ſuâ Eccleſia inter Iudæos agere, & in eorum animis 1
velut molliter, & ſumma cum pace cubare. Peruicaces vero, importunoſque adiuare, ne dilectam ſuam Eccleſiam, ſeque vna cum illa perſequerentur. Quod Iam aperte dixit Saulo cum de cælo clamaret, Saule, Saule, quid me perſequeris? Et hoc ſub indicauit Spiritus ſanctus cuius cõſilio hoc loco dictio illa הָאַהֲבָה amor latine, poſita eſt. Quæ appellatio Chriſto imprimis compe-
tit. Is enim cum Deus ſit, charitas eſt, vt affirmat Ioãnes. Commu- 2
nicat autem ipſe hanc appellationem cum dilecta ſua Eccleſia, vt lucis appellationem, & alias ſibi proprias. Eas igitur filias Hieruſalem adiurat ſponſus per capreas, ceruoſque camporum, nẽpe, per cæleſtes ſuos exercitus, quos vltores ſcelerum ipſis imminere interminatur. Vt ſuperiore loco, & in Euangelio ſub regis illius parabola, qui cum nuptiale conuiuium inſtruxiſſet filio ſuo, iratus inuitatis, propterea quod non tantum venire recuſaſſent, ſed
etiam ſeruos regios, per quos inuitati fuerant, cõtumelijs affectos, 3
atque adeo filium ipſum occidiſſent, miſsis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem ipſorũ ſuccendit. Tametſi enim Hieroſolymitanum excidium, & gentis Iudaicæ, quæ ex diuerſis orbis partibus Hieroſolymis per id tempus concludenda eſſet, cladem a Romanis ædendam Chriſtus ea deſignat parabola, vt clariſſimis placet interpretibus, nihil tamen vetat, quin ex Originis ſententia Angelorum quoq; agmina Regis æterni exercitus, quibus vltoribus tam graues Deus de Iudæis pœnas ſumpſerit, intelli
gamus. In hominibus enim, vt ille exiſtimat, omne iudicium per 4
Angelos exercetur. Communis ſententia eſt Chriſtum, quum ſe per Eccleſiam gentium in Synagogam introducendum fore audit, Iudæos adiurare, ne eam impediant. Eadem vero hic vti adiurationis formula, qua retro vſus fuit, vt vel inde pare ſe vtriuſque Eccleſiæ teſtetur, curam gerere.

COSMAE 5

1 COSMAE DAMIANI HOR TOLANI COMMENTARIORVM IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Liber Tertius *Actus tertius.*

Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut vir-
gula fumi ex aromatibus myrrhę, & thurtis, & vni
2 uersi pulueris pigmentarij?

GENTILIS Ecclesiæ cum Christo coniunctio, Christi triumphus, ingens nouæ nuptæ pulchritudo, insignesq; virtutes, & fortia facta hoc tertio actu ænigmaticôs describuntur. Adiurauerat quidem fœminas Ierosolymitanas Sponsus, religioneq; obstrinxerat, ne cubantem in conclaui
3 matris suæ sponsam excitarent, ne ve intempestiue cogerent euigilare. At illæ inuidiæ velut œstro agitatę, ad conclaue obstrepere, tumultuari, in aurem anus oggannire, & de sponso male loqui non destiterunt: donec illa excitaretur, turpiterquè excluderetur. Tantam igitur impietatem indigne ferens spõsus relicta vrbe populosissima, longequè cultissima, exuasta et horrida heremo puellam forma egregia, & ætate integra sibi asciuit: atq; in detritæ & annosę vetulæ locum sibi adiunxit sponsam.
4 Hanc quum videt prior sponsa in nuptias, & thalamum sponsi vocatam præter omnium spem accedere vehementer admiratur: & ab exquisitis suffimentis commendat magnifice. Est autē mira amplificationis vis in eo sita, quod nō olentem modo suffimenta dicere satis habet, sed ipsamet suffimenta vocat. Quod enim nostra æditio habet, sicut virgula fumi in Hebræo est כְּתִימְרוֹת עָשָׁן id est, ceu columnæ, aut ceu palmæ fumi, nempe euaporationes fumidæ,
5 quę in sublime eleuantur in modum palmarum altissimarum, qualia sunt suffimenta, quæ ex maxima copia myrrhæ, thuris, reliquorumquè id genus aromatum opera pharmacopolæ intritorū, quū adolentur igni, magno impetu in altū sese attollunt. Quod etiam exprimit subiuncta dictio מְקֻטֶּרֶת ex suffitu, pro quo nostra æditio habet ex aromatibus. Illud præterea vehementer auget ad

mirationem, quod (vt in Hebræo est (עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר) ascendere 1
de deserto recens nupta videatur exquisitissimis odorata & culta
suffimentis: vnde nihil excultum, aut ad voluptatē cōparatum,
sed in culta omnia, & horrida prodire solita sint. Belle vero con-
Matt. 22. uenit hactenus huic dramati cum parabola illa nuptiarum, quam
Matthæus & Lucas conscripserunt. Quas enim parabola Euange
lica designat nuptias, nempe coniunctionem humanæ naturæ cū
Luc. 14. diuina in Christo Dei filio, & primigeniæ Ecclesiæ per fidem, &
charitatem cum eodem desponsationem, luculenter adhunc vsq; 2
locum hoc epithalamio celebrauit Salomon, qui & tempus ipsum
nuptiarum initio huius capitis expressit. Noctem scilicet, hoc est
tenebrosa illa & extrema tempora, quum Synagoga destituta viro
& contempta sederet. Quo etiam spectans Lucas conuiuium nu-
ptiale, quod Matthæus nihil ab eo dissentiens prandium vocat,
cœnam appellauit, nam vt iam ex Gregorio annotauimus, cum
ad horam nonam apud antiquos prandiū fieret, ipsum quoq; pran
dium cœna vocabatur. Qui etiam in Euangelio serui mitti dicun- 3
tur vocatum inuitatos ad nuptias, cum & ipsi pars sint illius Eccle
siæ, hic sub persona eiusdem sponsæ inducuntur, cuius maxima
cura sit, & studium pertinax sponsum suum in domum matris suę
& vsq; in conclaue introducere. Quod officium quamuis prima
specie diuersum videatur ab eo, quod seruis suis in Euangelio rex
iniunxisse dicitur, Nēpe vt inuitatos in domum Regiam inducāt:
qui tamen concilium spiritus sancti penitius inspexerit, idem pror
sus esse cognoscet. Nam cum ea mens sit regis, nimirū Dei patris, 4
vt multitudo Iudæorum primo vocata, quæ ad nuptiale cōuiuiū,
hoc est ad Euangelicam doctrinam, & spiritus sancti dona per-
fruenda conueniet, per fidem & charitatem cum ea, quę iam ipsius
filio cōiuncta est, in vnum corpus mysticū coalescat: & eidē spōso
pariter nubat, ac copuletur, cum ea demum cōgregatio tum popu
li, tum etiam sacerdotum, qui crediderunt, in domum Regis opera
seruorum introducitur: tunc sane & in matris domum ac penetra-
lia, hoc est in populi, & sacerdotū animos, quæ domus & penetra 5
lia matris Synagogæ sunt: Sponsus a sponsa introducitur. Impie-
tas præterea Iudæorum, qui primi vocati seruos regios male mul-
tarunt, satis hoc dramate significatur, quum sponsus fœminas Iero
solymitanas, ne sponsam excitent, ne ve cogant euigilare, obtesta-
tur. Quin & eadem obtestatio per capreas, ceruosque agri pœnas,
quas

1 quas illos pro tanta impietate daturos parabola explicatius comminatur (vt nos proxime ostēdimus) sub indicat. Deniq; cum hoc loco inducitur noua nupta omni suffimentorum genere odorata in Salominis thalamũ de deserto cum magna prioris spōsæ admiratione ascendere, congregationem illam ex gentibus prædicatione Apostolorum, reliquorumq; Apostolicorũ hominum in spirituales Christi nuptias ascitam intelligimus, postquam alijs eorum interfectis, alijs summa cum ignominia repulsis, Iudęa tanto se honore

2 re indignā reddidisset. Quod ipsum parabola significat, cum alijs contumeliose interfectis, alij iubentur serui egredi ciuitatem: & quoscunq; per exitus viarum, & sepes inuenerint, in domum regiam cogere. Quum igitur Apostoli alijquè discipuli Christum in Synagogis iam multo tempore prædicassent, & in Iudæorum animos, vt introducerent, omnem dedissent operam: ac ne illum a se reijcerent, inhumaniter ve excluderent, in gentium malorum metum, religionemq; ipsis iniecissent, incredulitate tamen, & impro- Act. 13.

3 bo ipsorum zelo cæsis alijs, vt Stephano & Iacobo, alij summacũ ignominia vna cum Christo repulsi, coacti sunt relicta Synagoga matre sua implacabili & inhumana, transire ad gentes, quas Christo spōso suo despōderent. Sic enim legimus Paulum, & Barnabam dixisse Iudæis Antiochiæ Pisidiæ habitantibus, vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, Ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dñs. Posui te in lucem gentium, vt sis in

4 salutem vsq; ad extremum terræ. Audiētes aũt gentes gauisæ sunt Esai. 49.
& glorificabāt verbũ dñi: & crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitã æternam. Sic etiam legimus postquã Stephanus lapidatus fuit, & vna cum spōso crudelissime reiectus, facta est aũt in die illa persequutio magna in Ecclesia, quæ erat Ierosolymis: & oēs dispersi sunt per regiōes Iudæę & Samariæ, præter Apostolos. igitur qui dispersi erant per transibant euãgelizātes verbũ Dei. Philippus aũt descendit in ciuitatē Samariæ & prædicabat illis Chri- Act. 8.

5 stũ. Intēdebant aũt turbæ ijs, quę a Philippo dicebantur, vnanimiter audiētes, & vidētes signa, quæ faciebat. Et paulũ post, quũ vero credidissent Philippo euãgelizanti de regno Dei, baptizabantur viri, ac mulieres, ac tunc quidē scissæ sunt aquæ charismatum Spiritus sancti in deserto, & torrentes in solitudine, vt prædixerat Esaias cap. 35. Tunc iuxta eiusdem prophetæ oraculum versum

 fuit

fuit desertum in charmel, translatis nimirum aquis illis a Synago 1
ga, quæ iniqua olim, ferax fuerat bonorum operum, & fructuū iu
stitiæ, velut charmelus bonorum frugum, in Gentilem Ecclesiam
ad illa vsq; tēpora instar aridæ & horridæ solitudinis vepribus vi-
ciorum dumtaxat, & vniuersæ improbitatis spinis obsitā. Hac igi-
tur occasione discipuli Christi, & maxime Paulus, & Barnabas cū
fidē inter gētes lōge lateq; propagassent: easdēq; gētes Spirit' Sācti
donis, vitæ puritate, atq; omni virtutū genere, omni officio ac pie
tate adornassent Christum pie, sancteq; colentes: id admirati Iu- 2
dæi, iam ante ad Christum cōuersi, auditis, quæ Petrus a Cornelio
Acto. 10. reuersus prose respōdisset (vt in Acta relatum est) tacuerunt: & glo
rificauerunt Deum dicētes, ergo & gētibus dedit Deus pœnitētiā
ad vitā? Relatū & illud in acta est: Quod Paulus & Barnabas pertrā
sibant Phænicē, & Samariam narrantes cōuersionē gentium: & fa-
ciebant gaudium magnum omnib' fratrib'. Quum aūt venissent
Ierosolymā, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis, & seniorib'
annūciantes quāta De' fecisset cū illis in gētibus. Hāc ipsam gētiū 3
cōuersionē quatuor illa animalia, & viginti quatuor seniores corā
agno prostrati, & habētes singuli citharas, & phialas aureas plenas
odoramētorū (quæ sunt oratiōes sanctorū) hoc nouo Cantico, cele
Apoc. 5. brāt in Ioānis Apocalypsi. Dign' es dñe accipere librū, & aperire
signacula eius: quoniā occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine
tuo ex oī tribu, & lingua, & populo, & natione: & fecesti nos Deo
nro regnū, & sacerdotes, & regnabim' super terrā. Ac tunc demū
virgines illæ in Regis palatiū adductæ fuisse, eidēq; nupsisse visæ 4
sunt, quas Reginæ per fidē & charitatē proximas, postq prior illa
nupsisset, cum lætitia, & exultatione adducēdas fore Regius psal-
tes olim cecinisset. Quamobrē eo admirādo spectaculo in maximā
admirationē, ac lætitiā rapta prior sponsa exclamat, quæ est ista, quæ
ascēdit de deserto? &c. Quam vero inculta, & horrida fuerit olim
heremus, vnde hæc tā culta, & omni ornatu ac dignitate splēdens
Ephe 2. ascēdit cōgregatio, Paulus describit Ephesijs. Nempe quod extra
ciuitatem, & rempub. Israelitis amissa fuerit, Christo inuisa, omni 5
spe pastorum promissionis, atq; adeo ipsomet Deo, qui de ingen-
tibus promissis cum Israelitis pactus esset, destituta. Frequentia
Rom. 15. item & Deo gratissima, inde in sublime instar virgulæ fumi vel
palmarum attolli, thymiamata idem docet, in hanc sententiā scri-
bens ad Romanos. Audacius autem scripsi vobis fratres, exparte,
tanquam

tanquam in memoriam vos reducens propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus: sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto. Et Romanos idē hortatur, vt exhibeant corpora sua hostiam viuentem, sanctam, Deo acceptam, qui sit gentiū cultus cum ratione Deo redditus. & Philippensibus gratulatur, quod ipse super hostia, & sacrificio fidei illorū immolatur. Et quę illi misissent per Epaphroditum munera, hostiam acceptā, & placentē Deo in odorem suauitatis, appellat. Porro hæc omnia spiritualiū sacrificiorū genera Myrrhæ, & Thuris, reliquorumq; aromatum cōtritorū, & igni adustorū collatione ideo significātur, quod vt illa nisi cōterātur, & igni adoleātur, suffitū nullū faciunt, nec suauē suū odorē diffundūt: sic & fides, spes, charitas, cæteræq; virtutes Christianorū, & pia opera, atq; orationes, nō ante percipiuntur, hominesq;, ac Deū afficiunt, quā varijs persequutionib⁹, & iniurijs ipsi cōtriti, & tribulationis igni impositi fuerint, & accensi: quemadmodum primis illis tēporibus contritos, & accensos fuisse legimus heroas illos, & inuictos martyres, quum fortissimo, infractoq; animo iniurias, extremaq; supplicia ab impijs illata, in gratiā Christi ferrent, atq; ijs vltro se obijcerent, bonorum suorum iacturam libenter facerent, orationi instarent, fidem interriti profiterentur, & sicut oues victimæ destinatæ, pura sanctaquè corpora sua Deo exhiberent, se totos in thymiamata versos ex igni tribulationum ceu palmas altissimas, in sublime vsquè ad Dei conspectum attollentes. Quē cultum Deo vt redderent, Reges, & Sacerdotes a Christo fuerāt cōstituti. Hoc vero Iudæi vt crederent, nulla ratione adduci poterant. Male nimirum persuasi ex Mosis oraculo perperam intellecto, solam Israeliticam gentem de cunctis populis in Dei peculium Regnum Sacerdotale, & gentem sanctam selectam fuisse, quum non dum mysterium illud intelligerent, quod Paulus deinde euulgauit, solos promissionis filios, & qui fidem Abrahæ, & Israelis, eorundemque mores imitarentur, & ad viuum exprimerent, eos demum legitimos censeri illorum filios, atq; hæredes: eaq; ratione gentes vna cum Iudæis factas esse cohæredes, cōcorporales, & cōparticipes promissionis Dei in Christo Iesu per Euāgeliū. Hæc & similia de vocatione, & electione gētiū mysteria ā intelligens per suos Apostolos edocta primigenia illa Iudeorum

Rom. 12.

Philipp. 2.

2.

Exod. 19.

Rom. 9.

Ephe. 3.

Ecclesia, quæ antea ad solos Iudęos Christi gratiam & Euangelicū 1
Regnum hęreditario iure spectare putabat, tantam videns multitudinem gentium ad Christum conuersam gratiæ illius ac Regni participem factam, velut ex deserto infidelitatis præ eunte ipsi viam orationum, & pietatis suæ incenso in modū virgulæ vel palmarum, aut etiam columnarum fumi in sublime sublato, in suum Regnum inuadere, vnde cognatos suos pulsos videt, sic nunc admiratur eas in alienas possessiones irrumpentes, & admirans exclamat, vt olim gentes Chananææ attonitæ exclamarunt, quum vi 2
derent populum Israeliticum de deserto Arabiæ ascendentem, prę eunte viam columna fumi in sua regna inuadere. Nec iam inuidet illis Dei gratiam: sed illam rerum vicissitudinem reputans, quam Paulus ad Romanos scribens in hæc verba annotauit, sicut vos ali quando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consequuti estis, propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam cō sequantur. Conclusit enim Deus omnia sub incredulitate, vt om- 3
niū misereatur, hanc inquam reputans vicissitudinem, exclamat, quæ est ista, quæ ascendit de deserto, &c. In eā fere sententiam, in quam Paulus, o altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei quā in conprehensibilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ ei⁹ &c. Theodoretus hæc alio refert, inquit enim, manifestū est, quod thus ex lege mosaica Deo attributum est, myrrha vero vngendis corporibus adhibeatur. His igitur nominibus significant, qui ad mirantur sponsę pulchritudinem, quod propterea bene ipsa oleat, 4
assimilata fumo thimamatis, quod & humanitatem & diuinitatem adoret, & morti credens existentiam etiam ante sæcula confitens. Ex omnibus igitur pulueribus vnguentarij admirantur myrrham, & thus. Habet enim & alias virtutes, quas velut ex quodam vnguentario ex ipsa diuina scriptura collegit; myrrha vero & thus eius præstantissima sunt, nempe Theologia, & œconomia, hoc est Dei meditatio, & domus dispensatio. Hæc Theodoretus refert tra dita, a Symmacho & Achila. 5

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. vnius cuiusquè ensis super fæmur suum

um propter timores nocturnos.

ouam ſponſam ex barbaris nationibus in Salomonis thala-
n aſcitam ſe ſpretis,atq; excluſis,dolentes fœminæ Ieroſolymi
e conclauis regij fores abſentė ſponſo de nocte effringere cogi
nt,ac nihil intentatum ommittentes,eandem abducere, atquė
eruiturem redigere nixæ ſunt. Vt hiſce,perinde atq; ſuperiori
matris ſuæ inter turbatis nuptijs, Salomonem cogerent ancil-
untium remittere.Id vero quum præuidiſſet Salomon , ſexa-
a ,fortiſsimorum Heroum præſidium circa cubiculũ ſuum pe
e profecturus,collocarat,a quibus bacchantes illæ fortiter re-
ſæ ſunt, & vna cum petulantium ſociorum manu coactæ pro-
abſiſtere . Eam vero turbam poſtera die nequidquam adhuc
ultuantem, & nouam nuptam ſuperioris noctis tumultu ter-
n prior ſponſa ſic alloquitur.En lectulum Salomonis ſexagin
ortes ambiunt &c.Q.d.o ciues Ieroſolymitanæ , quid fruſtra
ultuamini ? Et regias nuptas nobis inuidentes in Salomonis
etralia tentatis irrumpere?& ſponſam regiam,in ſeruitutem ab
ere ,vt ipſi tanquam capite diminutæ,Regem Salomonem nũ
n cogatis remittere?Non latuere Regem doli veſtri,non effera
racundia ,& ad omne nefas præceps veſtra inuidia.Ita ne puta
vos prouidentiſsimi imperatoris ſponſam poſſe abripere ? Ita
breptam diſtrahere?Ecce veſtros ille dolos,& nefaria conſilia,
luderet,veſtros impios conatus,vt frangeret,peregre profectu
ſexaginta heroum præſidium ex fortiſsimis,& rei militaris pe
ssimis Iſraelitis delectum,omniq; armorum genere,gladijs præ
im,inſtructum,circa cubiculum ſuum collocauit;quibus tan-
m hyperaſpiſtis,ſponſæ ſuæ tutelam commiſit, ac ne quid illa
rimenti per noctem caperet ,diligenter vt cauerent , iniunxit.
igitur, o ſocia,& ſoror mihi chariſsima , ocioſo te animo eſſe
ero,pone metum,& omnium poſt hęc ſecura, in cubili regio
quieſce. Nihil te moueat bacchantium illarum tumultus,& mi
Nec enim regij cubiculi fores attingere poſſunt: tantum abeſt,
e a Salomonis,quamuis abſentis,thalamo poſsint abducere,aut
vllam inferre.Iam a regijs hyperaſpiſtis ſeditioſæ æmulæ no-
cum petulantium ſuorũ ſociorum manu fortiter repulſæ ſũt,
rocul coactæ abſiſtere.Tumultuētur quantum volent , modo
cul, & debacchentur, nihil eſt periculi.Manebunt tibi rata in

omne

omne æuum tua cum nostro Salomone fęliciter inita fœdera nup- 1
tialia, rūpentur inuidia, & valebunt quicunq; inter vos dissidium
volunt. Hic igitur sit huius loci sensus historicus. Iam quantum
ad mysticum attinet, expositum est colligere ex Pauli Epistolis,
Galat.2. & ea præsertim, quæ ad Galatas scripta fuit, veteratores quosdā, &
Acto.15. vafri ingenij Iudæos, quos ideo ille falsos fratres vocat, omnem de
disse operam, vt gentes vna cum Euangelio circuncisionem, & vni
uersæ legis Mosaicæ iugum susciperent. Nota item est ex actis A-
postolicis illa historia, quosdam eiusdem farinæ homines ex Iu- 2
dæa profectos miras turbas in antiochena Ecclesia excitasse, pluri-
mumq; negotij Paulo exhibuisse, dum hæc eadem impia dogmata
antiochenis christianis niterentur obtrudere. Verum horum nefa-
rijs cōcilis fortiter obsistēte Paulo ad cōciliū Apostolorū, & Senio
rum prouocatum est, ibiq; contra illos, & saducęorum hæreticorū
factionem Ierosolymis in concilio tumultuantem, ac hypocritarū
illorum causam agentem publico decreto cautum est, ne Antio-
chenæ Ecclesiæ libertas fidei euangelicæ mosaicæ legis iugo oppri 3
meretur. Atq; hoc veluti gladio seditiosi homines repulsi sunt: eo-
rumq; impia explosa sententia: atq; his Antiochena Ecclesia in ve
ra religione confirmata permansit. Eam in super Iudas, & Silas cū
essent prophetæ & in Re.pub. christiana viri primarij, longa ora-
tione consolati sunt, & confirmarunt, cuius sane orationis summa
a Salomone hac breui periocha comprehēsa videtur. En lectulum
Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c. Spectat autem hoc my-
sterium ad tebernaculum illud, quod sibi fieri in deserto per Mo- 4
sen iussit Dominus. In quo ipse velut Rex Salomon in cōclaui suo
conquiesceret: & quo confugientes Moses, omnes que pij (quos
ideo absconditos Dei in scriptura vocari retro annotauimus) ab im
piorum iniurijs tuti essent. Id vero voluit Deus in medio illorum
sexcentorum millium armatorum Israelitarum, qui cum reliqua
turba ex Aegypto ascēderāt, collocari, & eorū præsidio cōmuniri,
dispositis militib⁹ per quatuor acies, singulis earum perternas tri-
bus circa singula tabernaculi latera dispositis. Metonymicôs tamē 5
per lectum, cubiculum intelligimus, & mysticôs per lectum liber-
tatem fidei, quam (vt Paulus docet) Ecclesia Christi veri Salomo-
nis singulari dono obtinet. Pro ea vero libertate quàm strenue cō
tra quosdam falsos fratres ille propugnauerit, vt veritas Euange-
lij, quæ Christus est, penes Ecclesiam maneret, ipse idem refert in
ea Epi-

1 ea Epiſtola,quam ſcripſit ad Galatas.In fidem namq; ,& libertatẽ Gala.2.
Euangelicam,vbi ipſa cum ſponſo ſuo conquieſceret, eidemq; li-
beros Euangelicos procrearet,ceu,intellectum ſuum Chriſtꝰ ſuam
videtur admiſiſſe ſponſam.Cuius lecti propugnatores heroas ſe-
xaginta ex fortiſsimis Iſraelitarum delectos,gladijs accinctos, &
rei militaris peritiſsimos,Apoſtolos agnoſcimus,& Apoſtolorum
ſucceſſores epiſcopos,& doctores egregios panoplia ſpirituali, & Ephe.6.
gladio imprimis Spiritus,quod verbum Dei eſt(vt docet Paulus)
2 inſtructos: tenaces maxime illius ſermonis,qui cum ſana doctrina Tit.1.
coniunctus ſit. Vt poſsint morigeros quidem ſanæ doctrina exprę
ſcripto Pauli exhortari: rebelles vero, &renitentes arguere, vt
omni ſpiritualium armorum genere ſic muniti contra omnes inſi-
dias,& in curſus Diaboli reſiſtere poſsint,& circum Salomonis le
ctum intrepidi,& perfecti;(vt idem Apoſtolus hortatur)cõſiſtere.
Quod proprium eſt heroum Iſraelitarum officium:quippequi
patris ſui Iſrael,cuius nomen gerunt, eximiam præſtantes fortitu
3 dinem,& bellandi peritiam,Eloim,ideſt,Angelos, nedum homi-
nes,queant ſuperare,timores nocturnos(hoc eſt)tumultus, bella,
hæreſes,aliosq; inſultus,quos in hoc tenebroſo ſæculo, & caligi-
noſæ ignorantia,principes,& poteſtates ipſius rectores,omneſquè
improbi ſpiritus in hoc aere verſantes nobis perpetuo excitant:&
præſentem Eccleſiam aggredientes territant,præcauere,ac profli-
gare.Quam aſsiduam pugnam,& de cæleſtibus pręmijs concerta-
tionem expertus ille Iſraelitarum fortiſsimus,fratres,& commili- Ephe.6.
4 tones ſuos admonet in hunc modum,cõfortamini in Domino,&
in potentia virtutis eius induite vos armaturam Dei:vt poſitis ſta
re aduerſus inſidias Diaboli.Quoniam non eſt nobis colluctatio
aduerſus carnẽ & ſanguinẽ:ſed aduerſus principes, & poteſtates,
aduerſus mundi rectores tenebrarum harum,contra ſpiritualia ne
quitiæ in cæleſtibus. Propterea accipite armaturam Dei,vt poſsi-
tis reſiſtere in die malo,& in omnibus perfecti ſtare. State ergo
ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam iuſtitiæ,
5 & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis; in omnibus
ſumẽtes ſcutum fidei, in quo poſsitis omnia tela nequiſsimi ignea
extinguere:& galeam ſalutis aſſumite,& gladium ſpiritus, quod
eſt verbum Dei. Atq; hi multo plures cum ſint,ſexaginta tamen
memorantur dumtaxat. Vt ex eius numeri myſterio numeroſæ
multitudinis perfectio ſubindicetur.Conſurgit enim is numerus

ex de-

ex denarij ductu in senarium, quorum hic perfectus dicitur, propterea quod omnibus suis partibus aliquotis constat. vnitate scilicet, binario & ternario: ille vero, quod simplicium numerorum sũmus sit. Ille rursum legem significat, hic fidem in Christum, spem, & charitatem, consumatæ iustitiæ ceu parres aliquotas, per quas ducto decalogo, perfecta, & consumata sub Christo surgit iustitia christianis hominibus: in quos fines sæculorum (hoc est) perfecta 1
1.Pet.1. sæcula (vt interpretatur ea Pauli verba Origines) deuenerũt. Hac igitur virtute præstantes, & confirmatos Christi, & Ecclesiæ hyperaspistas eam obrem sexagenario numero significari maxime fit verisimile. Potest & alia huius numeri reddi ratio, quæ superiori optime cohæreat. Nempe, vt singuli sexaginta heroum propter eximiam fortitudinem suam, & bellandi peritiam, pro decem millibus inferiorum militum computentur, quanti etiam æstimandum esse Regem suum Dauidem olim censuit populus. Atq; ita se 2
2.Reg.18. xaginta proceres, & primates Ecclesiæ pro sexcentis millibus, nimirum pro tota Ecclesia, cuius personam, & vices propter suam dignitatem, & officium gerunt, sub mystico sensu designatos hic esse agnoscamus. Vt allusum sit ad sexcenta illa pugnatorum millia, quæ circa tabernaculum Domini castra locasse, in numeris legimus miro artificio seruato decoro in numero, qui conueniret præsidio Regis in cubiculo quiescentis & qui eiusdem præsidio in tentorio agentis, accõmodari possit. Sic enim prælatos Ecclesiæ, Ecclesiæ nomine a Christo designatos fuisse, quum eum, qui se priua 3
Num.2.
Matt. 18. tim corripientem contemneret, Ecclesiæ deferendum esse Chrisostomus, & alij grauissimi interpretes docent, quemadmodum 4
3.Reg.8. aliquoties, in veteri testamẽto primores multitudinis pro tota multitudine populi Israelitici poni certũ est, & apertissime quidẽ tertij Regũ octauo capite vbi statim initio capitis dicit Salomõ Ierosolymã conuocasse omnes maiores natu Israelis, cũ Princip⁹ tribuũ, & ducibus familiarũ. Quib⁹ oĩbus anteq̃ dimitterẽtur, Rex cũ bene precat⁹ esset, omni Ecclesiæ Israel benedixisse dicit. Iã ergo cũ vniuersitas prælatorũ Ecclesię, vniuersã Ecclesiã representet, vniverfę aũt Ecclesię sẽper se affuturũ xp̃s spopõderit: quamobrẽ etiã 5
Matt.vlt.
2.Thim.3 columnã, & firmamentũ veritatis hanc solã Paulus agnoscit, rectę ex xp̃i sponsione, & Pauli sententia persuasum nobis est, solã Ecclesiam catholici cõcilij præsidio circumseptã, quũ de fide & morib⁹ statuit, errare nõ posse: nec vlla vnquã fraude impostorum, aut
quorum

1 quorumcunq; hostium vi labefactari, quin præsidium suorū singu Lucæ. 21.
lari virtute præditam, quibus os, & sapientia omnibus aduersa-
rijs formidabilis data sit, superiorem semper euasuram. Quam fi-
dutiam, & ingentes animos fortiter præse fert Paul⁹, quum ad co
rinthios scribens, arma inquit militiæ nostrę non sunt carnalia, sed 2.Cor.10.
potētia Deo: ad destructionē munitionum, concilia destruentes &
omnem altitudinē extollēntem se aduersus sciētiam Dei: in captiui
tatē dirigentes omnē intellectum in obsequium Christi: & in prō
2 ptu habentes vlcisci omnem inobedientiā, quum impleta fuerit
vestra obedientia, vt sub Christo & Apostolis gestum fuisse my-
sterium, & iudicium illud cognoscamus, quod regius psaltes hisce
versibus olim cecinisset. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in
cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij anci-
pites in manib⁹ eorum. Ad faciendā vindictā in nationibus, incre
pationes in populis; Ad alligandos Reges eorū in compedibus, &
nobiles eorū in manicis ferreis, vt faciant in eis iudiciū cōscriptū,
3 gloria hæc est omnibus santis eius: Hæc vero præsentis dramatis
pars tunc primū agi cœpit in Ecclesia, quum Antiochiæ (vt in a-
ctis Apostolorum legimus) prouocatum est Hierosolymam ad A
postolos, & seniores contra seditiosos illos falsos fratres, qui (vt in
quit Pau. scribens ad Galatas) nitebantur Ecclesiam in seruitutē
redigere, fortiter enim a fortibus illis custodib⁹ lectuli Salomonis,
nempe a strenuis libertatis Euangelicæ assertoribus repulsi sunt
gladio illo icti. Visum est spiritui sancto, & nobis, nihil vltra impo
4 ponere vobis, quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immola-
tis simulacrorum, & sanguine; & suffocato, & fornicatione: a quib⁹
custodientes vos bene agetis. Valete. His igitur excubitoribus pro
libertate Euangelica strictis gladijs strenue propugnantibus, de
suis hostibus triumphans Ecclesia tunc primum visa fuit audire.
En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis
Israel. &c. Quum super hac re ab Apostolis, & senioribus per Pau
lum & Barnabam missam legissent Antiocheni Epistolam. Hi e-
5 nim (vt narrat Lucas) dimissi descenderunt Antiochiam, &
congregata multitudine tradiderunt Epistolam: quam quum
legissent gauisi sunt super consolatione. Iudas autem, & Silas
& ipsi cum essent prophetæ, Verbo plurimo consolati sunt
fratres, & confirmauerunt. & horum maxime verba illa, qui-
bus Ecclesiam gentium confirmarunt, esse videntur en le-

ctulum

ctulum Salomonis,&c. Procedente vero tẽpore perstitit in hanc 1
eandem sententiam omnes suos hostes alloqui Ecclesia,seq; con
tra eorum incursus confirmare, quum Christum per Apostolos,
reliquos que Martyres suos tum scriptis Euangelijs, & Episto-
lis, tum viua voce gladium verbi Dei vtrinque acutum manu,
oreque exerentes vbiq; vidit de impijs Iudæis,& gentibus toto or
be triumphare. Arrios,Nestorios, Macedonios,Eutychites, Dios
coros,quatuor illis catholicis concilijs (quæ Grægorius velut Euã
gelia venerat)aliosq; quam plurimos deinde hæresiarchas,eorũq;
sectatores alijs catholicis concilijs tanquam orthodoxorum con- 2
gressibus,& gladijs spiritualibus superatos & confossos suas hæ-
reses cogere abiurare,vt nuper tridenti coacto sanctissimorum,iux
ta ac doctissimorum patrum concilio(cuius ego minima pars fui)
omnes nostræ tempestatis hæreticos damnauit:& cum tãtum om
nibus timoris iniecerit,vt sæpe prouocati sub ea fide publica,quã
ipsimet præscripsissent,sibiq;dari postulassent, nunquam ausi sint
aut cum tota synodo agere ,aut cum delectis antagonistis de causa
fidei congredi,citra controuersiam superasse visa fuit:deq; illis tri 3
umphasse,quos manifeste impietatis sua sacra doctrina,& pijs cõ
uictos decretis traduxit,& velut reuinctis post terga manibus, tra
xit in triumphum.Ac tum vel maxime exultans,serioque trium-
phans Ecclesia omnibus suis hostibus insultabit,quum confectis il
lis grauissimis& memorabilibus prælijs,quæ in Apocalypsi refert
Ioannes,subactisq; omnibus impijs,regnum suum vna cum Chri
sto inibit.Cui summa cum gloria assidens eos omnes iuste iudica-
bit,atq; vlciscetur,a quibus olim inique oppressa graues ipsa per- 4
tulerit iniurias ,extremaq; incommoda. Tunc quidem certe sub-
Psal. 149. lata, profligataq;omni tristitia,exultabunt sancti in gloria:tũc ab
omni labore feriantes,perfectaq;fruentes libertate lætabuntur in
cubilibus suis:quum in lectulo Salomonis intrepida conquiescet
sponsa. Tunc exultationes,& magnificæ laudes Dei in sanctorum
Apoc. 19. gutture personabunt,quum exaudietur vox illa ceu Tubę magnę
& ingentium tonitruorum, Alleluia Regnum inijt Dominus De⁹
noster omnipotens. Gaudeamus,& exultemus,& demus gloriam 5
ei,quia venerunt nuptiæ agni:& vxor eius præparauit se. Tunc po
testatem iudiciariam(quæ gladius verbi Dei est vtraq; parte acu-
tus)quasi manibus proferentes sancti vna cum Christo vindictam
sument iniuriarum,quas a nationibus antea acceperint:populosq;
impie-

1 impietatis conuictos, acriter increpabunt. Tunc etiam nobiles,&
Reges eorum potentissimos,& quos antea in virtute Domini no-
stri Iesu Christi tradiderint Satanæ in interitum carnis, sperantes
eorum spiritus in die domini Iesu Christi saluos fore, iam despe
ratos iusta prolata sententia, manicis, & compedibus ferreis vin-
ciendos, atque in æternum cruciandos eidem Satanæ, & Ange-
lis eius mancipabunt: quum insidentes equis albis, vestiti byssi
no albo, ac mundo sequentur fidelem, & veracem Imperatorem
2 suum, & ipsum equo albo insidentem, gladiumque vtraque par-
te acutum de ore suo proferentem, eoque gentes percutientem:
Quod plane iudicium ab omnibus sanctis summa cum gloria agi
tandum, varijs in locis sacrarum scripturarum cōscriptum fuerit,
& adumbratum. Et maxime in libro Iosue vbi ingens recensetur
impiorum Regum, & populorum strages, a populo Dei, Iosue
duce, ædita. Tunc omnis sanctorum lætabitur Ecclesia vindictam Psal.57.
hostium suorum videns: & in peccatorum sanguine lauabit ma-
3 nus suas, quum aues omnes, quæ volant per medium cælum, ad Apoc.19.
cœnam illam magnā Dei euocabuntur māditurae carnes Regum,
tribunorum, Heroúm, equorum,& equis insidentium, carnes
liberorum, seruorum, pusillorum, & magnorum, quibus tropis
vtuntur sacri scriptores, non vt significēt nobis voluptatē vllam,
quam de malis miserorum capturi sint beati: sed vt exaggerent,
pleneque exprimant vltricem iustitiam diuinam, & ingens gau-
dium, quo pro illius admiranda amplitudine afficiendi sunt san-
4 cti in futuro sæculo; perinde atque in præsenti vita afficiuntur
impij homines, & sanguinarij, in quorum potestatem si venerint
hostes, immaniter eos interficiūt, in eorum sanguine manus lauāt,
eorumdem carnibus vescuntur, vt suæ Iræ satisfaciant, quam om-
ni melle dulciorem affirmat Homerus.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis libani.
5 Columnas eius fecit Argenteas, reclinatorium au-
reum, ascensum purpureum, Media charitate con-
strauit propter filias Hierusalem.

 Pergit

¶Pergit prior sponsa recentiorẽ confirmare. Gratulatur enim illi 1
triumphale ferculum, quod in hoc sibi Rex Salomon affabre fe-
cerit, vt in eo vna cum sua noua sponsa Hierosolymis aliquando
triumphet. Quod etiam indubitatum illi signum esse debeat sum
mi fauoris, & beneuolentiæ. Laudat porro ferculum tum a mate-
riæ præstantia, tum ab arte plane diuina, & quæ Regis Salomo-
nis magnificentiam in ea re maxime conspicuam plurimum pos-
sit commendare. Porro אַפִּרְיוֹן aiunt deduci ab אֵפֶר quod He-
bræis significat velamen hoc tegumentum, & ideo volunt non- 2
nulli non ferculum, sed tabernaculum, vel lectum cortinis vela-
tum ea voce significari. Noster interpres sequutus septuaginta, fer
culum vertit, quod sic a fero latinis deducitur, vt φορεῖον Græcis
παρὰ τοῦ φέρειν. Est autem ferculum gestamen, quo pompa de-
ferri solet. Sic enim apud Suetonium in Cæsare legimus. Ponti-
co, inquit, triumpho inter pompæ fercula trium verborum præ-
tulit titulum, Veni, Vidi, Vici. Atquè hæc significatio recte con-
uenit dictioni Hebraicę. אַפִּרְיוֹן si deducatur a verbo פָּרָה quod 3
augere, & crescere significat. Tunc enim is maxime auctus vide-
tur, qui triumphali pompa conspicuus magno populi spectaculo
circumfertur. Et propius adhuc ad Græcam & Latinam Etymo-
logiam accedunt quidam Hebræi qui אַפִּרְיוֹן a verbo פָּרָה.
deducunt quod fructum ferre significat. Præterea pro quo nostra
æditio habet reclinatorium רְפִידָתוֹ Gręca ęditio habet ἀνάκλιτον,
Recentiores tamen vertunt pauimentum, propterea (vt puto) 4
quod deducatur a verbo רָפַד quod sternere significat, verum
non est tanta consequutio in Ethymologia Hebraica, quanta in
Græca, & Latina. in super מֶרְכָּבוֹ pro quo noster interpres ascen
sum vertit, & Græci eodem significatu ἐπίβασις nonnulli tran-
stulerunt operimentum. Sed manifesta est huius dictionis deri-
uatio a verbo רָכַב, quod ascendere significat. Illud deniquè
etiam admonendum duximus lectorem, qui per se Hebræa exem- 5
plaria consulere non potest, vbi legitur; Media charitate constra-
uit propter filias Hierusalem, aut, (vt alij vertunt) Amore filia-
rum Hierusalem: Dictionem illam media, neutri generis esse,
pluralis

1 pluralis numeri, accusatiui casus. In Hebræo singulare est תוכו.
Medium eius, vt intelligamus interiorem faciem, & ambitum ferculi: id quod expresserunt septuaginta vertentes, ἐντὸς αὐτοῦ. videtur vero sponsa in huius ferculi descriptione ad illud alludere solium celeberrimum, quod Salomon fecisse memoratur in libris Regum, vbi sic legimus. Fecit etiam Rex Solomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis. Qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte po- 3. Reg. 9
2 steriori, & duæ manus, hinc atque hinc, tenentes sedile, & duo Leones stabant circa manus singulas, & duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc, atque inde. Non est factum tale opus in cunctis Regnis. Verum enimuero (vt iam ad allegoriam transeamus: citra quam verba illa, Media charitate constrauit, exponi nequeunt) longe excellentius opus hoc esse constat: Quando quidem & hic noster, Salomon Salomonem illum longe antecellit. Vas sane admirabile, opus excelsi; vas in hoc electum, vt
3 nostri Solomonis nomen ferat coram gentibus & Regibus, & filijs Israel. Nimirum Paulus Apostolus, quem ipse Christus, cuius Solomon typum gessit, in eos vsus honorificos sibi elegisse testatus est. Et ipse de se loquens, in quo inquit, positus sum ego prædicator & Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor gentium in fide, & veritate. & alibi, Quum inquit, placuit ei, qui me segregauit ab vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus. Acto. 9. 1. Thi. 2.
4 Constat hoc opus lignis libani. Nempe, asseribus, & trabibus cedrinis, & cypressimis, cuius generis in superiorib⁹ quoq; spõsa esse dixit tigna; & laquearia domorum ipsi cum sponso communium. Hoc est, quæ putrescere non possint: nec vlla vnquam carie, tentari. Tale autẽ nouimus fuisse corpus Pauli Apostoli postea quã exuberãti spiritus sancti gratia per baptismum repurgata & extincta fuit in eo oĩs cõcupiscẽtia mala, quæ ne vlla occasione in eo reuiuisceret, ipse diligẽtissime cauit: toto vitæ suæ tempore ma- Galat. 1. 1. Cor. 9.
5 cerans, & castigans corpus suũ, assiduisq; vigilijs, ieiunijs, peregrinationibus, & plerisquẽ alijs id genus exercitamentis in spiritus redigens seruitutem. Qualia etiam commoda percepit ab An-

 gelo

2.Cor.12. gelo Satanæ, qui ipsum continuis iniurijs, & persequutionibus 1
exercuit: atquè exercitum integritatem ced[illegible]inam, cypresinamquè vt retineret, effecit. Vnde factum est, vt (quemadmodum alios
1.Cor.6. ipse hortabatur) Christũ in corpore suo sic glorificaret, & gestaret,
Galat.2. vt illud, viuo iam non ego: viuit vero in me Christus, suo iure diceret. Diuersus valde, & mutatus ab illo, qui ante clamare solitus
Rom.7. erat, ego carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Nõ enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod odi malum, hoc operor. Et scio quod non habitat in me (hoc est, 2
in carne mea) bonum. Et rursum, video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Quomodo enim adhuc carnalis sit Paulus, cui mundus Crucifixus est, & ipse mundo? Quippequi, (vt interpretatur Ambrosius) nihil mundi concupiscit: & in quo mundus nihil suum agnoscit. Quomodo non quod vult bonũ, sed quod odit malum faciat, qui iam non ipse, sed in quo Christus
viuit? Quomodo in illius carne bonum non habitet? Quomodo 3
legem in mẽbris suis se captiuante in lege peccati adhuc patiatur is, qui gratias agit Deo, qui se a corpore morti obnoxio liberauerit? Hæc nihili facient obiecta nostri temporis hæretici, qui hominem post lapsum primi parentis, ipsummet peccatum vocant: & contendunt quantumuis iustificatum per Baptismum, & fidem Iesu Christi, non posse non peccare: aut opus aliquod bonum præstare, quod non inhærens concupiscentia vitiet, omnes iusti-
tias nostras, ceu pannum candidum mulieris menstruæ, comma- 4
culans. Sed qui tam strenui gratiæ, & fidei assertores videri volũt,
Isai. 64. quid tantum tribuunt concupiscentiæ? Quid tantum gratiæ Christi, & fidei detrahunt, quibus omnia tribuunt? Quasi his alexiterijs venenum hoc a serpẽte antiquo iniectum, medicus noster Christus, mitigare quidem posit, vincere prorsus, & extinguere non posit. Sed dicent (credo) posse quidem, sed nolle, vt agnoscat homo, se nunquam non iustitia Christi indigere, quam per fidem
ab ipso mutuetur: & per quam iustus apud Deum habeatur: qui 5
alioqui peccator sit, nec quidquam aliud quam peccare posit. Quid? eum fortasse, qui per gratiam, & fidem Christi remissionem peccatorum,

1 peccatorum, plenam concupiſcentiæ curationem, & conſummatæ iuſtitiæ habitum conſequutus ſit, hęc omnia Chriſto ferre accepta non oporteat? aut hæc eadem ſine Chriſti iuſtitia ille poſsit retinere? Certe non magis quam diaphanum lucem actum ſuum, non præſente corpore luminoſo. Aut fortaſsis maior Deo cedit gloria ex operibus hominis iuſti, non dum tamen a concupiſcentiæ vitio plene liberati, quã ex operibus hominis iuſti, qui ſyphacẽ illum, & veterem hominem omnino exuerit? Iam vero, Quid dicant de Io-
2 anne baptiſta, quem iam inde ab vtero matris ſuæ ſpiritu ſancto replendũ fore prędixit Gabriel? Et à teneris annis in deſertum ſe ab didiſſe canit Eccleſia, ne leui ſaltem maculare vitam famine poſſet. Mariæ matris Domini exemplum prudens prætereo, quod ſciam illos homines parum virgini Deiparę tribuere, cui ſancti omnes quidquid puritatis, & dignitatis ſecundum Chriſtum cogitari poteſt, tribuunt. Nec dubito, quin dicturi ſint, plenitudinem ſpiritus quod Paulo non præſtitit, ne Ioanni quidem præſtitiſſe. Et Pau- Lucæ. 1.
3 lum quidem queri, quum iam non ipſe, ſed in ipſo Chriſtus viueret, quod in ſe (hoc eſt in carne ſua) bonũ non habitet: & reliqua, quæ in Epiſtola ad Romanos ſcripta ille queritur, quam tamen cõſtat poſt Epiſtolam ad Galatas miſſam, ſcriptam fuiſſe. Iam quid dicant de Dauide, qui ſe non tantum animo, ſed etiam carne Deũ ſitire affirmat, idquẽ non vt cumquẽ, ſed adeo, vt tam vehemens carnis ſuæ (hoc eſt inferioris animæ ſuæ partis, in qua concupiſcentia ſita eſt) deſiderium ipſe admiretur. Sitiuit inquit, te a- Pſal. 62.
4 nima mea: quam multipliciter, & iuxta hebræum, quantopere te caro mea. Tantum præterea alio pſalmo hoc ſuum eſſe deſiderium teſtatur, vt non modo animo, ſed etiam carne præ Dei amore langueat. Quid enim inquit, mihi eſt in cælo? & a te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Caro quæ a concupiſcentia in legem peccati captiua trahitur, in legem Spiritus & Dei amorẽ trahi procul dubio eodem tẽpore non poſsit, non magis quam idem Pſal. 72.
5 lapis ab eodem impellente ſimul ſurſum, deorſumquẽ agi. Hoc enim eſſet, legi Dei & legi peccati ſimul carne ſeruire. quod Paulus minime queritur, ſed tantum exclamat. Itaq; ego mente ſeruio legi Dei: carne autem legi peccati. Adde, quod idem propheta gratias agit Deo, a quo tantum intellectus conſequutus ſit, vt etiam ijs affectionib9, nimirum partis inferioris animi, quæ alios ab Rom. 7.

honesto auocare solent, ipse erudiatur: & ad Dei amorem concite- 1
tur. Benedicam inquit dñm, qui tribuit mihi intellectum: in super
& vsq; ad noctem increpuerunt me renes mei. Alias, per noctem
Psal.15. erudierunt me renes mei: Adeo potest singulari Dei munere infe-
rior concupiscibilis animæ pars a concupiscentia mala liberari, &
superiori reddi consentiens, ac morigera, vt eodem quo illa, impel
lat hominem: quomodo in Deum impulisse Dauidem ex superio-
ribus locis manifestum fecimus. Porro autem Augustin⁹, quem ad
1. uersarij prose falso stare contendunt, quamuis a sua priore & mul- 2
torum veterum sententia discesserit, existimaueritq; querimoniã
illam Pauli de ipso Paulo intelligi posse, de hac tamen re, negat se
velle contendere, perfectam, plenamq; iustitiam, cui prorsus nihil
addendum sit, vel heri fuisse in aliquo, dum in hoc corpore viue-
ret, & hodie esse, & cras futuram: dum tamen longe plures sint, qui
sibi vsq; ad vltimum vitæ huius diem necessarium esse non dubi-
tent, vt veraciter dicant, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos
dimittimus debitoribus nostris. Atq; id totum in Christo & Spiri 3
tus sancti donis collocetur. de natura & gratia cap. 60. Iam vero &
esse qui sine peccato viuant, & loci quibus August. persuasus, ne
minẽ sine peccato viuere, quomodo aliter intelligi possint, abun-
de nobis ostensum est in nostro introductorio. Deniq; communis
est orthodoxorũ omnium sententia, ex singulari Dei dono, & pri-
uilegio, id homini posse contingere: & nuper hoc ipsum confirma
uit sacrum Concilium Tridentinum. Ego vero hoc priuilegio ho-
nestatum fuisse Paulum Apostolum: idq; hoc loco designari credi 4
derim, modo chatholicæ Ecclesiæ consensus nobis accedat: cui per
petuo meq; meaq; omnia subijcio. Desinant ergo impie pij homi-
nes contentiose condemnare, quos Christus insigniter iustificauit,
Galat.1. sanctos suos, & speciali prærogatiua cõdecorauit. Permittant no-
bis nostrum Paulum, immo vero Christum in suo ferculo cedrino,
& Cypresino, in sua arca cethimica hisce encomijs celebrare. Nam
& Arcam fœderis ex lignis cethim factam, refert hoc imputribile
ferculum, in quo testamentum nouum olim circumlatum fuit per 5
vniuersum orbem, vt vet⁹ in illa per desertũ Arabiæ, & terrã Cha
nanæorũ. Sed hæc hacten⁹, ad reliqua progrediamur. Colũnæ ar-
genteæ pedes sunt Pauli instar columnarũ argentearum pulcher-
Esai.53. rimi. Quam pulchri inquit Esaias, pedes euãgelizantiũ pacẽ, euan
gelizantium bona, possumus etiam sub columnarum argẽtearum
symbolo

1 symbolo fidem, & veritatē intelligere, quibus nixum, se personam doctoris gentium sustinere idem ad Timotheum scribens profitetur. De fidei nanq; firmitate loquens ille inquit, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Rursum ad Corinthios scribens inquit, nam fide statis. Et Ecclesiam columnam esse affirmat & firmamentū veritatis. His accedunt charitas, quæ omnia suffert & omnia sustinet: innumerǫq; aliæ virtutes Pauli, quæ cum purā, & sonoram redderent ipsius eloquentiam Euangelicam, argento Rom. 5. a. 1. Thi. 9. 1. Cor. 1. 1. Cor. 13.
2 designari solitam in sacris literis, merito columnæ argenteæ illius ferculi dictæ sunt. Reclinatoriū aureum eiusdem Pauli animus est diuinarum rerum cognitione, & varia Sapientia Dei imbutus, & informatus. Quippe in Iudaismo auditor Gamalielis Iudæorū sapientium suæ ætatis facile principis, omnes æquales suos in Iudaica sapientia superauit. Sic ęnim ipse de se loquitur in actis Apostolorum, ego vir sum Iudæus natus Tharso Ciliciæ: nutritus autem Acto. 22.
3 in ista ciuitate secus pedes Gamalielis, eruditus iuxta veritatatem paternæ legis. Et ad Galatas scribens, audistis inquit, conuersationem meam in Iudaismo, quia supra modum persequebar Ecclesiā Dei, & expugnabam illam: & proficiebam in Iudaismo supra multos coętaneos meos in genere meo. Deinde vero sub Christo quantum profecerit in cōsummata sapiētia, ipse testatur ad Corinthios scribens in hunc modum. Loquimur inquit, quod oculus nōvidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Galat. 1.
4 Deus ijs, qui diligunt illum. Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur: etiam profunda Dei. Quin & in tertium cælūRaptus (vt ipse de se prodidit Corinthijs) Christo doctore vsus est adeo familiariter, vt ea ex ipso audierit mysteria, quæ nefas sit homini euulgare. Sic visus est Salomō Dei sapientia se Paulo credere, inquè ipsius animū varia sapientia omni auro præstantiore micantem, quasi inferculi reclinatorium magna cum maiestate, & gloria reclinare: ac velut in arca noui testa- 1. Cor. 2. 2. Cor. 12.
5 menti, vbi lex spiritus, & manna cælestis alimenti insint, sedere, perquè vniuersum orbem gestari voluisse. Gradus purpurei, stigmata illa sunt domini Iesu Christi, quę ipse Paul⁹ in corpore suo portare profitetur. Plagæ inquam cruore purpureo manantes, quem ipse copiosissimum in Christi domini sui gratiam sæpe legitur effudisse: & per eos veluti gradus ascendentem Iesum verum Salomonem, in aureum animi sui reclinatorium admisisse. Gala. 6.

 Quippe

2.Cor. 11. Quippe qui ſemel lapidatus ſit, ter virgis cęſus, quinquies quadra 1
gens vna minus affectus. Iam vero Media huius ferculi (hoc eſt,
Pauli viſcera) quam ardenti charitate & amore filiarum Hieruſa-
lem ab ipſo Salomone conſtrata ſint, ipſemet locupletiſsimus te-
Rom. 9. ſtis eſt, quum de ſe ſic ſcribit ad Romanos, veritatem dico in Chri
ſto Ieſu, non mentior, teſtimonium reddente mihi cõſcientia mea
in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus
dolor cordi meo. Optabam enim ego anathema eſſe a Chriſto, pro
fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem. Admiran 2
da ſane inauditæ hactenus charitatis aulæa, mirabile charitatis or-
namentum, vt optet Paulus, nedum velit, aut æquo animo ferat,
a ſuo Chriſto (quem ipſe tantopere diligat, vt reliqua omnia quæ
cęteri homines maximi faciunt bona, velut ſtercora præ illo faſti-
diat, & conculcet) anathema fieri, & perpetuo ſeparari, modo ho-
ſtes ſuos acerrimos, atque implacabiles illi recõciliet, adiungat, &
agglutinet. Hoc igitur eſt ferculum, hoc triumphale geſtamẽ, quo
noſter Salomon veluti in triumphali pompa inuectus, Hieroſoly- 3
mis de vniuerſo orbe triumphauit. Et tametſi omnes quidem Apo
Sapien. 7. ſtoli, atque adeo omnes iuſti fercula, & templa ſint Chriſti (ſedes
enim Sapientiæ, vt inquit ſapiens, anima iuſti) Eccleſiæ tamen
Galat. 1. Chriſti, quæ in Iudæa erant, quum de Paulo audirent, quod ille
qui perſequebatur eas aliquando, tunc euangelizabat fidem, quã
antea oppugnabat, & propter eum glorificarent Deum, hoc
vnum maxime Chriſti ferculum admirari, & commendare viſæ
1. Cor. 15. ſunt. Et idem Paulus (vt ipſe de ſe teſtatur) cæteris omnibus ma- 4
gis laborauit: & Chriſto teſte, in hoc præcęteris electus eſt, vt
Chriſtum per vniuerſum orbem circunferret, quamobrem ſolus
ipſe, ſaltem per excellentiam, videtur hoc loco ferculi nomine
deſignatus: & hoc demum eſſe opus, hoc triumphale geſtamen,
quale factum non ſit in vniuerſis Regnis, vt non immerito Chry-
ſoſtom. Paulum modo Angelis parem faciat, modo ſanctorum
chorum tanquam choriphęum præire affirmet, & nos cælum illud
eſſe putemus, in quo inter cælos myſticos Deum Chriſto ſoli iu- 5
ſtitiæ tabernaculum poſuiſſe, ſanctorum Lyricus cecinit hoc car-
mine, ſoli poſuit tabernaculum in eis: & ipſe quaſi ſponſus proce
Pſal. 18. dens de thalamo ſuo exultabit, vt fortis ad currẽdam viam. A ſum-
mitate cæli egreſſus eius, & curſus eius vſque ad ſummitatem illi⁹,
nec eſt qui ſe abſcondat a calore eius. Sic enim ex Hebræo vertit
Hiero-

1 Hieronymus. Nam ficut planeta ille fuo cęlo inter alios cælos collocato, circumfertur, terraquè orbem mira celeritate perluftrat, mane prodiens ab ortu pulcherrimus, & mundo iocundifsimus, eodemquè vnde progreffus fuerit recurrens, inde rurfum hominibus exiftit gratifsimus, fic fol iuftitiæ Chriftus Paulo in eorum cælorum ordinem afcito, & cooptato, qui enarrant gloriam Dei, quorumquè fonus (prædicatio fcilicet) vniuerfum orbem peruafit, infidens, ex Ecclefia Hierofolymitana, ceu ex orientali cæli
2 plaga, & nuptiali thalamo, ornatifsimus fponfus, atquè omnium hominum formofifsimus procefsit (fiquidem de Siō exiuit lex, & verbum domini de Hierufalem) vniuerfas nationes peruafit, prædicante Paulo charitatis, fideiquè fuæ radios in omnes diffudit, dequè omnibus triumphauit: quo etiam nomine ipfe Paulus gratias agit Deo. Atquè ita breuifsimo tempore decurfo: ac triumphato vniuerfo orbe, fortifsimus ille gigas Hierofolymam fuo cælo circumuectus rediit, fequè rurfum ibidem oriens, fidelium ocu- Efai. 2.
3 lis gratifsimum exhibuit, & iucundifsimum. Vbi etiam celeberrimum vifus eft agere de vniuerfo orbe triumphum vna cum regina gentili Ecclefia admirando fuo illo inuectus ferculo. Nimirum quum Paulus poft longam prædicationem Euangelij ab Hierufalem & ei vrbi adiacentibus regionibus inchoatam, breuiquè admodum tempore abfolutam, eodem reuerfus coram Iacobo, & fenioribus, qui in domo Iacobi conuenerant, omnia quæ per minifterium ipfius in gentibus Deus effeciffet, figillatim expofuit.
4 Sed iam hunc triumphum nos fpectatum admifsi, contēplemur.

Egredimini filiæ Syon: Videte Regem veftrum Salomonem in diademate, quo coronauit eum Mater fua in die defponfationis fuæ; & in die lætitiæ cordis fui.

5

¶ Iam prodit in pompam Salomon e thalamo fuo tanquam fponfus omni cultu regio ornatifsimus: & ferculo fuo fublimis in vrbē regiā vna cū fpōfa fua e medijs hoftib' fumma vi atq; potētia erepta, inuehitur: de vniuerfo orbe triūphū agēs, quū iā multis peractis prælijs, potentifsimos hoftes fuos pręacutis fagittis confixos, innu-

 merofq;

merosq; populos suo imperio subiugauit,&exerto gladio multas, 1
magansq; res præclare gessit, quas nobilis ille Rex,& diuinus va-
Psal.44. tes Dauid in laudẽ sui Salomonis celeberrimo decantauerat hym-
no,cuius initium est,eructauit cor meum verbum bonum.Iam ve
ro sodales triumphantis spõsi ferculum stipantes de more militũ,
qui Imperatori suo,Io triumphe acclamare solẽt,& quę ille in bel-
lo præclare gesserit,carminibus celebrantes,populum ad spectacu
lum euocare,ciues suos,& nominatim fęminas Ierosolymitanas in
occursum Regis euocant:tum vt ipsum contemplentur,tũ vt psal 2
lentium agmen circũstantes triumphanti Imperatori sua pulsent
tympana,vt olim in insigni quodam triumpho fecisse, in psalmis
Psal.67. legimus in hanc sententiam,præuenerunt principes cõiuncti psal
lentibus in medio iuuencularum tympanistriarum, interim etiam
eo spectantes,vt æmulas sponsæ cõmoueant,& ad ipsius æmulatio
nem prouocent his verbis: egredimini filiæ Sion, videte Regem
vestrum Salomonem in Diademate,quo coronauit eum mater sua
in die desponsationis suæ,&in die lętitię cordis sui,Hebraice vero 3
dictum est in diademate,pro cum diademate;vel insignem diade-
mate.Est autem Diadema Græca vox a verbo Græco διαδεῖν liga
re.significat enim fasciam lineam candidam regum gestamen,& in
signe, quo olim Reges frontem obligare solebant. quo symbolo
hoc loco purissimam humanitatẽ mysticôs designari intelligimus,
qua virgo Maria quum Dei filium concepit,& virum illum for-
tem Christum circũdedit optimi maximi Salomonis diuinitatem
velut obligauit,& frontem,nempe gloriam,ne agnosceretur,obdu 4
xit.Tunc namq; noster Salomon Dei sapientia arctissimo vnitio-
Hiere.31. nis vinculo,& amoris nexu Ecclesiam sibi coniunxit,tunc de vir-
gine natus interris visus est(vt Baruch prædixerat)& cum homi-
Bar.3. Pro.8. nibus conuersatus,tunc denium ipsius delitiæ fuerunt cum filijs
hominum conuersari,possis etiam si diem pro tempore more He-
braico sumas,Diadematis appellatione complecti hoc loco coro-
nam spineam a Synagoga summi ludibrij causa Christo imposi-
tam,quam tamen Deus pater filium suum a mortuis suscitãdo vna 5
cum cæteris probris,quæ ab impia matre, quo tempore ille gaude
bat cum hominibus conuersari,passus est,vertit in gloriam.Dece
bat enim eum,vt sensit Paulus,propter quem omnia, & perquem
omnia,qui multos filios in gloria adduxerat,auctorem salutis eorũ
per pasionẽ consummari aut consummare,vt alij legunt ad Deũ
patrem

1 Patrem hunc locum referentes. Porro per consummationẽ, gloriã consũmatã, & honorem intelligit Paulus. inquit enim paulo superius videmus Iesum per passionem mortis, gloria & honore coronatum. huic interpretationi consentiunt Gregorius nissenus, Maximus & Neilus: complectimini inquiunt, ad irritationem meam ancillæ, in his exercere mentem, & in pacifico Domino cõtemplari: qua ratione hic salutem nobis comparauerit, o filiæ speculæ, tamquam per fidem spiritualiter genitæ. Sion enim specula. Specula
2 aũt ex qua potest quis mente exacte videre, si spiritualis est generatio, quam non assequitur cæcus manu tentans viam circa veritatis radios, contemplati vero dicit modum prædictum dispensationis in corona, qua coronauit ipsum mater sua in die desponsationis ipsius. Nempe in spinea corona, qua coronauit Christum Synagoga Iudæorũ (ex qua est ipse secũdũ carnẽ) in die salutiferæ passionis eius, in qua Ecclesiã sibi despõdit proprio sanguine, & in die lętitię cordis sui, in qua omnino pro nobis patiẽs salutiferã passionẽ,
3 asseruit nos, a tyrannide inimici: & tanquam is, qui impleuit patris voluntatem, inde lætatus est spiritu, tam etsi per passiones doluit carne. Hanc patrum illorum interpretationem confirmare videtur versus ille, psal xv. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea; in super & caro mea requiescet in spe: item & illa parabola Lucæ. xv. illis verbis. Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudẽs. Tũc enim imposuit Christ⁹ humanũ gen⁹, ouẽ illam perditã super humeros suos, quãdo peccata nostra ipse
4 tulit in corpore suo super lignum, vt inquit Petrus. itaq; eodem tẽpore sũmopere tristatus est carne & sũmopere lętat⁹ est spiritu, & noster Thomas. In die lætitię cordis ei⁹ inquit, quo gaudębat, per passionẽ redimere mundũ de Diaboli potestate, Cyrillus quoq; in illum Ioannis locum, hæc locutus sum vobis. Vt gaudium meũ in vobis sit, affirmat Christum suas delitias existimasse, sputa, verba derisoria, & verbera, quibus a Iudæis afficiebatur, quin & crucẽ extremum malorum quod videret, sic fieri patris voluntatem nec
5 ignoraret, homines inde salutem fore consecuturos. Et rursum in verba illa. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicẽ &c. Christus inquit summo cum gaudio cruci affigi non erubuit, vt peccatoribus salutem afferret: Hic igitur est Salomon rex Sion admirando ornatus Diademate, hic dies desponsationis eius, & ingentis lætitiæ, hæc res noua, & nullis antea sæculis audita, ad cuius spectaculum

1. Pet. 2.

Hiere. 31. culum filiæ Sion euocantur hoc loco eadem ſententia, qua virgo Iſ 1
rael apud Ieremiam in hunc modum, reuertere virgo Iſrael, reuer
tere ad ciuitates tuas iſtas, vſquequo delitijs diſſolueris aut(vt alij
vertunt) vſquequo te ſubducis o filia vaga? Quoniam creauit Do-
minus nouum ſuper terram. Fœmina circundabit virum, vbi גבר
virum ſignificat fortem, & poteſtate præditum, qui hoc loco Rex
Salomon appellatur. Atq; hæc breuis ſumma eſſe videtur eius E-
uangelij, quod poſt Chriſti paſsionem, reſurrectionem, Aſcenſio-
nem, & gentium vocationem Apoſtolos Iudæis nuntiaturos fore, 2
Eſai. 52. fuſius deinde deſcripſit Iſaias propheta in hanc ſententiam. Quam
pulchri ſuper montes pedes annuntiãtis, & prædicantis pacem, an
nuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis ipſi Sion, Regna
uit Deus tuus. Vox ſpeculatorum tuorum leuantium vocem ſuã:
ſimul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, quum conuerte
rit Dominus Sion, gaudete & laudate ſimul deſerta Ieruſalẽ: quia
conſolatus eſt Dominus populum ſuum, reduxit Ieruſalem. Para-
uit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentiũ,
& videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Recedite, recedi 3
te, exite inde, pollutum nolite tangere: exite de medio eius. Mun
damini, qui fertis vaſa Domini: quoniam non in tumultu exibitis,
nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congre
gabit vos Deus Iſrael. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, &
eleuabitur, & ſublimis erit valde. Sicut obſtupuerunt ſuper te mul
ti, ſic inglorius erit inter viros aſpectus eius, & forma eius inter fi
lios hominum. Iſte aſperget gentes multas: ſuper ipſum contine
bunt Reges os ſuum, quia quibus non eſt nuntiatum de eo, vide- 4
bunt: & qui non audierunt, contemplati ſunt. Iam ſi in hoc oracu
lo primum ſingularia illa annuntiãtis, & prædicantis per pluralia
(vt fecit Paulus) interpretemur, & vt ille geminum facit Iſraelem
alterum ex carne, alterum ex fide, ſic & nos hoc loco geminam ag-
noſcimus Sion, Iudæos. ſ. ciues terrenæ Ieruſalem, & ad hanc dire-
ctam aduertamus prophetiam, item alteram Sion & Ieruſalem Ec-
cleſiam, quæ in ſpecula fidei, & contemplationis collocata cæleſtẽ
pacem ſpiritus contemplatur, cuius ciues ſunt non tantum Iudæi, 5
ſed etiam gentiles per Dei gratiam & fidem ad Chriſtum conuerſi:
Ephe. 2. quos etiam idem Paulus teſtatur iam nõ eſſe hoſpites, & aduenas,
ſed ciues ſanctorum, & domeſticos Dei, & hos vna cum Iudæis fi-

delibus

1 delibus esse Sion, quam Christus dicitur conuersurus, id est ex cap
tiuitate peccati, & Dæmonis in libertetam gratiæ reducturus, &
Ierusalem, quam etiam dicitur idem Christus redemisse, peruium
fuerit, quæ contractius in canticis dixerit Salomon, explicatius ex
ponere, & demõstrare: quod enim Salomon dicit egredimini filiæ
Sion, videte Regem vestrum Salomonem, hoc dicturos fore Apo-
stolos significat Isaias, quum ait, quam pulchri pedes Euangeli
zantium pacem, & dicentium ipsi Sion, Regnauit Deus tuus, pro
2 regnat Deus tuus, quali etiam tropo in psalmis dictum est, Do-
minus regnauit, decorem indutus est. Et illud, dicite in gentibus
quia Dominus regnauit. Et sępe alibi. Atq; hæc est vox, quam spe
culatores Sion leuasse, hæ sunt laudes Regis, quas illos simul æditu
ros ob id affirmat Isaias, quod omnes oculo ad oculum (hoc est ma
nifestissime) visuri sunt, quum conuerterit, & reduxerit ex capti
uitate Sion, nempe fideles omnes, qui per fidem ciues sunt Ierusa-
lem, id est Ecclesiæ in specula fidei sitæ: quæ eadem causa est pro-
3 pter quam etiam ad gaudium, & laudes ijdem speculatores exhor
tantur deserta Ierusalem, nempe Iudæos, quos antea (vt retro o-
stendimus) propter impietatem suam deseruerit. Quod vero hoc
loco dicitur, in diademate, quo coronauit eum mater sua in die de
spõsationis suæ, & in die lætitiæ cordis sui, hoc sic expressit Isaias.
parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gen
tium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Quod prę
terea Salomon dicit, egredimini filiæ sion, videte Regem vestrum
4 Salomonem, hoc peculiariter dictum intelligimus ad Iudæos ele-
ctos, ex tota illa ciuium Ierosolymitanorum multitudine, quos A
postoli hortantur, dare operam vt seruentur a generatione illa pes
sima: & ab illis hominibus, tanquam ab inmundis, & pollutis in- Act. 2.
star morticinorum sibi cauere, ita vt ne illos contingant. Quod Isa
ias dicit recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere: ex-
ite de medio eius. Mundamini, qui fertis vasa Domini (id est) qui
ad Dei cultum pro leuitis electi estis: Quoniam non in tumultu
exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, &
5 congregabit vos Deus Israel. Hoc est certe dicere, egredimi-
ni filię sion, videte Regem vestrum Salomonem. Hoc est, confidi-
te, fortiq; animo deserite ciues vestros, nec eos timeatis, vt olim ma
iores vestri præ metu Aegyptiorum, & Babyloniorum trepidi: &
properantes alij sub Mose, alij sub Esdra aufugerunt. Quippequi
humanis

humanis,& parum potentibus ducibus vteretur. Vos namq; Christum verum Salomonem, Dei filium Regem habetis,& Imperatorem, qui ad sua signa collectos vos sit præcessurus, & ab omni iniuria defensurus. Reliqua deniq; eius oraculi splendorem Diadematis,& nuptiarum, vehementemq; lætitiam nostri Salomonis amplificant in hanc fere sententiam. Præcedet vos quidem Deus vester Christus secundum humanitatem seruus meus, qui rem sapiēter nouerit gerere, verus Salomon, & mea summa sapientia: quem ego, quia ipse sub forma serui sic se mihi addixit, & exinaniuit, vt se permiserit hostibus suis flagris cædendum, conspuendum, & fœdandum eo vsq;, vt omnem prorsus humanam faciem amisisse visus sit, in summam vicissim euexi gloriam, eiq; pares mecum honores donaui, reddito eius corpore per resurrectionis gloriam, impassibili, ac lucidissimo, & facie omnib⁹ astris, & vel sole ipso pulcriore ac splendidiore. Quæ tam insperata tragœdiæ & scenę versio gētes multas, & reges, quū id audierunt, reddidit attonitos. Tum enim omnes illi, quibus nemo antea hæc renūciauerat, opera meorum legatorum totam rem gestam velut in tabella quadam describentium, hęc omnia videre sibi visi sunt: & quasi res coram illis gereretur, id quod numquam antea audierant, contemplari. Sic enim Paulus dixit, Iesum Christum ante oculos Galatarum proscriptū fuisse, & inter eos crucifixum. Sic etiam hoc loco videntur dicere Apostoli, egredimini, o electi de medio Ierosolymitanorum summa cum fiducia fortique animo, ad Regem vestrum Salomonem: ad illum inquam, de quo vos olim dixeratis, nolumus hūc regnare super nos, & sic obstinato animo roganti Pilato Regem vestrum crucifigam? respondistis, non habemus Regem nisi Cæsarem: & tandem Cæsum, ac consputum corona spinea, pro Diademate regio imposita, ludibrio habitum, turpissimeque crucifixum, omni specie, & humana facie exuistis. In hunc modo fidite, in hunc omnem spem vestram conijcite: quem vobis reducimus speciosissimum, & Diademate illo insignem, quo ipsum mater adornauit. Illa inquam humanitate conspicuum, & spectabilem, quam Maria purissima ipsius mater dedit purissimam, qua die hic cum Ecclesia nuptias inijt, summoquè cum gaudio cœpit conuersari: & eam deinde cælestis pater filium suum ex inferis suscitans, reddidit puriorem, ac sole clarius radiantem, corona spinea,

cæterisq;

Margin notes: 1 (line 1); 2 (line 10); 3 (line 18); Gal. 3. (line 22); 4 (line 27); Lucæ. 19. (line 28); Ioā. 19. (line 29); 5 (line 36).

1 cæterisquè ludibrijs, quæ ab impia matre Synagoga hic noster Act. 2.
Salomon, passus est, in summam versis gloriam. Hunc Iesum re- Psal. 109.
suscitauit Deus: cuius nos testes sumus. Non enim Dauid ascendit in cælum. Dicit autem ipse, dixit dominus domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quod & dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Hæc, & pleraq; huiusmodi alia in hanc sententiam dixisse
2 videntur Apostoli illis multis Iudæorum millibus, quos ipsi renũ- Act. 21.
ciauerunt Paulo, quum ex gentium prædicatione redijsset Ierosolymam, in Christum credidisse. Tunc enim Christus reducens captiuitatem, fidelis Ierusalem, visus est velut in pompa circũuectus, & ostensus fuisse a Paulo, & alijs Apostolis, qui se illi Christi ferculo adiunxerunt, fideli populo, quum venissent videre Paulũ: & quæcunq; gessisset Christus in gentibus, illum narrantem au-
dire. Admiranda nimirum facta, & res memorabiles, quas psalmo
3 Sexagesimo septimo Regius vates Christum, postquam resurrexisset, & cælum conscendisset, gesturum fore in gratiam populi christiani sub imagine rerum olim ab ipso gestarum, cum populum Israeliticum tyrannide Aegyptiaca misere oppressum liberaret, mystice decantauit. Quo etiam carmine allegoricôs descripsisse videtur pompam hanc ab Apostolis & senioribus cum reliqua Ecclesia Christo Ierosolymis triumphanti ad reditum Pau- Psal. 67.
4 li institutam. Tunc enim viderunt Ierosolymis, hostes tui ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, & Regis mei, qui est in sancto non manu facto, sed in cælo. quum exciperetur Paulus a fratribus, & tota Ecclesia: in qua erant Mares, vocalium organorum harmonia, & ad cælestes numeros temperatarum Mentium suarum concentu, Deum celebrantes, & hos circumstantes virgines, ac Matronæ mentibus incorruptis virgines, cordium suorum tympana pijs affectibus, & factis pulsantes. Tunc præ-
5 cedere visi sunt cantores, & hos subsequi Musici, qui instrumenta pulsarent; circum hos vero incedere virgines tympanistriæ, & omnes diuinum illud melos ædere, in Ecclesijs benedicite Deo, de fontibus Israel, hoc nimirum hymno mutuo, & omnes qui pariter atquè ipsi e lumbis Israelis velut aquæ seminariæ ex fontibus emanassent. Ibi adfuit Benjamin paruulus
[illegible] in men-

in mentis excessu, Paulus eius tribus Princeps, quæ olim ob scelus Gabaonitarum admiraculum fuerat cæsa, & imminuta, qui & ipse, vt se ad ima abiecit, officia, sic in mentis excessu in tertium vsque cælum raptus fuit, & euectus. Adfuerunt etiam duces, Principes iuda Iacobus & Ioannes Christi Salomonis propinqui, ac proinde ex tribu Iuda orti. Adfuerunt præterea Principes Zabulon, & principes Nephthalim, Petrus & seniores Galilæi, quā regionem tenuisse tribum Zabulō, & tribum Nephthalim, Iosue nos docet historia. Hi omnes collecti apud Iacobum, quum Deum magnificarent (vt in actis legimus) incrementa, & confirmationē Regni Christi precabantur in eam sententiam, quam reliqua eius psalmi ex primunt. Atq; ad eam pompam, & Christum Regem suum Salomonem spectandum, euocari visi sunt impij Iudæi Ierosolymitani, quum a Paulo audierunt, vt Christus summa cum gloria ipsi visus fuisset de cælo, vt reuerso in templum, ibiq; oranti dixisse, festina, & exi velociter de Ierusalem: quia nō recipient testimonium tuū de me: Vt eum ad prædicandum gentibus nomen suum missurus esset: ę qua legatione fęliciter obita gentibus Imperatori suo subactis, ipsum tunc redijsse cognoscerent. Tunc etiam visus est Deus pater hæc de. D.N. Iesu Christo, quæ multo antea per Isaiam prædixisset, illis inclamasse. Ecce seru⁹ meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet: & cætera quæ eodem. 42. capite de victoria verbi Dei, & conuersione gentium prędicta fuerant. Verum cum ad ea Pauli verba impij homines conclamassent, tolle de terra huiusmodi: nefas est enim viuere: atq; in ipsi⁹ necē cōspirassēt (tantū abest, vt triūphantē in Paulo Christū libenter viderent) tunc visus est Dominus: Illud clamasse, quod extremo illo capite legimus, surdi, audite, & cæci, intuemini ad videndum. Quis cæcus, nisi seruus meus? & surdus, nisi ad quem nūtios meos misi? Quis cæcus, nisi qui venundatus est? & quis cæcus, nisi seruus Domini? Qui vides multa, non ne custodies? qui apertas habes aures, non audies? Tunc vel maxime Rex Salomon si vnquā antea, de illis sic queri visus est, tota die expandi man⁹ meas ad populum non credentem, & contradicentem. Tunc illis vehementer offensus, qui se adeo obstinato repellerēt animo, effecit, vt Paul⁹ Cæsarē appellaret, atq; ita ceu cōuerso ferculo suo, relicta omnino, repudiataque impia Synagoga, ad gentes reuerteret: & quod superat

Isa. 65. Acto. 25.

1 2 3 4 5

1 perat gentium electarum arctiore fidei,& charitatis nexu sibi coniungeret,eiusquè Ecclesiæ inuidia & zelo vreret filias Hierusalem, id quod iam olim ipsum facturum prædixisse, ex illo Mosis oraculo docet Paulus, ego ad æmulationem vos adducam innon gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam. Et operæpreciū est videre, quam turpiter in media luce gens illa, adhuc cęcutiat: & æmulationis, atquè iracundiæ furore omnino mente capta, in huius loci interpretatione insaniat. Cum enim (vt in Isagoge ad Rom. 10. Deute. 32.
2 monuimus) doctores Hebræi existimēt, Salomonis nomine in hoc cantico semper significari Deum, Populi Israelitici Regem æternum, quem nefas esse putent, & extremam impietatem, Matrem habere credere, hærent hoc loco consilij plane inopes: nec qua ratione his salebris se expediant, possunt inuenire: sed impingūt omnes (vt dixit Paulus) in lapidem offensionis,& petram scandali. Rom. 9. Vnde pręcipites rapti male pereunt. Refert Rabi Salomon in suis Esai. 51.
3 Commentarijs ex Rabbino Eleazaro quandam parabolam (vt ipse putat, vt autem melius ego existimo, fabulam ineptissimam,& insignem blasphemiam) quam is a patre suo acceperit, quendam scilicet, Regem vnicam, vniceque dilectam habuisse filiam: quæ tamen patri in amore minime responderit. Hanc ille vt sibi conciliaret, Modo verbis illis blande admodum compellare solitum, Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, &c. Modo illis, aperi mihi soror mea, &c. Quibus blanditijs quum filiam nihil moueri
4 videret pater, tunc demum his illam delitijs fit aggressus, Audi popule mi, Et mater mea: verbis nimirum, quibus Deus apud Esaiam populum Israeliticum alloquitur. Eo deprauato testimonio, falsarius homo se probaturum sperans, hoc loco pariter atquè illo matris nomine significari gentem Iudaicam, tropo quodam blandientis: vt sæpe eundem populum & filiam,& sororem in sacris literis a Deo videmus appellari. Et quo fidem suo astruat mendacio, impius ille, & impudentissimus non veretur sacræ Scriptu
5 rę vim facere: eamquè violare. Nam cum eo loco in omnibus Hebræis exemplaribus constantissime scriptum inueniatur vlummi (hoc est, & tribus, vel Natio mea) ipse tamen non legas inquit vlummi, sed vlimmi id est, & mater mea, scilicet, hoc est, quod iam olim prævidens Hieremias dicebat, Mendacium operatus est stylus mendax scribarum.

CAPVT IIII. 1

Quam pulchra es amica mea, quã pulchra es, oculi tui columbarum, absque eo, quod intrinsecus latet. capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. 2

NEglectus Rex Salomon a fœminis Ierosolymitanis nouæ nuptæ æmulis, illis vicissim neglectis, & repudiatis, ad sponsam suam conuertit sermonem: & magnificum ipsius instituit Encomiũ, ex cõtentione ad ęmulas, ac primũ quidẽ illius pulchritudinẽ laudat in genere, nõ sine emphasi, & admirãdę pulchritudinis significatione. sed huius orationis virtutes non ita elucẽt in latina æditione, vt in Hebræa, quæ sic habet הִנָּךְ יָפַת הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי, 3
Ecce tu pulchra es amica mea, aut (vt recentiores amicæ appellationem reformidãtes) (quæ latinis in malam partem sonat, vertũt) proxima mea. Ecce tu pulchra es. Nam aduerbium ecce, rem nouam, & magnam, atque admiratione dignam demonstrat. Quo etiam spectat eiusdem sententiæ repetitio, & pronomen tu, personæ Emphasim habet; Comparationemque inter spõnsam, & æmulas subindicat: quasi dicat sponsus: ego vero o charissima, Ierosolymitanarũ fœminarum amore captus, eas mihi volui conciliare: 4
& ad meum amorem pellicere. Verum quia oppido quam difficiles sunt, & in exorabiles, nec vllis meis blanditijs induci possunt, vt me æquis oculis aspiciant, indignantes, quod te fuscam, sibi suo iudicio pulcherrimis, prætulerim, iam graues illarum iras, & superba fastidia ferre non valens, eas missas facio, præposterum earundem de sua, tuaque pulchritudine iudicium nihil moror: valeant tuæ æmulæ, tu sola mihi places. ecce, tu sola pulchra es meo iudicio, qui egregius formarum spectator sum. Tum ad specialia 5
descendens, primum faciem, & reliquas superiores corporis partes, quæ conspectui patent, & exquibus forma, ac muliebris pulchritudo spectari solet, laudat: per varias comparationes amplificans singularum partium venustatem. Deinde partes, quas natura generationi destinatas latere voluit, eadẽ amplificationis specie commen-

1 commendat honestissime. In medijs interim laudibus ipsam confirmans, ac bono animo esse iubens, dum ipse peregre agit: breui reuersurus, vt eam amplissimis donet præmijs. Quæ in summa semel dicta sint, quantum attinet ad Grammaticum totius huius capitis sensum: vt perpetua deinde nobis constare possit huius encomij explanatio. Christus igitur magno supercilio despectus a Synagoga crudeliterquè exclusus, verso ferculo, ad Ecclesiam gentium se conuertit: cuius insignem fidem, animique candorem,
2 & innocentiam expertus est: & ad gentes se recipit, quum Paulo vt Cæsarem appellet, Romamque confugiat, in mentem immittit. Tunc sane e suo Regno Euangelico excludens pertinacem illam & obstinatam gentem Iudaicam, & velut inde expellendam suis Apostolis præcipiens hisce, quæ apud Isaiam extant verbis quadragesimo tertio. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem: surdum, & aures ei sunt. Hoc est, populum, qui cum oculos habeat, non tamen videt: & qui cum aures habeat, non audit. Tunc certe (vt est apud eundem prophetam quadragesimo Isai. 43. Isai. 42.
3 secũdo) dedit in direptionem Iacob, & Israel vastantibus, nempe Romanis: tunc effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & conbussit eum in circuitu: & succendit eum, & non intellexit. Quia vero peccata hominum solet ille dissimulare, & vt peccatores ad pænitentiam perducat, patienter ferre, vt Iudæos, quorum perfidiam fides gentium est subsequuta ad gentium fidem æmulandam prouocet, gentilis Ecclesiæ spectatam Rom. 11.
4 fidem in primis commendat. Eo enim consilio testatur Paulus se functionem & munus Apostolicum, quo in gentibus fungitur, honorificare instituisse, vt propinquos suos Iudæos ad æmulationem prouocet, & ea ratione aliquot ex illis seruet, quos nouit per missos fuisse a Deo in Christum offendere ad Salutem gentium, vt illas æmulentur, hoc est, vt ad eas æmulandas Iudæos Deus prouocet. Omnis siquidem animorum pulchritudo in iustitia sita cũ sit, non illa quidem, quam suis viribus comparare nituntur
5 homines, & ex legis obseruatione Iudæi sibi arrogant, sed quæ ex fide in Christũ prouenit vt docet Paulus: hãc quia fastidiuit, & repulit Synagoga, Ecclesia vero expetiuit, & oĩ studio cõplexa fuit, inde factũ est, vt illa Xpo (qui solus mẽtis humanæ formã, habitũq; potest æstimare) iniusta, hæc vero iusta videatur: Illa sordeat, hæc vero sũmo opere placeat, atq; arrideat: & ob miros amores sui, quos

 admirandæ

1 ritus est Deus:& eos qui adorant eum,in spiritu,& veritate opor-
tet adorare.Extat & illud Ecclesię in Synagogā inter multa alia ve
tus præiudicium, non est mihi inquit Deus voluntas in vobis : &
munus non suscipiam de manibus vestris:ab ortu enim solis vsq; Malac.
ad occasum magnum est nomen meum in gentibus:& in omni lo
co sacrificatur,& offertur nomini meo oblatio munda,quia mag-
num est nomen meum in gentibus. Item & illud,ecce dies veniūt
dicit Dominus.Ecce consummabo super domum Iuda testamen- Iere.31.
2 tum nouum,non secundum testamentum,quod feci patribus eo-
rum in die,qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de
terra Aegypti,quoniam ipsi nō permanserunt,in testamento meo,
& ego neglexi eos dicit Dominus.Hoc est testamentum quod dis
ponam domui Israel post dies illos dicit Dominus . Dabo leges
meas in mentem eorum,& in corde eorum super scribam eas ; Et
ero eis in Deum,& ipsi erunt mihi in populum . Et non docebit
vnusquisq; proximum suum,& vnusquisq; fratrem suum dicens,
3 cognosce Dominum.Quoniam omnes cognoscent me a minore,
vsq; ad maiorem eorum,quia propitius ero iniquitatibus eorum;
& peccatorum eorum iam non memorabor. cuius generis procul
dubio hæc quoq; est eiusdem prærogatiua,Ecce tu pulchra es ami
ca mea , ecce tu pulchra es . Aut vero quam pulchra es amica mea
quam pulchra es quasi dicat satis, iam satis spectata est o mea
Ecclesia , mea cum Synagoga amicitia , iam difficile illius inge-
nium , & atroces iniurias ferre non valeo . Impudentiam , & im-
4 pietatem detestor,& execror. Valeat igitur cum suis victimis , &
multiplicatis holocaustis,tędet me illius carnificinæ,&nidoris. Va
leat cum sua laniena, & toto culinario apparatu, quæ cum in his
crassis,&mortuis ceremonijs meū collocet cultum,& eximiam in Oseæ.6.
esse putet pietatem,misericordiam, meiquè cognitionem & vni-
uersam pietatem (quibus ego virtutibus maxime coli gaudeo)
deseruit prorsus & abiecit, datam mihi fidem fregit, nuptia-
lia pacta rescidit, impias & sceleratas manus a me parrhicida
5 non abstinuit, assiduas, quas licet grauissime lacessitus , & læ-
sus, ei facio delitias , fastidiosa aspernatur medendo ægres-
cens , & mea abutens patientia . At vero tuo mea sacerdos &
Regina mihi persuaderi facilis, dicto parens es , & admodum
officiosa . Tu mea fide omnino niteris , meo amore tota ar-
des ; Totam in me spem tuam conijcis . Pia mihi tua placent

 vota,

vota, pia tua me delectant opera, tuę ſpirituales hoſtiæ, & pura lau 1
dũ ſacrificia corporis pręſertim & ſanguinis mei Euchariſtia, qua
nomini meo, quemadmodum prædixit Malachias vbique terrarũ
litatur oblatio munda. Ius, fas animi, ſanctiq; receſſus mentis tuæ
gratiſsimæ ſunt mihi victimæ. Iſte demum legitimus cultus eſt,
quẽ ego maxime probo, & abſte exigo: teq; ideo pater meus vnice
diligit, quod ſe ſpiritu, ſynceroq; & in templis, & vbique locorum
adores & colas animo. Atque iſtæ eximiæ, quibus ego te exorna-
ui animi tui dotes, te ſolam mihi pulcherrimam videri faciunt, & 2
omnibus numeris abſolutam.

Oculi tui columbarum abſq; eo, quod intrinſecus latet.

Deſcẽdit iam a genere in ſpeciem: & quam proxime laudauit in
vniuerſum ab eximia pulchritudine, nunc iam laudare aggreditur
ab inſigniorum partium venuſtate. Multi porro exiſtimarunt ſub
oculorum columbinorum ſymbolo ſignificari inſignem fidem, & 3
ſingularem pudicitiam, rectam animi intentionẽ, & ſimplicitatem
columbinam ab omni malitia, atq; hypocriſi repurgatam, quos nos
quoq; retro ſequuti ſumus. Sed hoc loco illud monẽdum videtur:
Ephe. 1. Cum ſponſus Eccleſiæ (quę corpus eius eſt, & cuius ipſe eſt caput,
vt nos docet Paulus) membra laudare exprofeſſo nunc inſtituiſſe
videatur, has quoque laudes talibus Eccleſiæ membris accommo-
dãdas eſſe, qualia idem Apoſtolus numerat ad Corinthios ſcribẽs
1. Cor. 12. in hunc modum. Vos eſtis inquit Corpus Chriſti, & membra de 4
membro. Id eſt, quæ mutuis ſtatis auxilijs. Et quoſdam quidem
poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecundo prophetas,
tertio Doctores, Deinde virtutes, ex inde gratias curationum, opi-
tulationes, gubernationes, genera lingnarum, interpretationes ſer-
monum. Et rurſum de Chriſto loquens Epheſijs, ipſe inquit, dedit
Ephe. 4. quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem, Prophetas, alios ve
ro Euangeliſtas, alios autem paſtores & Doctores, ad conſumatio
nem ſanctorum, in opus miniſterij, ad ædificationẽ corporis Chri 5
ſti: donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij
Dei: in virum perfectum, in mẽſuram ętatis plenitudinis Chriſti.
Per hæc ergo ſponſæ mẽbra, quę hic commendat ſponſus, myſtica
illa mẽbra, quæ locis proxime annotatis recenſet Paulus, congruũ
videtur intelligere. Et quia quæ Epheſijs, & Corinthijs ille nume-

rat

rat membra, primaria videntur esse dona spiritus sancti, quæ ascendens Christus in altum (vt idē testatur Apostolus) suæ est impertitus Ecclesiæ, ea quoquè in capite tanquam in dignissimo totius corporis loco sita esse, par est credere: & in mystico Christi corpore alia oculorū, alia labiorū, alia dētiū, alia genarū, alia etiā colli vsum præbere. Per oculos igitur spōsæ hoc loco Apostolos, & qui horū loco successerunt Episcopos, tanquam dignissima membra, significari existimamus. Hi namque in Ecclesiæ capite positi sunt (vt
2 oculos sapiētis in eiusdem capite sitos esse, dicit hic idem Salomon in Ecclesiasta) & (vt græca Episcopi Ethymologia admonet) seu Eccles. 2.
speculatores e sublimi specula siquid periculi populo immineat, diligenter obseruare debēt: & de more Ducum atquè Imperatorum cōmeatus, totiusq; exercitus perpetuam curam agere. Quamobrē etiam Homerus Agamemnonem Græcorum summum Ducem & Imperatorem Episcopum solitus est appellare. Sic & Paulus: Obe Heb. 13.
dite inquit præpositis vestris: ipsi enim peruigilant tanquam ratio
3 nem reddituri de animabus vestris. Occuli tui columbarum. Hoc est, spirituales, inquit Theodoretus in primum Ca. huius libelli, in specie enim colūbæ sæpe venit spiritus sanct⁹, & in ipso spōso in habitauit. Igitur oculi tui columbarū, hoc est spirituales, & diuina gratia pleni, omni tenebra liberi. Et citat locum illum Pauli, nos autem reuelata facie gloriam Domini speculātes in eandem imaginem transformamur, & illum. Nobis autem Deus reuelauit per spiritum suum. Et Eusebius oculi inquit Columbarum, vt pote,
4 qui inconniuēti acie intuentur vitam spiritualem. Suis enim exercitamentis assimilatur anima: & ad ea quæ agit, formatur. Oculi porro Ecclesiæ sunt, qui malitia carent, & acute vident Doctores. Plura nobis de pulchritudine, & columbinis Ecclesiæ oculis sub finē primi cap. in hoc opere dicta sunt: quæ facile poterit qui volet, inde repetere: & præsenti instituto accommodare. Quod vero nostra æditio habet. Præter id, quod intrinsecus latet. Lyranus reliqua secretiora corporis membra, quæ vestibus integun-
5 tur, nostroquè conspectui subtracta sunt, significare putat. Alij hoc ænigma explanare volentes significari volunt. Præstantiora adhuc quædam dona Ecclesiæ, aut vero cælestia præmia nobis recondita, nec dum satis manifesta. Possumus & nos iuxta proprietatem sermonis Hebraici præstantiam, ac dignitatem Episcoporum interpretari, qui vt oculi columbæ extra genas prominent,

ita & ipsi infacie Ecclesię extra populares principes cincinnorum appellatione designari solitos, eminentiores videri debēt. Hebræa sic habent מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ Hæc vero sic vertit: vetablus extra comam tuam & de suo addit, prominentes, nempe extra antias insigniores comæ capillos, quos solēt mulieres ornatus gratia, exfrōte pendentes, ostentare: Interquos grandiusculi oculi, qui etiā gratiam addunt muliebri faciei, molliter prominent. Verum & iuxta vulgatam nostram æditionem, & secūdam superius adductā inter
pretationem: id dictum exponere possumus de spirituali & cęlesti 2
vita Ecclesiæ, quæ nunc latet interius, & vt Paulus ait, abscondita est cum Christo in Deo aliquando tandem vniuerso orbi cum eodem summa cum gloria & maiestate appatitura. Tunc enim, vt testatur Ioannes, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.

Capilli tui, sicut greges caprarum, quæ ascēderūt 3
de monte Galaad.

¶Laudat Ecclesiam sponsus ab innumera egregij populi multitudine, quæ illi tantum gratiæ, & venustatis conciliat, quantum greges caprarum monti Galaad, quum ibi pascentes apparent, &
inde velut capilli ex capite pendētes comati capitis speciem pro- 4
cul spectantibus præbent. Quem sensum magis expressit noster interpres inferius capite sexto quū illud שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד sic vertit, quæ apparuerunt de Galaad. Vbi præteritum pro præsenti (vt frequenter fit in sacris literis) positum est, pro, quæ apparent de Galaad, procul nimirum spectantibus. In quē sensum etiā hoc loco dictum interpretabimur, ascēderūt, ascēdere apparētvt etiam in Græco legimus αἳ ἀπεκαλύφθησαν. Quod ad verbum sonat, quę
reuelatæ fuerunt. Sed eodem sensu. Est enim Galaad mons Iudęæ 5
ex altera Iordanis parte vberrimus, & alendis gregibus aptis-
1. Cor. 11. simus. Hunc igitur decorem, quem vt frequens, ac promissa co-
Dan. 2. ma mulieri, sic frequens populus Ecclesiæ conciliat (mulier enim vt inquit Paulus, si comam nutriat, gloria est illi) apposita comparatione significat hoc loco Spiritus Sanctus. Nam Galaad Chri

sto

1 sto recte comparatur, qui excisus sine manibus creuit in montem magnum, & omnia regna terræ obruit atque occupauit. Est præterea Christus mons & aceruus testimonij: quæ est eius vocis in sacra genesi, Ethymologia. Hic enim est (quemadmodum ipse de se testatur) qui in hoc natus est, & in mundum venit, vt testimonium perhibeat veritati: quique se eam obrem mundo missum esse admonet suos, quod illius opera mala esse ipse testetur. Iam vero pij homines ceu capilli nixi fide, & charitate a Christo, Gen.31. Ioan.18. Ioan.7.

2 quem Deus vniuersæ Ecclesiæ dedit pro capite, pendent: indeque suum trahunt incrementum, vt capræ quum depascuntur mōtē Galaad, velut ab eo pēdere vidētur: & eiusdē pascuis ali, atque augeri. Cuius generis comparatione ad idem mysterium significandum vsus etiam est Esaias in hunc modum. Hæc dicit dominus exercituum. Ecce ego visitabo Regem Babylonis, terram eius, sicut visitaui Regem Assur: & reducam Israel ad habitaculū suum, & depascetur Carmelum, & Basan: & in monte Ephraim Ephe.1. Esai.50.

3 & in Galaad saturabitur anima eius: Et Michæas ad Deum sic loquitur, pasce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ habitantes solos in saltu. In medio Carmeli pascentur, Basan, & Galaad iuxta dies antiquos & apud Zachariam, Dominus inquit, Reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs, congregabo eos: & ad terram Galaad adducam eos, & non inuenietur eis locus. His enim omnibus locis sub gregum, & pascuorum montanorum metaphoris populus Christianus, & Christus ipse suæ Mich.7. Zach.10.

4 Ecclesiæ caput: cuius doctrinis, & institutis pij alendi essent, designantur. Multa enim sunt in Christo propter quæ sui corporis mystici caput esse creditur, & dicitur, caput enim supereminet, vniuerso corpori tanquam dignissimum, & quod toti corpori prospicit ac prouidet secundum vim suam, & energiam in vniuersum corpus se infundens, & omnia membra replens: sic Christus (vt ait Paulus) ante omnes est: & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ, principium, primogenitus ex

5 mortuis, vt sit ipse in omnibus primatū tenens. Ipsum dedit Deus caput super omnē Ecclesiā, quæ est corpus eius, & plenitudo eius, qui oīa in oīb⁹. adimpletur pro adimplet passiua voce posita ꝓ actiua: vt annotāt & interpretantur Chrysost. & Græcus scholiastes. Interpretatur sese & ipse Paulus ad colossen. sic scribēs, in ipso habitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis repleti in illo ꝗ

idem Christus exponit, nil minus habetis ab illo quemadmodũ 1
in illo habitauit, ita & in vobis. Præterea ex capite in vniuersum corpus per neruos tanquam per quosdã ductus manat omnis sensus, & motus, quibus etiam nexibus totum corpus cõpaginatum & coaptatum coheret capiti. Sic ex Christo in vniuersam Ecclesiã per fidem, & charitatem ceu per neruos quosdam omnis sensus & motus spiritualis deriuatur ac sumministratur: & ijsdem veluti nexibus compaginata coaptataq; Ecclesia capiti suo Christo cohæret, a quo sua quoq; iusta sumit incrementa. Veritatem facientes 2
(inquit Paulus) crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam sum ministrationis secundum operationem in mensuram augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Neq; vero cœpit Christ⁹ caput esse Ecclesiæ, ex quo cępit ipse esse homo, sed sicut illa ab orbis initio extitit, sic ille inde vsq; mysticũ caput mystici corporis sui est. Quod quidem corpus truncum, aut acephalũ numquam fuit. Ipse est inquit. Glo. in 1. cap. Epistolæ ad Coloss. principium Ecclesiæ secundum diuinitatem. Id est, funda- 3
tor Ecclesię. Quia omnes iustos, qui ab Abel vsq; ad vltimum iustum generantur, virtute diuinitatis, & misericordiæ suæ dono illuminauit. Secundum humanitatem potest etiam dici principium Ecclesiæ, quia super fidem humanitatis eius fundata est, Et Augu. in Psal. 36. caput nostrũ, inquit Christ⁹ est: corpus capitis illi⁹ nos sumus. Numquid soli nos, & non etiam illi, qui fuerunt ante nos? omnes qui ab initio seculi fuerunt iusti caput Christum habent. Illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse iam, cre 4
dimus: & in cuius fide ipsi sanati sunt, & nos. Vt ipse esset caput totius ciuitatis Ierusalem, connumeratis fidelibus ab initio, vsq; ad finem. Iam vero sicut propter vnam fidem vnum caput Christum Ecclesiã ab orbis initio habere certum est, sic etiam inde vsq; cœpisse, atq; vnam eandemq; nunc esse, & vsq; ad finem seculi, perpetuam fore certum est. Ego inquit Christus vobiscum sum vsq; ad consumationem seculi, inde vero ab Abel primum extitisse Ec 5
clesiã communis est doctorum sententia multis rationibus, & auctoritatibus confirmata, ex quibus breuitati studẽtes has dũ taxat hoc loco breuissime referemus. Prima sit, quod cum inferius ca. 7 sponsus commendat sponsam, quod vna sit, perfectaq; & immaculata, talem oportet agnoscere Ecclesiam, quæ a primis suis initijs
perpetuam

1 perpetuam habeat & seruet perfectionem,& puritatem in suis fidelibus sanctis & iustis. At vero cum a iustitia, in qua creati fuerant, exciderint primi parentes, indigni redditi videntur, a quibus prima ducantur Ecclesiæ initia: dignus vero Abel, qui a iustitia nunquam excidisse legitur, inde vero ex qua commendatur a Christo & Ioanne, propter quã ipsum mortem appetisse illi testantur. Vt merito dicat Aug. in libro de Mirabilibus mundi hunc virginẽ fuisse, & martyrem, fideiq; doctorem, & inde alia ad nostrum in-
2 stitutum probandum sumi possit ratio, propterea quod is primus tres insignes ordines Ecclesiæ virginum. s. Martyrum, & doctorũ sustinuerit. præterea primus Abel legitur sacrificia deo grata obtulisse, quibus sacramentis suam religionem, & fidem de Christo venturo redemptore fuerit protestatus. omnis enim religio (vt affirmat Aug. contra faustũ) semper habuit aliqua signa exteriora in quibus conuenerint homines ad colendum Deum. Notus est denique ille Augustini locus. li. 15. de Ciuitate Dei. A Principio mundi inquit, processerunt duæ ciuitates, vna Dei, aliã Diaboli,
3 vna cælestis, alia terrestris. de filijs Adam vnus ędificat terrenã & Diabolicam, alius cælestem. Primus fuit Cain, secundus Abel.

Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus: & sterilis in eis non est.

4 ¶ Commendatur hoc loco Ecclesia a dentium pulchritudine, quã quidem pulchritudinem sponsus amplificat per comparationem dentium ipsius sponsæ ad gregem ouium concinne tonsarum, & lotarum, ac fœcundarum. Oues enim quum probæ tonsæ fuerint, & lotæ, albæ admodum apparent: nec virus olent. sic & dentes puellæ quum scabri non sunt, nec vlla viciati rubigine, albicãt, nec putridum spirant halitum. Additur præterea, omnes gemellis
5 fœtibus: & sterilis in eis non est. Vt efficax dentium vsus significetur, qui cibum probe conficientes sponsam vegetam reddunt, & fœcundissimam, quales sunt oues illæ, quæ gemellos pariunt, & alunt, quod rarum admodum est. Id vero cum singulis hoc loco tribuatur, ad vehementem facit amplificationem. Iam mystico dẽtiũ significatu hoc loco illos intelligimus, quos Paul9 in corpore Christi

sti

Ephe.4. sti mystico tertio loco numerat in Epistola ad Ephesios scripta pa 1
Heb.5. stores,& doctores,perfectos nimirum homines:quorum (vt idem ait) est solidus cibus:& qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni,& mali. Est enim dentium vsus aliorum quidem , vt anteriorum , solidos incidere cibos , aliorum vero, vt molarium,incisos commolere,ac commolitos vniuersi corporis pabulum futurum præparare,Ita & doctores Ecclesiastici sacrarum scripturarum,quas Prophetæ,& Apostoli conscripserunt,
locos cea inde incisos,& præmansos solidos cibos,debent populo, 2
& mystico Ecclesiæ corpori commolere, & tanquam spiritualem alimoniam infirmioribus,et imperfectis præparatã exhibere;atq; ea ratione vegetam,ac proletariam reddere Ecclesiam . Qui vero hanc functionem feliciter,& pro dignitate obituri sint, eos oportet concinne attonsos esse: Vetere scilicet homine sordido , & foetido, velut ouillo vellere,per exactã pœnitentiam deposito . Nam
vox הַקְצֻבוֹת pro qua vulgata nostra æditio hebet , tonsarum, 3
æqualium proprie significat. Vt intelligas, non vtcunq; tõsas oues: sed æquabiliter & concinne tonsas,quod certe ad gratiam ouium, & cõparationis elegantiã facit plurimũ. Oportet præterea eosdem aqua baptismi ablutos esse:& si deinde sordes aliquas peccatorum contraxerint,aqua lacrymarum, vt eas abluant omnem dare operam,vt sic candidos,æquabiles,& læues præstent dentes. Significatur deniq; fœcunditate ouium gemellos parientium, & alentium, fœcunditas spiritualis doctorum,& prædicatorum illius temporis
mitium,& benignorum instar ouium,qui sua prædicatione,vitæq; 4
exemplo multos pariebant,et alebant Christo liberos:&(quod maxime commendat primigeniæ illius Ecclesiæ fœlicitatem, & præsentis in fœlicitatem vehementer damnat) quod tunc ex prædicatoribus,& doctoribus Euangelicis,quales erãt Apostoli omnes,& Episcopi nullus tunc esset sterilis,sed omnes fœcundi, & proletarij. In quem etiam vsum munus Euangelicum se a Christo suscipisse scirent,quibus dictum fuisset a præceptore,ego posui vos,vt eatis,
Ioan.15. tis,& fructum afferatis:& fruct⁹ vester maneat. At vero nuncquã 5
pauci sunt Episcopi non effœti,& steriles, quam pauci Euangelium prædicant,aut sacramenta ministrant, aut fructus Christo afferunt non perituros. Sancti doctores inquit Tho. bene dentibus conformantur ,qui spirituales cibos , quos simplices capere non possunt

1 possunt, ipsi quodammodo exponendo comminuunt. Dens Ecclesiæ præcipuus erat Petrus, cui dictum est, surge, occide, & manduca. Ac si diceret, hos quos ad fidem conuertis, occide ab eo quod sunt, vt desinant esse peccatores, & manduca. Hoc est transfer in corpus Ecclesiæ. Bene autem hi dentes ouibus tonsis, & lauacro lotis comparantur. Solent enim oues post tonsionem currenti aqua ablui. Ne illotus sudor corpori adhæreseat, & scabiem generet. Tonsæ ergo oues sunt, sancti rectores & magistri Ecclesiæ, qui et lauacro baptismi abluti sunt, & vellera. i. facultates & substantias suas

2 cro baptismi abluti sunt, & vellera. i. facultates & substantias suas pro Christo amiserunt, qui secundum verbum Domini vendunt omnia sua, & dant pauperibus, & nudi & expediti sequuntur Christum. Hęc ille, quibus hæc addere visum est; quod quemadmodum oues æqualiter tonsæ, & probe lotæ deposito vellere & abluto sudore alacriores, & cibi appetentiores ad pascua accedunt, potentius nutriuntur, ac vegetiores & ad conceptum acomodatiores redduntur, sic & doctores deposito vetere homine, abiectisq; facultatibus in vsus pauperum & lauacro baptismi a sordibus abluti sa-

3 crarum scripturarum pascua auide admodum depascuntur, & in vsum corporis Ecclesiæ exacte commolunt, conceptoq; verbo veritatis fœcundati instar fœcundarum ouium & placidarum gemellos Christo edunt & alunt fœtus eiusdem fidei professione quàm simillimos. Tales certe olim Christo pepererat Paulus galatas, quos deinde rursus parturiebat, tales etiam eidem peperit & aluit Thessalonicenses. Vide vero, num comparatio hæc dentium spon-

4 sæ ad gregem ouium cum suis gemellis, quæ alioqui nimis dura & extranea videtur, molliri possit, si verbum illud עֵדֶר quod noster interpres pernominatiuum pluralem vertit greges, per genitiuum singularem gregis verti conueniat; iuxta proprietatem sermonis Hebraici. Vt intelligamus, assimilari dentes sponsæ non ad gregē tonsarum, sed ad dentes gregis. Et maxime quidem conuenit episcopis, & rectoribus Ecclesiæ, vt exacto suo iudicio, ceusuis dentibus recte secantes verbum Dei (vt hortatur Paulus) & reiectis super-

5 uacaneis quæstionibus, suos quisq; gemellos inde alant, quemadmodum & oues suos agnos de pascuis, quæ suis carpunt dentibus. In hunc vero modum conuenire quoq; videtur, vt capite proximo & septimo nominatiui quidam sumantur pro genitiuis, vt suis locis indicabimus, sicut vita coccinea tua: & eloquium tuum dulce.

Sicut

Sicut vitta coccinea labia tua: & eloquium tuum 1
dulce ficut fragmen mali punici, ita & genæ tuæ
absq; eo, quod intrinsecus latet.

¶Multa gratiarum genera hoc versu significari videntur: & ab his quasi membris quibusdam pręstantibus Ecclesia cōmendari. non parum gratiæ addunt mulieri rubra labia & compressa, sicq; molliter diducta, vt videatur breuis & angusta quędam vitta coccinea ipsius ori circū ducta, aut (vt alij ex Hebræo vertunt) filum
coccineum. τοσπαρτιον κόκκινον funiculus coccineus. Mihi vero hęc 2
sponsæ labia Euangelistas, doctores, varijs linguis loquentes, & sermonum interpretes (quos inter membra corporis Christi Paul⁹ numerat) significare videntur. Rubra quidem labia, propterea quod vniuers⁹ eorū sermo sit de passione & morte Christi. Indeq; omnē vim habeat; exilia vero instar vittæ, aut fili, aut funiculi, Nēpe, quę nō turgeant sesquipedalibus verbis, nec spectent ad ostentationē, aut inanem gloriam. Paulus enim maximus ille Euangelista & doctor, qui omnium linguis loquebatur, omnia interpretabatur, sic
de se Corinthijs loquebatur. Ego fratres cum venissem ad vos, ve- 3
ni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ annuntiās testimonium, hoc est, mortem Christi. Neque enim iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et alibi, non enim prædicamus nos metipsos, sed Iesum Christum. Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Horū porro labiorū tanta vis est in dicendo, tantus sermonis lepos & suauitas, tā
ta efficacitas, vt auditores pendentes teneant, & velut funiculis coc- 4
cineis ab auribus vinctos post se trahant. Illos præsertim, quibus aures ad audiendum Deus dederit; vt Lydiæ illi purpurariæ, cuius Dominus dicitur aperuisse cor, vt intenderet ijs, quæ a Paulo dicebātur. purpuraria nimirū mulier purpureis funiculis capta a purpureis euāgelizātis Pauli pēdebat labijs. Theodoretus putat hoc loco allusū esse ad funiculū illum coccineū, qui pendēs de fenestra domus Raab signū fuerit ipsi, & parētibus, totiq; familiæ ipsius sa
lutiferi: isq; typus fuerit Ecclesiæ spōsæ Christi, ex cui⁹ ore gratio 5
sus, pulcherq; sermo tinctus Christi sanguine pendeat, vt de fenestra Raab funiculus ille coccineus. Et labia inquit, tua proferūt sermones veros, velut funiculo auditores expiscantes, & ligantes. Demulcet. n. sermo tuus auditores, nec sinit eos euadere: sed tuis cogit adhærere labijs. Hæc ille. simile quiddā hoc habet cū Typo eloquē

1 tię, quę in Hercule gallico proponũt Grçci.[Hũc enim pĩgunt mag nã homınũ turbã catenulis aureis ex ipsi⁹ ore prodeũtib⁹, & audi torũ auribus insertis, post se trahere. Cũ igitur tãta sit sermonis Ecclesiæ energia, & suauitas & auditorẽ tãtopere delectet, merito eloquiũ ipsius tanquã suaue secũdo loco post eloquij ministros cõmẽdat, quã dulcia faucib⁹ meis eloquia tua inquit David sup mel ori meo. Genas vero non mẽbranas, quę tegunt oculos, sed partes inferiores a cilio ad vniuersas partes illas oculis subiectas, quas radi
2 in fœminis duodecim tabularum interdicto antiqui vetuerunt, pudoris sedes esse arbitrati, quod ibi maxime appareat rubor præsertim in honestis, & pudicis fœminis, vt si quid eas audire parum honestum nedum facere, contigerit, statim genæ rubore suffundantur, ea nimirũ parte ex corde vna cum spirituoso sanguine in vicium erumpẽte Nemesi: impudentes vero, & procaces, siquid sibi turpiter dictum, aut factum doleant, non vlla Nemesi, aut indignatione accẽsæ, sed pœnæ, aut domini alicuius timore territæ pal-
3 lent, sanguine in nigrũ ex toto corpore iuuandi cordis gratia intro recurrente: at vero nec Deum, nec homines veritæ nihil mouẽtur. Quam peccandi impudentiam Dominus per prophetã suũ Ieremiã sic exprobrat Synagogæ, frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere, vt ergo impudẽtiam, & procacitatem acriter reprehendit Deus in Sinagoga, quam ideo repudiauit, sic etiam ingenuum pudorem, & summam honestatem in sua Ecclesia recens nupta congrua admodum comparatione ad fragmen mali punici, Ierem.3.
4 aut iuxta Hebræum, ad partem alteram, eam scilicet (vt annotat Lyranus) quæ soli est exposita, laudat. Ea namquẽ pars media, quæ solis excipit radios, decoctior est altera: atquẽ eam obcausam rubicunda. Genæ autem cum similes pomis sint, quæ Græcis Μῆλα dicuntur, & ipsæ, Μῆλα ab illis appellantur, nulli malorũ generi magis assimilantur, quã malo punico dimidiato: quod superne cũ exuberet, rubeat quẽ molliter inde deorsum deprimitur, ac min⁹ rubet quod etiã inquacũq; humana facie bene habita, & cõformata præ
5 sertĩ muliebri, possis obseruare. Mysticæ vero Ecclesiæ genę pphetę esse videntur, quã secundũ functionẽ, & mẽbrũ in mystico Xpi corpore secũdo constituit Paul⁹ loco, pphetas enĩ dimidiato malo punico ad solẽ verso quã simillimos esse oportet. primũ quidẽ pudibũdos, & ingenuo rubore suffusos: nõ impudẽtes, & procaces nõ pallidos & hypocritas: sed ingenuos, modestos, & veraces: quiq; oriẽtis solis iustitiæ lucẽ excipiãt cãdidã, & viuificã: & quicũ Paulo dicere 1.Cor.3.

2.Cor.3. possint. Nos omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in 1
2.Cor. 4. eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. Et rursum, Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu. Hunc ergo solem perpetuo spectans Ecclesia, assiduos charitatis, & scientiæ excipit radios, quorum alijs excoquuntur omnes, qui in ea residere possint crudi humores, & superuacanei, & contra populi vicia ipsius excitatur indignatio. Aliorum vero ad intima vsq; penetran- 2
tium vi diuinorum consiliorum variæ proueniunt in ipsius mente notitiæ, & futurarũ rerum præsensiones, quasi grana sub mali punici cortice latitantes. Id quod verba illa designare videntur, præter id quod intrinsecus latet: aut quemadmodum alij interpretantur verba illa מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ extra comam tuam, sic enim prominere videntur genæ, vt superiores mali punici partes. sponsæ porro genas intra se diuina mysteria celantes prominere intelligimus extra comam, prophetas nimirum in facie Ecclesiæ pulchre excel 3
lere principes populares a Christo dependentes, vt prominent genæ formosę, & bene habitæ puellæ extra antias. Fructus iste inquit eusebius, acerbo & advescendum inutili circumtegitur cortice; sic & acerba & continens, duraq; vita custos est bonorum temperantiæ. Harum porro genarum & aliarum omnino dissimilium
3.Reg.22 singulare extat exemplum in libris Regum. Micheas enim cum videret, quæ ipse vere prædixisset iniquo animo accipi ab A- 4
chab Rege Israel, & contemni, Regis impietatem, & vecordiam pe rosus hæc superioribus indignabundus addidit. Propterea audi sermonem Domini. Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris & a sinistris. Et ait Dominus. Quis decipiat Achab Regem Israel, vt ascendat, & cadat in Rhamoth Galaad? Et dixit vnꝰ verba huiusce modi, & alius aliter. Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait, ego decipiam illum; cui loquutus est Dominus, in quo? Et ille a- 5
it, Egrediar, & ero spiritus mendacij in ore omnium prophetarum eius. Et dixit Dominus, decipies, & præualebis. egredere, & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mẽdacij in ore omniũ prophetarum tuorum qui hic sunt. Et Dominus loquutus est contra te malum. Accessit autem Sedecias filiꝰ Chaanana, & percussit

1 Michæam in maxillam, & dixit, Mene ergo dimisit spiritus Domini, & loquutus est tibi? Rubent etiam prophetæ proprio tincti sanguine: quo effuso, fidei suæ, & oraculorũ veritatem attestati sunt. Ecce inquit Christus scribis, & pharisæis, Ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & flagellabitis in Synagogis vestris: & persequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est a sanguine Abel iusti vsquè ad sanguinem Zachariæ filij Bara Matt.23
2 chiæ, quem occidistis inter templum & altare.

Sicut turris Dauid Collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille Clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

Collum oblongum, firmum, & rotundum pulchram puellam de
3 cet maxime, tale vero hic describitur, & commendatur spõsæ collum ex illius ad turrem quandam a Dauide affabre factam collatione. Legimus in libris Regum, Dauidem cum creatus fuisset Rex in Hebron, comparatis copijs ex duodecim tribubus, inuasisse Ierusalem, & longe contra opinionem Iebusæorũ, qui tum eam vrbẽ tenebant, expugnasse, habitasseque Arcem Syon eius vrbis Acropolim, quam vndiquaq; muniijt ædificijs, Ideoq; ciuitatem Dauid dictam fuisse. Et quidem certe admodum fit verisimile, in arce Siõ
4 mediam fuisse turrim, quæ hic dicitur מִגְדַּל דָּוִיד turris Dauid, vt tota arx dicta fuit עִיר דָּוִיד ciuitas Dauid, qua ille munierit ædificijs, nẽpe propugnaculis, quę noster interpres significari putauit nomine תַלְפִּיוֹת. Septuaginta verbum Hebraicũ seruarunt, verterunt enim θαλπιώθ existimantes nomen esse loci, in quo turris sita esset. Achila, vt refert Theodoret⁹, & tres illi patres, ἐπάλξεις Symmacius ὕψη Altidines. Lyranus quoniã putat turrim dũtaxat
5 proportionem, & similitudinem habere ad collum, & eatenus tantum rationem habendam esse huius similitudinis, nullam mentionem facit propugnaculorum, per quæ tamen Glõsa intelligi vult firmas ex scripturis sacris sumptas sententias, intra quas tuti ab incursantibus agunt prædicatores, qui Ecclesiæ collum dicuntur, propter hostium de longe speculationem. Collum enim inquit,

1 ciebant. Tales vero videntur fuisse Diaconi, quos Ierosolymis primum institutos ab Apostolis refert Lucas, viros boni testimonij, Acto. 6.
plenos Spiritu sancto, & Sapientia, vt illorum ope & auxilio nixi Apostoli orationi instarent, & prædicationi. Quales etiam Paulus ad Thimotheum scribens in singulis Ecclesijs vult institui. Pudicos nimirum, non bilingues, non multo vino deditos, non turpis lucri cupidos. Habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi inquit probentur primum, & sic ministrent, nullum crimē ha- 1. Thim. 3.
2 bentes. Et tandem subiungit, Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu. Hi certe longa spe sua in cælum assurgunt rotundi, nec vllis viciorum tuberibus inæquabiles, in flexibiles etiam, mirisquè charitatis viribus roborati omnia sustinent. Occidi possunt: sed flecti nequeunt. Atquè huius ordinis apparet fuisse ex vtroquè sexu, qui se totos destinassent ministerio Apostolorum, quique eos prædicantes affectarentur, omnique procurandi, & pa
3 randi victus leuarētur cura, omnia denique præstarent officia necessaria, vt his curis liberi illi in prædicatione Euangelij, & oratione toti esse possent. Quales Paulum Diaconos habuisse Fortunatum, Achariam, Stephanam, Priscam, & Aquilam, Lucam, Marcum, Timotheum, & Epaphroditum, ex eiusdem Epistolis licet colligere. De luca namq; Paulus quū Romæ in vinculis ageret, sic scripsiit ad Thimoteum, Lucas est mecum solus. Et de Marco, Marcum, inquit, assume & adduc tecum: est enim mihi vtilis 2. Thi. 4.
4 in ministerio. De Timotheo ad Philippēses, Experimentū inquit, ei⁹ cognoscitis, quod sicut patri fili⁹ mecū seruiuit in Euāgelio. De Epaphrodito ad eosdē, Epaphroditū fratrē, & cooperatorē, & cōmilitonem meum, vestrum aūt Apostolum, & ministrū necessitatis meæ. Eccipite itaq; illū cum omni gaudio in dn̄o: & eiusmodi in honore habetote. quoniā ꝓpter opus Xp̄i vsq; ad mortē accessit tradens aīam suā, vt impleret id, quod deerat ex vobis erga meum obsequiū, de Prisca & Aquila sic scribit ad Romanos. Salutate pri Philip. 2.
5 scam & Aquilā adiutores meos in Xp̄o Iesu, qui pro aīa mea suas ceruices supposuerūt. De reliqs vero ad Corinthios scribēs, nostis inqt, Stephanę domū & fortunati & Achaici, q̄ sūt primitiui Achaię: & in ministerium sanctorum ordinauerūt ipsos. In his ergo, qui Apostolis, reliquisq; sāctis Euāgelij prçconib. sic se addixerāt, vt ꝓ illorū vita tuēda, & Euāgelica functione promouēda colla sua im- Rom. 16. 1. Cor. 16.

 piorum

piorum gladijs libenter supponerent, quis non Ecclesiæ collum 1
agnoscat?Quis non obseruet ex his velut,ex Dauidica turri Mille
pendere Clypeos? Omnia scutorum genera, omnemque heroum
Christianorum armaturam, in quibus videt velut inditissimo armamentario, omnia fidei mysteria, & sacrarum literarum, quæ
hæc confirment, reposita esse testimonia?quippe quos audiat plenos esse fide,& sapientia, quique mysterium fidei habeant in conscientia pura.Scutum quidē Christianorum fidem esse docet Paulus,quo omnia tela ignita pessimi hostis nostri illæsi possimus ex 2
Pro.30.a. cipere: atq; extinguere:& hic ipse Salomon oĩs inquit,sermoDei
ignitus id est,ceu igni repurgatus,clype⁹ est oĩbus sperātib⁹ in se.
Hoc est, qui eo sermone fidunt. Hæc igitur sit turris Dauid, hæc
excubitorum specula, hoc armamentarium & collum Ecclesię.Hi
primores secundi ordinis inEcclesia,qui sub colli symbolo siti pro
xime sub Capite designantur, vt primores Regni Aegypti sub.
Haba.3. primogenito Pharaonis typocapitis designato.Habac. cap.3.Alij
per turrim Dauidis inexpugnabilem intelligunt prædicatorum 3
constantiam: & per eiusdem propugnacula, sacrarum peritiam
scripturarū.Mille clypei, inquiunt tres illi patres,videlicet Actiones decem diuinorum præceptorum ipsa decuplantes pręcepta,&
ipsæ rursum decuplatæ iuxta legem naturalem.tanquā denariam:
atq; ita implentes numerum millenarum. Velut quidam clypei
ad seruandum te inuulnerabilem a iaculis inimici, a rationali potentia,quasi a collo tuo pendent.In hac.n.quærit sponsa bonā Dei
voluntatē,& persuadet virtuti quidem concupiscibili illam expe- 4
tere;virtuti vero irascibili,pro illa propugnare;& per vim suā rationalem quinque sensibus vtitur ad discretionem ipsius boni, &
vocali virtute ad huius demōstrationē,& prolifica virtute ad eiusdem incrementum,ac per has decem potentias (Rationalem dico,
concupiscibilem,irascibilem,& quinq; sensus,vocalem quoq;efficaciam,& naturalem prolificā)naturalis lex cōstituitur;& per decē
diuina præcepta,ad actionem boni adiuuatur hisce veluti substratis,atq; hæc quidem decem præcepta a lege naturali cōplexa decu 5
plans lex naturalis iuxta horū actiones,cētenariū efficit. Rursum
actiones decuplans iuxta subsistentes sibi decem potentias, complet millenarium:Atq; ita pendentes (sicut dictum est)Mille clypei significant,legem scriptam,& legem naturalem sibi inuicē (vt
decet)congruere, in eo quod pendent a rationali potentia sponsæ,
velut

1 velut ab ipsius collo, hancq; custodire ab oĩb⁹ ipsi insidiantibus.

Duo hubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in lilijs.

¶Incorruptæ, beneq; habitæ puellæ huberum pulchritudinem,& laudes in his maxime consistere affirmant acuti formarum spectatores. Nimirum, quod parua sint, rotũda, solida, nec diffluentia, sed contracta, comparia, nitida, & succulenta. Atq; ex his omnibus no
2 tis hoc loco sponsæ laudantur hubera per eorum assimilationem ad gemellos capreæ hinnulos electa carpentes pascua. Hinnuli nã que capreæ sua paruitate placent: præsertim quum se colligũt, & in orbem contracti erumpere velle videntur, & exilie; Placent & inde plurimum, quum non macilenti sunt, strigosi, aut luteleti, sed nitidi, & succulenti. Tales vero sunt, qui in pratis floridis, minimeque paludosis inter lilia ibidem crescentia sua carpũt pascua. Pla-
3 cet deniq; in gemellis, quod vno partu æditi compares sunt, & quã simillimi. Quæ allegoria eas diaconorum Euãgelicorum partes adũbrare videtur, quas illi non iam prælatis, & perfectis: ceu collũ capiti, sed inferiorib⁹, & imperfectis, ceu vbera paruulis præstare deprehenduntur. Quas etiã Paulus gubernationes visus est appellasse, propterea quod illi tãquã æconomi, & dispẽsatores quidã gubernandis: & procurandis, bonaq; fide dispẽsandis bonis Ecclesiæ præfecti essent. & speciali quodam Dei dono ad id munus recte pera
4 gendũ prediti. Quod etiã mun⁹ Laurẽtiũ Xysti diaconũ sãctissime administrasse legimus, suo enĩ diacono põtifex quũ ad suppliciũ raperet, siquid habes inquit, in thesauris, pauperib⁹, distribue. At ille impiger thesauros Ecclesiæ altera die distribuit, & dedit pauperibus (vt narrat Ambrosius in historia) & per eorũ man⁹ in cælestes transmisit thesauros. Sed in eo illi maxime huberũ Ecclesiæ officium præstare videtur, quod ex Euangelio, & Pauli Epistolis lac paruulis, velut ex duobus vberibus videtur exprimere. Diaco
5 norum namq; esse munus, Euangeliũ, & Pauli Epistolas populo prædicare, testatur Isidorus in Epistola ad Ludifredũ in hæc verba. nouimus inquit, ad Diaconũ pertinere, assistere sacerdotib⁹, & ministrare in omnib⁹, quæ agũtur in sacramẽtis Christi, in baptismo, siue in chrismate, & patẽa, & calice. oblationes quoq; in ferre & disponere in altari. Cõponere etiã mensã Dñi, atq; vestire, cruçẽ ferre & prædicare Euangelium, & Apostolum ad populum. Nam sicut

D. 25 cap. perlectis. lectoribus vetus testamentum, ita diaconis nouum prædicare, præ 1
ceptum est. Quem etiam locum Gratianus retulit in decreta Pontificum. Et inde ego coniecturam facio, de horum ordine fuisse doctores illos, quibus ab Episcopo olim priuatim instituendi viua voce tradebantur, qui baptizandi essent. Ideo tunc dicti Græca voce cathecumeni: cũ ab illis instituti essent. Atq; ideo postremo loco tanquam primarijs doctoribus succenturiatos post hos, quos Paulus pastores appellauit, collocatos, & doctores ab eodem fuisse appellatos. Qui & Diaconos olim diuisisse Eucharistiã populo, ex 2
Euseb. Hi sto. Eccle. lib. 10. historia Eusebij nouimus. Hoc enim ille refert libro Decimo ex Niceno Cõcilio Decretum. Et ne Diaconi Presbyteris prȩferãtur: ne ve sedeant in concessu præsbyterorũ, aut illis præsentibus Eucharistiã diuidant; sed illis agẽtib9 solũ ministrent. Si vero præsbyter nullus sit, tunc demum & ipsis licet diuidere. Aliter vero agentes abijci iubent, aut forte legendum, debent. Atq; ex his locis manifestum summere licet argumentum, septem illos Diaconos, qui primi fuerunt creati ab Apostolis, his in prædicatione Euangelij 3
occupatis, in hoc etiam præfectos fuisse mensis, vt non tantum, quas viduæ, cæteriq; offerebant eleemosynas acciperent, & inde alimenta sanctis omnibus, qui tum in commune viuebant, mensis apposita ministraret: sed etiam vt Eucharistiam populo distribuerent. Eosdem præterea dum per has occupationes licebat, Euangeliũ prædicare solitos fuisse, inde certam licet facere coniecturã,
Acto. 6. quod in Actis Apostolorũ refertur, surrexisse quosdam de Synagoga, quæ appellabatur libertinorũ, & Cyrenensiũ, & Alexandrinorũ, & eorũ, qui erãt e Cilicia, & Asia, & disputasse cũ Stephano: nec potuisse resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur. Nec 4
alia causa fuisse videtur, quamobrem aut eius Synagogæ homines cum Stephano disputauerint, aut ille signa faceret, & prodigia prȩter legis, & libertatis Euãgelicæ prædicationem. Nã sic male interpretantes illi libertatem, quam Stephanus prædicaret, sicut scribæ & Pharisæi falso obijciebant Christo eandẽ prædicanti; quod Mosis legem solueret, & violaret: Ita & ipsi eam Stephano struxerunt 5
calumniam, quod diceret, Iesum Nazarenũ templum fore destructurum: & traditiones Mosis mutaturum. Signa præterea, & prodigia, quæ ædidisse idem dicitur, non aliam ob causam ædenda fuerunt, quam in Euangelicæ doctrinæ confirmatione, & illius sapientiæ comprobationem, quam Spiritus sanctus per eum loquebatur

infidelibus

1 infidelibus in, quem vſum poteſtatem ædendorum miraculorum Eccleſiæ traditam fuiſſe, teſtatur Paulus. Hæc ergo ſunt pulcherrima Eccleſiæ ſponſæ Chriſti hubera gemellis capreæ hinnulis quã ſimilima. imprimis quidem parua: erant enim Diaconi illi, ad quorum exemplum reliquos ſe cõponere opus eſt, ex profunda humilitate, & abiectione ſui omnium miniſtri, & omnibus ſeruiẽtes, ac ſubditi; paria, & interſe quã ſimilima, quia ex ſumma charitate, maximoq; conſenſu omnia agebant(erat enim omniũ cor vnum, & 1.Cor.14.
2 anima vna) eodem partu ædita, nempe eadem fide nati filij Dei. Solida, contracta, & quaſi eruptura, quia homines illi nullo luxu, aut doctrinæ vanitate diffluẽtes, actuoſi erãt, & ad beneficẽtiã oppido quã propẽſi: ac ſolicitudine (vt Paulus ait) nõ pigri: ſpiritu feruentes, dño ſeruiẽtes & ſpe gaudẽtes. Boni ſucci plena, viri nimirũ pleni Spiritu ſancto, & ſapientia. Paſcuntur demq; inter lilia, primũ ex ſacris literis ſancta ſumunt documenta inſignium pietate, & omni virtute virorum exemplis confirmata, & ceu lilijs illuſtrata: quo Acto.4. Rom.12.
3 ſuauiſsimo condimento vna cum quotidiano: & ſuper ſubſtantiali Euchariſtiæ pane primum ſe ipſi alunt, ac replent, vt eo alimento ſuos deinde alant, & repleãt paruulos. Tum quia corporalia alimenta victui ſanctorũ neceſſaria, ex illis duntaxat hominib⁹ inter viros ſingulari candore vitæ, ac puritate præcellẽtes, virẽteſq; conuerſantibus decerpunt: & propter geminum hoc munus duo dicũtur Eccleſiæ hubera. Sunt, qui, quæ hactenus de mẽbris ſponſę dicta ſunt, Doctoribus Eccleſiaſticis diuerſis rationibus competere Glos.
4 exiſtiment. Vt ijdem oculi dicantur Eccleſiæ, quia occulta vident: dentes, quia improbos corripiunt, & caſtigationis dẽte confectos, in corpus Eccleſiæ ingerunt: collum, quia vitalem gratiæ ſpiritum, & ſpirituales cibos reliquo corpori ſuminiſtrant: Hubera, quia lac paruulis in Chriſto exhibent. Sed neſcio, an hoc ſatis conſtet cum ordine illo, quẽ in ſuo corpore Chriſtũ cõſtituiſſe docet Paulus: & nos retro admonuim⁹. Nã tametſi ijdẽ doctores hæc & omnia præſtare poſsint officia, nihilominus crediderim Chriſtũ, quũ cæ-
5 lum conſcendiſſet, ſic ſua hominibus dona diſtribuiſſe, vt in ſingulis gratiarum muneribus eſſe voluerit, qui excellerẽt alios, qui hęc eadem cum ipſis haberẽt cõmunia: & a functione, in qua prętaret cæteris, locum in ipſius corpore, nomenq; ſortirentur. Quemadmodum de nouem Angelorum ordinibus cõſtans eſt Eccleſię opinio, quod licet cuncta gratiarum munera omnes acceperint, alia tamen

Heb. 1. alijs largius sint tributa. Ita vt seraphini appellētur, qui cæteris 1
charitate præstant: Cherubini, qui sapientia, Ac cæteri eodem mo
do. Diaconos igitur Ecclesię hubera caprę̨ hinnulis similia dictos
existimo, Ideo quod dono Christi præ cęteris officiosi, velut filij &
imitatores cælestiū caprearum bona fide, summaq; diligētia ijs mi-
nistrēt, qui hæreditatē salutis capiūt. In quorū etiā ordinē pios illos
Reges, ac Principes referre posis, qui Christi pauperes, & Sacer-
dotes, quo expeditius cultui diuino, & prædicationi Euāgelicæ va
care posint, suis alunt opibus, vt olim fecisse legimus constanti- 2
num, & eius matrem Helenam, & plerosque alios pios Principes,
& eorum coniuges, quos suę Ecclesiæ nutricios & nutrices, domi-
nus per Isaiam pollicitus fuerat.

Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam
ad montem. Myrræ, & collem thuris.
Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te.
Veni de libano sponsa mea. Veni de libano, veni: 3
coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir, &
Hermon, de cubilibus Leonum, de montibus par-
dorum.

¶ Quemadmodum Paulus Apostolus sibi bene conscius cupit hu-
ius corporis solui vinculis, & Christo frui in vita beata, Itē & Apo 4
Philip. 1. stoli omnes (vt idem testatur Apostolus cōmuni suo & collegarū
Rom. 8. suorum nomine) intra se gemunt reuelationem filiorum Dei expe
ctantes, nimirum, redemptionem e corpore suo: nempe e corporis
sui corruptione, & mortalitate. Sic etiā omnis Ecclesia, ingemiscit,
& parturit corruptioni subiecta non volens, sed propter eum, qui
subiecit eam sub hac spe, quod ab omni impiorum iniuria, & cor-
ruptionis seruitute tunc demum liberāda est, quum ad nouam re-
surrectionis vitam immutata, plenam cōsequuta fuerit libertatem. 5
Atq; huius libertatis desiderio tunc maxime afficitur, quum diui-
no secretius afflata Spiritu in se loquentē, & delitias facientem sen
tit sponsum suum. Ille autem cardiagnosta nouit probe, quid spon
sæ suæ spiritus desideret: & quæ postulat, ex ipsius sententia postu
lare, quæq; ipse vltro præstare velit: Nisi, quod sponsam suā in prę
senti

1 senti vita diutius detineri, plerisq; alijs, quos, vt suæ imagini conformes fiant, nouit a patre suo fuisse prædestinatos, necessariũ esse iudicaret. Id quod animaduertens Paulus Philippẽsibus dicebat, coarctor e duobus desideriũ habẽs dissolui, & esse cũ Christo multo magis melius: per manere autẽ in carne necessariũ propter vos. & hoc cõfidens scio, quia manebo, & per manebo omnib. vobis ad profectu vestrũ, & gaudium fidei. Suã ergo Ecclesiã deprehẽdens Christus superiorib⁹ laudib⁹, & delitijs ad beatæ vitæ cupiditatẽ
2 vehemẽter fuisse accensam, & quo plenius suo sponso frui possit, a Tyrannorum iniurijs, atq; alijs humanæ vitæ calamitatibus vt liberetur, gemitibus in effabilibus contendere, admonet ipsam salutis eorum, qui & ipsi ad eandem gloriam prædestinati ipsius prædicatione vocandi sunt: atque ad beatam vitam promouendi. Ob idque in illorum gratiã in vita, vt patienter duret, omniaq; propter electos fortiter ferat in cõmoda exẽplo Pauli, in fideq; permaneat, hac spe nitẽtẽ hortatur, futurũ proculdubio, vt in die Resurrectio
3 nis corã vniuerso orbe amplissima præmia suorũ laborum & rerũ præclare gestarũ receptura, hoc magnifico elogio a sponso suo in cælum euocetur, tota pulchra es amica mea: & macula nõ est in te. Veni de libano sponsa mea, Veni de libano, Veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus Leonum, de montibus pardorum, se tamen in cælum abire statuisse, ibique orationibus & votis sanctorum, ceu in monte Myrrhifero, & colle thurifero & se, & ipsam oblectare decreuisse interim, dum
4 lucidissima illa resurrectionis dies per stata tempora decurrentib⁹ annis accedit. Cuius ingenti luce Reges, & Principes, omnesquẽ potestates, quorum dominatu, quasi altissimorum montium vmbra, Ecclesia premitur, tollantur de medio. Quod mysterium hoc ænigmate designatur. Numerosa nanque valdeq; efficacia Ecclesię vota precesque amplissime commendat Christus sumpta metaphora a monte Myrrhifero, & colle thurifero: qui accensi in gentem, suauemq; suffitũ spirent. Quæ enim a primordijs suis superius Su. Cap. 3.
5 dicta fuit de deserto ascendere, sicut virgula fumi ex aromatibus Myrrhæ, & thuris & vniũsi pulueris pigmẽtarij, iã nunc propter maxima, quæ fecit incrementa, mõs Myrrhæ dicitur, & collis thuris: propterea quod innumera piorũ multitudo quæ igne charitatis, & Spiritus Sancti accensa in vnitatem fidei suas preces coniunxerit, instar montis myrrhiferi habeat in præcellentibus, & collis

 thuriferi

thuriferi in humilibus, ceu monticulus quidam & appendix illis 1
adhærentibus: qui totus succensus famiget: & suorum aromatum
suffitum copiosissimum in cælum, & ad Dei vsq; conspectum trãs
mittat. Qua etiam metaphora vsus Ioannes inquit. Et ascendit fu
Apoc. 8. mus incensorum de orationibus sanctorum, de manu Angeli corã
Deo. Sub hac itaq; metaphora se in cælum recipere Christus signi
ficat, vbi montis huius myrrhiferi et collis thuriferi conduntur ca
cumina, inde vsq; in finem sæculi Ecclesiæ suæ opem laturus. Nec
sat habet sponsus præsentem, & assiduam suæ sponsæ opem polli- 2
ceri: sed vt in tantis malis futura bona meditando, infracta duret,
totaq; innouetur, magnifico hoc promisso eandem mirum in mo-
dum recreat & confirmat. Nempe, quod tandem vbi aspirauerit
dies resurrectionis, & omnis hostilis potentiæ vmbra euanuerit, au
dientibus ac spectantibus omnibus, tam hostibus, a quibus misere
oppressa fuerit, quam amicis angelis, quorum fauore & ministerio
profecerit, hæc ab ipso sit auditura, tota pulchra es amica mea: &
macula non est in te. Veni de libano sponsa, veni de libano, veni 3
coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cu-
bilibus leonum, & de montibus pardorum. Significatur enim hoc
ænigmate in primis ille status in generali resurrectione futurus,
Matth. 13. quũ solos illa iustos pro mẽbris corporis sui est habitura: separatis
nimirum malis, vt in Euangelio prędictum fuit, de medio iustorũ.
Qui quidem iusti duplici nomine pulchri erunt: tum quod omni
Ephe. 1. peccato tam leui quam graui carebunt: cum separauerint Angeli
ad Christi imperium omnia scandala de regno eius: & sicut electi 4
sunt a Deo patre per Christum ante mundi constitutionem, sancti
& immaculati in charitate in conspectu ipsius apparebunt: Tum
quod, quæ seminata fuerint iustorum corpora corruptioni, & mor
ti obnoxia, ignobilia, & infirma, surgent incorrupta, fulgentia, &
1. Cor. 15. firmissima: quum scilicet mortale hoc induerit immortalitatem, &
corruptibile incorruptionem. Atq; ita demum quum sublato de
Ephe. 5. Ecclesia omni peccato, & corruptione omniq; tum corporis, tum
animi vicio, exhibuerit sibi Christus omni ex parte gloriosam Ec- 5
clesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmo
di: Tunc eam eximij cum honoris præfatione hisce verbis compel
Mar. 13. labit, Tota pulchra es amica mea: & macula non est in te, Tunc
etiam, quum videbit totus orbis venientem filium hominis in nu
bibus cum virtute multa & gloria, quum etiam mittet Angelos
suos

1 suos,& congregabit electos suos a quatuor ventis a summo terrę vs
que ad summum cæli:& (quemadmodum idem ipse fore prædi- Matt. 25.
xit) quum venerit in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo,
sedebitq; super sedem maiestatis suæ,& cōgregabuntur ante eum
omnes gentes,& ipse separabit eas ab inuicem,sicut pastor segia-
gat oues ab hædis,statuetque oues quidem a dextris, hædos au-
tem a sinistris,& dicet Rex ille ijs,qui a dextris erunt,venite bene
dicti patris mei,possidete paratum vobis regnum a constitutione
2 mundi:tunc inquam quum hæc gerentur, quid aliud erit, quam
Regem Christum ad regium Diadema, & Regnum suum Eccle-
siam iustorum e medio impiorum,velut e collibus leonum,& mon
tibus pardorum ex quatuor mundi regionibus,vbi habitant leo-
nes,& pardi: Dæmones scilicet ferocissimi,& versipelles, tyranni
quoq; & potentes homines illorum sectatores, & imitatores per
vim & potentiam variosq; astus, oues Christi dilacerantes, ac de-
uorantes,his verbis euocare? Veni de libano Sponsa mea,veni de
3 libano,veni coronaberis,de capite Amana,de vertice Sanir & Her
mon,dę cubilibus leonum,& de montibus pardorum. Ac tunc de
mum in laudem gloriæ suę exhibebit Deus pactam sub arrabone
S.S.Ecclesię suæ hæreditatem;consumatam inquam,& puram re-
demptionem acquisitæ possessionis suæ,quam olim Paulus Apo-
stolus Ephesijs Euangelizauit. In quem locum Photius inquit,
ibi pura erit redemptio,quando nō solum redimentur sancti a pec
catis,verum etiam a cohabitatione cum peccatoribus. Hic certe
4 erit ille Christi iussus,hæc illa vox Archangeli & tuba Dei. De qui
bus hoc prodidit Paulus oraculum. ipse Dominus in iussu, & in
voce Archangeli,& in tuba Dei descendet de cælo:& mortui qui
in Christo sunt,resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui re- 1 Thes. 5.
linquimur,simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo
in aera:& sic semper cum Domino erimus. Atq; ita tandem præ-
stiterit Christus hæc,quæ iam iam migraturus ad patrem suis spo-
pondit. Si abiero inquit,& præparauero vobis locū, iterum venio Io. 14.
5 & accipiam vos ad me ipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis. Erit
quum apparuero,quod tota pulchra eris,sicut ego pulcher sum to
tus,& simillima mihi videbis me sicuti sum. Tūc audies, Tota pul
chra es amica mea:& macula non est in te. Bernardus ser. 38. in cā
tica. Quem grauissimum auctorem nos imitantes ausi sumus hunc
locum tanquam per anticipationem positum,vt potuimus diuino
fauore

fauore freti interpretari. Theodoretus vero ad præſentem Eccleſiæ 1
ſtatum hæc verba refert, ſic enim ait. Similia ſunt hæc verba illis
verbis Apoſtoli de ſponſo, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccle-
ſiam, &c. Irreprehenſibilis porro facta eſt inquit, & ſplendorem in
de accepit (aut vt ipſe in plurali dixit) μαρμαρυγὰς : & lucida ac
ſplendens ex luce & ſplendore facta eſt. Vnde Paulus dicit, nos au
tem reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imagi-
nem transformamur &c. Et in extrema clauſula præfationis ſequē
tis libri, non enim inquit idem, πολλῶν ἡ ζυτούσα ἤ τι τῶν τούτων ἔχει 2
κατὰ τὸν μακαρίων παῦλον τῶν, ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων ψυχῶν ὁ χορός. Et
tres illi patres Grego. Niſenus. Neilus, & Maximus, Nempe, inqui
unt, pulchra es mente, & anima, & carne. Et quidem carne, quip-
pe quæ repurgata ſis à vi, & efficacia omnium perturbationum, &
ornata virtutum moribus; anima vero, vt quæ liberata ſis omni cō
cupiſcētiæ vitio, & ſermonibus, vel rationibus, λόγοις decorata præ
ceptorum; mente vero, vt quæ vilibus cogitationibus liberata, &
ſplendenti in Spiritu ſancto per gratiam deificatione. Ac ob id 3
macula non eſt in te, quæ propter perfectionem proxima mihi ef-
fecta ſis. Hi ipſi tres patres in locum illum ca. 6. pulchra es amica
mea, ſuauis & decora vt Ieruſalem, ſic ſcriptum reliquerunt. Nimi
rum pulchra es propinqua mihi ſecundum diuinæ ſapientiæ & bo
nitatis participationem; quippe quæ voluntati meæ, per quam ex
non ente educta es, nihil prorſus obſiſtas: ſed eam omnino aſſecte-
ris in conſeruando, quod eſt ſecundum imaginem, & ſimilitudinē.
inde vero pulchra es vt Ieruſalem. Nimirum pulchra, vt quæ in- 4
te cernes meum caracterem illeſum iuxta habitum ab animi per-
turbationibus liberrimum, me pacem patris videns, qui te huic
conciliaui. viſio enim pacis (vt iam dictum eſt) Ieruſalem inter-
pretatur. Et in hac eadem ſententia fuiſſe Ambroſium, & Orige-
nem in noſtro introductorio iam oſtendimus. illud, quoq; admonē
dum lectorem duximus, vt expendat, num hoc loco eadem illa vo
catio gentium prædicta ſit, quam deinde apertius Iſaias deſigna-
Eſai. 43. uit in hæc verba, ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occiden- 5
te congregabo te: dicā aquiloni, da, & auſtro, noli prohibere. Quod
ſi verum ſit, ad præſentem certe Eccleſiæ ſtatum hæc erant referē
da, quo etiam veteres retulerunt. Thomas de præſenti Eccleſia hūc
locum interpretatur, vultq; Eccleſiam totam pulchram dici, quod
in omnibus ſuis partibus omni careat vicio, & macula etiam leuio
rum pec

1 rum peccatorum : non quod non peccet venialiter, sed quod si-
quid eiusmodi labis contrahat, pœnitudine statim, & recta fide, ac
cælesti desiderio eluat, atque abstergat. Itaq; videtur ille existima
re, maculas illas propterea quod leues sint, & momentaneæ, pro ni
hilo haberi : nec habitualem tollere pulchritudinem, quo minus a
sponso suo Ecclesia tota pulchra, & sine macula pronũcietur. Ver
ba doctoris illius hæc sunt, omni ex parte nullam recipis maculã,
aut rugam. Non enim soli doctores, vel perfecti quiq; pulchri sunt
2 ante oculos Dei, qui summa scientia, & contemplatione præemi-
nent, sed etiam simplices & fideles, qui recta fide, & bonis operib⁹
exornantur, pulchri in oculis sponsi habentur. Nam vt psalmista
dicit, benedixit omnibus qui timent Dominum pusillis cum ma-
ioribus. Ideo dicit, tota pulcra es, non pars tua. Hæc autem ideo di
cimus, non quod aliquis in præsenti vita sine peccato esse possit,
cum scriptum sit, Nemo est sine peccato super terram, ne infans v-
nius diei: sed ideo quia fides perfecta ac cæleste desiderium omnẽ
abstergit maculam peccati leuioris. Non enim de grauioribus nũc
3 ratio est: quæ, qui committunt iam sponsa Christi non sunt: nec vl
lam habet particulam huius sanctæ pulchritudinis. Hinc est, quod
Ioannes dicit: qui natus est ex Deo non peccat. s. peccatum ad mor
tem, non quod leuibus peccatis quis careat, sine quibus vita ista
agi non potest. Tota ergo pulchra Ecclesia in quantum se castam
& immunem ab omni peccato custodit: si quando autem leui pec-
cato fuscatur, cito pœnitudine, & recta fide, ac cælesti desiderio in
4 ea pulchritudo reparatur. Hæc ille quæ mea quidem sententia, nõ
satis consentire videntur cum ijs, quæ certum est Thomam aqui-
natem in illum locum Pauli ad Ephe. 5. scripsisse, vt exhiberet ipse
sibi gloriosam Ecclesiam, Non habentem maculam, aut rugam, aut
aliquod huiusmodi. nam cum bonum, cuius idem est sensus, atque
huius, Tho. priore loco interpretatur de futuro Ecclesiæ statu, po-
steriore vero loco de præsenti, Hic autem, de præsenti simpliciter
hunc locum exponit. Item hic per maculas leuiora peccata signifi
5 cari putat, nec grauiorum vllam fieri hoc loco mentionem: Tho-
mas vero in posteriore illius loci interpretatione, non habentem
maculam interpretatur, sine crimine peccati mortalis, nec vllam fa
cit mentionem peccati leuioris. Concludit deniq; illius loci inter-
pretationem Tho. in hæc verba, sanctam per intentionẽ, & imma
culatam per omnimodam puritatem. Ille vero non omnimodam

puritatem

puritatem tribuit Ecclesiæ, sed eam dumtaxat pulchritudinem, 1
quæ cito ablutis leuioribus peccatis, recuperetur. Quãobrem puto
cõmẽtarios in hoc op⁹, qui nuper Tho. inscripti extiterũt. D. Tho.
nõ esse sed alterius auctoris pij sane, & docti, cu⁹ dissimilis valde
sit orationis stil⁹, & longe diuersa interpretandi methodus. Verũ
enim vero diligẽti⁹ rẽ considerãti ille mihi maxime arridet sensus,
quẽ superi⁹ de vocatione gentiũ ex Isaiæ oraculo leuiter attigim⁹:
vt (quemadmodum inter prolegomena annotauim⁹) quæ prophe
tæ reliqui de nuptijs Ecclesiæ futura prædixerunt, eadem hoc loco 2
Salomõ velut præsentia celebret: & quas vocãdas gentes ca. 43. suę
prophetiæ prædixit Isaias, eas quasi iam vocentur ad Christi nup
tias, nempe ad Euangelium, hac cantici sui parte tanto antea ceci-
nerit Salomõ. intelligimus igitur ex citato illius prophetæ loco,
sponsũ in medijs Ecclesiæ sponsæ suæ laudib⁹ ad reliquiarũ Iacob
consolationem, & confirmationem digredi, vt primigeniam illam
Ecclesiam omni liberet metu. Nec quia videt libellum remissũ esse
Synagogæ matri suæ, ac populum Iudaicum propter obstinatã ei⁹ 3
cæcitatem hostibus diripiendum, vastãdũq; traditũ esse, propterea
vereatur, ne & ipsa quoq; aliquando repudietur, & hostibus vastã
da obijciatur. Primum ergo pollicetur, se quamuis absentem cor-
pore in diem vsquè resurrectionis vniuersalis, numine tamen, & fa
uore ipsi perpetuo affuturum: eiusq; orationes, & sacrificia gratis-
sima habiturũ. hoc enim est, donec aspiret dies, & inclinentur vm-
bræ: sponsum ire in montem mirrhæ, & collem thuris. Nempe ad
illud vsq; tempus respicere, & gratam habere mortificationem, & 4
immolationem sui, & gentium, quas prædicando Euangelium Apo
stoli, & reliqui discipuli Christi ceu sacrorum ministri, tem sacrã
faciendo, vna secum mortificant, & Spiritus S. igni succẽsas pro hõ
locaustis offerunt. Quæ perpetua est mortis Christi meditatio, &
indeficientis orationis incensum thymiama vsquè ad conspe-
ctum Dei ex eminẽtiori Ecclesiæ loco, ceu ex incenso monte myr
rhifero, exalans suauiter. Hoc ipsum est, respicere, & gratas habe-
re orationes, & vniuersam sanctorum inferioris ordinis pietatem, 5
ad quam ijdem Apostoli, & reliqui discipuli per Euangelij prædi-
cationem gentes instituunt: & Spiritus Sancti accensas igni ex hu
miliore Ecclesiæ loco, velut ex colle Thurifero reliquo monti per
fidem cõiuncto, pro sacrificio incensi Thymiamatis offerunt Deo.
Quoniam & ipsæ gentes recepto Euangelio, se ipsas Deo offerunt.

Ad hoc

1 Ad hoc enim spectat Paulus, cum Romanos obsecrat, vt offerant corpora sua hostiam viuentẽ, sanctam, Deo placentem, rationabilẽ cultum suũ. Et Petrus gentes ad Christum conuersas appellat Regale sacerdotium, offerentes hostias spirituales, acceptabiles Deo per Iesum Christũ. Est enim myrrha in scripturis, mortificationis symbolum, & thus orationis ac pietatis, qua diuinitas colitur. id verò persuasum esse vult Christus suæ Ecclesię, quod amari digna sit, tum propter eius absolutam pulchritudinem, & puritatem,
2 tum propter numerosam & regiam, quam ex ea suscepturꝰ sit prolem. Hæ namq; primæ & potissimæ partes sunt, propter quas spõsa insolubili amoris nexu sponsũ sibi possit deuincire. Cõmendat igitur primigeniam suã illam Ecclesiam Christus ex reliquijs Israelis congregatam ab eximia pulchritudine, & absoluta puritate cũ eam sic alloquitur, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Commendat eandem deinde a numerosa, & pręstanti sobole, cũ ex quatuor orbis partibus Gentilem Ecclesiam sub Israeliticæ
3 matris auspicijs ad regale sacerdotium vocat hisce verbis: Veni de libano sponsa mea: Veni de libano, veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon; de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Quod itaque dicit sponsus hoc loco ad primigeniã Ecclesiam Israeliticã donec aspiret dies, & inclinẽtur vmbræ, vadam ad mõtem mirrhæ, & collẽ thuris; Tota pulcra es amica mea: & macula non est in te, deinde ad Gentilem Ecclesiã, veni de libano &c. hoc ipsum est, quod sub nomine Iacob, & Israel ip-
4 sum eidem dicere testatur Isaias ca. 43. In hanc sententiã, & nunc hæc dicit dominus creãs te Iacob, & formans te Israel, noli timere, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo, Meus es tu. ego Dominus Deus tuus Sãctus Israel saluator tuus: dedi propitiationem tuam Aegyptũ Aethiopiã, & saba pro te. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & gloriosꝰ ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos ꝓ aĩa tua. Noli timere, quia ego tecum sum, ab oriẽte adducam semẽ tuum, & ab occidente congregabo te, dicã Aquiloni,
5 da: & Austro, noli prohibere: Affer filioꝰ meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ, & omnẽ qui inuocat nomen meũ in gloriam meam, creaui eũ, formaui eum, & feci eum. Dicitur enim Dominus apud Isaiam auctor generationis, & regenerationis reliquiarum Israel illis verbis, creans te Iacob, & formans te Israel, auctor nimirum illius eximiæ formæ, & pulchritudinis spiritualis, propter quam honorabilis facta in oculis eiꝰ & gloriosa sponso

suo fuerit adamata illa Ecclesia, cuius & ipse saluator sit. Quod my 1
sterium apertius expressit Paulus cum de Christo & Ecclesia il
la loquens ait, ipse saluator corporis eius, Christus dilexit Ecclesiã
& tradidit se ipsũ pro ea, vt sanctificaret eam, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ; vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiã
non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi. propter quod etiã in canticis tota pulchra vocatur. Quam vero opem
(vt iam explicauimus hoc loco) pollicetur sponsus illis verbis, do
nec aspiret dies, & inclinentur vmbræ vadam ad monte m mirrhæ 2
& collem thuris, hanc apud Isaiam significat cum se dedisse ait
Aegiptum, Aethiopas, & Saba, expiationem pro populo suo, & homines ac populos pro anima eiusdem. Quemadmodum enim olim
cum dedit populos Cananæos in potestatem Israelitarum, vt eos
interficerent, & velut hostiam in sui expiationem immolarẽt (im-
Pro. 21. pius enim expiat pro iusto, & pro recto iniquus Pro. 21.) Sic etiam
cum misit Christus Apostolos ad expugnandos, & conuertendos
ad fidem Aegyptios, reliquasq; omnes gentes, eas velut tradidit A
postolis interficiendas, & inmolandas in sui expiationem, docen- 3
tes enim eas fidem, & baptizantes interficiebant priori vitæ, atq;
hostias viuentes, & Deo gratas offerebant. Quamobrem Paul⁹ ad
Philipenses scribens id officium suum sacrificium fidei appellat:
& ad Ro. λειτουργὸν. 1. Ministrum rem sacram Christo facientem in
gentibus profitetur, Sanctificantem Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta sanctificata in Spiritu Sancto. Cum prærerea
vocat sponsus gentes de cubilibus leonum, & de montibus par
dorum, significat feros gentium mores velut leonum, & pardorum, 4
ex quibus transferendę sint & mutandæ in agnos, & oues; Hoc est
in mores Christianos, mansuetudinem. s. & humilitatem cordis ad
Christi imitationem. Id vero apud Isaiam futurum prædixit Do
min⁹ hisce verbis: Glorificabit me bestia agri; dracones, & struthio
nes. Deniq; quod ad coronam vocantur, hoc ipsum est, quod apud
Isaiam dicit Dominus, omnem qui inuocat nomen meum, in glo-
riam meam creaui eum; firmaui eum; & feci eum. Illã vero si in hunc 5
sensum diceat locum hunc interpretari, vt ad reliquias illas, quæ
ex tanta populi Iudaici multitudine sub Christo seruatæ sunt, &
Apostolis, quæq; Spiritum S. acceperunt in die Pentecostes, dicta
accipiamus verba illa, Tota pulchra es amica mea! & macula non
Ephe. 5. est in te, non ita difficile fuerit, hæc, & quæ Paulus habet ad. E-
[illegible] phesios

1 clesia huius sęculi præsertim de Apostolorum choro, interpretari, quos idem Apostolus dicit primitias spiritus accepisse. Qui enim reliquos omnes iustos in donis Spiritus Sācti antecelluerunt, eosdem quoq; consummata iustitia, & puritate antecelluisse, par est. Certe Pelagius Ro. Pont. D. 21. ca. Quamuis hoc Romanæ Ecclesiæ tribuit. Est ergo, inquit, prima Petri sedes Romana Ecclesia, nō habens maculam, neque rugam, aut aliquid huiusmodi. Id vero cum ex speciali Dei gratia contingere necessum sit confiteri, cum
2 sacri Concilij Tridentini Decretis, hanc etiam interpretationem consentire manifestum est, denique vtraque interpretatio huic loco sic recte accommodabitur, si verba hæc ad duo Ecclesiæ tempora referamus: Alterum quidem, quum primum vocata fuit ad coronam illam, & oleum lætitię (Nempe Spiritum Sanctum) ad illud inquam Regnum Dei, quod intra nos esse, quodque lugentibus in Syon, vt daret, se venisse, Christus ipse ex Isaiæ vaticinio
3 publice testatus est; Alterum vero, sub finem sæculi, quum electos suos ad possessionem Regni inde vsque a constitutione mundi a patre promissi, ex hoc sæculo euocabit. Habemus porro magnos auctores, quos sic interpretando imitamur, Paulum & Mattheum. Hic enim 3. capite sui Euangelij oraculum illud Osæe, Ex Aegypto vocaui filium meum, de populo Israelitico æditum, Christo Dei filio vnigenito accommodauit, ille vero primo cap. Epistolę ad Hebræos scriptæ vaticinium illud prophetæ Natham
4 de Salomone primo dictum. 2. Regum. 22. ad asserendam Christi diuinitatem vsurpauit. Annotat Lyranus pro eo, quod nostra æditio habet, coronaberis, in Hebræo, esse Aspicies; quod ipse refert pro sua interpretatione, quam de Synagoga instituit, ad tempus illud, quo Hebræi ex his montibus sub Iosue cœperunt contemplari terram Chanaan ipsis promissam. Et vt ipsius interpretatio quamuis refragantibus libris geographiæ constare posit, fingit idem vltra Iordanem esse montem quendam cognominem monti
5 Libani. Quasi vero maior montis libani pars sita non sit vltra Iordanem, qui fluuius ad radices eius montis nascens in mare mortuū influit: & duarum tribuū cū dimidia sortes a reliquarū tribuū sortibus diuidit. Nec animaduertit, eandem de Sanir & Hermon saltem ex suo commento, existere difficultatem: quem montem vltra Iordanem, per inde atque Libanum ad terram Israel spe

Q ctare

ctare, in locis Hebraicis docet Hieronymus, sic enim ille scripsit. 1
Arnon. Terra filiorum Israel träsjordanē incipiēs ab Arnone, vsq; ad Hermō, & libanum extenditur. Hic locus in Hebræo sic habet
אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ
שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים Hæc aduerbum fere sic vertit vatablus, mecum a libano sponsa, mecum a libano venias (&) spectes e vertice Amana, e vertice Sanir, & Hermon, e lustris Leonum, montibus pardorum. Quæ certe verba maiorem amoris vim exprimunt & indiuiduā vitæ societatem, ex repetitione illius 2
dictionis mecum, significant: ad quā spōsam suam Ecclesiā in resurrectione iustorū vocaturus est Christus. Illud vero spectes, idē Vatablus in scholijs interpretatur addito pro nomine Me. quod etiam ad sensum, quem nos vrgemus, pertinet. Spectare enim Christū in sua beatitudine, nihil aliud est, quā eo frui in vita beata. Verum nostrū interpretem, quum vertit coronaberis, certum est legisse תְּשׁוּרִי a pice sinistro lateri elemēti שׁ imposito. Quod 3
verbū sic scriptū Hebræis certū est significare imperabis, regnabis Princeps eris. Id vero eodē sensu noster interpres dixit, coronaberis. Post quod verbum duo puncta recte collocabuntur, vt ibi plenum sit membrum. Deinde ex communi superiora repetantur cum sequentibus hoc modo, mecum e vertice Amana sponsa venias, coronaberis. Est porro libanus, vt inquit Hieronymus de locis Hebraicis mons Phœnices altissimus. Hunc autem cōstat ex Cosmographis ad Septentrionem Palestinæ situm esse: Amana 4
Glosa Ordinaria affirmat Amanum esse ciliciæ montem. Amanus autem pars est montis Tauri, quem constat ad occidentem Palestinæ spectare. Demiror Hieronymum huius loci inter alia loca Hebraica nusquam meminisse: nisi forte vbi nunc legimus Amanā, ille cripsit. Amana; quem locum dicit esse sortis Aser: eam vero certum est ad occidētem vergere Palestinæ. Aermon inquit ille mons amorrheorum, quem Phœnices vocant Sanior, & Amorrhæus appellauit Sanir; diciturque esse in vertice eius insigne templum, quod ab ethnicis cultui habetur, e regione Paneadis & libani: Et terra filiorum Israel transjordanem ad solis ortū a prærupto Arnon ad montem Aermon extenditur. Ex quo Hieronymi loco constat, Sanir montem esse meridiem versus; quippe qui

1 qui libano opositus sit: Hermon vero ortum versus, ad quema
præærupto Arnon ad solis ortum terra filiorum Israel extenditur.
Et verisimile est, eundem montem, qua vicinior est Phœnicibus,
& amorrhæis, Sanior, & Sanir appellari, & ad Meridiem spectare:
Deinde vero flecti ad ortum; & ea parte Hermon nominari.
His itaque montibus hoc loco sic designantur quatuor orbis partes,
& quatuor venti, vnde Christus se electos suos congregaturum
prędixit in Euangelio: & Isai.43. sicut in Psalmis per Aqui-
2 lonem designatur Septentrio: per Mare, siue (vt Hieronymus
ex Hebræo transtulit) dextrum, Meridies, (versis enim ad ortũ
dextra vergit ad Meridiem) per Hermon, ortus: per Thabor, Psalm. 88.
occasus qui mons fortassis idem dictus fuit Amana. Thabor enim
coniunctus est sorti Aser, vbi Hieronymus ponit Amna. locus in
spalmis sic habet, Aquilonem, & Mare tu creasti. Thabor &
Hermon in nomine tuo exultabunt. Est autem obseruatione dignum
hoc loco, quanto honorificentius suam Ecclesiam Iesus Iosue. 23
3 alloquitur, quantoq; maiore cum fiducia eam hortetur, vt in officio,
& fide permaneat, quam Iosue Synagogam. Iesus suam Ecclesiam
amicam suam, sponsam, totam pulchram; & immaculatam
vocat, & quoniam virtus laudata crescit, eandem sic magnifice
commendans, vt in ea puritate permaneat, indiesque proficiat,
hortatur: quã diu inter impios agit, solicita semper fidem propagare
pugnando cum ipsis, & electos sibi adiungendo. Iosue vero
admodum solicitus, ne se defuncto, populus a vero Deo, &
4 eius cultu, ad Deos alienos deficiat. Confortamini, inquit, &
stote solicīti, vt custodiatis cuncta, quæ scripta sunt in volumine
legis Mosi. Et non declinetis ab eis neque ad dexteram, neque
ad sinistram, postquam intraueritis ad gentes, quæ inter vos
futuræ sunt: ne iuretis in nomine deorum earum, & seruiatis eis,
& adoretis eos: sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis
vsque in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu
vestro gentes magnas, & robustissimas. Ac metu re ille
5 maxime populo a Dijs alienis, addit, Hoc inquit, tantum diligentissime
præcauete: vt diligatis Dominum Deum vestrum.
Quod si secus fecerint, vt iam illi animus præsagiebat, extrema
quæ eos manent mala, tempestiue prædicit. At Iesus securus fidei
Ecclesiæ suæ nec timens, eam vnquam alium Deum adoraturam,

 nihil

Psal. 82. nihil comminatur: Sed coronæ tantum meminit, & amplissimorum honorum, ad quæ præmia seruatæ semper fidei, & magnorum certaminum, eam tandem sit vocaturus, ab iniurijs Tyrannorum, & impiorum omnium asserendam: Qui instar Leonum, & Pardorum sua hic habuerint lustra, vt olim immanes illi Reges Og Basan, Oreb, Zeb, Zebee, & Salmana in terra filijs Israel promissa: & reliqui omnes, qui (vt in Psalmis legimus) coniurati dixerunt, venite disperdamus eos de gente: & non memoretur nomen Israel vltra. Iam vero per montem Myrræ, Alluditur ad 2
Mõtem Moria. In quo templũ illud totius orbis miraculum extruxit Salomon. Qui quidẽ mons iuxta sui nominis Ethymologiã, Myrrha Domini dictus est: & extructo ibi templo ob frequens thymiama ibidem a dolendi solitum, mons Myrrhæ hoc loco vocatur. Alluditur etiam per collem thuris ad depressiorem alium montem, vbi antea fuit vrbs Silo, & ibidem Tabernaculum Domini. Nam Myrrha, & thure illud constabat Thimiama. Atque
ibi se interim acturum dicit Dominus: indeque vocaturum ad se 3
populum ex quatuor terræ illius partibus iuxta legem a Mose latam Exodi, 20. & Deuteronomij. 16. vt ter quotannis mares omnes coram Domino apparerent. Quemadmodum, frequentissimi sub Salomone summa pace, & libertate fruentes illuc conuenerunt. Secundo loco iuxta Allegoriam, quam ab initio huius interpretationis tenemus perpetuam, Per Montem Myrrhæ, & collem Thuris, orationes sanctorum, & cælum, vt antea etiam
exposuimus, significari putamus: Vnde venturus sit Christus, 4
& suam Ecclesiam euocaturus ad Regnum, quod ipsi tradiderit Pater: vt olim vocare solitus erat Synagogam e templo tempore Salomonis, cui Pater David omnibus debellatis hostibus, paca-
3. Cor. 15. tum Regnum tradidit. Alij referunt totum hunc locum ad vocationem prædestinatorum: primum quidem Iudæorum, Deinde Gentilium: ad quos omnes vocandos in primis, vt pij fiant, & instar montis & collis Myrrha & Thus orationum spirantium:
Tum, vt in fide ac pietate perseuerẽt, ad finem vsque præsentis sæ- 5
culi statuerit ventitare. Atq; eundẽ tãtopere delectari illi aiũt nõ tantũ puritate, & pulchritudine, quã inculpatã & illibatã in triũphãte Ecclesia in esse perspicit, sed etiã in ea, quã ornatã in castris huius sæculi mili tãtẽ aiaduertit: vt louiũ peccatorũ maculas, quib⁹,

1 non poteſt non aſpergi præſens vita, velut neuos in formoſo corpore diſsimulet, atq; adeo grauia crimina, in quæ clariſsimos interdum viros contingit incidere, quos tamen lacrymis, & virtute ſanguinis ſui, vt ſe quam primum expient, & contractas ſordes penitus eluant, videt ſatagere. Et deniq; , propterea quod ex ea dumtaxat puritate, pulchritudineq; ſuam ipſe metiatur, & æſtimet præſentem Eccleſiam, quam ipſe quantum in ſe fuit, contulerit per lauacrum aquæ, & verbum vitæ, ob idq; vel maxime Eccleſiam hoc
2 loco totam pulchram & omni macula liberam agnoſcat: & apud paulum glorioſam, nec vllam habentem maculam, aut rugam, aut aliquid vicij. Vocationem autem Iudęorum ad fidem, & ſpē Regni cæleſtis, illis verbis ſignificari volunt, veni de libano ſponſa, veni de libano, veni coronaberis. Quorum excellentiam ob patrum merita, & res præclare geſtas altitudo, & vbertas libani montis altiſsimi, atq; vberrimo ſignificet. Gentium vero ignobilitatem, ac feritatem reliqui montes libano longe humiliores, in quibus leones, ac pardi ſua luſtra habeant, Dæmones ſcilicet, ſuperbi, crudeleſq;
3 ac verſi pelles in animis gentium antea degere ſoliti: & eaſdem ad omne ſcelus, & feritatem ſolicitare.

Vulneraſti cor meum Soror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum: & in vno crine colli tui.

4 ¶ Poſtquam ſpōſus in medio Encomij de laudibus ſponſæ inſtituti, conſolotoriam inſeruit orationem, quæ etiam magnificam earūdem laudum amplificationem habet: eodem reuertitur, vnde digreſſa fuerat oratio. Non nullarum enim partium, quas hactenus commendauerat, laudes velut expoliendo, repetit: & nouas alias addit ſuperioribus. Rurſum ergo laudat ſponſam ab vno præſertim oculo, cuius ipſa pulchritudine, & energia amorem ſuum ſic
5 in ſponſum eiaculata fuerit, vt illius cor ceu ſagittis amoris transfixerit, & totum ſibi vendicarit. Alludit porro ſponſus hoc loco ad illum affectum, & vehementem perturbationem, quam ſe amantes ex intuitu eorum, quos amant, contraxiſſe queruntur. Vt ex vulgari, & propſano amantium more ad immenſi amoris ſpiritualis cognitionem, quo Chriſtus ipſe ſuam de-

 perit Ec-

perit Eccleſiam, nos erigat: indeq; nobis præacutos addat pieta- 1
tis, & charitatis ſui ſtimulos, quibus excitati ſic noſtros curemus
repurgatos, puroſq; & efficaces habere oculos, vt etiam ipſius Dei
ſponſi noſtri cor poſsint transfigere, & ſibi vendicare. Qui de amo
re philoſophantur aiunt, perinde atque cor mundi ſol ſuo circu-
mitu lumen, & lumine ceu vehiculo, virtutes ſuas in omnes vni-
uerſitatis partes diſtribuit: ſic hominis (qui paruus mundus eſt)
cor vitali ſuo motu perpetuo, & velut in orbem recurrente, ſpi-
rituoſum ſuum ſanguinem agitans cum eodem ſpiritus vitales 2
in totum corpus humanum, perquè illos vitalis luminis ſcintillas
in membra quidem ſingula diffundere: in oculos autem maxime,
tãquam in ſuppremam diaphanam, & cæleſtem Microcoſmi regio
nem, quo ſpiritus & cæleſtis ignis vigor fertur ſuapte natura: inde
que totum illuminat, Vbi etiam vberius emicat, propterea quod
magis cocto in cerebro ſpiritu & elaborato, color ille natiuus, &
lumen cælitus in cor noſtrum delapſum a feculenta cordis ma-
teria repurgatum vna cum viſorio ſpiritu purius defertur in ocu- 3
los: & ex globis nitidis, ac perſpicuis ſplendet, atquè fulgeſcit:
Vnde etiam fit, vt aliquibus in tenebris coruſcent oculi. Pro-
pter purius & copioſius ibi reſidens lumen. Quemadmodum fe-
runt Tiberium noctu, & in tenebris videre ſolitum. ſed ad breue
tẽpus & quũ e primo ſomno euigilaſſet: hebeſcẽtib9 deinde oculis.
Nimirum quod cum pręgrandibus eſſet oculis ſpirituum maxi-
ma tum copia vna cum lumine circum effuſa circumſtantes tene-
bras ſubito illuminare potuerit: ſed breui tempore, cito exhauſtis 4
lucidis illis, qui abundarent ſpiritibus. Ferunt etiam, ſi cuius ocu-
los Auguſtus defixis intueretur oculis, illum quaſi ad ſolis fulgo-
rem, vultum ſummittere coactum fuiſſe. Hos præterea ſpiritus
non tantum ex oculis emitti cum lumine, ſed etiam vna cum ſan-
guine, certiſsimum argumentum præbent oculi a lippis, & oph-
thalmicis e propinquo conſpecti: quos ſimile ſtatim contrahere
vitium, quotidie experimur. Exceptis nimirum a rubentibus &
inflammatis oculis male affectis, & ſanguinolentis radijs. Et quod 5
Ariſtoteles ſcribit, mulieres quando ſanguis mẽſtruus defluit, in-
tuitu ſuo ſpeculum ſanguineis guttis ſæpe fędare, coacto ſcilicet
alioqui tenuiſsimo, adeoque raro, vt viſum noſtrum fugiat, ſpi-
ritu, a denſa, & leui ſpeculi ſuperficie. Sic igitur lucidus puellæ
præſertim, quæ grandiuſculos & prominentes, vt columbæ ac
glaucos

1 glaucos, & lucidos habet oculos, spiritus (qui flos sanguinis elaboratissimus est ac subtilissimus) conspectos amantis adolescentis oculos transuerberat, & a corde conspicientis puellæ primum prodiens per oculorum, & arteriarum perculsi adolescentis regionem, ceu iaculum in cor tanquam in cognatum originis suæ locum fertur: Ibique in fixus hæret: Inque vulnerati cordis corpore hebescit, atque incrassiorem concrescit sanguinem: Et a saucij cordis natura alienus, cum sit extra propria vasa putrescit, putre-
2 factusque, cor in primis, totumque deinde vitalem sanguinem inficit. Serpente vero in reliquum sanguinem, atque vniuersum corpus veneno, totum amantis corpus ægrotat: sed maxime cor, cui alte infixum perpetuo inhæret telum. Id vero pati aquodam adolescente sibi adamato, queritur Apuleius. Fons inquit, omnis præsentis huius doloris tu ipse es. Isti enim tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia acerrimum meis medullis commouent incendium. Amatoriam porro hanc contagionem
3 celerrime contrahit adultior a iuniore. Propterea quod iunioris sanguis clarior est, subtilior, calidior, ac dulcior. Qua clarior est minus clarum in senioribus oculis vincit, & velut absorbet spiritum. Qua subtilior celerrime penetrat in præcordia, & inde vniuersum peruadit senioris corpus. Qua calidior, vehementius agit, & alienum sanguinem potentius inficit: & instar veneni præsentissimi in suam vertit naturam. Id quod lucretius hisce versibus significauit.

4

Hinc te primum veneris dulcedinis in cor
Stillauit gutta: & successit frigida cura.

¶Qua vero dulcior est, magis fouet senioris viscera, pascit, & oblectat: & ad iunioris appetentiam, vnde ipse illapsus est, seniorem excitat: Quo ipsius renouatus sanguis, & in iunioris sangui-
5 nis naturam versus iuniores inhabitare possit venas: & tanquam in proprijs & natiuis vasis melius conseruari. Inde etiam fit, vt istius amans voluptate simul, & dolore agatur, voluptate quidem, propter spiritosi illius sanguinis, quem a iuniore hausit, maiorem claritatem & dulcedinem: illa namque illectat, hæc vero oblectat: Dolore vero, propter eiusdem maiorem subtilitatem, & calorem

intenſiorem. Præ ſubtilitate enim viſcerum ſoluit continuitatem: 1
præ caloris copia, vim infert naturæ ſenioris, dum eam in ſe vertit, & träsfert. Quæ violenta metamorphoſis ſeniorem quieſcere non permittit: ſed ad ſe perpetuo trahit, ac rapit. Hoc vero naturæ myſterium his verſibus celebrauit idem Poeta.

Idq; petit corpus, mens vnde eſt ſaucia amore.
Namq; omnes plerumq; cadunt in vulnus: & illã 2
Emicat in partem ſanguis, vnde icimur ictu:
Et ſi cominus eſt, hoſtem ruber occupat humor.

¶Iuniorem porro eſſe oportet ſponſam in recta ratione initis coniugijs. Huc ergo ſpectãs ſponſus qui (vt inquit Paulus) heri & hodie, & ante ſecula eſt, de more amantium queritur vulnus in corde, a ſpõſa accepiſſe vnius oculi ictu inflictũ, aut (quod in Hebræo ſignificantius dicitur) ſe a ſponſa fuiſſe cordificatũ. hoc enim 3
לִבַּבְתִּנִי ad verbum ſignificare videtur, nempe, cordificaſti me: vt velit ſignicare ſponſus, ſe ſic ictum amore ſponſæ, vt ipſius cor in illius cor mutatum ſit, & conuerſum, iuxta ea, quæ ex amatoria philoſophia ſuperius diximus, ad quæ etiam placita illud quoquẽ ſpectare putamus, quod ibidem dicitur, & in vno crine colli tui. aut (vt alij & Hebræo vertũt) & in vna torque colli tui. Id eſt & ſpecie ac venuſtate colli tui inſigni quodam torque, aut cincinno de capite tuo pendente, ornati. Nam ex ijs, quæ retro diximus, 4
oſtenſum nobis eſt, non tantum per oculos, ſed etiam per reliquas corporis partes, amantis oculis expoſitas, lucidos illos ſpiritus e corde amati per amantis oculos exceptos, in eius cor penetrare: Idque in primis in amati naturam, deinde etiam totum amantis corpus tranſmutare, ac ſenſum conuertere. Quin & adhuc grauiorem quendam ſenſum caſtis etiam ſanctorum amoribus exponendis, & amplificandis maxime congruum, ſub verbo illo 5
לִבַּבְתִּנִי latentẽ prodidiſſe videntur ſeptuaginta Interpretes, quũ verterunt. ἐκαρδίωσας ἡμᾶς. Quod explicationis gratia dicere poſſis decordaſti nos. Sicut latine dicimus dementaſti nos, hoc eſt abſtuliſti cor noſtrum. Quemadmodum etiam vulgo amantes præ-

reptum

1 reptum sibi cor a puellis, quas amant, queri videmus. quod duo illi poetæ Mantuani significant. Alter hoc versu.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.
Alter hoc disticho,
Ludit amor sensus, oculos perstringit, & aufert
libertatem animi: & mira nos facinat arte.

2

¶Conspecta enim forma sæpe sic in se vertit in cõsiderate spectantis oculos, perque eos in intimam mentem penetrat, eamque obsidet, ac penitus occupat, Vt iam nihil aliud cogitare iuuet, aut meditari. Sic (vt poeta Canit) hærent infixi in pectore vultus, vt amantis animus omnibus collectis viribus, eo totus feratur: neglectaque proprij corporis administratione, reliquisque vitæ fun-
3 ctionibus, totus fit in alienæ formæ, quæ semel arriserit, contemplatione: nec vllius præterea rei, atque adeo nec sui ipsius sensum percipiat: sed tantum absentem absens auditque, videtque. Non iam amantis anima tota in corpore suo versatur: sed meditabunda mentis suæ functiones (cui etiam reliquas suas partes in hoc cogit sub seruire) in amatum transfert: cumque ipso arctius, quam cum suo corpore connectitur, acrique meditatione commiscetur, & vnitur. Amatum namque dumtaxat, nec quicquam
4 aliud, amantis mens cum cogitet, ipsum fit amatum. Intelligens enim, & intellectum (vt docet Aristotiles) vnum idemque sunt. Et vt eius interpres Arabs philosophatur, in arctiorem, quam materia & forma, coeunt vnitatem. Quod etiam significare volens Augustinus, & ante Augustinum Euripides Amantis animam in amati magis, quam in ipsius amantis corpore dixerunt viuere. Quin & Christus auari animũ vbi thesaurus eius sit, ibidem esse affirmat. Amantis enim anima vitales, & naturales tantũ easque
5 remisse in suo corpore exercet functiones: in alieno vero sua mente concepto corpore rationales, & spirituales. Ideoque merito Matth. 6.
eam quis dixerit sui corporis esse animam, alieni vero spiritum, & intellectum. Anima siquidem (vt docet idem Augustinus) dicitur in quantũ est vita corporis: & ad viuendũ, vel ad viuificandũ animat corp⁹: spũs aũt in quãtũ est substãtia spiritualis. Iam igitur

cum mẽs animæ cor sit, & cordis appellatione sæpe veniat in sacris 1
litteris, qui sic perdite amant, abreptum sibi fuisse cor, vere que-
runtur. Idem porro et qui honeste amant patiuntur. Hi enim cũ
non tam corporis, quam animi pulchritudinem spectent, & quam
ex eius pulchritudinis contemplatione voluptatem capiunt, illius
pulchrituninis specie eo magis, quam turpiter amantes, capiũtur,
quo maior diuinæ pulchritudinis relucentia, perfectiusq; simula-
chrum (quod conspectum miros sui amores gignit) in amati animo
honeste amantibus sese offert, quam in corpore amati inhoneste a 2
mantibus: tantoq; magis sic amans cum amato vnum idemq; effi-
citur, quanto magis animus animum nihil obsistẽte materia (quę
diuisionis causa, est & diuersitatis) quam corpus peruadere potest
corpus, ac penetrare. Iam si reciprocus honeste amantium a-
mor fuerit, tunc demum ea arctissima coalescit amicitia, propter
quam amicus amici dimidium fit, vt etiam Horatius dimidium sui
suum vocat Virgilium. Homo namquè maxime cum sit ani-
mus, atquè amicorum vnus sit animus, alter alterius dimi- 3
dium censetur, propterea quod ex duorum animis vnus amborũ
coaluerit anim⁹. Sic etiam σώματα μὲν δύο ψυχὴ δὲ μία. Iuxta Græ
corum prouerbium veri amici censentur. Sic deniq; amicus meus
alter ego; & ego alter ille iudicamur. Immo vero cum meus animus
in amici mei magis quam, in meo viuat corpore, amici mei meum
magis, quam ipsius corpus dici posit: & meum vicissim corpus in
quo magis amici mei animus viuit, quam in suo, amici magis, quã
meum. Præterea cum amici mei mentem mens mea ceperit, atq; 4
in se verterit, illius mens mea potius, quam amici esse videatur: ac
vicissim cum amici mei mens meam occupauerit, inseq; transfor-
mauerit: iam tum mẽs mea amici magis, quam mea reputetur. Vn
de fieri videtur, vt totus ego iam non ego, sed amicus meus sim:
& contra, totus ille, iam non ipse sit, sed ego: & deniq; vt iam non
duo, sed vnus dumtaxat homo ambo simus. Quale vnitionis & vni
tatis vinculum accessione diuinæ gratiæ, & charitatis (quæ perfe
ctionis vinculum est, vt ait Paulus quæq; amantes, vt affirmat hu 5
ius auditor Dionysius, sui iuris esse non sinit, sed amatorum esse iu
bet) in veris coniugibus arcti⁹ longe, quam in alijs amicis futurũ,
Matt. 19. a Deo iam inde vsq; a primorum hominum conditione institutum
fuisse, Christus nos docet in Euangelio: & hoc ipsum arcanum sa
cramentum longe ad huc perfectius, maiorisq; amoris vinculo in-
ter Chri-

1 ter Christum & Ecclesiam contractum esse, affirmat Paulus. Nam Ephe.5.
præter quam quod, ineffabilis est illa verbi diuini cum humana natura in vnum hominem vnitio, propter quam etiam, qui baptizati sumus (vt Paulus testatur) membra sumus corporis Christi de carne eius, & de ossibus eius, maxime quum sacri corporis, & sanguinis ipsius alimonia per dignum sacrosanctæ Eucharistiæ vsum assiduum eidem assimilamur, atq; vnimur, vnum præterea corp⁹, vnusq; spiritus cum ipso euadimus, quum viuæ fidei lumine puri
2 ficati, & illustrati eundem, quam tum per huius vitæ tenebras fieri potest, acerrima mentis intentione perspicimus: & totis animæ nostræ eo conuersis viribus: contemplamur. Eximia namq; clari- 2.Cor.3.4
tate, quæ vt Paulus docet, de reuelata ipsius facie in nostram mẽtem emicat, perfusi ineffabilem illam pulchritudinem summa cũ admiratione, & voluptate contemplamur: & instar nitidi speculi, quod ipse sua fide sic repurgarit, & perfecerit, vt in mente no-
3 stra (quæ nostræ animæ oculus est) se ipse intueatur, ipsius faciem excipimus: & vt affirmat Paulus in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu, nempe, Spiritu Sancto, qui in baptismo nobis datur, maiorem indies fidem nobis irradiante. Iustitia enim Dei in credente reuelatur de cælo ex fide in fidem (vt idem Paulus simili vtens Hebraismo af- Rom.1.
firmat) in Epistola ad Rom. Iam cum cognitionem boni, & pulchri sequatur amor, idem spiritus Christi, perquem etiam vna cum fi- Rom.5.
4 de infunditur charitas, continuis diuini amoris huius incrementis nos cumulat: & ad perfectam Christi imaginem quantum per huius vitæ imperfectionem licet, nos prouehit, donec Christo no- Ephe.4.
stro occurramus omnes (vt idem Paulus hortatur) in virum perfectum, per huiusmodi cognitionen christo assimilati, et perfecte cõformati, vna cum christo priori vitæ mortui, et nouæ vitę restituti. nec iam, cuius imaginem aliquando gestauimus, vetus Adam sumus: sed cuius vitam viuimus, & imaginem gestamus, nouus Adã
5 Christ⁹. Quam beatam Metamorphosim iactabat Paulus, quum hæc diceret, Christo confixus sum cruci, vt Deo viuam. Viuo iam non ego: viuit vero in me Christus. Hanc rursum imaginem, & di- Galat.2.
uinum opus suum ipse artifex tanta cum voluptate contemplatur, & diuina arte expressam sui in sponsæ suæ oculo similitudinẽ tanto amore prosequitur, vt quodam modo extra se raptus, & quãtum ad humanam mentem in sponsam transformatus, ipsius per-

sonam

sonam induat:& modo illius ornamenta sua iactet ornamenta,mo 1
do quas illa patitur iniurias,has se ipse pati queratur. Sic enim a-
Isai. 41. pud Isaiam (vt docet Augustinus) se dicit sponsum, seque dicit
sponsam his verbis,sicut sponso alligauit mihi mitram:& sicut spō
sam ornauit me ornamento,Et in actis de Paulo persequente Ec-
clesiam sic queritur Saule, Saule, quur me persequeris? In illum
Act. 9. porro Isaiæ locum sic scribit Augustinus in quodam sermone con
tra Arrianos,eundem dicit Sponsum secundum caput,& sponsam
secundum corpus.Duo videntur:& vnus est. & in psalmum trice 2
simum:vnitatem inquit,personæ huiusmodi miram, & excellentē
commendat Isaias propheta.Nam loquens etiam in eo Christus tā
quam in propheta ait,sicut sponso alligauit mihi mitram:& sicut
sponsam ornauit me ornamēto se dixit sponsum: se dixit spōsam.
Quare se sponsum?Quare se sponsam,nisi quia erunt duo in carne
vna?Sic fidei,& charitatis vinculis volentem trahit,& fortiter pre
hendit sponsa: sic sponsus scienti sibi, & prudenti cor atq; adeo
se ipsum sibi eripi gratum & ratum habet,vt hic illius anima, illa 3
huius corpus fiat: magnumq; illud,quod Paulus admiratur vnius
Eph. 5. hominis in Christo & Ecclesia sacramentum,consummetur: seq;
sic in vnum consummatā esse cum sponso,ac per hunc cum patre,
Ioā.14.15. & qui amborū nexus est,cum spiritu Sancto sponsa sibi æternum
gaudeat,& gratuletur.Tanta est ad connectendos,commiscendos,
Deony.di & vniendos amantes charitatis vis,& energia. Est inquit Dionysius
uino.ca.4 hæc ipsa virtus quædam vnifica,& connectens, mirificeq; commi
scens. In ipso quidem pulchro,bonoq; propter pulchrum,bonum 4
quē primo consistens,deinde vero ex pulchro,bonoq; propter pul
chrum,atq;bonum foras emicans:vbi sane quæ sunt eiusdem or-
dinis,alterna continet cōmunione: superiora vero ad inferiorum
prouidentiam mouet,inferiora deniq; conuersione quadam supe-
rioribus alligat.præterea diuinus amor excessum efficit,dum amā
tes sui iuris esse non sinit:sed amatorum iubet existere.Idq; decla
rant omnia.Nempe superiora inferiorum prouidentiæ sese dedūt,
æqualia vero cōuersioni mutuę mácipare se solēt, inferiora deniq; 5
diuinę cuidā ad suprema cōuersioni se ipsa deuouēt. Qua ꝑpter
& Paul⁹ ille magnus diuino amore iā occupat⁹;traductorijq; hui⁹
amoris virtute comprehensus ore diuinitus afflato,proclamat, vi-
uo iam non ego:viuit vero in me Christus:tanquam verus amator
atq; in Deo(vt inquit)extra se positus, viuensq; iam vitam non
suam,sed amatoriā tanquam prorsus amabilem. vide quæ inferi⁹

1 in illum locum ſcripſimus: ego dilecto meo,& ad me conuerſio eiꝰ.
Sic viſum eſt hunc locum de vniuerſæ Eccleſiæ mẽte & intellectu contemplatiuo interpretari. Vt alter ſit ipſius oculus eiuſdem mẽs & intellectus practicus,& ipſe quoq; fide illuſtratus, quo vtens Paulus hæc inferiora conſiderabat: deq; his ex Chriſti ſententia recte iudicans ad proximorum vtilitatem vitam ſe in carne viuere in fide filij Dei operoſam,& fructuoſam affirmabat ſuperiori loco hæc continenter ſubiungens, quod autem viuo in carne, in fide vi
2 uo filij Dei:& ad Philippenſes ſic ſcribens: mihi viuere Chriſtus eſt,& mori lucrum. Quod ſi viuere in carne, ſubaudi oporteat, hic mihi fructꝰ eſt operis, hoc eſt, hæc mea vita corporalis operoſa mihi erit:& ex cuius actionibus magnum fructum capiã. Deinde addit, permanere autem in carne, neceſſariũ propter vos. Atq; hic etiã oculus ſponſæ magnopere probatur ſponſo, ſed ille tanto magis, quanto noſtra contemplatio ad beatorum vitam magis accedit quam actio. Spectatiua enim chriſtianorum vita in corpore, citra
3 corporis miniſterium agitur: in qua mens eſt ceu principium paſſiuum, Chriſtus vero principium actiuum,& mouens: ideoq; de ea vita loquens Paulus dicebat, viuo iam non ego: viuit vero in me Chriſtus. Actiua vero miniſterio corporis omnino eget, quod ad bona opera fidelis animus ab intenta illa contemplatione reuocatus tanquã principium intrinſecum cum fide coniunctum, agit, quo etiam ſpectans Paulus dixit, quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei. cum duos ſponſæ oculos, inquit Theodoretus,
4 iam laudauerit, quippe quos dixerit columbæ oculos ſpirituales, nunc alterum tantũ laudat, illum mentis oculum, quo diuina,& occulta diuinitatis myſteria contẽplatur. cũ etiam admiretur oĩa colli ſpõſæ ornamẽta, vnũ tamen ſolũ laudat hoc loco. Per collũ virtutẽ practicã ſignificat ænigmaticos, quoniã collum ferẽs diuinorũ præceptorũ iugũ trahit,& ſecat iuſtitię ſulcos. Putat idẽ Theodoretus per hoc ornamẽtũ ſignificari charitatẽ tãq oĩum virtutũ pręſtãtiſsimã. Euſebius Gemina inquit, cũ ſit viſoria animæ vis, quarũ altera
5 veritatẽ videt, altera vero circa vana,& fluxa errat, quoniã ſponſæ purꝰ oculꝰ circa ſolius boni naturam aperitur, alter vero feriatur,& vacat, propterea amici dicunt ἐκαρδίωσας ἡμᾶς. &c. Quam Euſebij expoſitionem maxime confirmare poſsis ex illo Pauli loco, nõ contẽplãtibꝰ nobis, quæ vidẽt, ſed quæ nõ vidẽtur. Ex quo etiã loco exponere poſsis per crinẽ colli vel [illegible] quod ὁρμίσκιον paruũ monile

monile idem Eusebius interpretatur designari patientiam, & in 1
fractum in tolerandis pro Christo laboribus animũ, qui inferendo
Christi iugo nunquã defatigatur, propter quod inquit Paulus, nõ
deficimus hoc est; nõ defatigamur, &c. Hęc itaq; obedientia, & tolerantia christiani hominis animum suaue Christi iugum ferentis, atq; onus leue vehementer ornat: efficitq;, vt vir fortis animam suã possideat, vt Christus promisit, summumq; eiusdem amorem promereatur. Possis etiam per oculum, & crinem, seu torquem colli vnum, intelligere, omnes sponsæ tum animi, tum corporis vi- 2
res ad intuendum imprimis, & contemplandum, deinde ad amandum sponsum in vnum collectas, & intentas; iuxta primum illud & maximum legis mandatum, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Quo demum amore Deus ipse maxime capitur: & se hoc loco captum fatetur a prælatis, & Diaconis Ecclesiæ, quos propterea vnum oculum, vnumq; crinem, aut torquẽ vocat. Quod
si ad particularia descẽdere libeat, hæc eadẽ de Ioãne Apostolo, & 3
Stephano diacono ac prothomartyre dicta nõ inepte interpretari possis. Ille enim multis nominibus sponsæ oculus dici possit, tum quod Apostolus fuerit, & totius Asiæ minoris primas Archiepiscopus, tum quod ita præ ceteris Apostolis acute viderit, vt post
Io. 21. resurrectionem Domini piscantibus ipsis in mari tiberiadis, apparentem Dominum solus agnouerit. Insuper & quod is solus aquilinis suis oculis diuinitatis Christi mysteria, quum adhuc in huma
nis ageret, penitius potuerit intueri: & hæc eadem toti Ecclesiæ 4
scripto Euangelio intuenda exhibere. Hic quoque oculus quam præ ceteris sponsæ oculis sponsum sibi vendicarit illa certissima sunt argumenta, quod hic solus in sinu sponsi recumbere solitus fuit: ideoque eo summisso, quem Domini sui delitias esse nouerat, Petrus de proditore, percontatus fuit. Nec tamẽ ideo Petrus, aut quisquam alius, sed solus ipse, qui summissus fuerat, dignoscere potuit proditorem. Et (quod maximũ est eximiæ dilectionis signũ)
huic soli quũ in Cruce Christus penderet, matrẽ suã (qua nihil ille 5
habebat in hac vita Charius) cõmendauit: & ipsius matrem, ipsumquè matris suæ filium esse voluit. Quæ omnia summi amoris signa indubitata illud Ioanni tribuerunt, vt citra aliorum discipulorum iniuriam dilecti discipuli nomen suum faceret: seque Iesu tantum nõ delicias vocitaret. Iam vero sicut per insignem sponsæ oculum

Ioannem

1 Ioannem Apostolum significari potuisse ostẽdimus: ita & per torquem, aut crinem, Stephanum Diaconum & Protomartyrem designari, facilè fuerit demõstrare. Quẽadmodũ.n. aurea & affabre facta torques formosę puellę collo adiecta, aut etiã cincinnus aliquis eiusdẽ collo adiacens puellam facit videri formosiorem: Sic etiam Stephanus Spiritu sancto plenus, Sapiẽtia, & prodigijs clarus, fide ac fortitudine, omnique virtutum genere ornatissimus, tanquam Diaconorum (quos sponsæ collum esse, superius ostendimus. præ-
2 stantissimus, toti collo plurimum addit gratiæ: maximumque ornamentum cũ sit, maximũ etiam amoris illectamentũ esse potuit, quo spõsa spõsi cor sibi vẽdicarit, & a solio suo surgere cõpulerit. atque in fortissimo conflictu se illi astantem apertis cælis ostendere. Propius fortassis ad vulgatam æditionem accedat, huius loci interpretatio, si per crinem Mariam Magdalenam significari dicamus. Nam in hanc primum quadrat colli symbolum. Ministrauit enim Apostolis. Hæc ipsa deinde, propterea quod Capillis suis Acto.7.
3 Christi pedes tersit, tale ornamentum sui ordinis fuisse videtur, quale, antiæ in collo formosæ puellæ adiacentes esse solent. Denique Christo charissimam fuisse, illud est necessarium argumẽtum. Quod Christum ipsa dilexerit plurimum. Adde, quod Maria, quę totum Mũdum suum in vsum, & gloriam Christi, & Ecclesię vertit, & ipsa torques Ecclesiæ, gratissimum Christo ornamentum merito dici possit. Et quoniam ad singularia descendimus, omniũ quæ in mystico Christi corpore sunt, oculorum, simplicissimus at
4 que purissimus fuerit ipsius mater Maria virgo (quæ vt testatur Hilarius, Angelos vincit puritatẽ, & omnes sanctos superat pietate. Illa oculus fuerit amoris castissimi radios, velut sagittas in cor charissimi filij, & sponsi sui omnium potentissime eiaculãs, quam charitas ipsa (vt statuit Augustinus) prę cæteris omnibus ab omni labe peccati reseruauit: effecitque, nę vnquam peccaret, sed ne peccatum quidem posset cogitare. Illa denique fuerit omnibus amoris gratijs micans oculus, quam gratia plenam honoris causa Dei
5 verbis Gabriel Angelus salutauit: quiq; Dei filiũ ipsius gratijs & amore captum, e summi Patris sinu in cordis primum: Deinde in vteri sui sinum de cælo deducere potuit. Oculus per quã viuidus, qui alijs præ timore tenebrosæ illius noctis confusis & extinctis oculis, solus fidei suæ, & charitatis adeo potenter in Christum vibrauit radios, vt proprij ille doloris, quo in Cruce pẽdens grauissi Luc. 1.

me

Lucæ,2. me torquebatur, velut, amisso sensu, solo matris dolore afficeretur: 1
cuius animam doloris gladium (vt Simeon futurum prædixerat) sciret pertransisse, pertransisse inquam, non autem confecisse, aut (vt non nulli existimarunt) ad deliquium compulisse. Qui dum materno dolori nimium indulgent, non satis mihi videntur Mariæ constantiam plusquam virilem, & heroicam fortitudinem expendere. Quippe qui longe præter decorum, Egregiam virginem, & extra reliquarum matrum aleam positam, ceu gregariam mulierem, & vnam de ceteris matribus doluisse; & doloris impatientem 2
spasmo correptam in media via concidisse, vt solent illæ, quæ sine ratione & modo amantes nec naturæ impetum cohibere valentes, quum suos natos nihil præsertim commeritos, immo bene de suis ciuibus meritos, ad supplicium trahi vident, multa tum dicunt, tū faciunt præter decorum. Quod sane de sapientissima iuxta, ac fortissima virgine nefas est dicere. Ac ne tale quippiam de Maria matre Domini credamus, illud mihi videtur non leue argumentum, quod quo tempore Christum crucis dolores grauissimi cruciarent
Ioan,19. tū ipsa iuxta crucem Iesu forti, & infracto animo stetisse memoratur. 3
At vero tunc certe magis extremis moribundi filij doloribus commotam spasmo corripi oportuit, & cōcidere, si concidendū fuit, quam quum per vias Ierosolymitanas eundem ad supplicium duci videret. Non tamen tunc quidquam indecorum, aut eam dixisse, aut fecisse memorant Euangelistæ, quinimmo summa cū moderatione animi tacitam filium ad supplicium comitatam fuisse, & sublatis, intentisq; in crucifixum oculis, altum doloris sui vulnus fortiter pressisse credimus, quam inter plangentes, & lamentā 4
tes mulieres in via nec planxisse, nec lamentatam fuisse, sed iuxta crucem dumtaxat stetisse, legimus. Et quo magis amoris, & doloris sui ignem corde premeret, eo maiores per virgineos oculos erū pentes flammas Iesu Christo cor abripuisse, vnde voces illæ veluti carbones igniti & ingenti charitatis flamma accensi eruperunt, quū matri diceret, mulier, ecce filius tuus: & discipulo, ecce mater
Ioan,19. tua. Tāto igitur commodius in Mariam virginem hic locus, & quę 5
cunq; in eum de diuino amore diximus quadrabūt, quam in Paulum, aut Ioannem, aut quemcunq; aliorum sanctorum, quanto ob longe maiorem eiusdem puritatem, maior fuerit Mariæ, quam cuiuscunq; aliorum cum perfecto oculo affinitas, & proportio. Nec illud præteribimus, quod glosa habet ob admirādum consensum,

qui fit

1 qui ſit inter Eccleſiæ prælatos, quaſi omnes vnus ſint oculus, item & qui in populis Chriſtianis, quaſi omnes vnus ſint ſpōſę capillus, eos hic dici oculum Eccleſiæ, & capillum. Ceterum, vt cunque interpreteris, maximam ſemper hic locus habet eximij amoris, quo nos Chriſtus proſequitur, ſignificationem. Sunt ibidem & illæ propinquitatis honorificæ appellationes eiuſdem amoris certiſsimi indices, quum ſoror appellatur, & ſponſa: vtraque enim appellatione ſignificatur naturæ diuinæ cum humana vnitio ineffabilis,
2 & mutuus amor nullo æuo finiendus. Qui enim ſanctificat (vt inquit Paulus) & qui ſanctificantur, ex vno omnes. Nempe omnes fratres vnius Dei patris filij. Is quidem qui ſanctificat, ſuapte natura: nos autem qui per illum ſanctificamur, adoptione. Propter quod ſanctificationis noſtri auctor Deus ipſe cũ ſit, & Dei patris naturalis filius, nos eiuſdem patris adoptiuos filios non confunditur fratres vocare. Et quia pueri (vt idem Paulus ait) communicarunt carni, & ſanguini, & ipſe communicauit eiſdem. Atq; Heb. 2.
3 ea ratione membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſsibus eius. Ideoque de Chriſto ſimiliter ſumpta Eccleſia, vt de Adamo Eua, ſponſa Chriſti eſt, & ſoror, ſicut Adami Eua: ſed longe maiore myſterio arctioreque indiuiduæ vitæ nexu Chriſto, de cuius ſpiritu viuit, coniuncta, quam Adamo, quæ viri ſui ſpiritum extinxit, Eua.

4 Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa, pulchriora ſunt hubera tua vino: & odor vnguentorum tuorum, ſuper omnia aromata.

¶Hoc habent præcipuum magnorum artificum opera, vt ſæpe inſpecta ſæpius iuuet inſpicere, & commendare. Id quod egregijs formarum ſpectatoribus non raro, vſu venit, vt etiam hoc loco accidit ſponſo in opere omnium longe abſolutiſsimo contemplan-
5 do: qui vt eſt ſpectatorum perſpicaciſsimus, ita & ſponſam ſuam ſpectando nulla eum capit ſaties: ſed quo magis eam intuetur, eo magis admiratur, & nouum aliquid ſemper deprehendit, quod ipſum delectet intueri, & commendare. Quamobrem vt oculos, & collum eius iam ſemel, & iterum commendauit, ſic etiam quæ antea laudauit ſpōſæ hubera, & labia, nunc rurſum commendat: ac

primum ſuperioribus laudibus addit vſum, & voluptatem maxi 1
mam, quam inde capiunt communes amborum filij. Vnde etiam
ipſa mirifice delectatur. Eſtq; eadem comparatio, & ab eadem col-
latione ducta amplificatio, qua ſtatim initio dramatis in ſpõſi com
mendationem vſa fuit ſponſa. Ac pro inde eadem eſt vtriuſq; loci
explanatio. Has vero laudes in Diaconos illos, quos à Paulo Gu-
bernatiões appellari antea oſtẽdim⁹, recte quadrare videas, ſi quæ
illorũ eſſe officia docuimus, cõferas cũ hoc loco. Sed hic illud dili
genter animaduertere operæ precium eſt, quanta ſit Christi in ſuã 2
Eccleſiã dignatio omniũq; ſuorũ bonorũ, & honorũ cũ eadem cõ
municatio. Sua nãq; hubera Eccleſię hubera eſſe vult, & haberi,
dũ paribus, immo vero iiſdẽ laudib⁹, & elogijs ipſam dignatur, qui
bus ipſe antea ab ea fuerit commẽdatus. Nimirũ quia vnũ vtriuſ-
que corpus eſſe agnoſcit, cuius caput ipſum poſuerit pater. Eadẽ
eſt & in ſequentibus laudibus munificentiæ Christi amplitudo;
quæ inter ipſum, & Eccleſiam vetus illud amicorum cõfirmat gręcum prouerbium, τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά Hoc eſt, amicorum om 3
nia communia. Sicut enim ſponſa ab vnguentis optimis ſuum in
ſuperioribus laudibus commendauit ſponſum, ſic viciſsim ſpõſus
eaſdem laudes, & maiore cum fœnore in ſpõſam refert. Quæ enim
illa vnguenta ſponſi laudat tanquam optima, hic non contentus
optima dicere, ſponſæ vnguenta, omnia aromata teſtatur vincere.
Tantum non affirmans ſponſæ virtutes, & famam, ſuas apud ho-
mines virtutes, & famam ſuperare: Nempe, propter maiora, quæ
Io. 14. Apoſtolos, & qui in ipſum credunt, æditur os fore prædixit mira- 4
cula. Sunt enim vnguenta Eccleſiæ, gratiæ, & dona Spiritus ſancti:
& quæ inde exhalat, ſuauiſsime olens fama in vniuerſum orbem
longe, lateque diffuſa. Quæ omnia profuſus ſui ſponſus cum ſpon
ſa communicat, & ex ſe tanquam ex capite, in vniuerſum corpus
ſuum effundit copioſiſsime: ac veluti per canales quoſdam & con-
ductus eadem charitate impulſus deriuat, quã inſtigante ruſum
eandem ſororem, & ſponſam vocat. Sic denique omnia ſua cum
Io. 8. Eccleſia Christus habet communia, vt eam lucem mundi eſſe affir 5
Matth. 5. met, quod tamen ipſi ſoli maxime proprium eſſe videtur. Ego in-
quit ipſe, lux ſum mundi: & rurſum Apoſtolos alloquens. Vos in-
quit, eſtis lux mundi, vt intelligant huius temporis Nouatores:
Eccleſiam Christum nihil offendere, nihil ve eiuſdem honori de-
trahere, & dignitati; quum Apoſtolos ipſius tanquam fundamẽta
ſua,

1 ſua, & Apoſtolorum principem Petrum tanquam caput ſuum ve-
neratur. Theodoretus per Mãmas intelligit fontes, & ſcaturigines doctrinarum; per veſtimenta vero, omnem illum ornatum, quẽ deſcribit Iſaias. ca. 61. ac per eas veſtes & aromata, quibus veſtes fragrant, virtutes, & dona ſub nouo teſtamento collata Eccleſiæ, lõge præſtantiora virtutibus, & donis olim collatis in Synagogam.

2 **Fauus diſtillans, labia tua ſpõſa, mel, & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.**

¶ Superiores laudes, quibus os ſponſæ antea commendauit, per appoſitiſsimam comparationem nunc expolit ſponſus. Confert enim labia ipſius cum fauo non arido, aut parum pleno, ſed quod ita exuberet, vt perpetuo diffluãt, melq; diſtillet. Nam iuxta
3 ta Hebræum eſt, Fauum diſtillant labia tua. Id eſt, inſtar faui ſtillant labia tua, deinde ſubiungit, mel, & lac ſub lingua tua. A rebus nimirum prædulcibus, & ſuauiſsimis amplificans, atque exponẽs ingentem, quam ipſe ex gratioſis ſponſæ ſermonibus, eloquentia quę plane diuina, capit voluptatem. Qua etiam orationis figura vſus Homeru, ſuauiſsimam Neſtoris expreſsit eloquentiam: quũ ex illius ore dulciorem melle orationem dixit profluere. Et Ennius Cethegum Suadę medullam appellauit. Qua certe delectatio Ilia. γ.
4 ne nihil fingi maius poteſt. Quod idem iudicaturi ſunt de Eccleſię oratione quicunque ſponſi palatum habeant. Quale proculdubio habuit Dauid, quum hæc caneret, iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa: deſiderabilia ſuper aurum & lapidem precioſum Pſalm. 18.
multũ, & dulciora ſuper mel & fauum. Aut iuxta Hebræum, ſuper fauum fauorum. Hoc eſt, præſtantiſsimo melle dulciora. Ad miranda vero, & auditu gratiſsima Dei iudicia loquuntur Apoſtoli, Euangeliſtæ, & doctores, os & labia Eccleſiæ: quum re-
5 miſsionem peccatorum nunciant pacem hominibus cælitus redditam, Deum hominem factum, homines factos Deos, & omnium ſummam actuoſæ, & frugiferæ fidei, decretum Regnum cælorum. Ad quæ incomprehenſibilia Dei iudicia exclamat Paulus. Hiſce de rebus publice declamatur in Eccleſijs, priuatim agi- Rom. 11.
tur in familiaribus piorũ colloquijs. Hæc vnuſquiſq; Chriſtianus

Ephe.4. noctes, dieſq; ſecum loquitur. Omnis inquit Paulus ſermo malus 1
de ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fi-
dei, vt det gratiam audiẽtibus. Omnis amaritudo, & ira, & indigna
tio, & clamor, & blasfemia tollatur a vobis cum omni malitia. Et
rurſum. Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nomine
tur in vobis, ſicut decet ſanctos, aut turpitudo, aut ſtultiloquium,
aut ſcurrilitas, quę ad rem non pertinent: ſed magis gratiarũ actio.
Ephe.5. Rurſum loquentes vobiſmetipſis in Pſalmis, hymnis, & canticis
ſpiritualibus, cantantes, & pſallentes in cordibus veſtris Domino: 2
gratias agentes pro omnibus in nomine Domini noſtri Ieſu Chri
Coloſ.4. ſti Deo & patri. Et alibi ſermo veſter ſemper in gratia ſale ſit con-
ditus. Deniq; (vt admonet Petrus) Quidquid loquitur Eccleſia,
ſermones Dei ſunt. Quos Chriſtus tanquam ſuos agnoſcens ſupe
1.Pet.4. rius dulcem ſibi illius vocem eſſe affirmauit: & audiendæ ſponſæ
ſuę miro teneri deſiderio, vt agnoſcas etiam in hac re ſuas Chriſtũ
Sapien.2. cum Eccleſia laudes habere communes. Eadem namq; eſt hoc lo-
co ſermonis Eccleſiæ commendatio, quæ ſermonis Chriſti apud 3
Dauidem in hæc verba, diffuſa eſt gratia in labijs tuis. At vero ne
Pſal.44. inde ſponſam laudare ſponſus videatur, vnde meretricem re-
Prou.5. prehendit, & vituperat Salomon in Prouerbijs, cuius etiam labia
diſtillanti comparat fauo, illud præterea additur hoc loco, Mel, &
lac ſub lingua tua quaſi dicat, blandi quidem, & ſuauiſsimi ſunt
ſermones tui o ſponſa, quos profers exterius: Nec tamen aliud
præfert exterior tua oratio, quam quod in ore tuo celas interius, &
animo verſas, vt faciunt meretrices. Quarum blandi quidem ſunt 4
exteriores ſermones, & ad decipiendum compoſiti, os tamen vn-
de prodeunt venenum celat, & virus amarum, haud ſecus quam
abſinthium. At vero tu plus adhuc ſuauitatis, & dulcedinis ha-
bes in receſſu oris tui, quam verbis quãtumcumq; ſuauibus effer
re poſsis. Id vero ſignificat Sponſus, quum mel tantum ex labijs
ſponſæ ſtillare, mel vero, & lac ſimul ſub eiuſdem lingua eſſe affir
mat. Plus enim dulcedinis in melle, & lacte quam in ſolo melle
ineſt. Sub lingua vero eſſe dicitur non ſolum ea oris Regio, quæ 5
anteriori linguæ ſubiacet, ſed & quæ extremæ eidem coniun-
cta ſunt guttur, & cor: Vnde intima prodit vna cum voce co-
gitatio. Hunc vero germanũ eſſe huius loci ſenſum, inde conijci
Iob.20. mus, quod de impio, et hypocrita in libro Iob legimus. Quũ dulce
fuerit inquit, in ore eius malũ, abſcõdet illud ſub lingua ſua: parcet

illi

1 illi,& non derelinquet illud,& ce abit in gutture suo, panis eius
in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Tale vero inge-
nium doctoris impij,& hypocritæ, qui allegoricos in prouerbijs
meretricis nomine designatur, detegit Paul⁹ his verbis Ro.16. hu
iusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt. Sed suo ven-
tri. Qui per dulces sermones,& benedictiones seducunt corda in-
nocentium, quod sane ingenium in hæreticis nostræ tempestatis
obseruare poßis. Nihil enim eorum sermone blandius, nihil magis
2 mellitum, fidem maxime laudant, charitatē & beneficentiā incul-
cant, Christū prædicant,& crucem eius: cui⁹ tamē inimici vel in eo
maxime deprehenduntur, quod discordias,& dißidia inter chri-
stianos contra Christi doctrinā,& instituta dissеminant, sub præ-
textu libertatis Euangelicæ, vt suo ventri seruiāt, bella inter prin
cipes fouent, malum tandem,& venenū aspidum sub lingua sua
diu bene dißimulatū,& celatum male euomentes. Quorum finis
interitus:& gloria in confusione eorum, qui hominibus placent. Philip.3.
3 Sed de his iam alibi diximus. Transit deinde sponsus ad cōmenda
tionem sponsæ ab odore,& fragrantia, quam reddunt ipsius vesti-
menta. Cuius odoris miram suauitatem,& magnitudinem expri-
mit ex collatione ad odorem, quem thus reddit, quum adoletur.
Aut vero ex collatione ad odorem, quem libanus mons vberrim⁹,
omnisq; generis plantarum,& florum ornatißimus ex se longe, la
teq; diffundit suauißimum. In Hebræo enim legimus כְּרֵיחַ
4 לְבָנוֹן Hoc est ceu odor libani: non autē כְּרֵיחַ לְבוֹנָה ceu odor
Thuris. Vt eandem hic laudandi formulam agnoscas, qua vsus est
Isaac quum benedicturus filio Iacob vestis, quam ille gestabat, Gen.27.
fragrantia mirifice delectatus ecce inquit, odor filij mei sicut odor
agri pleni, cui benedixit Dominus. Quam vero hęc collatio Eccle Esa.35.
siæ cum libano quadret, ex illo Isaiæ loco facile est ostendere. Glo
riā libani, inquit ille de Ecclesia vaticinās, data est ei, decor carmeli Matt.22.
& Sarō. Porro p spōsę vestimēta hoc loco idē significare videt spō
s⁹, quod per vestē nuptialē in Euāgelio. Nouos nimirū mores, vt in
5 terpretat Origenes, quē nouū hominē nos induere sic hortat Pau Ephe.4.
l⁹. Renouamini spiritu mētis vestræ,& induite nouū hominē qui Colos.3.
secūdū Deū creat⁹ est in iustitia,& sāctitate veritatis. Et alibi induē
tes inqt, nouū hominem, qui renouatur in agnitionē secūdū imaginē
eius, q creauit illū. Induite ergo vos sicut electi Dei sācti,& dilecti

viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, Modeſtiam, pa- 1
tientiã. Super omnia autem charitatem habete, quod eſt vinculũ
perfectionis. Hæc certe ſunt veſtimenta Eccleſiæ, quæ qui vigilan
Apo. 16. ter cuſtodit, ne nudus ambulet, detectaq; pudenda ſua cogatur
Rom. 6. oſtendere, beatus in Apocalypſi prædicatur. Hęc eadem veſtimen
2. Cor. 2. ta virtutes ſunt inſignes, & variæ, quas Chriſtus, quem (vt docet
Paulus) in Baptiſmo induimus, nobiſcum communicat: vtque
bonus ipſius odor, & Deo gratiſsimus efficiamur, præſtat. Bene af-
fectis quidem & ſpirituali olfactu minime vitiato, odor vitæ in vi- 2
tam (vt ait Paulus) At male affectis, & male temperato, aut vitia-
to olfactu, odor mortis in mortem. Vt videmus non nullos roſis,
& optimis odorib' grauiter affici. Et (vt refert Bernardus in Cãti.
Ser. 6.) Aiunt florentibus vineis omne reptile vinearum cædere
loco: nec omnino nouorum ferre odorem florum. Iam vero cum hu
iuſmodi virtutes ex gratia Spiritus ſancti in nobis progerminent,
& nutriantur, velut arbores, & plantæ agri, cui Dominus benedi
xerit, ex benedictione Dei, & agri illius virtute, Ideo fortaſsis ſpõ 3
ſus paulo ſuperius fragrantiam vnguentorũ ſponſæ omnibus præ
tulit aromatibus: hic vero veſtimentorum fragrantiam libani fra-
grãtiæ æquauit. Vnguenta namque Eccleſiæ mera Dei dona ſunt:
Ad virtutes vero, quæ ex gratuitis illis donis prodeunt, quippiam
tametſi exiguum, de ſuo affert Eccleſia. Nec vulgatæ æditionis in
terpretatio ab hac diſſentit. Nam virtutum, quibus Eccleſiã indu-
tam eſſe ex Paulo proxime oſtendimus, vſus, vera pietas eſt: qua
velut Thuris ſuauiſsimi ſuffimẽti oblatione gratiſsima ſe Deum 4
colere publice profitetur Eccleſia, tanquã ſacerdos in hoc a Chri-
ſto conſtituta. Quod abunde ſatis oſtenſum nobis eſt initio huius
libri. Theodoretus in hunc locum, ſignificat inquit, hoc loco Do-
ctores Eccleſiæ, qui piam proferunt doctrinam, & guttas mellis de
labijs ſuis, velut de fauo deſtillant. Nec tantum Mel ſed etiam lac
habent: & accommodum cuique exhibentes alimentum, tam par-
uulis, & imperfectis, quam adultis, & perfectis. Faui autem ſunt
ſacræ Scripturæ, apes quæ mel confecerunt, Prophetæ, & Apoſto 5
li. Illi enim per prata ſancti ſpiritus volitantes, hanc ad nos vtilita
tem tranſmiſerunt. Aſsimilatq; ceræ literam, Melli vero quod in
ea conditum eſt, intelligentiam. Huius mellis guttas deſtillant pia
doctorum labia. per ſponſæ veſtimenta idem Theodoretus ſignifi
cari putat Chriſtum iuxta illud Pauli teſtimonium, Quotquot in
Chriſto

1 Christo baptizati estis, Christum induistis, per thus Christi diuinitatem, diuinitatis enim Symbolum est thus, quod semper Deo offerri solitum sit.

Hortus conclusus soror mea sponsa, Hortus conclusus, fons signatus.

2 ¶Hactenus laudauit Christus superiores Ecclesiæ partes, & membra illis humani corporis membris similia, quæ honesta per se cũ sint, nullius egent operimenti, sed nuda, & conspici honeste, & laudari possunt. Nunc iam accedit ad earum partium & membrorum commendationem, quæ similia sunt membris nutritioni & generationi a natura destinatis. Quibus (vt ait Paulus) abundantiorem honorem circundamus: quęque non sine præfatione honoris nominamus. Sicut ergo ad formosæ sponsæ absolutã com- 1.Cor.12.
3 mendationem non parum momenti habet fœcunditas, præsertim apud pium sponsum non voluptatis, sed prolis cupidum; cuius gratia nuptiarum sacramentum nouit a Deo esse institutum; Sic etiam hoc loco Christus cum nihil aliud a sponsa sua Ecclesia præter numerosam sobolem quærat, cuius solius gratia cælestes cum ea contraxit nuptias, nec falsus sua spe multam quotidie, pulcherrimamque ex ea suscipiat sobolem admirandam ipsius fœcunditatem cum summa fide coniunctã honestissimis, iucundissi-
4 misque a re hortensi sumptis comparationibus, exornat, & amplificat. Sancta mater Ecclesia (inquit Ambrosius) immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, sed mater est prole. Parturit itaque nos virgo non viro plena, sed spiritu: parturit nos, inquam, virgo non cum dolore membrorum, sed cum gaudijs Angelorum. Nutrit nos virgo non corporis lacte, sed Apostoli, quo informem adhuc crescentis populi lactauit ætatem. Quæ igitur
5 nupta plures habet, quam sancta mater Ecclesia? Quæ virgo est sacramento, sed mater est populis. Cuius fœcunditatem etiam sacra Scriptura testatur. Quoniam plures filij desertæ, quam eius quæ habet virum. Lib. de sancta virginitate. Confert igitur Christus Ecclesiam horto concluso, irriguo, omnique plantarum, atque arborum frugiferarum, & odoratarum genere consito. Qua etiam cõparatione in Ecclesiam vtitur Isaias. Cõsolabitur inquit, Isai.51.

Dominus Syon, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi paradisum, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Idem præterea hominem pium his depingit coloribus. 1
Iere. 31. Eris quasi hortus irriguus: & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ: & ædificabuntur in te deserta sæculorum, fundamenta generationis, & generationis. Suscitabis, & vocaberis ædificator sepium aut (vt in Hebræo esse admonet Hieronymus) vocabitur in te ædificator sepium conuertens semitas in quietem. Commendatur itaquè Ecclesia primum, quod sit similis horto clauso 2
vndique: propterea quod ad eam firmissimo & perenni Angelorum præsidio circumseptam nulli præterquā Christo ipsius cultori & Domino patet aditus, nunquam ab ipso destituenda, vt vnica illa, cuius vicem dolens vates, vt quid inquit, destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam Aper de Sylua, & singularis ferus depastus est eam. Et repetitio Epitasim habet Hebræis familiarem, qua significatur hortus hic firmissime, fortissimequè conclusus. 3
Verum in Hebræo non est repetio: sed quemadmodum hortus dicitur conclusus, sic & fons, est in Hebræis exemplaribus גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּלנָעוּל מַעְיָן חָתוּם Hortus conclusus soror mea sponsa, Fons conclusus, fons signatus. Commendatur enim secundo ab eadem integritate Ecclesia, quum ad fontem conclusum, & obsignatum confertur. Sicut enim quum quis velit in fonte aliquo puras, limpidasquè, & incorruptas sibi seruari aquas, fontem ipsum diligenter occludat, oportet, additoque sigillo, ob- 4
signet, denique summa cura custodiat, ne cui liceat aquam ibi contentam turbare, aut veneno inficere: sic Christus affirmat Ecclesiam sibi diligenter clausam esse, & obsignatam: custoditam que nequis impostor, aut Hæreticus sapientiam, & Doctrinam Euangelicam, quam ipsa continet purissimam, suis imposturis, turbare possit, aut vllius hæresis veneno corrumpere. Sed quem-
Isai. 12. admodū prędixit Isaias puras inde, & salubres aquas nēpe sacrarū scripturarum impijs incognitarum, germanas interpretationes lęti 5
semper tanquam ex fontib⁹ Saluatoris hauriamus. Obsignata porro est Ecclesia ipsomet Christo, quem ab eodem admonita ceu
Infra. ca. 8 sigillum super cor suum; & brachium posuit. Est & hæc eadem, in Baptismo, vena Christi benedicta: vnde ille (quemadmodum

hic

1 hic ipse sapiens castos coniuges hortatur) fontes suos, & aquas, hoc est, sapientes filios suos Apostolos, prælatos, & prædicatores Prouer. 5. Euangelicos, reliquosque sanctos foras deriuat: & per vniuersi orbis plateas particulares scilicet Ecclesias diuidit, ac distribuit, præferẽtes & ipsos signũ patris sui Dei viui in frõtib⁹ suis. Quod enim matrix est embrioni, hoc fideli esse aquam Baptismi affirmat Chrysostomus: idem dicit August. in tertio capite. Ioã. & ideo dici Baptismum lauacrũ regenerationis ad. Tit. 3. & qui genus Chri
2 sti sunt, in sola Christi Cruce cum Paulo gloriantur. At vero huiusmodi filios cum solo verbo Euãgelico (quod semen Christi est) fæcundata concipiat, & gignat Ecclesia, mater est, & virgo permanet incorrupta, quæ instar fontis habet perpetuo conclusi, atque obsignati, puras tamen aquas effundentis. Ecclesia inquit. Augustin. Christi coniux est, quæ fidei, spei, & charitatis integritate non solum in virginibus sacris, sed etiam in coniugatis fidelibus, & viduis tota virgo est. Vniuersæ quippe Ecclesiæ, cu-
3 ius omnia illa membra sunt Apostolus dicit, despondi enim vos vni viro viginem Castam exhibere Christo. Nouit autem ille virginem coniugem sine corruptione fætare, quem in ipsa carne potuit mater sine corruptione procreare. 27. quæstion. primo capite Nuptiarum. Fontem hunc Theodoretus ænigmatice docet paræmia illa, fons tuus aquæ esto tibi proprius: & nemo alienus tecum sit eius particeps. Quod enim dicitur, signatus, idem valet ac custoditus. Sensus autem loci huius est. Fons, nempe vis
4 animæ intellectualis omnis generis cogitationes in nobis scaturiens. Sed tunc noster fit intelligentiæ motus, quando ad ea, quę nobis conducunt, mouetur, omnem comparationem ad possidenda bona nobis exhibens. Quando vero quis conuertit cogitationem actionis ad mali excogitationem, tunc sine custodia ab extraneis cõsumitur ipsum fluentum; vt nutriat spinosam vitam: arescat autem, & marcescat melior plantatio, cum nullus humor bonorum cogitationum radicem nutrit.

5

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus; Cypri cum Nardis.

Nardus,& crocus, fistula,& cinnamomum,cũ vni 1
uersis lignis libani:myrrha,& aloe, cum omnibus
primis vnguentis.

¶Proxime exposuit Christus sponsæ suæ Ecclesiæ integritatem, & puritatem:nunc jam exponit admirandam eiusdem fæcundita tem.Emissiones inquit,tuæ paradisus &c. id est,tuæ propagines,
quas ex te profers instar horti vberrimi sunt paradisus malorum 2
punicarum,cum pomorum fructib⁹: Cyprorum,cum Nardis.&c. Nempe quia referunt speciem quandam horti consiti malis puni cis non infrugiferis,sed quæ onustæ sunt suis pomis:consiti præterea Cypris,Nardis,Nardis inquam,& croco,fistula,& cinnamomo,& omnis generis arboribus in libano prouenientibus:Myrrha insuper cõsiti & Aloe, atq; omni genere plantarũ aromaticarum. Ob quã varietatem iucundissimus cum sit , & amœnissim⁹ ortus
פַּרְדֵּס Hebræis dicit : & inde ducto nomine Græcis παράδεισος. 3
ac primo quidem loco numerat malos punicas pomorum feraces. Martyres nimirum multis rebus pro Christo præclare gestis celeberrimos,quales innumeras arbores primis suis temporibus protulit Ecclesia,roseo sanguine rubentibus fructibus plenas:& musto ex fructibus illis expresso manantes,ac rubricatas.Malum pu nicum puto,inquit Theodoretus,tropicôs censeri charitatem.Nã sub vno integumento per multa simul composita grana, & inui-
cem vnita non se comprimunt,nec corrumpunt;sed syncera durãt 4
nisi alioqui putredo aliqua in medio oriatur.Præterea,ex interiectis meningibus & aliam possis instituere considerationem. Nam inter eos,qui seruantur,multos videmus ordines.Alius est enim or do virginum,alius continentium, alius coniugatorum,alius diuitijs affluentium,alius in paupertate conuiuentium ,alius seruorũ pietatem colentium,alius iuste dominantium.Habet igitur malũ punicum velut quædam interstitia distinguẽtia grana per quas-
dam portiones:verùm hæc non admodum pertinere videntur ad 5
præsens institutum.nec enim propagines dicuntur fructus,aut ip sa mala punica:sed arbores ipsæ mali punicæ cum pomorum fructibus. Accõmodari tamẽ hęc belle possint primis illis martyrib⁹, qui suo exemplo,& doctrina omnium ordinum homines Christo genuerunt:& sub vnius charitatis integumẽto conclusos,atq; con

sentientes

1 sentientes ad martyrium velut procrearunt. Secundo vero loco numerat cypros, quas arbores aromaticas esse affirmant Hebræi: & melius hoc, quam illo primi capitis loco, Botr' cypri dilectus meus mihi. Nec enim idem est vtrobiq; vocabulum. Hic namq; legimus כְּפָרִים illic vero הַכֹּפֶר cuius plurale כְּפָרִים Exodi, 30. & leuitici. 23. reperitur: & Hebræis expiationes significare retro ostendimus. Verum quod hic legimus כְּפָרִים a singulari כֹּפֶר esse, cōstat ex regulis grammatices ab Hebræis de mutatione vocalium
2 traditis, quod arborem aromaticam significare Hebræi affirmant, vt iam diximus: de qua, quia nobis ignota est, nec ab Hebræis satis descripta, non est facile differere; aut eius allegoriam explicare. Pli. lib. 12. cap. 24. Nisi forte sit cypro arbor, quam sic describit Plinius. Cyprus inquit, in Aegipto arbor est Ziziphi folijs, semine coriandri, flore candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturq; postea: quod cyprus vocatur. Optimum habetur e canopica in ripis Nili nata: secundum, Ascalone Iudææ, Tertium in cypro insula odoris suauita
3 te. Vbi nulla fit mentio botri: quem ferre dicunt eam arborem, qui primum huius libri caput enarrant ex Hebræis. Cypri naturam excalfacere, & mollire neruos, ille tradit: & eius folia recenter commanducata vlceribus in capite manantibus, & oris collectionibus mederi. Ambustis & luxatis flores, capitis dolores sedare, nomas sanare, & putrescentia vlcera. Quæ omnia charitati maxime conuenire quiuis animaduertat. Vnde ad eam virtutem, & eos, qui ea pollent, huius loci allegoriam nullo nego-
4 tio possit accommodare. Aut fuerit fortasse Cypri' herba, quam gladiolum esse radice bulbosa idem Plinius docet: & quæ laudatissima sit, candore & odore Nardo esse vicinam, cuius vires sint duritias corporum discutere. Ac tunc כֹּפֶר fidem nobis designabit; vt Pli. lib 23. cap. 4. Nardus, quamuis non adeo firmam, & actuosam, vt illa. Et quidem certe si congruentiam orationis, & commodam rerum dispositionem spectemus, magis conuenit cyprium intelligere, quod affinis
5 Nardo cum sit herba, cum Nardo conuenientius, quam Cyprus arbor ordinetur, & numeretur. De Nardo alibi abunde disseruimus. Crocus aurei coloris est (inquit Glo.) & significat homines sapientia diuina imbutos: Adde, & humilitate præditos, quæ in eiusmodi sapientibus plurima inest. Iuxta illud Paulinum hac de re præceptum. Qui vult sapiens fieri in hoc sęculo, stultus fiat, vt 1. Cor. 3. sit sa-

sit sapiens. Sumitur autem appositissime hæc allegoria ex ijs, quæ 1
Pli.lib.21. ca.6. de croci natura scribit Plinius. Gaudet inquit calcari, & atteri pede: pereundoq; melius prouenit. Ideoq; iuxta semitas, & fontes lætissimum. Quid enim magis appositum ad exprimendã profundam Pauli modestiam, cum diuina eiusdem sapientia coniunctam
1.Cor.13. afferri potuit, aut excogitari? qui se quum infirmatur, tunc maxi-
2.Cor.4. me vegetum, & potentem profitetur? quiq; se suiq; ordinis homines omnium peripsema esse cum agnoscat, non deficimus inquit,
sed & si is, qui foris est noster homo, corrumpitur: qui autem intus 2
est, renouatur. Croco succedit Fistula. Fistula inquit Lyranus herba est producens cãnas, quarum succus per decoctionem fit zuchara. Verum conuenit inter medicos nostræ ætatis doctissimos huiusmodi arundinem, ex qua exprimitur Saccarum veteribus fuisse ignotam. Et quod magis miror, hominem Hebraice doctum nõ animaduertisse, quod hic dicitur קָנֶה Hebræis significare cala-
Exo.30. mum odoratum: vt exodi tricesimo capite. vbi ad conficiendum
sanctum vnctionis oleum Mosi iubet Dominus summere קְנֵה 3
i. calami odorati siclos ducentos quinquaginta. Et apud Isaiam qu um exteriorem veteris illius populi cultum reprehendit, non e-
Ier.6. misti mihi inquit קָנֶה i. calamum, argento. Rursum apud Hieremiã, vt quid mihi, inquit, thus de saba affertis, & קָנֶה idest calamum suaue olentem de terra longinqua? &c. Inde etiam constat non esse (vt Glosa putat) casiam fistulam robusti corticis, & pur-
purei: hæc enim non קָנֶה sed modo קִדָּה dicitur vt loco iam 4
citato exodi tricesimo capite, cuius siclos quinquaginta conficiendo oleo sancto adiungi iubet Dominus: modo קְצִיעֹת cuius no-
Psal.44. minis plurale tamen inuenitur in sacris literis. Vt psalmo quadragesimo quarto. constat igitur calamum odoratum nomine Hebræo קָנֶה significari. Vt etiam Græci interpretes κάλαμον verterunt.
Hunc dicit Plinius suo odore statim e longinquo inuitare: & inesse fistulæ araneum, quem vocant florem. Et dioscorides, qui op- 5
Pli.lib.12. cap.22. timus est, eum dicit esse geniculatam, plenamq; araneorum fistulam. Plinius nigrum esse vult, dioscorides fuluum, & fistulam albicantem: eumq; mederi testatur potum aquæ subter cutem fusæ morbo. Et tandem subiungit, suffitionibus, & malagmatis odoris

gratia

1 gratiâ commisceri. Quæ omnia liberalitati, & beneficentiæ christianæ maxime congruunt. Ea enim imprimis præsentissimum est contra auaritiam remedium. Quod animi vicium aquæ subter cutem fusæ eleganter assimilat Ouidius his versibus. Ouidius lib. 2. fastorum.

Creuerunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et cum possideant plurima, plura petunt.
2 Quærere vt absumant, absumpta requirere certãt:
Atq; ipsæ vicijs sunt alimenta vices.
Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

¶Oportet præterea benignitatem christianam cum charitate, quã fulu⁹ color refert, esse cõiunctã, copiosam itẽ, & quantũ fieri
3 potest, occultam. Id quod frequentes eius plantæ flores fistula cõditi bellissime adumbrant: atq; ita demum suffimento orationis Deo offerendæ recte cõmiscetur. Sequitur deinde cinnamomum. Cinnamomum inquit Lyranus, arbor est aromatica, cuius cortex canelle gallice dicitur. Sed longe melius. Glo. Arborem affirmat esse breuem, odoriferam, dulcem, & colore cinereo. Cinnamomi Plinius duo facit genera, nigrum alterum, alterum candicans. Di-
4 oscorides quinq;. Primum & præstantissimum nigrum ex vinoso in cinereum vergens, læue, tenuibus ramulis, ac frequentibus nodis cinctum, perquam iucunde olens. Et huius generis meminisse videtur Glo. Secundum acre, mordes, & cum calfactione quadamtenus salsum. Tercium nigrum, quartum fungosum, candicans. Quintum odore nares feriens, sub rufum. Iam nullum horũ cum ea, quam canellam vocitari videmus, conuenit. Nam postremum quamuis colore illi sit simile, odore tamen dissimilimũ est.
5 Vulgaris enim canella suauissime olet, contusa præsertim: tantum abest, vt nares feriat. multas quidem habet cinnamomum vires cũ calamo odorato cõmunes: sed illas ei proprias tribuit dioscorides: inter alias, quod caliginem pupillis oculorum obuersantem discutiat: & contra bestias ejaculantes venena conueniat, &c. In summa quod magni sit ad omnia vsus. Et talis quidem certe est pietas. Ea enim in primis caliginem humanarum rerum, & cupiditatẽ oculis

animi

animi nostri obuersantem maxime discutit: deinde contra Dæmo 1
1.Tim.4. nes peccati virus eiaculãtes plurimum confert. Breuiter pietas (vt auctor est Paulus) ad omnia vtilis est. Omne præterea genus arborum, quas altissimas, & præstantissimas ferre memoratur libanus mons admiranda hubertate, & amœnitate celeberrimus, profert hic hortus. Nempe omnes omnium ordinum viros clarissimos, & insigni ceteris pietate præcellentes. Quæ solida illa laus est & gloria libani, Ecclesiæ Euangelicæ a sponso suo tributa. His
omnibus postremo annumerantur Myrrha, & Aloe cum omnibus 2
præstantissimis aromatibus, aut vt nostra æditio habet, vnguentis. Vt per Metonymiam reliquas omnes plantas aromaticas, ex quibus præstantissima conficiuntur vnguenta, in hoc horto prouenire intelligamus: perquè has reliqua omnia virtutum, & bonorum operum genera, & quæ ex his nascitur, optima christianorum fama. De Myrrha alibi abunde diximus. Aloe similes admodum habet cum Myrrha vires: & vtraquè cum amara sit, absumendisq; superuacaneis humoribus, atq; agglutinandis vulneribus maxi- 3
me accommodata a putrefactione vendicat: & cicatrices inducit. Vnde & condiendis corporibus mortuorum vtraquè adhibetur.
Ioan.19. Quemadmodum Iosephum, & Nicodemum condiendo Christi corpori mixturam Myrrhæ & Aloes quasi libras centum adhibuisse refert Ioannes. His ergo duabus herbis commode eos significari existimamus, qui amaram Christi passionem assidue meditan-
Rom.6. tes, varijsquè & continuijs exerciti malis complantati primum per
baptismum similitudini mortis eius, perpetua deinde pœnitentia, 4
Colos.3. tribulationibus, & christianis exercitamentis mortificant (vt Paulus hortatur) membra sua quæ sunt super terram. Nimirum fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, Auaritiam, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem, mendacium, reliquaq; veteris, & putrescentis hominis membra, eaquè ratione omnibus præcedentium peccatorum vulneribus inducunt cicatrices: & cum Paulo adimplent ea, quæ
desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. 5
His igitur plantis, & arboribus per similes fore quum præui-
Colos.1. deret Salomon, Apostolos, Prophetas, Doctores, Martyres, Virgines, ceterosquè Sanctorum noui testamenti ordines in Ecclesia, quæ domus Christi est, prouenturos, illorum virtutes, & præclare facta tam varijs delineauit ænigmatibus: &

eodem

5 eodem, quo filius spiritu afflatus pater Dauid de his loquens. Plã- Psal. 91.
tati inquit, in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri flore-
bunt. Ad huc multiplicabuntur hoc est, fructum ferent in sene-
cta vberi, & bene patientes erunt: hoc est, vegeti, & bene culti ab
agricola illo Deo patre. Vt annuntient, quod rectus est Dominus:
& non est iniquitas in eo. Quæ sane breuis est summa Euangelij,
quod inde vsque ab ineunte Ecclesiæ ætate miro successu per
vniuersum orbem euulgarunt sancti, in eo officio ad finem vsque
2 sæculi persistituri: quum iam decrepita, & pene confecta senio Ec-
clesia præter omnium spem in pristinam iuuentutem, & vires ceu
aquila reuocata efflorescet, & pares prioribus proferet heroas:
qui pari spiritu, & viribus præditi non minore, quam illi fructu,
& successu idem vbique prædicent Euangelium Christo pari- Mat. 16.
ter cum ipsis operante, & sermonem ijsdem adhibitis signis,
confirmante. Annotant doctores Hebræi hoc loco omnem ter-
ram quæ irrigua non sit, Hebræis dici terram emissionum, & e-
missiones hoc loco dictas paradisum in magnam commendatio-
3 nem terræ Israel cuius etiam solum aridum, feracissimum sit,
& amænissimum. Sed & in hoc significatu recte constabit supe-
rior allegorica nostra interpretatio. Nempe, quod Ecclesia omni
ex parte sua paradisus sit non tantum in Iudæis Christum profi-
tentibus, sed etiam in gentibus, quæ instar deserti cum ante ari-
dæ essent, iam nunc in Christum conuersę viuentibus aquis e pu-
teo erumpentibus irrigentur. Atque hoc prædixerit Isaias in
4 hanc sententiam, consolabitur Dominus Sion: & consolabitur om
nes ruinas eius, & ponet desertum eius quasi paradisum. Præte-
rea Theodoretus in locum illum, cum omnibus lignis libani. ha-
bet enim virtutem, quæ sub lege Rempub. administrauit, non se-
cundum litteram sed secundum spiritum. Per libanum enim sæpe
ostendimus significari Ierusalem; habet etiam fontem, & puteum
aquæ viuæ, & fluentis de libano. Non enim Euangelium tantũ
habet doctrinam manifeste fluentem, sed etiam legis puteum, qui
5 quidem est puteus aquę viuæ, & habens absconditas scaturigines,
fluentes vero, & sonitum ædentes, effusasque de libano, nempe,
de Ierusalem. Transijt vero hic puteus ad Ecclesiam: & est qui-
dem absconditus: sed qui impetuose fluit, & rigat Ecclesiæ pa-
radisum.

Fons

Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ 1
fluunt impetu de libano.

¶ Ad hortorum vbertatem plurimum confert vitalium aquarum copia. In hortensi igitur parabola persistens sponsus ab huiusmodi aquarum maxima copia suæ sponsæ commendare pergit fæcũditatẽ. Est autem figurata oratio, in qua contentum pro continente positum videtur: vt propria hæc sit, inte est fons hortorum, hoc 2
est, quo irrigantur multi horti. Nempe multæ particulares Ecclesiæ: Et deinde per appositionem dictum accipiamus, puteus aquarum viuentium, indeq; magna vi erumpentium, atq; manantium, instar aquarum, quæ miro impetu fluunt ex monte libano. Quatuor porro flumina Magoram, Lycum, Adonim, & Eleutherum ex libano deriuari, perq; oram ei monti subiectam fluere, auctor
Pli lib.5. cap.20. est Plinius. Quæ vero in hoc sermone videntur inesse improprietates tollas, primum, quod (vt annotauit Augustinus) omnis puteus fons sit, quamuis non contra. Atq; ideo apud Ioannem, qui 3
primum fons Iacob dicitur, puteus deinde appellatur. Alteram vero, quæ maxima videtur, comparationis improprietatem tollit ille apud eundem Euangelistam locus: vbi Christus mulieri samaritanæ sic respondet, qui biberit ex hac aqua (ostendit autem aquam
Ioh.4. putei & fontis Iacob) sitiet iterum: qui autem biberit ex hac aqua, quã ego dabo ei, nõ sitiet in æternũ: sed aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Item & ille locus vbi
Ioh.7. Christus quos ad se vocat, sic alloquitur, qui credit in me, sicut di 4
cit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quod ænigma explicaturus Euangelista subiungit, hoc autem dicit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Per fontem igitur hortorum, & puteum aquarum viuentium, ventrem, mentem nimirum Ecclesiæ intelligimus: in quam spiritum suum Christus effudit in die Pentecostes copiosissimum: vnde ille spiritus instar aquæ viuæ velut ex alto puteo valido in cælum vsq; erumpit im 5
petu: inq; particulares Ecclesias, & singulorum fidelium animos effusus cogitationes ibidem, & opera spiritualia ceu flumina, quę ex libano defluunt profert. Quæ omnia fideles ipsos in cælum, & vitam æternam bene, beateq; agendam euehunt. Quod si vera sunt, quæ aliena fide refert Titelmanus in hũc locum, omnis abest

impro-

1 improprietas. Is enim a viris fide dignis, qui terram illam diligenter perlustrarint, se accepisse testatur, ad radices libani oriri fontē prima quidem scaturigine nō ita magnum, sed qui deinde parum admodum progressus maximū, rapidumq; euomat fluuium: quo omnes ipsi fonti vicini irrigantur horti: & tota quę inter libanum, & Tripolim interiacet planicies feracissima: quęque propter cæli amœnitatem, & vinearum, olearum, omnisq; generis arborum, & plantarum frugiferarum, quibus tota consita est, varietatem, para
2 disus quidam deliciarum videri posſit. Esse preterea in eadem ora non longe a castro Laudaleone puteum vnum admirabile Alexandri magni op⁹, qui quatuor fertur in obsidione Tyri erexisse quadratos puteos: vnum quidē altum, latumq; quadraginta Cubitos, reliquorum vero singulos vicenorum circiter cubitorum altitudine, & latitudine: atq; hos omnes muro vno ad hastæ altitudinem extructo conclusisse. Quamobrem vnius putei, seu fontis speciem totum opus præbeat: vnde plena crepidine magna vbi confertim
3 erumpunt aquæ: quas prægrandes excipiunt aquæ ductus, & in Tyri deriuantes, effundentesq; planiciem, totam eam fæcundant regionem: multaq; & magna incolis præstant commoda. Id vero opus memorabile Balduinus Christianus Ierosolymorum Rex restituisse memoratur. Sic enim intelligimus hoc loco fontem hortorum, quem in sua Ecclesia esse dicit Christus, conferri cum fonte illo vnde maximum aiunt emitti fluuium: puteum vero aquarum viuentiū cum quatergemino illo puteo vnde dicuntur aquæ
4 de libano demissæ, magno impetu erūpere. Id quod maxime conguet cum aquis Ecclesiæ, nempe cum spiritu sancto, & eius donis: qui a Christo monte candido tanquam a capite, in suam delapsus Ecclesiam inde erumpat, & exiliat in vitam æternam. Ac ne quis hoc tanquam vanum commentum inde arguat, quod puteus, quē ex Titelmano descripsimus, longe post tēpora Salomonis sit constructus: vt fateamur puteum illum sub Salomone non extitisse. Illud tamen quod ad præsens institutum satis est, affirmare nihil
5 prohibet, iam tamen ibi extitisse magnā quandam voraginem & naturalem puteum, vnde magna vi erumpentes aquæ Alexandri animum ad regium opus magno regionis illius cōmodo cōstruendum, impulerint.

Surge aquilo, & veni Auster: perfla hortum meū, & fluent arōmata illius.

¶Solent qui amant ad res inanimas conuersi alias execrari, ab alijs vero suo amori auxilium poscere. Ita hoc loco sponsus de more amantium ad Aquilonem, & Austrum facta apostrophe, illum procul a suo horto tanquam perniciosum iubet facessere: hunc vero aduocat, & tanquam proficuum ad perflandos hortos suos inuitat. Vt eo flante arbores aromaticæ hortorum suorum incalescant, & suaue olentia sudent aromata: quorum vsu se ipse oblectet. Aquilo nanque cum frigidus sit, & siccus, arbores, & plantas aromaticas vt reliqua omnia, cogit, & adstringit: introque se cedēte calore natiuo crassum, qui in ipsis est, humorum colliquari prohibet, & defluere. Contra vero Auster cum calidus sit, easdem laxat, & soluit: forasquè euocato calore natiuo colliquatos humores suos cogit effundere. Et Austros quidem tam ardentes flare, vbi prouenit cinnamomum, vt syluas accendant, se legisse apud auctores, refert Plinius. Sic Christus in suam Ecclesiam inuecta fide procul a suorum cordibus abscedere iussit infidelitatē: quam hyemis nomine, quum vehementes flant aquilones, iam alibi ostendimus significari. Ex fide vero cum præuideret omnes homines vel maxime domesticos Ecclesiæ suæ capiundos esse inimicos, sic eam præmonuit, non veni inquit, pacem mittere: sed gladium. Inimicitias ergo, bella, & graues persequutiones (quæ omnia Christus sub gladij typo designauit, seque vt eadem in Ecclesiam immitteret, venisse testatus est: Nempe offensis ex ipsius fide impijs) hoc etiam loco Austri venti vrentis symbolo indicat: ac sub eodem tropo ad perflandum, & exercendum suam Ecclesiam inuitat: certo sciens electos suos eo igni non absumendos, sed instar arborum aromaticarum tribulationum ardentibus Austris foris exercitos intimum fidei suæ, & charitatis calorem diflaturos. Vt admirandæ fortitudinis, & constantiæ frequentia exempla æderent: & omnium virtutum Christi Deo gratissima darent documenta. Per austrum igitur ventum vrentem graues hîc Ecclesiæ persequutiones, & tentationes designari putamus, vt in superioribus per vrentem solem, & ardores meridianos: & sæpe alibi in scripturis per ignem Ab argētarijs sumpta metaphora. quod quemadmodum artifices illi igni probare soliti sunt verum ne sit aurum, aut argentum, quod oblatum fuerit, an non: & ea metalla quo sæpius in ignem coniecta fuerint, repurgare, eoq; perfectiora reddere: sic etiam Deus suorum fidem solida ne sit, assiduis

Plinius li. 12. cap. 19.

Matt. 10.

2 assiduis malis tentare solet, ac eandem perficere. Huc spectans Dauid in maximis positus malis Deũ sic orabat, Proba me Deus, & tẽta me: vre renes meos, & cor meũ. Et alibi; igne inquit, me examinasti: & non est inuenta in me iniquitas. Sic & Petrus Apostolus ad fortiter ferendas persequutiones nos hortatur in hanc sententiam. Modicum nunc inquit, si oportet, afflicti varijs tentationibus: vt probatio fidei vestræ multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam, & honorem, Psal. 25. Psal. 19. 1. Pet. 1.
2 in reuelatione Iesu Christi: Iam vero quemadmodum tribulationes, quibus exercentur Christiani, ostendunt qui sana sunt, & firma fide, sic etiam hæ ipsæ manifestos faciunt electos, qu uin ceu arbores aromaticæ sua ex fide manantia bonorum operum fundũt aromata. Vt cæsos olim Apostolos fudisse legimus, quum gaudentes e concilio Iudæorum abirent, quod digni habiti essent pro nomine Iesu contumeliam pati. Sic Stephanus protomartyr odoratissimus calamus esse apparuit, quũ se lapidantibus hostib⁹ hæc Acto. 4.
3 precaretur. Dñe Iesu, ne statuas illis hoc peccatum. Sic & Paulus Apostolus suauissimi cinnamomi ingenium præstitit, quum optaret anathema a Christo fieri, modo acerrimos hostes suos Iudæos eidem conciliaret, & adiungeret. Sic Laurentius innumerique alij martyres vrentibus tormentorum austris perflati, & succensi suauissima fidei, & charitatis, admirandæque constantiæ exempla præbuere. Ac talium quidem hortorum speciem in hortis suis olim Nero exhibuit: quos scelus ille admiserandum spe- Acto. 7. Rom. 9.
4 ctaculum fertur obtulisse, vt ibi Christiani viri innocentissimi alij ferarum tergoribus coniecti, alij crucibus affixi interirent, alij vbi dies defecisset, in vsum nocturni luminis vrerentur. Ratus scilicet, longe maiores sceleris atrocitate in exemplum proposita, incensæ abs se vrbis inuidiam in illos posse reijcere, subornatis, qui homines humanæ salutis studio incensos nefarij incendij auctores falso criminarentur: reosq; per agerent. Glosa In Aquilone, mundi inquit, aduersa: in Austro, blandimenta intellige.
5 Quia vtraq; expugnatione probatur Ecclesia. Alij per Aquilonẽ persequutiones quidem, quibus impetitur Ecclesia, designari volunt: sed per Austrum spiritus sancti afflatum. Quo aduersus rigorem, & frigus a persequutione illatum incalescens illa, refectaq; durare posit: & fidem ac charitatem retinendo bonorum operum influentium aromata sponso suo Christo exhibere. Verũ neutra

interpretatio hujus loci decorum satis seruare videtur. Nam nec flante Aquilone fluere possunt aromata ex suis arboribus, vt proxime ostēdimus, nec aut mūdi, aut spiritus sancti delitiæ cū austro vento supra modum calido & sicco recte conferuntur. Austrum enim naturam cum situ mutare docet Plinius libro primo ca. 47. & lib 18. ca. 33. vt qui in Italia humidus sit & calidus, in Affrica incendia cum serenitate afferat: & in regione vbi prouenit cinnamomum, sylvas aliquando accendat, Vt paulo superius ex eodem annotauimus. Et vero Austrum calidum, & humidum minus valere colliquandis, & educendis ex suis plantis aromatibus, illud firmum esse posit argumentū, quod humiditas calorem obtūdit, quē siccitas acuit. Acrem porro calorem esse oportet, & acutum, qui crassos humores soluturus sit, & liquefacturus. 1 2

Veniat dilectus meus in hortum suum: & comedat fructum pomorum suorum. 3

¶ Spōsa volens certius adhuc cognoscere se talem haberi, qualem audit a spōso prædicari, comiter, & honorifice ipsum inuitat, vt ex suo horto tantopere commendato suos fructus carpat, & comedat. Eo nimirum spectās, vt quū viderit fructus horti sibi exculti sponso gratos esse, maximam ipsa inde capiat voluptatem: & ad similes, ac maiores si oporteat, labores in sponsi gratiam subeundos alacrior, vegetiorq; accedat. Ecclesia quoq; secretioribus cordis sui auribus audiens, se, suosque filios ceu hortos amœnissimos, & plantas selectissimas commendari, quia tamen in maximis hæret malis, nec finem vllum capere, quin in dies videt recrudescere, atroces, quas a persequutoribus iam diu patitur iniurias, Maxime vero sub Diocleciano, qui decimam post Neronem in Christianos, velut oues victimæ destinatas, exercet persequutionē, iā secūdo in hoc dramate Christi spōsi sui, & patroni opē implorat. vt quæ longe impar est tantis ferendis malis, illius suffulta, & confirmata patrocinio vincat, & superet. Sic enim Paulus quū certiores reddidisset Corīthios, se in Asia supra modū, & vires eo vsq; vexatū fuisse, vt de vita desperaret, & in hoc respōsum mortis accepisse (hoc est morti proximū fuisse) vt sibi prorsus diffisus, in illū duntaxat cōfideret, qui suscitat mortuos, seq; ea fiducia minime fallū, 4 5 2. Cor. 1.

1 grauissima euasisse pericula, Romanis deinde scribens ait, sicut Rom. 8.
scriptum est, propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. Promissam igitur in finem vsq; mundi opem reposcens Ecclesia, veniat inquit, dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Sic enim ille superior e capite spopondit, donec aspiret dies & inclinentur vmbræ, vadam ad montem Myrrhæ, & collem Thuris: montem itaq; Myrrhiferum,
2 & collem Thuriferum nimirum hortos suos, nunc quum maxime opus est, vt reuisat sponsus, suosq; fructus comedat, sponsa precatur. Fructus autem recte facta sunt, & dicta sanctorum, quæ quũ probat Christus, & tanquã ex patris sui sententia facta, dictaq; cõmendat, hoc tamen mystico cibo perinde atq; suis præclare gestis ac dictis vescitur. Meus inquit ipse, cibus est, vt faciam voluntatẽ Ioan. 4.
eius, qui misit me: vt perficiam opus eius. Et rursum, operamini in Ioan. 6.
quit, cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam:
3 quem filius hominis dabit vobis. Hos itaq; hortos deuastari, & fructus, quos ipsa soli Christo seruat, iam inde a Nerone vsq; ad Diocletianum, & Licinium ab impijs diripi, & absumi, grauiter dolens, & querens Ecclesia, illius præsentiam, & tutelam implorat, pacemq;, & quietem malorum precatur, vt pacatis temporibus ab hostium incursibus libera, & curis soluta, veluti in perenni conuiuio Christi consuetudine frui possit cum omni pietate, & morum honestate: Atq; his tanquam necessarijs fauoris, & beneuolentiæ
4 signis se illi maxime probari certo sciat. Quod ipsum psalmo septuagesimo nono sub typo synagogæ flebilibus modis apertius, fusiusq; queritur ac precatur. Verum quia non prius pacatis hostiũ animis, & veritatis luce purgatis, quæ optat pacata tempora, contingere posse intelligit, hanc ipsam pacem ex Pauli instituto precatur omnibus hominibus: sed Regibus imprimis, & principibus, omnibusq; Magistratibus, ad quorũ exemplũ vniuersum orbẽ cõpositũ iri nõ dubitat. Quib⁹ certe diuturnis, neq; vllo tempore in- 1. Thim. 2.
5 termissis precib⁹ nõ dubiũ est, quin Cõstãtinũ Cæsarẽ populi christiani delitias a Xpo impetrauerit Ecclesia: qui rẽ christianã stabiliret, atq; augeret, illis præsertim afflictis temporibus, quum sub Maximiano, Diocletiano, Maxentio, & Licinio christianorum res toto orbe accisę, ac penitus desperatæ viderentur. Vt ex subita, & insperata rerum mutatione tũc si vnquam antea, deprehendere po

 tuerit

2. Cor. 1. fuerit illud quam verissime Paulum dixisse, sicut abundant pas- 1
siones Christi in nobis, ita & per Christum abūdat consolatio no-
stra. Item. & illud sapientissime maximoque successu consuluisse,
quum Christianos rerum securos esse sic iuberet. Dominus prope
Philip. 4. est. Nil soliciti sitis: sed in omni oratione, & obsecratione, cum gra
tiarum actione, petitiones vestrę innotescant apud Deum. Et pax
Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiet corda vestra, & intel
ligentias vestras in Christo Iesu. Agnoscat porro Ecclesia Christū
huius horti Dominum: nec alienum prædium sibi vendicat, aut ex 2
alieno opere gloriam quærit. Dei enim inquit Paulus, agricultura
1. Cor. 3. estis: Dei ædificatio estis. Et quamuis Apostoli, & insignes alij præ
cones verbi Dei cooperatores sint, & adiutores Dei, tamen vt idem
statuit, neque qui plantat est aliquid, neq; qui rigat: sed qui incre
1. Cor. 4. mentum dat, Deus. Scit præterea sponsa, se nihil habere, quod nō
a sponso acceperit. Ideoq; vt totam hortorum suorum gloriam in
dominum referat, veniat inquit, dilectus meus in hortum suum:
Et in eadem persistens Iustitia, ac pietate addit, & comedat fructū 3
pomorum suorum. Aut iuxta Hebræum, vt non nulli vertunt, fru
ctum suauitatum suarum. Hoc est, suaues fructus suos, in nostra
æditione, fructum pomorum suorum, positum videtur pro fructū,
poma sua. Vt sit constructio transitiua pro intransitiua. Fructus
ergo suos, suaque bona opera, fructus & opera Christi esse, inge-
2. Cor. 3. nue profitetur Ecclesia. Non enim sumus, vt testatur Paulus, suffi
cientes cogitare (nedum facere) aliquid ex nobis, quasi ex nobis:
sed sufficientia nostra ex Deo est. Et rursum, ipse inquit, est qui 4
operatur in nobis velle: & perficere pro bona voluntate. Et vt ex
Philip. 2. Ioanne proxime citauimus, hunc cibum filius hominis nobis da-
re pollicetur. Atque his, & alijs huiusmodi sacræ Scripturæ locis
persuasus Augustinus de iustorum meritis sic statuit, quum coro-
nat inquit, Deus merita tua, nihil coronat nisi dona sua. Quod nō
ita dictum Augustino existimare debemus, vt multi hoc tem-
pore falso putant, quasi velit ille nos in bonis operibus nostris ni-
hil prorsus habere proprium. Eiusdem enim est illa quæ, omnium 5
consensum meruit, præclara sententia. Qui fecit te sine te non sal-
uabit te sine te. Concurrat namque oportet voluntas nostra: qua
renitente, aut non consentiente, minime seruare instituit Deus,
quæ tamen perse sola non sufficit: quin ad bene agendum omni-
Rom. 7. no inefficax est. Id quod Paulus queritur in hunc modum. Velle
adiacet

1 adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Sufficientia 2.Cor.3.
siquidem nostra (vt idem testatur) ex Deo est. Qui operatur in
nobis, non quidem velle simpliciter: sed bene velle sufficienter:
Nempe ex habitu fidei, & charitatis. Et quia hoc ipsum bene, &
sufficienter velle, accidit nostro bene, sed tamen insufficienter,
velle: Ideo Philippenses idem hortatur, vt cum timore & tremo- Philipp.2.
re suam salutem operentur admoniti, Deum esse qui in ipsis ope-
retur velle & perficere pro bona voluntate. Quod alioqui factu Augu. de
2 rus non sit, si ipsos securos viderit suæ salutis, & negligentes, quod Natu. &
suum est operari bene velle, & bene agere quantumuis insufficiẽs gra.
& inefficax. Quare ergo cum timore, & tremore (inquit Augu-
stinus) & non potius cum securitate, si Deus operatur, nisi quia
præter voluntatem nostrã, sine qua bene non possumus operari,
citò potest surrepere animo humano, vt quod bene operatur suũ
tantummodo existimet? &c. Quid igitur agit liberum arbitrium?
Si roges, respondet Bernardus, Saluatur. Tolle liberum arbi- Bernard.
3 trium, Non erit quod saluetur. Tolle gratiam, non erit vnde sal- de Grã. &
uetur. Opus hoc sine duobus effici non potest vno, a quo fit: alte- lib. ar.
ro, cui fit, vel in quo fit. Deus auctor est salutis: liberũ arbitrium,
tantum Capax. Nec dare illam nisi Deus: nec capere valet, nisi
liberum arbitrum. Quod ergo a solo Deo, & soli datur libero ar-
bitrio, tam absq; consensu esse non potest accipientis, quam absq;
gratia dantis: & ita gratiæ operanti salutem, cooperari dicitur libe-
rum arbitrium dum consentit: hoc est, dum saluatur, consen-
4 tire enim saluari est. Hæc ille. Primæ itaque, & vsque ad postre-
mas omnes nostrorum meritorum, partes Dei sunt tanquam sup-
premi architecti: postremæ vero, nostræ tanquam operarum Deo
subseruientium, & eiusdem, eoque modo communicatis nobis-
cum viribus: Operantium, quomodo nemo alius architectus suas
cum suis operis communicare queat: Id vero volens Petrus Apo- 2.Pet.1.
stolus proprijs, & significantibus verbis breuiter docere, vos au-
tem inquit, curam omnem subinferentes, ministrate in fide ve-
5 stra virtutem, in virtute autem scientiam: in scientia autem, ab-
stinentiam: in abstinentia autem, patientiam: in patientia au-
tem, pietatem: in pietate autem, amorem fraternitatis: in amo-
re autem fraternitatis, charitatem. Hæc enim si vobiscum ad
sint, & superent: non vacuos, nec sine fructu constituent in Do-
mini nostri Iesu Christi cognitione. Et hactenus quidẽ protracta

fuisse videtur sub Apostolis, & Martyribus prima illa noctis vi- 1
Luc. 12. gilia: qua exacta, se ex nuptijs rediturum ad suos Christus prædixerat: quos interim vigilare iusserat, seque succinctis lumbis atque accensis facibus expectare. Id quod si facerent, iureiurando interposito promisit, ipsos conuiuio excipere, se præcingere, ac præcinctũ per singulos transeundo, ijsdem ministrare. Exacta porro prima vigilia, absolutus etiam est tertius huius Dramatis actus. Iã ergo ad secundam vigiliam, quam doctores 2
sortiti sunt transeamus.

COSMAE

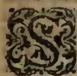
1 # COSMAE DAMIANI HORTOLANI COMMENTARIORUM IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS.

LIBER QTARTVS.

Actus quartus.

2 ## CAPVT. V.

Veni in hortum meum soror mea, sponsa, Messui
Myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fa
uum cum melle meo, Bibi vinum meum cum lacte
meo: Comedite amici, & bibite, & inebriamini
3 charissimi.

PONSVS in hortum suum antequam vocaretur (tametsi sponsa id minus aduertente) iam venerat: Myrrham, reliquasq; plantas aromaticas cum suis aromatibus messuerat, inq; fasciculos, & ramusculos, quibus se recrearet, collegerat (per Synecdochen enim a parte totum
4 significat) ibiq; magna cum voluptate ederat ac biberat. Verum, ne si id illa diutius ignoret, se suosque hortos contemni credat, iam præstitisse quod rogatur, blandissime admonet in hūc modū: Veni in hortum meum soror mea, spōsa, Messui Myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fauum meum cum melle meo. bibi vinum meum cum lacte meo, aut, vt in Græco est ἔφαγον ἄρτον μου. Comedi panem meum. Quæ sane lectio ad communem hominum vsum magis accedit. Nā pane mello illico libenter vescimur:
5 fauum non sine tædio edimus, aut deuoramus. Nisi velis hoc sponso dictum ad exaggerandum mellis excellētiam, & incredibilem, quam ipsi semel degustatum mel sponsæ attulerit, voluptatē: vsq; adeo, vt spectare non potuerit, dum e fauo exprimeretur. Porro per panem, & mel, vinum, & lac optima queq; esculenta, & poculenta intelligimus. Iam vero vt plane intelligat sponsa, quanti sit apud spōsum, sodalibus suis comitatus eodem ille rursus accedit,

eamq; vna cum illis opipare parata cœna, excipit. at quo singulare 1
amoris sui specimen præbeat, discumbentibus ipse ministrat sedu
lo. Christus quoq; (vt iam ad mysticos sensus transeat interpreta-
tio) eo maxime tempore versabatur in sua Ecclesia, ibiq; velut in
amenissimis hortis suis deliciabatur, quum inde haud secus quam
acruenta hominum laniena, & horrenda carnificina quam longis-
sime abesse videbatur. Nempe cum Romani imperatores, reliqui-
què per orbem Principes omnia complerent Christianorum cæde
ad varia, & diaboli arte quæsita suppliciorum genera rapiētes, qui 2
cumq; Christum profiteretur. Vt primum Neronem fecisse retro
memorauimus: & (vt reliquos vsq; ad Constantinū omittamus) po
stremus licinius tanto in christianos odio arsisse fertur, vt domo,
ac militia pulsos, aut relegatione, aut carcere, ad mortem vsq; ma-
ceraret, aut leonibus obijceret, aut suspensos velut porcos mem-
bratim dilacerans, dissiparet. Et Christus quidem quum Marty-
res suos alios ferro peremptos, alios flammis exustos, alios vecti-
bus perforatos, alios cruci affixos, alios pelago demersos, alios vi- 3
uos excoriatos, alios linguis, alios oculis priuatos, alios lapidibus
obrutos, alios frigore, fameq; confectos, alios membratim cæsos,
alios deniq; alio amaro mortis genere extinctos, vna cum memo-
rabilibus ipsorum dictis ac factis, secum in cælum colligeret, a la-
Apoc. 14. boribus post hac feriaturos (amodo enim inquit Ioannes, iam di
cit spiritus, vt requiescant a laboribus suis: opera enim illorum se-
quuntur illos) tunc certe Myrrham suam, ceterasq; , quas supra
recensuerat, hortorum suorum plantas aromaticas, vna cum suis 4
aromatibus, de terra metebat: & velut in fasciculos, ac ramusculos
compositas, in cælestem transferebat apothecam. Sed ex plantis
Myrrhæ dumtaxat meminit hoc loco: quod ea maxime omnium
amara cum sit, designandis martyrum passionibus maxime con-
ueniat. Tum etiam edit fauum cum melle suo Christus, quum ex
memorato ordine Euangelistas, ceterosq; eloquentia christiana in-
signes viros fidei suæ causam coram Regibus, & Principibus con-
stanti, fortiq; animo audiuit perorare. Eorum eloquentia, velut 5
melle suauissimo mirifice delectatus. De his namque superius lo-
1. Cor. 2. quens ad sponsam hoc ipse elogium protulit, fauus distillans labia
tua. Aut vero mellita eorundem sapientia (qui perfectorum panis
est, & solidus cibus) se reficiens, & oblectans. Quali melle litum pa
nem Christi fuisse Paulum recte dixeris, qui sapientiam inter per
fectos

1 fectos loquebatur. Item & Ignatium, qui quum à leonibus discerperetur, hæc de se vt fortissime, ita & disertissime dixisse fertur, frumentum ego sum Dei. Bestiarum dentibus molor, & subigor, vt panis mundus efficiar Christo. Tunc etiam bibit Christus vinum suum, & lac, quum eorum maxime probaret doctrinam, qui perfectos quidem difficilioribus, sed tamen cognitu suauissimis alebāt fidei christianæ mysterijs, & velut vino generosissimo, quod non nisi adultis, & robustis conuenit ventriculis, imperfectos vero

2 faciliorib⁹ e iusdem fidei rudimentis: quod lac est paruulorum. Sic enim Paulus quum de resurrectione inter areopagitas disseruisset, magnum illum Dyonisium apostolicæ sapientiæ suauitate illectum, ad se traxit, potentissimeq; aluit. Quomodo etiam Lucam medicum clarissimum, & plerosquè alios sapiētes pertraxisse, & aluisse, par est credere. Iam vero vbi primum venisset ad corinthios, tanquam paruulis in Christo, non solidum quidem cibū, sed lac illis dedit bibere. Hocitaquè modo panem cum melle, & vi Act.17. 1.Cor.3.

3 num cum lacte suo, in suis hortis & in corpore suo (quod est Ecclesia) Christum edisse, ac bibisse nouimus calamitosis illis, & turbulentis temporibus, quum multi illum abesse quererentur in hanc sententiam. Vt quid Domine recessisti longe: despicis in opportunitatibus, in tribulatione? Domine deus virtutum quousq; irasceris super orationem serui tui? cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura? Veniat dilectus meus in hortum suum, comedat fructum pomorum suorum. Horum igi Psal.9. Psal.144.

4 tur querelas & lacrymas miseratus Iesus Opti. Max. vt in Ecclesiæ suę solatiū doceat, quàm verissimē dictum fuisse vati suo Dauidi prope esse Dominum omnibus inuocantibus eum in veritate, voluntatem timentium se facere, preces iustorum exaudire, eosdemquè seruare solitum esse: veni inquit, in hortum meum soror mea sponsa: Messui Myrrham meam cum aromatib⁹ meis, comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Quomodo etiam strenuo militi suo Anthonio post acerrimum conflictum

5 cum Dæmonibus habitum, roganti & quærenti o bone Iesu vbi eras? respondisse fertur, se tanquam agonothetam singulari illi pugnæ interfuisse, eoq; spectaculo mirifice oblectasse. Quin & exacta prima noctis vigilia, hoc est 300. fere annis, ex quo ipse in cælum vna cum triumphante sponsa nuptias ibidem celebraturus ascenderat (quo toto tempore vsq; ad constantinū magnum, do- Exactus numerus est.288.

mesticos

mesticos & familiares suos in hoc mundo assiduis prælijs,& labori 1
Luc.12. bus dum ex nuptijs rediret,exercere decreuerat) quum inde reuer
sus eosdem præcinctus lumbis,accensisq; lucernis,&(quemadmo-
dum iussi fuerant) se expectare inuenit,Datam illis fidem, vt libe
raret:Constantinum superato Maxentio tyranno immanissimo,&
Christianorum persequutore crudelissimo, totius orbis dominū,
suumq; ingenuum seruum,suæ Ecclesiæ seruatorem,& christianæ
libertatis per vniuersum orbem assertorem fecit potentissimum,
admirando nimirum prodigio, quod rei euentus comprobasset, 2
persuasum.De euentu namq; prælij,quod cum Maxentio commis
surus erat,solicito visum fuit signum crucis ex lumine factum sere
no cælo circa meridiem sole declinante, & auditum hoc oraculum
ἐν τούτῳ νίκα in hoc vince. Huius ergo pij principis opera & virtu-
te pacatis temporibus,superiorumq; malorum metu liberatis
christianorum per vniuersum orbem degentium animis , tunc
demum Christus magnificum illud,& vere regium suæ Ecclesiæ
instruxit,& exhibuit conuiuium,quod per Isaiam hoc edito ora-
Isai 25. culo multo ante promiserat.Faciet Dominus exercituum omni- 3
bus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium
vindemiæ,conuiuium pinguium medullatorum,vindemię defeca
tę:& præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super om
nes populos,& telam, quam ordiuit est super omnes nationes(vel
vt alij clarius vertunt ex Hebræo) tollet quoq; Dominus in mon-
te isto faciem inuolucri,quod inuolucrum est super omnes popu-
los,& operimentum,quod oppansum est omnibus gentibus. Præ
cipitabit mortem in sempiternũ,& auferet Dominus Deus lachry 4
mam ab omni facie,& opprobrium populi sui auferet de vniuersa
terra. Sublatis namq; de medio tyrannis,& christianorum perse-
quutoribus profligatis,in sempiternum præcipitari cępit e monte
Ecclesiæ mors,& ab omni facie sublatæ sunt lacrymæ. Præcipita-
ri inquam cœpit,ad inferos vsq; deturbanda in generali resurre-
ctione cum iam electi peccare non poterunt,& mortale hoc indue
rit immortalitatem. Tunc enim (vt Paulus ad hunc locum spe- 5
ctans inquit,fiet sermo,qui scriptus est,absorta est mors in victo
riam,hoc est ad victoriam vsq;,& perfecte absorbendo præcipita-
ta est.ea enim est vis verbi בִּלַּע & nominis נֶצַח quodcunq; ver
bo eo loco coniunctum & assumpto a fronte ל aduerbiascit in

hunc

1 hunc modum בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח quod etiam interpretes vertunt Isai. 25.
in finem, in perpetuum, sempiternum. Spectat etiam hæc loquē
di forma ad illud Osææ oraculū de Christo, o mors, ero mors tua: Osææ 13.
& morsus tuus o inferne. Quamobrem vtrunq; oraculum coniun 1. Cor. 15.
xit Paulus. Baptizato præterea Constantino orbis Domino, & ad
Constantini exemplum plerisq; alijs principibus procedente tem
pore, sublatum etiam videtur fuisse opprobrium populi christiani
ex vniuersa terra. Quin & quum in gratiam Christi & Ecclesiæ
2 christianæ pleræq; latæ tū fuerint leges, passim extructa, & magni
fice ornata ac dotata templa, licuit libere, & absq; metu Euangeliū
per omnes nationes prædicare, sacro sanctum corpus & sanguinē
Christi cum omnibus populis cōmunicare, quibus vbiq; terrarum
persuasis & illectis, tunc certe omnis idololatriæ, & ignorantiæ re-
rum diuinarum velum, quod longe lateq; omnium hominum ocu
lis oppansum erat, Dei benignitate sublatum fuit, tunc etiam ex-
positis omni nationi sacrarum literarum & fidei mysterijs, sacræq;
eucharistiæ apposito cibo & potu, exhibitum plane fuit eiusmo-
3 di conuiuium: quo ita potenter nutriri, ac saginari potuerunt om-
nium populorum animi & inebriari, vt carnibus sanginatorum
vitulorum, reliquorumq; altilium nutriri ac saginari solent corpo
ra, & generosissimo vino inebriari. Sic itaq; pacatis, & compositis
rebus omnibus iussit Christus familiares suos insignes viros totos
se studio sapientiæ tradere: & omnem in vniuersum familiam suā
quenq; pro captu suo, cognoscendis sapientiæ diuinæ mysterijs in
4 cumbere, cælesti Eucharistiæ cibo & potu se reficere, & fortiū fa-
ctorum suorum conscientia recreare: atq; hisce superioris patien-
tiæ suæ suauissimis fructibus summa cum voluptate frui, quos ip-
se amicis vocatis ad mensam suam omni epularum spiritualium ge
nere instructam per singulos discurrendo præcinctus, & sedulus
ministraret: & regnum illud primarijs eius conuiuij, viris, nempe
pastoribus, & doctoribus Apostolicæ fortitudinis, iustitiæq; imita
toribus stabiliret, cui regno quum ad huc inter homines versare-
5 tur suos in primis Apostolos sic inaugurasset, vos estis, inquit, Luc. 22.
qui permansisti mecum in temptationibus meis: & ego dispono
vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis, & biba-
tis super mensam meam in regno meo. Iustus homo inquit Am-
brosius in hunc locum, ad imaginem Dei est, si propter imitandā
diuinæ

diuinæ conuersationis similitudinem mundum hunc Dei cogni- 1
tione contemnet:voluptatesq; terrenas verbi perceptione despiciat,quo alimur in vitam. Vnde & corpus Christi edimus,vt vitæ æternæ possimus esse participes. Non enim victus & potus nobis præmij loco spõdetur,& honoris,.sed cõmunicatio gratiæ cælestis, & vitæ. Tantam vero Dei philanthropiam,& regiam Christi mu
Psal.35. nificentiam admiratus lyricus Regius hæc canebat. Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt:inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrẽte voluptatis tuæ potabis eos. Verbis nimirum 2
abutens,quæ cum alioqui in vicium sonent,sacræ tamen literæ ad conuiuij magnificentiam significandam vsurpare solent. Vt in cõuiuio illo magnifice instructo Ioseph , & fratres eius comedisse,
Gen.43. & inebriatos fuisse scripsit Moses. Atq; hoc etiam est,quod soda les suos hoc loco hortat Christ' ,vt apposito magnifico suo epulo se exhilarent,& abunde fruantur,quum ait,commedite amici, & bibite,& inebriamini charissimi. Quicumq; fratres mei estis operibus inquit Psellus in persona sponsi,edite corpus meum,& bibi 3
te sanguinem meum,atq; inebriamini præ esta oblatione, & obliuioni date omnes mundanas curas tanquam in extasim rapti ebrie tate. Id vero in primis dictum videri potest Syluestro per id tempus christianorum Ponti.Max.cui Christus turbata omnia,& con fusa præter omnium spem,& opinionem sic expediuit,& composuit,vt quo expeditus id faceret,se præcinxisse,& ad cœnam dubiam vna cum familiaribus,& domesticis ipsius iusso accumbere, præcinctus ministrasse videatur. Hunc enim virum adeo admiran 4
dum,venerandumq; Constantino reddidit,vt is christianus fact' Pontifici,in quo Christi summi Regis personam agnouerat,eiusq; successoribus Romanis pontificibus suam suorumq; successorũ dignitatem subiecerit,Clerũ Romanũ senatoria dignitate illustra uerit,multa tamẽ Romæ,tum alibi christianis magnifica tẽpla extruxerit,eadẽq; maximis donarijs ornauerit,ac prædijs : annuisq; prouentibus amplissimis alendo clero,& pauperibus addictis,regia munificentia instruxerit. Certum enim vectigal a ciuitatibus 5
pendi solitum Ecclesijs prouincialibus,cleroq; distribuit:Romam insuper cum reliquis Italiæ vrbibus,& prouincijs Syluestro,eiusquẽ successoribus donauit. Donationẽ vero ipsam,vt in primo cõciliorum tomo legimus,decreti sui auctoritate validam inperpetuum

1 tuum esse voluit. Quam licet recentiorum multi calumnientur, & quasi ficta si, trideant, Damaso tamen, qui Syluestri vixit temporibus, cui etiam. 36. annis post in pontificatu successit, longe magis, quam illis credendum est. Is autem in actis Syluestri, cuius vt superiorum ab vsq; B. Petro Pontificum scripsit vitam, hanc donationem fidei suę testimonio posteris confirmauit. Id alioqui non facturus: quippequi non ignoraret, multos tum fore superstites qui ipsum impudentis mendacij possent arguere. Et Sabellic⁹ nec
2 Laurentio vallensi, nec vlli reliquorum calumniatorum iudicio inferior ab eius imperatoris pietate eam donationem non putat abhorrere: vt certe non abhorret. Immo vero non tantum pijssimi Imperatoris magnificentiæ sed etiam sanctissimi Pontificis modestiæ contra multorum opinionem conuenit. Horum namquè pijs consilijs illud Christus egisse videtur, vt dignitatem, summiq; Imperij sedem cedente Constantino, eandemq; suscipiente Syluestro Christi vicario, tum demum cognoscerent omnes, Christum quē
3 Syluester prædicaret, illum ipsum esse, dequo Dauid in psalmis hæc olim cecinisset. Adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes seruient ei. Nam & pax, & rerum omnium copia, quæ calamitosa superiora tempora consequi, hoc conuiuio significantur, ad pacatissimum, & opulentissimum Salomonis Imperium, quod afflictum, & erumnosum Dauidis regnum excepit, spectare videntur. Item vt omnis Ecclesia intelligeret, hoc illud esse tempus, quo Christus Regum ac Reginarum gratiam, ac delitias ipsi pro-
4 misisset per Isaiam per hæc verba. Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum: Et afferent filios tuos inulnis, & filias tuas super humeros portabunt: & erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ. Vultu interram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Et scies quia ego Dominus, super quo non confundentur, qui expectant eum. Quæ oracula si per præsens institutum liceret hoc loco expendere, facile nobis esset ostendere, ridiculos illos esse, & impios,
5 vanaq; ipsorum argumēta, qui quę in decretis Gratiani, & iā citato libro de pietate, & munificentia Constāntini in Christum, & ipsius vicarium Romanum Pontificem memoriæ prodita sunt, rident, & calumniantur. Hæc enim, & his similia oracula quamuis ad abditiores sensus trahi possint, vt trahuntur a Hieronymo, manife

Psal. 71.

Isai. 49.

1 summam rerum diuinarum cognitionem, amplissimas opes, reliquaque bona a patre familias accepta, ea fide & prudentia benefaciendo, beneque docendo dispensarunt, vt de fragmentis, quæ ipsi in mensa Christi reliquerunt (hoc est, de ipsorum libris & exemplis) adhæc vsquè tempora familia Christi victitarit: & in finem vsquè sæculi victitabit velut adipe, & pinguedine sagi nanda. Vt non immerito eos fuisse dicamus Pastores illos, & Doctores, quos Paulus dixerit, Christo datos in consummationem Ephe.4.
2 sanctorum, in opus ministerij, nempe, in consummationem corporis sui. In cuius ædificationem dati fuissent Apostoli, & Apostolorum discipuli, alijquè per multi, qui ingens hoc opus magna cōtentione sub tyrannis & hostibus Christianorum prosequuti fuerant. Vt olim qui Ierosolymam restituendam susceperunt, altera manu malleum, altera gladium propter eos tenuisse memorantur, qui crebris incursionibus vrbis restitutionem prohibere conebantur. Verum, quemadmodum de Athletis scribit Hippo- Neem.4
3 crates, eos quum ad summum bonitatis peruenerint, in periculo versari: Nimirum, ne in longe diuersam abeant κακεξίαν, sic & Ecclesia dum relicto labore libidinem, & abiecta Christiana meditatione, sectatur otium, ex optimo illo omnium virtutum habitu, ac vegeto statu, quem longa superiorum temporum exercitatione, & assidua cælestium rerum meditatione sibi comparauerat, in longe diuersum habitum, & senilem ignauiam paulatim multis suis partib⁹ delapsa, & indies delabi videri potest. Id quod
4 sequens locus (nisi mea me fallit coniectura) videtur indicare. Quo loco quia maior rerum ordo nobis nascitur, maiusquè mouemus opus, quam quod nostris viribus feliciter inchoare possimus, necdum absoluere, pauca si per te licet, præfabimur Christe optime maxime: ac (quemadmodum Poetæ faciunt vbicunquè nodus aliquis dignus vindice inciderit) in media diuini huius poematis interpretatione diuinam opem tuam implorabimus. Is enim nobis exponendus occurrit locus, in quo ceu nodo quodam Artissimo horrida non Anææ cum Turno, sed Satanæ cum tua Ecclesia, bella, & bellorum causæ quam breuissime adeo inuoluta continentur, vt solus tuus ille spiritus, qui hæc mysteria sub hisce inuolucris inuoluit, & occuluit, cuiq; ille reuelarit, euoluere, atq; inspicere possit, alijsquè inspicienda explicare. His accedit ea nostrorum temporū calamitas, vt singulari alio tuo munere opus

T sit,

ſit,quo veritatem longo labore,& ſingulari tuo fauore e medijs te- 1
nebris erutam, in publicum proferre quis poſsit:& citra piorum
ac proborum offenſionem euulgare. Tanta eſt hoc tempore impiorum petulãtia,procacitas,& impietas,vt pleriq; pij,& docti tacere ſatius eſſe ducant, quam de lapſa morum diſciplina queri, aut ad veteris diſciplinæ reſtitutionem eos, qui pręſunt quantumuis moderatis,& lugubribus ſcriptis admonere,& cohortari. Veriti,ne dũ Eccleſiæ tuæ morbos,& morborum cauſas remediaq; pio & candido filiorum animo medendi gratia,pertractãt,& ſcriptis commit- 2
Gene.9. tunt,non mederi, ſed impij chami exemplo matris pudenda reuelare voluiſſe videantur:ac meliorem impiorum cauſam facere,qui filiorum pietate, & ingenio adhæc dignoſcenda acutiores redditi
Pſal.39. de more ſceleſtorum. Medicorum eadem arte ad eiuſdem Eccleſiæ noxam,perniciemq; abutãtur. Malunt igitur pij illi homines exẽplo Dauidis quaſi frenos ſuum cohibentes,tam de bonis, quam de malis tacere,quum vident,perditos,& petulantes Hęreticos ad Eccleſiæ calamitates inſultare,maledictiſq; ac probris acerbiſsimis 3
eos, qui præſunt inceſſere: & vnde ad ſublauandum miſere laborantem,& afflictam flecti oportuit, eos inde ad eam opprimendã, obruẽdamq; immaniter irritari. Et mallem ego quoq; cũ illis tacere: atq; adeo mętitia doloreq; inceſus, dũ cogito,mea meiq; ſimilium peccata has Eccleſiæ tuæ miſerias peperiſſe, optãrim (vt vates ille optabat) mori,ne diutius in hoc procelloſo malorum ſalo miſeram matrẽ meã mea cauſa iactari viderẽ. Sed nũ ideo filij ad mala matris noſtræ Heu,nimirũ nota, ac manifeſta, obmuteſcemus? Quia 4
1.Timo.5. vnde nos matri medicinam facere cogitamus,inde alienigenæ Hæretici eidem nocere meditantur. Num ideo nos deſinemus ſeniores noſtros erratorum ſuorum ſupplices admonere, & tanquã patres, vt pudenda ſua tegãt pudibũdi obſecrare, quia illi impudẽtiſsime eos detegunt,traducũt, & procaciter increpant? Ergo ne tacebimus nos expectãtes, dum illis procaciter exprobrãtibus,& inſultantibus,ſua vicia agnoſcat,& corrigat Eccleſia? Vt maiorẽ ab hoſtibus quã a filijs mater capiat vtilitatem? Quin potius remiſſas manus
Heb.12. & ſoluta genua (vt hortatur Paulus) erigimus,& greſſus rectos facimus pedibus noſtris,omnem dantes operam, ne claudicando erremus,ſed recte ingrediendo ſanemur? Quin potius pacem ſectantes & ſãctimoniã epiſcopos & patres noſtros pedibus eorum prouoluti obſecramus, vt euigilent, & proſpiciant, ne quis de tua Chriſte
militia

1 militia velut in itinere deficiat, nequa radix amaritudinis succresces profectum plantarum, quas Deus pater tuus in Ecclesiæ suæ hortis plantauit, impediat, easdemq; inquinet ac polluat? Et habemus quidem certe Bernardum, Ioannem, Gersonē, Aluarum Pelagiū, & plerosq; alios insignes viros, quorum exemplo id faciamus: Ac nostris temporibus egregios illos Nouem viros, qui Paulo tertio. P.M. ita iubente, grauissimos abusus, (hoc est, morbos) quib9 iam pridem Ecclesia laborat, atq; eorū causas, & remedia docte, pieq;
2 annotarūt, vt ijs ille quam primū mederetur, suppliciter obsecrantes. Extat præterea præclara illa legatorum eiusdem Pontificis oratio monitoria initio Concilij oecumenici Tridentini habita, ex qua hæc pauca descripsimus, circumscribamus, aiunt, egregij illi pastores, tantam malorum multitudinem illis limitibus, quib9 hoc Concilium, quod capitalibus malis medendis vocatum est, ea circumscripsit: Sunt vero illa tria, quæ supra commemorauimus. Hæreses, lapsa morum disciplina, & intestinum, atque exter-
3 num bellum. Ac quantum ad primum attinet. Cum aiunt, peruersæ de fide sententiæ tanquam vepres quædam sint, & spinæ; quæ in agro Domini, qui nobis colendus datus est, ortæ sunt, & si illæ quidem sua sponte (vt solent aliquando vitiosæ herbæ) pullularunt, tamen qui non coluit, quem debuit agrum, qui non seminauit, qui pullulantes per se non statim curam adhibuit, vt extirparet, non minus quidem principium illis dedisse dicendus est, quam qui ipsa seminauit. Præsertim, cum hæc omnia a
4 negligentia agricolæ ortum ducant, & incrementa habeant. Hic ergo se ipsos excutiant, qui sunt agricolæ in agro Domini, conscientiam suam interrogent, quo modo in eo colendo, Quomodo in seminando se gesserint? Quod qui fecerint, his præsertim temporibus, quibus paucissimi agro Domini colendo incumbunt, non multum credimus, dubitabunt, Num ad ipsos pullulantiū passim in Ecclesia hæresum culpa pertineat: Quantum attinet ad secundum, quod lapsam morum disciplinam, & abusus (vt vocāt)
5 completitur, Hic vero aiunt, nihil attinet diu inuestigare, quinam tantorum malorum actores fuerint, cum præter nos ipsos ne nominare quidem vllum alium auctorē possimus. Denique, quantū ad tertium, quod impedimēta pacis Ecclesiæ cōtinet, hic inquiunt, dicim9, nihil horū esse, quod in libro abusuū pastorū (intelligūt aūt, libellus est, qui inscribitur consiliū delectorū Cardinaliū, & aliorū

prælatorum, de emẽdanda Ecclesia, ni fallor, annotationes illorum 1
nouem virorum quorum supra meminimus) maxima illorũ pars,
qui hoc nomen sibi vendicant, per se factum esse, si legere libuerit,
non scriptum apertis verbis inueniat. Nostram enim ambitionem,
nostram auaritiam, nostras cupiditates his omnibus malis populũ
Dei affecisse, statim inueniet: atque harum vi ab Ecclesijs pastores
fugari, eosq; pabulo verbi priuari, bona Ecclesiarum, quę sunt bo-
na pauperum, ab illis tolli, indignis sacerdotibus conferri, & ijs
qui nihil a laicis preterquam in vestis genere, ac ne in hoc quidem, 2
differunt, dari. Quid enim horum est, quod negare possimus per
hos annos a nobis factum esse? Quare si Turcæ, si Heretici, hoc idẽ
aduersus nos faciunt, quid hic aliud, quam Dei iudicium videm⁹?
Hæc illi, & huiusmodi pleraque alia in sancto patrum concessu se
commemorare testati sunt, non vt patres pudefacerent, qui tamẽ
aderant: sed magis vt omnes, & se ipsos in primis admonerẽt, quo
pacto mala, quæ iam tum impendere videbant, nisi resipiscerent,
vitare possent. Vt effugerent tremẽdum illud tuum iudicium om 3
nibus quidem non resipiscentibus tremẽdum, maxime vero illis,
qui præsunt. Quid? nõ ne tua ipsamet Iesu Christe Ecclesia, hostes
suos agnouit, & publice confessa est morbos in eodem sacro Con-
cilio, vbi tam multa de tollendis abusibus, reformandis moribus,
deq; restituenda veteri disciplina sancte pieque sanciuit? Non ne
quot hisce de rebus decreta constituit, tot suis morbis curandis
mendicamenta præscripsit? vt iam neminem nostris scriptis offen-
sum iri timẽdum sit, quib⁹ nõ alia taxamus, quã quę ipsa in publi- 4
co orbis theatro in se taxauit Ecclesia, nec alio aĩo, sed hoc dumta-
xat, vt quibus id negotij ipsa dedit, nos obsecremus, vt quæ in sa-
cra illa Tridẽtina officina cõfecta sunt medicamina affectis corpo
ris tui Christe locis fideliter & diligenter adhibeant. Te vero no-
ster cardiagnosta Iesu, cui vt reliquorum omnium, ita & nostrum
patet cor, cui⁹ oculis omnia nuda & aperta sunt testor, me quum
hęc eadẽ refero, & quę ad hui⁹ loci interpretationẽ in mẽtẽ veniũt
scribo, non alio spectare, quã vt me primũ, cui locus aliquis quãuis 5
infim⁹, obtigerit inter pastores gregis tui, admoneã: deinde vt sum
mos pastores ab illis tunc admonitos supplex orẽ (vt iam eos tan-
quam abiectus opilio per te pastorũ principẽ oro) expendãt mecũ,
num quę illi vniuersa audiẽte Ecclesia, commemorant mala, hæc
eadẽ sint, quæ tu ad fores sponsæ tuæ illis verbis iam diu quereris
te pati

1 te pati incommoda, caput meum plenum est rore: & cincinni mei
guttis noctium. Num per illos sedis apostolicæ oratores, tanquam
per legatos tuos omni sublato ænigmatum integumento, ingentiū
quæ inte admisimus, & quotidie admittimus, peccatorum, apertis 2.Cor.5.
verbis admoneas: & vt olim per Apostolos, sic nunc per Apostoli
cos legatos tuos tanquam te exhortante, & obsecrante, nos vt tibi
reconciliemur, exhorteris & obsecres. Expendant vna mecum ob
secro quam vetus sit hæc tua Christe querimonia, vt quam depro-
2 ximo nobis immineat grauis tua manus, & diuina vltio, nisi quam
primum obsecranti sponso aperiatur, possimus animaduertere. In
quo periculo iam inde vsq; a Carolo magno versatur Ecclesia, Apoc.6.a
quod etiam (nisi ego fallor) reuelatum fuit seruo tuo Ioanni, quū 9.a.16.b.
resignatum illi ostensum est sigillum quintū, & quintę tubę clan 2.Tim.4.
gor auditus, atq; in sedem bestiæ quinta phiala effundi visa est.
Hæc inquam, & id genus multa alia, quæ ipsi qui acutius cernunt,
obseruare possunt mala, obtestor per nomen tuum Domine Iesu
3 Christe, per aduentum & regnum tuum, vt obseruent, & ex pen-
dant, qui præsunt. Audiant Bernardum, Ioannem Gersonem Alua
rum pelagium auctores libri abusuum, & reliquos insignes doctri
na, & pietate viros, quorum alij lateranēsi, alij constantiensi, alij nu
per tridentino concilio interfuerunt. Hi namq; in Ioannis Apoca
lypsi designari videntur Angeli, qui suas phialas, nimirum suas sa
nas doctrinas & monita in tenebrosum bestię regnum effuderunt:
quum insatiabilem cleri auaritiam, prodigiosum luxū, & supinam
4 atq; affectatam ignorantiam insectati sunt, & deplorarunt. Vt il-
lis audiendis eadem & ipsi mala insectentur, & quoad ipsorum fi
eri possit, procul pellant ab Ecclesia tua. Ad extremum & me, ob- Sap.9.
secro, audiant (Nam quandoque est olitor opportuna loquu-
tus) & quæ bono, ac candido animo admonemus supplices, & ora
mus, boni æquiq; consulant. Tu vero summe pater, demitte oro,
sapientiam e sanctis cælis tuis, & a solio maiestatis tuæ, vt præ-
sens hos labores meos iuuet: & quæ omnia nouit & intelligit,
5 quæ sensum tuum tenet, immo quæ sensus tuus est, & summa
sapientia, germanum huius scripturæ tuæ sensum inspiret, sua
me maiestate custodiat, stilum nostrum moderetur, meaque hæc
scripta pijs lectoribus vtilia faciat, & gratiosa. Iam igitur quod
tam diu parturimus tuis Iesu Christe, tuique patris & vtriusq;
spiritus auspicijs, enitamur.

Thomas Monach⁹ Cisterciēsis hūc locum de Ecclesia interptat: & Malgrin⁹ Cardinalis de virgine Maria.

Ego dormio; & cor meum vigilat. Vox dilecti mei 1
pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenũ est rore, & cincinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

¶ Per acto couiuio, req; domestica rite composita, sponsus peregre 2
profecturus iubet sponsam vigilare: seque dum redit solicitam expectare: vt quum veniret, nulla pulsanti fiat mora: sed confestim aperiatur. At illa defessa expectando, simul ac defatigata vigilando, accũbit, probeque cœnata it lotum. Vbi lauit, seque perunxit, soluta curis it cubitum. Sed ecce, in tempesta nocte rigente cælo, redit sponsus hybernæ noctis frigore confectus, nocturno gelu & glacie oppleta Cæsarie ostium pulsat, admitti orat: & ab inclementis cæli iniurijs liberari cupiens, sponsæ blanditur in hunc 3
modum, aperi mihi sponsa mea &c. Nec tamen sponsa vino, crapulaque grauata strepitum ostij, aut clamores sponsi exaudit: sed tantum per in somnia sibi videtur audire: atque eiusmodi in somnijs sæpe territa soporosa vigilat. Quia vero interdum cessat sponsus obstrepere, & vociferari, quamuis illa vigilans intenta obseruet an quæ audire sibi visa est, omnino posit exaudire, quum nihil audiat, ceu vigili oppressa comate falli se putat per insomnia & visa nocturna: & de more earum quæ absentibus viris suis intemperan 4
ter delitiantur, hæc secum loquitur. Ego dormio: & cor meum vigilat. Ac si dicat, quemadmodũ Regina apud poetam, quę me suspensam in somnia terrent? Audire vero mihi visa sum vocem dilecti mei pulsantis ad ostium, ac dicentis, aperi mihi soror mea &c. Cui ego vicissim responderim in hunc modum. Expoliaui me tunica mea &c. Hęc quantum ad Grammaticum sensum. Quantum autem ad mysticum attinet, alludit Spiritus Sanctus hoc loco ad illas parabolas Euãgelicas. Luc. 12. sint lumbi vestri præcincti: & 5
Lucæ, 12. lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur a nuptijs, vt qu ũ venerit & pulsauerit confestim aperiant ei. Beati serui illi, quos quum venerit dominus, inuenerit vigilãtes. Amẽ dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere: & trãsiens mini strabit illis.

Et

1 Etsi venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autem scitote quoniam si sciret pater familias, qua ora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Domine ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes? Dixit autem Dominus. Quis putas est fidelis dispẽsator, & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, vt det illis in tempore tritici mẽsuram? Bea-
2 tus ille seruus, quem quum venerit dominus, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis quoniã super omnia, quę possidet constituet illũ. Quod si dixerit seruus ille, morã facit dñs meus venire, & cœperit percutere seruos, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari, veniat dñs serui illius in die, qua nõ sperat, & hora, qua nescit: & diuidet eum, par teq; eius ponet cũ infidelib⁹. Et Mar. 13. sicut homo, qui peregre profectus reliquit domũ suam: & dedit seruis suis Mar. 13.
3 potestatẽ, cuiusq; operis: & ianitori præcepit, vt vigilet &c. Sequitur deinde apud Lucã, ille aũt seruus, qui cognouit volũtatẽ domini sui, & nõ se præparauit, & nõ fecit secũdũ voluntatẽ eius, vapulabit multis: qui aũt nõ cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis, omni aũt cui multũ datũ est, multũ quæretur abeo: & cui cõmendauerũt multũ, plus petent ab eo. Ignẽ veni mittere in terram: & quid volo, nisi vt accẽdatur? Totus itaq; hic locus ad eos, qui Ecclesiæ præsunt spectare videtur, nõ ad illos quidẽ, quos Pau- Heb. 13.
4 lus affirmat vigilare tanquã eos, qui de animabus suę curæ cõmissis rationẽ reddere cogitãt, vt vigilat noster Pius. V. Põt. Maxim⁹, Colos. 3.
& præcinctus Lucernã ardẽtẽ manu tẽnẽs expectat dũ dñs a nuptijs reuertatur: sed ad illos dũtaxat qui diuitijs, & imperijs implici ti misericordiã, humilitatẽ, benignitatem, patiẽtiam, & charitatem (quæ Paulo sanctorũ tunica est) exuerũt, tẽperãtiæ & sobrietatis instituta Euãgelistarũ calceos, excusserũt: & abiecta functiõe Apostolica, voluptate, luxu ac cupiditate grauati in soporẽ deferũtur;
5 nec spiritualiter vigilãtiũ possũt obire munia, cũ tamẽ vigilẽt: pro
6 pterea quod eos propriæ socordiæ vrget cõsciẽtia, (piger enim vt Grego. in ait Gregorius recte sentiẽdo quasi vigilat: quãuis nihil operando Past. lib. torpescit) & Christus ipse, qui eos vigilare iussit, seq; expectare, 3 cap. 6. sui admonens officij varijs cogitationib⁹ ipsorũ mẽtes excitat, nec Luc. 12. sinit cõquiescere. Si enim (vt inquit Ioãnes) cor nostrũ reprehẽdit Marc. 13. nos, maior est Deus corde nostro: & nouit omnia. Vt admirãdum 1. Io. 3.

 hoc

hoc loco cernere possis exemplum mysticũ soporis vigilis, quem 1
ex hippocrate exponit Galenus in libello de comate: vbi postquã
docuit, apud hippocratẽ coma, siue soporẽ, esse delationẽ in somnũ, duas eius generis distinguit species, alterã soporosam, alteram
vigilẽ: quib⁹ commũe sit, nõ posse attollere oculos, sed statim grauari
& dormire velle: propriũ vero, quod alteri quidẽ mox profunde ac
diu dormiũt: alteri vero, vigiles se versant, aliã post aliã imaginatione accedẽte, mẽteq; mouẽte, & somnũ intercipiẽte. Vnde semper
quidẽ vigilãt. Verum exurgere nõ possunt, neq; vigilantiũ munia 2
obire. Defectuosius itaq; habẽt, quã vigiles, grauãtur enim ac deferuntur in somnũ, & eatenus dormire videntur. Qualiter etiã affici
videmus quosdã ægrotos in morborũ initijs, quorũ caput crudorum humorũ multitudo occupauit: Quod ipsũ sæpe etiã in ebrijs
cõtingit videre, ipsorũ capite ebrietate pleno: Soporosi enim sunt
& capite grauãtur, & neq; si cogãtur, palpebras diducere possunt:
nec tamẽ ob hãc ipsam grauitatẽ dormire possunt, anxij, & seipsos
versantes. Sic etiã pleriq; eorũ, qui præsunt, voluptate, luxu, ac cu 3
piditate grauati in soporẽ deferũtur, attollere nõ possunt interioris
& carnalis hominis oculos, nec spiritualiter vigilãtiũ munia obire:
sed tamẽ vigilãt mẽte, & functionũ suarũ quãuis grauati, ineuntes
rationẽ animaduertũt, se luxu ac voluptate torpere: & varijs distractos cupiditatib⁹ ab officio discessisse: rẽ Christi malã fide gerere
& quã ipsi familiã in suã fidẽ receperũt, prorsus negligere, suo demẽso suos cõseruos fraudare, fame ac siti nõ tãtũ panis & vini (quę
& ipsa nõ leuis noxa est) cõficere, sed (quod lõge magis animaduer 4
tendũ facin⁹ est) subtracto Euãgelicæ prædicationis alimẽto, enecare. Cõuitijs, carcerib⁹, multis pecuniarijs, nõ nũquã etiã flagris
iniuste opprimere. Tũc vero solicitãtur, tũc suã dãnãt ignauiã:
ac tũ maxime sui ipsos pænitet, quũ venit in mẽtẽ amplissimorũ
honorũ, & ingẽtiũ, quę a Christo acceperũt, beneficiorũ. Quæ oĩa
illũ cõmemorãtẽ sibi vidẽtur audire sub hac prosopopœia, aperi mihi
soror mea, amica mea, colũba mea, immaculata mea: quia caput meũ
plenũ est rore, & cĩcinni mei guttis noctiũ. Hę tam blandę honorificę 5
q; appellationes, ac per hypotyposin propositis grauiter laborãtis,
atq; indigna ferẽtis amãtis habit⁹ vehemẽtes habet amoris ad com
miserationẽ motus, & ingẽtiũ beneficiorũ cõmemorationẽ, qualis
illa est in Psalmis Dei in impios iudices collatę dignitatis admoni
Psal. 81. tio. Ego dixi, Dij estis: & filij excelsi oẽs. Hæc vero cõmemoratio
immemoris beneficiorũ exprobratio est poti⁹, q̃ spõsæ cõmẽdatio.

1 Quod si cōmẽdatio sit, nō suo ignauos illos prelatos, ad quos hæc spectat oratio, sed pioru ac frugi cōseruoru nomine, quib⁹ per fidē quáuis ignauā illi cōiūcti sunt, & in vnū cohærēt corp⁹ Xpi mysti cū, dixeris cōmēdari. Quoquomodo etiam in Psalmis qui Xpo in vnū cohęrēt corp⁹, rerū sūmę pręesse dicūtur, ꝑpterea quod Xpo ei⁹ corporis capiti omnia sint subiecta. Aut vero id dictū spōso sic summēdū est, vt sæpe solem⁹ etiā citra palpū & adulationē, aut cri mē falsi, reges ac principes, & amicos interdū laudari minime dignos, laudare. Illud s. obliq; agētes, vt sic pudefactos, dū se illi præ- Psalm. 8.
2 ter meritū viderīt cōmēdari, & quod nō sunt, sed esse deberēt, appel lari, cogam⁹ resipiscere: & quales haberi volūt, tales vt sint, anniti. Quo nimirū tropo Xp̄s quū Iudā capitalē hostē suū exciperet, ami ce, īquit, ad quid venisti? in tātū īquit Aug. p̄dicatores Ecclesię, nō ex volūtate, sed ex necessitate, peccatores nō arguūt, vt īterdū per spirituale medicamētū. & charitatis artificiū superbos quosq; etiā īdignis laudib⁹ ꝓsequātur: vt dū erubēscūt falsa esse, quę de eis dicūtur, ad emēdationē vitę & bona opera prouocētur. Secūdū illud, Mat. 26.
3 quod scriptū est: quoniā laudatur peccator in desiderijs aīę suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Et quia vera est illa sapiētis viri sententia, sicut la⁹ vera ornat, ita falsa castigat. Nō est tñ īpossibile apud Deū, vt ēt illi qui ab humanis laudib⁹ īuitati bona opera exercere cęperūt, De⁹ illis hoc in amorē & cōsuetudinē vertat secūdū illud quod de sapiētib⁹ quidā dixit, bene cōsueuisse pudebit dissuescere. Et iterū, bona loquamur, trāsibit sermo in effectū To. x. ser. 36. ne quis stati propterea ꝙ videt, hosce honorificos titulos in carna
4 les & voluptuarios hoīes nō cōpetere, nr̄am ideo dānet interpreta tionē. Porro sororē imprimis appellat, quā suæ naturæ consortē ac deā fecerit: cuiusq; naturę & ipse particeps fieri nō sit designatus. Tū amicā, quod se pro ea preciū dederit, ac piaculū, quo ipsa, quæ antea ꝑpter sua scelera sęuo hosti addicta fuisset, patriq; īuisa, asse reret, ac recōciliaret. Deinde colūbā, quod eā varijs spūs S. donis, sūmaq; puritate, ac simplicitate exornarit. Immaculatā deniq; vo- cat, admonens eam amoris admonens, quo ipse in crucem adactus
5 sanguinem ac vitam fundere, non detrectarit, vt purissimo suo sanguine lotam (quemadmodum Paulus prodidit) gloriosam sibi red deret Ecclesiam nullam habentem maculam, aut rugam, aut aliquid vetustatis, quod cuiusquam, & præsertim Dei Patris oculos posset offēdere. Quin & ꝓnomina illa, Mihi, & mea suis elogijs ad dita, magnā habēt ēphasim, Ac si dicat Xp̄s, aperi mihi o mea Ec- Ephe 5.

clesia,nō extraneo, sed fratri, non mœcho,sed legittimo spōso tuo: 1
quiq; totius nobilitatis,pulchritudinis,& puritatis tibi auctor fuerim,& profusus elargitor. Addit postremo fortissimū argumentū, quibus velut stimulis & amoris facibus commota sponsa e cubili suarum delitiarum subito sit exilitura,atq; ad ipsum sponsum(nisi impia,& omnium ingratissima haberi velit)aduolatura.Quia in
Isai.7. quit, caput meum plenum est rore : & cincinni mei guttis noctium. Per caput., Cæsariem intellige ,quo etiam tropo Isaias vtitur capite septimo. Porro , per Cæsariem sponsi innumera po- 2
pulorum de Christo veluti de capite pendens multitudo designatur,iuxta allegoriam,quam in expositione illius loci retro indicauimus, capilli tui sicut grex caprarum,&c.Capilli enim spōsæ,spōsi capilli sunt.Cincinni,Reges sunt Principes & optimates, in populo Christiano cōspicui,sicut cincinni in sponsæ coma. Noctes diuturnam legis diuinæ & sacrarum literarum ignorantiam significant aeris & solis obscurationem inducentem,quam Ioanni olim præuisam paulo superius admonuimus,vnde subtracta Christi luce & calore multa in populo Christiano concreuit iniquitas, 3
& impietas,quibus quasi gelu & glacie,obruta rigescunt hominū corda:& extincta fide ac charitate congelascunt,tenebrosumq; bestiæ regnum propagatur: Expostulat itaq; Christus cum Ecclesia,extinctam esse suorum fidem ignorātia & impietate obrutam, & tam Regum ac Principum,quam priuatorum charitatem perfrixisse intestinis & inueteratis christianorum odijs congelatam. Idq; incuria & ignauia sacerdotū, qui voluptatibus & curis huius sæculi consopiti sacrarum litterarum ac pietatis studia ,perquæ & 4
sibi:& alijs possint,& debeant prælucere,sic ab horreant ,vt vel ipsi qui sol iustitiæ est,& lucis æternæ splendor lucidissimus, indomum suam aditum negent:nec suos alumnos ac filios frigore confectos fouere curent,aut per obscuram noctem foris errantes colligere.Hoc ergo queritur.hoc dolet Christus,& tantis suorum malis subuenire cupiens,sponsam vt se admittat,seq: foueat , precatur. Vt ex sponsi amplexibus fidei lucem,&charitatis reuiuiscen- 5
tem calorem sponsa recuperet,quem ipsa vicissim in sponsi comam refundens,omnemque ibi concreuit, resoluat iniquitatem & impietatem,ac prolixæ ignorantiæ noctes aliquādo discutiat.Hoc est enim quod Christus apertius dixit in parabola superius citata ex Lucæ Euangelio,ignē veni mittere in terram:& quid aliud volo,nisi,vt accendatur?interim tamen obiter admonere lectorem

1 visum est, quanta hic appareat humanitas saluatoris nostri, & benignitas, quanta Dei nostri dignatio, & humano arbitrio concessa potestas. Christus enim quamuis grauiter offensus, & lacessitus, prius tamen blandis verbis, & precibus, quam armis & dignis supplicijs omnia agit & experitur cum Ecclesia. At vero animalis & crassa sponsa propria abutens libertate & sponsi benignitate, quia non statim pro meritis plectitur, quasi per insomnia illius monita & preces audiat, spoliaui inquit, me tunica mea quomodo
2 induar illam? Laui pedes meos: quomodo inquinabo illos? tantum abest. Vt euigilet, & relictis omnibus, ad eum aduolet. Etenim (vt inquit hic ipse Salomon) quia non profertur cito contra malos sententia, absq; timore vllo filij hominum perpetrant mala. Sic & animales & crassi sacerdotes quia meritas suæ ignauiæ non statim dant pœnam, nullis suorum calamitatibus & malis (quæ Christus propria reputat) mouentur, in maximis delitijs, & summo honorum culmine positi, viscera miserationum erga pau- Eccle. 8.
3 peres, humilitatem, benignitatem, modestiam, tolerantiã malorum, & charitatem, candidam sanctorum tunicam, quam semel exuerunt, rursum induere grauantur, & reformidant. Temperantiæ, & sobrietatis instituta (quibus veluti calceis eorum affectus contra mundi offendicula munitos esse oportet) si repetant, & functionem Euangelicam, sacramentorum administrationem, reliqua què pietatis officia aggrediantur, inde veluti sordibus inquinatum iri pertimescunt suæ interim ignauiæ, & ambitioni eam scilicet,
4 cet, honesti causam prætexentes, ne nimia familiaritate pontificia vilescat auctoritas. Quasi vero indefessum concionandi studium, & pauperum consuetudo Leonem, Gregorium, Ambrosium, & plerosq; alios præclaros Pontifices contẽptibiles fecerit, & nõ lõge clariores, ac longe magis venerandos. Quasi non ijsdem artibus, quibus parta sunt, conseruãda sint imperia. Certe pauperũ cura Gregorij maiestatem adeo non minuit, vt inde Pont. ter maxim⁹ Christi suffragio ea die declaratus fuisse videatur, quum ipse Christus
5 sub specie pauperis se illi lauãdum exhibuit inter pauperes, quos pius Pont. singulis diebus duodenos conuiuio excipere, iisdemq; ad Domini sui exemplum pedes prius lauare solitus fuisse memoratur. Sed nec ipse Christus Deo patri æqualis cum esset, de illa æqualitate, & maiestate sibi quidquam raptum iri timuit, si vt patri in redimendo homine obediret, diuinitatem suam seruuli humanitatis Philip. 2.

manitatis

manitatis sumpto habitu, ad tempus dissimularet ad crucem vsq; 1
& abiectissimum mortis genus, sese dimittendo. Immo vero, quo
magis se abiecit, eo diuinitatis eius gloria per vniuersum orbem
auctore Deo patre, magis inclaruit. Quanto igitur meli⁹ sibi, sueq;
dignitati consulerent nostri Episcopi, si (vt eos hortatur Paulus)
non aliter de se sentirent, quam de Christo sentiunt. Sed qui car-
nales sunt & ambitiosi, malunt in suo luxu & ociosę vitæ splendo
re persistere; Nec quidquam pensi habent, quod Christus ad ipso-
rum ostia perstrepat: & sub dio pernoctans frigore contabescat. 2
Vt mutato nomine illos maxime taxare videatur Propheta in
Amo.6. hunc modum. veh inquit vobis qui opulenti estis in Sion, optima
tes, capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel, qui
separati estis in diem malum, qui dormitis in lectis eburneis, & la-
sciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege, & vitulos
de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij. Sicut Dauid vi-
dentur sibi instrumenta musica comparare, bibentes vinū in phia
lis, & optimo vnguento delibuti, nec illis dolet, quod Ioseph atte- 3
Apoc.3. ritur. Simili porro schemate inducitur Christus in apocalypsi hæc
laodicensi Episco. dicere. Ecce ego ad ostiū sto, & pulso. Siquis au
dierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, Intrabo ad illum;
& cœnabo cum eo, & ipse mecum. Quo loco idem agitur drama
sub persona insolescentis Episcopi, quod hic agitur, sub persona
deliciantis sponsæ & luxuriantis. Nisi quod ibi pro persona iudi-
cis, quam Christus ibidem sustinet, acris est reprehensio: hic vero
pro sponsi decoro, blandior est expostulatio. Quantum autem ad 4
reliqua attinet, eadem vtrobiq; agitur tragedia. Quæ enim laodi-
censi Episcopo obijciuntur crimina, nempe, quod ob diuitias in
solescens tepidus sit, & contra quam ipse existimet, miser ac misera
bilis, pauperq; ac cæcus, & nudus, hæc eadem, quamuis tectius, ob
ijciuntur sponsæ quum dormire inducitur, & cunctabunda: quæ
modo commota sponsi incommodis, surgere cogitet, modo victa
delitijs, tunicā grauetur resumere, & semel lotos pedes si surgat, in
quinare. Sic enim ipsa suum accusat luxum, & diuitiarum insolen 5
tiam, suam cæcitatem, nuditatem, & (quæ extrema miseria est) ex-
tinctam charitatem. Quum præterea admitti orat sponsus ac fores
ri, idem cum spōsa facit officium, quod cum Laodicen. Episcopo,
quum illi suadet abs se emere aurum ignitum, ac probatum, quo
locuples fiat, & vestimentis albis induatur. Quod etiam suadet illi

collyrio

1 collyrio inungere oculos, hoc est spõsam e sopore excitare. Est autem hoc loco egregium exemplum illius pugnę, quam inter carnē & spiritum geri admonet Paulus quum ait, caro concupiscit aduersus spiritum; & spiritus aduersus carnem, vt non quęcunq; vultis, ea faciatis. Et alibi personam hominis lapsi agens, ego inquit, carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum illud facio. Et paucis interiectis, condelector inquit, legi Dei Galat.5. Rom.7.
2 secundum interiorem hominem, video autē aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis. Et hunc locum concludens igitur ego mente seruio legi Dei: carne autē legi peccati. Ita etiam & carnalium prælatorum Ecclesia nec nuditatis suæ turpitudinē, nec quam in Christum admittit, impietatem satis intelligit, contenebrata nimirum, perturbationibus & voluptatibus ratione. Vigilat autē vt cumq; inter has tenebras cor sponsæ, ipsa ratio: & ma
3 lum quod facit, odit. Condelectatur legi Dei, & pulsanti sponso cogitat aperire. lege tamen concupiscentiæ victa & irretita surgere pigritatur: & iustitiæ tunicam calceosq; Euangelicos recusat induere. Tanta est ambitionis & voluptatis ad emolliendum, & eneruandum Christianum robur vis, tanta est fallacia diuitiarum. Scilicet, hoc fuit venenum, quod qua die ingētes diuitias in ordinem Ecclesiasticum inuexit Constantinus, in Ecclesia Dei seminatum fuisse Deus oraculo cælitus ædito astantem populum fertur ad-
4 monuisse. Aiunt enim Romæ ea die hanc vocem de cælo fuisse auditam, hodie seminatum est venenum in Ecclesia Dei. Non quod munificentiam constantini Deus damnare voluerit, quasi ille venenum malum Ecclesiæ propinasset: sed nos tempestiue præmonere, fore olim, qui ad diuitias magis, quam ad pietatem animum adijcerent. Atq; iis opes, quibus ceu alexiterijs plerìq; alij pij bene vsuri essēt, venenatas & lætales futuras: quod vtrumq; accedisse, in annalibus Ecclesiasticis expositum est videre. Iam vero quis
5 nescit Syluestro, leoni, gregorio, & plerisq; alijs prælatis viris ad fūctionē Euangelicam amplissimas opes nihil obfuisse? Quin dum Apostolos imitati per incorruptos æconomos eas administrarent, ad augendum Dei cultum, & subleuandos pauperes perquam vtilia fuisse instrumenta? Et nunc quoq; iis esse, qui procerum illorum sectantur vestigia? Verum enimuero, quoniam qui illis succes

suri

suri essent, per multos alios dum nō animaduerterēt, assidue prædicando verbo Dei, & nusquam intermittendis pietatis officijs, cō- 1
seruandas esse Ecclesiæ opes, & Imperia, quæ hisce militaribus Christi artibus essent comparata, Christus suam Ecclesiam multo ante monitam voluit, Ignauos olim sacerdotes, qui se ocio dederēt & bonis pauperum ad sua commoda, luxumq; abuterentur, quæ bonis alexiteria & venena bona sint, ipsos sibi eadem noxia, & venena mala facturos, sed propter ignauorū & luxuriantium sacerdotum abusus, quæ nam Ecclesiæ parata mala sint, quę nam ira Dei 2
& vltio nostris ceruicibus iam imminéat (vt illi nouem viri præsagierunt) videamus.

ἐθερμάνθη Incaluit vertit Theodotiō vt testatur Theodoretus.

Dilectus meus misit manum suam per foramen: & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi, vt aperirem dilecto meo; manus meę stillauerūt Myrrham, & digiti mei pleni sunt Myrrha probatissima: pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille dē- 3
clinauerat, atq; transierat, anima mea lique facta est, vt dilectus loquutus est. Quæsiui; & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. inuenerūt me custodes, qui circuierunt ciuitatem; percusserunt me, & vulnerauerūt me, tulerūt palliū meū custodēs murorū. Adiuro vos filię Ierusalē, si inueneritis di- 4
lectū meū, vt renūcietis illi, quia amore langueo.

¶ Indignae ferens sponsus tantū sponsæ soporē: & perditā lasciuiā, ac detestandam ignauiā, illius perfodit domū: iniectaq; perforamē manu incautā ferit grauiter: atq; ictā ac metu consternatam, quātūuis vnctam & perdito luxu solutā, aliquādo tandem cōpellit surgere, atq; aperire: Nec tamē dū illa aperit, expectat: quin execrādā pertesus socordiā luxuriantis domū pręterit. Illa vero vbi surrexit, 5
& ostiū aperuit, nec sponsum inuenit, hæret atterrita: ac tum nocturnos illius labores & sermones meros amoris spirantes, memoria repetens, se ipsam impietatis damnat: & vsque ad animi deliquium angitur atq; amoris aculeis & cōscientię suę flagris agitata, sub obscura & inclementi nocte absentē (cuius incredibili tenetur desiderio

1 desiderio) per vrbem sponsum quæritat, clamoribus inuocat: nec in clamando quicquam aliud efficit, quam vt ad ipsam tumultuantem accurrant magistratus & satellites, quibus incumbit ex officio siquid turbarum per noctem in vrbe acciderit, compescere, ac sedare. Ab ijs igitur comprehensa misere cæditur, nõ tã quod quietem vrbis interturbet, quam quod custodum libidini nolit cõsentire. Accurrunt etiam milites, qui in mœnib⁹ vrbis excubãt: & iam grauiter cæsæ pallium auferunt, eaq; seminece & nuda relicta, abe
2 unt. Quorum omnium manus vbi euasit, sic male multata vrbem implet clamorib⁹, donec fœminas excitet Ierosolymitanas & ad sui cõmiserationem commoueat, quibus ad se concurrentibus totam suam exponit tragœdiam, & ad iuratas spõso, si ipsum inuenerint, amorem suum quo languet & contabescit, vt renuncient, obtestatur: illa vero sub hui⁹ superficiariæ interpretationis cortice latere videntur mysteria. Ecclesiam nimirum Christi patientia diu multumq; abutentem suæ insolentiæ & impietatis grauissimas tandẽ
3 daturam fore pęnas. lento enim gradu (vt ethincus ille ait) ad vindictam diuina procedit ira: sed tarditatem supplicij grauitate compensat. Et Paulus. An ignoras inquit, quod patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? secũdum autem duritiam tuam, & impœnitens cor tuum thesaurizas tibi iram in die iræ, & iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Quas autem Ecclesia datura sit pœnas, sæuas ego persecutiones existimauerim & iniu- Rom. 2.
4 rias, quas ab hæreticis, & impijs hominibus patietur Christo sic permittente, ingenti aliquo in ea subito oborto schismate per quod veluti per muri hiatum maximum, & foramem in domum aliquam: sic ad eam illi penetrabunt, eamquè male multabunt. Hi vero hoc loco manus dilecti dicuntur, quod per eos Christus suam vlcisci decreuit Ecclesiam, eodem tropo, quo in psalmis Saul Dei gladius, & eius familiares Dei manus appellantur. Et Iob se Dei manu tactum queritur, ob grauem morbum, quo Dei Psal 16. Iob. 19.
5 permissu a Satana sit percussus. Diabolo enim & huius ministris impijs hominibus vti solet Deus ad exercendam piorum virtutem, & scelera impiorum punienda, quali procul dubio manu seidentidem percussurum Ierusalem comminatur Deus per Isaiam in hæc verba. Heu consolabor super hostibus meis: & vindicabor de inimicis meis, & conuertam manum meam ad te. Tale etiam foramen hoc ipso loco significari credimus, talemquè Esaie 1.

Ecclesiæ

Amos. 9. Ecclesiæ (quæ domus Christi est) aperturam, quales aperturas mu 1
rorum dauidici tabernaculi se instauraturũ Deus per prophetam
suũ Amos pollicetur. Suscitabo inquit, tabernaculũ Dauid, quod
cecidit: & reædificabo aperturas murorũ eius, &c. Nec enim quam
diu eiusdem doctrinæ, & charitatis glutino coniuncti sibi cohęrẽt
Chtistiani Ecclesiasticæ structuræ viui lapides, in Christi Ecclesiã
1. Cor. 1. penetrare possunt infideles, & impij homines. Quamobrem Pau-
lus hortatur corinthios, vt omni studio deuitent schismata: & sibi
inuicem in eodem sensu, atq; in eadem sententia belle cohæreant. 2
At vero vbi dissidere, & in diuersas abire sententias cæperint do
mestici Christi, tum maximus infidelibus fit ad Ecclesiam adi-
tus, tum maxime dissentientibus fidelium animis infidelium li-
bidini exposita Ecclesia cæditur, diripitur, & in eorũ venit potesta
tem. Tunc omnia videmus perturbari: & prælatos præsertim, con-
silij inopes hærere: ac metu consternatos concidere. Quales heu, sę
pe perturbationes in Ecclesia contigisse frequentes narrant histo
riæ: in quas etiam angustias redacta hoc loco hæret, & animo con- 3
cidit sponsa, vt ipsa queritur illis verbis. Dilectus meus misit ma-
num suam per foramen: & venter meus intremuit adtactum eius.
quo loco noster interpres explicationis gratia pro eo quod in He
bræo est עָלָיו & Gręci verterunt ἐπ' αὐτόν supereum ipse vertit,
Tit. 1. ad tactum eius, & longe præter opinionem suam, locum, alioqui in
speciem lasciuum longe lasciuiorem reddidit, & magis lubricum.
Sed vt inquit Paulus, omnia munda mundis. Et nos inmundos,
& contaminatos homines hac lectione tempestiue interdiximus. 4
Ventris autẽ appellatione rationales animę facultates, quas in pręc
cordijs nempe in corde collocat scriptura, et quæ his perturbatis,
Psal. 30. & ipsæ concidunt, reliquas animæ facultates intelligimus. Quo-
modo etiam in psalmis ob Dei iram conturbatum sibi esse oculũ,
animamq; & ventrem Dauid queritur. Conturbatus est inquit, in
ira oculus meus, anima mea, & venter meus, & alibi, factum est in
quit cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. Et
apud Ieremiam, vide Domine inquit Ierusálem, quoniam tribu- 5
lor, conturbatus est in me venter meus, subuersum est cor meum
in me metipsa. Iam vero quemadmodum Dominus apud Esaiam
Esai. 1. quum ait, conuertam manum meam ad te, crebras persequutiones
præsertim Chaldæorum, & Romanorum comminatur populo Iu
daico

1 da co, ita & hoc loco Ecclesia cum se manu dilecti sui ictam queritur, crebras, quas a Sarracenis prȩsertim, & Turcis hactenus passa est, & in posterum, maxime vero extremis temporibus, passura est persequutiones, significare videtur: quando grauissima omnium, quas ante tulerit, permissa plaga, e longo veterno excitabitur: & ad aperiendum sponso suo Christo consurget. Nam quamuis grauiter a multis annis percussa iam sit ab impijs illis hominibus, adhuc tamen sopore grauatur: & sponsi oblita lasciuit. Extitit sub
2 Heraclio Cæsare perditissimus ille Mahometes, qui quum videret ab Arrij, & aliorum Hæreticorum hærese maxime dissidere Christianorum animos, & in diuersas dissectam sententias vndique hiare Ecclesiam, commodam ratus sibi tamen ad res nouas dari occasionem, nouam commentus est legem, & liberioris, ac voluptuosæ vitæ instituta, quibus (vt est nostrum ingenium ablabore procliue ad libidinem) omne hominum genus inescare, & ad suum imperium trahere haud difficile fore existimaret. Nec
3 vafrum veteratorem sua fefellit sententia. Mirabile dictu est, quã breui tempore ingens gentilium, Iudæorum, Arrianorum, & Apostatarum Christianorum numerus nefariam illam Sectam receperit, & perditos mores: Et ille maximis collectis copijs, in hyantem, ac perforatam irruperit Ecclesiam. Statim cæpit Arabiam, & Syriæ partem: Nec ita multo post Aegyptum. Tum Asiam, & vniuersam Hispaniam. Quin & Turcarum gens Gog,
4 & Magog in sacris litteris appellari credita beato Methodio. Incredibile est, quam stupendis incrementis a trecentis quadraginta annis Mahumetis, & Antichristi Regnum in Affrica, & Asia superato Sultano, confirmauit: & Inde in Græciam atque Europam se effundens, omnem orientalem Ecclesiam, & quicquid in Oriente reliquum fuerat Romã. Imperij, expugnata Bizantio, inundarit, atque obtinuerit: & nuper aggressa Occidentale Imperium florentissimum Vngariæ Regnum totius Imperij propu-
5 gnaculum, expugnarit, atque occuparit, Reliquum tandem quod eius Regni super est, atque adeo Germaniam, nisi tempestiue illa resipiscat, occupatura, Deo sic permittente, & propter schismaticos & summo Pontifici, catholicæque Romã. Ecclesiæ rebelles Germanorum animos, in sæuissimi Tyranni potestatem tradente: Quemadmodum eandem ob causam Græciam tradidit: & ante multa sæcula Regnum Israeliticum Salmanasaro Regi Assyriorũ

captiuum abducendum permisit, propterea quod se a Regno Iudæ separasset, summum Sacerdotem Domini, moremq; sacrorum 1
Ierosolymitanæ Synagogæ abiurasset. Cui figuræ nostris temporibus Proh dolor, quam ex omni parte rem ipsam videmus respondere. Adeo vastum iam existit schisma, perque patentissimū hoc foramen irrumpunt Turcæ, grauissima proculdubio dilecti manus, in perniciem Romani Imperij nata: cui antea montibus caspijs conclusæ vulpes illa, nempe vafer, & dolis consutus Mahometes meatum fecerit, legem scilicet, per quam velut meatum 2
effusa Rom. Imperium inundaret. Et mysterium quidem iniquitatis, quod iam suis temporibus operari cœpisse admonuit Pau-
2. Thess. 2. lus, tanta vi, celeritate, ac successu nūc operatur, in proximo vt esse videatur, vt qui hactenus tenuit Rom. Imperium de medio fiat, & prorsus tollatur. Præsertim cum videamus nostris temporibus Christianissimos Francorum Reges cum immanissimis illis Christi hostibus icto salis fœdere, turcicam classem velut manum domini, in Italiam & Hispaniam cōniuentibus Italiæ Principibus, in 3
quorum maxime exitium manus hæc extendi videtur, introduxisse. Nec dum tamen quantumuis cæsa, quantumuis a Christo, & Prophetis monita ad extremum, quod sibi parari videt, excidium surgit sponsa, quin extrema omnia comminantem hostem expectare videtur attonita. Vt legimus olim Regem Sedeciam, & principes, ac Ciues Ierosolymitanos phanaticis, & lymphaticis similes Caldæorum Regem expectasse. Heu læuam sponsæ mentē?
Faciem cęli iudicare nouimus, tempora nostra iudicare non noui- 4
mus. Et mihi quidem quantum ex his signis, & præsenti rerūstatu licet coniectare, Illa instare videntur tempora, quorum Christus nos admonuit in hunc modū, videte inquit, ne quis vos seducat.
Matt. 24. Multi enim venient in nomine meo dicentes, ego sum Christus: & multos seducent. Audituri enim estis prælia, & opiniones præliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: sed non dum statim finis. Consurget enim gens in gentem, & Regnū in Regnū,
& erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. Hæc autem 5
omnia initia sunt dolorum, Vel vt Hieronymus interpretatur, parturitionū. Vt quasi conceptus quidam aduentus Antichristi intelligatur. Cum quo oraculo maxime conuenire videntur prædictiones quædam Vincentij Dominicani, Brigidæ, Cyrilli heremitæ. & quorundam aliorum sanctorum hominū, quę pro oraculis a multis

recipiun-

1 reci piuntur. Hi enim omnes magno consensu, & tanquam eodem
Dei spiritu afflati, prædixerunt, ob luxum, & delitias, grauissimaque Ecclesiæ, & maxime Romanæ, scelera, permissurum Deum:
vt eodem tempore quatuor simul existant summi Pōt. qui solicitantes Reges, ac Principes, eos in suas quisque partes conentur
trahere. Quorum tres, qui iniquis artibus contra ius, & æquum
Pontificiam dignitatem inuaserint, grauissimis prælijs interse, &
cum legitimo Pontifice, de principatu certabunt: & qui pessimus
2 fuerit, fauore & potentia impijssimi Imperatoris tum rerum domini fretus, reliquos debellaturus sit, & superaturus, grauissimasq;
calamitates, inter quas catholicus peribit Pont. Romanæ Ecclesiæ,
totique ordini Ecclesiastico illaturus. Quippe qui arctissimo inito
fędere cum tyranno inimanissimo, atque impurissimo, communi
consilio, & armis cum eodem omnia gereas, Christianum orbem, &
imprimis ordinem Ecclesiasticum cędibus sit completurus: & bona omnia Ecclesiæ directurus, vrbe Roma ab ipso prorsus diruta,
3 & solo æquata. Ecce ingens schisma, ingens foramen: Ecce hostes
nocentissimi, & grauissima Christi manus, qua per foramen immissa, suam ipse percutiet, & excitabit Ecclesiam. Id vero schisma
graphice describi videtur decimo sexto capite Apocalypsis a Ioanne. Vbi suppresso legittimo, & vero Pontifice, tres ille videt Ranas Apoc. 16.
tres nimirum pseudopōtifices tāti schismatis futuros auctores: homines luto voluptatis instar ranarū immersos, garrula sua eloquentia vniuersum orbem perturbātes, inimicos crucis Christi (vt Pau Philip. 3.
4 lus ait) quorum finis interitus, quorum Deus venter erit, & gloria
in confusione. Et sextus inquit Angelus effudit phialā suam in flumen magnum Euphratem, & siccauit aquam eius: vt pararetur via
regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, &
de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum
ranarum. Sunt enim spiritus Dæmoniorum facientes signa, &
prodigia, ad Reges totius terræ, congregare illos in prælium, ad
diem magnum omnipotentis Dei. Subitarius item schismatis hu-
5 ius, & persequutionis aduentus proxime subiungitur. Ecce venio
inquit, sicut fur. Nempe, ex inspetato, & nihil tale suspicantib⁹ hominibus: perinde atq; fur, qui incautū deprhēdens patrē familias,
in ei⁹ irrupit domū. Ita & hoc loco de nocte dormiēte sponsa, inducitur sponsus domum ipsius perfodiens, & per foramē immissa manu
incautā, minimeq; vt iusta est, vigilante, feriens. Vt admirandum

V 2 plane

plane inter multa alia hoc sit argumentum, eodem spiritu sancti 1
inspiratos (vt Petrus ait) loquutos fuisse sanctos Dei homines.
Adeo sibi consentiunt quæ tanto ante scripsit Salomon, cum pa-
rabolis Euangelicis, & Ioannis ænigmatis. Eo vero loco illud vi-
detur maxime obseruandum, Exsiccandum fore Euphratem, vt
paretur via Regibus ab ortu solis venturis, qui Ecclesiæ bellum
inferant, Ex caspijs nanque montibus vltra euphratrem sitis,
exijsse Turcas, superius annotauimus ex beato Methodio, quos
iam videmus tanto nauium & triremium numero, omnique bel- 2
lico apparatu nos superare, & ex nostris, quas quotidie nobis
eripiunt nauibus & triremibus (vt superioribus annis bonam no-
stræ classis partem ad Syrtes ceperunt) suam augere classem, vt
merito timendum sit, post captam Rhodum, interiacentes insulas
& portus, ac castra maritima in præsenti versati periculo; atq; his
captis, & omnibus demum sublatis impedimentis, breui illos
per Mare nostrum totam fere continens Italiam, vt Euphrates
Chaldæã, ingentes in eam Regionem copias, & maximos exer- 3
citus quasi per continentem, sicco pede, per inde ac si Mare ex
siccauerint (vt Cyrus olim Euphratem ex siccasse fertur) fore tra-
iecturos: Et quemadmodum ille magno ex siccato flumine, Ba-
bylonem, totamque Chaldæam (vt ante prædixerat Ieremias)
cepit, sic Turcarum Imperatorẽ Roma totaque Italia tandem po-
titurum. Romam enim Babylonis nomine in sacris literis designa-
ri, grauissimi inter alios auctores sunt, Hieronymus & Tertul-
lianus. Quod autem de exsiccando Euphrate prædixit Ioan. Sic 4
intelligendum videtur, vt illud quod Isaias prædixit, Dominum
desolaturum linguam matris Aegypti, & leuaturum manum suã
super flumen in fortitudine spiritus sui, & percussurum in septem
Riuis, vt transeant eũ calciati, Nempe, quod siccaturus esset mare
rubrum oblongum instar linguæ, atque Euphratem (hoc enim
flumen designari putat Chaldæus Paraphrastes) Hoc est, expedi-
turus iter populo suo, qui tempore Apostolorum relictus fuisset
dispersus per varias orbis partes, & sublatur⁹ omnia impedimẽta, 5
vt tam facile per mare rubrum & per Euphratem trãsire possent
in Ierusalẽ ad audiẽdũ legẽ, & verbũ dñi, Euãgeliũ. s. q inde exisse
audissẽt, per inde, ac si siccata essẽt. vt olĩ semel & iterũ in eã regio
nẽ iter, expediuit siccato primũ mari rubro, deĩde vero Euphra-
te. Ac mihi quidẽ videtur Galli iũctis cũ classe tursica suis naua-
libus

1 libus copijs, euphratem nostris temporibus siccare cœpisse: & viã Regibus ab ortu solis venturis præparare, quum turcas huius nauigationis insolentes & ignoros, contra nos conduxerunt, multisquè editis in Hispania, & in Italia cladibus, ingentium, quæ Ecclesiæ catholicæ imminent, malorum specimen præbuisse, & Babylonis calicem prægustandum propinasse: Sed Heu me, quam misere, & ipsa nunc quoquè Gallia de calice illo a suis ipsis filijs bibere cogitur, & inebriari? Nec dum tamen animad-
2 uertit, quod iam a quarta generatione irritat Dominum. Ad huc enim impio præbet auxilium: & his, qui oderunt Dominum amicitia iungitur. Nec in tantis malis Turcas Christianorum spolijs onustos, atquè adeo Christianos ipsos trahentes captiuos hospitio excipere, & in magnum Christiani nominis dedecus, & detrimentum Domini nostri Iesu Christi hostes armis, omnique commeatu pudet iuuare? Nec audit Pontificis anathemata? Non Paulum clamantem, nolo vos socios fieri Dæmonio- 1.Cor. 10 2.Cor. 6.
3 rum, nolo vos iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ cõuentio Christi ad belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? An æmulamur Dñm? Quin nec audit Dñm de cælo intonantẽ, ego Deus fortis & Zelotes, reddẽs iniquitatẽ patrum in filios in tertiã & quartam generationem eorũ, qui oderũt me. Nam si bene memo ret Gallia, hanc iam inueniet a Francisco vsq; quartam esse sub carolo generationẽ, ex quo in impia illa coitione, & nefario fœdere Exo. 20.
4 cum dei hostibus icto perseuerat. Sed hæc hactenus. Quantũ vero turbarũ tũc erit in Ecclesia, quã misere vbiq; trepidabitur, quanta futura sit piorũ persequutio, quam crebra, & pudẽda insigniũ virorum ab Ecclesia defectio, ille eiusdẽ prophetæ loc⁹ satis indicat: Apoc. 6. & vidi inquit, quũ aperuisset sigillũ sextũ, & ecce terræmot⁹ magnus fact⁹ est, & sol factus est niger tanq̃ facc⁹ cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ de cęlo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos, quum a vento magno mouet:
5 & cælum recessit sicut liber inuolutus, & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt: & Reges terræ & Principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus cadite super nos: & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quia venit dies magn⁹ iræ ipsorum. Et quis poterit stare?

Quum ergo nemo erit, qui possit sustinere persequutionem, & rerum omnium perturbationem, tunc demum ex alto sopore excitabuntur carnales Prælati, & Clerici omnes delicati. Tunc qui eo vsq; diuitias bonitatis, & patientiæ & longanimitatis Christi non omnino contempserint, singulari eiusdem benignitate agnoscent, tam longam Dei patientiam se ad pænitētiam perducere voluisse: atque ita discussis superioribus ignorantiæ tenebris, ea mala, quibus tunc opprimentur, magno fortique animo pro singulari Christi beneficio excipient: & nihil iam cuctandum rati, relictis subito omnibus delitijs, & obiecto prodigioso luxu, quem per figuram intelligentiam Rhetoribus dictam, querimonia illa significat, manus meæ stillauerunt Myrrham: digiti mei pleni sunt Myrrha probatissima, ad aperiendum animi sui ostium Christo (hoc est ad exhibendum Christo prōptam & paratam voluntatem suam) properabunt: & sublato prius pessulo (Nempe sublata carnis cura, & amore sui) omnino aperient. Aut vero per manus, & digitos intellige opera, per Myrrham probatissimam, mortificationem. Itaque tunc veram & nullo modo fictam aggredietur pænitentiam, & veræ pęnitentiæ operibus mortificabunt (vt Paulus hortatur) membra sua, quæ sunt super terram: Belle porro hic describitur impij hominis iustificatio, atque extrema pugna, & conflictus carnis cū spiritu, qui committitur in homine, quum Deus sua gratia decreuerit ipsum in meliorem mentem reuocare, ac iustificare. Primum generali gratia, qua omnes peccatores præuenire solet Deus, admonetur sponsa peccati sui, & extremi periculi, inquo lasciuiens, & delitijs dedita, versatur, victa tamen delicatioris vitæ illecebra, rationi per gratiam recte monenti, nondum paret: nec omnino repellit monitorem; quod qui faciunt, in reprobum sensum ipsi quoque adeo per rationem nos vocare solito, repelluntur. Id vero significat spōsa cum ait, Ego dormio, & cor meum vigilat. Familiarius deinde admonita agnoscit se reuocantis sponsi sana consilia, ac blandientis preces, variaque, & ad persuadendum appositissima argumenta. Quæ omnia iam ad specialem Dei gratiam pertinent, cuius sunt quædam primordia. Tum sponsa magis hæret: & dubia modo huc, modo illuc destrahitur. Visa enim sibi audire vocem sponsi; & eiusdem suasa argumentis in ipsius inclinat partes: & (vt ait Paulus) condelectatur legi Dei secundum interiorē hominem. Inescata deinde & illecta voluptatis illecebra,

carni

1 carni & exteriori homini dat manus: atque legibus carnis obtemperans rapitur ad peccatum. Hic autem conflictus his verbis exprimitur. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Non enim omnino repellit sponsum aut recusat aperire; sed friuolas suæ inertiæ prætexit causas. Interim subindicans, se velle quidem surgere, & pulsanti sponso aperire. Tum sponsus, qui (modo absit obstinatus in peccando animus) ad veniam facilis est, & nostræ salutis supra modum solicitus, miseratus sponsæ casum, & infirmitatem,
2 copiosiore adhuc ipsam gratia præuenire instituit, & validiore iuuare auxilio, simul vrgendo flagellis & persequotionibus; Quę manus sponsi est per foramen immissa. Eam vero manum agnoscens illa contremiscit: maioremque iram sponsi in se verita prouocare, vale dicens voluptatibus, omnesque fortiter abijciens delitias, adiuta tamen & innixa speciali Dei gratia, & auxilio surgit, atque omnino aperire sponso statuit. Ac perstans in ea sententia manum pessulo admouet: eoque sublato, ostium tandem spon
3 so aperit. Superatis namque singulari Dei gratia superioris vitæ illecebris, & delitijs pessulum tollit, nempe curam carnis, & amorem sui abijcit, & omnia impedimenta, quæ quominus Christus ingrederetur, in causa erant. Atque ita demum Christo sponso suo aperit ostium, nempe voluntatem, quæ animæ velut ostiũ est, per quod iam patens ille sit ingressurus. Nullum namque alioqui est tam fortiter oppessulatum, & clausum ostium, nulla
4 adeo ferreis, & fortibus repagulis obfirmata, & obserata domus, quam humanus animus, qui rebus humanis implicitus curam carnis agit, & ea dumtaxat, quæ ad præsentis vitæ institutum spectant, satagit. Illuc sane nullus Christo patet, immo vero nec patere potest aditus. Sapientia enim carnis, hoc est affect⁹ & cura carnis, & rerum fluxarum (vt inquit Paulus) inimica est Deo. Rom. 8.
legi enim Dei non est subiecta. Nec enim potest. Et qui in carne sunt Christo placere non possunt. Hunc vero progressum verba
5 illa significant. Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt Myrrham, & digiti mei pleni sunt Myrrha probatissima. pessulum ostij mei aperui dilecto meo. Illud vero hoc loco diligentissime obseruandum videtur, non posse sponsam animi sui ostium aperire, aut e peccati somno surgere, aut euigilare antequam familiaribus & blandissimis admonitionibus internis, &

 omni-

omnipotentis sponsi tangatur manu. Hoc est, antequam speciali 1
Dei gratia nullis suis meritis præueniatur, & potentissime adiu-
uetur: Nec item sponsum cum per se possit aperire, & aditū sibi
ad animum sponsæ facere, id per se velle agere: sed voluntatem,
& consensum illius expectare: quo accedente, communi vtriusque
que opera totum hoc, opus absoluatur. Et quod magis mire-
mur, cum in hoc negotio exiguę admodum, & postremæ partes
sponsæ sint, illæ scilicet, vltro & nullo suo merito oblatam spon-
si operam, & gratiam non repellere, sed liberaliter admittere, por- 2
rectasque illius adiutrices manus prensare ac ducem sequi. Spon-
sus tamen adeo benignus est in sponsam, & munificus, vt quod
suo iure sibi vendicare posset, opus sponsæ tamen esse agnoscat,
& illius quoque opus dici concedat. Quem sponsi sui sensum
cum illa probe teneat, non veretur, ne illum offendat, si dixerit
surrexi, vt aperirem dilecto meo, & Pessulum ostij mei aperui
dilecto meo. Vt iam aliquando agnoscant se ipsos, & profusam
in se Dei benignitatem male feriati nostri temporis homines illi 3
deprehendant, qui suo errori diuini honoris studium falso præ-
texentes post lapsum primi parentis, omnibus hominibus libe-
rum arbitrium omnino ereptum volunt: nihilq; inter hominem,
& iumentum interesse. Sed perinde agi a Deo hominem tam ad
malum, quam ad bonum, vt iumentum a sessore suo. Nec minus
proditionem Iudæ, quam vocationem Pauli proprium esse Dei
opus. quod erratum suum Dauidis testimonio, & auctoritate ni-
tuntur confirmare: qui se velut iumentum apud Deum factum 4
Psalm. 72. esse fateatur. Atque quum hæc magno supercilio docent, soli
volunt videri pij legis Doctores, & diuini honoris studiosi: non
1. Timo. 1. intelligentes (vt ipsis Paulus exprobrat) quæ loquuntur, nec
de quibus affirmant. Vt plane non intelligebat Monachus ille
9. ¶ Augustinianus, magni nominis apud Bononienses concionator, quem nos Bononiæ in quadam publica disputatione co-
ram cardinali Contareno legato Pont. habita, hoc tamen oracu-
lo male intellecto nitentem ante annos viginti sex grauiter erra- 5
re in via fidei, & morum Dei gratia conuicimus. Si enim sensum
legis tenerent, eo loco in contrarium sensum non tam fœdo erro-
re abuterentur. Nam quum tam grauem esse quæstionem, quæ
ipsum vexabat, propheta significare voluerit, vt quo magis eam

ipse

1 ipse secum versaret, suisque viribus, & ingenio tantum fretus, dilucere, expedireque niteretur, eo minus proficeret, longiusque à scopo aberraret & in horas hebesceret, atque instar iumenti burdus & stupidus, nullusque ingenij in penetrandis arcanis Dei sensibus, à Deo conuinceretur: Non est inquit Ecclesiastes inuenire magnalia Dei: cum consummauerit homo, tunc incipiet: & cum quieuerit, tunc operabitur. Eccles. 8. cum inquam, ita de se Propheta pronunciet; illi contra hoc ipsum Dauidis de se te-
2 stimonium in hoc trahunt, vt inde nobis persuadeant, quum Dei gratia nitentes Dei mentem assequi conamur, mulumq; & equum exuere; tum nos maxime in irrationalia iumenta degenerare, atque tam iis bene, quam in male agendo deteriore, quam illa agere conditione. Nec animaduertunt quum maxime videri volunt diuini honoris assertores & vindices, tum ipsos maximam Deo irrogare iniuriam, quod dicant hominem in bene agendo, in quo imaginem & similitudinem Dei retinet, & Deū exprimit,
3 In eo maxime mulitginem & similitudinem iumenti exhibere. Quanto rectius Dionysius, Non inquit, coactam vitam habemus: Neque liberi Arbitrij gratia diuinitus indulta mortalibus prouidentiæ diuinæ luce, & splendore obtunditur. Cæterum dissimilitudo spiritualium luminum facit, vt affluentissima paternæ benignitatis lux aut omnino capi, participarique non possit (quippe quæ ipsos obtutus intimos suo fulgore perstringit) Aut certe ipsa lucis participatio pro suscipientium meritis varia fit, parua
4 scilicet, vel magna, obscura, vel lucida: cum tamen radius ille diuinus vnus ac simplex sit, eodemque modo se habeat per omnia semper explicitus. Cœl. Hie. cap. 9. Nec dicere quispiam poterit (inquit Cyrillus) nisi magna vecordia teneatur, Ideo insensatum se Psalmistam appellasse, quia Deo in hæsit. Magna enim hinc impietas oritur. Nam si qui prudenti homini adhæserit, sapientior fit, quomodo amentem & insensatum Deo inhærentem appellabimus? Quid igitur est quod dicit? Si humana sapientia
5 diuinæ sapientiæ conferatur, nihil firmius habere videbitur. Nihil enim oīo creatura esse videbitur, si creatori cōferatur: libro nono in Ioannem capite vicesimo primo. Sed his prætermissis ad sponsam redeamus. At ille inquit, declinauerat atque transierat. Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est. Quæ

siui,& non inueni illum. Vocaui,& non respondit mihi. Ecce pœ 1
na,quam sub metaphora nauseabundi ventriculi iudex apud Ioã
nem Episcopo laodicensi comminatur. Quia inquit tepidus es, &
Apoc.3. nec frigidus,nec calid⁹,incipiã te euomere ex ore meo.quod enim
illic est,episcopum illum instar aquæ tepidæ nauseam excitantis
euomere,hoc ipsum est hoc loco cunctantem sponsam præterire:
quædum nectit moras,& tempus trahit, sponso suo stomachum
mouet. Id vero tum demum illa agnoscit,quum sponso aperue
rit,quod antea quum indelitijs ageret,& diuitijs abuteretur, non 2
cognoscebat. se inquam(vt sæpe memorato Episcopo obijcitur)
tum maxime miseram fuisse,miserabilem,& pauperem,cæcam, &
nudam, quum sibi videbatur diues,locupletata,& nullius indige
re, is enim erit resipiscentis Ecclesiæ progressus,qui hoc loco,miro ordine,& significantissimis parabolis nobis ostenditur,& velut
in tabella obseruandus proponitur. Vt seipsa primum suæ ignauiæ,& luxus sit reprehensura,tum a sponso familiariter & blande
admodum admonenda,adhibitis deinde persequutionibus excitã 3
da,& ad pœnitentiam prouocanda. Quam Dei manum agnoscens
tandem surrectura sit e cubili delitiarum, & mollioris vitæ luxu,
curam carnis,& amorem sui abiectura,& eo sublato pessulo, ostiũ
animi sui sponso patefactura;atq; ita demum diuinæ gratiæ lumine recuperato,& apertis cordis sui oculis immisso, quantam antea
iacturam fecerit intelliget,& grauiter dolebit memor præsertim illius benignitatis,& patientiæ,qua erga ipsam sponsus vsus fuerit.
Q.D. Me miseram,nunc certe deprehendo,meam mollitiem,meas 4
delitias,& impias moras meus dilectus quam grauiter tulerit. Nũc
demum intelligo,mea ingratitudine,& impietate quam ille offensus fuerit:quippe qui domum meam præterierit, meq; relicta,alio
diuerterit. Nam ego quidem iam surrexi, nec me vnguenta, quibus delibuta molliter cubabam ,diutius in cubili detinere potuerunt. Ab ostio domus meæ iam sustuli pessulum,omniaque repagula:iam ipsius recipiendi cupida aperui ostium. At ipse nusquã
est:quoniam iam dudum se subduxisse iratum,atq; abiisse,certum 5
est. Anima mea lique facta est,vt dilectus meus loquutus est aut
vt est in Hebræo נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ quod ad verbum est,anima
mea egressa est in loqui ipsius:hoc est,discrutior,& linquor animo,quum recolo acriusq; mecum reputo quam blande,quam humaniter

1 maniter me,quum molliter cubarem,ille foris tremens præfrigo-
re geluq;,& nocturna,obtut⁹ glacie,amicam suam,columbam suã,
& immaculatam suam appellaret,quam miserabiliter sibi grauiter
afflicto,vt aperirem,obsecraret. Huius certe orationis sponsi mei
me infœlicem discruciat & exanimat recordatio:noctes diesq; tor
quet,& exedit neglectæ occasionis cogitatio: vt præteritum pro
præsenti positum sit hoc loco:quod non raro fit in sacris biblijs.
Quin & si ad dictionis schema aduertamus,nempe sponsam apud
2 fœminas Ierosolymitanas querentem,quæ præterita iam sunt, re-
censere,nihil opus erit:præteritum pro præsenti positum esse di-
cere. Atq; hæc est prima vtilitas,quam ex recuperata Dei gratia,
& viuidæ fidei lumine tum capiet sponsa. Nam tametsi primus ad
pænitentiam gradus sit,secum reputare,quam graue accepit pec-
cator in commodum,quod mente adeo auersa immensum & in cõ
parabile bonum exiguo admodum,& in speciem dumtaxat bono
commutarit,quia tamen ad veritatis splendorem noster caligat o-
3 culus,antequam eiusdem fulgore fuerit illustratus,& roboratus,
nec tam exacte amissi tanti boni præstãtiam potest assequi;nec e-
tiam propter illius iacturam,quam non tam exacte potest ęstima-
re,tantopere potest peccatoris anim⁹ dolere. At vero vbi confirma
tam Dei gratia mentis aciem in ipsum, qui confirmarit, defigere
quis potuerit, tum superioris & male actæ vitæ perfecta subit
pęnitentia. Tunc in pristinam cum Christo redire gratiam gliscit
animus:& quasi quibusdam charitatis facibus agitatus, illum fo-
4 ris quærendo,quẽ iam intus habet,& inuocando velut debaccha
tur. non enim sic ageretur;nisi ignem cuius ardore agitur,iam con
cepisset. Qui mente integra Deum desiderat (inquit Gregorius)
profecto iam habet, quem amat. Nec enim quisquam posset Deũ
diligere.si eum,quem diligit non haberet. Nec diu quærendo,& in
clamando quamuis non inueniat,aut responsum vllum ferat, de-
fatigatur. Verbera potius,& vulnera perpeti, iacturam bonorum
5 facere,&capitis periculum adire,quam ab incepto desistere,certũ
est. Sic & olim ordo Hierarchicus se acriter castigans,ac suam dam
nans segnitiem,& impietatem,Christum quem abs se abalienas-
se vehementer dolebit,ieiunijs,vigilijs, & omnibus pietatis offi-
cijs vbiq;terrarum pertinaciter inquiret:orationibus,& lachrymis
planctu,& gemitu inuocabit:intermissam longo tempore Euange
licam functionem audacter repetet,& constanter obibit:in hære-
ses & per

ſes & perditos hominum mores præſertim ſacerdotum, & Princi 1
pum acriter inuehetur, a quibus miſere vapulabit, cædetur, & pro
ſcribetur. Nec tamen ideo cohiberi poterit, quin omni officio, ac
pietate Chriſto ſuo contendat ſatisfacere, & ſe ei, quem hactenus
offenderit, probare. Quin nec ideo illum quærere, aut inuocare ceſ
ſabit, quod diu quæſitum non poſsit inuenire, aut ab eo, quē mul-
to tempore in tantis malis inuocauerit, reſponſum, id eſt, fauorem
vllum, aut opem obtinere. Talem nimirum ipſe ob ſimilia in ipſū
commiſſa flagitia experiens Chriſtum, qualem ſe fore in Synago- 2
Mich.3. gam per prophetas ſuos ipſe prædixit Deus. Nunquid non veſtrū
eſt, inquit apud Michæam Dominus, ſcire iudicium, qui odio ha-
betis bonum. & diligitis malum? Qui violenter tollitis pelles eo-
rum de ſuper eis, & carnem eorum deſuper oſsibus eorum? Qui co
mederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper expolia-
uerunt: oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut in lebete, &
quaſi carnem in medio ollæ. Tunc clamabunt ad Dominum, &
non exaudiet eos, & abſcondet faciem ſuam ab eis in tempore illo. 3
Zach.7. item apud Zachariam ſicut inquit, non audierunt, ſic clamabunt,
& non exaudiam eos. Et hæc ipſa Dei ſapiētia apud Salomonem,
Pro.1. quia vocaui inquit, & renuiſtis, extendi manum meam, & nō fuit
qui aſpiceret, deſpexiſtis omnes conſilum meum, & increpationes
meas neglexiſtis, ego quoq; in interitu veſtro ridebo, & ſubſanna
bo, quum vobis id quod timebatis, ad venerit. Quum irruerit re-
pentina calamitas: & interitus quaſi tempeſtas ingruerit. Quando
venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia: tunc inuocabunt me, & 4
non exaudiam: mane conſurgent, & non inuenient me: eo quod e-
xoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſcepe-
rint, nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ corre-
ptioni meæ. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſq; conſilijs ſatu
rabuntur. Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtul-
torum perdet illos. Nam & hæc Eccleſiæ deuaſtatio, in deuaſtatio
ne Regnorum Iſrael, & Iuda, olim adūbrata fuit: & malorum om- ?
nium tam Eccleſiæ, quam Synagogæ illa ſunt ſumma capita, & pri 5
mariæ ſcaturigines. Auerſio inquam, paruulorum, & proſperitas
ſtultorum. Sed obijciat aliquis, ipſe ſponſus dum oſtium pulſaret,
dixit Epiſcopo laodicenſi, & in eius perſona toti Eccleſiæ, ſi quis
Obiectio. audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum
Apoc.3. & cænabo cum illo, & ille mecum: hic vero quum audita voce ſpō

ſi, fur

1 ſi, ſurrexit ſponſa, & oſtium illi aperuit, nuſquam inuenit ſpōſum, nec vehementer inclamans exauditur. Tantum abeſt, vt ad eam il le ingrediatur: aut cum ipſa cænare dignetur, quin promiſsi ſui ne gligens fidem ſoluere, & ſponſam ſua ſpe videtur fruſtrare. Secun dum hominem loquor cum Paulo: & cum eodem abſit, reſpon- deo. Sit Deus verax, omnis autem homo mendax. Spes enim nemi nem pudefacit, quia charitas Dei diffuſa eſt in corda noſtra per ſpi ritum ſanctum, qui datus eſt nobis: vt plane datus eſt ſponſæ ſta-
2 tim, atq; aperuit oſtium ſpōſo. Immo vero antequam aperiret. Nec enim, vt abunde retro oſtendimus, aut per ſeaperire illa potuit, aut ſurgere, aut e peccati ſomnō euigilare: quin ſpeciali Chriſti gratia, & ſpiritu opus habuit. Quod ſi ſpiritus Chriſti iam tum in ſpon- ſam ſe infudit, Chriſtum quoq; cuius ille ſpiritus eſt, ad ipſam iam tum introiſſe conſectarinm eſt, & neceſſarium. Verum enim vero ita exigentibus ſuperioribus ſponſę meritis, non ſtatim ſe ipſi, vt antequam turpiſsime luxuriaretur, & ſe excluſo riuales mundum
3 ſ. Dęmonem & carnem admitteret, tam familiarem prębere inſti- tuit: nec tam arcta ipſam conſuetudine honeſtare. Sic enim ſolet Deus eos, qui ſe grauiſsime offenderint vlciſci, vt quamuis quidē remiſerit pręterita admiſſa, aliquamdiu tamen pænas peccatis de- bitas cogat luere. Vt ſic pudefacti ſi perſtiterint, & flagellum a[illegible] tre ad motum fortiter ferant, in priſtinum honiris gradum re[illegible] centur, & parem dignitatem. cuius rei manifeſtum extat in nu[illegible] ris exemplum. Quum enim Maria grauiter ob murmuraſſet in f[illegible]
4 trem ſuum Moſen, diuinoq; honori plurimum detraxiſſet, ſic cum frateſuo Aaron, qui & ipſe ſorori ſuę aſſenſerat, a Deo reprehenſa eſt, quare inquit, non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? & in vltionem tanti ſceleris iratus contra eos, Dominus (vt inquit ſcr p tura) abijt, Nubes quoq; receſsit, quę erat ſuper tabernaculum. Et hac pęna vltus fuit Dominus Aaronem: Mariam autem auctorem peccati acrius longe multauit. Ecce inquit ſcriptura, Maria appa ruit candens lepra quaſi nix: cumq; reſpexiſſet eam Aaron, & vi-
5 diſſet perfuſam lepra, ait ad Moſen. Obſecro Domine mi, ne im- ponas nobis hoc peccatum, quod ſtulte commiſsimus: ne fiat hęc quaſi mortua, & vt abortiuum: quod propijcitur de vulua matris ſuæ. Ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt a lepra: clamauit quē Moſes ad Dominum dicens. Deus obſecro ſana eam: cui reſ- pondit Dominus. Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, non ne de- buerat

buerat saltem septem diebus rubore suffundi? Separetur septem 1
diebus extra castra:& postea reuocabitur. Exclusa est igitur Maria septem diebus,& populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria. Sic & hoc loco tametsi sponsa aperuerit sponso, & cum eo in gratiam redierit, non statim in pristinam recipitur familiaritem,& honorem, ac spiritus delitias: sed suo honore,& dignitate carere cogitur,& septem diebus (hoc est) donec satis pænarum pro admissis dederit, priuatim agere compellitur: & grauissi 2
mis persequutionibus, multisq; calamitatibus velut igni, a lepra, lepræq; reliquijs repurgari, ac renouari:& sic tandem digna amplexibus sponsi reddita, in tabernaculum suum,& pristinum statum reuocari, quæ illa demum laus,& gloria, atq; honos, quæ fidei nostræ probationem spectare dixit Petrus apostolus. Exultabitis in
1.Pet.1. quit ille, in tempore nouissimo modicum (hoc est ad breue tempus) nunc si oportet contristari in tentationibus varijs: vt probatio fidei vestræ multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem,& gloriam,& honorem, in reuelatione Iesu 3
Christi. Atq; hæc sane & similia exempla,& quod in his Dei consilium intelligendum nobis scriptura proponit, si diligenter animaduerterent nostri temporis hæretici, ignauum sane,& ociosum genus hominum, quod ex germania se effudit in Galliam,& in vlteriorē nuper appulit Hispaniam, pænas, quas de se ipsis sumūt, qui peccauerint, quibusq; pro suis admissis Deo satisfacere omni ope nituntur, non ita temere damnarent: nec solis pænis, quas pro expiandis hominum peccatis pependit Christus, contentos nos esse iuberēt. Deprehendimus & aliam hui⁹ diuini consilij in affligēdis, qui resipuerint, rationem. Illam nimirum. Vt quum seuere castigati fuerint, grauesq; suorum scelerum pænas dederint electi, inde impiorum hominū, qui finem nullū peccandi faciūt, nec vllā diuinæ legis habent rationem, pænas & supplicia melius possint æstimare: suoq; ipsorum periculo cautores facti, legem diuinam post
Sapien.16 hac diligētius obseruare meminerint,& ad Dei beneficia percipiēda magis reddant idonei. Id quod liber sapiētiæ diserte nos docet. 5
Illud preterea obiter annotandum videtur sui errati manifeste cōuinci hoc loco quosdam nostræ tēpestatis male persuasos homines qui cōtendunt, eum quit quis Deo reconciliatus sit, ipsius gratiam,
Eccle.9. & fauorem in se posse manifeste deprehendere. Vt enim locū illū Ecclesiastæ, quo catholici, persuasi sunt neminem id certo scire posse, nisi

se, nisi ex speciali quadam reuelatione, quæ paucis admodum contingit, frigidaquadã interpretatione eludant, hic tamen tenentur, nec ylla ratione inficiari possũt, quin sponsa quum in gratiã redierit sponsi, queratur, se quęsisse sponsum, nec tamẽ inuenisse: vocasse, nec tamẽ respõsum vllum tulisse. Quod nihil aliud omnino esse videtur, quam quum peccare destiterit, se tamẽ an veniã peccatorum suorũ obtinuerit, & an in gratiam cũ spõso redierit, addubitare, idq; ingenue profiteri. Nec raro contingit, vt maiora in nobis
4 præsentiæ, & familiaritatis diuinæ sentiamus signa, quum Deus ipse nos ad se vocat, & cordis nostri pulsat ostia, menteq; ad se excitat; quã quũ omnino excitata, & ad eũ cõuersa mẽte, cordis nostri illi patent fores. Illud tũ maxime agente spõso nostro Christo, vt primum exhibito aliquo sui sensu, nos semel inescatos ad se alliciat, quos deinde ijs de causis, quas superius retulimus, sit vt æquũ fuerit, castigaturus. Quãobrem sapiens ille Iesus filius Syrach sic nos admonet. Filij accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & in timore Dei, & præpara animã tuã ad tentationẽ. Deprime cor tuũ, Eccle. 2.
3 & sustine: & inclina aurẽ tuam, & suscipe verba intellectus: & ne festines in tempore obductionis, aut iuxta græcum, nequid impet tempore trepides. Sustine sustentationes Dei, coniungere Deo, & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe. At iuxta græcum, quid quid inuaserit te, libens excipe & in dolore sustine & in humilitate. Quoniam in igne probatur aurum & argentum: homines vero acceptabiles in camino
4 humiliationis. Et idem de sapientia, & eo qui sapientiam allocuturus sit, sic loquitur, in tentatione inquit ambulat cũ eo, & imprimis eligit eum. Timorem, & metum, & probationem inducet super illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in cogitationibus suis, & credat animæ illi⁹, & quæ sequũtur. In quẽ sane finem adeo misere affligendã tũ fore Ecclesiã, Malachiæ oraculum illud aperte testatur. Ipse inquit de Messia loquens, quasi ignis cõflans, Malach. 3
& quasi herba fullonum. Et sedebit cõflans, & emundabit argen
5 tum, & purgabit filios leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum. Et erunt Domino offerẽtes sacrificia in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda, & Ierusalem sicut dies sæculi, & sicut anni antiqui. Quemadmodũ enim primo suo aduentu id fecisse videmus Christum suã varijs & grauissimis persequutionib⁹ repurgãdo Ecclesiam: Et quemadmodum inquit Petrus incipiendũ fore 1. Pet. 4.
iudicium

iudicium a domo Dei,ita.s.quod honoris gloriæ, & virtutis Dei, 1
& qui est eius spiritus,super eos qui tum sic affligebantur, requie
scente.Sic & sub secundum eiusdem aduentum, cœptum iam o-
lim iudicium perficiendum est. vt gloria, honor, & virtus Dei, &
spiritus eius in Ecclesia sic probata,& repurgata requiescant.Alio
Sapien.6. qui(vt testatur sapiens)facile videtur sapientia ab ijs,qui diligũt
eam:& inuenitur ab ijs,qui quęrunt illam,præoccupat,qui se con
cupiscunt,vt illis se ostendat.Qui de luce vigilat ad illam, non la-
borabit:assidentem illam foribus suis inueniet:designantur porro
in hac sponsæ querimonia infœlicia illa tempora, quorum Chri 2
Luc.17. stus discipulos suos apud Lucam ad monuit in hunc modum. Ve
nient inquit,dies quando,desideretis videre vnum diem filij homi
Matt.24. nis, & non videbitis,qui autem perseuerauerit vsq; in finem (vt
idem apud Mathæum prædixit)hic saluus erit.Huius ergo oraculi
memor sponsa nulla temporum iniquitate, aut sponsi difficultate
fracta,in tantis malis obstinato animo,dum illum inueniat, perdu
rabit.Quæ admiranda piorum constantia,& heroica fortitudo hisce
ce verbis nobis adumbratur .I nuenerunt me custodes,qui circun 3
ierunt ciuitatem:percusserunt me,& vulnerauerunt me: tulerunt
pallium meum custodes murorum.Hoc igitur loco Ecclesia sub
sponsæ persona grauissima recenset incommoda,quæ spõsum per
quirendo,& inuocando est acceptura.Infaustum sane fętum: quē
ipsi nasciturum post parturitionem illam,& initia dolorum, Chri
Matt.24. stus prædixit in hunc modum: Tũc tradent vos in tribulationem,
& occident vos:& eritis odio omnibus gentibus propter nomen
meum.Et tunc scandalizabuntur multi:& inuicem tradent, & o- 4
dio habebunt inuicem.Et multi pseudoprphetæ surgent,& sedu-
cent multos.Et quoniam abundabit iniquitas,refrigescet charitas
multorum.Qui autem perseuerauerit vsq;in finem,hic saluus erit.
Nã per custodes,qui circũierũt,aut iuxta Hebręũ הַסֹּבְבִים בָּעִיר
qui circum eunt ciuitatem, aut pro ratione stili exegetici qui
circum ibant ciuitatem.Item per custodes murorum Pseudopro-
phetas significat,quos Christus præmonstrauit:& præsertim sum 5
mum illum pseudo pontificem & Antichristum mysticum, cum
primarijs suæ factionis hominibus pseudoprophetis,qui totius Ec
clesiæ administrationem vendicantes,omnes dignitates,& mune-
ra Ecclesiastica inuadent:ac pro custodibus, & excubijs ciuitatis
Dei

1 Dei segerent tamē. Quā euertere & delere omni ope annitētur. Hi Apoc.13.
multos fidei desertores pollicitationibus seductos ac muneribus,
minisq;, & persequutionibus in suas partes trahent: atq; vt caracte-
rem bestiæ in manibus, aut in frontibus recipiant, eamque vt ado-
rent, efficiēt. Hoc est vt ferinos mores, & dogmata immanis illius
bestiæ Antichristi, quibus ipsum exprimant, factis saltem, aut etiā
verbis publice profiteantur, & eundem pro Deo colant, ac vene-
rentur. At vero quorum nomina scripta fuerint in libro vitæ agni,
hi nullis signis, nullisue munerib⁹, aut persequutionib⁹ a fide Chri-
2 sti abstrahi poterunt, aut abduci. Ibique patientia sanctorū, & for-
titudo se ostendet. Tunc ab impijs illis custodibus percutietur,
tunc vulnera multa accipiet, & multis cædib⁹ fœdabitur Ecclesia.
Ac tunc quidem prælati, qui doctiores cum fuerint, dormientes
tamen deprehēdentur, grauius cædentur, grauioremquē patiētur
persequutionem. Hoc enim Christus prædixit in parabola illa, in
qua iā diximus exposita esse apertius, quæ hoc loco obcurius sunt
adumbrata, prædixit autem in hūc modum. Ille autem seruus, qui
3 nouit voluntatem domini sui, & non se præparauit, & nō fecit se-
cundum voluntatem eius, vapulabit multis. Tunc omni ornatu,
& pompa spoliabitur sponsa רְדִיד enim theristrū significat, molle
quoddam & delicatum vestimenti genus, ad mundum muliebrem
spectans, latini peplum vocant. Et omnes interpretes tertio Isaiæ Esai.3.
capite רדידים Theristra vertunt, quę Propheta ille a filiabus Ieru
salem, vna cum omni mundo muliebri, in excidio vrbis auferen-
4 da fore, verbis Domini comminatur. Et Salomon hoc loco Eccle-
siam in extrema illa deuastatione vnius dumtaxat Theristri facta
mentione, omni ornatu, & bonis tēporalibus priuandam fore præ
dixit. Quod oraculum alio citato ex Daniele oraculo, Christus in
hunc modum confirmauit. Quum videritis inquit, abominatio- Matt.24.
nem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in
loco sancto, qui legit intelligat. &c. Et tandem subiungit, Tunc
erit tribulatio, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo: ne-
5 que fiet. Hæc enim postrema verba faciunt, vt tertiam interpre-
tationem ex ijs, quas in hunc locum adducit Hieronymus, maxi-
me probem: & vt oraculum hoc de extremis Ecclesiæ temporibus
intelligendum putem, & de Antichristi persequutionibus, qui-
bus ille Ecclesiā desolaturus est: & se ibi ostētaturus, ita (vt quem-

2.Thes.2. admodum prædixit Paulus) in templo Dei sedeat, ostẽtans se tanquam, vel quod, sit Deus. Hæc ergo extrema mala magna sua cul 1
pa tunc sibi euenisse, in hanc sententiam queretur Ecclesia, inuenerunt me custodes, qui circumierunt Ciuitatem, & quæ sequuntur. Atque hæc pericula iam ab initio coniunctionis suæ, & nuptiarum cum Christo initarum, præsagiens, & timens sponsa,
Sup ca.1. initio huius dramatis hæc sponso dicebat. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Sodales nanque Christi eo lo- 2
co dicuntur pseudochristi, & pseudoprophetæ, qui dum prophetas Christi, & Christum simulant Ecclesiæ sponsum, sponsi sodales videri volũt, cum nihil minus sint: immo vero hostes acerrimi. Vt etiam hoc loco custodes ciuitatis Dei, & murorum custodes dicuntur illi ipsi, qui etiam custodes simulant, & excubias eius ciuitatis, cuius hostes sunt, & subuersores. In hos itaque hostes suos noctu incidisse queritur Ecclesia, tempore nimirum grauissi-
mæ persequutionis, dum perturbatis rebus omnibus, atque con- 3
fusis, inops ipsa consilij, & omni ope, vt sibi videtur, destituta, sponsum quæritat. Quæ infælicia tempora propter grauissimas calamitates, quibus tunc oppressa æstuabit, & consilij inops hærebit, modo meridies, modo Nox, hoc dramate appellantur: maxime vero propter altissimas ignorantiæ tenebras, quas regnum illud Bestiæ tenebrosum offundet hominibus, & animi anxietatem: Ita vt in errorem mittantur (quemadmodum Christus ad-
Matt.24. monuit) etiam si fieri posset, electi. Quippe qui videbunt pseudo 4
prophetas, & pseudo Christos sua dogmata, & prædicationem magnis ædendis signis, & prodigijs admirandis confirmare, vt olim Apostoli suæ prædicationi fidem maxime conciliarunt Domino cooperante, & sermonem confirmante (vt inquit Marcus)
Mar.16. sequentibus signis. Quæ res persequutionem illam omnium, quæ antea vnquam fuerint, reddet longe grauissimam. Superioris quidem temporis Martyres manifestus idololatrarum error, aut etiam
deprehensa Hæreticorum fraus, & hypocrisis, præter specialem 5
Dei gratiam, in medijs supplicijs maxime cõfirmabat: adeo vt nullis tormentis, nullis pollicitationibus, aut volubilis æloquentiæ lænocinijs, & torrente impulsi, de fidei suæ gradu mouerentur. At vero extremis illis temporibus ab vtraque parte, Messiæ agitabitur causa: & ita permittẽte Deo, orthodoxi sola fidei suæ veritate,

&

1 & constantia nixi, in vinculis & tormentis coram acerrimis ho-
stibus suis causam dicere cogentur. Qui ad omnia suppliciorum
genera in super addent miracula, iisq; velut ferratis arietibus, pio-
rum animos fortissime quatient, & euertere annitentur. Pensemus
inquit Gregorius, quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando Grego. 32 Mora.
& pius martyr corpus tormentis subijcit, & tamē ante oculos eius
miracula tortor facit, cuius tamen virtus non ab ipso cogitationū
fundo quatiatur, quādo is, qui flagris cruciat, signis corruscat? Ac
2 ne quisquam, quæ hîc Gregorius miracula vocat, præstigias fore
putet, aut phantasmata, propterea quòd ea Paulus signa, & pro-
digia mendacij dicat, facit eius loci interpretatio, quam Augu- 2. Thes. 2.
stinus refert, Ideo dicta Paulo ea signa mendacij, quod ad men- August. ciuitat. lib.
dacium pertrahent credituros, quæ tamen admiranda Satanæ vir- 20.
tute perficienda fore idem contra eos, qui putant non posse nisi
diuinitus fieri, sic ostendit. Virtutem inquit, Diaboli nescientes,
maxime quando tantam, quantam nunquam antea habuit, acci-
3 piet potestatem. Non enim quando de cælo ignis cecidit, & tan-
tam familiam cum tantis gregibus pecorum sancti Iob vno impe-
tu absumpsit, & turbo irruens, & domum deijciens filios eius oc-
cidit, phantasmata fuerunt: quæ tamen fuerunt opera Satanæ,
cui Deus dederat hanc potestatem. His nihilominus falsis ciuita-
tis custodibus & murorum, quia parere renuet sponsa Christi Ec-
clesia, & ipsis dicentibus, Ecce hic est Christus, credere, aut fal-
sam doctrinam admirando, se illis prostituere, multa ab ipsis
4 feret verbera, multa accipiet vulnera: Et ad hæc omnia, quia
suas ad huc retinens diuitias, his ornata inter procos suum quæ-
ret sponsum, velut palliolata meretricula (quod antea timebat)
post greges sodalium sponsi sui mœchos videbitur expetere: nec
tamen vlla ratione induci poterit; vt eos admittat: sed cæsa potius
ad necem, suum amittet pallium, & vniuersum mundum. Atque
hoc videtur fore iudicium, quod a domo sua (hoc est, ab ordine
Clericorum & ministrorum suorum) apud Ezechielem decernit Ezech. 9.
5 Iudex; & cui' tempus appetere admonet Petrus Apostolus. Illud
inquā iudiciū, cuius causam & breuē summā de Christiano clero Pet. 4.
tropologicos interprete Hiero. pnūciat Malechias ppheta in hanc Malac. 2.
sententiā. Labia sacerdotis custodiūt sciētiā: & legē requirēt ex ore
eius, quia angel' dñi exercituū est. Vos aūt recessistis de via: & scā
dalizastis plurimos in lege: irritū fecistis pactū leui, dicit dominus

exercituũ. Propter quod & ego dedi vos cõtemptibiles, & humiles omnibus populis; sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. Hoc ipsum etiam adumbrare videtur in Apocalypsi Angelus ille, qui iubet Ioanni foras eijcere atriũ, quod est intra templum, idque metiri vetat, propterea quod, datum sit gentibus conculcandum, cum enim in prius Tabernaculum, quod imago fuit eius Atrij, quod intra templum esse dicitur in Apocalypsi, solis sacerdotibus olim intrare liceret, vt docet Paulus in Epistola ad Hebræos scripta, hoc ipsum Atrium sacerdotalem ordinem, & clerum significare videtur. Ac tunc quidem vt olim, tradita Niniue Babylonijs, & direpta, apparuit ei⁹ vrbis nuditas, sic extremis illis temporibus, quum permittet Dominus vastari Ecclesiam suam ab illis pseudochristis, & eius bona omnia diripi, prælati, qui antea holosericis, auro & gemmis ornati incedebant, nudi sibi, & spectatoribus præ inopia rerum omnium videbuntur, quum sublato cultu Regio, & splendore aulico, rudibus pannis, & vili habitu vti cogentur, quemadmodum etiam eodem Apocalypsis loco Elias, & Enoch duo illi testes, qui in ea reuelatione prædicatorum illius temporis personam gerunt, amicti saccis diebus mille ducentis sexaginta Prophetaturi (hoc est prædicaturi) prædicuntur. Aut etiam eo inopiæ, & contemptus tum redigentur, quo prorsus redigendos fore hic locus satis indicat, vt suis vestibus non satis operiri possint, eoque sint statu, quo tum olim fuerunt res Ecclesiæ, quum Paulus de se, suisque sodalibus hæc diceret, vsque in hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persequutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus. Tanquam purgamenta mundi facti sumus, omnium per ipsema vsque adhuc. Hoc tantum dissimili statu, quod primi illi Apostoli nullo suo merito, postremi vero magna sua culpa in tantas inciderint calamitates. Quæ causa tam pudendæ nuditatis, quia neminẽ latebit, eosdem velut mulierem nudam detectis pudendis, coram omnibus maiori ludibrio haberi faciet, quali etiam contumelia se affecturum fore Niniuem, per Prophetam suum Nahum sic comminatur Deus, ecce, ego ad te dicit dominus exercituũ, reuelabo pudenda tua in facie tua: & ostẽdã gẽtib⁹ nuditatẽ tuã, & ignominiã tuã. Oterq; quaterq; beatos illos Episcopos

Apoc. 11. Heb. 9. 1. Cor. 4. Nahum. 3

&

1 & sacerdotes, quos tunc, quum venerit Dominus sicut fur in no-
cte (quemadmodum se venturum fore, hoc loco & in Apocalypsi
admonet) vigilantes, & sua diligenter seruantes vestimenta, ac in-
dutos inuenerit. Nempe, sobrios, sacræ lectioni intentos, sui gregis
seriam curam agentes, & Christo, ac veste candida, quam in Baptis
mo acceperint coopertos, & ornatos. Ecce venio inquit, sicut fur,
beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet: Apoc. 16.
2 & videant turpitudinem eius. Et Paulus inquit, dies Domini si
cut fur in nocte, ita veniet. Et quidem certe nostra tempora futu- 1. Thes. 5.
ris illis temporibus iam præludere, illa non leuis mihi videtur esse
coniectura, quod videam nostræ tempestatis hæreticos auaritia,
luxu, & ignorantia cleri offensos, in possessiones, & iura Ecclesiæ
magno studio inuadere: & sacerdotes habere ludibrio. Quæ capi-
talia crimina quia nos purgare, aut excusare non posse vident,
quum hæc faciunt, gratissimum se Deo obsequium & cultum ex-
3 hibere arbitrantur. Atque vtinam intra hos limites impij homi-
nes se continerent, & non velut immanes feræ effractis caue-
is, in sacramenta Ecclesiæ, & cerimonias, ac vniuersum Dei cul-
tum nobis ab Apostolis, & patribus velut per manus traditum, ir-
ruperent: & hæc oīa canina sua eloquētia discerperēt, pedibusue su
perbię suæ, & arrogātiæ cōculcarent: Iā vero, cum tātā impietatem
suam multis tū plebeis, tum etiam Principibus, & primarijs viris
(quas stellas draconis cauda de cælo in terram deturbandas præui
4 dit Ioannes) falsa obiecta pietatis imagine delusis maxime pro-
bent, & persuadeant: quid aliud ex his præludijs, quam lugubria
omnia, & infælicia expectem? Quid aliud, quam ingens illud schis
ma, verbera, vulnera, cędes piorū, & pallij (hoc est) bonorum om-
nium amissionem? Rideant me sane, & exsibilent tanquam temera
rium coniectorem, quicunq; hæc legunt, nisi iam hoc tempore Lu
teranorum declamatores, qui soli eius ordinis custodes murorū ha
beri volūt, quales suæ Ecclesiæ per Isaiā Dñs polliceret, Episcopos
5 & vniuersum ordinem Ecclesiasticum apud Reges, & Principes, &
omnem populum in inuidiam vocant: & multa habita ratione con
silij, & pietatis superiorum Regum, & piorum principum, sacerdo Isai. 62.
tum dumtaxat auaritiam, ignorantiam, & insolentiam, ac diuitia
rum abusum in publicis concionibus, & in priuatis congressibus:
æditis etiam multis hac de re libris, traducentes Reges, primarios
viros, & omnem populum in ordinem Ecclesiasticum concitare

nituntur, vt opes, quas olim pij Principes in vsus pauperum, & 1
diuini cultus splendorem sacerdotibus administrandas commiserunt, per vim, & summum nefas ipsi auferant, & diuini cultus ministros in summam inopiam redigant. Quamobrem ausim affirmare de horum declamatorum sodalitio fore custodes illorum murorum Ecclesię, qui extremis tēporibus, vbi impij reges, ac principes in Ecclesiam irrumperint, & per eam grassabuntur, eos contra Episcopos, & maxime insignes Ecclesiæ viros, qui tum præerunt, impiorum gladios fugientes, sua canina eloquentia, & stentoreis cla- 2
moribus concitabunt. Id quod maxime dolens spōsa, extrema illa verba, custodes murorum, iuxta distinctionē Hebraicam a superiore oratione distincta, magno cum animi dolore pronuntiat. Fuerūt memoria patrum nostrorum Arriani, Photiniani, Eunomiani, Manichæi, Pelagiani, & plerique alij hæretici, a quibus Ecclesia vehementer agitata fuit, & mirandum in modum oppressa. Verū enim uero, quia nullis vnquā antea ordo Ecclesiasticus iustā tum dedit
sui calumniandi causam, nullis tam amplam prębuit in se inuehen 3
di materiam, nec quod illi suæ impietati prætexere possent, tam probabile tuendæ pietatis susceptum patrocinium, illi omnes cum suis impijs placitis iam olim explosi sunt, At qui nuper extiterūt Antichristi præambulones, vsque ad extremam Ecclesiæ repurgationem, & innouationem duraturos meus præsagit animus, dum sublatis a clero deprauatis moribus (quos nunc isti male feriati declamatores magno populi plausu acerrime insectantur) & restituta pristina patrum disciplina, omnis eiusmodi Sycophantis subla- 4
ta fuerit calumniandi causa: omnisque, quam suæ impietati prætexunt, imago pietatis. Quam diu enim primaria morbi causa manet, tandiu morbum manere necessum est. Illud vero toto hoc progressu obseruandum est, quam sanctè, sapienterque in suis persequutionibus illud sponsi sui consiliū tenebit, & sequetur Ecclesia, si te ignoras, o pulcherrima inter mulieres, abi post vestigia illius gregis. &c. Denique tristis etiam illa, quæ huius cladis Ecclesiæ in
Synagoga præcessit imago, diligenter nobis inspicienda est; vt 5
alienis periculis admoniti tēpestiue sapiamus, ac resipiscamus. Ea vero fuit, Excidium Ierosolymitanum, & totius Iudææ, Templi direptio, & populi Iudaici captiuitas sub Nabuchadonosor Caldæorum Rege, quæ omnia fusissime narrantur quarto libro Regū, & apud Ieremiam, Isaiam, Ezechilem, & Iosephum; eius autē hi-

1 ſtoriæ ſumma capita hoc loco attingere, quantum attinet ad præ-
ſens inſtitutum ſatis fuerit. Ac primum quidem vtriuſque cladis Coloſ.3.
eædem videntur eſſe cauſæ, vna dempta Idololatria, quæ nunquã
in Eccleſia inuenietur. Tametſi Auaritia, quæ illi affinis eſt, & (vt
Paulus ait, idolorum ſeruitus, nimis iam in ea inualuerit, vt olim
in Synagoga. Quantum autem ad reliqua attinet, prodigioſum lu-
xum, pietatis, & ſacerdotalis functionis contemptum, & ſacrarum
literarum ignorantiam (quæ omnia mala ordinem Eccleſiaſticum
2 iam pridem occupare, ſuperius oſtendimus) Ieroſolymitanæ illius
cladis cauſas fore, prædixit Iſaias in hunc modum, væ qui conſur- Iſai.5.
gitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſpe
ram, vt vino æſtuetis: Cythara, & lyra, & Tympanum, & Tibia, &
vinum in conuiuijs veſtris: & opus domini non reſpicitis, nec ope
ra manuum eius conſideratis. Propterea captiuus ductus eſt po-
pulus meus, quia non habuit ſcientiam: & nobiles eius interierunt
fame, & multitudo eius ſiti exaruit. Iſaiæ ſuccinit Amos, & alij pro
3 phetæ. Dicitur etiam ab Iſaia Synagoga ſua ignorantiæ vicijs ad
dormire. Miſcuit inquit Iſaias, vobis Dominus ſpiritum ſoporis, Iſai.29.
claudet oculos veſtros, prophetas, & Principes veſtros, qui vidẽt
viſiones, operiet. Habuit inſuper illa principes omnino impios,
& deploratos, qui dicerent (vt refert Iſaias) Comedamus, & bi- 22.
bamus, cras enim moriemur. Erant etiam omnino impij illi prin-
cipes, qui bene monentem Ieremiam in lacum vbi periret, nec
amplius a populo audiretur, coniecerunt. Sed vigilabat ſedeciæ
4 Regis male ſibi conſcij cor, quum ſæpe conſuleret Ieremiam, &
conſilium Dei ab eo ciſcitaretur. Vigilabant etiam bellatorum
corda, quos vaticinium Ieremiæ territabat & nihilominus omnes
illi dormiebant: nec Deo per Prophetam ſuum admonenti, &
roganti, vt reſipiſcerent, parebant. At vero quam blandè, quam
inſtanter Deus Synagogam rogauerit, vt Chriſtus Eccleſiam ro-
gat hoc loco, Ieremias teſtis eſt locuples, in hæc verba. Vulgo di-
citur, ſi dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab eo duxerit
5 virum alterum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Nunquid non Iere.3.
polluta erit, & cõtaminata mulier illa? Tu autem fornicata es cum
amatoribus multis: tamen reuertere ad me dicit Dominus. Et pau
lo poſt, ergo inquit, ſaltem a modo voca me, pater mi, dux virgi-
nitatis meæ tu es. Et rurſum Reuertere inquit, ad me auerſatrix
Iſrael, & non auertam faciem meam a vobis, quia ſanctus ſum. Et

X 4 alibi,

alibi, conuertimini, inquit, filij auertentes, quia ego vir vester. Et 1
quia omnino recusat Synagoga reuerti ad Deum virum suum, &
illi aperire, quemadmodum hoc loco sponso suo Christo aperire
pigritatur Ecclesia: tunc audit adultera illa; tu reliquisti me, retror
sum abijsti, extendam manum meam super te, interfaciam te. Labo
raui rogans, fessus itaque rogando Deus, vndecimo anno Sedeciæ
Regis per effossum murum immisit manū suam, exercitum Chal-
dæorum in Ierusalem, & percusit Synagogam. Tunc consterna-
tus surrexit Sedecias cum suis principibus, & familiaribus, vt veri 2
simile est, volens domino aperire, & eius opem ne quicquā implo-
Iere. 39. rans. Vt enim narrat Ieremias, Quum vidissent Rex, & omnes viri
bellatores Chaldæos vrbe potiri, & eorum Principes in porta me-
dia sedere iam factos vrbis dominos, & murorum custodes: egressi
sunt de nocte vrbem per portam, quæ erat inter duos muros, qui
cum non potuerint latere Chaldæos murorum custodes, ab hosti-
bus capti sunt in campo solitudinis Ierichuntinæ, & iubente Na-
buchodonosor interfecti, Sedecia exoculato, & in triumphum ser 3
uato cum alijs, quos ille abduxit captiuos in Babylonem vna cum
vasis templi, quæ remanserant ex superiore prędа, quā iam ante
abstulerat ille de templo, quum Regem Ioachimum captiuum ab-
duxisset, in eius locum suffecto Sedecia. Ac tunc custodes, qui (vt
in Hebræo est) circuibant in ciuitate, nempe, qui in vrbe grassa-
bantur de more victorum, Synagogam in vrbe percusserunt, vul-
nerauerunt, & pallium diuinam opem imploranti abstulerunt:
compilato, & diruto templo. Ijdem Sedeciam, & Principes extra 4
vrbem ceperunt admonentibus socijs, qui muros noctu conscen-
derant, ibique excubabant. Propter quam insignem cladem pro-
dētibus custodib9 Regē cū socijs, acceptā, nōnulli verba illa iuxta
distinctionem Hebraicam, ceu per exclamationem a Synagoga di
cta, interpretantur, custodes murorum. Ac si dicat, Heu nimium
vigiles, & crudeles custodes murorum, qui Regem meum, & Re-
giam progeniem cum tota nobilitate prodiderūt. Sic enim distin-
gunt Hebræi hæc duo verba interposito accentu Zaqueph caton. 5
Et totum locum sic legunt. Inuenerunt me, tulerunt me custodes
circū euntes in ciuitate, percusserunt me, vulnerauerunt me, tule-
runt pallium meū de super me, Custodes murorum. Theodoretus
hoc refert ad prima Ecclesiæ tempora. Inquit enim, custodes mu-
rorum a sponsa vocari puto custodes ciuitatū, concionatores, Prin
cipes,

1 cipes,& tyrãnos,qui olim ſpõſam Dei oppugnabant; & martyres in ſignes victores cædebãt & vulnerabãt: corpuſq; eorũ ab aĩabus velut theriſtrorũ auferebãt. Alludũt itaq; mala Eccleſiæ malis Synagogæ. Sed hoc mitiꝰ agẽdũ fore cum Eccleſia, prædicere videtur Angelus in Apocalypſi, quod non totum templum, vt vetus illud, ſed prius tantum tabernaculum, nimirum atrium interius, gentibꝰ (hoc eſt impijs de more impiarum gentium viuentibus) dandum fore dicitur. Poſterius itaque tabernaculum, quod ſanctum ſancto
2 rum dicebatur (hoc eſt ſelectiſsimi quiq; ſacerdotes; & ſanctiſsima illa Eccleſiæ pars, cuius imaginem ea pars templi gerit, quæque in Apocalypſi ſub imagine admirandæ illius mulieris, quæ Ioanni in deſertum rapi videtur, a draconis iniuria liberanda) impiorum libidini non permittetur.

Adiuro vos filię Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum
3 meum, vt renuntietis ei, quia amore langueo.

¶ Tota ſuperior Perioche ſtylo exegetico conſcripta eſt, introducta enim fuit ſponſa corã fœminis Ieroſolytanis exponens, vt icta a ſponſo per muri hiatum, territa & perturbata e cubili: quamuis delibuta vnguentis & perfuſa ſurrexit; & ſublato peſſulo oſtium aperuerit, illum adſe admittere ſperans, & vehementer deſiderans: ſua tamẽ falſa ſpe, vbi deprehẽdit ſponſum abijſſe, recordatio blan
4 diloquentiæ illius, vt eam afflixerit, ac diſcruciauerit, vtque inde ingenti dilecti ſui inueniẽdi deſiderio & amore correpta, & velut amoris facibus agitata, in tempeſta nocte per vrbem illum quæſierit, & vocauerit, nec tamen inuenirit, aut reſponſum ab eo tulerit: quin a cuſtodibus vrbis, grauiter cæſa ſit, & expoliata. Iã ergo totam narrationem hac amatoria concludit adiuratione. Adiuro vos filiæ Ieruſalem &c. Aut (quod ex ſchemate interrogationis, & ſubiectionis patheticum magis eſt, iuxta Hebræum) Adiuro vos
5 filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, Quid renũtiabitis illi? Quod infirma amore ego. Quæ figura dictionis ad attentionẽ & cõmiſerationẽ audictũ excitandã valet primũ. Q. D. o fœminæ Ieroſolymitanæ, audiſtis hactenus, & ipſæ quũ me contẽplamini, videtis grauiſsima, ĩ quę dilectũ meũ ꝑquirẽdo, inciderĩ pericula: & ĩ quãtis malis verſer miſera. Homines eſtis, nihil humania vobis

alienum puto. Siqua igitur mei impotenter amantis vos tangit cõ 1
miseratio, per ego vestram fidem vos obtestor, si forte fortuna con tigerit vos dilectum meum inuenire, poteritis ne vos cõtinere, quĩ ipsi bona fide renuntietis, quod in me manifeste nunc deprehenditis: nimirum, me impotenter amare. meq; eius amore perire, vt eo nuntio accepto meam ille vicem miseratus, statim ad me properet: meq; ipse qui solus potest, seruet? Sub hoc igitur schemate allegoricôs describitur Ecclesia suam apud Iudęos extremis tẽpo ribus (vt olim Ieremias synagogæ) deplorans cladem: & vbi a perse 2
quutione Antichristi mystici respirauerit, Euangelium per vniuersum orbem prædicans, vt Ezechiel prædicauit Iudæis post excidium Ierosolymitanum quiete agentibus, quod ipsum Christus
Matt. 14. futurum prædixit hoc oraculo, & prædicabitur inquit, Euangeliũ Regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tũc
Apoc. 10. veniet consummatio. Item & ille Angelus in Apocalipsi, qui postquam sextus Angelus tuba insonuisset (qui est sextus Ecclesię sta
tus, quo præcursor ille Antichristi in Ecclesiam furens debaccha- 3
bitur) inducitur iure iurando affirmans postquam septimus Angelus tuba personuerit, non amplius fore tempus: sed illis diebus consummandum fore Dei mysterium: et hoc ipsum confirmare videtur, quod eodem libro postquam sæuitum esset in sanctos a bestia, testatur Ioannes se vidisse Angelum volantem per medium cælum, habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & turbam, & linguam,
& populum, dicentem magna voce, timete Dominum, & date illi 4
honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cęlum & terram, mare & fontes aquarum. Et idem Ioannes deinde subiungit ea quæ de duobus Angelis audiuit: vt per quatuor Angelos significare videatur, absoluendam tunc fore Euãgelij prædicationem per vniuersum orbem. Quibus locis confirmari etiam videntur prædictiones recentium prophetarum, quos supra memorauimus. Hi enim omnes magno consensu prædixerunt post
deletam Romam, & grauissime afflictum clerum a Pseudoponti- 5
fice Antichristi præcursore, eo defuncto, & cum tota sua factione deleto, reddendam fore pacem Ecclesiæ, ac tunc demum creandũ sanctissimum quendam pontificem, qui propter admirandam morum, & vitæ integritatem ac puritatem angelicus dicendus sit. Atque hunc reuocaturum fore Ecclesiasticam disciplinam, & vniuersam vi-

1 sam viuendi rationem ab Apostolis olim & viris apostolicis instítutam:nec quicquam clericis præter alimenta,& quibus tegantur permissurum:atq; omni cura & administratione rerum temporalium clero interdicturum,Euangelium Christi per orbem Ierosolymam vsq; peragrando sancte,& sine sordibus vllis prædicaturũ, in hoc ipsum delectis duodecim socijs,quorum opera longe lateq; disseminando verbum Dei vniuersum orbem Christo subijcere aggredietur,cui tres continenter alius post alium succedentes Põ
2 tifices pari sanctitate & integritate,pari etiam felicitate apostolico munere defungẽtes,præclara eiusdem incepta antequam Antechristus adueniat,perficient.Horum porro prædicatio erit, qualis fuit Pauli prædicatio in hanc sententiam,hodie si vocem eius audieritis,nolite obdurare corda vestra,sicut in exacerbatione,secundũ diẽ tentationis in deserto,vbi tẽtauerũt me patres vestri,probauerunt & viderũt opera mea .Quadraginta animis,& quæ sequũtur eo Epistolæ ad Hebræos scripta loco . Quibus omnibus additūri Heb.3.
3 sunt iusiurandum,quo interposito affirmantes instare finem illius diei,cuius in psalmis meminit Dauid,propensiores reddant auditores ad fidem Christi,& requiem capessendam.Id vero mysteriũ prodidisse videtur Ioannes eo oraculo,& Angelus inquit , quem vidi stantem supra mare,& super terram (nempe Angelicus ille ordo prædicatorum,qui tum per insulas & continentem Euangelium prædicabunt)leuauit manum suam ad cælum : & iurauit per viuentem in sæcula sæculorum,qui creauit cælum , & quæ in eo
4 sunt,& terram,& quæ in ea sunt,& mare & quæ in eo sunt , quia tempus non erit amplius:sed indiebus vocis septimi Angeli consumabitur mysterium Dei,sicut Euangelizauit seruis suis prophetis,addent in super ingentium malorum,quæ ipsi ingratiam Christi proxime passi fuerint,historiã,exemplis sane adidem persuadẽdum conuenientissimis plenum.Quod idem Petrus & Paulus apostolorum Principes olim factitarunt:cuius prædicationis summa hæc esse videtur,adiuro vos filiæ Ierusalem si inueneritis dilectũ
5 meum quid renuntiabitis illi?quod amore infirma ego . Adiurare namq; auditores,vt si Christum inueniant, charitatem ipsi renuntient,qua ab Ecclesia impotenter diligitur,nihil aliud esse videtur, quam eosdem obtestari , vt si interim dum viuunt Christum obuium habeant,& ab eodem vocentur,ne ipsum prætereant,neue obstinato animo vocantem audire contemnant:quin vt ad se venientem

tem libenter audiant. Atq; apud illum de eximia Ecclesiæ charita 1
te cogitando, ipsi quoq; eiusdem Ecclesiæ exemplo in Christum similiter afficiantur. τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ legunt Græci. Vulnerata amore ego. In quẽ locum Psellus per charitatẽ inquit, patrem intelligit principio carentem. Per iaculum, vere electum sermonem & sponsum: hunc enim ille mittere consueuit ad eos, qui seruantur. Deniq; adiurantur hoc loco filiæ Hierusalem dumtaxat, & sub earum appellatione Iudæi, tum propter dramatis decorũ, quod Hierosolymis agi fingitur, tum quod cum non omnes gentes, quibus 2
tũc prædicabitur Euãgelium breuiter cõmemorari possint sub Iudaicæ gentis appellatione, in cuius gratiam maxime hoc negotiũ suscipietur, synecdochicôs cæteræ nationes conuenientissime significentur. Aut etiam fortassis propterea, quod, tanta rerum mutatione commotos Iudæos, & ad prædicationem Euangelij attentos, quam tum videbit Ecclesia, oblatam occasionem cupide accipiẽs, eius gentis conuersionem maxime vrgebit: & Iudaicarum rerum maxime satagét: memor illius oraculi olim per Oseam in Synagogam æditi: dies multos expectabis me. Non eris viro, neq; fornica 3
beris: sed & ego expectabo te. Quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine templo: Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid Regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum. Memor etiam oraculi, quo Christus prædixit post prædicatum per vniuersum orbem Euangelium, breui futuram omnium consummationem, qua instante, nempe in nouissimo dierum, conuertendos 4
fore Iudæos: & Dauid Regem suum, nempe Christũ, genus a Dauide rege Iudæorum ducentem, quæsituros prædixit Oseas. Hanc coniecturam, ea quæ proxime sequuntur, omnino videntur confirmare.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia 5
sic adiurasti nos?

¶Adiuratæ, & tactæ religione fœminæ Ierosolymitanæ, ob idque vehementer admirantes, tantam formosissimæ puellæ in perquirendo

1 quirendo dilecto suo constantiam, immensiq; amoris vim, eandem rogāt, vt ipsis quid amic⁹ ei⁹ insigne habeat, præcęteris aliarū fęminarū dilectis corā exponat. Hic enī est germanus huius loci sensus grāmaticus, qui in Hebræo sic habet מַהדּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים Ad verbum sic vertas. Quid dilectus tuus a dilecto pulcherrima mulierum? Vbi duplex est hebraismus, quorum alterum noster interpres recte expressit: alterum sub eodem reliquit idiotismo, quū vertit, dilectus ex dilecto: quo loco orthodoxi maiores nostri pie
2 philosophantes annotarunt generationem æternam filij ex patre subindicari. Recentiores similem hebraismum hîc esse volunt, qualem in verbis illis Christi apud Lucam omnes agnoscunt. Descendit publican⁹ iustificat⁹ ab illo, i. præ illo: & iustor illo, nēpe pharisęo Luc 18.
vt etiā hôc loco dictū intelligamus, dilect⁹ præ dilectis, & sumpto singulari pró plurali, dilectus prę alijs dilectis, hoc est dilectissim⁹ omnium. Atq; ita efferunt hunc locū, qualis est charissimus tu⁹. O pulcherrima mulier? Qualis est charissimus tuus, quia sic adiurasti
3 nos? Alij præterea, quum certum sit illud מַה non qualis, sed, quid significare, & nō qualitatem, sed substantiam quęrere, comparationem illam ex dilecto referunt ad interrogatiuam particulam in hunc modum. Quid habet insigne dilectus tuus præ alijs dilectis? Vt intelligamus mulieres Hierosolymitanas, quas sponsa proxime adiurauit, admirantes amoris, quem ipsa præ se fært, magnitudinem, & in perquirendo sponso constantiam, vt nec verbera, nec vulnera, nec nuditas eam ab incæpto potuerint reuocare, eam
4 præsertim, quæ omnium, quas vnquam ipsæ viderint, fæminarum pulcherrima videatur, eandem rogare tanti amoris causas, vt coram exponat. Nempe, quæ tanta sit in illo insignis pulchritudo, quæ virtutes eximiæ, propter quas omnibus omnium aliarūm fęminarum amicis ipsum præferre videatur, quum se adiurationis religione interposita, tantopere vigeat. Cuius loci allegoriam hāc esse putamus. Nimirum, Iudęos illius temporis tametsi non statim persuadendos, vehementer tamen commotos ex tanta rerum
5 perturbatione, & heroica piorum fortitudine, ac fide, quam intemeratam Christo in tantis malis sic seruare viderint Ecclesiam; vt quamuis superioribus laboribus fessam, non tamen defatigatam, ingenti studio euangelij prędicationem apud omnes gentes, & maxime apud se, aggrediatur, attentis animis Euangelium audituros.

Tantā

Tantam præterea fore illis temporibus in Ecclesia Christi morum 1
& vitæ integritatem, vt eximiam ipsius sanctitatem ac puritatem admirati Iudæi, eam tanquam pulcherrimam omnium aliarum Ecclesiarum sint commendaturi: victiq; ingenti eiusdem in Christũ charitate, quam prædicatores illi vere Euangelici spirabunt, & ad quam auditores sanctissime conabuntur pertrahere, tactos se religione sentientes, quos semel audiuerint, eosdem vt rursum de Christo coram differant, & concionentur, sint rogaturi, quemad-
Act. 13. 17. modum Paulo cum Iudæis Antiochiam pisidiæ incolentibus, & 2
Athenis cum Are opagitis philosophis legimus contigisse. Et quã tum possumus ex hoc loco conijcere, contendent tamen Iudæi magno studio ab euangelij prædicatoribus, Iesu Christi, quem illi prædicabunt, laudes audire: vt quantum præstet Mosen, & prophetas, quos Synagoga magno semper in precio & honore merito habuerit, quantum etiam præstet philosophos, Mahometem, reliquosq; sectarũ auctores, & pseudoprophtas, ac pseudochristos,
quos variæ gentes, quin & ipsi quoq; cum illis delusi receperint, 3
intelligere, quo rectius post hac inter se deliberare possint, & statuere, an reliquis omnibus post habitis, Iesum Nazaræum omnibus præferre debeant: & pro vero Messia patribus suis iam inde ab orbis initio promisso, recipere. Quod ipsum diuini illi Ecclesiastæ strenue, abundeq, præstabunt: vt sequens locus subindicat.

Dilectus meus candidus, & rubicundus: electus ex millibus. 4

¶Sponsa rogata quid insigne præ ceteris aliarum fæminarum amicis habeat is, quem ipsa tam impotenter amat, multas & eximias sponsi sui virtutes aggreditur explicare, ac primum quidem in genere, deinde in specie eandem nimirum in hoc encomio seruans methodum, quam illum in ipsius commendatione superius memi
nit obseruare, commendat itaq; dilectum suum sponsa imprimis 5
ab albore cum rubore coniuncto: quæ signa sunt optimi temperamenti: & præterquam quod ad venustatem, & gratiam vultus hęc faciunt, signa sunt placidi & facilis animi, quales esse solent mores hominis, in quo abundat pituita sanguine temperata. Siquidem (vt docet Galenus) animi mores sequuntur temperamentum corporis

1 poris, Addit deinde, quòd procerus sit statura, & qui reliquos homi
nes facie supereminea t, quod verba illa in Hebræo דגול מרבבה
idest vexillarius in decem millibus significat. Pro quo nos in nostra 1. Reg. 10
editione legimus, electus ex millibus. Id vero in Saulo etiam com
mendauit scriptura. Stetit inquit, Saul in medio populi: & altior
fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. Et ait Samuel ad om-
nem populum. Certe videtis quem elegit Dominus quoniam non
sit similis illi in omni populo. Sic & hoc loco sponsa vt significet
2 sponsum suum omnibus hominibus supereminere, & ex omnibus
electum esse tanquam omnium hominum præstātissimum, & per
fectissimum ipsum dicit esse vexillarium in decem millibus idest
inter innumeros, quos sub suo habet vexillo. Vexillarij enim eli-
guntur, qui statura omnium altissimi sunt, & proportione mem-
brorum congruentissima. Quæ omnia ad generalem pulchritudi
nis commendationem pertinent, qualis illa est eiusdem commen- Psal. 44.
datio in initio hymni illius, quem de hoc eodem argumento Regius
3 lyricus cecinit. Speciosus inquit, forma præ filijs hominum. Cæte-
rum quantum attinet ad sensum mysticum, commendatur hoc lo
co sponsus Ecclesiæ Christus ab ineffabili duplicis naturæ diuinæ
s. & humanæ vnitione: & a summa, quæ inde in ipso existit inter
omnes homines dignitate. Quum enim sponsa dilectum suum cā
didum esse dicit, non tam alborem, qui in pituitosis corporibus co
lor inest, quam lucis candorem in Christo fulgere significat, ea e-
4 nim est צח Hebraicæ dictionis significatio. Et albidinem pluri-
mum lucis inter colores habere docent physici. Eam porro lucem
intelligit, de qua Ioannes ait. Erat lux vera, quæ illuminat omnem Ioā. 1.
hominem venientem in hunc mundum. Et alibi hæc est inquit an 1. Ioan. 1.
nuntiatio, quam audiuimus ab eo, & annuntiamus vobis, quod De⁹ 1. Thi. 6.
lux est: & tenebræ in eo non sunt vllæ. Ipse enim solus habet
immortalitatem (vt inquit Paulus) & lucem habitat inaccessibi-
lem. Est denique candidus Christus, quod emanatio sit claritatis
5 omnipotentis Dei syncera, candor lucis æternæ, & speculum si-
ne macula Dei magestatis, & imago bonitatis illius. Vt hic ip-
se Salomon in libro sapientiæ dixit, quod etiam paternæ glo-
riæ splendor sit, & paternæ figura substantiæ, vt idem Pau-
lus Salomoni subscribens testatur. Insuper & ex ea luce,
quæ in humanitate cum diuinitate coniuncta exuberat,

candidus

candidus eſt vnice dilectus ab Eccleſia Chriſtus,quippequi prop- 1
terea in tenebris, hoc eſt inter reliquos homines (cum omnes ex ſe tenebroſi ſint)inſtar ſolis lucet:omnemq; ab eorum tenebroſis
1 Pet.2. mentibus fugat ignorantiam,atq; omne peccatum.Candidus etiã eſt,& purus,quippe qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt do
Rom.3. lus in ore eius.Reliqui namq; omnes peccauerunt(vt teſtatur Paulus)& egent gloria Dei:iuſtificati gratis ,per gratiam ipſius,per redemptionem,quæ eſt in Chriſto Ieſu,quem propoſuit Deus propi-
tiatorium in ſanguine ſuo.vnde etiam rubicundus eſt.Totus ſci- 2
licet noſtri amore ardens,ſuſceptis inſe peccatis noſtris. Decebat enim eum inquit Theodoretus,qui peccata noſtra ſuſcepiſſet,quę quidem rubra erant ſicut purpura & coccum , rubrum & fieri, & dici . Totus in ſuper in gratiam noſtram ſanguine ſuo copioſiſſime fuſo,cruentatus in cruce,quam etiam eodem ſanguine perfuſam pro vexillo ipſe ſublatam in medio innumerabilium militum
Heb.12. ſuorum vexillanus tenet:& in hoc oſtendit,vt eius milites depoſi
to omni peccatorum pondere(vt hortatur Paulus)per patientiam 3
currant ad certamen ipſis propoſitum,aſpicientes in auctorem fidei,& conſumatorem Ieſum,qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem,confuſione contempta:atq; indextera ſedis Dei ſedet, optimi nimirum vexillarij defunctus officio,cuius partes ſunt,nullis territum tormentis bellicis,aut inſe vnum directis iaculis,ſemel erectum ſignum,& in ſublime tenſum fortiter retinendo,ſuis ſalutem,aduerſarijs vero extremum exitium comparare.Id quod Euã
gelicus ille ſenex noſtro Salomoni ſuccinens,Mariæ ipſius Matri 4
heroidum fortiſsimæ de noſtro vexillario & duce adhuc puello, in hæc verba prænunciauit.Ecce poſitus eſt hîc in ruinam,& in reſurrectione multorum in Iſrael,& in ſignum,cui contradicetur: & tuam ipſius animam pertranſibit gladius,vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Vbi manifeſtam agnoſcimus metonymiã ſigni pro ſignifero & vexillario Q.D.hîc cauſa erit,vt multi de populo Iſraelitico cadant ,ac multi pereant : multi item vt ſurgãt,&
ſeruentur . Breuiter vexillarius erit, & dux,cui multi aduerſabũ- 5
tur.Quin & ad te o fœminarum fortiſsima,iuſtus dolor peruenturus eſt ex ea re,& inſtar gladij tuum animum tranſfixurus. Atq; ita fiet,vt multorum diuerſa ſtudia,& quæ in cordibus ſuis de ipſo verſauerint,manifeſta fiant conſilia:dum alij fidem ei habebũt, alij eundem oppugnabunt.Quod myſterium perpetuo meditãdũ

nobis

1 nobis & reputandum proponens Paulus, Recogitate inquit, eum qui talem a peccatoribus aduersus semetipsum sustinuit contradictionem: vt non defatigemini, animis vestris deficientibus. Rubicundus præterea est noster Dux & vexillarius propter ingentem stragem, quam in die passionis suæ ædidit de Dæmone, mundo, carne, & morte, potentissimis hostibus; & propter eam item, quam in Iudicij, & extremæ vltionis die, de reliquis hostibus suis est æditurus, spectantibus Angelis, a quibus victor rediens
2 in hunc modum excipitur. Quis est iste qui ascendit de Edom? tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus est in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Quibus ipse hæc respondit, torcular calcaui solus; & de gentibus nõ est vir mecũ: Calcaui eos in furore meo, & cõculcaui eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea: & omnia indumẽta mea inquinaui. Dies enim vltionis in corde meo, & annus Esai. 63.
3 retributionis meę venit. Et eundem sic cruentatum se vidisse testatur Ioannes. Et vidi inquit cælum apertum. Et ecce equus albus, & qui sedebat supra eum vocabatur fidelis, & verax. Et cum iustitia iudicat, & pugnat. Occuli autem eius sicut flamma ignis: & in capite eius diademata multa, Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius, verbum Dei. Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mun- Apoc. 19.
4 do: Et de ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus, vt in ipso percutiat gentes. Et ipse reget eas in virga ferrea: Et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis & habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum, Rex Regum: & Dominus Dominantium. Merito igitur electus ex millibus; quippe qui omnium hominum sit longe perfectissimus: quique ideo solus dignus inuentus sit, qui aperiat librum arcanorum diuinorum, & septem signacula eius. Dicitur (inquit Thomas monach⁹ cister
5 ciensis, in hunc locum) d lectus electus ex minibus, sed electus etiam ex denarijs & centenarijs. Ex millibus, idest ex omnibus perfectus. Isti enim tres numeri triplicem designant in Ecclesia perfectionem. In denario perfectio virtutis, in centenario virginitatis, in Millenario intelligentiæ veritatis. In denario est perfectio virtutis. Quia ex binario & quinario multiplicatur; quæ

 sunt

sunt septem virtutes. Hæc est prima perfectio. Quia denarius pri 1
mus limes est innumeris. In centenario est perfectio virginitatis:
Quia transit a læua in dexteram numerando omnes iuncturas &
summitates in superficie sinistræ manus per quinarios, & sic vlti-
mus quinarius computabitur in dextera. Hic enim virginitas læ-
uam id est mundi solitudinem fugiens, dexteram id est, Ange-
lorum vitam appetit. Hic enim numerus multiplicatur ex dena-
rio, quia vana est virginitas si non sit fundata virtutibus. In
millenario est perfectio intelligentiæ veritatis. Hic multiplicatur 2
ex denario & centenario, quia virtutum fortitudo & munditia ca-
stitatis ad intelligendam veritatem super notum necessaria est.
Et eodem loco post multa, sigilla inquit, in Apocalypsi septena-
rio numero continentur, qui est virgo numerus, quia intra pri-
mum limitem solus est, qui nec gignit, nec gignitur. Nec alium
multiplicat, nec ab alio multiplicatur: designans, quod solus
Christus virgo, & de virgine natus dignus fuit ea aperire. Item
senarium qui primus est perfectus, vnitate superat, & ideo ele- 3
ctus fuit ex omnibus illis millibus signatis qui in Apocalypsi nu-
merantur, vt dignus esset aperire signacula &c.

Caput eius aurum optimum: Comæ eius sicut elatæ palmarum nigræ quasi coruus.

Iam nunc descendit sponsa ad speciales sponsi laudes. Ac pri-
mum laudat ipsum a capitis pulchritudine, quod caput eius 4
sit aurum optimum, hoc est diuinum atque pulcherrimum. Ve-
teres enim quæ pulcherrima dicere volebant, aurea appellabant,
quo etiam tropo Gregorius illud quod paulo inferius subiungi-
tur, Manus illius aureæ, dictum esse interpretatur. Aureæ inquit,
manus esse dicuntur, quia quicquid exterius inter homines Chri-
stus operabatur, interius diuinitatis pulchritudine disponeba-
tur. Eodem etiam tropo ethnicis venus aurea dicta est. Et Cicero
Augustum, partum aureum appellauit. Ecclesia quoque caput 5
Christi aurum optimum vocat, innuere volens ipsius immensam
pulchritudinem & diuinitatem: quæ in scripturis per aurum
symbolice significat: caput enim Christi (vt ait Paulus) Deus
1. Cor. 11. est. Possis etiam ex Hebræo vertere caput eius Diadema auri, vel
aureum, vt sub intelligas verbum habet. כתם enim quod noster

1 interpres hoc loco vertit aurum, idem ipse vertit Diadema psalmo quadragesimo quarto. Stetit coniunx in dextera tua in Diademate aureo, quod etiam quadrabit cum specie illa, sub qua visus est Ioanni loco paulo superius citato. Dictum autem puto Diadema aureum, propter multa Diademata aurea, quæ sponsus in capite gestat vt describitur apud Ioannem. Vt Christi humanitatem significari intelligamus diuinitate, & innumeris diuinitatis attributis sola consideratione diuersis, ornatam. Quod vero sub
2 iungitur comæ eius sicut elatæ palmarum. Admonendus est lector genitiuum palmarum, adiectiuum videri. In Hebræo enim tantum legas קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים quod Græci vertunt, βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται comæ ei⁹ elatæ. Quos sequut⁹ noster interpres seruata Græca dictione vertit, comæ ei⁹ sicut elatæ & expositionis gratia adiecisse videtur genitiuum illum, palmarum, volens nimirum, coniungere, & eidem arbori adaptare vocabula duo, quæ alij diuersis conuenire voluerunt, vt auctor est Plinius. Is enim vbi de Bryo Plinius liber. 12. ca. 28.
3 & œnanthe dixit, deinde subiungit, est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatem vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij spatem, quasi voluerit interpres dicere, comæ eius sunt sicut elatæ, hoc est sicut palmæ. Non autem vt nonnulli inde errandi occasione sumpta, interpretati sunt, similes esse comas spōsi supremis palmarum folijs, quæ erecta sursum feruntur, existimantes elatas vocabulum esse latinum. Quibus errandi ansam præbuisse videtur Gregorius, cum ait, comæ sicut elatæ pal-
4 marum sunt, quia electi quique dum semper ad alta virtutum se efferunt per Dei gratiam, quandoquè ad victoriã semper ducunt. Cæterum תַּלְתַּלִּים dictio Hebræa, quæ in plurali tantum inuenitur, quod eleuatum est & sublime significat. Ideo sunt qui vertunt cincinni eius vt Tiliç. Quç etiam arbores sunt altissimæ, vnde pendẽtes rami similitudinẽ referũt sanctorum, qui e Christi capite altissimo pendent, velut rami e summitatibus Tiliarum arborum
5 altissimarũ. Quç similitudo & proportio maxime etiã reperitur in palmis: & in ijs potissimum recipienda est, propter allegoriam &, sensum mysticum sanctis maxime conuenientem, quem inde elicit Gregorius. Significat præterea eadem dictio Hebræa quod densum est, vt commode admodũ vertere possis, comæ eius densç sunt, densitas enim comæ nõ parũ addit gratiæ. Vnde etiã mysticç

significari potest innumera sanctorum multitudo, qui e Christo 1
Capite pendentes, & sua trahentes incrementa, Christum caput suum sua multidine & densitate exornant. Sunt etiam qui vertăt, cincinni eius crispi sunt, vel crispantes. Quod etiam ad pulchritudinem comæ facit: & fortitudinis ac roboris indicium est. Facit insuper ad gratiam comæ, & venustatem in regionibus calidis, qualis est Iudæa, intensa capillorum nigredo. Ideo subiungitur nigræ, vt coruus. Hoc est nigerrimæ sunt, & pulcherrimæ. Sūt
qui hac proprietate designari volunt iuuentutem, & ætatem per- 2
fectam, eiusque ætatis proprium robur. Vt commendetur sponsus ab ætate integra, & viribus: & iuxta sensum mysticum sancti,
Eph. 4. qui dicuntur a Paulo occursuri Christo in vnitatatem fidei, in virum perfectum, secundum mensuram ætatis plenitudinis ipsius.
Apoc. 1. Quæ comparatio sic conuenit huic loco, sicut apud Ioannem eidē conuenit coma alba in modum lanæ mundæ pro persona Iudicis, quem decet omnis iustitiæ candor, & puritas. Gregorius tamen
hoc refert ad modestiam sanctorum, qui quamuis virtutib⁹ in cæ- 3
lum se erigant, semper tamen peccatores se esse cognoscunt.

Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum quæ lacte sunt lotę: & resident iuxta fluenta plenissima. 4

¶ Commendatur sponsus a pulchritudine oculorum, per assimilationem ad oculos columbarū albissimarum, quarum oculis persimiles sint illius oculi, nempe pulcherrimi. Columbæ enim quæ albiores sunt, eo formosiores, & gratiores nobis apparent. Extremam autem earum albedinē amplificat, primū quod mūdissimæ sint. Quippe quæ primum se lauerint in riuulis, aut alueis aqua-
rum non stagnantiū quæ putridæ, & lutulētæ esse solent: sed fluen- 5
tiū, quæ purissimæ sunt, & lipidissimæ. Vbi vero in illis se lauerint aquis, tum se abluunt lacte in plenissimis lactis fluentis, aut iuxta Hebræū, in plenitudine, hoc est in vasis lacte plenissimis, iuxta quæ sedēt: quod etiā magis propriū est. Colūbę enim amāt lauari in patētib⁹ vasis. rapidos aūt refugiūt alueos. quāobrē ꝓxime dixit,

super

super riuulos aquarum in Hebræo est, עַל־מִלֵּאת Ex quibus omnibus sensus ille mysticus se nobis aperire videtur. Nimirum germanos Ecclesiæ prælatos, (quos oculos Christi, perinde atq; Ecclesiæ, quæ Christi corpus est intelligimus) eximia præstare puritate animi, & simplicitate. Hos enim puros esse oportet, & mundos omni vicio, & superioris vitæ sordibus : tum quod abluti sint aqua baptismatis, tum etiam emundati doctrinis Christi Euangelicis: Quod ipse significauit quum Apostolis hæc diceret. Vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis, propter copiosam vero spiritus sancti, iuxta quem sedent, & cui perpetuo adhærent vnus effecti spiritus, gratiam, in Ecclesiæ plenitudine; quasi modo infantes geniti, Spiritus sancti lacte perfusi, innocentes sunt, & ab omni dolo alieni cum autem sacræ scripturæ hac gratia tantopere abundent, & veluti vasa lacte plena perpetuo superfluant, atq; ab Episcopis ad alios fideles lac illud inde decurrat, recte per fluenta plenissima iuxta, quæ illi resident, sacras scripturas intelligemus. Simplices porro, & columbini oculi nunc decent sponsum, quem sua benignitate, ac facilitate ad se reuocare, peccatores propensum esse norit sponsa. At vero quum iudicaturus orbem omni sublata spe veniæ apparebit, horrendos illos, & formidabiles ostēdet oculos instar flammarū e facie iudicis emicantiū, atq; erumpētium, quali specie apparuisse Ioanni legimus in Apocalypsi. Ioh.15. 1.Cor.6. 1.Petr. Ap.1.&.19

Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentarijs; labia eius lilia distillantia myrrham primam.

¶Per comparationem ad arealas aromatum putat Lyranus genas sponsi commendari, quod pulchræ sint aspectu, instar areolarum consitarū herbis aromaticis prima germina proferentibus, quæ ob viriditatem suam ex sententia Aristotelis recreant visum. Gregorius mystice significari putat martyres, qui dum sanguinem suum pro fide Christi fundere non dubitant, quasi in facie Christi rubent. Quæ genæ inquit bene sicut areolæ aromatum

 esse

esse dicuntur, quia dum in constantia fidei electi martyrio exer- 1
centur, per cultum virtutum sanctæ opinionis fama quasi areolæ
aromatum dilatantur. Mihi vero dictionem Hebraicam conside-
ranti, duplex hic esse videtur comparatio, iuxta duas partes, quas
gena continet, nempe superiorem, quæ ab oculorum cilijs vsque
ad mandibulas descendit, vbi crescunt pili in viris, & ipsas man-
dibulas: Et in priore quidem comparatione genas sponsi con-
ferri cum areola aromaticis herbis consita, in posteriore vero,
cum pyxidibus officinæ ceplasiariæ. In Hebræo enim sic legimus 2
לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים Hoc est Genæ eius areola
aro[illegible], turres vnguentariorum, cum enim non areolas, sed
areolam dicat in singulari, innuere videtur, ambas genas vnius
areolæ herba aliqua consitæ, similitudinem & speciem referre. Hęc
autem similitudo belle congruere videtur cum vtraque mandi-
bula iuuenis pulchre barbati. Nam cum prima lanugo in adoles-
cente sic vestiat, & continenti ordine contegat vtramque mandi-
bulam, sicut recens nata germina insignis alicuius herbæ aroma- 3
ticæ, vt puta Nardi (Nam & hoc in nota adiecta significat) areo
lam vnam, appositissima comparatione significat sponsa, sponsum
barbam gestare pulcherrimam. Et suauissime olentem. Nec mi-
nus accommodata comparatione significat, superiores genarum
eiusdem partes, quæ latinis malæ dicuntur, quod malis similes
sint, & in specie malorum promineant in facie, eas inquam, par-
tes similes esse turribus, hoc est duabus pixidibus vnguentario-
rum, quæ preciosa intra se continent vnguenta, exterius vero mi- 4
nio purpurissoue pictæ, pulchre rubent. Prophetæ nimirum.
Inquibus veluti in facie sua Christus futura ostendere anteuer-
tit. Intus quidem sancti Spiritus donis ceu pyxides vnguentario-
rum optimis vnguentis pleni, optimeque olentes: foris vero pu-
dibundi cum sint, ingenuo pudore suffusi quasi pyxides minio,
aut purpurississo pictæ rubent. Et in eiusdem generis compara-
tione per sistens confert de inde sponsa sponsi labia lilijs aut Rosis
potius (nam & Rosas שׁוֹשַׁנִּים Significare aiunt) ex quibus 5
Myrrha prima destillet. Hoc est vnguentum preciosissimum.
Optime enim cōgruit comparatio labiorum cum Rosis suaue ru-
bentibus in medio areolæ aromaticæ. Vt videastur labia sponsi
rubentia in medio barbæ velut Rosæ geminæ in medio virentis

areolæ

1 areolæ molliter eminere, & circunstantem areolam pulchre distinguere, suauissimoquè vnguento ex se diffluente perfundere, ac velut irrigare, & pinguiorem cognato humore reddere, quo imbutæ plantæ aromaticæ fœlicius proueniant. Quorum omnium ille videtur sensus mysticus. Vt per superiores genæ partes sponsi, quemadmodum in facie sponsæ docuimus, prophetas intelligamus, per barbam vero multitudinem auditorum ex ore prædicantium Euangelistarum, & doctorum, qui Christi mandibulæ
2 sunt, vt commansum cibum sacræ Scripturæ in ventriculum, nempe in mētem Ecclesię inijciant, pendentium, & mira concordia & æquabilitate dispositorum, instar herbarum aromaticarum ordine consitarum, & in areolam dispositarum: qui etiam ab Euangelij præconibus roseo & charitate rubente Christi ore, diffluente doctrina Euangelica odoratissima instar vnguenti ex Myrrha prima, alijsquè præciosis aromatibus confecti, perfunduntur, & fœliciter proueniunt, eaquè doctrina imbuti sic crescunt, vt proceden-
3 te tempore, & ipsi similia sudent vnguenta, & odoratissima Christianæ doctrinæ, & vitæ dogmata, atque exempla. Quæ gratia est, & suauitas illius eloquētię, quam David labijs huius sponsi diffusam esse canebat in hunc modum, Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Et vnguentum illud, quod ex capite Aaron, nempe Christo, in eiusdem barbam descendisse, & in hoc defluere idem propheta canebat, vt consensum & concordiam fratrum vna habitātium vniuerso orbi opti- Psal. 44. Colos. 4. Psal. 132.
4 me olere faciat, absumpto nimirum, a conuenientibus & contubernalibus sanctis omni superuacaneo, & putredini obnoxio carnalis vitæ humore: & omni carnalis vitæ sensu in ipsis mortificato. Vt iam post hac quæcumquè vera sunt, quæcunquè pudica, sancta, iusta, amari digna, & ad bonam famam ac virtutes & disciplinæ laudem pertinentia, ea dumtaxat cogitent. Quæ omnia audiunt, & discunt à roseo illo, & miram charitatem spirante Christi ore Paulo Apostolo: reliquisque illius studiosis doctori-
5 bus, & prædicatoribus. Nec quenquam mouere debet, quod cum idem sit sponsi & sponsæ os ex ore sponsæ dicta sint prodire verba instar mellis & lactis suauissima, & ex ore sponsi dicantur hoc loco prodire verba amara instar Myrrhæ, quæ valde amara est: vt videatur ex eodem fonte manare dulcis aqua & amara contra naturæ bene institutæ rationem, vnde sumpto argumento Iacobus acriter Iacob. 3.

reprehendit eos, qui eodem ore Deum benedicunt, & homini- 1
bus qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt, male pre-
cantur. Nam doctrinam Euangelicam, quæ ex vno Christi, &
Ecclesiæ ore procedit, alijs quidem dulcem instar mellis, alijs
amaram instar Myrrhæ videri, nihil vetat. Non quod in ea insint
contraria, qualia in sermone improborum inesse damnat Iaco-
bus: sed in ipsis auditoribus contrario modo affectis. Qui enim
repurgato, & sano, ac Dei gratia ad Spiritus sancti temperamentũ
redacto sunt gustatu, his mel merum, & lac sapit ipsum Euan- 2
gelium. Qui autem ægri sunt, & velut fuliginoso recremento ex
corde febre & igni concupiscentiæ accenso ascendente animæ
suæ palatum obsessum habent, idem ipsum Euangelium amarum
ceu Myrrham, iudicat: quibus scilicet Deus huius seculi pala-
2. Cor. 4. tum perdidit: & (quemadmodum Paulus inquit) mentes excæ-
cauit, vt non effulgeat eis Euangelium gloriæ Christi. Quam
etiam diuersitatem videmus in bene habentibus, & febricitanti-
bus. Nam quod illis bene sapit vinum, his videtur amarum. Et 3
quemadmodum eadem rosa alijs bene olet, alijs male, sic etiam
2. Cor. 2. inquit Paulus, alijs sumus odor vitæ in vitam; alijs odor mortis
in mortem. Atque etiam inde factum est, vt quem sermonem ve-
Ioann. 6. lut durum Iudæi male sani in suam perniciem respuissent, Pe-
trus bene sanus verba vitæ æternæ esse iudicaret. Recte vero ser-
uato personarum decoro, sponsæ tributa est sermonis dulcedo:
sponso amaritudo. Possis denique per labia sponsi myrrham stil-
lantia, doctrinam Euangelicam interpretari suauissime olentem, 4
ceu vnguentum preciosissimum, quod signum est oris & visce-
rum incorruptorum. Seruat etiam sermo Christi auditorum ani-
mos a corruptione. Vt Myrrha optima humana corpora a putre-
factione. Veritas denique vt plurimum amara est auditoribus.
Porro quæ hactenus de hoc loco diximus nihil cũ vulgata æditio-
ne, quam semper intemeratam seruari volumus: pugnant. Nam
barba sponsi, quæ alioqui vna & continens areola videri potest,
duarũ speciẽ referat, si in medio eius sita labia cõsideres instar duo 5
rum liliorum eandem in duas disterminantia areolas diuersis her-
bis aromaticis arte pigmentariorum consitas. Vt in Hebræo per
Synecdochem areolam pro areolas, & aromatis, pro aromatum,
vt accepit noster interpres, dictum esse accipiamus. Lilijs autem

distillan

1 distillantibus Myrrham primam intelligamus assimilari labia, vt significetur Episcoporum, Euangelistarum, & doctorum, & varijs linguis loquentium sermo purus nihil aliud quam, Crucem & mortē Christi olens, quo etiam in superioribꝰ labia sponsæ, quę eadem sunt sponsi labia, assimilata sunt vittę coccineæ.

Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis:
2 venter eius eburneus, distinctus saphiris.

¶ Per manus sponsi tornatiles, & aureas, communis sententia est perfecta & absolutissima Christi opera significari, quæ ille ex virtute diuinitatis gessit: & quibus ad cælum capessendum nos prouocauit. Id quod frequentia hyacinthorum lapillorum coloris cerulei (vt multi putant, aut aerei) etiam volunt designari. Porro M
3 hic locus in Hebręo sic habet יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ
ꝙ ad verbū sonat, Manus eius orbes auri impleti hyacintho. Vt per orbes auri intelligamus annulos impletos hyacinthis, quos in suis palis inclusos habent, posito singulari, pro plurali. Quod est frequentissimum in sacra Sciptura. Quale est illud, venit musca, prouenerunt muscæ, Videntur itaque hoc loco Manus sponsi orbes aurei dici hyacinthis pleni, propter frequentiam & multitu-
4 dinem annulorum aureorum & brachialium, quibus sunt contectæ & ornatæ, crebris etiā insertis hyacinthis ipsis annulis, & brachialibus. Vt per manū totū brachium & extremā manū accipiamus, dicuntur aūt in nostra æditione manus tornatiles eodē sensu, quo in Hebræo orbes, ꝓpterea ꝙ ꝓpter eiusmodi orbiū, quibꝰ cōtectę sūt copiā torno affabre factę videri possūt, vt orbes ipsi. Mistice vero manus spōsi illa videtur Christi mēbra, quæ sexto loco in eiꝰ corpore Paulus numerat, & opitulationes vocat, siue vt in Græco 1. Cor. 12.
5 est ἀντιλήψεις. Subsidia nō nulli vertunt quippe qui hospitalitatem sectantes suscipiunt ægrotantes, & amplectuntur, ac necessitatem patientibus subueniūt, & subsidio sunt: præsertim sanctis prædicatoribus, & charitatis Euangelicæ doctoribus: & instar hyacinthorum charitate rubentibus, quos quū illi sic suscipiunt, & simplici

ac syncero, perfectoq; animo suis fouent opibus, velut orbes quidam aurei hyacinthos complecti, & intra se videntur concludere: 1
taliumq; lapillorum fulgenti charitate ornari: atq; hunc ornatum suum facere. De horum numero fuisse recte dixeris Caium illũ, ad quem tertiam Epistolam suam scripsit Ioannes Apostolus: & quem ideo commendat magnifice, quod prædicatores Euangelij eodem instituto, quo Paulus, gratis Euangelium enunciantes (ne quod offendiculum darent Euangelio) suscipere solitus esset, & suis opibus fouere. Hunc sic commendat Apostolus, charissime fide 2
liter facis, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos benefacis deducens digne Deo. Pro nomine enim eius profecti sũt, nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. Qui enim (vt inquit Christus) receperit prophetã in nomine prophetæ mercedẽ prophetę accipiet: & qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Conuenientissime vero simplex, syncerus, & omnibus ad

Matt. 10.

benefaciendum expositus talium animus orbiculari figura signifi 3
catur, quæ omnium simplicissima est, perfectissima, & maxime capax. proprie etiam ἀντιλήψεις apud Paulum, manus sponsi hoc loco esse videntur. Est enim ἀντιλαμβάνεσθαι conantẽ porrecta manu adiutare, quod eorum, qui manus officium in corpore Christi habent, maxime proprium est, & familiare. Sed interim quod ad personæ decorum attinet, aduertendum est, in orientalibus regionibus viros etiam annulis & brachialibus ornari solitos, quali ornatu Iudam ad thamar nurum accessisse, arrabo, quem illa a socero pe- 4
tijt, testatur, nempe annulus, armilla, & baculus, quem Iudas manu tenebat. Commendatur deinde venter sponsi, quod eburneus sit, & saphiris distinctus, aut (vt est in Hebræo) מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים hoc est, tectus saphiris. Nempe candidus velut ebur, & frequentibus saphiris ornatus, ac proinde pulcherrimus. Hanc vero similitudinem sic exprimunt Græci interpretes κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαφίρου Hoc est, venter eius pyxidula eburnea in 5
lapide saphiro. Idest, similis pyxidulę eburneę saphiris cõtectę. Lyranus non animaduertens, hæc per comparationem & similitudinem dicta esse, & offensus (vt puto) loquutionis impropietate, sic

Gen. 38.

ait,

1 ait, distinctus saphiris, idest, ornatus lapidibus preciosis, non inme
diate super carnem, sed super vestem, quæ operit ventrem. Sicut
enim in vestibus circa collum, & man⁹ ad ornatum nobilium nūc
ponuntur lapides preciosi. Ita etiam tunc temporis circa partes
versus ventrem descendētes. Hæc ille veluti diuinās ornatum, quē
nostro tempore nobilibus, & potentibus fœminis familiarem vide
mus, olim viris etiam in vsu fuisse. Sed debuit, & aliquem alium
similem ornatum eburneum comminisci, vt omnino se expediret
2 his salebris. Verum his omissis, quantum attinet ad mysticos sen
sus, venter inquit Glo. fragilitatis humanitatis eburneus, pro de-
core castitatis: quia ab omni peccato immunis distinctus. s. nō to-
tus eburneus, nec totus saphirinus. Saphirus sublimitatem cælesti
um significat. Distinctus ergo, quia partim humana fragilitas esu-
rie, tentatione, fatigatione, morte, partim diuina celsitudo, miracu
lis, resurrectione, ascensione intelligitur. Sunt qui cor Christi signi
ficari putant purissimum, & eiusdem affectus cælestes, ac diuina
3 sapientia velut punctis aureis collucentes. Saphiri enim (vt docet
Plinius) cerulei sunt, & aureis punctis collucentes. Verum quia Pli 37. li 7
nuptijs cum honorabiles esse debeant (vt vult Paulus) & thorus Heb. 13.
immaculatus, locus aliquis in Christi corpore tribuendus vide-
tur, non inepte fortassis, per ventrem sponsi eburneum, & saphiris
contectum, eos intelligamus, qui sancto & puro animo in Ecclesia
Christi dant operam liberis: & sanctos ac virgines ceu saphiros,
4 quibus ipsi deinde conteguntur, & ornantur, Christo gignunt li-
beros, quos sic educant, & cœlesti doctrina, ac moribus instituen-
dos curant, vt saphirorum instar stellati cœli speciem præbeant.
Saluabitur enim inquit Paulus de muliere loquens, per filiorum 1. Tim. 2.
generationem, si permanserint in fide, & dilectione, & sanctitate,
cum sobrietate. Qui coniugatis hunc locum in Ecclesia concedere
nolit, libentius fortassis, ipsum Paulo tribuat, & Pauli similibus
patribus Euangelicis, qui cum Paulo possunt dicere, in Christo Ie-
5 su per Euangelium ego vos genui. 1. Cor. 4.

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas: species eius vt libani, electus vt cedri.

¶ Per

¶ Per sponsi crura. Glo. Intelligit incarnationem, passionem, reliquaq; rectissima, & fortissima Christi facta, Dei prædestinatione ante tempora definita. per bases autem, prophetas. Quia talis inquit, apparuit, qualis ab illis prædictus fuit in diuina dispositione legentibus vel ipsam diuinam dispositionem. Nos vero hæc omnia ad membra Christi mystica spectare putātes, singularem Christi, qui lapis fundamentalis Sion est nempe Ecclesię puritatem & innocentiam, heroicam fortitudinem, & inuictam malorum tolerantiam in martyribus significari credimus. Quos ideo Christus suas columnas fecerit marmoreas, candidissimas. s. & firmissimas ad fulciendum templum Dei, quod est Ecclesia, & corpus Christi, Qui vicerit inquit ipse, faciam eum columnam in templo Dei mei quo etiam spectans Paulus firmissimos, & constantissimos christianæ virtutis professores tanquam præcipuam Ecclesiæ partem, Ecclesiam & columnam, ac firmamentum veritatis vocat: Et eosdem hortatur tanquam firmiora corporis Christi membra, infirma sustinere instar columnarum, quæ contignationes, & cameras amplissimæ domus fulcire debent, & sustentare. Bases vero aureæ, quibus hæ columnæ impositæ sunt, gemina charitas est, Dei. s. & proximi. In charitate namq; vt radicati sint christiani, & fundati, orat Paulus. Harum porro columnarum infractum robur esse spiritum sanctum, idem Apostolus docet eodem loco, vt spiritus sancti opera omnia sufferre posit charitas, & omnia sustinere. Subiūgit deinde sponsa. *species eius vt libanus*. Q. D. Quemadmodum libanus omnium montium iucundissimus est, & aspectu gratissimus, propter innumeras omnis generis herbas, & arbores, quas ex se profert nobilissimas, sic sponsus meus omnium hominum formosissimus est, & aspectu gratissimus, propter sanctorum turbam innumerabilem, qui ex ipso nati, & in eodem radicati ipsum vehementer exornant: & quemadmodum ex libano copiosæ & saluberrimæ decurrunt aquæ, quæ omnem subiectam planitiem irrigantes, illam reddunt fertilissimam, sic ex meo Christo copiosissimæ & saluberrimæ spiritus sancti gratiæ in omnem dimanantes Ecclesiam, ipsam vberrimam, & veluti paradisum reddunt amanissimum. Est insuper statura sublimis, & qui omnes homines longe antecellit, Christus sponsus meus: perinde atq; cedrus reliquas arbores longe superminet. Huc enim illud Dauidicum maxime conuenit

Marginalia (left): Apo. 3. — 1. Timo. 3 — Rom. 15. — Eph. 3. — 1. Cor. 13. — Psal. 19.
Marginalia (right): 1 — 2 — 3 — 4 — 5

1 uenit, iustus sicut cedrus, quæ in libano est, multiplicabitur, hoc est, Io 3.
in altum succrescet. Solus enim ipse citra mensuram accepit à Io. 1.
Deo spiritum: & de plenitudine ipsius inquit Ioannes, nos omnes Psal. 15.
accepimus. Quin & perinde atq; cedrus nulli putredini, aut corruptioni obnoxia est, sic Deus pater Christum sanctum suum nō permisit videre corruptionem, vlla ve tentari putredine. Eusebius adiectiuum electus, coniungit cum substantiuo, libanus, in hunc modum, species eius vt libanus electus, vt cedri: cum enim inquit
2 ad sensum conspicuus sit mons libanus, vndique frequens & densus excelsis cedris, propterea licet videre in prophetis iuxta differentiam eorum, quæ significātur, & laudari, & vituperari. Vniuersi igitur sponsi pulchritudinem electum libanum appellauit, ad distinctionem reijciēdi libani. Corpus enim Christi secūdū vnum quodque membrum impletur: & multa membra vnum corpus sunt, vt ait Paulus;

3 Guttur ipsius suauissimum, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusalem.

¶ Iam instituerat sponsa perorationem huius encomij, quum diceret, species eius vt libani, electus vt cedri. Q. diceret, quid persingula sponsum meum laudare nitor, qui labor est infiniti operis?
4 Breuiter, & vt semel dicam, formosissimus est, & iucundissimus instar libani, & statura sublimis instar cedri. Nunc vero commendans eundem a gutture suauissimo rursum ad particulares laudes redire videtur. Sed hoc ipsa facit de more impotenter amantium, qui cum modum laudibus eorum, quos amant, ponere instituerint finem tamen laudandi facere nesciunt: sed superioribus laudibus semper addunt aliquid. Addit ergo sponsa superiori encomio, Guttur sponsi dulcedines esse: hoc est, suauissimū. Hanc sum
5 mā dulcedinem & suauitatem expertus Petrus dicebat, Domine, quo ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Hanc experti lictores Iudæorum dicebāt. Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo. Io. 7. g. Hæc est illa gratia quam in labijs Christi effundendam fore prædixit Dauid psal. 44. Hæc sunt verba illa gratiosa, quæ vt Ion. 7 g.
Lucas ait, mirabatur omnis Synagoga Nazaræorum. omnes inquit

Lucas

Lucas cap. 4. mirabantur in uerbis gratiæ, quæ prodibant deo- 1
re ipsius. Guttur enim, siue palatum, hoc verbo significat metony
micos: & iuxta mysticos sensus, doctores & prædicatores Euange-
licos: quorum prædicationem & doctrinam mel & lac sub lingua
sponsæ, hîc ipse sponsus (cui cum illa commune guttur est & pala-
tum) iam antea esse dixit: Et extremam tandem addens peroratio
nem, & superiorum laudum epilogum, & totus inquit, desidera-
bilis, aut iuxta Hebræum, et totus quantus quantus est, desideria,
ac si dicat, & (vt semel dicam) adeo formosus est sponsus & gratio 2
sus, vt nihil in eo deprehendere possis, quod non ad sui amorem
pelliciat, & rapiat. Et eandem superiorum memoriam renouans,
Talis est inquit, o fœminæ Ierosolymitanæ, dilectus meus, talis cer
te est amicus meus. Quod flebiliter pronunciandum videtur, cum
magna doloris significatione. Ac si illa dicat, me miseram o fœmi-
næ Ierosolymitanæ talis plane est, & qualem vobis hactenus ex-
posui, omnibus numeris absolutus, dilectus meus, talis sane, qua-
lem alium vos nec vnquam vidistis, nec audistis. Hunc ego amoris 3
impatiens & exanimata quærito, quo minus iam miremini, quam
obrem ipsum omnibus hominibus, qui amari digni videntur, præ
feram: & propter quem vos omnes sic adiurem. Ex his omnibus fa
cile conijcimus, quam sancte & religiose illius temporis prædica-
tores Euangelici Christum Iudæis sint prædicaturi; eosque fidei,
ac charitatis exemplo ad Christianam fidem & charitatem exci-
taturi. 4

Quo abijt Dilectus tuus, o pulcherrima mulie- rum? Quo abijt Dilectus tuus, & quæremus eum tecum?

¶Fœminæ Ierosolymitatæ audiendo eximiam sponsi pulchritudi-
nem, & insignes virtutes, iam mirari desinunt, quamobrem spon- 5
sa tanto ipsum quærat studio: Quoniam & ipsæ eiusdem amore,
captæ negant quidem se illum inuenisse: rogant tamen, num sus
picari ipsa posit, quo ille abierit? quo ve declinauerit? vt locum
indicet. Nam se ei adiungent socias, & in perquirendo ipsius dile-
cto omnem ei dabunt operam. Gregorius auctor est hunc locum

allegori

1 allegoricos de Synagoga intelligi posse, quæ aliquando conuersa, Ecclesiam rogabit. Et nos sanctissimi, iuxta ac doctissimi viri sectantes vestigia, existimamus, Synagogam ad prædicationem Euangelij, & magnificas, quas ab Ecclesia de Christo laudes olim audiet, insuper charitate, ac puritate prædicatorum excitatam, in vemendíq; illius desiderio captam, tametsi nondum plene persuasam (vt est illius gentis ingenium) sæpe tamen Apostolicos illos, & vere Euangelicos prædicatores vt apud sede Christo differant,
2 rogaturam, & illud maxime, vbi nam Messias inueniri possit. Hoc est certa signa, quibus aduentus Christi in mundum, & locus deprehendi possit. Nam (vt inquit Paulus) Iudæi signa petũt, & Christus interrogatus a Phariseis, quando veniet Regnum Dei? respondit, non veniet Regnum Dei cum obseruatione: neque dicent, ecce hîc. aut, ecce illic. Ecce enim Regnum Dei intra vos 1.Cor.1.
est. Cuius responsi & apophthegmatis, tum memor Eccle- Luc.17.
sia, Synagogæ eadem quæ olim, roganti responsura est in hunc modum.

3

CAP. VI.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolas aromatum, vt ibi pascatur in hortis: & lilia
4 **colligat.**

SPonsa rogata, & admonita, a fœminis Ierosolymitanis, num suspicari possit, quonam abierit sponsus, aut quo declinauerit? hæc secum reputans recordatur, sponsum iam alias quum abesset, nec inueniri posset, in hortos suos animi gratia, diuertisse, vbi iuuentus suis sodalibus laudissimum exhibuit conuiuium. Quamobrem nunc statuit,
5 in hortos illos descendere, vbi certa sit spes ipsum inueniendi, ipsiusquè benignitate, & consuetudine fruendi, vt antea. Perinde fœminas Ierosolymitanas hortatur, si stare velint promissis, & illum conuenire, vt se sequantur. Nam sibi illuc ire, ibiquè eum quærere certum est. Bene interim habita ratione vrbis in monte Sion sitæ, vbi hæc agi finguntur,

finguntur, in hortum suum tanquam imum & irriguum, sponsus 1
descendisse dicitur, qui etiam olim relicta vrbe illa, ad gentes descenderit. Sic etiam extremis illis temporibus prædicatores Euangelici memores, vt olim Ecclesia tempore Apostolorum, & Martyrum, magnis oppressa malis Christum quæsierit, & inuocauerit, nec tamen præsentem ab eo opem, aut fauorem, vt a tantis malis eriperetur, assequi potuerit: & quem ob id abesse putaret, ipsum tamen, tum maxime inter sanctos versari solitum, tandem deprehendisse, & ad extremum reddita pace, magnificum toti Ecclesiæ 2
exhibuisse conuiuiũ quod nos initio quinti capitis abunde explicauimus, quum sponsus hæc diceret, veni in hortum meum soror mea sponsa, &c. Illius inquam exempli, & sacræ historiæ memores illi, quibus iam initio totius dramatis iniunctum fuit, vt in quęrendo Christo Maiorum suorum vestigia tererent, cunctantibus tunc Iudæis, & post sæpe auditum Euangelium, ac Christi laudes, rogantibus signum aliquod aut locũ vbi Messias inueniri possit,
vt ibi latitantem, tanquam Regem salutent, sperantes, se vna cum 3
illo vniuersi orbis imperium (vt semper crassi homines somniarunt) obtinere posse, in hâc fere sentenã omnes respondebunt, dilectus meus descendit in hortum suum, &c. Diligentius etiam prophetarum oracula, & sua tempora considerantes viri illi apostolici, quos superius ex recentioribus prophetis nostris memorauimus, Euangelium sanctissime prædicando, Ierosolymam vsq; peruenturos, quum viderint restitutam esse Ierusalem, & reliquas
regni Israelitici vrbes, & oppida (nec enim hoc improbat hierony 4
mus) ibiq; non paucos esse pios homines, qui Christum summa animi puritate & pietate colant (vt olim per multi fuerunt Romæ sub Syluestro) tunc Iudæos quibus Euangelium prædicabunt, ex vniuersi orbis partibus eo vocabunt, & ex varijs prophetarum oraculis Hierosolyma, & totum Regnum Israeliticum spiritualiter restitutum, quod instar hortorum Domini sit, vt inuisant delitijs spiritualibus fruituri tanta cum charitate hortabuntur, vt quasi vlnis eos complecti, ac sic cõplexos, atq; humeris impositos, ad hor- 5
tos illos perferre parati esse, atq; adeo multos perferre, videri possint, iuxta illud Esaiæ oraculum, ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum, & afferẽt filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt. Ac si dicat tota Ecclesia, rogas o Synagoga, locum quo abijsse, quo ve diuertisse meũ

Esa.49.

Christum

1 Christum putem, falso persuasa, & frustra sperans certa a me accipere signa Mesiæ, quem tu diu multumq; expectas regio apparatu, summaq; cum gloria ingentibus peditum atq; equitum copijs instructum, & mundo formidabilem regnum Israeliticum initurum: immo quem iam venisse tibi persuades, sed alicubi interim, dum se ad hæc comparat, delitescere. Ego vero te porro moneo. Dilectum meum Mesiam illum a prophetis promissum iam venisse, nec me hactenus in tantis malis corpoream illius præsentiam
2 quæsisse, quem certo scio se iam ante multa secula in cælum, vnde descenderat, subduxisse: ac dextrum patri suo assidere. Vnde etiã omnino persuasum mihi est, ipsum multis Angelorum & sanctorũ myriadibus stipatum, summa cum gloria ad nos rediturum vniuersi orbis iudicẽ, & Imperatorẽ eximium. Cæterum tã magnifici & insignis aduẽtus signa nulla, ex quibus præsentiri possit, præcessura fore, ex eiusdem oraculis te certiorem reddo: quin omnes illius temporis homines impræmeditos, & nihil tale cogitãtes in-
3 speratum casu subito inuasurũ. Tale namq; maioribus vestris hac eadem de re sciscitantibus ille respõsum dedit, non veniet inquit, Regnũ Dei cũ obseruatione: neq; dicent, Ecce hic, aut, Ecce illic, Luc. 17.
Nã sicut fulgur coruscans de sub cęlo, in ea, quę sub cęlo sunt, fulget, ita erit fili⁹ hominis in die sua. Et sicut factũ est in dieb. Noe, ita erit in dieb. filij hominis. Edebãt, & bibebãt: vxores ducebãt, & dabãt ad nuptias vsq; in diẽ, qua intrauit Noe in arcã, & venit diluuiũ & perdidit oẽs. Item & illud, Regnũ Dei intra vos est. Atq;
4 hoc est Regnũ, cuius ego Regẽ Christũ sponsum meũ perquiro, & an apud vos sit? Rogo. At vero quãtũ ex vobis intelligo, apud vos nusquã est. Ad huc enim crassi, & carnales estis. Quãobrẽ cogitãti mihi, & memoria vetera repẽti, apud nos illũ quærere certũ est. Nã Mat. 28.
quia in mentẽ venit illius promissi, ego vobiscũ sum vsq; ad consummationẽ sæculi; Itẽ & illius, vbicũq; fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum ego sum, ipsum alicubi apud nos, quo in nomine eius vbiq; terrarũ conuenitur, diuersari
5 nõ dubito: Dũ etiã maiorũ nostrorũ res gestas ex nostris annalib⁹ in animum reuoco, & vetera cũ nuperis cõfero, in sanctorũ nostrorum cætus & cõtubernia ipsum se recepisse, ibique familiariter & iucũde agere, nẽpe in amęnissimis hortis suis, inter areolas aromatũ, sé oblectare, ibiq; vt olim, lilia colligere, bona fide ausim affirmare. Id quod olim fecisse, experientia mihi cõpertum est. Nam & 19.

Apostolorum & Martyrum temporibus diu quæsitum, & voca- 1
tum illum ibi tandem inueni. Qui etiam nunc rursum (vt credo,
nec vana fides) eo vocat: & hæc eadem mihi videtur dicere: Veni
in hortum meũ soror mea, sponsa Messui myrrhã meam cum aro-
matibus meis, comedi fauum cũ melle meo, & bibi vinũ cum lacte
meo. Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Et quo-
niam adeo instãter rogatis locũ, quo suspicari possim Messiã meũ
abijsse, hũc ipsum locũ ex prophetis iã indico. Certũ est Hierusalẽ
vrbẽ illã olim populosissimã, reliquasq; Iudææ vrbes & oppida iã 2
esse restituta: & totã terrã Israel, quæ propter accolarũ eius impie-
tatẽ multo tẽpore mãsit sterilis, iã nũc haud sec⁹, quã patrũ vestro
rum tẽporibus, lacte & melle manare. Sed (quod magis miremini,
quodq; lõge magis expetẽdũ vobis sit videre) multi ibi sunt fide,
& Israelitica pietate insignes viri, exquib⁹ veluti ex selectissimis
lapidibus, cælestis illa Hierosolyma extructa sit, qualẽ iã olim ex-
Apoc. 21. tructã per spiritũ noster Ioãnes vidit, & extruendã fore a domino,
Esai. 54. multo ante illũ Isaias hisce dñi verbis prædixit, Ecce ego sternam 3
per ordinẽ lapides tuos, & fundabo te in saphyris, & ponam Iaspi
dẽ propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & oẽs ter-
minos tuos in lapides desiderabiles: vniuersos filios tuos doctos a
Domino, & multitudinem pacis filijs tuis & in iustitia fundaberis.
Scio ibi multas esse Ecclesias tanta gratiarum spi ritualium copia
abundãtes, tot diuinæ sapientiæ aquis irriguas, tam multis bo-
norũ operũ fructibus vberes, tantaq; sanctitatis opinione & fama
fragrantes, vt iam illud eiusdem prophetæ oraculum expletũ esse 4
Esai. 51. non dubitẽ; consolabitur dominus Sion, consolabitur ruinas eius:
& ponet desertum eius, quasi delitias, & solitudinẽ eius, quasi hor-
tum Domini. Ecce mater mea, Synagoga, Ecce hortus, in quem de-
scendisse dico dilectũ meum, Messiã nostrũ, Ecce horti, in quibus
ipsum summa cum voluptate pasci, & suauitate aromatum oble-
ctari, ac lilia colligere, non dubito. Quod etiam ex aliorum prophe-
tarum responsis cõfirmare possim. Verum quoniam ingeniosi estis,
& scripturarum peritissimi, ex vno & altero, quæ iã citaui, reliqua 5
vobis relinquo expendenda. Huc ergo adeste o Iudæi, & si inue-
niendi dilecti mei, & vestri, quem quæritis, Messiæ tenemini desi-
derio, huc frequentes properate, gustate, & videte, quam suauis sit
Psal. 33. Dominus & Messias noster. Vos enim estis (vt noster petrus olim
Acto. 3. dicebat) filij prophetarum & testamenti, quod disposuit Deus ad
Z patres

1 patres nostros, dicens ad Abrahã, in semine tuo benedicentur om-
nes familiæ terræ. Vobis primum Deus suscitans filium suum, mi-
sit eum benedicentem vobis, vt conuertat se vnus quisq; a nequi-
tia sua. In hanc certe sententiã indicant hæc verba. Dilectus meus
descendit in hortum suum. &c. Ecclesiam extremis temporibus
fidem Christi Synagogæ suasuram fore exemplo Apostolorum,
Martyrum, & sanctorum omnium, qui propter assiduos labores,
& acerbam vitam, quam in gratiam Christi fortiter transigunt,
2 mortificata sua gerẽtes membra in hoc sæculo, areolis similes sunt
omni genere plantarum aromaticarum consitis, condiendis mor-
tuorum corporibus accõmodatarum, sed maxime exẽplo viginũ.
Qui status quoniam floridus est, & purissimus, ob idque Christo,
lõge gratissimus, lilijs designatur. Quorũ colligendorum gratia in
suos hortos ipse descendent. Tunc enim quum paribus exercebi-
tur Ecclesia persequutionibus, paremq; præstabit fidem, spẽ, cha-
ritatẽ, fortitudinẽ, virginitatem, reliquasq; virtutes, pari etiã frue-
3 tur sponsi sui cõsuetudine, & familiaritate. Et perinde atq; tũc, ille
vocanti se in hortum sponsæ lubens annuit, & eo accedens, com-
munes suas cum ipsa fecit delitias & spirituales voluptates, sic etiã
tunc, vbi abacto Aquilone infidelitatis & acedię, vt olim, in hortos
suos Austrum persequutionum immiserit, suaque aromata ex suis
plantis fecerit stillare, diu multumq; vocatus in hortos suos descen
disse deprehendetur ab Ecclesia, quam rursum Hierosolymis re-
creabit in hãc sentẽtiã. Veni in hortũ meũ soror mea spõsa &c. sub
4 pio, qui tum rerum potietur, Imperatore, & sub Angelico Pon-
tifice summo, vt olim Romæ sub Constantino, & Syluestro ipsum
fecisse retro ostendimus, quæ sane videntur fore nuptiæ illæ agni,
ad quas præparatam, & byssino splendenti ac candido ornatam
accessisse vxorem agni, refert Ioannes. Byssinum autem (vt idẽ Apoc. 19
exponit) iustificationes sanctorum sunt. In his igitur hortis spon-
sum suum (hoc est Christum in sua Ecclesia) quærere, tunc horta-
buntur Iudæos, doctores illi & prædicatores Euangelici. Sancto-
5 rum cœtus & contubernia adire rogabunt. Qui mortificauerint
membra sua (vt Paulus consulit) & carnem suam crucifixerint cũ Colos. 3.
vitijs & concupiscentijs suis, Montem Syon subire vrgebunt, vbi Gala. 5.
statim inuenturi sint agnum centum quadraginta quatuor mil-
libus signatorum (hoc est innumeris virginibus) stipatũ, qui pro Apoc. 14.
pterea ꝙ, nulla mulierũ cõsuetudine, nullo mẽdacio, nullo deniq;

 vicio

vicio inquinati sint, soli ipsi ad Christum proxime accedunt, & 1
ipsum quocũq; ierit, comitantur. Hic enim locus apud Ioannem aperte testatur, extremis tempori bus ingentem fore multitudinẽ eorum, Qui ex vniuersi orbis nationibus vniuersis virginatẽ summa cum integritate vitæ coniunctã seruabũt: obidq; Christo erũt quam gratissimi, Quod etiam hic locus obiter indicat, vbi dicit, sponsus in hortum suum ascendisse, vt lilia colligat, vt etiam primis Ecclesiæ temporibus per multi virgines fuisse feruntur Christo charissimi. Propter quod quarto capite huius Dramatis dictus 2
fuit spõsus allegorice pasci inter lilia. Et (quod propius accedere videtur ad hanc loquendi rationem eandemq; sententiam) sic vt ipse quinto cap. dixit, messuisse Myrrham suam cum aromatibus, sic & hoc loco dicitur, in hortum suum descendisse, colligendorũ liliorum gratia. Quod autem prius dicit sponsa, dilectum suum descendisse in hortum suum singulariter, deinde vero pluraliter, vt pascatur in hortis, nullum ego ibi aliud mysterium subesse crediderim, quã, quod priore loco Ecclesia Catholica, posteriore vero quæ 3
illius partes sunt, particulares Ecclesiæ designentur. Ibi igitur (vt olim) tunc Christus inuenietur, ibiq; Ecclesiæ suæ delitias faciet, quibus illa fruens pariter dictura est vt olim.

Ego dilecto meo. Et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.

4

¶ Postquam in sponsi hortos fęminis Hierosolomytanis comitata sponsa descendit, humanissimeq; ab illo accepta fuit, ob plane redintegratum inter ipsos amorem sibi gaudens, Iam in fide coniugali post hac cum vnico sponso suo perpetuo durare statuit: pariterq; de illius erga se amore persuasa, parem ab eo fidem sibi pollicetur. Illius quoque temporis Ecclesiastæ vbi Euangelium per vniuersum orbem prædicando, omnes gentes Christo subegerint, Iudęis etiã fidẽ Christi persuadebunt. Vt enim inquit Paulus, vbi 5
Rom 11. plenitudo gẽtiũ intrauerit, omnis Israel saluus fiet. Ac tũ illis hæc ad reliquos sanctos referẽtibus, & omnib. vna degẽtiũ ac Iudæorũ cõuersione Deo gratias agentib. videbitur Ecclesia velut in hortos Xpi descẽdere, & ibidẽ a sponso humanissime excipi. Tũc etiã vt olim sublatis vulpeculis pacẽ habuit Ecclesia per vniuersã Iudæã,

Galilæam,

Galileam, & Samariam, & constabilita in timore Domini ambu
lauit, ac spiritus sancti consolatione plena fuit, haud secus extre-
mis temporibus sublato Antichristo mystico, reliquisq; vafris per
sequutoribus, singulari Christi dono Ecclesia per vniuersum orbē
pace fruetur, constabilietur, Dominum timebit, ac reuerebitur, &
consolatione spiritus sancti replebitur. Sed maxime Hierosolymis
& per vniuersam Iudææ regionem, vbi (quemadmodum proxi-
me ostendemus) sequenti versu significari videbitur Hierusalem,
2 & totum Regnum Israeliticum spiritualiter restitutū, speciem quā
dam referre hortorum Domini, vt est in illo Esaiæ oraculo, con Esai.51.
solabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius: & po
net desertū eius quasi delitias, & solitudinē eius quasi hortūDñi.
Gaudium & lætitia inuenietur in ea. gratiarum actio, & vox laudis:
Erit igitur tunc Ecclesia hortus ille, de quo Iudæis dicetur dilectus
meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur in hortis, & lilia
colligat. Ac tunc pro tantis beneficijs in se collatis has sponso suo
3 gratias aget sponsa, has illi laudes decātabit, ego dilecto meo & di
lectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Tunc insignes viri sic de
sua charitate pronuntiabunt, vt de se, deq; sui similibus pronuntia
re solebat Paulus, quum hæc diceret, certus sum, quod neq; mors, Rom.8.
neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instan-
tia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, ne
què creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in
Christo Iesu Domino nostro. quorum verborum eadem plane vis
4 est atq; horū. ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur
inter lilia. Iā vero quod hoc loco eadē repetuntur verba iā semel
dicta spōsæ initio tertij capitis inuerso ordine, huius mutationis gra
tiosus ille gratiæ assertor Bernardus hanc reddit causā sermone.67.
in cantica canti. pulchre spōsa (ni fallor) hæc eadē verba nō eodem
ponit ordine loquēs hoc modo, ego dilecto meo, & dilectus meus
mihi. Quur ita, nēpe, vt tūc magis se gratia plenā probet, quū to
tum gratiæ dederit, & primas. s. illi partes ascribēs, & vltimas. Alio
5 q; quomodo gratiā plēa, si quid habuerit, quod nō sit ex gratia? Nō
est quo gratia intret, vbi meritum occupauit. Et post multa, quæ
vere inquit, sponsa est, agnoscit ista: & vtramq; gratiam confitetur,
primo quidem, eam quæ prima est, quia etiam præuenta est, postea
vero & subsequentem. Ait itaq; nūc, dilectus meus mihi, et ego illi
principiū dilecto tribuens, in consequentibus, ego dilecto meo: &

dilectus meus mihi,consummationem illi æque concedens.Hęc Ber 1
nardus.Reliqua quæ ad huius loci interpretationem facere videntur,iam nobis dicta sunt in tertij capitis interpretatione. Quibus hoc vnum adijciemus hoc loco,Ecclesiam gentium extrema mundi ætate sic se conferre hoc loco cum se ipsa,quæ superioribus temporibus fuerit, quemadmodum superiore illo loco se cōtulit cum Synagoga: & vt eo tempore sibi persuasit fore,vt nunquā datam fidem sponso frangeret,neq; idola vlla, Deū ve alium præter Christum spōsum suū,coleret,vt sæpe fecit Synagoga, quæ etiā ipsum 2
interfecit,sic tunc sibi persuasurā,& de se certo vaticinaturā,se nō tantum alium Deum pro sponso præter Christū,non recepturam, sed ne insigni quidem aliquo crimine illum offensurā. Vt eo vsq; sæpe fecerit. Atq; ob tantā sui in Christum fiduciam crediderim, sponsam priorem illam formulam in hanc mutasse, quæ consummatam(vt Bernardus docet)significat gratiam. Quantum ad reliqua attinet,illuc te lector reijcimus,ne in perissologiæ, aut tautologiæ vicium incurramus,eadem rursum interpretādo verba, quæ 3
citra vicium vllum a sponsa eo tempore repetuntur,quum ipsa,vt se pristinæ puritati,& amicitiæ restitutam vniuerso orbi significet eandem iisdem verbis coram omnibus lętabunda profitetur recuperasse dignitatem. Quæ eadē ratio est,quare superuacanea nemini videri debeat repetita sponso ex superioribus paucis additis. sequens sponsæ commendatio.

Pulchra es amica mea,suauis & decora:sicut Hieru 4
salem,terribilis,vt castrorum acies odinata.
Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt, Capilli tui sicut grex caprarum quę apparuerunt de monte Galaad.
Dentes tui sicut grex ouium, quæ ascenderunt
de lauacro omnes gemellis fœtibus, & sterilis non 5
est in eis.
Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.

¶Has laudes repetit sponsus ex capite quarto.Et cum in sacris li-

1 teris nihil sit superuacaneum, hinc intelligimus, per grauissimam illam persequutionem mystici Antichristi renouandam fore Christi Ecclesiam: pristinæque puritati & integritati, quam habuit sub Apostolis & Martyribus, restituendam: Ac tunc a sponso suo iisdem laudibus exornandam. Huius igitur loci explanatio ex superioribus petẽda est. Nos hic ea dumtaxat exponemus, quæ sunt addita superioribus. Sed illud imprimis annotabimus. Quod vbi in nostra æditione legimus, pulchra es amica mea, suauis, iuxta He
2 bræum est, pulchra es amica mea vt Thirsa. Confert enim hoc loco sponsus sponsam insigni illi vrbi in ædito mõte sitæ, qua ante conditam Samariam pro Regia vsi sunt Reges Israel vsq; ad Zambri. 3.Reg.16
Is enim (vt sacra refert historia) emit montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti: ibiq; ædificauit ciuitatem, quam de nomine Somer eius montis Domini, Somer appellauit. Ea porro vrbs Tirsa siue Thersa, quod suauem significat, dicta videtur, propter magnifica ædificia, quæ habuit, optimum situm, Regium splendo-
3 rem, Principum, reliquorumq; ciuium diuitias, & insignem cultũ ac populi frequentiam. Quæ omnia, & quæcũq; ac pulchritudinẽ eius vrbis facere potuerunt, facile est ad Ecclesiam mystice transferre: sicut etiam quæcunq; de pulchritudine Hierusalem, cum qua etiam hoc loco, & plerisq; alijs scripturæ locis confertur, dici possint, cuius iucunditatem, & amplitudinem non solum sacri, sed etiam profani scriptores celebrarunt. Ea vero omnia admirãda breuitate cõplexus Ieremias propheta amplissimæ vrbis ruinam Ierem. 2.
4 sic deplorat, hæc cine est inquit, vrbs perfecti decoris, gaudiũ vniuersæ terræ? Et itaq; magnifica admodum, & splẽdida amplificatio magnificẽtiæ, & amplitudinis sponsæ Ecclesiæ per cõparationem ipsius cũ duabus illis vrbibus pulcherrimis & potẽtissimis. Neq; hic mea sentẽtia, sistit amplificatio; sed vsq; ad Hierusalẽ cælestem assurgit cõparatio, quã eloquẽtissime prosequitur, & explicat Paulus in hũc modũ. Accessistis inquit ille Hebræis, huius ciuitatis cõ Heb. 12.
scriptis ciuib9, ad Syõ montẽ, & ciuitatẽ Dei viuẽtis, Hierusalẽ cæ
5 lestẽ, & multorũ milliũ Angelorũ frequẽtiã, & Ecclesiã primitiuorũ, qui cõscripti sunt in cælis, & iudicẽ omniũ Deũ, & spiritus iustorũ perfectorũ & testamẽti noui mediatorẽ Iesum, & sanguinis aspersionẽ melius loquentẽ, quã Abel. Quib9 Pauli verbis persuasus inducor vt illis accedã, qui putant, quæ Ioãnes in Apocalypsi sibi visa refert de Hierusalẽ ciuitate sancta & noua de cælo descendẽte

instar sponsæ ornatæ viro suo, non tantum ad triũphantẽ, & spõso 1
suo plenè fruentẽ in cęlo pertinere, sed etiam magna exparte ad
illius temporis Ecclesiam omni heroicarum virtutũ genere, maxi-
maq; heroũ frequentia illustrandã, qui quoniã nõ mortaliũ homi
num, sed immortaliũ potius, & Diuorũ vitã in terris ad viuum exe
primẽt, ciuitas Hierusalẽ cęlestis dici merebũtur. Qua primũ appe
llatione digni apud Deũ habiti sunt iam olim Apostoli, & reliqui
illi sancti, quorũ omniũ fuit cor vnum, & anima vna. Quales etiam
extremis temporibus futuri sunt sancti quã plurimi. Quippe qui 2
2. Cor. 10. (vt Paulus de se, & reliquis sanctis tũc dicebat) in carne ambulan-
Phylip. 3. tes, nõ secundũ carnẽ sint militaturi; & dũ adhuc in terris agent, in
cælis conuersaturi, arctissimã cum Angelis habentes consuetudi-
nem, & Christi fruentes fauore beneuolo, qui iam tunc, (quemad
modum ille de alio nescio quo falso canebat) Diuis videbit per
mixtos Heroas, & ipse videbitur illis. Quod enim poeta nescio vn
de sussuratus, aut quo spiritu afflatus, tanquã futurũ subolfaciens
pręcinebat, hoc ipsum iã suis tẽporibus geri ostendit Paulus Apo 3
Apoc. 1. stolus, & plenius adhuc gerendũ fore extremis tẽporib' Ioãnes va
ticinatur, qui inter alia, quę de hac vrbe recẽset miracula, oẽs ciues
eius Reges & Sacerdotes iã suis tẽporib' creatos esse prædixit. Vt
tãto magis vrbis Hierosolymę amplitudinẽ mirari æquũ sit, quam
illius antiquę Romę, de qua ferũt Cyneã legatum regi suo Pirrho
dixisse, Regũ, nõ priuatorũ hominũ cõuctũ, Romã sibi visam esse)
quãto nobili' dominãdi genus est, sibi ipsi, quã alijs imperare. Ac-
cedit pręterea ad amplificationis cumulũ, & illa insignis ex remili 4
tari sumpta cõparatio, terribilis vt castrorũ acies ordinata. Aut iux
ta Hebręũ, vt acies instructę. כנדגלות Id est, velut acies milita-
res, quæ per sua vexilla sunt expresse ex prescripto militaris disciplinæ di-
stributæ. Et per suos ordines collocatæ. Atq; instructę. Egregia ve
Heb. 12. ro, & illustris cõparatio, quæ Ecclesiasticã Hierarchiã & inuictam
Ecclesiæ Christianę militiã Draconi, & Angelis eius declarat for-
midabilẽ. Cuius etiã singularẽ pugnã & victoriã celeberrimã des-
cribit Ioãnes in hũc modũ. Factũ est ĩquit, prælium magnũ in cælo. 5
Apoc. 12. Michael & Angeli eius pręliabãtur cũ Dracone. Et Draco pugna
bat, & Angeli eius, & nõ valuerũt, neq; locus inuentus est eorũ am-
plius in cęlo. Et proiectus est Draco ille magnus serpens antiquus,
qui vocatur Diabulus, & Satanas, qui seducit vniuersum orbẽ. Et
proiectus est in terrã: & Angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui

vocem

1 vocem magnam in cęlo dicentem, Nunc facta est salus & virtus & Regnũ Dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui: & non dilexerunt animas suas vsq; ad mortẽ. Propterea lętamini cęli & qui habitatis in eis. Quẽ locum Glo. aperte interpretatur de prælio in Ecclesia gesto inter prçlatos, & Dæmones, quale acerrimum fore extremis temporib⁹,
2 visum certe est in spiritu ipsi Ioanni, & Salomoni quum hæc scriberent. Distributa namq; Est Ecclesia Christi in suas acies, nimirum particulares Eccesias: habet suos Duces Apostolos, & horum successorum Episcopos, Tribunos inferiores prælatos & doctores: Manipularios, Centuriones, etiam vexillarios, prędicatores, Curiones, & Sacerdotes Michaelis reliquorumque Angelorum munitos præsidio. Nempe Sexaginta illos fortissimos Heroas gladijs accintos, & rei militaris peritissimos, omnes sub vno Duce Romano
3 Põtifice in Ecclesia Christi Imperatoris summi vicario, militãtes, in cuius fęmore scriptum legit Ioannes. Rex Regum & Dominus Dominantium. Habet & Satanas suas Acies in Ecclesia malignantium impia conciliabula Hæreticorum, & aliorum impiorum hominum, cætus: Duces, Tribunos, Centuriones, & vexillarios. Hæresiarchas, Schismaticos Reges & Principes impios, inferiores Hæreticos, insignesque impietate plerosque alios ministros, Satanæ & aliorum Dæmonum nitẽtes patrocinio, quibus om- Ephe.6.
4 nibus ipse præ est Draco: & quibus cùm assidua nobis pugna est, Non enim inquit Paulus, est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus Principes & Potestates, & aduersus Mundi rectores harum tenebrarum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. At horum omnium Princeps Satanas ausus aliquando singulari certamine cum Imperatore nostro Christo confligere, nihil ipsum lædere cum potuerit, grauissime ab illo confossus amissa pręda, suo regno pulsus est: & vinctus cum om-
5 nibus suis Ducibus, spiritualibus nequitijs traductus in triumpho. Venit inquit Christus, Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Et rursum, nunc inquit Iudicium est mundi: & Princeps Mundi huius eijcietur foras. Et Paulus de Christo loquens, Expolians inquit, Principes, & potestates, traduxit eos cõfidenter palàm triumphans illos in semetipso. Qua Io.14. Io.12.

Colos. 2. insigni parta victoria, sic suo ex emplo & fauore fidentes confirmatos Duces suos bono semper iubet esse animo, iubet arma quæ ipse ministrat, induere: & in acie fortiter stare. Stant ergo Christi 1
Ephe. 6. milites in acie succinctis lumbis in veritate, induti loricam iustitię calciatis pedibus in præparationem Euangelij pacis, tecti scuto fidei, quo tela nequissimi hostis ignita excipiunt, & extingunt, galea salutis, spe. s. munito capite, & stricto gladio spiritus, quod est uerbum Dei. Sic instructas suas acies Imperator noster hostibus adeo reddit formidabiles, adeo terribiles, vt quum paratas ad fortiter resistendum viderint, statim terga illi vertere, & turpiter fugere necesse habeant. Tantum abest postquam semel ab imperatore nostro deuicti sunt, vt christianarum a cierum impetum possint sustinere. Resistite diabolo inquit ille christianarum copiarũ ductor egregius, Iacobus: & fugiet a vobis: legimus Antonium tanto terrori Dæmonibus fuisse, dum viueret sæpe a se deuictis, vt multi per Aegyptum ab illis agitati nomine Antonij super ipsos inuocato, liberarentur. Quid? mortuos Christi milites ferre non possunt, 2
Iacob. 4. quanto minus viuos? Legimus in Ecclesiastica historia lib. 10. ca. 15, quum daphiris quidam in suburbano Anthiochiæ litaret Apollini, & nulla ex ijs quæ quærebat, responsa acciperet, causasq; silentij percontaretur, a sacerdotibus Dęmonum responsum esse, Babylæ martyris sepulchrum prope esse: & ideo responsa non reddi. Nec tantum acies ipsas Christianas, sed acierum vexillum (crucem dico dominicam) videre non sustinent: sed inde coguntur fugere, vbi vexillum Christi erectum viderint. Nan in eadem historia memoriæ proditum est, iulianum Cæzarem perfidum illũ apostatam, quum Dæmones consuleret, illis solemniter apparentibus conterritum signo crucis frontem munire coactum fuisse. Tũc vero Dæmones trophæi dominici figuram agnoscentes, & se per eam deuictos recordantes, repente disparuisse. Quod alias sæpe cõtigisse, & nostris temporibus contingere, vbi fides non desit, certũ est: dum magno successu conceptis illis verbis vtentes contra Dæmonum incursus frontem cruce signantes dicimus, ecce signum crucis, fugite partes aduersæ. Et hoc ipsum certe sæpius experiremur, si par nobis, atque maioribus nostris, fides adesset: & quia par aderit fortibus illis heroibus, & strenuis Christi militibus insignem quam superius ex Ioanne memorauimus, de dracone, de que Angelis eius victoriam referent. Hæ igitur causæ sunt quam 3 4 5

obrem

1 obrem Christus hoc loco suam Ecclesiam terribilem ceu castrorū acies instructas, commendat insigniter. Hæc prçterea Ecclesiæ cū Hierosolyma & Samaria collatio & assimilatio, atq; eiusdem a re militari commendatio facit, vt credam hoc loco designari, post prç dicatum in vniuerso orbe Euangelium per insignes illos euangelistas apostolicos, quum Hierosolymam vsq; prædicando, ventum fuerit, vt superius ex recentioribus nostris prophetis ostendimus innumeram spiritualium & interhos etiam natiuorum Israelitarū
2 multitudinem ex vniuerso orbe illuc conuenturam: ibiq; vt olim Romæ sub Constantino & Syluestro, Christum suæ Ecclesiæ tunc fauorabilem se præstaturum: eamq; omnium spiritualium bonorum delitijs oblectaturum: ac pacatis omnibus, omniq; sublato hostium metu; conuiuium illud ab Isaja prædictum, & (vt iam nobis retro annotatum est) sub Syluestro cæptum exhiberi, tunc plenissime in monte Sion, & vniuersa Iudæa velut in hortis suis, & prospera cuncta, quæ propheta ille, & reliqui Dei nomine filijs
3 Israel ex quatuor mundi plagis eo reductis, polliciti sunt, exhibiturum: atq; hoc esse, quod ænigmaticôs nobis toto hoc loco significatur inde ab illis verbis sponsæ: dilectus meus descendit in hortum suum. &c. Vsq; ad illa, descendi in hortum meum. &c, Sed his ce argumentis quid ita persuadear, ne hoc quidem tacebo. Quum enim sponsus eandem suam sponsam Ecclesiam illis vrbibus, quç olim de Imperio diu contenderunt, assimilat, ad illam videtur alludere duodecim tribuum conciliationem, & admirandam Eccle-
4 siæ vniuersæ concordiam, quam olim sub Christo futuram prædixerunt Ezechiel & Esaias in hanc sententiam, non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini sicut aquæ maris operientes. In die illa radix Iesse, quç stat in signum populorum, ipsum gētes deprecabuntur & erit sepulcrum eius gloriosum: & iuxta Hebræum, erit requies ipsius gloria. Id est tranquillum Regnum ipsius erit gloriosum? Et erit In die illa, adijciet Dominus secundo manum suam ad possi-
5 dēdum residuū populi sui, quod relinquetur ab assyrijs, & ab Aegypto & a phetros, & ab Aethiopia, & ab Aelam, & a Sennaar, & ab Aemath, & ab insulis maris. Et leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget a quatuor plagis terræ. Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam: & Iudas non pugnabit contra

Esech 18. Esai. 1. 11.

Ephraim

1 carum oculis concepto incidant, eas orant, vt a se deflectat oculos, nec se directe intueantur) inducitur hoc loco sponsus hæc sponsæ dicens, auerte oculos tuos a me &c. Mystice autē significant hæc verba quam præstantes, & Christo charos tunc etiam sit habitura Ecclesia Episcopos, & prælatos. Reliqua pro simili futuro Ecclesiæ statu similiter interpretanda sunt, vt iam de primigenia Ecclesia similia verba retro nobis exposita sunt. Nam multorum membrorum Ecclesiæ illius, laudes repetuntur in his encomijs, quibus
2 tum sponsus, tum etiam filiæ Ierusalem eiusdem Ecclesiæ futurum extremis temporibus statum celebrant. Quamobrem Ecclesiam non imparia tum habitura fore membra, ijs quæ primis temporibus habuerit, auctor Glo. ord. hoc ipso capite annotauit in locum illum, quā pulchri sunt gressus tui. &c. Cui in reliquis facile subscripserim, præterquam in Apostolis: atq; ideo crediderim, oculos, a quibus primum commendata fuit Ecclesia non commendari rursum a similitudine ad oculos columbinos. Vt inde facile possi-
3 mus conijcere, consilium spiritus S. cuius familiare symbolum est columba, fuisse, significare nobis in nullum vnquam Ecclesiæ ordinem se tam copiose effundere decreuisse, quam in ordinem Apostolicum, Soli enim Apostoli (vt inquit Paulus) primitias spiritus, id est, præstantissima Spiritus S. dona, & charitatem præsertim præ cæteris acceperunt: perinde atq; fruges, quæ in agris primum proueniunt, optimæ sunt, & ex præstantissima terræ substantia procreatæ. Ideoq; Deus primitias fructuum sibi tanquam terræ Do- Rom 7.
4 mino directo & primario, voluit consecrari. Et quamuis quædam pleriq; martyres grauiora tulerint in gratiam Christi (vt etiam extremis temporibus per multos passuros credimus) quia tamen quæcunq; Apostoli fecerunt, quæq; passi sunt, ad ea omnia maiore charitatis impetu agebantur, ad grauissima quæq; quum opus esset, comparati, ideo amplissimos honores, & maxima præmia meruerunt. Ex charitate namq; æstimat Deus meritum nostrum, cui essentiale redditurus sit præmium. Nimirum, sui manifestationem.
5 Siquis diligit me inquit Christus, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Nec charitas humanis viribus comparatur. Sed (vt Paulus docet) secundum mensuram donationis Christi distribuitur, nequis speret, se quantumcunq; magna conetur, ad Apostolorum gratiam & charitatem peruenturum. Mensura autē donationis gratiæ in sanctis sic respicit vtilitatem Ecclesiæ, perinde Io. 14. Ephe. 4.

atq;

1. Cor. 12. atq; spiritus manifestatio. Porro spiritus manifestatio(vt affirmat 1
Paulus) vnicuiq; datur ad Ecclesiæ vtilitatem. Cum igitur ad supremam Ecclesiæ vtilitatem, & functionem electi fuerint Apostoli, nẽpe, vt essẽt prima & maxima ipsi⁹ fũdamẽta, eos quoq; maiore mẽsura præ cæteris sanctus gratiã & charitatẽ accepisse certũ est. Et
Apoc. 21. refert Ioãnes, ciuitatis nouæ Hierusalẽ murũ duodecim habere fũdamẽta quib⁹ duodecĩ Apostolorũ nomina sint inscripta. Qua ꝓpter etiam Paulus ad Corinthios scribens dicit, Deum quosdam in
Ephe. 4. Ecclesia primum dedisse Apostolos. Quos etiam ad Ephesios scribens primo loco numerat inter sanctorum ordines, in ædificationẽ 2
corporis sui mystici a Christo datos. Et hos ipsos Christus eo honorario præ cæteris ornare voluit, vt olim duodecim thronis insidentes tanquam assessores duodecim tribus Israeliticos spectante
Math. 19. Luc. 22. vniuerso orbe, vna secum iudicent. Sed & in oculis primigeniæ Ecclesiæ præstantia quædam mihi subindicari videtur. In illa enim sponsus vnius præcipue oculi ingentem amoris vim commendat: & maiore verborum pondere exaggerat, quum ait, vulnerasti cor 3
meum in vno oculorum tuorum &c. In hac vero citra præfationẽ nullo facto inter oculos discrimine, nullaq; eorundem verborum facta repetitione, auerte inquit, oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt. Adeo sponsi mater Maria virgo Apostolos omnes & Apostolicos viros charitate, omniq; virtutum genere excellit: & longissime superat. Nulla præterea singularis in crinibus, aut torquibus, huius Ecclesiæ vis amoris commendatur, vt in illa. Ideo fortasse, vt subindicetur, nullum eorum, qui extremis temporibus 4
resipiscent, eo charitatis prouehẽdum fore, quo prouecta tum fuit Maria Magdalena, quantum ad cætera attinet, repetita eorundem membrorum sponsæ laus sententiam glosæ confirmat: vt enim
Esai. 1. Dominus apud Esaiam minatur, & prædicat, se perditurum fore auaros & impios iudices de Synagoga, atq; ita repurgatæ per varias tribulationes vt aurum & argentum, scoria, & stanno igni repurgari solent, restituturum eidem iudices, & consiliarios iustos, & incorruptos, quales olim habuerat Mosen, Aaronem, & 5
Iosue, id quod sub Christo præstitit & Apostolis, sic etiam hoc libro iisdem repetitis laudibus, post interpositam Ecclesiæ persequutionem significat Spiritus Sanctus restituendos ipsi fore, Apostolicos viros, Episcopos & sacerdotes, reliquosq; ordines scientia & moribus pares prioribus illis, quos primis suis initiis
habue-

1 habuerit.

Sexaginta sunt Reginæ, octoaginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri
2 suæ, electa genitreci suæ. Viderunt eam filiæ, & bea
tissimam prædicauerunt, Reginæ & concubinæ &
laudauerunt eam.

¶ Hæc est summa harum laudum, auxesis, & amplificatio, qua encomium sponsæ perducit sponsus per contentionem ad sexaginta,
3 suas primarias vxores regum filias, & octoaginta alias secundarias & quæ ipsi seruantur aliquando nupturæ, puellas innumeras, inter quas omnes ipsa & sponsi & matris suæ iudicio; omnibus numeris absoluta longe antecellat: atq; hanc prærogatiuam citra inuidiam probantes Reginæ omnes, concubinæ, & puellæ beatam illam prædicent: & summis laudibus euehant. Existimabit fortassis aliquis Salomonem hoc loco alludentem ad magnum vxorum suarum numerum, & puellarum turbam innumeram, quæ
4 ipsi olim seruabantur in Gynecio aliquando nupturæ, significare allegoricôs infinitum animarum numerum, quarum alias Christus loco primatiarum vxorum, alias secundariarum loco habeat, alias vero quibus non dum vtatur pro vxoribus, sed in Gynecium tantum cum alijs admiserit: cæterum harum omnium vnam esse præstantissimam Ecclesiam, quæ summo precio & honore habeatur instar filiæ Pharaonis, quam cæteris omnibus Salomon antepofuit. Verum enimuero qui ea,
5 quæ de vxoribus Salomonis sacra refert historia, legerit, longe aliter sentiat. Sic enim hac de re in libris Regum legimus. Rex Salomon adamauit mulieres alienigenas mul- 3. Reg. 11.
tas, filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, Sidonias, & Cathæas de gentibus, super quibus dixit Dominus filijs Israel, non ingrediemini ad eas, neque de illis

ingredien-

1 primariā vxorem habuisse Saram:& hęredem sibi instituisse Isaac, quem ex ea filium susceperat: filijs autem concubinarum dona dedisse,eosq; ab Isaac filio suo separasse,dum adhuc viueret, ad plagam orientalem. Ideoq; (vt annotauit frater Ioannes Annius in Breuiarium Philonis) in generatione Dauidica soli filij legitimi & naturales, quos Dauid ex vxoribus genuerat, nominatim numerantur:concubinarum vero filij suppresso nomine;quia soli illi paternæ hæreditati, & regiæ dignitati iure gentium, & Hebræo-
2 rum succedere poterant.Sunt ergo concubinæ sponsi medio ordine, & quæ cum vtrūq; participent extremum ordinem,octoginta numerantur, numero sane ordini medio inter perfectos & imperfectos sito,conuenienti.Nempe,qui ex denario perfecto numero, & octonario imperfecto alterius in alterum ductu, constituatur. Atq; hi videntur esse ordines, in quos totā multidinem fidelium, qui per fidem & gratiam ad Christi familiam pertinent, distribui hoc loco nonnulli existimant, sic tamen,vt numeros certos pro in
3 certis,& longe maioribus positos,intelligamus; quēadmodū retro capite tertio dicuntur septuaginta heroes fortissimi lectum Salomonis ambire. Cumq; in hāc multiplicitatem distributa sit omnis fidelium multitudo,vnum tamen corpus Ecclesię,quod tam multis partibus per fidem,& charitatem interse mutuo,& cum vno capite Christo perfectissime cohærentibus consurgit absolutissimū & formosissimum,eam esse sponsam putant,quam his amplissimis laudibus sponsus commendat, & omnibus suis partibus in hunc
4 modum præfert,vna est columba mea,perfecta mea,&c. Quo etiā loco sponsæ genitricem alij gratiam, alij Spiritum Sanctum, alij prædicationem Euangelicam,alij Hierusalem,quę(vt Paulus affirmat)sursum est mater nostra,significari putant.Filias autem,quas ante appellauit adolescentulas,Reginas,& concubinas.Theodoretus quatuor ordines fidelium hoc loco designari putat. Vt perfectissimorum ordo sit earum animarum, quæ in omni philosophia, & virtute absolutæ sunt,quæq; ob solam charitatem, qua sponsum Galat. 4.
5 prosequūtur labores virtutis sustinent, atq; omnia facere, & pati eligunt. Qualis fuerit. B. Paulus dicere solitus, certus sum, quod Rom. 8.
neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes,neque instantia,neque futura,neque fortitudo,neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Dño nostro. Hic vero

ordo eſt vna illa columba,quæ hic omnibus antefertur,& tantope 1
re a ſponſo commendatur.ſignificat enim Paulus illis ſuis verbis,
quòd nō ob regnū cęlorum Chriſtum deſideret: immo vero quòd
velit Regno cęlorum excidere,& in gehennam incidere,cum hoc
tamen, quòd Chriſtum diligat, magis quam regnare,illa charitate
priuatus.Secundus eſt eorum,qui velut mercenarij, ſpe & deſide-
rio Regni cælorum obtinendi, labores pro virtute ſuſtinent, & hi
vocantur Reginæ. Sūt & alij ſeruili ingenio, qui ob metū tantum
Gehēnæ diuinas leges ſeruāt,&hi vocātur hoc loco cōcubinæ.Nā 2
& his cōiungitur ſpōſus omnib.omnia factus.Sūt & alij negligen
ter admodum cōniuētes,neq; amore ſpōſi correpti,neq; deſiderio
Regni cęleſtis tracti, neq; timore Gehēnę perculſi fidē tantū incō
cuſſam ſeruātes,omnēq; Hęreticā atq; alienam doctrinam deuitan
tes;modo quidē ſui curam agentes,ruſum vero in ſocordiā effuſi;
& interim peccantes,interim vero pęnitentes & lachrimantes.Hic
poſtremus eſt adoleſcētularum ordo,quarum dicitur nō eſſe nume
rus,tum quod permultæ ſunt, tum quod indignæ ſunt numerari. 3
Sed & his aliquādo cōiungitur ſpōſus abſtrahens & reuocans eas
a ſocordia ſua,& ad perfectionē ducens,hiſq; ſalutē præſtans.Pſel
lus quoq; & ipſe tres ordines facit non abſimiles tribus poſteriori
bus a Theodoreto poſitis;ſummū tamen locum Beatæ Mariæ vir-
gini Deiparæ ſuper oēs ordines tribuit ; quam vnam hoc hymno
prophetico ſpiritu celebratam eſſe docet, Salomoni poetæ Regio,
ipſe quoq; elegantiſsime accinens in hunc modum. 4

Ταύτας τὰς τάξεις κατιδὼν ὁ Σολομὼν ἐκεῖνος,
Προκατιδὼν δ' ἐμάλιστα τῷ πνεύματι ἁγίῳ,
Καὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν τοῦ καθαροῦ νυμφίου.
Καὶ τὴν γεννήσασαν αὐτὸν ἀσπόρως θεοτόκον,
Τὴν ὄντως παναμώμητον τὴν καθαρὰν Μαρίαν.
Ἥν τως μακαρίζουσιν φωναῖς αἱ κατὰ πάντας
Αἱ γενεαὶ τῶν γενεῶν ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων,
Ὅτι σωτῆρα τέτοκε τῆς ὅλης οἰκουμένης,
Ταύτην ἐξεῖπε, τὴν ᾠδὴν προσωπῷ τοῦ νυμφίου. 5

Et rurſum aliter expoſitis iiſdē illis tribus ordinibus,hæc ſubiūgit,

Τῶν σεσωσμένων ἐν ψυχῶν τοσούτων τε φίλων ὄντων
Ἁπάντων ὑπερέχουσα τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων
ὡς ἐκλεκτὴ περιστερὰ τυγχάνει μία μόνη.

1 ἣ τὸν χριστὸν γεννήσασα παρθενομήτορ κόρη
ἣ χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ ὄντως καθαρωτέρα.
Quod ad verbu sonat. Hos ordines cõsiderans Salomõ ille, præui-
dens aũt maxime per Spiritũ Sãctũ verbi quoq; incarnationẽ puri
spõsi, & quæ ipsum genuit sine semine, Deiparã illã oĩo inculpatã
purã Mariã, quã beatã prædicãt perpetuis vocib. generatiões gene
rationũ omniũ hominũ, quoniã seruatorẽ peperit totius cõtinẽtis,
Hũc edixit cantũ in persona spõsi. Harũ igitur, quæ seruantur ani
2 marũ dictarũ oẽs excellens homines, qui sunt super terrã, tãquam
electa colũba est vna sola, quę, Christũ genuit virgo mater puella
illa cherubinis, & Seraphinis vere purior. hos versus tum propter
eorũ summã elegãtiã, tũ vel maxime, propter locupletissimũ, quod
habẽt testimoniũ antiquæ pietatis in virginẽ nũquã satis laudatã,
huc visum est ascribere, in hoc, vt qui pietatẽ in Dei genitricem
a patribus nobis traditam religiose tenemus, & cõseruamus, hanc
ipsam maiore semper studio veterũ exẽplo colamus: & miseri illi,
3 qui præstigijs & furijs nouorũ dæmoniorũ demẽtati virginẽ Dei Luc. 1.
pará recusant colere, resipiscant, corda patrũ recipiant, & ad prudẽ
tiam Iustorũ cõuertantur. Et quidẽ certe si hoc drama de particu-
lari anima interpretãdũ sit, vt exponi posse docẽt Origenes & ple-
riq; alij interpretes grauissimi, in nullam potest verius quadrare
hic locus, quam in virginẽ Mariam, cui etiam, vt doctissime, ita &
religiosissime Psellus ille accommodauit. At vero nos perpetuum
interpretationis nostrę filũ tenẽtes, quod Deũ nobis semel in hoc
4 alioqui inextricabili labyrintho dedisse credim⁹? Ecclesiam quidẽ
chatholicam vt illi, quorũ superi⁹ primo loco mentionem fecim⁹,
sed quę sub nouo testamẽto primis suis initijs vnica Petri sedes fuit
procedente vero tempore innumeras Christo genuit diuersorum
meritorum animas, & sibi cum illa in vnum corpus cohærẽtes par
ticulares Ecclesias, tanto copiosius, quam vnquam antea, tantoq;
maiorib. orationis ornamẽtis, & sententiarum põdere a sponso suo
Christo hac veluti summa coro nide superiorib. laudib. imposita,
5 ornari existimamus, quanto ipsa sub finem sęculi septimo suo sta-
tu maiores habebit in pietate progressus, maioraq; in omni virtu-
te & sapientia fecerit incrementa, Et (quod ipsi precatur Pau-
lus) in omnem profecerit Dei plenitudinem. In Sexaginta
igitur Reginis, & octoginta concubinis adumbratos intelligo Ephe. 3.
non solum duos illos ordines perfectorum, qui tunc erunt in

Ecclesia Christi, sed duos insigniorum Ecclesiarum ordines ab Ec- 1
clesia Petri, quæ primum Hierosolymis, & in vniuersa Iudæa exti
tit vniuersalis Ecclesia, exortos, atque in vniuersum orbem propa
gatos. De adolescentulis eadem est nostra & illorum sentētia. Quā
vero vnam esse columbā, & perfectam suam affirmat sponsus, ho-
rum omnium matrem agnosco Ecclesiam ex Iudæis in Iudæa pri-
mum constitutam, ac Petro Apostolorum principi cōmissam, quę
tunc fuit vniuersalis Ecclesia, quęque vna semper manens Antio-
chiam primum, deinde Romam vsque progressa, extremis tempo- 2
ribus ad suam recurrens originē Hierosolymis rursum, & in tota
florebit Iudæa: quemadmodū tam veterum, quam recentiorū pro-
phetarum oracula videntur prædicere; cuius & totius vniuersalis
Ecclesiæ mater sit (vt Paulus affirmat) cęlestis Hierusalē. Hæc ipsa
columba illa est, quam ad prædicationem Euangelij primo huius
libri capite sponsus excitauit in hunc modum, surge, propera ami
ca mea, sponsa mea, & veni. Columba mea, in foraminibus petræ.
in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in 3
auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Ad hanc
eandem spectant, quæ de sponsa dicuntur hoc Dramate vsque ad
locum illum, Quę est ista quę ascendit per desertum, &c. In quem
locum nos ostendimus, post Reginam illam, cuius meminit Dauid
Psalmo. 44 tunc adduci ad Regem virgines proximas, nempe gen
tilem Ecclesiam, Fide & integritate morum Iudaicæ Ecclesiæ quā
simillimam, vt idem propheta futurum prædixerat, & quam hoc
Psalm. 44 loco filius ipsius Salomon eodem spiritu afflatus distribuit, in Re- 4
ginas, concubinas, & Adolescentulas. Quin & ipse Dauid in suo
illo Epithalamio, quum vnam ante omnes commendat Reginam
Salomoni dextram assidentem, filias item Regum iuxta veritatem
Hebraicā inter Regis honoratas numerat: vbi enim vulgata æditio
habet, in honore tuo, in Hebræo est, inter honoratas tuas; & tandē
quum filias Tyri & diuites plebis oblatis muneribus, Reginæ vultū
suppliciter veneraturos fore prædicit, eosdē plane ordines in Eccle
sia Xpi cōstituere videtur, quibus tamē omnib. vnā prefert Ecclesiā; 5
in qua etiā velut in ciuitate vna Siō, oēs illos exorituros idē vates
Psalm. 86. canit psalmo octogesimo sexto; vbi iuxta Hebræū Deus inducitur
loquens, ac pollicens, vt qui se nouerit, nēpe, Apostoli ceteriq; dis-
cipuli ad prędicandum Euangelium missi meminerint Raab, hoc
est, Aegypti (quā propter ipsius superbiā רהב appellare solet sacra
scriptura)

1 ſcriptura) & Babylonis: ſuaq; prædicatione efficiant, vt Paleſtina Tyr⁹, & populus Aethiopum in ea naſcatur. Hoc eſt, vt omnes nationes ſuſcepta vera fide & religione, Eccleſiæ Chriſti Hieroſolymis conſtitutæ ſe adiungant, & apud eam renaſcantur: vt quæ de Sion, vel Sioni dicatur, vir & vir natus eſt in ea; & ipſe fundauit eam altiſsimus. Hoc eſt, multos præclaros ciues tulit ciuitas Sion, Eccleſia inquam Hieroſolymis & in monte Sion. i. in Chriſto, qui lapis exciſus ſine manibus creuit in montem magnum conſtituta,
2 & quod omnem humanam vincit fidem, ipſe, qui eius ciuitatis cõditor eſt Deus opti. Ma. Ieſus Chriſtus, in hac ipſa natus eſt eiuſdem ciuis, & ciuiũ ſuorum omnium caput atq; principiũ. Et apertius ad huc quũ hæc iuxta Hebræũ canit eodem pſalmo, Dñs narrabit ſcribendo populos, hic natus eſt ibi, & Principes tanquam laudantes, omnes ſcaturigenes meæ in te, aut iuxta vulgatam æditionẽ, Domin⁹ narrabit in ſcripturis populorum & Principes horũ, qui fuerunt in ea, ſicut lætantium omnium noſtrum habitatio eſt
3 in te, cum inquã hæc canit, totã fideliũ multitudinẽ eodẽ modo diſtribuit. Nam ſponſus, qui ſexaginta Reginas ſuas, & octoginta concubinas agnoſcit hoc loco, & innumerabiles ſibi comparatas adoleſcentulas, ipſe eſt vrbis Sionis Dñs, a quo ipſi vrbi dicendum fore canit Dauid eo Pſalmo, vir & vir natus eſt in ea, quiq; numeraturus ſit ſcribendo de more Imperatoris ſuos cõſcribẽtis milites populos & Principes, & de ſingulis ſingulatim dictur⁹. Hic natus eſt in ea, & de omnibus in vniuerſũ, omnes quicũq; ex me geniti
4 ſunt, in te nati ſũt. Et quã columbã & perfectã ſuam omnibus in amore præfert ſpõſus Reginis & cõcubinis, & puellis, hæc ipſa eſt ciuitas Sion, quam Regius ille vates canit Dño dilectã præcæteris Iacobi tabernaculis. Primigenia ſcilicet, Eccleſia ex Iudæis cõgregata, præcæteris Eccleſijs gentium ab ipſa exortis, Chriſto ſponſo ſuo adamata, quam etiam laudent omnes, qui in ea orti conſcripti ſunt ciues, quemadmodum hoc loco ſponſus ipſe teſtatur, filias, quum eã vidiſſent, beatiſsimã prædicaſſe. Reginas, quoq; & cõ
5 cubinas eandẽ cõmendaſſe. His accedit & illud Iſaiæ oraculũ, quo Dñs diſerte affirmat, primigeniã illã Eccleſiã omnib⁹ Eccleſijs gẽtiũ ſibi fore chariorem. In die illa erit Iſrael terti⁹ Aegiptio & Aſsyrio, benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum dicens, benedictus populus me⁹ Aegypti, & opus manuũ mearũ Aſsyrius, hæreditas autẽ mea Iſrael. Ac ſi dicant, quo tempore Iſai. 19.

A i 3 Dominus

Dominus cōciliauerit Aegytijs Assyrios per fidem Christi, quam 1
vterq; populus receperit ad prædicationem Apostolorum, Ecclesia ex Israele congregata erit media benedictio (tertium enim pro medio, seu mediatore eo loco positū est) inter Ecclesias Aegyti & Ecclesias Assyriæ; perquam nimirū vnū fient cum ea; & vnū secū ipsis. Vt pote per quam benedictionem & salutem illę consequentur. Salus enim (vt inquit Christus) ex Iudæis est: & de Agyptijs
Io. 4. dicet Dominus. Ego ab infidelitate liberaui Aegyptios, & fide, per multisq; alijs donis meis auxi: Item & Assyrios, quos tanquam 3
opus meum & filios diligo (amāt enim inquit ille, poetæ opera sua vt parentes filios) cæterum de suis Apostolis & tota Ecclesia illa Israelitica dicet, Hæreditas mea Israel. Hoc est, Israeliticæ Ecclesię præ cæteris benedixi, in eamq; omnem diuitiarum mearum thesauros effudi. Quamobrē illam pro charissima hæredite mea habeo, reliquas vero pro hæreditis huius meæ appendicibus, & accessionibus. Et est aduertendum, quod Israel non dixerit benedictum, sed benedictionem, vt sit insignis per abstractionem in verbo vno amplicatio, qua cæteris in benedictione & amore præferri significetur. 5
Porro nomine Aegyptiorum & Assyriorum omnium gentium vocationem & conuersionem designari nemini dubium est. Nisi ergo mea me fallis opinio, primatum deferunt hi omnes prophetæ Ecclesiæ Israeliticæ; illis nimirum reliquijs, quas ne (vt inquit Isaias) similes Sodomæ & Gomorræ essemus, miro suo consilio & miseri-
Isai. 1. cordia Dominus exercituum reliquas nobis fecit, & in ipsis catholicam suam ab initio orbis conditam seruaret Ecclesiam, & in 4
paucis illis electis tunc contractam, in vniuersis deinde gentes propagaret: vnamque in finem vsque seculi perdurantem, conseruaret. Hanc ob profundam ipsius humilitatem, mansuetudinē, tolerantiam, & alias, quas alibi annotauimus virtutes, columbam suā sponsus vocat; & immaculatam; eandemq; propter multiplicia vni-
Ephe. 4. tatis mysteria, quæ a Paulo numerata ille in sua vniuersali Ecclesia, maxime probat, & grata habet. Nēpe, quod vnum sit corpus, vnum habeat spiritū, vnam vocationis suæ spem, vnum dominū, 5
vnam fidem, vnum baptisma, vnum Deum & patrem omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus ipsius partibus; vnum caput Christum, ex quo totum corpus coaptatū & cōnexū per omnem commissuram subministrationis iuxta vnius cuiusq; membri admensuratum actum, incrementū corporis facit in ædificationem.

1 ficationem sui ipsius in charitate. Ingens deniq; studium cõseruandæ huius vnitatis, pacis ac charitatis beneficio, quod est vinculum perfectionis, propter quam etiam perfectionem vnam hãc columbam perfectam suam ipse vocat, & Paulus virum perfectum secundum mensuram pleneadultæ ætatis Christi. Hoc est, (vt exponit Chrysostomus) secundum perfectam Christi cognitionem, & Ambrosius; per hoc dictum inquit, perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij Dei. Peruenit porro, & plenius ad
2 hanc perfectionem quotidie accedit quam diu (vt locum illum interpretans inquit Ambrosius) cuncti destinati ad vitam vnius sint fidei in cognitionem Christi. Sic vero perfecta ad finem sæculi maxime apparebit, & a Christo commendabitur Ecclesia, vt apparuit iam, & cõmendata fuit primis suis initijs Euangelicis, in illis, quarum fuit cor vnum, & anima vna, caput vnum Christus a Deo patre datum, & vnus viceChristus Petrus, ab ipso Christo nouæ Hierosolymæ a primis suis initijs constitutus admirandæ vnitatis Actũ 4.
3 moderator, & cõseruator tenacissimus. Hũc enim esse voluit Christus inter fratres suos præcipuum, qui sæpe in cõmuni causa vnus Matt. 17. pro omnibus responderet, pro hoc vno ex æquo, atque prose, tanquam pro altero domus suæ capite, indiuisum cẽsum Nempe staterem duorum didrachmorum põdus pendere, vt eo symbolo, quã sibi esset cum Petro communis, & indiuisa Ecclesiæ suæ cura, atq; administratio, subindicaret. Sola namque familiarum capita tunc didrachmo censebantur. Hunc ipsum suæ Ecclesiæ fundamentum
4 coram omnibus declarauit, cum hæc ipsi diceret, tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non Mat 16. præualebunt aduersus eam. Hoc nimirum dicto Idem, quod superiore facto repræsentans, huic insuper confirmandorũ in fide fratrum suorum curam commisit, Ego inquit, pro te rogaui Petre, vt Luc. 22. non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Hunc denique cum resurrexisset, Christus ad patrem reuersurus, vniuerso ouili suo pascẽdo & regẽdo præfecit dicens, ei pa-
5 sce agnos meos, pasce oues meas. Ac ne quis hęc verba alij, quam Io. 21. Petro in personã vniuersæ Ecclesię dicta, interpretari posset, insigni charitatis nota, qua ipse præstaret ceteros, ideoq; omnium dignissimus agnosceretur, qui cum summa potestate summo pastorum principi sufficeretur, ante omnia sic ab omnibus ipsum coram cæteris tertio rogans secreuit. Simon Ioannis, diligis me plus his?

Atq; ei de se modeste in hunc modũ respondenti, dñe tu scis quia 1
amo te, vniuersam gregis sui contulit potestatem. Qua ille paulo
post ascensum domini in cælum vsus est, quum satagens vniuersi
muneris Apostolici, Mathiam in ordinem Apostolicum pro Iuda
Act.1. proditore cooptandum curauit. Quum etiã in publica cõcione ad
aduentum spiritus sancti vniuersæ Ecclesiæ suscepto patrocinio,
obiectum omnibus ebrietatis crimen solus diluit, & eos; qui cons-
cientia sceleris commoti totum illud sanctorum collegium quid
sibi facto opus esset, rogarent, vnus vice omniũ ad pęnitentiam, & 2
baptismum adhortatus est. Quum etiam reliquis tacentibus, ipse
fraudem Ananiæ & Sapphiræ cõiugum præsenti mortis supplicio
vltus est, totiq; Ecclesiæ magnum iniecit timorem. Quum Simo-
nem Magum diris deuouit. Quum cælitus per visum admonitus
sepem legis veteris tanquam vicarius illius, qui medium parietem
maceriæ, & inimicitias duorum populorũ sustulisset, prætergredi
ausus est, & cæteros baptizato Cornelio cũ tota illius familia, prę-
tergredi docuit. Quum deniq; in concilio Hierosolymis habito pri- 3
mus de causa Antiochenæ Ecclesiæ suam dixit sententiam, quæ
progressu temporis appendice a Iacobo, tunc abiecta, sola per vni-
uersum orbem adhæc vsque tempora totius Ecclesiæ vsu est con-
firmata. At vero cum primigeniæ Ecclesiæ vnitas longe lateque
in vniuersum orbem ab hoc capite continenter ducenda esset, Pe-
trus tractu temporis Iudęam egressus, Antiochiam primum suam
sedem transtulit, & in ea vrbe (vt auctor est Aegesippus) septem
annos tenuit: quib⁹ trãsactis, Dei iussu deinde Romam profectus 4
Simonem Magum ibi expugnaturus, in ea vrbe cõsedit. Vbi ad
nostra vsque tempora vna eademq; primaria, & princeps Ecclesia
in principe orbis vrbe fixa Petri sedes sub legitimis successori-
bus pro singulari Christi prouidẽtia, & tutela, perseuerat suumq;
perpetuo propagante pro ipsa sponso suo summum honorẽ reti-
net & principatum, prima semper sedes habita & cunctarum ma-
ter Ecclesiarũ, propterea quod eã, ex qua cęterę ortę sunt, tanquã
ad matrẽ ex Christi & Apostolorũ instituto per Apostolicos pa- 5
tres nostros in celeberrima illa Nicena Synodo promulgato, om-
niũ Ecclesiarũ cura pertineat. Cuius canonis memoriã refricat Iu-
lius Ro. Põt. illis nonaginta Episcopis Arrianis Antochię cõgrega-
tis missa ad eos Epistola, in qua hæc ille refert inter alia; ipsi primę
sedis Ecclesiæ cõuocãdorũ generaliũ Synodorum iura, & iudicia

Episco-

1 Episcoporũ singulari priuilegio Euãgilicis & Apostolicis atq; canonicis cõcessa sunt institutis, quia semper maiores causæ ad Apostolicã sedẽ multis auctoritatib⁹ referri præceptę sunt. Et rursum, dudũ inquit, a sanctis Apostolis, eorũq; successorib. in antiquis decretis statutũ fuerat, quæ hactenus sancta & vniuersalis tenuit, & tenet Ecclesia, nõ oportere præter sentẽtiã Ro. Põt. cõcilia celebrari, nec Episcopos cõdẽnari. Quoniã sãctã Ro. Ecclesiã primatẽ omnium Ecclesiarũ esse voluerũt: & sicut beat⁹ Petr⁹ Apostol⁹ primus
2 fuit Apostolorũ omniũ, ita & hęc Ecclesia suo noĩe cõsecrata dño instituẽte prima, & caput sit cæterarũ, vt ad eam quasi ad matrẽ & apicẽ oĩum, maiores Ecclesiæ causæ & iudicia episcoporũ referantur, & iuxta eius sentẽtiã sumãt terminũ. Hæc ille nõ audita, sed visa refert. Quippe qui illi Synodo interfuit, vt ipse initio eius Epistolæ testatur. Et ante Iulium Anacletus, & ipse Ro. Põt. a beato Petro presbyter ordinatus in quadã Epistola ad oẽs Episcopos, & Christi fideles scripta, Hæc, inquit, sancta Romana & Apostolica
3 Ecclesia nõ ipsis Apostolis, sed ab ipso dño saluatore nostro primatum obtinuit, & eminentiam potestatis super oẽs Ecclesias, & totũ populi Christiani gregem assequuta est. Sicut ipse dixit, tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiã meã: & portæ inferi nõ præualebũt aduersus eã: Et tibi dabo claues Regni cęlorũ, &c. Anacleto & Iulio astipulantur Magnus ille Athanasius, & vniuersi Aegyptiorũ, Thebaidorũ Episcopi in sancta Alexãdrina Synodo congregati ad felicẽ Romanum Episcopum scribentes & conte-
4 stantes, se ad Romanam sedem tanquam ad matrem auxilij gratia contra Arrianorum vim, & impietatẽ confugere, Scimus inquiũt, in Nicena Synodo trecentorum & decem & octo episcoporum, ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani Pont. sentẽtia concilia celebrari, nec episcopos damnari. Similiter autem & a supradictis patrib. est diffinitũ consonanter, vt si quisquam episcopum, aut Metropolitanũ, aut cõprouinciales iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Ro. interpellet sedem, cui ab
5 ipso dño potestas ligandi, & soluẽdi peculiari est priuilegio super alios concessa, ipsa enim firmamentum a Deo fixum & immobile percepit. Quoniam ipsam formã vniuersorũ titulorũ lucidissimã dñs Iesus Christus vestrã apostolicã cõstituit sedẽ ipsa enim est sacer vertex, et cardo in, quo oẽs versantur, sustẽtãtur, et releuantur. Hanc eandem apostolicæ sedis dignitatem agnouerunt, et scripto

 professi

professi sunt orientales, quibus Acatius Episcopus Constantino 1
politan⁹ vt a sede Romana deficerent auctor fuerat: & africani quos
etiam Aurelius carthaginensis Episcopus ab eadem absciderat,
quum matri reconciliati sunt, illi sub Hormisda, Ro. Pont. Hi vero
sub bonificacio secundo. Augustin⁹ quoq; Romanæ Ecclesiæ plus
quam cæteris defert Ecclesijs, propter catholicæ nomen, quod ip-
sam inter tam multas hæreses merito obtinuisse testatur in Episto
la ad Manicheum de ipsa in hunc modum scribēs, in catholica Ec-
clesia inquit, atq; eius gremio me iustissime tenet ab ipsa sede bea 2
ti Petri apostoli, cui pascendas oues suas Dominus commendauit,
vsq; ad præsentem Episcopatum, successio sacerdotum: tenet & ip-
sum catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hære
ses illa obtinuit. Augustino attestantur pleriq; Romani pontifices.
Felix enim, ad Acatium Episcopum Constantinopolitanum sic
scribit, felix Episcopus sanctæ Ecclesiæ catholicæ vrbis Romę, Aca
tio &c. Et multo ante hunc sub Hadriano Cæsare Sixtus ad toti⁹
orbis Episcopos in hunc modum, Sixtus vniuersalis apostolicę Ec 3
clesiæ Episcopus, omnibus Episcopis in Domino. S. Et post hunc
victor ad Theophilum Alexandrinum. Victor Romanæ, & vni-
uersalis Ecclesie Archiepiscopus. Hunc sequutus Pontianus ad om
nes Christi fideles suam sic inscribit Epistolam, Pontianus sanctę
& vniuersalis Ecclesiæ Episcopus. &c. Eodem etiam modo scribit
Stephanus Cypriano contemporaneus omnibus per diuersas or-
bis partes Christi fidelibus, item & pleriq; alij Romani pontifices,
est igitur petri sedes Ecclesia illa catholica, quæ (vt ait Anacletus) 4
vniuersum populi Christiani gregem sit assequuta: est & ipsa vna
illa sponsi sui columba, quæ ab ipso per Petrum suam capit, & in
Reginas omnes, concubinas, & adolescentulas innumeras trans-
mittit vnitatem. Tertia nimirum Aegyptio & Assyrio benedictio
vt ex Isaia superius exposuimus, non habens maculam neq; ru-
gam aut aliquid eiusmodi vt testatur Pelagius D. 21. ca. Quamuis.
Quod mysterium fidelis ille mysteriorum Dei dispensator Cypria
nus in hunc modum nobis dispensauit in libro de simplicitate præ 5
latorum, aut vt in antiquis exemplaribus inscribitur De vnitate
Ecclesiæ loquitur: inquit Dominus ad Petrum, ego dico tibi, tu es
Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam; & portę
inferorum non vincent eam. Tibi dabo claues Regni cælorum: &
quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in cælis: & quęcumquę
solueris

1 solueris super terram, erunt soluta & in cælis & eidem post resur- Ioan. 21.
rectionem suam dicit, pasce oues meas. Et quamuis Apostolis om- Ioan. 20.
nibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & di
cat, sicut misit me pater, & ego mitto vos. Accipite spiritum san-
ctum, si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius retinue
ritis, tenebuntur: tamen vt vnitatem manifestaret, vnitatis eiusdẽ
originem ab vno incipientem, sua auctoritate disposuit. Hoc erãt
vtiq; cæteri Apostoli, quod Petrus fuit, pari consortio præditi
honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate proficiscicitur, vt
2 Ecclesia vna esse monstretur. Quam vnam Ecclesiam etiam in can
tico canticorum spiritus. s. ex persona Domini designat: & dicit, Canti. 6.
vna est columba, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genitrici
suæ. Et beatus Paulus hoc docet, & sacramentum vnitatis osten- Ephe. 4.
dit dicens, vnum corpus, & vnus spiritus, vna spes vocationis ve-
stræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus. Quam
vnitatem firmiter, tenere. & prædicare debemus, maxime Episco-
pi, qui in Ecclesia præsidemus: Vt episcopatum quoq; ipsum vnũ
3 atq; indiuisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat,
nemo fidei vnitatem perfida præuaricatione corrumpat. Episco-
pus vnus est, cuius a singulis insolidum pars tenetur. Ecclesia vna
est, quæ in multitudinem latius incremento fæcunditatis exten-
ditur. Quomodo solis multi radij, sed lumen vnum: & rami arbo-
ris multi: sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fõ
te vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur
exundantis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur in origine. Auel
4 le radium solis a corpore, diuisionem lucis vnitas non capit. Ab ar
bore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præ-
cide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa
per orbem totum radios suos porrigit, vnum tamen lumen est, quod
vbiq; deffunditur: nec vnitas corporis separatur. Ramos suos in
vniuersam terram copia vbertatis extendit: profluentes largiter ri-
uos latius expandit, vnum tamen caput est, & origo vna, & vna ma
5 ter fœcunditatis successibus copiosa. Habere iam non potest Deũ
patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Hæc Cyprianus pie, do
cte, diserteq; pro summa sua christiana eloquentia de columbæ
Christi vnitate nos docuit, quæ vtinam positis odijs in Petri sedẽ
conceptis, eius desertores & oppugnatores attentius legerent: &
cordis sui aures spiritui, qui in Cypriano ipsius hæc loquitur, ad-
hiberent

Psal. 14. hiberent. Audirent procul dubio pacem, & vnitatem ipse pariter, 1
atq; in Dauide, & Cypriano loquentem: & ad obediendum piæ matri suæ Romanæ Ecclesiæ, quam atrocibus maledictis proscindunt, & implacabilibus odijs prosequuntur, adhortantem. Is ille spiritus illorum oculos, præ malitia excæcatos aperiret, vt viderent, hãc esse Hierosolymam, ad quam primum lumen de cœlis venerit,
Esa. 60. inqua primum gloria Domini orta sit, ad cuius lucem & ortum splendidum (quemadmodum Esaias prædixerat) gentes primum & Reges ambulauerint, ita vt instar solis (quemadmodum inquit 2
Cyprianus) habeat, quæ Domini luce perfusa per totum orbem
Isa. 2. innumeris porrectis radijs, vnum atq; indiuisum vndiquaq; diffũdit lumen. Hanc esse Sionem agnoscerent, de qua primum exierit lex, & Hierusalem illam, quæ verbo Dei grauida vniuersas gentium nationes Christo sponso suo genuerit, omnes sponsi sui scaturigines in se habens, & instar fontis vnius ex se emittens, origo vna & vna mater fœcunditatis successibus copiosa, quam, qui matrem non habeat, nec Deum patrem habere queat. Sed ne quis lectorem scrupulus in hoc Cypriani loco male habeat, is nobis ad- 3
monendus est, vt quum legit Dominum post resurrectionem suã, parem tribuisse Apostolis potestatem, intelligat, non æqualem, sed similem, aut communem: vt ceteros Apostolos hoc fuisse, quod Petrus fuit, nempe apostolos, & operis Christi vicarios, pari (hoc est) simili, aut communi honoris consortio præditos, & potestatis. par enim simile interdum significare latinis cõstat, vt apud Ciceronem de natura Deorum, Vbi ille beatam hominum vitam parem & similem Deorum esse dixit, per parem, non æqualem (non enim 4
id esse potest) sed similem significare volens, exegeticos addens, similem; interdum etiam significat commune. Vt idem pro Planco, honorum gradus inquit, summis hominibus & infimis sunt pares, gloriæ dispares. affirmans nimirum, honores quidem cõmunes esse summis & infimis, inter ciues tamen gloriæ discrimen esse, quod alij alijs sint nobiliores, ideoq; ex isdem honoribus minus inuidiæ contrahant. Nostram interpretationem cõfirmat Leo Põti. Max. 5
qui hanc eandem Cypriani sententiam sic exprefit in Epistola ad Anastasium suum in orientem vicarium. Hæc inquit, connexio totius quidem corporis vnanimitatem requirit: sed præcipue exigit concordiam sacerdotum: quibus cum dignitas sit communis, non est tamen auctoritas æqualis: quoniam & inter beatissimos Apostolos

1 stolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis: & cum omnium par esset electio, vni tamen datum est, vt cæteris prę emineret. Ecce leo inter Apostolos, quos Cyprianus dicit pari cõsortio præditos honoris & potestatis, similitudinem honoris asserit cum quadam discretione potestatis: & cum omnium par fuerit electio, vni tamen (Petro nimirum) datum esse, vt cæteris præmineret. quem etiam cæteris præfert Cyprianus. quum ipsum totius Ecclesiæ caput, & vnitatis originem a Domino affirmat fuisse con
2 stitutum, in quo vno plenitudo vnitatis, ac proinde potestatis seruetur tanquam in origine: perinde atq; in humano capite omnis sensoria & motoria tota plenaq; viget vis, quæ inde per vniuersum corpus diffunditur: & per inde atq; totius scaturiginis plenitudo in vno fonte seruatur, vnde multi dimanant riuuli. Hanc vero homonymiam qui animaduerterit, & verum sensum huius loci tenebit, & eos patres cum Clemente & Anacleto, quin & cum ipsa catholica veritate consentire cognoscet, quorum ille par pro æquali sumens ait, ne inter quidem ipsos beatos Apostolos parem fuis
3 se institutionem, sed vnum omnibus præfuisse: hic vero, inter beatos Apostolos, inquit, quædam fuit discretio potestatis. Et licet oẽs essent Apostoli, Petro tamen a Domino concessum est: & id ipsũ ipsi interse voluerunt, vt reliquis omnibus præesset Apostolis. Quam vtramq; sententiam in sua collectanea retulit Gratianus priorem quidem in. D. 80. ca. In illis. posteriorem vero in. D. 22. c. sacro sancta. Quod præterea Cyprianus ait, Episcopatum vnum
4 esse, cuius a singulis insolidum pars tenetur, non ita sumat lector, vt sumpsisse videtur Bernardus glosator Gratiani, nempe singulos Episcopos eundẽ Episcopatũ in solidum tenere, & proprium, ac specialiter separatum, Sic enim ille ait in hunc locum. 24. Q. 1. ca. loquitur Dominus. Nota inquit, quod singula iura aquoli bet insolidũ tenentur. Vt ff. de verbo obl. li. 2. & ff. de ser. L. viæ. vnde idẽ ius residet apud quẽlibet: tamen re vera quilibet habet separatum speciale ius. Vt ff. Quemadmodum ser. amit. Itaq; existimare
5 videtur Bernardus, sic vnumquemq; Episcopum totum Episcopatus ius habere, sicut totum ius aquæ ductus dicitur esse penes quẽlibet eorum, qui in eundem aquæ ductum ius habent. Quia (vt testatur Põponius iam citata lege viæ) viæ, itineris, actus, aquæ ductus pars in obligationem deduci non potest: quia vsus eorum indiuisus est. Item habere vnumquemq; Episcopum separatum speciale ius

ciale ius in totum Episcopatum, sicut proclus in lege aquam, supe 1
rius etiam citata statuit; Proprium ius fuisse vnicuiq; eorum, qui
aquam, quæ oriebatur in fundo vicini, per eundem riuum ducere
soliti erant, vt suo quisq; die a capite duceret, primo per eundem ri
uum, eumq; communem: deinde vt quisq; inferior erat, suo quisq;
die proprio riuo. Ideoq; existimat, eũ qui statuto tẽpore, quo serui
tus amittitur, aquam non duxisset, ius ducendæ aquæ amisisse: nõ
tamen per cæteros, qui duxerunt, ius vsurpatum fuisse. Proprium
enim inquit, cuiq; eorum ius fuit: neq; per alium vsurpari po- 2
tuit, non inquam, ita sumat lector. Hoc enim esset omnes Episco
pos æquales facere, non tantum potestate ordinis, sed etiam iuris-
dictionis, Sic enim tolleretur vnus vnius catholicæ Ecclesiæ vni-
uersalis Episcopus, fierentq; omnes particulares Episcopi, & suæ
quisq; particularis Ecclesiæ cum plenaria potestate præfectus.
Quod vtrumq; falsum est: & contra sententiam Cypriani, vt pro-
xime ostendimus. Nec euadit hæc incommoda Bernardus, quam-
uis hæc omnia dicta velit Cypriano de potestate ordinis dumta- 3
xat: & Episcopatum interpretetur, ordinem Episcopalem. Nam
quum ait Cyprianus, Christum parem tribuere potestatem omni
bus Apostolis post resurrectionem suam, quum ait illis. Sicut mi
sit me pater, et ego mitto vos, satis constat rem diligentius expen
denti illum significare, se omnes eos mittere cum ea potestate, cũ
qua ipse a patre suo missus fuit. Ipse autem cum potestate aposto-
lica & pontificio ordine & iurisdictione prædicta, missus est, vt cõ
stat ex Paulo in Epistola ad Hebræos. Quin & ex 61. ca. Isaiæ ad 4
quos Christus allusit Lucæ. 4. & Ioannis, 20. manifestum fit, Chri
stum quum dixit Apostolis, sicut misit me pater, & ego mitto vos.
Accipite spiritum S. Quorum remiseritis peccata, remittuntur
eis: & quorum retinueritis, retenta sunt, eandem seruasse rationem
in mittendis Apostolis, quam seruauit pater in se mittendo. sicut
enim vt ipse apud Prophetam Isaiam, & Lucam Euãgelistam, de
se testatur, quod missus sit a patre vnctus a Spiritu S. sic etiam ipse
quũ mittit Apostolos ait accipite Spiritũ S. Et sicut, dicit se missũ 5
ad euangelizandum pauperibus, ad sanandũ contritos corde, ad
prædicandum captiuis remissionem, ad prædicandum annum Do
mini acceptum, & diem retributionis, nempe diem iudicij, quo
plectendi sint impij, & qui Euangelio non crediderit, quas claues
Apoca. 1. mortis & Inferni se habere ipse affirmat in Apocalipsi, potestatẽ
nimirum

1 nimirum eruendi a morte peccati, & a carcere satanæ eos, qui Euangelium receperint, et eosdem in Regnum cælorum admittendi: cōtra vero æternis inferni carceribus adiudicandi, qui illud repulerint. sic etiam quum dicit Apostolis, sicut me misit pater &c. Significat, se illos mittere ad idem opus, & cum eadē potestate, quam certe nemo dixerit ordinis tantū potestatem esse, non etiam iurisdictionis. Neque vero id tollit Petri primatum, cui potestatem illam cum ea prærogatiua tributam esse affirmamus, vt eam infra
2 tribus suis ipse moderaretur: neq; ea aliter illi vterentur, quā Petri sederet arbitrio. Vt patrum & catholicorum omnium communis est sententia, quam etiam ex progressu historię Euangelicæ possumus confirmare. Primum narrat Ioannes ca. 20. vt Christus apparuerit discipulis congregatis, & se domi continentibus propter metum Iudæorum: vtq; insufflauerit in eos Spiritum. S. & vna cū spiritu suam potestatē omnibus pariter dederit. Porro quæ eo loco narrantur vndecim tamē Apostolis dicta esse, constat in Euāgelio
3 Marci ca. vlt. Deinde vero ca. 21. idē Ioānes narrat quo modo Christus dixerit Petro, pasce agnos meos, pasce oues meas. quibus plane verbis expositum est intelligere, primam prærogatiuam, & primam clauium Regni cælorum administrationem in solū Petrum a Christo tunc fuisse collatam: & omnem alijs ante datam potestatē ad vnū illud caput fuisse reductam. ad quod oēs spectarent. & cui⁹ arbitrio q̄ a Xpo accepissēt in partē suam, vt dicit Isa. 61. hoc est, in suam regionē, & quē sortiti fuissent Episcopatū, exercerēt potesta- Isaiæ. 61
4 tē. Vt tam oues, nēpe Apostolos, quib⁹ iam olim dictū fuerat, ego mitto vos sicut oues in medio luporū: q̄ agnos (hoc est) 72. discipulos, quos idē Dñs mittere se dixerat sicut agnos īter lupos, ipse Petri⁹ tanq̄ aliorū Princeps & pastor regeret ac pasceret: & sol⁹ in oēs alios tum Apostolos, & q illis succederent Episcopos tū. 72. discipulos & horū successores simplices sacerdotes & diaconos, & deniq; vniuersū populū Christianū, omnē haberet iurisdictionē, & plenam potestatē. Iam vero quū inqt Cyprian⁹ d̄ vnitate Ecclesiæ loquēs Math. 10 Luc. 10.
5 quā vnitatē firmiter tenere, & vindicare debem⁹, maxime Epi, qui in Ecclesia præsidemus, vt Episcopatū quoq; ipsum vnum atq; indiuisum esse probemus, non potestatem præsidendi in Ecclesia, cum ipsa Ecclesia confert, & studium illud in Episcopis maxime esse debere affirmat, vt probent, sic esse vnam & indiuisam præsidendi in Ecclesia potestatem, sicut vna est ipsa in qua, præsidetur Ecclesia? Mihi vero ita videtur. At vero potestas præsidendi

non tantum in ordine, sed etiam in iurisdictione potissimum consi i
stit: & vtraq; instructum esse oportet Episcopum, qui Christi gre
gem recte legittimeq; sit curaturus. Vt ergo aliquando concludamus insolidũ, sumat lector pro, indiuisum. Vt idem Cyprianus superius eodem loco ait. Quam vnitatem firmiter tenere & vindicare debemus maxime Episcopi, qui in Ecclesia præsidemus. Vt Episcopatum quoq; ipsum vnum atq; indiuisum probemus. Et idẽ eodem libello circa finem, vnus Deus inquit est, & Christus vnus, Ecclesia eius vna, fides vna, & plebs insolidã corporis vnitatem cõ 2
cordiæ glutino copulata. Vt hinc illud, insolidam teneri partem, interpretemur, in solidam corporis vnitatem. Quomodo etiam loquitur Leo in citata superius Epistola ad Anastasium. Neq; enim inquit poterit vnitatis nostræ firma esse compago, nisi nos ad inseparabilem soliditatem vinculum charitatis astrinxerit. Sic itaq; expositus Cyprianus sibi omnino consentiet, alioqui secum hoc loco pugnaturus: qui inferiora corporis eius membra illi æquet membra, quod a Christo & corpori datum esse caput ipse affirmat: & 3
qui ad Cornelium PP. scribens vnum vniuersæ Ecclesiæ præesse oportere censet Episcopum, adeo, Vt non aliunde obortas esse hæreses putet, & schismata, quam quod sacerdoti Dei non optemperetur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus Iudex vice Christi cogitetur. Item & qui a quibusdam schismaticis, qui se ab eodem Cornelio separauerant, antequam eos in cõmunionem admisit, hanc publicam exegerit confessionem. Nos inquiunt, scimus Cornelium Episcopum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ erectũ 4
a Deo omnipotente, & a Christo Domino nostro: nec ignoramus, vnum Deũ esse, & vnum Christum esse Dominum, quem confessi sumus. vnum Spiritum S. vnum Episcopum In catholica Ecclesia esse debere. Quæ confessio quam ex communi Ecclesiæ sententia facta tunc fuerit, ex illo Constantini edicto sub synodum Nicenam edito facile colligas. Vbi Syluester modo œcumenicus appellatur, modo summus Episcopus, & tota synodus Calcedonẽsis (vt testatur Gregorius in Epistola. 36. ad Eulogium Alexandrinũ 5
& ad Anastasium Antiochenum Episcopos) id etiam honoris Leoni tribuit. Phocas quoq; Imperator, qui Mauritio successit, vt Ioannis Episcopi Constantinopolitani insolentiam castigaret, qui œcumenici titulum fluente, aut saltem connifuente Mauritio, sibi arrogauerat, cauit vt solus Ro. Pont. œcumenicus vocaretur, tamet si negat

1 si negat Gregorius quemquã prædecessorum suorum eo titulo vti consensisse, ne Episcopatus honorem reliquis Episcopis auferre videretur, qui sibi sumeret vniuersum. Cæterum aut æcumenium voces, vt vocauit antiquitas, aut seruum seruorum Dei, vt modestissimus Pont. Gregorius vocari maluit, vnum agnoscamus oportet in catholica & vniuersa Ecclesia summum Episcopum, vt ex præcedentibus ostendimus: & ipsa vniuersitatis administratio persuadet. Ad cuius Exẽplũ etiã inter philosophos, qui melius statue
2 runt, in optime costituta Repub. vnum Principẽ esse voluerunt. An vero vnus erit apibus Rex. Dux vnus in etcetera. rector vnus vniuersitatis moderator Deus vnus: Et in Ecclesia Dei, in qua hortatur Paulus vt omnia honeste & secundum ordinem fiant, Multitudo, Et æqualitas erit Principum, quam Reipub. perniciosam, & omnia confundere natam esse, certũ est? Minime vero. Sed vniuersæ Christi Ecclesiæ vicarium caput Petrus, primarium ipse Christus, & caput Christi Deus, & (vt recte statuit Bonifacius) 1. Cor. 14.
3 vnius vnicæ Ecclesiæ vnum est corpus, vnum caput Christus, & Christi Vicarius Petrus, Petriq; successor. Vna enim est omnium functio, & pontificia potestas summa. Nec tamen propterea quod Christus suæ Ecclesiæ caput est & perpetuus summus pont. secundum ordinem Melchisedech a Deo patre constitutus, ideo non indiget vniuersalis Ecclesia sublato in cælum eo Pont. summo & primario capite, alio in terris vices illius gerente Pont. & summo capite, ad quod omnia coram referat & per quem de grauissimis Extrauag. 8 vnam san ctam. Psalm. 109. Heb. 5. Heb. 3.
4 quibusque rebus fidei & morum, Pontificem professionis suæ Iesum in corpore absentem consulat. Non minus sane, quam olim Synagoga Mosæ, quem tanquam fidelem famulum & testem eorum quæ dicenda essent, suæ domui præfecit Deus, per quem suis domesticis sua mandata coram exponeret. Quomodo etiam nobis quippe ipsius filij domus sumus, ipse filius præfecit Petrum fidelem seruum & prudentem, vt det nobis in tempore tritici mensuram. Et quemadmodum olim quamuis Deus se pro Rege populi Israe Luc 12.
5 litici gereret, nihilominus Duces, & Iudices cum regia potestate eidem populo præfecit a Mose vsque ad Samuelem, cum quo de populo suo questus est postquam illi Regem petissent, quod se non Samuelem, ne in ipsis regnaret, repulissent. Sic Christus cum sempiternum habeat Sacerdotium, & saluare in perpetuum possit accedentes per ipsum ad Deum, semper viuens ad interpel 1 Reg. 8. Heb. 7.

landum pro nobis, Petrum nihilominus, & Petri successores Romanos Pontifices cum summa sua potestate summos suffecit pontifices, qui pastorum principis vice ipsius agnos, & oues omnes doctrina pascant, potestate regant, & pro omnibus agnum immaculatum indesinenter offerentes Deo, perpetuaque oratione intercedentes, seruent: ac perfectam, immaculatamque columbam, qualem suæ fidei commissam acceperint, sponso reddant. Hanc ille post commendatas particulares Ecclesias, alias tanquam Reginas & primarias vxores, alias tanquam concubinas, & vxores secundinas, & imperfectiores, denique particulares animas ob fidei tamen integritatem tanquam virgines incorruptas, vnam tamen catholicam Ecclesiam, cuius præcipua pars sit Petri sedes, longe ante omnes, puritate, iustitia, sapientia, omnique virtutum genere, ac dignitate conspicuam atque præcellentem, omnium magnificentissime commendat: & maxime sub finem seculi hoc exornet encomio, vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, genitrici suæ electa. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prędicauerunt, Reginæ, & concubinæ, & laudauerunt eam, Magnificarum porro laudum, quibus tunc catholicam Ecclesiam, & eius in primis caput Romanam filiæ, Reginæ & concubinæ celebrant, extremis pręsertim temporibus, breuis summa hæc est.

1 (right margin, line 1) · 2 (right margin, line 9) · 3 (right margin, line 16)

Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? 4

¶Hoc loco illud primum annotandum est obiter, pro eo quod noster interpres vertit, progreditur cōsurgens, in Hebræo vnam esse dictionem הַנִּשְׁקָפָה Hannischapha. Hoc est, quę prospicit, vel quæ prospectat quomodo etiam verbum שָׁקַף Sacaph, cuius illud est 5
Psal.84. participium, idem in psalmis vertit, pręspexit. Iustitia de cęlo prospexit. Vt hoc loco etiam dictum intelligamus, Ecclesiam exerto & inclinato capite de cęlo prospicere, de more eorum, qui e fenestra magno videndi studio procul spectant, quemadmodū poetico
Apoc.21. tropo dicta est Dauidi iustitia de cęlo prospicere. Quo allusisse videtur

detur

1 detur Ioannes quum dixit, se vidisse ciuitatem sanctam Hierusalē descendentē de cęlo, Greci interpretes ad vim Hebraicę dictionis propius accedentes verterunt τίς αὕτη ἡ κύπτουσα. 1. Quę est ista inclinans? Et inducūtur quidē hoc loco per anticipationē tum imperfectiores, tum perfectiores electi; tum insigniores, tum obscuriores particulares Ecclesiæ admirantes tantam vniuersalis Ecclesiæ gloriam, quam ipsa subito & præter omniū opinionē obtinuerit post nubila & tenebrosa Antichristi tempora. Eam vero sponsæ Chri-
2 sti gloriam & splendorem eximium omnes eius sodales hoc encomio pariter celebrabunt, quæ est ista quæ prospectat? &c. Quod etiam miraculum, & præpotentem Dei manum non tantum sodales, sed etiam hostes stupentes in eandem sententiam prædicabunt. Quemadmodum olim iuxta Dauidis vaticinium Synagogam hostes eius admirabantur, quod eam ex squalore & pedore Psal.125. seruitutis Babylonicæ auro & argento nitentem, perq; suas acies instructam, & hostibus formidolosam præter omnem spem, in
3 suam patriam redire viderent. Quas illi res magnas Deum suo populo præstitisse agnoscebant, ingenueque profitebantur. Fuit enim illa Synagogæ liberatio huius Ecclesiæ liberationis figura, & imago. Eleganter vero, magnificeque nobis describitur hoc loco progressus & profectus Ecclesiæ in fide, & diuinitatis cognitione, sed maxime sub finē sæculi, collatione ipsius ad Auroram, lunam & Solem. Sicut enim aurora succedit nocti, diuineque lucis ortus est ad meridiana vsque incrementa proficientis, sic etiā
4 Ecclesia Euangelica sub Zacharia & ipsius coniuge Elizabetha, Simeone, Anna Phanuelis filia, & Ioanne Baptista (de quo ceu lucifero solis præmisso, dictum est. Tu puer propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius) Luc.1. nocti ignorantiæ & infidelitatis, quæ Mundum obruerat, succedens, ac tunc primum exoriens, lucemque fidei & Euangelicorum mysteriorum mundo proferens per sua incrementa Christo in primis prædicante, ac doctrinæ potentiæque suæ diuinitatis ra-
5 dios paulatim diffundente, profecit: sed longe magis quum Apostoli post acceptum spiritū sanctum per Iudęā & vniuersum orbē Euangelij lucē longe lateq; protulerunt. Quādo iam ad magna, nōdū tamē ad maxima cremēta videri potuerit peruenisse. Ac tū etiā pulchra vt luna, magnaq; cum gloria conspicua, electa etiā instar

 solis,

Prouc. 4. Solis, quo tunc amicta aparuit, conferi. Iustorum semita inquit 2
Salomon, quasi lux splendens procedit: & crescit vsque ad perfectam diem: Gregorius quoque vergente inquit, mundi fine suprema sapientia proficit, & largius cum tempore excrescit. Hinc Ioannni priori parte reuelationis Angelus dicit, signa quæ loquuta sunt septem tonitrua: cui tamen in eiusdem reuelationis termino præcipit dicens, ne signaueris verba prophetiæ huius. Pars quippe reuelationis anterior signari præcipitur: terminus prohibetur. Quia quicquid in sanctæ Ecclesiæ initijs latuit, finis quotidie ostendit. Hæc ille lib. 2. Mor. cap. 9. Verum quia (vt experientia compertum est nostris temporibus) orbis nostrorum hominū pertinaci nauigatione nuper inuentus Euangelij lucem vsque ad hæc nostra tempora nōdum acceperat, & lucis, quam olim accepit Ecclesia, magna a suis primordijs apud nos fecit, & nunc in nouo orbe facit incrementa, totus hic locus cum extremo ipsius statu
Apoc. 12. magis videtur conuenire, & ad extrema tempora pertinere. Tunc enim apparet Ioanni signum illud magnum in cælo mulier amicta sole, sub cuius pedibus visitur luna, & super caput corona duodecim stellis insignis. Quæ fere eadem est illo, & hoc loco hypotyposis. Cōuenit, enim inter omnes vtrobiq; designari Ecclesiam.
Dani. 12. Et Daniel consumatam illorum temporum scientiam per easdem similitudines nobis exponens, qui docti fuerint inquit, fulgebunt sicut splendor firmamenti, nempe, instar solis & lunæ (quæ
Gen. 1. duo luminaria magna in cælo posita sunt (vt scripsit Moses) alterum vt præsit diei, alterum nocti, & qui ad iustitiam erudiunt 4
multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et post pauca eandem rem simplicibus, & proprijs verbis enuntiās, multiplex erit
Isai. 11. inquit scientia. Hoc est, sub finem mundi abundabit in hominibus scientia Dei & cognitio. (Et quemadmodum inquit Isaias) Replebitur terra scientia Domini sicut aquæ maris operiētis sub. omnia. Zacharias etiam initia Ecclesiæ Euangelicæ, progressum,
Zach. 14. finem hoc adumbrauit oraculo, In die illa, Nempe, quo tempore Christus veniet, nō erit lux, sed frigus & gelu. Et erit dies vna, 5
quæ nota est Domino. Medium scilicet tempus inter initia & finem temporis gratiæ, non dies neque nox. Hoc est, dies non omnino serena & clara: sed velut ex nocte & die temperata: Et in tempore vesperi, Nempe extremo tempore gratiæ, erit lux. Hoc est, maxima Christi per clarā Euāgelij lucē cognitio. Porro vt hoc

1 hoc loco ſubtypo proſpectantis de cælo mulieris, & illo per caput mulieris ſtellis ornatum & micãs duodecim, Eccleſiæ initia duodecim Apoſtolis primis temporibus mundo micantia oſtenduntur, ita etiam extremis temporibus eiuſdem Eccleſiæ renouatę exordia duodecim Apoſtolicis viris, ceu alijs duodecim Apoſtolis & luciferis illuſtranda deſignantur. Vt etiam hoc loco pulchra inſtar lunæ ipſa videtur, ſic in Apocalypſi lunam ſub pedibus habens Ioanni apparet. Vnde intelligimus finẽ pręſentis Eccleſiæ aſsimilari lu
2 næ, quæ quantum in hoc mundo fieri poteſt, plene a Chriſto ſole iuſtitiæ illuminata, tũc maxime pulchra in medijs noctis tenebris mundo apparet. Vt noſtris ſane temporibus ſtat⁹ ille, qui ſub Apoſtolis cæpit, & progreſſu temporis ſuum, quem olim habuit meridiem, præter greſſus ad noctem ignorantiæ iuualeſcentibus vicijs, & hæreſibus, deuolotus eſt, ad huc fortaſsis pulchram videt Eccleſiam in tantis tenebris, velut lunam pleno orbe fidei & ſanctorum morum radios diffundentem. Tam & ſi quum noſtrorum tempo-
3 rum calamitates, & quintæ tubæ clangorem, quem iam ante aliquot annorum centurias æditum fuiſſe multi putant, mecum reputo, & cum moribus noſtris cõfero, vehementer hæreo, vereorq; ne iam ſit ſol a multo tempore obſcuratus a fumo de puteo abyſsi ex halente, atquè eo ſic obſcurato, ne & ipſa luna atrata ſit, inſtante iam ſexti ſigilli reſeratione miſere cædenda, & cruentanda. Adeo hoc tempore vbiquè ſtudetur Auaritiæ: & ad acerbiſsimam illam vniuerſæ Eccleſiæ cladem longe lateque præ Apoc. 9. Apoc 6.
4 luditur, præſertim in gallia, vbi impios illos & portentoſo ſuo nomine male omnia portendentes vgonaos rerum Dominos, audimus ſacra templa cæſis ibi ſacerdotibus profanare, altaria ſuffodere, ſanctorum reliquias & imagines alias incendere, alias in flumina proijcere, ſacerdotes & Monachos, paſsim trucidare ferro & igni monaſteria vna cum virginibus Deo conſecratis, & religioſiſsimis quibuſquè homnibus abſumentes. Sed huius Rei iudicium doctoribus, & plenioris ſpiritus numine afflatis relinqua-
5 mus. Hoc vnum tamen Ioannis auctoritate nitens fore non dubito, Eccleſiam inquam, ſuam maxima ex parte pulchritudinem amiſſuram: & præterquam inpaucis, fidem & integritatem vix ſeruaturam, quod plane futurum, quum apertum fuerit ſextum ſigillum, hoc eſt, ſexto ſuo ſtatu teſtatur Ioannes, nempe, quum ſuam exercebit tyrannidem Antichriſtus, quo temporę Apoc. 6.

 multos

Matt. 16. multos seducendos fore, prędixit Christus: vel ipsos si fieri posset, 1
electos: in quorum gratiam perditus ille veterator non diu sæuire
permittetur. Ingentem autem hanc lunæ Eclypsim prædixisse videtur Christus, in hunc modum, quum venerit filius hominis, putas
Luc. 18. inueniet fidem in terra? Aut igitur nostris temporibus pulchra est adhuc ipsa Ecclesia, sicut luna plena: Aut (quod certum est) ante nostra tempora sic pulchra apparuit, & septimo suo statu apparitura significatur. Habebunt enim extrema tempora quantumcunq; lucida, suam quandam ignorantię noctē, & viciorum in 2
ijs, qui post sublatum Antichristum negligēt resipiscere, & agere pęnitentiam suorum scelerum. Hi enim omnium securi Genio, & huic sæculo indulgebunt: Atq; illis sua prædicatione lucem mittere, ceu luna plena non cessabit Ecclesia. Tametsi ipsi ad eam lucem
1. Thes. 5. ambulare recusabunt. His (vt Paulus ait) repentinus superueniet interitus: Et filius hominis tertio & postremo suo aduentu repente
Apoc. 3. & 16. sicut fur, dè nocte veniet. Nam tres Christi aduentus in mundū
in scripturis deprehendimus: & deprehendere operępreciumest 3
ei, qui velit in prophetis versari feliciter. Primum in carne admiranda cum humilitate, secūdum primo longe dissimilem sub Antichristo, summa cum maiestate & gloria, quem vt inquit Paulus,
2. Thes. 2. Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione aduentus sui. De quo etiam legimus apud Ezechielem, sub nomine Gog & Magog. Ezechie. 39. Super faciem agri cades, quia Ego loquutus sum. Et paucis interiectis, subiungit propheta, Ecce veniet, & factum est. Et ad hunc aduentum illud, quod mox citaui- 4
Danie. 12. mus, pertinere, vt credamus, vel eo maxime Danielis testimonio persuasi sumus, quo beatus dicitur quisquis ad dies mille trecētos triginta quinque peruenerit: Quæ enim alioqui quæso esset beatitudo, ad ea tempora peruenisse, quibus Christus quum venerit, fidem non sit inuenturus in terris? Tertium, quum venerit vniuersum orbem cum potestate magna iudicaturus. Quum visuri sunt
Matt. 24. homines signum filij hominis in cælo: & reliqua quæ de hoc postremo aduentu prophetæ, & Euāgelistæ conscripserunt. Apparebit ergo extremis temporibus Ecclesia pulchra vt luna, intellige 5
Eccle. 50. plena. qua etiam comparatione admirandam Symeonis illius summi sacerdotis sapientiam, & rarum inculpatæ vitæ exemplum sapiens Iesus Sirachi filius commendat, quum ipsum sicut Lunam plenam suis temporibus fulsisse prædicat. Tunc namque maxime

miramur

1 miramur lunam, & tanquam pulcherrimum naturæ opus iucunde, & cum admiratione contemplamur, quum pleno orbe illuminata a sole se nobis ostendit conspicuam. Quomodo etiam conspicua apparebit Ecclesia, & tota lucida præ fidei & diuinæ cognitionis lumine (quo tamē redundabit) micans. Nimirum a Christo sole iustitiæ copiosiorem longe excipiens lucem, quam vnquam accipiat mundana luna a Sole. Eam enim sol nunquam plus dimidiato orbe illuminat: At sol iustitiæ Christus totam tunc amiciet,
2 & conuestiet Ecclesiam. Tunc enim (vt Paulus futurum prædixit) occurremus omnes Christo in vnitatem fidei, & cognitionis filij Dei, in virum perfectum, secundum mensuram ætatis plenitudinis Christi. Erit itaque luna sub pedibus Ecclesiæ. Hoc est, extremis temporibus (quæ pedum symbolo adumbrantur) a Christo tota irradiabitur Ecclesia. Suo nimirum amicta sole. Ideoque etiam electa vt sol, quippe quæ cum Christum per fidem, eximiam que ipsius cognitionem induerit, perque fidei vnitatem omnibus
3 suis partibus absolutis vnum cum ipso corpus, & vnus spiritus facta sit, Christum mundo referet oratio. Sed vide interim appositam & valde propriam distributionem. Prospectat de cælo & vulgata æditio habet, progreditur Ecclesia instar auroræ, quæ ad iusta lucis incrementa vsque ad finem sæculi proficit. Pulchra est ceu luna plena, plene nimirum a sole iustitiæ irridiata, electa vt sol, propterea quod Christo sole iustitiæ conuestita hunc ipsum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mun-
4 dum repræsentat: & omnium, quæ in vniuersa mundi machina sunt, apparet præstantissima. Sol enim quemadmodum scribit Plinius, planetarum medius fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo terrarumq;, sed sydeɾū etiam ipsorum, cæliq; rector. Hic lucē rebus ministrat, aufertq; tenebras, hic reliqua sydera occultat, hic vices temporum, annumq; semper renascentē ex vsu naturæ temperat, hic cæli tristitiā discutit, atq; etiam nubila humani animi serenat, hic suum lumen, ceterisquoq; syde-
5 ribus fęnerat præclarus & eximius. Quæ omnia Ecclesiæ accommodare, non fuerit difficile. Terribilis deniq; est, ceu castrorū acies ordinata. Nēpe dęmonibus, hæreticis, omnibusq; suis hostib. (vt in superiorib. ostendimus) formidolosa. Vide præterea easdē notas in spōsa, quas in admirāda illa muliere vidit Ioannes. Sponsa prospectabat de cælo, & initium ac caput suum profert in modū auroræ:

Ephe. 4.

Ioa. 1.

Et mulier illa in cælo apparet capite duodecim stellis, ceu duode- 1
cim luciferis coronato, sponsa pulchra, vt luna, mulier illa lunam habet sub pedibus, sponsa electa vt sol, mulier illa sole amicta magnum spectantibus se præbet signum, sponsa terribilis, vt castrorũ acies ordinata, mulier illa cõmisso prælio Duce copiarum Michaele, & sponso summo imperatore, de Dracone, & Draconis copijs gloriosa triumphat. Deniq; (vt imago per omnia respondeat ei) cuius imaginem retro esse diximus, & figuram, quemadmodũ olim restitutæ Synagogæ a captiuitate Babylonica maior promittitur 2
Egg 2. gloria, Deiq; fauor, quam prius habuerit, sic etiam prædicitur Ecclesia, vbi euaserit Antichristi, & totius illius impiæ factionis vim, & iniurias, extremo suo statu copiosiorẽ in terris habituram iustitiã, & Dei cognitionẽ, quam vnquam ante habuerit. Quam spõsæ, aut potius illorum temporum prærogatiuam, Ioannes Apostolus extremis duobus capitibus suæ Apocalypseos tam copiose, grauiterque describit, vt quamuis a multis tam sacris, quam profanis scriptoribus celebrata sint aurea sæcula in terris degenda, nusquam 3
tamen alibi felicius descripta legi possint, & exposita. Primum ille ostendit, æditum mundo vere aureum partum, Christum diuinum masculum, & diuinis virtutibus præditum Principem autocratora, qui virga ferrea (hoc est) perpetua, & inflexibili iustitia vniũsas nationes sit moderaturus. Deinde horrida bella, cõcurrentes Christi & Satanæ acies, cruenta certamina, deuictos & triumphatos omnes Christi hostes, expugnatam & funditus deletam Babylonem (hoc est) impios omnes, mundi Principem in vincula ferrea 4
coniectum, Exactam toto orbe iniustitiam, deniq; quem leonem ferocissimum hostes experti sint, hunc mitissimum velut agnum, & suorum sponsum amantissimum Iesum Christum, qui suprema sua potentia iustitiam mundo infert sempiternam, & per eam nouam vniuersitati inducit faciem. Ac tunc demum Ioannes nouum cælum videt, & terram nouam (hoc est) genus hominum vtraque sui parte tam inferiore, quam superiore renouatum. Nec mare vsquam est, quia omnis turbulentia & fluctuatio de Ecclesia tunc 5
erit sublata. Videt ciuitatem sanctam Hierusalem nouam, descendentem de cælo a Deo paratam, & sanctorum congregationem in communẽ & maxime concordem vitæ societatem, atq; vnum corpus admirando artificio per fidem & charitatem a Deo compositam: omnique, quod amplissimã deceat ciuitatem amplissimũ ac poten-

1 potentissimum Regem Deum optimum. Max. excepturam, apparatu instructam, de more sponsæ Regiæ, quæ gemmis, & auro, omnique cultu Regio ornata ac comparata Regem sponsum suum sit exceptura. Huius porro admirādæ ciuitatis ornamēta sunt, lumina re imprimis sole lucidius septuplo, diaphanū instar crystalli, purpureum, vt iaspis electissimus diuinæ lucis longe lateq; diffundēs radios, vrbs ipsa in omnē dimēsionis differentiā quadrata, lōga, lata & alta duodecim mille stadia., muri ex iaspidibus constructi duo-
2 decim lapides preciosos pro fundamentis subiectos habent ternos per quaterna murorum latera, perque quaternas mundi plagas distributos, & Apostolorum nominibus inscriptos, portæ totidem, quot fundamenta, & eodem ordine dispositæ ex singulis constantes in gentibus margaritis, singulis Principum populi Israelitici insculptæ nominibus. Nempe Episcoporum & doctorum, quorum doctrina & exemplo, omnes Iudæi, qui tam residui fuerint, in hanc ciuitatem sunt inducendi. Pro singulis portarum propugnaculis,
3 singuli stant Angeli. Vrbis platæa aurum purum est instar vitri pellucidum. Mediam plateam præter fluit fluuius aquæ viuæ clarissimus velut crystallus, e throno Dei & agni ducens originem, vitalibus arboribus vtraq; ripa consitus. Quæquidem arbores singulis anni mensibus nouos fructus præferunt; vnde ciues eius victitent, & quarum folijs vtantur pro amuletis. Templum, vt reliqua huius vrbis omnia longe superant insignem illam Hierosolymorum vrbem toto orbe celebratissimam, sic & illius templū olim
4 totius orbis miraculum, citra vllam comparationem lōge superat. Quippe quod sit ipse Deus & agnus, Christus Deus & homo purissimus enim cum sit splendor gloriæ & emanatio quædā claritatis omnipotētis Dei syncera & deniq; vera lux, quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum, Eiusdem est luminare, cuius ingenti luce perfusa ciuitas nec Sole indiget nec Luna, nec vlla iam ibi videtur nox. Ad ingentem vrbis huius lucem gentes omnes, ac Reges properabunt, & nusquam offendentes confertim
5 ingredietur omnes opes suas ac thesauros per eius portas, quæ perpetuo patebunt, ex omnibus orbis partibus inferentes. Viri omnes probi, & inculpatæ vitæ. Nec enim in hanc vrbem, vbi pax summa erit, & arctissima inter ciues & Deum necessitudo, peccatores pacis osores, & Deo inuisi admittendi sunt. Ecce inquit vox de throno, tabernaculum Dei cum omnibus; & habitabit

Heb. 10.
Sapien. 7.
Ioan. 1.
Apoc. 21

1 statione illi omnes conquiescerent. Quin & Paulus huc alludens 1.Cor.5.
clamat, siqua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, ec-
ce facta sunt omnia noua. Quid quæso aliud quum hæc diceret do
ctor ille gentium, & veritatis prædicator dicere voluit, quam Ioan Apo.21.
nes quum hæc diceret, vidi cælum nouum, & terram nouam: pri-
mum enim cælum & prima terra abijt, & mare iam non est? Præ- Acto.4 g.
terea quum hæc scribit Lucas, multitudini credentium erat cor v-
num, & anima vna: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid
2 suum esse dicebat, sed erant illis omnia cõmunia. Et virtute magna
reddebãt Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi, & gra
tia magna erat in omnibus illis: neq; enim quisquam egens erat in
ter illos. Quotquot enim possessores agrorum erant, aut domo-
rum, vendentes afferebant precia eorum, quæ vendebant, & propo
nebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis pro
ut cuiq; opus erat, & Paulus quum diuitias simplicitatis Macedo 2.Co.8.g.
num laudat, & corinthios ex simplicitate cõmunicationis bonorũ
3 suorum cum omnibus sanctis commendat, quum inquam hæc illi
scribunt quid aliud, quam auream, & instar vitri pellucidam, ci-
uitatis nouæ Ierusalem describunt plateã? Nempe eius vrbis popu
lum ob vere auream, & simplicem, ac puram, nullaq; ex parte fi-
ctam charitatem, omnia bona sua in communem vsum habentem
exposita, ceu patentem & peruiam vrbis plateam, quæ merum au-
rum sit instar vitri lucidum. qualem futurum populum christianũ
per vniuersum orbem prædicere videtur Ioannes. Neq; vero mihi
4 quisquam obijciat, eam rerum cõmunionẽ in vniuerso orbe, aut es
se non posse, aut diu non posse cõsistere. Ego enim contra obijciã,
scribe, quod hæc verba fidelissima sunt, & vera. Item, quæ impos-
sibilia sunt apud homines, apud Deum non sunt impossibilia. Ne Apoc. 21.
que vero, aut non potest Deus dare, aut humanus animus in hac Luc.18.
vita tantum charitatis, & candoris a Deo non accipere, vt habeãt
homines omnia communia, quæ aut in commune conferãt, aut sal
tem quum opus sit, communia sibi inuicem faciant. Præterea, non
5 ne qui hic describitur Ioanni murus ex iaspidibus constructus, il-
lud idem est ædificium, quod iam suis temporibus extrui cæpisse
affirmat Petrus in hunc modum? Ad quem inquit, accedentes la-
pidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autẽ ele- 1.Pet.2.
ctum, & honorificatum, & ipsi tanquam lapides viui super ædifi-
camini Domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spiri-
tuales

tuales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum. Nonne
Zach. 9. hi idem illi sunt lapides, quos super terram eleuandos fore, prædixit Zacharias propheta his verbis, saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi sui, quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius? Non ne hæc eadem est structura, de qua sic scribit Paulus. Iam nõ estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues san-
Ephe. 2. ctorum: & domestici Dei super ædificati super fundamentum Apostolorum, & prophetarum: ipso summo angulari lapide Christo Iesu Domino nostro: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei, in spiritu sancto? Quod plane ædificium cum ex præciosis illis constet lapidibus, & viris quadratis, & ipsum omni ex parte quadratum surgit: id est, omnibus virtutibus, & donis spiritus sancti absolutum. Iam vero quid vetat, quo minus sic intelligamus dictum Ioanni sibi visam Ierusalem nouam de cælo descendentem, propterea quod talibus constat ciuibus, qui cælitus
Philip. 3. instituti cælestium ciuium mores ad viuum exprimunt, cum qui- 3
Heb. 12. bus iam sunt & ipsi conscripti, & quorum conuersatio (vt Paulus testatur) in cælis sit? Iuxta quem tropum hanc eandem ciuitatem idem ad Hebræos scribens Ierusalem cælestem appellet, & multorum millium Angelorum frequentiam, atq; Ecclesiam primitiuorum in cælis conscriptorum, & iudicem omnium Deum, & spiritus (id est) animas iustorum perfectorum. Nam hunc locum de præ-
Esai. 66. senti Ecclesia nos intelligere, permittit Hieronymus in illum Isaię locum, & annuntiabunt gloriam meam in gentibus &c. Chrysosto- 4
mus autem, & Theophylactus: & ex recentioribus Caietanus, id omnino de præsenti Ecclesia dictum volunt. Et Caietano quidem illud egregie dictum videtur immobile Regnum, proprijssime appellari Regnum Christi, per participationem vero, statum Euan-
Rom. 14. gelicum. Nam cum status Euangelicus Regnum Dei sit, & hoc ipsum (vt Paulus docet) in iustitia, gaudio, & pace in spiritu sancto consistat, atq; hæc omnia sanctis prædestinatis in terris habita, in cælis sunt confirmanda, & plenius perfectiusq; possidenda, re- 5
cte sane status Euangelicus Regnum Christi immobile dici meretur per participationem. Atq; eadem ratione recte mea sententia, dicas, hoc est regnum, in quo ciues Ierusalem Ioanni affirmat An-
Apoc. 22. gelus regnaturos in secula seculorum, & in quo regnaturi sunt super terram se cum alijs, quos agnus sacerdotes & Reges Deo fecit, idẽ

Ioannes

1 Ioannes prouinciat. Id vero regnum septimo Ecclesiæ statu in Apoc.5.
hoc mundo constabiliendum,& confirmandum fore,ille locus A
pocalypsis indicare videtur. Et septim' Angelus tuba cecinit,& fa
ctæ sunt voces magnæ in caelo dicentes,factum estRegnum huius Apoc.11.
mundi Domini nostri Iesu Christi,& regnabit in sæcula sæculo-
rum Amen.certum est autem septimum Angelum, & septimam
tubam (vt iam alias diximus) septimum Ecclesiæ statum signifi-
care. Atq; hoc ipsum continget, quum post memorabilem illam
2 pugnam de Ecclesiæ coelo deuictus Diabolus cum omnibus suis
copijs interram,hoc est terrenos homines,deijcietur,& prostratus
iacebit. Et audiui inquit Ioannes,vocem magnam de cœlo dicen Apoc.12.
tem,nunc facta est salus,& virtus & regnum Dei nostri, & pote-
stas Christi eius:quia proiectus est accusator fratrum nostrorum,
qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Cum
ergo huc accessisse Hebræos ad Christum conuersos dicat Paul',
& regnum immobile suscepisse, quid incommodi esse videtur, si
3 hoc ipsum Regnum hanc eandem Ierusalem, quæ tum primum
sub Apostolis cœpit,ad iusta incrementa & summam,quam in ter
ris habere potest amplitudinem,extremis temporibus prouehen-
dam fore,dicamus? Quur non tantam ciuitatis illius Lucem ex ag
no, quod eius luminare esse dicitur,in omnes ciues diffusam affir
mamus,vt quod se exhibiturum pollicetur Dominus apud Iere- Ierem.31.
miam,nec hactenus vnquam exhibuit,tunc demum exhibeat? Ni
mirum,vt non doceat vnusquisq; proximum suum,& vnusquisq;
4 fratrem suum dicens,cognosce Dominum, propterea quod om-
nes ipsum sint cogrituri a minimo vsq; ad maximum: repurgati
scilicet a peccatis,& scientia spiritus sancti illustrati. Vt in tota Ec
clesia per vniuersum orbem diffusa iam non videatur opus esse
sole nec luna,hoc est doctorum opera: quum omnibus ipse agnus
per spiritum suum pro doctore sit futurus.quem statum iam tum
sub Apostolis cæpisse,ex illis Ioannis verbis colligimus. Vos in-
quit Ioannes,vnctionem habetis a sancto,& nostis omnia, & pau 1.Ioan.2.
5 lo inferius,non necesse habetis inquit,vt aliquis vos doceat,sed si-
cut vnctio docet vos de omnibus,manete in eo,& Paulus ad Phi- Philip.3.
lippen. Si quid aliter sapitis inquit, Deus vobis hoc reuelabit.
Atq; hæc erit scientia Domini,qua replendam, operiendamq; fo
re terram(hoc est homines in terra degentes,& vniuersos filios Ie Esa.11. &
rusalem doctos a Dño)prædixit Esaias. Iam vero ex tanta scientię 54.

diuinæ

diuinæ abundantia, ille oriri videtur fluuius, qui ex throno agni 1
manans mediam præter fluit ciuitatem, fluuius nimirum gratiæ
& pacis, quem se in Ierusalem tam copiose immissurum apud Esa
Esa. 60. iam promittit Dominus, vt portæ illius claudēdæ numquam sint,
quod etiam affirmat Ioannes. Ac tum illud quoq; futurum credi-
mus, quod hactenus quamuis promissum, nunquam tamen fuit
præstitum: nempe, vt nulla gens contra gentem leuet gladium, ne
Esai. 2. què homines vltra exerceantur ad prælium. Vt nulli occidantur
in mōte sancto Domini, hoc est, in Ecclesia, nulli ve noceatur. Quę 2
omnia in hoc mundo complenda fore, saltem iuxta sensus mysti-
cos non negat Hieronymus, quum hos locos interpretatur. Et vt
aliquando nostram hanc sententiam confirmandi finem faciam
(quando non suscepi singula, quæ de statu illo extremo apud Ioá
nem, & Esaiam reliquosq; prophetas dicuntur, expendere myste-
ria) tunc demum gloriosa apparebit sponsa agni Ecclesia nullam
habens maculam, aut rugam. Tūc tota pulchra & immaculata suo
sponso merito commendabitur, quum ingens illa immaculatorum
Apoc. 14. turba Ioanni præuisa sequetur agnum quocumq; ierit. Tunc de- 3
Esai. 24. & 25. structa illa carnali Ierusalem (vt destruendam fōre prædixit Esaias
Apoc. 18. quæ etiam sub Babylonis nomine a Ioanne destruenda prædici-
tur) cantabitur carmen hoc in terra Iuda, vrbs fortitudinis nostræ
Sion, saluator noster. Ponetur in ea murus & ante murale. Ape-
Esai. 24. rite portas, vt ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem, & reli-
qua, quæ capite vicesimo septimo canit Esaias. Quæ omnia, & mul
ta alia a prophetis & Apostolis dicta de Ecclesia ad statum beato-
rum, qui post vniuersale iudicium futurus est, referre, vt per mul- 4
tos referre video, hominum mihi videtur esse refugium, qui dum
nimis iniqui iudices in se ipsos sunt, tam fælicem Reipub. christia
næ statum in terris vnquam fore vt credant, in animum suum in-
ducere nequeunt: quem tamen a Deo constitui posse, non diffiten
tur: hos fortassis æquiores & faciliores habituri sumus, si vni ali-
cui ex grauissimis, & primarijs sacrarum litterarum interpretibus
nostram sententiam non improbari, doceamus: & qui cum ea 5
pugnare videntur, scripturæ locos nihil pugnare ostendamus: au-
diant igitur Hieronymum grauissimum, & pene solum prophe-
tarum interpretem, in sexagesimum Esaię caput, vbi eadem fe
re propheta ille, quæ Ioannes de extremo Ecclesie statu vaticina-
tur. Sunt, inquit Hieronymus, qui, hæc omnia, quæ nos post pri-
mum

1 mum saluatoris aduentum vsquè ad consummationem mundi, & ex
parte completa: & penitus explenda memoramus, futuro tēpore
præstolentur, quando sub intrante plenitudine gentium, saluan-
dus sit omnis Israel. Quorum nequaquam sententia reprobanda
est, dummodo spiritualiter complenda, & non carnaliter nouerimus.
Præterea idem Hieronymus locum illum Esaiæ sexagesimo Hiero. 60
capite, in quo ille eadē magnificentia & splendore, quo Ioannes, Ec- cap. Isaiæ.
clesię maiestatem describit verbis domini. Ecce ego sternam per or
2 dinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris &c. Sic enarrat. Ad
huc inquit loquitur ad Ecclesiam humilem prius, atq; pauperculā
quę non habet legem, nec prophetas, nec sermonem Dei, & tempe
state conuulsam huc instabilem, quæ multos seculi turbines susti-
nuerit, & inter varios idolorum fluctuat errores: quæ nullum ha-
buit consolatorem, & frustra omnem substantiam suam in medi-
cos perdidit, quod ipse veniat, ipse descendat, & ædificet in terris
cælestem Ierusalem, quæ in Apocalypsi Ioannis vocatur sponsa &
3 vxor agni, habens lumen simile lapidis preciosi: & reliqua in hāc
sententiam, quæ legere posit lector, & ibidem mysticas lapillorū
interpretationes cognoscere. Bernardus etiam sermone 27. In can
tica, hunc ipsum locum Ioannis de anima, quæ in hoc corpore cor
ruptioni obnoxio cælestem vitam agit, & in vniuersum de Eccle-
sia, quæ in terris more cælestium viuit, diserte interpretatur. No-
stra igitur sententia, qui hæc non carnaliter, sed spiritualiter fu-
tura contendimus, iudicibus Hieronymo & Bernardo reprobanda
4 non est, qui cum eadem fere atquè illi sentiamus, iam ab illis, aut
alijs doctis, & æquis iudicibus cum Iudæis, hebionitis, & cherintia
nis, quorum Deus venter est, quiq; ideo regnum carnale sub Mes
sia expectant, impietatis damnari non timemus, aut leuitatis cum
Papia, Hirenæo, Apollinario, Tertulliano, Victorino, reli-
quisquè chiliastis christianis Iudaizantibus, qui sanctos post-
quam resurrexerint, cum Christo mille annis in terra putant reg-
naturos: affluente scilicet vndiquè rerum copia incredibili, au-
5 reoquè sæculo feliciore, quam a poetis, aut alijs scriptoribus ce-
lebratum sit. Ecce videt Ioannes cœlum nouum, & terram no-
uam, & Paulus siqua inquit, in Christo, noua creatura: ve- Apoc. 21. 2. Cor. 5.
tera transierunt, facta sunt omnia noua. Videt Ioannes Ie- Apoc. 21.
6 rusalem nouam descendentem de cœlo, & Paulus nostra inquit Philip. 3.
conuersatio in cœlis est. Et accesistis inquit Hebræis, ad Ie- Hebr. 12.
rusalem

rusalem cælestem Ecclesiam primitiuorum in cælis conscriptorum 1
Apoc. 21. & animas iustorum perfectorum. Videt Ioannes tabernaculum,
vbi Deus habitet vna cum hominibus, ex lapidibus preciosis con
Zach. 9. structum, et duodecim lapidibus preciosis nominibus duodecim
1. Pet. 2. Apostolorum inscriptis fundatum, & Zacharias lapides viuos ele
uandos prædicit super terram. Et Petrus christianos, adquos scri-
Ephe. 2. bit, super Christum lapidem viuum a Deo electum, velut lapides
viuos super ædificari, & ex ipsis spiritualem domum construi do-
cet, & Paulus Ephesios scribit super fundamentum Apostolorū, 2
& prophetarum coædificari, ipso summo angulari lapide Christo
Apoc. 11. Iesu, in templum Dei, & habitaculum spiritus sancti. Ioannes au-
dit voces magnas in cælo dicentes, factum est Regnum huius mū
di Domini nostri Iesu Christi, & Regnabit in secula seculorum: &
cum eo & ciues nouæ vrbis Ierusalem regnaturos in sæcula sæcu-
lorum. Quin & viginti quatuor seniores audit affirmantes, se su-
per terram regnaturos, quos agnus Regnum, & sacerdotes Deo fe
Apoc. 5. cerit, & Petrus vos inquit, genus electum regale sacerdotium, gens 3
1. Pet. 2. sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius, qui de
tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Et Paulus inquit
Hebræis, itaq; regnum immobile suscipientes habemus gratiā per
Heb. 12. quam seruiamus placentes Deo cum metu, & reuerentia. Iam er-
go cum tam belle per omnia conueniat Ioanni cum Zacharia,
Petro, & Paulo, quos citra controuersiam de Ecclesia in castris ad
huc huius mundi militante loqui certum est, neminem iam (vt pu
to) hæc nostra offendet sententia. Nempe quæ Ioannes de noua vr 4
be Ierusalem sibi visa narrat, de eadem quoq; Ecclesia esse accipien
da. Sed dicat aliquis, si vis offendi neminem tollendi prius sunt ti-
bi, qui restant scrupuli. Et quidem certe diuino fretus fauore eos
me sublaturum spero, qui insigniores videntur, & plus negotij ex
hibere lectori: quibus sublatis, reliquos; siqui supersint, quiuis fa-
Apoc. 21. cile diluat. Ac primum quidem, quod Ioannes audiat vocem de
1. throno dicentem, mortem vltra non fore, neq; luctū, neq; clamorē,
2. neq; dolorem. Deinde quod affirmet ciuitatem illam non indi- 5
3. gere sole neq; luna. Præterea nullam ibi fore noctem, neq; vllū tē
4.
5. pus, item quod non intrabit in eam quicquam coinquinatum
aut abominationem faciens, & mēdacium. Insuper ciues eius vr-
bis regnaturos fore in sæcula sæculorum, cum tamen idem dicat,
Apoc. 8. aperto septimo sigillo, sub quo admirandum hunc Ecclesiæ statū

nos

1 nos constituimus, silentium factum esse quasi mediæ horæ, quibus verbis breuissimo tempore duratura pax & tranquillitas promittitur, vt omnes interpretantur. Postremo quod proprie ad præsens pertinet institutum, parum deferre videmur In primis sancto sanctorũ Christo, deinde eiusdẽ matri Mariæ virgini, quæ prima gratiam apud Deum inuenit, Tum Apostolis, qui primitias (hoc est, optima Spiritus Sancti dona) habuerunt, quum perfectiorem aliquem Ecclesiæ statum constituimus, quam sub Rom. 8.
2 illis habuerit. Primum ergo scrupulum sic diluendum putamus, vt eadem figura hoc dictum sit Ioanni, qua Augustinus duodecimo libro de ciuitate Dei capite sptimo eidem dictum putat vicesimo capite Apocalypsis, Alligatum fuisse Satanam, vt non seducat amplius gentes. Nimirum, quemadmodum Ante Christi mortem, perquam deletum fuit peccatum, & in ducta fuit iustitia sempiterna, seducere ille solebat. Quæ eadem est illius loci in eodem libro capite duodecimo interpretatio, Neque locus inuen Aug. ciui. lib. 20. ca. 7. Apoc. 7.
3 tus est eorum scilicet draconis & Angelorum eius, in cęlo idest in Ecclesia. Quomodo etiam Hieronymus illud Ezechielis dictum interpretatur de Tyro, Nec ædificaberis vltra, nempę, quod non sit vltra futura Regina populorum, nec proprium habitura Imperium, vt habuit sub Hyram, & ceteris Regibus, antequam a Nabuchodonosor euerteretur. Nam alioqui, testatur Hieronymus vrbem illam Phęnicis fuisse nobilissimam & pulcherrimam. Sic ergo & nos hoc loco accipere possumus dictum hoc, vt post Hiero. in Ezechie. cap. 26.
4 interfectum Antichristum, & confirmatam in vniuerso orbe per prædicationem Euangelij pacem, & ciuitatem Christianam, non amplius futura sit Mors, neque luctus, neque clamor, aut dolor. Hoc est, non amplius fore tales persequutiones, & cædes, reliquaque incommoda, qualia fuerint superioribus temporibus, sed tantam fore rerum humanarum tranquillitatem, quantam huius vitæ conditio ferre potest. Vt iam hic visenda sit quædam species quamuis imperfecta, futuri status beatorum in cælo. Quibus hęc
5 omnia perfectissime, plenissimeque præstanda sunt. Sic enim quęcumque admiranda legimus de ciuitate hac cœlesti Ierusalem, accipienda sunt, vt quæ significent ipsius fęlicitatem, sit superiorum temporum conditionẽ superare, vt ingens argumentũ esse possint & vt velut tabella quædam miro artificio depicta, quæ nobis supernæ illius beatitudinem ad viuum exprimãt. Immo vero inqua

haud secus, quam in filia non dum plane adulta mores, & inge- 1
nium generosæ Matris possimus contemplari, ita tamen, vt multum adhuc, & multa in filia quantumuis formosa, & liberaliter educata, desiderentur: quæ tamen in Matre omni ex parte beata insint plenissime. Hunc vero esse morem scripturæ sanctæ annotauit Hieronymus in Danielem, vt futurorum veritatem præmittat in typis, iuxta illud quod de Domino saluatore in septuagisimo Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis: & tamen omnia, quæ de eo dicuntur Salomoni non valent conuenire. Ne- 2
que enim permansit cum sole, & ante lunam generationis generationum, Neque dominatus est a Mari vsque ad Mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes seruierunt ei, Neque ante solem permansit nomen eius, nec benedictæ sunt in eo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem, & quasi in vmbra, & imagine veritatis, in Salomone præmissa sunt, vt in Domino Saluatore perfectius implerentur. Hæc Hieronymus, quibus consentit Au- 3
gust. de Ciui. in lib. 17. cap. 8. 9. 12. 13. 16. Quorum nos sententiam exemplis ex ipsa re, quam præ manibus habemus, natis, possumus confirmare. Quod Psalmus quadragesimus quartus canticum amatorium conscriptum sit Dauidi ad celebrandas nuptias, & amores filij sui Salomonis, & filiæ Pharaonis, qui tamen soli Christo, & eius Ecclesiæ, quorum illi typum gesserint, omni ex parte possit conuenire. Nec enim Salomon Deus fuit, aut vt illi Dei appellatio tanquam Iudici, de more scripturæ, quæ iudi- 4
ces Deos appellat, conuenire possit, At vero sedem eius, aut regnum in sæculum seculi mansurum fore, quod breuissimum fuisse constat, nemo dixerit. Nec filij filiæ Pharaonis Principes constituti fuerunt super omnem terram, quæ tamen futura canit ille vates. Quin & hoc ipsum canticum, in quo versamur, communis est sententia eodem spectare, quo prædictum Psalmum, quod tamen multa habet, quæ nulla ratione illis sponsis, sed soli Christo & Ecclesiæ possint conuenire. Cum ergo hunc morem Ioanni 5
in præclara illa descriptione Ierusalem obseruatum fuisse videamus, nemo a nobis exigat, vt omnia, quæ illic dicuntur Ecclesiæ quantumcunque præcellenti, quam diu in hoc sæculo futura sit, omni ex parte accommodemus. Sed eo nostro contentus esse debet officio, si velut typo, & figuræ cuidam, futuræ olim in cælo beatissimæ

1 tissimæ ciuitatis statum, quantum figuræ fert natura, Ecclesiæ extremis temporibus futuræ congruere posse ostendamus. Quomodo quæ primo loco velut incredibilia, & ab omni huius vitæ statu aliena obiecta sunt, congruere proxime ostendimus. Et denique sic intelligimus dictum Ioanni, in Ierusalem illa noua non amplius fore, mortem neque luctum, neque clamorem, sicut vaticinatus fuit Isaias. cap. 11. & 65. Fore, vt in monte sancto Dei, & in Ierusalem nemo occidat, Aut noceat, nec in Ierusalem exaudia-
2 tur vox fletus, aut vox clamoris, quæ etiam de prima resurrectione interpretari a fide Ecclesię non ab horrere auctor est Hieronymus in eum locum. cap. 65. Et non audietur in ea vltra vox fletus &c. Qua etiam ratione quod secundo loco obiectum fuit, dilui potest. Nempe, tantam fore olim in vniuersa Ecclesia Dei, & omnium quæ de Deo scire hominib⁹ necessum erit, cognitionem: vt quantum ad ea attinet, nemo doctoris operā sit desideraturus, sed solo vnctionis copiosissimæ beneficio, quemadmodū iam olim
3 contigisse, ex Ioanne retro ostendimus, perse omnia omnes sint assequuturi, & si longe aberit a cognitione beatorum, quantum maxime referet. Sic etiam & quæ tertio loco difficultatem facere videbantur, explanari possunt. Noctem ibi nullam fore, nempe ignorantiæ, & omnium hæresum atque errorum tenebras, quæ antea homines vexauerint, ad præsentiam tantæ lucis Christi, & cognitionis eius, quam ipse copiosissimam tūc est in suam Ecclesiam diffusurus, fore discussas. Quod Isaias dixit operiendam fo- Esai. 11.
4 re terram scientia domini, velut aquis maris. Nec tamen ideo credimus nullum tum fore Christianis doctorum vsum: non minus quam, quum illud Ioannes scriberet. Erit præterea tanta veritatis & spiritus in vniuersam illam ciuitatem effusa copia, vt adeo perfecte in spiritu, & veritate ciues illi Deū adoraturi sint, vt quēadmodū fore Christ⁹ prędixit, nec mōtē Samarię, nec tēplū Ierosoly- Ioan. 4.
mitanū adorādi gratia adire op⁹ habeāt, sed adeo familiarē, & vbique pręsentē Deū sint deprehēsuri, vt vbiq; ipsum sūma religione
5 colere possint, & venerari, vt olim sub apostolis fecisse christianos testatur Paul⁹, quū Corinthios salutat in hūc modū. Paul⁹ vocatus apostolus Iesu Xpi per volūtatē Dei, & Sosthenes frater, Ecclesiæ 1. Cor. 1.
dei, quę estCorīthi, Sāctificatis in Xpo Iesu vocatis sanctis, cū oīb⁹ qui īuocāt nomē dñi nr̄i Iesu Xpi in omni loco ipsorū & nr̄o. q̄ n̄ nō tollit, quin tū futura sint tēpla, vt tēporib⁹ Apostolorū, quū hęc

Paulus ſcriberet, fuiſſe loca orationi dicata Eccleſiaſtici teſtantur 1
annales. Atque ita quartus ſcrupulus ſublatus videri poteſt. Quo
modo etiam & quintus tolli poſsit. Vbi enim tanta erit eius vrbis
ciuibus cum Deo familiaritas, aut nullus patebit ad eos aditus
abominandis, grauique aliquo ſcelere, pernicioſo ve mendacio con
taminatis hominibus, aut non erit tanta eorum frequētia, quanta
antea fuerit. Et qui deprehenſi fuerunt, ſtatim tollēdi ſint: vt olim
ab illo ſancto ſodalitio, & iam tunc inchoata hac ſancta ciuitate
ſublatos fuiſſe Ananiam & Saphyram in actis legimus. Nam ali- 2
quas ſemper fore priſtinarū ſordium reliquias poſt ſublatum An-
tichriſtum, & eius ſceleratam factionem, & in repurgādo orbe per
Eze.39. petuo occupādos fore ſanctos, illud Ezechielis oraculum indicat.
Et erit in die illa, Dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in
Iſrael, vallem viatorum ad orientē maris, quæ obſtupeſcere faciet
prætereuntes. Et ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius,
& vocabitur vallis multitudinis Gog. Et ſepeliet eos domus Iſrael,
vt mundent terram menſibus ſeptem. Sepelient autem eos omnis 5
populus terræ. Et erit eis nominata dies, inqua glorificatus ſum, ait
Dominus Deus. Et viros iugiter conſtituent luſtrantes terrā, qui
ſepeliant, & requirant eos, qui remanſerint ſuper faciem terræ,
vt emundent eam. Poſt menſes autem ſeptem quærere incipient.
Et circumibunt purgantes terram. In hoc enim tota tunc occu-
pabitur domus Iſrael, Hoc eſt, tota illa ſanctorum multitudo,
tam eorum qui per carnalem propagationem ex Iſrael genus du-
cent, & eius fidem ac mores imitabuntur, quā qui fide tantum & 4
moribus Iſraelem referent, vt homines illos, qui de factione An-
tichriſti poſt illius interitum ſuper fuerint, puritate vitæ ſuæ, &
doctrinæ ab erroribus, & vicijs quæ ab Antichriſto contraxerint,
ad fidem Chriſti, & Baptiſmi puritatem perducant: Atque ita
cum Chriſto eos ſepeliant, & terram mundent. Qui vero reſipi-
ſcere nolent, ſed ſcelerum impunitatem ſibi pollicentes, quod
videant, poſt interemptum Antichriſtum ſe pace frui altiſsima,
ſanctis benemonentibus parere contemnent, & eorum neglectis 5
conſilijs, genio tantū indulgebunt, hi demū erunt, de quib' Paul'
hæc prædixit, quū dicēt homines pax, & ſecuritas, tunc repētinus
eis ſuperueniet interit', ſicut dolor in vtero habētis. Et Chr̄s apud
Lucam, ſicut inquit factū eſt in diebus Noe, ita erit in diebus filij
hominis. Edebāt, & bibebant, vxores ducebāt & dabāt ad nuptias
vſque

1 vſque in diem, qua intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, &
perdidit omnes. Similiter, ſicut factum eſt in diebus Lot edebant
& bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant,
qua die autem exijt Lot a Sodomis pluit ingnem & ſulphur de
cælo, & omnes perdidit: ſecundum hæc erit, qua die filius hominis
reuelabitur. Iam qui penultimo loco in ſpeciem pugnantes
loci propoſiti ſunt, vt conciliari poſsint, paulo altius repetenda
nobis eſt hac de re diſputatio. Ac primum quidem illud nobis pro
2 bandum eſt, Ante turbulenta, & infœlicia Antichriſti tempora
ſedatum fore orbem, & pacatis rebus omnibus, Eccleſiam a grauiſsima
perſequutione, quam a myſtico Antichriſto paſſa fuerit,
feriantem, in ſumma pace quieturam, conuerſa iam tum ad
fidem magna Iudæorum multitudine, quod præludium ſeptimi
ſtatus Eccleſiæ futurum putamus. Id vero ex illo Ezechielis loco Eze. 38.
manifeſtum videtur, vbi inducitur dominus Antichriſtum ſub
nomine Gog alloquens in hæc verba, innouiſsimis annorum ve-
3 nies ad terram, quæ reuerſa eſt a gladio, & congregata eſt de populis
multis ad montē Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter: Hæc de
populis educta eſt, & habitabunt confidenter vniuerſi. Aſcēdens
autem quaſi tempeſtas, venies quaſi nubes, vt operias terrā tu, &
omnia agmina tua, & populi multi tecū. Hæc dicit dominus De⁹,
in die illa aſcendent ſermones ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationem
peſsimam dicens, Aſcendam ad terram ſine muro, veniam
ad quieſcentes habitanteſq; ſecure: oēs habitāt ſine muro vectes, &
4 portæ non ſunt in eis. Et quæ ſequuntur. Ioannes etiam in eandem Apoc. 20.
ſententiam inquit. Et quum conſumati fuerint mille anni, ſoluetur
Satanas de carcere ſuo, & exibit, & ſeducet gentes, quæ ſunt
ſuper quatuor Angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos
in prælium: quorum numerus eſt ſicut arena maris, & aſcenderunt
ſuper latitudinem terræ, & circumierunt caſtra ſanctorum,
& ciuitatem dilectam &c. Perſequutionem autem, quæ hanc pa- Matt. 24.
cē præcedet, prędicare videtur Chriſt⁹ apud Mattheū, quū inquit
5 cōſurgēt gens in gētē, & regnū in regnū: & erūt peſtilētię, & fames
& terremotus per loca. Hęc autē omnia initia ſunt dolorū. Quæ po
ſtrema verba ſignificant, maiora multo in vniuerſum orbem ventura
fore mala. Nulla autem maiora, quam quæ ſub Antichriſto
accident, creduntur futura. Pax autem hanc tribulationem ſequutura,
ſignificari videtur ibidē, his verbis, & prædicabitur hoc

Euangelium regni in vniuerſo orbe. Ideo enim poſt expoſitā perſequutionem ſubiungit Chriſtus futuram per vniuerſum orbem Euangelij prædicationem. Tam generalis namque prædicatio pacata requirit tēpora, quod etiam indicat locus ille Apocalypſis capite ſeptimo. Et quū loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, Ego ſcripturus eram inquit Ioannes, & audiui vocem de cœlo dicentem mihi, ſigna, quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere. Hæc enim verba ſignificant prædicatores, qui futuri ſunt tempore illius perſequutionis, Deo inſpirante, & interius ádmonente, intellecturos, non eſſe late ſpargendum verbum Dei durante ea perſequutione, & hominum improbitate, Sed parcius eſſe prædicandum habito delectu locorum, & perſonarum. Ea vero tranſacta, iubetur Ioannes deuorare librum, & in perſona eius dicitur prædicatoribus, qui tunc ſunt futuri, oportet te iterum prophetare, hoc eſt, prædicare Euangelium gentibus, & populis, & linguis, & Regibus multis. Atque hoc eſt quod Chriſtus ait, Et prædicabitur Euangelium Regni in vniuerſo orbe. Per eam vero prædicationem feriante iam mundo a bellis ante aduentum Antichriſti, conuerti incipiet ad Chriſtum vniuerſus orbis. Iam vero, quamuis contenti eſſe potuimus communi doctorum ſuffragio, qui tam apud Ezechielem, quam apud Ioannem appellatione Gog venire Antichriſtū aiunt, vt tamen illorum quoque tollatur ſcrupulus, qui inde perſuaſi contendunt, aliam ſub Gog & Magog extremam inferendam eſſe Eccleſiæ tribulationem, propterea quod in loco a nobis ſuperius citato ex Ezechiele populo Iſraelitico bellum, & maximam cladem illaturus prædicitur, cum tamen Antichriſto adhæſuros fore Iudæos ex illis verbis Chriſti ab omnibus catholicis creditū ſit, ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis, ſic illis ſatisfaciendum putamus. Conuertendos quidem ante aduentum Antichriſti multos Iudæos: & contra hos, & eos qui ad ſpiritualem Iſraelem pertinent, gētiles tum factos Chriſtianos, & contra montem Iſrael, hoc eſt contra Eccleſiam vniuerſam, pugnaturum Antichriſtum: Multo plures vero in ſua impietate vſque ad impuriſsimi illius Tyranni tempora permanſuros, illum que pro Meſsia ſuo & Rege expectatiſsimo recepturos: quorum ille, & multarum nationum opera ciuitatem ſanctam ſit oppreſſurus, & miſerrime afflicturus. Quin & fortaſsis multi ex ijs, qui paulo

1 paulo ante aduentum Antichristi Christum receperint, ad illum sunt defecturi. Quod illa verba apud Danielem significare videntur, filij quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruant. Adde, quod nullum post Antichristum contra Ecclesiam surrecturum esse Regem, probat ille locus apud Danielem apertissime, vbi postquam ostensum est, sublatum fuisse Regnum Antichristi, hæc subiungit Angelus, & iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispe- Dani.11.
2 reat vsque in finem. Regnũ autem, potestas, & magnitudo Regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum altissimi: cuius Regnum, Regnum sempiternum est: & omnes Reges seruient ei & obedient. Iam & illud probare aggredimur, post casum Antichristi, & Meretricis illius magnæ Babylonis omnium scilicet Impiorum, pacata rursum fore omnia, & pacem reddendam esse vniuerso orbi, omnesque Iudæos ad Christum conuertendos. Id vero ex testimonio proxime adducto manifestum est:
3 Et ex illo Ezechielis oraculo, Ecce ego assumam filios Israel de Ezec.37.
medio nationum ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam: & faciam eos gentem vnam in terra in montibus Israel, & Rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo Regna: neque polluentur vltra in idolis suis, & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis, in quibus peccauerunt, & mundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et seruus meus Da- Iuxta Hebræũ est, transgressionibus.
4 uid Rex super eos. Et pastor vnus erit omnium eorum. In iudicijs meis ambulabunt, & mandata mea custodient, & facient ea. Et habitabunt super terram, quam dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres vestri: & habitabunt super terram ipsi, & filij eorum vsque in sempiternum, & Dauid seruus meus Princeps eorum in perpetuum. Et percutiam cum illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. Et fundabo eos, & dabo sanctificationem meam in medio eorum in sempiternum, Et tabernaculum
5 meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Hoc Io.10.
autem est quod Christus dixit, erit vnus pastor, & vnum ouile. Et quod in Apocalypsi Ioanni ostenditur, tabernaculum Dei Apoc.19.
cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus: & absterget Deus omnem lachrimam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque

luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. Huius porro pacis 1
meminit Christus apud lucam in hunc modum, sicut factum est
inquit in diebus Noe, Ita erit in diebus filij hominis. Edebant,
Luc. 17. & bibebant vxores ducebant, & dabant ad nuptias vsque in
diem qua introiuit Noe in arcã, & venit diluuiũ, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot, Edebant, & bibebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant: qua die autem exijt Lot a Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes
perdidit: secundum hæc erit, qua die filius hominis reuelabitur. 2
Et Paulus ad Thessalonicenses, dies inquit Domini sicut fur in
1. Thes. 5. nocte veniet. Quum enim dixerint homines, Pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Non ergo illico post casum Antichristi nullo dato orbi respirandi spatio, ad iudicundum, vt multi putant, venturus est Christus. Tempus porro, quo duratura sit pax illa, Iudæi & Christiani Iudaizantes, quos retro Chiliastas appellauimus, Mille annorum fore putauerunt,
vnde spirituales qui rectius sentiunt, χιλιαστὰς Græca voce, quæ 3
Latinis Millenarios sonat, eos appellarunt. Recentiores quidã in eundem Apocalypsis locum, vt illi, impingentes, non quidem mille annos, sed tamen longo tempore, quamuis ipsis incognito, quod millenario numero designatum volunt, duraturam fore contedunt. Sed horum coniecturam, & opinionem omnino infirmat
Matt. 24. illud Christi oraculum apud Mattheum, Statim autem post tribulationem dierum illorum (tribulationem vero quæ sub Antichristo fuerit significari certum est) sol obscurabitur, & luna non da- 4
bit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cęlorum con mouebuntur: Et tunc videbunt signum filij hominis in cęlo. Et tunc plangent omnes tribus terræ: Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cęli cum virtute multa, & Magestate. Sũt qui existimant, quadraginta quinq; dies dumtaxat intercessuros inter mortẽ Antichristi, & secundũ aduentum Christi, quũ veniet iudicaturus orbẽ. In qua sentẽtia videtur fuisse Hieronymus: qui
interpretans illum Danielis locũ, beatus qui expectat, & peruenit 5
ad dies mille trecentos triginta quinque. Beatus inquit, qui interfecto Antichristo, dies supra numerum pręfinitum, quadraginta quinq; præstolatur: quibus est dominus atq; saluator in Magestate venturus. Per præfinitum vero numerum, dies mille ducentos nonaginta ille intelligit. Nempe tres annos cum dimidiato. Quo

toto

1 toto tempore dicitur Antichristus sublaturus de Ecclesia iuge sacrificium. Quibus absolutis ille male peribit. Ex quo numero super sunt quadraginta quinq; dies. Quare autem post intetfectionem Antichristi Quadraginta quinq; dierum silentium fit, diuinæ scientiæ est. Nisi forte dicamus, Dilatio Regni, sanctorum patientiæ comprobatio est. Non nulli coniectant, hos dies concedendos esse mundo velut inducias, & resipiscendi spatium ijs, qui partes Antichristi sequuti fuerint. Ego vero propter admi-
2 randam dierum illorum fœlicitatem, quæ infelicitatem præcedentium temporum sequutura est, Beatos illos a Daniele prædicari existimauerim, quibus dies illos videre contigerit. Verum non proprie sumendum esse hunc numerum dierum, verba illa Ezechielis subindicant, quibus prædicit Dominus, terram post cæsum Gog, & eius exercitum septem annis, & septem mensibus fore a cadaueribus, & ossibus mortuorum repurgandam. Quod tempus quadraginta quinque dierum spocium longe ex- Ezec. 39.
3 cedit. Quam obrem Alij diem pro anno positum existimant, vt intelligamus totum illud spatium quadraginta quinque annorum fore tempus, quo pax illa durabit. Quod spatium satis conuenire videtur cum spacio illo, quo silentium aperto septimo sigillo extitisse affirmat Ioannes, quasi mediæ horæ. Nam satis conueniens videbitur proportio temporis quasi dimidiatæ horæ, & quadraginta quinque annorum cum mille annis, si aduerterimus, mille annos pro vna tantum die æstimari apud Deum. Vnus dies Apoc. 8.
4 apud Dominum inquit Petrus, sunt Mille anni, & Mille anni sicut dies vnus. Tum vero ea proportio maxime quadrabit, si quasi dimidiatam horam diei, quæ pro mille annis æstimatur, sumamus, vt dies nocti opponitur eidemq; æqualis est. Cuiusmodi sunt oẽs dies in situ sphæræ recto sub æquinoctiali. Si enim mille annos in duodecim partes ęquales, velut diẽ in. 12. partiaris horas, singulis partibus octoginta quatuor annos & duos dies naturales cum tredecim horis, inuenies respondere pro hora vna: & . 42. 2. Petri. 3.
5 annos, cum die vna naturali &. 6. horis cum dimidiata, pro dimidiata hora, qui annorum numerus ad numerum dierum apud Danielem fere accedit. Vt intelligere possimus, silentium apud Ioannem quasi mediæ horæ, hoc est, paulo admodum maius media hora fuisse. Nẽpe quod dimidiatam horam vna decima quarta ipsius parte non plene excesserit. Quod si rem ad calculum adeo re-

ligiose non exigamus, vt non esse exigendam in scripturis vel ex 1
eo constat, quod sæpe inuenias scriptores sacrarum literarum certum tempus non definire, quemadmodum Ioannem eo loco, & alibi sæpe fecisse videmus, eo calculi tędio liberati quadraginta quinque annos per totidem dies apud Danielem designatos cum spatio illo dimidiatæ horæ congrue admodum poterimus accommodare. Vt ergo ad propositam quæstionem iam accedamus, dicim⁹, sanctos illius ciuitatis ciues quadraginta quinq; annis regnaturos
cum Christo in terris: & quia initam cum illo societatem & reg- 2
num continuaturi sunt, ac perfectius sine fine regnaturi, quũ rapti fuerint in nubibus obuiam Christo in aera ad iudicandum ve-
1.Thess.4. nienti, sic semper (vt Paulus inquit) cum Domino erunt: & in se-
Apoc.22. cula seculorum (quemadmodum, Ioãnes scriptum reliquit) regnabunt. Deniq; vt postremæ quæstioni, quæ ad nostrum proprie pertinet institutum, aliquando respondeamus, primum agnoscimus Christum sanctum sanctorum, Deum & hominem, regem regum,
& Dominum dominantium, caput vniuersæ Ecclesiæ, fundamen- 3
tum primarium, & lapidem angularem, in quo omnis ædificatio cõ structa crescit in templum sanctum in Domino, in habitaculum Dei in spiritu sancto: & ipsum deniq; tanquam Ecclesiæ, & rerũ omnium auctorem, & instauratorem colimi⁹, ac veneramur: & proxime post Christum loco eiusdem matrem Mariam virginem illam omnibus numeris absolutam, totius vniuersitatis Reginam augustissimam: Agnoscimus etiã Apostolos primarios duces, & sum
mos secundũ Christum & Mariam constitutos fuisse Principes su 4
per omnem terram: nimirum, Ecclesiæ vniuersum orbem comprehensuræ rectores, omnibus prælatos & præfectos: atq; eisdem primitias spiritus datas fatemur. Nempe, excellentissimorum quorũ cumq; mysteriorum fidei cognitionem, adeoq; eximia charismatum omnium spiritualiũ ornamenta, vt cũ alijs eius generis ornamentis, quæ reliqui accepturi essent, collata, velut primitiæ frugũ agri feracissimi cum reliquis eiusdem agri frugibus collatæ, sint æ
stimanda, & illis tanquam præstantiora, præferenda: vt primitię re 5
liquas eiusdem agri fruges præstare solent. Quin & eosdem ciuitatis illius nouæ Ierusalem fundamenta esse, quibus tanquam maximis, omniumq; firmissimis ædificij partibus altissimi alli longissi-
Ephe.3. miq; nituntur muri. Item & luminaria mundi clarissima, quarum vnum illud dese sic loquitur, mihi inquit, omnium sanctorum minimo

1 nimo data est gratia hæc ingentibus, Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi: & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramen ti absconditi a sęculis in deo, qui omnia creauit, vt innotescat prin cipatibus, & potestatibus in cælestibus, per Ecclesiam multi for- mis sapientiæ Dei. Ex quibus verbis intelligimus, Apostolos non solum reliquis hominibus, sed etiam Angelis præluxisse, & per eos quemadmodum interpretantur Chrysostomus & Hieronym⁹, illos fuisse edoctos: quamuis hoc Thomæ aquinati & plerisq; alijs
2 non probetur. Nos vero grauissimorum virorum nixi auctoritate eodem ordine, quo illi habuerunt, Apostolos habemus, semperq; habituri sumus. Tantum abest, vt illis parum deferamus. At vero quod septimum, & Extremum Ecclesiæ interris futurum statum omnibus alijs, atq; adeo illi, in quo Christ⁹ ipse inter homines ver satus est, perferamus, Non statim Christo, aut eius matri Aposto- lis ve, parum deferre cuiq; videri debemus. Nec enim quenquam sanctorum septimi status, aut septimum statum cum illis, sed hūc
3 ipsum statum cum reliquis pręcedentibus conferimus. Nec omni ex parte a septimo sex priores superari asserimus: quinimo ipsum a cæteris quadam tenus superari. Primum enim præsentia Christi, prædicatio & victoria, quam ille de mundo, peccato, & Dæmone reportauit, & per Apostolos prosequutus est, omnium maxime nobilitauit. Id quod resignato primo sigillo vidit. Io: quum ait, vidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat ar- cum & data est ei corona: & exijt vincens vt vinceret. Secundus Apoc. 6.
4 crebris martyrum victorijs sub Etnicis insignis fuit. Fuit enim se culum illud maxime sanguinarium & cruentum, quod aperto se- cundo sigillo Ioanni ostenditur sub ænigmate equi rufi, & sesso- ris eius, cui magnus datus sit gladius. Tertius maximo doctorum sacrorum prouentu insigniter floruit, quibus perpetua cum hære ticis, & cum Arrianis præsertim, pugna fuit. Ceu cum equo nigro & perniciosis erroribus tenebricoso, cui insidere diabolus videtur Ioanni, resignato tertio sigillo. Neq; hoc sæculum victorijs marty-
5 rum caruit. nimirum, hæreticis in catholicos sæuientibus. Habuit quartus Monachos & Anachoritas per multos, qui sua integrita- te, & puritate simulatam, & tetricam hypocritarum conuicerunt sanctimoniam: & maxime sergij impijssimi illius Monachi, cuius opera & consilijs vsus impurissimus Mahometes impiam legem condidit, & maximas clades, ingētiaq; Ecclesiæ intulit mala. Quod

mysterium

mysterium reuelatur Ioanni aperto quarto sigillo. Ecce inquit equus pallidus,& qui sedebat super eum nomen illi mors,& inferius sequebatur eum. Et data est illi potestas super quatuor partes terræ,interficere gladio,fame,& morte & bestijs terre. Nam pestis illa in vniuersum orbem longe lateq; grassata est, & grassatur perpetuo. Quintus,sanctis cænobitarum institutis in clаruit,& insignes sanctitate,& prædicatione viros permultos tulit : qui ingenti zelo,& nemesi concitati hominium vicia acerrime carperent:quiq; indigne ferentes perditis hominium moribus, & quotidie increscente humana impietate,asiduas Deo inferri injurias, instare vltorem iudicem a tergo Deum admonendo,cui peccatores grauissimas pro admisis daturi essent pęnas,ad meliorem mentem quam plurimos reuocarint. Inter quos longe ante celluerunt clarissima illa duo mundi lumina Franciscus & Dominicus, viri inculpatæ vitæ,& quemadmodum de Philippensibus scribit Paulus,simplices filij Dei,verbum vitæ continentes in medio nationis prauæ atquę peruersæ,sicut luminaria in mundo nobis præluxere. Et qui inducias,ac resipiscendi spatium mundo impetrare potuerunt a Christo,quem aliquando viderunt pertęsum hominium impietatem, & impudentiam,se ad iudicium de omnibus hominibus constituendum,comparare. vt omnino agnoscas,hoc esse sæculum, quo resignato quinto sigillo,visæ sunt animæ interfectorum propter verbum Dei subtus altare voce magna clamare,vsq; quo Domine sanctus & verus,non iudicas,& non vindicas sanguinem nostrum de ijs,qui habitant interra? Habet etiam hoc seculum suos martyres, & sub finem suum per multos habiturus est,vt iam antea ostendimus,sub Antichristi ante ambulonibus. Sextus quoq; status sub Antichristo innumeros habebit martyres, vt ex reuelatione sexti sigilli præmonstratur. Et in maximis illis persequutionib⁹,(vt nobis iam ostensum est) velut aurum in fornace repurganda & renouanda est Ecclesia:vnde sæculum illud maxime illustrabitur, Omnia igitur superiora sæcula martyrum victorijs decorantur. Et primum quidem Christi,& Apostolorum præsentia,prædicatione,& victoria reliqua antecellit,secundum ingenti martyrum numero præceteris insigne fuit, tertium doctorum multitudine præstat, quartum quamplurimos integritate,& puritate vitæ insignes Monachos,& anachoritas tulit. Quintum multorum prædicatorum Nemesis nobilitauit. Sextum Ecclesiæ renouatio,& restitutio maxime

Philip. 2.

Margin numbers: 1 2 3 4 5

1 xime illuſtrabit. Verum enim vero his omnibus ſeptimum multis nominibus in vniuerſum præferimus. Primum quod tunc maxime deletum erit peccatum,& inducta per vniuerſum orbem iuſtitia ſempiterna: Quorſum venturum fore Chriſtum Danieli Angelus olim prænunciauit. Ille nãque erit populus, de quo apud Iſaiã Dominus Ieruſalem alloquens inquit, populus tuus omnes iuſti. Tunc omnes ciues Ieruſalem veræ pietati ſic operam dabunt, vt ex bonis eorum operibus quiuis cognoſcere poſsit, eas eſſe arbo- Eſai.6.
2 res, quas dominus ſuis plãtarit,& rigarit manibus: vnde etiam omnis ad illum redeat gloria. Illos enim apud eundem prophetam eodem loco ſic appellat Dominus, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Tunc Dei cognitione,& familiaritate maxima omnes illi fruentur ciues, quippe qui, illum habebũt doctorem. Ponam inquit Dominus vniuerſos filios tuos doctos à Domino. Tunc omnes Reges Chriſto parebunt,& ex eius præſcri- Eſai.54.
pto & legibus omnia gerent. Vbi pax erit altiſsima. Omnis bellorum,& perſequutionis ſublatus metus. Tunc in Chriſtum merito
3 illud cani poterit, te duce ſi qua manent Sceleris veſtigia noſtri, irrita perpetua ſoluent formidine terras. Siquidem vt inquit Ioãnes, Reges terræ afferent gloriam, & honorem gentium in Ieruſalem illam cœleſtem. Nec erit luctus, neque dolor, neque clamor, neque mors erit vltra. Sublato namque Antechriſto, eiuſq; deleto regno, ſublatum quoque fuerit omne impiorum regnum, omnis tyrãnis, atque omnis poteſtas. Solum manebit Chriſti regnum. Vniuerſi
4 orbis imperiũ ſolus habebit Chriſtus: quemadmodum Danieli ab Angelo prænuntiatum fuit in hanc ſententiam. In diebus inquit Daniel.2.
Regnorum illorum, ſuſcitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non diſsipabitur,& regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & conſumet omnia regna hæc,& ipſum ſtabit in æternum: ſecundum quod vidiſti, quod de monte exciſus eſt lapis ſine manibus & comminuit teſtam & ferrum,& æs,& Argentum, & Aurum. Admirandum deniq; hoc erit ſpecimen in terris
5 exhibitum abſolutiſsimæ illius in cęlo conſtituendæ Monarchiæ: In qua quemadmodum inquit Paulus, erit Deus omnia in omnibus. Vt ergo iuſtitia pręſtat fortitudinem, quod illa omni tempore ſit hominibus neceſſaria, huius vero ſublata iniuſtitia nullus ſit vſus, nec tamen inde fit, vt oẽs iuſti pręſtent fortes, ſic & extremus Eccleſiæ ſtatus, in quo non erit opus fortitudine contra perſequutores, 1. Cor. 15.

tores, superiores omnes facile vincet, nec tamen inde fit, vt qui hoc superioribus perferat, eius sæculi homines Christo, aut Mariæ virgini Apostolis veaut martyribus anteponat. Et perinde atq; melior est sanitas medicina: sic illud quoq; sæculum, quo nec ita redarguendi erunt hæretici a doctoribus, vt superioribus sæculis, nec hypocritæ ab anachoritis, nec renouatione indigebit Ecclesia, superioribus sæculis longe melius erit. Non tamen qui ita sentiat, ideo dici debet omnes eius temporis homines superiorum temporum hominibus meliores iudicare: non magis quam, qui bene valent, ipsis medicis præstare. Aliæ sunt singularium hominum conditiones, aliæ temporum. longius fortasis aucti sumus, dũ eximiam sponsæ pulchritudinem videre anteuertimus iam igitur ad institutam interpretationem redeamus. 2

Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium: & inspicerem, si floruisset vinea, & germinauissent mala punica. Nesciui, anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab. 3

Descenderat sponsa in hortum Nucibus, pomis, vitib' & malis punicis consitum: hæc omnia inuisura, & præsertim, vt inspiceret malos in conualli consitas, aut iuxta Hebræum בְּאִבֵּי הַנַּחַל plantas virentes iuxta torrentem, aut coram torrente, hoc est, in loco perquem decurrit aqua, vt etiam cõsideraret, an florerent vites, & an mali punicæ germinarẽt, aut vt ex hebræo vertere posis, an germinarent vites. & florerent mali punicæ. Verum dum inde redit, auditq; amplissimas laudes, quibus tum a sponso, tum etiam ab adolescentulis, Reginis & concubinis commendatur, ecce insperato, & subitario in vrbe oborto tumultu, grauissimaq; coniuratione cognita, intelligit se quæri ad necem: vnde conterrita, & conturbata instituit celeri sibi fuga consulere. Sed prius videtur cum sponso & sodalibus deliberare, & iuxta Hebræum, veniam, & fugiendi facultatem ab ipso petere. In Hebræo enim sic est, 4
נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב Hoc est anima mea posuit me vectarios populi mei principis. duę enim dictiones distinctę sũt Amminadib. & perditionem, mercabot Hebræis significantur celerrimi equi, quibus principes populi Israelitici vehebantur. Nam mulis, & asinis, ac iumentis reliquum vulgus vtebatur: significat 5

etiam

1 etiam, vt noster interpres vertit, quadrigas, aut currus, & sub his significatibus intelligimus, sponsam cogitare, vt aufugiat quam celerrime, instar vectariorum, aut quadrigarum, quibus vtuntur principes populi Ierosolymitani. Q. D. o sponse mi dilectissime, vosq; sodales meæ charissimæ, ego quidem certe vestris laudibus & encomijs mirifice delector. Verum aliud vobis nunc agendum est. quum enim descendissem in hortum meum. vt viderem malos in conualli sitas, vt etiam inspicerem, num vites germinassent, nū
2 etiam mali punicæ floruissent, ecce, longe præter spem, & expectationem meam, Nescio quomodo, ingens in vrbe excitatus est tumultus, & grauis in me extitit coniuratio, Quare si vobis ita videtur, & per vos licet, ego cogito me proripere, & celeri fuga rebus meis consulere. Noster interpres addidit propter, & illud, posuit, vertit inturbata est, vt sit sensus, vehementer hæreo, nec quid agere debeam, satis scio: propterea quod videam principes populi mei cōiuratos conscensis quadrigis me ad necem quærere. Iam ve
3 ro quod attinet ad sensus mysticos, per hortum meum Iudæos multis nominibus appositissime significari existimamus. Primum, quod quemadmodum nuces arbores in agro nullis conclusæ sepibus prætereuntium injurijs sunt expositæ, & ab omnibus fructus sui causa lapidum & perticarum ictibus impetuntur, sic etiam Synagoga ex quo tempore Christum interfecit, angelorum custodia destituta omnium nationum injurijs manet exposita, & prædę tradita. Quod ingens malum deplorans Dauid, vt quid Domine, in- Psalm.79
4 quit, destruxisti maceriam eius? sicut etiam nucis arboris fructus si computruerit, nihil esculentum habet, sed amara omnia, & læthalia (nam externum putamen imprimis amarum habet, vitę inimicum, deinde internum omnino insipidum & durum, ac proinde etiam noxium, deniq; nucleum putridum, quem ob putredinem gustare horrescimus,) sic etiam Synagoga amisso post interfectum a se Christum vitalis gratiæ spiritu, putris, & cariosa rabinos profert, vt nuces putridas sub externis ceremonijs, & impijs maiorum
5 suorum traditionibus, quibus obseruandis, vt Christus obijciebat, mandata dei transgrediuntur, quasi sub externo & amarissimo putamine, deinde subinterno, & lignoso, nempe sub lege durissima, quæq; spiritu destituta mortua sit & mortifera, nihil aliud quam putridos, & execrandos, ac detestabiles sensus thalmudicos pro læthali nucleo continens. Præterea, quod quemadmodum Agricola ab ea arbore nisi perticis, & lapidibus icta fructum

nullũ capit, sic olim Deus a Synagoga nisi prius grauissimis exer 1
cita persequutionibus, & in commodis, nullos fructus retulit. Cuius rei exemplis plena sunt sacra Biblia, & præsertim Psalmus ille elegantissimus, in quo Dauid in primis populi Iudaici ingenium
Psal. 77. suis belle depingit coloribus, & his præsertim versibus, generatio praua & exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. Quum occideret eos, quærebãt eum, & reuertebantur: & diluculo veniebant ad Deum. Et ne singula persequar. Nux arbor hoc habet proprium, vt quascunque 2
plantas sua vmbra contingit, male afficiat: atque steriles reddat. Id vero improbum arboris ingenium hoc elegantissimo distycho Ethnicus Poeta expressit.

Mesata ne lædam, quoniam sata lædere dicor.
Imus in extremo margine fundus habet.

¶Haud secus Iudæi improbo vitæ suæ exemplo, impiaque doctri 3
na eos, quibus cum versantur, maxime lædunt, nec fructus vllos Euangelicos ferre permittunt: dum somnia sua, impiaque suorum
Tit. 1. Rabinorum cõmenta suis familiaribus nituntur obtrudere. Quos ideo iam olim Paulus redarguendos esse admonuit. Sunt enim inquit, multi etiam inobedientes, vaniloqui, seductores, maxime qui de Circuncisione sunt: quos oportet redarguere. Qui vniuersas domos subuertunt docentes, quæ non oportet, turpis lucri gratia. Auarum sane, & odiosum genus hominum, qui fęnebrem quæ 4
stum in nos exercere, summam pietatem arbitrantur, ex sacris le-
Deut. 17. gibus illud suæ sacræ cupiditati prætexẽtes, Non fœneraberis fratri tuo; sed alieno. Nescientes, aut si id sciunt, se scire dissimulãtes, hoc auaris hominibus tanquam minus malum permissum fuisse, vt Impiorum hominum, inter quos tunc versabantur, exigendis vsuris in explebili cupiditati suæ satisfacerẽt, quod minus iniquũ videtur, quam si pios, quos fratrum loco habere oportet, fœnebribus morsibus absumerent. Alioqui dissimulare nequeunt, omnino 5
prohibitam sibi a Deo fuisse vsuram. Nec enim cuiquam permitit
Psal. 14. Dauid ascendere in montem Domini, aut in loco sancto stare, nisi ei dumtaxat, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera
Ezec. 18. super innocentem non accepit. Et dominus apud Ezechielem inter partes viri iusti, & quem ipse decreuerit eripere, vsuram non accepisse,

1 acepisse, numerat. Et tamen ex hoc populo (quemadmodum superius ostendimus) multi exacto mystico Antichristo, ad prædicationem Apostolicorũ prædicatorum conuertendi sunt ad Dominum: & fidem Christi amplexuri. Hos illi solicite reuisent, vt perspiciant, quantũ in doctrina Euangelica profecerint, perinde atque reliquas nationes, quę per vniuersum orbem Euangelium receperint, & in Ecclesia velut virentes plantæ in conualli, (Quippe, quæ humilis est, & per abiectionem sui depressa inter
2 superbos, instar vallis inter montes) & vites, ac mali punicæ, in siti fuerint: Queadmodum fecisse olim Paulum, & Barnabam, testatur Lucas in hunc modum. Post aliquot dies dixit Paulus ad Barnabam, reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Domini, quomodo se habeant. Quem autem superius dixit sponsa hortum sponsi, nunc appellare videtur hortum nucum per Synecdochem a parte totum, propterea quod, Synagoga cum conuersa fuerit ad Christum, in Act.15.
3 signem sit habitura locum in Ecclesia tanquam ipsius Mater. aut etiam propterea quod, præcipuam eius tunc sint curam habituri prælati, & doctores Euangelici. Sed interim dum suum hoc officium, & munus illi obibunt, Ecce longe præter spem irrumpente Antichristo, totus orbis concutietur: omnia sus deque ferentur, & miscebuntur, vndique ad falsam doctrinam, & paratam vim Pseudoprophetæ trepidabitur. Deficient a fide Christi quam plurimi, sed maxime Iudæi, qui partim errore in ipsorum animis
4 inueterato, partim præstigijs, & admirandis Antichristi signis, facile persuasi, a multis sæculis sibi, patribusque suis expectatissimum Messiam, aliquando tandem aduenisse gaudentes, in illius partes frequentes transfugient: & sesuis, qui illum iam receperint, iterum adiungent. Nã a Iudæis recipiendum fore Antechristum, prædixit Christus patribus eorum in hunc modum, Ego inquit veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Ioan.5. Et sic quidem
5 olim maior Iudæorum pars Antichristum Epiphanẽ Antichristi imaginem, recepisse memoratur. Nec iam cuiquam tutum erit Ioan.5.
nomen Christi profiteri. Tunc ad tam subitam, perniciosamque rerum omnium perturbationem attonita, Christum, & maiores suos orthodoxa consulet Ecclesia: Et quum ad maxima incremẽta,

& ſummum ſplendorem ſancte prædicando, ac pie viuendo per- 1
uenerit, Tunc ſubito ereptum ſibi omnem prædicandi locum
videns de fuga deliberabit, & ſæuientibus vbique tyrannis, &
Chriſti hoſtibus, recolens ſibi dictum olim a Chriſto, ſi vos per-
ſequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, memor etiam
eorum, quæ in maximis perſequutionibus maiores ſui olim fece-
rint, quorum alios in cryptis, & ſpeluncis latitaſſe, alios in mon-
Heb. 11. tibus erraſſe, Eccleſiaſtici narrant annales, de quibus etiam Pau-
lus, circumierunt inquit, in melotis, in pellibus caprinis, egen- 2
tes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in ſoli-
tudinibus errantes, in montibus, & in ſpeluncis, & in cauernis
terræ, hæc in quam, recolens velut ita conſulentibus illis, in de-
ſerta, & ignota hominibus loca, ſe proripiet: & illuc quam ce-
lerrime inſtar equorum vectariorum aufugiet. Quam ſubitam &
grauiſsimam rerum mutationem, & perturbationem reſignato
ſexto ſigillo in hunc modum exponit Ioannes. Vidi inquit, quum
Apoc. 6. aperuiſſet ſigillum ſextum, Ecce terremotus magnus factus eſt:
& ſol factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus, & luna tota fa- 3
cta eſt, ſicut ſanguis, & ſtellæ de cælo ceciderunt ſuper terram,
ſicut ficus amittit groſſos ſuos, quum a vento magno mouetur,
& cœlum receſsit ſicut liber inuolutus. Et hoc ipſum iam ante
eidem Ioanni & alijs, Chriſtum prædixiſſe, teſtatur Mattheus
his verbis, ſtatim poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcu-
rabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo,
& virtutes cœlorum commouebuntur. Vt enim locum illum in- 4
terpretatur Auguſt. ad Heſychium, Epiſto. 8. Eccleſia eſt ſol, &
luna, & ſtellæ, cui dictum eſt, ſpecioſa vt Luna, electa vt Sol.
Quando enim Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen
ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commoue-
buntur, Eccleſia non apparebit impijs perſequutoribus vltra mo-
dum ſæuientibus. Et quamuis hæc eadem euentura fere ſub An-
tichriſto myſtico, qui imago beſtiæ dicitur Ioanni, ex hoc ipſo
Apocalypſis loco ſupra oſtendimus, intelligenda tamen ſunt ſic 5
tunc euentura, vt imagines eorum, quæ tanto grauiora erunt ſub
Antichriſto, quanto imagines rerum ipſæ res præſtant. Accele-
rata vero fuga Eccleſiæ, quæ ex collatione ipſius ad vectarios, ſiue
quadrigas procerum, & Principum ſignificatur hoc loco, hæc
eadem

1 eadem in Apocalypsi per duas alas Aquilæ magnas designatur, quæ Mulieri illi in hoc datæ dicuntur, vt auolet in solitudinem, vbi alenda sit per tempus, & tempora, & dimidium temporis a facie serpentis. Hoc est, vt euadat persequutionem Antichristi, qui sæuiturus est trium annorũ spacio cum dimidiato: & quod de illa dicitur, habere in vtero, & clamare, & cruciari parturiendo filium masculum, hoc ipsum & de Ecclesia hoc loco dici putamus, quum ipsa dicit, se descendisse in hortum nucum, vt videat vi-
2 rentes plantas in eo loco natas, perquem decurrit fluuius: & num vinea germinet, & mali punicæ floreant, hoc nimirum strenue curantem, vt Christianos iuxta fluenta scripturarum plantatos eo vsque prouehat, vt fructum suum reddant suo tempore, & vt quæcumque facturi sint fæliciter cædant. Quæ eadem cura vrget, & coquit eam, vt inuisat, an vitis germinet, Hoc est, vt det operam, vt qui Christo velut palmites viti, perfidem & charitatem inserti sunt, certa præbeant ædendarum vuarum argumenta; eas-
3 que suo tempore ædant. Item, Num floreant mali punicæ, Hoc est vt fortes fortiter cohortetur ad martyriũ. Vt qui in hoc a Christo comparati, & fortitudine heroica roborati videntur, ad certamen pro fidei tutela fæliciter subeundum, se accingant. Sic enim mihi videtur Mulier illa apud Ioannem, cum Dei verbo grauida sit, clamare parturiens, & cruciari, dum pariat filium masculum, Nempe multos Heroas, qui recturi sint orbem in virga ferrea. Hoc est, iustitiam inflexibilem seruaturi inter iniquissi-
4 mos homines: & sua constanti innocentia deuicturi: Et tandem de orbe triumphantes ad Deum rapiendi. His igitur paucissimis verbis persequutio ab Antichristo extremis temporibus subito excitanda, breuissime describitur hoc loco; cuius etiam typus: Illa persequutio ab Antiocho Epiphane olim Synagogæ nihil tale opinanti subito excitata multo ante præcesserit. Vt enim Antichristus Ecclesiam doctrinæ & pietati vacantẽ præter ipsius opinionem subito perturbaturus est, & Christi cultum sublaturus
5 sic primo libro Machabeorum fecisse legitur cum Synagoga, & ritu mosaico Antiochus. Et sicut Ecclesia (vt ex Apocalypsi Ioannis ostendimus) in desertum se recipiens sæuitiam Antichristi effugiet, sic etiam populus Israeliticus ab impijs effugatus fuisse memoratur in loca abdita, & abscondita fugitiuorũ, item

Psalm. 1. (margin)
1. Macha. 1. & 2. (margin)

& populi sancti Princeps Matathias vna cum quinque filijs suis, 1
& plerisque alijs viris pijs in montes aufugerunt. Per hortum nucum Theodoretus interpretatur præsentem vitam. Habet enim nux primum integumentum amarum, secundum durum & renitens. Quod vero intimum, esculentum est, velut in thalamo quodam repositum, & absconditum: quodque non sine labore inde eximitur. Sic & præsens vita habens dolores, & amaras tristitias, habens labores & sudores, non tamen steriles, & in fructuosos, sed tamẽ absconditum habentes fructum. Quamobrem & beatus 2
Paulus dicit, vita vestra abscondita est cum Christo in Deo &c. per torrentem idem ille interpretatur præsentis vitæ bona, & voluptates. Vt enim Torrens non semper fluit, sed tempore Hyberno, æstate vero siccatur, sic honores, diuitiæ, imperia, deliciæ, & reliqua huius vitæ bona rapido cursu adueniunt hominibus, & feruntur, defectura prorsus in vita beata.

Reuertere, Reuertere Sunamithis, Reuertere, Re- 3
uertere, vt in tueamur te.

Sedato & composito tumultu, fœminas Ierosolymitanas, quæ tumultum excitauerant, iam facti pænitet & quam relicta vrbe aufugisse vident, sponsam reuocant: cuius intueri pulchritudinem summopere desiderant. Sic & extremis temporibus Iudæi
quum se turpissime delusos, & sua spe frustratos videbunt inter 4
fecto, & perdito Antichristo, resipiscent: Et qui Ecclesiam summa cum ignominia, & damno fugere compulerint, suam damnantes perfidiam, & impietatem, præsertim qui antea Christo nomen dederint cum reliquis contribulibus suis cupientes Iterum coniungi Ecclesiæ, atque ab ea fidem, & Euangelium doceri, eam ex solitudine, & cryptis in hanc sententiam reuocabunt, Reuertere, Reuertere Sulamith, Reuertere, Reuertere, vt intueamur
te. Est enim in Hebræo, non Sunamithis, aut Sunamith a sunna 5
ciuitate (vt putat Lyranus) sed הַשּׁוּלַמִּית & in Græco ἡ σουλαμῖθις o Ierosolymitana, à Salẽ ciuitate. Nã olim Ierusalẽ dicta fuit Salẽ, quũ in ea regnaret Melchisedech. De quo sic in libro Geneseos scri
Gen.14. psit Moses; at vero Melchisedech rex Salẽ proferẽs panem & vinũ (erat enim sacerdos Dei Altissimi) benedixit ei, Nẽpe, Abbrahæ.

&

1 & Dauid in Psalmis, et factus est inquit, in salem locus eius. quod Psal.76.
noster interpres contra legem nominum propriorum vertit, in pa
ce. Et ne dubitares, eadem ne esset Salem, & Ierusalem, subiungit
idem propheta ludens copia more poetico in eadem re apertius
significanda, et habitatio eius in Sion. In quo monte constat sitam
fuisse Ierusalem: quæ & ipsa ad huc temporibus Dauid dicta fuit
Iebus, vt memoriæ proditum fuit primi Paralipomenon vndeci-
mo, deinde Ierusalem, composito nomine ex dictione Iebus muta
2 ta in verbum tertiæ personæ pluralis numeri Ieru, videbunt, & an-
tiquo nomine Salem, quod totum significat, videbunt pacem.
hoc vero nomen a Dauide summis viribus expugnatæ a se vrbi
inditum fuisse spiritu prophetico, dignum est credere. Quippe
qui præuiderit, Deum constituisse ostendere in ea vrbe Christum
filium suum, perquem ibi pacem ipse nobiscum aliquando
fecisset. Nec mutatio numeri mysterio carere videtur. duali enim
numero Ierusalaim efferunt Hebræi, quo numero aut terrestris Ie
3 rusalem, & cælestis significatur, cuius vtriusq; meminit Paulus ad
Galatas capite quarto: aut vero illa ipsa Ierusalem Iudeæ metro-
polis, & Ecclesia catholica, quam nomine Ierusalem mystice mul-
tis in locis sacræ scripturæ a prophetis significari videmus. A Sa-
lem igitur mutatione vocalium. a in. v. & e. in a, & addita ith, quæ
terminatio est gentilium nominum apud Hebræos, & apposita ini
tio dictionis ה notitiæ, quæ vt sępe alibi Emphasim habet, factū
est nomen השולמית Sulamithis quod idem sonat, quod Ieroso
4 lymitana. Et sic habent duo exemplaria bibliotecæ Sancti Diony-
sij ob longum & latum; vt annotatum est in biblijs excusis a Rob.
ste. anno. 1540. Id vero nomen maxime conueniet illius tempo-
ris Ecclesiæ, quæ sub typo vrbis Ierusalem nouæ de cælo descen-
dentis Ioanni ostenditur. Quater autem repetitum verbum illud:
Reuertere, quatuor mundi plagas, vnde Iudæi post mortem Anti-
christi ad Ecclesiam venturi sunt, & per quatuor portas illius
nouæ ciuitatis Ierusalem intraturi, & eius pulchritudinem con-
5 templaturi, designat. Quod etiam oraculum illud Ieremiæ con-
firmat, conuertimini filij reuertentes siue vagi, dicit Dominus,
quia ego vir vester: & assumam vos vnum de ciuitate, & duos
de cognatione, id est, paucos ex vobis eligam: & introducam Hiere.3.
vos in Sion, & dabo vobis pastores iuxta cor meum: & pascent

 vos scien

vos scientia & doctrina, quumq; multiplicati fueritis, & creueritis 1
in terra in diebus illis ait dominus, non dicent vltra, arca testamen
ti domini, neq; ascendet super cor, neq; recordabuntur illius, nec
visitabitur, neq; fiet vltra. sub audi, alia arca. In tempore illo voca-
bunt Ierusalem solium domini, & congregabuntur ad eam omnes
gentes in nomine domini in Ierusalem, & non ambulabunt post
prauitatem cordis sui pessimi. In diebus illis ibit Domus Iudá
in domum Israel, & venient simul de terra aquilonis ad terrá quá
dedi patribus vestris. Ego autem dixi, quomodo ponam te in filios 2
& tribuam tibi terram desiderabilē hæreditatem præclaram, exer-
cituum gentiū. Et dixi, patrē vocabis me : & post me ingredi non
cessabis. Quē locū etiā ipsi Iudæi de Messia carnaliter intelligunt.
Nos autem spiritualiter. Tunc per quatuor orbis partes excitabit
Amos 8. dominus Iudæis famē illam, quā futurā prædixit Amos propheta
Dominus inquit, immittet famem in terram : Non famem panis,
neque sitim aquæ : sed audiendi verbum Domini. Et commoue-
buntur a Mari vsque ad Mare, & ab Aquilone vsque ad orientem
clamabunt, quærentes verbum Domini. Et quidem clamorem 3
illum, qui per quatuor orbis partes tūc exaudietur; prędixit Salo-
Rom. 10. mon his verbis: reuertere, reuertere &c. Et tunc iuxta Pauli vati-
cinium, quū plenitudo gentiū intrauerit, omnis Israel saluus fiet.

C A P. VII.

Quid videbis in Sunamithe, nisi choros castrorū? 4

REdeuntis sponsæ pulchritudinem, & maiestatem summa cum admiratione intuentes fœminę Ierosolymitanæ magno facto choro, Ipsam parant honorifice excipere, perinde atque milites, qui in duas alas diuisi aduenientem Imperatorem intueri solent, & venerabundi excipere. Quod illa videns, & prope accedens eas sic alloquitur, Quid videbis in sunamithe, nisi choros ca- 5
strorum? aut iuxta Hebræū, quid spectatis ipsam sulamith. Vt chorea castrorū? Hæc enim est vis dictionis in Hebræo: Quæ sic habet מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים Mathechezu basulamith chi micholath hammachanim. Hoc est, quid spectabitis, pro, quid spectatis

1 ctatis in Sulamithe, pro ipsâ Sulamith, sicut chorea castrorũ? Sic & olim Ecclesia videns Iudæos per vniuersũ orbẽ, se velut ab exilio redeũtẽ sũma cũ veneratione excipere, in hãc sentẽtiã eos alloquetur, quid spectatis in sulamithe, vt chorea castrorũ? Ac si dicat, o sociæ, ciues meæ, & cõmilitones, quid est quod me reuocastis? quid ve intentis in me oculis me intuemini? Mihi interim gratũ est vestrum officium, quod positis pristinis odijs, abiectaque superiore perfidia, & omni impietate, meliorem mentem receperitis: & perin
2 de atque milites, qui suum repulerunt Imperatorem, suæ postmodum perfidiæ pænitentia compulsi reuocatum eundem honorifice parant excipere. Ita & vos me quam antea in exilium egistis, nunc post liminio reuocatam recipere, ac summis honoribus in gratiam domini mei Iesu Christi paratis prosequi. Aut etiam iuxta vulgatam æditionem, tunc Synagogæ se reuocanti dictura est Ecclesia, Quid videbis in Sulamithe nisi choros castrorum? Quasi dicat quid est quod me reuocas, meque intueri cupis o Synago-
3 ga? Quid in me videre speras? Nihil speres te aliud in me videre, quam acies militares instructas: & veteranos milites ad pugnandum pro Christi fide expeditissimos: quique (vt tibi in Epistola quadam ad maiores tuos scripta legẽdum reliquit Paulus Apostolus) per fidem vicerunt Regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, distenti sunt non sucipientes redemptionem vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alij vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula, & carceres, lapidati sunt, secti Heb.11.
4 sunt, circumierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat Mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. quid videbis nisi vestigia, & certissima signa memorabilis illius belli totos proximos tres annos cũ dimidiato inter Michaelem & Michaelis Angelos: & Draconem eiusdemque Angelos gesti? Recte vero accommodabis vulgatam æditionem dictioni Hebraicæ sic distinctæ, Quid vibebis in Sulamithe? vt hic sistat Apoc. 12.
5 paulisper interrogatio: Deinde hæc subiungatur responsio, sicut choros castrorum. Quem sensum noster interpres continenti oratione reddiderit in hunc modum, quid videbis in Sunamithe, nisi choros castrorũ. Quod initium septimi capitis Hebræis, finis est sexti capitis superioris.

Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis: iuncturæ feminum tuorum sicut Monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

¶ Postquam suam ciuem Sulamithem exceperunt, eamque omni ex parte contemplatæ sunt ciues Ierosolymitanæ, iam amplissimis laudibus ipsam prosequuntur a pulchritudine insigniorum partium corporis sumptis laudum argumentis. a pedibus ducto initio, vsque ad caput. Quæ laudandi ratio illo inuerso ordine videtur instituta, quem superius in eadem sponsa sua commendanda seruauit sponsus. Quod eo consilio factum putat Glo. vt ostendatur, Ecclesiam, quæ hoc loco mystice designatur, nouissimis temporibus ex illis ante reprobis conuocatam membra habere superioribus non imparia. Theodoretus putat hoc posterius encomium sponsæ a sponso institutum esse inuerso ordine, quem in priore ipse seruauit. In superiore enim ab oculis laudare cœpit sponsam. Nimirũ a virtute contemplatiua, & illis spiritus donis, quibus illa prædita diuina mysteria possit contemplari, vnde commode possit ad facultatem, & vitam actiuam peruenire. prius enim oportet nobis obscuratos mentis nostræ oculos aperiri, vt diuina luce Illustrati, ac per fidem confirmati bene agendi facultatem consequamur. Nunc igitur cum iam eo per ducta sit sponsa & perfecta: secundũ ipsius ab actione ducto initio sponsus instituit encomiũ. Nos vero ad hæc existimam⁹, diuersum enconiorũ ordinẽ diuersis Encomiastarum personis optime accommodari: & sponsum cum Deus sit, a superioribus & nobilioribus ad inferiora & ignobiliora ordine naturæ accommodato progredi. Iudæos vero qui puri homines sunt, ab inferioribus & ignobilioribus ad superiora & nobiliora ordine quoque ipsis familiari, idem argumentum pertractare. Quem diuersum philosophandi ordinem in Platone, & Aristotile possis obseruare. Vnde etiam Plato diuini nomen sibi inter philosophos fecisse videtur. Commendatur igitur hoc loco nostra Sulamithis. a pedum; & ingressus pulchritudine; methonymicos a calceis pedes, & a pedibus ingressum designando quasi dicat. Quam pulchre ingrederis cum istis tuis calceis, o filia

1 filia Principis. Vbi obiter etiam laudatur a genere regio. Belle
vero seruatur decorum, quum laudantur calceamenta filiæ Prin-
cipis. Solent enim Principum & magnatum filiæ delicatis & sum-
ptuose ornatis vti calceis. Quod significat Isaias quum inquit, in Esai.3.
die illa auferet Dominus ornamenta calceamentorum filiarum Ie-
rusalem. Commendatur deinde ab exquisita & exacta fœminum
iunctura, quæ per suas commissuras, & conceptus sibi inuicem &
toti corpori optime cohærcant: vt nullum inde impedimentum
2 patiatur nostra Sulamithis, quo minus recte, ex pediteque, &
citra vicium ingredi possit. Hoc enim mulieribus magnam addit
gratiam. Id vero exprimitur per collationem ad iuncturas mo-
nilium, quæ arte & industria argentarij artificis affabre facta sunt.
Quorum nimirum partes per suas commissuras sibi inuicem exa-
cte insertæ optime cohærent; totumque opus æquabile admo-
dum & flexibile reddunt. Similis enim Hebraismus sub est hoc
loco, qui supra capite quinto vbi legimus oculi eius, sicut co-
3 lumbæ. Pro eo quod est, oculi eius sunt, sicut oculi columba-
rum. Columbæ enim, in Hebræo pluralis numeri est כְּיוֹנִים
vt etiam sic dictum hoc loco intelligamus, iuncturæ feminum
tuorum sicut monilia כְּמוֹ חֲלָאִים, pro eo quod est, iuncturæ
feminum tuorum sunt sicut iuncturæ monilium, quæ fabricatæ
sunt manu artificis. Sic ergo illis temporibus Iudæi commenda-
bunt synceram, & nullis sordibus maculatam Euangelij prædi-
cationem in Apostolicis illis viris, quomodo etiam Isaias eosdem
4 inde commendauit, quum diceret, quam pulchri pedes Euangeli- Isai.52.
zantium pacem Euangelizantium bona. Quo etiam testimonio
Paulus homines sui ordinis magnopere commendauit. Et quicun Ephe.5.
que id muneris suscepturi essent, illos calceatis pedibus semper
esse hortatur in præparationem Euangelij pacis. Toto autem hoc
versu rectitudinem, & iustitiam prædicatorum Euangelij com- Esai.26.
mendari agnoscimus: quod etiam apud Isaiam apertius possis
5 agnoscere. Conculcabit inquit, eam pes pauperis, pedes pau-
peris, gressus egenorum. Semita iusti recta est, rectus callis
iusti ad ambulandum. Quomodo etiam se ambulare testatur
Paulus. Abdicamus inquit, occulta dedecoris, non ambu- 2.Cor.4.
lantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei: sed in

 manife-

manifestatione veritatis commendantes nos metipsos ad omnem 1
conscientiam hominum coram Deo. Sic ergo munitis pedibus, &
compositis fœminibus nunquam claudicabit, aut in prædicatione
Euangelij vicium vllum faciet Ecclesia. Duo enim sunt præcipua,
quæ hominem cogunt claudicare. Alterum, quod nudis pedibus
per confragosa, & spinis, aut venenosis animantibus obsessa loca
ambulet. Alterum, quod male commissa inter se, aut cum reliquo
Psal. 90. corpore, crura habeat. Contra primum, pulchris calceis munitis pe
dibus inducitur sponsa, vt ne offendat ad lapidem pedem suum, & 2
vt super aspidem, & basiliscum tuta ambulet: & leonem conculcet
& draconem. Ecce inquit sponsus, dedi vobis potestatem calcandi
super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici:
Luc. 10. & nihil vobis nocebit. Et quemadmodum in libro Iob scriptum
Iob 5. est, cum lapidibus regionum pactum erit sponsæ sic calciatæ, &
bestiæ terræ pacificæ erunt ei. Contra alterum sunt veritas, &
charitas quibus veluti quibusdam artificiosissimis, & pulcherri-
Ephe. 4. mis iuncturis, & nexibus a Christo capite suo descendentibus, 3
sponsæ fęmina, atq; adeo totum corpus (vt docet Paulus) compa-
ctum, & cõnexum per omnem iuncturam subministrationis, se-
cundum operationem in mensuram vniuscuiusq; membri, augmẽ
tum in ædificationem sui facit in charitate: Atque hic idem ille
est artifex, cuius artificio, & industria hoc fęminum opus vt reli-
qua, perfectum est & absolutum. Merito etiam hæc ipsa sponsa fi
lia principis, id est, Dei, qui omnia creauit, dicitur: quippe quę cre-
dens in nomine vnigeniti filij Dei patris sũmi, & ipsa filia eiusdẽ 4
Gal 3. patris est adoptata. Omnes enim filij Dei sumus per fidem, vt do-
Rom. 8. cet Paulus, et ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro,
quod sumus filij Dei.

Vmbilicus tuus crater tornatilis numquam indi-
gens poculis: venter tuus sicut aceruus tritici val-
latus lilijs.
Duo hubera tua sicut duo hinnuli capreæ. 5

¶ Ab vmbilico, ventre, & huberibus commendatur a ciuibus Ie-
rosolymitanis nostra Salumith & sub harum partium ænygmate
ab ætate integra, & forma egregia: a fæcunditate, & pulchra prole
atq;

1 atq; ab alimentorum, quibus suæ proli prouideat, perpetua abundantia, ætas integra, & forma egregia in rotunda vmbilici forma designantur. quum enim integra est ætas, tunc vmbilicus maxime tensus est, & exquisite rotundus, atq; æquabilis. quæ eius est forma pulcherrima. Vnde etiam reliqui corporis pulchritudo significatur. Commode vero assimilatur vmbilicus crateri exacte rotundo atq; ideo maxime capaci, qui nunquam indiget poculis. vel (vt est in Hebræo) הַמָּזֶג hammazeg. Id est temperatura. Nempe po
2 tu ex aqua & vino temperato. Vt membrum ad imitationem natura comparatum, vel quum exectum est, suum ad huc vsum retineat. Est enim vmbilicus ligamentum intestinorum ex venis & arterijs constans, per quas fœtus in vtero conceptus suum a matre liquidum trahit alimentum ad intima vsq; ossa. Quod significare volens Salomon in prouerbijs time inquit Deum, & recede a malo: & erit sanitas vmbilico tuo, & irrigatio ossibus tuis parabolice subindicans, timorem Dei esse instar principij & vmbilici, per Prou.3.
3 quod, qui vitam iustitiæ cœperit viuere sapientiam, quæ sanitas iusti hominis est, & alimentum, a Deo ad intima vsq; mentis suæ ossa, & potentias. possit trahere iuxta illud eiusdem Salomonis prouerbium, initium sapientiæ timor Domini. commendatur dein de eiusdem fœcunditas, & rerum copia, quod ventrem habeat similem aceruo tritici vallato lilijs. Nempe quæ multos se circunstantes habeat, quos perpetuo alit formosos filios, quibus condecoratur, & ornatur haud secus, quam aceruus tritici lilijs, quibus ipsum
4 messores circunsepserint. Quomodo etiam Dauid proletarium describit hominem, quum de beato viro hæc scribit, vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui sicut nouellæ oliuarũ in circuitu mensę tuæ. mensæ enim pane, & vino, omniq; alimonia abunde instructæ, præclaraq; prole circuncептæ, bene respondet hoc loco Sulamithis nostræ venter. ibi enim sitæ sunt partes generationi & nutritioni destinatæ, ex quibus officijs Apostolos, & prę latos apostolicos, quales tunc per multos habitura est Ecclesia, ve
5 lut matres fœcundissimas, & nutrices fidissimas mystice significari intelligimus: quæ ingenti copia verbi Dei concepta (quod & genitura Dei est, & filiorum Dei alimonia) numerosam, & pulcherrimam prolem Christo gignent lilijs similem propter virginitatis candorem, & suaue olentiam, quam illis temporibus profitebuntur, vt

Prou 1. Psal. 10. Psal. 127.

tur,vt superius ostendimus.Educati nimirum liberaliter ab iisdē 1
nutritibus,& verbi Dei dispensatoribus doctrina euãgelica: quod
Zach. 9. (vt prædixit Zacharias)frumentum electorum est,& vinum gene
rans virgines.Vinum inquam illud,quod sapientia suis conuiuis
2. Cor. 6. temperauit:& quo plenus ille crater clamabat, os nostrum patet
ad vos o corinthij,cor nostrum dilatatum est.Non angustiamini in
visceribus nostris. Adeo rotundus,capax,& æquabilis, ac politus
Galat. 4. erat,nullaq; scabritie, aut vicio deformatus. Atq; hic idem clama-
1.Thes. 2. bat,filioli mei,quos iterũ parturio,donec formetur in vobis Chri- 2
stus.Et alibi,facti sum⁹ inquit paruuli,aut iuxta Græcũ mites, mi
nimeq; austeri,in medio vestri: tanquã si nutrix foueat filios suos,
vt iam nemo offendatur vnius ventris ad tam diuersas, & dissimi-
les res craterem scilicet,& aceruum triticiũ assimilitione. Nõ enim
in omni comparatione tam rem,quam rei vnde sumitur compara-
tio,significationem,oportet spectare,Quæ quidem significatio mo
do cum re ad quam trãsfertur,conueniat,scriptorem omni crimi-
ne,& reprehensione liberat.Nec hyperbolę vicio verti debet,quæ 3
in scripturis cum frequẽs alibi occurrat, hoc opere maxime admit
ti debet,quod poetico stilo conscriptum esse,primo libro abunde
Iacob. 1. ostendimus.Cum enim verbum Dei ipsius sit semen & genitura
(voluntarie enim genuit nos verbo veritatis inquit Iacobus)item
& filiorum Dei alimonia, oporteatque prædicatores Apostolicos
Luc.12. verbo Dei abũdare,& præceptorum euangelicorum ingentes acer
uos in se conceptos continere,vt tritici demensum familiæ Chri-
sti exhibeant suo tempore.Opertet tamen eos omni ruga,& vetu 4
statis vicio carere.Nempe,non esse morosos,& difficiles:sed in om
ni lenitate & mansuetudine suo deffungi munere,vt suum Timo
2.Timo.2 theum ad monet Paulus.In hoc enim Christus(vt idem Paulus au
Ephes.5. ctor est)suam lauit Ecclesiam. Vt eam sibi redderet speciosam, nõ
habẽtem maculam aut rugam,aut aliquid huiusmodi. Qualem sa
ne futuram illo tempore hic locus plane indicat,Temperare etiam
possis hyperbolem,si intelligas per vmbilicum significari totum
ventris ambitum synecdochicôs:& per ventrem,quæ ventre con- 5
tinentur metonymicôs ex medio exterioris ventris,ambitum eius
appellando,tanquam ex ea parte totum, ex qua, velut ex imo
orbe,cui crater insidet,ipse crater commodius designari possit. A-
cute vero annotauit theodoretus inde hôc loco laudari sponsam
nempe Christi Ecclesiam,vnde apud Ezechielem arguitur Syna-

goga

1 goga. Hęc enim verbis Domini obijcit Synagogę propheta, Radix tua de terra Chanaan pater tuus Amorrheus, mater tua Chetæa. Quando nata es in die ortus tui, non est tibi pręcisus vmbilicus tuus &c. Nam quũ translatus fuit populus ille ex Aegypto, non omnino abiecit Idololatriam, & mores impios amorrhęorum, & chetęorum, quorum impietatem imitando ab illis natus videbatur, & velut per vmbilicum mores illorum suxisse. Sæpe enim deprehẽsa est Synagoga idolis seruijsse post receptam Dei legem, & le-
2 gitimum Dei cultum. At vero Ecclesia cum primum per fidem nata est Christo, & eius cultum recepit, omnem prorsus abiecit Idololatriam, & maiorum suorum impios mores: sicq; vmbilicus ipsius abcisus est, vt hoc loco comparetur crateri tornatili, a quo ita execta sit suæ arboris radix, vt nullum illius prorsus maneat vestigium: sic etiam nulla maneat in Ecclesia euangelica radix, nulla vena, nullum deniq; vestigium patriæ impietatis, nec timendum sit Christi sponsam ad eam vnquam impietatem fore redituram. E-
3 zechi. 16. Quod dicitur vmbilicus Sulamithidis similis crateri, cui nũquã deficit temperatura, admonet, prælatos, & doctores Ecclesiæ debere esse semper plenos doctrina, & sapientia rerum diuinarum, quę temperatura dicitur, vel quia debent illi suam doctrinam ad auditorum captum temperatam populo propinare, aut, quia sic Deus nobis sua mysteria proponit nõ exacte cognoscenda, sed nostro captui attemperata similitudinibus & parabolis sumptis a rebus nobis notioribus. Vt toto hoc dramate videmus fieri. quo- Prou. 9.
4 modo etiam in prouerbijs sapientiam suis conuiuis nõ merum apposuisse, sed vinum miscuisse legimus. Quem locum Dionysius in Epistola ad Titum cum Græce sic legerit ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον. Hoc est, temperauit in craterẽ vinum suum affirmat craterem, rotundo & patulo ore cum sit, prouidentiæ omnium, quæ initio & fine caret, patensq; & explicata omnia ambit, & continet signum esse. In quo quidem cratere diuina sapientia prouidentissime benignitatis suæ copiam, gratiamq; largitur. Iam ergo cum
5 sapientia hunc craterem in mensa domus suæ Ecclesiæ nimirum, quam ipsa sibi ædificauit, constituerit, recte nos Episcopos vmbilicum Ecclesiæ crateri tornatili similem esse diximus, quos diuina prouidentia instructos Ecclesiæ prouidentes esse debere, & assiduam illius curam gerere, nomen ipsum admonet: deiq; prouidentiam in sua functione feliciter obeũda quo ad possunt, imitari. Qui quemad

quemadmodum eodem loco idem Dionysius scribit, omnibus vt sint,& bene sint,auctor est & causa:& procedit ad omnia.et in omnibus fit,& omnia continet:atq; idem rursus in se ipso per eminentem excellentiam nihil in nihilo secũdum nihilum est,sed excipitur ab omnibus ipse in se ipso identifice,& sempiterne subsistens, & stans,& manens,semperq; eodem modo ac similiter habens, & nequaquam extra se fit,neq; a se de propria, & immutabili mansione,atq; substantia deficit. Verum & in ipsa prouidentiæ suæ integra,perfectaq; bonitate cuncta disponit:& procedit ad omnia, & in se ipsa manet,& stat semper,atq; mouetur;& neq; stat nequè mouetur:sed prouidentiæ (vt ita dixerim) officia, & actiones dum stat,immobilis peragit,atq; dum prouidet,in sua illa stabilitate diuinæ ratione naturæ omnino mirabiliter manet. Qui vero sint solidi cibi,qui liquidi,quæ eorum vis,& efficacia,quorum in prouerbijs & hoc ipso loco fit mentio,idem auctor in eadem Epistola ostendit in hunc modum, arbitror inquit,solidum cibum intellectualis,perseuerantiæ atq; identitatis significationẽ proferre: per quam intellectuales illi sensus secundum stantem,ac potentissimã, & singularem indiuiduamq; scientiam diuina participant:quibus beatissimus Paulus solidi veraciter cibi a sapientia accepti consortium,ac participium tradit. Porro liquidum cibum inundantiam illam longe manantem,atq; ad omnia prodire festinantem, sed adhuc per varia,& plurima,atq;diuidua ad simplicem,& fixam,atq; constantem Dei scientiam eos,quos alit,pro captu ac modo singulorum bonitate præcipua manuducentem signare certum est. Iccirco diuina ac spiritualia eloquia & rori, & aquæ,& lacti,& vino, ac melli merito assimilantur. Quod & viri fęcundi,atq; fęcundãdi velut in aqua,& ad incrementũ perducendi, vt in lacte,& recreãdi, vt in vino, & purgandi simul atquè conseruandi, velut in melle, habeant vim. Hæc enim sapientia diuina accedentibus ipsis præstat affluentiam indeficientium dapum,inũdantiam largiens,supe remanans, atq; super effundens. Istud nempe veraciter epulari est:atquè ideo viuificans simul,& paruulos nutriens, & renouans, atq; perficiens celebratur. Hactenus Dionysius. Rabbi Abenæzra annotauit Hasachar proquo nos habemus tornatilis,vocẽ esse chaldaicam,pro Iareach voce Hebraica,quæ lunam significat, positã: Vnde intelligimus,craterem lunæ,seu lunarem,hoc est lunæ similem:nempę maximæ æquabilem, exacteq; rotundum,& pulcherrimum,

Margin notes: 1 (line 1); 2 (line 10); 3 (line 18); Heb.5. (line 20); 4 (line 27); 5 (line 35); הסהר (line 35); ירח (line 37)

1 rimum, qualis apparet luna quum plena est. Ac ne quis existimet, siccandum fore aliquando craterem illum, & deffecturum ad lunæ similitudinem, quæ statim a plenilunio lumine solis paulatim desti tuitur, ideo additum est, Nunquam indigens poculis, aut tempera tura. egregia sane comparatio, quæ significat, quod quemadmodũ luna quum plene spectat mundanum Solem, mundum hunc infe riorem replet humore, sic etiam Ecclesia ex eo tempore nunquam non plene supra mundanum Solem sit spectatura, ac proinde nun
2 quam non abundatura diuinarum rerum cognitione, & quę mundum hunc compleat, temperatura. Indicat etiam hæc ipsa comparatio illam Ecclesiæ perfectam, plenamq; ætatẽ pro ratione ac mẽsura perfectæ plenæq; ætatis Christi, ad quam per vnitatem fidei, & cognitionis filij Dei, vt omnes proficiamus, & eidem perfecti occurramus, sua dona Christum ipsum quum in cælum ascenderet, suis distribuisse, ad Ephesios scribit Paulus. Et hæc de ventre Ephe. 4. sponsæ dixisse satis sit. De cuius huberibus quia abunde iam dixi
3 mus superius capite quarto, hoc loco dicere supersedemus hoc tãtum hic annotasse contenti, Ecclesiam externis temporibus paria habituram hubera, atq; primis. Quod semel nobis annotatum esse volumus, propter alios locos vbicunq; eadem repetitæ occurrunt sponsæ laudes vt hoc loco.

Collum tuum sunt turris eburnea, oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitu
4 dinis. Nasus tuus sicut turris libani, quæ respicit contra Damascum.

¶ Eadẽ videtur esse hoc loco laus colli nostræ Sulamithidis a turris comparatione, atquẽ superius capite quarto, vbi collum sponsę turri illi Dauidis assimilatur. Cui tamen ex hoc loco ad commenda-
5 tionis cumulum accedit candor, æquabilitas, & fortitudo coloris, & quæ in opere eburneo exactius, quam in lapideo ædificio seruari potest ab artifice rectitudo. Quibus omnibus dotibus, & gratijs illi, qui locum colli, & officium in Ecclesia extremis temporibus obtinebũt, superaturi videtur eos, qui eũdẽ locũ, & officiũ te nuerint primis tẽporibus & vt ait. Philo gestantes caput Ecclesię (hoc est)

(hoc eſt) corpus & ſanguinem diaconi ſunt habentes myſterium 1
in cõſcientia pura iuxta Apoſtolum. Ideo eburnea turris. Reliqua
quæ ad pleniorẽ huius loci explanationẽ deſiderare poſsit lector,
ex ijs, quæ in quartũ caput hui⁹ libri fuſi⁹ nobis dicta ſunt, poteſt
petere. Nos ad alterã huius verſus partẽ tranſeamus. Oculi tui ſi-
cut piſcinæ in Eſebon &c. Eſebon inquit Lyranus, ſecundum He
bræos non eſt hîc nomen ciuitatis vltra Iordanem, de qua dicitur
Ieremiæ quadrageſimo octauo, ignis egreſſus eſt de Eſebon: ſed eſt
nomen commune ſignificans computationem, id eſt, magnæ repu-
tationis, quæ eſt in porta, id eſt, prope portam filiæ multitudinis, 2
id eſt, Ieruſalem, quæ dicitur multitudinis filia, eo quod erat ple-
na populo. Erant enim duæ piſcinæ aquarum in Ieruſalem, ciuita
tem multum decorantes, ſicut oculi pulchri & mundi decorãt mu
lierem. Comparantur autem oculi piſcinis aquarum, eo quod ſunt
aquei a dominio. propter quod, ſi lædantur, ſoluuntur in lachry-
mas. Hæc ille. Sed longe melius Glo. oculi tui inquit, qui in arcana
ſuſpiciunt, vt poſsint in aperto proloqui, qui fluẽta doctrinæ dare
auditoribus non ceſſant, ſicut in ciuitate Eſebon piſcinæ ſemper a 3
quas abundantes copioſe populo in introitu ipſius ciuitatis, mini-
ſtrant, & benedicuntur aquæ eſſe in porta ciuitatis, quia ne-
mo poteſt Eccleſiam ingredi, niſi prius aſperſus aqua doctrinæ &
baptiſmi. Vnde & in introitu templi Salomonis erat mare æneũ,
vbi ſacerdotes templum intraturi lauabant manus, & pedes. Addit
præterea, piſcinæ continentes multas aquas ſapientiæ, & doctrinæ
ad potandum eos, qui erant in cingulo mæroris perſequente Anti
chriſto, quæ piſcinæ ſunt in illa plenaria introitione vtriuſq; mul 4
tiplicitatis, quæ erit filia. Hactenus Glo. Is auctor ſequens Grego-
rium interpretatur Eſebon cingulum mœroris, quod tamen He-
bræi longe aliter, quam ille atq; Lyranus, interpretantur, Feſtinã
tem intelligere, aut feſtinantem ædificare. Quibus etiam conſen-
tit Hieronymus, is enim de locis heb. Eſebon inquit, Seon Regis
amorrhæorum, in terra Galaad: quæ cum fuiſſet antea moabitarũ,
ab Amorrhæis belli iure poſſeſſa eſt. Meminit huius Ieremias: Eſa 5
iaſque in viſione contra Moab. Porro nunc vocatur Ebus Vrbs
Iudic.11. inſignis Arabiæ in montibus, qui ſunt contra Iericho viginti a Ior
dane millibus diſtans. fuit autem in tribu Ruben ſeparata leuitis.
Hactenus Hieronymus. legimus præterea in libro Iudicum in hũc
modum, miſit itaq; Iſrael nuntios ad Seon Regem Amorrheorum:
& dix

1 & dixerunt ei, dimitte vt tranſeam per terram tuam vſq; ad fluuium. qui & ipſe Iſrael verba deſpiciens non dimiſit eos tranſire per terminos ſuos: ſed infinita multitudine congregata, egreſſus eſt cõtra eum in iapha, &c. Ex quibus teſtimonijs tum Hieronymi, tum & ſacræ hiſtoriæ colligimus, hanc eſſe, non Ieruſalẽ (vt vult Lyranus) ſed eam, quam inſignẽ fuiſſe vrbem docet Hieronymus: & populoſiſsimam, vt liber Iudicum manifeſte oſtendit, quũ ipſius Regem Seon cum infinita multitudine egreſſum fuiſſe dicit contra
2 Iſraelem. Nec enim aliunde, quã ex ea vrbe, tãtam collegiſſe multitudinem credendum eſt: quum hoc ſcriptura nõ dicat: & tunc ſingulis ciuitatibus ſinguli Reges imperabant in illis regionibus. Atq; inde longe magis probabilis eſt cõiectura, eam eſſe Eſebõ, quę idiotiſmo Hebraico filia multitudinis dicatur: & duas in vna ex portis habuerit inſignes piſcinas, quæ numeroſiſsimę multitudini affatim aquarum pręberẽt. ex ea porro aſsimilatione intelligimus cõmendari hoc loco Epiſcopos Apoſtolorum ſucceſſores, quos vt ip
3 ſos etiã Apoſtolos, Eccleſię oculos eſſe retro oſtẽdimus. Cum enim oculi plurimum humoris aquei, vitrei, & cryſtallini habeãt, & quo humores illi puriores ſint, & defecatiores, eo perfectior fiat viſio, ſic & Epiſcopi, quos illo tẽpore habebit Eccleſia, cõparatione illarum piſcinarũ ſignificantur, fore pleni diuina ſapiẽtia, quæ aquæ ſymbolo in ſcripturis ſæpe ſignificatur. Vt apud eccleſiaſticũ, cibauit illũ pane vitę & intellectus: & aqua ſapiẽtię iucũditatis potauit illũ. Eccle. 15.
Et ex ethymo nominis Eſebõ ſignificãtur ad diuina myſteria con
4 tẽplanda, & intelligenda fore perſpicaciſsimi, quiq; ad diuina feſtinãtes toti rapiẽtur, quo magis, ac magis diuinę ſapientię aqua redũdantes, ſeq̃ue & ſuæ ciuitatis infinitam multitudinẽ ad ſe diuina intelligẽdi gratia feſtinantes poſsint explere. Deniq; vt Iupiter Græcis εὐρύοπα dictus eſt, quod lõge lateq; res vniuerſitatis perſpiciat, ſic etiã Eccleſia oculos habere latos dicitur, ſicut piſcinas in porta Eſebõ ſitas, nẽpe Epiſcopos, quos etiam ipſũ nomen admonet, ſui officij eſſe ſuper intendere, et res populi inſpectare, quorũq; vſu
5 tũc res populi ipſa lõge, lateq; diſpiciet: & quinã præſertim ad baptiſmum, ianuã ſacramentorũ, & aditũ in Rem. pub. Chriſtianã ſint admittẽdi. His omnibus diligẽter expenſis nihil iã vt puto, offẽdet lectorẽ hyperbole, quæ major ad huc eſt hoc quod proxime ſuperiore loco occurrit, qualis etiã eſt, quæ proxime ſequitur. Naſus tuus ſicut turris libani, &c. libanus mons eſt altiſsimus inter Iudæam &

Syriam,cuius metropolis est damascus.In cuius æditissimo & da- 1
masco imminēti loco,dicunt hebræi,Salomonem turrim altissimā
ædificasse:e cuius summitate speculator in damascum, totamq; ei
vrbi circum adiacentem regionem prospicere poterat, vt nihil mo
liri possent Syri antiqui Iudęorum hostes,quod non ille statim de
prehenderet, & suis quam primum ædito signo, indicare posset.
de crebris latrunculorum Syriæ incursionibus,& grauissimis,quę
illi Israelitis in ferre soliti sunt malis,frequens est in libris Regum
mentio.Hominem etiam minime hebetis ingenij, minimeq; ob- 2
tusi iudicij,prouerbiali sententia non carere naso dicimus. quomo
do etiam emunctænaris hominem eundem soliti sumus appellare,
qui propterea quod iudicium habeat omni Hebetudinis,& stupo
ris nebula liberum,sic de re quauis possit exacte indicare, vt qui
nasum habet pituita,omniq; pituitoso recremento repurgatum,
de odoribus. Et est frequens a naso ad animum in loquendi vsu
translatio. Vt quum dicimus,nos secreta aliorum consilia subolfa-
cere,& Aeschini Demosthenis orationes lucernam olebant.Et a- 3
pud Esaiam vbi in vulgata nostra æditione legimus de Christo re-
plebit eum spiritus timoris Domini,iuxta hunc eundem loquēdi
modum in Hebræo est.Et olfactio,cuius cum timore Domini. Id
est,acri iudicio præditus erit.quod erit cōiunctum cum timore do
1.Cor 2. mini.Esaie.11.Est etiam in Ecclesia perpetuus ille perspicax cor-
dium scrutator,quiq; omnia vel profunda Dei, vt inquit Paulus,
scrutatur spiritus Dei:qui suam sic excoquit,& ab omni vicio re-
1.Cor.2. purgatam Ecclesiam spiritualem reddit,&maxime ipsius iudices, 4
vt sicut idem Apostolus testatur,de omnibus iudicare possint, &
ipsi a nemine iudicari.Qui etiam(quemadmodum hortatur Ioan-
nes)spiritus an ex Deo sint,probare norint.an ex Satana acerrimo
1.Ioan. 4. Dei aduersario:cuius modi multos sub finem sæculi habebit Eccle
sia Episcopos: qui instantibus Antichristi temporibus quum ma
xime opus fuerit, pseudoprophetas, & Antichristi discipulos a
veris prophetis,& germanis Iesu Christi discipulis,& ipsum An-
tichristum a IesuChristo potuerint discernere,& illorum actus & 5
insidias quantumcunq; fictæ pietatis prætextu fucatas ac dissimu
latas,toti Ecclesiæ prodere.ne veteratores illi,& callidi impósto-
res eam fallant, assidente ei spiritū sancto, quo suggerente, quæ-
Ioan.15. cunq; scire opus sit de credendis, & agendis sciat, deque his cer-
tam semper sententiam proferat:suisq; scitis,& quæ neminem er-

rarę

1 rare permittunt, decretis sanctissimis Syrorum, dæmonum nimirum, & hæreticorum, omniumq; qui intestino in ipsam aguntur odio, consilia destruat, & in irritum abire cogat: quæ sua, suorumq; commilitonum arma esse Paulus gloriatur. Arma inquit, nostra 2. Cor 10.
non sunt carnalia, sed potentia Deo: consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersum scientiam Dei: in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Tales certe illi erunt tres Angeli. Hoc est, tres Episcoporũ ordines, quorum monita & prædicationem refert Ioannes Apocalypsis decimo
2 quarto capite. Horum primus ad timorem & veneratione͂ Dei Apoc. 14.
hortatur vniuersum orbem, & instare iudicium admonet, secundus casum & ingentem ruinam Babylonis celebrat, tertius á cultu & institutis bestiæ. & imaginis eius magnis clamoribus abmonet abstinere. Hac igitur hyperbolica, & quantumuis in speciem impropria comparatione appositissime commendatur exactum Ecclesiæ, quæ extremis temporibus erit, iudicium. ad cuius mentis nasum Dei scientia repurgatum, diuinus spiritus, certas perferet re
3 rum & consiliorum, quæ hostes captabuut, notas, quemadmodum tractus per purgatas nares corporis purus aër ex rebus odoratis certas species, & natiuos odores in cerebrum vsq; infert. Vnde illa velut ex altissima specula turris in libano, hoc est, in Christo sita, Syrorum insidias, & quæ Christi magni Salomonis hostes antiquissimi, sed omnium potentissimus Antichristus, suis inferre parant ciuibus, ingentibus suæ prædicationis clamoribus, & monitis prodat, ac ne in cauti illi opprimantur, te͂pestiue moneat. Theo
4 doretus damascum pro gentibus, & quæ in ipsis præualet, impietate in sacra scriptura poni putat. Id vero probat ex illa Isaiæ prophetia, accessi ad prophetissam, hoc est, ad virginem, & peperit filium &c. Quæ omnia ipse interpreratur de Christi conceptione: & quod Christus ad huc puer fuerit liberaturus tam gentes, quæ damasci nomine significarentur, quam Iudæos, qui Samariæ spolia dicuntur, a Rege Assyriorum. Hoc est, a diabolo & eius
5 tyrannide.

Caput tuum vt carmelus: & comæ capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus.

¶ Commendatur Sulamith hoc loco a capite, & capillis pulcherrimis, quod caput habeat per pulchrum, carmelo monti pul-

cherrimo simile:item & quæ comã habeat viuido colore fulgentẽ, 1
caputq; eius exornantem,perinde atq; purpura regẽ exornat,quę
statim atquè tincta fuerit,aquis e canalibus decurrẽtibus,admota
sit.Cæterum hic locus in Hebręo sic habet, רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל
וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְחָטִים Quem versum aliter de
stinxit noster interpres,aliter recentiores Hebræi,& Græci inter-
pretes. Noster enim interpres secundam huius versus partem con
tinenter coniungit cum prima: hebræi & græci suspendunt lectio 2
nem post illud, כָּאַרְגָּמָן .Iuxta quam distinctionem non nulli re
centiores sic vertunt.Caput tuum simile est carmelo:& coma capi
tis tui similis est purpuræ,Rex alligatus canalibus: vel laqueari-
bus.Nam hic ipse noster interpres hoc ipso libro capite primo hãc
eandem dictionem vertit,laquearia,quam etiam distinctionem se-
quuti Græci sic verterunt κεφαλή σου ἐπί σέ ὡς κάρμηλου καί πλόκιον κε-
φαλῆς σου ὡς πορφύρα βασιλεὺς δεδέμενος ἐν παραδραμαῖς. Caput tu-
um super te sicut carmeli:& Cæsaries capitis tui sicut purpura. 3
Rex ligatus in decursibus.Quod postremum non nulli sic inter-
pretantur,& est coma tua similis regi ,qui stipatus est canalibus.
Id est,qui habitat prope canales,vbi sunt aquæ.Quod erat maxi-
me commendabile in Iudęa,vbi summo in precio erat terra irrigua:
vt inde intelligamus commendari pulchritudinem comæ ex colla-
tione ad terram irriguam,quæ primatum & principatum inter a-
lias Iudææ terras teneat. Quo plane in precio fuisse carmelum
Esai.35. montem, vel ex eo Esaiæ loco certum est, Gloria libani data est 4
ei,& decor carmeli & Saaron.Id vero de Ecclesia dictum esse, nos
iam alibi ostendimus in his commentarijs.Est autem carmelus Ty
riorum mons frugifer, multis scatens aquis, & vini feracissimus,
Iosue.19. valde sublimis in Galilæa, non procul a Ierusalem, in tribu Aser,
iuxta Ptolemaidem , & mare, cuius frequentissima fit mentio
sparsim in prophetis. Eius etiam meminit Iosephus de bello
Iudaico. libro. 3. cap. 2. Et iuxta ea, quæ de montis huius præ-
stantia tradita sunt, vertere possis, caput tuum simile est car- 5
melo: & coma capitis tui similis est purpuræ. Simile inquam, est
carmelo,qui multis scatens aquis rex est omniũ Iudææ regionum.
Alij iuxta vulgatam æditionem inde commendari purpuram ,re-
giam vestem dicunt,quod iũcta sit canalibus:nẽpe vt Lyranus ait,
posita iuxta decurrentes canales ad lauandum statim atq; infecta
fuerit

1 fuerit colore purpureo, quo extersis tincturę sordibus, color sit ma
gis viuidus. Iam vt ad sensum mysticum accedamus, mens tua in
quit Glo. quia regit totum corpus cogitationum, est alta vt mons,
per conuersationem vitæ, & talis mons, qui habet scientiam circũ
cisionis, non per ablationem carnis, sed superfluitatum cordis. Cõ
chæ maris ferro circunscisæ lachrymas purpurei coloris emittunt;
quibus collectis, tinctura purpurei coloris efficitur. Canales qui
purpuram regis suscipiunt, sunt præcordia fidelium, lana quæ
2 tingitur vt indumentum Regis efficiatur, est humilitas in patien-
do, quæ iuncta est canalibus, quando constanti corde virtus humi
litatis & continua Dominici amoris meditatio ad tolerantiam ani
matur. mihi vero illud in primis animaduertendum videtur hoc lo
co כַּרְמֶל Hebræis non tantum scientiam circuncisionis signifi-
care, quã ex Gregorio etymologiã recepit glo. sed etiã coccinũ. quę
significatũ hoc loco magis agnoscũt Hebræi. illi enim sic vertendũ
putãt, caput tuũ simile est coccino. vt cõmẽdetur caput sulamithis,
3 quod maxime rubeat instar coccini, & coma eiusdẽ, quod rubeat
instar purpuræ: qua Rex indui debeat & ornari, iuxta vulgatã ædi
tionẽ. Aut vero, quę ab infectione sui iũcta fuit cãalib⁹, & ibidẽ lo
ta, ideoq; excellit instar regis. Et cũ hoc significatu magis cõuenit
purpuræ, quã cũ superiore: Vtrũq; sit intelligimus hoc ænigmate
commendari dignitatem passionis Christi, quem vt Paulus ait, pô Eph. 1.
suit Deus caput supra omnem Ecclesiam, quem etiam suo sangui Esai, 63.
ne rubricatum admirantur Angeli apud Esaiam. Item & gloriam
4 martyrij in martyribus innumeris, quos permultos iam olim ha
buit, & extremis temporibus habitura est Ecclesia. Hi enim suo
proprio, velut conchæ sanguine, & sanguine de Christi capitis sui
plagis defluente, quibus per fidem & charitatem iuncti sunt, velut
rubro humore de cocco per canales decurrẽte, tincti rubẽt nõ quã-
tum ipsum coccũ, sed vt purpura: & ad virtutem passionis eius quã
tum possunt, accedunt, eiq; assimilari cõtendunt. Quamobrem &
ipse Christus suis martyribus, vel vt elegantissima coma, haud se-
5 cus quam purpura sese exornat. constabit præterea nobis hæc ip
sa comparatio, & sensus mysticus etiam, si carmelũ pro ipso mon
te sumamus. quippe qui quũ feracissimus vini sit, vt supra dixi-
mus. vini copia quasi sanguine tinctus ipsum Christum passum,
& suo sanguine perfusum, qui caput est Ecclesiæ, referre videa-
tur, quomodo etiam constabit vulgata æditio confirmata ex illo

Apoc.7. Apocalypsis loco, hi sunt qui lauerunt stolas suas, & dealbaue- 1
runt eas in sanguine Agni. Post grauissimas enim illas persequu-
tiones & clades in Ecclesiam & ab Antichristo, & ministris eius
illatas videntur Ioanni illa centum quadraginta quatuor signato
rum millia: & ex omni natione innumera Martyrum turba stan-
tium ante thronum in conspectu agni, & stolis albis amictorum.
De quibus Ioanni hæc refert vnus de senioribus illis. 24. Hi sunt
qui venerunt de magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, &
dealbauerũt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei, 2
& seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno
habitabit super illos &c. Quod ergo dicuntur in Apocalypsi innu
meri Martyres stare ante thronum amicti stolis albis, quas ipsi la-
uerint in sanguine Agni, hoc loco dicuntur, comæ sicut purpu-
ra Regis iuncta canalibus. Nempe, qui per fidem & charitatem to-
tos se immerserint sanguini ex plagis Christi ceu ex canalib⁹ vna
cum aqua currenti, perinde atque de Carmelo multus fluit vuæ
sanguis, & aquarum copia. Cum enim ex Christi latere exiuerit 3
sanguis & aqua, eo sanguine veluti purpureo colore tinguntur:
& inde imbuti charitate suauiter rubent, qui in illum credunt,
& eius passionibus communicant. Lauantur autem, & dealban-
tur aqua Baptismi, eam vim trahente ex passione Christi, atque
ita, viuido rubore splendent omnibus emundati sordibus. Quo
fit, vt & in Apocalypsi lauisse, & dealbasse stolas suas, hoc est,
corpora sua, & affectus in sanguine Agni, dicantur: & hoc loco in-
star purpuræ rubere. Qui enim colores proprie sumpti pugnant, 4
eosdem metaphorice sumptos in vnum coire nihil vetat. Adde,
quod quemadmodum sanguis in mulieribus longa cõcoctione in
mammis facta, fit lac, quod albissimum est, ita etiam sanguis Chri
sti longa fidei meditatione & calore charitatis in mente Christia-
na concoctus velut mutatus in lac totum hominem vehementer
dealbat. Agathius Guidacerius ex sentẽcia Abenezra vertit, cum
canalibus. Et hunc locum in hunc modum interpretatur, Rex
inquit maximus Messias fuit ligatus in Cruce cum canalibus. Id 5
est, cum quinque ei factis vulneribus. Significantur enim eius san
ctissima quinque vulnera hic per quinque canales metaphorice:
ex quo per quinque corporis eius vulnera tanquam per quinque
canales aquarum, emanauit totus sanguis innocentissimi purissi-
mique corporis eius. Hæc Agathius. Qui etiam ex eodem Aben
Ezra adducit interpretationem, quam & nobis addere visum est,

1 non quod probemus, (ineptissima enim est, & fabulosa, vt cæteræ similium locorum esse solent Rabinorum interpretationes) sed quod in ea videre possit Christianus Lector, quanta sit fidei nostræ vis, quæ vel ab ipsis hostibus veritatis suę testimoniũ possit extorquere. Illi enim hunc locum de Messia interpretãtur: quem affirmant, grauissimis malis oppressum fuisse, dum Ierusalem instaurare festinaret. Quod etiam nos affirmamus, nullas tamen fabulas admiscentes, vt ipsi faciunt, sed nudam sectantes sacrarum
2 scripturarum veritatem. Rabani igitur illius interpretatio sic habet, Rex inquit, ligatus cum canalibus. Hoc est, Rex Messias, qui secũdum veteres doctores studẽs atque festinans venire ad instaurandam Ierusalem natus fuit signantissime in ipsa die qua desolata fuit eadẽ Ciuitas per Titum, & Vespesianum fuit cum canalibus. Id est, tribulationibus multis, quæ intelliguntur per canales multarum aquarum: & adeo male fuit affectus, vt & si a tanto temporę sit natus, nihilominus hactenus venire non potuerit. Scilicet, ve-
3 lamen positum est (vt testatur Paulus) super cor eorum. Et tam 2.Cor.3. misere caligant Iudæi, vt ex iguam lucem procul spectantes, meridianam tamen veritatis lucem lusciosi propius nequeãt intueri: Mihi vero vbi hunc locum diu multumque versaui, illa omnium maxime probatur interpretatio. Rex alligatus laquearibus, propterea quod mysterium Crucis & summam passionum Christi nostris per Hypotyposim subijciant oculis. Est enim Exegesis quædam, & breuis explicatio superioris ænigmatis, atq; Aethiologia.
4 Ac si dicant filiæ Ierusalem, quod obscurius diximus o nostra Sulamith, comam capitis tui purpuram esse, hoc ideo diximus: eiusq; tam insoliti capillitij causam hãc significare voluimus, quod Christus Rex & caput tuum duobus laquearibus in Crucem compactis alligatus, clauis nimirum, confixus sit, ibi que (quamuis per ludibrium) corona spinea redimitus, publico tamẽ Pilati prælidis decreto in tabella ad caput eius proposita inscripto Rex Iudæorum in publico orbis theatro declaratus. Vbi totus sanguine ma-
5 nans Rex haberi voluerit. Qui per fidem & charitatem ipsi velut coma suo capiti adhærentes, eiusdẽ sanguine perfusi & tincti fuerint in Baptismo instar purpuræ quemadmodum etiam & Christi coma copioso sanguine de capite ipsius aculeatis spinis confosso, ceu de canalibus decurrente, cruentata & infecta, purpuræ magis, quam comæ speciem pręberc videatur. Hæc vero admirandam

regis nostri descriptio perpetuo nos admonere potest fidei & charitatis christianæ, quas virtutes in baptismo accepimus, & ipso christianorum nomine profitemur. Sed in primis cardineum senatum, & præsbyteros purpuratos, qui præter hæc purpureo suo habitu pro purpurea Regis crucifixi coma se gerere videntur: & quem intus meditantur Christi sanguinem exteriore signo præcæteris profiteri: ne si non quas exteriore habitu virtutes pollicentur, præstēt præceteris, calumniam patiantur ab huius tempestatis hæreticis, qui in hoc vnum inuigilant, in hoc maxime incumbunt, vt a Romana & catholica Ecclesia omnes tollant cerimonias, omniq; mystico mundo malignis suis calumnijs & sycophātijs exuant. Illud deniq; hoc loco annotandum videtur, hanc esse summam confessionis fidei suæ in Christum, quā in illis temporibus Iudæi post acceptum spiritum gratiæ ad orandum ipsis promissum apud Zachariam, publice profitebuntur, quum ad illum aspicient, tanquā ad seruatorem suum conuersi, quem confixerint, plangentes & lugentes tanquam propter vnigenitum & primogenitum Dei patris summi, & Mariæ intactæ virginis filium legitimum Regem suū, 3
quem maiores eorum crucifixerint, & ipsi eiusdem sceleris rei sint, quippe qui maiorum acta & impietatem semper probauerint:

Zach. 12. sed iam sui sceleris poscentes veniam. Zachariæ oraculum sic habet, effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalē spiritum gratiæ precum: & aspicient ad me, quem confixerunt. Et plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus in Ierusalem sicut planctus Adadremmon in cāpo Mageddon. Et planget terra, familię & familiæ seorsum. Familiæ domus Dauid seorsum, & familię eorum seorsum: familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum: familię domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum: omnes familiæ reliquę, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum. Is porro erit terręmotus quē fore prædixit Ioannes in Apocalypsi, aperto templo Dei in cælo, ibique visa arca testamenti eius. Ad prædicationem enim cælestium concionatorum illius temporis attentis Iudæis, tunc demum is cognoscetur Deus esse & Messias, quem maiores ipsorum, & ipsi illorum acta probantes crucifixerunt, & perquem Deo patri reconciliati sint. Quod plane erit, aperto cælo, nempe cælesti Ecclesia il-

Apoc. 11.

lis pa-

1 lis patēte, in templo Dei, hoc est, in spiritualibus illis viris, qui (vt 1.Cor.3.
Paulus affirmat) tēplū Dei sunt, arcam Dei videre, hoc est, Christū
cognoscere, in cui⁹ humanitate omni auro lōge puriore De⁹ sedeat,
& adorādus sit in nouo testamēto, tanquā in exēplari illius exem-
pli, in quo olim sub veteri testamento adorabatur. Hoc namq; my
sterium illis patefiet ab Euangelicis concionatoribus ex pauli do-
ctrina, qui docuit nos, Christum positum fuisse a Deo patre propi Rom.3.
ciatorium in sanguine suo per fidem: ex cuius etiam doctrina intel
2 ligent, omnes thesauros sapientiæ & scientiæ in Christo esse recon Colo.2.
ditos: Vt olim in arca veteris testamenti legem, quæ sapientiam, &
Dei scientiam doceret. in eo præterea in habitare omnem plenitu- Ioā.6.
dinem diuinitatis corporaliter. Ipsum deniq; esse panem de cælo
delapsum viuificum, cuius typus fuerit manna in arca repositum.
Quod mysteriū Ecclesiastę illi tanto spiritus impetu & energia cō
citati proferent ingens scelus in Christum admissum, & horren-
das pro tanto scelere pœnas debitas exaggerādo, vt fulminare, to-
nareque, ac magna grandine pluere tum videantur: ita conter-
3 ritis & tremefactis auditoribus, vt ad ingentes cæli tempestates
terra solet contremiscere. qualis etiam tempestas extitit, quum ve
rum exemplar veteris tabernaculi in monte Sina ostensum fuit.
Apertum est inquit Ioannes, templum Dei in cælo: & visa est arca
testamenti eius in templo eius, & facta sunt fulgura, & voces, &
tonitrua, & terręmotus, & grando magna. Diuinum vero Salomo
nis ingenium, qui tantum luctum, & horrendam tempestatem sub
4 schemate amatorio, & delitiarū encomiastici dramatis potuerit de
signare. Tunc vero Iudæi (quemadmodū ex Ieremia superius ostē
dimus) veteris arcæ obliuiscentur, quum vmbram & figuram Chri
sti illam fuisse agnouerint: nec iam illam restituere, aut aliam instar
illius fabricare cogitabunt: sed Ierusalem nouam ciuitatem solium
domini appellabunt, hanc Deum adoraturi visitabunt, ubi Deum
patrem suum inuocabunt: & a vijs suis pessimis discedentes, post
illum perpetuo ingredientur.

5 Quam pulchra es, & quam decora charissima in
delitijs.

❡ Epilogus est, & breuis summa superiorum laudū cum exclama-
tione. Et habet quidē Emphasim, maximamq; amoris significatione
in Hebręo. vbi nostra Sulamith אַהֲבָ Ahab idest, amor, vocatur.

quod noster interpres dixit. O charissima, ac si dicat, o tuo sponso 1
vnice dilecta Sulamith, quam pulchra es, quam iucunda, & meræ
delitiæ, refert enim hæc ludendi formula illam, qua hæc ipsa spon-
sa laudes sponsi sui sub finem quinti capitis conclusit, quum in-
quit, guttur illius suauissimum: & totus desideria, aut (vt nostra ha
bet æditio) totus desiderabilis. summa itaq; erit illis temporibus
Ecclesiæ pulchritudo spiritualis: & ingentes delitiæ, quas illi reue-
labit Deus per spiritum suum. nam alioqui (vt ex Esaia testatur
Paulus) nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascē 2
derunt, quæ Deus, diligentibus se præparauit.

Statura tua assimilata est palmæ: & hubera tua bo-
(Aliter odores tui.) tris. Dixi, ascendam in palmam; & apprehendam
fructus eius: et erunt hubera tua, sicut botri vineæ
& odor oris tui sicut odor malorum.
3 Guttur tuum, sicut vinum optimum, dignum di-
lecto meo ad potandum, labijsq; & dentibus illius
aud rminandum.

¶Chorus fæminarum Ierosolymitanarum postquam copiosissime
laudauit Sulamithem, institutumq; de illa encomium breuissimo
illo cōclusit Epilogo, Quam pulchra es, & quā decora charissima 4
in delitijs, cupit & ipse eiusmodi frui delitijs, eamq; imprimis de
osculari: & eius vberibus inebriari: quia tamen vidit Sulamithem
proceræ admodum esse staturæ instar palmæ altissimæ, seq; præ il
la valde humilem, & quæ propter staturæ suæ breuitatem non pos
sit sine adminiculis, aut nisi rependo veluti per stipitem ad eius ver
ticem pertingere, & sic os ori coniungere, statuit apud se, aut ad
mota machina, aut rependo eo conscendere, ac sic tandem optatis
perfrui delitijs. Quod vt sibi per eam liceat, blande ad modum pre 5
catur. Suntq; verba hæc vnius cuiusq; fæminarum Ierosolimitana
rum. Est autem emphasis in pronomine Hebraico quod noster in-
terpres omisit, etenim in Hebræo זאת קומתך Zoth quoma.
thech. Id est, isthæc altitudo tua aut, isthæc statura tua. Ac si dicat
Tu quidem o sulamithis, formosissima es, iucundissima, & meræ
delitiæ

7 delitiæ, quibus ego frui vehementer optarim tua libando suauissima oscula: At vero quum tuam istam altissimam suspicio staturam, tuaq; hubera formosissima contemplor, videor mihi videre palmam altissimam, in cuius summitate duo botri promineant pulcherrimi, quo mihi pertingere statura breuissima cum sim, non licet, nisi consilium ac rationem aliquam excogitem, vt mei aliquãdo voti compos fiam. Sic igitur apud me statui, vt quoniam mihi firma, proceraq; instar palmæ videris, per te repens, & tandem bra
8 chia tua quasi ramos apprehendens, ad tua primum hubera, deinde ad os vsq; tuum euadam. Verum enimuero, id ego te inuita non ausim aggredi. Quamobrem te etiam atq; etiam oro, vt per te mihi liceat, tua sugere hubera, & velut ex botris expressis, suauissimum ex ipsis liquorem haurire: liceat deinde os meum tuo ori coniungere, tibi oscula altissime infigere, vt ex naso tuo admirandam, veluti ex malis exhalantem inspirem fragrãtiam: & ex ore tuo, quod nectare semper madet, nectar illud hauriam, quod sponsus tuus,
9 qui idem mihi quoq; charissimus est, summa cum voluptate solet bibere, quodq; senes disertos facit & facundos. Sic igitur paraphrasticôs & breuiter expositũ hũc locũ, vt iã fusius exponam. Primũ ex Hebræo annotare operæ preciũ est pro eo quod nr̃a æditio habet, apprehendam fructus eius, in Hebræo esse אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו Ochaza besansinaiu, quod proprie sonat, prehendam palmites eius, vel ramos eius. Atq; id magis quadrat cum metaphora. Rami namq; arboris sunt instar brachiorum, quæ qui ad os altissimi ho
4 minis velit conscendere, prehendere nititur, vt ramos arboris altissimæ, qualis est palma, is qui in fastigium eius arboris contendit euadere. præterea est in Hebræo נָא: Na interiectio blandientis & obsecrantis, quam noster interpres vt 70. verterunt κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ prehendam cacumina ipsius pronomen illud נָאת Zoth, nescio quo consilio videtur neglexisse, cum tamen non paruã vim habeat ad hũc locum alioqui obscurissimum, illustrandum: & ad
5 exprimendum affectum precantiũ, & deniq; ad exorandum. longe enim maior vis est in his verbis, et sint obsecro, hubera tua sicut botri vineæ: & odor nasi tui sicut odor malorum: sitq; guttur tuũ. &c. quam in illis, & erunt hubera tua &c. Sed idem erit sensus, si verbum illud erunt, pro esse possint, intelligamus. futurum enim pro imperatiuo, & præsertim deprecatiuo, sæpe occurrit in

sacris

ſacris literis,& ſic plane ab interprete poſitum eſſe crediderim. 1
Prætere a,pro eo quod vulgata æditio habet odor oris tui , in Hebræo eſt, וְרֵיחַ אַפֵּךְ hoc eſt, odor naſi tui. Vt etiam in græco eſt ὀσμὴ ῥινός σου verum ſi אַף Aph. faciem interpreteris (ſignificat enim hoc verbum Hebræis faciem,ſicut & os latinis)ut dictum ſit interpreti noſtro iuxta vim etiam ſermonis Hebræi,odor oris tui, pro eo quod eſt,odor faciei tuæ,tunc generatim ſignificabitur odor oris & naſi,duarum conſpicuarum faciei partium,per quas cō 2
munis expiratur halitus . Nec quicquam incommodi ſit, quod halitus,qui ex ore & naſo prodit ſponſæ poma dicitur olere , & idem vinum optimum.plena enim ſponſa pomis &vino ſimul per mixtis in ventriculo halitum vtraq; olentem per guttur in os & naſum eructare neceſſe habet.Hæc porro ſunt poma illa ex malo arbore lecta ,& vinum ex regia cella vinaria hauſtum,quæ omnia ipſa ſuperiꝰ dixit ſuo gutturi dulcia eſſe. De quibꝰ abunde nobis eo loco dictum eſt.Nō nulla exemplaria habent odoris tui.Vt quę 3
impreſſa ſunt lutetiæ in officina Roberti Stephani anno xl.& xlv. poſtremo quod in vulgata æditione legimus,&guttur tuum ſicut vinum optimum dignum dilecto meo ad potandum ; labijſq; & dentibus illius ad ruminandum,in Hebræo eſt,

וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים Vechichec cerein hatob holech ledodi lemeſſ[illegible]rim , dobeb liphthe Ieſſenim,in Græco ſic habet καὶ λάρυγξ σου ὡς οἶνος ἀγαθὸς πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα ἱκανούμενος ἐν χείλεσι καὶ ὀδοῦσι. Quidam ex 4
Hebræo ſic vertūt , & palatum tuū velut vinum optimū,quod defluit dilecto meo ſuauiſsime loquenti labijs dormientiū.hoc eſt,ſermone balbutiēti,& imperfecto.Ac ſi dicat,ſermo tuus mihi tā ſuauis eſto ſulamithis, quā ſuaue eſſe ſolet vinū optimū dilecto meo, quo epoto ille non ſatis expedite loquitur,alij ſic vertunt , guttur tuum quaſi vinum bonum recte incedens ad dilectum meum, cōmouens,vel loqui faciens labia ſenum. Quæ ſane interpretatio inter varias huius loci interpretationes omnium expeditiſsima mihi 5
videtur,iuxta diſtinctionem quam nunc in Hebręis exemplaribꝰ inuenimus.ibi enim eſt hypoſtigme poſt illud לְמֵישָׁרִים vt intelligamus ſignificari vinum optimum vadens dilecto ad rectitudines,hoc eſt,quod per guttur dilecti recte,&ſumma cum voluptate

tranſit

1 transit & defluit (pro quo noster interpres vertit, dignum dilecto meo ad potandum: & Græci, transiens nepoti meo ad rectitudinē) & quod senibus optime sapit. Quod etiam argumentum est optimi vini. sunt enim senes bibaces. יָשָׁן enim senem significat. Noster interpres, & Græci legisse videntur לְשִׁנַּי dentibus, & pro sensu, quem inde conceperunt hi verterunt, sufficiens in labijs, & dentibus, ille labijsq; & dentibus illius ad ruminandum, iuxta quam interpretationem Glo. quæ putat, hæc verba esse sponsi, quia in
2 quit, Ecclesia in certamine præsentis vitæ, gaudia futuræ vitæ prægustat, subditur, statura tua assimilata est palmæ. Hæc est rectitudo bonæ operationis, quæ ad terrena despicit incuruari: totam se ad cœlestia erigit, & in certamine posita tendit ad brauium: quo finito agone victrix donāda est, palma in inferioribus aspera est: sed desuper pulchra est, & fructum gerit. Sic Ecclesia in terra asperos tolerat labores: sed sperat, in cœlo se recepturam præmia. palma conseruat folia, sic Ecclesia variante sęculi statu eadē tenet fidei sa
3 cramenta. Hubera tua. magistri qui pro capacitate audiētium suā temperant doctrinam, & vndecunq; ad sublimia ab vbertate domus Dei in ebriant, & corda exhilarāt. Dixi ascendam &c; Q. D. Et quod tales habes doctores, nō est tui meriti, sed donum meum, quia ascendi in palmam, id est dedi Ecclesiæ augmētum virtutum, donec ad perfectum veniat. Et apprehendam fructus eius. id est, confortabo, & multiplicabo virtutes in eis. Hubera tua erunt sicut botrus cypri: quia illi qui parua norunt, si beneuole nuntiant
4 interdum potiore scientia in ebriātur. Interpretatur præterea hæc Glo. de cruce, in quam Christus ascendit, cuius fructibus, resurrectione. s. Ascensione, & aduentu spiritus sancti, & salute mundi doctores sunt inebriati & roborati. Et odor oris tui, &c. Odor inquit, malis, guttur vino comparatur, quia mala ex nouitate, vinū ex vetustate laudem consequitur. Sicut vinum malo pręstat, ita pręstat præsens alloquutio Ecclesiæ, famæ quam de illa potest audientiū sermo disseminare. Guttur tuum &c. In gutture vox presentis do-
5 ctrinæ, in odore fama absentis designatur. Et ideo vino illa, propter fragantiam virtutum, hæc malis, obsuauitatem absentis famæ comparatur. Verbum quod dilectus in ore meo posuit, tantæ est sublimitatis, vt non per alium, quam per ipsum sponsū debuerit prædicari: quia non est alius inuētus, qui solueret librū: &

ab illo

ab illo susceperunt alij. Christus quasi potauit, quia docente diui- 1
nitate in perfectione scientiæ profecit, & libēter passionem sustinu
it: membra non eodem modo. Verum vt molliat Glo. Incommo-
dum, & subitam personæ mutationem, hæc interponit, dū sponsus
laudat guttur sponsæ, illa intelligens in gutture verbum, per quod
salus datur mundo designari, ex magno amore verbum dispensa-
re volens, rapit verba ab ore Sponsi. Ille vino optimo eā compara-
uit, hæc subiecit, dignū dilecto meo adpotandum, labijsq; & denti
bus illius ad ruminandum. Non ita facile ad potandum, quod ille 2
prius potans alijs porrexerit, sed cum labore & studio meditan-
dum. Hæc Glo. quibus nos ea dum taxat addemus, quæ ad hu-
ius loci pleniorem explicationem facere videntur. confertur igi-
tur hoc loco Ecclesia cum palma, propter plurima sua palmaria
facinora, quæ sub Antichristo præsertim, eiusquè impijs mini-
stris edidit: & propter palmæ ingeniū quod in grauissimis illis per
sequutionibus perpetuo præstitit. hæc enim arbor (vt ait Plinius)
nō cædit ponderi, sed in pondus nititur, & repādatur. Et Plutarch' 3
incertaminibus inquit, palma signū esse placuit victoriæ: quoniā
ingenij eiusmodi lignum est, vt vrgentibus opprimentibusq; non
2.Cor.12. cædat. Id vero arboris ingenium olim exprimens Paulus dicebat.
Placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitati-
bus, in persequutionibus. in angustijs pro Christo. Quum enim in
2.Cor. 4. firmor, tunc potens sum. Et rursum non deficimus, sed licet is qui
foris est noster homo, corrumpatur, tamen is qui intus est, renoua-
tur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum, 4
& leue tribulationis nostrę supra modum in sublimitate æternum
gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quę
videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia
sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Confertum etiam cum
palma propter similitudinem, quam iustitia cum ea arbore in Psal
mis habere dicitur. Nempe, quod sicut palma in magnam crescit
altitudinem, sic etiam iustitia quantumcunquè oppressa existit,
Psal.91 in altum sese attollit. Id vero eleganter cecinit. Regius psaltes in 5
hunc modum, iustus vt palma florebit, aut vero crescet, nam & cres
cere, & augeri verbum פרח Hebreis significat. quod etiā eo loco
significare ostendit alia adiecta ad cedrum comparatio, & sicut ce-
drus libani multiplicabitur. hoc est, in altum succrescet. Quo mo
do plane iustos illos in medijs Antichristi persequutionibus exti-
tisse, & de pressis aduersarijs, ipsos in altum instar palmæ insigni-

1 ter,& ad miraculum succreuisse,omnes videbunt,atq;eximiam il lorum iustitiam admirabuntur,ad quam Deus suos electos euexe rit. Nam vt inquit Paulus,quos præsciuit,hos & prædestinauit cõ formes fieri imaginis filij sui:vt sit ipse primogenitus in multis fra tribus. Quos autem prædestinauit,hos & vocauit:quos autem vo cauit,hos & iustificauit:quos autem iustificauit, hos & glorifica-uit. Intelligimus itaq;ex his omnibus Synagogã illis tẽporibus ad mirandam victoriam Ecclesiæ,& eximiam iustitiam, quæ ex Deo Rom. 8.
2 est,dum suspiciet,suam agnituram humilitatem, & iustitiam quæ ex legæ est,neglecturam : atquè vt olim Paulum fecisse legimus, pro damno & stercore æstimaturam. Confert præterea Synagoga duo Ecclesiæ hubera duobus botris,propterea quod,videt præla-tos eius & concionatores exemplo Pauli nihil aliud docere,nec se aliud scire profiteri,præter Iesum Christum,& hunc crucifixum: atq; ideo ex illis suauissimum cruorem:velut mũstum & merum generosum ex vuis expressum deffluere. Quæ vera sapientia est. Philip. 3. 1. Cor. 2.
3 Sapientia autem vt ait Salomon lignum vitæ est iis,qui apprehen derint eam. Quod autẽ spõsa assimilatur palmæ,& hubera eius bo tris vineæ,illud subindicari videtur mysterium,quod sit instar pal mæ non fœminæ quæ sterilis est,sed masculæ & fructuosæ,quæ ta men fructum ferre non possit,nisi in vite manserit,nempe in Chri sto,vt ipse apud Ioannem testatur:quæq; non conuertat succum, quem ex vite trahit,in suam naturam,vt facere solent reliquæ arbo res insititiæ:sed cuius potius natura in sui stipitis naturam conuer Prouer. 3.
4 tatur,cuius consors & concorporalis vt Petrus & Paulus docent, facta sit,ideoq; non dactylosos racemos,sed natiuas stipiti vuas fe rat,quarum acinis quidem pueri , vino autem indidem expresso grandiores ali possint. Tunc igitur Synagoga celsitudinem iusti-tiæ in Ecclesia demirans,& dulcedine doctrinæ euangelicæ, qua il lius mammas instar vuarum turgere videbit,& manare suam,quę lege tantum constabit,iustitiam,& varias maiorum suorum tradi tiones negligens,iustitiam,quæ ex Deo in Christum credentibus
5 prouenit,& solidam Iesu Christi doctrinam serio quærens,vehe-menterq; expetens,orabit Ecclesiam,vt se de humilitate legis, & doctrinæ pharisaicæ,ad sublimitatem iustitiæ, & doctrinæ Euan-gelicæ , quam in ipsa admirabitur admittat , & euehat , familia-riterquè ad amplexus , & oscula adiungat: sibiquè primum tanquam ad huc paruulæ mammas admoueat , & se rudi-

mentis fidei velut lacte, nutriat, tum ad os, & nasum applicet. 1
hoc est, ad altiora mysteria Euangelij prouehat. Vt scilicet, ex ipsius naso spirantem illum inspiret spiritum, quo afflata, & nutrita sic spirtualis reddatur, vt spiritualibus veteris testamenti my-
1.Cor. 2. sterijs spiritualia noui testamenti mysteria feliciter possit comparare, & de omnibus recte iudicare. Vt etiam ex ipsius gutture, vnde scit velut ex euripo vinum, id est, eam doctrinam Euangelicã, quæ spiritualis hominis cor exhilarat, & hominem diuina cognitione inebriat, perpetuo erumpere & eructari, sibi liceat bibere. 2
Quod vinum iure dicitur recte suauissimeq; transire, & ad sponsum defluere, aut vere dignum sponso ad potandum, dentibusquè & labijs eius ad ruminandum, quum bibitur summa cum voluptate ab ijs, qui arctissimo fidei, & charitatis vinculo & glutino in vnum corpus Christo coniuncti sunt. quomodo quia & ipsa eidem coniungi, & cõglutinari optat, ipsum suum iam audet dilectum appellare. Aut vero dilectum a Sulamithe, sibi quoq; dilectum profitetur, vt sic maiorem capiat a Sulamithe beneuolẽtiam, quodq; ab 3
ea contendit, certius impetret. Alij vt hunc declinent scopulum דודי pro amoribus meis, positum esse volunt, vt dictum intelligamus. Quod recte defluit dilecto meo. quasi dictum sit, quod suauiter defluit amoribus meis id est, quod bibere, mihi suauissimum est. Hoc ipsum porro vinum dicitur commouere, aut facere loqui labia senum. hoc est, senes disertos reddere, propterea quod, quemadmodum vinum optimum nutrit & vegetat senes, vnde etiam vinum lac senum dicitur, eosdem etiam facundos reddit. Nam vt 4
inquit ille fœcundi calices quem non fecere disertum?
Sic & doctrina Euangelica suo calore eos nutrit, & vegetat, in quibus natiuus charitatis calor languet, & eo excitato calore facundos facit. Vt certe olim veteres illos homines idiotas, & piscatores facundos fecit, & disertos. Eam vero facũdiam assequi Synagoga tunc maxime desiderabit.

Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. 5

¶ Idem videtur esse sensus huius loci, & illius, dilectus meus mihi, & ego illi. Item & illius, ego dilecto meo, & dilect⁹ meus mihi: quorum omnium hæc sit vis, ego vnice amo dilectum meum, & ipse

vicissim

1 vicissim me vnice amat, quod enim in Hebræo est תְשׁוּקָתוֹ pro-
quo noster interpres vertit conuersio eius, non nulli exponunt desi
derium, siue appetitus eius. Hæc ergo respōdere videtur nostra Su
lamithes suis Ierosolymitanis ciuibus. Q. D. o ciues meæ, ego vero
libenter vos ad meas delitias admitterem, verum id non ausim ten
tare in consulto dilecto meo, cuius solius sum, & cui soli me seruo:
quiq; vicissim me vnice amat. superest igitur vt ab illo gratiam
ineatis, etquę optatis, ab illo vt impetretis, ad quem ego nūc adeo:
2 vos interim valete. in hanc etiam sententiam Ecclesia tunc respon Act. 8.
debit synagogę, inquā Philippus diaconus roganti Ennucho, quid
se baptizari prohiberet, respondisse fertur. Si credis ex toto corde
licet: quasi diceret, adest quidem aqua, accedētem tamen ad Deum
oportet prius credere in Christum ex toto corde: alioqui, non licet
Ecclesiæ sacramenta temere cuiq; communicare. Sic & Ecclesia
hæc fere dicet synagogæ, rogas o synagoga, vt te suscipiam, & por
rectis manibus, velut inclinatis ad te ramis instar palmæ, ad mea
3 hubera & amplexus, atq; oseula euéham. Id vero mihi volupe est
absse audire: cupioque tuis votis omnino satisfacere, sic enim me- Rom. 14.
mini meum Paulum mihi consulere, vt infirmos fide, suscipiam, mi
hique adiungam. At vero ego meam fidem astrinxi sponso meo
charissimo Christo, quam eidem intemeratam seruo: scioq; me sic
ab illo vicissim amari, vt neminem mihi integrum sit in meam con
suetudinem, & gremium recipere, qui non sic se totum illi credi-
derit, ipsiq; omnino fidens deuouerit, vt eius fidei beneficio pars
4 eius aliqua facta sit, & viuum membrum. Nec excidit animo, quod
ipse vetuerit sanctum dare canibus: & sua, quas ipse mihi credi-
dit, margaritas porcis exponere. Si ergo credis o Synagoga Iesum
sponsum meum Messiam esse, & filium Dei, iam tibi manum por-
rigo, iam te ad catechismum imprimis, deinde ad baptismum, reli Deu. [illegible]
quaq; sacramenta, & mysteria nostra admitto. sed prius ad sponsū
meum Christum adibo, ipsum cōsulam, ipsum orabo, vt ipse te im
primis recipiat, ipse te meis amplexibus, meis huberibus, & oscu-
5 lis dignam reddat. Ego namq; ipso in consulto, te ad nostra sacra-
mēta non ausim ad mittere: Nec citra illius opem tam arduū opus
me perficere posse sperauerim. Atq; hoc ipsū erit, quod Angelus Apoc. 22.
audiēte Ioāne in Apocalypsi dixit, beati qui lauant stolas suas in
sanguine agni: vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas in-
Et trent

trentium ciuitatem. Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & Idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Iā 1
vero, quod hoc loco sponsa dicit, & ad me conuersio eius, eandam vim habet, quam illud iam secundo repetitum, & dilectus meus mihi. Sed apertius significat miram illam amoris vim, qua raptus sponsus in sponsam transfertur: quem excessum, & amoris vim se pati ipse significare voluit, quum paulo superius diceret, auerte o lcuos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerūt. vel (vt est in hebręo)
ipsi me excedere fecerunt. Patitur itaq; Christus, qua homo, amoris vim a formosissima sua Ecclesia: qui &, qua Deus, in eandem a se excedit, in se tamen immotus permanens. Id quod auctoritate Dionysij freti dicere nō dubitamus. cuius hæc sunt verba. 4. ca. de. di. no. Audendum quoq; inquit, id insuper pro veritate loqui, ipsum omnium auctorem pulchro bonoq; amore omnium propter amoris vehementiam extra se prodire, dum prouidet omnibus, atq; bonitate, & dilectione, & amore quasi mulcetur, atq; ex illo statu, quo super omnia extat, ab omnibus segregatus, ad id 3
profecto, vt in omnibus sit, deducitur, per substantialem videlicet, virtutem illam, quæ traducit ipsum interim, a se ipso nunquam digredietem. Quamobrem diuinarum rerum periti Zelotem ipsum appellauerunt. Vt amore benigno erga omnia exuberantem, excitantemq; ad amatorij desiderij sui zelum, desideriumq; ipsum declarantes zelo dignum. Quo etiam, quæ desiderabilia ipsi sunt, promerentur, & zelum: atq; ipse ad ea, quæ prouidet, zelo quodā videtur affectus. Est ergo hæc conuersio, & amor Chisti in Ecclesia (vt 4
ex superioribus Dionysij verbis intelligimus) desiderium efficiendi, gignēdiq; amorem in pulcherrima sua Ecclesia, quo cōcepto, & in opus velut in lucem ędito diuino partu, majorem indies zelū & amorem Christi ipsa promereatur: eundemq; sibi tenacius agglutinet: quemadmodū de ipso ad populum israeliticum loquitur Moses in hæc verba, & nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi vt timeas Dominū Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas Deū, ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq; omnia mandata Domini, & cerimonias eius, quas ego hodie præcipio tibi, vt bene sit tibi. En Domini Dei tui est cælum, & cęli cęlorū, terra & omnia quæ eis sunt. Et tamē patrib' tuis cōglutinatus est, & elegit eos, amauitq; semē eorū post eos. Et videtur cū hæc dicit sponsa, cōmemorare ingentē illā, & sempiternam

Deut. 10.

1 piternam misericordiam sponsi sui, qua commotus ille, qui ante
ipsam repulerat,&auersatus fuerat,ad eãdem postea conuersus sit:
& eã velut vxorẽ derelictam reuocarit,cuius benignitatis hoc ex-
tat apud Isaiam ca.54.oraculũ. Vt mulierẽ derelictam,& manentẽ
spiritu vocauit te Dñs,&vxorẽ ab adolescentia abiectã dixit Deus
tuus,ad pũctum in modico dereliqui te,& in miserationib.magnis
cõgregabo te.In momẽto indignationis abscondi faciẽ meam parũ
per abs te,&in misericordia sempiterna misertus sum tui.Dixit re
2 dẽptor tuus Dominus.Hæc itaq; videtur esse conuersio,cuius hoc
loco meminit Ecclesia.

Veni dilecte mi,egrediamur in agrum, commore-
mur in villis,mane surgamus ad vineas,videamus
si floruit vinea ,si flores fructus parturiunt, si flo-
ruerint mala punica.Ibi dabo tibi hubera mea.
3 Mandragoræ dederunt odorem, in portis nostris
omnia poma noua & vetera seruaui tibi.

¶Quæ hactenus gesta sunt in hoc dramate,inde usq; ab illo lo
co,dilectus meus descendit in hortum suum ad areolas aromatum
&c.extra vrbem Ierusalem gesta esse ex ipso dramate,& nostræ in
4 terpretationis œconomia satis constat.Tunc enim rogata sponsa,
quo abijsse suspicaretur dilectum suum , fœminis Ierosolymita-
nis respondit,omnino suspicari,illum in suos hortos extra vrbem
descendisse:quam obrem sibi certum esse,dilecti sui quærendi , &
conueniendi gratia illuc ire.eam illæ consequutæ sunt,& vna cum
ipsa a sponso,& sodalibus exceptæ.Inde sponsa egressa in hortum
nucũ descendit. Sed ingenti excitato in vrbe tumultu& coniura-
tione,in desertum fugere necesse habuit.Hanc quum inde reuoca
5 ta rediret,fœminæ Ierosolymitanæ magnifice commendarunt:& ar
ctissimam cũ ipsa voluerunt coire amicitiã,Verum eas non prius
consulto sponso,sulamithis admittere recusauit.Qua propter illis
foris relictis,in vrbẽ ad spõsum se recepit.In vrbe igitur aliquãdiu
apud illum cõmorata eundẽ rus euocat:vtq; animi gratia ad agri di
uitias cõtemplandas rusticatũ prodeant,precatur:vbi etiam se illi

fruendam pollicetur. Ad hunc modum etiam Ecclesia extremis tē 1
poribus, quum videbit Iudæos resipiscere, & in suum gremium re
cipi cupere, hoc ipsa quoq; vehementer desiderans ad Christū to
ta se mentis contentione recipiet, ad ipsum hæc referet, citra cuius
opem tam arduum opus nec perficere posse sperabit, nec aggredi
2. Cor. 3. audebit, Illud Pauli dictum reputans, non sumus sufficientes cogi
tare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra
ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti. &c
Christum itaq; tūc orabunt prælati & doctores, vt suis ad sit: & ad 2
ipsius negotia gerenda in agrum pergentib. se iungat comitem, ac
verbi ducem, & auctorem. Quū enim ad prædicandū euangeliū Iu
dæis ire parabunt, ad eos certe homines, qui extra vrbē velut rure
agunt, nēpe extra Ecclesiā, in vrbē aduocādos, & introducēdos se
Luc. 14. accingēt. Quemadmodū in Euāgelio ipse pict ille homo seruo suo
iubet, vt in vias, & sepes exeat, & quoscūq; ibi inuenerit intrare cō
pellat. Hoc igitur mysteriū his verbis significatur, veni dilecte mi,
egrediamur in agrum &c. Sed imprimis operę preciū est videre, vt 3
in melius versa sit scena. superius enim capite. 2. spōsa in foramini
bus petræ, in cauerna maceriæ latitās expectat, dū a sponso euoce
tur in agrū, multisq; blāditijs & illectamētis, vt tandem in euāgelij
prædicationem prodeat, opus habet. At vero hoc loco omni posito
metu tā virilem præstat animū: & animosa sui satagit officij, vt ni-
hil magis in votis habeat, quā euangeliū per vniuersum orbem dis
seminare. Nullos recusat labores, nulla formidat pericula, modo
omnes homines Christo adiungat, & lucrifaciat. Vnde conijcim᾽ 4
quam fortes & heroicos illa ætas sit habitura Episcopos, & præco
nes Euangelicos. Nec tamen quum hanc coniecturam facimus, po
stremos illos viros Apostolicos primis Apostolis, sed postrema tē-
pora, primis temporibus ante ponimus. Sublato nan q: Antrichri
sto cū tota impiorum factione, pacatiora tū erunt tempora, & prę
dicando euāgelio longe cōmodiora, quā fuerint sub scribis & Pha
risæis, regibus & imperatoribus impijs. Accedit & illud, quod mul
tis maiorum suorum rebus præclare gestis, & recētissima Antichri 5
sti clade confirmati illi qnāuis non pares meritis, exēplis tamen su
periores, ad prædicandum Euangelium prodibunt. Tūc igitur vi
dens Ecclesia præterita iam hyeme infidelitatis, & imbribus perse
qutionum Antichristi, verna reddita esse mūdo tempora, & di-
rectioribus solis iustitiæ radijs incalescentem iam omnem agrum,
omnemq;

1 omnemq; arborem (hoc est) omnes nationes fidem Christi, christianæq; fidei fructus parturire, vehementer optabit agrum illum inuisere omnesq; ipsius segetes, & fructus ad maturam frugem sua cura, & diligenti cultura perducere, sed quia se tam arduis cœptis plane imparem agnoscit, Christum supplex orat, vt vna cũ ipsa egrediatur in agrum, hoc est, vt sibi vniuersum orbem disseminandi verbi Dei gratia, peruadere cogitanti ad sit, vt olim pollicitus est, Matt. 18.
comes indiuiduus, qui semen suggerat, quiq; vt olim Apostolis, Luc. 21.
2 os & sapientiam, cui nulli possint resistere aduersarij, tribuat. cum Matt. 13.
enim ager mundum mystice, vt Christus in euangelio docet, significet, intelligimus sponsam non contentam suorum ciuium numero optare reliquos homines, qui extra suam ciuitatem per reli 1. Cor. 3.
quas mundi regiones, velut rustici & pagani ciuilitatis Christianę expertes rure, & in pagis inculti agunt, ciuilibus & Euangelicis mo Mat. 21.
ribus, atq; institutis ex colere, sicq; excultos sua ciuitate donare, & intra eadem vrbis septa cogere: vt ergo magno successu hoc ipsum
3 præstare posit, Christum sponsum suum rogat in hunc modum, veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Neq; enim qui plantat est aliquid, neq; qui irrigat (vt Paulus ait) sed qui incrementum dat Deus, Scit præterea ex euangelio sponsa sponsi sui patrem antiquissimum illum patrem familias in eo agro vineam habere, ex qua iam diu expectat fructus, quæ tam variarum ferarum irruptionibus vastata, & nuperrime ab Antichristo singulari illa fera pene funditus euersa, sterilis, & inutilis sit reddi
4 ta. Hoc ipsa grauiter dolens, cupiẽsq; amplissimos ex ea vinea, quã colendam suscepit, prouentus Domino reddere, sponsi sui Christi opem implorans, mane inquit, surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt. Per vineas enim intelligit Iudæorum & gentium varias nationes, quos omnes sub vnius vineæ appellatione Christus, qui mediator legis maceriam dissoluẽs Ephes. 2.
(vt testatur Paulus) fecit vtraq; vnum cõplectitur. hic tamẽ in plurali כְּרָמִים vineas appellat, quod eos adire instituat, qui cum
5 fidem non dum receperint, nec in vnitatem fidei adhuc conuenerint, non dum vna actu vinea, sed plures ad huc sunt, & sola præscentia Dei vinearum appellatione censeatur: Quod vero hortatur sponsum, vt mane surgant, vehemens suum studium & desiderium, quoad suum officium, & decretum sibi opus faciat signi

 ficat

ficat. Item & commodum atq; operi idoneum, quod captat, tẽpus 1
matutinum, nocti ac tenebris Antichristi succedens indicat: & occasionẽ, quę in rebus gerendis plurimum momẽti habet. Nam vt ille inquit. Fronte capillata, a tergo occasio calua est, quod etiã priꝰ de communi in omnes homines conferendo officio confuse dixit, & ingenere mane surgamus ad vineas, pressius deinde & explicatius proponit subiungens, videamus, si floruit vinea, aut iuxta Hebræum נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן Videamus an floreat vitis, vbi vide
tur singulare pro plurali positum pro, an floreant vites, & in idem 2
redit, sed tamen singulari locutione duplici nomine singularis Ecclesiæ cura significatur, quippe quę nõ satis habeat vineas inuisere, hoc est populis Euangelium prædicare, sed præterea sedulo inspiciat singulos auditores, & an ex sua prædicatione tantum vtilitatis retulerint, vt suaue olentem fidei florem proferant, qui primus est auditorum Euangelij profectus, exploret. Quin nec ibi operosæ & sedulæ sponsæ cura subsistit: Nec enim contenta est pulcher
rimum fidei florem in suis spectare auditoribus, quem scit aut ri- 3
gido infidelitatis gelu, aut ardentis cupiditatis æstu adustum perire potuisse, sed longius progressa illud etiam diligenter obseruat, an flores fidei, vitali prolificoq; charitatis calore rupti expectatos fructus proferant. quo tandem omnes Ecclesiæ conatus spectant, & referuntur. Quam eandem curam circa malos punicas sponsam gerere, ex eo intelligimus, quod addit, an floreant mala punica. Nam ex proxime præcedentibus relinquitur nobis su-
baudiendum, an flores malorum punicarum fructus parturiant. 4
Aut vero in solis malis punicis satis habet flores videre, quia satis fuerit, post tempora Antichristi fideles sic præ se ferre promptum animum ad martyrium subeundum, quum opus fuerit, quemadmodum mali punicæ prolatis floribus, ad ædendos suos fructus, quum tempus aderit, comparatæ videntur. Verum quia scit christianos non amplius propter fidem in vitæ discrimen vocãdos (qui fructꝰ mysticus eius arboris toto hoc dramate designari solet) prop
terea non curat, quum de malis punicis loquitur, illud addere, an 5
flores fructus parturiunt. Quod suũ studium, & officium quia scit suo sponso fore gratissimum, summasq; delitias, huius summæ voluptatis spe proposita, ipsum allicere, & in suam sentẽtiam tentat pertrahere, quum subiungit, ibi dabo tibi hubera mea, aut amores

meos

1 meos quod si vsquam alibi Hebræum nomen illud דוד cum pro nomine sic coniunctum דודי hoc certe loco maxime significabit. Q.D. Ad sis mihi obsecro, o Christe sponse mi charissime, fer opẽ ad hanc rem quam paro, ad hoc arduum opus, quod moueo feliciter promouendum, & perficiendum, vel ob id maxime, quod in eo tibi vni placere summopere studeo, & gratificari. Quod si vt nostra æditio habet, sponsam sponso suo hubera se daturam in agro
2 polliceri, accipiamus, vt accipere necesse est, id figurate dictum sic intelligemus, ibi dabo tibi vbera mea, hoc est, si tu mihi bone Iesu in prędicatione Euangelica, & procurandis auditorum incremẽtis adsis, tunc demum ego Euangelicam doctrinam sic fęliciter exhibebo auditoribus, vt te illorum palatũ, & appetẽtiã excitãte suauissime ipsis sapiat: paruulos nostros cathecumenos materna cura & lenitate in sinu meo molliter fouebo, quemadmodũ Paulus faciebat perinde ac si nutrix foueat filios suos. atq; ita videbor illis, immo
3 vero tibi, in cuius potissimum gratiam id facere meditor, hubera mea suggenda exhibere, quem illud dixisse sciam, quęcũq; vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et vtrocũq; modo interpreteris, significat hic locus, christianos Ecclesiastas, quum bona fide rem Christi gerunt, & populi salutem procurant, tanquam spirituales sponsas tunc spiritualiter cum Christo misceri: & sponso suo gratum facere. videant igitur, & diligenter animaduertãt Domini nostri Iesu Christi philãthropiã, qui ipsum demereri cupiũt prȩlati,
4 & Ecclesiastæ, quam puros eos esse oporteat, quũ hanc obeunt functionem: vt Christũ adse pellicere possint, & vnus cum eo spiritus effici, atq; ea ratione animã suã e media morte eruere. Scire enim debet, inquit Iacobus, qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, quod saluabit animã a morte, & operiet multitudinẽ peccatorũ. Iam sequẽtem versum superioribus accõmodare possis duobus modis, & duobus item modis secare. Altero quidem modo vt repetito verbo videamus, sic legas, videamus, an mãdragoræ dederint odorẽ, & per parenthesim illud interijcere, ibi dabo tibi hu
5 bera mea. Altera, vt sit secundum argumentum, quo sponsa persuadere nititur sponso, vt cum ipsa rusticatum prodeat. Possis etiam bifariam sic distinguere, vt alterum, membrum sit, mandragoræ dederunt odorem, in portis nostris, alterum sit reliquum, quod inde sequitur. Atquę ita distingunt latini in-

Matt. 25.

Iacob. 5.

 terpretes

terpretes nostri. Hebręi alterum membrum magis contrahunt in 1
hunc modum. Mandragoræ dederunt odorem, reliquum totum al
teri membro tribuunt. quam etiam distinctionem aperte seruat
Græca editio, quum coniunctionem addit in hũc modum: καὶ ἐπὶ
θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρόδρυα νέα πρὸς παλαιὰ ἀδελφιδέ μου ἐτήρη-
σά σοι. Hoc est, & in portis nostris omnia poma noua ac vetera ne-
pos mi, seruaui tibi. merito inquit Glo. sponsa inuocat sponsum ad
auxilium prædicationis: vbi prædicatores præcipuis vigeant vir-
tutibus. Portæ, Apostoli, & eorum successores, mandragoræ, idest 2
virtutes illorum, quæ sunt pro medicamentis, quæ contra sollicitu-
dines mundi adducunt quietem, quæ nauseam verbi Dei excludũt,
quæ vicia ab hominibus sine dolore excidi faciunt, quę proferunt
mala sua, idest, Ecclesias suauiter redolentes in confessoribus, simi
lia malis punicis in martyribus, dederunt odorem, quia exemplis
maiorum minores confirmantur, sic Glo. quæ de mandragoris Pli
nius & dioscorides tradiderunt, huic loco iuxta mysticos sensus ac
commodat, quod tamen mandragoras malis punicis assimilat, id 3
præter Plinij & dioscoridis sententiam facit, quorum hic libro. 4.
capite. 63. scribit Mandragoras mala gerere sorbis similia, pallida,
odorata, inquibus semen veluti pirorum. Ille libro. 25. capite. 13 fe
runt inquit, Mandragoræ mala auellanarum nucum magnitudi
ne, & his semen, ceu pirorum. De hoc pomi genere inquit Augu-
stinus contra faustum Manichæum lib. 22. capite. 56. opinari quos
dam scio, quod acceptum in escam sterilibus fœminis fæcundita-
tem paret: ac per hoc putent omnino instituisse Rachel, vt hoc a fi- 4
lio sororis acciperet, cupiditatem pariendi, quod ego quoq; ar-
bitrarer, si tunc concepisset. Nunc vero cum post alios duos ab illa
nocte partus Dominus eam prole donauerit, nihil est quur de Mã
dragora tale quid suspicemur, quale in nulla fœmina experti su-
mus. Dicam ergo quid sentiam. Dicent hic forte meliora doctio-
re. Quum enim hæc mala ipse vidissem, & propter istum ipsum
sacræ lectionis locum id mihi obtigisse gratularer, (rara enim res
est) naturam eorum diligenter quantum potui, perscrutatus sum, 5
non aliqua a communi sensu remotiore scientia, quæ docet virtu-
tes radicum, & potestates herbarum. sed quantum mihi, & cuili-
bet homini renunciabat visus, & olfactus & gustus, pro inde rem
cõperi pulchram & suaue olentem, sapore autem insipido: & ideo
quur eam mulier tãtopere concupierit, ignorare me fateor, nisi for
te prop

1 te propter pomi raritatem, & odoris iucunditatem. Cum vero ip-
ſam rem geſtam ſanctà ſcriptura tacere noluerit, quæ non vtiquè
talia deſideria mulierculàrum nobis pro magno inſinuare curaret,
niſi aliquid in eis magnum quærere commoneret, nihil amplius
conijcere valeo, quam, quod ex illo communi ſenſu mihi ſuggeri-
tur. Vt illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonã:
non eam, quæ confertur, quum laudant hominem pauci iuſti atq;
ſapientes, ſed illam popularem, qua etiam maior, & clarior notia cõ
2 paratur: non ipſa per ſe expetenda, ſed intentioni bonorum, qua ge 1.Tim.3.
neri humano conſulunt, neceſſaria. Vnde dicit Apoſtolus, opor-
tet etiam teſtimonium habere bonum ab eis qui foris ſunt. qui li-
cet parum ſapiant: reddunt tamẽ plerumq; labori eorum, per quos
ſibi conſulitur, & ſplendorem laudis, & odorem bonæ opinionis.
Nec ad iſtam gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui
ſunt in Eccleſia, niſi qui in actionum periculis & labore verſantur.
Et reliqua, quæ in commendatione em figura. & myſtici ſenſus ad
3 locum libri Geneſis ille doctiſsimus iuxta ac ſanctiſsimus ſacrarũ
litterarum interpres illic ſubiungit. Ego vero vbi locum illum diu
multumq; meditatus fui, ſic tandem mihi videor cauſam, propter
quam ſorores illæ de mandragoris contenderint inueniſſe. Cum e-
nim hunc locum, meis auditoribus publice enarraturus eſſem, nec
illis niſi prius ipſe mihi ſatisfeciſſem, ſatisfacere poſſe ſperarem, cę
pi mecum rem acrius reputare: & quæ de mandragoris Plinius,
quæ etiam dioſcorides ſcripſiſſent, diligentius expẽdere. Et tandẽ
4 ex alio ipſius herbæ nomine, eiuſq; nominis cauſa, quam reddit
dioſcorides, cæpi quid de mandragora ſorores illæ cogitare potue
rint, conijcere, mandragoram inquit Plinius, alij circeium vocant.
Dioſcorides mandragoram: aliqui antimalum, alij circeiam vocãt:
quoniam videtur ea radix ad amatoria conducere obſeruaui dein
de Hebraici nominis etymologiam: & inueni דודאים (quo nomi
ne pluraliter tãtum hæc herba Hebræis appellatur) a דודים plu-
5 rali nominis דוד: quod amorem Hæbræis ſignificat, adiectione
vnius dumtaxat literæ א differre, vt inde deductum eſſe
nemo dubitare poſsit: & amores, aut, amatoria ſignificare, & ad
modum veriſimile eſſe, id nominis mandragoræ ab Hebræis ſic in
ditum eſſe, vt a Græcis circeium, aut circeia, propterea quod vul-
garis eadem fuerit ea de herba apud Hebręos opinio, atq; apud a-
lias na-

lias nationes,quæ ipsam a circe nobili pharmaceutria denominā- 1
rint,quod ea herba circe inmiscendis poculis amatorijs, & ad incā
tationes vsa fuerit,quam ego coniecturam cum mulierculaȓũ con-
tentione propius conferens, sic mihi persuasi,Rachelem prolis su
pra modum cupidam,quum vidisset Ruben mandragoras ad ma-
trem detulisse,statim de conficienda potione amatoria cogitasse,
qua exibita virum a sorore abalienaret,sibiq; addiceret:ideoq; so-
rorem rogasse,vt sibi partem aliquam de mandragoris,quas filius 2
attulisset, dono daret:quē dolum illa suspicata,atq;ægre ferens,sic
respondérit,parum ne tibi videtur,quod præripueris maritum mi
hi,nisi etiam mandragoras filij mei tuleris.Tum Rachelē vt ea sus
picione apud sororē se purgaret, modo quod petebat impetraret,
cedentem suo iuri,ordinem inter ipsas,& alias vxores Iacob caste,
sancteq; constitutum,ea nocte inuerti permisisse: dixisseq;, dor-
miat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui.Ac si diceret.Ego
vero quam ab isto crimine aliena sim o soror,vt tibi fidem faciam, 3
istumq; ex tuo animo scrupulum adimā,iam tibi virum, qui me-
cum proxima nocte cubiturus erat, permitto: vt tibi liberum sit,
ex mandragoris mixtum poculum ipsi dare:& quā ex me tibi me-
tuis fraudem,anteuertere.Tu modo mandragoras mihi impartiri
ne grauare.Atq; ex hac vulgata opinione crediderim hoc loco di-
ctum esse sponsæ mandragoræ dederunt odorem. Per mandrago-
ras enim sanctos suos mores,dicta & facta,& vniuersam suam lau-
dabilem conuersationem significat Ecclesia hoc loco,quam ijs,qui
bus prædicatura est Euangelium sic sperat se probare posse, vt il- 4
los sanctissimæ vitæ suæ exemplo ad suauissimum diuinæ notitiæ
odorem & ad doctrinæ ac prędicationis suæ amorem eximium ve-
luti exhibito poculo amatorio ex mandragoris confecto sit accen
sura .Id vero cum in gratiam Christi sponsi sui facere instituerit,
2.Cor. 2. ideo se illi mandragoras daturam pollicetur,quum dicit, mandra-
goræ dederunt odorem.Vt hoc laconismo sponsus intelligat,sibi e
tiam promitti mandragoras,laconismo enim frequenter vtūtur a-
mantes,Deo autem gratias inquit Paulus,qui odorem notitię suæ 5
per nos manifestat in omni loco.Christi enim bonus odor sumus
1.Pet.3. Deo.Et Petrus mulieres christianas hortatur,vt suis viris sint mo-
rigeræ:vt si qui non credūt verbo,per vxorum conuersationē sine
verbo lucrifiant,considerantes cū reuerentia honestā illarum con-
uersationem.Atq; hæc quidem erit huius loci interpretatio,si pro
secundo

1 secundo argumento id positum sumamus. At vero si iuxta primā distinctionem sic legamus, videamus an mādragoræ dederint odorem, tūc per uineas, multitudinem gētium commode exponemus, per mandragoras, Iudæos, quorum olim Deus magno amore velut fascinatus, nō Angelos, nec vllam aliam hominum nationem, sed semen Abrahæ apprehēdit: & Racheli, populo nimirum Iudaico imprimis copulatus est, qui quidem Iudæi quamuis nūc quidē propter Euangeliū (vt inquit Paul⁹) inimici sunt Christi, eidē tamē pro Hebr.2. Rom. 11.
2 pter eorū patres charissimi sunt. Hos ergo extremis tēporib⁹, quū iam interfecto Antichristo, suum fidei recipiendæ manifestauerint desiderium, inuisere Christum hortabitur Ecclesia vt videant, an illi in ea persistent sententia, & desiderio, quod fuerit verum dedisse odorem, nec simulasse fidei desiderium. Recte vero accomodabitur hic sermo metaphoricus præsenti instituto iuxta rerū naturā, a quibus fiet translatio: vt postquā vinearū mētio facta est, tum etiā mētio fiat mandragorarum: quas aiunt adnasci vitibus, Sic enim (quemadmodum Paulus prædixit) vbi plenitudo gentium intrauerit,
3 omnis Israel saluus fiet. Video etiā vulgatā esse, & a nostris recētioribus doctoribus de mādragoris receptā hanc opinionem, quam inter alios Iacobus valētinus in cōmentarijs, quos scripsit in cantica Salomonis, refert in hunc modū (ipsius enim verba referā) mādragora est quoddā pomum genitum in radice cuiusdā herbæ faciētis folia ad modum paruæ lactucę: & sic mandragoræ sunt tanquā tubera terræ valde odorifera, habentia similitudinē humani vultus: & habēt hanc proprietatem, vt dicunt herbolarij, quod si quis de-
4 fert secum mandragoras, attrahit cæteros ad amorem, & nutū sui, item habet aliam proprietatē, quod si mulieres manducant mādragoras, disponuntur faciliter ad fœcunditatem, & conceptum prolis. Et ideo Ruben attulit mandragoras matri suæ Liæ, vt disponeretur ad concipiendum. Hæc ille incerto auctore refert, nō tam cōsiderate quā Augustinus: & quæ si vera essēt, præsertim quæ de similitudine humani vultus dicūtur, nō tacuissēt grauissimi illi au-
5 ctores Plinius, & Dioscorides; tametsi a columella mādragora epitheto dicitur semi homo. An ceperint hoīes indormire peccatis, & vt qui mandragorā biberūt, nō sentiant motus corporis, si pij homines doctrinæ calicem bibentes affectiones efferre student? Aiūt pueri medicorū, mandragorā somnū conciliare. Hæc insūma theodoretus. Addit tādē sponsa postremū argumētū, quo spōsū nititur

Rus

Rus euocare? In portis nostris omnia poma noua & vetera seruaui 1
tibi(intelligit autem poma selectissima.hic est enim significat⁹ vo
cis Hebraicæ מְגָדִים)hoc est.Quum vero de agro in vrbē redi
bimus rebus nostris iure compositis,tunc in ipsis vrbis nostræ por
tis ,vbi publici fiunt conuentus,spectante populo,selectissima po
ma noua,& vetera(quæ plurima tibi seruo sponse mi) tibi exhibe
bo.cōstat autem ex multis sacris scripturæ locis,veteres Iudæos o-
lim in portis vrbium suarum , & Ierosolymorum præsertim, tan-
quam in celeberrimis locis iudicia agitare,& populi cętus celebra 2
re consuesse.Vnde etiam in sacris Biblijs loca publica,& conuētus
celebres portæ appellātur,vt psalmo nono.Qui exaltas me inquit
Psal.9. Dauid,de portis mortis,vt anūciem omnes laudationes tuas in por
tis filiæ Sion.Id est,in publico populi cōuentu.Prouc.31. Nobilis
in portis vir eius.quum sederit cum senatoribus terræ,& 2.Re.15.
Absolon mane consurgēs stabat iuxta introitum portæ,& omnem
virum qui habebat negotium,vt veniret ad Regis iudicium, voca
bat ad se,& Zacha.8. veritatem & iudicium pacis iudicate in por 3
tis vestris.Et sæpe alibi.Sic igitur & hoc loco Ecclesia sub meta-
phora sumpta a re rustica pollicetur Christo,si ipse prædicanti e-
uangelium per vniuersum orbem adsit, quum conuersis ad fidem
nationibus ,ambo velut in vrbem Ierusalem ex agro redibunt,eas
dē baptizandas,& per baptismi portas in ciuitatē Dei inducendas
post se ducētes,tū ipsam iam baptizatis & in ciuitatē nouā Ierusa
lem receptis,in ipsis portis,nempe in conuentibus publicis,& con
cionibus ecclesiasticis,altiora fidei mysteria tanquam firmioribus 4
& adultis , prædicaturam , & locos tum ex veteri tum ex nouo te
stamento,velut selectissima poma tam noua,quam vetera, exhibi
turam quod,& olim ipse faciebat,qui domi Apostolis suis quæ ad
collationem,& intelligentiam noui & veteris testamenti pertine
rent,tanquam perfectioribus,aperte exponebat.quæ temē per pa
Math.13. rabolas et ænigmata extrariis proponebat:Et idem suis discipulis
suo exemplo facere conculcabat, quum diceret,ideo omnis scriba
doctus in Regno cęlorum similis est homini patri familias,qui pro 5
fert de thesauro suo noua & vetera.Hic vero seruato decoro collo
quij rusticani hoc idem rusticana subindicatur similitudine a spō
sa,quæ selectissima poma noua,& vetera suo sponso pollicetur.Bel
le vero respondet hoc promissum desiderio Iudęorum,qui proxi-
me suam

1 me suam sulamithem sic rogarunt, fiant odores tui, aut, odor oris
tui, aut vero, nasi tui, sicut odor malorum.

CAPVT. VIII.

Quis te mihi det fratrem meum sugentem hubera
matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deoscu
2 ler, & iam me nemo despiciat.
Apprehendam te, & ducam in domũ matris meæ,
& in cubiculum genitricis meæ: ibi me docebis, &
dabo tibi poculum ex vino conditum, & mustum
malogranatorum meorum.
Leua eius sub capite meo: & dextera illius amplexa
3 bitur me.

SPonsa quia videt sponsum cunctari, nec se tam facilem,
quam ipsa optarit, præbere, suisq; votis annuere, majore
iam contentione pergit ipsum orare, vt positis odijs, om-
niumq; injuriarum, quas a matre sua passus est, oblitus, & placa
tus se iam facilẽ præbeat, & exorabilem: vt sic pristinus ille amor
4 iam diu interruptus, inter eos plene redintegretur. Post mitiorem
ergo, qua hactenus cum illo vsa est oratione, & leuiores motus,
iam nunc totos effundit animi sui affectus, & qui Græcis πάθη
dicuntur, vehementes motus, vnaquẽ cum vehementibus affe-
ctibus, & maxima erga matrem amoris testificatione, adhibet etiã
illa ad persuadendum, quod optat, argumentum alterum, quod ex
matris reconciliatione omni ipsa contumelia liberanda sit: alterũ
quod se maximas delicias sponso in conclaui matris suæ (si modo
5 ipse illuc se induci patiatur) facere pollicetur. Amoris vehementiã
& desiderij magnitudinem maxme exprimit illa in similibus affe-
ctibus Hebręis familiaris loquendi formula. quis mihi det te fratrẽ
meum. &c. Quem hebraismum, latini sic efferũt, o si mihi sis frater
sugens hubera matris meæ &c. Hoc ipsum etiam exprimunt⁹ cre-
bra incisa, & asyntheta, quibus totus hic locus in Hebræo distinct⁹

est vs

est vsq;ad illa verba, læua eius sub capite meo, &c. In hunc modũ, 1
inueniam te foris, deosculer te, & non despiciant me, apprehendã
te, deducam te, introducam te in domum matris meæ, docebis me,
potabo te vino condito, musto malorum punicorum. Nec enim
quicquam præterea est in hebræo. Et hic rapidus orationis decur-
sus manifeste indicat, quanto amoris impetu in sponsum rapta, ad
deliquiũ vsq; animi ipsa præceps feratur: & vna secum illum ni-
tatur rapere, dum hæc subiungit, læua eius sub capite meo: & dex-
tera illius amplexabitur me. Ac si dicat, o si te tam facilem sponse 2
mi, & placabilem matri meæ præbeas, quam si puellus fraterculus
meus sis, qui primum irritatus, deinde eidem placatus ipsius sugas
hubera. O si foras extra vrbem egrediamur versus villam matris
meæ, vbi te meis osculis, & quas tibi illic opto facere, delitijs pla-
care possim, nec iam post hac quisquam me despiciat, propterea
quod te matri meæ iratum videat. Ibi certe amplectar te, nec te
dimittam, donec in domum matris meæ introduxero, vbi tu me do
ceas, ego vero te conuiuio excipiam, in quo vinum aromatites & 3
mustum malogranatorum meorum tibi propinem. Sed hæc diu
precantem, & optantem, hei mihi sponse mi, animus me deficit, la
basco, labantem me obsecro amplexare tua læua: & nutanti capi-
ti meo dexteram tuam supponito. Talis certe extremis tempori-
bus cura coquet Ecclesiam in concilianda Christo synagoga, qua
lis hic exprimitur cura & solicitudo, vsq; ad animi deliquium adi
gens ingenuam, & piam sponsam, matri suæ iratum sponsum mo-
dis omnibus placare iam pridem laborantem, & conciliare, quæ ta 4
men hoc ab ipso nequit impetrare. Iam enim ex eo tempre hoc ip
sum statuit apud se & aggressa est Ecclesia, quum diceret inueni
eum, quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec in-
Sup. ca. 3. troducam illum in domum matris meæ, & incubiculum genitricis
meæ. Quãta igitur maxima poterit animi cõtentione post sublatũ
Antichristũ, orabit Ecclesia sic Christũ sponsum suũ, vt sibi prædi
care parãti euangeliũ Iudæis, faueat. suãq; gratiã, & pacẽ largiatur
simul etiã & synagogę, se oĩo misericordẽ prębeat ceu subtrahẽs se 5
paulisper a cęli curia, posita persona iudicis ac maiestate, omniq.
iudicij strepitu priuatus, facilis, & placabilis, quasi lactens puellus
ad Iudæos veniat, vbi cum ipsa sic priuatam agentem personã qua
si puellũ Iudęis placatum foris, nẽpe apud synagogã, ipsius hubera
sugentem, & ceu fraterculum suũ in agro versantẽ, quẽ ibi deoscu
lari possit, inueniat: atq; ita ambę, tũ ipsa inprędicãdo, tũ illa in au

1 diendo, recipiẽdoq; euangelio, rem Deo, qui pater Christi est, gratissimã faciant: vt inde & ipsa soror, & illa mater ipsi' dici possint. Mat. 12
Eo scilicet spectãs, quod sciat, Christũ in Euãgelio dixisse, quicũq; fecerit voluntatẽ patris mei, qui in cęlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. gratiam enim & pacem suã quum Christ' tribuerit synagogę, tũ illa Christũ animo velut cõcipiet & pariet, & in recepto Euãgelio perseuerans, suis huberib', hoc est, nõ dũ perfectis, sed tamen suauib. instar lactis, bonis operib. nutrire videbitur: &
2 Christus ipse quũ pia synagogæ opera ꝓbabit, illisq; delectabitur, eiusdẽ quasi puellus matri iam placatus, sugere videbitur hubera. Nec enim amores hoc loco interpretari possis, vt alibi: hic enim nõ דדי sed שדי positũ est in hebræo. Et ideo in eodẽ negotio Ecclesia a Christo cõtendet, vt se ille synagogę quasi lactantem filiũ, sibi vero quasi fratrem præbeat. Iam vero quod inde proculdubio cõsequuturum est, tanquã firmissimũ & necessarium a cõsequẽtib. subiungit argumentum. Et nõ despicient me, aut, vt nostra æditio
3 habet, & iã me nemo despiciet, perinde est, ac si dicat, quod si mihi annueris o dilecte mi, omni me calũnia, & iniuria liberabis. Quũ enim plenitudo gentiũ iam se mihi ad iunxerit, mecumq; de pietate, & religione idẽ sentiat, neq; vlla iam sit in vniuerso orbe quantus, quantus est, natio præter vnam Iudęorũ gentem, quæ nõ te tãquam Deum colat, & me tãquam spõsam tuã obseruet, si tua dignatione synagoga (quã ego matrẽ agnosco) aliquãdo sapiat, teq; recipiat, tũc desinet mihi obtrectare, & ab atrocibus maledictis, quib'
4 hactenus meq;, teq; incessit, abstinebit. cessauerit enim illa Iudæorum æmulatio, atq; ita, qua illos laboraturos fore hisce tuis verbis prædixit Moses, ego ad æmulationẽ vos adducam in nõ gentẽ: in gentem insipientem in iram vos mittam. Cessauerint & illæ blasphemiæ Iudæorum, qui propter te per singulos dies in omnib. synagogis sub nomine Nazareorum anathematizant nomen christianum. Preterea quum addit, apprehendam te &c, Suũ incepto prędicationis opere perpetuo gliscens inconcilianda Christo synagoga desiderium exprimit, nempe quod optet, quem semel matri rec-
5 cõciliauerit sponsum Christum magis ac magis eidẽ reddere familiarẽ, & in solubili amoris vinculo deuincire. Hoc est enim apprehendere sponsum, & quem foris (id est, in synagogis, quæ a templis, & ciuitate christiana se iunctæ sunt) per gratiam & pacem eiusdem de osculata est, atque eadem ratione lactandum illum quasi

filium

filium paruulum, synagogæ conciliauerit, eundem procedento tēpore per assiduam prædicatione & Euangelicam institutionem velut eiusdem synagogæ virum, in cubiculum ipsius ducere, atq; introducere. Id vero quia sponsa se præstare nō posse agnoscit, nisi prius à sponso doceatur, quæ ipsa deinde matrem suam doceat, ideo subiungit, docebis me. Q. D. Nec enim tūc cogitabo, quomodo, aut quid loqui debeā, sed secura, quam mihi tu in illud tempus pollicitus es sapiētiam, expectabo. Quia vero progressu temporis iam adultus apud synagogam, & exparuulo filio vir eiusdē factus Christus tanquam vir excipiendus erit in conclaue, hoc est, in intimos cordis matris suæ recessus, tum & ipsa pollicetur, se in illis nuptijs pincernæ officio perfuncturam, atq; vinum aromatites, & succū ex suis malogranatis expressum ministraturam. Qui vterq; pōtus generosissimus est, & adulto dumtaxat ventriculo cōueniens. Per vinum porro aromatites, aut vt nostra æditio habet, vinum cōditum, quod scilicet, ex optimo vino fit, cui permixta sunt aromata, vnde ipsum odoratum redditur, & εὐστομαχικός, hoc est roborans ventriculum, altissima quæq; mysteria, & consilia euangelica cum fide, & charitate, omniq; virtutū genere coniuncta, intelligit, Atq; hoc vinum non nisi in vtres nouos infundendū esse, ipse Christus censet. Ne si in vtres veteres immittatur, nimirum ne si cōmittatur hominibus parū firmis, parumq; in fide, & institutione Christiana constantibus, vtraq; pereant. Id vero pollicetur Ecclesia, vt ostēdat se in animo habere, hoc prestare synagogæ, quod illa superius rogauit, quum diceret, sit obsecro guttur tuum sicut vinū optimum dignum dilecto meo ad potandum &c. Per mustum autem malorum granatorum, exempla martyrum designat, quæ quū proponūtur, velut succus ex malo granatis expressus a uditoribus propinari videatur. Quæ quidem exempla nemini imitanda proponi debent, nisi ei, qui tamdiu in priuata arena euangelij exercitatus sit & fœliciter versatus, vt tanquam strenuus Christi athleta in publicum circum si opus sit, produci possit. Sapientiam inquit Paulus, loquimur inter perfectos, & alibi. perfectorum, inquit, est solidus cibus, & eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. Hac ergo sapientia pollicetur Ecclesia instruere synagogam processu temporis, & eam velut vino aromatite, & musto malogranatorum pptare. Vt quum hęc illa hauserit corde atq; crediderit, plenę iustificetur, quumq; ipsa loquetur eadem

Margin notes: Mat. 10. (beside "si prius à sponso doceatur"); Mat. 9. (beside "cum fide, & charitate"); 1 Cor. 2., Heb. 5. (beside "& fœliciter versatus"). Right margin: 2 (beside "iam adultus"), 3 (beside "ditum, quod scilicet"), 4 (beside "rius rogauit"), 5 (beside "loquimur inter perfectos").

1 tur eadem præſente Chriſto,illi velut vinum aromatites,& muſtũ
ex malogranatis expreſſum hauriendum ſummaq; cum volupta-
te bibendum propinet,quod ille ex ipſius gutture ſic ſuauiter bi-
bat,quemadmodum vinum illud optimum dilecto ſuo ex gutture
Eccleſiæ ſuauiter defluere ad amores ſuos,ipſa antea obſeruauit,
atq; ea demum ratione ſponſa,quæ Synagogam matrem ſuam po-
tauerit,ſpõſum quoq; fratrem ſuum potaſſe iure dici poterit. Quã
vero hic ſynagogæ amor & ingens cura prælatos & doctores ex-
2 tremis temporibus vret,& conficiet,iudicant verba illa, læua eius
ſub capite meo &c.Ex quibus conijcimus,talem tunc in Eccleſiã
futuram charitatem , & in reconciliandis Chriſto Iudæis amoris
vim, qualem in Paulo fuiſſe,illa ipſius verba ſignificant, veritatẽ
dico in Chriſto Ieſu,non mentior, teſtimonium mihi perhibente Rom.9.
cõſcientia mea in ſpiritu ſancto,quoniam triſtitia mihi magna eſt,
& continuus dolor cordi meo.optarim enim ego ipſe anathema eſ
ſe a Chriſto pro fratribus meis,qui ſunt cognati mei ſecũdum car
3 nem &c.Nec enim in amatorio dramate ſub perſona ſponſæ hic in
gens Pauli amor,&eadem amoris cauſa in illa Eccleſia magis ad vi
uum exprimi potuit,quam quod in vitæ diſcrimen venire prælati
& doctores ſignificentur,dum ſynagogam matrem ſuam ſecundũ
ſpiritum,Chriſto reconciliare ſatagunt,vt ille Iudæos,fratres ſuos
ſecundum carnem:& vel ob id maxime,ne iam quiſquam eos deſ
piciat,hoc eſt,ne iam quiſquam ſuperſit, qui propter Chriſtum
Eccleſię maledicat,quod maxime eſt Chriſto maledicere,quo etiã
4 incredibilis amoris ſui arcum intendens Paulus dicebat,ſe malle a
Chriſto velut anathema,& diris omnibus deuotum,citra tamen vl
lam culpam ſuam ſeparari,modo deſinerent IudæisChriſto male-
dicere:atq; ita blaſphemias & maledicta Iudæorum Chriſti iactu
ra,omniũ quæ pati poterat, maxime ſuo malo redimere: ſcio mul
torum eſſe ſententiam,totum hunc locum ad patres veteris teſta-
menti,& Eccleſiam, quæ aduentum Chriſti præceſsit, pertinere,
qui omnes vehementer optarent,vt verbũ illud Dei,quod in prin
5 cipio rerum omnium apud Deum erat,& in ſinu Patris inuiſibilis
hominibus velut in abditiſsimis adytis in forma Dei latebat,homi
nem indueret,& ſub ſerui habitu e cœlo peregre huius mundi a-
grum profectus,ex virginis thalamo foras egrederetur,& hominũ
frater,factus homo,conſpiceretur,atq; inter homines familiariter
verſaretur. Nos continens & perpetuum hiſtoriæ filum tenentes,

sensum qui continenti & perpetuæ historiæ magis congruere visus est, sequuti sumus. 1

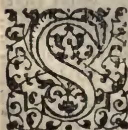
Adiuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.

¶ Delinitus sponsus pathetica sponsæ oratione, eiusq; deliquio, & vitæ periculo commotus, collabentem præ amoris, & maioris desiderij vehementia, medium complectitur, bonoq; eam iubet esse animo. Affirmat se iam ἀμνησθείαν, hoc est, iniuriarum obliuionem, facere, in suam fidem, & gratiam, vt ipsi gratificetur, matrem ipsius recipere. Atq; his blanditijs, & benignitate reuocatã, ac recreatam quieti tradidit. Tũ vero ad fęminas Ierosolymitanas cõuersus eas religione obstrictas obtestatur, ne dormienti, & quiescenti spõsæ obstrepant, neue ipsam excitent aut euigilare compellant. Sic olim Christus fatigatus, victusq; assiduis, & improbis Ecclesiæ pre- 2
Ioh.10. cibus, ac videns prælatos omnes tristitia, & dolore confici, dum synagogæ reconciliationem differri videbunt, annuet tandem piorum hominum votis: & in illorum gratiam synagogæ placabitur: omnibusq; remissis iniurijs, & facta amnisthia, tunc demum fiet (vt ipsæ prædixit) vnus pastor, & vnum ouile. Id quod plane fuerit, amore & mærore confectam Ecclesiam recreare, & quieti dare. Quum etiam tam secretioribus suis, quam publicis suorum familiarium Ecclesiastarum monitis Iudæos obtestabitur: posthac vt quiescant, præfractam ceruicem inflectant, abiectaq; pristina illa, & inueterata perfidia, positis odijs, & omni pertinacia, ac veteris le- 3
gis, maiorumq; suorum procul ablegatis cerimonijs, & superstitio- 4
Heb 13. nibus, morigeros se Ecclesiæ præbeant, doceriq; , ac persuaderi faciles. Tunc illud paulinum frequenter ipsis inculcabitur, obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant tanquam rationem reddituri de animabus vestris: vt cum gaudio hoc faciant, & nõ gementes, hoc enim non expedit vobis. Hactenus quartus 5
huius dramatis actus.

1 # COSMAE DAMIANI HOR TOLANI COMMENTARIORVM IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Liber Quintus. *Actus Quintus.*

2
Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delitijs affluens, innixa super dilectum suum?

SEDATIS iam omnibus turbis, rebusq; omnibus ad optatum, quem sponsa semper optauit, finem perductis, hoc quinto, & extremo hu
ius sacræ tragicomediæ actu in scęnam introdu
3 citur sponsa voti compos facta. Quippe quæ
sponsum suis precibus, & delitijs cum in agrū,
& de ambulando in desertum vsq; locum pertraxerit, ibiq; eiusdem osculis, & optatis ample
xibus sine arbitris potita fuerit: Iam inde eodem honorifice comitata in vrbem redeat. Introducitur & adolescentularum chorus hosce comites magno plausu excipientium, & quæ sponsam summis honoribus & fauore sponsi auctum adeo iam non despiciát, vt
4 tantæ rei nouitate ac miraculo attonitæ sic exclament, quæ est ista
quę ascendit &c. Belle vero & graphice sub hoc schemate Ecclesia gentilium prælatorū, & doctorum nobis designatur: quæ cū extremis tēporib. assiduis precib., & omnibus pietatis officijs ad inuisendos, & seruandos IudæosChristū pertraxerit, tunc demū re præter vulgi opinionem feliciter gesta, velut Christo comitata. eodēq; in itinere familiariter, quasi de more amātiū iniecta in ipsius humerū
5 manu, ingrediēs, ex deserto ascēdere existimetur imperfectis, & ijs
qui cū parū adhuc in fide, & charitate profecerint: tātum abest, vt synagogā Christo recōciliandā tūc fore sint credituri, vt spirituales viros dū eam reaggredi viderint quasi frustra innitētes suā ludere operam sint credituri. contra vero, vbi videbunt, pertinaci piorū hominum prædicatione & opera cōuersum in Christū (quē admodū

Rom.11. Paulus dixit) omnem Israelem, tunc demum insperatæ rei aucto 1
rem Christum agnoscentes, illud Paulinum exclamaturi sunt, o
altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Quam incomprehẽ
sibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim nouit
sensum Domini: aut quis consiliarius eius fuit? Quoniam per ip-
sum, & cum ipso, & in ipsum sunt omnia. ipsi gloria in secula sæcu
Esai.59. lorum Amen. Tunc & illud Esaiæ oraculum memoria repetentes
admirabundi exclamabunt, venit tandem ex Siõ promissus ille li
berator, & qui omnem abstulit ab Iacob impietatem. Agnoscen- 2
tes præterea & illud aliud eiusdem prophetę oraculum, expletum
esse, de admiranda Dei potentia, & fide pronuntiabunt, ecce, iam
tandem sublato crucis vexillo, suos misit Deus duces, & milites e-
uangelicos, quos ipse sibi seruauit, vt dispersas per omnes gentes
Esai.66. Israelis reliquias prædicationis vi & efficacia colligerent: & colle-
ctas in montem sanctum suum reducerent. Oraculum porro sic se
habet, & ponam in eius signum, & mittam ex eis qui saluati fue-
rint, ad gentes in mare in Africa, & Lydiam tenentes sagittam, in 3
Italiam, & Græciam ad insulas longe, ad eos qui non audierũt de
me, & non viderunt gloriam meam: & anuuntiabunt gloriam meã
gentibus, & adducet omnes frates vestros de cunctis gentibus do-
num Domino in equis, & inquadrigis, & in lecticis, & in mulis, &
in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem, dicit Dominus:
quomodo si inferant filij Israel munus in vase mundo in domum
Domini. Quæ vero hoc loco dicuntur de inferendis illis in equis.
Iumentis, ac varijs vehiculis, hęc mystice intelligenda esse, satis cõ 4
stat. Sed aduertendum est, hoc tropo vsum prophetam alludentem
ad morem magnæ multitudinis de desertis locis cum omnibus suis
impedimentis (vt agareni solent) prodeuntis. Synagogam porro de
serti appellatione hoc loco designari, illud argumento esse potest,
quod sponsum suum Christum illa excludere, immaniterq; interfi
Luc 13. cere quum cogitaret, hoc sibi pro tam insigni perfidia, & impieta
amos.9. te ab ipso audiuit paratum excidium, ecce inquit, relinquetur vo-
bis domus vestra deserta. Item & illud Amos prophetæ vaticiniũ, 5
conuertam inquit Dominus, captiuitatem populi mei Israel & ędi
ficabunt ciuitates desertas, & in habitabunt, & plantabunt vineas,
& bibent vinum earum, & facient hortos, & comedent fructus eo-
rum &c. Atq; (vt retro. cap. 3. annotauimus) deserti nomine si-
gnificari gentes, vt apud Esaiam, quas propheta ille prædixerat

verten

1 vertendas fore in charmelum, sic etiam hoc loco eadem deserti appellatione Iudæos designari certum est, quos ex charmelo in saltū idem mutandos prædixit. Erit inquit, desertū in charmel: & charmel in saltum reputabitur. De hoc ergo deserto Iudaici populi reliquias vniuersas Iudæorum extremis temporibus ascendere mirabitur gentilis Ecclesia. Aut vero regiones cunctarum gentium, vnde (vt proxime citato Esaiæ oraculo Ierosolymam reducendæ prædictæ sunt reliquiæ Israel) deserti nomine rursum hîc significan-
2 tur: propter vastitatem infidelitatis, quam per omnes gentes paulo ante induxerit Antichristus, iuxta illud superius adductū Christi vaticinium, quum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terris? Ac tunc demum primus ascensus populi Israelitici de deserto Arabiæ in terram patribus eorum promissam, per hunc secūdum longe feliciorem, cuius ille typus fuerit, confirmabitur. Ad quem ascensum sic gentes fideles admirabuntur, & præ lætitia exclamabunt, videntes populum Israeliticum ad Ecclesiam, nouam Luc. 18
3 Ierusalem ascendere, vt olim Chananæi præ timore attoniti exclamarunt, quum viderent maiores illorum de deserto Synai ascendere in terram suā. Sunt & alia oracula in sacris litteris, quæ sub imagine deserti Synagogam solent adumbrare. Hoc vero desertum iā olim coluit, & sub finem sæculi magno successu colet Ecclesia. Verum quia (vt Paulus admonet) neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus, eam obrem vbi hęc fama de conuersione Iudæorum ad aures populi christiani peruene- 1. Cor. 3
4 rit, tunc fidelibus illis videbitur Ecclesia, de deserto ascendere humero Christi innixa: cuius potissimum opera & fauore negotium hoc confectum fuerit, & præter communem hominum opinionem profligatum. Quod præterea prædixit Esaias, eos qui tunc reducturi sunt fratres Iudæorum Ierosolymam, sic molliter, & honorifice populum illum reducturos fore, perinde atq; inferre solebant olim filij Israel munus aliquod in vase mūdo in domum Domini: hoc ipsum esse videtur quod hoc loco pro decoro personæ sponsę
5 dicitur Ecclesia ascendere de deserto innixa super dilectum suum, Nempe viribus & fauore Christi nitens delicate & honorifice reliquias Israelis in montem sanctum domini reducere, & nouam Ierosolymam. Nullas vero maiores a Christo sponso suo delitias percipere potest Ecclesia, quam quum fælices successus prædicationis Euangelicæ ab eo se impetrasse, ex impiorum conuersione de-

Philip. 4. prehendit, Quibus sane delicijs affluens Paulus suos Philippen-
1. Thes. 2. ses gaudium suum vocabat, & coronam. Item & Thessalonicenses,
& 3. quorum etiam constantiam christianam suam ipse vitam reputabat. Non est tamen dissimulandum, hæc verba delicijs affluens in hebræo non haberi.

Sub arbore malo suscitaui te. Ibi corrupta est Mater tua: ibi violata est genitrix tua.

Quia pergratus, perq; iucundus nobis esse solet ortus nostri locus, ibidemque libenter versamur: nec sine voluptate, quos mater dum nos eniteretur, labores ibi pertulit, audimus ab alijs memorari, eo spectans sponsa, vt grata mẽte persequatur meritam gratiam, & beneuolum erga se sponsi fauorem, faustam, & bene ominatam arborem illam commemorat, sub qua sponsus ortus sit, & dolores, quos ipsum parturiendo, mater ibidem pertulit nõ vulgares. Id quod variata eiusdem sententiæ indicat repetitio. Confabulando igitur intereundum sponsa locum, vbi sponsum conuenire commodum fore iudicauerit, memorat. Vt ex loci cõmoditate ad cõciliandum illum matri suæ per opportunam captaret occasionẽ: & illud tanquam certissimum maximi amoris & gratiæ promit argumentum, quod nihil ille offensus fuerit excitari, sub ea arbore, vbi somnum capi bat suauissimum, quamuis grauissimis laborib. in gratiam suam susceptis, defessus, & extremis periculis defunct⁹: quodq; inde excitatus, & euocatus se in solemni pompa in vrbem reducat honorifice. Vt hæc sit confabulationis pars: & totius colloquij hæc sit summa, merito te amo de hoc honore & fauore o dilecte mi, quem vt mihi exhiberes, nihil offensus es, a me tunc excitari, quum grauissimis in meã gratiam susceptis laboribus, & extremis defunctus periculis, suauissimũ somnum caperes sub arbore illa malo, vel eo nomine tibi gratissima, quod ea te primũ in lucẽ æditũ tensis ramis, suis quasi brachijs exceperit, & ingẽtiũ dolorum, quos quũ ibi te parturiret mater tua, ꝑpessa est, testis existat. Atq; huius loci hic sit sẽsus mystic⁹; vt post interiectã cõfabulationib. Christi & Ecclesiæ imperfectorũ acclamationẽ, rursũ Ecclesia vehementer gaudens, & velut gratias agens spõso suo Christo de Iudæorũ conuersione, quã ad crucem, & crucifixi illius pedes prouoluta summis precib, impetrarit, in hanc sẽtẽtiam cũ eodem familiariter

miliariter colloquatur, ego vero exulto prægaudio, & tota gestio o optime, & mihi charissime Domine Iesu Christe, quod ubi tandem Iudæos reconciliauerim: sed non possum satis mirari, quantū apud te possint pertinaces, & obstinatæ eorum, qui te supplices ad tuā crucem prouoluti solicitant, preces: teq; in ea arbore, velut grauissimis laboribus, & extremis periculis in suā gratiam susceptis, deffessum, & dormiētem contēplantes ingentibus animi sui clamoribus, & profusis lacrymis contendunt excitare, & absq; quę optant impetrare. Ego quidem certe nuper, quum de prædicando Iudæis euangelio cogitarem, tuaq; vnius ope ad eam rem sane arduam, quā moliebar, me omnino indigere animaduerterē, nullum cōmodiorem locū captare potui, vbi te cōuenirē nusquā alibi, quā in cruce magis exorabilem te inuenire posse iudicaui. Quamobrē ad crucem tuā procidens, defixis in te crucifixum oculis lacrimās, & sublatis manib: supplex ibi cæpi obstrepere, vocalib. & clamosis ex intimo corde expressis genitibus altum inclamare, tuam gratiam, opem, & præsentiam flagitare: quumq: nullum finem orā di facerem, te tandem, qui hactenus Iudæis dormire videbaris, excitaui, atq; ad rem omnibus seculis memorabilem conficiendam comitem mihi, ducemq; impetraui. idq; exemplo illius omnium, quę vnquam fuerunt, quæ ve futuræ sunt fœminarum ornatissimę matris tuæ mariæ, illa enim quæ quū te in eam arborem actum sublatumq; videret, totius synagogæ tū impiæ matris tuæ, iaculis telisq; peti, iisdem ipsa quoq; telis confossa & transfixa nō leuiores tunc, quam quæ parturit mulier, dolores pertulit: & quæ quū te in lucē edidit, sine vllo voluptatis sensu, aut illecebra conceperat, ita etiā sine vllo doloris sensu peperit, tunc tamen, visa sibi plane est te parturire quippe, cuius animam (vt vates ille Simeon prædixerat) acutissimus doloris gladius transuerberauit. Ea inquā, pientissima mater tua Maria sic te suis dolorib. & clamosis spiritus sui gemitibus excitauit, sic in sui cōmiserationē cōmouit, vt Ioannē raræ puritatis ac pietatis virū filiū, te alterū, & suę orbitatis dulcissimū tulerit solatiū. Atq; hic sēsus tū vulgatā nostrā lectionē cōplectit, tū & hāc quā iuxta hebręos alij agnoscūnt, ibi te parturiuit mater tua, ibi te parturiuit genitrix tua חבל enī corrūpere, perdere, & destruere hebræis significat, & parturire vt etiā vertere possis, ibi te destruxit mater tua, ibi te destruxit genitrix tua. Nimirum synagoga. Nec Luc. 2.

ſatis allequor quo ſpectans noſter interpres actiuā orationē muta 1
uit in paſsiuā. Eam tamē lectionē, quoniam recepta eſt, nos quoq;
amplectimur & interpretamur. Sed tunc hic locus ad Chriſtum
magis videbitur pertinere, quam ad Eccleſiam. Vt Chriſti ad Ec-
cleſiam quæ tantam ſui admirationem ſpectatoribus excitauit,
hæc ſint verba, agnoſce o Eccleſia ſponſa mea, ingens quod in te
contuli beneficium, & ſummum hunc, quo te affeci, honorem ſin-
gulari memoriæ commenda, quod quum corrupta & violata ſub
arbore malo, ideoq; vilis, contemptaq; vna cū matre tua Eua, quæ 2
Ioā. 12. & ipſa quoq; ibi prima omnium corrupta violataq; ab antiquo ſer
pente fuit, iaceres, tuam tandem vicem miſeratus te de terra & ſor
dibus erexi, & quemadmodum ante prædixeram, poſtquam in eā
arborem ſublatus fui ſublimis, ad me traxi, mihiquē indiſſolubili
charitatis nexu ſociaui, te inquam, o Eccleſia, quæ prima ex primi
tijs Iudeorum, & gentium plenitudine, coaleſcens mihi. fidem ha-
buiſti, & nunc tandem ſynagogam hactenus rebellem per te mihi
reconciliatam, eq; priſtinis ſuis ſordibus excitatam, repurgatamq; 3
eodem mihi amoris glutine copulaui, vt aſtutiſsimus humani ge-
neris hoſtis diabolus habeat, quod illi perpetuo doleat. Nempe ini
quos aſtus ſuos & fraudes, quas olim in arbore exercuit, iuſtiſsimis
noſtris aſtibus, & fraudibus in arbore quoq; deluſos, deuictoſq; fu
iſſe. Cæterum & hæc quoq; lectio priorem noſtram interpretatio
nem admittit, vt iam admonuimus, poterit igitur & ipſa ſponſæ ac
commodari. Gentibus inquit Glo. admirantibus reſpondet ille,
qui fecit vtraq; vnum, & admonet, meminiſſe gratiæ, per quam ip 4
ſa excepta eſt, & aliorum congaudere ſaluti. Gratiam autem eam
intelligit, quod ſub cruce ſit ſuſcitata, qui effectus magnæ benigni
tatis eſt. quia in illa arbore interius excæcata eſt mater tua, ex quo
dixit ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Vult itaq; au-
ctor Gloſæ hæc verba eſſe Chriſti ad Eccleſiam. Verum apices, qui
deſignandis vocalibus a recentioribus Hebræis inuenti, & adiecti
ſunt, hæc ad ſponſam omnino referunt verba. nam illud עוררתיך
quod eſt excitaui te, item & illud חבלתך parturiuit te. item & 5
illa אמך mater tua & ילדתך genitrix tua. omnibus prono-
minibus affixis adiunctum habent camez. quod pro nominibus
maſculinis ſecundæ perſonæ adiungi ſolet. Tres illi patres hæc ver
ba eſſe volunt ſponſi ad ſulamith per malum intelligentes ſenſua-
lem fa-

1 lem fabricationem, quæ instar pomi multos sensus oblectare nati, omnes sensus exhilarat, sub qua dormientem illam, & circa bona torpentem sponsus se dicit excitasse: atq; admonet conceptam a prima sua matre Eua sub habitu rerum materialium per voluptuariam generationem: & in lucem æditam per natiuitatem secundum potentiam: ideoq; ante passionẽ sensuum comprehendatur sectans voluptatem, & fugiens dolorem. Quod si ab hoc corrupto habitu liberari velit, hortatur, vt se quasi sigillum cordi, & brachio
2 suo imponat, quo & contemplatiua ipsius vis, & actiua ab omni errore libera seruetur: & actiua per assimilationem proin simplicem & minime fictam actionem & ignitam auersionem a malo, atq; ita maneat ipse in sulamithe, seruans eam, velut sigillum quoddam ab habitu rerum materialium.

Pone me velut signaculum super cor tuum, vt sig-
3 naculum super brachium tuum: quia fortis est, vt
Mors dilectio, dura sicut In fernus ęmulatio: lampa
des eius lampades ignis atq; flamarum.
Aquæ multæ non potuerunt extinguere charita-
tem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo
omnem substantiam domus suæ pro dilectione,
4 quasi nihil despiciet eum.

¶ proximum sponsæ argumentum vt confirmet sponsus, illud in primis ab ea exigit, ut se solum meditetur, & ob oculos habeat perpetuo obuersantem instar sigilli, quod impressum cordi, & brachio appensum gestet de more amantium, illi enim ne vnquam absentis amici possint obliuisci, sigillum ipsius annullo insculptum, aut quoduis aliud mnemosynum manui inserunt, aut brachio appendunt. Ad quem etiam morem alludens Dominus apud Esaiam Esa.49.
5 vrbem Sion sic alloquitur: nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce, in manibus meis descripsi te, aut, vt alij vertunt, insculpsi te. Id vero, quam suo iure ille exigat, illustri demonstrat exornatione, subiecta nimirum Aethiologia, quod eam prior ipse inmenso amore sit prosequutus, cuius amoris

ingentem

ingentem vim amplificat,& ex eiusdẽ amoris contentione ad mor 1
tem, ſepulchrum, & ignem, quem nulla aquarum vis extinguere poſsit, nec obruere, diſerte exponit. quin, & eo vſq; rem deducit, vt omne aliud amoris genus præ hoc, nihili faciendum videatur. Chriſtus quoq; quum audit Eccleſiam honorificam crucis, ſuiq; cruci affixi facere mentionem, inq; iugi hac meditatione omnem ſuam collocaſſe fiduciam, vt eandem in hac confirmet ſententia, pone inquit, me velut ſignaculum ſuper cor tuum, velut ſignacu-
lum ſuper brachium tuum, aut vt quidam vertunt, velut ſi- 2
gillum. His vero verbis ſuam Chriſtus hortatur Eccleſiam, vt ſe ſolum crucifixum cogitet, ſe ſolum ob oculos obuerſantem habeat, ſe ſolum ex toto corde, ex tota mente, & cunctis tam corporis, quam animi viribus amet: & breuiter, vt quantum poſsit, ſecum paria in amore faciat. Hoc enim eſt, Chriſtum ceu ſigillum cordi impoſitum, atq; impreſſum habere, & velut ſigillum brachio appenſum geſtare, ſigilli itaq; ſymbolo tantundem amoris hoc lo-
Deut. 6. co Chriſtus a ſua exigit Eccleſia, quantum olim a ſynagoga, quum 3
eam ſic alloqueretur, exigebat, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Erunt q; verba mea hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere tuo, dormiens, atq; conſurgens. Alligabis verba hęc quaſi ſignum in manu tua: erũtq; & mouebũtur inter oculos tuos. Et exodi. xiij. Eritq; quaſi ſignum in manu tua: & quaſi monimẽ
tum ante oculos tuos, & vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Cor 4
namq; Chriſto obſignatum, & ſoli Chriſto notum nullius alterius rei impreſsionem admittit: ſed illius ſolius caractere notatum, expreſſam Chriſti duntaxat refert imaginem & ſimilitudinẽ. Atq; is demum homo primigeniæ integritati ſuæ reſtitutus, ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus merito dici poſsit: propterea quod
Coloſ. 1. Chriſto, qui, (vt Paulus affirmat) imago Dei inuiſibilis eſt, ſit quam ſimillimus, atquè adeo alter Chriſtus, quippe non ſuam, ſed
Chriſti vitam viuat, & cui Chriſtus auctor vitæ ſit, & fons. cum 5
enim ex corde (vt philoſophorum, & medicorum, atquè ipſius Salomon fert ſentẽtia) vita procedat corporalis, ex eo ſane corde, quod Chriſtum velut actũ primum habet & Entelechiam ſpiritualẽ, vita ꝓcedit chriſtiana, & tota ſpiritualis, ac diuina. Omni cu
Prou. 4. ſtodia inquit Salomõ, cuſtodi cor tuũ: quia ex ipſo vita procedit. Id
vero

vero in se expertus Paulus dicebat, viuo iam nõ ego: viuit vero in Gal. 2.
me Christus. Qui etiam Christum brachio impressum, aut appensum gestat, nempe, qui in omni re, quam agere aggreditur, Christũ cogitat, & in illius gloriam omnia facit, is demũ factura Dei est, Ephe.2.
de qua idẽ Apostolus ait, ipsius factura sumus, creati in operib. bonis, quę pręparauit Deus, vt in illis ambulem⁹. Brachij enim & manus typo hominis opera in sacris litteris mystice designãtur. Ea vero sunt opera vitę spiritualis, & christianæ, quę a Christo christia-
2 ni cordis velut actu primo, sic procedunt, sicut ab anima, quæ cordis humani vitalis actus est, vitalia procedũt opera. Ad opera nãq; spiritualia, & christiana spiritus filij Dei agit homines, in quos immissus a Deo, & alte impressus fuerit. Qui inquit Paulus, spiritu Rom.8.
Dei aguntur, hi sunt filij Dei, & rursum, quia inquit, filij Dei sum⁹, misit Deus spiritũ filij sui in corda nostra clamantem, abba, pater, Gal.4.
porro qui Christũ cordi suo sic alte impressum habet, is de solo illo cogitat crucifixo, eius idem est, velle, quod Christi velle, idem
3 nolle, quod Christi nolle, quæ arctissimę amicitię vis est. vt ea sola omnem, cuius cumq; alterius rei amorem, totiusq; mundi amicitiam, quin & omnium mundanarũ rerum sensum ab humano corde, & noua illa ciuitate Dei Ierusalẽ possit profligare: omnesq; in Apoc.22.
de canes, veneficos, impudicos, homicidas, Idololatras, & mẽdaces oẽs procul arcere. Hoc vero intimus ille Christi amicus Paulus de se sic profitetur, mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Ie Galat.6.
su Christi, perquem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.
4 Qui insuper in omnibus operib. suis Christum habet præ oculis, & ex illius præscripto omnia gerit, is certe christiani amoris sui Christum habet testem locupletissimũ. Qui, inquit Christus, habet Ioã.14.
mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Et videtur interim alludere sponsus, quum hæc sponsę iubet, ad caracterem bestiæ. Nempe, Antichristi, quem indextera sua, vel in fronte recipere coegerit eos, qui in libro vitæ scripti non fuerint, Antichristi præcursor, imago illius bestiæ dicta Ioanni in Apocalypsi. Vt e- apoc.13.
5 xemplo illorum admonita Ecclesia: quæ in libro vitæ scripta est, sui dumtaxat legitimi sponsi, & Domini Iesu Christi caractarem semper, & sigillum in corde, & dextera, ac fronte impressum habeat. At vero ne morosus videatur Christus Ecclesiæ suæ amator, iniquus ve amoris, & officij exactor, quum hæc postulat, se nihil iniquum facere, sed ius suum reposcere, hisce ostendit argumen-

argumentis,quia fortis est inquit, vt mors dilectio, id est, amor, 1
quo te prosequor,hoc est amoris quo te prosequor, vis tanta fuit,
vt me confecerit, & absumpserit,perinde atq; mors conficit homi
nes,& absumit.Ac si dicat,o mea Ecclesia,quum vnice,omniq; re
ligione abs te amari volo, teq; mihi soli deuotam seruari, id ego
meo iure facio.Quippe qui te,quum ad huc inimica mihi esses,&
impia,tam vehementer dilexi,vt libentissime pro te mortem in
cruce obierim,turpissimoq; mortis genere pulcherrimam,splende
dissimamq; tibi vitam comparauerim.Iure igitur te totã mihi ven 2
Rom. 5. dico. Vix inquit Paulus, pro iusto quis moritur. Nam pro bono
forsitan quis audeat mori.commendat autem charitatẽ suam Deus
in nobis, quoniam quum ad huc peccatores essemus secundum
1.Tim 2. tempus,Christus pro nobis mortus est. Rursum vnus inquit, est
2.Cor.5. Deus. Vnus mediator dei,& hominum homo Christus Iesus, qui
dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.Et alibi pro omni
bus inquit,mortuus est Christus,vt & qui viuunt jam non sibi vi-
uant,sed ei,qui pro omnibus mortuus est,& resurrexit. Subiun- 3
git præterea hoc argumentum,dura sicut infernus æmulatio, aut,
vt sepulchrum Zelotypia:qua scilicet in te affectus sum.Hoc est Ze
lotypiæ,qua in te affectus sum, tanta fuit vis, vt me suis angustijs
concluserit,& obruerit,perinde atq; sepulchrum concludere solet
homines,& obruere קִנְאָה enim hoc loco solicitum illum amorem
significat,quo erga Ecclesiam suam Christus sic affectus fuit, vt
omnem dederit operam,ne mundus,caro,aut diabolus,eius forma 4
potiretur,quomodo solet hic affectus solicitos admodum tenere a-
mantes,vt quum timet vir,ne quis forma vxoris suæ fruatur:vnde
etiam Zelotypia voce græca dictus est hic affectus. Nam zelus a-
Num. 25. mor est,& typus forma.Quo etiam significatu hæc dictio קִנְאָה Nu
meri vicesimo quinto capite sæpe sumitur,quam etiam Anthro-
Exo.20. popathiam Deus in se trastulit,quum se ipsum קַנָּא id est, Zelo-
typum,seu zelotem dixit exodi vicesimo capite. Vt significaret,
quam ipse sit solicitus,ne vicio vllo Idololatriæ præsertim,nos pol 5
Exo.20. luamus,coniugalem fidem,quam & astrinximus,diabolo nos pro
stituendo,soluentes.Ego sum inquit. Dominus Deus tuus fortis
קַנָּא Zelotes seu Zelotipus.Idest,qui ferre nequeo,vt alius con-
iugalis præter me ametur abs te,aut colatur שְׁאוֹל etiam hoc loco
sepul-

1 ſepulchrum ſignificare videtur: pro quo noſter interpres vertit, in
fernus, vt multis alijs in locis ſacræ ſcripturæ: ex quibus ſatis fue-
rit vnum & alterum proferre. Vbi manifeſtiſsime vox illa hebræa
ſepulchrum ſignificat. Iob. 17. cap. ſi ſuſtinuero inquit, infernus
domus mea eſt: & in tenebris ſtraui lectulum meum, putredini di-
xi pater meus es, mater mea, & ſoror mea, vermibus. Ibi enim tam
elegans, & manifeſta eſt ſepulchri periphraſis, vt qui propius rē
inſpexerit, aperte videat שאול ſepulchrum ſignificare: quaſi di
2 cat Iob, ſi expectauero dum ſepulchrum domus mea ſit, ibiq; in te
nebroſo nimirum loco, velut ſternam lectum meum, inquo decum
bā, & computreſcam, ac cum putredine quaſi cum patre meo, cum
vermibus autem quaſi cum matre mea, & cum ſorore arctiſsimam
habeam conſuetudinem. Et Dauid maximas anguſtias, & ingen
tia mala, quæ a Saule, & conſiliarijs eius pateretur volens exprime Pſ. 41.
re, appoſitiſsima hac vſus eſt ſimilitudine, ſicut agricola inquit, pro
ſcindit terram, & frangit, ſic diſsipata ſunt oſſa noſtra iuxta ſepul
3 chrum. eum locum noſter interpres obſcure admodum vertit, ſi-
cut craſsitudo terræ erupta eſt ſuper terram: diſsipata ſunt oſſa no
ſtra ſecus infernum, Ibi vero nullo modo inferni nomine intellige
re poſsis loca inferorum. Neq; enim illuc delabuntur oſſa mortuo
rum. Eſt igitur perinde acſi dicat Chriſtus, non temere, turpis
ve amoris illecebra illectus o mea Eccleſia, tecum coiui ſocietatem:
ſed miro conſilio, æternoq; patris decreto te primū ſanguine meo,
& aqua baptiſmi ablui tuis ſordibus, quibus ſcatebas: & ſitu, quo
4 ſqualebas abſterſi, atq; igni charitatis excocta, abſumptaq; omni
vetuſtate, formæ & ętati integræ reſtitui, vt nihil ſupra. Porro ſcio
multos mihi paratos mœchos, qui te ambiunt, deq; ſtrupo aſsi-
due, improbeq; ſolicitant. Ego vero riualis impatiens ſum, is ipſe,
qui olim me deum Zelotem, ac violatæ fidei coniugalis vltorem a-
cerrimum teſtatus ſum: & me zelus ille adhuc vrit, qui me in tuā
gratiam ad mortem vſq;, & ſepulchrum adegit: tanta eſt deniq; a-
moris, quo in te affectus ſum, vis, vt me vicerit: perinde atq; mors,
5 & ſepulchrum omnes homines vincere ſolent, & ab ſumere. mira-
ri ergo nemo debet, quod velim te mihi omni ſtudio fidem ſerua-
re, teq; illibatam, & puram mihi vni fruendam exhibere. Exigit
itaq; hoc tropo Chriſtus ab Eccleſia ſummum amorem ſui, etiam
omnem interdicit mundi ſub graui inimicitię ſuę interminatione,

amici-

1.Ioif.2. amicitiam. Vt etiam apertius per legatũ suum Ioãnem multo post 1
Iacob.4. interdixit. Nolite inquit Ioannes, diligere mundum : neq; ea quæ in mundo sunt. Item & per Iacobum in hæc verba, quicunq; voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus dei constituitur. An putatis, quod inaniter scriptura dicat, ad inuidiam cõcupiscit spiritus, qui habitat in vobis. Prohibet deniq; Idololatriam, & omnem cultum dæmonum, & pseudoprophetarum: inquo maxime consistit
Exod.20. mæchia spiritualis, cuiusse vindicem affirmat Deus in hanc sententiam, non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, 2
neq; omnem similitudinem, quę est in cœlo de super, & quæ in terra deorsum, neq; eorum, quæ sunt in aquis sub terra . Non adorabis ea neq; coles, Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, & in tertiam, & quartam generationem,
Luc.12. ijs qui oderunt me. Atq; hæc est illa separatio, cuius immittendæ in terram causa se venisse testatur Christus, quum ait, putatis, quod pacem veni mittere in terram? non dico vobis, sed separationem. Quæ sane separatio huius sigilli obsignatione belle desi- 3
gnatur. Vt enim quæ obsignata sunt, ei soli, qui suo ea obsignauit sigillo, intacta seruantur, ita etiam Ecclesiæ cor intactum soli sibi seruari vult Christus, quo veluti sigillo obsignatum sit. Si manseris in mea caritate, & qui ex ea existit, zelo, manebo ego quoq; in te, & seruaberis sicut dictum est: quoniam vniuersa quidem erga me caritas fortis est. Quippe quæ omnem impulsum & motum ad malũ, cessare facit, instar, mortis. Zelus vero erga me seuerus est, ni-
hilq; malo condonãs, irrationales impetus vinciens, & qui eos do- 4
mo prodire nõ permittit, instar inferni. Sic tres illi patres. Eusebi[9] fortis est inquit, vt mors dilectio ad pugnandũ vsq; ad mortẽ pro pietate, aut pro veritate. Durus vt infernus, Zelus . Nam etiam in inferno cũ esset, Christũ æmulati sunt Iudęi, corrũpentes milites. Noster Tho. illorũ triũ patrum sententiã sequitur. Addit insuper & tertiũ hoc argumẽtum, lampades eius inquit, lãpades ignis atq; flammarũ vel, (vt est in Hebræo) רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה
Quod ad verbum sonat , carbones eius , carbones ignis, qui flam- 5
ma Dei subaudi est . Hoc est illius amoris , quo ego te persequor carbones, sunt carbones igniti a flamma ingenti & intentissima. est enim hic hebraismus qualis in locis illis, iustitia tua sicut montes Dei id est, sicut montes altissimi, operuit montes vmbra eius,

& ar-

& arbusta eius cedros Dei. Id est, cedros altissimas. Sic enim so- Psal 35. &
lent Hæbrei addito Dei nomine alicui dictioni significationem 39.
eius augere. Vt Græci addito equi, aut bouis nomine hypomar-
athron, & buphthalmon herbas appellant. Vulgata nostra æ-
ditio eandem vim habet, nempe faces amoris illius, faces esse igni
tos, & flammatos, hoc est ingentibus flammis accensos, quam ve-
ro ingens sit igniti huius amoris vis, verba hæc diserte signifi-
cant, & per expolitionem aperte explicant, aquæ multæ non po-
2 tuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam,
est autem elegans expositio, qua amoris vis & natura ex ignis si-
militudine elegantissime nobis exponitur. Ignis enim ea est na-
tura vt occultus & compressus magis conualescat. Quamobrem
cæcum ignem validiorem Reginæ amorem poeta appellauit: &
quidam alius, quoque magis tegitur, inquit tanto magis æstuat
ignis. Sic & hoc loco tantam esse amoris vim, quo suam ipse ar-
det Ecclesiam, affirmat Christus, vt quamuis multis se effunden-
5 tibus in eum afflictionum aquis, & calamitatum fluminibus, ex-
tingui, obrui ve nequiuerit. Aquarum enim & fluminum appella
tione mystica veniunt in sacris literis afflictiones, & mala quibus
premimur. Vt in psalmo illo, Deus noster refugium & virtus, ad- Psal.68.
iutor in tribulationibus, quę inuenerunt nos nimis, propterea non
timebimus dum turbabitur terra, & trasferentur montes in cor
maris. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum, & alio psalmo Psal.68.
vbi Dauid sub persona Christi queritur in hunc modum, sal-
uum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam
meam: infixus sum in limo profundi, & non est substantia, veni in
altitudinem maris, tempestas demersit me. Et alibi, super me con Psal.87.
firmatus est furor tuus, omnes fluctus tuos induxisti super me.
Veniunt etiam aquarum multarum, & maris appellatione po-
puli, & appellatione fluminum, principes & magnates. Aquæ Apoc.17.
multæ vt interpretatur Angelus Ioanni, populi multi sunt, &
gentes & linguæ. Et de futuris Ecclesiæ persequutoribus. Prin-
cipibus, & populis, quorum viribus & strepitu haud secus Psal.92.
quam, viribus & strepitu maris Dei superior sit potentia, hæc
Regius vates canebat, eleuauerunt flumina Domine, eleuaue-
runt flumina vocem suam: eleuauerunt flumina fluctus suos:
a vocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris,
mirabilis in altis Dominus. Falsa porro crimina, grauissimas
contume-

cōtumelias,atroces iniurias, &omnis generis probrorum flumina, alapas,colaphos,calces,vincula,verbera,vulnera,crucem,omniūq; 1
malorum vastum mare,quæ omnia in Christum passionis tēpore irruperunt,diserte nobis exponunt veterum prophetarum oracula,nec quicquā aliud diligentius sacra prosequuntur euangelia. Quam multi insuper populi & principes in Christum conspira-
ps. 2. rint,eumq; persequuti sint,& oppresserint,iidem auctores testatissimum posteris reliquerunt. Inter quos Dauid hæc cecinit, quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania? Astiterunt re- 2
ges terræ,& principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et hoc oraculū interpretās Petrus Apostulus conuenerūt bene inquit,inciuitate ista aduersus sanctū pue
act. 4. rum tuum Iesum,quem vnxisti,Herodes,& Pontius Pilatus, cū gentibus,& populis Israel,fecere quę manus tua,& consiliū tuum decreuerunt fieri. Sed quam inanes,& irriti eorum fuerint conatus, quam frustra hæ aquæ ignitum Christi amorem,quo suam ille deperit Ecclesiam,extinguere nixæ sunt,immo vero,quam præ 3
ter opinionem suam multo magis accenderunt, illa demonstrant argumenta acerrima nimirum,scribarum, & pharisæorum castigatio, nunquam intermissa,aut remissa veritatis prædicatio, spontanea,& tempestiua sui ipsius in horto oblatio. Nulla defendendi, aut purgandi sui cura. Et(nequid mortis suæ,& liberationis nostrę cursum impedire posset,aut remorari) obstinatum coram iudicibus silentium. Vt vere strenuum,& ingenti sponsæ suæ liberandæ amore æstuantem seruatoris animum possis agnoscere, verbis illis
Luc. 12. contestatum,baptismo habeo baptizari,& quomodo coarctor donec perficiatur? Tanta inquit Ambrosius,domini dignatio est, vt 4
in fundendæ nobis deuotionis,& consumandæ perfectionis in nobis,& maturandæ pronobis studium passionis sibi in esse testetur, qui tum ipse nihil habuerit,quod doleret, nostris tamen angebatur erumnis,sed sub tempore mortis mæstitiam prætendebat, quā non ex metu mortis suæ,sed ex mora nostræ redemptionis assumpserit:iuxta quod scriptum est,& quomodo angor vsq; dum perficiatur? Quod sane maturandi perficiendiq; baptismi, nempe pas- 5
sionis,in qua totus ipse,& vna cum ipso Ecclesia Christiana perfunderetur,studium,illa fuit custodia,quam se tunc ori suo impo
ps. 38. siturum fore coram impijs criminatoribus suis per vatem suum dauidem olim prædixerat, posui inquit ori meo custodiam,quum cō

sisteret

1 sisteret peccator aduersum me, ommutui, & silui a bonis, & dolor
meus renouatus est. Concaluit cor meum intra me & in medita-
tione mea ex ardescet ignis. Exar sit namq; tam obstinato silentio
compressus ex corde ingens ignis, & aslamma diuini amoris igni
ta illa vox & pro inimicis suis ad patrem hactenus inaudita in- Luc 23.
tercessio. Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, multa ex
tant tum in profanis, tum in sacris historijs magni amoris argu-
menta. legimus enim, & priuatos homines in amicorum gratiam,
2 & duces ac reges pro suis ciuibus & rebus pub. vitam, ne dum pe-
cunias & fortunas omnes vltro prodegisse: at vero, qui pro inimi
cis suis & interfectoribus mortem sponte obierit, & interim dum
interficeretur, pro ipsis intercesserit, solum Christum, & Christi
discipulos præceptoris sui æmulos, legimus. Adeo conualuit, &
exarsit inuasus & compressus ingentibus aquis & innumeris flu-
minibus ignitus Christi amor: tantum abest, vt obrui potuerit, aut
suffocari atq; hic ille est ignis, quem in terram, hoc est, in corda no
3 stra, immissurus, ibiq; accensurus de cœlo in terram venit Chri-
stus. Extremum deniq; superioribus hoc additur argumentum,
aut vero superiorum expositio, & explicatio. Si dederit inquit ho
mo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, aut (vt non
nulli vertunt) pro amore, quasi nihil despiciet eum, aut iuxta ali-
am lectionem, despicient eam. per verbum pluralis numeri, & pro
nomen fœmininum. Vt pro nomen eam, referatur ad dilectionem,
& suppositum verbi sit homines, quod extra subauditur, Iuxta
4 nostram lectionẽ, eũ refert hominem, qui omnes suas fortunas ex
posuerit pro dilectione, id est, ingratiam & liberationem dilecti
& amici (nam per metonymiam dilectio, vel amor pro dilecto, vel
amico ponitur hoc loco) & suppositum verbi despiciet aliunde
petitum erit homo, aut quiuis homo. Iam vero, præterquam quod
tum veteris, tum noui testamenti volumina Christum Ecclesiæ
suæ amore captum suo sanguine, & morte eam expiasse, suiq; o-
blatione spontanea redemisse testantur: hoc ipsum ille Pauli locus
5 omnium luculentissime declarat Christus inquit, dilexit Eccle- Ephes.5.
siam, & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret, mũdans
eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Vt exhiberet ipse sibi glo-
riosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut ali-
quid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Vt ergo intel-
ligat Ecclesia sui expiationem, eximiamquè puritatem, & pul-
Hh chritu-

chritudinem eximio amori,quo Christus ipsam prosequitur, deberi,cui non alia ratione,quam mutui amoris compensatione, omniquè puritatis.& pulchritudinis conseruandæ studio velit ipse satisfieri (siquidem amore tantum amor compensari potest) amoris sui magnitudinem per contentionem sui ad eos,quos vulgus velut raros amicos admiratur,amplificat.Rarus enim is vulgo habetur amicus,qui verbo,consilio,varijsquè id genus officijs, atquè adeo omnium fortunarum suarum iactura , amici vitam seruarit: 1
at vero,qui sapiunt,solidæquè amiciciæ vim atquè ingenium recte norunt æstimare, nullum adhuc illi inter amicos locum tribuunt: sed qui propriam vitam,ne dum fortunas omnes,in amici gratiam ausit exponere,eum deniquè verum ,& solum amicum iudicant. quorum iudicio subscribens Christus maiorem inquit , charitatē nemo habet,quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Verum quam rarus qui hoc præstet amicus inueniatur,non tacuit Satan. Pellem inquit ille,pro pelle,& cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua,hoc est,tam cara est vnicuiq; vita sua,vt eam cuiuscumquè alterius vita:& omnibus fortunis suis libenter sit redempturus.vt minime mirādum sit,quod Iob amissis omnibus liberis, & opibus suis,quando vita adhuc illi super est,aduersam fortunā tam fortite r ferat.Hæc sane amoris vis incredibilis,immo vero ingens gloriæ consequendæ cupiditas,cuius vilia mancipia philosophos poëta ille appellauit,cum in Pilade pro Oreste,in Pythia pro Damone,in Decijs & Curtio pro Romanis,in Codro pro Atheniēsibus mortis contemptū ingenerare,vitæq; desiderium extinguere potuerint,immortale illis amicorum nomen,& gloriam apud omnes comparauit.Christus igitur,quū non tantum vitam propriam contempserit,sed mortem omni studio expetierit,eamquè probrosissimam pro redimendis seruandisquè inimicis fortiter obierit, proquè his moriens apud patrem intercesserit,nec humanam quæsiuit gloriam(bonorum enim nostrorum nō indiget)primas amicitiæ partes iure sibi vendicat, principemquè ,ac supremum inter amicos locum tenet.Quamobrem non vtcumque,aut cum re vlla alia amari contentus,totum Ecclesie suæ cor , omnemquè amoris nostri impetum in se vnum conuerti poscit. Id vero est , quod per reticentiam ipse significat,quum inquit,si dederit homo omnē substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eum. Ac si dicat , o mea Ecclesia,si ego vt te seruarem omnes opes meas

Iob. 1.

& fortu

1 & fortunas tantum prodegiſſem,nihil magnum feciſſe videri poſ
ſim,ac pro nihilo pendi.Qui vero quum Deus eſſem,Dei maieſta
tem ſeruili humanitatis habitu obſcurare, & in ſeruilium mili-
tum ordinem redactus in tuam gratiam quum inimica mihi eſ-
ſes,non meæ,ſed patris m ei dumtaxat,& tuæ gloriæ ſatagens,ve-
ſtri generis hoſtem illum potentiſsimum in me vnum prouocare
ſtuduerim,cuius armis,cruce nimirum,&clauis turpiſsime confe-
ctus te indiuorum libertatem aſſerui,ac vitam beatam:te mihi deſ
2 pondi,diuinæq; naturæ meæ ac gloriæ feci participem: quomodo
non abſte ſolus amari dignus videri poſsim?

Soror noſtra parua,& hubera non habet: quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt?

¶Solicitus ſponſus de ſorore ſua nuper recuperata, quod eam
3 tenellam adhuc, & rerum in experientem proci facile poſsint de-
cipere,& varijs dolis ac technis circunuentam abducere,aut etiam
vi adhibita rapere, de eadem inſtituenda, cuſtodiendaquè cum
ſponſa & ſodalibus ſuis in hanc ſententiam deliberat, Soror no-
ſtra parua eſt, &c. Verum cum hæc de matre Sponſæ dicta
videantur, cui ad Sponſæ preces Sponſus iam ſit reconcilia-
tus, non videtur hoc loco ſeruari decorum, quod Sponſus eam
ſororem vocet, quam matrem potius debuit appellare, & lon-
4 ge minus ſeruari videtur decorum quum dicitur hubera non ha-
bere. Quamobrem animaduertendum eſt, Synagogam alia
ratione primo, & tertio capite huius dramatis ab Eccleſia ſub
perſona ſponſæ matrem appellari, alia ratione initio huius po-
ſtremi capitis. Primigenia namquè Eccleſia cum Iudæis in Chri-
ſtum credentibus conſtaret,matrem appellauit Synagogam, pro-
pterea quod,& genus ab ea duceret, & religionem antea ſuſce-
piſſet: quæ vero extremis temporibus erit Eccleſia,hoc tantum
5 nomine Synagogam, quæ tum erit matrem agnoſcet, quod Chri-
ſto genita ſit àprimigenia Eccleſia, quæ illius Synagogæ fue-
rit filia, cui extrema illa ſucceſſerit, cuiuſquè velut hæres no-
men gerat & perſonam, donec in Chriſtum credat, ob idquè
inter eas nulla ſit habenda ætatis ratio, nihil itaquè vetat
quominus pro libertate poëtica eadem, quæ reliqua tum

fuerit posteritas Israelis, & matris antequam crediderit, & so- 1
roris ipsius sponsæ, quum iam in Christum crediderit, personam
postremo hoc capite sustineat. Eadem itaq; synagoga initio huius
capitis ratione iam dicta mater sponsæ vocatur, quum nondum re
conciliata sponso, rure exterius agit, hoc vero loco iam reconcilia-
ta, & in vrbem redacta, soror semper seruato decoro, appellatur.
Math.20. Ac si erunt quemadmodum Christus prędixerit, nouissimi primi,
& primi nouissimi. Hanc igitur puellam in fidem suam receptam
liberaliter educare, atq; instituere cum decreuerit sponsus, iam de 2
illa educanda, instituendaq;, & diligenter custodienda cum sponsa
& sodalibus suis sponsus deliberat. Sic etiam extremis tempori-
bus quum reliquiæ Israelis abiecta pristina perfidia, ad fidem re-
dierint præuidens Christus non defuturos pseudoprophetas, qui
omnem daturi sint operam, vt populum illum dum ad huc neo-
phytus erit, parumq; in fide, & doctrina christiana prouectus, auer
tant, & ad suam trahant impietatem, cum prælatis, & doctoribus
qui tum insignes erunt in Ecclesia, & quibuscũ summa illi erit fa 3
miliaritas, velut in hunc modum consultabit. Soror nostra parua
est &c. Arcanis nimirum inspirationibus illos sui officij admo-
nens, & ad homines nuper conuersos, in christiana fide & chari-
tate confirmandos, contraquè omnium impostorum, & hostium
insidias præmuniendos sollicitans, sororem porro vocat iuxta de-
corum epithalamij homines sui generis. Nam (vt inquit Paulus)
Heb.7. de tribu Iuda ortus est Dominus, quo etiam nomine dixit mariæ
Ioan.20. Magdalenæ, vade ad fratres meos, & dic eis, ascendo ad patrẽ meũ, 4
& patrem vestrum, aut etiam propterea quod (vt Paulus ait)
Heb.2. pueri cõmunicauerũt carni & sanguini, & ipse cõmunicauit eisdẽ.
Quamobrem nõ confunditur fratres eos vocare, dicens, narrabo
1.Cor.11. nomẽ tuum fratribus meis. Atq; hoc nomine populũ Iudaicũ suã,
& gentilis Ecclesiæ sororem appellat. quum autem dicit eã huberi
bus carere, significat, non dũ nubilem esse, ac proinde parum pru
dentẽ, & cautam. Quamobrẽ sic illi timendũ sit ab impostorib., vt
Paulus timebat corinthijs, quum diceret, despondi vos vni viro, 5
virginem castam ex hibere Christo, timeo autem, ne sicut serpens
seduxit Euam astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri,
& excidant a simplicitate, quæ est in Christo Iesu, hoc ergo ti-
mens Christus sic rogat prælatos. Quid faciemus sorori nostræ
in die

1 in die quo alloquenda est? Nempe quum sollicitabitur ab imposto
ribus,ne illorum imposturis,& fallacibus argumentis expugnata
det manus,& decepta a nobis deficiat,ac si dicat,o socij & sodales
mei Episcopi,& doctores,quos ego mei regni consortes, meiq; o-
peris vicarios esse volui: nostis, vt populum Israeliticum, quem
ego semper ingermani fratris dilexi loco, vobisquè eodem loco di
ligendum commendaui nuper recuperauimus,ab inueterata per-
fidia,atq; antiqui hostis tyrannide assertum maiorum suorum li-
2 bertati, & fidei restituimus. Nos ergo omni ope niti decet, vt ho-
mines ijsdem maioribus nobiscum progeniti, & nūc arctiore fidei,
quam sanguinis nexu nos contingentes,in suscepta fide,& recupe
rata libertate permaneant,nec dubium est,quin satanas serpens il
le antiquus,hostis noster ereptam sibi prædam dolens omnes astus
& fraudulentas artes suas adhibiturus sit,vt eos quum ad huc my
steriorum fidei & doctrinæ nostræ rudes sunt, a veritate abducat: 2.Cor.11.
ac tum per se,angelum lucis mētiens,tum per ministros suos pseu
3 doapostolos,qui meos apostolos belle norunt simulare,(vt ego o-
lim per meum Paulum vos admonere memini) varios obtrudens
errores,& impia placita,sub pietatis specie deludat,& in suam rur
sus redigat potestatem. Vestrum est igitur tempestiue mecum de
liberare, & omnem dare operam, nehi fratres nostri quicquam
detrimenti capiant,neuè mystici corporis nostri structura hac ex
parte ruat,aut vicium vllum faciat:quin,vt qui sancti esse cœpe-
runt,vestra opera indies sanctiores fiant,& ad perfectam vsq; fi-
4 dem & mei cognitionem proficiant, quo ad virilem ac perfectam
ætatem meam hoc modo perducti,desinant tandem instar paruu-
lorum vacillare, & instar fluctuum maris impiorum & veterato- Ephes.4.
rum dogmatibns velut ventis agitari,ac circunferri. In hoc enim
ego vos,alios dedi meæ Ecclesiæ apostolos, alios prophetas, alios
Euangelistas,alios pastores,& doctores. Nimirum ad consumma-
tionem sanctorum,in opus ministerij, & corporis mei mystici &
spiritualis domus meæ ædificationem. Vos mysterij per meum A-
5 postolum iam olim commonefeci.

Si murus est,ædificemus super eum propugnacu-
la argentea:si ostium est,compingemus illud tabu
lis cedrinis.

Deliberãti sponso de custodienda, & contra astus ac vim hostium instruenda sorore respondent sodales, illius ingenium in primis inspiciendum videri: & quid eius vires ferre valeant, quid ve recusent, diligenter considerandum, quod si ingenio sit natura intrepido, & ad pericula adeunda comparato, ita vt pro muro hostibus opponi possit, egregia institutione, & consilijs velut propugnaculis argenteis, esse confirmandam, ac muniendam. Vt quum ars naturæ accesserit, omnibus illa modis reddatur in expugnabilis. At vero si ingenio sit ad parendum potius, & recipiendum, quam ad imperandum, ac resistendum natura composito, ita vt pro porta vrbis habenda sit, sic & ipsam instituendam, & optimis consilijs, præceptisq;, ac monitis instituendam videri. vt exacte nouerit, qui in vrbem sint admittendi tanquam ciues, atq; eos dumtaxat admittat: & qui tanquam hostes repellendi videbũtur, ijs veluti obiectis foribus cedrinis, repellat. Atq; ea ratione optimæ puellæ natura artificiosæ institutionis accessione melior reddita, ab omni hostium vi, & impostura sit tuta. Porro, quod propugnacula ædificanda censentur argentea, & fores cedrinæ: Catachresis poetica est ad dramatis venustatem & explitionem per hyperbolem accommodata, vt ex materiæ excellentia summum ędificij precium, & elegantia eleganti oratione designetur, argenti precium omnibus notum est, cedrinorum vero ostiorum precium ex incredibilibus mensarum cedrinarum precijs, quæ refert Plinius, æstimare possis. Is enim libro decimo tertio, capite decimo quinto, hæc de mensis cedrinis memorię prodidit, Mauris inquit, plurima arbor cedri, & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & (quod magis mirum est) illo æuo emptæ libris. x. cum his memorantur Galli Asinij, libris. xj. venundatæ. sunt & Duæ a Iuba Rege venditæ, quarum alteri precium fuit libris. xv. alteri paulominus. Interijt nuper incendio, quam Cethegus decedens libris. xiiij. permutauerat lati fundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Sed vt ad huius loci sensum mysticum veniamus, in eandem fere sententiam extremis temporibus episcopi, & doctores Ecclesiæ gentilis cum Christo, & tota Ecclesia de Iudæis recens ad Christum conuersis in suscepta fide & pietate christiana conseruandis, & prouehendis consultabunt: ac,
1. Cor. 3. quemadmodum Paulus olim vt sapiens architectus Christum

Iesum,

1 Iesum, fundamentum iecit, & neophytorum Iudęorum, quos ipse alioqui Episcopos creari vetuerat, habito delectu, Timotheum Episcopum constituit, & ephesinæ Ecclesiæ pro muro fortissimo propugnaculis argenteis, hoc est, sacrarum literarum cognitione 1. Tim. 3.
abs se munito, dedit: sic & illi neophytorum Iudæorum delectum habebunt: & inspecto, diligenterquè explorato cuiusquè ingenio, quos diuinitus edocti iudicabunt, velut murum fortissimum ad spiritualium arietum, ac globorum bellicorum ictus fortiter sustinendos
2 nendos natura comparatos, & a Deo electos esse, hos ipsos pro muro Ecclesiæ collocabunt: ac ne propius accedere in vrbem possit hostis Diabolus, & suis admotis vineis, murum suffodere, præceptis & consilijs euangelicis, omnibusquè vtriusquè testamenti mysterijs & exemplis eosdem instituendos curabunt: ac bene institutos, probatosquè, quibus videbitur præficient particularibus Ecclesijs. Quod sane fuerit super eos, veluti super murum, mæniana propugnacula ex argento (quod nos iam alibi scripturarum scientiam designare annotauimus) ædificare. Vnde præ-
3 grandibus sententiarum, & exemplorum demissis saxis, spirituales hostes ab Ecclesiæ, cui præfecti fuerint, muro repellantur: & vineis, vniuersisquè hypocrisis, ac simulationum deturbatis machinis, ipsi opprimantur. Sic enim fortes, & instructos, ac munitos eos esse oportet, qui acri pędicationis suæ reprehensione peccatores irritaturi sunt, & in se prouocaturi. Ideo enim dicebat Dominus Ieremiæ, quum ipsum ad prædicandum mitteret. Ego dedi te Ierem. 1
4 hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murũ ęneum super omnem terrã regib. Iuda, principib. eius, & sacerdotibus, & omni populo terræ: & bellabunt aduersum te, & nõ pręualebũt, quia ego tecum sum. Verum quos humiliore ingenio in hoc adeo destinatos esse iudicabunt, vt prælatis suis bene monentibus pareant, & ex eorum præscripto Christum, & eius fratres ac ciues ad se recipiant, hos illi sublimium rerum assidua meditatione diligenter exercere, Deo & hominibus dictis & factis probare, perpe-
5 tua pænitentia mortificatos, omni viciorum carie liberos seruare, & quæ illis supersint in proximorum vsum resecatis, dæmonibus formidabiles reddere, omni ope annitentur. Id quod erit, ianuas ciuitatis christianæ tabulis cedrinis, quibus irrumpere volentes hostęs arceantur, compingere, ac concludere ce-

cedrus nanq; arbor magna est odorata, quæ cariem non sentit, & 1
cuius scobe (vt auctor est Plinius) serpentes fugantur. Iam vero
qui huius loci mysterium propius inspexerit, animaduertet, per
ianuam futuros olim ianitores metonymicôs designari. Viros in
corruptos, & integræ famæ, propterq; eximias ipsorum virtutes
dæmonibus formidabiles. Et mihi quidem (quoniam inter leuitas,
qui sacerdotibus olim in templo ministrabant, viri primiarij erant
1. paral. 14 ianitores) horum nomine significari videntur, qui diaconi tum cō
1. Tim. 3. stituentur, quum ex præscripto Pauli probati, inuenti fuerint pu- 2
dici, non bilingues, non vinolenti, non turpe lucrum sectantes, ha
bentes mysterium fidei in conscientia pura, deniq; nulli crimini
obnoxij. Et ex his per figuram dictam intelligentiam, quos
appellamus subdiaconos, lectores, ostiarios, acolytos, exorcistas,
Esai. 66. suo quiq; digni ordine. Id vero est, quod de Iudæis quum redu-
cti fuerint Ierosolymam, vaticinatus est Esaias verbis Domini;
quum diceret, & assumam ex eis sacerdotes, & leuitas, dicit Do-
minus quia sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego stare facio co 3
ram me, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Vt per mu-
rum mænianis argenteis munitum, sacerdotes, per ostium vero ce-
drinis tabulis conclusum & compactum leuitas intelligamus, ex
quibus omnibus omni exutis vetustatis vicio, in omnemq; cæle-
stium virtutum & morum splendorem innouatis distincti, mini-
meq; confusi constabunt ordines ecclesiastici, & cœlesti perquam
similis reddita, tunc restituetur Ecclesiastica Hierarchia, quæ nūc
senio confecta suum pristinum magna ex parte amisit decorem: & 4
dum omnes in omnes inuadunt ordines, ac exclusis probis, & do-
ctis, improbis & indoctis ad Ecclesiasticas dignitates patet aditus,
confusa agitur, & suum in paucis ægre seruat nomen, iam enim ne
mo in vno aliquo eorum ordinum, quos minores vocamus, consi-
stit aut in subdiaconatu, aut diaconatu, sed omnes sine discrimi-
ne ad sacerdotium aspirant. Vnde fit, vt sacerdotes diaconorum, &
subdiaconorum officio fungi necesse habeant, & diaconi, ac sub-
diaconi (quos præsentibus sacerdotibus sedere vetant sacri cano- 5
nes) vna cum sacerdotibus in templis sedeant. Inde fit etiam vt in
imis subsellijs priuati, & quasi idiotæ sedeant docti, & senes, in sup
premis, pueri, indocti, & idiotæ opimis sacerdotijs, & preciosis ni-
tentes pellibus (vt in Græcorum prouerbio est) ὄνοι ἐν ταῖς λεοντῆαις
vt confusa Antichristi tempora videas representari, sed hæc ha-
ctenus.

1 ctenus. Tunc ergo (sicut diximus) suo nitori restituetur Ecclesiastica Hierarchia, tunc quæ hoc tempore confusa vilescit, hostibus suis Ecclesia terribilis erit vt castrorum acies instructæ, & ex militaris disciplinæ spiritualis præscripto ordinatæ. Hæc igitur erit ædificandi ratio, quam ædificatores illi in construenda & munienda illa cælesti Ierusalem sub totius operis Architecto Deo obseruabunt, cuius se esse operas, populum vero christianum materiam, ex Paulo reputabunt; dei inquit ille, adiutores sumus,
2 Dei agricultura estis, Dei ex ædificatio estis. Tantum in omni re 1.Cor. 3.
valet natura, sic diuina sapientia attingit a fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, sic naturam pie supponit sæpe, Sap 8.
& perficit gratia, vt theologorum fert sententia. qui etiam bonam prædestinatorum naturam prædestinationis appellatione complectuntur. Vt eius, qui vitam christianam (quæ tota spiritualis est, & supra naturam posita) fæliciter sit exacturus, ingenium dispiciendum sit Episcopo, & diligenter explorandum: vt quo structurę spi
3 ritualis loco quenq; debeat collocare, posit dignoscere. Ne si alio, quam eius fert natura, loco quis cōstituatur, is in causa sit, vt Christi ædes vicium faciant, aut hostibus compilandæ exponantur. Hoc quia pleriq; Episcopi negligunt obseruare, heu!, quam misere hoc tempore oppugnatur & quatitur Christi Ecclesia: ac multis suis partibus expugnatur, atq; diripitur, nec enim sui populi ingenium, ac primos naturæ impetus in pueris, nec institutionis accessionem in adultis explorare curant: sed temere, & sine delectu in sa
4 cerdotalem ordinem admittunt, & ad maiores Ecclesiæ functiones, ac summos honores promouent, non quos ratio admittendos, aut promouendos dederit, sed quos aut sors obiecerit, aut personarum respectus insinuauerit, aut pecunia obstruserit. Ah, quāto aliter diues ille homo Dominus Iesus bona sua, quorum illi dispensatores sunt, dispensauit, & suo exemplo dispensanda esse docuit. Is Matth. 25.
certe peregre profecturus. In cœlum nimirum ascensurus, vocauit seruos suos, Apostolos, aliosq; discipulos, quibus bona sua, elo-
5 quiorum suorum, & euangeliorum dispensationem intelligo, tradidit: et singulis quidem secundum propriam cuiusq; virtutem, hoc est, pro mensura & modo facultatum tam natiuarum, quam exercitatione & studio acquisitarum. Iubet præterea idem Dominus, vt qui cœlibem vitam, quo expeditius sanctiusq; sacrę Ecclesię munia habeat, profiteri instituerit, suas primum expēdat vires, Matth. 19.

an per

an per naturalem, aut vero longa exercitatione comparatam castitatem fœminarum consuetudine perpetuo carere possit. Non omnes inquit capiunt verbum istud, qui potest capere capiat. Quod si non continent se, inquit Paulus, nubant: melius est enim nubere quam vri. Vt certe hoc tempore videmus per multorum hominũ arduum hoc opus temere inuadentium flammata libidine conflagare Ecclesiam Christi, & ab hæreticis, scismaticis, reliquisq; hostibus deuastari: & propterea quod parui qui hubera non habẽt, pueri nimirum, & homines rerum inexperientes ac imperiti a pueris sola ætate differentes, eius administrationem suscipiunt & tutelam, cõpilari. Multa nuper de hac veteris disciplinæ parte restituẽda, vt de cæteris omnibus docte sancteq;, in concilio Tridentino cõstituta sunt: quæ si in vsum exigerentur, non dubium, quin breui magnam pristini decoris sui partem recuperatura esset Christi Ecclesia. Præsertim si in erigẽdis & omni necessario apparatu instruẽdis puerorum collegijs toto pectore incumberent Episcopi: atque his velut agris dominicis bene cultis semina illa feliciter committerent, vnde amplissimam Domino messem ipsi possent colligere. Inde certe in singulis Ecclesijs velut ex equo trojano strenui nobis quotidie prodirent duces & milites & sic instructę acies, vt haud secus quam olim Ecclesia principibus, & potestatibus, mundiq; rectoribus harum tenebrarum, & omnibus deniq; nequitijs spiritualibus terribilẽ redderent, & formidabilẽ. Sed, proh, dolor, quã rarus est, qui has suas partes esse putet. Pleriq; omnes hoc opus immensi laboris & suis impar viribus esse causantur: ruit domus Dei multis suis partibus, pauci admodũ sunt, qui fulciendis ruinis supponãt humeros, messis vbiq; multa, pauci operarij. Sed, dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. At hoc certe dicere nõ omittam, rogem⁹ Dominum messis, vt mittat operarios in messẽ suam, rogemus Dominum vt e domo sua procul exigat destructores eius, & vastatores: & quos per Esaiam olim promisit, ad eam mittat ædificatores. 49.

Isai. 43. a. & sup. 4. duo hubera &c.

Ego murus: & hubera mea sunt turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. 5

¶ Postquam sodales sponsi suam de munienda sorore dixerunt sentẽ

f ſententiam,ipſa quoq; ſponſa ſuam profert. Se quidē conſilium & ſententiam ſodaliū probare, ſed interim dum parantur argētea p pugnacula, & oſtia cedrina, primo quoq; tēpore dandā eſſe operā, nequid detrimēti ab hoſtib. puella capiat. Præterea quęrendam eſſe puellæ nutricem ingenuam, & probam, quæ illius alendæ, ac liberaliter educandæ curam ſuſcipiat. Quamobrem cum ipſa ſibi vtrunq; officium abunde præſtare poſſe videatur, ſe poſthac ſororem ſuam fortiter tueri, & alere potenter, ac liberaliter educare

t pollicetur. Nam cum iam pridem nupta ſit viro potētiſsimo, ſimul ac ſapientiſsimo, eidemq; arctiſsimo amoris nexu coniuncta, illius fauore freta multas iam res tam fortiter, & præclare geſſit, vt ſe pro muro inexpugnabili omnibus hoſtibus auſit opponere. Tam multis a viro ſuo docta abundat conſilijs, præceptis, & philoſophiæ euangelicæ inſtitutis, atq; exemplis, ac ſtratagematis chriſtianis, vt his omnibus plenum pectus, & ceu pre ingenti lactis copia in modum turrium extantia hubera ſorori ſugenda præbere poſsit, vñ il

la abunde alatur, & repulſis hoſtibus liberaliter educata, ſponſo intacta ſeruetur. In hanc quoq; ſententiam catholica Eccleſia ſingulos admonebit prælatos, & doctores, vt recens cōuerſos in Chriſtum Iudæos intra catholicam fidem, & doctrinam Euangelicam orthodoxis omnibus probatam, omni ope nitantur cōtinere: & ea dumtaxat eos docere, quæ ipſa probet & doceat. Præſertim, vt abiectis omnibus legalibus ceremonijs, & ritu moſaico, ſolum euangelium, & Chriſtum amplectantur: nec ſicut olim patres eorum,

legem vna cum euangelio obſeruandā eſſe contendant. Ipſa enim in ſuam fidem, & tutelam illos recipiet, & receptos fortiter tueri, & benigne alere pollicebitur. quod vtrumq; officium ſola præſtare poterit, nam cum Eccleſia catholica ex quo tempore Chriſto reconciliata eſt, pacemq; ab ipſo impetrauit, Chriſtū apud ſe perpetuo habeat, propugnatorem omnipotentē, & doctorem omniſciū, (ſiquidem in ipſo inhabitat vt Paulus teſtatur, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & in ipſo ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & Colloſ.2.

ſ ſciētiæ abſcōditi) ab ipſo ſūmas habet vires, quib. principes, & poteſtates, & Rectores harū tenebrarū, & omnes deniq; hoſtes tā viſibiles, quā inuiſibiles poſsit repellere, & contra omniū oppugnationē velut murus fortiſsim⁹ in cōcuſſa reſiſtere, atq; intra ſua mœnia cōcluſos velut ciuitas munitiſsima ſeruare: Chriſtum etiā multos iam annos audiens cōſilijs, præceptis, inſtitutiſq; chriſtianæ phi

loſophiæ

losophiæ abundat, ipsumq; & eius socios heroas illos Aphstolos, 1
& martyres, in omnibus rebus magnis, quales multas ad illa vsq;
tempora præclare gesserint, perpetuo assequuta, eorum omnium, &
suis exemplis aucta, his omnibus velut lacte suauissimo plenum
pectus cum sit habitura, & hubera præingenti lactis copia velut
turres omni commeatu, & bellico aparatu refertas extātia, paruu
los ad huc in Christo Iudæos eo lacte abunde nutrire poterit, &
indę etiam velut ex turribus crebris iactis missilibus, ad murum
Ierēm. 1. propius accedere tentantes hostes ferire, ac procul arcere. Si enim 2
vnus Ieremias propterea quod Deum suæ prædicationis & legatio-
nis comitem indiuiduum esset habiturus, pro ciuitate munita, pro
columna ferrea, proq; muro æneo, quem nulla principum, aut re-
Psal. 86: gum, aut populorum vis posset expugnare a Domino habitus est,
quanto magis tūc vniuersa Ecclesia, ciuitas illa Dei super montes
sanctos ab ipso Christo altissimo vniuersitatis architecto, et eiusdē
Psal. 45. ciuę fundata sibi et constructa murus dici poterit, et ciuitas illa,
quam propterea quod Deus in medio eius sit, ad nullos vnquam 3
Prou. 18. hostium incursus commouēdam fore, aut nutaturam Regius psal
tes canebat? Si (vt inquit Salomon) nomen Domini turris fortis-
sima est, ad quam confugiens iustus velut in alto constitutus ex-
tra omnium telorum iactum est, merito mater Ecclesia catholica
exactam habens vtriusq; testamenti cognitionem, & nominis Dei
viui in suo pectore hubera se habere affirmat turrib. similia: quip-
pe quæ ditissima illa penu & bellico apparatu ex sacro pectore il-
luc transfuso, in modum turrium admiraculum turgeant, & attol- 4
lantur. quibus ad motos paruulos suos, & potenter alere, & extra
omnim hostium tela collocatos, tueri possit. Hoc enim proprium
est doctrinæ, quam Ecclesia catholica suis alumnis exhibet, vt &
fideles potenter nutrire, & fidelium hostes fortiter ferire possit,
proculq; arcere. Iam vero quod nostra æditio habet sicut turris,
crediderim vicio scriptorum mutato numero plurali, inductum es-
se numerum singularē. Nam in Hæbreo est כְּמִגְדָּלוֹת & in Græ
co ὡσπύργοι sicut terres, nec aliter puto vertisse nostrum inter- 5
pretem: aut dicas positum esse singulare pro plurali, vt alibi hoc ip
so opere dictum est, sicut fragmen mali punici genæ tuæ pro frag
mina. Hubera mea inquit theodoretus, hoc est, moralem & theolo
gicam disciplinam in altum erexit spōsus meus; et instar turris ha
bere

1 bere statuit: vt inde pugnans qui sponso infensi fuerint, expu-
gnem. Præterea illud quasi. in verbis illis quasi pacem reperiens, Ioã.1.
sic sumendum videtur: vt apud Ioannem illo loco. Vidimus glo-
riam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre &c. Vt non similitudinē,
sed veritatem significet, quam nostrum aduerbium tanquam ex-
primit. Vt quomodo locum illum Ioannis interpretatur chryso-
stomus, vidimus gloriam eius esse, qualem decebat vnigenitū Dei
patris filium, sic & nos hunc locum, ex quo facta sum coram eo
2 quasi pacem reperiens, sic interpretemur, ex quo tempore recon-
ciliata sum illi, & eo loco habita, quo habetur, qui omnino pacē cū
eo fecit. Sed illeadhuc restat scrupulus, quod cum sodales dixe-
rint inspiciendum fore, sit ne soror murus? an ostium. Quod si
murus sit, super murum ædificanda esse propugnacula argentea,
si ianua, compingendam esse tabulis cedrinis. Sponsa tamen habi-
ta ratione muri, & propugnaculorum, se pro muro illi fore, & ip-
sius hubera pro tutoribus, & propugnaculis, pollicita est: nec ta-
men se pro ianua tabulis cedrinis, alia ve materia conclusa, eidem
3 fore promisit. Nisi fortasse iam tum spiritus sanctus veluti per re
ticētiam mysterium illud sub indicare voluit, quod per Isaiam, &
a pertius ad huc per Ioannem multo post reuelauit, illius tempo Esai.60.
ris Ecclesiam ciuitatem illam nouam Ierusalem, duodecim habitu
ram fore portas nunquam claudendas, propterea quod nulla am-
plius futura sit nox, nec periculum sit, ne aut vi irrumpant, aut clā
culum in eam hostes sub intrent. Id nimirum vetantibus angelis
singulis ciuitatis illius portis singulis præfecti. Vt inde etiam no-
4 stra confirmetur superior coniectura, & interpretatio, quæ de ho-
stio superius dicta sunt, de ostiarijs & ianitoribus intelligenda esse,
qui & ipsi in Apocalypsi angeli dicantur portis præfecti.

Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradi
dit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mil-
5 le argenteos.
Vinea mea coram me est: mille tui pacifice, & ducē
ti ijs qui custodiunt fructus eius.

¶Hactenus sodales, & sponsa suas dixerunt sententias: & stre-
nuam

nuam in custodienda,instituendaq; sorore ad huc parua polliciti 1
sunt operam.Iam sponsus & ipse suam profert sequidem sororem suam custodiendam & liberaliter educandam illis tradere,eandẽq; excolere decreuisse,quemadmodum & suam illam insignem vineam,quam ante multos annos habet in Baalamon custodibus creditam excolit,& curat sedulo,nec pęnitenda quidem grati prædij cultura,vndetum ipse,tum custodes vberes fructus capiunt,quos millenorum ac ducentenorum argenteorũ taxatione permutant.
quantum etiam premium sperat,&suo exemplo sperare iubet spõ 2
sam suosq; sodales ex diligenti custodia,& liberali communis sororis educatione. Estq; toto hoc colloquio sermo tam sodalium & sponsæ,quam sponsi figuratus,& historicus eius sensus allegoricus,& his quidem duobus versibus loquitur sponsus de se modo in tertia persona,& vt sponsa in fine sexti capitis de se loquens dixit. Quid videbis in sulamithe &c.Sic hoc loco sponsus de se loquens inquit:vinea fuit pacifico &c. Modo etiam loquitur inprima quũ
inquit,vinea mea coram me est.Modo in secunda quum ait, mille 3
tui pacifice ,& sodales alloquitur in tertia cum subiungit , & ducenti ijs qui crstodiunt fructus eius.Notandũ præterea est, pro eo quod noster interpres hoc loco vertit pacifico,in Hebræo esse לִשְׁלֹמֹה hoc est Salomoni.Et pro eo quod idem vertit . Vinea mea coram me est,mille tui pacifice,in Hebræo esse כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה Hoc est,vinea mea quæ ad me
pertinet,coram me est,mille tibi Salomon.Vbi videtur sponsus si- 4
gnificare vineam quam ipse non vi,aut dolo,sed iusto precio , aut iure hereditario possideat.hanc enim manifestam emphasim habẽt verba illa,vinea mea quæ ad me attinet. Insuper pro eo quod vertit,in ea quæ habet populos . In Hebræo sunt duæ distinctiones בְּבַעַל הָמוֹן quarum significationem bene vertit interpres . Sed aiunt hebræi, nomen esse proprium loci Ierosolymis vicini . Nomina porro propria seruanda sunt,non vertenda.deniq; אִישׁ
proquo noster interpres vertit, vir.non nulli vertendum putant 5
vnuiquisq;.vt leuitici decimo nono capite אִישׁ vnusquisq; patrem suum & matrem suam timeat . Vt intelligamus vnumquẽq; ex custodibus quotannis pendere Salomoni pro fructibus vineæ mille argenteos.Possumus etiam iuxta nostram æditionem nomi-

ne vi

1 ne viri intelligere inſignem quendam & potentem virum. Id enim volunt Hebræi inter אִישׁ & אֱנוֹשׁ atq. אָדָם eſſe diſcriminis vt his duobus vocabulis ſignificetur idem quod latinis ſignificat homo: illo vero ſignificetur inſignis aliquis, & præſtans virtute aut dignitate, vt nomine viri apud latinos, quod a virtute deductum videtur. vt tertij libri Regum ſecundo capite inquit Dauid ad filium ſuum Salomonem, confortare & eſto vir fortis. ibi enim pro

2 אִישׁ interpres vertit vir fortis. &. 1. Reg. 22. Dauid ad Abner imperatorem exercitus Saulis ait, nunquid non vir tu es? nempe clarus, & inſignis. Et pſal. 48. vbi vulgata æditio habet, quiq; terrigenæ, & filij hominum, in Hebræo eſt גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ quod Hieronymus vertit, tam filij hominum, quam filij viri. et recentiores explicatius in hunc modum, tam plebei, quam dignitate aliqua pollentes. Et ex hoc loco mihi maxime probabilis fit quorundam recentiorum ſententia, vt quoties in Euangelio Chriſtus

3 ſe filium hominis dicit, ipſe vernacula ſua lingua ſe בֶּן אָדָם appellauerit. iuxta communem illam ſuorum popularium opinionē, qui de eo ſic loquebantur, non ne hic eſt faber, fabri filius? non ne mater eius dicitur maria, & fratres eius, Iacobus, & Ioſeph, & Simon & Iudas? & ſorores eius, non ne omnes apud nos ſunt? Et niſi mea me fallit conjectura, ab hac ſententia non diſſentit Hieronymus. Is enim in illum locum Matthæi, quem dicunt homines eſſe fi Matth. 16

4 lium hominis? ſic ſcriptum reliquit. Nota, quod vbicunq; ſcriptū eſt in veteri teſtamento, filius hominis, in hebræo filius Adam poſitum ſit. puto enim mendum eſſe in exemplaribus, quæ hodie reperiuntur, & Hieronymum non ſcripſiſſe in veteri, ſed in nouo teſtamento, per hebræum vero intellexiſſe Euangelium Nazaræorū, cuius ipſe aliquot locis meminit, aut Euangelium Matthæi, quod hebraice a Matthæo ſcriptum fuiſſe ipſe teſtatur. Nec enim grauiſsimus ille vir, & in hebræis codicibus verſatiſsimus id ſcripturus fuit, quod falſum eſſe, facile probari poſsit. Nam Pſalmo. 143. Pſal. 143.

5 vbi in latinis exemplaribus legimus, aut filius hominis, quia reputas eum in Hebræo non eſt בֶּן אָדָם, ſed בֶּן אֱנוֹשׁ, & Danielis. 7. vbi in latino legimus, ecce in nubibus quaſi filius hominis veniebat, in Hebræo non eſt בֶּן אָדָם ſed בֶּן אֱנוֹשׁ Et. 2. Reg. 1. vbi legimus

Marc. 6. Matth. 13. Dan. 7. 1 Reg. 2.

legimus filius hominis aduenę a malechitę ego sum, in Hebręo est 1
בֶּן אִישׁ גֵּר עִם לֵקִי אנכי. Quod autem annotauit eodem loco Hie
ronymus, quod in psalmis legimus, filij hominum vsquequo graui
corde? In hebræo esse, filij Adam, argumentum est tunc temporis
hebręos codices aliterquam nunc, habuisse. Nunc enim exẽplaria
hebræa non בְּנֵיאָדָם sed בְּנֵי אִישׁ habent eo loco, quod de insi-
gni viro, nempe de Abraham dictum esse interpretantur hebræi.
& nostri recentiores vertunt, o viri potentes, hoc est potentum & 2
magnatum filij. Quomodo nos etiam hoc loco nomen אִישׁ insi-
gnem & principem virum significare putamus. Atq; (vt ad mysti-
cum totius huius loci sensum veniamus) per Salomonẽ Christum
intelligimus, cuius sicut typum, sic typicum nomen gessit hebræo
Ephes. 2. rum Rex sapientissimus Salomon. ipse enim Christus est pax no
stra (vt docet Paulus) qui fecit vtraq; vnum, medium parietem ma
ceriæ soluens, inimicicias in carne sua, legem mandatorum decretis
euacuãs: vt duos condat insemetipso in vnum nouum hominem, 3
faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per cru-
cem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens euangeliza-
Collos. 1. uit pacem ijs, qui longe fuerũt, & pacem ijs, qui prope, Quoniam
per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Et
per ipsum placuit patri reconciliare sibi omnia, pacificans per san
guinem crucis eius siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Nam
effuso sanguinæ suo in cruce, & sui ipsius oblatione, expiauit, ac su
stulit peccatum, quæ causa erat inimiciciarum inter Deum reli- 4
quosq; cælites, & homines: impleuit etiam legẽ Mosis, atq; imple
tam antiquauit, & velut de medio tulit maceriem quandam duas
vineas, nempe duos populos Iudaicum & gentilem, separantem,
& ne in vnam vineam ac populum vnum coirent, vetantem. Quo
vtroq; sublato impedimento cælestia terrestribus conciliata sunt,
pax inter Deum & homines facta est, duo populi in vnum coie-
runt, ac tandem velut ex duabus vineis sub vnica sepe legis euan-
gelicæ, vinea cepit esse vinea. Hoc ergo mysterium extremis tẽ- 5
poribus omnino complendum & reuelandum indicaturus per Sa
lomonem spiritus sanctus inducit Christũ sub nomine Salomonis
dese in tertia persona ad sponsam suam Ecclesiam gentium loquẽ-
tem, & quod illa sub persona sponsæ proxime dixit, se ingentia fe
cisse in cremẽta ex quo pacem ab ipso impetrauit, sub vineæ para
bola

1 bola confirmantem. per vineam enim quam in Baal hamon habet
noster Salomon, intelligimus Ecclesiam gentium, quæ toto orbe
diffusa innumeros continet populos, per custodes vero, quib: hãc
ipse tradidit excolendam, & custodiendam, Apostolos, & eorum Matt. 21.
successores Episcopos, & doctores euangelicos, de quibus ipsemet
prædixit sublatum a Iudeis vineæ regnum dandum esse genti, quę Matt. 20.
fructus eius faceret. Per virum insignem & principem Deum pa-
trem, qui sub parabola patris familias Matthæi vicesimo capite di
2 citur exisse primo mane conducere operarios in vineam suam fa-
cta conuentione cum operarijs, & eos ad illam excolendam misisse.
Et vicesimo primo capite is ipse dicitur plantasse vineam, & tra-
didisse eam agricolis. Verbum enim ἐξέδοτο quod noster interpres
vertit locauit, tradidit quoq; significat, vt hoc loco verbũ Hebræũ
נָתַן. dicitur etiam misisse filium suum hæredem ad exigendos ab
agricolis vineæ illius fructus. Qui vero hîc dicũtur custodes, apud
Matthæum dicuntur operarij & agricolæ & beatitudo æterna, quę
3 illic denario significatur, hic modo mille, modo ducentis argenteis
designatur. Mille quidem argenteis, Christi beatitudo & summa
gloria beatorum omnium supra modum excedens beatitudinem,
& gloriam. Ampliore enim gloria vt inquit Paulus, iste præ Mose Heb. 3.
dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domo, qui
fabricauit illam. Et Moses quidem fidelis fuit in tota domo tan-
quam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant: Chri-
stus vero tanquam filius, in domo sua. Summa porro gloria Chri-
4 stum donauit pater, vt idem Paulus testatur, suscitans ipsum à mor Ephes. 1.
tuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem
principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & om-
ne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in
futuro. Et omnia subiecit sub pedibus eius. Quam sũmam & am-
plissimam mercedem profundissimæ abiectionis sui. & obedientiæ
patri pręstitæ in hac vinea strenue excolenda, vsq; ad mortem cru
cis præ omnibus laborando, idem alibi docet in hæc verba, Chri-
5 stus humiliauit semet ipsum factus obediens patri vsq; ad mor-
tem, mortem autem crucis: Propter quod & Deus exaltauit illum, Philip. 3
& donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine
Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum,
& omnis lingua confiteatur, quod Dominus Iesus Christus inglo

ria est Dei patris.Ingens igitur hæc merces mille argenteis tum 1
propter numeri mysterium,tum propter materię dignitatem,tan-
quam simplex. perfecta,solida,quadrata,& maxime stabilis , cla-
raq; instar diei,& longe fulgens designatur propter numeri qui-
dem mysterium,quod mille numerus cubus sit , & maximus eo-
rum qui ex simplicibus & perfectis consurgunt numeris , nempe
ex denario vt ex obseruatione decalogi perfectam , supremam,
solidam,& omni ex parte quadratam , ac stabilem beatitudinem
consurgere intelligamus . Quæ longitudo illa est & latitudo, alti- 2
tudo & profundum , quam vt Ephesij comprehendant ,flexis ad
Ephes.3. patrem domini nostri IesuChristi genibus orat Paulus . Nempe
Iob.11. perfecta Dei cognitio,qui vt in libro Iob. scriptum est , excelsior
cœlo est , profundior inferno , longior terra , & latior mari.pro-
pter materiæ vero dignitatem , quod argentum omnia metalla,
vel aurum ipsum vincat colore,qui in ipso clarior est , magisquè
diei similis, & ideo (vt auctor est Plinius) militaribus signis fa-
Plinius.li. miliarior est hæc materia,quoniam in his longius fulget, præterea 3
33.cap.3. temporibus Salomonis fortassis aurum signatum non dum in v-
sum hominum venerat.Nam vt refert Plinius . Po. Ro. ne argen-
to quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum vsus est.Et au
reus numus post sexagesimum secundũ annũ percussus est, quam
argenteus.Sed constat sub Mose qui longe anteRomam conditam
fuit,siclum argenteum in vsu fuisse.quod numisma Hebræorum
quatuor drachmas atticas valere Iosephus ait . Quæ causa etiam
esse potuit,quamobrem non mille aureos,sed argenteos vir ille Sa 4
lomoni pendere dictus sit hoc loco . Et quamuis quidem Chri-
stus àprima sui conceptione beatus fuit,nec nõ summum & præci
puum quod in beatitudine est,meruit,ne non vnquam beatus fue
rit,& inde eius dignitas minuatur,si beatam ipse vitam suo meri-
to vt ceteri beatorum , sibi comparasse dicatur , ea tamen amplis-
sima beatitudinis suæ ornamenta, quæ ex Paulo statim recensui-
mus,& impassibilitatem,immortalitatem , claritatem , & agilita-
tem præclaras corporis sui dotes, postquam ex mortuis excitatus 5
est,a patre vt paulus testatur , obtinuit : & horum incrementa
quamdiu hic mundus durat , indies consequitur . Indies enim
sibi subijcit qui se adorent:& qui confiteantur , quod Dominus
noster Iesus Christus in gloria est Dei patis . Ac tunc insigniter
conseque

1 consequetur, quum omnis Israel saluus fiet. Sed tunc maxime quũ (quemadmodum Paulus prædixit) tradiderit regnum Deo & patri, quum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem, oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius, Quod ipsum multo ante vaticinatus fuit Dauid, quum hæc diceret. Dixit Dominus Domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Itaq; cum Christus supramodum præceteris in hac vinca la- 1. Cor. 15. Psal. 109.
2 borauerit, & ratione diuinitatis, cui coniuncta fuit humanitas infinitæ energiæ & efficaciæ ipsius fuerint, quas in vineam suam, præsertim in passione, collocauit, operæ, quibus & sibi quæ prediximus, & nobis vt bene ageremus, ac nostris bene factis velut fructibus suæ vineæ patri redditis, beatitudinem mereri possimus, est promeritus, sic etiam a patre suo, cuius est vnicuique pro modo laborum mercedem rependere, immensum hoc præcustodibus omnibus tulit, & indies fert præmium. Ac vero singulis cu-
3 stodibus Nimirum Episcopis & doctoribus, quorum labor nec tãtus vnquam fuerit nec tam efficax, quam Christi, ducenteni argentei numi rependuntur. Nempe beatitudinis summa, quæ in Dei visione sita est, & huius auctarium nostri Theologi in his, & martyribus, ac virginibus, aureolam vocant. Aut vero geminato centenario gemina illa retributio hoc loco designatur, quam Apostolis & Apostolorum imitatoribus Christus promisit, quum roganti Petro in hunc modum: Domine ecce nos reliquimus matth. 19.
4 omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? respondit, Amen dico vobis, quod vos qui sequuti estis me, in regeneratione, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit & alibi, nemo est inquit, qui reliquerit domum, marc. 10.
5 aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Euangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, & matrem, & filios, & agros cum persequutionibus, & in seculo futuro vitam æternam. Gemina

ergo hæc retributio geminato centenario significatur propter dignitatem materiæ argenteæ, quam annotauimus: & habet centenarius numerus suum mysterium. Nam & ipse perfectus est, & quadratus numerus, ex radice denarij perinde atque millenarius, consurgens, sed millenario longe minor & qualitate & dignitate, qui tamen in illo tanquam perfecta & insignis pars eius, inest, vt in Christi gloria omnis omnium beatorum comprehenditur gloria perinde, atquè in eiusdem meritis omnium insunt, & continentur merita: omniumquè suam inde soliditatem ac stabilitatem consequitur. Nam vt Paulus prædicat, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos & quum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus saluati, & conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Ephe. 2. Iam vero, vt hæc omnia in summam contrahamus, Christus post conuersos ad se Iudæos, gentium Ecclesiam, & eius Episcopos ac doctores in hanc sententiam alloquitur, o mea Ecclesia vere tu quidem, & pie ingentia isthæc tua incrementa mihi fers accepta: qui omnes tibi remisi iniurias, & noxas, tecum pacem feci, patriquè meo reconciliaui, meo sanguine expiatam, propriæquè vitæ precio de Diaboli tyrannide redemptam, mihi asserui, meo spiritu afflaui, omni genere gratiarum dotaui, excolui, & exornaui: tequè per omnes gentes, & nationes & populos propagatam instar vastæ cuiusdam vineæ magno emptæ excolendā custodiendāq; meis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis & Doctoribus tradidi, Quibus ego semper faueo, ac vires, fœlicesq; successus tribuo. Atquè eorum & mea præsertim opera & industria ferax tu, & bonorum operum frugifera patri meo facta es. Tuos ille fructus tanti æstimat, vt mihi in primis tuæ istius feracitatis & fæcunditatis auctori, pro meis in te meritis ampliorem, quam vt facile dici, aut intelligi possit, reponat gratiam. Me namquè propterea quod, vt quæ ipse dete mihi mandata dederat, omnino perficerem, ad mortem vsquè abiectissimam, & crucis patibulum me abieci, ab inferis excitatum, vitæ restituit immortalem, in cœlum sublimem euectum, omnibus tam Angelorum, quam hominum ordinibus, & quotquot nunc sunt, & in posterum futuræ sunt, potestatibus prælatum ac præfectum, dextrum sibi facit assidere, & vna secum cœlestia

Ephe. 2.

1 cœleſtia ſimul & terreſtria moderari,pariq;,immo vero eadem fru
entem gloria:apud omnes tam qui cœlos,quam qui externum ter
ræ ambitum,& qui intimos eiuſdem receſſus incolunt , in eodem
diuinitatis honore haberi,colique & obſeruari . Quin & Apoſto-
lis meis,& martyribus,quiq; ijſdem cum illis hactenus ingreſsi ſũt
veſtigijs,Epiſcopis,& doctoribus,qui te cœleſtibus doctrinis , in-
ſtitutis,& exemplis excolere,atq; augere omni ope nixi ſunt,opti
mus ille omnium pater Deus quantam maximam pro ſuis quiſq;
2 meritis capere poſſunt,rependit mercedem,& vitam beatam om-
nibus bonis cumulatiſsimam.Verum enim vero hoc tempore ni-
hil certe gratius mihi,nihil ve optabilius contingere potuit,quam
quod videam populum Iudaicum,vineam illam electam,ad opti-
mum ingenium ſuarum primigeniarum vitium,Abraham, Iſaac,
Iacob,& aliorum inſignium maiorum ſuorum ac meorum , a qui-
bus maxime degenerauerat,redijſſe.Hæc certe vinea tanquam mi
hi cognata& hæreditaria mihi ſemper cara fuit:& eius vnius ma-
xime,reſtituendæ&excolendæ gratia ad homines Iudæos Iudæus
3 & Iudæorum miniſter factus,de cœlo deſcendi,ſanguinem & vi-
tam profudi,neq; quicquam,quod ad ipſius reſtitutionem cultu-
ramq; faceret vnquam omiſi . Quin ad patrem reuerſus,pro meis
fratribus,& cognatis orare nunquam deſtiti,donec,quod ipſi iam
videtis,meliorem illis mentem impetraui:& quod iam olim, dum
in humanis agerem,& illi vineæ viuerem,Illiq; maxime laborarẽ,
promerueram,nempe,vt mea opera expleta lex vetus velut mace
4 ria quædam ruinoſa:quin & peccatum omnis inimiciciarum tum
inter Deum & homines,tum inter duos populos cauſa tolleretur,
atq; ex duabus ingens vna fieret vinea patri meo perquam vtilis,
&frugifera,nuper obtinui.Hanc ego vineam,quæ tam multis no-
minibus ad me attinet,haud ſecus quam te, o mea Eccleſia,ſedulo
curare,& diligenter colere inſtitui:tibiq;,& vobis omnibus o E-
piſcopi & doctores mei,ſumma cura,omniq;ratione excolendam,
& cuſtodiendam cõmitto. Veſtrum igitur erit veſtram omnem o-
5 peram,&induſtriam in ipſam collocare:& pro virili veſtra vt vber
rimos ex ea fructus pater meus capiat,efficere.Suum quiſq; bona
fide munus obeat.Ego omnibus ſemper adero , ego vires ſugge-
ram,ego voſq;,&vineam hanc curabo,veſtros conatus,vt fęliciter
cædant, patri meo gratum facturus,efficiam.aquo viciſsim ampliſ
ſima ipſe ſpero , & vobis quanta maxima quiſq; pro ſuis meritis

capere poſsit,polliceor præmia.Et hæc quidem huius loci germa- 1
nanobis videtur interpretatio,huius dramatis oeconomiæ, & rerum conſequutioni maxime accommoda.Sunt qui huius loci partem priorem vſq; ad verba illa,mille tui pacifice &c.Chriſti verba eſſe putent, alteram vero partem Dei patris ad Chriſtum eſſe verba.Vt Chriſtus in tertia perſona de ſe loquens dicat,ſe plantaſſe vineam,nempe Eccleſiam ex populis duobus Iudaico,& gentili congregatam:eamq; colendam, & cuſtodiendam tradidiſſe Apoſtolis,& eorum ſucceſſoribus Epiſcopis & doctoribus,ſingulis etiã 2
fidelibus exercendam:nec tamen poſtquam in cœlum ſe recepit, quamuis abſentem corpore, ideo animo & ſolicitudine præſentem eſſe deſijſſe,quin eam perpetuo curare ſua prouidentia, & fauore beneuolo.Tum ſubiũgat pater laborum & meritorum,tum Chriſti,tum cuſtodum vineæ æſtimationem, &.decretam pro illis mercedem.Vt Chriſto decreti ſint mille argentei.hoc eſt, ſumma præceteris gloria & beatitudo,reliquis vero,pro modo laborum & meritorum cuiuſq;,longe inferiorum,alij etiam aliter.Sed nos,qui 3
perpetuam explicare hiſtoriam his commentarijs laboramus,omnes omnium referre ſententias non valemus.

Quæ habitas in hortis,amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.
Fuge dilecte mi, aſsimilare capreæ,hinnuloq; ceruorum ſuper montes aromatum. 4

¶ Dum colit vineam ſibi a ſponſo commiſſam ſponſa & fructus eius diligenter cuſtodit,dum reuiſit hortos ſuos, ibiq; ſedet, ecce ſponſus ad eam multis ſodalibus, & communibus amicis comitatus accedit:ac rogat,vt carmẽ aliquod eorum,quæ ipſa dum ſuos colit hortos cantare ſolet,nunc quoq; ingratiam ſuam & communium amicorum,qui eam audire curent, cantet. Ipſa vero dicto parens miris modis, temperata voce, extremam hanc concinit cantiunculam,fuge dilecte mi,aſsimilare capreæ, hinnuloquẽ 5
ceruorum ſuper montes aromatum, atquẽ extrema hac ode totum drama concludens orat ſponſum, vt omnibus iam ſublatis moris ad ſuos aromatiferos, & odoratiſsimos montes, quam celerrime

1 lerrime instar capreæ, aut hinnuli, abscedat: seq; ad illos montes suis hortis longe amæniores, abducat, hoc enim sponso ipsa intelligendum relinquit, qui antea in eos montes se abire dixit, ibi commoraturus, dum dies aspiraret, & vmbræ inclinarentur, inde tunc rediturus, eamq; ad se in hæc verba euocaturus, tota pulchra es amica mea, maculá non est inte. Veni de libano sponsa mea, veni de libano. veni coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermom, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Ille vero Sa p.ca. 4
2 eius votis libenter annuens citato cursu vna cum sodalibus, ad aromatiferos montes præit viam: eoq; sponsam vocat, vt se facturum prædixit, vocatá nulla tenet mora, pari cursu nihil cunctans insequitur. Et quãtum ad historicum sensum attinet, sacrum hoc epithalamium in hunc concluditur modum. Porro, quod attinet ad sensum mysticum, sponsa quę hîc dicitur in hortis habitare, aut (vt alij vertunt) sedere, Ecclesia catholica est, quæ singulari Dei, & sponsi sui Christi gratia extremis temporibus
3 altissima illa tam corporis, quam animi fruetur pace, dequa prophetæ sub varijs metaphoris & parabolis a re hortensi & rustica sumptis, multa mirandaquè vaticinati sunt. Sic enim inducitur Ecclesia apud Esaiam ingentia dona & beneficia, quæ a Deo patre per Iesum Christum acceperit, prædicans, gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam or- Esai.61.
4 natam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit iustitiam, & laudem coràm vniuersis gentibus. Et Ezechiel verbis Domini hæc prænunciat. Hæc dicit Dominus. Indie qua mundauero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, & habitari fecero vrbes, & instaurauero ruinosa, & terra deserta fuerit exculta, quæ quondam erat desolata in oculis omnis viatoris, dicent, terra illa inculta facta est vt hortus voluptatis, & ciuita- Ezech.36
5 tes desertæ, & destructæ, atquè suffosæ, munitæ sederunt. Et Amos ecce inquit, dies veniunt, dicit Dominus & comprehendet aràtor messorem, & calcator vuæ mittentem semen: & stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt: & conuertam captiuitatem populi mei Israel. Et ædificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt, & plantabunt vineas, & Amos. 9.

bibent vinum earum, & facient hortos, & comedent fructus eo 1
Mich. 4. rum. Et plantabo eos super humum suam: & non euellam eos vltra deterra sua quam dedi eis. Et Micheas, in nouissimo inquit die rum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles: & fluent ad eum populi & properabunt gentes multæ, & dicent, venite ascendamus ad mōtem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius. Quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ierusalem, & iudicabit inter populos multos & corripiet gētes fortes vsq; 2
in longinquum. Et concident gladios suos in vomeres, & hastas suas inligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare: & sedebit vir subtus vineam suam, & subtus ficum suam. Vt ergo his locis prædicitur Ecclesia non tantum sub Christo, sed maxime sub finem mundi admiranda pace tam corporis, quam spiritus potitura, sic & hoc loco, quum dicitur in hortis habitare, aut sedere. Tempore enim pacis in hortis versantur, & se recreant homines. Dicitur etiam habitare in hortis Ec 3
clesia catholica, propterea quod consistit in particularibus Ecclesijs, velut in hortis spiritualibus, quorum fons irrigatorius ipsa es-
Psa cap. 4 se superius dicta est. Quin & anima iusti quasi hortus irriguus es-
Esai, 58. se dicitur apud Isaiam, Ioannes etiam in Apoc. hosce hortos, in qui bus habitare dicitur sponsa, designare videtur quū dicit, ex vtraq; parte fluminis illius, quod ex se de agni exortu mediam in fluit
Apoc. 22. ciuitatem, esse arbores vitales, quarum folia ad salutem gentium
Psa. cap. 2 faciant. Sed quod pacata extrema tempora hoc loco significētur, 4
illud fidem facere videtur, quod sub initium huius dramatis, quū turbata tempora, & tumultuaria essent surgentis Ecclesiæ initia, suam sponsam velut in foraminibus petræ & coclea latitātem spō sus hortetur, vt posito omni metu, in publicum e foraminibus illis prodeat: & faciem suam ipsi ostēdat, ipsiq; loquatur columba mea inquit, in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ ostende mihi faciem tuam: fac me audire vocem tuam: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. At vero hoc loco, non in foraminibus petræ, non 5
in cauerna maceriæ dicitur latitare, sed in hortis habitare. Non eā hortatur sponsus, vt inde prodeat, & ostendat faciem, sed tantum vt vocem suam audire faciat. Nec adduntur argumenta, quibus ipsa persuadeatur, quod iam inde tuta prodire possit nempe iam præteritis turbulentis temporibus, & quum iam tuta essent omnia: sed

omnium

1 omnium securam sponsam, quæ vna cum spiritu (vt in Apocalypsi testatur Ioannes) assidue clamat, veni Domine Iesu, sic alloquitur, quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuā. Ac si dicat o mea Ecclesia catholica, quæ & ipsa hortus es mihi gratissimus, & omnium mearum Ecclesiarum, ac singulorum electorum velut hortorum meorum satagis, ac vigilem curam agis, id quod mihi maxime volupe est videre: Ecce iam diu & sæpe sępius abs te vocatus venio, ad sunt mecum omnes Angeli sodales mei, &
2 cōmunes amici nostri. Iam fare, age, quid me vis? Quid est, quod Apoc. 22.
teq; tuumq; spiritum assidue clamare audio, veni, veni, veni Domine Iesu. Ecce iam veni, sicut olim promisi: & merces mea mecum est, reddere vnicuiq; secundum opera sua. coram sum, quem inuocas, opta quod velis, tantum loquere. Scis enim me tua oratione mirifice delectari. Delectantur & ea hi amici nostri, teq; loquentem audire percupiunt. Hi hactenus orationes, & vota tua summa cum voluptate audierunt, & ad me bona fide retulerunt:
3 teq; de meliore nota mihi, patriq; meo semper commendarunt, & matth. 18.
in hoc (vt te aliquando monui) patris mei, qui in cœlis est, faciem semper vident. Veniet itaq; Dominus Iesus pacatis temporibus, & quum dicent homines pax & securitas: sed vt maximo illorum malo, qui pace illa abutentur ad suas delitias & facta pœnitenda, sic maximo Ecclesiæ bono, quam tertia noctis vigilia, quod erit ex Luc. 12.
tremum huius sæculi tempus, inueniet vigilantem: eamq; vt ipse veniat, perpetuo orantem, sic alloquetur, quæ habitas in hortis a-
4 amici auscultant: fac me audire vocem tuam: quam vero vocem hoc loco, a sponsa sua Ecclesia catholica auscultantibus angelis audire velit Christus, sic ex Matthęo & Paulo conijcimus, vt ex Luca secundo capite huius dramatis coniecturam fecimus, quid ille ab eadem audire vellet, quum ei diceret, sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora. vt enim habita ratione temporum, & rerum, quæ in primordijs nascentis Ecclesiæ euangelicæ contigisse in actis Apostolorum narrat lucas, illic con-
5 grue collegimus, sponsum quum hæc diceret, columba mea, in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, fac me audire vocem tuam, hortari Apostolos in carcere conclusos inde egredi, & ipsius fauore fretos euangelium prædicare: sic & hoc loco, vbi de fine sæculi, & laborum Ecclesiæ agitur, ex his quæ Christus apud Matthæum de suo ad extremum iudicium aduentu dixit, quum vene- matth. 25
rit si-

rit filius hominis in maiestate sua,& omnes Angeli cum eo: tunc 1
Math.26. sedebit super sedem maiestatis suæ,& congregabuntur ante eum
Rom.14. omnes gentes &c.& alibi,amodo inquit, videbitis filium homi-
Esai.45. nis sedentem a dextris virtutis Dei,& venientem in nubibus cœ-
li:Et Paulus,omnes inquit,stabimus ante tribunal Christi: scrip-
tum est enim,viuo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur
omne genu:& omnis lingua confitebitur Deo.Itaq; vnusquisquè
prose rationem reddet Deo.Ex his inquam,& plerisq; alijs huius-
modi sacræ sripturæ locis intelligimus, Christum summa cum ma 2
iestate sublimem in nubibus sedētem sub finem sæculi venturum
fore iudicem omnibus suis angelis comitatum.quem ingentem nu
Dan.7. merum vt quomodocunq; exprimeret Daniel millia millium,hoc
est millies mille inquit,ministrabant ei:& decies millies centena
millia assistebant ei.Intelligimus præterea tam iustos, quam iniu-
stos ante tribunal Christi sistendos esse & Christum ab omnibus
suorum factorum rationem esse axacturum, locus porro, quem
Paulus citat apud Esaiam sic habet.Mihi curuabitur omne genu, 3
& iurabit omnis lingua in domino. dicet sub.Dominus,meæ sunt
iustitiæ,& imperium:ad eum venient, intellige, tam boni, quam
mali,& confundentur omnes qui repugnant ei:in Domino iustifi
cabitur,aut,iustificabit se,& laudabitur, aut, laudabit se, omne
semen Israel.Id est omnes electi suam iustitiam,& laudem, quam
ex sua iustitia cōsequentur, Domino acceptam ferent.Et ex hoc
2 Cor.1. loco,vt a Paulo citatur,intelligimus, electos gloriabundos de te-
stimonio conscientiæ suæ,quod quemadmodum Paulus gloriatur, 4
in simplicitate cordis,& in synceritate Dei & non in sapientia car
nali,sed in gratia Dei conuersati fuerint in hoc mundo, eam vitæ
suæ rationem reddituros, quæ Christo & Angelis eius omnibus
maxime probabitur:& hymnos agendis eidem de sua iustitia gra-
tijs compositos,decantaturos.Et hanc esse coniicimus vocem, quā
a sponsa sua hoc loco sponsus auscultantibus amicis,audire deside
rat.His vero fœliciter per actis, secum reputabit Ecclesia venisse
tandem tempus illud,quo in melius immutanda sint omnia:& vni 5
uersitati noua facies inducenda,quum electi & adoptiui filij Dei
a corporea grauedine,ac seruitute liberati tam corporis,quam spi
ritus perfectam consequuti libertatem, amplissima gloria, sum-
misquè honoribus vniuerso orbe spectante a Deo patre, & Domi-
no Iesuchristo donandi sint,& illustrandi.Quorum temporum me
ditatione

1 ditatione Paulus se se, & electos omnes in medijs malis, & maxi-
mis calamitatibus sic solatus erat, existimo quod non sunt cō- Rom.8.
dignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuela-
bitur in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum
Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens: sed
propter eum, qui subiecit eam in spe, qua & ipsa creatura liberabi
tur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorom Dei. sci-
mus enim, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsq; adhuc
2 non solum autem illa: sed & nos ipsi primitias spiritus habentes,
& ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes
redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Ani- 2.Cor.5.
maduertet etiam, & vehementer gaudebit se in illud tempus ser-
uatam esse, quum (quemadmodum prædixit Paulus) non spolian- 1.Thes.4.
da erit corporis indumento, sed superuestienda, & subito absor-
pta mortalitate a vita immortali cum beatis omnibus, qui tunc re-
surrexerint, in momento, in ictu oculi rapienda erit in nubibus ob
uiam Christo in aera, æternum cum ipso beata victura. Hæc vero
3 Pauli vaticinia secum reputans, quæ tunc in humanis erit electo-
rum Ecclesia, & momentaneum sui raptum in cœlum ad vitam
beatam, quam primum fieri percupiens, ac moræ impatiēs, fixis in
terram genibus, atq; in Christum in nube lucida cum maiestate
magna sedentem iudicem intentis oculis, & sublatis manibus, spō
sum suum in hanc sententiam supplex orabit: fuge dilecte mi, as-
similare capreæ, hinniloq; ceruorum super montes aromatum. Ex
primunt enim hæc verba poetico & bucolico tropo, moreq; vete-
4 ris comediæ, quæ in comis, hoc est, in pagis agebatur, per compara
tionem Christi ad capream, & hinnulum in summa montium ca-
cumina fugientem (quo mira celeritate eiusmodi animalia se pro-
ripiunt, si quando hominum conspectum fugiunt) momentaneū
illum Christi discessum, quum facto de vniuerso orbe iudicio, ab
impiorum conspectu vna cum electis omnibus in cœlum, quo mō
tes aromatum (vt superius ostendimus) pertingunt, momento vno
5 ille se proripiet. Nec curat illud addere, quod antea initio dramatis
dicebat. Trahe me post te: curremus, cum enim iam fere decurso
pręsentis vitæ stadio, in proximo esse videat, vt ęternæ vitę brauiū
capiat, metæ proxima non iam de cursu, sed de quiete, & corona 2.Tim.4.
sic cum Paulo cogitat. bonum certamen certaui, cursum cōsumaui
fidem seruaui: de reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam
reddet

reddit mihi hac ipsa die iustus iudex, suauissimus sponsus me". Il 1
lud præterea memoria repetit, quod Christus patrē suū ꝑ suis olim
sic orauerit, pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi
sint mecum. Vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia
dilexisti me ante mundi constitutionem. Nec etiam ignorat, Chri-
Ephes. 5. stum caput suum, quum in cœlum tunc redibit se, quæ corpus e-
ius est, (vt Paulus testatur) de ossibus eius, & de carne eius con-
stans, in terris nequaquam relicturum. Plene quoq; persuasa est,
& omnino confidit, sponsum se sponsam suam in regnum suum 2
(quemadmodum in illud tempus antea promiserit) euocaturum
matt. xxv. in hæc verba, veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni coro
naberis: de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, decubili-
bus leonum, & de montibus pardorum. Quod idem hisce verbis
in euāgelio post modum confirmauit, venite benedicti patris mei,
possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: Est igi-
tur perinde, ac si omnium electorum Ecclesia hæc dicat, o opti-
me, & vita mea mihi charior sponse mi Iesu Christe, venisti tan- 3
dem diu multumq; vocatus, & expectatus. Felix beatusquè sit no
bis aduentus tuus. Ecce iam exoptata spirat regenerationis no-
Colos. 3. stræ dies, iam te exorto summo sole, & Rege nostro, Regum om-
1. Cor. 15. nium, principum, & potestatum vires ceu montium vmbræ, con-
trahuntur, iam omnis creatura liberabitur a seruitute corruptio-
nis, iam vita nostra, quæ hactenus latuit, in te condita, vna cum tua
vita, & gloria vniuerso orbi reuelabitur, iā corruptibile hoc induet
incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. Iam singulari 4
Oseæ. 13. tuo beneficio de peccato, & morte tecum triumphabimus, hosti-
bus nostris in hunc modum insultaturi, absorta est mors in victo-
ria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors, peccatum, stimulus
tuus? Bonum certamen certauimus, cursum consumauimus, fidem
seruauimus, vicimus. Gratias agimus Deo patri tuo tibiquè inui-
ctissime Domine Iesuchriste, per quem ille insignem hanc, & om-
nibus sæculis memorabilem victoriam nobis tribuit. Restat nunc
hoc tantū tibi dicere, tequè orare optime, Max. Iesu quod iā di- 5
co, tequè supplex oro, vt omnibus sublatis moris, nos omnes ex
quatuor mundi plagis (vt olim promisisti) ad te venire iubeas,
nos (vt vates tuus Paulus prædixit fore) adte in istam lucidissi-
mam nubem rapias: tequè, & nos e conspectu impiorum quam ce
lerrime in cœlum subtrahas, nostro certamini iure debitam coro-
nam no-

1 nam nobis reddas. Iube precor, iam nos omnes ad te venire, audiat
obſecro de te tua Eccleſia promiſſam illam iucundiſsimam vocem
tuam, veni de libano ſponſa mea, veni de libano, veni, coronaberis
de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leo-
num, & de montibus pardorum. Item & illam, venite bene
dicti patris mei, poſsidete paratum vobis a conſtitutio
ne mundi regnum. Iuſſeris, ad te imus, ad te
rapimur, tecum ſemper beatæ
2 victuræ. Amen.

Finis. Deo Gratias.

Quid de his lucubrationibus ſtatuendum ſit, ipſa
viderit Eccleſia, cuius cenſuræ nos no
ſtraq; omnia libēter ſubijcimus.

Excudebat Iacobus Cendrat, in Ditissima ac
Nobilissima Ciuitate Barcinonēsi An-
no a Christi die Natali.
CIↃ. IↃ. LXXX.

IN CANTICVM CAN-

IN CANTICVM CANTICORVM SOLOMONIS EXPLANATIO IN ISAGOGEN, PARAPHRASIM ET QVINQ. POSTERIORES PLENIORIS INTERPRETATIONIS LIBROS DISTRIBUTA DEO AC D. NOSTRO IESU CHRISTO DICATA.

Auctore Cosma Damiano Hortolano Perpinianensi Theologiæ ac Iuris Pontificij Doctore præclarißimo Monasterij Beatæ Mariæ Villæ Bertrandi ordinis Canonicorum regularium Diui Augustini Abbate, Philippiq; secundi huius nominis Hispaniarum Regis Catholici in Synodo Tridentina Theologo destinato.

Historiam totius Euãgelicę Ecclesię, progressus, & mysteria, quæ Solomon in hoc Epithalamio sub obscuris figuris obsignata proponit, admirabili methodo, & exactissima ac peruigili indagatione sub breui compendio mirificè declarata cōtinens.

BARCINONE
Cum licentia ex Typographia Iacobi Cendrat.
Anno Domini. M. D.LXXXIII.

OPus celebre propeq. diuinum in Cantica Canticorum Solomonis, tripartitum in Isagogen, Paraphrasim, & quinq. plenioris interpretationis libros ęditum ab Illustri ac admodum Reuerendo patre Cosma Damiano Hortolano Abbate Villę Bertrandi, omni qua potui cura ac licuit diligentia (de mãdato Illustrissimi ac Reuerendissimi D. D. Ioannis Dimæ Loris Barcinonensis Episcopi, ac Regij concilij magni Cancellarij) vidi, legi, & nihil in eo fidei orthodoxæ repugnans, aut bonis moribus contrarium reperi, eoq. dignum pręlo iudico. Dat. in Conuentu Beatæ Mariæ de Iesu Barcinonæ die 6. Martij. 1579.

F. Michael Masnouell Mr. prouincialis fratrum minorum Catal.

NOS *Ioannes Dymas Loris Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Barcinonæ, attenta suprascripta relatione & approbatione concedimus licentiam & facultatem imprimendi supradictum opus in hac nostra diocesi. Dat. xij. Martij 1579.*

I. Eps *Barcinonæ.*

Vm Priuilegio per S.C.& R. Maiestatẽ Regis Philippi, nunc fœliciter regnãtis, Dat. in Oppido Madriti die. VI. Augusti. M.DLXXXIII. fuit data & concessa licentia magnifico Petro Balle Audientiæ Regiæ Consiliario ad tempus decem annorum computandorum à die dat. dicti Priuilegij imprimendi & excudendi seu imprimi, & excudi faciẽdi hunc librũ: & prohibetur quibuscunq; impressoribus, & alijs quibusuis personis ad poenam florẽnorum auri mille Regijs ærarijs inferendorũ, & sub alijs pænis suæ maiestatis arbitrio reseruatis ne dicto tempore durãte dictum librum excudere seu imprimere aut alibi impressum vendere audeant absq; licentia, & facultate dicti Balle libris ipsis, & eorum typis, & impressionibus primitus, & plenariè amissis & dicto Balle applicatis.

CVM vir eximia eruditione Cosmus Damianus Hortolanus, superioribus annis, commentarios quosdam in Canticum Cãticorum Solomonis eruditos illos quidẽ, luculentos, acperpolitos lucubrasset: edere illos in publicũ ac typis mandare quàm vehementissimè satagebat: verùm dũ è Lugduno Barcinonem Græcos ac hebræos characteres adferri dat operam: euenit, vt vi morbi cuiusdã correptus sedes ad cœlestes euolaret. Quamobrem extincto illo eximio viro, euulgandorum studium eorum commentariorum mirandum in modum refrixit. Etenim quẽ eiusmodi rei cura teneret, extabat nusquam quispiã. Quare venire multorum in manus illos, à quibus negligerentur oportuit. Cum autem postremũ apud fœminam fratris ipsius auctoris vxorem eos esse comperimus, non potuimus nos, qui Hortolani cognati eramus, non magnopere propter eam causam condolere. Quid enim spei poterat nobis esse, dum apud fœminam illam sorderent, fore vt eius cura ac industria monumenta viri tam docti prodirent vnquam in lucem ac in manibus studiosorum virorum versarẽtur? Egi propterea cum religioso quodam viro familiæ Franciscanorum, vt copia commentarios eos legendi nobis à fœmina illa fieret. Id autem simul atq; fui consequutus vna

cum aliquot ipsius auctoris studiosis viris operam dedi, vt typis tandem hi commentarij mandarentur, in manusq; omnium venirent. Qua in re facienda nihil equidē nobis prius fuit, nihilq; antiquius, quàm vt illi vestræ. S. C. R. q; Maiestatis nomini cōsecrati apparerent. Nam cum docto illi Abbati nihil dū apud nos superstes erat, charius, nihilq; optabilius fuerit, quàm vt edēdis aliquibus literarijs monumentis quàm magna beneficia à vestra Maiestate accepisset, palam cunctis faceret: animique sui grati significationē aliquam ederet quàm luculentissimam: quid nos aliud potissimum spectare, quid nos aliud constituere oportebat? Prodeunt igitur hi nunc commentarij. S. C. R. q; vestræ Maiestatis freti patrocinio: cui debebunt, quicunque lecturi sunt eos, quemcunq; fructum sunt ex illis legendis consequuturi. Nam cum languere sine benignitatibus Mecænatum omnia præclara ingenia soleant: munificentia, largitionibusq; vestræ S. C. R. q; Maiestatis virescere, mirificumq; in modum efflorescere ac fructus edere suauissimos ingenium docti illius Abbatis necesse fuit. Tam multis donis cumulatus, tam multiplicibusq; honoribus vir ille à vestra Maiestate cohonestatus ad cantādum nobis tam mirabiliter Canticum Solomonis vires ingenij fuit ille consequutus longè validissimas. Quamobrem per gratam rem me facere vestræ S. C. R. q; Maiestati speraui illos in eo nomine prodire faciens; cum propter viri illius memoriam, tum

verò propter operis tam præclari meritum ac dig-
nitatem. Cumq; nullæ ſint aliæ noſtræ curæ, nulli
labores, quam vt in munere à veſtra. S. C. R. q; Ma
ieſtate nobis cõmiſſo fidelem ſtrenuamq; operam
nauemus; ſupereſt, vt in quacunq; alia re ope-
ra mea, veſtra. S. C. R. q;. Maieſtas vti ve
lit, promptum, præſtoq; meum ani
mum conatumq; omnem futu
rum recipiam.

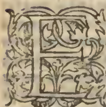
Qui manus veſtræ S. C. R. q;
Maieſtatis ex oſculatur.

Petrus Balle Regij
Cathaloniæ conſi
lij doctor.

COSMÆ DAMIANI HORTOLANI EPITAPHIVM FRANCISCO CALÇA AVCTORE.

HOS Cosmę Damianī Hortolani ossa sepulchro
Condita sunt: paulum siste viator iter.
Doctrina eximia, & rerum prudentia, nec non
Virtus, ingenium, iudiciumq; probum:
Et sine labe dies transmissi tempore longo,
In morbis animus perpatiénsq; mali:
Præclarum in terris nomen: vitámq; dederunt
Æternam in magnis, perpetuísq; bonis.

IOANNES RAVSICVS PRÆSBYTER THEOLOGVS, HORTOLANIQ. DISCIPVLVS PIO LECTORI. S.

N tibi lector candide commentarij Cosmæ Damiani Hortolani Abbatis Villæ Bertrandi, quos in Cãtica Canticorum sapientißimi Solomonis superioribus annis ille cõscripsit, nunc diuina iuuante gratia, tandem in lucem prodeunt, typis excußi Barcinonensibus. Hos cõmentarios omnipotens rerum auctor cunctis Ecclesiæ suæ sanctæ calamitatibus solitus occurrere in huiusmodi historica expositione edi uoluit; his nostris calamitosis temporibus, in quibus tam multiplices sunt de uera religione ac fide Christiana controuersiæ, tam uehemẽtes, tam multæq; hostis sponsæ, uni ei, ingenuique sui nati suasiones, quibus cõplures matris Ecclesiæ catholicæ filios, eos pro sua inueterata uafricia quã plurimis terrenis rebus decipiens subuertit. Voluit igitur benignißimus dominus hos tandẽ cõmentarios hoc tempore euulgari, ut hi miseri aliquando ad ueram lucem conuersi, ipsam ut ingenuam matrem sequantur, ac amplexentur: a cuius agnitione per hostis artes ipsi fuerũt abducti, amore capti rerum, quæ sensibus sunt obuiæ, quibus oculum aciemq; propriæ intelligentiæ obtundentes, dum erga matris Ecclesiæ dogmata explicanda suis proprijs sensibus censuerũt esse utẽdum, doctrinam reiecerunt illam, quæ reuelata fuit humilibus hominibus, qui seipsos, suosq; proprios sensus abnegantes solum sensum sanctæ matris Ecclesiæ, atq; sponsi eius sequuntur, per quam solam illius uiam, atq; sponsi eius ingrederentur. At uero alij contrario modo se gerunt. Suæ namq; prudentiæ innitentes in scientia sapientium huius mundi se magnifice extollunt, cum tamẽ sint à scientia ueræ lucis oppido quàm alieni. Atq; illam alteram sciẽtiam amplexati putantes se esse sapientes, stulti facti sunt, euanescentes in cognitionibus suis: aciem autem intelligentiæ matris Ecclesiæ obtundere sunt conati: ac se ueram matrem Ecclesiam profitentes monstrare, pro uera matre aliam supponunt, per uiam superbiæ incedentes, elati, ambitiosi, subtilibus interpretationibus sacrarum scripturarum, ac cognitione uariarum linguarum instructi, uarios sensus excogitantes ab spiritu uero sacrorum librorum quàm maxime alienos, sacræ paginæ uerba contorquent, cõtrariasq; uero sensui illius eliciunt sententias. Quam rem illis hoc modo contingere non est, cur mirari debeamus. Illorum enim magister Satanas Christo huius nostræ matris spon-

so aliquot scripturæ sacræ testimonia adferebat, atq; diuersos sensus illorum reddebat ab spiritu uero sacrorum bibliorum. Quæ quidem non in alio sensu, atq; spiritu accipiēda sunt: quam in suo proprio quem sponsus ipse Christus in ueritate sui sancti Pneumatis manifestari fecit, ostendens nobis non debere nos proprietati literæ addictos esse, id per eos significans à quibus est dictum, litera est, quæ occidit: spiritus autem dat uitam. Hos autem spirituales interpretes sequi recusant illi male feriati homines à suo magistro Satana seducti subtilibus quidem quibusdam alijs interpretationibus, sed à proprijs ipsorum sensibus profectis. Ex rebus enim huiusmodi argumētātes in quandā philautiā perducti sunt, ut se sapientes esse existimēt, atq; proinde sequi refugiāt illorū sententias, quos spiritus Dei sanctus docuit ipsam ueritatē: Elatiq; proinde, atq; insolescentes in tantam mentium caliginem incurrunt ut ueram propriamq; matrem cognoscere haud quaquam ualeant, similes infantibus lactentibus affecti, qui pro uera matre quamcunq; aliam admittunt fœminam. Neq; propterea magistri sui Satanæ animaduertunt astus atq; uersutias, qui rationibus & doctrinis eiusmodi subtilibus ipsos ducit obcæcatos magnifica de se & de sui similibus sentientes: oppidò quam elati propter illud, quod se uident gratia maxima apud magnates atq; potentissimos Principes pollere, sua dogmata, suamq; sapientiam amplectentes, ac suspiciētes. Qui quidem alia commodiora uia decipi non poterant, quam uerisimilibus quibusdam subtilissimisq; aggressionibus magnarum sciētiarum specimē præseferentibus, quarū quidem sunt magnates illi ignorantissimi cùm præsertim nebulones hi habeāt apud ipsos Principes prætexum, quod sint ipsorum magnatum salutis atq; boni studiosissimi. Qua quidem re consequuntur facilè: ut fides maxima ipsis detur: fœlici porrò successu uehementer elati uafriciam Satanæ non animaduertunt, qui semper studet, ut per ea se insinuet, perquæ commodius ualeat ipsis imponere, ut per eos commodissime quæ cupit ipse efficiat. Summum eius studium est auertere atq; abducere filios spōsæ Christi. Quod quidem per quam plurimos uariosq; homines est semper operatus procurans ipsis ministris tātam gratiam, tantamq; auctoritatem, ut nocere quam plurimum filijs prædictæ sponsæ possit. Quod quidem inter alios perspici potest quàm uerum sit, in uno Aman magistro domus Regiæ Assueri, quem Satanas in tam sublimē locum apud Regem illum euexerat ut solus posset filios Dei perdere, atq; abolere. Quod quidem publicis ædictis iam curatum ab eo fuerat, ut fieret, nisi Dei manus per tempus accurrisset. Atq; stulti illi non uident qualem exitum Aman ille habuit: utq; fit, ut alij multi ex sublimi loco in infimum deiectus, et præcipitatus: non secus atq; Satanas horum magister ex cœlestibus delitijs ad fauces Tartari demissus. Atque Aman quidem uilissima opprobria crudelissimasq; pœnas perpetiens, illis saluis quos perdere operam dabat, interijt. Sed

hi

hi miseri non animaduertunt se per Satanã eo esse sublatos, ut se sapere existiment plusquam ulli unquam antea sapuerint: & ob id gratia polleant quàm maxima apud orbis potentissimos: unde sit ipsis exitus timendus maximopere miserabilis. Quoniam sequi nolunt illos quibus omnipotens Deus sui sancti spiritus gratiam contulit, ut illo illustrati alios docerent. Neq; cõsiderant nõ esse consilium neq; potentiam aduersus consilium Dei, qui dederat illis eiusmodi matrem propriam, per quam nutriendæ essent & regendæ omnes gẽtes, per quam habere ualeant commodius bonum, quod ipsis conuenit, quam per Reginam Esther, fuerat illi Dei populo tributum. Tametsi tantum illud bonum extiterit, ut opprobrium eesserit illi populo in honorẽ, & metus in gaudium, & mors ipsa in uitam. Verùm in hac sponsa Christi ac Regina corona redemita, non solum Deus nobis dedit id omne, quod illi populo tributum fuerat, sed multò cumulatiores honores, ac uitæ æternæ consolationes. Atq; spõsam in publicum, atq; conspectum omnium prodire fecit, in hisce Hortolani commentarijs adeo refulgentem ac splendidam: ut nulli possit esse ambiguum, num sit ipsa uera propriaq; mater Ecclesia per quam tantum boni ad nos sit deriuatũ. Quæ quidẽ nihil aliud satagit quã filiorũ suorũ bonũ, ut ipsum adipiscatur, eoq; secũ fruatur, scit enim id spõsum suũ uelle Nã is uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ suæ ueritatis peruenire. Et uerò cum olim Deus introduxisset per Solomonẽ eã per similitudines ac parabolas proprietatesquè mysticas rerũ creatarũ, & artificiosarum sui Regij cultus & ornatus refertarum, ut sic incognitionem sui spõsi omnes homines adduci ualeãt: Nunc placuit summæ maiestati per hunc Mardochæum Cosmam Damianum Hortolanum declarare modos loquendi, & notum facere quid sponsus de ipsa matre Ecclesia sentiret. Itaq; hunc habens uestitum reiectis difficilioribus difficultatibus, non aliter, atq; Regina olim Esther ueteribus abiectis uestibus, ad regem uenerit: Prodit nunc ipsa seipsam in suo proprio spiritu declarans, & quid sibi uelit spiritus sanctus demonstrans: Qui tunc per Solomonem ueteribus intelligentijs utebatur: nunc autem nobis adhibitis Christi sui spõsi intellectibus, non ut dictum est antiquis, sed ut ipse dixit in spiritu suæ gratiæ ego dico uobis. Et per Ioannem ait: Ecce noua facio omnia. Vt lux solaris resplendens in conspectũ omnium exit, ùt uera cunctis mater esse agnoscatur: atq; uera & immaculata ipsius sponsa intelligatur, quæ mater sit omniũ, & q̃ alia nõ sit, neq; spectari debeat alia perquã simus seruãdi: cũ sola sit hæc per quã simus in salutis portũ dedũcẽdi, nõ aliter, atq; illi, qui in uniuersali diluuio reperti fuere: quãdo sola fuit Archa Noe, in qua aliqui seruari potuerunt, ad eũdẽ nãq; modũ sola hæc mater est, apud quã sospites ad salutẽ uenire ualeamus. Est enim hæc nauicula illa sancti Petri, nẽpe Ecclesia Catholica Romana. Et quidẽ per hanc Historicam expositionem non solum ea quæ per Solomonẽ

Spiritus

Spiritus sanctus prædixit, demonstrantur, uerum etiam quæcunq; dixit idem Spiritus sanctus in uarijs scripturæ sanctæ locis per uarios Prophetas: atq; etiam Christus dominus sponsus monstrauerit, & per suos fidelißimos coadiutores euulgauerit in Euangelijs, & alijs sanctis & approbatis scripturis, & quemadmodum ab illa magna Spiritus sancti tuba dictum fuit. Quod si ipse uel Angelus de cœlo uellet dicere aliam ueritatem, atq; illam, quam per se fuerat manifestata, ne crederent. Ita & nos credere oportet non aliam esse ueritatem, quam quæ est per dictam ipsam sanctam matrem Ecclesiam demonstrata: quam nunc per hos commentarios refulgentem amabilem & uenustã prodire Deus misericors facit ut manifestius a cunctis agnoscatur, eosq; ut propria mater in amorem sui sponsiq; multo uehementius cum profectu omnium trahat, quam Regina Esther ipsum Assuerum. Vtq; ad se ut propriam matrem redeant miseri illi, qui abieruut: quemadmodum filius ille prodigus ad domum redijt paternam. Hæc enim eiusmodi amore cum paterno tum materno filios trãsfugas expectat, cum stola immortalitatis Regioq; conuiuij apparatu in cœlesti spõsi mensa. Et quamuis Cosmæ Damiano Hortolano hæc fuerit collata gratia: ut operis tam eximij auctor esset: non placuit tamẽ Deo, ut dum uiueret Hortolanus hi commentarij in publicum prodirent: quantumcunq; id ille peroptaret: ut quale opus esset nempe diuinum, multo melius nosceretur: idq; maiori omnium emolumento: Sed quando uisum fuit domino faciendum esse, mouit corda Reuerendi patris fratris Tauernerij Franciscanorum obseruantium familiæ, & multum magnifici, eximijq; Regij Doctoris, huius regij consilij nostri insignis Principatus Cathaloniæ Petri Balle Hortolani cognatorum: & mei Ioannis Rausici discipuli Hortolani obseruantissimi & studiosißimi, qui diuino conuenientes spiritu ipsam inpreßionem aggresi sumus: atq; ad fœlicem finem perduxerimus. Et quidem hi commentarij uenerant iam uiuente Hortolano uaria in loca, ubi imprimi deberent, Verum enimuerò quia id fieri Deo auctore non uidebatur, peragi nunquam ualebat. Sed quando annuere misericors dominus uoluit, hi commentarij in urbẽ Barcinonenñ redierunt: sic ibi sunt editi, ubi fuerunt concepti. Et quamuis ipsis cõmentarijs ut charecteres ornatiores extarent typi nõ contigerint Aldini aut Frobenij aut Rubertini, aut Plantiniani ac proinde in nascendo nutricibus caruerunt illustribus, si cogitas lector candide, his temporibus alibi facile potuisse fieri, ut aliqua eis interijcerentur quæ neq; operi, neq; tibi satisfacerẽt, dũ spes est fore, ut domino benè sperante hi cõmentarij receẽs nati in robustiorẽ ac uirilem, suo tẽpore perueniant ætatem: omnia boni consules, & primo omniumq; auctori gratias ages ipsiq; laudes dicito, & pro secundo ad Deum funde præces, atq; uale in perpetuas æternitates.

Frater

FRATER MICHAEL TAVERNER GERVNDENSIS PIO LECTORI. S.

ETSI sanguinis coniunctio.quæ in intima amicitia.veráq. beneuolentia agglutinata est, in alterius amorem,ad honoremq. & bonum omne illi optandum vnumquenq. mortalium compellit: super omnia tamen perfectionis Christianæ vinculum quàm arctissimum charitas,& virtutis vnitiuę sanctum bitumen dilectio christianum animum, pectusq. piũ cuiuscunq. viri cogit eius,quem amat,opera,beneq. gesta,& præclara quæq. magniducere,in magnoq. ac debito honore illa vbiq.haberi operam dare. Hanc autem dilectionem,& christianæ perfectionis charitatem si duo illa priora sanguinis inquam coniunctio, & intima amicitia comitantur:maiori cum promptitudine, ac animi feruore,omniq. cum alacritate,& oblectatione eadem certum est iri præstatum.Quamobrem nemini mirum videri velim,quod ego Reuerendi patris Cosmæ Damiani Hortolani cognatus, eiusdemq. amantissimus ac studiosissimus vehementer, idq. multo iam à tempore luculentissima eius,propeq. diuina in Cantica Cãticorum Solomonis opera in lucem,orbiq. toti prodere satagẽs,illibatam illius vitam,quæ non modo in priscorum philosophorum indagãdis sciẽtijs,sed & in sanctorum induendis moribus transmissa fuit, mortalibus omnibus dem operam patefacere, vt illis operibus docti viri, hac vero vitæ expositione pij possint maximopere iuuari. Hæc autem etsi facere impeditus occupationibus innumeris, detentus longissimis itineribus,quibusdã etiam retardatus infirmitatibus ad hæc vsq. tempora distulerim:nunc Deo optimo maximo largiente, pace & quiete concessa,multorum precibus, Reuerendissimiq; præsertim Petri Martyris olim Elnensis Episcopi morem gerere studẽs, Reuerendiq.patris Hieronymi Rabassa nuper Cathaloniæ prouintialis iussibus obtemperans,& communi omnium vtilitati cupiens consulere:vitàm tanti viri,& opera ipsa diuino adspirante, & benè fortunante numine legenda cunctis,& imitanda propono.

Natus est Cosmas Damianus Hortolanus in ea Cathaloniæ regione;cui Rossellio,siue Ruscinno est nomen, in oppido Perpiniano. Verùm non multis post ortum illius elapsis annis transmigrantibus parētibus ex eo oppido in vrbē Gerundā,cōtigit illi,vt apud parētes.christiana pietate præstātes omni cū religione, & morum honestissimorū disciplina Gerūdæ educaretur. Hic imprimis infantiæ annis bonæ,præclaræq. indolis existens virtutum ac literarum capescēdarum maximum specimen dedit,adeò vt honesti flagrans desiderio,relictis & patria & parentibus,Heroum dictis, factisq. permotus longinqua loca,& gymnasia peragrarit:sicq. Complutum celeberrimum pulcherrimarum disciplinarum Emporium peruenit ibi breui temporis spatio latinæ linguæ,ac græcæ peritiam adeptus collega in trilingui collegio creatus est. In septem verò liberalibus artibus bene institutus magistri gradu supra alios augustiori fuit insignitus. Verùm nō eis contentus alia ad Europæ regna veniens,quodcunq. genus scientiarum doceri percupiuit. Itaq. Lutetiam Parisiorum adiens Complutēsis magister discipulus in ea vrbe fieri voluit. A grammaticis igitur initium iterum faciens,postquam apud grammatices optimos institutores,atq. apud optimum Rhetorem latinæ linguæ exactam cognitionem adeptus fuit,nec non & artem poëticam eximie calleret,inter eius enim schedas hoc deprehensum est admirabile epigramma,

Quando ego crudeles pœnas,tormenta,cruceśq;
Cogito quis durus me malè torquet amor,
Ad mortem totis contendo uiribus:illis
Tot finem sperans fata datura malis.
Postquam autem affulsit moriendi spes mihi,nostra
Immodica opplentur pectora lætitia.
Maxima me ad uitam retrahunt ea gaudia:sicq;
Mors uitam,mortem sic mihi uita parit:
Sic uiuo ac pereo(quam dura hæc sors) neq; uitam
Mors mihi,nec mortem tollere uita potest.

Virum doctissimum cursum philosophiæ florentissimum percurrentem sequutus fuit. Cumq. litterarum Græcarum cognitionē haberet,Græca interpretantes magistros disertissimos habuit : & ad Hebræam linguam ac Chaldeam animum adijciens institutores quā doctissimos nactus in omnium linguarum peritia eminentissimus
euasit

euasit. Quamobrem cum eruditissimum quendam in mathematicis & Theologos præstantissimos per annos multos audiuisset, mathematicus tandem egregius & Theologus per quàm excellens est effectus. Verùm cum ex vigiliarum, studiorumq. nimia frequentia in morbum grauem, atq. adeò in paralysim incidisset: eius vicem Ioannes Syluius regius Medicus peritissimus dolens viroq. compatiens omni cum diligentia illius iam à cæteris sine remedio destituti curã gessit. Deoq. adiutore, ipsiusq. industriam fauente in optimum statum Hortolanum restituit. Mouit vehemẽter animum hominis ea res in amoremq. medici, ac artis medendi Hortolanum adeò accendit, vt deinceps Theologico studio studium artis medicæ cõiungẽs, suiq. medici factus discipulus non minorẽ ex cognitione artis Hippocraticæ, quàm ex peritia vtriusq. Theologiæ Parisijs laudem consequutus esse iudicaretur. Tandem cum finem studijs suis positurus esse videbatur, vtpote cui nihil quod discere deberet, restaret: aliquid aliud etiam auidissima eius mens, atq. insatiabilis sapientiæ cõparandæ appetitus discendum agnouit, ius nimirum vtrumq. canonicum nempe, ac ciuile. Quare relinquens Lutetiam ad nutricem iurium Bononiam fęlicibus auspicijs se contulit. Nihil autem homo doctissimus, in omniq. genere præclararum disciplinarum excellẽs veritus est iuris discendi causa discipulus fieri Quamobrem fęlicissimo ingenio præditus, memoriaq. tenacissima pollens breui tempore consequutus est, vt doctor in Canonico iure, ac in sacra Theologia Bononiæ, crearetur. Cum uerò is in examinibus & disputationibus suis maxime admirabilis vir deprehensus fuisset, atq. ex eo magnã nominis celebritatẽ, ea in vrbe obtinuisset, Illustrissimus simul & doctissimus Cardinalis Contarenus sanctæ sedis Apostolicæ legatus fama tanti viri permotus, & iudicio tã prudẽtis hominis fretus, dedit operã vt cũ monachus quidam in linguis non mediocriter versatus dogmata quædam falsa publico in loco deffenderet, & propter peritiam idiomatum, adeò, excellens appareret, vt quàm plurimorum animos subuerteret; dedit inquã operam Cardinalis, vt ad certamen illud litterarium die quodã Hortolanus aduenirret. Hic verò vbi cępit cũ homine versipelle cõtẽdere, illeq. artibus solitis euadere se sperarct, sic ab Hortolano quã falsus esset, demõstratus est: vt cõfusus, & redargutus ad veritatis semitas, & veri luminis illustrationes reduceretur. Id verò cum in cętu hominum innumerorũ ad illud certamen visendum vndiq. confluentium actum esset: tanta vrbem illam admiratio cœpit, vt vrbi vniuersæ die illo lux de cęlo decidẽs

in

in medio illarum tenebrarum, & fluctuationū maris visa fuerit corruscare. Nam cum monachus ille sua facundia, ac dicendi subtilitate plerorumq; circūstantiū animos ad se rapuisset: propterea quòd doctor summus ab in doct. plebe reputaretur: interuentu Hortolani inops iudicij, atque ignarus, & imprudens est illo die ab omni circunstanti illa corona iudicatus. Hortolano verò monachū illum vincenti vrbs vniuersa tunc fauit, vt omnium calculis summus omnium Bononien. doctorum sit declaratus. Illustris porro Cardinalis Contarenus, vbi manus dedere monachum omnium antea victorem nostro Hortolano vidit: è throno præ lætitia exiliens, manibus brachijsque extēsis ad Hortolani sedile progrediens in collum eius graui cum impetu irruit: in ædesque suas illum venire iussit: eūque humanissimè excipiens pro tanto beneficio sibi, populoq; vniuerso collato gratias immortales agens, vt secum Romam proficisceretur satagebat persuadere. Videbatur enim homo tam literatus illis temporibus, quibus vniuersa Ecclesia tam multis, nouisq; hæresibus fluctuare incipiebat: fore ipsi Ecclesiæ quā vtilissimus, ac commodissimus. Inuitabat animum Hortolani, vt eam profectionē susciperet, non minus honesta cōditio, commodaq; vitæ apud Cardinalem degendæ ratio, quæ illi proponebatur: quàm vrbis visendę inenarrabile desiderium. Verum enimuero parens Hortolani cum se in decrepita senectute esse videret: ac priusquam è viuis excederet, gnatum tam admirabilem videre percuperet: literas adeum miserat, quibus caniciem suam, & incommodam valetudinem allegans, & amorem paternum in medium adducens, filio præcipiebat: vt daret operam, vt quam citissime ad se visendum, priusquam moreretur, properaret. His Hortolanus à patre literis acceptis, eisq; Illustrissimo Cardinali Ostensis, veniā abeūdi ob illo cōsequutus, Gerūdam versus iter arripuit. Verum non tā ille parentis iussibus obtēperare operam dedit: vt acerbis fortunæ casibus anteuerteret. Etenim cum in adornanda profectione, atq; in itinere conficiendo fuisset diligētissimus, pater graui morbo correptus mortem, dum ille iter conficere properat, obiuit. Ingressum in vrbem Gerundam, atque adeò in luctuasam patris domum vbi se priuatum eius aspectu, cuius causa venerat, vidit: maximè perturbatus, & dolore mortis paternæ quā maximo affectus, quid faceret, diu apud se anceps fuit. Cūq; quiescere per aliquot dies apud suos constituisset, hortatu multorū inuitatus venire Barcinonam, cum illic numerosam bonarū literarum studiosam iuuentutem comperisset, à quam plurimis rogatus, vt sui

studij

ſtudij ſpecimen aliquod ederet: libros Ariſtotelis aliquos interpretandos ſuſcepis. Cum autem tanta hominis eruditio appareret, quã tam in vllo celeberrimo gymnaſio vix reperiri poſſe exiſtimarent: effectum eſt, vt à conſulibus vrbis, & à proceribus illius opera, optimo illi propoſito honorario, in annos tres conduceretur. Fuit ea in re dubius animus Hortolani. Etenim obſtringere ſeſe in tãtum tempus graue admodum apparebat. Deſiderium autem viſendę Romę non mediocriter hominenem ad profectionem in Italiam arripiendam impellebat. Euicit tamen fratris natu maximi, quem in patris demortui loco obſeruabat, ac colebat, exhortatio: euicerũt interceſſiones multorum, eorumque grauiſsimorum virorum, vt inſtituendam academiæ Barcinonenſis iuuentutem ſuſciperet: ac ſe conſignatis tabulis adſtingeret toto illo triẽnio munus ſuſceptum non deſerturum. Quam autem prudenter tam firmo vinculo vrbis conſules, proceresſque illum adſtrinxiſſent, non longum poſt tempus manifeſtum fuit. Exiuit diploma pontificum per orbem vniuerſum, vt oecumenicum cõſilium ad oppidum Tridẽtum certam ad diem cõgregaretur. Ibi Hortolanus maximopere ſua ſpõte deſiderio tridentum proficiſcẽdi flagrans vbi reperit multos à quibus honeſta propoſita conditione eo proficiſci inuitaretur: Deus bone? quanta opera, quibus artibus enixus eſt, vt voluntate, & bona venia vrbis conſulum, ac procerum Tridẽtum proficiſceretur. Tanta tamen eruditio ineſſe Hortolano deprehenſa fuerat, vt maluerit ciuitas particularem huius regionis vtilitatem generali orbis commodo præferri. Fuit ille per dies aliquot eluctatus, vbi tamen nihil ſe promouere ſenſit: animum ad pẽſum abſoluendum reuocauit: euenit autem ex eo vt cum recens eſſet extructa Barcinonenſis academia (ſuperioribus enim ſeculis in conducta domo literariæ exercitationes, eæque non admodum multæ fiebant) annis nimirum à quatuor, aut quinque: ac nondum forma vlla eſſet illi ludo literario indita, nacti opportunitatem tam eximij, tamq; prudentis viri conſules proceresq; vrbis Hortolano dederint negotium formæ alicuius bonæ excogitandæ ac indendę. Anno igitur à ſeruatoris noſtri exortu. 1543. pro tenuitate facultatum, quibus tempore eo academia fulciebatur. formam quandam rector creatus, pręſcripſit: qua vſi Barcinonẽſes ad annum vſq; 1559. fuerunt. Hoc autem anno cum iterũ rogatus fuit alteram formam, quę auguſtiorem & meliorẽ academiã redderet, pręſcribere: cum in priori forma ſolum artium ſeptem, quę liberales nominantur Barcinoni extaret cõmercium: in hac poſteriori forma

gymna-

gymnasium generale,& omnium artium, ac scientiarum, nec non & quarumcumque facultatum quoddam erectum fuit locupletissimum emporium. Leges porrò tam admirabiles tum edidit, vt quam diu solæ illę in vigore fuerunt: maximè benè recta cum ab ipso Rectore iterum atque iterum creato, tum ab alijs sit academia generalis atq; ipsa adeò vniuersitas literaria iudicata. Cum igitur primis annis septem artes in genuas eloquentissime atq; doctissime iuuentuti Cathalanę tradidisset: libros Metaphysicos Aristotelis summa cũ diligentia rogatus fuit vnum per annum integrum interpretari, deinceps libros beati Thomę atque alios Theologię, quę scholastica nominatur enucleandos suscepit:& multos annos sacram paginam per quâm admirabiliter exposuit. Dum in his literarijs exercitationibus vir prętantissimus versabatur tantam celebritatem nominis sui per vniuersam Hispaniam atque adeò per totam Europã ipsam dispersérat: vt vnus esse, qui veros sensus scripturę sacrę teneret, existimaretur. Etenim sic eloquenter, sic subtiliter theologiam vtramque scholasticam & positiuam toto eo tempore legens sensum legitimum Grecę, Hebrę, Chaldaicę, & Syriacę linguę consonum suis quibusq; scripturę locis reddebat: vt omnium animos maximam in admirationem commoueret. Quamobrem totum se eis diuinis exercitationibus tradens omnibus Cathalonię & totius Hispanię hominibus, qui ad ipsum dubia declaranda referebant, rationem reddere fidei veræ, religionis sanctę, & nostrę christianitatis se paratũ proposuit; vt verè patrẽ Barcinonensis ciuitatis, totius Cathalonię splendorem, & fidei catholicę inuictissimum propugnaculum non vulgares homines, sed totius Tarraconensis prouincię grauissimi quique viri prędicarent: Omnesque proinde nostrates ad eum, tãquam ad oraculum quoddã, confugerent. Tam sapienter enim omnibus aliquid sciscitantibus respondebat, tanta cũ subtilitate intricata enodabat, ac pacificabat, & punctas stimulis aliquorum conscientias tranquillabat, vt nihil amplius vlli eorum, qui eum aditabant, desiderarent. Quid de sanctissimę inquisitionis patribus dicam? Quibus à consilijs semper fuit. Quid de Illustrissimis, Reuerendissimisq; Iacobo & Guillelmo Cassadoribus Episcopis Barcinonensibus referam? Hunc semper si quid graue & perplexum occurrebat consulebant, eius arbitrio illud decidendum proponebant: sicq; illo vt egregio consultore in pascendis ouibus, in reformandis moribus in instruendisque rudibus, in conscientijs dirigẽdis in rectam viam ac deniq. in toto episcopatu regendo vtebantur, vt maximum columen

lumen

lumen totius nostræ huius regionis esse Hortolanus prædicaretur. Quibus rebus factum fuit, vt quo tēpore Pius quartus Pont. Max. Concilium generale ad oppidum Tridentum conuocaret: Rex noster Philippus verè Pius & Catholicus fama Hortolani audita commotus ipsum vnum esse debere eorum, qui ex omnibus Regis prouincijs selecti ab ipso ad Synodum œcumenicam mitterentur, decerneret: ac literis missis, vt ad eā profectionem se adornaret, inuitaret. Fama est Regem Philippum ob eam causam aliquot diebus ante illum Abbatem Villæ Bertrandi fecisse. Instante verò tempore profectionis fertur Rex ipse benignus erga Hortolanum ipsum extitisse, inq. subsidium expensarum itineris illius nō paucas pecunias dari ipsi procurasse. Volebat autem Rex, vt Hortolanus in eo Cōcilio causam fidei nomine principatus Cathaloniæ tutandam reciperet. At verò vir super alios humilis, senectutis tamen & infirmæ valetudinis incommodo grauatus, largitiones regias primis diebus recusauit, verùm ab amicis admonitus vt se se ad eam suscipiendam profectionem animaret, medicorum consilio vsus, periculum facere cæpit, posset ne se se itineri committere. Cumq. per interuallum vnius viæ spatij, quod Leuca barbaro vocabulo nominatur, se se in itinere faciendo exercere cæpisset, adeò impotentem se reperit, vt Catholico Regi gratias agens de amplis inse collatis beneficijs, sine maximo vitæ discrimine sese Tridentū venire nō posse rescripserit. Perrexit tamen instare Rex, atq. fidei Christianæ, non modico inflammatus feruore, communi nempè vtilitati totius Ecclesiæ consulens, tandem Hortolani animum commouit, vt contra Medicorum consilium, contraq. sui animi decretum, non donis quidem illectus, quę spreuerat, sed in spem contra spem credens, Regis iussum diuinæ voluntati adiudicans, maris terræq. periculis omnibus, nō sine omniū admiratione se se commiserit. Deo autem op. max. ita disponente, tantum abest vt mors secuta sit, verum etiam maiorem incolumitatem in itinere recuperauit. Quàm fortis fuit in perferendis molestijs? Quàm animosus in adeundis periculis? Quàm prudēs in periculis vitandis? Et in ætate decrepita, & in corpusculo extenuato quanto vigore præstans? Certè velut aquilæ iuuentus visus fuit renouari. Bonā itaq. valetudine vtens, cum Tridentum aduenit, tantam eruditionem in omnibus scientijs, tantam peritiam in diuersis linguarum generibus, tantam subtilitatem in conuincendis hæresibus, tantam charitatem in sacris dogmatibus defendendis, in omnibus denique dubijs enodandis tantam curiositatem orbe toto circunstante,

cœpit publicare, vt legati summi Pontificis, & sacri concilij præside vitę sanctitatem, & doctrinarum varietatem Cosmæ Hortolani admirati, atq. exosculari non modo apud patres concilij, sed apud Illustrissimos Cardinales & sanctissimum Romanum Pōt. encomijs quam magnificentissimis ipsum extollerent, & commēdarent. Qua ex re effectum est, vt Illustrissimus Cardinalis Barumeus Abbatiæ deplomata, quę vulgò bullę dici solent, gratis, sineq. vllis Hortolani sumptibus obtinuerit expediri, ad legatosq. concilij remitti. His Hortolanus acceptis, seculo renuntiare statuens sponte in Concilio habitum Canonicorum sancti Augustini se indui curauit: & professionem peregit: nimirum vt non commendatarius Abbas, quemadmodum antè eum alij: sed vt pastor legitimus esse & dici verè mereretur. Quamobrem post finitum Concilium reuersus in patriā Villæ Bertrandi residens ita diligenter munus pastorale administrauit: vt Canonicos illius cœnobij suo exemplo, suaq. salutari doctrina, sacris legibus, optimisq. institutis ad pristinum vitę genus atq. statū in Dei gloriam, & circunstantis populi ædificationem redegisse sit visus. Hoc autē vt exactius, absolutiusq. peregisse deprehēderetur, eo deductus fuerat Hortolanus, vt dignitati, ac titulo Abbatis renūtiare vellet: atq. in ordinem redigi Canonicorū. Id verò eo animo enitebatur agere, eoq. Consilio, vt interueniente diplomate Pontificio, necnon & regio, libertatem & auctoritatem eligendi Abbatē cœnobij illius Canonicis restitueret: ac per eam rem, illos ad vitam agendam in communi, abiectoq. proprio, iuxta Apostolicæ traditionis formam procuraret. At verò non fuit permissus id adoptatum finem perducere. Etenim cùm non multos annos, eosq. non admodum salubres in Abbatis munere trāsmisisset, grauem in morbū recidens, postquàm magna cum reuerentia sanctæ Ecclesiæ sacramenta suscepit, diuinaq. in eis compleuit mysteria: finem vitæ laboriosę, finem miserijs, finem peregrinationibus, finem calumnijs, finem deniq. omnibus, quæ huius mundi sunt faciens, cum Deo optimo maximo viuere, summaq. Trinitate frui cœpit: corpus autē illius Villæ Bertrandi sepulturæ mandatum fuit: vnde nimirum beata anima ad dominum migrauerat Anno ab ortu domini. 1566.

Habes candide lector, vitam nostri Cosmæ Damiani Hortolani paucis, vt mihi licuit, verbis expositam: accipe opus illius aureum ne dicam diuinum aut cæleste in Isagogen, in paraphrasim, inq. libros quinq. plenioris interpretationis distributum, totius Euāgelici

status

ſtatus ab ortu & incarnatione Chriſti, vſq. ad optatam gentium & Iudæorum in præſenti, futuroq. ſeculo ſub eodem Chriſto capite congregationem & vnionem ſummam complectens. Sicut enim beatiſsimus Ioannes in ſuo Apocalypſeos libro: ita & ſapientiſsimus Solomon ſub rebus quibuſdam & ænigmaticis verbis totam Euangelicæ Eccleſiæ Hiſtoriam in hoc diuino Cantico adumbratam contemplandam propoſuit, ſub quo ſenſu propoſitam noſter Hortolanus explanauit, explanatamq. ab eo typis mandare, tibiq. lectori ſtudioſo legendã, omni qua potui diligentia, curaui exponere. Vale.

DE LAVDIBVS ADMODVM REVERENDI VIRI COSMÆ DAMIANI HORTOLANI ARTIVM INGENUARŨ, ac Sacræ Theologiæ Doctoris eximij, Abbatis Vilæ Bertrandi FRANCISCI CALCAE Barcinonenſis Equitis Carmen.

INgenti virtute viro, ingenioq. valenti
   Haud quaquam mortis tela nocere valent.
Illum nanq. etiam poſt funera viuere ſemper
   Inter mortales inclyta fama facit.
Illum præclaræ res geſtæ, ſcriptaq. docta
   haud quaquam mortis damna ſubire ſinunt.
Contegit Heroëm Hortolanum tumba ſepultum:
   Illius aſt animi gloria magna viget.
Hic animi virtute, ingens, ingenioq. per acri,
   Doctrina eximia, iudicioq; fuit.
Maiorem haud habuit quemquam, cui cedere poſſet:
   Verùm humilis, cunctis cedere doctus erat.
Eloquio pollens latio, quantum vllus in orbe:
   Linguarum ſtudijs nocte dieq. vacans:
Hebrææ interpres linguæ fidiſsimus, atq.
   Caldeæ, ac Græcæ nouerat eſſe probus.
Naturæ occultas cauſas: atq. abdita quæq.
   Apprime excrutans ſubtilitate ſua:
Argumentator perquam admirabilis, idem

Contra oppugnantes ingeniosus erat.
Pagina sacra ipsi quàm exploratissima, nota
Quæstio quæq. Ingens nomen In orbe dedit.
Quid varias artes alias? quid deniq. dicam?
Doctior hoc nostro tempore nullus erat.
Vrbe ipse in nostra professor publicus artes
Ingenuas pulchra quam ratione docet?
Primus Aristotelis metaphysica legit in vrbe:
Ac quicquid pulchrum est, Barcino debet ei.
Scripturam sacram enarrans compluribus annis.
Professorq. sacer diutius eminuit.
Ter rector factus magna cum laude peregit
Munus, & exemplar, rectaq. norma fuit.
Legibus illius recta est Academia longo
Tempore, quo valde floruit illa bene.
Pergratus cunctis fit, charus regibus, Abbas
Villæ Bertrandi, moribus vsq. probis.
Concilium ad sacrum peruenit & ipse Tridenti:
Imperio Regis iussus inire viam.
Non in postremis illic fuit, inclytus, omni
Virtute excellens, artibus, eloquio.
Ruscinno patria est, nutrix præclara Gerunda:
Vtranq. exornat dotibus ille animi.
Exornat nostram vrbem: totam exornat is idem
Esperiam, cuncti gloria magna soli:
Compluti hic studuit, studuit Lutetia apud te:
Doctorem dedit hunc inclyta Bononia.
Quid morbos dicam, paralysim, multaq. damna
Fortunæ? tulit is quàm patienter ea?
Consilio valuit prudens. sapiensq. per æquè
Vitæ resplendens integritate probæ.
Hoc doluit multum cernens se vrbs nostra carere,
Extincto hoc doluit gens Gotalana nimis.
Hæc eadem læta est, eius virtutibus aucta:
Eius congaudens laudibus eximijs.

INDEX

INDEX OMNIVM AVCTORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVÆ IN HAC PARAPHRASE AB AVCTORE DILIGENTER EXPONVNTVR.

Numerus anterior capitulum libri scripturæ. Et ex interioribus prior paginam. Alter numerum indicat.

GENESIS.

Exodi.

3. Regum.

4. Regum.

Psalmorum.

Prouerbia.

Ecclesiasticus.

Isaiæ.

State

Ecce

Conturbatus

Attin=

INDEX AVCTORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVÆ AB AVCTOre in quinq. libris plenioris interpretationis declaratæ sunt, præter alias quæ sparsim citantur.

Actorum.

Ad Romanos.

Ad Galatas.

Ad Ephesios.

Ad Philippenses.

Ad Colossenses.

Ad Thessalonicenses.

FINIS.

HI SVNT AVTORES

QVI IN HIS COMMENTARIIS CITANTVR.

A

Aeschilus.
AgathiusBuidaurius
Albertus magnus.
Aluarus Pelagius.
Ambrosius.
Apuleius.
Aquila.
Aristoteles.
Athanasius.
Augustinus.

B

Basilius.
Beda.
Bernardus.
Boëtius.

C

Chrysostomus.
Cyprianus.
Cyrillus.
Cuicinus.

D

Damasus.
Demosthenes.
Democritus.
Dydimus.
Dionysius Areopagita.

E

Eleutherius.
Epiphanius.
Eusebius.

F

Fecinus.
Felix.

G

Galenus.
Gratianus.
Gregorius papa.
Gregorius Nissenus
Gregorius Nazianzeus.

H

Herodotus.
Hieronymus.
Hilarius.
Hippocrates.
Homerus.
Hugo.

I

Iacobus Valentinus
Ignatius.
Isidorus.
Ioannes Annius.
Ioannes Casſianus.
Ioannes Gerson.
Iosephus.
Ireneus.
Iustinus.

L

Lactantius Firmianus.
Leo papa.
Lyra.
Lyricius.

M

Malgrinus Cardinalis.
Marcellus.
Maximus episcopus
Medras.
Melchiades.

N

Neylus.
Nicephorus.

O

Origenes
Ouidius.

P

Petrus Lombardus.
Phocius.
Plato.
Plinius.
Plutarchus.
Pomponius.
Psellus.

Q

Quintilianus.

R

Rabi Abendzra.
Rabi Bararia.
Rabi haurim.
Rabi leui.

S

Siluester papa.

T

Taulerus.
Tertulianus.
Theodoretus.
Thomas monachus vitercienſis.

Errata in Isagoge & Paraphrasi sic corrige.

PAgina 4. linea 3. inquiorum, lege iniquorum, pa. 7. li. 28. pec auit, le. pacauit, item sangiem, le. sanguinem. li. 38. nequi, le. nequis, pa. 10. li. 29 cathatolicam, le catholicam. pa. 11 li. 7. liberæ le. liberæ, li. 19 Lucus, le. Lucas li. 25. Solomon, le. Salomon, pa. 14 li. 12. magostate, le. maiestate, li. 36. induidius, le. indiuiduis, pa. 3. li 37. illia, le. illa, pa. 19 li. 7. initia, le. inita, li. 36. iocum le. iocatum, pa. 30. li. 37. numeribus, le muneribus. pa. 32. li. 8. dilecto, le. delicto, li. 20. nos, le. non, li. 33. ais, le. ait, pa 34. li. 16. furiosa, le furiosæ, pa. 44. li. 27. utilitatem le. ad utilitatem li. 32. is, le. ijs. pa. 57. li. 14. santis, le sanctis, li. 28. iudica, le indica, li. 35. incipiem, le. incipiam, pa. 58. li. 24. habeas, le. abeas, pa. 60. li. 5. obsecrauda, le. obsecrando, li. 28. patientiam, le. pœnitentiam, li. 31. elegit, le. eligi, pa. 61. li. 13. He, le Hæ, li. 15. concillant. le. conciliant, li. 18. phalere, le. phaleræ, li. 24. uermiculatas, le. uermiculatas, lin. 26. Luremulas, le. Murenulas, li. 27. argento, le. argenteo, li. 30. exibiturus, le. exhibiturus, li 33. desertos, le. disertos, pa. 62. li. 5. accubitum, le. accubitu, li. 14. pictica, le. pistica, li 15 protullit, le. protulit, li. 18. Belzabub, le. Belzebub, li. 26. ebureis, le eburneis, pa. 63. li 7. quam tum, le quantum li. 8. reffi cit. le. reficit. li. 37. mre, le. miræ, pa. 65 spetiecucata. le. speciesicata, li. 16. dotuum, le tuũ, li. 25. tingna, le. tigna, li 32. statum, le. stratum, pa. 67. li. 7. lingna, le. ligna, li. 21. hæc, le. hac, li. 30. ipsæ, le, ipse, pa. 68. li. ult. quandam, le. quondam, pa 69. li. 24. sponsæ, le. sponse. pa. 71. li. 8. somum, le. somnum, lin. 20. pictatis, le. pietatis, li. 22. spinis le. spicis, pa 72. li. 23. ipsæ tamen oculis, le. ipse tamen cuius oculis, pa. 73. li. 17. tantam undo, le. tanta mundo, lin. 25. Actum, le. Ac tum, pa. 74 li. 8. tradictionum, le. traditionum, pa. 77. li. 29. prospice, le. aspicere, pa. 78. li. 21 bathærios, le. batherios, pa. 80. li. 3, adeo, le. ad ea, pa. 82. li. 1. animi, le. animis, li. 24 thurris, le thuris, li. 25. exalat, le. exhalat, pa. 83. li. 5. admirandum, le. admirandam. pa. 86. li, 8. prophiteretur, le. profiteretur, pa. 87. li. 17. istibus, le. ictibus, pa. 93. li. 16. luxo, le. luxu, li. 19. paruitata, le. paruitate, pa 96. li. 38. acendis, le accendis, pa. 97. li. 29 fans, le. fons, pa. 99. li. 6. sarpentes, le. serpentes, pa. 101. li. 11. exultas le. exculetas, pa 104. li. 10. mutum, le. mutuum, li. 21. ferritar, le territat, pa. 104. doctorum le. doctorẽ, pa. 106. li. 11. tolerantia, le. tollerantiã, li. 16 manus, le. munus, li. 26. illecebre, le. illecebra, pa. 107. li. 37. apelaret, le. appellaret, pa. 108 li. 2. excedit, pa. 109. li. 29 gladij lege gladijs, pagina 110. linea 6. inuidia lege inuidiam, pagina. 112. linea 28. suporeminens, lege supereminens. pagina 114. li. 18. capud, le. caput li. 31. animque, lege namq. pagina 117. li. 18. issicilibus

cilibus,le.difficilius,li.32 positis.le.poßitis,p.119.li.12.nulla,le multa li 14. inspiratum le.insperatũ,li.29.colligere,le.colligere,pa.121.li.7.ciuitate le.ciuitatẽ,pa.122.li.21.uapulari,le.uapulare,p.124.li.15.uiretibus,le.uirẽtibus li.32.perpetuam,le.imperpetuam,pa.128.li.5.allis,le.illis pa.129 li.20.munirebus,le.muneribus pa.133.li.22.plennæ luæ,le.plenæ lunæ,li.31. a ceuus, le acerum,li.34.charitata,le.charitate,li.36.perseueratisq. le perseuerãtisq. li.38.cado re,le.candore,pa.134.li.6 sualentas,le.suclentas uel succulentas. li.38.iuxcta,le.iuxta,pa.136.li.36.umbrem,le.umbram,pa.139.li.23.ad,l at pa 149.li.14 intercedit,le intercedat,pa.154 li.28.grauißimus,le. gratißimus,li.31.meorũ.le.mearum.

Errata in Commentarijs in Canticum Canticorum.

Pa.4.li.15.propheta,le.propbetæ,pa.7.li.11.sad.le sed,li. 27.saccræ, le.sacræ,pa.11 li.16.pussumus,le.possumus,li.24.meter,le.mater,pa.12.li.8.asserendi,le.asseuerandi,pa.16 li.29.usui,le.usu,li.35.communia le.conuiuia,li. 36 solitis,le.soliti,pa.17.li.32.olet:qui,le.olet:& qui,pa.19 li.14 quomodo le.quod est,li.quomodo,le.quod,pa.20.li.20.Et ut,le.aut,pa 23.li.14. nau. le.Naue,aut name,pa.27.li.12.tum,le.tunc,pa.28.li.8.Hoc,le Hos,li.14 deligerent,le.diligerent,pa.29.li.34.certum,le.certam,pa.31. li.inquid le. inquit,li.18.uersum,le.cursum,pa.32.li.38.eius,le.enim,pa.33 li.19.fidei,le. filij,pa.36 li.33.Arabionsia,le. Ambrosia,li.37.uecordã,le.uecordiam,pa.40. li.4 sustinemus dum,le sustinemus te,dñ.pa. 42.li.2.Dei,le.Deo,li.28. aput le.apud,pa 44 li.11.homini repurgati homionis,le hominis repurgati homines,pa.45 li.15.in,le.ni,pa.47.li.37.hoc le.hos,pa.48.li.2.uera,le uero,li. 8.alis,le.alijs,pa.49 li.17.eandidis,le candidis,pa.51.li.35.medianitarum,le Madianitarum,pa.52.li.2.mensione,le.mentione.pa.54.li.16.super,le supra pa.55.li.4.uetus,hereditarum,le.uetus,& hereditarum,pa.59 li.17.spem,le. sepem,li.32.colendam & custodiendam,le.colenda & custodienda,pa.60. li. 4 Quo,le Quomodo,li.16.præfatã,le præfractam,li.21.gloriebãtur,le. gloriabantur,pa.62.li 15.uiduitatibus uestis,le.uiduitatis uestibus,pa.66. li.4. gloriebatur,le.gloriabatur,li 15.ipsæ,le.ipsa,li.26.obaca,le.opaca,pa.67.li. 31.pastientia,le.patientia,pa.69.li.21.quorum,le.quarum,pa.71. li.6. gregis,le gregi,li.15.pascas hædos,le.pascas tuos hædos,li.20.opportune obseruando,le.opportune,importune,obsecrando,pa.73.li.12.afficiamini,le. efficiamini,li.16.beatos quod dicamus,le.beatos prædicamus,li.30.hoc, le. hos, pa.75.li.33.fumum,le.fumum,pa 76.li.6 sunt,le.sint,li.35.equißis,le.equis. pa.77.li.28.initã,le.irritã,pa.78.li.8.tetrã,le.terrã,pa.79.li.2. protractu rus,le.protecturus.pa.81.li.5.redigẽda,le.redigẽdã,pa.81.li.38.iberationẽ. le.liberationẽ,pa.84.li.16.equitui,le.equitaui,p.87.li.27.mulieri,le.mulieris,li.34.emblemete,le.emblemate,pa.89.li.20.reddisset, le. reddidisset, pa. 92.li.35.tanden,le.tandem,li.37.persequutionnibus,le.persequutionibus,pa.

93 li.5.delectaberunt,le.delectauerunt,li.10.exhilatarent,le. exhilararent. li.27 bær.le.hæc,pa.94.li.9.eligerit,le.elegerit.li.25.ſtanuum,le.ſtannum, pa.96.li.9.Origines,le.Origenes,li.34.rtantoum,le.tantorum, pa. 100.li. 8.n fallor,le.ni fallor,li 28.placere,le.placare.pag.101.li.9. Botrus expiatorius, le. Botrus expiationis ſiue expiatorius,li.18.terra inferociſsimā,le. terram ferociſsimam.pa.102.li.6.iudicati,le.iudicāti,pa.103.li.4.babtiſmus le.baptiſmus,pa.104.li.31.ſanctus,le.ſancti,pa.105.li.8.ſuma,le ſumma.pa. 107.lin.34 immulaturi,le.immolaturi,pa 108.li.11.inmolata,le immolata, li.25.abominalem,le.abominabilem,pa.110.li.6.fit.le.ſit,li. 10. negant, le. negent,pa.112.li.9 extta,le.extra,li.35.puchri,le.pulchri,pa.113.li.9.ſimilitudine,le.ſimilitudinem.pa.115.li.27.poſt,le poteſt,pa.116.li.26. quorum le.quarū,pa.123.li.24.Hoc le.Hæc,pa.126 li.5.ſinbolo,le.ſymbolo,pa.127. li.13.regnum,le.regum,li 19.ſacriȷs,le.ſacris.pa.128.li.13.inhac,le. in hanc li.36.Euzebius,le Euſebius,pa.129.li.8.menſio,le.mentio,li.26. uineariam, le uinariam,pa 130.li.17.copieſe,le,copioſe pa.133.li.27.poſsidendū, le. poſidendam,pa.141.li.37.ſomnium,le. ſomnum,pa.142.li.8.peruigilat, le.peruigilant,pa.143.li.21 ſi,le,ſic.pa.145.li.24.tan,le.tam.li.35. argentum, le. argumentum,pa.148.li.27.ſuaue,le ſuauem,pa.149.li.16.congrati,le.congregati,pa.153.li.1.ex ſpectantes,le.expectantes li.8.delitijatur,le. deliciatur li.37.ſeducæorum,le ſaduceorum,pa.157.li 4. expreſerit,le. expreſſerit, li. 38.qui,le.quæ,pa.159.li.19.monſis,le.menſis.pa.162.li.23.capiorat, le caperat,pa.166.li.5.Meſopotama le.Meſopotamia,li.15.obcbientes,le.obediētes.li 22.inmunditiæ,le.immunditiæ,li.30.merita le.merito,pa..175. li. 34. coſdom,le.eoſdem.pa.176.li.23 Romani.le.Romam,li.24.Iudaorum le.Iudæorum,pa.181.li.3.adiuare,le.adiutare,pa.182.li.6.thurtis, le. thuris,pa. 185.li.33.Iraeliticam,le.Iſraeliticam,pa.188.li.16.nuptas,le. nuptias, pag. 191.li.5.parres,le.partes,pa.192.li.8.dirigentes,le.redigentes,pa.193. li.19 manifeſte,le.manifeſta,pa.197.li.18.captiuante le.captiuantem.pa.206. li. 2.libertetam,le.libertatem,pa.221.li.6.commolete,le.commolere,pa.224.li. 34.ſecundum,le.ſecundam,pa.230.li.11.exilie,le.exilire,pa.237.li.12.pulerha,le.pulchra,pa.241.li,38.ad Ephe ſæos cleſia,le.de Eccleſia,pa.246.li.7. contulerir,le.contulerit,li.15.uberrimo,le.uberrimi,li.34.propſano,le.profano,pa.252 li.9.quam tum,le.quātum,pa.262.li.1.ce abit,le.celabit,li.29. gloriam,le.gloria,pa.266.li.32.bonorum,le bonarum,pa.283.li.4.qtartus. le.quartus,pa.285.li 10 diſceruiſſet,le.diſſeruiſſet,li.14.Cornithios,le. Corinthios,pa.287.li.34 permanſiſti,le permanſiſtis:pa.288.li.2.ſi, trideant, le.ſit,rideant,pa.292,li.23.obtabat.le.optabat,li.ea.ſalo,le.Solo.pa. 293.li: 33.completitur,le.complectitur,pa.294.li.24.mendicamenta,le.medicamenta,pa.297.li.23 ueniat,le.ueniet,li.28.deſignatus,le dedignatus,pa.303 li.1 inungere,le.inungere li 5.lapſi,le.lapſi,li.7.Nom.le.non,pa.305. li. 12. ſi,

ſi

si,li.17.ethineus,le.ethineus,pa.306.Chtistiani,le.Christiani.li.24.inmundos le.immundos,pa.310.li.14.uersati,le.uesariipa.311.le.28.prophote,le.prophetæ,pa.312.li.10.obiecto,le.abiecto.pa.317.li.recardatio,le. recordatio,pa.318.li.6.muto,le.multo,li.30.Auctsio,le.auersio.pa.319.li.22.bouiris,le.bonoris,li.25.frate,le.fratre,pa.320.li.31.cautores le.cautiores,li.37 locum,le.locum.pa.328.li.35.totuit,le.totius,pa.329.li.3.cædem,le. eadem, pa.330.li.5.interfaciam,le.interficiam,pa.337.li.24 albidinem,le.albedinem li,33.muubus,le.millibus,pa.343.li. 8.significauit,le.significauit,pa. 352. li. 28.Ierosolymitate,le.Ierosolymitanæ,li.32.abrierit,le.abierit,pa.353.li. 30. perinde,le proinde,pa.355.li.16.impræmeditos,le.impræmeditatos, pa. 359. li.20.folebat,le solebat,li.25.arq. le.atq,pa.360.li.26.ipsi,le ipsi,pa. 361. li 18.ac,le.ad,pa,364.li.25.Nan,le.Nam,pa.369.li.5.genitreci,le. genitrici pa.376,li.6.consequentus,le,consequentur,li.21.fallis le.fallit,li.26.uniuersis,le.uniuersas.pa.377.li.13.quorum,le.quorum,pa.386 li.16.membra, le. membro,pa.391.li.14.deuolotus,le.deuolutus,li.21 halente le.halonte,li.32 reliquamus,le.relinquamur,pa.395.li.6.figillo,le.sigillo,pa.399,li.21. carmen.le.carmen,pa.400.li.7.Eclesiæ,le.Ecclesiæ,pa.409.li.13.iucundum, le.iudicandum,pa 410.li.16.spocium,le spatium.pa.411.li.37. quorum, le, quarũ,pa.413.li 2.inferius,le.infernus,pa.414.li.25.abebit le.habebit, pa. 417.li.34.peccuniam,le.pecuniam,pa.425.li.21.fit,le.sit,pa.428.li.15. iurgatio.le.irrigatio,pa.431.li.38.maximæ,le maxime,pa.440.li.2. Rabmorum,le.Rabinorum,li.9. Rabani,le.Rabini,pa.443.li.17.audrminãdum.le. ad ruminandum,pa.447.li.11.quæ,le.quæ,pa.451.li.8.olcuos le.oculos,pa 452.li.32.anini le.animi,pa.454.li.19.irrigat,le.rigat,li.32.ur,le.ut,li,32. præscentia,le.præscientia,pa.460.li.11.Ecllesia,le,Ecclesia,pag. 464. li. 36,temlis,le.templis,pa.465.li.1.procedento,le.procedente,li.2.prædicatiane,le.prædicationem,pa.468.li.19.auctum,le.auctã,pa.469.li.16. eius le. eis,pa.470.li.21.succesu,le successu,pa.472.li.16.genitibus, le. gemitibus, pa.474.li.34.inmenso,le,immenso,pa.475.li.16.figilli,le.sigilli,pa.477. li.8.spleudedißimamq. le.splendidißimamq. pa.482.li. 14 fecere, le. facere, pa.482.li.1.ommutui,le.obmutui,pa.490.li.28 quato,le.quanto,pa. 492, li.24.ficut,le.sicut,pag. 493.li.1.Aphstolos,le.Apostolos,pag. 495.li.19. erstodunt le.custodunt.

Ad hæc & in Orthographia & impungendis periodis nonnulla lector offendes,quæ maiorem desiderant diligentiam,ea tua hu manitate oro emendes.

FRANCISCVS CALS A CANDIDO LECTORI. S.

IN tanta nostrorum typographorum inscitia, prorsus in Græcis ac multò magis in Hebræis literis analphabetorum, nulla fieri ratione potuit, lector cãdide, quin in plerisq; locis hebræis ac per multis etiam Græcis, quos frequenter in his Cõmentarijs sacra ex scriptura citat Hortolanus, nequid de Latinis dicamus, innumerabiles passim mendæ legentibus occurrant: adeò sanè, vt pudeat me maiorem in modum operę meę in emendatione librorum horum in vanum adhibitę. Nunquàm enim contigit, vt corruptum locum aliquem emẽdaturi calchographi non corruptiorem, quàm erat antea, redderent: ita vt quo maiorem operam ego darem in emendando, maiorem in corrumpendo illi dedisse viderentur. Quemadmodum enim Persius ait, publica lex hominum naturaq. continet hoc fas, vt teneat vetitas inscitia debilis artus. Quamobrem vbi minus mendarum erat, ibi sic locum vnumquemq. relinqui, vti nunc est, oportere censuimus, potius quàm vt corruptior eorũ fieret correctione. Erat enim iactura eiusmodi non tam grauis futura, cùm eos nullo modo sit offensura, qui sunt harum linguarum prorsus ignari: doctos verò lectores loci ipsi scripturæ ab Hortolano citati, quos ipsi pro sua egregia indole confestim in fontibus sacrorum bibliorum perlegere satagent, erratorum admonebunt. Quare superesse videtur solum, vt nobis, qui culpa haud quaq. nostra, sed impressorũ defecimus, atq. illis, qui propter inscitiam errauerunt pro vestra humanitate libenter detur à vobis omnibus venia. Barcinone Nonis Nouẽbris 1582.

Bene vale.

532

INDEX ET ORDO TEXTUUM AB AUCTORE EXPOSITORUM: UT FACILIUS, QUAE CUIQ. *perquirenda fuerint, poßint occurrere.*

Prior numerus Paraphrasis pagi. Alter uerò Cōmentariorū pagi. denotāt.

Columnas

Quid

Finis.

Michaelis Hieronymi Capmany Gerunden.utriusq. iuris Bacalaurei de suo Cognato Cosma Damiano Hortolano Carmen exasticon.

GLoria magna quidem est nostro de germine natum
Esse hunc tam doctum,tam celebremq. virum:
Hortos qui domini coluit,seuitq. fideli
Doctrina, miris perpolijtq. modis.
Grates ergo Deo tanto pro munere agantur
Talem hortulanum qui dedit Ecclesiæ.

INDEX RERVM MEMORABILIVM AC SENTENTIARVM OMNIVM IN HIS COMMENTARIJS OBSERUATU DIGNARUM QUÆ IN HAC PARAPHRASE & ISAGOGE AB AUCTORE DILIGENTER EXPONUNTUR.

Hominem

Homo

¶ Index rerum memorabilium ac sententiarum omnium in his Commentarijs obseruatu dignarum.

ecclesiæ

FINIS.

COSMALDA

MVLTA

COSMAS DAMIANVS HORTOLANVS ABBAS. B. MARIÆ VILLÆ BERTRANDI, AD DEVM ET DOMINVM NOSTRVM *Iesum Christum.*

1 VLTA, magna
que sunt, Domine Iesu
Christe, sed tria in primis,
quæ me mouent argu-
menta, vt nostras quales-
cunque in nobilissimum
2 Solomonis Canticum lu-
cubrationes tibi vni dica
tas esse velim, & consecratas. Primum quidem,
quod eorum argumento conceptum diuinitus de
te nuptialem hymnum Rex ille, & vates inclytus
Dauid tibi cecinerit, ac dedicarit. Tum vero,
3 quòd sciam, si quid in nostra hac interpretatione
te dignum scripsimus, id totum abs te inexhausto
sapientiæ fonte dimanasse, Postremo, quòd videã
in instituto, moreque maiorum positum esse, quæ
quis ædere velit opera, principibus, & magnis vi-

ris dedicare:quorum gratia , & patrocinio com- 1
munita æquiorum iudicum fauorem emereri , &
maleuolorum inuidiam poſsit declinare.Nã quòd
ad primum attinet , cui quæſo magis conueniat,
æquum ve ſit,Solomonici epithalamij explanatio
nem dedicare,quam tibi ipſi ſponſo,&ſũmo regi,
cui vates regius carmen ſuum amatorium de lilijs 2
de te nimirum,deque tua Eccleſia ſponſis caſtiſsi-
Pſal.44. mis,inſtitutũ ſe dicare,ſic præfatur, Eructauit cor
meum verbum bonum;dico ego opera mea Regi:
Aut quomodo neceſſum non ſit,meditationes no
ſtras in Salomonis Epithalamium tibi ipſi ſponſo
& regi noſtro Salomoni nũcupare , ad quem tuo 3
rum ſponſaliorum die lætantem & Regijs,nuptia
Cantico rum,3. libuſque ornamentis conſpicuum contemplandũ
auctor ipſe carminis in hunc modum nos vocat,
& cohortatur , egredimini filiæ Sion , videte re-
gem veſtrum Salomonem in diademate , quo co-
ronauit eum mater ſua in die deſponſationis ſuæ, 4
& in die lætitiæ cordis ſui.Iam vero quis me non
impietatis,& plagij arguat,ſi quod totum tibi ac-
ceptum ferre debeo,quodque ad te diuinæ ſapien
tiæ immenſum oceanum, vnde profectum eſt , &
Eccle.1. deductum,redire nititur,alio deriuem,alij ve ad-
dicam domino? Vt enim omnia flumina refluunt 5
in mare,vnde fluxerunt,& omnia denique ad ſua
initia,vnde prodierunt,eò reuocante natura , re-
currunt ; ita quoque hæc noſtra ſtudia ad te , de
cuius plenitudine ad nos defluxere, ſubſilire , re-
direque

1 direque annituntur. Cuius denique ornatum fa-
uore,& gratia tum bonis, tum malis gratum ma- Ioan.1.
gis nostrum reddi posſit opus, quam tuo, cuius
ſolius gratia,& ſummo cum patre iniuimus gra- Ephe.1.
tiam, & cum hoſtibus noſtris alioqui implacabi- Psal.105
libus inire poſsimus? qui ſol,& ſcutum humanæ
2 vitæ cum ſis,gratum,& amabilem animi candorē
dare diceris, veramque, & ſolidam gloriam in te
ſperantibus comparare? Cuius tutela munitæ no-
ſtræ vigiliæ, à detractorum vi, & calumnijs tutæ
magis eſſe poſsint,quam tua,qui te fidentes abſcō
dis in abſcondito faciei tuæ à contradictione ho-
3 minum,& conſpiratione? Qui ad te confugientes Psal 30.
protegis In tabernaculo tuo,tutoſque eſſe iubes à
calumnijs linguarum,& contradictione? Quãob-
rem certum eſt, mi Salomon ſumme Rex, & Do-
mine Ieſu Chriſte,hoc noſtrum quantumcumque
exile,tuaque maieſtate indignum opus tibi nūcu-
4 pare,tibi vni dicare,& conſecrare, Nec enim pro-
pter humilitatem meam, meique muneris paruita
tem repulſam pati metuo. Scio te eū eſſe, qui cum Psal.112.
in altis cęlis ſublimis habites, humilia tamen,quæ
ibidem,quęque in ima terra ſunt,libenter aſpicis. 1 Petri 5.
Scio te ſuperbos auerſari, humilibus vero gratiā
dare. Suſcipe igitur pro tua iſta celſitudine ſumme
5 Rex,humile,& exiguum,quod ſupplex offero mu
nuſculum; Patere in tuo nomine hæc noſtra ſcri- Pro.8.
pta, vt ceù in turri fortiſsima tua ſint, apparere;
ſanctis omnibus,& Roma. prǽſertim Pont. noſtro,

 totique

totique Roma. Ecclesiæ grata, Probarique digna 1
redde in tabernaculum tuum recepta, tibique con
secrata ab omnibus impiorum, & iniquiorum ca-
Psal 73. lumnijs, atque iniuria vendica. Ne auertatur oro,
summe Solomon, humilis factus confusus, Annue
obsecro, Domine Iesu Christe, vt tuus pauper, &
inops Hortolanus in tuis hortis versãs teq; ,tuisq; 2
Canti 8, amicis auscultãtibus sancte, Pureque laudet in his
meditationibus nomen tuũ; Da, vt te dilectum
suum, & gratissimum hinnulum, ad mon
tes aromatũ quum fugies, vna cum
tuorum electorum Ecclesia
electus & ipse exul- 3
tans spiritu,
hosce
hymnos meditando
consequatur.
Amen.

LIBER INTRODVCTORIVS COSMAE DAMIANI HORTOLANI IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

1 NSCRIBITVR Hebræis hic liber ſcir
ha ſcirim.aſſer liſolomo.quod verbum de ver Inſcriptio
bo redditum latinis ſonat, Canticum Canti-
corum, quod Solomoni, vel quæ Solomoni
hoc eſt,excellentiſsimum omnium Cantico-
rum,quod conſcripſit Solomon,vel quæ cõſ-
cripſit Solomon.Eſt enim Hebraiſmus,qualis 3. Reg.6. b.
2 ille,ſanctum ſanctorum,pro ſanctiſsimum ſanctum,& ille RexRe
gum & Dominus dominantium,pro ſummus Rex, & dominus. Apoc.19 c.
Sic enim Hebræi eiuſdem vocis repetitione vſum ſuperlatiui ſup
plere ſoliti ſunt.Quod Origenes dictum exiſtimat ex collatione
ad omnia,tum quæ ante Solomonem ſpiritu diuino afflati ſancti
viri cõſcripſiſſent, tum quę poſt eundem conſcripturi eſſent,can
tica.quę etiam ille enumerat in hunc modum,Primum,Exodi 15.
Secundum,numeri 21.Tertium,Deuteronomij 32.Quartũ, Iudi
cum 5.Quintum.2.Regum 22.Sextum.1.Paralipomenon.16.qui
3 bus omnibus tanquam præſtantiſsimum pręſtantiſsimo loco, ſep
timo ſcilicet,hoc Solomonis ſuccedat canticum.Quantũ vero atti
net ad reliqua,tã quæ à prophetis,qui Solomonis tẽpora ſequuti
ſunt,quã etiam quæ apud eiuſdem patrem Dauidem aut cantici,
aut Pſalmi appellatione inſcribuntur, in ijs omnibus præſertim
in cantico graduum,profectum ſponſæ per ſuos gradus & incre-
menta ſignificari vſque ad perfectam ætatem, & annos nubiles,
quum iam matura,& diuini ſucci plena ſponſo ſuo Chriſto iun-
4 gẽda erat.Quarum nuptiarum Epithalamium Solomoni, qui idẽ
ididia,id eſt,Deo dilectus dictus ſit,hoc celeberrimo carmine cele
brandum ſeruatum ſit,& decretum.Atque hanc ſententiam qui
probauerit,inſcriptionem hãc ſic interpretabitur, excellẽtiſsimũ
omnium canticorum à Solomone conſcriptum. Vt referatur hoc

canticum ad omnia cantica ;quæcumque ab alijs conſcripta ſint, 1
Cæterum refert Ioſephus Antiquitatum Iudaicarũ libro octauo,
capite ſecundo.Solomonem de canticis,& modulationibus libros
mille & quinque compoſuiſſe,nixus nimirum auctoritate ſacræ
3 Reg.4. Hiſtoriç tertij libri Regũ capite quarto,vbi enim in vulgata ęditio
d. ne legimus,& fuerunt carmina eius,nempe,Solomonis, quinque
millia,in Hæbreo eſt,& fuerunt cantica eius mille & quinq; . Vn
de etiam intelligere poſsis.Non ſolum alienis,ſed & proprijs Solo
monis canticis hoc vnum ſua inſcriptione præferri.Tum propter 2
ſtyli eximiam elegantiam,tum propter operis ſummum argumen
tum.Et in hac ſentẽtia fuit Euſebius.ex cuius collectaneis in hũc
libellum hæc latina fecimus,quæ huc adiungere cõmodum viſum
eſt.Omnis inquit ille,diuina Scriptura prophetat de deſcẽſu ver
bi ad nos:& de eiuſdem aduentu incarne,hoc enim eſt Dei propo
ſitum prophetis,& omni diuinæ Scripturę,Hoc præcipuum inſti
tutum eſt annuntiare.Secundo loco ſequuntur in diuina enarra-
tione ſermones de gentibus,de Babylone,de Damaſco,de Moab, 3
& alijs Ac per ſingulas ſcripturas peccantes quidem obiurgant,
conuictos hortantur ad pænitentiam,comminãtes futurum ignis
iudicium. Aliæ igitur ſcripturæ futura prædicant,vt Moſes.Pro-
phetam ſuſcitabit vobis Dominus ex fratribus veſtris ſicut me.
Eſaias vero,Ecce virgo concipiet,& pariet filiũ,Michæas autem ,
in extremis diebus manifeſtus erit mõs domini,& alius aliter prę
dicit,pro gratia ſpiritus.Et his dicentibus , promiſſus expectatur
dominus.Propterea & multi annunciant.At vero vbi venit,ceſſa 4
rũt prophetare.Atq. ſunt hęc omnia cãtica canẽtia vẽturũ ſerua-
torem.Canticum aũt cãticorũ non ſic prophetat, nec tanquã prę
ſignificat,ſed illum alia cantica pręenuntiant,hoc tanquam eum,
qui iam venit,demonſtrat,quique carnem iam ſumpſerit:ac iuſte
in coniunctione verbi cum carne canit Epithalamium.Quemad-
modum igitur poſt diſpenſationem ſeruatoris nullum amplius ex
ſpectemus, ſic etiam poſt ea,quæ in cãtico cãticorum ſignificãtur
non eſt cur aliud quic quã recentius meditemur, aut expectemus 5
ſignificatum. Quæ enim in canticis ſignificãtur,hæc eadẽ in pro-
phetis,& in alijs ſcripturis ex interuallo dicta inuenientur. Rur-
ſumque.Quemadmodum Agnum demonſtrante Ioanne , velut
Ioannis gratia ſunt lex & prophetæ,ſic etiam quæ in cantico can
ticorum ſignificantur,finis ſunt omniũ,quæ in diuina Scriptura
ſignifi-

1 significantur. Ac sicut secundum legem erant sancta, & post hæc sancta sanctorum, sed post sancta sanctorum nullus præterea erat locus, sic & præter cantica canticorum nullā licet expectare interiorem, aut recentiorum promissionem. Semel nāque verbū illud factum est caro, & absoluit opus. Hæc ille. Quibus ego recte mihi videor posse addere, quod sicut Ioannes dictus est á Christo plusquam propheta, & ab eodē tanquā prophetarū summus est cōmēdatus. Propterea quòd quem reliqui omnes prophetę vēturū prę
2 dixissent, ille præsentem demonstrauit, sic & hoc plusquam canticum sit, hoc est, præstantissimum omnium canticorum propterea quòd, quem reliqua omnia cantica venturum cecinerunt, hoc iam venisse canat, & præsentem mundo celebret: atque ideo dictū sit canticum canticorum, Inquisitione præterea dignū iudicat Origenes, quare Prouerbia inscribantur Solomonis filij Dauid qui regnauit in Israel; alter vero eiusdem liber, verba Ecclesiastæ Regis Ierusalem, hic vero, canticum canticorum Solomonis. Hoc
3 ideo ille factum putat, quod cum Solomon, qui typum gerit Christi, in primo illo libro moralibus nos instituit disciplinis, Rex esse dicitur in Israel, nec dum tamen in Ierusalem. Quia & si Israel dicimur propter fidem, non tamen in hoc adhuc peruentum est, vt ad Ierusalem cælestem accessisse videamur. Vbi veró eousque pro fecimus, vt Ecclesiæ primitiuorū, quæ in cęlis est, sociemur, & Ierusalem cęlestem discussis diligētius priscis, & naturalibus causis matrem nostram noscamus cęlestem, tūc iam nobis ipse Christus Heb.12.f.
4 Ecclesiasta, & ecclesiæ catholicæ congregator, ac concionator efficitur. Ac tunc non solum in Israel, sed etiam in Ierusalem regnare dicitur, Quum vero ad perfectionem omnium ventum fuerit, & sponsa perfecta, omnis scilicet rationalis creatura illi coniungetur quia peccauit per sanginem suum nō solum quæ in terris, sed etiá quæ in cęlis sunt, tunc Solomon tantummodo appellatur, quū tradiderit regnū Deo & patri. Et ita pacificatis omnibus, Patri quæ subiectis, quum erit Deus omnia in omnibus, Solomō tātūmodo, Colo.1.c 1.Cor.15.d.
5 id est, pacificus nominabitur. Quapropter in hoc libello, qui de amore spōsi & sponsæ erat inscribendus, neque filius Dauid dicitur, neque Rex, neque quidquam eorum, quę ad corporeum vidētur pertinere intellectum, vt merito perfecta iam sponsa de eo sic loquatur, & si nouimus Christum secundū carnem, sed iam nunc nō nouimus, Ne qui putet eam corporeum quidquam amare, aut 2.Cor.5.d

in carne pósitũ & macula aliqua eius amori credatur induci. Propterea igitur canticum canticorum Solomonis tantũmodo est, & neque filij Dauid, neque regis Israel, neque in his aliqua miscetur carnalis intelligentia, Hæc ille mea sententia longe melius, quam Hebræi, qui putant Solomonem iã prouecta ętate Regnũ inijsse, ac tunc prouerbia conscripsisse. in cuius operis inscriptione se regem Israelis dixerit, vt decẽ tribus, quibus male cum Iuda & Bẽiamin conueniebat, quæque ad defectionem spectare videbátur eo titulo reprimeret, atque in officio contineret. Ecclesiasten vero scripsisse volunt, quum iam senex esset. Vbi se Regem Ierusalem præfatus sit, hũc honorem Regiæ ciuitati, cui multis nominibus deberetur, iam libere deferẽs, quum sublatis factionibus, & pacatis rebus omnibus, altissima pace frueretur. Hoc vero opus quod adolescens nondum accepto Regno cõscripserit, nudo Solomonis nomine inscripsisse, nempe, Messiæ, propterea quod toto hoc volumine perpetuũ hoc illius sit Epithetum: Nec vsquam vt propriũ
3. Reg. 3. b Auctoris nomen positum. Hæc vero Hebræorũ sententia partim cum sancta Scriptura, partim cũ ratione pugnare videtur. Cõstat enim ex 3. Reg. lib. c. 3. Solomonem iuuenem admodum regnare cœpisse: nec ante illud tempus aut humana, aut diuina Sapientia fuisse præditum. Sic enim ipse Domino de se loquitur. & nunc domine Deus tu regnare fecisti seruum tuũ pro Dauide patre meo. Ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum. Sed hoc illi dicant, qui etiam hoc ipsum epithalamium in gratiam filiæ Pharaonis Solomonis sponsæ æditum volunt. Ratio 4
præterea illud magis suadere videtur, opus hoc vt præstantissimũ omniũ, quæ scripsit Solomõ, sic post reliqua õnia extrema eiusdẽ ætate fuisse conscriptum, quum ipse pœnitentia superioris vitæ actus, se collegisset: seque sic repurgandum spiritui sapientiæ præbuisset, & expiandum, vt dignum Deo templũ efficeretur, vnde hæc ille purissimi & castissimi amoris sui, & Ecclesiæ respõsa daret. Quin, & ne cum illis contendamus, Nũ in hoc libello loci aliquot inueniantur, qui soli Solomõni cõueniãt, illud certe infitiari 5
cum ratione nemo possit, inscriptionem hanc ideo pręfixã initio operis esse, ne libri auctorem ignoremus. Ne si incerto auctore æditus fuisset, cum plerisque alijs apocryphis reijceretur. Certũ est porro, non messiam, sed ipsum Solomonem Dauidis filium, qui patri ĩ Regno Israelitico proximus successit, opus hoc cõposuisse.

Genus

1 Genus cantici quale ſit, idem Origenes nos docet in hunc modum: Genus cantici.
Epithalamium libellus, id eſt, nuptiale carmen á Solomone in modum mihi videtur dramatis conſcriptus. quę cecinit inſtar nubentis ſponſę, & ergá ſponſum ſuum, qui ſermo. Dei eſt, cęleſti amore flagrãtis, Adamauit enim eum ſiue anima quæ ad imaginem eius facta eſt, ſiue Eccleſia. Sed & magnificus hic ipſe, atque perfectus ſponſus, quibus verbis vſus ſit, ad coniunctam ſibi animam, ſiue Eccleſiã, hęc ipſa Scriptura nos docet. Sodales quoq; ſponſæ Ado
2 leſcentulæ cũ ipſa ſpõſa poſitæ quid dixerint, quæque etiã Amici & ſodales ſpõſi, ex eodẽ nihilominus libro cognoſcimus. Facultas enim data eſt etiam ipſis amicis ſpõſi aliqua dicere, ea dumtaxat, quæ audierãt ab ipſo ſponſo lætantes de coniunctione ſponſæ. Et rurſum ſponſi ſermo non tantũ ad ipſam ſponſam, ſed etiã ad amicos dirigitur ſpõſi. Et hoc eſt quod ſupra diximus, carmen nuptiale in modum dramatis eſſe cõſcriptum. Drama enim dicitur, multarum perſonarum cantilena, vt in ſcenis agi ſolet fabula. Vbi di-
3 uerſæ perſonæ introducuntur, & alijs accedentibus, alijs etiã diſcedentibus, á diuerſis, & ad diuerſos textus narrationis expletur. Quę ſingula hęc Scriptura continet. Hactenus Origenes. Ex quo omnia fere quæ huc vſque nobis dicta ſunt, de huius operis inſcriptione in medium adduximus: eodẽq; negotio quis auctor operis, quæ materia, quæ materiæ tactandæ ratio, & methodus ſit, quam breuiſsime indicauimus. Inde enim oſtẽdimus, huius libelli auctorem eſſe Solomonẽ illum Hebræorum regem potentiſsimum iux
4 ta ac ſapientiſsimum. Sed auctorem intellige ſecundarie & velut organum Dei omnium ſacrarum Scripturarum Architecti. Non enim vt docet Petrus Apoſtolus, voluntate humana allata ad nos eſt prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines. Materiam præterea ſubindicauimus eſſe mutuum amorem ſpõſi & ſponſæ: nempe, Chriſti & eccleſię, legitimamque coniũctionem: & vniuerſa denique myſteria, quæ apertius in Euangelio, Actis Apoſtolorum, Epiſtolis Apoſtolicis, & in Ioannis Apo
5 calypſi de hoc Sacramẽto reuelata ſunt, in veteri teſtamento adũbrata. Hoc namque Epithalamium breuis quędam, & ænigmatica deſcriptio eſt illius exemplaris, quod Moſi in monte monſtratum fuit: & collatio noui teſtamenti cum veteri, ac proinde Eccleſiæ cũ Synagoga contẽtio, cõtinet enim Eccleſiæ encomium & laudum ipſius amplificationem per contentionẽ eiuſdem cum Synagoga,

Auctor.

2. Pet. 1 d.

Materia.

Exodi. 25. d.

quod nos in nostris quinq; posterioribus huius operis libris, deo 1
aspirante, ceu digito monstraturos speramus, quum multorum lo
corum veteris testamenti, quæ hic canuntur, mysteria adumbrantium Allegoriam, vt á theologis sumitur prosequemur: quo pleniorem nostram huius libelli reddamus pro ipsius dignitate interpretationem, quem vtriusque testamẽti epitomen esse existimamus. Nec vlli vni animæ conuenire quisquã putet omnia, quae de sponsa dicũtur hoc dramate. Immò quo perfectior ea fuerit, eo minus multa, quæ aguntur tertio, & quinto capite in ipsa quadrant 2
sed in solam præsentem Ecclesiam: quæ vt varia est, ita etiã varias
Math. 13. & omnino diuersas in hoc dramate sustinere potest personas. Cũ enim huius sæculi Ecclesia instar sagenæ, quæ iacta in mare ex omni genere piscium cogit bonos, & malos complectatur, multa de ipsa dici possũt in persona bonorũ, multa etiam in persona malorum, multa in persona perfectorum, multa item in persona imperfectorum. id quod animaduertens Augustinus in locum illum
nigra sum &c. vtrũque inquit, se esse dixit propter vnitatem tem 3
poralem, intra vna retia piscium bonorum, & malorũ, & Bernardus in eundem locum, Quamquam inquit, sponsam dixerim perfectam, sed ex parte: non ex parte tabernaculorum Cedar, formosam tamen siue in illa portione sui, quæ iam beata regnat, siue etiã in illustribus viris, quorũ in hac nocte sua sapiẽtia, & virtutibus tanquam cælum suis syderibus adornatur. hæc porro varietas & alibi sæpe, & hic vel maxime ei spectanda est, & acute distinguenda, qui nolit allucinari. Vt multi hoc tempore allucinãtur: qui Ec 4
clesiam Christi in solis iustis & prædestinatis consistere cõtendũt. Eos dumtaxat sacræ Scripturæ & catholicorum interpretum amplexantes locos, vbi de Ecclesia, vt ad iustos tantum pertinet, sermo fit, neglectis locis alijs, quos etiam ad cathatolicam Ecclesiam pertinere certum est. Qua parte malos & reprobos bonis & electis permixtos, cõtinet, vnius tamen fidei catholicæ energia & eorundem Sacramentorum societate coniunctos. Adeo vt propter hos
Origines in 21. cap. Mathęi. Domum Dei viui ex viuis lapidibus 5
constructam Christo dictam interpretetur speluncam latronum.
Method. Methodum insuper & tractandi huius argumenti rationem in modo epithalamij & dramatis nuptialis inter personam sponsi & sodalium eius, ac sponsæ & puellarum spõsæ sociarum digesti, & stylo poetico conscripti consistere compendio annotauimus, sed

illud

1 illud præterea hoc loco adnotãdũ videtur, æmulas quoq. ſpõſæ in ter perſonas huius dramatis numerãdas eſſe. Quarũ frequens ĩ eo mentio ſub appellatione filiarum Ieruſalem. Per quas allegoricôs intelligimus Iudæos terreſtis Ieruſalem carnales filios. qui queàd modum dixit Paulus, ſecundum carnem geniti, ſic nũc perſequũ tur Iudæos ſecundum ſpiritum cœleſtis Ieruſalem filios, vt olim Iſmael ex ancilla ſecundum carnem genitus Iſaacum liberæ ſecũ dum promiſsionem filium perſequebatur. Nec nos primi ſumus, Gala 4.d.
2 qui hoc loco appellatione filiarum Ieruſalem Iudæos in vniuerſum venire putamus. Nam longe ante nos Rabbi Abenezra & antiqui doctores Hebræorum ſub hac appellatione complexi ſunt omnia loca, quæ habitabant Iſraelitæ: atque adeo totum populũ Iſraeliticum. Et dominus in Euangelio Lucæ quum ad ſuplicium raperetur, & hæc mulieribus ſequentibus ſe ac lamentibus diceret, filiæ Ieruſalẽ nolite flere ſuper me, ſed ſ per vos ipſas flete, & ſuper filios veſtros, non tantum mulieres Ieroſolymitanas allo Luc.23.d.
3 quebatur, quarum exiguus fortaſſe fuit in ea turba numerus, ſed etiam eas, quas multas á Galilæa cum Ieſu Ieroſolymam tunc aſcẽdiſſe memorant Matthæus, Marcus, & Lucus. Iuxta Phraſim igitur Hæbraicã, qua minores vrbes & loca Iudęe, filiæ Sion dicũ tur: nempe Ieruſalem vrbis eius regionis Metropolis in mõte Siõ ſitæ, vt Pſal. 96. & 149. habitatores quoque eorum locorum filiæ Ieruſalem Hebræis appellantur. Poetica porro methodo & ſtylo quód ſacrum hunc libellum conſcriptũ diximus, nemo miretur Mat.27.g Mar.15.d. Luc.23.k.
4 Primũ enim Poeticis numeris in eo vſus videtur Solomõ, vt perinde atq; numeris & carminibus maxime cõſueuerunt homines capi, & ad amorẽ carnalẽ excitari, Ita & hoc Dramate numerorũ & modorũ mira ſuauitate cõdito, ad ſpiritualẽ & diuinũ amorẽ excitentur, rapiantur, & inflamentur, Deinde quemadmodum. D. Dionyſius Pauli Apoſtoli auditor annotauit ſecundo capite cæleſtis Hierarchiæ poeticis fictionibus Theologia affatim vtitur humanæ mentis infirmitatem non ignorans, eique propriã & cogna
5 tam viam per quam ad altiora feratur, benigniſsime prouidens ac ipſius modo in ſacris literis huiuſmodi aſcenſionis itinera ſternẽs. Neque enim, vt idẽ auctor eſt primo eiuſdẽ operis capite, fas erat infirmitati noſtræ lucere diuinum illum radium, niſi ſacrorũ varietate velaminũ, quibus ad ſuperiora ferremur, opertum: & Iis, quæ nobis familiaria ſunt, paterna prouidẽtia veſtitũ. Origines quoque

quę cum carmē hoc nuptiale in modum Dramatis scriptum esse 1
dixit, generalesq; omnes Dramatis partes habere docuit, in argu
menti ordinem (quod tertium est fabularum genus) retulisse vi-
sus est. Ratio prætereа interpretandi, quam idem Origenes seruat
in suis, quos in hoc opus scripsit, commentarijs, similis admodum
est ei, quam seruant fabularum interpretes. Illi namque primò
loco fabulam proponunt, deinde affabulationem, id est præceptū
& vsum, cuius gratia instructa sit fabula, subiugunt. Sic enim ille
singulas Periochas interpretandas sibi proponit, vt primum in ex 2
terno dictionis cortice inferens, quem sibi proposuit locum velut
contractius propositam fabulam dilatet modo, quo res gesta pro
ponitur, expresso adhibitis etiam descriptionibus personarum, lo
corū, temporū cæterarūque rerū pro eo, ac res, quæ narratur, vide
tur postulare. Interpositis etiam personarum colloquijs, vt res nō
dici modo, sed etiam geri & imitando exprimi videatur. Ac tum
qui sub eo narrationis cortice latent, sensus mysticos exponens,
mysteria nos docet spiritualia, & historiam Euāgelicam, ad cuius 3
normam sancte, religioseque vitā instituamus. Quam enarrādi ra
tionem nos etiam in nostris commentarijs perpetuò tenere consti
tuimus. Et quidem certe si externū dumtaxat dictionis corticem
ac mere Grāmaticum sensum spectes, Epithalamium, & fabulā
quædā nuptialis partim comica, partim tragica videri possit. Nam
& omnium ordinum personas habet, & graues casus, ac fęlices suc
cessus: & quotidianam vitam belle exprimit, atque oculis subij-
cit, ideoque non tantum prospera & læta, quæ spōsę euētura sunt 4
canit (vt fere fit in epithalamijs) sed etiam aduersa & tristia, quæ
coniugibus accidere solent quantum per epithalamij decorū li-
cet, admiscet obiter. At vero quum corticem delibraueris, solidus
iam tunc apparebit sensus allegoricus, qui & ipse literalis est, & à
sancto spiritu de nuptijs Christi & Ecclesiæ, reliquisque mysterijs
Euangelicis institutus. Hęc porro est verissima & spiritualis histo
ria, quæ hoc sacro volumine sub similitudine humanæ vitę & alia
rū similitudinū velamētis cōtecta proponitur, in quo etiā Drama 5
hoc refert Tragædiā, & veterē comædiā, in quib9 (vt Donatus au
ctor est) fides inest veræ narrationis. Refert & in eo veterē comœ-
diam, quod sicut carmina illa in vicis agebantur, vnde etiam ἀπὸ
τῶν κωμῶν, comœdia dicta fuit, sic etiam multa hic in vicis & rure
gesta, canuntur, multaque rerum rusticarum fit mentio. Nam simi

litudines

548

1 litudines habet hoc Drama non ab humanæ vitæ modo consuetu
dine sumptas,quæ verisimiles sunt,& nobis per quam familiares,
sed longius adhuc petita. Vt á re rustica & animalium moribus.
Quales sũt illo loco,surge,propera amica mea,colũba mea,formo Can. 2.c.
sa mea & veni,& quæ sequũtur fere vsq. ad caput tertiũ. Vbi per
simplicitatẽ morũ colũbis innatã,simplicitas & ĩnocẽtia Ecclesię,
per lugubrem columbæ vocem prædicatio ad luctum & pęniten-
tiam prouocans,per turturis gemitũ,ipse lugẽtium luctus & pę-
2 nitentia,per flores,fideles ad Christum nuper conuersi,per cantil
lationes auium,laudes & hymni,quos ijdem Deo concinunt,per
vineas florentes, ijdem ipsi fideles edẽdorum aliquando fructuũ
(nẽpe bonorũ operũ)certa signa proferentes per vulpinos deni-
que mores,vafrum persecutorum adumbratur ingenium. Quæ
tota materia cum cortice tenus a superiori veritatis imagine lõge
recedat,quia tamen ad prodendam veritatem,& velut in speculo
quodam inspiciendam adhibetur, seminarium quoddam Apolo
3 gi fuerit. Verũ tum hæ,tum illæ,quas ab humana vita sumi dixi
mus similitudines ad priorem significandi modum e duobus illis,
quos sacris literis familiares esse admonuit Dionysius,referri pos
sunt, qui quidẽ per similes imagines similitudinesque procedit.
Est & alter familiaris scripturæ significandi modus ad promouen
dum perdissimiles formas ita effictus, vt diuersa prorsus & alia
quam videatur,insinuet. Nãque exteriora velamina inquit idem
Dionysius,in epistola,quam scripsit ad Titum,perquam sane mul
4 ta indignitate plena sunt:quę instar efficta prodigij,minus proba
bilia videntur:puta quũ in super substantiali diuina generatio-
ne ventre Dei Deum corporaliter gignere fingunt, verbumque
in aere ex corde viri illud eructãte profundi, & spiritum ex ore
spirantis prodire describũt,ac sinus Dei patris corporeo more
filium vlnis cõplectẽtes nobis cum laude pronũtiãt. Atque huius
posterioris generis similitudines hoc poemate passim occurrunt.
Quales in prophanis poematibus ad solã legentiũ oblectationem
5 cõfictis,cẽtauri describũtur,& chimæra. Vt cũ describitur spõsa ca Cantico-
put habẽs Carmelo monti simile,comam purpuræ regiæ, oculos, rum.7.
Piscinis hesebonitis, nasũ,turri excubitorię,collũ,turri eburneæ,
hubera hinnulis,vmbilicũ pręgrãdi cara&cteri,vẽtrẽ aceruo triticeo
lilijs vallato,& crura monilibus. Quę quidẽ descriptio & ex rebus
tã diuersis cõposita similitudo,primũ genus fabulę omnino refert:

Poema

Poema ſcilicet,quod inſtar ænigmatis & prodigioſæ picturæ res 1
velut nugarum ſpecie in media philoſophia reconditas,& obſcu-
ram habet veritatis ſignificationē:vel diſsimulationē potius.Quo
conſilio veteres Philoſophi naturæ arcana magno labore inuen-
ta vulgaribus & ignauis hominibus celare ſtuduerunt. Studioſis
dūtaxat,& qui ad ea cognoſcenda natura effecti eſſent,& compa.
rati obiter,ac per trāſennā oſtendiſſe cōtenti: vt ea philoſophā
di ratione craſsis,tanquam prophanis interdicta naturæ ſacremē- 2
ta nunquam vileſcerent: ingenioſis & laborioſis adiri permiſſa
ſummo ſemper in pretio eſſent & honore. Et eo ſpectantem Mer
curium triſmegiſtum dixiſſe ſolitum ferunt,tractatum tota numi
nis mageſtate plenum irreligioſæ mentis eſſe multorum conſcien-
tiæ publicare.Et Porphyrius de educatione & diſciplina Plotini
ſcribit, ipſum Plotinū à nonnullis creditum pediculari morbo
oppreſſum miſere periſſe,propterea quod Ammonij ſacramenta 3
euulgaſſet,ad quæ perpetuo celāda ſe vna cum Herennio & Ori
gene iure iurando aſtrinxiſſet.hoc etiam cōſilio multo ante ęthni
cos philoſophos primi noſtri Theologi diuinæ ſapientiæ myſteria
ſub prodigioſis ſimilitudinibus per varia ænigmata á cōmuni ſen-
ſu abhorrentia, velata tradiderunt.Id enim vt inquit Dionyſius
2.capite cęleſtis hierarchiæ myſticis ſacrarū ſcripturam eloquijs
decentiſsimum eſt,ſacram & obſtruſam cęleſtium ſpirituum veri
I.Cor.1.b tatem huiuſmodi arcanis velamentis & ſacratiſsimis ſignis occul- 4
tare:& prophanę multitudini inuia ponere.Nō enim omnes ſacri
ſunt,neque iuxta ſcripturę ſententiam,omnium eſt ſcientia.Et in
epiſtola ad Titum,Quid memorē inquit,iras,dolores, omnimoda
iuramenta,pęnitentias,maledicta,furores,multimodas item obli-
quaſque promiſsionum rationes,giganteam illam ingeneſi expu-
gnationem,quando viris illis potentibus ex metu dicitur inſidia-
ri, idque cum ædificium illud non pro aliorū iniuria, ſed pro ſalu 5
te ſua moliretur?Cōſiliūque illud quid referā aduerſus Acab frau
de & deceptione capiendum in cęlo concinnatum?Quid item can
ticorum carnales ac adamatorios quam plurimos affectus,& quæ
cunque alia ſacra & viſibilia ſigna occultis obducta,& in multitu
dinē excreſcentia diuina fictio ſacris audacius inſeruit, atq; effin
xit,ſingularibuſque & indiuidius,quæ diuiſionē nō admittunt,&
figurat iua atque multi formia ijs,quæ formam figurāque non ca
piunt?Quorum profecto ſiquis intueri poſsit intimum ſecretum-
que

1 que decorem,mysteria esse omnia & diuina mirabitur:atque ingẽti Theologiæ lumine plena.neque enim putandum est,visibilium signa sui causa fuisse confiсta: verum arcanæ illius plurimisque in uisibilis scientiæ idcirco velatę, ne prophanis fierẽt peruia,quęsa cratissima sunt: solisque veris ac legitimis diuinitatis amatorib' aperta paterent,Quippe qui puerilem omnem sensum atque ima ginem sacra signa discutiendo,deponerẽt:ac simplicitate animi & contemplatiuæ ratione virtutis, ad simplicẽ illam atque omnino
2 mirabilem ac super eminentem signorum veritatẽ penetrare suffi cerent.hæc Dionysius & pleraque alia in hanc sententiam.Christus etiam vetat sanctum dare canibus:& margaritas porcis exponere:ex quibus sumpto argumẽto non inepte dicemus, vt de Pla Mat.7 tone dixit Cicero in oratore ad Brutũ, sacræ scripturæ locutionẽ poema potius putandum esse, quam comicorum Poetarum apud quos nisi quod versiculi sunt nihil est aliud quotidiani dissimile
3 sermonis.At vero,ne quis offendatur hisce ænigmatibus,quę in hoc libello & alijs sacris Biblijs frequẽter occurrũt,ne vt indignũ iudicet Deum sua puritate & dignitate reliqua omnia supra quã dici possit, aut cogitari excellentẽ, reliquasq; mẽtes nobilissimas cum rebus humilibus & abiectissimis conferri, ijsque assimilari: sed cum hoc faciendum fuerit, præstantissimis quibusque rebus & nobilissimis diuinitatem & nobilissimas mentes assimilari oportere:idem Dionysius doctissime ostendit per huiusmodi similitu-
4 dines,quo magis alienæ sunt cõuenientius ac proprius diuina no bis significari,Perindę atque per negationem magis quam per affirmationem.Idiotas præterea & parum perspicaces homines ex similitudinibus á præstantissimis quibusque rebus sumptis maiorem,quam ex alijs sumpturos fuisse in diuinis errandi ansam.cuius diuini Doctoris verba quoniam ad nostrum institutum maxĩ me facere visa sunt,hoc loco si referrem,operæ precium me factu rum existimaui.Aliquãdo inquit ille.2. capite cęlestis hierarchiæ
5 Diuinitas ab ijsdẽ laudatur scripturis honestissime ac pene diui ne,dum in eius laudibus dissimilibus vtuntur signis:eãq;inuisibi lem & incomprehensibilem prædicant. Ijs eam appellantes nomi nib',quibus nõ quid sit,sed quid nõ sit,diciturrHoc ẽim vero(vt arbitror) in ipsa est,& de illa proprie magis asseritur. Nam sicuti secretior illia sacerdotalisq; traditio docuit,, dum illã esse aliquid negamus ex ijs quæ sunt,verum profecto loquimur:& si modum

quo

quo illa indefinita eſt (quippe quæ ſuper ſubſtantialis & ĩcõpre 1
hẽſibilis atq; ineffabilis eſt) prorſus ignoramus. Si ergo in diuinis rebus negationes quidẽ veræ ſunt, affirmationes verò nequaquam tantis arcanorum latebris congruunt, illa ſane in rebus inuiſibilibus conuenientior erit expreſsio, quæ per diſsimilia ſigna monſtratur. Honorant igitur illos cæleſtes ordines: non probro afficiũt, aut vllo dedecore ſanctarum literarũ deſcriptiones, dum eos diſsimilibus formis ac fictionibus exprimunt, ac per eas indicant
terrenis ac mortalibus rebus abſq; vlla comparatione præcellere 2
beatiſsimos ſpiritus. Porro, quod mentem atq; animum noſtrum ſimilitudines illæ, quæ videntur abſurdæ potentius iuuent, atq. ad diuina commodius ſubuehãt, nemo qui recte ſentiat, inficiabitur. Nam ſiquidem quæ ſunt apud nos pretioſiora ſumãtur, quis non videt fore, vt per huiuſmodi figuras oberrare incipiat animus, putãs cœleſtes illas atq. æthereas ſubſtantias rutilantis auri præferre ſpeciẽ, viroſq. eſſe aliquos lucidos, & oris maieſtate coruſcos, de-
coros, & veſtis candore conſpicuos, ignemq. innocue deſe mittẽ- 3
tes, & cetera id genus, quibus Theologia ſublimes illos ſpiritus pingit, & figurarũ varietate deſcribit? Quod vti ne illi paterentur, qui nihil celſius mortali hac luce & corporum ſpecie cõtueri queunt, excellens illa ſanctorum virorum, qui diuina nobis documenta reliquerunt, ſapientia. vt adminicula neceſſaria infirmis animis daret, ad eas quoq. ſimilitudines, quæ videntur abſurdæ, ſingulari diſpenſatione deſcendit: nequaquam permittens imbecillam men
tem noſtrã fœdis inhærere imaginibus: atq, illis prorſus acquieſ- 4
cere: Sed potius erigens animæ partem ad ſuperiora tendentẽ, atque inhoneſtate formarum a viſibilibus omnibus reuocans, quaſi fas non ſit, neq. veriſimile omnino eſſe videatur, ne ijs quidẽ, qui ſtolidioris craſsioriſq. intelligentiæ ſunt, cæleſtia illa & diuina ſpectacula fœdis rebus reuera ſimilia eſſe. Ad hæc illud quoq. cogitandum eſt: nihil eſſe in rebus humanis quod boni participatio-
Gene.1.c. ne ſit omnino priuatum. Nam vt ſeſe ſcripturæ ſanctæ veritas ha-
bet, fecit deus omnia bona valde. fas igitur fuerit, ex ijs omnibus 5
pulcherrimas elicere intelligẽtias, ſpiritualibus que & intelligibilibus rebus ex humilioribus atq. terrenis diſsimiles ſimilitudines (ſic enim dicũtur effingere) quũ eadẽ aliter ſpiritualibus in ſunt, aliterq. animalibus. Hactenus Dionyſius. Cui cõſentiens Auguſtinus epiſtola. 119. Allegoriam in hunc eundem vſum ſacræ ſcripturæ fami

1 ræ familiarem eſſe docet in hunc modum. Ad ipſum autem ignem
amoris nutriendum & inflammandum quodam modo, quo tan-
quam pondere ſurſum, vel introrſum feramur ad requiem, hæc
omnia pertinent, quæ inſinuantur nobis figurate. plus enim mo-
uent & accendunt amorem, quam ſi nuda & ſine vllis ſacramento
rum ſimilitudinibus ponerentur. Cuius rei cauſam difficile eſt di-
cere. Sed tamen ita ſe habet, vt aliquid per allegoricam ſignificatio
nem intimatum plus moueat, plus delectet, plus honoretur, quam
2 ſi verbis proprijs diceretur apertiſsime. Credo, quod ipſe animæ
motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflam-
matur. Si vero feratur ad ſimilitudines corporales, & inde ad ſpiri-
tualia, quæ illis ſimilitudinibus figurantur, ipſo quaſi tranſitu ve-
getatur: & tanquam in facula ignis agitatus accenditur: & arden-
tiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Hæc Auguſtinus
de vſu allegoriæ & tranſlatorum verborum ſtatuit multo mea ſen-
3 tentia rectius, quam Craſſus apud Ciceronem. Qui hoc in genere
cum admiretur quid ſit, quod omnes translatis & alienis magis de
lectantur verbis, quam proprijs & ſuis, id accidere credit, vel quod
ingenij ſpecimen quoddam eſt tranſilire ante pedes poſita, & alia
longe repetita ſumere: vel quod qui hæc audit, alio ducitur cogi-
tatione, neq; tamen aberrat, quæ maxima eſt delectatio: vel quod
omnis translatio, quæ quidem ſumpta ratione eſt, ad ſenſus ipſos
admouetur, maxime oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. Acute il-
4 le quidem, ſed animalis & craſſus homo non poteſt diuina pene-
trare, quæ ſpiritualis & diuinus noſter Auguſtinus potuit intelli-
gere. idem Pſalmo. 140. & 147. eodē ſpiritu doctus triplicem red-
dit cauſam, quamobrem Deo placuerit in ſcripturis ſacris per quaſ
dam quaſi caligines ſimilitudinum loqui: nempe, vt quum ante-
quam ſciamus quare aliquid dictum ſit, credimus ita dici debuiſſe
quemadmodum dictum eſt, hæc pietas faciat nos capaces, vt quæ-
ramus, & quum quæſierimus, inueniamus, & quum inuenerimus,
5 gaudeamus. Sunt enim inquit, in ſcripturis ſanctis profunda my-
ſteria, quæ ad hoc abſconduntur, ne vileſcant, ad hoc quæruntur,
vt exerceant: ad hoc aperiuntur, vt paſcant. Hæc vero Auguſtinus
cum multis alijs ſcripturæ locis, tum vel maxime inſigni propoſi-
to ex hoc opere exemplo, velut in tabella quadam ſpectanda pro-
ponit de ciuitate Dei lib. 2. cap. 6. quem locum ſic ille concludit.
nemo inquit, ambigit, & per ſimilitudines libentius quæque cogno-

sci:& cum aliqua difficultate quæsita multo gratius inueniri. Qui 1
enim prorsus non inueniunt,quod quærunt,fame laborant:qui au
tem non quærunt,quia in promptu non,habent,fastidio sæpe ma-
crescunt.In vtroque autem languor cauendus est.magnifice igitur
& salubriter spiritus sanctus ita scripturas sanctas modificauit, vt
locis apertioribus fami occurreret:obscurioribus autem fastidia de
tergeret. Sic de allegorijs & similitudinibus sacrarum literarum
philosophatur Augustinus. Prodesse ergo cum vellet Solomon,
simul & delectare,& in hoc tantum delectare,vt prodesset, sic vti- 2
le cum dulci commiscuit,& diuina arte temperauit, vt is demum
omne punctum iure tulisse videri posit.At vero veteres philoso-
phi & Theologi ethnici in tradendis suis mysterijs,dum eodem cō
silio vti volunt adeo impudentibus allegorijs & lasciuientibus nu
meris omnem philosophiam de honestarunt,vt vel suorum sym-
mystarum Iudicio Roma pulsi sint,& qui in Socraticam Rempubli
cam vna cum Homero omnium felice principe reciperentur,indi-
gni sint habiti.tantum abest,vt illi homines qui adulteria,furta,ho 3
micidia, & ijs adhuc grauiora flagitia ab hominibus ad diuinitatē
transferre non erubuerunt,omne tulisse punctum,omnemque lau
dem meruisse, (vt ille canit) censendi sint : Quid? ipse Plato qui
primus philosophiam fucis & pigmētis numerorum abstersam in
scholas inuexit ridiculis, (ne dicam impijs) fabulis sic eam inuo-
luisse deprehenditur, vt cum multorum iudicio diuinus habitus
sit, multis tamen rectius non diuinus, sed diuinorum scriptorum,
& Mosis præsertim simia videatur.Nam vt alijs eius viri mysterijs 4
omissis,illud quod præsentis instituti proprium est, commemorē,
is, quum hæc legisset apud Mosen, creauit Deus hominē ad ima-
Gene.1.c. ginem & similitudinem suam:ad imaginem Dei creauit illum,ma-
sculum & fœminam creauit illos:& post multa, Misit Deus sopo-
rem in Adam:quumque obdormisset,tulit vnam decostis eius, &
repleuit carnem pro ea:& ædificauit dominus Deus costam quam
tulerat de Adam,in mulierem:& adduxit eam ad Adam.Dixitque
Adam,hoc nunc os ex ossibus meis,& caro de carne mea : hæc vo- 5
cabitur virago,quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relin-
quet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ : &
erunt duo in carne vna.Hæc inquam Plato quum legisset, mini-
me que animaduertens per anticipationem dictum fuisse Mosi ma
sculum & fœminam creauit eos,Prophetam illum voluisse dicere
existimasse t

1 existimasset, eundem hominem geminum creatum fuisse marem
& fœminam, ridiculum in sympolio Aristophani fingendum per-
misit Androgynum. Qui specie & nomine ex maris & feminæ se-
xu commixtus extitisset, corpore rotūdo, auersis interga vultibus,
auribus, oculis, manibus, pedibusque quaternis, ad nates habentem
genitalia. insuper cum Deo auctore & pro nubo tunc primum san
cta initia inter primos homines fuisse fœdera nuptiarum illis ver-
bis designari ignoraret diuinus Philosophus, & longe magis quæ
2 nuptijs illis adumbrarentur, Iesu Christi domini nostri incarnatio
nem, & futuram cum Ecclesia coniunctionem, quæ multo sanctio-
ra fœdera hoc epithalamio sanctisime celebrat noster Solomon: & Ephe.5.
propter quæ sacramentum illud magnum esse exclamat Paulus: Il
le hæc omnia ad libidinosi amoris originem impię trahens, nescio
quam pugnam, & quod Androgini illi Dijs intulissent, finxit bel-
lum. in cuius impietatis vindictam ab Apolline. Ita iubente Ioue,
instar ouorum, velut capillo secti sint medij: & vultibus ac genita-
3 libus in anteriora transpositis, diuersi sexus dimidiati homines
seorsim substiterint, in morem Psettarum Pisciculorum, qui secti
ex vno duo efficiuntur. Ex qua diuisione tunc primum natus sit a
mor mutuus inter homines priscæ naturæ conciliator. Qui ideo
vnum ex duobus efficere annititur, vt hominem naturæ medea-
tur. Egregius vero medicus Apollo, è cuius medicamine scatent
adulteria, tribadarum impurissimi congressus, Pæderastarum &
Cynædorum nefandissimi coitus, reliquique eiusmodi morbi pesti
4 lentissimi: & totius humanæ naturæ turpissimus interitus. Quo-
rum tamen malorum eo loco non veretur Plato Philosophorum
sapientissimus suum illum Deum auctorem facere: Vt merito pro
pter eum, & alios eiusdem ordinis homines dixisse videatur Pau Roma.1.
lus Apostolus, Quum se arbitrarentur esse sapientes, tunc maxime
stultos fuisse deprehensos: & propterea quod Dei cognitione abu
si sint, in reprobum sensum à Deo traditos, quæ minime decent, fa
cere. Nec moror mysteria, quæ Platonis interpretes de duplici ani
5 mæ humanæ, lumine ingenito scilicet, & infuso, itē & quæ de supe
riore eiusdē animę parte & inferiore velut de mare & fœmina simul
iūctis sub hisce fabulis recōdita esse docēt. ego vero vni Eusebio vi
ro vndecunque doctissimo, qui Platonē eo loco in Aristophanē io-
cum fuisse admonuit, magis quam illis omnibus crediderim, idque
 impie

Sensus. impie factum esse contenderim. Sed hæc hactenus. Nostra interim 1
vnde digressa est, reuertatur oratio, est itaq; ob eas causas, quas ex
Dionysio & Augustino protulimus, totus hic liber allegorice, siue
vt Liranus ait, parabolice conscriptus: eiusq; sensus historicus, vul-
go dictus literalis figuratus & allegoricus. Non enim sic allegori-
cus, vt à Theologis quum de quadruplici sensu sacræ scripturæ dis
serunt, sumitur. Tunc enim allegoria Theologis dicitur, quando
ea quæ veteris legis sunt, significant ea quæ ad nouam legem perti
nent, seruata semper in historiæ contextu propria verborum signi 2
Gala.4.c. ficatione: & rebus quæ per verba ipsa significantur, pro rebus alijs
nusquam positis. Quem sensum sæpe annotat Paulus & nomina-
tim in istoria illa gẽeseos de duobus Abrahæ filijs Abrahã inquit,
duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de
ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repro-
missionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo te-
stamenta &c. Quin sic dicimus huius libri sensum allegoricum, vt
idem velimus significare quod grammatici, quum allegoriam tro- 3
pum esse docent, quoties verborum fit inuersio, & à propria signi-
ficatione trahuntur ad impropriam, vnde aliud verbis, aliud sensu
significatur, quod fit per metaphoram & parabolam. id est per trãs
lationem & collationem. Quomodo scriptura sacra Dei brachium
appellat ipsius potentiam & robur Translato verbo à brachio ho-
minis, quod proprie, ad Dei potentiam, quã improprie significat:
& qualis est in libro Iudicum insignis illa parabola, quam propo-
suit Ioatham sichimitis. Iuerunt inquit, ligna vt vngerent super se 4
Regem: dixeruntque oliuæ impera nobis. Quæ respondit, nunquid
Iudi.9.b. possum deserere pinguedinem meam, qua & Dii vtuntur & homi
1. nes, & venire vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad ar-
borem ficum, veni, super nos regnum accipe. Quæ respondit eis, nũ
quid possum deserere pinguedinem meam, fructusque suauissi-
mos, & ire, vt inter cetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna
ad vitem veni, & impera nobis? Quæ respondit eis, nunquid pos-
sum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & in 5
ter cetera ligna promouear? Dixeruntque omnia ligna ad Rham-
num, veni, & impera super nos: Quæ respõdit eis. Si vere me Re-
gem vobis constituistis, venite & sub vmbra mea requiescite: Si au
tem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno & deuoret cedros Li
bani. Cuius loci sensus parabolicus cum sit, & allegoricus, est tamẽ

literalis

1 literalis & historicus præter alium sensum literalem & grammaticum quem voces proprie acceptæ reddunt. Significat enim locus ille per collationem & assimilationem Sichimitarũ & Abimelech ad arbores, quod Sichimitę quasi nullum inuenissent virum bonũ, qui regnum illorum capassere voluisset, hoc ipsum Abimelech homini immanissimo, à quo absumendi essent, obtulerint, Quod videtur exempli obscuri vim habere: & abire in ænigma. Iuxta ea quæ docet Fabius lib. 8. Qua etiam ratione videntur hoc libello nu- Obscuritas.
2 ptiæ & mutuus amor Christi & Ecclesiæ tractari sub perpetua allegoria, sed adeo obscura, vt continuum ænigma videri possit: quamuis apertæ interim admisceantur similitudines. Augent præterea obscuritatem hanc & difficultatem frequentes catachreses, Hyperbolæ, aliæq; id genus figuræ. Tum abruptum dramatis initium, & quæ passim occurrit personæ numeriq; ac temporis subita mutatio. Ad hæc vasti & sine vlla parasceue, aut transitione inter Dramatis partes hiatus, altissimeq; voragines. Intermissi quoq; sermo-
3 nis post aliarum personarum & colloquiorum interpositionem, resumptio. Quæ omnia mirum est quam varias inducant interpretũ de literali huius operis sensu ad certam ac definitam materiam accomodando, sententias. Inde enim est, quod ex hebræis alii putent, Solomonẽ hoc poemate suos suæq; sponsæ Pharaonis Regis Aegypti filiæ amores canere. Alij amorem quo Deus synagogam & plebem Hebræam quam sibi despondisse ipse testatur: & quo illa vicissim Deum sponsum suum diligit, celebrari volunt hoc cãtico. Nec Exo. 20.
4 inter eos desunt qui dicant, institutum esse Solomoni hoc opus de mutuo amore, quo Dei patris summi & primi pulchri sapientia instar sponsæ patrem suum primum pulchrum prosequitur: ipsiusq; potentia concepta vniuersum parturit ad exẽplar ipsius summi pulchri: & vicissim summum ipsum pulchrum ceu sponsus sponsam suam sapientiam & ab ipso genitam primam pulchritudinem diligit, vt ipsum primum pulchrum tanquam nobilius, sit ipsum amatum, quo sibi coniuncto perficiatur sapientia: ideoq; ab sponsa per-
5 petuo dilectus appelletur, sponsa vero nõ dilecta, sed formosa, amica, columba, & soror à sponso dicatur. vt significetur inferior sponso, & quæ causa amoris ipsi non sit, nec perfectionis: sed quem ipsa sui amoris causam habeat, suæque perfectionis, cuius conferendæ gratia sponsus ipsam amet. Sed hæc ab Hebræis ex prophanis Platonicorum lacunis hausta in hos sacros fontes perperam transfusa

videntur. Ipſa namque ſapientia genita eſt æqualis patri, nec extra 1
patrem ædita: ſed in eo ſemper manens à quo eſt genita. Vt enim
inquit Ioannes, in principio erat verbum, & verbum erat apud
Deũ, & Deus erat illud verbũ. & ipſa de ſe loquẽs ſapientia apud
eundem Euangeliſtam, Ego inquit in patre, & pater in me eſt. Et
rurſum ego & pater vnum ſumus. Adde, quod ſponſus ipſe quam
frequenter ſponſam vocat, ſemel, & iterum eandem amorem vo-
cat. Nempe. 2. &. 8. capite, & iuxta communem ſententiam etiam.
3. cap. quæ honorificentior longe & familiarior appellatio eſt, quã 2
ſi dilectam appellet, & (vt nos interpretabimur ſuo loco,) ipſa quo
que ſponſa. 3. cap. ſponſum ipſum Amorem vocat, vt nihil efficiãt
iſti, qui inde inferiorem patre ſapientiam nituntur oſtendere. Iam
vero altero argumento facile concedemus oſtendi ſponſam inferio
rem ſponſo, nempe Eccleſiam inferiorem Chriſto. quem cum ſpon
ſum appellare poſsit, modeſtiæ tamen & ſubiectionis gratia, non
ſponſum ſed dilectum ſemper vocat. Ad exemplum nimirum ſan-
ctarum matronarum (quæ vt ait Petrus Apoſtolus) ſperantes in 3
Deum, puritate ſpiritus ſe ornantes ſubiectæ erant viris ſuis. Sicut
Sara obediebat Abrahæ Dominum eum vocans. Imo vero vt ipſa
exemplum ſe exhibeat, quomodo Chriſtianæ vxores, iuxta Pauli
præceptum, ſubiectæ ſint viris ſuis, eoſque reuereantur. Ex catho-
licis Lyranus putat hoc libro per ſponſum intelligẽdum eſſe Deũ,
per ſponſam Eccleſiam vtriuſque teſtamenti ſtatum complecten-
tem. Quomodo accipit Gregorius homilia. 7. quum inquit. Quis
ſimilitudinem patris familias rectius tenet, quam conditor noſter, 4
qui eos quos condidit, ſic poſsidet, quaſi ſubditos in domo? Qui
habet vineam, ſcilicet vniuerſalem Eccleſiam, quæ à primo Abel
iuſto, vſque ad vltimum electum, qui in fine mundi naſciturus
eſt, quot ſanctos protulit, quaſi tot palmites miſit. In quam ſen-
tentiam Lyranum illud impulit, quod negotium exhibere vidit,
tum iis qui ad Synagogam hoc canticum referunt, tum iis qui ad
ſolam Eccleſiam Euangelicam nempe, quod non nulla hic dicun
tur quæ Synagogæ non cõueniunt: multa etiam quæ non qua- 5
drant in Eccleſiam. Ideoque reprehendit ille tam Hebræos, qui ſo
lam Synagogam ſponſæ nomine ſignificari contendunt, quam ca-
tholicos, quos ipſe ait communiter dicere, librum hunc loqui de
amore Chriſti & Eccleſiæ, vt ea diſtinguitur contra Synagogam.
Quę quidem Eccleſia proceſsit de latere Chriſti dormientis in cru

ce

1 ce,sicut Eua formata fuit de latere dormientis Adæ. Qua catholicorum reprehensione vehementer offensus Dionysius Carthusianus,summis viribus,multaque lectione ostendere nititur,hanc opinionem falso impositam fuisse catholicis à Lyrano. Profert igitur testimonia ex Origine, Anselmo, Bernardo, & Gregorio, quibus putat se manifeste ostendere,illorum grauissimorum auctorum, reliquorumque qui illos sectantur,catholicorum opinionem illam esse quam Lyranus sibi vendicat, aut minus cõmunem esse putat.
2 Nec quemquam esse sibi notum alicuius nominis & auctoritatis, qui aliam sequatur sententiam.Mihi vero auctor glosæ,quam ordinariam vocamus,Rabanus,aut quisquis alius fuerit præclari illius operis scriptor,sponsæ nomine Ecclesiam quæ sub Christo cæpit, videtur intelligere.Sic enim in præfatione in canticum hic ait, spõsum Christum intellige,Sponsam Ecclesiam sine macula & ruga. Quibus verbis nemini dubium esse potest,illam significari Ecclesiam,quam Paulus ad Ephesios scribens, vnde verba hæc sumpta
3 sunt,describit.At vero Paulum eo loco Ecclesiam quæ ex aduerso contra Synagogam ponitur,designare manifestius est,quam vt nobis probandum esse videatur.plenioris tamen fidei gratia. ne quis de eius auctoris sententia dubitare posit, eiusdem interpretationẽ in locum illum Pauli huc ascribere libuit. Non habentem maculã, aut rugam.Quia inquit,per actionem bonam munda est à macula & per spem tensa ad suprema.Proinde vestis eius in monte tanquã nix dealbata effulsit.Quæ significabat Ecclesiam omni macula pec Ephe.5.g.
4 cati mundatam:quæ per Christi in ligno crucis extensionem extẽsa est à ruga,& desiderio ad cælestia.Sed vt sit sancta, hoc est, per bona opera,& immaculata,in abstinentia mali.Præterea diligẽtius obseruanti eius glosæ progressum certo constabit,eam omnia, quæ hoc dramate de sponsa dicuntur, ad Ecclesiam noui testamenti referre.Iam vero glosa illa cum ideo ordinaria dicta esse videatur quod à catholicis tanquam in quotidianum,& vt vulgo loquũtur, ordinarium vsum ad interpretandum sacram scripturam omnibus
5 sit proposita,huc nifallor, spectans Lyranus communem ipsius dixit esse catholicorum sententiam,quam ego quoque omnibus facile prætulerim.Quod si ad Zachariam & Elisabetam eius coniugem,Simeonem Annam Phanuelis filiam, & sanctissimam virginem Mariam sponsi matrem, reliquosque illius temporis sanctos qui vt aurora diem Christi præcesserunt,eidemque coniuncti fue-

runt,spectemus,facile fuerit totum hoc argumētum Ecclesiæ Euá- 1
gelicæ accommodare,ad quam illi haud secus,quam aurora ad diē
pertinere videbuntur,horum namque propria videbitur esse vox
illa,osculetur me osculo oris sui. Sed in primis Mariæ quam virgi-
nem θεοδίδακτον (vt Pij nostri pie nos docent doctores) in penetra
libus domus suæ reconditam,& hominum conspectum turbasque
ciuitatem,quum ad eam missus à patre summo Angelus Gabriel
accessit cum mandatis,pium admodum est credere,Deum tota ani
mi contentione orasse. Vt promissum agnum Dominatorem terræ 2
Isai.16.a. de petra deserti ad montē filiæ Sion,hoc est,de solitaria & inacces-
sa virgine ad Ecclesiam mitteret:Item & ipsummet agnum vt cælū
Isai.64. disrumperet:& Iam aliquando in terram descenderet. Tunc certe
crediderim ego Mariam laudare fortunas virginis,quam saluo & il
Esai 7 c. libato virginitatis flore,Dei patris filium Emanuelem concepturā
Dani.9.f. ac parituram fore Isaias prædixisset. Cumque prædictas à Daniele
hebdomadas bene numeraret, atque inde beatam illam virginem,
aut iam factam grauidam,aut breui futuram,cælestique prole nobi 3
litandam coniectaret,nihil magis in votis habuisse, quam vt sibi
singulari Dei munere contingeret Diuæ puerperæ ancillari: eam-
que omnibus officijs vel abiectissimis demereri:modo aureum ip-
sius partum omnibus gentibus sæculisque exoptatum in lucē ædi-
tum videre,manibus contractare,aut saltem pedes eius ore suo pos
set osculari. Vnde factum sit, vt quam de se ipsa adeo summisse
sentire,& pedum osculum summi beneficii loco ducere, Deus ob-
seruasset,eam vnam ante omnes oris sui osculo dignam iudicaret. 4
Quod Dei scitū ipsa vbi ex Gabriele intellexisset,hoc ipsum Dei
Lu.1.d. verbis nuntianti Angelo,quum sic respondit, Ecce ancilla Domi-
ni,fiat mihi secundum verbum tuum,quid aliud quæso fuit,quam
totius Ecclesiæ vice ac nomine Dei filium,vt se oscularetur orare?
etenim paribus votis atque animis pro suæ quisque fidei ac pieta
tis modo,pii omnes suffragabantur. Qui quo se viciniores incarna
tioni Christi esse coniectabant,eo ardētius suauissimum illud oscu
lum sibi dari Deum orasse credendi sunt.instare vero sub Herode 5
Messiæ aduentum,suadebat,quod viderent,Tyrannum per vim &
scelus Regnum Iudææ occupasse,& magnis quotidie cladibus Iu-
dæos afficere præsertim anno vicesimo sexto Tyrannici Imperij
sui,quum (vt narrat Philo in Breuiario temporum) Hircanum so-
cerum suum à captiuitate Parthica reuersum interfecit,quod ani-

maduerteret

1 maduerteret,illum,vt antea,Regem Hebræis salutari. Interfecit &
vna cum eo socrum atque eorum filiam vxorem suam & duos ex
ea susceptos filios,& Aristobolum Hircani filium, quē ipse Pontifi
cē summū designarat,vnde conijcerent, breui futurum, vt is quo
liberius regnare posset, vniuersam posteritatē Iudæ & Mathathiæ
Machabæi omnemq; potestatē iudiciariā, quæ summa in septua-
ginta Senatoribus domus Dauidicæ Hierosolymis residebat, dele-
ret. Nam celeberrimo illo patriarchæ Iacob oraculo. Nō auferetur
2 sceptrū de Iuda hæc et cętera omnia tollenda fore sciebāt. sceptrū
scilicet,hoc est capita captiuitatis Babylonicæ(sic enim Hebræi in
terpretantur Sebeth,eo symbolo intelligētes)Zerobabelem & Po
steros eius,Mathathiā itē & posteros eius:Azmonay & Mehokek.
(hoc est)vt idem Hebræi interpretantur septuaginta iudices Zane
drim appellatos,de quibus scriptū est.1 Poralip.2.Et familiæ scri-
barum habitantium in Iobes,& Deutero.17. Et facies quodcunq;
dixerint tibi,qui præsunt loco,quem elegerit Dominus et cetera.
3 Id vero non antea futurum,quam Messias,in quo omnis spes salu-
tis collocanda esset,nasceretur, ex eodem illo oraculo persuasissi-
mum habebant. Verisimile etiam est,illos ad numerum septuagin-
ta Hebdomadarum intra quas venturum Messiam, qui peccatum
tolleret & iustitiam induceret mundo sempiternam, nouumque
pactum multis confirmaret Gabriel Angelus Danieli Prophetæ
prænuntiauerat,ex annalibus Zanedrinorum summæ apud eos au
ctoritatis & fidei virorum subductis rationibus collegisse à primo
4 Darii longimani Anno quo egressum fuisse sermonem & decretū
à Deo de instauranda Hierosolyma, Prophetam illum idem An-
gelus reddidit certiorem vsque ad.26.Herodis Regis annum iam
elapsas fuisse 65 Hebdomadas,& eo amplius annum vnum. nec iā
restare præter 5.hebdomadas,nempe.35.annos plus minus,quod tē
pus satis exigere videbantur res maximæ à Christo gerendæ.Hanc
porro Annorum seriem ex Annalibus iisdem in suo temporū Bre-
uiario memoriæ prodidisse videtur Philo Iudæorum doctissimus,
5 cui in temporum supputatione multum tribuit Ecclesia.Inde vero
hi breuiter colligi possunt anni, Iesus filius Iosedec, anno primo
Darii longimani hortantibus Prophetis ædificare templum reuer
sus Hierosolymani repetitum Pōtificatum gessit annis 20. Ioakim
filius eius. 48. Eliasib.21. Ioada. 24. Ioatham item.24. Iaddua.10.
Onias

Onias Priscus.27.Simon Priscus.13.Eleazarus. 20. Manasses. 27. 1
Simon iustus.28.Onias filius eius. 39. Iudas Machabęus. 5. Huius
fratres,alter Ionathas.19.alter Simon.8.Ioannes Hircanus.26 A-
ristobolus.1.Ioannes.9.Alexander.27.Alexandra vxor eius. 9. vl-
timus Hircanus.34. Post quem à Parthis captum , Herodes statim
Regnum Iudæorum inuasit,& tyrannice tenuit.31.annis sex vero
legitime.Nam tricesimo secundo anno Iudæi sæuitia victi tyranni
ca Regnum illi vltro obtulerunt,iurantes in fide ipsius, ac postero
rum se permansuros.Iam hos annos vsque ad 28.regni Herodis si 2
colligas,inuenias summam annorum.458.quam si per.7.diuidas,in
de existent.65.hebdomades annorum,& insuper anni.3.His si ad-
das.33.& menses 6.quibus Christus vixit,&.3.annos,item & men
ses sex,quibus Apostoli prosecuti sunt noui pacti confirmationem
Nimirum Euangelij prædicationem, quæ postrema est Hebdoma-
da,qua ille pactum multis confirmaturus fore prædictus fuerat, col
ligas inde 495.annos.70.in quam annorum hebdomadas , & an-
nos quinque præterea.Is vero excessus nullum huic calculo indu- 3
cit erratum,facile enim in maiorem summam reduci potest,& supe
rioribus annis annumerari.Nam in numerandis principum annis
etiam in sacris voluminibus,sæpe vnus annus pro duobus, & con-
tra,duo pro vno accipi solent. Vltimus enim Regis alicuius annus,
non raro primus est sequentis vnde fit,vnus annus duorum vicem
subeat.Atque iuxta hanc supputationem,& ea quæ eo loco narrat
Philo Christus natus fuerit vicesimo octauo Regni Herodis an-
no,quem tamen Eusebius tricesimo secũdo natum annotauit.Sic
enim Philo ait,sed cum Anno vicesimo sexto tyrannici Regni 4
sui Herodes reuersum socerum Hircanum aduerteret more prisco
Regis salutari ab Hebræis,illum sibi socerum,socrumque atque fi
liam sibi vxorem & duos ex ea susceptos filios,& Aristobolum in-
teremit. Biennioque post Hebræos multis calamitatibus affecit.
Anno vero tricesimo principatus sui tyrannici,Zanedrim ex do-
mo Dauid deleuit: & Ananelum quendam , atque Zanedrim ex
proselytis suffecit,qui in lege nimium videbantur eruditi tum & 5
Salomen sororem suam,& virum eius de tribu Iuda,itemq; & pro
prium filium,quem ex vxore eiusdem tribus susceperat,interfecit
quod diceretur iam in lege Promissus Christus natus,fessi tandem
Hebræi vltro ipsi ac eius posteris Regnum obtulerunt iurantes in
fide ipsius,ac posterorum se permansuros,iam ex his Philonis mo-
nimentis & quæ alij tradunt auctores , constare videtur , Bienni©

1 ante annum Herodis tricefsimum magos venisse Hierosolymam (quod refert Matheus) de nato Iudæorum Rege sciscitantes: & in fantium cædem tricefsimo illo anno contigisse, cum etiam propriũ filium interfecit pater. Macrobius enim secundo libro Saturnaliũ hæc refert de Augusto Cæsare, Augustus inquit, cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, melius est porcum Herodis esse quam filium. In illud autem tempus dilata fuit Ce-
2 des, propterea quod (vt narrat Sabellicus) decretum quidem erat Regi recepta prophetici carminis opinione, & quod à magis fuisset deceptus, omnes pueros nuperrime ortos perdere. Ceterum Aristobulo & Alexandro filiis eum seuitiæ accusantibus, apud Augustum, tamdiu destinatum scelus distulit, quo ad fit Roma reuersus. Tum primum omnium, à quibus fuerat oppugnatus, & cum quibus in gratiam parum syncera fide redierat, in cæsarea laqueo necauit. Inde ad puerorum cædem conuersus, qui eo fuerant bienio na-
3 ti (tantum fere temporis ab Christi ortu intercesserat) ex composito trucidat. Constat præterea, Sebeth, & methokek nempe regnum Iudæorum, atque omnem potestatem Regiam & iudiciariam à tribu Iuda, ad hominem extraneum (ex Antipatro enim genere idumæo natum fuisse Herodem, omnibus est notisimum) transiisse. Idque post natum Christum Anno quarto. Nam idem Philo eodẽ loco narrat, Herodem annos triginta vnum tyrannice, sex vero, legitime regnasse. Atque ita tandem expletum fuisse vaticinium il-
4 lud Iacob. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux, de femore eius, siue scriba de pedibus eius, donec veniat qui mittendus est. Quum ergo (vt eo vnde digresi sumus, reuertamur) sęuiente tyranno in populum Iudaicum, & maxime in tribum Iudæ, Pii omnes, omnem recuperandi Regni spem Iudæis sublatam viderent, nec iam alium præter vnum Mesiam patribus promissum libertatis suæ vindicem sperare possent, & eo vsque numerata tempora illũ prope diem affuturum promittere deprehenderent, non dubium,
5 quin asiduis ieiuniis & orationibus a Deo contenderint, assertorẽ suũ tamdiu expectatum primo quoq; tẽpore sibi exhiberi. In quã spem tum erectos fuisse non paucos ostendit Lucas euangelista, cũ sub Christi ortum, quo die ille in templum productus fuit demore sacrorum expiandus, de Anna Prophetissa sic scribit. Et hæc inquit, ipsa hora superueniens confitebatur domino: & loquebatur Lucæ. 2. f.
omnibus, qui expectabant redemptionem Israel. Quam etiã spem

maxime confirmaret responsum Simeoni spectatæ probitatis & iu 1
stitiæ seni redditum. Nempe, quod is Christum domini antequam
è viuis excederet, præsentem visurus esset. Iam vero, cõcepto Chri
sto quibus gaudijs & encomijs osculum illud exceperit piorum ec
clesia, quas Deo pro tanto beneficio gratias egerit, diligenter prose
quitur Lucas in Euangelio. Is enim primum narrat, vt angustijs
Luc.1. adhuc materni vteri conclusus Ioannes Messiæ sentit præsentiã,
& prægaudio instar hinnuli subsultans, velut occurrere gestit do-
mino, debitum honoris ac gratiarum officium exhibiturus, vt ingẽ 2
ti gaudio perfusa mater Ioannis Elisabetha gratulandi gratia inui-
sentis se Mariæ officium admiratur. Ad salutationem eius quæ Deo
plena est, & ipsa Deo impletur, cælitus conceptum dominum suũ
agnoscit, laudat, & veneratur. Vt Maria ingentium beneficiorum
in se collocatorum magnitudinem reputans exultat spiritu, im-
mensam Dei munificientiam amplificat, & diuinitus cõcepto hym
no encomiastico, celebrat. Tum nato Ioanne, Zacharias pater eius
vir inculpatæ vitæ quam diserte in eandem sententiam Mariæ suc- 3
cinit, & huic succedens Simeon, qui vbi in lucem æditum Christũ
Luc.2. contemplatur, manibus contrectat, & vlnis complectitur. Tum de-
nique iustus senex lætus moriturus cycneam illã ædit vocem, Nũc
dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace,
quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem
omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam
plebis tuæ Israel. Succinit & his Anna prophetis, quæ Deum lau-
dibus euehit, Israeliticæ libertatis vindicem adesse, clamat in publi- 4
ca concione, & pro singulari Dei dono ad gratias agendas votaque
Deo persoluenda suos hortatur populares, hortantur etiam ad ean
dem pietatem pastores suos paganos, quos exultantes ab adorato
Messia dum redeunt, & audita ac visa referunt miracula, in mag-
nam rapiunt admirationem. hortantur denique ad hoc idẽ officiũ
ciues Hierosolymitanos omnesque Iudæos Gẽtiles philosophi suo
Math.2.a exemplo, qui in Regia ciuitate tyrannico oppressa dominatu, ro-
gãt intrepide, vbi nam sit, qui natus est Rex Iudæorum, cuius ado- 5
randi gratia, à perside vsq; longum se iter emensos venisse profiten
tur. At vero quum nomen & famam Christi subito sic inclarescere,
pios omnes de illius conceptu & ortu tantopere gaudere, Deũ lau-
dare, eiq; quantas maximas possunt gratias agere, Christũ adorare,
cęlestibus hymnis celebrare, & diuinos Christi amores personare le
gimus

1 gimus,quid aliud,quam sponsam, ipsam inquam piorum Ecclesiã Canti,1.a.
hæc canentem nobis audire videmur:certe meliora sunt hubera tua
vino fragrantia vnguentis optimis,oleum effusum nomẽ tuũ. Ideo
Adolescentulæ dilexerunt te?Cum igitur quæ hactenus diximus
hisce personis,quas memorauimus,belle conueniant,has autem ad
Ecclesiam noui testamenti pertinere manifestum sit (nisi quis for-
tasse Mariam sponsi matrem,in Synagogam relegare non veretur)
manifestum quoq; & illud est,Spõsi & spõsæ nomine Christum &
2 ecclesiam noui testamenti dumtaxat,hic significari:atq; illius Spõ
sæ nuptias hoc poemate decantari,quas iam olim pertæsus Synago
gæ Deus per Osæam prophetam in hæc verba designauit.Sponsa- Osææ 2.d
bo te mihi in perpetuum,& sponsabo te mihi in iustitia & iudicio,
& in misericordia,&in miserationibus,& sponsabo te mihi in fide.
Et apertius adhuc per Isaiam(in hũc modũ,propter Sion non tace Isa,62,a,
bo,& propter Ierusalem non quiescam,donec egrediatur vt splen-
dor iustus eius,& saluator eius vt lampas accendatur , & videbunt
3 gentes iustum tuum:& cuncti Reges inclytum tuum.Et vocabitur
tibi nomen nouum,quod os domini nominauit.Et eris corona glo
riæ in manu domini:& diadema regni in manu Dei tui.non vocabe
ris vltra derelicta,& terra tua non vocabitur amplius desolata: sed
vocaberis voluntas mea in ea,& terra tua inhabitata.quia compla-
cuit domino in te:& terra tua inhabitabitur,habitabit enim iuue-
nis cum virgine,& habitabunt in te filii:& gaudebit sponsus super
sponsam:& gaudebit super te Deus tuus hoc est,sicut sponsus gau
4 det de sponsa sua,ita de te gaudebit Deus tuus.Horum sponsalio- Ioan,3.d.
rum & harum nuptiarum Paranymphum se agere profitetur Ioã-
nes Baptista quum ait,qui habet sponsam sponsus est:Amicus au-
tem sponsi qui stat & audit cum gaudio gaudet propter vocẽ spon
si.Hoc ergo gaudium meum impletum est.harum nuptiarũ filios
esse suos Apostolos & se sponsum testatur Christus , quum illos à Mat.9.b.
pharisçorum calumnia vendicat in hanc sententiam , non possunt
inquit filii nuptiarum quam diu cum ipsis spõsus est,ieiunare.Ha Hebr.1.a.
5 rum nuptiarum sponsæ non iam per patres & prophetas (vt Pau-
lus docet)sed per proprium filium loquitur cælestis pater,non lex
lapidibus inscripta,& figurales ceremoniæ sacrificiorum & purifi-
cationum sponsaliorum,& dotis dantur nomine:sed testamentũ no
uum ipsius cordi inscriptum,& spiritus sancti dona, Dei cognitio, Iere. 31.f
& remissio omnium peccatorum.Consummabo inquit Dominus
super

super domũ Israel,& super domũ Iuda testamẽtũ nouum:nõ secun 1
dũ testamentũ,quod feci patribus eorũ in die,qua apprehẽdi ma-
num eorũ,vt educerẽ eos de terra Aegypti : quoniã ipsi nõ permã
serunt in testamento meo:& ego neglexi eos.Quia hoc est testamẽ
tũ quod disponã domui Israel post dies istos,dicit dominus. Dabo
leges meas in mentẽ eorum & in corde eorũ super scribã eas:Et ero
eis in Deum,& ipsi erunt mihi in populũ.Et nõ docebit vnusquis
que proximũ suũ,& vnusquisq; fratrẽ suum dicens , cognosce do-
minũ:Omnes enim cognoscent me,á minore,vsq; ad maiorẽ eorũ, 2
& peccatorum eorũ iam nõ recordabor.Atq; hanc sui liberationẽ
b à peccati seruitute & iugo legis,quod ferre nõ potest hãc gratiã &
donum legis spiritualis,in qua perfecta cõsistit libertas,Regia spon
Cant.1.a. sa domus spiritualis Israelis & Iudæ, Ecclesia euangelica Deum pa
trẽ orãs hoc Dramate primum inducitur illis verbis, osculetur me
c Exodi.3.b osculo oris sui.Quemadmodũ olim domus Israelis Deũ vindicem
suum,vt se à durissima Pharaonis tyrannide assereret, magnis cla-
moribus orasse memoratur,Hæc igitur,hæc de re est nostra senten 3
tia,in qua etiã fuisse Origenẽ,Gregoriũ, & Bernardũ illustres im-
primis interpretes cognoscet,qui eorũ commentarios diligenter vo
let expendere,vt iã dubitare nemo possit,hoc esse , quod Liranus
Doctores catholicos sentire putauit.Ceterũ scrupulus qui illũ ma
le habet.ex ijs quæ de multiplici & varia persona sponsæ retro di-
ximus,facile diluitur.Quo fit,vt nõ satis mirari possim tantũ virũ
tã leui difficultate implicitũ,vt se inde explicaret,coactum fuisse a
suo Rabino Solomone opem petere,&dũ hominẽ Iudæũ ad myste 4
ria euangelica intelligẽda in consiliũ adhibet,suis positis aquilinis
oculis,Nicticoracis oculos ad euãgelij iubar intuendũ sumere.Ne-
que enim vsquã magis sui dissimilis,quã in huius operis interpre-
tatione ille deprehẽditur.Sed nos quas Liranus pro rebus vmbras
& figuras proponit,sic à reb⁹ ipsis distinguimus catholicorũ lumi-
ne vsi,vt quæ canũtur hoc cãtico de Ecclesia euangelica,eorum vm
bras & figuras in Synagoga præcessisse,ostẽdamus:& quæ in Eccle
siã collata sunt à Deo beneficia,beneficijs in Synagogam collatis tã 5
to præstare,quanto suũ corpus præstat vmbrã: & cælestia veraque
Heb .8.a. exẽplaria,sua quæ ab illis expressa sunt exẽpla.quomodo etiã Pau
lus sacra Mosi tradita,exẽpla verorũ noui testamẽti sacramẽtorum
fuisse dicit.Ijs insuper numeribus & Dei fauore quibus impia Sy-
nagoga ad summũ Idolatriæ scelus,& Christi parricidiũ abusa fuit
pie

1 pie admodū & officiosissime vsam fuisse Ecclesiā. Nā quēadmodū 1.Cor.10.
idē Paulus admonet. Omnia in figuris cōtingebant illis: & scripta
sunt ad correptionem nostrā, ad quos fines sæculorū, id est perfecta
tēpora, vt interpretatur Origines deuenerūt. Eodē itē loco lectorē
tēpestiue volumus præuenire: ne nō præmonitus nostra hac inter-
pretatione offenderetur. existimās fortasse, nos duas facere Eccle
sias, Synagogā & Ecclesiā euāgelicā Christi spōsas, quarū altera re-
pudiata, alterā ille extremis tēporib⁹ duxerit. Vnā enim perpetuā
2 inde ab Abel iusto, vsq; ad finē sæculi, agnoscimus & cōfitemur Ec
clesiā catholicā Christi spōsam: Sed diuersos illius distinguimus sta
tus sub lege & sub gratia, & disparia hominū ingenia ac diuersos
mores haud secus quā seruorū & ingenuorū ac filiorum. Nō quod
omni statu nō fuerint in Ecclesia ingenui filij, homines procul du-
bio iusti & euāgelici propter quos vt inquit Paulus, lex nō sit po-
sita, sed propter transgressores vt idē ait. quales permultos medijs
tēporibus habuit Ecclesia: qui ingenuū Dei timorē & amorem cū
3 abiecissent, iugo legis & pœnarū timore ab Idolatria reliquisq; fla-
gitijs more seruorū coercendi fuerunt. Propter quos etiā carnales
ac perfidos homines in maiora semper peccatorū pręcipitia vsq; ad
sponsi necē prolapsos in ipsorum persona Synagoga repudiata dici
tur, & ob ipsorū peruicaciā ac cæcitatē extremis tēporibus per præ
dicationē euangelij vocata & ducta Christo ex gentibus collecta
vna cum Synagogæ reliquijs Ecclesia euangelica ab eodē sanctifi-
cata & emūdata lauacro aquę baptismi & virtute viuifici verbi euā
4 gelici. Quam ipsam Paulus admiratur & prædicat nō habētem ma
culā, aut rugā, aut quicquā vetustatis, quātū attinet ad iustos & per
fectos, eidē Apostolo nouas in Christo creaturas. omni nimirū pec
cati mortalis labe ac vetustate exutas, atq. adeo (si Ambrosio credi
mus) omni peccato emaculatas, quæq; omninò peccare desierint. Sic
enim ille scripsit in illa verba lucæ. Erāt iusti ambo ante Deū ince-
dētes in omnib⁹ mādatis & iustificationib⁹ Dñi sine querela. quid
inquit ad hoc referūt, qui peccatis suis solatiā referētes sinē pecca
5 tis frequētib⁹ hominē putāt esse nō posse, & vtūtur versiculo quia
scriptū sit in Iob, nemo mūd⁹ à sorde, nec si vni⁹ diei vita sit in ter-
ra: numerosi mēses ei⁹ ab ipso? Quibus respōdendū est prius, quid
sit hominē esse sine peccato, definiāt. vtrū, nūquā omnino peccasse?
an desijsse peccare? si enim hoc putant, sine peccato esse, desijsse
peccare, & ipse consentio. Omnes enim peccauerunt: & egent glo
ria Dei. Si autem eū, qui veterem errorem correxit & in eā se vitæ

transformauit qualitatem, vt temperet à peccato, negant abstinere 1
delictis, non possumus in eorum conuenire sententiam: cum legamus, quia sic dominus dilexit Ecclesiam, vt exhibeat sibi ipse gloriosam & non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi: sed vt sit sancta, & immaculata. Nam cum Ecclesia ex gentibus (hoc est, ex peccatoribus) congregata sit, quomodo ex maculatis, immaculata potest esse, nisi primò per Dei gratiam, quod abluta à delicto sit, deinde quod per qualitatem non peccandi abstineat à
delictis? ita nec ab initio immaculata (humanæ enim hoc impossibi 2
le naturæ) sed per Dei gratiam, & qualitatem sui, quia iam nō peccat, fit vt immaculata videatur: Ecce vt aperte probat Ambrosius, posse hominem esse sine peccato: atq; Ecclesiam ideo dici immaculatam, propter eos qui primum per Dei gratiam abluti sint à delicto, deinde quod per additam qualitatem iam non peccent. Diluit præterea idem Ambrosius argumentum sumptum ex libro Iob:
quod pleriq; contra hanc sententiam obiiciunt, qua etiam ratione, 3
& nos loco illi Ioannis possumus satisfacere, si dixerimus, quod peccatum non habemus ipsi nos seducimus: & veritas in nobis nō est. Nam & hoc Ioanni dictum esse intelligere possumus, tunc demum nos seducere nosmetipsos: nec in nobis inesse veritatem, cum nos peccasse dixerimus. quod ipsum voluisse significare apostolum illum, ex eiusdem verbis paulo post sequentibus expositum, est col-
ligere. Si dixerimus inquit idem, quod nō peccauimus, mendacem 4
facimus eum; & verbum eius non est in nobis. eodem etiam modo interpreteris & illud quod obiicitur ex psalmo 142. non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Hanc Ambrosii sentētiam nec ipse Augustinus improbat vt ostendemus libro 3. sequentis operis in locum illum, ferculum fecit sibi Rex Solomon &c. confirmat vero Origines qui eadem fere scribit quæ Ambrosius in eundem luce locum Thomo. 2. & in epistolam ad Ro. ca. 7. docēs Paulum sub
aliena persona, nempe infirmorum, loqui cum ait, scimus, quod lex 5
spiritualis est: ego autem carnalis sum &c. in postrema illa verba, itaque ego mente seruio legi Dei carne autem legi peccati, sic ais, hæc qui ex persona Pauli dicta accipit, desperationem mihi videtur incutere omni animæ, quod nemo sit prorsus qui non peccet in carne &c. Hoc etiam confirmat Chrisostomus, in locū illum Rom. 8. vt iustificatio legis impleretur in nobis &c. Quid est inquit, iustificatio legis? finis scilicet legis, scopus & rectitudo. Quid enim aliud

illa

1 quid aliud instituebat, quam vt sine peccato viueretur? Hoc igitur nobis per Christum nunc est paratum & expeditū. Illius est, quod peccato resistimus, præualemusq;. Verum victoria frui nostrū est, &c. Ceterum quoniam sacrum conciliū Tridentinum non probat hoc cuiquā tribui, nisi cui ex priuilegio, & singulari Dei dono contigerit, nos quoque ijs dumtaxat hunc locū maxime proprieq; conuenire existimamus: inter quos Paulum vas illud electionis numeramus, & hoc illo peculiariter designatū credimus, ferculum fecit Scopus.
2 sibi rex Solomon &c. Scopus huius libelli proprius est, specimen & sensum quendam diuini amoris nobis præbere, cuius incōparabili suauitate capti, vnicum Christum tanquam Deum & spōsum nostrū nostri amantissimum toto corde amemus: omniq; pietatis 2.Cor.9.a officio prosequamur. Huic enim vniuersam Ecclesiam tanquā spōso Solomon, perinde atq; Paulus, studet despondere, & vniuscuiusque nostrum animā ceu virginem castā, eidem exhibere. Idē enim Exo.34.d negotiū licet diuersa ratione vterq; vrget. Ille quidē sub allegoria-
3 rū & ænigmatū inuolucris instar Mosis velata facie. Hic vero, sublato sub Christo Mosis velamine, & reuelata facie gloriam domini quam contemplatur, nobis spectandum proponit. Vt perspecta il- 2.Cor.3.d lius splendoris pulchritudine & maiestate, ardentissimo in illum amore feramur: & à rebus terrenis fluxisq; abstracti, totis & corporis & animi viribus rapiamur. Quam esse amoris vim ex sacris literis intelligimus: & hoc ipsum quam plurimos ex græcis sapientibus existimasse, Origines annotauit, Inter quos Platonē in primis
4 significasse maxime fit verisimile. Is enim amorem, modo pulchri modo immortalitatis, partusq; & generationis in pulchro, dicit esse desideriū. Pulchrū porro intelligit primo loco, Deum ipsum, in quo Idea est pulchritudinis: secūdo vero loco, id quod pulchri illi' participatione pulchrum sit. Hoc ipsum vero primum pulchrum, omnis nimirum Ideā pulchritudinis, quam ille sub caliginosa Philosophiæ luce nec quicquam contemplari nitebatur, nos eiusdem qui vera lux est, splendore perfusi, verbum illud Dei esse, ex fide Io.1.a.
5 cognoscimus, quod in principio apud Deum, & Deum esse perquē omnia facta sunt, affirmat Ioannes: Paulus imaginem Dei inuisibilem. Ante omnem creaturam genitum splendorem diuine gloriæ, Colo.1.c. expressamque paternæ substantiæ figuram. Ha c quidem forma il- Heb.1.a lius pulchri est, & tanquam facies, quæ se suis amatoribus amplissimi prēmij loco cernendam præbet: adeoque mirabiles sui āmores

Cor.3.d. excitat,vt sui cupidos donec in eandem imaginem versi sint, nō finat conquiescere. Cum autem non solum ipsum primum pulchrū, sed etiam quæ illud participant amabilia sint,& omnium quę in inferiore mundo sunt maxime ad ipsius imaginem & similitudinem factus homo,alium etiam amorem,aut illius amoris partem alterā, quo mutuum diligamus,in nobis inesse voluit Deus. Quem sane amorem accommodata Platonis finitione ad nostra mysteria, Desiderium immortalitatis & generationis ac partus in pulchro recte dici crediderim. Nam cum in omni animantium genere marem & fœminam ad sui similis procreationem coniungi videamus in hoc, vt indiuiduum,quod per se perpetuo manere & perennare non potest per sui similis procreationem in pulchro(hoc est)in cōpari suo & suæ naturæ cōuenienti perduret,& immortalitatem cōsequatur. Hic quidem appetitus quamuis in filijs hominum, qui temere & more pecorum in libidinem soluti tanquam si furijs agantur,ruūt, omnino turpis amor sit,nec amoris,sed furiosa libidinis nomine censendus(eiusmodi enim homines corporalis pulchritudinis specie abutentes,perque veluti diuinæ pulchritudinis in materia impressa vestigia in pulchri illius cognitionem & amorem peruenire debuerunt,in materiæ lutum & sordes se effundentes omnem diuinæ pulchritudinis sensum amittunt,& in irrationalia pecora degenerantes falsę pulchritudinis illecti specie,totos se commaculant,sordibusq; libidinis impressam sibi Dei imaginem fœdissime inducūt & obliterant)At vero in filijs Dei, qui deprauatæ naturæ impetū contrario agentis se Dei spiritus impulsu frangunt & moderantur 4
verus amor est,& pulchri desiderium,nedum immortalitatis ac generationis partusq; in pulchro. Hi nāq; intra limites, quos Deus præscripsit homini cū legitima vxore continentes se,in vxorū pulchritudine primam illam colentes pulchritudinem & sanitatem, in hoc vnum se cum illis coniungunt,& vnum fiunt,vt coniunctionē illam ineffabilemq; diuinæ naturæ cum humana vnitionē pure exprimant ac venerentur,dum immortalitatem ac generationem partumq. in pulchro quærūt.Hi demū sciunt vxores suas sicut Christus suam dilexit Ecclesiam, sancte diligere,& ceu vascula infirmiora sancte atq; honorifice possidere ac tanquam vitalis gratiæ cohęredes suas in orandi studio sua virili temperantia confirmare.Et deniq; sicut Christus suæ Ecclesiæ cunctorum bonorū causa fuit, sic & ipsi quo ad ipsorū est,suis vxoribus omnis boni auctores sunt,&

2 pulchri illius assequendi causa. Quin & vicissim vxores ipsis viris per mutuã beniuolentiã cũ timore & casta cõuersatione cõiunctã. Iam vero qui Dei semine fœcundati virtutes, reliquaq; Dei dona parturiunt, hi animorũ dũtaxat in pximis suis cõtéplãtes pulchritudinẽ illos maxime captãt & conlectantur, quos verbo Dei diuinisq; virtutibus excipiẽdis, ac intra se fouẽdis aptissimos viderint, se que in eos, immo Deum, cuius semine pleni sunt, curãt transfundere: eosdemq; Deos ex hominibus facere annitũtur. Quẽadmodũ Gala.4.c.
2 Paulus Galatas, quos semel xpo, aut potius in quibus Christũ pepererat se iterũ parturire, donec in ipsis rursum formetur Christus, clamat: & idẽ alibi dicit, se patris officio functũ Corinthios per euãgeliũ Christo genuisse, quæ paterna maternaq; officia, quãto cum amore omnes præstiterint Apostoli in hoc ipsum diuino semine à Christo repleti, quãq; illorũ similes esse oporteat, qui ipsis successerint, Episcopos, appositissimis allegorijs hic libellus nos eleganter docet. Iã vero prolificũ hũc amorẽ & igneũ, ac cælestẽ vigorẽ oĩum, 1.cor.4.d.
3 quæ hominibus à Deo data sunt, summũ donũ, nõ Promethe⁹, sed ipse cõsultissim⁹ ẽ cælo in terras detulit Dei filius Dñs noster Ies⁹ xps: qui nihil se magis quã, vt in animis nostris ignis ille accẽdatur expetere, nõ sine magna amoris significatione testatur. Quo tandẽ igni excoctã Ecclesiã suam ipse omni sorde & macula repurgauit: pristinęq; senectutis posita macie, ac rugis omnibus v.t cęlestis caloris & viuifici succulẽta formaq; & ętate integrã sibi restituit, ac fœcundã. Huius porro amoris energia & cęlestis vis prolifica tãquam Luce.12.f.
4 in semine in sermone inest euangelico. Hoc siquidẽ verbũ illud veritatis est, quo vt initiũ aliquod & primitiæ creaturarũ Dei essem⁹, ab ipso nos vltro genitos gloriamur. Hoc illud vitale semẽ est, quod q; ipsum cõceperit animã solũ seruare potest: ac ne à morte, mortis ue aculeo peccato lædatur efficere. Huius igitur cælestis semini serendi gratia nouissimus Adã, in quo omnes thesauri sapiẽtiæ & sciẽtiæ sunt reconditi, in mundum cũ prodijsset, nec perinde atq; primus Adam pulchrum, in quod semẽ suum iaceret, inuenisset (siquidem homo pulchrum illud, quod ipse De⁹ sui quã simillimũ formauerat, innumeris peccatorũ sordib⁹ fœdarat, originalẽ iustitiã, Dei imaginẽ ac primi pulchri similitudinẽ, iã olim amiserat) indignũ ratus se solum remanere, suumque semen secum continere, nouas cæpit artes, noua secum de ædendo pulchro, in quo amorem suum, & generationis desideriũ expleret agitare cõsilia. Ea vero dum acrius Iaco. .c. colo.2.a.
5 Gen.2.d

C 2 reputat

reputat,& meditabundus suũ in crucis puluino reponit caput, vi 1
& acerrimæ meditationis impetu in profundum demersus somnũ,
qualem animo conceperat formandam sibi comparem suæq; naturę consortem & vitæ sociam ex intimo vsque corde suo per latus
quod miles confodisset,pulcherrimã & omnibus numeris absolutã
proprio sanguine & aqua inde manante lotam protulit Ecclesiam,
ex quo in numeros progressu temporis tolleret,qui non ex sangui
nibus,neq; ex voluntate viri,neq; ex volũtate carnis, sed ex Deo
Io.1.b. nascerentur Dei filios.Qui maximus fuit,& incomparabilis, quo 2
nos ille,quum ad huc inimici ipsius essemus,dilexit,amor.Nec tan
ti erga genus nostrum amoris vim quomodo ad viuũ magis expri-
merent,sancti illi maiores nostri inuenerunt,quam si ipsum cum a
more,quo sponsus aliquis,formosissimam sponsam suam deperit,
compararent,Is enim omnibus post habitis,etiã parentibus, quos
deut.5. charissimos filijs Deus esse voluit,vnicam spõsam Deo auctore in
Gene.2.d. amore anteponit:& si opus sit pro seruanda spõsa, capitis periculũ
vltro adit.Quod pro seruanda Ecclesia Christum eximio spõsę suæ 3
Eph.5.g. amore impulsum fecisse Paulus admiratur.Et nos Ecclesiã Marty
rũ eodẽ amore flagrantẽ in sponsi sui gratiam hoc ipsum olim facti
tasse in Ecclesiasticis annalibus dũ legimus,admiramur. Huius er-
go diuini amoris sensum omnibus seculis summa cum voluptate
percipiendum vt exhiberet Solomõ in eũ finẽ,quẽ supra memora-
Partitio. uimus,Dramaticũ hoc opusculũ in Epitalamij cõscripsit modum.
Quod vt cõmode partiamur,triplex mihi videtur partitionis habẽ
da ratio.Prima sumpta ab operis argumento & materia.Altera, ab 4
œconomia & stylo Dramatico,tertia à cõsensu veteris testamẽti cũ
nouo,quod vtrũq; hac breui epitome contineri iã diximus. Ab ar
gumento quinq; existũt partes.Transactio nuptiarũ Christi cũ Ec
clesia,Nẽpe Christi incarnatio.Infantia Ecclesiæ in imperfectis, &
incremẽta,Status eiusdẽ insummo,inclinatió in seniũ,renouatio &
ad summã perfectionẽ restitutio.Prima pars primos duos illos ver
Canti.1.a. sus cõtinet.Osculetur me osculo oris sui,quia meliora sunt hubera 5
tua vino fragrãtia vnguẽtis optimis,oleũ effusum nomẽ tuũ, pro-
pterea adolescẽtulæ dilexerũt te.Secũda,quæ inde sequũtur vsque
ad illũ tertij capitis locũ,quæ est ista quæ ascendit per desertũ, Ter
tia hæc,& quæ hinc sequuntur cõplectitur,vsq; ad illa quinti capi
tis verba,Ego dormio,& cor meũ vigilat.&c.Quarta hæc verba,&
quæ inter iacẽt vsq;ad illa sexti capitis verba cõprehẽdit,Pulcra es
amica mea

1 amica mea &c. In quintã & postremã partẽ referũt hæc,& reliqua huius libri oĩa. Ab œconomia & stylo dramatico poema hoc,vt reliqua hui⁹ generis poemata, in quinq; actus partiri possum⁹.In quorũ primo inducit spõsa,quæ post accepta Dei patris & vnigeniti filij eius legationẽ à Patriarchis & prophetis procuratorio nomine in hoc missis,vt ipsam vnigenæ Dei filio desponderẽt,quũ videret alios,atq; alios subinde mitti paranymphos,qui datam mutuam fidẽ confirmarent,& sponsum breui venturũ assererent, lõgioris mo- *Actus primus.*
2 ræ impatiens,cum his mãdatis eodem remittit legatos. Osculetur me osculo oris sui,Atq; his mãdatis mirifice delectatus & tractus spõsus,tãdem accedit:seq; spõsæ fruẽdũ præbet.Hunc illa orat, vt se puellis quoq; sodalibus suis facilẽ præbeat,ac familiarẽ votiq; cõpos facta suas,suarũq; sociarũ fortunas laudat:& quam ob tãtũ spõsi sui fauorẽ ab æmulis patitur calumniã,benigne admodum, & humaniter deprecatur.Interim solicita supra modum & anxia, quod præsẽtiat spõsum peregre proficisci cogitare,postulat,vt locũ, vbi
3 cũ maxime opus sit,inueniri possit,indicet.Annuit ille facile.quin & victus spõsæ precibus,ea die domi resistit.vbi conuiuio ab eadẽ laute excipitur,preciosisq; vnguentis perfunditur. At vero amatorio colloquio vltro,citroq; habito,accensa & graui cura saucia spõsa paulatim linquitur animo:& in spõsum se conjcit quã familiariter. Ille med ã cõplexus in sua infert penetralia:omnibusq;spiritualiũ antidotorum fulcit remedijs. Quibus illa recreata & refecta in spõsi addormiscit sinu.Hãc deinde in cubili repositã, suauissimũq;
4 carpentẽ somnũ ne excitent,neue ipsi obstrepãt,æmulas ipsius mulieres Hierosolymitanas spõsus obtestatur Qui finis est primi act⁹. Secundo cap.Improbitate tamẽ & importunitate Aemularũ excitata spõsa spõsum,quẽ abesse deprehẽdit,solicita quæritat:& procul aduẽtare vbi animaduertit, vehemẽter gaudet,ac quam magnis ille clamoribus atq; itineribus ad se cõtendat,admonet sodales suas.Refert deinde sermonẽ amatoriũ delicijs plenum, quo ipsã spõsus ad se in agrũ euocat,euocata libẽter spõsum sequitur : sed vulpeculas *Actus secundus.*
5 quas iã florẽtes vineas vastare videt:vt capiãt cohibeãtq;, spõsum, ipsiusque sodales precatur, ac tum quãuis ipsum rursum abire doleat.eius tamẽ absentiã fortiter ferre annititur. Suã interea pristinã recolẽs infelicẽ sortẽ,quẽ antea repudiata amisisset,diu multũq; quæsitũ spõsum tandẽ inuenisse gaudet:eũq; matri suæ,quæ & ipsa domi turpiter repudiata desidet,cõciliare constituit:in eoq; insti-

 tuto

tuto tádiu obstinato perdurat animo dũ spõsum suum ad vsq; ma- 1
tris conclaue iá reconciliatum reuocet,& introducat. vbi ille adeo
facilis & superiorũ iniuriarum oblitus cõquies it, & suauẽ somnũ
capere non recuset. verita interim sponsa æmularum suarũ malig-
num animum & importunitatẽ,eas ne dormienti spõso obstrepant
Actus tertius. adiurat. Atq; ibi absoluitur tertio capite secundus actus. Cæterum
peruicacia & difficilibus vetulæ moribus,atq; æmularum impor-
tunitate excitatus & exclusus sponsus, ex peregrinis nationibus
ascitá puellam in morosæ illius anus inducit & sufficit locum,cu' 2
eximiá pulchritudinẽ,& quam præter omnium spẽ in ea deprehẽ-
dit dignitatẽ sponsa demiratur:& spõsus copiose magnificeq; am-
plificat. His laudibus exultans & sibi gaudens noua nupta,quo cer-
tior fiat,spõsum ita de se sentire,ac prædicat, ipsum benigne orat,
Actus quartus vt ad se veniat,& quos tátopere in se laudauit fructus capiat. Ibiq;
tertius actus & quartum caput finem capiunt. Annuens sponsus
quo spõsa vocat,lubens venit:& apud eam sodales suos dubia exci
pit cæna,omnesq; amplissimis afficit honoribus. Surgẽs deinde spõ 5
sa peregre profecto sponso petit Balneas. lota vngẽtisq; delibu' it
cubitum,quam tamen spõsus iusserat vigilare:seq; dum rediret ex
pectare. Sed ecce,dum molliter cubat,in tempesta nocte audit spõ
sum pulsantem ostium:sibiq; vt aperiat,blande admodum, depre-
cantem. At ipsa Luxu diffluens & delitijs nectit moras , ęgreq; icta
surgit. Interim tanto luxu & socordia offensus ille præt [illegible]ir. Tum il
la amissam occasionem vehementer dolens domum noctu egredi-
tur,spõsum per vrbẽ nequicquam quæritat & inclamat , In vigiles 4
& custodes vrbis incurrit, Misere cæditur,& multis acceptis vulne
ribus amisso pallio vix nuda euadit,æmularum suarum opẽ implo
rat & fidem. Quibus vicem ipsius dolentibus,& sponsi signa rogan
tibus,admirandá hominis pulchritudinẽ describit graphice. Illæ ra
rá pulchritudinem admirantes,suam operam in perquirendo spon
so pollicentur:quẽ ipsa per varios casus & maxima vitæ discrimina
quæsitum in amœnissimis tandẽ hortis inuenit æmulis comitata: &
ab eodem comiter excipitur,amplissimisq; honoribus ac laudibus 5
ornatur. & tanquam pulcherrima atq; vnice dilecta omnibus om-
nium temporum fœminis ante fertur. Cæterũ ipsa laudibus sponsi
dũ studet respondere,& æmularũ saluti prospicere graues sibi nec
opinanti ab illis parari iniurias animaduertit. Quamobrem ab ea-
rũ cætu subito se proripere cogitur:sed ab ijsdem nõ ita mult o post
honorifice

1 honorifice reuocatur. Ipsa vero maiore cum fœnore referre cupiens gratiā omnes quas potest spōso facit debitas, quo ipsum resipiscentibus æmulis suis pacatum reddat, & beneuolum. Id vero quia nec blandiendo, nec orando exorare potest, in animi deliquum delabitur. Sed ne amore æmularum & matris suæ victa cōfectaq; omnino concidat, amplexus spōsi & opē cogitur implorare. Hic accurrens spōsus labantem amplectitur: & amore cōfectam vt cōsoletur iam tunc se ipsius matrem, atq; adeo oēs fœminas Hierosolymitanas in
2 suam gratiā & fidē recipere affirmat: atq; ita cōfirmatam sponsam quieti tradit. Deniq. cæteram turbam porro monet, & obtestatur, ne, si in fide ipsius beneuolētiaq; post hac velint persistere, spōsam excitent: neue cogant euigilare, ibiq; sub finem septimi capitis absoluitur quartus actus. Recurrente post modum per noctem cura, sponsa euigilat: deq; cōfirmando amore iam inter spōsam & matrē suam redintegrato, solicita, sponsi reposcit promissa: eumq; in agrū euocat, & ad deserta vsq; perducit loca. Vnde re fœliciter gesta, re-
3 deuntem illam, & spōso de more amantium nitentem familiariter ac de mutui amoris mysterijs cum eodem confabulantē, puellæ admirantur. Tum sponsus occasionem captans, vt extremam gratiam sponsæ possit iure reponere: eamq; in publica cōcione amplissimis præmijs & honoribus exornare, quæcunq; cupiat, spectātibus amicis omnibus & audientibus iubet optare. Cui illa hoc vnum se maxime expetere, & ab eo optare coram omnibus profitetur, vt se in loca amœnissima, & feris inaccessa quam primū, & quam celerri-
4 me abducat. vbi perpetuam & indiuiduam beatæ vitæ societatem vna cū ipso possit agere. Qui extremus est quintus actus & totius huius sacri dramatis finis. Tertia partitionis ratio à cōsensu veteris testamenti, Nempe huius libelli cum nouo sumi potest, vt eadem sit partitio huius operis & Apocalipsis Ioannis Apostoli, cui per quinq; septenarios septē Ecclesiæ euangelicæ status reuelant. Nam & hos Solomon in hac prophetia sub obscuris figuris velut septem sigillis obsignatos filijs Israel, dum reuelatam Mosis faciem intueri
5 nequeunt, magis venerandos, quam legendos proponit. donec cōuersi illi ad Christum (vt Paulus docet) sublato velamine, & per eundem, qui solus potuit aperire librum resignatis sigillis, gloriam domini reuelata facie vna cum Ioanne possint contēplari. Primum igitur Ecclesiæ statum, quē videt Ioannes equo albo designatum, & sessore coronam gestante in capite, & arcum in manu Solomō initio

Actus secundus.

2.Co.3.b.

Apo.6.a.

Cant.1.a.

tio huius prophetiæ adumbrat. Ibi enim describitur Christus in- 1
carnatus purissima humanitate ceu diademate à matre virgine co-
ronatus: Item & Ecclesia Euangelica equitaui siue equæ albæ assi-
Apoc.6.a milata. Qui status prædicationis Euangelicæ sub Christo cæpit &
Apostolis, quum adhuc Christus ageret in humanis: Secundũ mar
tyrum statum sub Christo agno propter verbum veritatis occiso
inchoatum, & in imagine equi rufi Ioanni reuelatum resignato se-
Cant.1.c. cundo sigillo, velatum proponit Solomõ quũ sic loquentẽ inducit 2
sponsam, fasciculus Myrrhæ dilectus meus mihi. &c. eo enim loco
describitur Christus crucifixus: etiam si admodum obscure. Ter-
Cant.2.d. tium statum delineat Solomon sub imagine vulpecularum, Paulũ
& Pauli socios de Hæresi pharisæorum assumptos, designantium,
quum spõsa spõsum & eius socios orat, vt vulpeculas florentes vi-
neas deuastantes sibi capiant. Qui status hæreticorum iam tũ cępit
Apo 3.b. in Ecclesia sub Nicolao diacono hæresis Nicolaitarũ auctore. Is ve
ro status sub figura equi nigri aperto tertio sigillo Ioãni reuelatur.
Resignato deinde quarto sigillo reuelatur Ioanni sub typo equi 3
Cant.3.c. pallidi status hypocritarum. Hunc ipsum velatum proponit Solo-
mon quum inducit Ecclesiam ex Iudęis collectam nouam nuptam
ex gentibus ascitam, his verbis confirmantem, En lectulum Solo-
monis Sexaginta fortes ambiũt &c. Quæ dicta sunt propter hypo
Gala.2.a. chritas, & propter illos potissimum, quos Paulus ad Galatas scri-
bens falsos fratres subintrasse ait, & explorarent, & eriperẽt nobis
Apoc.5.c. libertatẽ Euangelicam. Præterea sicut Ioannes resignato quinto si
gillo audit animas interfectorum propter verbum Dei vindictam
poscentes de impijs, quarum singulis datæ sunt singulæ stolæ albę, 4
Apo.19.b quæ (vt alibi idem Ioannes interpretatur) Iustificationes sanctorũ
sunt, dictumq; est eis, vt quiescant donec impleatur numerus fra-
trum suorum, eadẽ de causa interficiendorum, sic & Solomon indu
Cant.5.a. cit sponsam post acceptam ingentem cladem ab impijs quasi ab ar
dentibus Austris in sponsi hortos ruentibus ipsum orantem, vt in
suos hortos veniat, & suos inde fructus decerpens comedat: Itẽ &
spõsum ipsam spõsam cui facile annuit, inuitantẽ vna cũ sodalibus 5
ad fructus hortorum suorum, qui & ipsi sunt iustificationes & egre
gia facta sanctorum. Quod status quinti initium est, Quum Eccle-
siæ per Constantinum Cæsarẽ pax reddita fuit, & quies à superiori
bus persecutionibus. Erit insuper funestus admodũ Ecclesiæ status
sextus sub præcursoribꝰ Antichristi, & sub ipso demũ Antixpo in
numeris occurrẽtibus martyribus. Hic vero statꝰ, qui Ioãni reuelat

1 aperto sexto sigillo sub horrendis figuris & verbis apertissimis, à Apo.6.d.
Solomone quoque delineatur typis nimirum obscuris & verbis sa
tis manifestis inde vsque hoc loco. Dilectus meus misit manũ suam Cant 5.b.
perforamen, ad illum locum. Descendi in hortum meum. &c. Septi &.6.d.
mus denique status qui breuissimus omnium & tranquillissimus
Ioanni ostenditur aperto septimo sigillo, sub ænigmate silentij ho- Apoc.8.a.
ræ dimidiatæ, à Solomone obscure, vt cætera, proponitur ab eo lo-
2 co, Reuertere, Reuertere sunamitis &c. vsq. ad illum. Quæ habitas
in hortis. &c. quo loco postremus Christi aduentus in iudicium, no
bis designatur. Et hæc sit breuis quædã ac rudis septẽ Ecclesiæ sta
tuũ adũbratio. Quos quidẽ status, vt recte distinguas tẽpora potis
simum tibi sunt obseruanda, quibus singuli maxime eminẽt ac vi-
gent. Vt prædicatio Euãgelij sub Apostolis post missum ad eos spi
ritũ sanctum: & ad extremũ, post sublatũ Antechristũ. Martyrum
persecutio & strages, sub Nerone, Domitiano, & alijs cæsaribus hę
3 reses sub Cõstantino, & filijs eius, & postremo sub Antichristo. Hy
pochrisis sub Benedicto, qui eo vicio collapsam vitam monasticam
venit instauraturus. Pax & quies sub Carolo Magno, & maxime
sub finẽ mundi. Alioqui, & extremi medios, & medij extremos sta
tus participant: & omnes denique omniũ participes sunt, excepto
septimo in quo nulli erunt Martyres, quia nullus erit qui sanctos
persequatur. In omni vero statu reliquo erũt qui Euangeliũ prædi
cent, erunt Martyres, Hæretici, Hypocritæ, & aliqua laborum inter
4 missio Deprehẽdas insuper & in hoc Dramate, vt in comedijs, Pro
tasim hoc, est primũ actum & initiũ Dramatis, quod ipsum prima
partitione superius indicauimus. Hinc vsq. in locum illum octaui
capitis. Quæ est ista, quæ ascẽdit de deserto: Epitasin idest, proces-
sum incrementũq; turbarũ. Reliquũ catastrophe est, nẽpe cõuersio
rerũ ad iucundos exitus patefacta cunctis cognitione gestorũ. Li- Ordo.
ber hic tertiæ classis est librorum sacrorũ qui in Hebræorũ canonẽ
(vt auctor est Hieronymus) referuntur: nẽpe Agiographorũ, & in
5 ea classe quinto loco: in cõtinenti vero Hebræi Canonis serie, & in
ter Solomonis libros tertio & postremo loco reponitur. Nã q; vt do
cet Hieronymus, & ante hunc Origines, Solomõ in Prouerbijs mo
res primũ format puellæ futuræ Christi sponsæ, quã deinde sancte
institutã, ad naturæ arcana, tũ in inferiore mũdo, tũ in superiore cõ
tẽplandã cognoscendaq; inducit in Ecclesiaste. Eandẽ vero vbi quã
tum satis est in sanctorum morum disciplina, rerumq; cognitione
profecerit

profecerit,tũ iã adultam viroq; omniũ ſanctiſsimo iuxta ac ſapien 1
tiſsimo idoneam,nẽpe Chriſto,nuptũ tradit hoc libello,vt arctiſsi-
ma tanti ſpõſi vtẽs neceſsitudine,abditiſsima diuinitatis diſcat my
ſteria:ſuperataq; ac contẽpta oĩ huius ſęculi vanitate & turbulẽtia
ſui ſpõſi contẽplatione & amore ſumma cũ quiete & animi trãquil
litate fruatur.Quot etiam ethnici philoſophiæ ſuæ partes fecerũt.
Atq;ideo vt inquit Origines,inter alios Solomonis libros liber hic
nouiſsimum tenet locum,vt tunc ad eum fæliciter pertractandũ ve
niatur,quum & moribus defecatis,& rerũ corruptibilium atq; in- 2
corruptibiliũ ſcientiam diſtinctionemq; lector didicerit. Per quę in
nullo poſsit ex ijs figuris,quibus ſponſæ ad ſpõſum cæleſtẽ , id eſt
animæ perfectæ amor ad verbũ Dei,deſcribitur ac formatur,offen-
dere : Quod ſi quis roget ordinis huius rationẽ,nimirum,cũ hoc cã
ticum certiſsima ſit prophetia, quare nõ in ſecunda claſſe ſacrorũ
librorum veteris teſtamẽti, nẽpe,propheticorum reponatur? (Par
tiuntur enim hebræi vetus teſtamentum,in legem Moſis, Prophe
tas,& Agiographa)Reſpõdent doctores Hebræi eos dũtaxat,Pro- 3
phetas in ſacris appellari ſolitos,& eorũ libros ꝓpheticos , qui per
inſomnia,aut inter vigilandũ à ſenſibus exterioribus abſtracti, vo
cẽ hominis,aut cuiuſuis alterius,ſub aliqua ſimilitudine loquẽtis,
& futura prædicẽtis, ſibi videntur exaudire.Illos vero ſanctos ap-
pellari & eorum ſcripta Agiographa,hoc eſt,ſanctorũ ſcripta , qui
nullis grauioribus peccatis obnoxij,purgatis animis templi effecti
ſpiritus Dei,diuinarum rerũ ſtudijs & pietati cum omnino ſtudeãt
ab exterioribus ſenſibus minime abducti,vocẽ nudã audiunt ad 4
diuinũ amorem ſe excitantem atq; incendentẽ:qui etiã animaduer
tunt,verba ſapientiæ & intelligentiæ ſibi inſtillari. Quia igitur ſic
à ſpiritu Dei Solomõ,& huius pater Dauid docti fuere,Ideo horũ
ſcripta nõ Prophetias ſed Agiographa antiquis dicta fuiſſe illi exi
ſtimant.Sed Chriſtus Dei ſapientia,lucæ vltimo,aliam docet vetu
ſtiſsimis Hebræis veteris teſtamẽti receptam fuiſſe partitionẽ. Nẽ
pe in lege Moſis,prophetas,& pſalmos.Sic enim poſt reſurrectio-
nem ſuã diſcipulos ſuos ille admonet.Hæc inquit,locutus ſum vo- 5
Luc.24.f. bis quũ adhuc vobiſcũ eſſem.Quoniã neceſſum eſt impleri, quæ
ſcripta ſũt in lege Moſis,& ꝓphetis,& pſalmis de me.Iuxta quam
Lector & Auditor. ſane partitionẽ ſcripta Solomonis,quę multa de Chriſto ſcripſiſſe,
certũ eſt inter ſcripta ꝓphetarũ olim relata fuiſſe conſtat.Ex hoc er
go ordine & ordinis ratione,quam tũ ex Origine, tũ ex Hebræis,

& Chriſto

3 & Christi, addidimus, expositum est videre, qualem huius libri lectorem esse oporteat, qualē etiam auditorem. Nimirū minime carnalem, crassum, aut animalem. Ne delyramenta quædam sotadæa, & lasciuos veneris, aut cupidinis hymnos legere, audireue sibi videatur: sed spiritualem omnino, & qui non spiritum huius mundi, sed qui ex Deo sit, acceperit: cuius ductu spiritualia huius libri mysteria, spiritualibus Euangelii mysterijs cū Paulo possit cōparare. 1. Cor. 2.
2 Aiunt, inquit Origines, obseruari apud Hebræos, quod nisi quis ad ætatē perfectam maturamq; peruenerit, libellū hūc ne quidem in manibus tenere, permittitur. Sed & illud accepimus ab eis custodiri, quando quidem moris est apud eos omnes scripturas à doctoribus & senioribus tradi pueris, simul & eas quas deuteroses appellāt. Ad vltimū quatuor ista seruari, id est prīcipiū Genesis, in quo mūdi creatio describitur, & Ezechielis prophetę principia, in quibus cherubim referūtur & finē, in quo tēpli ædificatio cōtinetur, & hunc Cātici canticorū librū. Hæc ille. Quas porro verbo græcorū δευτερώ
3 σεις, Nos rerum difficilium, quæ nudæ primum simpliciterq. traditæ essent, & propositæ auditori, expositiones, quæ secundo loco aliquanto post eidē à doctoribus traderētur, quasi secundas, vel secundarias traditiones, ex Eusebio lib. 11. de præparatione Euangelica cap. 3. & lib. 12. cap. 2. esse colligimus. Eusebij verba sunt hæc. Erant inquit, legum sacrarum ac ænigmatum apud Hebræos expositores quos secundarios solebant nuncupare. Rursus, Iudæi inquit, re ipsa scripturę historiam simpliciter quasi fabulas paruulis tradere solē:
4 Cumq; non magis ætate, quam habitu scripturarum creuerint, altiora ac latentiora dogmata per secundarios docent. Multas librū hunc tum legendo, tum audiēdo, capere possumus vtilitates: sed ex omnibus duas præcipuas annotasse satis fuerit, vt illis percipiendis perinde atq; verba prophetiæ libri Apocalypseos legendo, & audiē do, & quæ in ea scripta sunt, seruando, sponsore Ioanne Apostolo, beati euadamus. Idem enim argumentum vtrobiq; tractari superius ostendimus. Altera vtilitas est, vt varios Ecclesiæ obseruando sta- Vtilitas. Apo. 1. 3.
5 tus, ad meliores semper, nēpe ad primū & postremū, nos nostraq; tēpora, quantum in nobis situ sit, cōponamus ac ea interim perferenda, quæ præuiderimus instare mala, fide, spe, charitate, & maiorum nostrorum exemplis, ac quæcunque illi præclare dixerint, aut fecerint meditatione nos tēpestiue præmunierēs. Vt qui in sexto iā fere versamur statu, omnium calamitosissimo, ad verbera, cædes, & extremam inopiam (quę omnia ab hęreticis, Pseudo Christis, & ab

Canti 5. ipso demũ Antechristo Ecclesia quinto huius libri c... prædicitur perpessura) ad imitationẽ Apostolorũ, reliquorumq; sanctorũ maiorũ nostrorũ vnusquisq; nostrũ sese Iã cõparet, & qui christiano gregi præfecti sunt, obseruãtes quæ ipsis impressa vestigia sanctus ille reliquit grex, quẽ Apostoli & superiores illi pietate ... doctrina insignes pastores egerũt, paueruntq; per eandẽ ipsi suũ agẽtes gregẽ vna cũ Christi peculio ad illorũ pastorũ mapalia salui peruemant, iuxtaq; etiam suos lasciuiẽtes hædos pascãt, vt facere solicitã spõsam suã spõsus præmonet initio dramatis. Altera est, vt suum quisq; officiũ agnoscat: & quẽ in corpore Christi vsum præstare debeat. Agnoscet autẽ si quæ de laudibus partiũ corporis spõsæ suæ
Canti .1.c Ecclesiæ Christus spõsus toto .4. cap. & filiæ Ierusalẽ 7. dixerũt, itẽ & quæ spõsa ipsa de partibus corporis sponsi sui Christi reffert 5.
Cã .4.7.5. cap. diligẽter expẽdat. His enim præcipue locis anatome quædam corporis Christi mystici eloquẽtissime describitur, & admiranda
Ephe.4. Idea viri perfecti, quo per vnitatẽ fidei & agnitionis filij Dei, vt aliquãdo proficiamus, & Christo perfecte cõiungamur, docet Paulus Christũ ipsum quum in cælũ ascẽderet, quosdã dedisse Ecclesię suę Apostolos, quosdã autẽ prophetas, alios Euãgelistas, alios autẽ pastores & doctores in cõsummationẽ sanctorũ, in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi. Hac vero cognita Anatome & partiũ vsu, nemo iã magnificẽtius de se sẽtiat, quam oportet: sed vt idẽ
Ro.12.a b Paulus hortatur, modeste, & vt queq; de se sentire æquum est pro
Ephe.4.a ratione fidei, quã à Deo sortitus sit, illud dumtaxat donum quod acceperit exercere contentus in eo corpore, & vnitatẽ spiritus per pacis vinculum seruare solicitus: & qui nihil se habere deprehẽderit quod vtilitatẽ corporis Christi cõferre posit, hoc maxime doleat donec donum aliquod & ipse sortiatur: & vtile Christi mẽbrũ fiat. His igitur prolegomenis per cõfragosa & obrupta loca velut viam præmunisse lectori satis sit: qua ad Solomonis nostri Regium Amphitheatrũ, sacrosque hymenæos & Epithalamium, facilior aditus haberi posit. Is inquã, qui succinctis lumbis, & calciatis pedibus
Ephe 6.e. ad hoc Euãgeliũ pacis comparati accesserint. Reliquis tanquã prophanis hæc sacra interdicta sunto. Hoc porro omnibus cupimus esse testatissimum. Eum nobis esse animum in hisce commentarijs, vt omnia ex sententia catholicæ fidei, Romanæ Ecclesiæ nobis dicta velimus. Cuius cẽsuræ nos, nostraq; omnia omnino subijcimus.

ISAGOGICI LIBRI FINIS.

COSMAE DAMIANI HORTOLANI ABBATIS MONASTERII B. MARIAE VILLAE BERTRANDI INSTITVTI CANONICORVM

Augustinianorum. Paraphrasis in canticum Canticorum Salomonis.

BARCINONE.

Ex typographia Iacobi Cendrat Anno Domini.

1579.

Argumentum in Canticum Canticorum Salomonis.

ECCLESIAM ab orbe condito pactam, sub finem sæculorum ducit unigena summi Patris Gnatus. Ea facta grauida dum se deserere, peregreque proficisci, sponso certum esse intelligit, amoris impatiens linquitur animo. Verum blandicijs delinitam, is ubi confirmauit, adornatum iter aggreditur. Nec ita multo post rediens, ut ei gratificetur, ipsius matrem in fidem suam recipit & amiciciam. Vetulæ tamen improbitate exclusus, puellam ætate integra & forma egregia ex gentibus lõge ascitam in morosæ anus locum sufficit: unamque ex reliquijs Israelis & gentium primitijs comparat Eclesiam, amplißimis premijs auctam, & honoribus. At & hæc tante benignitati parum respondens, offendit spõsum. Offensus ille multis desidiosam tamdiu exercet malis, dum pristinæ pietatis operosa seriô resipiscit: Ac tunc demum redintegrato amore, eandem ardentius deperit, & maioribus quã antea afficit honoribus maioribusq. exornat encomijs. Recuperata priore dignitate, graues sponsa à matre fortiter fert iniurias, modo illam quamuis insanam, & eidem iratum sponsum in gratiam reuocet. Hac tandem sarta amicitia ex Iudæis & gentibus constituta una Ecclesia Christi sponsa absolutißima in cœlestem Thalamum introducitur, in hoc ipsum à Deo patre electa ante iacta mundi fundamenta.

1 # Paraphrasis Cosmæ Da miani hortolani Doctoris Theologi in canticum cantico- rum Salomonis.

2 ACTVS PRIMVS, *Caput primum.*

Osculetur me osculo oris sui.

Vousq. tãdem irascere supplicibus tuis optime generis nostri condi- tor & pater Deus? quamdiu iratus *Ecclesia sponsa.*
humano generi promissa tua reposci, & ne quicquã efflagitari, pa-
tiere? Quem ad finẽ profusa primũ in hominem se contrahet, & in
thesauris suis continebit benignitas tua? Nihil ne te occupatũ à sa-
3 tana orbis imperium? Nihil in seruitutẽ tui redacti filij? Nihil pec- Rom 7.g
candi, & vel in eos, qui semetipsis non peccauerunt, moriendi indu
cta necessitas? nihil ad vitam data lex, mihi cædens in interitum?
Nihil data fides, piorum vota, precesque mouebunt? Iusta est
(fatemur) indignatio tua, Iusta sunt quæ in nos exerces, Iu dicia.
incredibilis namque primum tua fuit in hominem benignitas, am
plissmi decreti honores, & quæ in eundem contulisti, ingẽtia bene
ficia. Contra vero, pro tanta tua benignitate incredibilis nostra er-
4 ga te exstat impietas, pro amplissimis honoribus, atroces iniuriæ,
proque ingentibus beneficijs, quam nemo homo prẹstare possit,
noxa grauissima. At qui pro magnis peccatis nostris parum sup-
plicij tibi satis esse potuit patri: cuius misericordia aduersus iudi- Iaco. 2. c.
cium gloriatur, immensamque amplitudinem, atque animi ma-
gnitudinem nobis magis refert, ac repræsentat. Et tu pater cle- Gene. 3.
mentissime, miserandam serpentina fraude astuque circun-
uenti hominis sortem miseratus, in eam statim à lapsu nostro,
5 nos spem erexisti, exoriturum aliquando ex muliere veteris frau
dis vltorem acerrimum, qui & serpentis antiqui astus in aucto-
ris caput impingeret, & persoluto pro nobis precio, Iustitiæ
tuæ cumulatissimæ satisfaceret, nos tibi reconciliaret, & post
liminio reductos in pristinam filiorum reponeret dignitatem. Tu
fidem tuam Abrahamo patri nostro, viro tibi ob insignẽ fidem, ac Gene. 12.

1 nus. Item, & alter prophetarum eloquentissimus Esaias hanc eius Esa 62.
dem nomine mihi explicuit legationem, videbunt gentes inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit: & eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui: Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra. hæc & pleraq; huiusmodi alia sunt magnifica, quæ ad
2 me, tum ex te pater optime maxime, tum ex filio tuo, perlata fuisse mandata, recolo, Hæc ego assidue mecum verso, hæc improbis clamoribus iam diu inculco, hæc promissa reposco. Nec (quemadmodum hortatur Esaias) vnquam tacebo, non ante clamare cessabo, quam promissa præstiteris, meque cælestium nuptiarum compotem factam, toto orbe reddideris celeberrimam. Hæc namque spes tametsi me miseram in tantis malis reficit, & recreat, tot tamen protracta sæculis impotenter amantem supra
3 modum conficit, & discruciat. Adderem, Et exanimat, nisi quod cogitanti mihi, & decursa hactenus tempora, ex tuis oraculis ad calculum reuocanti; breui per beatã fore videor, dum meum sponsum iam aduentare præsentio, & magnis ad me itineribus contendere, persuadeor. Iam enim video regnum Iudæorum per vim & scelus ab exteris obtineri: & Iudaicarum rerum summam penes idumeum Regem esse; Iudaico sanguine & cæde complentem omnia, adeo, vt breui futurum verear, ne omnis Iudæ posteritas,
4 in morem inmanis belluę sęuiente tyranno, absumatur. Tunc vero instare aduentum filij tui, quem te vniuerso orbi instauratorem ac seruatorem daturum, sæpe sis pollicitus, morti proximum Patriarcham nostrum, Iacobum memini prædixisse. Iam longe progressas video Danielis hebdomadas. Quo tẽpore nasciturũ fore Christum sanctorum sanctissimum, & spiritu Sancto vnctum in augurandum regem, apud prophetã illũ recolo me legisse. Sic præterea in Iudęa distrahi sacerdotium sacra omnia prophanari, & vbiq; ter- Gene. 49 Dani. 9.
5 rarũ desperatas res humanas obseruo, vt aut omnia breui peritura, aut qui omnia restituat, necessum sit expectare. & quidẽ certe rerũ omnium instauratorem, ac seruatorem sponsum meum, si vnquam antea, nunc certum est expectare. Quod sciam, nostrum Symeonem senem singulari iustitia veneradum ex spiritus sancti respõso Luc. 2

redditum certiorem,se non prius è uita migraturum,quam ipsum 1
in lucem æditum hominem nostri similem fuerit cōtemplatus. Te
igitur aduentantem expecto o exoptatissime sponse mi, te breui
affuturum præstolor,cuius amplectendi,& osculandi, a pronubis
& paranymphis nostris,quo maior nobis spes fit, eo magis nostrū
glíscit, & inardescit desiderium:nosterq;medēdo ęgrescit animus.
Desine oro iam,per l. gatos me alloqui, per internuncios corfirmare:ipse
veni,ipse coram loquere, Accipe meam, tuamquè vicissim
da fidem, tu me amplectere; tu me exosculare, tu qui solus po- 2
tes, pręsentissimam facere medicinam, tu inquam, impotenter
amantis misertus; nostro dolori precor vt medeare. ¶ O me ter

Quia meliora sunt hubera tua vino.

beatam populares, & supra quam sperare potui fortunatam. O ingentē tuam in me
sponse mi, binignitatem. Ecce ego illa, quæ quondam humilis,&
sordidata, in luctu, & squalore iacens, mærebam, iam nunc gra-
tuito dono tuo, ex imis sordibus, in regiam euecta dignitatem, 3
nitida, compta diademate, omniquè ornatu ac cultu regio, ornata,
tua summi regis soror, & sponsa incedo, vniuersi orbis miraculum,
gratissimumquè Diuorum omnium spectaculum. Tu ille
vnigenitus Dei optimi maximi filius, Deus & ipse optimus ma-
ximus, quod vnicum in sinu suo cælestis pater fouet delicium,
meæ naturæ factus particeps, me humilem, & abiectam ancillam
tuam, tuæ naturæ participem facere, tuis nuptijs nobilitare, in
sinu tuo fouere, omnibus delicijs oblectare in summis tui delicijs 4
habes, & oblectamentis. Deus in terris, homo in cælis, Angeli
cum hominibus in terris, homines cum Angelis in cælis iungunt
choros. Per te facta est vna omnium permixtio, Per te facta est
iniuriarum obliuio, sublatæ inimicitiæ, dissolutum repente prælium,
Deus placatus hominibus, deletum peccatum, mors interēpta,
factus aditus in cælum nobis hactenus inaccessum. Scaturiūt
inde omnium gratiarum fontes vberrimi, lactea ex ore tuo manat
eloquentia, diuina inde spirat, quæ me in cælestes delicias euehit & 5
rapit aura. Corpus quidem humi repit, mens tamen mea tecum
iam in cælo versatur suauissime sponsę mi, in cælo tuis amoribus
fruitur,& eius generis bonis, quę nec humanus oculus videre, nec
Esa 64. auris audire, nec noster per se cogitatione complecti valet animus.
1.Cor.2. Distulisti tu quidem in multa sæcula aduentum ad nos tuum: sed

diuturnam

1 diuturnam moram immensa tuorum beneficiorum magnitudine,
abunde pensasti. Discruciauit me hactenus (fateor) longum tui de
siderium, sed optandus fuit ille dolor, & cruciatus, qui nunc longe
maiore ingentium voluptatum lucro, pensatur. Nunc demum
quàm verissimum illud esse prouerbium agnosco, spem quę differ
tur, animum cruciare, At vero desiderium veniens lignum vitæ Prouer.13.
esse. Deus bone, amor amori quid pręstat? humanę voluptati di-
uina quid interest. Te sine modo amare, is deniq; tui amoris mo-
2 dus est, & te amantium virtus eximia. Humanarum rerum amor
si modum teneat, friget: si excedat, extremum vitium, & summa
dementia est. Tui voluptatibus absorpta mens maxime sibi con-
stat, maxime sobria est, diuina euadit: humanis velut vino ine-
briata delicijs, omnino diffluit, furit, brutescit. Harum appeten-
tia placet, experientia displicet. Illarum appetentia placet, expe-
rientia magis placet. Humanæ voluptates exquisito sensu prædi-
tis putent, suo tandem fætore offendunt, & dolorem suum assi-
3 duum habent comitem. Diuinas citra dolorem vllum aliæ, atque
aliæ subinde excipiunt, quæ suauissime olent, mirificeque oble-
ctant diuinæ voluptates, optimorum quorumcunque vnguen-
torum vincentes fragantiam. ¶ His cælestibus vnguentis tu à spi-

Fragrantia vnguentis optimis.

Oleũ effusum nomẽ tuum.

ritu sancto perfusus, totus Isai.11 61.
Christe fragras, suauissime Psal.44.
oles, atq; admirandis dictis,
ac factis tuis, tantum iam ti-
4 bi nomen comparasti, sic tua inclyta fama, quæ olim intra cælum
se continebat, per Euangelij tui prædicationem totam subito per- Lucæ.4.
uasit Iudęam & Syriam, sic salutiferum tuum bone Iesu, nomen
magna omniũ admiratione innotuit, vt nihil aliud, quàm vnguen-
tum preciosissimum videatur, quod è cœlesti myrotechio in terras
effusum, suo odore longe, lateque diffuso, circunstantes mirifice
delectat, & ad sui rapit admirationem, ac desiderium. ¶ Me vero

Ideo Adolescentulæ dile-
5 **xerunt te.**

ante omnes: tum & quæ me
cũ sũt, puellas sodales meas.
Nempe animas simplices, te
ctas, & doli expertes. Quæ propter istam cælestẽ doctrinam, egre-
giaq; facta, & dicta tua, diuinitatem in te olfaciunt, eximia tui no
minus captæ fragrantia, te gratiosum, & festiuum sponsum vna
mecum amant meum, tuam affectant iustitiam, & festiuam con-

ſuetudinem adeo cumulate, quę olim patribus noſtris promiſeras, 1
Exod.6. pręſtitiſti: & quod filijs Iſrael tuum nomen יהוה Adonai multis
æditis in Aegypto miraculis manifeſtaſti, hoc ipſum in tuo Ieſu nomine longe maioribus rebus in noſtram gratiam geſtis, manifeſtius nobis oſtendiſti: manifeſtius adhuc (vt ſpero) oſtenſurus. Vt enim ſub Pharaone non antea omnipotentiæ tuæ manum contraxiſti, quàm filijs Iſrael promiſſam terram lacte & melle manātem expulſis inde bellicoſis, & ferocibus indignis populis, poſsidendā tradidiſti, ſic nunc à tuo incępto non deſiſtes, donec nos germanos 2
per fidē Iſraelis filios, in tuā regiā & Rēgnū cęleſte, in ſedes (inquā) beatorum cæleſtibus delicijs affluentes induxeris, vnde iam olim Satanam, reliquoſque inſolētes, & præferoces ſpiritus, deturbaſti. Quo nimirum (vt animaduerto) iam properas, meq;, & haſce ſodales meas euocas, mundi huius deſertum penetraturas. Imus igitur & nos tecum, iā nos itineri accingimus, cruces noſtras poſt te tolli mus. Ij præ ſponſe mi, ſequimur. ¶ Papę, tu quam celerrime curris:
Trahe me poſt te curremus. Nos vero imbecilles, & ſupra 3
modum tardæ ſumus. Pręſertim hæ meæ ſocię tenellæ adhuc, delicatæ, & Euangelicæ paleſtræ nondum aſſuefactę. Quid? non te Ioannes pręcurſor tuus velociſsimus, non virgo Maria mater tua noſtra camilla Euangelica, aſſequatur: quanto minus nos, quæ dum te altiſsima Euangelicarum inſtitutionum Iuga raptim tranſmittentem obſeruamus, paſſu nobis videmur ingredi teſtudineo: noſtræque tarditatis conſciæ, niſi tu me manu conſertam poſt te trahas, & ego abſtracta, meas mecum ſubinde traham ſocias, te aſſequi poſſe deſperamus. Quippe quæ ſine tuo numine; & fauore beneuolo, nihil te dignum cogitare poſſumus, nedum facere, aut crucem quæque ſuam te ponè tollere. At vero manum prehendas meam, ſi meis aſpires votis, ſi fidem augeas, vt te penitus inſpiciam, ſi ſemel perſpectæ pulchritudinis tuæ animū meū titillet illecebra, & incredibiles, quos, qui te intus & incute norunt, amores iactare audio, in me concitet, meque, vt illos trahat, rapiat, tunc demum & ego poſt te curram. & vix ſummis pedibus terram contingens, immo vero his velut euecta talaribus, proximis te veſtigijs inſectabor, poſt te curram, & eadem vna tecum tranſmittam præceptorum, & conſiliorum Euangelicorum quantumcunque 4 5
alta

1 alta fastigia. Cõmunicabo & ego isthęc tua dona cum meis puellis,
quas mihi inspiraueris vires, iisdem non malignæ subministra-
bo. Atque ita (vt spero) omnes inoffenso pede, huius vitæ sta-
dium quam celerrime percurremus, suam quæque crucem te po-
ne facile perferentes. Nescit enim tarda molimina, sancti tui spi-
ritus gratia. Alioqui, non est volentis, velle, nec currentis, post Rom. 8.
te currere. Sic igitur me manu consertam, trahas o bene Iesu, sic
me rapias oro, vt & ego meas mecum traham socias, mecum post
2 te rapiam. Sic namque tractæ, sic raptæ, consertis manibus, con-
tinenti chorea, post te saltabimus, post te cantantes currremus
persuasæ, per salebras, & vastæ quam ingredimur, solitudinis
prærupta loca, non tantum labores, & arduæ viæ difficultates, sed
etiam inaudita solatia, tuaque omnia bona, Nobis tecum fore
communia. Io triumphe. ¶O sociæ, bono este animo, age, ma-

Introduxit me Rex in cellaria sua.

nus mecum cõserite, omnes
sponso cohęreamus meo, om
3 nes post ipsum curramus,
qui me manu prehensam trahit fortiter. Hoc duce, & pręsultore,
ad ipsius regiam properemus, in regnum cælorum irrumpamus,
& impetu facto, beatorum sedes, quo nobis Rex noster viam Matt. 11. b
præit, occupemus. Ego vero adeò certam eius regni potiundi
spem concepi, ea me sponsi mei tenet fiducia, eo vsque subito
aucta mea me rapit fides, nihil vt credenti mihi impossibile fore Mar. 9. d.
putem. Quinimmo iam mihi videor eius Regni summam arcem
4 tenere, in intimis Regis nostri, Regiæ versari penetralibus, & in
exhaustos, qui ibi reconditi sunt, sapientiæ & scientiæ diuinæ
Thesauros contemplari. Tanta est vis, ac diuinitatis virtus, quam Colo. 2.
à sponso meo profluentem, in me sentio deriuari. Mira in dicen- Lucæ. 6.
do energia, stupenda in agendo efficacia. Verba quę loquitur, spi- Ioann. 6.
ritus & vita sunt, pręclara quæ gerit opera, Deum auctorem suũ Ioan. 5.
profitentur, vnde conspecta mihi eiusdem, quamuis in speculo, 1. Cori. 13.
& ænigmate, ineffabilis pulchritudo, mirabiles sui in me amores
5 excitat: meque omnino ad se rapit. Vtinam vobis quoque o so-
dales meæ, eadem adsit mens, par spes, fiducia, fides, & sponsi
mei charitas: & aderunt hæc omnia procul dubio, si pariter
atque ego, vos illi prębeatis morigeras, si vocantem atten-
te, & benigne audiatis, si ad se trahentem sequi festinetis.

Heb.4. morem igitur recta imperanti geramus Ecce vocat,audiam⁹. Tra 1
hit,in requiem suam trahentem,sequi festinemus.Nobis enim per
fidem relictus est,& decretus sabbatismus,vnde propter diffiden-
tiam suam olim repulsa fuit Synagoga,nihil nos penetrandę solitu
dinis(vt illam incredulam)terreat ariditas,Nihil draconum morsus
Nihil hostiū incursiones, nihil deniq; crux grauis imposita nobis
sarcina.Audite magnifica ducis,& Regis nostri promissa. Illud in
primis,venite inquit,ad me omnes qui laboratis,& onerati estis,&
Mat.13. ego reficiam vos.Tollite iugum meum super vos, & discite à me, 2
quod mitis sum & humilis corde,& inuenietis requiem animabus
vestris: iugum enim meum suaue est,& onus meum leue.Tum &
Luce.10. illud,ecce dedi vobis virtutem calcandi super serpentes,& scorpio
nes,& super omnem virtutem inimici,& nihil vobis nocebit.Item
Luce.11. & illud,ego dabo vobis os & sapientiam,cui nō poterunt resistere,
& contradicere omnes aduersarij vestri.Et deniq;(vt sexcenta alia
Mat.6. huiusmodi omittam)Primum quęrite inquit Regnū Dei & Iusti-
tiam eius:& omnia adijcientur vobis.Magnifica sanè,& quæ omnē 3
curam,ac solicitudinem,omnēq; metum ex animis nostris exclu-
dere debent, promissa.fidus enim,& omnipotēs spōsor est,qui nec
Psal.49. fallere,nec falli potest.Adeste igitur o sociæ, venite exultem⁹ do-
mino Iesu christo ,iubilemus Deo salutari nostro: præoccupemus
faciem eius in confessione,& in psalmis iubilem⁹ ei.Quoniā Deus
est & magn⁹ domin⁹:& Rex magn⁹ super omnes Deos: Nec repel
let nos,plebem suam.Venite adoremus,procidamus ante Deū,plo
rem⁹ corā Domino,qui fecit nos,quia Iesus ipse est Domin⁹ Deus 4
noster, nos autē populus ei⁹ & oues pascue eius.¶ Ecce , adsumus

Lętabimur & exultabimus inte memores huberū tuorum super vinum.

bone Iesu,ego,meæq; sodales tuis prouolutæ pedibus. Te Deum,Dominum,& Regem nostrum agnoscimus,te
colimus, Nos tuum profitemur populum, tuum summi pastoris
gregem,te ingentium beneficiorum nobis auctorem non(vt olim
Exo.32. Synagoga)Idolum odoramus,te à quo longe maiora expectamus, 5
quibus possumus prosequimur hymnis,& encomijs , coram te e-
xultamus,gestimus, & præ gaudio collacrimamur , hymnum tibi
concinentes,quē lyricus noster vates Dauid tibi in regiam tuam,
& diuitiarū penetralia vocanti nos docuit decantare. Nullum vn-
quam hisce cantibus,iubilis,& letitiæ nostræ ,finem impositaræ.

Quin

1 Quin earum nos perpetua oblectaturę memoria (quas nobis facis, & perpetuo facturus es) deliciarum omnem ſupra modum excellẽ

Recti diligunt te.

tium voluptatem. ¶ Non vt obliuioſus ille populus, qui immemor immenſæ miſericordiæ & beneficentię tuæ, Deos ſibi fecit aureos, coram quibus edit, bibit, ac luſit: Generatio praua & te irritare nata, Deut.32.
quę non direxit cor ſuum, vt nec hoc tem pore poſteri eius, pleriq; Pſal.77.
ex diſcipulis tuis, tuum de Euchariſtia ſermonem durum eſſe di- Ioan.6.
2 centes: Quem nos rectius, verba vitæ æternę eſſe iudicamus: teq; de gratuito illo munere merito amamus, atq; omnib⁹ pietatis, ac grati tudinis proſequimur officijs: Illud teſtatiſsimum omnibus eſſe cu pientes, quam adulterini filij ſcribæ & phariſei accuſant ſapientiam, nobis legitimis & germanis ipſi⁹ filijs iuſtam eſſe habitã. Sed quomodo non te Dei ſapientiam, & dei iuſtitiam iuſtum teſtemur ſponſe mi Chariſsime, quomodo te nõ diligamus, qui optimus ſis
3 & per te amari digniſsimus? Rex omnipotens, & Iudex incorruptiſſimus, qui pro tua ſumma potentia & ſapientia ab omni nos hoſtiũ iniuria liberaueris. pro Regia beneficentia, omnibus bonis cumulaueris, & tua pręſertim iuſtitia, illuſtraueris, qui non manna (vt olim maiores noſtros) ſed te ipſo pane viuifico cælitus demiſſo, nos paſ Mat.26.
cis, & reddis immortales? Qui me ſponſam tuam repulſa, & excluſa ex penetralibus tuis, & myſterijs Euãgelicis. Synagoga, cũ ſupercilioſis ſcribis ſuis, et phariſeis, illuc induxeris, ſcripturarũ ſanctarum
4 cognitionem, & earum interpretandarum, auctoritatem ab eiuſdem legis peritis, tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus, ſublatam, mihi dederis, & me eius Regni conſortem omnigena ſapiẽtia, & mira virtutum varietate, velut Reginam auratis & variegatis veſtib⁹ Pſal.44.
conſpicuam, dextram tibi feceris aſsidere? ¶ Sed iſthæc tua in me

Nigra ſũ ſed formoſa filiæ Ieruſalẽ, ſicut ta-
5 bernacula cedar, ſicut pelles Salomõis. Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim deco-lorauit me Sol.

munificentia, & graue in Synagogam ęxemplum, quam acriter illam vrit, quam grauibus inuidiæ furijs velut œſtro exagitat, quam atrocibus mea me æmula proſcindit male dictis? obijcit video, quod nigra ſim. Nempe, quod ex galilæis, piſcatorib⁹, illiteratis, idiotis, & omnino obſcuris hominibus, ex publicanis & peccatoribus ac gẽtibus teterrimo

Idololatria

Idololatriæ vicio denigratis,coaluerim,quod dum te Crucifixum 1
prædico,ſtulta iudicor,& execrabilis.Indignum præterea creditu
iudicat,MeſsiamRegem Ieroſolymitanum ſapientiſsimum,ſpretis
ſcribis & phariſeis,omnibusq; legis peritis Ieroſolymitanis, viris
legis Moſaicæ, ceremoniarumq;,& ſacrorum rituum cognitione
præſtantibus,tum ſanctitatis,& religionis opinione , venerandis,
Eccleſiam Galileorum idiotarum,& ethnicorum idolatrarum,ſibi
cooptaſſe:& in ſuum locum ſuffeciſſe.Neq;ego obiecta crimina in
ficior,ſed mihi vicio verti non debere,conuiciantem æmulam meã 2
comiter,& benigne admoneo:meq; non ex obſcuris natalibus,aut
anteacta vita(quæ velut externa,& corporea facies mea eſt)ſed ex
fide,& charitate,reliquiſq; virtutibus,& ſancti ſpiritus donis, atq;
exquiſitá animi puritate(quæ interior facies eſt,& imago Dei,ve-
raq; pulchritudo)æſtimandam eſſe contendo , haud ſecus quam
Nomadum,& vel ipſius Salomonis Regum omnium ditiſsimi , tẽ
toria , quæ vt nemo ſane mentiscontempſerit,propterea quod ex
ternam illorum ſuperficiem nigram,& ſolis ardoribus aduſtam, vi. 3
deat:ſed introſpecta,propter ingentem auri,& argenti vim, quam
continent,propter gemmarum & lapillorum ſplendorem eximiũ,
quibus intus nitent,propter admirandum,quod hæc omnia ſupe-
rat opificium,admiretur:ſic me,quam Sol iuſtitiæ exterius aduſe-
rit,& offuſcarit,dum obſcura patria, & natalibus ortam , illitera-
tam, Idololatriæ vicio,varijſq; peccatis denigratam elegit,& ob-
1.Cor.1. liberam crucis profeſsionem,ac prædicationem gentibus ſtultam,
Iudæis vero execrabilem haberi fecerit,atque omnium iniurijs ex- 4
poſitam,propterea nemo ſanus deſpiciat:ſed penitus inſpectam,
admiretur,& ad miraculum formoſam prædicet.Quam IeſusChri
ſtus lauacro aquæ,adiecto verbo viuifico,mundatam, ſanctam, &
Ephe.5. irreprehenſibilem ,ſibi adiunxit ſponſam,fide,ſpe,Charitate,om-
niq; virtutum genere,& omnib⁹ ſpiritus ſancti donis,auctam,do-
tatam,& ornatam .Quam meam gloriam admirans vates regius,
Pſal.44. hoc carmine celebrauit.Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in
fimbrijs aureis,circumamicta varietatibus.Verum enim vero, Sy-
nagoga liuore caligans, & inuidia ,ſanctos animi mei receſſus cũ 5
non poſsit inſpicere , me ob exteriorem faciem , quam ſolam in-
tuetur inuiſam habet,& tuo thalamo indignam iudicat. Vt olim
maiores ipſius , Aaron & Maria, Sephoram oderant,quod Moſi

ſummo

1 summo duci æthiopissam nupsisse, nefas esse ducerent, vt heredi- Num.12.
tarium odium iam inde vsq. in me conceptum videri posit:& ve-
lut typo quodam designatum. ¶ Quemadmodum & bella quibus
tunc populus Hebræus ab Amalechitis & Chananæis petitus fuit
bella quæ mihi à Iudeis mouenda prędicis designatunt, hoc ipso
iniquiora, quod matrem meam Synagogam exteri oppugnarũt, me

Filij matris meæ pugnaue-
2 runt contra me posuerunt
me custodẽ in uineis: vine
am meam non custodiui.

vero matris meç filij fratres,
ac ciues mei, maiorib' odijs,
quam viribus impetunt &
inextremam perniciem suã
desertis proprijs sedibus, &
cognatis meis, ad gentes mi
grare conpellunt. Eas ego vineas tuas custodiendas suscipiam, san-
tioris vite exemplo putandas, santisq. institutis fodiendas, & assi-
dua euangelii predicatione compluẽdas. relicta interim Iudea, quæ
domus Israel, vinea tua est Domine sabaotth, mihi in primis abs te
3 commissa, sed te ita iubente, ob prefactam pertinaciam, & implaca Mat.21.
bile filiorum matris meç odium, deserenda. Nec enim lubet fratres Ioa.8.
appellare, quam tu generationem cẽses adulterinam, & nõ ex Deo Acto.1413
patre nostro sed ex patre suo diabolo genitam. Et quidem certe do Isai.49.
let mihi vineam tuam deserere: at quando tu ita iubes, ad gẽtes mi
grans varias nationes nouellas vineas tuas, Euangelij pluuias auide
suscepturas, ac viuifico verbi tui semine fæcundandas, curabo sedu
lo. curabo etiam quanta maxima potero fide, & diligentia, Agnos
4 tuos & oues. quem meæ fidei & curæ cõmittis gregen tuum. ¶ Sed
heu me, sponse mi carissime, quam me illud solicitam tenet, quod Ioa.20.a. Mat.28.d.
tui quidem in cælum profecturus, gregem tuum mihi credis: meq.

Iudica mihi quem diligit a
nima mea vbi pascas vbi
cubes in meridie. Heb. vbi
Pasces, vbi accubare facies
5 in meridie. sub. gregem tuũ
ne uagari incipiẽ post gre-
ges sodalium tuorũ. Heb.
Et quare ero sicut operta

pro eo, quoties opus fuerit,
capitis periculum tuo exem
plo vltro Adire adhortaris. Ioa.10.b.
ego vero te maxime tuo mu
nere amo, & colo, atq. intuã,
& gregis tui gratiam, millies
mori, non recuso: verum ma
iora mihi & tuo gregi immi
nere mala, video, quamquæ
ego nisi tuo nitar patrocinio
superare posim:& in tantis

aut

aut palliolata ad greges so-
dalium tuorum?
malis boni pastoris defungi 1
officio. Propter hunc igitur
bone Iesu, amorem meum,
quo te, tuumq. gregem prosequor, te oro. iam nunc ea loca irrigua,
virentia, & opaca, vt mihi indices, vbi tu (quemadmodum olim te fa
cturum promisisti) gregem tum pasces, & tutum in maximis peri
culis facies acubare, montes illos Israelis excelsos, & irriguos, Eze-
Ezec.34. chielis celebratione nobilitatos, vbi sunt Pascua irrigua, & viren-
tia. hoc est, altissimas diuinarum rerum contemplationes, in quibus 2
qui versantur, in montibus Israelis, viri nimirum, qui Deum videt,
versari dicũtur. In talibus nãq. mõtibus affatim ꝓuenire credo her
bida, & virẽtia mysteriorũ, ac cęlestis sapientiæ, & scientię Pascua,
quibus depascendis piorum animi potenter vegetantur, nutriun-
tur, & augescunt. Ibi plurima (vt existimo) gratiarum spiritus San
cti in vitam æternam saliens, & qui se biberint salire faciens, erum-
pit aqua. Ibi semitas audio esse iustitiæ, nõ accliues, sinuosas, & dif
Isa.35. ficiles, sed æquabiles, rectas, & complanatas: quas ingredientem 3
nulla subit lassitudo. Ibi (vt persuasa sum) ex familiari Dei cõsue-
tudine sic mens exacuitur, & humani animi confirmantur vires, vt
qui in ea semel admissus sit cõsuetudinem, cum Deo contendere, &
eiusdem benedictionem, Nempe ipsius patrocinium, ab eo possit
extorquere. cuius fauore, & tutela fretus omni posito timore, exẽ
Gen.32. plo Israelis, hostes suos valeat superare. Hæc inquam, loca vt ante
quam habeas, mihi indices oro, vt his tempestiue cognitis, quum
te absente, in maximis versabimur malis, quum ardentissimus per 4
sequutionum feruebit æstus, ego, & grex tuus, illuc recta confugia
mus. ibiq. in tuam tutelam nos recipientes, tamquàm in asylo &
summa arce tuti quiescamus. Id vero vt mihi annuas, animæ mi, eã
obrem obnixe oro, quod sciam abste monita, multos fore pseudo ꝓ
phetas, & pseudo Christos, qui te absente, bonos pastores simulẽt
& tuam mentiantur personam: mirisq. dolis, & artibus, mihi nitan
tur imponere. Illi præsertim, hęretici, qui quamuis sodales tui nun-
quã fuerint, quia tamẽ ex sodalitio tuo ꝓdierint, tuos sodales tuorũ 5
q. gregum pastores maxime omnium poterunt simulare. In hos
ego veteratores incurrere pertimesco, verita, ne dum te inquirens
quasi vidua operto capite, erro, non te Christum sponsum meum
mihi vnice dilectum, sed Antichristũ mihi maxime inuisum, qua

si pallio-

 571

1 si palliolata meretricul~i, scortatorem quærere videar: & falsa spe-
cie tui delusa, ad aliquem illorum impostorum longe contra ani-
mi mei sententiam, declinem, & diuertam, meq. ac tuum pessun-
dem gregem.

Si te ignoras o pulcherri-
ma inter mulieres, egrede-
2 re, & abi post vestigia gre-
gum tuorum: & pasce hæ-
dos tuos iuxta tabernacula
pastorum. Heb. Si igno-
ras tibi O pulcherrima in-
ter fœminas, exi tibi per ve-
stigia gregis illius: & pasce
3 hædos tuos iuxta taberna-
cula illorum pastorum.

¶ Mihi vero o formosissi-ma mea Ecclesia, castus in primis & pudibundus tuus iste timor, summumq. inte-gritatis tuæ seruandæ stu-dium, ac prouida tuendi gre gis mei solicitudo, mirum inmodum probantur: Nec quicquam est quod ego ma gis optem, quam te mihi quam castissimam perma-nere, teq. ac gregem meum pseudo Prohetarum, & pseudo Christorum dolos declinare. Iam ergo vt his te expediam curis, quod me

Christus sponsus.

oras accipe. Si quando inter maximas persequutiones, & rerum
omnium difficultates perplexa, & inops consilij, herebis obserua
maiorum tuorum fidem, & in perferendis malis infractum ani-
mum: quæq. illi his veluti pedibus suis: difficiles ingressi vias, reli-
4 querunt impressa vestigia, heroica sua facta, raræ fortitudinis, ac
constantiæ, tibi, tuoq. gregi imitanda exempla, Iisdem tu quoq:
ingredere pedibus, eadem tere vestigia, eam rectam tuq., & grex
tuus, perpetuam tenete viam: ea vos procul dubio, ad mea pasto-
rum principis, aliorumq. insignium pastorum, perducet mapalia,
In virentibus, irriguis, & opacis Israeliticorum montium locis fi-
xa. Ibi nullum qui te deceptam vitiet, aut solicitet, offendas
pseudo Christum, nullum pseudo prophetam: sed meipsum
5 qui te incorruptam perpetuo seruaturus sum, & illibatam, ve-
rum Christum, & legitimum sponsum tuum, meosq., qui gre-
gem meum ex animi mei sententia, doctrina sana, & scien-
tia pascant fidos pastores. Ibi Iubeo vt pascas hædos
tuos, tuos inquam filios, tibi recens natos, quin & adultos,
sed mo

sed moribus adhuc,& Iudicio,neophitos,lasciuientes,auribus pru rientes,rerum nouarum cupidos,& voluptatum(quarum virus re dolent) magis,quàm mei, amatores.Ibi tuos hædos a meridiani so lis incommodis tutos cum reliquo meo grege Iubeo,vt facias accubare, predicando verbum opportune importune , obsecranda, increpando cum omni patientia & doctrina. ¶ Habes certam viam, & rationē ,quam teneas,Charissima mea Ecclesia,vt dum tibi,tuoq. gregi sub ardenti malorum , & persecutionem sole consultum voles ad montes Israelis,vbi ego fixa tibi semper habeo tentoria ,inter virentia & irrigua prata,ad me confugias,eo tuum gregem agas,Illic iuxta mea, meorumq. pastorum mapalia,tutum facias acubare,Illic lasciuientes tuos pascas hædos . Iam quo magis gaudeas,ac contra omnia quecumq. tibi contingere possint mala, fias audientior , audi quàm magnifica de te mecum cōsilia agitem, quàm magnis te rebus destinarim.Certum est mihi cunctis regibus & principibus bellum inferre,omnes debellare nationes,vniuersū orbem meo subijcere imperio , Principem mundi diabolum cum toto suo presidio inde exigere:& quos in captiuitatem ille redegit fratres meos,suæ restituere libertati , Porro quæ ad hanc expeditionem arma paro,hæc sunt.Euengelium inprimis,qui meus vtrinq. acutus gladius ad conficiendum mendacium,& hipochrisim,ad confodiendam omnem iniquitatem , ad domandas & cicurandandas efferatas nationes,admirandam habet energiam.Arcus,intentus Predicationi animus.Sagitte,præacute,quibus hostium meorum corda ad male actæ vitę prioris patientiam , & scœlerum suorum confessionem adigens,transfigam,eosq.in deditionem compellam veritas doctrinę meæ est,& ardens qua in omnes affectus sum,Charitas. te vero ad hoc bellum gerendum in primis elegit , cui velut vniuerso equitatui meo & singulari presertim equæ albę & velocissimæ insidens(qualem olim ex Pharahone magno emptū equitatum suis curribus iungere solitum fuisse Salomonem hebręorum regem,Sacri annales memorant)vniuersum breui peruadā orbem & ingentia prelia mira celeritatecōficiam: Nimirū apostolos meos euangelistas,Doctores,& ecclesiastas innocentia & animi puritate candidos,impigros.& qui magno predicandi euangelium correpti

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.Heb,Equæ meæ.

Psal.44. Ephe.6. 3.Reg.10. Zacha.10 Apoca.6. Haba.3. Psal.67. Exo.14.

studio

1 ſtudio, breui admodum tempore longiſsimos terre Mariſq. percur
rant tractus & me ipſis velut inequitantem, per medias hoſtium
acies inuehant, ac populos vndiquaq. proſternentem circũferant.
Per me namq. ſola mea præpotenti fretus dextera, fortia & admi-
randa facta geram: atque arduum hoc & memorabile bellum tua
quaſi vectricis equæ vſus opera, profligabo. ¶ Tuã porro pulchri- Ezech.16.

Pulchre ſunt gene tuæ ſicut
2 turturis: Heb.in ornamen-
tis: & collum tuum ſicut mo
nilia. Heb.in torquibus.

tudinem, & virginei oris mẽ- 2.Cor.11.
tis ſcilicet, Pure & omni vi- Philip.4.
cio per fidem repurgate, ve- Pſalm.44
nuſtatem, & plurimum auget Prouer.1.
diuinarum rerum cum chari Ioan.15.
tate, omniq. virtutum gene- Matth.11.
re coniuncta cognitio, ac diuine legis obſeruatio. He namque ſunt
ſpirituales tuæ inaures aureæ, quæ capiti tuo nimirũ ſpiritui, ap-
penſæ, miram turtureis, & pudicis tuis genis concillant gratiam.
Hic tuus ſpiritualis torquis aureus, collum tuum, infractum nem-
3 pe tuum adornat animum, ac vehementer decorat vt bellatri-
cem equam adornant & decorant phalere. Ornamenta enim dum-
xat in te video, frenum nullum video: ſed nec malas vllas,
quas frenare oporteat, cupiditates. Eximiam vero temperan
tiam obſeruo: & que in genis tuis effloreſcit turturea demi-
ror pudiciciam. ¶ Quibus ornamentis quoniam ſcio te ad laſciuiã

Murenualas aureas facie
4 mus tibi verniculatas ar
gento.

& luxum (vt Synagogam emulã
tuam ſuis, que ame acceperat
ornamentis) minime abuſuram,
preter hæc, Muremulas aureas,
argento emblemate diſtinctas tibi fabre facere conſtitui. Copio-
ſiorem adhuc ſapientiam & charitatem eloquentia Chriſtiana in-
ſtar argenti, candida & ſonora, variegatas, & abſolutam deniq. di-
cendi vim exibiturus: qua eos qui te audient docere poſsis, mo- Iſai.49.
uere ſimul & delectare. His ego viribus inſtructos per multos epiſ-
copos & doctores ditiſsima gẽtilitatis ſpolia, tibi adhibebo, aureos
5 viros eloquentes & deſertos, His veluti affabre factis a me murenu
lis aureis argenteo emblemate elaboratis, te ſponſam meam exor-
nabo: vt olim Hebreum populum auro & argento amplisſimis Exo.12.14
què ſpolijs egiptiorum adornaui: Vt ad pulchritudinis, & venuſta
tis tuæ explendos numeros, nihil amplius deſiderari poſsit. Inte-
rim cum iſtis quibus iam nunc abunde ornatã es, fidei in auribus

 ſapien

sapientiæ Euangelicæ, & charitatis monilibus, vniuersoquè vir- 1
Psal.44. tutum mundo, dextra mihi assideto, mecum epulare, o Regina, animo meo gratissima.

Eccles. **Dum esset Rex in accubitum suo, nardus mea dedit odorem suum.**

¶ Quid miraris, o Synagoga? Quid om murmuras? Quod ad me diuertat Christus Rex noster? Quod mecum ædat, & bibat? Quod arctam mecum coierit amiciciam, & federa nuptialia? Ecce: ex quo in humanitate sua quasi in 2
hemicyclio accumbens, nobis Apparuit regis nostri diuinitas, ex quo in nazareorum consedit Synagoga, & adepulas ex Esaie
Lucæ.4. promptuario depromptas; tequè, mequè inuitauit, iam indè
Isa. 61. vsquè tua perfidia suam velut Assa foetida, graueolentiam, & mea fides suum velut Nardus pistica, & spicatum vnguentum nardi-
Mar.3. nū odorē Regi gratissimum protullit. Tu Regem tuum sapientissi
Mat.13. Mar. 6. mum iuxta ac sanctissimum insanum; fabri filium, publicano-
Lucæ.7. rum amicum ac compotorem, seductorem, Samaritanum, De- 3
Ioan. 7. moniacum, & Demoniorum principis Belzabub confederatum
Mat.27. clamitas, & execraris: ego contra tanquam sapientissimum ma-
Mat.12. Marc.3 gistrum meum attente audio, filium Dauid, & Dei filium; Re-
Luc.11. gem Israel & Messiam expectatissimum credo, veneror, & præ-
Mat.15. dico. Hunc credo ingenue, publiceque profiteor solo verbo egro
Matt.16. tos quantumcunque desperatos curare posse, & conclamatos ad
Ioan.1. Ioan.11. vitam reuocare. Ab energumenis Demonia excludere, & Pro-
Matt.8. fligare. His ego meæquè sodales testimonijs ex cordibus nostris 4
Psal.44. velut vestibus nardino fidei vnguento odoratis, ex ebureis arcis depromptis, Regem in Iudeæ Synagogis, & templo Ierosolymitano docentem, resque admirandas magna cum gloria, & omnium admiratione gerentem, induimus, mirificequè oblectamus. Quod nostrum officium Regius Psaltes his olim versibus celebra
Psal. 44. uit, Mirrha, & Gutta, & Cassia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.
Sed & Rex ipsæ vicissim me oblectat plurimum: & hæc mea qua 5
liacunquè cumulate pensat officia.

Fasciculus myrrhe dilectus meus mihi: inter hubera mea

¶ Quando enim illū cōtēplor innocentissimum, in cruce pendentē, quas ego commerui penas, Pendere, quas ego ad misi scelera luere, & sua sponte obla-

tum

1 cōmorabitur. Heb. ſtacte panniculo inuoluta.

tum mei amore velut ſtactem liqueſcere mea omnia in ſe recipientem nomina, Patrē ſuū mihi placaſſe, mequê illi hactenus inuiſam, & putentem, iam nunc eo liquore odoratam, eidem gratam & bene olentē reddidiſſe, meiſq. omnibus curatis plagis ac morbis, priſtinæ ſaluti reſtituiſſe, Deus bone, quam tum me crucifixi Regis mei hęc recreat & reſſicit meditacio. Erit ergo mihi poſt hæc Chriſtus Crucifi-
2 xus, purus, & incorruptus amor meus. Pro myrrha ſua ſpo nte ſtillante, minimeq. adulterata, & pro optima illa ſubſtantia, quæ ex ea recente, & aqua tuſa, organoq. expreſſa, exiſtit compos virium plurimarum. Quamobrem mecum conſtitui, hunc amorem meum incorruptiſsimum, & quæ ex eo tormentorum aquis tuſo, ac prælo crucis expreſſo, extitit, inæſtimabilem diuinitatis ſubſtātiam, fides panniculo inuoluere, in pectoris mei ſinu. In corde nimirum, quod inter hubera mea ſitum habeo, nempe in memoria, inter intellectum, & voluntatem, velut inter animi mei hubera re-
3 poſitum, ſemper habere, ac charitatis calore fouere. Imo verò ex eo in mentis meæ, que interioris hominis cor eſt, finibus, tanquam vitali ſpiritu commorante, conceptum ſpiritum & calorem vitalē, in omnes interioris hominis partes, tanquam à vitali principio, vſquè ad exterioris hominis membra, atquè adeo vſquè ad circunſtantes transmitere. Vt Chriſti mei bonus odor ſemper ſim: & ſi 2. Cor. 2.
quid adhuc in me ſit, quod peccati hircū oleat, huius ſic inuolutæ & in ſinu meo calfactæ ſtactes viribus abſumatur, ſi quæ ſunt
4 peccatorum vulnera, glutinentur, & inducta cicatrice curentur, vt ne cicatrix quidem, aut vllum vulnerum veſtigium maneat, vllum ve poſt hac in me ſuboriri poſsit vicium. Quin & animi mei ſic firmentur, & conſeruentur hubera, vt nec rebus aduerſis frangantur, nec deffluant proſperis. Aut vero ne (ne ſicut tua olim Synagoga in Aegypto hubera) procis vnquam ſubigenda, frangenda ve exponantur. Ezech. 23. Oſe. 2.

5 Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis engaddi. Hebr. Botrus expiationis.

¶Eſt mihi preterea dilectus me⁹ Chriſtus pro prægrandi Botro expiatorio in eugaddinis vineis vuarum mre magnitudinis feracibus, nato. In regione inquā engaddi, (hoc eſt) in

fonte incisionis. Ea enim est mistici verbi vis, & rei gestæ conue- 1
Ephe.1 b. niens interpretatio. Siquidem meus Christus semetipsum Antilytrum, & summum dedit quo me redemit, precium, Is ipse clauis, & lancea confixus, atque in cruce quasi in torculari, expres-
Ephe.5. sus prægrandis Botrus, velut fons incisus, sanguine manat &
Psalm.102 aqua. Ex quo ego lauacro lustrata, emersi expiata, & omni deposita vetustate, instar aquilæ innouata, iuuenis & formosa omni carens peccati macula, omni vetustatis ruga, omni denique
vicio emaculata. ob quæ sua ingentia in me merita, hanc ego odo- 2
Lucæ.14. ratam & efficacem Myrrham, hunc Botrum ex piatorium vnice diligo, parentibus, propinquis, amicis, & omnibus meis fortunis, atque adeo mihi ipsi, in amore præfero: & cælum, vnde ad
Nu.13.14. me delatum est, summa vi nitor capere. Nullos hostes metuens, nulla formidans pericula, vt tu olim mea æmula habitatores terre Canaan vnde miræ magnitudinis Botrus ille ad te ab exploratoribus exportatus fuerat, pertimescens, & Deo diffisa, promissas
sedes obtinere posse desperasti: Ducem alium relicto Mose, tibi 3
constituere, in Aegyptum redire, abdicata libertate, & hereditate tua Aegiptijs iterum te addicere, satius esse putans: Et nuper
Mat.27. Barrabam Botrum amarissimum in vinea Sodomorum, & Gomorre suburbanis procreatum, Christo Botro suauissimo, impio-
Deut.32. rum hominum vinea, & suburbanis nato, prætulisti: abiectaque
Ioan.19. vera libertate, & legitimo Regno tuo, te non alium habere Regem præter Cæsarem stentorea voce proclamasti. 4

Christus Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columborum.

¶Nae tu officiosa es, O amica mea Ecclesia, & gata mihi semper fuerunt tua officia. Merito te amo de Nardo hac, & hisce Nardū spirantibus, (quas mihi protulisti) vestibus. Laudo in primis; & admiror fidem tuam, quantam in Synagoga inueni
Matth.8. nunquam. Tuum in me amorem maxime probo, Quæ sola amari digna es. Ecce enim tu sola ad miraculum pulchra es, &
columbinis occulis gratiosa. castitatis nimirum, & coniugalis fidei tenacissima, Simplex innocens sceleris pura, & in- 5
tegra vita, quæ mihi maxima placet animi pulchritudo: vt maxime displicet exsteriorior Synagogæ facies falsa iustitiæ specie

1 ſpetiecucata. Hominibus tamen admirabilis. Qui illius animum Matt. 23.
hypocriſi, Iniquitate, omnique deformem ſpurcicia, nequeunt
intueri. Porro, Quod admirãdam iſtam tuam pulchritudinem, &
conſummatam iuſtitiã omnino mihi fers acceptam, facis tu qui- Roma. 9.
dem vt te decet, gratam & piam ſponſam meam, longe quam Syna
goga, diuerſo ingenio. Quæ ſibi iuſtitiam arrogat proprijs viri-
bus & operibus partam. Oblita interim violatę fidei, & fornica-
cionum ſuarum: & (quod omnem ſuperat impietatem) admiſsi
2 nuper in me parrhicidij. Parrhicida illa vipereo ingenio proge-
nies viperarum.

Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.

¶Etſi gaudeo chariſsime ſponſe mi, Ecclesi.
Laudari abſte nunquám ſatis lauda-
to viro, & Deo meo, non tamen ſine
rubore eximias iſtas laudes pręſentes audio: quibus te ſolum ma-
xime dignum iudico. Si quid enim in me eſt pulchritudinis, & iu-
ſtitię (quod ſentio quam ſit exiguum) gratuitum dotuũ eſt, &
3 ab inexauſto pulchritudinis, & iuſtitiæ tuæ, ac bonitatis fonte, in
me deductum, atque collatum. Tu namque per te ſolus pulcher es
& nunc maxime reſumpto immortali corpore, decorus & egre-
gius: Imo vero ipſum met pulchrũ extra aleam pulchrorum om-
nium poſitum, paternæ gloriæ refugentia, & ſubſtantiæ expræſſa Heb. 1.
Idea, cuius participatione quæcunque pulchra ſunt, pulchro po-
tius ſimilia, quam pulchra, dicenda eſſe videantur.

Lectulus noſter floridus, 4 tingna domorũ noſtrarum cedrina, laquearia cypreſsina.

¶Qualem quoniam tu ita iudicas, Ioan. 1.
me eſſe agnoſco, qualeſq. vt multos
ex mę ſponſa tua in hoc electa, nõ ex
ſanguinibus, neque ex voluntate car-
nis, neq. ex voluntate viri ſed ex te na
ſcituros, tibi gignas filios (qui tuus in
genus noſtrum ſingularis amor eſt) ex ſinu patris tui, in ſinum
meum deueniſti, ſpiritum meum ſpiritus tui ornatum gratijs, ve-
lut genialem, lectum noſtrum ſuauiſsimis ſtatum floribus, compo
5 ſuiſti, Animam corpuſque meum tua manu fabricatas domos, hu
manis virtutibus velut tignis cedrinis, & diuinis, quaſi laqueari-
bus cypreſsinis, charitate preſertim, quæ in pondus nitens omnia
ſuſtinet, contignaſti. Nulla te hic graue olens, vt infornicibus ęmu
læ meæ, offendat fuligo, Nulla vnquam inuenias in lecto noſtro,
vt in illius proſtibulis, alieni viri veſtigia. Omnia ſingulari tuo

munere apud nos alba sunt. Omnia florida, omnia suaue olentia, 1
in his igitur sponse mi, amabo Domibus mecum age perpetuo, sic te noster pudor, sic species, sic amor commoueat, vt te ibi Dominum Deum pure semper, sanctequè adorem, nec me gentem meã, paternamue domũ, in tuam gratiam obliuioni tradidisse, vnquam peniteat. Sub hac perenni & odorata contignatione, illi mihi pro patribus meis nascantur filij, quos vniuersi orbis principes aliquãdo constituam, laudes nomenquè tuum in omne æuum celebra-
turos. 2

CAPVT. II.

Gene. 2. Ephe. 5. Lucæ. 1. 2. Ioan. 20.

Ego flos campi & lilium conuallium.

O Fęlices, & bene fortunatas nuptias, o magnũ mihi cum sponso meo Christo co-
mune mysterium. Ille homo factus Deo patre & Synagoga matre 3
sua relictis, mihi vxori suæ adhæsit per naturarum pridem, nuperrime vero, per spiritum & animorum vnitionem, sensum scripturarum & Euangelium instillauit, suo me spiritu afflauit, cęlos aperiendi & claudendi fecit potestatem. Qua cœlesti genitura seminata, & vitalibus aquis irrigata, grauida facta sum, & fęcunda ta. Instar Saaron agri vberrimi, rosas, & instar irriguarũ conualiũ, lilia parturio, Martyres, & Virgines, numerosam Christianorum
sobolem, qui admiranda morum ac vitæ, sanctitatæ celestisq. do- 4
ctrinæ fragrantia, totum orbem Dei notitia sunt completuri.

Isai. 35.

Christus

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

¶His ego Rosis, his lilijs grauida mera mihi rosa videor, & meũ lilium. O suauem sponsam meam Ecclesiam, instar lilij puram, candidam, & suauè olentem, Mundi decus, & ornamentum. Sed hoc ornamento, heu quam indigna est huius mundi senticosa conuallis, reproborum Eccle-
sias proferens, Phariseorum & scribarum conciliabula, hereticorum conuenticula, Ethnicorum, Pseudo prophetarum, & aliorum impiorum hominum innumeras factiones. Inter has certe quasi spinas innocentia, & puritate vite odorata & candida, velut lilium mea fragat Ecclesia. Quæ ipsam circunstantes, maledictis, atrocibus iniurijs, & persecutionibus pungunt: totisq. nituntur obruere

1 obruere viribus, ac suffocare. At vero tu mihi fide sponsa mea, Ioan.16.
ego vici mundum: quem & tu quoque meis auspicijs vinces. Mihi data est omnis potestas in cælo & in terra. Ne cede malis, Docete, Baptiza omnes gentes: Me vide, Ego tecum sum usq. ad consummationem seculi. Matt. 28.

2 Sicut malus inter lingna syluarum, sic dilectus meus inter filios.

Ecclef. ¶ Audisti Synagoga, honorificam quam de me sponsus meus Christus pronuntiauit parabolam & magnificum elogium? Iam audi de illo, quem tu contemnis, & tamquam Crucifixum execraris, quid ego vicissim dicam. Ille me 1.Cor. 2.
lilio inter spinas florenti comparauit: ego vero ipsum cum malo opaca, & fructifera in syluis inter steriles, & inutiles arbores inserta confero. Quemadmodum enim si in desertis & incultis syluis inseratur malus arbor opaca, & frugiffera aurea ferens poma, & suauissima, inter Rhamnos & taxos reliquas arbores, quæ aut
3 nullum, aut noxium fructum ferunt, & noxiam præbent vmbram, sic meus Christus, in huius mundi Dei gratia destituti sylua, inter homines natus est, quorum plerique omnes malefaciunt, nemo bene, ne vnus quidem. Ipse humanitatem suam ceu Psalm.13.
electissimum surculum in hæc sylua inseuit multis ditem gratijs, ad pulchritudinem & fragantiam, ad cibum & potum nostrum, ad macularum ablutionem, & scelerum exprationem.
In pomum illud desiderant Angeli prospicere, ipsius odor suauis-
4 simus est Deo patri sicut odor agri Pleni cui benedixit dominus. Caro eius vere est cibus & sanguis eius vere est potus, spiritus & vita. Vt de pomo compresso cruentus. & aquosus manat humor, sic de Christi mei latere in cruce confosso manauit sanguis & aqua in emundationem nostri, & expiationem. Is Rom.3.
ipsæ cum Dei sapientia sit, arbor vitalis est hijs qui se apprehendunt. flores eius, fructus honoris & honestatis. In eo omnis gratia vitæ & veritatis, spes vitæ & virtutis. eius nimirum dicta & fa- Prou.3, b.
5 cta vitam æternam conferre nata sunt: eius folia ad salutem gentium, propter salubrem vmbram & tutelam, quam sub ipsa sedentibus præstant, comparata sunt. Huius ego arboris fructus nunc carpo, edoque quam dulcissimos, his summa cum voluptate fruor. Eccli. 24. c. Io.6.g. Apo.22.a.

1 danis parte sitam,euocauit.Nos vero quo vocat, ducē & Imperatorem nostrum libenter sequimur. ¶ Me miseram,quid ego audio

Fulcite me floribus stipate me malis,quia amore, langueo.Heb.vinaçeis.

Non ęst vestrum nosse tēpora vel momēta quę pater posuit in sua potestate. hoccine est domine Iesu,quod ego tādiu expecto, Regnum Israeliticum per vim occupatum,ab exteris,te duce repetendum esse, & Regi Israelitico restituendum? Mat. 20.c Acto.1.a.
2 An non tu Rex ille es Israel,& Messias ,quem prophetę vniuersi orbis dominum, Ierosolimis sūma cum gloria regnaturum promiserunt? An non ego illa sum sponsa tua cui ingentes decreti sunt a Deo patre summo honores:vt per te omnibus subactis gentibus earum Reges filiorum meorum Nutritij, & Reginę nutrices sint Isa 49.f. futurę,qui omnes prostrati me adorent,& pedum meorum lingnāt Mat 28.d puluerem?Quid? an non potestatem,omnem,& rerū omnium summā tibi a patre traditam esse modo dixisti? certe hoc tempus mag-
3 nis rebus gerendis maxime videtur opportunū. Vis enim sat scio tuum Regnum vendicare :& nunc potes.quum immortalis redditus nulli humanę potentię,nullius iniurijs es obnoxius.Pater impense fauet.Innumeræ cęlestium militum myriades pręsto sunt. Quod igitur aliud in tempus tuum Regnum repetere,& sūmos honores aggredi differas, nō video:nec per te licet videre,sed vnū dūtaxat sępe promissum,patris Spirirū expectare. Tu interim suauissime sponsę,abis,ego vero.tuo verbo grauida velut ouicula tua in- Acto.1.b.
4 ter Pontifices Iudeorum,scribas,& phariseos implacabiles hostes nostros,velut inter lupos, remaneo,Regibus,& Principib⁹ gentiū velut leonibus,obijcior:apud quos omnes tuorum gestorum & dictorum testimoniū iubes dicere,& tuam absentis causam agere.Video,inpro cinctu es o bone Iesu,iam abis,Iam me miseram deseris Actum est,perij. Ah.Quanto iustior hic dolor meus est, & imprę sentiore periculo timoris mei causa maior quam fuerit olim sinagogę Duce suo Mose tū orbatæ,quū Iordanē transmittere,&Regibus
5 Chanaeis bellū inferre cogitaret. Vt enim illa eximiū Imperatorē tum sibi ereptum esse,merito doleret,armatorū tamen militū pręsidio munita manebat:Iosue & plerosq.alios cōsilijs,& viribus pręstātes Duces,quorū tutela se solaretur,& confirmaret habebat. At ego inermis turba sine duce & Imperatore,sine saculo & pera , sine ære & argento,omni deniq. presidio & cōmeatu,omni patrocinio

destituta, hostibus preda obijcior, quorum quis quis me interfecerint, proh dolor, Deum mea morte demereri, sibi sit persuasurus. 1
Vos saltē vt superioribus diebus, adeste Beati spiritus sodales Charissimi, suggerite mihi queso, quecunq. ille me docuit, & morti proximus mandata dedit, quecunque proximis quadraginta diebus de regno Dei vobis presentib⁹ mihi locutus est, in meam reuocate memoriam: vt hisce velut admotis florib⁹, aut vasis vinaceis, & congestis Pomis ex diuite regis mei penu deprōptis, animum reuocem. Nam prę amoris impotentia linquor animo, & tanta est amoris vis, ac perturbatio, vt eorum omnium memoria simul cū mē 2

Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

te exciderit. ¶ Hei mihi, labasco, Sponse mi, fer opē, Serua me obsecro. Nutat mihi caput, leuam tuā queso, supponito: soluuntur membra frigore, tua potenti dextera mediā me,
1.Thp.5.c amabo, complectere, in sinu tuo ne concidam, foue. In te vnū me reijcio, In te omnē fidē meā & spem colloco. Tu qui solus potes, spiritum meū impendentiū malorum metu fractum, tuo fulci Spiritu infirmā carnē meā immensa potentia tua corrobora. vt integer Spiritus meus. integra anima & corpus, tibi semper maneant, tibiq. in tuū ad me seruentur reditum. ❡ Quid fremitis? Quid tumultuamini 3

Chris. adiuro vos filie Ierusalem, per capreas ceruosq; camporum, ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, quo ad vsq; ipsa velit

?Quenā sunt isthæc, quæ in meam Ecclesiam agitis cōsilia, O pontifices Ierosolymitani, vosq. scribe omnes & Pharisei? quiescite si sapitis abstinete ab ea impias vestras manus homines sanguinarij. Sit satis in me sæuitum esse vt lubuit. In suauissimā sponsam meā sęuire nondū permitto, quā ego in fidem & tutelā recepi meā: 4
Ioa. 14. c. Mat. 28. d & ocioso iussi esse animo. Ecce domi suæ orat angelorū circūsepta persidio. Perquas sacro sanctas vos obtestor mentes, ne orantē'so licitetis, neue sedato animo meæ fidei & promissis addormienti, obstrepatis, aut negotium vllum exibeatis. Nisi vultis cęlestes acies, quibus scelerū vestrorum penas detis, irritare. Acutius enim ipsis capreis cum cernant, vestra quantumcunq. occulta, perspiciūt 5
Heb. 1. d. consilia. Capreis & ceruis longe celeriores, suis accurrūt ocissime, atq. opem ferunt clientelis. Omnes sunt ministratorij spiritus in meæ Ecclesiæ tutelam & ministeriū missi a me, propter eos qui he-

1 reditatẽ salutis æternę sunt accepturi, vt olim etiã missi mihi fuerũt in Reges & populos Chananeos, propter maiores vestros, vt cælestiũ exercituum meorũ præsidio deletis impijs populis, illorum terras ipsi hereditario iure posiderent. Illorum igitur exẽplo moniti cauete, nesi legitimos, meos Israelitas, vos degeneres, suo Regno & hereditate prohibere tentaueritis, pariter atq. Chananei illi qui maiores vestros suo Regno prohibere conati sunt, meorũ exercituũ petiti armis, pereatis. Sinite itaq. meã Ecclesiam iustũ somnum cape-
2 re: & quamdiu volet, conquiescere, Regnũ celorũ obtinere: & in eo Regnare pacifice. ACTTS. II. Ecclesia

Vox dilecti mei. ¶ Bona verba queso viri Iudei & Ierosolimite. Quod nobis accidit hodie miraculũ hactenus inauditũ, oro, prius cognoscite, tũ Iudicate. Principio, nos minime ebrios esse, vt vos existimatis, vel illud vobis abunde fidem facit, quod dum hæc geruntur, quæ vos ridetis, hora diei sit tercia dũtaxat, quin & illud quod præter Sanctæ gentis nostre morẽ sit, ante horã nonã accũbere, atq. hac celeberrima
3 presertim die, cum ex sacre legis prescripto in templo multis prius litandũ sit sacrificijs, & ibidẽ corã domino epulandum. Nec vos nostra frugalis & paup vita latet: quos meminisse potestis prę pietatis studio neglecta corporis cura, coactos aliquãdo fuisse, vt famẽ solaremur, in ipso itinere, expressæ cõfricacis spiris grana cõmãdere, & nõ semel pietatis gratia in desertis locis sub omni rerũ Penuria ad noctẽ vsq. pdurasse. Qui ergo Pietatis studio, inediã & famẽ totos dies ad noctẽ ferre cõsueuerũt, sacra Quĩquagesima die, q̃ tota pie
4 tati dicata est, iã ante horã tertiã ebrij sint, & musto pleni? intelligite igit has tã multas & diuersas linguas & admirãda Dei facta, quæ vobis audiẽtib⁹ loquimur, nõ musto aut ebrietati adscribẽda esse, sed diuinitati, cognoscite Dei spiritũ esse. Animaduertite donum hoc diuinit⁹ nobis tributũ ingẽs illud esse donũ, quod se nobis daturũ ędito p Ioelẽ oraculo, iã olĩ promisit de⁹: & nũc tandẽ per Iesũ prestitit Nazarenũ. Qui Ies⁹ cũ definito cõsilio & p̃sciẽtia Dei tra- Ioel.2.g.
dit⁹, post multas res p̃clare gestas, multaq. diuinitus ædita p̃digia, &
5 signa admirãda, a vobis occis⁹ esset, deuicta morte à Deo patre susitat⁹ est, solutisq. Inferni dolorib⁹, incorrupt⁹ vt regi⁹ nr̃ vates Dauit p̃dixerat, ab inferis in cælũ ad patrẽ euect⁹ sũma cũ gloria tãto ante p̃missũ nobis spiritũ Sanctũ & donum hoc, quod vos videtis & auditis, inde vsq. in nos abunde effudit, hanc ille suam in sua Ecclesia nũc exercet energiã. Vox igit mea, quã audis o synagoga, tã

diuersa sonans idiomata & Dei facta magnifica, non mea, non te- 1
mulente congregationis vox est, sed promissa iam olim vox spiri-
tus Iesu mei, vox non mea est, sed dilecti mei, Christi, qui per spiri
tum suum in me sua loquitur Ecclesia. Vox inquam dilecti mei, &
Domini Iesu Christi. ¶ Audiuit sponsus meus Iesus, o sodales, pro

Ecce iste venit saliens in
Acto.4.f. montibus, transiliens col
les.

cul dubio, obstrepentium quies-
centi mihi Principum & Senio-
rum nostrorum tumultum, Illa-
tam vim, & sæuas minas: Audi- 2
uit & nostras opem poscentium preces, concusit cęnaculum, Au-
xit spiritum, Addidit Anim. En, vt properat? Quam celeriter ad
nos opem laturus accurrit? En, Capream mihi videre videor, aut
hinnulum montes, colesq. raptim transilientem. Sic ille Pilatum
Iudeæ Præsidem, Herodem Galileæ Regem, Principes sacerdotũ,
Magistratus templi, Saduceos, & Phariseos superat, raptimq. tran
siliens ad nos festinat. Scilicet, hoc est, quod eius nomine iam olim
Isai.65.d. promisserat Esaias, ipsum nobis antequam clamaremus responsu- 3
rum: & dum adhuc loqueremur Auditurum. Hoc est quod nuper
ad patrem abiturus, vt me confirmaret, dixit, Non vos relinquam
Ioã.14.c. orphanos: vado & venio ad vos. ¶ Ecce iam adest. tametsi enim

En ipse stat post parietẽ
nostrum respiciẽs perfe-
nestras, Prospiciens per-
Heb.4.c. cancellos. Heb. Prospi-
ciendum se prebens.

exquo cœlum inscendit, se mani
feste conspiciendum nobis spe-
cie corporea non prebet, ipsę ta-
men oculis omnia nuda sunt, &
aperta, nos velud per patentes 4
cordis nostri fenestras aperte in
tuetur: seque post hęc techmiria
ac necessaria præsentiæ suæ argumenta, quamuis obscure, quasi
sponsus post parietem domus sponsæ suæ stans, per cancellatas fe-
nestras prospiciendum prebet. Audite vero vt mihi aurem velli-
cet dilectus meus Christus, vt intra mea ludat præcordia.

En, dilectus meus loqui-
tur mihi. *Christus.* surge
Acto.5.d. propera amica mea, colũ
ba mea, formosa mea, &
veni.

¶ Audite ipsius hortationem. O
indignum scęlus ait, o facinus in 5
primis animaduertẽdum. In vin-
cula insons cõiecta es mea Eccle
sia, In publica detineris custodia
nihil cõmerita, imo vero de tuis
ciuibus, & fratribus optime me-
rita?

1 rita? Age, ego te istis soluo vinculis, surge, rūpe moras: Aperio carceris fores, egredere ac tutum dilecta mihi simplicitate columbina innocentia, & puritate animi conspicua sponsa mea, ad me veni, progrediamur vnà in mundanum agrum animi gratia.

Iam. n. hyems transijt, himber abijt & recessit.

¶ Eo namq. nos vocat mira clementia, & mundani Agri pulcritudo. Iam impietatis hyems rigida, & nubila infidelitatis, atque ignorantiæ, quæ me ad
2 huc in humanis agente vigebant, tempora trāsacta sunt: Ing ētium malorum imber, quo ego superiore hyeme complut⁹ fui, & obrutus, iam defluxit, horride hyemi temperatū ac iocundum successit ver, ex quo ego in crucem actus ceu irradians Sol iustitiæ omnia q̄ viuificans, in cælum exaltatus, ex Australi cæli plaga meum Spiritum, meosq, in terra dirigere cæpi radios: quorū velut fidei luce, & charitatis calore solutis ex hominum cordibus impietatis niuibus ac frigore, discussisq. in fidelitatis & ignorantiæ nubibus, terre fa- Acto. 1. a.
3 cies renouata est, & hæc tantā vndo inducta Cæli temperies, atq. clementia, meus nimirum meiq. Spititus ac patris & omnium cælitum fauor beneuolus. Versanè tanto gratius & iocundius eo vere quo Moses ex Agipto meum eduxit populum: & eo item, quo eūdem populum Iosue interrā lacte & melle manātem induxit, quanto duriora, & horridiora fuerunt hyems & imber (que proxime cōmemoraui, mala) graui illa seruitute, & malis omnibus, quæ filij Israelis in ægipto & horum filij in deserto pertulere. Psa. 103. d Exo. 12. f. Iosue. 4. d

4 Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis alias, contilationis, aduenit, vox turturis audita est in terra nostra, ficus pro
5 tulit grossos suos, vineę florentes dederunt odorem suum.

¶ Actum cælesti spiritu meo calfactis, & fæcundatis hominum animis germina & flores fidei bonorum operū maturos fructus pollicentes in terra cæperunt apparere tunc tempus putationi accomodum venit, quo desperati Iudei, velut arentes palmites resecentur in ignē conijcien di, virentes autem per fidem & per charitatem fructuosi predicationis falce repurgati vberiores in posterum fructus ferant. Tunc demum, auium cantilationes ex audiri, piorum hominum varijs linguis deum laudantium hymni Acto. 2. a.
& can-

Acto.2.f. 4.a & cantici spirituales: item & turturum cantus, hominum sua peccata lugentium gemitus, quorum tu nuper magnum numerum ad pœnitentiam pertraxisti: Ad has Porro cantilationes præsens hoc 1
Isai.49.e. 2.Cor.6.a Luc.13.b. vernum tempus inuitat. Tempus mihi acceptum, tempus humano generi saluberrimum. Insuper, & ficus illa quę iam tribus Annis, longo nimirum tempore, terram sterilis occupauit, ne quicquam antea prętet patula & ad solam hypocrisim & ostentationem composita humanarum traditionum & ceremoniarum folia obtendebat, Iam suos profert grossos, Bonorũ operum suo tempore reddẽ 2
Mat.17.f dorum, quasi legitimorum & suauium fructuum, certa argumenta Ad hæc vinea mea quæ antea produlci vua, fel amarissimũ, proq. vino generoso, vilissimum acetum reddebat, Simul & gentium feles vineæ, a quibus illa conspecta liuorem duxerat, in meliorẽ mutata naturam, modo fidei flores, & suauissimum odorem ceperunt reddere. ¶ Age igit, surge amica mea, formosa mea, actutum ad me veni mea Ecclesia, innocẽs, simplex, & recta meum instar columbæ summum delicium, ex perforata rupe, ex cauernoso & obscuro istius rupis carcere egredere, ex recessu & tenebris istius cocleatæ turris, ex situ & pedore custodie publicæ, in quam te Principes sacerdotũ, & impij saducei velut immanes Milui, & Accipitres compulere. Profer caput, in templum ito, ibi faciem tuam mihi ostendito: & purum cor tuum, sanam cõscientiam, & fidem minime fictam. Euangelium meum ad vitam eternam credentibus conferendam comparatum, verbis 3 4

Surge, propera amica mea, speciosa mea & veni. Colũba mea in foraminibus Petræ in cauerna maceriæ. Heb. in cauernis istius Petræ, in recessu istarum, scalarum, aut, istius cocleæ. Ostende mihi faciem tuam; sonet vox tua in aribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

1.Cor.2.a non humanæ eloquentiæ lenocinio fucatis, & ad persuadẽdum cõpositis, sed simplicibus, nudamq. ac natiuam spiritus mei virtutem & doctrinam sonantibus, me audiente, meq. probante expone populo. Qũe demũ facies tua meo iudicio, perquã venusta est, & vox suauissima. Quod reliquum est Regni Euangelici, hoc verno tempore inuade, interpretendarum scripturarum vsum a scribis & 5

phari

1 pharisæis tanquam ab injustis possessoribus & veluti impijs Chananeis, tolle, Doce & baptiza omnes gentes, omnibus terram viuētium me Duce trade possidendam. Hæ namq. meæ soli⁹ partes sūt qui Rex adeo patre meo super montem eius Sion constitutus sum & vniuersitatis heres. Nam Iesus naue filius, merus homo cum esset, quamuis singulari virtute dux, nihil veteri populo preter humanum regnum, & sedes aliquando deserendas, neque hic quidem sine meo Numine, potuit exibere. ¶ O spōse mi charissime, quā me recreat hæc, quam nobis prestas, cœli temperies, quam mihi volupe est, hanc diuina tua arte picturatam agri nostri faciem, contemplari. Sed me imprimis delectat pulcre virentē vineam nostram perlustrare, exqua vt vberes fructus tibi suo tēpore reddam, omnem do operam. Iam prodij in templum vt iussisti, docui meos populares, nec quamuis cęsa, atq. atrocibus Principum nostrorum minis interdicta, publice in templo & priuatim in piorum hominum Domibus, Euangelij & nominis tui predicationem intermitto. Verum enim vero vafri & veteratores quidā homines libertini, cyrenenses, Alexandrini scilicet, & Asiani, vulpecule dolis consutæ, cum nos aperta vi aggredi non audeant, subornatis & summissis falsis testibus, & falsis confictis criminibus, conciliū ac populum Ierosolimitanū in nos concitarunt: quorum viribus & auctoritate nos opprimere conantur, & fundit⁹ perdere iam enim innocentē illum nostrū Stephanum, virum tua sapientia & spiritu plenū, vnā deprimarijs nostrę vineæ vitibus, ę radicibus suffossam, perdiderūt: & grauem nobis excitarunt persequutionē. Atq. Inter hasce vulpeculas vna ante omnes insignis Adolescens ille Tharsensis saulus, conscius fraudum & consiliorū, luctuosē stephani cædi consensit, acri ingenio iuuenis falso Dei zelo ardens, & manu promptus. Is nos summis oppugnat viribus nostramq. deuastat vineam. Et nunc quidem à Principe sacerdotum ad Damascenas, Synagogas acceptis litteris, damascum properat sui similib⁹ comitat⁹ socijs, quoscunq. ibi inueniat tui nominis pfessores, nullo sex⁹ discrimine habito, rapturus, & vinctos Ierosolimā abstractur⁹. Hui⁹ adolescētis cōsilijs & impie pietati nisi tēpestiue

Psal 2.

2 Ecclesia

Capite nobis vulpes paruulas quæ de moliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.

Acto. 5.

3

Acto. 6. e

4 Acto. 7. g.

Acto. 8. a.

5

Acto. 9. a.

occurritur. heu quam vereor ne nostra funditus suffodiatur,& pe- 1
reat vinea, nostrum pænitus excindatur Regnum. Quamobrem te primum bone Iesu, oro, vos deinde precor comunes amicos, & sodales nostros, sancti Angeli, vt illi ardentium iuuenum manui statim occurratis, illas nobis vulpeculas, antequam maiores sumant vires, capiatis, illlas nobis cicuretis.

Dilectus meus mihi, & ego illi: qui pascitur inter lilia.

Audistis ne o sodales, quid saulo tharsensi his proximis diebus contigerit? vt illi furē- 2
ti, & extremum excidium nobis minanti dum damascum contenderet, Dominus Iesus in cælo sublimis apparuit: & ingenti sua luce ipsi⁹ & comitum occulos perstinxerit, Vt ex perniciosa vulpe, suæ vineæ: quam ille antea vastabat custodem fecerit, & propugnatorē

Act.9.d. Ecce, iam fidem nostram, quam obstinato animo hactenus oppugnauit, Damasci constanter predicat, in Damascenis Synagogis cū legis peritis de fide in Iesū, disputat apertissima ex scripturis in eos proferens testimonia Dominū Iesum Messiam majoribus nostris 3
promissum, esse conuincit, vrget acriter, & tam subita, atq. inopinata sui mutacione suspēsos omnes tenet, & attonitos. Videtis prę terea post tantam persecutionem, quanta preter spem subito nobis per totam Iudęam, Galileam, & samariam reddita sit pax, quā- Act.9.e. ta tranquilitas? certe vt mare compositis fluctibus quum venti po- Psal.76.e fuere, regiones ille nobis subito sedate sunt. Hæc plane mutatio dexterę excelsi spōsi mei est, Hęc indubitata immensi amoris, Quo
ille me sponsam suam prosequitur, signa. his ego Argumentis per- 4
suasa sum, Christum mihi charissimum, meum perpetuū fore virum, nullam aliam Ecclesiam præter me vnam, post hac amaturum Rom.8. Nulli alij fidem daturum, meum deniq. omnino semper fore, meq. illius à quo neq. mors, neq. vita, neq. Angeli, neq. Principatus, neq. virtutes, neq. instantia, neq. futura, neq. fortitudo, neq. altitudo, neq. profundum, neq. vlla alia creatura diuellere me vnquam possit, aut separare, Quæ admiranda diuini amoris vis est, vt amantes extra se rapiat, nec sui iuris esse finat, sed amatorum, in quos a-
mantes transfert, & vt vnum sint efficit. Hæc eadem diuini amoris 5
vis nouum & æternum fixumq. mihi insempiternum prēstat. quæ felicitas æmule meę non contigit. quippe quæ pace, & rebus secundis abutens, pactum sub Mōse, semel ictum cum Deo ac deinde sub Iosue renouatum, sepe fregit, & datam fidem suo nuper interempto

1 rempto sponso,turpissime violauit,in omnem libidinem & impie tatem se effundens cum immundis & sanguinarijs amatoribus suis Dęmonibus:qui non inter lilia ,vt sponsus meus, sed in libidinum & totius immūditiæ cæno pascūtur.generatio plane praua & Deū irritare nata,queq.(vt ei regius exprobat vates)nō direxit cor suū ac cuius spiritus Deo fidelis numquam fuerit.mihi vero certum est, puritati,integritati,pietati,vereq.religioni maiorem iadies operam dare:& hanc mihi concessam pacem non ad luxum & delicias, sed
2 ad sponsi mei Christi (cuius dono mihi contigit)cultum.prorsus conuertere, Nullum alium preter illum,amare,nullius alteri⁹ dogmata,nouasceremonias,aut confictam religionem recipere, illi soli me illibatā seruare,cui meā semel astrinxi fidem,Illi soli puras ex offerre laudū & hymnorū hostias,qui sicut purus & puro corde ni tid⁹ hinnul⁹ inter cādida & suaue olētia lilia pura depascit pascua, sicipse inter puros,cādidos atq.integre fame animos presertim virgineos, verā pietatem queritat:& laudū pura depascitur sacrificia. Psal.49. Acto.11.

3 Donec aspiret dies,& inclinentur vmbræ, reuertere: similis esto dilecte mi,capræ hin nuloq; ceruorum in montibus Betel Heb.
4 Bather.

¶Heu funestam & luctuosam noctem,heu grauem:regij montis vmbrā.Sub obscura impietatis & infidelitatis nocte sæuit Herodes rex:& noxia potestatis sue vmbra nos opprimit.Iam bone Iesu , Iacobus Ioānis frater primaria nostra columna Regio percussus gladio, cecidit, Petrus summum dom⁹ nostræ columē catenis vinctus seruatur in carcere,statim post Pascha & ipse regio gladio feriendus,domus nostra,que tota in eam columnam inclinata incumbit,ruat,ingentiq. ruina sua,nos omnes obruat , necesse est.Ah Domine Iesu ,tu ne hanc tantam cladem æquis potes prospice oculis?quin fers opē,& impendentib⁹ his tantis malis nos eripis? Ades, Ades o seruator noster,Reuertere ocyus oramus :& qua celeritate nuper vocatus opem tulisti,ad nos nunc accurre . Serua
5 nobis Petrum,Petrum nobis restitue incolumem , ne queso, his vmbris nos omnes vna cum Petro,permittas obrui.supera iam o summe noster Sol ,hunc pręaltum montem , tuum super montem hunc instar capreæ & hin nuli saliens , gratissimum profer iubar tuæ immensæ potentię diffunde radios:quibus vasta hæc,& terra contrahatur vmbra:& dum æternam tuam expectamus diem huic

Herodianæ persequutionis nocti, aliqua fauoris tui Lux, & quan- 1
tumcumq. breuis, succedat pacata dies. vt ea laborum intermissio-
ne recreati domestici tui ad proximam persequutionis noctē quo
cunq. auctore inferendam, alacriores accedamus. Nam dum prin-
cipatus, ac potestates, huius mundi Montes, durabunt, eorum vm
bris & tartareis noctibus tuam familiam sepe infestandam fore, sa-
tis scio. At vero illud in memoria semper habeo, quod nobis abste
Ioan 14 c dictum sit, non vos relinquam orphanos: vado, & venio Ad vos. Et
Psa. 109 a abijsti tu quidem, qui nunc dexter Patri assidens incęlis regnas pa 2
1. Co. 15. d cifice, expectans, dum, vt ille recipit, omnes hostes tuos quasi sup-
pedaneum, tuis calcādos subijciat pedibus. Quod ipsum & ego in
1. The. 4. d ter medios hostes nostros versans expecto, dum te in nube lucida
Acto. 1. sedentem, quemadmodum celum subire vidi, omnia irradiantē, mō
tes istos instarcerę colliquantē, & eorū vmbras dissipantē redire vi
Psal. 96 a deā: perpetuāq. diem illā nobis inuehere, cui nulla vnquā nox sit
successura sub cui⁹ aurorā vitalis ac mortuos viuificans tua aspiret
Psal. 48. c aura: & improbis hominib⁹, quibus nūc iusti ac probi seruiūt, tunc 3
in diuersum versa scena dominent. Interim tamen te iucundissime
noster Sol obnixi⁹ oramus, vt quotiescūq. funestis istis noctib⁹ &
vmbris nos opprimi videris, quam celerrime (vt iam semel atq. ite
rum fecisti) super istos montes bathęrios. Nimirum diuisas & dis-
sidentes mundi potestates, nobis exoriare; & super eos suas iras exa
lantes instar solis matutini admodum capreæ, Aut himnuli salien
tis, apparens tartareas eorum vmbras discutias, Alternantes dies fa
uoris tui & pacis inferas: vt alterna requie in tantis malis recreati, 4
vegetiores perduremus: & nos dum he contrahuntur & tolluntur
vmbræ fælici illi diei & rebus semper secundis seruemus: Quemad
modum olim sub Iosue & alijs ducibus alternantes sepe prestitisti
lucis & fauoris tui dies maioribus nostris impiorum regum vmbris
& potentia oppressis, donec omnibus subactis regibus omnem il
lorum regionem populo tuo promissam, sub Salomone, qui typus
tuus fuit pacifice possidendam tradidisti.

CAPVT. III. 5

PAPE, quanta est sodales, assidue orationis & indubitate in Chri
stum sponsum meum fidei vis, quanta efficacitas. Ecce nobis ob
Acto. 12. b stinate orantibus: & in Christum credentibus, iam secundo euincu
lis libe-

1 lis liberatus est noster Petrus. Iam semel & iterum saeuae in nos ex
citatae persecutionis resedit aestus. Saulus a Deo patre tractus ex Acto. 12. d
acerrimo hoste factus est amicus, & fidei propugnator strenuus.
Herodes ceruicibus nostris quum maxime immineret, a Deo mi-
nime tractus, sed pediculari morbo confectus, perijt & suae impieta
tis dignas pęnas dedit. Quam vere sponso meo dictum est, Quecũ
q. orantes petitis, credite, quod accipietis, & fiet vobis. Item & il- Mat. 11. c.
lud, nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eũ. Ioan. 6. e.

2 In lectulo meo per noctẽ quesiui quem diligit anima mea.

¶ Certe (vt de me loquar) ego olim studio legis Mosaice dedita ex crassa legis obseruantia iustitiam mihi ar-
rogabam: & falso persuasa, offerendis irrationalium animantium
sacrificijs, caelebrandis neomenijs, comunium ciborum abstinentia Rom. 2. e.
ieiunijs, reliquisq; id genus ceremonijs consumatam me iustitiam
cõparare posse, in lege quasi in meo lecto, sub obscura ignorantiae
3 nocte quiescebam ignorans interim, finem legis & scopum Chri- Rõ. 10. a.
stum esse: & in eius fide consumatam inesse iustitiam. cuius quidẽ
fidei quamdiu primigenia illa vetus Synagoga mater mea tenax
fuit, in ea quiescens, Deo tanquam sponso suo vsa semper est per
quam familiariter. ego vero superiore ignorantię meae nocte in le-
gis lecto vna cum parrhicida noua Synagoga quiescens, quũ euigil
lassem, & suauissimam Christi sponsi mei consuetudinem requi-
rerẽ, scripturas vt ille iusserat, expendere, ipsumq. in eo lecto cepi Ioan. 5. f.
4 queritare.

Quesiui illum, & non inueni. surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas queram quem diligit anima mea.

¶ Verum altissimis obducta tenebris quum iacerem, nusquam ibi quem querebam, potui inuenire. Deffessa igitur querendo, è lecto meo decreui surgere, per vrbem obambulare, per vicos eius & Mat. 27. f
5 plateas Christum querere. Ad horrendum terrae motum, insolitã Mat. 27. e
solis Ecclypsim, & permulta alia que sub mortem eius contigerant
stupenda prodigia, territa, per vrbis vicos, & plateas, modo hos, mo
do illos, cõsulebam: & quid quisq. de Messia sẽtiret, rogabam, varij
varia narrabãt, nec quisquã quicquã certi referebat. Audio interim
rępẽtinũ sonitũ, ad aduentum Spiritus sancti aeditum, Galileos ho- Acto. 2. a

Acto. 2. a. mines idiotas admiranda de Deo arcana varijs linguis loquentes, 1
res præclaras Christi nomine gerentes,& in templo docentes côue
nio,summa cum admiratione audio,adeo quæ illi de Christo mihi
gratissima refferunt,aures arrigo.

Acto. 4 a **Inuenerũt me vigiles,& qui custodiunt ciuitatem.**

¶Id vero grauiter ferentes Sacerdotes,Scribæ & Pharisæi, illi qui clauem scientie
Luc. 11. g. cum tulissent,nec ciuitatem Dei intrabant,nec alios intrare volen
Acto 2 b. tes permittebant,vt me ab illis abalienarent,sobrios & diuina sa- 2
Acto. A. pientia plenos homines irridere,& ebrietatis cęperũt insimulare.
Eos ipsos in nomine Iesu miracula ædentes,& Iesum in templo do
centes populum,in vincula conijcere,flagris cædere & predicatio
ne interdictos, Prohibere conati sunt.

Num quem diligit anima mea vidistis?

¶Et tamen rogati ipsi, nunquid certi habeant ,quod mi hi de Mesſia renuntient,aut
tacent,aut meras nugas referunt,& execrandas blasphemias. 3

Paululum cum pertrãnsissem eos,inueni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam,donec introducam illum in domũ matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

¶His ergo ducibus cæcis cô temptis,& pretermissis,Euá gelium fęlix faustũq. quod de charissimo meo Christo afferebant apostoli,complexa nuntium,ad messiã, quo me pater trahebat, perueni,
Mesſiã spôsũ meũ mihi vni 4
ce dilectũ,perfidẽ inueni,per
charitatem prehendi:cuius nunc suauissima fruor consuetudine,
quem etiam matri meæ synagogę quantumcunq. impie, & repu-
diate,vicem illius dolens,nitor conciliare. Quamobrem ipsum Iu-
deis tum Ierosolymis in templo,tum per omnes totius orbis syna
gogas,predicare constitui:& omni ope vt suadeam annitti, nec ab
incepto priusquam persuaserim desistere: vt me aliquando spero
persuasuram.Nec vana hæc spes mea est,quæ illo prophetę nititur 5
Ose. 3. b. oraculo,Dies multos sedebunt filij Israel sine Rege & sine Princi-
pe,& sine sacrificio,& sine Altari,& sine Ephod,& sine teraphim.
Et post hæc reuertentur filij Israel,& querent Dominum Deum
suum,& Dauid Regem suumm:& pauebunt ad Dominum, & ad
bonum eius in nouissimo dierum.

Adiuro

1 Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas ceruos què căporum, ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectă: Heb. amorem, donec ipsa. Heb. ipse velit.
2

¶O ciues Ierosolimitani, vosq. omnes quot quot vicinas Ierosolimis incolitis regiones, videtis, vt summa fide & quanta maxima potest diligentia iam aliquot annos apud vos Euangeliũ meum dilecta mihi mea predicet Ecclesia? videtis vt multis meo quem predicat nomine ædi tis miraculis, Predicationis sue certam vobis fidem faciat? nec in irritum ipsius conatus abierunt. Singulari namq. mea gratia & propitio numine iam Iudeorum tũ in vrbe, tum per adiacentes vrbi regiones qui in me crediderunt, & in meo nomine baptizati fidem meam libere constanterq. profitentur, maxima est promiscui sexus multitudo, & magnus inter eos sacerdotum numerus. Improbis deniq. præcibus suis & labore
3 quod hactenus magnopere optauit, mea Ecclesia in domũ tuam o Synagoga, & intima vsq. me cõpulit, & immisit penetralia. Ibi nũc vna mecum ipsa quiescere, ac mea pace tecum Matre sua frui expetit supramodum, & ego vt ipsi gratificer, hoc ipsum exopto. tu tamen (vt video) nunquam quiescis, inuidia rumperis, mihi meæq. Ecclesiæ semper obstrepis, vt tibi noster exprobrauit Stephanus, Spiritui sancto semper resistis, vos igitur porro moneo ciues Ierosolimitani, desinite iam meæ Ecclesie maledicere, Desinite progres
4 sum prædicationis eius impedire. per cęlestes vos obtestor & adiuro exercitus, ne sponsam meam mihi vnice dilectam dormire volẽtem excitetis, neue ob excitatam illam & afflictã me sic irritetis, vt importuna vestra ista perfidia & improbitate sæpe sępius lacessitus meos Apostolos procul à vobis abire iubeam & vobis relictis, ad gentes vna cum Euangelio commigrare: ego vero vestrã vrbem, vosquè omnes meis militibus delendos tradam.

ACTVS. III.

5 HEV, quam metui tibi à perfidis & importunis scribis tuis & Phariseis. Synagoga mater mea, quam nimirum vera cũ te vt quiesceres obtestaretur, locutus est sponsus meus. Primum vt oportuit, prædicatum tibi a me fuit Euangelium: & per eã prædicationẽ in domũ tuã, & ad vsq. intima domus tue penetralia in ductus meus Christus. Is apud te optauit quietẽ capere, in vestris

Acto.13.g animi molliter cubare, & vobiscum familiariter habitare. Verum, 1
quia improbi Doctores tui nunquam illi obstrepere, & ipsius euágelium prohibere,destiterunt,excitatus ille,& tantam pertesus impietatem,te iam reliquit:meq.ad Gentes cũ Euágelio,te relicta cómigrare iussit,gentium Ecclesiam me pronuba despondit sibi.

Ecclesia. Hierosolymitana Quæ est ista quę ascẽdit de deserto quasi virgula fumi ex aromatibus Myrrhæ, & thuris & vniuersi pulueris Pigmentarij? Heb. ceu columnæ, aut ceu palme fumi.

¶ Ergo ne o noster petre,& gentibus quoq. dedit Deus pœnitentiam ad vitam?quid ego abste audio?Spiritus san 2
cti gratiam in gentes quoq. se effudisse, & arida hactenus, ac dei gratia destituta gentiliũ hominũ corda cæle stibus aquis fęcũdata esse,& reddita perquã frugifera. Iã ergo scissæ sunt(vt Esaias predixerat)in deserto gẽtiũ Spiritus san

Isai.35.c. cti aquæ:& torrentes gratiarum eius solitudinem illam inundarũt 3
quarum inũdatione quę prius arebant ethnicorum corda,in stagni morem nunc redundant,atq. ex siticulosis infidelium pectoribus erumpũt fontes aquarum?Quid est o fratres nostri charissimi Pau

Acto.15. le &Barnaba,quod ego de deserto gentium populo surgere video? que est ista noua sponsa quam vos pronubi ex desertis gentibus ascitam, in sponsi mei thalamum inducitis tãtopere suffumi gatam Mirrhæ,& thurris, omniumq. aromatum vnguentarij arte contritorum ac commixtorum suffitum spirãtem,vt qui ex ea exalat va 4
por virgulam primum,deinde in altum se agglomerans altissimas

Rom.13.d palmas & colũnas referre videatur:nimirum propter assiduas orationes,& omnis generis pia opera,que ex fide & charitate,qua ip-

Philí.2.c. 4.d. sa tota ardet,cum prodeant, velut suauissimi holocausti nidores, vsq. in Dei conspectuum in cælum continenti caligine sese attollunt,ac sponsum meum vehementer oblectant?Quis vnamq.credi

Ephe.2.c. disset,tantam gentium multitudinem olim Christi ignaram,à Republica Isrraelitia alienam, testamentorum promissionis extraneam,omni spe,& vel ipso Deo carentem ,nunc ciuitatis Dei iure 5
esse donatam,quin & repudiata Synagoga matre mea,Christi spõsi mei coniugio nobilitatam?Admirabantur olim,& stupebant plane gentes Chananeæ quũ viderẽt,maiores nr̃os de deserto Arabiæ ascendere,& precedente eos columna fumea interdum, & ignea

deno-

1 denocte, in suas inuadere posessiones, Iam nunc vicissim miramur Iudei, gentes e deserto infidelitatis ascendere, & fidei ac charitatis suæ caliginosum suauissimeq. olentem instar palmarum & collumnarum aromaticarum, sursum spirantes, in Regnum euangelicum genti nostre hereditarium, irrumpere. O admirandum rerum vicissitudinem. scilicet, hoc est Paule mysterium illud, quod tu Romanis prodidisti, excæcationem ex parte contigisse Israeli, donec plenitudo gentium aduenerit & sic omnis Israel salus fiat. Libet Rom. n. c
2 igitur tecum exclamare. O altitudo diuitiarum sapientie & scientie Dei, Quam incomprehemsibilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viç eius. quamobrem iam non inuideo gentibus tantam Dei gratiam & dignationem: sed quas vobis doctoribus, intelligo coheredes mihi & comcorporales, ac comparticipes suæ promissionis a Deo electas, ciuitatem nostram, omnesq. fortunas cum ipsis lubens comunico. Quas video virgines animas fide, Charitate, & cōsumata Iustitia mihi proximas vobis paranymphis Chri
3 sto meo desponsas & ad ipsum (vt Regium vatem memini prædicere) adductas esse, in comunem Thalamum letabunda, & prægaudio gestiens admitto. Psal. 44.

En, lectulum Salomonis Sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes te
4 nentes gladios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusq; ensis super fæmur suum, propter timores nocturnos.

¶ Sed vos o Iudei, Quid mihi & nouæ nuptæ regias inuidetis nuptias? quid adhuc obstrepitis? Quid, o falsi fratres, in regiā & intima nostri Salomonis penetralia tentatis irrūpere? Quid rursum ceremonias & graue legis iugum, quod neq. nos neq: patres nostri portare potuimus, gentili Ecclesiç in libertate Euangelica ceu in tabernaculo & cubili Salomonis quiescenti imponere tentatis: ac libertate donatā in Iudaicam nitimini redigere seruitutem, vt Ecclesiam in seruitutem redactam Acto. 13. Gala. 2. a. 5. a.
5 perinde atqué Synagogam, quæ gratis oblatam repulit libertatem Christus Rex noster inuisam habeat, & tanquam ancillam capite diminutam, repudiet? Nō latuere Salomonē doli vestri, nō efferata iracundia, & ad omne nefas parata inuidia. Ita ne putastis prouidentissimi Imperatoris sponsam per ignorantiæ & improbitatis vestræ noctem posse opprimere? ecce vestros ille dolos & nefaria cōn

 silia

filia vt eluderet,impios conatus vt frāgeret,& terroribus,quos per 1
infidelitatis & tenebrose inuidie noctem vos tumultuarios & sedi
tiosos homines quiescenti sponsæ sue incutere paratos esse præui-
dit,tempestiue vt occurreret,in cęlum profecturus præsidium se
xaginta Heroum armatorum ex fortissimis Israelitarum delectū,
concilium nempe Apostolorum,& seniorum, reliquorumq. sum
ma ante omnes alios Christianos fide,ac charitate, pariquè animi
magnitudine preditorum,circa cubiculum suum collocauit: & li-
bertatem euangelicam Apostolis & senioribus,horumq. successori 2
bus Episcopis & doctoribus,circumsepsit.fortissimis sane Israeli-
Exo.12.f. tis,quorū singuli singula dena milia prestant eorū Israelitarū mili
tum,quos circa tabernaculum suum hic ipse Salomon olim Iussit
Nume 2.a castramentari.Hi tametsi mortali corpore & iniurijs obnoxio pres
si,in hac vita versentur,celestibus tamē armis,gladio inprimis Spi-
Ephe.6.c. ritus,quod est verbum Dei,& omni insuper spirituali panoplia &
viribus instructi cælestem & spiritualem exercent militiam :tanta
2.Co.10.b Rei militaris peritia cæteros præcellentes,vt omnes munitiones,& 3
omnem celsitudinem quæ aduersus cogitationem Dei extolitur,
possint demoliri,omnem intellectum ad obediendum Christo cap
tiuum ducere,& omnem deniquè vlcisci inobedientiam ,non tan-
tum vestram presentem o Iudæi,sed etiam hereticorum, schisma-
Acto.15.f. ticorum omnium,& quicunquè in posterum nostram oppugnatu
ri sunt Christianam fidem, & libertatem. Iam igitur, o sotia, o
soror mihi charissima Antiochena,& omnis gentium Ecclesia, o-
cioso te animo esse impero.pone metum:& omnium post hac se- 4
cura, in cubili regio,nempe in libertate euangelica,in quam te re-
cepit verus noster Salomon Iesus Christus, conquiesce. Nihil te
moueant tumultuantium & seditiosorum hominum qui e Iudæa
euangelicam libertatem tibi erepturi,ad te venerunt, impia quæ
tibi obtrudere nituntur dogmata.Nec enim regij cubiculi fores
attingere possunt: tantum abest, vt te a salomonis quamuis ab-
sentis,Thalamo,possint abducere,aut vim tibi vllam inferre.Ecce,
Iam contra hos, & falsos alios quosdam fratres, quos verius ho- 5
stes dixeris,& hereticos Saducæos,Ierosolimis pugnatum est. qui
bus ne ad horam quidem, cessit fortissimus ille heros, & stre-
Ga.2.a. nuus hyperispasta noster Paulus. Ecce iam Petrus & Iacobus &
ceteri Apostoli ac seniores Heroes illi, quibus nostri, nostræquè
libertatis tutęla commissa est, Plagiarios illos Iudeos hoc decre-
to,ceu

1 to, ceu gladio verbi Dei ictos a nobis repulerunt, visum est spiritui Sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quã hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorũ, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, bene agetis. Tumultuentur illi procul quantum velint, & debacchentur: Nihil tibi imminet periculi. non magis, quam olim synagogæ ab impijs hostibus suis quamdiu ipsa in fide mansit & pietate. Manebunt tibi rata tua cum nostro Christo fœdera: & rumpentur inui-
2 dia sat scio, valebuntquè quicunq. inter vos dissidium volunt. Acto. 15.

Ferculũ fecit sibi Rex Salomon de lignis libani, colũnas eius fecit argenteas, Reclinatorium aureum, Ascensum purpureum,
3 media, Charitate constrauit, popter filias Ierusalem. Heb. amore filiarũ Ierusalem.

¶ Iam quo minus metuas, & de nostri Imperatoris tutela, eximiaq. in te munificentia vt tibi magis gaudeas, Regium illud ferculum in primis tibi gratulor. opus sane admirandum: ac tum propter materiæ prestantiam, tum propter diuinum opificium, ipso Salomone omnium Regum longe ditissimo, dignum, & sapientissimo. huius namq. gestaminis aceres cedrini sunt, & tota contignatio cupressina: ex libano monte aduecta materia. Columnæ argenteæ Reclinatoriũ aureum, Gradus quibus isthuc ascenditur, purpura infecti sunt, Aulæa quibus totus interior ambitus stratus splendet, in gratiã fæminarum Ierosolymitanarũ, Charitas est. Hac ille ingenti
4 mole inuectus in pompa, vbiq. terrarum triumphat, teq. tanquam rerũ abipso preclare gestarũ sociam, dextrã sibi assidentem ductat & magna æmularũ tuarũ admiratione in celeberrimo triumpho, quẽ olim Ierosolymis acturus est, ducere instituit. Paulum intelligo fratrem & primarium collegam nostrum, quem iam inde vsq. a prima ipsiũs conceptione deus in hoc selegit, vt Iesum Christum filium suum charissimum, per vniuersum orbem predicaret: & ve- Galat. 16.
5 lut triumphale ferculum, per omnes gẽtes summa cum gloria triũphantem, circumferret. ipsæ deinde dei filius de cælo vocatum, suo baptismo abluit, sui Spiritus igni excoxit, atq. ita absumpta in eodem cõcupiscentia mala & peccati corruptela, in nouum hominem transformauit: ac velut gestamen ligneum carie & putredine confectum sic denuo instaurauit, vt corporis eius fabrica cum iam Acto. 9.

peccati carie tentari nequeat, quasi cedrinũ quoddam tabulatum, 1
& contignatio cupressina videri possit. Tanta præterea solidæ veritatis cognitione, fidei firmitate, animi magnitudine, & lenitate, malorum tolerantia, puritate, modestia, sciẽtia, iustitia, & suaiuloquentia Euangelica, omni denique virtutum genere sic ornauit, ac constabiliuit, vt hijs ceu columnis argenteis, regia istec moles niti videatur. Si animum spectes, Reclinatorium aureum nostri Salomonis esse dicas. quippe qui dum Iudaismum prophiteretur, audi
Acto. 22. tor Gamalielis Iudeorum sapientium suæ ætatis facile principis, 2
Galat. 1. omnes ęquales suos in Iudaica Philosophia superauit: At vero in Christiana schola tantam diuini spiritus hausit copiam, vt omnia,
1. Cor. 2. vel ipsas diuinæ sapientiæ profunditates, scrutari possit. Quin & in
2. Cor. 12. tercium vsq. cęlum raptus doctore nostro Salomone, ipsa Dei sapientia, tam familiariter vsus est, vt ea ex ipso audiuerit, & intellexerit mysteria, quæ nefas sit homini euulgare. Sic visus est cęlestis Rex Salomon se Paulo credere, inq. ipsius animum varia sapientia omni auro præstantiore, micantem, quasi in sui ferculi reclina- 3
torium summa cũ maiestate & gloria reclinare: ac quasi in arca noui Testamenti, vbi lex spiritus, & Mãna cęlestis alimenti insint,
Gala. 6. d sedere: perque vniuersum orbem gestari voluisse. Gradus huius gestaminis purpura infecti, stigmata sunt domini Iesu, quæ ipse
2. Cor. 11. f Paulus in suo corpore gestare profitetur. Plagæ nimirum cruore purpureo manantes, quas in Christi gratiam per multas accepit: & perquos veluti gradus purpura tinctos ascendentem Salomonẽ 4
in aureum animi sui reclinatoriũ admittere solitus est. Media porro, & totus interior ambitus, Pauli nempe viscera, quam ardenti charitate atq. amore filiarum Ierusalem ab ipso Salomone ceu con tinenti quodam & suaue rubenti aulæo constrata sint, ipse testa-
Rom. 9. a. tur, quum ad Romanos de se sic scribit, Veritatem dico in Christo Iesu, testimonium mihi reddente cõscientia mea in spiritu sancto: quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo: Optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. Hoc 5
igitur est diuinum opus, quod solus ille summus Architectus, &
Acto. 9. f. omnium conditor rerum Salomon sibi potuit affabre facere. Hoc illud vas, quod ille sibi ex cunctis millibus in hoc selegisse dixit Ananiæ, vt nomen ipsius portet coram gentibus, & Regibus, & filijs Israel. Hæc arca cethimæa, & triumphale gestamen, in quo
quia

1 quia Deus per suum Salomonem semper & vbiq. triumphat, ipsæ 2.Cori.
Paulus Deo gratias agit. ¶Io triumphe, Audi filia Sion, vide regẽ

Egrediemini filie Sion, videte Regem vestrum Salomonẽ in diademate quo coronauit eum
2 mater sua in die desponsationis suæ, & in die lætitiæ cordis sui.

tuum Salomonem, obliuiscere Psalm.44.
populum tuum, egredere de domo patris tui, Reuertere virgo Iere.31.
Israel, vsquè quo te subducis? O filia vaga? Rẽ nouã audite iam, & videte ciues Sion, quam fecit dominus super terram. Virgo intacta concepit Christum heroem illum, Iam olim ab Ieremia propheta designatum. Virgo & mater eius Maria omni fulgens puritate Dei filium candido & purissimo humanitatis diademate ea die coronauit, qui ille cum sponsa sua Ecclesia nuptias inijt, summaq. cum gaudio cępit conuersari. Lucæ,1.2.
Deus pater hoc ipso diademate corona spinea ceterisquè crebris Ioã.19.a.
3 passionis istibus tuso (quod alterum diadema impia mater Synagoga imposuit) gloria resurrectionis plenius adhuc illustrauit, & ipso sole reddidit clariorem. Io triumphe, o Iudei electi à Deo, qui terrestrem adhuc habitatis Sion, & terrenum Messiam frustra expectatis, egredimini de medio impiorum ciuium vestrorum, fidem Isai.52.c.
Christi nostri in cęlo regnãtis suscipite, hunc Salomonem Regem vestrum agnoscite, hũc Messiam creddite, ad huius ferculum propius accedite, Paulum fratrem nostrum, quo ille sublimis in hac
4 pompa vehitur, audite, bella quæ per vniuersum orbẽ imperator noster gesserit, narrantem auscultate, Quot ille vrbes ceperit, quot Act.21.22.
nationes fidei suæ subegerit, cognoscite, spiritualem Ierusalem gẽtium Ecclesiam sponsam (quemadmodum prædixit Isaias) à Diaboli tyrannide ereptam, quanta cum gloria ad vos reducat, obseruate. Io triumphe, In Ecclesijs Benedicite Deo, domino de fontibus Isai.52.
Israel. Vos inquam Israelite, qui ceu aquæ seminariæ de lumbis Psal.67.
Israel, ceu de fonte proletario dimanastis, In nostris Ecclesijs lau-
5 date dominum Deum nostrum, quem nunc tanto manifestius videtis in hac pompa procedere, quàm olim, quum hæc regius vates caneret, quanto manifestiora auditis & videtis potentiæ & fauoris erga nos argumenta. Imaginem dumtaxat ille vates maioribus nostris spectandam proposuit: vos ad dei spectaculum properate. Ecce, nõ Arca sublimis vehitur: sed Deꝰ ipsæ humanitatis diademate conspicuus,

conſpicuus,triũphus agitur non de Aegiptijs,Syris,Moabitis,aut 1
Idumeis,ſed de vniuerſo orbe, dequè orbis principe diabolo. Ec-
ce,pręcedunt in pompa Primarij cantores viri ſpirituales hymnos
& cantica ſpiritualia in cordibus ſuis precinentes Deo:Sequuntur
pleriquè alij præcinencium laudes eodem ſpiritu excipientes, hos
omnes circunſtant tripudiantes virgines,& per multæ aliæ purita-
te inſignes Matronæ tenſa per fidem ſpem & charitatem ſuorum
cordium pulſantes tympana. Principes & Duces incedunt Paulus
de tribu Beniamin olim ad miraculum imminuta, Iacobus,& Ioã- 2
nes Salomonis noſtri propinqui de tribu Iuda, & Petrus & An-
dreas,& pleriq. alij de tribubus Zabulon, & Neptalim, qui Gali-
Iſa.52. a. leam ſortiti ſunt,Galilæi. Gaudete & Iubilate ſimul deſerta Ieruſa
lem, quia conſolatus eſt dominus populum ſuum, reduxit Ieruſa-
lem,in regiam euexit dignitatẽ.Io triumphe. In Eccleſijs benedi-
Rom.9.a. cite Deo domino de fontibus Iſrael. Vos igitur filie Sion, ad quas
in primis pertinet adoptio, & gloria & teſtamenta, & legis conſti-
tutio, & cultus,& promiſsiones,quarum ſunt patres,&Prophetę: 3
illi ex quibus Rex veſter Salomon genus ducit,ad Salomonem Re
gem veſtrum ægrediemini, Regi veſtro fidite,ciues veſtros cũ ſua
perfidia forti & intrepido deſerite animo,nihil timete inuicti, Im-
peratoris noſtri freti potentia,Qui ad ſua ſigna collectos (quemad
Iſai.52. modum prædixit Eſaias) vos nihil trepidantes, aut tumultuantes
præceſſurus eſt:& ab omni iniuria vendicaturus.

CAPVT. IIII. 4

Chriſtus Quam pulchra es amica mea, quàm pulchra es.

O Commilitones mei Apoſtoli, deſinite iã ciues Siõ ad vos euocare. Veſtram luditis
operam, ſurdis canitis, & cæcas animas ad noſtrum ſpectaculum
pertrahere fruſtra nitimini. nondũ ad me venire poſſunt: quia nõ
dum eas ad me traxit pater. nondum eas ab illius oraculi ſoluit ana
Eſai.6.c. themate,excęca cor populi huius,& aures eius aggraua,& occulos 5
eius claude ne forte videat occulis ſuis,& auribus audiat, & corde
ſuo intelligat,& conuertatur,& ſanem eum. Inexorabiles ſunt filię
Eſai.65.a. Sion. Tota die (vt idem predixit Eſaias) extendi manus meas ad po
pulum non credentem & contradicentẽ. nec tamen vllis officijs,
aut Beneficijs (que per multa & maxima à me quum in humanis
apud

1 apud eos agerem, accêpere) adduci potuerunt, vt me patienter au dierent, aut æquis occulis aspicerent. Quamobrem eripuit me pater ab huius populi contradictionibus: & quemadmodum clarissimus eorum Rex & propheta cecinit, principem gentium me constituit: & populus ille quem antea non noueram, iam nunc vltro seruit mihi, statim atq. vos de me prædicantes audiuit, letum suscepit Euangelium, mihi fidem habuit, libenterq. obediuit. Missas igitur filias Siõ facio, Ad te, o mea gentilis Ecclesia, tuæ fidei fa Psal.17.d. Acto.25.c & 17.a.

2 cilitate & pulchritudine captus, me conuerto. Ecce, tu sola pulchra es, tu sola mihi places. Satis iam satis spectata mihi est mea cũ Synagoga amicicia. Iam difficile illius ingenium, & atroces iniurias ferre non valeo. Impudentiam, & impietatem detestor, & execror. Valeat ipsa cũ suis victimis, & multiplicatis holocaustis. tedet me illius carnificine & nidoris, incensum abominor. Valeat cũ sua laniena, & toto culinario apparatu. quæ cum in hijs crassis & mortuis ceremonijs meum collocet cultum, & eximiam inesse pu Isai.1.d.

3 tet pietatẽ, misericordiã, meiq. cognitionẽ (quibus ego virtutibus maxime coli gaudeo) deseruit prorsus & obiecit, Datã mihi fidẽ fręgit, Nuptialia pacta rescidit, impias & sceleratas manus a me parrhisida non abstinuit, Assiduas quas (licet grauissime lacessitus, & lęsus) ei facio delicias, fastidiosa aspernatur: medendo ęgrescens, meaq. abutens patientia. At vero tu mea sacerdos, & regina inclyta, mihi persuaderi facilis, dicto parens es: & admodum officiosa. Tu mea fide omnino niteris, meo amore tota ardes, totã in me spẽ Osee.6.a. 1.Pet.2.b. Apoc.1.b.

4 tuam conijcis. Pia mihi tua placent vota, Pia tua me delectant opera, tue spirituales hostiæ, & pura laudum sacrificia, corporis præsertim & sanguinis mei Eucharistia, qua nomini meo (quemadmodũ prædixit Malachias) vbiquè terrarum litatur, oblatio munda. Ius, fas animi, sanctiq. recessus mentis tue gratissimæ sunt mihi victime. Iste demum legitimus cultus est, quem ego maxime probo, & abste exigo: tequè ideo pater meus vnice diligit quod se spiritu & syncero in templis, & vbiquè locorum colas animo. mihi vero exi .c. Mala.1.d. 10.4.d. 2.Cor.1.a

5 mie iste quibus ego te exornaui animi tui dotes, te solam pulcherrimam videri faciunt, & omnibus numeris absolutam

Oculi tui colũbarũ prçter id quod intrinsecus latet. Heb. extra comã prominentes.

¶ Exerit se porro, eximia isthęc animi tui pulchritudo & maximè conspicuam

ſpicuam foras profert in Apoſtolis,& epiſcopis,viris puris & quo 1
Eccle.2.c. rum cãdidum ac certum eſt omni de re Iudicium,hos ego tibi ceu
1.Cor.11.b columbinos occulos in ſapientis capite, in hunc vſum ſitos, dedi,
vt omnibus tuis membris præluceant, nihil impudice, maligneue
Ephe.4.c. aſpiciant:ſed caſte,candideq. ac liberaliter,acri certoq.iudicio om
Hebr.13.c nia prouidentes, vniuerſo corpori tuo inuigilent,ac prudẽter tem
peſtiueque proſpiciant. Que illi precipua corporis tui officia mo-
deſte citraque oſtentationem obeũtes, ſic inter reges, & principes
tuos decenter eminent, vt formoſe mulieris grandiores oculi in- 2
ter cincinnos decore prominentes,ſumam illi cõciliant gratiam. Vt
Interim taceam pulcherrimi animi tui latentem vitam, & quæ
per illos oculos ſe profert, energiam,quam quia non vident,velut
mortuam tuæ te contemnunt æmulæ. Sed in illud tempus interio-
ris tuæ pulchritudinis ſplendor, vniuerſo orbi conſpiciendus &
commendandus ſeruatur, cum ego quoq. in quo tua nunc illa vita
condita latet, imo, qui ipſamet vita tua ſum & entelechia, ſum-
ma cum gloria & maieſtate omnibus conſpicuus apparebo. tunc 3
ſane & tu meæ gloriæ particeps mihi ſimilis magna cum tuarum
æmularum admiratione conſpiciere. ¶ Innumera deinde populo-

Capilli tui ſicut greges caprarum,que aſcenderunt.Heb,apparuerunt de monte Galaad.

rum nationumq. cana, & innocens multitudo, quæ ex capite tuo fide,ſpe, ac charitate nitens, velut admodum frequens & pro lixa pendet coma, tam tibi deco ri eſt,quàm innumeri caprarum 4
greges monti Galaad,quum eius montis Paſcua depaſcentes, aſcẽ
dere, inde apparent. ¶ Paſtorum deinde & doctorum tuorum ſa-

Dentes tui ſicut greges tõſarũ,quę aſcẽderũt de lauacro,omnes gemellis fętibus, & ſterilis in eis non eſt.

piẽtia,intellect⁹,cõſiliũ, patiẽtia, ſcientia exactũ iudicium, & pia in docẽdo dexteritas, dentes tui ſunt,quibus ipſa verbum meum recte ſecans vtilia modo tibi tuiſ que agnis demeorum bibliorum 5
virentibus pratis carpis Paſcua.
Dentes quidem certe ſimiles dentibus ouium fęcundarum ęqua-
biliter tonſarum,que de flumine emerſerint probe lote,& (ne vna
quidem excepta) gemellos poſt ſe,ducentes fętus. atque his ipſis
ouibus ſimiles ſunt homines illi innocentiſsimi,quippe qui per pę

1 nitentiam & sui suarumq. rerum abnegationem deposito vetere hominc, ac per babptismũ elutis peccatorũ sordib⁹, cãdidi, puri, & ad vnguem facti, emersere, multos mihi genitos de mea fide & doctrina adeo consentientes ac moribus pares ductantes filios, vt, gemelli tamen omnes & vno æditi videri possint, quãuis multe sint, oues plane dixeris Euangelicas, de baptismi lauacro ascendentes æquabiliter tonsas, & bene lotas, verbo veritatis fętas omnes: & singulas (ne vna quidem excepta) gemellos suos ducentes fœtus fide
2 & moribus quàm similimos. talis mihi paulus peperit, & nunc iterum parturit Galatas: tales idem mihi peperit, & alit Thesalonicẽses, & alios quam plurimos tum ipse, tum & alij pastores & doctores Euangelici in hoc àme constituti, vt huius numerosos nec vnquam perituros fructus ferant, vnde omnis ad patrem meum redeat gloria.

Sicut vitta coccinea la-
3 bia tua, & eloquiũ tuũ
dulce.

¶Iam tui Euangeliste, doctores, dono linguarum vtentes, & sermonum interpretes, cum nihil aliud, quam me crucifixum loquantur, idque non sesquipedalibus verbis ad ostentationem turgente sermone, sed humili prorsus & depresso, cuius tamen tanta sit vis & qui in eo viget spiritus mei efficacitas, vt innumeram auditorum turbam de tuo concionantis ore pendentem teneat, & veluti ab auribus vinctam quocunque ipsa velis trahat, pulcherrima tua labia esse iudico rubra & exilia, vittæ coccineæ quamsimilima, qua auditorum auribus inserta, de ore tuo pendentes tur-
4 bas teneas, & quocunque velis, vltro sequentes trahas.

Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absq; eo quod intrinsecus latet. Heb. extra comã tuã
5 sub prominentes.

¶Admiror præterea virgineum ruborem, qui præ charitatis gratia, in tuis Prophetis, quasi in genis se exerit, summa cum honestate conspicuus, ingenui enim sunt, & in omne vitium erumpente Nemesi cum charitate, honeste rubent: & prophetici spiritus mei igni calescentes, quam verissima præfantur mysteria: adeo, vt eam partem mali punici proximè refferant, quæ soli exposita dicoctior est, & cum qua propterea quod rubeat, ac molliter promineat, pudibundæ virginis genę conferri possint. Quales demum genę

inter tuos cincinnos molliter prominentes te maximè decent, ac 1
formosam videri faciunt,& gratiosam.atque hæc est tuarum gena
rum quæ exterius apparet mira venustas & pulchritudo. Nam latentem interius spiritus mei energiam eodem consilio, quo paulo ante, prudens omitto commendare. ¶ Pulcherrimum quoque

Sicut turris Dauid collum tuum quę edificata est cum propugnaculis. Heb. in tumulum oriũ.

collum tuum est,candidum, firmum, oblongum, & rotundum, præclare illi turri propugnaculis munitæ (quem tumulum orium 2
Rex Dauid in arce Sion edificauit) quã similimum. Sicut enim
in summitate illius turris vocales ille cõstituit vigiles,qui diligẽter obseruarent,vt sic quas hostes incaute vrbi insidias ponerent,Imminẽtis periculi statim, ciues suos magnis clamoribus admonerẽt, si quem etiam ciuem suum errare animaduerterent,viam illi vt tu-
1.Cori.12.d. tus in vrbem accederet,commostrarent: sic & ego opitulatores &
subsidia,meos diaconos,pro collo candido,oblongo, & terete tibi 3
1.Thi.3.b. 2.Thi.4.c dedi,homines puros,candidos,rotundos, & omni peccati sublato
Phili.2.d. tubere,æquabiles,magnanimos, & longa spe in cęlum erectos: sa-
Rom.16.a crarum literarum cognitione ceu propugnaculis cõmunitos qui
2.Cor.16.c. magnis charitatis viribus roborati omnia sustinent: sed maximè
Apostolos,doctores,& Euangelistas suis opibus & ministerio fulciunt: & pro hijs cum opus est, ceruices suas extremis supponunt periculis. Quo Euangelij mei Precones omni comparandi victus solicitudine posita, Euangelicę doctrine & prædicationis dumta- 4
Heb.13.e. xat satagant:& ceu excubitores in summa specula constituti fide-
Ezec.33.b libus populis inuigilent, & periculorum, quæ ab hostibus imminere viderint,semper admoneant.Quos insuper in via fidei & morum errare obseruauerint,magnis clamoribus reuocatos,in Ecclesiam catholicam(quę mea ciuitas est,& spiritualis Sion)reducant.

Prouer.30 Acto.6.a. Mille clypei pendent ex ea,omnis Armatura fortium.

¶ Tam multis præterea exemplis,& sacrarum scripturarum testimonijs Diaconi nostri instru- 5
cti sunt,quibus cum res postulat
prolatis,fortissimos milites nostros ceu clypeis & omni armorũ genere possit instruere, vt eos ditissimum Arcis meę Sion armamentarium recte dixeris.In quem etiam vsum turris illa Dauidica extructa fuit: Vndę olim innumeri pendebant clypei, & militum panophia.

1 panopha. ¶ Tuorum in super huberum admirandam pulchritudinem, magis pro dignitate laudare, aut ad viuum magis exprimere non possim, quàm si ea cum gemellis capreæ hinnulis inter candida & fragrantia lilia pascentibus, conferam.

Duo hubera tua sicut duo hinuli capreę gemelli, qui pascuntur in lilijs.

Vt enim illi sua pariliparuitate, & omnino consimili specie arrident: presertim quum se in sese con-
2 trahunt, & actuosi erumpere velle videntur. Sua pręterea munditiæ & nitore per placent. Quippe qui, minime strigosi, aut lutulenti inter florentia lilia munda carpunt Pascua. Sic etiam tua hu 1.Cor.12.d
bera, Diaconi illi, quos tu gubernationes ideo vocas, quod tanquã æconomi & fidi promicondi, seruandis, bonaq; fide dispensandis bonis tuis præfecti sint, & peculiari quodam dono meo adhoc munus bene obeundum prædití, quum de se humiliter sentiant, seq; in arctum contrahant, omniũ ministri & alumni nullo luxo dif-
3 fluentes, collecti, & quasi in orbem contracti, actuosi tamen, & ad beneficentiã oppido quàm propensi, ceu cęlestium caprearũ filij, Rom. 12. b.a.
sua paruitata, & beneficentiæ, studio placẽt plurimũ. Pura pretere-
rea, & omnis puritatis exemplis florentia sacræ scripturæ prata, ac super substantialem Eucharistiam meam summa cum munditiæ depascentes, cęlesti replentur succo: paresq; cum sint fide ac moribus & inter se quàmsimilimi (quippe, quorum sit cor vnum, & anima vna) gemelli, & vno fidei partu æditi, Aspectu iucũdi sunt Acto.4.g.
4 sciti, & gratiosi: propter geminum munus suum pro duobus pulcherrimis huberibus tibi dati. Hæc itaq; sunt formosissima tua hubera, parua, rotũda, contracta, parilia, nitida, & quibus tuos alumnos abũde alis, succulenta, atquè omnibus numeris absoluta.

Donec aspiret dies, & inclinẽtur vmbræ, vadam ad montem myr-
5 rhæ & collem thuris.

¶ Et quidem certe quo magis singulorum membrorum tuorum formam egregiam, & quàm interse, ac cum toto corpore decentem seruant proportionem exactamq; harmoniam, contemplor, eo magis vniuersam quę inde existit, pulchritudinem demiror & amo tuam. Quã obrem, indignum iudico, te adeo formosam & ciuilem sponsam meam, in montibus, & siluis huiusmundi inter barbaros, & instar leonem Pardorumquè efferatos homines, atq; adeo in mon-

tibus,& speluncis inter feras ipsas diutius agere. Te itaq; iam nũc 1
in cœlestẽ meã Regiã inter beatos spiritus reliquosq; cęlestes ciues
meos beatã, mecũ perpetuo victurã (quod iã pridem me oras) eue
herem, nisi me maiora adhuc tua quę procuro incrementa, reuoca
rent: ac ne te tã cito in cęlestẽ inferã ciuitatẽ, cohiberẽt. Verũ enim
Deu 7. d. uero, quẽadmodũ olim, vt Synagogã in fide exercerem, perq; assi-
duos fidei progressus ad iusta incrementa perducerẽ, nõ statim oẽs
Chananeorũ Reges deleui & principes: sed inter eos solicitã volui
habitare vsq; ad tẽpora Salomonis, cui pater Dauid omnib⁹ debel- 2
3. Reg 11. latis hostibus, pacatũ tradidit imperiũ: sic te oportet mea Ecclesia,
forti animo inter impios Reges, & Principes, per vniuersum orbẽ
nunc lõge lateq; Imperantes, velut inter leones, & pardos, in suis
mõtibus, & lustris dominãtes agere: eorũq; assiduis iniurijs exerci
Ephe. 1. c. tam, in fide meiq; cognitione per oẽs corporis tui partes ad ætatis
& magnitudinis meæ modum tãdiu proficere, dũ exactis regibus,
omniq; sublata potestate, Pater vniuersum orbem meæ subiecerit
1. Cor. 15. d ditioni. Ac tum demũ ad plenã filiorũ Dei vocanda mihi es liber- 3
Rom. 8. d. tatẽ, & summã gloriã, qũu clarissima Resurrectionis dies illuxerit:
cuius luce eximia omnis delebitur Regum ac potestatum domina-
tus, qui te nunc ceu montium & colliũ graues premunt, & obscu-
rant vmbræ. Ego interim multam salutem dicens istis mõtibus, &
ferinum virus olentibus lustris, in cœlum me recipiam, vbi me
regnare oportet, dum hæc stata per suos numeros gradusq; decur-
runt tempora. Ibi (quo etiam piarum orationũ, suauissimeq; olen-
tiũ votorũ tuorũ pertingunt montes, mortificationis tuæ Myrrhã 4
Apoc. 8. a. & colles pietatis incẽsum spirantes) me lõge magis oblectabo, quã
olim in Silo, quo in colle meũ multo tẽpore habui tabernaculũ, aut
in mõte Moria, vbi tandẽ magnificum mihi templũ extruxit Salo
mõ. Vnde assidue incensum thymiama instar mõtis myrrhiferi, &
Exo. 34. c. collis Thuriferi se attollit. Vnde etiam (quamuis fœdifragam, &
Deut. 16. c adulteram nondum tamen viricidam) ter quotannis ex quatuor
Iudeæ Plagis, quatuor insignium montium terminis libani, Ama
na, Sanir, & Hermon definitis, ad me vocare solebam.

Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, veni de libano spõ

¶ Te vero, quam scio ab officio, & semel data fide nunquam dis- 5
cessuram, de cęlo orbem iudica-
turus quum venero omnibus an
gelorum meorum comitatus my
riadibus summa cum gloria, tũc
spectante

1 sa mea, veni de libano, veni coronaberis. De capite amana, de vertice sanir, & hermon, de cubilibus leonũ & de montibus pardorum.

spectante vniuerso orbe, ex quatuor mundi cardinibus ad coronam & regios honores tuis meritis debitos, in hanc sententiam semel ad me euocabo. Tota pulchra es amica mea, & macula nõ est in te. Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni corona- Mat 25. Ephe.5.f.
2 beris. De capite Amana, de vertice sanir, & Hermon. De cubilibus leonum, & de montibus pardorum. Venite benedicti patris mei, paratum vobis ab orbe condito, Possidete regnum. Hæc tibi mea Ecclesia iã nũc dicta volui, quorũ assidua me ditatione te toto hoc cõfirmes tẽpore: & hac spe in aduersis nixa, reb⁹ te secũdis serues.

3 Vulnerasti cor meũ soror mea, vulnerasti cor meum in vno oculorũ tuorum: & in vno crine colli tui.

¶ Sed vt ad laudes tuas vnde digressa est, nostra iam reuertatur oratio, Tanta est soror & sponsa mea Ecclesia, pulchritudo tua, & vniuersi corporis gratia, vt te intuendo meã explere mentem nequeã. Ea est in oculis tuis dextro presertim, vis & energia, tã validos & efficaces inde eiacularis amoris radios, certisq; me petis ictibus, vt cor meũ ceu amoris sagittis trãsfixeris, & hoc ipsum quod vnũ petebas, obiecta reliqui corporis tui, sed colli in primis, egregia quadã torq; crineue ornati, specie
4 per meos oculos in mea illapsa pręcordia abstuleris: totũq; tibi vẽdicaueris. Adeo te solã summa cũ voluptate intueor, de te sola cogito, de te dũtaxat cõmẽtor, vt in te maxime inesse mihi videar: & in te viuere. Quę & ipsa quoq; extra te rapta, in me magis in es, magisq; in me, quã in te ipsa viuis. Quippe quã ego prior intuitus fui & patris mei ex meis oculis & vniuersa facie emicãte luce per tuos oculos in tua illapsus viscera, cordis tui tenebras illustraui, meq; vt noscas, & in cõnniuis cordis tui oculis vt intuearis, tribui: ac mea Ioan 14.c 15.a.17.c.d Ioan 15 c. 1.Ioã 4.d.
5 imagine accensam, absorptamquè in me transformaui: Sic me in te trãsfudi, teq; totam meã feci, vt iure iã nõ tu sed ego, in te viuere dici debeam (quemadmodum & meus Paulus hoc ipsum in se expertus, profitetur) Nec iã nos duo corpora, & vnus animus (vt de raris amicis dici solet) sed vn⁹ homo in vnũ corp⁹, vnũq; spiritũ cõmixti sim⁹. Tãta est ĩter cõtẽplatiõis mei, & amoris efficacia. In illa 2 Cor 3 d Galat.2.d Ephe.5.f. 1.Cor.3.d

Ioannes,in hoc excellit Maria Magdalena: sed vtraq; in re facile 1
primas tenet Maria virgo, sponsa, & mater mea. Quam ego ante omnes sanctos depereo, propterea quod ipsa vt omnes, vel ipsos angelos, vincit puritate, sic purissimi cordis sui occulo cor meum omnium penitissime penetrat,& rapit potentissime:atquè vt omnium maximè gratiosa est, ita maximo etiam, ceu insignis quedã çirtiæ,aut egregium monile,tibi est ornamento, primaria quidem certe nostri amoris illecebra.

Quam pulchræ sunt mãmæ tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt hubera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.

Iam tuos oculos & collum ante laudaueram,o soror & sponsa mea,verum, quia quo magis te intueor, eo magis ad miror, & nouũ aliquid semper quod mihi commendandum videatur, animaduerto, eam obrem easdẽ partes rursum commendare visum est.Quæ eadem sane me impellit causa, vt quæ iam semel lau 2
daui hubera,& labia tua,nouis eadem iterum encomijs celebrem. 3
Vt enim absolutissimi operis cuiuspiam contemplandi,sic & laudandi, egregium formarum spectatorem, qualis ego sum, nulla vnquam capere posit saties. Tua igitur hubera prȩter quã quod formosissima sunt, rationabili minimeq; doloso sacrarum scriptu
1.Pet.2. a. rarum lacte tument: & suauissimo, quod omnem longe superat humanam voluptatem, plena sunt alimento. Odorata præterea
sunt,& cȩlestium charissimatum vnguẽtis probe delibuta, meos 4
plane diuinos, quiquè omnium aromatum gratiam vincunt,odores spirant: & me prorsus olent.

Fauus distillans labia tua.

Iam vero,tanta inest in labijs tuis gratia,& suauissimi sermonis lepos, vt inde ceu ex fauo ditissimo, omni melle dulcior cælestis suadæ medulla profluere videatur. Remissionem siquidem peccatorum prædicas, & omnium iniu-
riarum inter deum & hominem factam Amnisthiam,pacem terris 5
redditam, & bonam voluntatem. Deum factum hominem & homines factos Deos.Ad actuosæ & frugifferȩ fidei iustitiam omnes hortaris, Ad charitatem & præclara facta, quasi subiectis ignitȩ orationis tuæ facibus, acendis:& cœlestium amore accensos,in cælum transfers.

Mel

1 Mel & lac sub lingua tua. ¶ Sic vero suaues & melliti sunt sermones tui, vt non aliud exterior oratio præferat, quam quod ostium intus celat, & animus secum agitat. Vt faciunt meretrices & heretici meretricibus per quam similes, quorum blandi quidem & melliti sermones sũt (nimirum ad decipiendum compositi) os tamen vnde prodeunt, læthale venenum intus celat & virus perinde amarum, atq; absinthium. Nec enim homines illi (vt recte admonet os tuum Paulus apostolus) mihi seruiũt: sed suo ventri. quippe qui per blandiloquentiam & assentationem innocentium corda seducunt, secumq; ad inferos rapiunt. At vero tu mea Ecclesia, Mel & lac sub lingua tua, nempe, plus adhuc dulcedinis & suauitatis, in oris & animi tui recessibus semper habes, quam vllis verbis quantumcunque suauibus efferre possis. Pro.5.a. Iob.20.b Rõ. 16.e. Colo.3.c.

2 Et odor vestimẽtorum tuorum sicut odor thuris. Heb. sicut odor libani. ¶ Tua insuper misericordia Benignitas, Humilitas, Modestia, Patientia, meæ deniq; virtutes omnes, quibus ego te sponsam meam nuptialibus vestibus indui, mihiq. assimilaui, ingenti charitate accensæ, ceu thus, aut mons libanus quam suauissime olent. & bene affectis conniuijs nostris, atq. adeo ipsi nuptiarum auctori & conuiuij domino Patri meo gratissimos odores spirant. Nam male affectis, Perinde atq; serpentibus florentes vites, læthales sunt & inuisi. Ephe.4.e. Mat.22.b 2.Cor.2.d

3 Hortus cõclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Heb. fons cõclusus, fons signatus. ¶ Istã porro eximiam pulcritudinẽ & formæ præstantiã, plurimum commendat summa cũ fide coniũcta intemerata & incorrupta fœcũditas tua: mihiq; maxime, reddit spectabilẽ. Qui cũ non fluxam istic voluptatem, sed numerosam, eandẽq; piam sobolẽ tollere expetam, & ei ste solius gratia despondi mihi, mea minime spe falsus, multos quotidie per pulchros & pios ex te nulli accessa extraneo, nullius vel heretici, aut impostoris fraude vitiata: tollo liberos, & velut electos fructus ex horto mihi vndiq; concluso refero continenti firmaq; & perenni angelorum sæpe circum septa, neque vnquam vt mea illa vinea olim ex ægipto translata diripiendo a pretereuntibus, Aut à feris vastando. Quin, & quod mihi soli cor tuum exhibes, me ipso Isai. 5. a. Iere.31.b. Psal.79.

me ipso quasi sigillo obsignatum fonte spiritu meo repleo,& sacra 1
Isai. 12.a. rum scripturarum intelligentia: eas vero aquas hæreticis & extra-
riјs omnibus obsignatas, populum meum dumtaxat, haurire vo-
lo,frui què.& tute Baptismi vterũ gerens, nullis impiorũ dogma-
Prou.5.c. tum sordibus pollutum,fons conclusus mihi es crucis meæ sigillo
obsignatus; venaquè benedicta; vnde meas ego aquas, nempe sa-
pientes filios nostros Apostolos,Pr[illegible]atos,& Doctores,reliquosq;
sanctos innumeros per vniuersi orbis plateas, particulares Eccle
sias,deriuo : atquè distribuo.Qui & ipsi signum patris sui Dei viui 2
Apoc.7.a in frontib⁹ præferũt,ex te nascẽtes,quæ solo verbo meo fęcũdata,
mater es,& virgo permanes incorrupta:perinde ac si ex fonte con
cluso,& obsignato limpidissimæ emanent aquæ.

Emisiones tuæ Paradisus malorum punicorũ cum pomorum fructibus.

¶Propagines vero, & plantæ, quæ ex te per multas, & pulchras profers, imaginem paradisi exibentes, & hortorum ad meas delicias comparatorũ,gra- 3
tissimam speciem, mali punicę
in primis sunt fructiffere, & suauiter rubentibus pomis, onuste.
Martyres nimirum, multis rebus in meam gratiam fortiter gestis,
celeberrimi,& velut mali punice roseo sanguine rubentibus fructi
bus plenę: mustoq; ex suis pomis expresso manãtes,ac rubricatæ.

Cypri cum nardis.

¶Sunt præterea Cypri & nardi, sancti scilicet homines,fidei sum
misione & fragantia insignes; sed inter se alij alijs hac ipsa virtu- 4
te præstantes, vt Cyprium herbam colore & odore sibi vicinã,vin
cit Nardus.¶Plurima etiam in te prouenit crocus.Sancti quidem

Nardus,& crocus,fistula,& cinamomũ,cũ vniuersis lignis libani.

1.Cor.3.d 4,b,c. quam plurimi, aureo diuinæ sapientiæ colore conspicui,eousq; se deijcientes,vt pro stultis habe ri gaudeãt, & calcari in modum
croci, ac velut omnium peripsema,atteri pede : quo sic pereundo,
melius proueniant. Frequens insuper in te crescit Calamus odora- 5
tus.Homines intelligo,liberalitate & beneficentia Christiana com
mendatos.Quę nimirum virtus contra Auariciam, Animi hydro-
pisim,quàm herba illa cõtra aquam inter cutem fusam,longe præ-
sentius est remedium. Nec minus frequens ibi visitur cinamomũ.
Permulti sane pietate insignes viri. Quæ virtus proprias cinna-

momo

1 momo aduiuum refert vires. Hæc enim in primis humanarum cupiditatum caliginẽ animi nostri oculis obuersantem, potenter discutit, vt illud, caliginosum humorem corporeis oculis insidentem. Deinde cõtra dæmones peccati virus eiaculãtes plurimũ cõfert, vt illud, cõtra sarpẽtes. Breuiter, vt cinnamomum magni est ad omnia vsus, sic & pietas ad omnia vtilis est, promissionẽ præsentis vitæ habẽs, pariter & futuræ. Ad hęc, vt libanus mõs altissimus omniũ insigniũ arborũ prouẽtu spectabilis est, & celeberrim⁹, sic & tu innu 1. Tim. 4. c
2 meros omniũ ordinũ viros clarissimos & ĩsignes ceteris pietate præcelẽtes, proferens, admirandã libanispeciẽ & amęnitatẽ refers, & facile superas. ¶ Abũdas deniq; Myrrha, & Aloe, atq; oĩb⁹ plãtis aromaticis, ex quibus vnguẽta fieri solent laudatissima. Viris inquã, qui amarã instar Myrrhæ & Aloes, meã passionem assidue meditantes, varijsq; & assiduis exercitimalis, cõplantati mihi Primum per baptismũ similitudine mortis Rom. 6. a.

Myrrha & Aloe cũ omnibus primis vnguẽtis.

3 meę, perpetua deinde pęnitentia, & christianis exercitamẽtis, libidinẽ, scortationẽ, immundiciam, concupiscentiã malam, Auariciã iram, indignationẽ, maliciã, blasphemiam, turpem sermonem, mendacium, reliquaq; veteris hominis mẽbra conficiunt, atq; mortificãt: ac veterũ peccatorũ vulneribus inducũt cicatrices. Omnigena insuper virtute instructi, & egregijs factis cõspicui, egregium sibi nomen, & famam optimis quibusq; vnguentis suauius longe olentem, compararunt. Colos. 3. b

4 **Fons hortorum, puteus aquarum viuentiũ, quæ flu. impetu de libano.**

¶ Accedit demum ad amænitatẽ illius horti, & summã gratiam, copiosissimus, quẽego ex me in tua viscera effudi, spirit⁹. Is enim ex tuo ventre, velut ex puteo in modum aquę viuę miro erumpit in cęlum vsque impetu: inq; multa se partiens flumina, te & omnes tuas particulares rigat Ecclesias: omnesq; nostras plantas ad cęlestia prouehit incremẽta. Quemadmodum copiosissimæ, ex pręalto Ioan 4. b. Ioan. 7. f.
5 monte libani delapsæ aquæ viuæ per fontem illum & puteum notissimum magno erumpunt impetu, quæ per magnos deriuatę conductus, totam libano subiectam oram influunt, innumerosq; eius regionis hortos irrigant: ac vniuersam planitiem ad miraculum fęcundam reddunt, & instar paradisi amænam.

¶ Merito itaque te amo o mea Ecclesia, & tuorum hortorum amœ-

Surge aquilo,& veni auster,perfla hortum meũ: & fluent aromata illius. nitate delector magnopere. Sed 1
aueo maximè istas tuas plantas aromaticas sua aromata funden tes videre:atq; odorifero earum defluxu me oblectare.Facesse igitur aquilo,procul à nostris hortis abesto horrida infidelitas:quæ,vt ille plantas, sic tu hominum cor
Mat.10.d da contrahis, & cælesti calore extincto,cogis cõgelascere.Tu vero
Psal. 25. Auster veni,perfla hortos meos,Myrrham & Aloem,calamum &
Psal.16. cinnamomũ,reliquasq; plãtas nostras aromaticas calfacito:vt cali- 2
1.Pet.1.b. do tuo flatu in calescẽtes natiuum suum calorẽ proferant , & eiusdem vi colliquatos humores fundant suauissimos. Irrumpite iam (per me licet)in sanctos meos,impij homines,gladios, secures,eru ces,Bestias,fornaces, ignes,oẽs deniq; pœnarũ turbines vestra dæmones arte collectos,in meã Ecclesiã immittite, per meæ Ecclesiæ hortos quãtumlibet grassamini Nihil aliud,quàm plantarij quod
Rom.8.a. plãtauit pater meus,cælestem calorẽ excitabitis. Nihil aliud in me
Io.3.b. dijs tormentis ,quam fidem meam profitentes , vota precesq; pro 3
suis tortoribus fundentes sanctos meos,audietis.Nihil aliud in eis quam fidei,charitatis,& magni atq; infracti animi documenta videbitis.Non aliud quicquam ex sanctis meis,quam præclare dicta & fortia facta exprimetis.Quorum aromatum fragantia vos æternum cruciet:me vero oblectet supra modum.

Ecclesia. Veniat Dilectus in hortum suum: & comedat fructus pomorũ suorũ. ¶ O spõse mi seruator,fer opem, serua me obsecro. Ecce,quos tan topere laudasti, hortos tuos iam 4
diu ardentes succẽdunt Austri, iamdiu electarum omnis generis arborum Sylua conflagrat , iam diu crepitantes plantas aromaticas voraces absumunt flãmæ quæ vna cum fumo se aglomerantes,cæli aspectũ prohibent:& horren da caligine cõfundũt omnia. Iã à trecẽtis annis post Iudæos Nero sæuam in sanctos tuos exercuit persequtionem: hanc Neroni succedens Domitianus renouauit. Ab his , & plerisquealijs tyrannis proceres nostri Apostoli,& discipuli tui,cum in numeris alijs san 5
ctis perierũt.Alij gladio percussi, Alij fustib⁹ cæsi,alij in crucẽ sublati,alij securib⁹ trucidati,alij pectinibus exarati,alij in nocturna lumina cremati,alij in accẽsas Pyras cõiecti,alij alijs exquisitis supplicijs absumpti sunt.Omitto Traianũ, Valerianũ,Maximinũ,deciũ,& plerosq; alios Imperatores, ac Reges impios,qui ceu ardẽtes

Austri

1 Austri in cinnamomi feris regionibus, sanctorum tuorum syluas
accendunt vbiq; terrarum:& misere deuorant. Tantum his nostris
temporibus Maximianus, Diocletianus, Mezentius, & Licinius,
incendium seuis suis flatibus excitant, sic tuos hortos depopulan
tur,& vastãt, vt quę ipsi nũc inferunt, malorum magnitudo, supe
riorum obliuionẽ inducat:& eã rerũ desperationem, vt nisi tu ipse
statim venias ingens restincturus incendium,& ardentes Austros
procul abacturus, oẽs nos breui perituros putem: nec vlla hortorũ
2 tuorũ relictũ iri monumẽta. Me miserã, tu ne sponse mi, ęquis ocu
lis hęc aspicere potes? Quos tibi vni seruo fructus suauissimos sic
perire? Plantas odoriferas tui tantum deliciis exultas, crudelibus
flammis absumi? Breuiter, amęnissimos hortos tuos impiorũ ho-
minũ furiis deletos, videre? Quin tu venis bone Iesu? tu qui solus
potes, nos seruas? Pacem nobis tribuis? vrẽtes Austros in placidos
vertis Zephyros? Impios inquam, tyrannos, in Reges pios nobis
fauentes,& tuę Ecclesię propitios? Qui sedatis & pacatis omnibus
3 diu multũq; expectatã tuis hortis inducãt cęli tẽperiẽ, & amęnita
tem? Vt tuo munere cõpositis rebus omnibus, te excipere, tibiquę
gratissimos fructus tuos, pia nostra facta,& dicta, possimus appo-
nere? veni igitur pręcor o bone Iesu, veni;& si te nostri quam pre-
fers, tã fortis vrit cura, Si nostri (vt dicis) tui sunt (vt vere tui sunt)
horti, si nõ ioco, sed serio tibi tã magnifice cõmendantur (vt serio
abste cõmendatos esse non dubito, qui te fidentes ludere nunquã
possis) Huc inquã veni, tuorum hortorũ fructus ede, tuorum hor
4 torum odoribus & vniuersis deliciis tu solus fruere. Omnia enim 1. Cor. 3. b.
tua sunt. Ego tantum (nec tamen sine te) plantaui, ego rigaui, tu
semina dedisti, tu auxisti, tua omnis nostrorum hortorum cultura
est, tuus omnis prouentus.

CAPVT. V.

Veni in hortũ meũ soror mea, sponsa; Messui myrrhã meã cũ
5 aromatibus meis, comedi fa uũ cũ melle meo, bibi vinũ cũ lacte meo. comedite amici mei bibite,& inebriami charissimi.

Ego vero te o Ecclesia, Christus soror & spõsa mea sua uissima, supra quam dici possit, amo:& meos hortos tanquam egregium opus demiror,& amo meum. Adsum igitur, & iam multo ante huc
veni: imo vero nec abste, nec a meis hortis vnquam discessi. cum

enim tu mihi omnino ſis morigera , & hic meræ meæ ſint deliciæ, 1
non poſſum te non diligere,non poſſum nõ in meis hortis deliciari:& vel tunc maxime, quum ex eis ſuaue olentes ramuſculos & aromata colligo:vt tunc certe collegi , quũ tu nuper ſæuientibus Auſtris,omnia peſſum ire crederes:grauiſsimeq; doleres. Nam cũ tu dolebas meos martyres alios ferro perimi, Alios flammis exuri, alios cruci affigi,alios vectibus perforati,alios lapidib⁹ obrrui,alios viuos excoriari,alios membratim ſecari,alios denique alio amaro
mortis genere abſumi,Tunc ergo Myrrham meam,reliquaſq;plan 2
tas aromaticas vnà cum ſuis aromatibus : meos inquam martires vnà cum ſuis præclare dictis & factis,de meis hortis metebam , & ceu faſciculos ac ramuſculos ſuauiſsimos in cæleſtem meam reffe-rebam apothecam.Quum tu præterea Euangeliſtas meos , & pleroſque alios eloquentia Chriſti anâ inſignes viros , ad tribunalia catenis vinctos trahi defleres,Tum ego meos oratores coram regibus,& principibus meam cauſam perorantes quum viderem, eo
rum eloquentia quaſi fauo ac melle ſuauiſsimo, mirifice delecta- 3
bar:& litum melle panem meum ſumma cum voluptate comedebam.Tunc etiam vinum meum & lac ſuauiſsimum bibebam, quũ eoſdem docentes audirem,& eorum maxime doctrinam probarẽ, qui perfectos quidem alumnos ſuos difficilioribus,ſed tamen cognitu ſuauiſsimis,fidei meæ myſterijs,ceu generoſo vino alerent,inperfectos,& imbecillos,facilioribus eiuſdem fidei rudimentis ceu lacte dulciſsimo ,ſaginarent. Aderam itaq; tunc meâ Eccleſia , a-
deram,in meis tunc hortis deliciabar: pręſens tamen numen me- 4
um quaſi abeſſem, non exibebam. Iuſtam nimirum, captans ocaſionem,vt tu quidem tuæ relicta fidei,cum hoſtibus quaſi ſola con fligeres,meo tamen fauore freta ingentia,quaſi per te,bella conficeres: atq; ego pro meis donis tanquam pro tuis meritis, ampliſsimis te tuo iure donarè poſſem premijs.Quando igitur tot præclarâ generoſe tuæ fidei dediſti documenta,& rem bene geſsiſti meã, iam quod optabas, & ſupra quam ſperare potuiſti,feci.Altiſsimam
pacem poſt diuturnum bellum ddi.Maximinos,Diocletianos,Me 5
zentios,Licimios,& id genus pleroſq; alios ardentes Auſtros, noſtrorum hortorum extremam perniciem,procul abegi. pro his placidum immiſi Fauonium,Conſtantinum dedi pium Romani orbis Dominum,tibi fauentem, & propitium. Vides iam quam molliter ſuauis hæc noſtros hortos inflet aura,quam magnifica templa

pius

1 pius hic imperator nobis ædificet, quam magnificis eadem ornet donarijs, quam vtiles tibi leges ferat. Iste senatoria dignitate auxit, fasces & secures tibi sũmittit, pronus te adorat, vrbem Imperij sedem, amplissimaq. tibi cessit vestigalia. Quas alij strages & ruinas ædiderunt, hic restituit: & nostros hortos longe maiores reddidit, & auctiores. Huc ades igitur mea Eclesia, adeste omnes sodales mei amãtissimi, accumbite iam in hortis meis amenissimis. In myrrhifero, & thurifero monte meo comedite abunde, & bibite charissimi, ibi vos exilarate. Iam nunc fidem meam liberabo, iam opiparum illud & iuçundum conuiuium exhibebo, quod olim prophete meo nomine promisere. Iam nunc Euangelio per vniuersũ orbem securi & festiui incumbite. En vtriusq. testamenti mysteria vobis appono, cælestem eucharistiæ panem vobis frango, fœcundos cælesti vino calices propino. Vos inprimis familiares mei episcopi & doctores, sapientiæ operam date, cælesti cibo & potu affatim fruimini: & reliquæ familiæ meæ quantum satis esse cognoscetis, edere date, & bibere. Regias opes in meorum pauperũ vsus tibi creditas, ne serua o mea Ecclesia, sed pauperibus quibus datę sunt, eroga. Pacis & rerum omnium affluentia, ad otium & luxum caue abutare. Quin sobria lectioni, exortacioni, & doctrinæ, dum redeo inuigila, & horam qua rediturus sim obserua solicita.

Luce.12.c
2 Isai.25.b.
Luce.22.c
5 Mat 24 d
Luce.12.c
1.Ti.4.c.

Nota Lector.

TOTVS *hic locus (qui modo sequitur) de Ecclesiæ luxu, est sane lubricus. Quamobrē nequis hoc tēpore, in eo labatur, lectorē admonere opere pretium nobis uisum est, quæ hic dicuntur ad prælatos spectare, non ad illos quidem, quos Paulus dicit uigilare, tanquam eos, qui de animabus ipsorum curæ commißis rationem reddere cogitant (quales semper habebit Ecclesia) sed ad illos dumtaxat qui misericordiam, humilitatem, benignitatem, pacientiā, & charitatem (quæ eidem Paulo sanctorum tunica est) exuerint: temperantiæ et sobrietatis instituta, Euangelistarum calceos, excusserint, & abiecta functione Apostolica, uoluptate difluentes dormiunt. Quos tamen in ta ntoueterno suæ socordiæ urget consciencia: & Christus ipse qui eos uigilare iußit, sequi expectare, excitat, & proprij admonet officij. Qui igitur hæc legis, luge obsecro, & caue cum impijs hereticis contra matrem nostram Ecclesiam inire. Memineris dictum esse Christo, beati qui lugent quoniam ipsi consolabūtur: & acrem illam Dauidis interminationem time, Noli irritari propter eū qui prosperatur in uia sua, propter hominem facientem iniusticias. Desine ab ira, & derelinque furorem: Noli irritari ut maligneris. Quoniam qui ma*

Admonitio auctoris ad lectorem.
4
Ephe.5.c.
5

lignantur

signantur exterminabuntur.&c: 1

Ecclesia. Ego dormio: & cor meum vigilat.

¶ Sponsus quum abiret, ocium & luxum mihi interdixit, Euangelicam functionē, & pauperum curam iniunxit, sobriam vigilare iussit, & horam qua rediturus ipse sit, solicitam obseruare. ego vero abiecta functione Euangelica, ocio nunc, & luxu diffluo, commissam meæ fidei spōsi mei familiam suo demenso fraudo: neciam mihi curæ est, quod alij
Mat.24.d. fame, & frigore cōfecti, pereunt, alij odijs & intestinis bellis furen 2
tes mutuum conficiunt, Alij ignorantiæ tenebris offusi, in hæreses & omnium viciorum barathrum feruntur præcipites, dum ego purpuram, & byssum quotidie induo, auro & gemmis fulgeo, laute prandeo, lautius ceno, cruda lauor, ex balneis suffumigata & peruncta in mollia strata me recipio, ibiq; clauso ostio, nec expectato sponso meo Christo (vt olim adultera Synagoga, hoc ipso turpiter repulso & excluso sponso suo dormiebat) in somnum deferor,
nec solem orientem vnquam video. At, hoc quid aliud est, quam 3
positis vestibus & calceis euangelicis dormire, vitamq; in luxu &
Esa.66.g. somno Synagogæ more, transigere? Verum enim vero, conscientia
1.Ioã.3.d. ignauiæ, & socordię, ac luxuriæ meæ testis, perpetuo vigilat: hæc me fortiter accusat, dānat, & velut per insomnia suspensa territat.

2.pet.1.a. Vox dilecti mei pulsantis.

¶ Quin & sponsi mei numen imprimis horreo: quem de nocte ad ostium cordis mei pulsantem, atq; hæc in-
clamantem mihi videor exaudire, 4

Christus Aperi mihi soror mea amica mea, columba mea, immaculata mea quia caput meum plenum est rore: & cincinni mei guttis noctium.

Ephe.5.a. Aperi mihi soror mea, Amica mea, colūba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium: ac si dicat, o sponsa mea, aperi mihi precor, nō extraneo, sed fratri, non mœcho, sed legitimo sponso tuo; quiq; to-
tius nobilitatis, pulchritudinis, & 5
puritatis tibi auctor fuerim, & profusus elargitor. Misereat te obsecro, fratris & sponsi tui amantissimi, de te optime meriti, qui in tēpesta nocte sub rigido & inclementi cælo peregre reuersus, ad tuum hostium frigore nunc & fame pereo. Primum blandæ hæ & supra modum honorificæ appellationęs: immemoris ingentium beneficiorum

1 ficiorum acris, sed iusta exprobratio est. Deinde cum meus me præ
ter meritum cõmendat sponsus, quid aliud, quam castigat: & ad me
liorẽ mentẽ oblique reuocat? Nec enim excidit memoria illa sapiẽ
tis cuiusdã sẽtẽtia, vt laus vera ornat, sic falsa castigat. Memor præ
terea amplissimorum, quos ab eodem accepi, honorum, in super &
mãdatorũ, quæ peregre profecturus mihi dedit, dũ ipsum audio, &
tantum non video nocturno gelu & glatie oppleta cęsarię, ad ostiũ
meum trementem atq; esurientem pernoctare, seq; vt admittam,
2 orare, ad pauperum calamitosorum hominum commiserationem
(quorum ille incõmoda sua æstimat mala) non possum non com-
moueri: meq. insignis inhumanitatis non dãnare. Queritur enim
(satis intelligo) mitissimus sponsus meus Iesus, & meam accusat ig
nauiam, meam damnat socordiam, & insignem impietatem. Quæ
ingentium oblita beneficiorum, àbiecta pauperum cura, & fun-
ctione Euangelica, pauperes (quorum quasi capillorum de ipsius
capite pendencium, magnus est numerus) fame & frigore ipsa de-
licijs affluẽs, perire patiar: diuites & magnates (qui in populo Chri
3 stiano velut cincinni in cæsariæ insigniores sunt) frigidia irruente
in eos ignorantiæ nocte, fidei lumen, & Charitatis ignem amittere
sinam, ac mortem obire perpetuam. Hæc me blanda sponsi mei ve
hementer angit querimonia. Quippe quæ veteres ipsius & graues
querimonias, grauissimaq; in Synagogã ædita olim exempla mihi
reuocat in memoriam: atq; eorum meditatione misere exagitat.

Expoliaui me tunica
4 mea, quo modo in du
ar illa? Laui pedes me
os, quomodo inqui-
nabo illos?

¶ Et velim quidem certe expergisci *Ecclesia*
his byssinis & sericis stragulis me
explicare. velim surgere, ostium ape
rire, & suauissimum spõsum meum
Iesum admittere pauperum inquã,
curam gerere, & Euangelium serio
predicare. Sed tanto tempore inter-
missas difficultates, & (quos doctorum Euangelicum subire oppor
teat) labores quomodo possim ego repetere, aut sustinere, omniũ
5 rerum copia tot annos affluens, tam multis assueta delicijs, omnis
prorsus penuriæ, ac laboris impatiens, Domina mollis, ac delicata?
Et vt sperem eas me omnes difficultates superare posse, At è subli
mi solio ad humilem suggestum si concionatura descendam, Si ad
ptocodochia ægrotos subleuatura accedam. si pannosos & mendi-
cos inter meos nobiles & holosericis splendentes aulicos ad exules
vocem

vocem,quomodo maiestatem tueri possim ,sine qua sacerdotij splē 1
dor & auctoritas minime cōstare, posse videatur?inter metū,& spē
plane hereo,inops cōsilij,lupū auribꝰ teneo,Nec quid agā satis scio

Dilectus meus misit manum suam per foramen:& vēter meus intremuit ad tactum eius.Heb. propter ipsum.

¶ Heu execrandam ignauiam,socordiam & impietatem meam , Heu detestabiles superioris vitæ meæ delicias,Heu graues & implacabiles spō
si mei iras.Nimirum toties ame lęsa
illius patientia,in furorem versa est. 2
Nūc plane sentio quam vere,sapienterq. meo paulo dictum sit,Dei to-
Rom.2.a. lerantia peccatores ad penitentiam inuitare:eos vero qui peccandi
finem cum non faciant,Dei tollerantia lenitateq; abutuntur,ingē
tem sibi irę thesaurum,quo aliquando obruantur,accumulare.Nā
(vt deme loquar) postquam sponsus meus exactis tyrannis,me cu
ris solutam,torpere vidit,impositum docendi manus abiecisse, Re
gijs opibus,& honoribus auctam insolescere,Regum eleemosynas 3
in meas delicias & prodigiosum luxum conuertere,pauperibus in
terim frigore,& inedia ad ostium meum pereuntibus,reliquis ve-
ro plerisq; alijs fidei lumine & charitatis igni extincto congelatis,
fameq; ac siti verbi Dei confectis,perditos meos mores,quanto tē
pore,ac quam patienter tulit,quam humane reprehendit,quam co
miter & benigne mei me admonuit officij:atq; aliquando vt resi-
piscerem,seq; in cordis mei penetralia vt admitterem,modo perse,
modo per ecclesiastas suos,quasi ad ostia cordis mei pulsans,obse- 4
crauit?At ego fallacis voluptatis illecebre,& inanis gloriæ cupidi
tate,abstracta,bene monenti parere vsq; recusaui, austerioris vitæ
dessuetudinem, & maiestatis curam quo minus ē deliciarum somno surgerem,& oranti aperirem,impudenter,inhumaneq; excusa
ui.Tanta igitur impudentia,& impietate mea vehementer offensus sponsus ingenti facto schismate,ceu per fossa domo,tribus im-
Apo.16.c. missis dubijs pontificibus tanti schismatis materia, ceu per effossę
domus nostræ foramē immissa manu me quum omnium secura,& 5
delicijs soporata cubarem perterruit.Regibus & Principibus toto
orbe in me vnam conspirantibus & coniuratis,ingens metus meū
perculit ,& perterrefecit animum;vt olim exercitus Chaldeorum
4.Re.25.a grauis illa Dei manus,per effossum murum Ierosolymorum, Sede
Iere.39.a. ciam Regem cum tota Synagoga consternauit.
52.a

Surre

1 Surrexi vt aperirem
dilecto meo, manus
meæ stillauerunt myr
rham, & digiti mei
pleni sũt myrrha pro
batissima. Pessulum a
2 perui Dilecto meo:
At ille declinauerat,
atq; transierat.

¶ Atq; ita tandem illius manũ ex-
trema minantem pertimescens, ex al
to ocij & luxus mei sopore vigili ex
citata, surrexi: sed maiore cum fidu-
cia, & meliore quam Synagoga ni-
tens animo, Nec me amplius vlla vn
guẽnta, vllæue detinere deliciæ po-
tuere. Charissimum meum Iesum
ad animi mei penetralia admittere
omnibus sublatis impedimentis, cõ
stitui, iam diu intermissam pauperũ
curam, & euangelicam functionem
repetere prorsus decreui, Malas cupiditates, & omnem carnis meæ
curam, grauissimum animi mei pessulum, illico sustuli. Ac tunc
demum de meo dumtaxat spõso Christo cœpi cogitare, illum so-
lum velle, illum omnibus votis expetere. Et speraui quidem cer-
3 te sic illi patefactis animi mei foribus, intellectu, voluntate, & om
nibus sensibus, dulcissimum Iesum ad me statim ingressurum: & Apo. 3. d.
(vt ipse aliquando pollicitus fuerat) mecum cęnaturum, meq; gra
uissimis quæ mihi impendere videbam) malis, erepturum. Sed me
miseram, quam me tunc falsam spe deprehendi mea. ego quidem
auida expectabam, dum charissimus sponsus meus domum re-
cta ingrederetur via: At ille nusquam erat. iam enim impijs moris
meis & excusationibus vehementer offensus, ab ostio meo procul
4 diuerterat: meq; preterierat. Nec enim exortos tumultus compone
re, aut in horas gliscentes coniurationes, curauit compescere: tantũ
abest, vt ad me intrauerit, aut mecum cęnauerit, aut supra modũ
afflictæ quicquam attulerit solatij.

Animam ealiquefacta
est ut dilectus locutus
5 est. Heb. aĩa mea egres
sa est in loqui ipsum.

¶ Ah, quãto fuit satius, oranti, olim
annuere, pulsanti aperire, & vltro
oblatam occasionem arripere. Dis
crucior prorsus, & linquor animo,
dum recolo, acriusque mecum repu
to, quam blande, quam humaniter,
me quum molliter cubarem, & delicijs soluta, luxu diffluerem,
ille foris tremens præ frigore, & nocturna obrutus glacie, sororẽ
suã, amicam suam, columbam suam, & immaculatã suam apelaret,
quã miserabiliter sibi grauiter laborãti vt aperirẽ, obsecraret. Hui9
oracio

orationis Ah,me infelicem quam misere discruciat,& exanimat re 1
cordatio,quam misere noctes diesq; excedit neglectæ occasionis
pænitudo.Neq; vero huius me pænitudinis vnquam pænitebit,
quæ miros iam tunc in me absentis sponsi mei Iesuchristi amores
excitauit,& ingens desiderium. Queq; præcordijs meis ardentes
charitatis suggessit faces.

Quæsiui eum, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi.

¶His ego accensa facibus, & ceu amoris furijs agitata erupi,egressa do
mum ,illum per noctem obstinato 2
cœpi quærere, & inuocare animo.
Nulla nimirum salutis,aut vitę meę
habita ratione, tot subito exortis se
ctis,tot hęresiarchis , Schismaticis,Pseudo prophetis,& Antichri
sti pręambulonibus : a quibus persuasos tam multos reges grauis
sima vndiq. bella mihi parare viderem,& ingentium malorum ca-
ligine vel in meridiana luce atram noctem inducere . Verbum dei
forti animo prædicare aggressa sum instare,oportune, importune, 3
2.Ti 4.a. arguere,obsecrare,increpare cum omni lenitate,& doctrina: & de
niq. opus Euangelistæ eo maxime tempore facere,quum viderem
homines sanam doctrinam non sustinere:sed prurientes auribus,
suis cupiditatibus seruientes Magistros,sibi coaceruare, & verita-
tem auersantes conuerti ad fabulas.Aggressa sum etiam veterem
disciplinam restituere:& ad apostolica instituta nostri tēporis mo-
res cōponere.Longa ieiunia,Assiduas vigilias, largas eleemosynas
& totius pietatis officia mihi,meisq; imperaui,qua primum detri 4
ta,& nobis præmonstrata via memini olim Maiores nostros Chri-
stum quærere,atq; inuenire:Orationes tum publicas , tum priua-
tas,assiduum luctum,& perpetuos gemitus indixi:quibus clamo-
ribus vocatum eundem illis respondere solitum fuisse sciebam :&
afflictos maximis calamitatibus liberare . Sed tanta est scęlerum
meorum magnitudo,tantus est numerus ,vt is qui sua natura mi-
tissimus cum sit,& ad miserendum propensissimꝰ, querentibus se
statim occurrit,& inuocantes illico exaudit,mihi tamen diu mul- 5
tumq; quæsitus,inuentus nondum sit,& inuocatus nunquam res-
ponderit ,nec in maximis versanti malis opem tulerit . ad eo pec
catis meis prouocatus(vt olim sinagogę)mihi quoq. in exorabilis
est.A deo intra tentorium & nubem furoris sui se continet , vt ad
Thren.4. eum mea trāsire nō possit oratio . Scilicet ; hoc est quòd ipse olim
inter-

1 interminatus fuit. Quia vocaui inquid, & renuistis, extendi manũ Pro. 1. c.
meã, & nõ fuit qui aspiceret, despexistis omne cõsilium meum, &
increpationes meas neglexistis, ego quoq; in interitu vro ridebo,
& subsanabo, quũ id quod timebatis aduenerit: Quum irruerit re
pentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando
venerit super vos tribulatio, & angustia. Tunc inuocabunt me, &
non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me: eo quod e-
xosam habuerint disciplinam. & timorem Domini nõ susceperint,
2 nec acquieuerint cõsilio meo, & detraxerint vniuersæ correptioni
meæ. Comedẽt igitur fructus viæ suæ: suisq; cõsilijs saturabuntur.
Auersio parauulorũ interficiet eos: & prosperitas stultorũ perdet il
los. Sic sane me auersa olim mea mẽs a monitis, & cõsilijs spõsi mei
vt refractariam puelam nunc cędit, & interficit: sic me insolentem
& rebus secundis antea insanientẽ, regiæ opes, & summa prosperi-
tas (vt olim Synagogam) perdiderunt. ℂ Quæ enim recte monen

3 Inuenerũt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum, custodes murorum.

ti sapientiæ antea parere re-
cusaui, nunc absentem dum
quærito, in perfidos incurri
doctores, et pseudo Christos
qui tanquam vigiles, ciuita
tem noctu lustrare videri vo
lunt, & custodire. quam ta-
men funditus perdere nitũtur, & euertere, vt olim Chaldæi vrbem
Ierosolymorum. Hi quia ipsorũ placita & impia dogmata recipe
4 re recuso, congressum execror, Soli me Christo meo intactam ser
uo, Impiorum gladij traditam, grauissime percusserunt: ac multis
inflictis vulneribus, proh dolor, quam male multarũt. Schismatici
& impij reges, ac Principes factiosorum Ecclesiastarum asiduis
declamationibus in me concitati, pallium mihi abstulerunt: nec vl
la habita ratione pietatis, & consilij maiorum suorum piorum Re
gum, & Principum, sed meã duntaxat spectantes auaritiam, igna
uiã, meam insolentiam, & abusum diuitiarum, omnem templorum
5 ornatum, & opes quas superiores reges in vsus pauperum, & diui
ni cultus splẽdorem, meæ fidei commisserant, per summũ nefas, &
vim (vt olim Nabuchodonosor vasa templi Ierosolymitani, & opes 4 Re. 25. c
Iudeorũ) me nuda relicta. abstulerunt: in suos impios vsus & scęle- Iere. 52. d.
ratas libidines conuerterunt. Id quod ego nefarium & impium fa-
ctum nõ tã mea, quã dei causa, doleo: cui⁹ cultũ prorsus sublatum

video:& pauperũ,quos quotidiano victu priuatos,frigore,& fame 1
Isai.62.b. passim perire obseruo. Sed,heu crudeles & sãguinarios Antichristi cõcionatores,qui dũ peruigiles videri volũt ciuitatis xpi custodes & de eorũ ordine vigilũ,quos domin⁹ promiserit super muros Ierusalẽ nec interdiu,nec noctu tacituros cõstituere,prelatos,et nobilissimos quosq; ordinis ecclesiastici viros,ad iniudia vocãt,& impijs Principib⁹ produnt trucidãdos,vt olĩ Chaldei excubitores Sedetiã regẽ cũ reliquis Principib⁹ Iudeorũ,regi Chaldeorũ pdiderũt
4.Re.25.b Iere.39.b Hoc ego egerrime fero, hoc me discruciat, quod sacerdotes Dñi 2
passi cesos,cõpilatas & pollutas sacras edes,suffossa altaria,diruta tẽpla,& legitimũ Dñi mei cultũ viderã abrogatum. Hic demum est ingẽs ò Iudei,dolor me⁹,quẽ maiorũ vestrorũ dolorẽ superare, diceret procul dubio,Ieremias si adesset.Hoc me maximẽ torquet,
Thre.1.d. hoc omnino enecat,hoc clamito, & in publicis ac priuatis cõgressib⁹ detestor,ac dãno,Iesum Christũ tãtę impietatis vltorẽ,& suorũ pauperum vindicẽ,vbiq; gentiũ quæro, vbiq; inuoco, tametsi frequẽter vapulo in medijs clamorib⁹,dilaceror,ac discerpor. ¶ Et 3

Adiuro vos filię Ierusalẽ, si inueneritis dilectum meũ, vt nuncietis ei, quia amore langueo. Heb. Quid nunciabitis ei? Quod infirma amore ego.

quoniam apud nullas nationes meum Christũ inuenio, nec mihi iã apud alias gẽtes quærẽdi illũ,aut vocandi re licet⁹ est loc⁹, tametsi defessa at nunquã tamen defatigata,ad vos,ò ciues Ierosolymitanæ transeo,vobis mea mala,meos,quos in quęrendo & vocando sponso meo labores,hacten⁹ 4
perpessa sum,refero,ingẽs illius inueniendi desideriũ,quo iam diu conficior,libere vobis expono:quod sciã mea mala nullos alios magis,quam vos,olim similia passas,mouere posse. Si forte ad vos ille diuerterit,quem maiores vestros Babilone seruatorem desiderassẽ
Osee.3.a. & vos diu exspectare intelligo,ad quas aliquando venturum fore; ex Oseæ oraculo certo scio,quod ipsum tempus appeterę, multis & magnis vt credam, adducor argumentis. Sed hoc vno inprimis persuasa,quod videam vos(quemadmodum propheta ille prę 5
dixit) tot annos sedere sine rege,sine Principe,sine sacrificio, sine altari,sine Ephod,sine Theraphim:& ad hoc vsque tempus sedere quum(sicut prædixit sponsus meus) iam Euangelium Regni Dei per vniuersum orbem prædicatum est,quo facto idem instare præ

dixit

1 dixit rerum omnium consumationem, qua etiam instante, Osæas Mat.24.b
vos ad Christum meum conuertendos fore, ipsumq; magno stu- Osæ.3.d
dio quæsituras, atque obseruaturas prænunciauit. vos igitur per
uestram fidem obtestor ciues Ierosolymitanę, vt si iam sponsum
meum charissimum cępistis quærere, si iam inuenistis, quid nam
auditis tot malis meis, & cognito meo tam ardenti, quo illum ha-
ctenus quæsiui, studio, quid inquam aliud poteritis illi de me re-
nunciare, quam, quod illius amore langueo? Quid aliud, quã quod
2 illum inquirendo, atq; inuocando, dispereo? Quod si nondum in-
uenistis, sed hodie vocem eius vos ad se vocantis, audire contige
rit, Regis & prophetę vestri verbis vos obsecro, vt ad illũ occurratis Psal.94.
illi obuiã ire, properetis: nec corda vestra (sicut olim fecerũt patres Heb.3.b.
vestri) obduretis, qui ipsũ in deserto sæpe irritarunt: & suo ma-
gno malo diffidentes, quadraginta tẽtarũt annos. Illorũ queso malo
vos sapite: & ad optatã requiẽ vnde illi sua diffidẽtia repulsi sunt,
vos robusta nixi fide, vna cũ Christo meo ingredi festinate: ac tũ il
3 li ingentẽ amorẽ meũ, bona fide nuntiate. Ego interim ipsum quæ Heb.4.c.
rere nunquã desistam, etiam si mille mihi cruces, inter quęrendũ, &
clamandũ paratas videam, mille mihi secures imminere. Noui nãq;
sponsi mei ingeniũ illud esse, vt (quemadmodum quidam me ex Eccle.2.a.
vestris sapiẽtibus docuit) pertinacia quęrentis se, & obstinato in 4.b.
quęrendo studio vinci velit: eiq; se tandem credere gaudeat, quem
nullis iniectis terroribus, nullis ve obiectis periculis, a sui perquisitio
ne auerti posse, probauerit.

4 **Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?**

¶ Audiuimus Ecclesia Christiana, Filiæ Ierusalem.
varios tuos casus, varia rerum dis
crimina, & graues quos in perqui-
rendo sponso tuo labores hactenus
adijsti. Et (vt ipsa taceas) liuores
& vulnera, quę in vniuerso corpore
tuo se ostendunt, quantam vim,
quam atroces iniurias ab impijs ho
5 stibus tuis passa sis, per se clamant. Ista Macies, & cadauerosa fa-
cies tua, iste sordidus habitus, in quanta rerum omnium penuria,
& egestate verseris, eloquuntur. Nec nos tot tantaque mala tua
possumus sine dolore audire, nec sine magna tui cõmiseratione vi-
dere, Sed inprimis miramur incredibilem animi tui, in adeundis pe
riculis magnitudinẽ, & in perferẽdis malis cõstantiã, atq; heroicã

 fortitu

fortitudinem, indeffessum in perquirendo sponso tuo studiũ, inte 1
meratã fidem,& amorem eximium,reliquasq; præclaras animi tui
dotes, ꝑpter quæ omnia omniũ quas hacten⁹ vidimus, aut audiui
mus,Ecclesiarũ te pręstãtissimam & lõge pulcherrimã merito iudi
camus:& ex te spõsi tui,præstantiam ac pulchritudinẽ, ęstimam⁹.
At vero quando sic nos sancte adiurasti,studem⁹ ex te audire,quid
insigne ille tantopere Dilect⁹ tuus præ cęteris aliarũ Ecclesiarũ di-
lectis habeat,quamobrẽ solus amari dign⁹ sit,si modo tibi est ociũ:
& si vis.Nam vt præstet Mahumetẽ,hominẽ impurissimũ,reliquos 2
q; variarum sectarum auctores Philosophos,& pseudo ꝑphetas,at
q; adeo sanctos omnes prophetas nostros,at Mosẽ eximium illum
Num 12.b ꝑphetam,& legis latorẽ nostrum,virũ summa sapiẽtia, & maximis
reb⁹ tum togæ,tũ militiæ gestis,clarũ,quin & arctissima (quę ipsi
cum Deo fuit) necessitudine,prę cęteris obseruandũ,quod prestet,
vix adduci possum⁹ vt credam⁹. ¶ An est o ciues Ierosolimitanæ
quod ego malim,quam sponsũ meũ

E.ecclesia **Dilectus meus candidus & rubicũdus electus ex millibus. Heb. vexillãus in millibus.**

vobis quã notissimum esse?ocij autẽ 3
satis est,quamdiu a superiorib⁹ per
secutionibus licet respirare.Deinde
ista vestra studia vel maximis occu-
pationibus meis anteferrem libẽter.
quãdo igit dicturæ mihi de laudib⁹ dilecti mei Iesu xpi, vos vltro
beniuolas,dociles,& attẽtos,esse video , nullã mihi apud vos facio
1.Cor. 2.a audientiã:nec oratorio cultu ornatã affero orationẽ,sed nudũ (vt
ipsum exponi gaudet)vobis expono(quod deme audire cupitis) 4
Euãgeliũ:Principio,vnice mihi dilect⁹ me⁹,& mea mihi vita cha
rior Ies⁹Christ⁹,cãdidus est,& rubicũdus, innumeros quos sub sig
nis suis habet,strenuos milites supereminẽs vexillari⁹,& (vt semel
Psal.44. dicam)omniũ hominũ formosissimus.Nã (vt omittã) quod omnisũ
qui hactenus fuerũt,quiq; in posterum futuri sunt,optime tẽpera
t⁹ cũ sit,efflorescẽte pituita roseo sãguine permixta toto corpore
cãdido simul & instar rosæ suauiter rubente,aspectu est ante om-
nes gratiosus,& vel ob id longe gratiosior,quod purissimũ corpus 5
ei⁹ ex virgineo sanguine citra virilem operam concretum & cõcep
tum,nullius libidinis ęstus (vt omnes alios homines offuscauit)
est ille candore animi (in quo omnis pulchritudinis solida laus est)
1.Petr.2.d maxime commendabilis.Quippe qui peccatum non fecit:nec in-
Psal.13. uent⁹ est dolus in ore eius.At(vt testat Regi⁹ vates)reliqui omnes
a recto

1 à recto aberrarunt: nec quisquam est qui benefaciat, ne vnus quidem. Meus vero Christus roseus ille flos est, abidq; prophetis omnibus, Nazarus dictus, quem vestrorum prophetarum disertissimus Isaias de radice Iesse oxoriturum vaticinatus est, dominici spiritus delicias, & quem ille spiritus sua sapientia & intellectu, cōsilio & fortitudine, scientia & pietate, ac timore domini repleturus esset, & illustraturus. Nec admirādę natiuitatis rationem idē propheta subticuit, qui illū à virgine clausa cōcipiēdum, pariē- Mat. 2.d. Isai. 11. a. Isai. 7. a.
2 dumq; & pro Emanuele habēdum, affirmauit, eundēq; pro indubitato liberationis vři signo Regi vřo Achaz Dei verbis olim dedit. Miramini (video) quum hęc auditis, ciues Ierosolymitanę, sed maiora adhuc audietis, modo me (vt hactenus fecistis) patiēter & attēte audiatis. Cādidus est spōsus meus Iesus Christus, nempe lucidus. Quod vox Sach, proprio vřo significat idiomate. Imo ipsa lux. Dei enim filius est, de Dei substātia genitus. quod ipsum Regius propheta Dauid 2. Psal. Item & 109. deserte testatur. Deus aūt ignis est nō tenebrosus, vt hic noster elemētaris, sed cęlestibus Io. 1. a. Heb. 1. a. Psal. 2.
3 ignib⁹ vltra modū purior, & lucidior. Vt prophetarū maxim⁹ vir Moses in Deuthe. prodidit, & noster Ioāes theologorū princeps, docuit. Dei itaq; filius & ipse lux de luce, & ignis de igni genitus est, & lux vera, quę omnē hominē in inferiore hunc mundum venientē illuminat, tāquā paternę glorię splēdor, & refulgētia. Vt cōtribulis vester, & summ⁹ doctor noster Paul⁹ Apostolus vobis aliquando prędicauit, sapiētissimo regi vřo Salomoni subcribens, qui hunc ipsum candorem lucis ęterne esse dixit, speculum maiestatis Psal. 109. Deut. 4 d. Heb. 12. g. Sapiē. 7. d.
4 Dei purissimum, & eiusdē imaginē. Iam & ex hac ipsa luce, quantus De⁹ bone, in eiusdē humanitate (cui admirādo & ineffabili sacramēto iūcta est) splēdor emicat, quāt⁹ diuini ignis & amoris meum spōsum accēdit, & ruberę facit calor. Rubet pręterea, quod olī passioni pxim⁹ roseū toto corpore sudauerit sanguinē, & in extremo Agone, quum in nostrā gratiam cum morte cōflixit, verberib⁹ cęsus, spinis cōfixus, clauis & lancea cōfossus, ceu ad decurrētes cana- Luc. 22. c. Io. 19. a. d. c.
5 les expositū totū corpus suū cruore infecit purpureo. Rubicūdus etiā visend⁹ est, quū deuicto & domito vniuerso orbe rediēs in cęlū rogantib⁹ angelis. Quare rubrū est indumētū tuum, & vestimēta tua sicut calcātium in torculari? hęc ille respōdebit, Torcular calcaui solus, & de gentibus nō est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum Isai. 63. a.

super vestiméta mea:& omnia indumenta mea inquinaui. Den q. 1
quia innocens & insons est, candidus est: Quia vero reorũ & sontiũ
in se fidentium expiator, sui profusus, & nõ fidentium vltor inui-
ctissimus, rubicũdus. Idem vero electus vexillarius est in decẽ mi-
libus, quippe qui omnes suos milites longe prestet, & antecellat,
cruceq; proprio signatã, & depictam sanguine, pro vexillo sublatã,
in medio innumerabilium militum suorum fortissime teneat; &
in hoc ostendat, vt ipsius milites depositis & abiectis peccatorum
Hebr.12.a sarcinis (vt noster hortatur Paulus) Per patientiam Ad propositũ 2
ipsis certamen currant: aspicientes in auctorem & consumatorem
fidei Iesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucẽ, confusione
cõtẽpta, atq. in dextera sedis Dei sedet, optimi nimirũ vexillarij de
functus officio: cuius partes sunt, vt nullis territus tormẽtis bellicis,
aut in se vnũ directis omniũ hostium iaculis semel erectum signũ
(quãtumuis ingentibus animis ab hostibus impetitũ) in sublime-
tensũ semper ostendat: atq; ita suis salutẽ, aduersarijs vero, extremũ
excidiũ paret. ¶ Exposui ge- 3

Capud eius aurum optimũ, comę eius sicut elatæ palmarum, Heb. sicut tiliæ, nigre sicut coruus.

neratim, & in sũma dilecti
sponsi mei pulcritudinẽ, & ex-
cellẽtiã: iã speciatim, & per
partes eiusdem laudes acci-
piã. Et vt ordine institutum
aggrediar, a capite dicere incipiam. Caput habet Christus me⁹, in-
star præstantissimi auri formosissimũ: quodq; omnium capita lon-
ge præstat, perinde atq; cætera metalla excellit aureũ purissimum. 4
1.Cor.11.a Caput enim Christi Deus optimus max. est. Estq; caput illud egre-
gie comatũ, adeo dẽsa & prolixa coma, vt tiliã, aut Palmã proxime
refferat. Vt enim ex summo culmine earũ arborũ tensi & plexi cir-
cũquaq; cõfertim pendẽt rami, sic ex Deo patre summo Cpi mei ver-
tice, magnanimi pẽdẽt, sancti numerosũ capillitiũ, & impẽse nigrũ,
vt coruus. Sãcti animiq; tũ suorũ, tum alienorũ peccatorũ luctu ac
mærore, in super & assiduis aduersis persecutionib⁹, valde nigricãt.
Nigra porro, coma fortes decet & strenuos. At, quæ est vniuersi oris 5
gratia, q maiestas. ¶ Ocu-

Occuli eius sicut colũbæ super riuulos aquarũ, quę lacte sũt lotæ: & resident iuxta flucta plenissima. Heb. in plenitudine.

los inprimis habet alba-
rũ colũbarũ persimiles.
quæ lotæ primũ in limpi-
darũ aquarũ riuulis: dein-
de an

1 de in vasis lacte plenis & superfluentibus, se amplius lauerint, iuxtaque versantur perpetuo. Tales nempe sunt nostri episcopi, quibus velut oculis meus Christus suas res cōsiderat, & perlustrat. viri primum purissimis aquis baptismi probe loti: atque a peccatorū sordibus repurgati: tū quidē lacteis euāgelij doctrinis, ac copiosa spiritus Sācti gratia se assidue abluētes, sanctarūque scripturarū libris lactea doctrina plenis & superfluentibus, perpetuo incūbentes, eximia puritate ac simplicitate albicāt: atque in facie Christi emicant.

2 Genę illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentarijs: Heb. areola aromatis. turres vnguentariorum. Labia eius lilia distillātia myrrhā primam.

¶ Superiores ipsius genas pyxides ceplasiariæ officinę esse dixeris: inferiores vero, areolas quasdam aromaticis herbis pigmentaria arte consitas: medijs inde molliter eminentibus distinctas lilijs prophetæ inquam, in quibus

3 quasi in facie sua dilęctus meus Christus futura ostēdere anteuertit. intus quidē Sancti spiritus donis ceu pixides vnguentariorū optimis vnguentis pleni, optimeque olentes. foris vero, pudibundi cum sint, ingēuo pudore suffusi, quasi pixides minio aut purpurisso pictę, rubēt. Miro deinde ordine disposita fidelis populi multitudo, magnoque cōsensu Euāgelij præcones, lilia, tū Spōsi mei os, circūstās, fluētęque ex illis labijs, velut ex lilijs doctrinā de cruce & morte ipsius a peccati putredine & corruptela pręseruātē excipiēs, ęquabilis &

4 odorata barba illius est, speciē quandam areolarū referens Nardo & similibus herbis artificiose dispositis cōsitarū, inter quas media leuiter extant lilia, myrrhinū circūquaque fundētia vnguentū optimū:

Manus illius tornatiles aureę plenę hyacinthis. He. orbes auri impleti hyacintho.

¶ Atque hęc de capite et facie spōsi mei breuiter dicta sint. Iā vero vt ad inferiora eiusdē membra descendam, manus habet pulcherrimas brachijs & extremis manibus adeo crebris

5 brachialibus & annulis aureis hyacinthis plenis ornatas, vt nihil ibi præter eiusmodi orbes videre possis. Adeo, vt tornatiles videri possint propter eiusmodi orbiū torno affabre factorū, quibus obtectę sunt copiā. Eas spōsi mei manus noster Paulus voce græca ἀντιλήψεις appellauit, latini opitulationes & subsidia vocāt. Pios inquam, homines & ad beneficētiā perquā propensos. His veluti manibus suos 1. Cor. 12.

 Christus

Christus suscipit pauperes, & vlnis complectitur. Illi namq; in gra 1
tiam Christi mei hospitalitatem sectantes Christianos pauperes
magno studio suscipiunt, iisq; subsidio sunt: sanctis præsertim præ
dicatoribus, ac charitatis euangelicæ Doctoribus, & hyacinthorū
instar charitate rubentibus: quos quū ita suscipiūt, suisq; synsero
& ardenti animo fouent opibus, ceu orbes quidam aurei hyacin-
thos complecti, atq; intra se videntur concludere: taliumq; lapillo
rum fulgenti charitate ornari, atq; hunc ornatum suum facere.

Venter eius eburneus, distinctus saphiris.

¶ Venter eius pixidulæ eburneæ sa phiris cōtectæ, & ornatę similis est. 2
Tum, quod vterq; venter ipsius, &
quæ intus habet præcordia, omni careant vicio & macula, instar e-
burneæ pyxidis: tū quod cogitationes & affectus cælestes diuina sa
pientia collucentes habeat, quibus velut ceruleis lapillis punctis
aureis collucentibus in modum eburneæ pixidis exornatur. Ta-
les quoq; sunt sancti coniuges & inculpati, quos Christus meus
pro uentre habet: vt qui sancto & puro animo liberos ipsi procre- 3
ent virgines: eosq; cœlestibus moribus, sed virginitatis studio præ
sertim, & diuina sapiētia imbuāt: vt sic illi instituti stellati cæli spe
ciem Saphirorum instar refferant: parentes suos velut eburneas pi
xides contegentes atq; exornantes. ¶ Crura deinde quæ vastum

Crura illius, columnæ marmoreæ, q̄ fundatę sūt super bases aureas.

sponsi mei corpus fulciunt, colum ne marmoreæ sunt ingentibus au reis basibus impositæ, et altè infixæ.
Martyres scilicet, viri innocētissimi 4
heroica fortitudine, & inuicta malorum tolerantia ceu candidæ &
firmæ columnæ marmoreæ, templum Dei (qui ipsemet Christus
Apoc. 2. g est) & veritatem fidei Christianæ in concussam fortiter sustentan-
tes. Occidi quidem possunt: At vero blanditijs flecti, aut volupta-
te emolliri, aut minis frangi non possunt. impositi nimirum & al
tissime infixi prægrandibus & latissimis genuinæ charitatis basib⁹.
1. Cor. 13. quæ solæ instar auri pulchræ, omnia sufferre possunt, omnia susti-
nere. ¶ Sed quid ego per singula spō 5

Species eius vt libani electus vt cedri.

sum meū, Iesū Christum laudare ni tor, quod opus est immensi laboris?
Breuiter omniū hominū formosissimus est instar libani: & omniū
maxim⁹, instar cedri. Quemadmodū enim libanus mōs, omniū mō
tium iucūdissim⁹ est, & aspectu gratissim⁹, propter innumeras om
nis generis arbores, & plātas quas ex se pfert, sic sponsus meus om

1 nium hominū formosissimus est,& ꝓpter sanctorū turbam innumerabilem,qui ex ipso nati,& in eodē radicati,ipsū vehemēter exornant,aspectu gratissimus. Et quemadmodū ex libano copiosissimę & saluberrimæ decurrunt aquæ omnē subiectam planiciem irrigātes,eamq; fœcundantes,sic ex meo Christo copiosissimæ & saluberrimæ spiritus sācti gratiæ in omnē dimanātes Ecclesiam,vberrimam ipsam reddunt, & ceu Paradisum amœnissimam. Insuper & omnes homines sublimi sua dignitate longè antecellit:sicut ce-
2 dri reliquas eius montis arbores longe super eminent. Solus enim ipse citrá mensuram a Deo accepit spiritū; & de plenitudine eius (vt noster Theologus ait)omnes accipiūt viri clari, & Deo pleni. Ioan. 3.d. Ioan. 1.b.
Quin & perinde atq; cedr⁹ arbor odorata nulli putredini, corruptioni ve obnoxia est,sic meus Christus egregiæ fidei,& gloriæ suę famam velut odorem suauissimū,in vniuersum orbem lōge lateq; diffudit. Hunc Deus pater(vt regius vester vates canebat)nō per misit videre corruptionem. Instituerā auditrices beneuolæ,hîc fi Psal. 15.
3 nem dicendi facere. Sed ei⁹ generis est hæc de laudibus spōsi mei instituta oratio,vt lōge difficilibus sit,ipsi⁹ exitū, q̄ initiū inuenire.

Guttur ipsius suauissimum: & totus desiderabilis.

¶ Hoc vnū igitur(si per vos licet)addam. Guttur habet,& os quam dulcissimum.cuius incredibilem suauitatem expertus olim pastor ille noster Petrus,Domine,inquid,quo ibim⁹? verba vitæ æternæ habes. Ioā. 6.g.
cui⁹ etiam in dicendo vim stupētes hostes ei⁹,neminē vnquam sic
4 loquutū fuisse testati sunt. Et pater ei⁹ Rex ille Dauid diuinæ & Io. 7.g
ipse quoq; eloquentiæ Spiritu afflat⁹,in hui⁹ filij sui Salomonis labia,diuinæ eloquentiæ gratiā fore cecinit effundēdā,& iam effusā Psal. 44.a
admirata est olim Synagoga Nazareorū tales quoq; sūt apostoli,& doctores Euāgelici,per quos ille quási per lacteū & mellifluū os suū,verba vite æternæ eloquitur. Luce. 4.d. Et(vt semel dicā)quanti⁹,quāt⁹ est me⁹ xp̄s,Mel merū est,Mere delicię tot⁹ desiderabilis, & expetēd⁹. Adeo formos⁹, & gratios⁹,vt nihil in eo deprehēdere positis,
5 quod nō in sui amorē & desideriū trahát,& pelliciát.

Talis est dilectus meus,& ipse est amicus meus filiæ Ierusalē.

Talis plane,me miseram o ciues Ierosolimitanæ, talis est, qualē vobis hacten⁹ descripsi,omnibus numeris absolutissim⁹ dilect⁹ me⁹,& spōsus charissimus Iesus Christ⁹. talis inquam,qualem alium hacten⁹

nec vos vnquam vidiſtis, nec vobis videndum ſperare potuiſtis. 1
Hunc ego amoris impatiens toto orbe exanimata quæſito. Quo
minus iam miremini, quod ipſum omnium Eccleſiarum, & ſecta-
rum amicis, Philoſophis, & pſeudo prophetis, quin & ſanctis pro
phetis, atq; adeo ipſi Moſi ter maximo, præferam, voſq; ſic adiurē.

Filiæ Ieruſalem. Quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierū? Quo declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

¶ Optimum ingenium, diuinas & corporis, & animi dotes, ac for tia facta ſponſi tui Ieſu Chriſti narras o Eccleſia omniū formo- 2
ſiſsima. Cōmouit nos iſthæc tua
oratio: & tum ad tui commiſera
tionem, tum ad illius admiratio
nem plane rapiunt. Ille quidē certe tot ſęcula expectatus Meſsias
ad nos nondum peruenit: Nos vero defeſſę ſimul ac defatigatæ ex
pectando, nunc tandem tantum nō perſuaſſæ tuum eſſe ſponſum,
quem maiores noſtri prophetæ promiſerunt Meſsiam, vnà tecum
quærere percupimus. Quamobrem te etiam atq; etiā oramus, quę 3
illius ingenium, mores, amicos, ſodales, & in quibus ipſe diuerſari
gaudet, loca probe noſti, acrius vt tecum omnia repu tes; An con-
iectura aſſequi, aut ſaltem ſuſpicari poſsis locum, aut ſodalitium
quo abierit. In deſertum ne aliquod ſeceſſerit, An in vrbana pene
tralia de rebus magnis deliberaturus ſe abdiderit te pręterita. Nos
enim te libenter comitabimur, omnemquè tibi in eo perquirendo
nauabimus operam. Et vna hæc ſpes eſt, vbi vbi Meſsias eſt, Iam
diu celari non poteſt. O ſtrenuum Meſsiam. Delemus omnes de 4
hinc ex animis noſtris pſeudo Chriſtos, tędet prorſus quotidiano
rum horum impoſtorum.

CAPVT. VI.

Eccleſia. Dilectus meus deſcēdit in hortum ſuum, ad areolas aromatū, vt ibi paſcatur in hortis: & lilia colligat.

Rogas Synagoga, locū, quo Abiſſe, quoue diuertiſſe, meum Chriſtum putem? Falſo 5
nimirum perſuaſſa, & fruſtra à
me ſperans certa ſigna Meſsiæ
accipere: quem tu diu multum-
què expectas mundo formida-
bilem, Regio apparatu, ſummaq; cum gloria, in gētibus peditum,

atquè

1 atquè equitum copijs instructum, Regnum Israeliticum initurũ.
Imo quem iam venisse tibi persuades: sed alicubi interim dum se
ad res nouas comparat, delitescere. Ego vero te porro moneo, dile-
ctum meum Mesiam illum à prophetis tuis promissum, iam ante
multa sæcula venisse: Nec me hactenus in tantis malis versantem,
corpoream ipsius præsentiam quæsisse, quem certo scio, iam olim
in cęlũ, vnde prius descenderat, se subduxisse: ac dextrũ patri suo
(vt regi9 propheta vellet canebat) assidere. Vnde etiã omnino per Mar.16.d
2 suasa sum, ipsum in numeris Angelorũ, & Sanctorum myriadibus Acto. 1.b. Psa.109.a
stipatum, summa cum gloria ad nos aliquando reditutũ vniuersi Mat.24.c
orbis iudicem, & Imperatorem eximium. Cęterum, tam magnifici
& insignis aduentus, signa nulla, ex quibus præsentiri ille possit,
præcessura fore, ex eiusdem oraculis te certiorem redditam volo.
Quin inspiratum casum omnes illius temporis homines impræ- Mat.24.d
meditatos & nihil tale cogitantes subito inuasurum. Nõ ego nũc
talem meum Christum quęro, nõ, An talis apud nos sit, rogo. Sed,
3 quantum intelligo, isthuc ille me præterita, non diuertit. Quam
obrem, cogitanti mihi, & memoria vetera repetenti, rursum apud
nos sponsum meum quęrere, certum est. Nam quia in mentem ve- Mat.28.d
nit illius promissi, ego inquit, vobis cum sum vsq; ad consumatio Mat.18.c.
nem sęculi. Item, & illius, vbicunq; fuerint duo, vel tres cõgregati
in nomine meo, in medio eorum ego sum, ipsum alicubi apud nos
(vbi per multi in nomine eius vbiq; terrarum conueniunt) diuer-
sari non dubito. Dum etiam maiorum nostrorum res gestas ex no
4 stris annalibus considero, & vetera cum nuperis confero, in sancto
rum hominum cętus & contubernia (quales per multos nostra tu-
lerunt secula) ipsum se recepisse, ibiq; familiariter & iucunde ver
sari, in amænissimis hortis suis inter Areolas aromatum se oblecta
re, ibiquè (vt olim) lilia colligere, bona fide vobis Ausim Affirma- 5.Cap 4.a
re, ac sancte iurare. Id quod ipsum alias iam fecisse, experientia
mihi compertum est. Nam Apostolorum, & Martyrum nostrorũ
temporibus diu quæsitum, & vocatũ, ibi tandem inueni, quo etiã
5 num (vt credo, nec vana fides) vocat: & hæc eadem, quæ olim, mi-
hi videtur in aurem instillare, veni in hortum meum soror mea,
sponsa, Messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fa-
uum meũ cum melle meo: & bibi vinũ meũ cum lacte meo. Come
dite amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi. Et quoniã video
vos miro cognoscendi loci teneri desiderio, hunc ipsum ex vestris

prophetis iam indico. Certum est Ierusalem illam olim vrbem, po 1
Psa.106.d pulosissimam reliquasq; Iudeæ vrbes, & oppida, iam esse restituta:
Ezech. 36. & totam terram Israelis, quę propter improbitatē accolarum eius,
multo tempore mansit sterilis & ruinosa, hoc tempore, haud secus
quam maiorum vestrorum temporibus habitari, lacte, melleq; ma
nantem. Sed, (quod magis miremini, quod quæ longe magis expe
tendum vobis sit videre) Multi ibi sunt fide, & Israelitica pietate
insignes viri, exquibus ceu ex selectissimis lapidibus, cælestis illa
Apo.21.a. Ierusalem extructa sit, qualem iam olim noster Ioannes vidit ex- 2
tructam, & extruendam fore à domino, multo ante illum hisce do-
Esa 54.c. mini verbis vester prædixerat Isaias, Ecce ego sternam per ordinē
lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propu-
gnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos
tuos in lapides desiderabiles, vniuersos filios tuos doctos à domino
& multitudinem pacis filijs tuis, & in iustitia fundaberis. Multas
ibi videatis Ecclesias tanta gratiarum spiritualium copia redun-
dantes, tot diuinæ sapientiæ aquis irriguas, tam multis bonorum 3
operū fructibus abundantes, tantaq; sanctitatis opinione fragran
tes, vt iam illud eiusdem prophetæ oraculum expletum esse, nul
Isai. 51. a. lus relictus vobis sit dubitandi locus. Consolabitur dominus Sion,
consolabitur ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, &
solicitudinem eius quasi hortum domini. Ecce hortus o ciues Iero
solimitanæ, inquem descendisse dico dilectum meum, Messiam no
strum; Ecce horti, in quibus illum summa cum voluptate pasci, &
suauitate aromatum oblectari, liliaq; affirmo colligere. Quod etiā 4
ex aliorum prophetarum vestrorum responsis facile possim con-
firmare. Sed quoniam ingeniosæ estis, & scripturam peritissimę, ex
vno, & altero Isaiæ in mediū iam prolatis testimonijs, reliqua vos
ipse expendite. Adeste igitur, & si inueniendi quem quęritis mes-
siæ, tenemini desiderio, eo frequentes me sequimini, gustate, & vi-
Psal.33 b. dete, quam suauis sit dominus & Mesias noster. Vos enim estis (vt
Acto.3.d. petrus noster olim dicebat) filiæ prophetarum, & testamēti, quod
disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham, in semine 5
tuo benedicentur omnes familiæ terræ: Vobis Primum Deus sus-
citans filium suum, misit eum benedicentem vobis, vt conuertatse
vnusquisq; à nequitia sua.

¶ Videtis o ciues Ierosolimitanæ, vt mea nec me, nec vos fefelit
spes? Ecce inuetus tandē mihi est diu, multumq; quęsitus sponsus
meus.

1 Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. meus. Ecce apparuit vobis me cum quærentibus, & se tandē cognoscendum prebuit quem hactenus ignotum auersabamini noster Messias. Sed quas o fratres & domestici mei, domino nostro Iesu Christo agamus gratias, qui pseudo Christos & pseudo prophetas illos de medio tulerit, qui cum ciuitate Dei prodere, ac funditus perdere niterentur, pro custodibus tamen eius, se gere
2 bant, & instauratoribus? quam ego sponso meo parem refferā gratiam, qui me a petulantibus illis procis, in quos superioribus tenebrosis temporibus dum sponsum quærerem, incurri, sępe eripuit: nec ipsorum imposturis deceptam capi, aut vi superatam in impia trahi permisit dogmata, sed intactam sibi perpetuo seruauit, & incorruptam, Ac nunc tādem pace reddita in sinu fouet, seq; frui, & insigni nostrorum Iudeorum accessione auctam tribuit exultare? Maiora sunt hæc beneficia, quam vt ipsi, qui bonorum meorū Psal.15.a.
3 non eget, parem pro his meritis vicem rependere posse putem: aut eorum magnitudinem cogitatione complecti; nedum pro dignitate laudare. At annitar saltem grati animi ea signa dare, vt huius insignis beneficentiæ testificatio vtiq; maneat sempiterna. Nunc plane video (vt sępe alias ipsius fidem, & tutelam experta sum) me nuper Christo meo in tātis periculis maximæ curę fuisse, quo me sibi tanquàm sponsam vnice dilectam, incorruptam seruaret, & illibatam. Quibus etiam argumentis omnino persuasa sum, Illum
4 meum perpetuum fore virum, Nullam vnquam aliam præter me vnam, amaturum Ecclesiam, nulli alij daturum fidem. Ego igitur vicissim (quod vnum possum) tibi vni me addico spōse mi, tibi vni me totam deuoueo. Mihi persuasum habeo, quod neq; mors, neq; vita neq; Angeli, neq; principat⁹, neq; potestates, neq; instātia, neque futura, neq; altitudo, neque profundum, neque vlla alia creatura me poterit à charitate Dei, quæ in te Christæ Iesu sponse mi suauissime, nitit, separare. Sic certū est, et in animo fixum, post hac Ro.8.g.
5 puritati, pietati, veræq; religioni maiorem indies operā dare, tibi me soli illibatam seruare, tibi soli puras, & ex puro corde depromptas, Hymnorum offerre hostias: qui vt purus & mundissimus hinnulus inter candida & odorata lilia pura depascitur Pascua, sic ipse inter puros, candidos, atque integræ famæ animos, virgineos præsertim, veram pietatem, & religionem quæris, ac laudum pura Psal.49.d

depasce

Christus Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem. Heb. vt Thirsa, decora sicut Ierusalem: terribilis vt castrorum acies ordinata. Heb. terribilis vt acies instructæ.

Ephe.5.c.

depasceris sacrificia. ¶ Recte 1
tu quidē Ecclesia spōsa mea suauissima, de meo inte amore ac fide iudicas. Ego namq; te iam olim adamaui, vitam meam summum quod potui precium, persolui tibi, meq; vitæ præcio feci, ex serua vt esses libera; sordes quas in ser 2
uitute, contraxeras, vitali baptismo proprio meo sanguine rubricato: meaq; doctrina elui, meo spiritu lumen iuuētutis afflante purpureum, peccatorum senio, & rugis abolitis, vel, Vt serpētino detracto exuuio, te mihi puellam ętate integra, & forma egregia vt nihil supra, restitui, stabili ac perpetuo meo connubio nobilitaui. Nec me initi semel tecum fœderis vnquā pęnituit, aut pęnitebit: Verum, quia (vt est hominū ingenium laboris impatiens, ambitiosum & procliue ad uoluptatem) te nuper ocio torpere, regijs opibus insolescere, & longe liberius, quam meam sponsam deceret, viuere, obseruaui, hostes qui te exercerēt, tibi excitaui, homines schismaticos, hæreticos, pseudoprophetas, & pseudo Christos. Ab illis te grauiter vapulari, vulnerari, omnibus opibus priuari, permisi; & atrocibus affici iniurijs. Nec diu quæsitus, & vocatus, me tibi prius inueniendum prebui, non ante respondi, quám te his tantis malis exercitam,
Eccle.2.a. ceu aurum, & argentum, in fornace excoctam, omni viciorum 4
scoria vidi repurgatam, & pristinę puritati restitutam. Tu quidē magnis oppressa calamitatibus, me anxia quærebas, me inuocabas: ego vero (vt olim per prophetam meum me facturum prædixeram) tunc sedebam, te ceu argentum, conflans, teque emundans. Tum ego filios leui sacerdotes tuos, cum toto ordine sacerdotali, quasi aurum, & argentum colabam, & te totam denique renouabam, ac pristinæ pulchritudini restituebam. Quamobrem iam nunc mihi videris formosa, suauis & decora. Nunc mihi tua 5
(vt olim Patriarcharum & Apostolorum) sacrificia placent, & victimæ spirituales. Nunc certe meo iudicio, propter singularem gratiam & pulchritudinem tuam, pulcherrimas illas vrbes Thirsam, & Ierusalem, alteram Regum Israel, alteram Regum Iuda Regiam, mihi referre videris. Illius pulchritudinem & gratiam suum

Mala.3.a.

1 suum nomen abunde testatur; hanc Ieremias vates meus, vrbem decoram esse dixit, & gaudium vniuersæ terræ, Tu vero vtranque in te complecti videris, & continere. Sublatis nimirum, per sanguinem meum, & crucem antiquis duorum regnorum inimicicijs, & spiritus, ac fidei meæ efficacia, in vnum corpus vnumque spiritum coniunctis omnibus Israelitis. Iam enim sublatus est (quod futurum meo spiritu afflatus Isaias prædixerat) Ephraim, iam hostes Iudæ perierunt. Iam Ephraim non æmulatur Iudam: Thre.2.a. Ephe.2.d. Isai.11.d.
2 nec Iudas pugnat contra Ephraim. Totum illud semen & nomen tuum pro cælo nouo, & terra noua (vbi pax summa viget) mihi sunt: quamobrem & tu nunc noua mihi videris Ierusalem de cęlo deducta, & tanquam sponsa mihi viro tuo, omni ornatu regio exculta, ac præparata. Omnes ciues tui Reges sunt, & à Deo docti sacerdotes, Heroes, & strenui milites permixti angelis, & cælestium spirituum adeo arcta vtentes necessitudine, vt cęlestis plane tua politia in terris fęliciter instituta, & militares acies tuis Apo.21.a. Apoc.5.c. Isai.54.d.
3 hostibus formidabiles, ex præscripto disciplinæ militaris apud te probe instructæ, videantur. Cum quibus ausus nuper confligere Draco ille serpens antiquus, Diabolus dictus, & Satanas, vna cum omnibus Angelis suis, & tartareis copijs deuictus fuit, & in terram de cęlo turpissime deturbatus. Iam inuaserũt Ephraim & Iudas in humeros palestinorum, Iam per mare filios orientis prædati sunt, Iam idumæa & Moab ipsorum imperata faciunt, Iam filij Amon ipsis obediunt. Superato nimirum impiorum om Apo.12.b. Isai.11.d.
4 nium Imperatore satana, nostrarum Acierum Ductore Michaele, meque summo piorum omnium Imperatore, qui eosdẽ alias multo ante debellatos, ingenti præda expoliaueram, fortiterque traduxeram, dę ijs omnibus triumphans per me ipsum.

Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt. Heb. de contra me,
5 quia ipsi me excedere fecerunt.

¶ Es itaq; nunc tu spõsa mea supra quã dici possit, formosa, & aspectu adeo admirando, præsertim micantib' istis tuis oculis, & ignitas charitatis sagittas in meum vsque cor, quũ me intenta intueris acie, eiaculãtib', vt prę amoris vi, me mihi auferant, meq; extra me rapiãt. Tãtus est qui in tuis Episcopis emicat sapiẽtię cęlestis, quą me intuęntur, & ignitæ charitatis, qua me amant, cœlestis vigor. Colo.2.c.

Innumera

Capilli tui, ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de monte Galaad.

Innumera inſuper populorum, & nationum cana atq; inocẽs multitudo, quæ fide, ſpe, ac charitate nitens, ex capite tuo, velut admodum frequens, & prolixa pendet coma, tam tibi decori eſt, quam in numeri caprarum greges, monti Galaad, quum eius montis Paſcua depaſcentes inde pendere conſpiciuntur. ¶ Paſtorum deinde, & doctorum tuorum ſapiẽtia, intellectus, 1

Dẽtes tui, ſicut Grex ouiũ, quę aſcenderũt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis in eis non eſt.

coſilium, Patiẽtia, ſcientia, exactum iudicium, & pia in docendo dexteritas, dentes tui ſunt, quib9 ipſa verbum meum recte ſecãs vtilia modo, tibi tuiſq; agnis, de meorum bibliorum viretibus pratis carpis paſcua. Dentes quidem certe ſimiles dẽtibus ouium fęcundarum æquabiliter tõſarum, quum deflumine emerſerint probe lotæ. & (ne vna quidem excepta) gemellos ſingule poſt ſe ducentes fætus. Atq; his ipſis ouibus ſimiles ſunt homines illi innocentiſsimi. Quippequi per pęnitentiam & ſui ſuarumque rerum abnegationem depoſito vetere homine, & per baptiſmum elutis peccatorum ſordibus, candidi, puri, & ad vnguem facti emerſere, multos mihi genitos de mea fide & doctrina adeo cõſentiẽtes, ac moribus pares ductantes filios, vt quamuis multi ſint, gemelli tamen omnes, & vno partu ędıti, videri poſſint. Oues plane dixeris Euangelicas de baptiſmi lauacro aſcendẽtes, æquabiliter tonſas, & bene lotas, verbo veritatis fętas omnes, & ſingulas (ne vna quidem excepta) gemellos ſuos ducentes fœtus, fide & moribus quam ſimilimos. Tales olim mihi bis peperit Paulus Galatas; Tales mihi peperit Theſalonicenſes, & alios quãplurimos, tales mihi nunc: Alios bis, alios ſemel parturiunt, pariunt, & alunt fœtus oues iſtæ meę, in hoc à me electæ & deſtinatæ, vt plurimum fructum ferãt, perpetuã patris mei gloriã duraturum. 2 3 4

Sicut cortex mali punici ſunt genæ tuæ, abſq; occultis tuis. Heb. extra commiam tuã ſub. prominentes.

¶ Admiror pręterea virgineum ruborem, qui præ charitatatis Abundãtia in prophetis, quaſi in tuis eſfloreſcit genis. Sũmaque cum honeſtate ſe exeritur. 5

1 exeritur. Ingenui enim sunt, & in omne vitium erumpẽte Nemesi, cum charitate liberaliter rubent: ac prophetici spiritus mei igni calescentes, quàm verissima præfantur mysteria. Eam plane mali punici partem referentes, quæ soli exposita decoctior est: & cum qua, propterea quod rubeat, ac molliter promineat, pudibundæ beneq; habitæ virginis genæ cõferri possint. Quales demum inter tuas antras Reges & principes decore prominentes, te maxime decent & honestant. Atq; hæc est tuarum genarũ quæ exterius appa-
2 ret mira venustas ac pulchritudo. Nam latentem interius spiritus mei energiam eodem concilio, quo semel antea, atq; iterum, commẽdare prudens ommitto. ¶ Sed quid attinet singulas partes tuas nunc iterum persequi ô mea Ecclesia catholica, quas cum nihilo nunc quã vnquam antea, deteriores habeas, memini me alias magnifice copiose

Sexaginta sunt Reginæ, octoginta cõcubinæ, & adolescentularum non est numerus.

3 què commendare? Iam igitur vt semel dicam, & admirandam amplitudinem tuam quã breuissime comprehendam, Sexaginta apud te magna cum voluptate obseruo reginas primarias vxores meas, concubinas vxores secundarias octoginta, & quæ mihi aliquando nupturæ seruantur, puellas innumeras. Permultas nimirum primæ notæ, Item & aliquanto plures secundi ordinis Ecclesias meas, earundemq; principes animas, innumeras demq; alias infimi ordinis ceu virgines incorru-
4 ptas per fidem & charitatem mihi desponsas. Quæ cum in religione, meique cognitione quantum satis est, nondum profecerint, tanquam puellæ nondum nubiles mihi seruantur, liberaliterque & religiose apud te educantur, quum vero maturæ fuerint, & ipsæ quoque in penetralia mysteriorum meorum inducendæ mihique Psal.86.a.
nupturæ fæliciter. ¶ Verum enimuero vt olim Ierosolimam Iudeæ Metropolim, præceteris eius regionis vrbib⁹ & Synagogis, adamaui: sic nunc vnam ante omnes admiror & adamo Pe- Mat.16.c

Vna est columba mea, perfecta mea, vna est Matri
5 **suæ, electa genitrici suæ.**

tri Ecclesiam, columbam meam, Simoni columbæ filio creditam, Ioan.21.f.
innocentia, simplicitate, fide & charitate columbina, reliquisque spiritus mei dotibus meo quidem iudicio, omnium mearum Ecclesiarum absolutissimam ac perfectissimam. Quam etiam mater illa Galat.4.d

quæ ipsam genuit cælestis Ierosolyma, cælitum Ecclesia, ex omni 1
bus delectam, omnibus anteponit. ¶ Quin & quæ vna cum illa

Psal.86.b. Viderunt eã filiæ, Reginæ & concubinæ: & laudauerunt eam.

apud te agunt puellæ ipsæ Reginæ & concubinæ, cũ illius dignitatem cõtẽplantur, primas eidem citra inuidiam fa-
cile defferunt: cuius indiuisam imprimis affectãtes vnitatẽ, vnum
eiusdem omnes ab vno ipsius summo sacerdote, suæ vnitatis initio
trahunt spiritũ, vnã fidẽ, vnum baptisma: vnum habent dominũ, 2
Ephe.4.a. vnum Deum & patrẽ omnium, atq; vnius charitatis nexu in vnũ
corpus omnino coherẽtes, vnã te constituunt catholicam & indi-
uisam Ecclesiam meã tanquã cęlestem partum perfectam: Te tam
quàm matrẽ ac Reginam suam meæ quidem puellæ beatissimam
prædicant: Reginæ vero & concubinæ hijs amplissimis in cælum
laudibus euehunt. ¶ O nouam Ierosolymam cælitus descẽdentem

Sodales sponsæ. Apoc.21.a Quę est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens? Heb. prospectãs, pulchra vt luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?

gratiosam Christi spõsam om
nibus gratijs & cęlestibus or- 3
namentis cõspicuam. Quis te
nõ suspiciat & admiretur, quę
his extremis tẽporibus mundo tetra ignorantiæ, & malorum nocte obruto, ceu è summo cælo consurgens ac pro-
Apoc.12.a spectans progrediẽsq; aurora, aureũ caput tuum duodecim stellis
ornatum profers; orbi gratissima exoriris; & insignium duode- 4
cim ecclesiastarũ apostolica cælestiq; doctrina fulgẽtium, opera, su
perioris noctis tenebras, omnemq; męstitiã discutere incipis, ac dissi
pare? Quis te nõ terq; quaterq; beatã prędicet, quæ sub finẽ sęculi
sapiẽtiæ & iustitiæ Christi spõsi & solis tui rectos excipiẽs radios
instar plenæ lunæ formosissima, exceptum à supramũdano tuo so
le copiosum tenebricoso mũdo, breui refundes lumẽ: quæq; vbi
Ephe.4.c. per vnitatẽ fidei & cognitionis eius ad iusta incremẽta, per oẽs tuas
partes pfeceris, plenis annis pro ratione ætatis Christi perfecta, tuo 5
occurrens soli, te ipsam tota in ipsum cõdes: eoq; tanquã coruſco
& radiãte amictu cõuestita, ipsius splẽdorẽ ac maiestatem proximẽ
referes, & omni ex parte irradians, eximiæ sapiẽtiæ ac iustitiæ ra-
dios in vniuersum orbẽ lõge lateq; diffundes, per omnia instar mũ
dani solis omnium rerum, quæ inferior habet mũdi machina, præstantissima?

1 ſtantiſsimaẽ Quis tuarum Eccleſiarum harmoniam fortitudinem nõ
pertimeſcat, quas à Chriſto duce tanquã cœleſtes cõſcriptas copias Pſal.86.b.
& ex præſcripto cæleſtis diſciplinæ militaris inſtructas acies, cõtra
Tartareos exercitus fortiter intrepideq; ſtare videas, Rectorib⁹, &
ducibus tenebrarum, formidabiles? Quis fortiſsimos tuos heroas,
tuarum acierum duces, Epiſcopos & Eccleſiaſtas militiæ Chriſtia-
næ peritiſsimos auſit prouocare, quorũ ſingulari virtute ſub Ar- Apo.20 a
chãgeli Michaelis, & Chriſti ſũmi imperatoris auſpicijs iã deuict⁹
2 Draco ille ſerpẽs antiquus, Diabolus & Satanas, vna cũ omnibus
tenebricoſis copijs ſuis, de cælo in terrã turpiſsime corruit, grauio-
re adhuc ruina deturbãdus, & vinctus, tandẽ catenis ferreis in ima
tartara detrudẽdus? Admirabãtur olim impiæ gẽtes inſperatam à Pſa. 125.a.
captiuitate Babylonica Synagogæ liberationem, Admirabantur 1.Eſdr.1.2.
gẽtem Iudaicam ex ſqualore & pedore ſeruitutis argento & auro
nitentem per ſuos ordines & inſtructas acies militares diſtributã
ſuis hoſtibus formidoloſam in Iudeam aſcendere. Agnoſcebant
res maximas quas dominus in illius gẽtis gratiam geſsiſſet, & quo
3 Auctore proſpera omnia illi contigiſſent. Sed leuia ſunt ea omnia
ſi cum ijs quæ Chriſtus nuper in tuam geſsit gratiam, conferãtur.
Non mirum igitur ſi poſt deſtructam Babylonem te inde ereptam Apo.14.b.
nouam Ieroſolymam ingenti cum ſplendore & gloria de cælo in 18.a.
terras proſpectantem vniuerſus mundus ſtupet. Non mirum ſi nõ
homines modo, ſed & ipſe aeriæ & tartareæ poteſtates tuã horrẽt
potentiam, tuas inſtructas acies reformidant, quarum Chriſtum
ſponſum tuum ſuo magno malo ſummum agnoſcunt Imperato-
4 rem, tuique nominis & vniuerſæ felicitatis auctorem.

Deſcendi in hortum meũ, vt viderem poma conual-liũ. Heb. plãtas virẽtes iux-ta torrentem: & inſpice-rem, ſi floruiſſet vinea, &
5 **germinaſset mala punica.**

¶Quoties ſponſe mi ſuauiſsi- Eccleſia
me, abs te cõmẽdor, toties me
beatam Iudico. Tibi enim de
me, magiſquàm mihi ipſi, aut
cuiquàm alij credere, conſiliũ
eſt. Nam quem tu commen-
daueris, Ille demum com- 2. Cor.10.
mendari dignus eſt. Et mihi d.
quidem nunc maxime gaudeo, tum quod ab omni ordine ſanctõ-
rum, tũ quod abs te maiore laudũ cumulo, quã vnquã antea, orna-
ta ſim. Ego vero tam magnificis encomijs nihilo inſolentior, aut
ſegnior reddita, ſed mei muneris ſemper ſatagens, meas aſsidue in

uiso Ecclesias,& Iudæos in primis ad te nuper conuersos: quorum 1
maxime sum solicita tum, quod ad huc neophyti sunt, tum, quod
Psal.77.d. illorum ingenium Nuci arbori persimile esse iudicem. Quemadmodum enim nux nisi perticis, & lapidibus icta, fructum nullum reddit domino, sic memini, te ab aliis olim nisi percussis & afflictis, nullos vnquam fructus retulisse. Memini etiam parrhicidarū illorum scribarum & phariseorum, quos te in humanis agente, habuit Synagoga putridis nucibus per similes, quales etiam postquam impias in te manus parrhicida illa intulit, Rabinos proferre nun-
quā destitit: impios thalmudicos legis sensus pro nucleo sub du- 2
plici læthali putamine, altero mortuæ, mortiferęquè legis, altero humanarum cum diuinis pręceptis pugnantium traditionum continentes. Pręterea, sicut ea arbor proximas segetes, & plantas grauiter sua lędit vmbra, sic gens illa alias nationes quib⁹ cum versatur, improbo vitæ suæ exemplo, impiaquè doctrina male afficit: nec fructus vllos Euangelicos ferre permittit. Metuens igitur, ne si ad suum redeant ingenium, tibi inutiles sint, & nobis noxij, illos fre- 3
quenter inuiso, & omnem do operam, optimam Abrahami, Isaaci, & Iacobi, reliquorumquè patriarcharum Maiorum suorum naturam, & fidem, recuperent. inuiso etiam, & assidua mea prædi-
Psal.5.b. catione cęteras colo Ecclesias. In quibus alij ad fluenta sacrarum scripturarum perpetuo sedent, quasi mali frugiferæ in vallibus iuxta decurrentes aquas insitæ, anxia, vt fructum suum illi ferant suo tempore, nec vnquam defrondescant, &, vt quæcunque aggredientur, cedant fęliciter. Alij sunt, qui tibi quasi viti 4
Ioan.15.a. palmites, inhęrent per fidem, & charitatem. Eos ego diligenter obseruo, an floreant, & certa iam prębeant bonorum operum, ceu præ dulcium vuarum, suo tempore ædendorum, argumenta. Alij sunt, quos in nostris hortis plantauit pater, & heroica fortitudine roborauit. Hos ego etiam sæpe obseruo, quænam certa fortitudinis suæ dent signa, quasi malorum punicarum germina, vnde certo sperare possim, ipsos si aliquādo pro fide tua certandum sit, suū sanguinem libenter effussuros instar purperei succi, qui ex malo
granatis exprimi solet. ¶Sed heu vides bone Iesu, Quanto aliter 5
Nesciui, anima mea cōturbauit me propter quadrigas aminadab. Heb. anima
de me mūdus sentiat, Quā diuerso in me sit animo. Dum tu, sanctiq; omnes familiares nri, me magnifice cōmēdatis: & ego

2 mea posuit me sicut vecta- rios populi mei principis. & ego vt vestræ de me factæ prærogatiuæ respondeā, annitor, Ecce, nescio quomodo
per vniuersum orbem ingens tempestas meo imminens capiti, tam subito exorta est, quam subito, & præter opinionē extitit illa, qua huic olim Antioch⁹ Epiphanes, Impurissimi Antichristi typus impurissim⁹, in synagogam prælusit persequutio. Iam satanas a mille annis hacten⁹ in vinculis seruatus, nūc (quantum intelligo) solut⁹, Apoc.12.a 1.Mach.1 Apo.20.c
2 & suæ libidini permissus, maxima mihi, vbiq; terrarū bella mouet, extitit iā e medijs emers⁹ Inferni paludibus perdit⁹ ille homo, peccati fili⁹, Antichrist⁹. Veteratorē illum De⁹ bone, qui te sēper repulerūt, quib⁹ acclamationib⁹, quib⁹ plausibus, tāquā diu expectatū Messiam suū Iudei exceperūt. Is in templis tuis sedet, seq; omnib⁹ alijs, qui hacten⁹ pro dijs habiti sūt, atq; adeo tibi, qui sol⁹ ver⁹ De⁹ es, impudētissime præfert, magna ambitione cōtendēs, vt sol⁹ Ioan.5.g. 2.The.2.c 2.The.2.a
3 ipse ꝓ Deo colatur: & in eos qui se recusēt colere, inaudita crudelitate sæuiēs, sine discrimine vllo sex⁹ aut ætatis. Nō iā vsquā Euāgelium prædicare, aut ꝺ fide tua respōdere licet: sed ne mutire quidē, aut hiscere, adeo sæuissimo veteratori fauent omnes, pars minis, pars muneribus, persuasi. Quamobrem si Euangelium prædicare nitar his iniquis temporibus, quum me nihil profecturam spero, hoc ego nihil aliud esse, quam cum ratione insanire, iudico. Tuum igitur sponse mi, consilium sequi, satius fuerit: qui vetas san- Apoc.13.a
4 ctum dare canibus, & inter porcos margaritas seminare, ne pedibus conculcent eas, & in nos conuersi, nos dilacerent, & discerpant. Tacere itaq; coram his porcis & canibus, certū est. Et ne si hic maneam, fidei patrocinium suscipere frustra cogar, vt hinc fugiam, & quam celerrime velut citatis equis & rapidis principum quadrigis, in deserta loca me prorripiam, meus me impellit animus: ibiq; dum efferuescit persecutionis æstus in speluncis, & montibus vt ꝺlitescam. Quod ipsum olim populus tuus Antiochum fugiens sub Matt.7.a 1.Mac.2.e
5 matathia, & permulti alij sancti factitarunt. Id quod insuper vt faciam, omnino persuadet, hanc meam fugam portendens (ni fallor) visa Ioanni mulier illa cui datæ sint alæ duæ aquilæ magnæ, vt dracone fugiens auolēt in desertum. ¶ Vah, quam male perijt Scælus ille qui nos perdidit. Vah, quam iustas dedit impijssimus veterator suorum scælerum pænas. Si modo iustæ, & condignæ satis tantæ impietatis pænæ vlle excogitari possunt. Apoc.12.a

Filiæ Ierusalem. Reuertere, reuertere, Sunamith, reuertere, reuertere, vt in tueamur te. Heb. Sulamith.

Heu nos impias, quę Iesumchristum semper obstinato repulimus animo. Heu nos leuissimas & male credulas, quæ tam cito à vero Messia deficere potuim', Dęmoniacis pręstigijs dementatæ, impurissimo nebuloni nomen dare, Ecclesiam Christianam de nobis optimè meritam hostiliter persequi, Ad montes & speluncas cogere, & ad loca inaccessa fugare. Ve nobis miseris, ciuitatē sanctam, nouam Ierosolymam in terram deductam cælitus, quæ nos quasi post liminio reuersas humanissime exceperat, euertere conatæ sumus, & funditus abolere. Actum est de nobis. Christus e cęlo sublimis vltor imminet, cęlestes illius acies extremum perfidis minantur excidium, ciuitatem nostram amisimus, intra cuius dūtaxat muros saluæ esse potuimus: ergo ne ideo desparabimus? Quin potius reuocamus animum, & veteres Dei nostri misericordias memoria repetentes cogitamus, Illum ad veniam, quàm ad uindictam suapte natura esse propensiorem? Quin potius prophetarum oracula euoluimus, quæ pleraq; ad certam recuperandæ ciuitatis Ierosolymitanę spem nos possint erigere? Illud pręsertim Ieremiæ Prophetæ, conuertimini filij vagi (dicit dominus) quia ego vir vester. Et assumam vos vnum de ciuitate, & vnum de congregatione (Nempe paucos) & introducā vos in Sion: & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina. Cumquè multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait dominus, Non dicent vltra, Arca testamenti domini: neque ascendet super cor, neque recordabūtur illius, nec visitabitur. nec fiet vltra. In tempore illo vocabunt Ierusalem, Solium domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine domini in Ierusalem: & non ambulabunt post prauitatem cordis sui pessimi. Item & illud Esaię, si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. Paucæ igitur quæ de tanta super sumus multitudine, resipiscamus tandem, Ad Christum nostrum reuertamur, Illi supplicemus, veniam erratorum ipsum hunc oremus. Sed quo certius exorenius, vota nostra cum Christianorum votis iungamus, Christianorum procuremus suffragia, Illos nobis quærremus diuinæ vltioni intercessores, ex montibus & speluncis, vbi nunc latitat, ciuitatem Ierusalem reuocemus, Illam vt nos rursum excipiat, & iniu-

Marginal notes: 1; 2; 3; Hiere. 3. d; 4; Esai. 10. c; 5

1 & iniuriarum immemor (quę ipsius est animi magnitudo) vt nos
sponso suo Iesu Christo recōciliet,obsecremus, Missam arcam te-
stamenti maiorum nostrorū faciamus: nec frustra post hac de illa,
aut de alia instar illius fabricanda cogitemus, Ecclesiam Christia
nam nouam Ierosolymam,soliū domini ex nostro Ieremia agnos-
camus, solium dn̄i appellemus. Salue,fælixquē nobis sis o Ecclesia
christiana, Ierusalē ciuitas sancta, cælitus demissa, solium domini,
ciuitas noua. Prodi oramus te,ex istis antris,& desertis montibus,
2 diuinū tuum caput profer,diuini oris tui maiestatē nobis ostende,
da ueniam supplicibus tuis, Reuetere ad vrbes nostras,rursum nos
recipe rogamus,immemor iniuriarum, quæ tua est animi magni-
tudo, Intercede pro nobis irato sponso tuo, Impietati nostræ veniā
impetra,doce nos omnes verā pietatem,veram religionem. Iam su-
perioris perfidie,nos pęnitet, Iā impurissimum Antichristum cū
tota sua factione abiurauimus, solum, quem tu colis & prædicas,
Iesum,verum Christum esse credimus, Illum abste audire percu
pimus,illi soli nos addicimus. Iam arcā veteris testamenti obliuisci
3 mur,nec de illa amplius aut de alia instar illius fabricanda,cogita-
mus,te nouam Ierosolymam Solium domini agnoscimus,& voca-
mus. Quamobrem apud te Deum adorare cupimus, apud te Deū
patrem nostrum,post quem perpetuo ingrediamur,vocare. Reuer
tere igitur,reuertere ad nos precamur o nostra Sulamith,reuetere
reuertere,vt intueamur te. Age,liceat resipiscentibus,te prædican
tem Iesum Christum audire,te docentem obseruare.

CAPVT. VII.

4 Quid videbis in sunami-
the, nisi choros castrorū?
Heb. Quid spectabitis in
sulamith sicut chorea ca-
strorum?

AD sum coram quam quę
ritis o ciues Ierosolymi- Ecclesia
tanæ ad sum coram ,quàm vos
nouam Ierosolymam , solium
domini appelatis. Sed quid no
uam Ierosolymam sic intente
spectatis:& magno facto cho-
5 ro,perinde atq; milites, in duas diuisæ alas, venerabundæ paratis
excipere? Quid in noua Ierosolyma videbitis,nisi acies militares in
structas, & veteranos milites ad pugnandum pro christi fide expe
ditissimos,qui iam per fidem vicerunt regna operati sunt iustitiā,
adepti sunt repromissiones. Quales deniq; recensuit olim contri-
bulis vester Paulus in epistola quadā ad maiores vestros scripta?

Quid aliud videbitis, nisi vestigia, & certissima signa memorabilis 1
illius belli toto tres proximos annos cū dimidiato inter Michaellē & Michaellis Angelos, & Draconē eiusdemq; Angelos gesti? Mihi interim gratum est vestrum officium, quod positis pristinis odijs, abiurataq; superiore perfidia, atq; omni impietate, meliorē mentem receperitis: & de more militum, qui suum repulere Imperatorem, suæ postmodum perfidiæ cōpulsi pœnitentia, reuocatum eum dein honorifice parant excipere. Ita & vos me, quam nuper egistis
in exilium, nunc ab exilio reuocatā recipere, ac summis honoribus 2
in gratiā domini mei Iesu Christi, paratis afficere. Ego vero (quod à me contenditis) pro vobis intercedere, & pro vobis orare dominum meum Iesum Christum, illum vobis prædicare, illum verum esse propitiatorium & solium in quo angustius, maioreq; cum maiestate quàm olim in propitiatorio veteris testamēti, Deus sedeat, vos docere, Illam arcā noui testamenti dn̄i vobis ostēdere, in quā non lex tabulis inscripta lapideis, non manna deplutum cœlitus,
sed omnes thesauri scientiæ & sapientiæ sint reconditi, omnis ple- 3
Colos. 2. nitudo diuinitatis insit corporaliter: & quecunquè ad veram religionem pertinent, vos docere parata sum: & meam denique vobis operam in omnibus libenter exibere. ¶Sed quis te nō intentis spe-

CAPVT. VII. Hebreis.

Filiæ Ierusalem.

Quàm pulchri sunt gresus tui in calciamentis filia principis.

ctet occulis? Quis te non suspiciat, & admiretur o nostra Sulamithis, principis cœlestis, Dei patris summi, filia; quis
te cælitus demissam non ho- 4
norificentissime excipiat, & omni officio ac potius pietate prosequatur, quæ ore & habitu diuinum ingenium, & Regiam maiestatem præ te fers, & manifeste declaras? Primum quàm te decent isti calcei, quàm pulchre, quàm grauiter, & regio more his calciata ingrederis. Ecce, quum Euangelium prædicas omni excussa ambitione, omni abiecta auaritia, & mala cupiditate, auditorum dumtaxat incrementa,
& Iesu Christi sponsi tui gloriam procuras: atquè his ceu cal- 5
ceis munitis cogitationibus, & Affectibus tuis, viam Euangelicam tuta ambulas, in nullum impingens lapidem, super aspidem & basiliscum ingrederis, ac pro data tibi potestate, serpentes omnes fortiter calcas, & scorpiones, nec te vis vlla, aut dolus inimici Dæmonis potest lædere. ¶Deinde, quis satis pro dignitate laudare

1. Cori. 4. a.b.
1. The. 2. a
Psal. 90. c.
Luc. 10. c

1 **Iuncturę feminum tuorũ, sicut monilia, quæ fabrica ta sunt manu artificis.**

dare possit exquisitam veri-
tatem, quæ in te est. & perfe-
ctam charitatem: quibus ve-
lut artificiosis & exquisitis cõ
missuris ac nexibus à Christo capite tuo deductis, tua fæmina in- Ephe.4.d.
ter se, & cum toto corpore perbelle cohæreint: vt expedite gresus
tuos moderari posis, & minime claudicans, recte incedere? Opus
sanè quod Dei summi opificis præfert ingenium, quale in monili-
2 bus à fabre factis, peritissimi artificis exactum conspicitur artifi-
cium. Id vero est quod olim præmostrante spiritu sancto, intuens
Isaias propheta clamabat, quã pulchri super montes pedes annun
ciantis: & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prędicantis sa- Isai.52.b.
lutem, & dicentis Sion, regnauit Deus tuus. ¶ Iam vero, quam fę-

Vmbilicus tuus, crater tornatilis nũquam indigens
3 **poculis. Heb. tẽperatura.**

cunda es, & pro mensura ac
ratione ætatis sponsi tui Chri
sti, ætate integra, totoq; reli- Ephe.4.c.
quo tuo præstãti corpore om
nibus numeris absoluta. Id imprimis indicat vmbilicus, & totus
exterior venter tuus exacte rotundus, & in modum crateris tor-
no leuigita, ac lunæ plenæ simili, temperaturaq; semper pleni, per
politus, Nulla quæ ruga, aut vicio vetustatis deformatus, sapientię Ephe.5.f.
diuinæ temperatura redũdans perpetuo, & plenæ lunæ semper si-
milis. Quæ tuorum antistitum, & doctorum, con nutricum, mens, 1.The.2.b
mitis est, minimeque austera, suum diuinę sapientiæ solem semper
4 spectans, rectosque illius radios semper excipiens: atque inundan
cia illa diuinæ temperaturæ longe manantis, sed adhuc per varia,
& plurima, diuiduaque, ad simplicem & fixam constantemq; Dei
scientiam manuducentis, paruulos tuos abũde nutriens filios, pro
captu, ac modo singulorum; perinde atque luna, quæ cum plena
est, inferiorem mundum humore replet substantifico.

Venter tuus sicut à ceruus
5 **tritici vallatus lilijs.**

¶ Tuus etiam venter interior
(Quæ eadem tuorum pasto-
rum mens est) similis est ac-
ceruo triticeo. Clesti enim semine, & charitatæ scientiæ plenus, in
omnem Dei plenitudinem turget, & solido scientiæ intellectualis Iaco.1.a.
persoueratisq; perfectionis, atq; idem titatis repletus cibo (quo iã Lucę.8.b.
adultos & robustos tuos alit filios) intumescit. Quibus omnibus Ephe.3.d.
tuis liberis insigni cadore animi, & plerisq; eorum corporis etiam

Apo.14.a integritate florentibus, quasi aceruus triticeus lilijs circunseptus, 1
interior venter tuus mirifice condecoratur. Atq; hæc est nostra su
lamitis, profusa in te Dei benignitas, & gratia: de qua noster Zacha
Zach.9.d rias admirabundus dicebat, quid enim bonum est eius, & quid pul
chrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgi
nes, ac sualentas reddens? ¶ Sunt tibi preterea pulcherrima duo

Duo huhera tua, sicut duo hinnulli capreæ.

huhera, gemellis capreæ hinnulis inter lilia sua carpentibus Pascua, quam simillima. parua, rotunda, con- 2
tracta, parilia, nitida, & actuosa. Tui
inquam Diaconi gubernationes, & æconomi: peculiari & gemino
quodam sponsi tui dono, ad geminum illud munus bene obeundū
præditi: tibiq; pro duobus vberibus dati. Qui cum humiliter de se
sentiant, seq; in arctum contrahant, omnium ministri, atq; alumni
sed puellorum maxime, nullo luxu diffluentes, collecti & ceu in
orbem contracti, actuosi tamen sunt: & ad beneficentiam oppido
Heb.1.d. quam propensi, tanquā cælestium caprearū filij, tuis, qui hæredita 3
tem capiunt salutis, ministrant filijs. ¶ Formosissimum insuper

Collum tuū sicut turris eburnea,

collum tuum, quantum tibi decoris addit & gratiæ, candidum nimirum teres, rectum, æquabile, firmum, tur
ri eburneæ quam simillimum, propter insignem innocentiam, leni
tatem, fortitudinem, iustitiam, & charitatem insignium tuorum dia
conorum: quibus insignes, & primæ notæ Doctores tuos, velut e-
gregium caput, egregio collo impositos, eleganter, fortiterq; sustē- 4
tas. ¶ Quæ porro est isthæc tuorum

Oculi tui, sicut piscinæ in hesebon, quæ sunt in porta filię multitudinis.

oculorum, tuorum dico Episcoporum acies, quæ ad diuina mysteria contemplanda, atque intelligenda, perspicacitas, quo impetu ad res diuinas penetrandas tui isti festinant,
ac rapiuntur oculi, vnde copiosiores in dies diuinæ sapientiæ exci
pientes aquas innumeros tuos explent, ac reficiunt ciues. Quæ 5
præterea eorum admiranda prouidētia, qua omnia longe, lateque
tibi dispiciunt: ac tuis ciuibus consultissime prospiciunt. Istorum
certe tuorum oculorum vim & pulchritudinem eximiam, nemo
melius expresserit, quàm qui eos cum duabus illis prægrandibus
piscinis conferat, quæ iuxta portam Hesebonis verbis olim po-
pulosis-

1 pulosissimæ quasi in facie eius sitæ; ingentem salubertimarum a-
quarum vim ex montibus Galaad perpetuo manantium, continē 1.Cor.3.d
tes, innumeræ multitudini magno erant vsui: & admirandas præ- 1.Ioan.4.a
stabant vtilitates. ¶ Iam quis non admiretur tuum tam certum & Ioan.16.b

Nasus tuus, sicut turris libani, quæ respicit contra damascū.

exactum de moribus hominum, ac Apoca.14
fide iudicium, quo simulatos & a-
dulterinos pseudo prophetarū mo
res, & fictam fidem, a veris ac ger-
2 manis Christianorum moribus, & fide, discernis certissime? Quis
diuinam tuorum prælatorum solertiam non veneretur, & colat,
qua hæreticorum, pseudo prophetarum, pseudo Christorum, reli-
quorum quæ hostium tuorum secreta quæ illi captant, consilia,
quæq; in te moliuntur machinamenta, statim subolfacis, anteuer-
tis, atq; in irritum deducis, vt superioribus temporibus sæpe fe-
cisti: & nupperrime sub neffandissimo illo veteratore Antichristo,
omnium quos vnquam habuisti hactenus, aut imposterum habitu
ra sis, hostium astutissimo, ac potentissimo? Adeo similis est Iste tu-
3 us tam emunctus, & diuino spiritu repurgatus, (quem in Christo
summo tuo capite situm habes) nasus, turri illi, quæ in edito liba-
ni mōtis loco sita, olim damasco imminebat. inde enim maiores no
stri quic quid in ipsos molirentur perpetui Israelitarum hostes Sy
ri, statim deprehendebant: & eorum consilia, atq; insidias anteuer
tentes, eludebant. ¶ Sed, o lepidum, & omnium elegantissimi cor-

4 Caput tuum, vt carmelus: alias. Heb. vt coccū: & comæ capitis tui, sicut purpura regis, iūcta canalibus. Heb: Rex alligatus la- 5 quearibus.

poris tui partium ornatissimum, ca Ephe.1.d.
put tuum Christus: qui suo perfu-
sus sanguine, totus rubet instar coc
ci baphici: instar etiam carmeli vn-
diq; vino manantis, cuius est mons
ille feracissimus. Egregij quoq; tui
capitis comæ, sunt martyres innu-
meri, qui per fidem & charitatem iū
cti Christo, sicut coma capiti, suo
proprio velut conchæ, item & de ca
pitis sui plagis, decurrente sanguine, quasi rubro humore aqua tē-
perato, decocco per canales, vt vino, vna cum aqua ex carmelo de
currente, tincti rubēt, non quantū ipsum coccum, sed vt purpura:
& ad virtutem passionis Christi accedunt quantum possunt, ei-
q; assimulari contendunt. Quam etiam ob causam, ipse rex Chri-
stus suis

ctus suis martyribus ceu elegantissima coma, perinde atq; purpu- 1
Ioan.19.a. ta, se exornat, Quin & ipsamet Christi capitis tui coma, copioso sã
guine de sacro ipsius vertice spinea corona vndiq; confosso manã
Ioan.19.d. te madens, purpuræ magis regium verticem amiciens, quam co-
mæ, refert speciem. Iam igitur ex tuis concionibus, Regem nostrũ
agnoscimus decussatis affixum laquearibus: & quem olim indigne
tulimus, quum crucifixus penderet, Iesum Nazarenum Regem Iu
deorum, Ierosolymis in publico orbis theatro a Pilato preside de-
clarari, hunc tandem legitimum Regem nostrum summo cum ho- 2
nore recipimus, hunc genibus in terram prouolutæ adoramus. Va
leat cæsar, valeant cæteri Reges, & principes. Nos iam non alium re
gem, præter Iesum christum, & hunc diademate spinea coronatũ,
ac crucifixum, nos habere profitemur. Hunc, cuius manus, pedesq;
ac latus olim transfiximus, iam nunc meliorem mentem, ac spiritũ
gratiæ ad ipsum deprecandum, singulari eiusdem dono, consequ-
utæ (sicut futurum vates noster prædixerat Zacharias) tanquam
Zach.12.e seruatorem nostrum & Dominum, intentis in ipsum oculis, suspi 3
cimus & obseruamus, ab eo impietatis nostræ (quam maiorum no
strorum acta probantes, admisimus) veniam præcamur, nostram
supra quam dici posit, damnãtes perfidiam, ex quo nos Dei patris
summi primogenitum, & Mariæ virginis vnigenam filium Re-
gem nostrum occidisse intelleximus: & ex eo tempore vsq; colla-
crimantes, eiulantes, ac suspirãtes mortem lugemus, Pectora dolẽ
tes tundimus. Fulminas enim tu pro cõcione, tonas, ac grandinas,
Apo.11.d. quum de cruce & morte sponsi tui Christi declamas, contritæ ita 4
q; & tremefactæ (vt olim dux noster moses) apparentẽ nobis in cę
Heb.12.f. lo Arcam noui testamẽti, cuius exemplum maiores nostri colu erũt
obseruamus. Christum inquam, quem tu ex Paulo constitutum es
Rom.3.d. se adeo propitiatorium in sanguine suo per fidem, & in quo Deus
fidentibus in eum exorabilis sedeat, doces, in quo etiam (vt olim
in Arca veteris testamẽti, lex & mãna cõdita seruabant) omnes the
Col.2.a.b sauros, sapiẽtiæ & sciẽtię recõditos esse, omnẽ plenitudinẽ diuinita
tis habitare corporaliter, ipsum deniq; panem esse viuificum de cę 5
Ioan.6.d. lo demissum, ex Euãgelica doctrina manifestam fidem facis. Iam
igitur re ipsa & veritate exhibita, cethimęam & auratam illam Ar
cham huius vmbrem, obliuiscimur, vale illi dicimus, hãc proni co-
limus, hãc procidentes adoramus. Tuam vero o fida sulamithis, sẽ-
per laudamus fidem, cuius energia quem hactenus in te obseruaui
mus,

1 mus, summū a sponso tuo decorem consecuta sis, & admirandam
venustatem. ❡Sed in primis totius pulcritudinis & decoris tui sū

Quā pulcra es, & quā decora in delicijs charisima. Heb. Amor.

mani, ipsum Iesum Christum regiū & purpuratum caput tuum O nostrum delicium, o sponso tuo Christo vnice dilecta Sulamithis, quam
pulchra es, quam iucunda, & merę delicię. Adęo qui te obseruat di
ligenter multum & multa, quæ in te admiretur, semper inueniat.
2 Ecce quam multa hactenus de te diximus, quam de facie tantum
nouimus. Quid si nobis contingat (quod expetimus) in tuum ad-
mitti cōtubernium, tuos mores ac diuinum ingenium familiariter,
penitusq; inspicere, in tuos complexus venire, te deosculari, tua
suauissima frui consuetudine. Quanto plura de te dicamus, quan-
to amplioribus encomijs prosequamur. ❡Sed quomodo nos spe-

Statura tua. He. isthęc
3 **altitudo tua assimila-**
ta est palmæ; & hube-
ra tua botris.

remus te complecti, & osculari qui
quum tuam istam altissimam sus-
picimus staturam, pusiones planę
nobis præ te videmur? sic instar pal
mæ nos omnes superemines: & for
mosissima tua hubera quasi botros
in sumitate palmæ prominētes, ostentas. Nec enim videmus quo-
modo Magnanimitatis, & consumatæ iustitiæ tuæ pręstantiam cō
modius exprimamus, quam si collationem illam, qua prius rex no Psal.19.c.
ster vsus est, prosequentes, te cum palma conferamus, cuius inge-
4 nium est, vt vrgentibus, & opprimentibus non cædat, sed in pōd'
nitatur, ac repandatur. Qualis tui ingenij semper, sed maxime his
proximis diebus maxima dedisti documēta, dum grauissimis An
tichristi persequutionibus oppressa nūquam cessisti, sed heroica
tua fortitudine, & diuina plane animi magnitudine nitens, infra-
cta perstitisti. Perinde etiam atq; ea arbor inter alias in altum suc
crescit, & excellit arbores, sic tu in medijs tuorum hostiū persequ
utionibus extitisti: & illis omnibus depressis, ceu generosa quæ-
5 dam palma in altum ad miraculum succreuisti, ac propter permul
ta & insignia iustitiæ tuæ palmaria opera, victoriæ palmam tulisti.
Quamobrem tuā iustitiam, quæ ex Christo & fidei Christianæ cō
surgēs radicibus in tantam te euexit dignitatem, dum contempla
mur, nunc iam humilitatem nostram agnoscimus, nostram iustitiā, Phil.3.b.
quam sola legis obseruatione nitētem, hactenus maximi fecimus, 1.Co.2.a

iam

iam flocci pendimus, & damnamus, dum etiam tuos doctores, tua 1
hubera, ſuſpicimus, nec ſe aliud ſcire, præter Ieſum Chriſtū crucifi
xum ingenue profitētes audim⁹, nec aliud quicquā docere, merū
Chriſti ſāguinem, ceu muſtū, & merum ſuauiſsimum ex vuis ex-
preſſū, ex tuis manare huberib⁹ nobis videre videmur. diuinā ni-
Ioan 15.a. mirum vim & efficaciā diuinæ illi⁹ vitis in te agnoſcētes inqua in-
Ephe.3.a. ſerta ſemper manēs & eiuſdem naturæ particeps, perpetuo perſe-
2.Pet.1.a. uerās natiuos illi fruct⁹ profers. Ac tum maiorū noſtrorū tradicio
Phili.3.b. nes phariſaicas quaſi vappā, & vinū acidū quaſi feces, & ſtercora, 2
auerſamur: tua tātum ſugere hubera, diuinū os tuum deoſculari &
ad tuæ iuſtitiæ culmen aliquādo pertingere, exoptātes. ¶ Per te igi

Dixi, aſcendam in palmam: & apprehēdā fructus. Heb. ramos eius. Erunt. Heb. ſint obſecro, hubera tua ſicut botri vineæ: & odor oris. Heb. naſi tui ſicut odor malorum.

tur in altū ſurrepere (quādo
ſic firma es, & inſtar palmæ
procera) certū eſt: & aſsiduis
precibus quaſi repēdo, brac
chia tua tuoſq; fruct⁹ prehē
d̄re, tuū auxiliū & fauorē im 3
petrare, atq; ita tādē ad tua
hubera, & ſūmū os euadere.
quapter, te etiā atq; etiā ora
m⁹ noſtra ſulamithis, vt per
te nobis liceat quæ noſtra omnia Pauli Apoſtoli exēplo, ceu ſterco
ra cōtemnim⁹, ad tua hubera cōſcēdere, in tuū pect⁹ & ſinū nos in
ſinuare, in tuorū doctorū ſcolā admitti. Age, illi nos inſtituēdas & do
cēdas cōmitte, vt ex illis tuis huberib⁹ quaſi ex botris vineæ, primū 4
Heb.5.d. cathecumine ſicut paruulæ pre dulcia fidei & paſsionū xp̄i rudi-
6.a. mēta fugam⁹. liceat deinde oramus, vbi ſatis ſub doctorib⁹ illis pro
fecerim⁹, tāq̄ grādiores, & robuſtiores, quib⁹ iam ſolido cibo op⁹
fit, ad ſupremi ordinis doctores, qui naſ⁹ tu⁹, & os, & guttur ſūt, aſ
cendere: & quam illi inter perfectos loquūtur ſapientiam, audire,
1.Cor.2.b altiora, & ſolidiora ſapientiæ Chriſtianæ myſteria ab iis accipere.
Quibus veluti odoratis pomis, cęleſtem illum ſpiritum, ex tuo na-
ſo inſpiratum dentibus, abunde veſcamur: & eo afflati ſpiritu ſic 5
ſpirituales reddamur, vt ſpiritualibus veteris teſtamenti myſterijs
1.Cor.2.c ſpiritualia noui Teſtamenti myſteria feliciter cōferamus. ¶ Liceat

Guttur tuum ſicut vinum optimum.

oramus, te aliquando oſculari: & ab
ditiſsima diuinitatis arcana ex tuo
gutture ebibere. quod generoſum
& optimū

1 & optimum vinum spiritualis hominis corexilarat, sine vicio inebriat & virgines, Christianas animas, succulentas reddit, ac maxime sobrias. vt iam nemo tibi vicio vertat (vt illi) quo dum osculum

Dignum dilecto meo ad potandum, labijs quoq; & dentibus illius ad ruminandū. Heb. recte incedens ad dile

2 ctum meum, loqui faciens labia senum.

das, vinum propines. ¶ Id vero vinum in te prius aspõso tuo iam mihi charissimo, infusum, ex tuo gutture quasi ex euripo quodam, quum tum in alios docendo diuina, refundis, ad Christum amores meos (vide prius nanauit) tanquā ad suam primam recurrit originē. quod ille summa cũ voluptate repetitum bibit, perq; os suum versat. Quin & hoc ipsum illud vinum est, quod senes alioqui infantes, & idiotas, disertos reddit, & eloquentes, cœlesti nimirum calore accẽsos, ac recreatos.

Ego dilecto meo, & ad me

3 conuersio eius.

¶ Oratis Ciues Ierosolymitanæ, vt vos suscipiam, & porrectis manibus ceu inclinatis ad vos ramis, palma, ad mea hubera, & amplexus, atque oscula, cueham. hoc vero mihi volupe est a vobis audire, que cupio iustis vestris votis omnino satisfacere. Sic enim memini meũ Paulum mihi consulere, vt infirmos fide suscipiam, mihiq; adiungam. Ro. 14. a.
Ad vero ego meam fidem astrinxi Christo sponso meo Charissimo, quam eidem seruo intemeratam: scioq; me sic ab illo vicissim

4 amari, neminem vt mihi integrum sit, in meam consuetudinem & gremium recipere, qui non sic se totum ipsi crediderit, ipsiq; omnino fidens deuouerit, vt eius fidei beneficio, pars eius aliqua factus sit, & viuum membrum. Nec excidit memoria, quod ipse vetuit, sancta sua dari canibus, & suas quas mihi credidit, margaritas porcis exponere. si ergo creditis Iesum sponsum meum, Mat. 7. a
Messiam esse, & Dei filium, iam vobis manus porrigo, iam uos primum ad cathecismum, deinde ad Baptismum, reliquaque

5 sacramenta, & mysteria nostra, admitto. Sed prius ad sponsum meum suauissimum adibo, ipsum consulam, ipsum hunc orabo, vt ipse vos primum recipiat, ipse vos meis amplexibus, meis huberibus, & osculis dignas efficiat. ego namque eo inconsulto, vos ad nostra sacramenta non ausim admittere: nec citra illius opem tam arduum opus me perficere posse sperauerim.

O facinus

Veni Dilecte mi, egrediamur in agrum, cōmoremur in villis.

¶ O facinus memorabile, ô fœlix 1
singulare tuum bone Iesu, cum ferocissimo aduersario, & potentissimo hoste certamen, in quo ancipiti &
2.He.2.a peracuto oris tui gladio iusta videlicet, & efficaci abste prolata sē
Isay.11.a. tentia, ictus ille perijt: ac meritas suis flagitijs pœnas dedit. O ingē
Apoc.19.c tem aduentus tui splendorem & gloriam, cuius fulgore eximio perterritus nebulo, e medio & here deturbatus est, omnes magicarum ipsius fraudum nebulæ dissipatæ sunt, infidelitatis caligo e mētib⁹ 2
hominum discussa est, persequutionum imber abactus, omnis deniq; malorum nostrorum sublata tempestas, postquam impius ille, qui Cælum conscendere impudentissime simulare ausus est, in terram allisus scæleratissimam coram omnibus suis turpissime efflauit animam. Gratias ago tibi sūme Sol Iesu Christe, qui immensa tua luce fœdissimam tempestatem nobis soluisti, præ validis iustitiæ tuæ radijs nō fabulosum Pythonem (vt Apollo) sed draconem illum serpentem antiquum diabolum, & totum de illo expressum 3
Antichristum, cum tota sua impia factione confossos, perdidisti, Cælum serenasti, tranquillum & amænum ver restituisti. Ecce iā
Apo.8.a. nunc omnis ager, omnis iam arbor parturit, Syluę omnes frondēt. omnis inquam mundus, omnes nationes, & quæcūq; nuper Sylue
stres, & efferatæ gētes fidem tuam iam expetunt, fideiq; fructus tibi proferre meditātur. Quam gliscit animus si per te liceat bone Iesu, tuum per vniuersum orbem prædicare Euangelium, omnes na-
Colo.1.d. tiones tuis institutis, præceptisq; euangelicis excolere: vt (quemad 4
modum olim Paulus faciebat) omnem hominem cum omni sapiētia docere, quo tandem omnes tibi perfectos reddam, & absolutos, omniq; pietatis fructu exuberantes. o si tibi libeat spōse mihi charissime ad arduum hoc opus quod meditor, mecum egredi, & mihi vbiq; adesse. Non dubium, quin breui tempore omnes tibi pareant nationes, omnes te adorent homines, omnis deniq; mundus te tāquam Deum colat, ac veneretur. Adeo omnes suæ pœnitet impietatis, & præcedentium erratorum, omnes tuæ fidei & re- 5
ligionis assequendæ, incessit cupido. Ego vero nisi tu adsis, & præses prosperos nostro labori successus tribuas; frustra nitar o-
2.Co.3.a. leum & operam perditura. Nec enim quicquam boni sola per me cogitare valeo, ne dum præstare. Veni igitur obsecro mecum Domine Iesu. Age, animi gratia mūdanum agrum inuisamus. Nationes in-

3 nes inquam, quæ fide & cognitione tui priuatæ, extorres, & tua carentes ciuitate per agros & syluas, montesque, & præcipitia huius mundi, errant. Agamus rure aliquandiu, in villis commoremur, omni inquam nationi Euangelium prædicemus, eas omnes, quæ ceu rustici & pagani, ciuilitatis Christianæ expertes rure, & in pagis infidelitatis, atq; impietatis incultæ, agũt, ciuilib⁹ & Euãgelicis nostris morib⁹, sãctisq; institutis excolam⁹, excultas ciuitate donem⁹, atq; intra vrbis nostrę cępta cogam⁹. Vasta est enim nostra ciui
4 tas, & omniũ satis capax. ¶ Et habes tu Domine sabaoth, in eo agro multas vineas: sed vnam ante omnes tibi charã, & ex selectissimis vitibus consitam, apris tamen omnibus, & reliquis feris iã diu expositã, atq; ab ijs misere deuastatã, gentem inquam Iudaicam, quam plerique pseudoprophetæ & tyranni, vt olim Antiochus, & nuperrime singularis illa fera, Anti-

Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerũt mala punica.

5 christus, suffoderunt, ac deuastarunt. Ea me nunc gens rogat, ac improbis fatigat precibus, vt se colam, Euangelium a me audire contẽdit, in nostram admitti ciuitatem, supplex orat. Mane igitur obsecro, exacta iam tenebrosa impiorum hostium nostrorum nocte, surgamus, primo quoque tempore tuam vineam adeamus, oblata nunc amabo, ne nos prætereat occasio. Prædicemus gẽti illi Euãgelium, an in eadem perstet sententia, rogemus, an hoc in ipsis reci
4 piendæ fidei tuæ indies increscat desiderium, quod quasi parturiẽtes vitium flores, futurorum fructuum magnum sit argumentum. Prędicemus & reliquis gentibus, quas tu dominę vineas aliquando vtiles futuras prænoueris, & idem de omnibus periculum faciamus: atq; illis in primis hominibus prædicemus, quorum nosti ardens ingenium, & ad adeunda pro fide tua pericula, si opus sit, prõptissimum, de ipsis pariter sumamus experimentum. ¶ Ego quidem omnem quam præstare possim meam tibi dum sic rusticabimur, polliceor operam. Paruulos nostros

5 **Ibi dabo tibi hubera mea.**

cathecumenos materna cura, & lenitate in sinu meo fouebo (quemadmodum Paulus suo exemplo me docuit) perinde ac si nutrix 1.The.2 foueat filios suos. Hoc vero faciens, mea hubera tibi sugenda dare, mihi videbor, quippe qui officia omnia quæcunque tuis par-

uulis exibentur, inter tuas acceptorum rationes referre solicit⁹ sis. 4

Mandragoræ dederunt odorem.

¶ Ibi quoq; dabo tibi mandragoras, poma pulcherrima, ac suauissime olentia, quibus te ad amorem vehementer excitem. Meos enim amores, mea dicta, & facta, nostris cathecumenis sic probabo, vt his quasi mandragoris, suauissimo notitiæ tuæ odore affectos, & ceu charitate fascinatos, meo amore accendam.

In portis nostris omnia poma noua, & vetera, seruaui tibi.

¶ Tandem, vbi re bene gesta, in vrbem redibimus magna cathecumenorum per baptismi portas in ciuitatem nostram recipiendorum, caterua, comitati, in ipsis vrbis nostræ portis omnia poma selectissima noua & vetera, quæ tibi soli seruo, tibi tunc exibebo. 5
Tunc enim iam baptizatis illis, & ciuitate donatis, tanquam ciuibus nostris, & familiaribus, altiora fidei nostræ mysteria familiariter exponam: & quemadmodum tu olim sponse mi, cum familiaribus, & domesticis Apostolis factitasti, ac nos de more scribæ docti in Regno cælorum, facere docuisti, de thesauro meo locos omnes tam ex veteri, quã ex nouo testamẽto, in cõuentibus publicis, & cõcionibus nostris, exponam. Quæ omnia faciam in tuam gratiam: vt què ex his omnib⁹, omnis ad te solũ redeat gloria, curabo sedulo.

Mat. 13. g

CAPVT. VIII.

Quis mihi det te fratrem meum suggentẽ hubera matris meæ. 1

EIA, age bone Iesu, quid cunctaris? quid non oranti, & iusta petẽti Ecclesiæ tuæ annuis? Quid tã diu sinagogæ matri meæ implacabilis perstas, memor iniuriarum? Remisisti iam omnibus nationibus sua peccata, omnium iniuriarum fecisti Amnisthiam, omnes gentes in tuam ciuitatem recepisti. Vnam solam auersaris, & repellis gentẽ Iudaicam? Nec quas ab ea accepisti iniurias sustines obliuisci? cõdona obsecro, Ecclesiæ tuæ errata Synagogę, remitte amabo, in meam gratiam, peccata genti Iudaicæ, cui ego memor tuorum præceptorum, omnia iam in me admissa remisi: &, quam (vt tibi morem geram) quasi paruula, mitis, & humilis tuo exemplo, in germanæ matris loco, diligo, tu quoque qui mitis es, & humilis corde,

Mat. 5. & 6. b.

quiq;

1 quiq; professus es, te pro matre habiturum, quicunque patris tui fecerit imperata, Synagogam matrem meam supplicem, & quę cũ quę tu paterq; tuus iusseritis, facere cupientem, pro matre quęso, agnosce, ei te perinde atq; ego, placabilem, ceu lactẽtem puellum, prębe. Esto obsecro, mihi fraterculus in hoc Euangelico negotio, dum Iudęis qui adhuc extorres extra ciuitatem nostram, in infidelitatis villis degunt, tuum Euangelium prædico, impense faue: ac mihi quidem in docẽdo, & Sinagogæ in audiendo, gratiam tuã, Mat.13 d. Mat.12.d

2 & pacẽ tribue; quo ambæ volũtatẽ Dei patris tui exequẽtes, ego pro sorore, & illa pro matre tua habeamur. ¶ Subtrahe te paulisper oro a cælesti curia, pone iudicis personã ac maiestatem, priuatus ad nos veni, adeo placatus facilis & familiaris, vt ego te apud Synagogã ceu fraterculũ meũ solum in agro deprehensum, deosculari mihi videar, & ipsa sibi

Vt inueniam te solũ foris, & deosculer te: & iam me nemo despiciat.

3 ceu puellum filium, quem ante irritauit, sanctis dictis, ac factis suis lactare, & demulcere: tuq; Iudæis pariter, ac gentibus, euangelium recipientibus, omnibus ex æquo sis charissimus: & ego denique omni apud omnes inuidia caream, nec me post hac quisquam con temnat, aut proscindat maledictis, quod te mea causa matri meæ iratum putet. ¶ Iam vero, vbi sic fœliciter mihi cedere apud Synagogam videro meam prædicationem, Deu.32.a.

Apprehendam te, & ducam te indomum matris meæ, & in cubiculũ genitricis meę

4 non prius ab incępto desistam, donec te, quem primum matri meæ sic conciliauero, vt eius prima dicta, & facta probare, dignum duxeris, quasi puellum, & eo ceu lacte de huberibus matris hausto, pasci, eidem pro viro exhibeam: hoc videlicet assidua prędicatione præstando, vt dum illa maiora indies mysteria de te audiet me prædicantẽ, magnificẽtius indies de te sentiat, te plenius fruatur, te pro viro obseruet, sancteq; vereretur, te de- חדרים

5 niq; vniuersus populus Iudaicus, eiusq; doctores omnes, ac viri primarij lętu recipiãt: Atq; ita tandẽ me pronuba, quę me olĩ genuit, & aluit mater mea, te in domũ suã, & intima, vsq; domus suę admittat penetralia. ¶ Neq; vero tũc cogitabo, quo modo, aut quid loqui dbeã: sed quã tu mihi in illud tempus pollicitus es sapien Mat.10.b.

Ibi me docebis: & dabo tibi poculũ ex vi

no conditũ, & mustũ malogranatorum.

sapientiam, secura expectabo. in celeberrimis illis nuptijs Pincernæ defungar officio: & vinum aromatites, abditissima inquam diuinitatis tuæ mysteria pręcepta, & concilia Euangelica omni virtutum genere, & cælestibus gratijs condita (quæ de me illa iam pridem optat audire) intelligenda propinabo. Quod ego vinum generosum quum matri hauriendum in tuã gratiam exhibeo, tibi tũ maxime sponse mi, exibere mihi, videbor: teq; summopere oblectare. Suggeram insuper eidem, quam in priuata arena Euangelica exercueio, Martyrum nostrorum fortia facta, & (quibus abũdo) exempla memoranda. Quem quasi succum ex meis malogranatis expressum, quum matri in tuo nomine bibẽdum dabo, tibi maxime datum putem. 1 2

Leua eius sub capite meo: & dextera illius.

¶ Sed, hei mi, sponse mi Domine Iesu Christe, quam diu te supplex oro, quamdiu te matri meæ Sinagogæ conciliare nitor, nec id adhuc exoro. Certe iam diu supplicantem, & nihil proijcientem me plane linquit animus, nutat caput, labasco. Tu saltem nutanti capiti meo, nec præ dolore & mærore consistere valenti, leuam supponito, tu me labãtẽ dextera tua amplectere obsecro. Fac me deniq; hũc amorem, quo gentẽ Iudaicã ceu matrẽ depereo, & quæ me omnino cõficit, curã fortiter ferre: ac dũ tu votis nostris annuis, patienter expectare. 3

Christus Adiuro vos filiæ Ierusalem ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

¶ Iam faciam quod vis, o suauissima spõsa mea Ecclesia: recipe animum, nec amplius isthæc te cura conficiat. Tãta est tuæ charitatis, & precum vis apud me, atq; efficacitas, vt nihil tibi negare possim. Iam igitur tuis victus precibus, omnes, Iudęis quantumcunque atroces, in tuam gratiam remitto iniurias, iam eam gentem in meam fidem recipio, atque tutelam; & quam tu matrem agnoscis Synagogam, ego quoq; eidem me ceu lactentem puellum, facilem, & placatũ exhibeo; quin, & quum tu voles, virum. Tu interim perge quo cœpisti spiritu Iudæis Euangelium prædicare. Ego tibi perpetuo adero cõmes indiuiduus, qui omnino prosperos successus tuæ tribuam prædicationi. Vos vero o Iudæi porro moneo, adiuroq;, vt quiescatis. Pręfractã 4 5

ceruicẽ

1 ceruicem iam aliquando flectite, veteres legis ceremonias abijcite, paternas traditiones, vanas superstitiones, omnem denique
perfidiam abiurate, me Deum & Messiam vestrum agnoscite,
meam fidem, & religionẽ pie, sanctęq; suscipite, Ecclesiæ meæ morigeros vos prębete, & persuaderi faciles illi acquiescite, quæ salu
tis vestræ desiderio, & amore confecta, nunquam quieuit, donec
assiduis Ieiunijs, orationibus, & lachrymis, omniq; pietatis offi-
cio, me vobis placauit, & reconciliauit. His itaque conditioni-
2 bus nobiscum agere si placet, me, meamquę Ecclesiam in vrbem Ecclesiæ.
sequimini, nostra ciuitate donandi.

ACTVS. V.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto (delicijs affluẽs)
3 innixa super dilectũ suũ?

ERgo ne persuasum est tandem Iudęis, a nostris episcopis, & doctoribus, Iesum Adolescentule. neophiti gentiles.
Christum nostrũ, verũ Deũ,
& Messiam ipsorum esse? ergo ne venit iam ab Ecclesia Christia- Rom.11.c
na, spirituali Sion, ad desertam illam gentem, impietatis vepribus,
& spinis obsitam, omniq; gratia, & pietatis fructu tot annos caren
tem, liberator ille ab Isaia promissus, qui omnem abstulit a poste-
ris Iacobi impietatem? ergo ne placari potuit impiæ parrhicidę, Isai. 59.d.
Iesus Christus, De⁹ noster, quę illũ semel crucifixit, sępe exclusit,
quæ nuper riualem illius omniũ hominũ impurissimum admisit
4 Antichristum? o profundum diuitiarum misericordiæ Dei, vt
merito gloriatur Misericordia aduersus iudicium. O admirandã
Ecclesiæ nostræ lenitatem. O incredibilem charitatem, quæ assi-
duis se ieiunijs, & lachrymis conficere non desistit, orare nun- Iaco.2.c.
quam cessauit, nullum pietatis officium omisit, modo Christi
sponsi sui gratiam impetraret, quo duce, & comite Euangelium
genti illi fæliciter prædicaret, ac Synagogæ vitã emereretur, a qua
ipsa ad necem sæpe petita fuisset. Et effecit tandem sponsi sui nixa
5 patrocinio, quod nemo hactenus efficere potuit, aut sperauit.
Videas Ecclesiã totas reliquias Israelis toto antea orbe dissipatas,
improbo prædicationis labore ad fidem coegisse, ac sua eximia
charitate, patientia, & lenitate gentem illam excipiendo, alios
velut humeris impositos, alios medijs vlnis complexos deli-
cate, atque honorifice, quasi equis, quadrigis, lecticis, mulis, & Isai.66.f.

carrucis (quemadmodum Isaias prædixerat) imo mollius adhuc 1
& honorificentius reducere Ierosolymam: & ceu in vasis mundis
donum gratissimum Domino, in templum inferre. Hæc vero præ
clara facinora, hos triumphos, dum nostra nobis recenset Ecclesia,
& (vt par est) ad Christum refert, o fratres, nonne tanquam sponsa
suo sponso nitens, rebus omnibus prospere gestis, de deserto sum-
ma cum gloria vobis redire videtur, & Ierusalem vrbem regiam
triumphans inscendere. ¶ Ego vero exulto præ gaudio, & tota ge-
stio; proq; tanto beneficio 2
quantas maximas possum, ti
bi gratias ago, optime Max.
spose mi Iesu Christe, quod
tibi tandem Iudeos reconci
liarim, teq; in domum ma-
tris meæ, & in cubiculum ge
nitricis meæ, (que tua fuit

Ecclesia. Sub arbore malo suscitaui te. ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Aliàs Heb. ibi te parturiuit mater tua. ibi te parturiuit genitrix tua.

humanitas, & ingens animi magnitudo) introduxerim. Sed nõ pos 3
sum satis mirari, quantum apud te possint pertinaces, & obstinatæ
eorum, qui te supplices ad tuam crucem prouoluti, solicitant, pre
ces: teq; in ea arbore velut grauissimis laboribus, & in suam gra-
tiam susceptis periculis, defessum ac dormientem, contemplantes
magnis animi sui clamoribus, & profusis lacrymis contendũt ex
citare, atq; abste, quæ optant impetrare. Ego quidem certe (vt de
me ingenue fateor) nuper, quum de prædicando Iudeis Euangelio
cogitarem, tuaq; vnius ope ad eam rem sane arduam, quam para- 4
bam, me omnino indigere, animaduerterem, nullum commodio-
rem locum captare potui, vbi te conuenirem, teq; orarem, Nusquã
alibi, quam in cruce, magis exorabilem, te inueniri posse iudicaui.
Quamobrem ad crucem tuam procidens, defixis in te oculis, la-
chrymas, & sublatis manib9, supplex cœpi obstrepere, clamosis cor
dis mei gemitibus altum inclamare, tuam gratiam, opem, & præ-
sentiam, perstiti efflagitare, quumq; nullum finem orãdi facerem,
te tandem, qui hactenus Iudæis dormire videbare, excitaui, atq; ad 5
rem omnibus sæculis memorabilem conficiendam, comitẽ mihi,
ducẽq; impetraui. Id quod ego me cõsequuturã omnino speraui,
exemplo illius omniũ quæ vnquã fuerũt, quæ vel futuræ sunt, fæ-
minarum ornatissimæ Mariæ matris tuæ. quæ quum te in eam ar-
Ioan. 19. c borem actum, sublatumque videret, totius Synagogæ tum insanæ

1 & impiæ Matris tuæ, iaculis telisq; peti, iisdẽ ipsa quodq; telis con-
fossa, & transfixa, non leuiores tunc, quam quæ parturit mulier, do- Isai. 7. c.
lores pertulit: quæq; quum te in lucem ædidit, vt sine vlla volupta- Lu. 1. d. 2. a
tis illecebra cõceperat, sic etiã sine vllo doloris sensu peperit: Tũc Lu. 2. c.
tamen visa sibi plane est, te parturire. quippe cuius animam (vt va-
tes ille Symeon prædixerat) acutissimus doloris gladius, transuer-
berauit. ea inquam pientissima mater tua sic te suis doloribus, &
clamosis spiritus sui gemitibus, excitauit, sic in sui conmiseratio-
2 nem mouit, vt Ioannem raræ puritatis, & pietatis virum, filium te
alterum, & suæ orbitatis dulcissimum tulerit solatium. ¶ Opportu-

Pone me velut Signaculum super cor tuum: vt signaculum super brachium tuum.

ne tu quidem mea Ecclesia crucis Christus
meæ fecisti mentionem: & quam o-
portunus is sit locus, vbi me conue-
nire, & quæcunquè voles, à me pos-
sis impetrare, recte iudicasti. Nequè
n. aliam ob causam in crucem tolli
3 me permisi, quam vt omnes homines ad me traherem, omnesquè Ioan. 12. e
vna mecum crucifigerem: & quemadmodum olim qui serpentem Ioan. 3. B.
æneum in deserto pro meo typo in crucem sublatum, intẽtis intue- Num. 21. a
rentur oculis, a læthiferis serpentum morsibus liberabantur, sic
nunc quicunq; per fidem, intentis cordis sui oculis, in me crucifi-
xum conuersi, mihi fidunt, non pereant, sed mortis meæ efficacia,
bona omnia, & bonorum omnium finem, ferant vitam beatam.
Quamobrem tibi maxime consulo, vt me solum crucifixum cogi-
4 tes, me solum tibi ob oculos obuersantem semper habeas, me solũ
toto corde, tota mente, totisquè tum corporis, tum animæ viri-
bus ames, & colas. Me habe pro sygillo, quo mihi, cor tuum obsi-
gnes, ne amatoris alterius, aut alius cuiusquam rei impressionem
admittas. exemplo illius perditæ turbæ cautior reddita, quæ nu-
per Riualis, efferatiq; hostis mei caracterẽ in dextera sua, & fronte Apo. 19. d
quum recepisset, vna cũ immani illa bestia male perijt: sed tu meo
dũtaxat notata caractere, qui imago & expressa Dei patris similitu- Colo. 1. c.
5 do sum, me ad viuum referas, & Deo fias quam simillima. tuo me Heb. 1. a.
Crucifixum dextro appende brachio. quod Mnimosynum te
mei assidue commonefaciat, & omnia quæcunquè facere cogita-
ueris, ad meam soliusCrucifixi gloriam exequi semper admoneat.
Me deniq; procordis tui entelechia, & animę tuę habeto anima: vn- Prou. 4. c.
de ceu ex sacro perẽniq; fonte oĩs tua manet vita. Vt iã nõ tu, sed Gal. 2. d.

 ego in

Ro.14.b. ego inte viuam, qui etiam in hoc mortuus sum, & resurrexi, vt qui 1
2.Cor.5.c viuunt, iam non sibi, sed mihi, qui pro omnibus mortuus sum, &
resurrexi, viuāt. Vt iā intelligas, me meo iure cor tuū, omnēq; vitā,
& te totā mihi vendicare, qui meā vitam, meq; totum pro te dedi.

Quia fortis est vt mors, dilectio; Heb. Amor: sicut infernus, æmulatio, Heb. sicut sepulchrum, Zelotypia.

¶ Tāta fuit amoris inte mei
vis, tanta Zelotypiæ meæ po
tentia, vt me confecerint: per
inde atq; mors, & sepulcrum
homines omnes conficiunt. 2
Rom.5.b tuo namq; amore victus, pro
te quum adhuc inimica mihi esses, & impia turpissimum mortis
genus obij, & triduum in sepulchro iacui, vt te in peccati sepul-
chro iacentē excitarem, tibiq; splendidam, ac pulcherrimam vitam
compararem. Porro scio Dæmones, mundiales homines, & carnem
tuam, omnes mihi paratos mœchos, qui te sponsam meam pulcher-
rimam de stupro appellent assidue, improbeq; solicitent. Ego vero
riualis omnino impatiens sum: is nimirum qui iam olim me Deū 3
Exo.20.a 34.b. Zelotypū, ac violatæ fidei cōiugalis vltorē acerrimū esse, intermi
natus sum.

Iaco.4.b. Lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum. Heb. carbones eius, carbones ignis, qui a flamma Dei. Aquę multæ non potuerunt extinguere charitatem. Heb. amorem, nec flumina obruent illam.

¶ Et me etiam nū
zelus ille vrit, qui me olim in
tuam gratiam ad crucem cō
pulit, & sepulchrum ingens
planè amoris mei vis. Quē
dixeris faces aut carbones es
se ignitos insanis, & maxi- 4
mis flammis accensos. Adeo
amorē, quo ardeo, & te amo
nulla aquarum vis extingue
re potuit, nulla potuerūt ob
ruere flumina, aut suffocare. Neq; enim gētiles, & israelitici populi,
qui Ierosolymis tempore passionis meæ instar multarū aquarū in
me vnum facto impetu, irrupere, me terrere potuerūt, nec abs te ab
alienare, aut quo min⁹ susceptū propter te cū morte duellū aggre- 5
derer, remorari. Non Iudæorum pōtifices, nō Herodes, & Pōtius pi
latus, magna flumina, amoris mei flāmas obruere, aut extinguere
potuere. Imo, quo magis hi omnes cōfictis criminib⁹, cōuicijs, Ala
pis, colaphis, vinculis, verberibus, et cruce, suis veluti fluctib⁹, amo
rē meum occulere ac cohibere nitebātur, eo magis cęc⁹ ignis æstue
bat: adeo

1 bat: adeo, vt ab ignita fornace cordis mei ingẽtes illæ precũ flãmę
in extremo crucis cõflictu, patri meo pro hostib⁹ meis qui me tor Luc.23.e.
quebãt intercessuræ, in cælũ vsq; erũperẽt, pater, ignosce illis quia

Si dederit homo omnẽ substantiam domus suæ pro dilectione. Heb. pro amore quasi nihil despiciet eum.

nesciunt quid faciunt. ¶ Inuenias fortasis, amicos, qui in amicorũ gratiã, si op⁹ sit, suas opes, omnesq; fortunas exponant, Sed hoc leue est:
2 & quod si ad solide amicicię
dignitatem spectes, pro nihilo pẽdi possit, & vix inuenias, qui nõ
magis gloriæ cupiditate, quam amici amore captus pro seruanda il
lius vita suã profundat, quod raræ & maximę (quæ inter homines
contingat) amicitiæ, rarissimum fuerit argumẽtum: at, qui pro ini
micis, & interfectoribus suis intercedit apud iudicẽ, quiq; pro illis Rom.5.a.
liberãdis se vltro morti obijciat, præter me, inuenias neminem. So
lus ego pro te, quũ inimica mihi esses, Deo patri suppremo Iudici
3 intercessi, & meipsum nõ meam, sed patris mei dũtaxat, & tuã quæ
rens gloriã vltro crucifigendũ obtuli, vt te sanctificarem lauacro a- Ephes.5.e.
quæ, & verbo viuifico te emũdans, vt te mihi exhiberem speciosã
Ecclesiam: sponsam meam, omni peccati labe emaculatam, omni su
blata ruga, omniq; pristini tui senij detracto vicio innouatam, quę
mihi sancta perpetuo, & inculpata permaneres. Vides igitur mea Luc.23.c.
Ecclesia, vt meo iure te totam mihi poscam, te totam mihi vẽdicẽ. Ioa.20.c.

Soror nostra parua:
4 **& hubera nõ habet.**

¶ Sed, heus ó socij, & sodales mei episcopi, & doctores charissimi, quos ego mei regni cõsortes, meiq; operis vicarios esse volui: nostis, vt populum iudaicũ, quẽ ego semper
pro germano fratre habui, vobisq; pariter diligẽdũ cõmendaui, nu Mat.10.a
per recuperauim⁹, & ab inueterata perfidia sua, atq; antiqui hostis
nostri tyrãnide assertum, maiorum suorũ libertati, ac fidei resti-
tuimus. Nos ergo omni ope niti decet, vt homines iisdem maiori-
bus nobiscum progeniti, & nunc arctiore fidei, quam sanguinis ne
5 xu nos contingentes, in suscepta fide, & recuperata libertate per-

Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?

maneãt. ¶ Nec dubium est, quin satanas serpens ille antiquus, hostis noster, ereptam sibi dolens prædam, omnes astus, & fraudes suas
sit adhibiturus, vt eos cum ad huc mysteriorum fidei, & doctrinæ

nostræ rudes sunt, à veritate abducat: actũ per se, Angelũ lucis mẽn 1
1.Cor.11.c tiens, tũ per ministros suos pseudoapostolos, qui meos apostolos
belle norũt simulare, varios obtrudere nitens errores, & impia do-
gmata, sub pietatis specie deludat, & in suã rursus redigat potę-
statẽ. Vestrũ igitur est, mecũ tẽpestiue deliberare: & omnem dare
operã, ne hi fratres nostri quicquã detrimenti capiant, neue corpo
ris nostri structura hac ex parte ruat, aut vicium vllũ faciat. Quin,
vt qui sancti nobis esse cęperũt, vestra opera in dies sanctiores fiãt:
Ephe.4.c. & ad perfectam vsque fidem, ac mei cognitionem proficiant, quo 2
ad virilem perfectamq; ætatem meam, hac ratione perducti, desi-
nant aliquando instar paruulorum vacillare, & instar fluctuum
maris, impiorum ac veteratorum placitis, quasi ventis, agitari. In
hoc enim ego vos alios dedi Ecclesię meę Apostolos, alios prophe
tas, alios Euangelistas, alios Pastores, & Doctores. Nempe, ad con-
summationem sanctorum, in opus ministerij, & corporis mei my-
stici, & spiritualis domus meę, Ecclesiæ ædificationem. Cuius vos

Sodales Christi.

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: Si ostium est, cõpingemus illud tabulis cedrinis.

omnes mysterij per meũ Pau 3
lum iam olim commonefeci.
¶Tu ne dñe Iesu Christe,
qui per te omnia nosti archi-
tectari, nos tuas operas consu
lis, qua ratione Iudæi adhuc
neophiti, contra astus, & vim
hostium fidei nostræ instituendi sint, & confirmandi? quomodo in
quam hæc tui corporis, & domus tuæ pars constabilienda sit, & cõ- 4
munienda? Sed quo spectes satis intelligimus. Tentas nos, vt olim,
Io.6.a. Philippum. Nos igitur vt ille, nostram dicemus sententiã: tu quod
tibi visum fuerit, statues. Principio, inspiciendum diligẽter, explo
rãdumq; nobis videtur, cuiusq; ingenium, & quos natura animo-
Isai.54.d. sos, tum diuinitus doctos, deprehendemus, hos tanquã solidos spi
1.Pet.2.a. rituales lapides, ad spiritualium arietum, & globorum bellicorum
ictus fortiter sustinendos, abste electos, pro muro Ecclesię, spiritua
lis domus, & ciuitatis tuæ, collocandos cẽsemus: ac ne propius ad 5
vrbem accedere posśit hostis Diabolus, & suis admotis vineis, mu
rum suffodere, pręceptis & consilijs Euangelicis, omnibusq; vtri-
usq; testamenti mysterijs, & exemplis eosdem instituendos, & sic
bene instructos, ac probatos, sacerdotes quamuis iuuenes & ne
ophitos, quibus videbitur particularibus Ecclesijs præficiendos.

Id

1 Id quod proculdubio fuerit, super eos, veluti super murũ saxeum meniana propugnacula argentea, pretiosa scilicet, pura, & sonora ædificare: vnde prægrandibus sententiarum, & exemplorum demissis saxis, spirituales hostes ab Ecclesiarum (quibus illi præfecti fuerint) muris repellantur. Qualem olim meminim⁹ te dedisse murum Ecclesiæ Ephesinæ, quum illi Thimoteum Pauli discipulum præfecisti. Verum quos humiliore ingenio in hoc abste destinatos esse iudicabimus, vt prælatis suis bene monentibus pareant,
2 & ex eorum prescripto te, tuosq; fratres, ac ciues, ad se recipiãt, hos sublimium rerum, assidua meditatione diligenter exercendos, tibi, & hominibus, dictis ac factis probandos, perpetua pęnitentia mortificandos, omniq; vitiorum carie immunes seruandos esse, censemus: quęq; illis supererũt, in pauperũ vsus resecatis, formidabiles Dęmonibus obijciendos esse. Atq; hoc demum fuerit, vrbis tuæ Ianuas tabulis cedrinis compingere, atquè concludere: Imo verò ianitores instituere, viros instar cedri incorruptos, & integræ fa-
3 mæ, ac propter eximias virtutes suas Dæmonibus formidabiles, & vna cũ Diaconis illis inferioris ordinis, ministros suo quosq; ordine dignissimos, quorum opera & ministerio pij dumtaxat in nostram vrbem admittantur, & irrumpere volentes impij, canes & adulteri arceantur, tuisq; sacerdotibus in tuam gloriam rite, & pro dignitate ministretur. Ac ita demum ex Iudęis fratribus nostris (quemadmodum te facturum prędixisti) sacerdotes tibi assu- Apo.22.c. Isai. 66.E
4 mas, & leuitas: vt sicut cæli noui, & terra noua, restituatur in terris tuæ Ecclesiæ Hierarchia. ¶ Recte quidem vos sodales sponso meo, mihiq; charissimi, de neophytis fratribus nostris Iudęis, statuistis: sed vestrę sentẽtię hoc addere visum est, ac singulos vestrum admonere, vt recens cõuersos in Christum nostrũ Iudęos, intra meam catholicæ
5 Ecclesiæ fidem, & doctrinam Euangelicã orthodoxis omnibus probatam, omni ope nitamini cõtinere: & ea dumtaxat, quæ mihi probata sunt docere: Præsertim, vt abiectis omnibus legalibus ceremonijs, Pharisaicis traditionibus, ac Rabinorum suorum fabulosis, impijsq; commentis, solum Euangelium, & Christum meum amplectantur. Ego enim in meam fidem, & tutelã illos recipio, quos fortiter

Ego murus, & vbera mea, sicut turris. Heb. sicut turres, ex quo facta sum coram eo, quasi pacẽ habens. Ecclesia. ib.8.c

fortiter tueri, ac benigne alere polliceor. Quod vtrumq; officium 1
sola abunde præstare valeo. Cum enim ex quo Christo spōso meo
charissimo reconciliata fui, pacemquè ab ipso imperraui, ipsum
apud me perpetuo habeam propugnatorem omnipotentem, & do
Mat.28.d. ctorem omniscium, ab eodem summas vires obtineo, quibus
principes, & potestates, harumque rectores tenebrarum, omnes
2.Cor.10. b. deniquè hostes tam visibiles, quàm inuisibiles possim repellere, atquè intra mea mœnia conclusos, ceu ciuitas munitissima seruare
ciues meos. Christum insuper multos iam annos audiens consilijs, 2
præceptisq; Christianæ philosophiæ abūdo, ipsum præterea, eius
què duces apostolos, & martyres heroas fortissimos perpetuo asse
quuta, eorum, meisq; etiam aucta exēplis, his omnibus quasi lacte
suauissimo plenum pectus cum habeam, & hubera præ ingenti la
ctis copia, quasi turres omni commeatu, & bellico apparatu refertas, extantia, puellos nostros Iudæos sola abunde nutrire potero:
& inde etiam quasi ex turribus, crebris Iactis missilibus, ad murū
Iere.1.d. accedere tentantes hostes ferire, proculq; arcere. Si enim vnus Iere 3
mias propterea quod Deum suæ prædicationis comitem esset habiturus, pro ciuitate munita, pro columna ferrea, proq; muro ęneo,
quem nulla principum, aut populorum vis posset expugnare, ha-
Psal.23.b. bitus est, quanto magis ego catholica Ecclesia, in qua Christus
Mat.28.d. Deus, & sponsus meus, fortis ac potens in prælio in finem vsq; sæ-
Lucæ.21.c culi permanet, os & sapientiam tribuens, cui non possint omnes
mei resistere aduersarij, ciuitas illa videri debeo, quam, propterea
quod Deus in medio eius sit, ad nullos vnquam hostium incursus 4
Psal.45. commouendam fore Regius psaltes canere solitus erat? Si nomen
Pro.18.b. domini turris fortissima est, ad quam confugiens Iustus, velut in
alto constitutus extra omnium telorum iactum est, merito mater
Ecclesia, quæ exactam vtriusq; testamenti cognitionem, & nomi
nis Dei vim in suo seruat pectore, hubera se habere affirmat turri
bus quàm simillima. Quippe quæ ditissima illa penu, & apparatu
bellico ex sacro pectore illuc transmisso, in modum turrium supra
modum turgeant, & attollantur: quibus admotos puellos suos ipsa 5
& potenter alere, & extra omnium hostium tela collocatos, tueri
possit. Hoc siquidem meæ doctrinæ peculiare est, vt & fideles potenter nutrire, & hostes fortiter ferire possit, proculquè arcere.
¶O mea Ecclesia, vere tu quidem, & pie ingentia tua incrementa mihi fers accepta, qui tibi omnes remisi iniurias, & noxas,
tecum

1 Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos. Heb. Salomoni in Baal Hamon tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius, mille argenteos.

Christus

tecum pacem feci, te patri meo recõciliaui, meo sanguine expiatam, propriçque vitç precio, de satanæ redemptam tyrannide mihi asserui, omni gratiarum genere dotaui, ex colui, & exornaui, teq; per omnes gentes, & nationes & po
2 pulos propagatã, instar vastç cuiusdam vineæ magno emptæ, meis apostolis, & eorum successoribus episcopis, ac doctoribus excolendam tradidi, & custodiendam. His ego semper faueo, ac vires, fælicesq; successus tribuo, quorum, & mea in primis opera, industriaque, ferax tu & fructuosa patri meo facta es, Tuos ille fructus tanti æstimat, vt mihi imprimis tuæ feracitatis, & fæcunditatis auctori, pro meis in te meritis, ampliorem, quàm vt facile dici aut cogitari possit, reponat gratiam. Me nanque propterea quod, vt quç ipse dete mihi mandata dederat, omnino prçstarem, ad mortem vsque
3 abiectissimam me abieci, ab inferis excitatũ, vitæ restituit immortalem: atque sublimem euectum in cælum, omnibusq; tam angelorum, quàm hominum ordinib⁹, ac potestatibus præfectum, dextrũ sibi facit assidere: & vna secum cælestia, simul ac terrestria moderari, parique imo vero eadem fruentem gloria, apud omnes tam qui cælos, quã qui externum terræ ambitum, & qui intimos eiusdem recessus colunt in eodẽ diuinitatis honore haberi, colique, & obseruari. Quin & apostolis meis & martyribus quiquẽ iisdem cũ
4 illis, hactenus ingressi sunt vestigijs; episcopis & doctoribus operosis cultoribus, & solicitis custodibus tuis, optimus ille pater De⁹ quantam maximã pro suis quisque meritis capere possunt, rependit mercedem, & vitam beatam. ¶ Verũ enimuero hoc tempore nihil certe mihi gratius, nihil ve optabilius cõtingere potuit, quã

Phili. 2. b

Heb. 1. a.

Vinea mea coram me est. 5 Mille tui pacifice, & ducentis iis qui custodiũt fructus eius.

quod videã populum Iudaicum, vineam illam electam, quam olim plãtauit summus agricola pater meus, ad optimum ingenium primigeniarum suarum vitium, Abrahami, Isaaci, Iacobi, & aliorum insignium maiorum suorum, atque meorum, a quib⁹ maxime degenerauerat, rediisse. Hæc sane vinea

Iere. 2. d.

tanquam

Matt.15.c tanqmam mihi cognata,& hæreditaria,mihi femper chara fuit:& 1
Rom.15. eius vnius maxime restituendæ,atquè excolendæ gratia, ad homi
Ioann.1.b. nes Iudæos Iudęus ego,& Iudæorũ minister factus,de cęlo descen
di, sanguinẽ & vitã profudi: neq; quicquã quod ad ipsius restitu-
Heb.7.d. tionem faceret,ac culturam,vnquam omisi, quin ad patrem reuer
sus in cælum,pro meis fratribus,& cognatis,orare nunquã destiti,
donec (quod ipsi iam videtis) meliorem ipsis mentem impetraui:
& quod iam olim dum in humanis agerem, illique maxime labo-
Eph.2.c.d rarem , promerueram, obtinui. Nempe , vt mea opera expleta lex 2
vetus , ceu maceries quædam ruinosa , quin & peccatum , omnis
inimicitiarum , tum inter Deum & homines , tum inter duos po-
pulos , causa tolleretur : atquè ex duabus ingens vna fieret vinea
patri meo per quàm vtilis,& fructuosa. Hãc ego accessionem tuã,
quæ tam multis nominibus ad me attinet , haud secus quã te mea
gentilis Ecclesiã , sedulo curare , ac diligenter colere , institui: ti-
biquè & vobis omnibus episcopi, & doctores mei , summa cura,
omniquè ratione excolendam,ac custodiendam committo. Vestrũ 3
erit,vestram omnem operam,& industriam in ipsam collocare : &
pro virili vestra,vt vberrimos ex ea fructus pater meus capiat,effi-
cere. Suum quisquè bona fide munus obeat , ego omnibus adero,
ego vires suggeram , ego vosque , & hanc vineam meam curabo,
vestros conatus,vt fælicitèr cædant , cælesti agricolæ gratum factu
rus , efficiam. A quo vicissim amplissima ipsa spero , & vobis pro
suo cuiquè modo,& labore,polliceor premia. Vigilate igitur dum
redeo : & strenuam meæ vineæ nauate operã, meos hortos curate 4
s.C.4.d. sedulo. ¶O mea suauissima Ecclesia catholica,quæ & ipsa hortus

Quę habitas in hortis,amici auscultãt: fac me audire vocem tuam.

es mihi grauissimus , & om-
nium meorum Ecclesiarum,
ac singulorum electorum,ve-
Isai. 61.d. lut hortorum meorum , fata-
Eze.36.g.
Iere.31.b. gis , Ecce Iamdiu & sæpe sæpius abste vocatus , venio , Adsunt
mecum omnes Angeli sodales mei,& cõmunes amici nostri. Fare
iam, Age, quid me vis ? Quid est,quod teque, tuumque spiritum 5
Apo.22.d assidue clamare audio,veni,veni, veni domine Iesu. Ecce, Iã veni,
sicutolim promisi:& merces mea mecum est , vt reddam vnicuiq;
iuxta opera sua.Coram sum,quem vocas. Opta quod velis. Tu mo
do loquere. Scis enim , me tua oratione mirifice delectari. Dele-
ctantur & ea hi omnes amici nostri:teque loquẽtem idcirco audire
per

1 percupiunt. Hi hactenus preces & vota tua summa cum volupta
te auscultarunt,& ad me bona fide retulere: te mihi,patrique meo Mat. 18 b
de meliore semper nota commendare soliti,& in hoc(vt aliquando
monui)patris mei cælestis faciẽ perpetuo obseruãtes. ¶O optime

Fuge dilecte mi: assimilare capreæ hinnuloq; ceruorũ super montes aromatũ. Ecclesia

& vita mea mihi charior,spõse mi domine Iesu Christe, venisti tãdem diu multumq; vocatus mihi, & expectatus. 5.C.4.b.
2 Fælix,faustusq; sit nobis, aductus tuus. Ecce iam exoptata spirat
regenerationis nostræ dies,iam te exorto,summo sole,& Rege no-
stro,principum omnium & potestatum : ceu liquescentium mon-
tium,vmbræ contrahuntur ,iam omnis creatura liberabitur a ser- Rom.8.d.
uitute corruptionis, iam vita nostra, quæ hactenus in te condita
latuit,vna cum tua vita,& gloria, vniuerso orbi reuelabitur : iam Colo.3 a.
corruptibile hoc corpus induet incorruptionem, & mortale, im 1.Cor.15.g
mortalitatem, iam denique tecum de peccato & morte triumpha
3 turi, hostibus nostris Osææum hoc carmen canentes, in sultabi- Osæ.13.d.
mus, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua?
Vbi est mors, peccatum, stimulus tuus? Bonum certamen certa- 2. Tim. 6.
uimus, cursum consummauimus, fidem seruauimus, vicimus.
Gratias quantas maximas animi nostri capere possunt,habemus,
& agimus Deo patri summo, tibique eius summo filio Domine
Iesu Christe, per quem ille primum elegit nos ante iacta mundi Ephe.1. a.
fundamenta, vt essemus sancti & inculpati in conspectu eius per
4 charitatem,pro magnifica deinde electione hac omni benedictio Ephe.2.b.
ne spirituali in cælestibus benedixit, vt vna tecum resuscitati & Ephe.1.d.
viuificati, inter cælites vna tecum ad dexteram patris sedente su-
pra omnem potestatem, & virtutem, & dominationem, & quod
cunquè tum in hoc sæculo tum in futuro nominatur nomen, ali-
quando consideamus .Insignem deniquè hanc victoriam nobis
comparauit, per quam itur ad triumphũ, & æternum Regnũ tuũ.
Hoc tantum restat dicere, tequè orare optime maxime Iesu Chri
5 ste, quod iam dico, tequè supplex oro, vt omnibus sublatis mo-
ris,sicut olim promisisti,nos omnes ex quatuor plagis ad te veni- Mar.13.d. Mat 25.c.
re iubeas, nos, (vt vates tuus Paulus futurum prædixit) ad te in 1.Thes.4.c
istam lucidissimam nubem rapias : tequè, & nos è conspectu ho-
minum impiorum quàmcelerrime in cælum subtrahas procul
e fætidis huius mundi montibus ferinum Leonum & Pardorum

virus

virus olentibus, in montes cæleſtes omnium gratiarum, & virtu- 1
tum tuarum, ac votorum noſtrorum aromaticam ſpirātes fragan-
tiam. Audiat tandem de te obſecro tua Eccleſia promiſſam illam
5.Cap.4.b iucundiſsimam vocem tuam, Tota pulchra es amica mea: & macu
la non eſt in te. Veni de libano ſponſa mea, veni de libano, veni,
coronaberis. De capite Amana, de vertice Sanir, & Her-
mon, De cubilibus leonum, & de montibus Par
dorum. Item & illam, venite benedicti
Mat.25.c. patris mei, poſsidete paratum 2
vobis a conſtitutione
mūdi Regnū.
Iuſſeris, ad te imus, Ad te rapimur,
tecum ſemper B. victu-
ræ. Amen.

Paraphraſticæ expoſitionis 3
Finis.

